

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938:44
JUSTITIEDEPARTEMENTET

PROCESSLAGBEREDNINGENS

FÖRSLAG

TILL

RÄTTEGÅNGSBALK

II

MOTIV M. M.

S T O C K H O L M

1 9 3 8

Statens offentliga utredningar 1938

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående omorganisation av polis-skolan i Stockholm m. m. Idun. (4), 107 s. S.
2. Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. Av E. Eidem. Uppsala, Almqvist & Wiksell. vij, 303 s. E.
3. Byggnadsindustrien i Sverige. 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. Idun. vij, 198 s. S.
4. Byggnadsindustrien i Sverige. 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. Idun. vij, 202 s. S.
5. Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnäringsen. Marcus. 314 s. Jo.
6. Betänkande i näringsfrågan. Marcus. 173, 251* s. S.
7. Betänkande angående barnbeträdnadsbidrag m. m. Marcus. 133, 18* s. S.
8. 1936 års yrkesskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. Heggström. viij, 455 s. 2 bil. E.
9. Utlatande rörande flottans fartygstyper m. m. Norstedt. 71 s. F6.
10. Byggnadsindustrien i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. Idun. xvj, 741 s. S.
11. Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. Av F. Schmidt. Norstedt. 64 s. Ju.
12. Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. Heggström. 89 s. Fl.
13. Betänkande angående förvärvsarbetande kvinnors rättliga ställning vid äktenskap och barnsörd. Marcus. 52 s. S.
14. Betänkande och förslag angående skoldirektorsstyrelsens organisation. Heggström. ix, 396 s. E.
15. Betänkande angående landsbygdens avfolkning. Marcus. 208, 90* s. S.
16. Betänkande och förslag angående verksamheten vid kungl. dramatiska teatern, dess förvaltning och lödning. Heggström. 78 s. E.
17. Betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. Marcus. 70 s. H.
18. Betänkande med förslag till lag om frivillig pensionering av f enskild tjänst anställda m. m. Beckman. 121 s. Ju.
19. Yttrande med socialistiska synpunkter på befolkningstrågan. Marcus. 52, 10* s. S.
20. Betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m. Marcus. 76, (2), 16* s. S.
21. Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del I. Beckman. 254 s. S.
22. Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning. Norstedt. 278 s. Ju.
23. Betänkande med förslag till lag om enskilda vägar m. m. Beckman. 229 s. K.
24. Betänkande med vissa demografiska utredningar. Marcus. 290 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag om villkorlig frivgivning m. m. Norstedt. 77 s. Ju.
26. Betänkande med utredning och förslag angående centrala verkstads-skolor m. m. Idun. (2), 320 s. E.
27. Betänkande med förslag till trafikförsäkringslag jämte därmed sammanhängande författningar. Norstedt. 159 s. Ju.
28. 1936 års järnvägskommitté. Betänkande rörande åtgärder för enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet. Norstedt. 276 s. K.
29. Betänkande med utredning och förslag angående intagning av elever i första klassen av de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. Idun. 216 s. E.
30. Betänkande jämte lagförslag angående läringsutbildningen inom hantverket och den mindre industrien. Idun. 159 s. H.
31. Försöksutredning beträffande omfattningen av yrkesmässig godstrafik med automobil eller släpvagn under år 1937. Beckman. 211 s. K.
32. Betänkande med utredning och förslag angående begynnelsepråket i realskolan. Heggström. 228 s. E.
33. Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försvarsväsendet. Beckman. 95 s. F6.
34. Den statliga egnahemsverksamheten. Marcus. viij, 681 s. Jo.
35. Betänkande och förslag angående utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. Idun. 102 s. E.
36. Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning. Marcus. 154 s. Ju.
37. Normalbestämmelser för järnkonstruktioner till byggnadsvärk (järnbestämmelser). Tredje omarbetade upplagan. Beckman. 83 s. K.
38. Betänkande med förslag till ändringar i arrende-lagstiftningen. Marcus. 492 s. Jo.
39. Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjan- de av privatflygningens utveckling i Sverige. Beckman. 107 s. K.
40. Betänkande med utredning och förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt äldre och änkor i s. k. pensionärshem. Idun. 98 s. S.
41. 1936 års uppödningskommitté. Betänkande med förslag till omorganisation av uppödningsväsendet och folkbokföringen m. m. Del 2. Folkbokföringen. Marcus. vj, 400 s. Fl.
42. Betänkande med utredning och förslag angående åtgärder till den svenska exportnäringsens främjande. Idun. 118 s. H.
43. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. 1. Lagtext. Norstedt. viij, 150 s. Ju.
44. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. 2. Motiv m. m. Norstedt. 619 s. Ju.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivras utredningarna i enskild med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938: 44

JUSTITIEDEPARTEMENTET

PROCESSLAGBEREDNINGENS

FÖRSLAG

TILL

RÄTTEGÅNGSBALK

II

MOTIV M. M.

STOCKHOLM 1938

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNNER

332356

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

PHOTOGRAPHY

1914

RAY T. BROWN

1914

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Inledning.

Sedan processkommissionen år 1926 framlagt sitt betänkande rörande rättegångsväsendets ombildning, lät Kungl. Maj:t inhämta yttranden över betänkandet. Rikets hovrätter anbefalldes att efter hörande av domhavande, rådhusrätter, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i samtliga län, överexekutorer och magistrater inkomma med utlåtanden. Tillfälle lämnades de juridiska fakulteterna, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund och Svenska stadsförbundet att inkomma med yttranden. Utlåtanden infordrades även från justitiekanslersämbetet och kommerskollegiet, kollegiet efter hörande av de organisationer och sammanslutningar inom näringslivet, som kollegiet kunde finna lämpligt anmoda att avgiva yttrande. De avgivna yttrandena äro att tillgå i tryck (Statens off. utredn. 1927: 15, 1929: 25). Genom beslut den 23 september 1927 förordnade Kungl. Maj:t, att lagrådets yttrande skulle inhämtas över processkommissionens betänkande, såvitt anginge betänkandets huvudgrunder. Lagrådets utlåtande avgavs den 3 juli 1928 (Statens off. utredn. 1928: 19).

Processkommissionens betänkande innefattar en framställning av huvudgrunderna för en rättegångsreform. Redan vid planläggningen av kommissionens arbete hade förutsatts, att dessa huvudgrunder före lagtextens utarbetande skulle underställas statsmakternas övervägande. I överensstämmelse härmed lämnade Kungl. Maj:t genom proposition den 6 februari 1931 (nr 80) riksdagen tillfälle att avgiva yttrande angående de i propositionen angivna huvudgrunderna för en rättegångsreform. Propositionen hänvisades till särskilt utskott, som avgav utlåtande i anledning av propositionen och i anslutning därtill väckta motioner (Särsk. utsk. utl. nr 1). Vid frågans behandling i riksdagen godkändes i huvudsak utskottets utlåtande; på vissa punkter stannade dock kamrarna i olika beslut.

Ut i sin av riksdagen i denna del godkända hemställan anförde utskottet, att en i vissa hänseenden genomgripande reform av vårt rättegångsväsen borde komma till stånd samt att med hänsyn därtill arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänge borde utan dröjsmål upptagas. Vid anmälan i statsrådet den 12 juni 1931 av riksdagens skrivelse (nr 308) anförde chefen för justitiedepartementet i anslutning till utskottets nyssnämnda uttalande, att arbetet med utarbetande av lagstiftning i ämnet omedelbart borde igångsättas. Vid detta arbete borde de av riksdagen biträdda riktlinjerna för reformen följas; att de nya synpunkter, som kunde

framkomma under arbetets bedrivande, borde beaktas, låge i sakens natur och överensstämde även med riksdagens uttalande. I fråga om arbetets anordnande syntes departementschefen lämpligast, att uppgiften med lagtextens utformning anförtroddes åt vissa inom departementet tillkallade sakkunniga. Enligt departementschefens åsikt borde emellertid tillfälle beredas dem att, i den mån arbetet fortskrede och utkast till lagbestämmelser rörande olika delar av ämnet förelåge, samråda med målsmän för såväl den juridiska erfarenheten som ock den allmänna lekmanåskådningen å förevarande område. Enligt bemyndigande, som lämnades departementschefen, tillkallade denne därefter två sakkunniga, varjämte åtta personer utsågos för samråd med de sakkunniga.

Sedan de sakkunnigas arbete fortgått omkring ett år, vidtog Kungl. Maj:t på hemställan av chefen för justitiedepartementet genom beslut den 30 september 1932 den förändringen i fråga om arbetets anordnande, att detta överlämnades åt en särskild beredning, processlagberedningen.

Det förslag beredningen nu framlägger är avsett att ersätta rättegångsbalken i 1734 års lag. Såsom denna reglerar förslaget den allmänna processen i tvistemål och brottmål, varemot olika former av specialprocess, såsom processen i jorddelningsmål, vattenmål, krigsrättsmål och tryckfrihetsmål, icke upptagas till behandling. Beredningen har i överensstämmelse härmed ej heller ansett sig böra intaga ståndpunkt till frågan, huruvida en specialprocess inom visst område, t. ex. den militära straffrättskipningen, borde bibehållas. I särskilda lagar förekomma beträffande vissa slag av mål föreskrifter angående domstolens sammansättning eller det processuella förfarandet utan att någon specialprocess i egentlig mening kan anses föreligga. Förslaget upptager ej heller dessa avvikelser från den allmänna processen till behandling. I detta sammanhang må särskilt omnämnas rättegången i äktenskapsmål och, vad straffprocessen angår, förfarandet vid åtal mot unga personer. Det ligger emellertid i sakens natur, att en lag, som avser den allmänna processen, äger stor betydelse även för regleringen av de särskilda processformerna. Blir beredningens förslag antaget som lag, måste därför närmare undersökas, vilka ändringar påkallas därav i de författningar, som gälla de särskilda processformerna.

Bestämmelser, som röra den allmänna processen, förekomma nu, förutom i rättegångsbalken, i andra lagar och författningar. Redan tidigt ha ändringar eller tillägg till rättegångsbalkens bestämmelser skett genom fristående lagar och författningar. Ofta torde härtill ha bidragit svårigheten att rent formellt inordna dem inom rättegångsbalkens ram. Som exempel från senare tid kunna anföras lagen den 7 juni 1934 om bevisning genom sakkunnig och lagen den 8 mars 1935 med vissa bestämmelser om häradsting. Att i nu antydda fall bestämmelserna böra upptagas i den nya rättegångsbalken, torde ligga i öppen dag. I andra fall är frågan icke lika lätt att besvara. Bestämmelser om laga domstol upptagas icke blott i 10 kap. R.B. och i författningar, som direkt anknyta till bestämmelserna i nämnda kapitel, utan ock i ett stort antal författningar reglerande särskilda rättsinstitut. En överflyttning av

forumbestämmelser av sistnämnda slag till rättegångsbalken skulle möta stora svårigheter, även om vissa teoretiska skäl kunna anföras härför. Ur praktisk synpunkt kan framhållas, att en speciell forumbestämmelse, t. ex. 19 § förordningen den 16 maj 1884 angående patent, liksom den i 20 § samma förordning upptagna regeln om domstolens sammansättning, ofta äger ett mycket nära samband med det ämne, som den särskilda författningen behandlar. Frågan ställer sig i viss mån annorlunda, om forumbestämmelsen icke avser något visst slag av mål utan mål i allmänhet. Frånsett sistnämnda fall har beredningen av praktiska skäl ansett sig böra i stort sett bibehålla den nuvarande ordningen.

Den fria rättegången regleras nu genom särskild lagstiftning. Beredningen har med hänsyn till att den nuvarande lagen i ämnet avser ej blott allmänna rättegångsmål utan ock mål vid specialdomstolar stannat vid att låta detta ämne som hittills vara underkastat särskild lagstiftning. Uppenbart är emellertid, att det nya förfarandet, särskilt vad överrätterna angår, kan påkalla vissa ändringar i lagen om fri rättegång — en fråga som bör upptagas till övervägande före den nya rättegångsbalkens ikraftträdande. En närliggande fråga är den om parts skyldighet att bidra till statens kostnader för domstolsväsendet. Denna fråga har hos oss reglerats i samband med de allmänna bestämmelserna om stämpelavgift, vilka icke äro av lags natur. I den mån man med partens avgiftsskyldighet vill ernå även vissa processuella syften, ligger det nära till hands, att åtminstone grunderna för densamma regleras i rättegångsbalken. Å andra sidan synes någon olägenhet icke följa därav att frågan, som dock övervägande är av beskattningsnatur, behandlas särskilt. Beredningen har därför icke upptagit den till behandling i rättegångsbalken.

Bestämmelser, som röra straffprocessen, återfinnas även i promulgationslagen till strafflagen. I sistnämnda lag upptagas bl. a. frågorna om allmän åklagares åtalsrätt och om häktning. Att stadgandena härom som ock om vissa andra tvångsmedel i brottmål, nu reglerade genom lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål, äga sin plats i rättegångsbalken, torde vara uppenbart. Beträffande vissa andra frågor, som sammanhånga med straffrättsskipningen, kan tvekan råda, om de böra behandlas i strafflagen eller i rättegångsbalken, såsom frågorna om åtalspreskription och om målsäganderätt. Beredningen har även på denna punkt följt den gränsdragning, som ägt rum i gällande lagstiftning, och alltså lämnat dem utanför reglering i rättegångsbalken. Däremot har i denna upptagits ett för vår rätt i stort sett nytt institut, eftergift av åtal, varjämte däri införts vissa begränsningar av målsägandens åtalsrätt.

Rättegångsbalkens bestämmelser avse i vissa fall även domstolsbehandlingen av frågor, som höra till den s. k. frivilliga rättsvården (*jurisdictio voluntaria*). I stor utsträckning äro dock dessa frågor reglerade genom särskild lagstiftning, såsom lagen den 3 juni 1932 angående handläggning av inskrivningsärenden. I beredningens förslag har detta ämne helt uteslutits från behandling. I vilken omfattning den allmänna processens regler lämpa sig för olika slag av frivillig rättsvård, kräver särskild undersökning, och beredningen har,

med hänsyn till dessa frågors speciella natur, icke ansett sig böra ingå på en sådan. Om beredningens förslag leder till lagstiftning, måste den alltså även å detta område kompletteras genom särskild lagstiftning.

Ett spörsmål, som dryftats i samband med rättegångsreformen, är överflyttningen av överexekutorsgöromålen till domstolarna. Propositionen intog den ståndpunkten, att en allmän överflyttning av dessa göromål å domstolarna icke i detta sammanhang borde äga rum. Vid lagstiftningsarbetets fullföljande kunde emellertid komma under omprövning att från överexekutor överflytta vissa grupper av ärenden, som med hänsyn till sin beskaffenhet vore i högre grad ägnade att handläggas av domstol än av administrativ myndighet. Utskottet anslöt sig till detta uttalande och framhöll, att frågan om handläggningen av dessa göromål icke syntes stå i det nära sammanhang med en reform av rättegångsväsendet, att frågan nu behövde upptagas till prövning. Sedermera ha genom lag den 18 juni 1937 lagsökning och handräckning för fordrans utfående förlagts till de allmänna domstolarna, där dessa ärenden behandlas av särskild lagsökningsdomare. Beredningen har ansett, att denna lagstiftning bör bibehålla sin nuvarande karaktär av speciallagstiftning och alltså icke inarbetas i rättegångsbalken.

De frågor, som sammanhånga med tillämpningen av en rättegångsordning, äro i stor utsträckning av organisatorisk och administrativ natur. Ur flera synpunkter skulle vara olämpligt, att frågor av detta slag upptoges till fullständig behandling i rättegångsbalken. Det nu sagda gäller särskilt domstolsväsendet. Beredningen har utgått från att de grundläggande bestämmelserna å detta område böra upptagas i rättegångsbalken men till särskild reglering hänvisat det närmare ordnandet av domstolarnas samt åklagarväsendets inre organisation och verksamhet. Beredningen har icke ingått på frågorna om avlöningsförhållandena för domare och annan personal, hörande till domstolsväsendet, sportelväsendets avskaffande och tingshusbyggnadsskyldigheten. Dessa frågor äro i vissa delar föremål för särskilda utredningar.

Någon undersökning av det nya rättegångsväsendets statsekonomiska verkningar har beredningen icke verkställt. De organisatoriska förändringar, som synas önskvärda t. ex. beträffande åklagarväsendet, äro väsentligen redan påkallade av nu rådande förhållanden, och detsamma torde gälla den ytterligare uppdelning av rikets hovrätter, som förslaget förutsätter. Huruvida det nya rättegångsväsendet kommer att medföra ett ökat personalbehov, är ytterst vanskligt att bedöma. Enligt beredningens uppfattning torde arbetsförhållandena vid underrätterna icke undergå någon mera väsentlig förändring. Mera oviss ställer sig frågan för hovrätterna. De för rättegången i högsta domstolen föreslagna bestämmelserna torde ej leda till någon ökning av dess arbetsbörda. Vad angår rättsskipningen i stad med rådhusrätt förutsättes, att kostnaden för denna åtminstone tills vidare stannar å städerna.

Såsom framgår av vad förut yttrats förutsättes för den nya rättegångsbalkens införande ett omfattande arbete å olika lagstiftnings- och författningsområden. Enligt beredningens åsikt är detta arbete dock icke av den vikt för det nu framlagda förslagets bedömande, att det behöver föreligga fär-

digt i samband med förslaget till rättegångsbalk. Starka praktiska skäl tala för att statsmakterna först taga ståndpunkt till frågan om rättegångsväsendets gestaltning. Beredningen föreslår därför, att de övergångsbestämmelser, som erfordras för nya rättegångsbalkens ikraftträdande, meddelas i särskild lag.

Förslagens huvudgrunder.

Det nu framlagda förslaget överensstämmer i sina huvudgrunder med de riktlinjer för rättegångsreformen, som uppdragits av riksdagen; dessa ansluta sig även nära till propositionen. I de delar, som förslaget sålunda stöder sig på propositionen och riksdagens uttalanden, torde någon redogörelse för de motiv, som ligga till grund för förslaget, icke vara erforderlig. Beträffande dessa hänvisas till reformens förarbeten, propositionen och riksdagsbehandlingen; i det följande kommer på dessa punkter allenast att lämnas en kort redogörelse för förslagens innehåll. I vissa betydelsefulla frågor föreligger icke något uttalande från riksdagens sida, beträffande andra ha kamrarna stannat i olika beslut. För den ståndpunkt, till vilken beredningen i dessa fall kommit, lämnas i det följande en mera ingående redogörelse.

Domstolsväsendet.

I det utlåtande, som avgavs av särskilda utskottet och i denna del godkändes av riksdagen, uttalades, att de brister, som vidlåde det nuvarande rättegångsväsendet, i huvudsak avsåge rättegångens inre gestaltning samt att med hänsyn härtill reformarbetet främst borde inriktas på åstadkommande av ett bättre förfarande. Ändringar i organisationen borde enligt utskottets åsikt vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande. Samma uppfattning hade kommit till uttryck i propositionen. Den ligger ock till grund för beredningens förslag.

Allmän underrätt.

De allmänna underrätterna äro enligt förslaget som nu häradsrätter och rådhusrätter. Häradsrätt är första domstol på landet och i stad, som hör till domsaga, rådhusrätt i övriga städer. Huruvida stad äger egen jurisdiktion eller ej, besvaras ej i rättegångsbalken. Av reglerna om rådhusrätts domförhet följer dock, att i rådhusrätt skola sitta minst tre lagfarna ledamöter. Denna ståndpunkt överensstämmer med propositionen och särskilda utskottets av riksdagen biträdda uttalanden. Enligt dessa borde den särskilda stadsrättsskipningen bibehållas allenast i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka, och förordades, att i rådhusrätt tre lagfarna ledamöter skulle ha säte. Denna uppfattning ligger ock till grund för lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i ju-

diciellt avseende. Enligt 2 § i nämnda lag äger Konungen, även utan stadsfullmäktiges samtycke, att beträffande stad, i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren endast en lagfaren ledamot finnes, när borgmästartjänsten är ledig, förordna om rådhusrättens upphörande och stadens förenande med domsaga. Meddelande av förordnande enligt 2 § har dock gjorts beroende av vissa villkor. Med stor sannolikhet torde även vid rättegångsbalkens införande finnas städer, i vilkas rådhusrätter icke sitta tre lagfarna ledamöter. I samband med beslutet om rättegångsbalkens ikraftträdande torde alltså böra regleras, huru rättsskipningen i dessa städer skall ordnas. Lämpligt synes vara, att rådhusrätten i sådan stad bibehålles under någon övergångstid.

I beredningens förslag upptagas icke några bestämmelser om domsagoindelningen. Frågan om uppdelning eller sammanslagning av domsagor förutsättes komma att behandlas som hittills. Reformens genomförande kommer alltså icke att ha någon omedelbar inverkan på den då bestående indelningen i domsagor. Såsom framhållits i propositionen och även understrukits i riksdagens uttalande bör dock beträffande de mindre domsagorna liksom hittills en successiv reglering av deras områden äga rum.

Domsaga förestås av häradshövding. Beträffande den personal, som erfordras till biträde i domsagans förvaltning, meddelas icke andra bestämmelser i förslaget än att i domsaga skall finnas sekreterare; dock har med hänsyn till de mindre domsagorna denna bestämmelse icke kunnat göras undantagslös. Om göromålen kräva det, skall ock som biträdande domare finnas en eller flera assessorer. Beträffande sekreterares och biträdande domares arbetsuppgifter böra bestämmelser meddelas av Kungl. Maj:t.

På landet är nu domsagan, då den ej är delad i tingslag, häradsrättens domkrets. Omfattar domsagan två eller flera tingslag, är tingslaget häradsrättens domkrets, och antalet häradsrätter i domsagan motsvarar alltså antalet tingslag. Beredningens förslag innefattar på denna punkt en avvikelse från vad nu gäller, i det att häradsrättens domkrets som regel kommer att sammanfalla med domsagan. Den nuvarande ordningen medför en uppdelning av häradshövdingens dömande verksamhet å flera häradsrätter. Olämpligheten härav blir särskilt framträdande med den nya ordningen för målen handläggning. Vid den förberedande behandlingen av målen liksom i vissa andra fall är rätten domför med häradshövdingen ensam. Huruvida målet härrör från den ena eller andra delen av domsagan, är för denna behandling ej av betydelse annat än då det gäller valet av lämplig plats för sammanträde med parterna, en fråga som bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vad angår de allmänna tingen kan ock domsagans uppdelning å olika tingslag utgöra hinder för att tingssammanträdena med varje tingslags häradsrätt bliva så talrika som ur rättsskipningens synpunkt eljest vore önskvärt. Genom tingslagsindelningen tillgodoses visserligen behovet dels av nämndens ortskänedom och dels, med hänsyn till belägenheten av tingsstället, av lämplig plats för målen handläggning. Dessa önskemål kunna emellertid beaktas på annat sätt. Beredningens förslag avser icke ett avskaffande av de olika tingsställena.

I vilken omfattning så lämpligen kan ske, bör för varje fall undersökas. I en domsaga kunna alltså liksom hittills finnas två eller flera tingsställen. Ett måls behandling vid det ena eller andra tingsstället bör bestämmas av härads-hövdingen efter lämplighet. Vad angår nämndens ortskänedom upptager förslaget bestämmelse om att fördelningen av nämndens tjänstgöringsskyldighet bör ske så, att erforderlig ortskänedom blir företrädd inom nämnden. Förslaget intar icke ståndpunkt till frågan, om och i vilka fall tingslaget fortfarande bör bibehållas som enhet för tingshusbyggnadsskyldigheten.

Om sålunda övervägande skäl tala för att domsaga i regel utgör härads-rättens domkrets, har beredningen dock icke ansett sig böra göra denna regel helt undantagslös. I särskilda utskottets utlåtande förutsattes, att stad, som ingår i domsaga, kan bilda särskild domkrets, och såsom processkommissionen framhållit i sitt betänkande synes tingslagsindelningen böra bibehållas även i vissa andra fall, såsom då domsaga är av särskilt stor omfattning. Beredningen har därför ansett det böra överlämnas åt Kungl. Maj:t att, då domsaga är mycket vidsträckt eller eljest synnerliga skäl förekomma till domsagas indelning i tingslag, förordna därom.

Häradsrätten består liksom nu av härads-hövding och nämnd. I vissa fall är, som redan antytts, häradsrätten domför utan nämnd. Dessa fall avse huvudsakligen måls beredande och annan handläggning, som faller utanför huvudförhandlingen.

I fråga om nämndens sammansättning och ställning stannade riksdagens kamrar i olika beslut. Propositionen, som utgick från att det domföra antalet i nämnden skulle vara åtta, intog den ståndpunkten, att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens, om en majoritet av sex nämndemän föreläge. Utskottet ansåg, att sju nämndemän borde utgöra domfört antal; antalet nämndemän, som vore närvarande vid handläggningen, borde dock vara så stort, att även vid tillfälligt förfall nämnden vore domför. Beträffande nämndens rösträtt förordade utskottet bibehållande av nämndens enhällighet. En inom utskottet avgiven reservation upptog emellertid propositionens ståndpunkt. I fråga om nämndens domförhet anfördes, att därest vid uppskov i ett mål en av de åtta nämndemän, som närvarit från början, skulle få förfall, det vore praktiskt, att nämnden vore domför med återstående sju nämndemän. Första kammaren biträdde utskottets hemställan, varemot andra kammaren anslöt sig till reservationen.

Beredningen har i sitt förslag upptagit det domföra antalet nämndemän till lägst sju och högst nio. Det högre antalet har tillkommit för att rätten ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skall förlora sin domförhet. Vad angår nämndens rösträtt har beredningen ansett sig böra bibehålla kravet på nämndens enhällighet för det fall, att i nämnden ej sitta flera än sju. Äro i nämnden flera än sju, synes däremot ej den omständigheten, att det eljest domföra antalet överskridits, böra leda till att enhällighet fordras beträffande samtliga. Om sju nämndemän biträda samma mening, bör denna gälla mot ordförandens även för det fall, att i nämnden sitta flera än sju.

Enligt lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingsammansåttnaderna för handläggning av vissa mål och ärenden är häradsrätten i vissa fall domför med allenast tre i nämnden. Vid de s. k. tremansstämningarna kunna upptagas, förutom vissa ansökningsärenden, mål angående ansvar för vissa bötesbrott, växel- och checkmål ävensom andra mål angående penningfordran, som ej avser skadestånd, om grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angivits i stämningen eller i bilagd räkning. Med de bestämmelser, som upptagas i förslaget om meddelande av treskodom mot utebliven part redan under förberedelsen och måls avgörande vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen — i de nu åsyftade fallen är häradsrätten enligt förslaget domför utan nämnd — torde vad tvistemålen angår det behov, som ligger till grund för lagen, vara tillgodosett. I viss mån annorlunda äro förhållandena i fråga om de mindre brottmålen, särskilt då i domsaga ingår stad eller större samhälle. Beredningen har ansett, att vid handläggningen av dessa mål häradsrätten bör som nu vara domför med allenast tre i nämnden. Till mål, varom nu är fråga, har hänförts åtal för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, om brottet är sådant, att målsägande ej finnes.

Antalet nämndemän, som böra utses för tingslag, måste uppenbarligen väsentligt överstiga det domföra antalet för att ej tjänstgöringen för varje nämndeman skall bliva allt för betungande. Beredningen har föreslagit ett antal av aderton med rätt för Kungl. Maj:t att, om det erfordras, höja detta antal.

Häradsrätternas rättsskipning är till övervägande del förlagd till de allmänna tingen. I beredningens förslag bibehålles i princip den nu rådande ordningen. Som allmän regel stadgas, att i tingslag allmänna ting skola med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter. Från den allmänna regeln kan alltså avvikelser ske i båda riktningarna. Antalet ting kan med hänsyn till rättsskipningens behov och omständigheterna i övrigt såväl ökas som minskas. Vid prövningen av denna fråga måste, såsom vid riksdagsbehandlingen framhållits, stor vikt tilläggas förhållandena i varje särskild domsaga. I de mera glest befolkade delarna av landet måste antalet ting sättas avsevärt lägre än vad förslaget förordar såsom allmän regel. Liksom nu är överlämnat åt Kungl. Maj:t att bestämma, å vilka tider allmänna ting skola hållas och, då i domsagan äro flera tingslag eller tingsställen, hur tingen skola fördelas mellan dem. Sammansåttnaderna med tremansnämnd skola liksom nu hållas vid sidan av de allmänna tingen. Det tillkommer Kungl. Maj:t att förordna om tid och ort för dessa sammansåttnaderna. I olikhet med de allmänna tingen kunna de hållas å annan ort än tingsställe.

Då anordningen med ting huvudsakligen påkallas av hänsyn till nämnden, följer härav, att dessa avse huvudförhandling. Är häradsrätten domför med häradshövdingen utan nämnd, finns icke någon anledning att inordna denna handläggning i tingsordningen. Sammansåttnad för sådan handläggning bör hållas så ofta det erfordras, och häradshövdingen bör bestämma tid och ställe för sammansåttnaden.

Enligt 4 kap. R.B. kunna utanför den allmänna tingsordningen hållas sär-

skilda ting, s. k. urtima ting. I tvistemål förutsattes dock begäran därom av kändaren eller av båda parterna. Kostnaden för särskilt ting ersattes domstolen av kändaren. I brottmål äger häradshövdingen, om förhållandena påkalla det, utsätta särskilt tingssammanträde, och kostnaderna stanna å statsverket. Enligt beredningens förslag kan häradshövdingen även i tvistemål utan begäran av part utsätta särskilt sammanträde, då det erfordras för arbetets jämna gång eller av annan anledning, såsom att målet kräver särskild skyndsamhet. Kostnaden för sådant sammanträde stannar enligt förslaget å statsverket. Särskilt sammanträde kan hållas å annan ort än tingsställe.

I stad med rådhusrätt är staden rådhusrättens domkrets.

Såsom redan framhållits är rådhusrätt enligt förslaget domför med tre lagfarna ledamöter. För att rådhusrätten icke vid förfall för någon lagfaren ledamot under pågående handläggning av ett mål skall förlora sin domförelhet, kunna emellertid i rätten samtidigt sitta fyra lagfarna ledamöter. Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, ävensom i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, är rådhusrätten domför med allenast en ledamot.

För avdömande av mindre brottmål, de s. k. polismålen, äro i vissa städer inrättade polisdomstolar, som äro domföra med en lagfaren ledamot. Enligt beredningens förslag skola polisdomstolarna upphöra och deras arbetsuppgifter övertagas av rådhusrätt. Behovet av en enklare sammansättning av domstolen vid handläggning av de nu åsyftade målen kvarstår emellertid för de större städerna. Beredningen föreslår därför, att rådhusrätt efter Konungens förordnande därom är domför med en lagfaren domare, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och brottet är sådant, att målsägande ej finnes.

Beträffande nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning kommo riksdagens kamrar till olika resultat. I propositionen föreslogs, att nämnd skulle medverka i de grövre brottmålen och alltså rådhusrätten i dessa mål bestå av tre lagfarna ledamöter och nämnd. Utskottet avstyrkte inrättande av nämnd vid rådhusrätterna. Uti en inom utskottet avgiven reservation förordades, att i rådhusrätterna nämnd borde deltaga i handläggningen av brottmål; dock syntes nämnds medverkan kunna undvaras i fråga om ringare brottmål. I reservationen ifrågasattes tillika, huruvida icke nämnden borde träda i stället för de båda rättsbildade bisittarna så att rådhusrätten i brottmål finge en sammansättning motsvarande häradsrättens. Första kammaren biträdde även i detta fall utskottets hemställan; andra kammaren däremot antog reservationen.

Vid övervägande av denna fråga har beredningen kommit till samma uppfattning, som uttalats i propositionen. Att lekmän i första instans medverka vid handläggningen av grövre brottmål är av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som äro av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Det

synes ock naturligt, att denna medverkan sker på samma sätt som i häradsrätten, genom deltagande av nämnd. Någon anledning till avvikelse från den sammansättning, som nämnden äger i häradsrätten, torde icke föreligga.

I reservationen hade ifrågasatts, att rådhusrätten, då nämnd deltagar, skulle bestå av ordföranden som den ende lagfarna ledamoten. Som framhållits i propositionen skulle en sådan anordning medföra ett av omständigheterna ej påkallat försvagande av det lagfarna elementet i domstolen, och beredningen har därför icke ansett sig kunna biträda detta förslag. Den närmare bestämningen av de mål, vari nämnd skall deltaga, har beredningen ansett böra ske på det sättet, att å brottet skall kunna följa straffarbete i två år eller därutöver. Är brottets straffmaximum i straffskalan lägre än straffarbete i två år, är alltså nämnd utesluten.

Vid omröstning inom rådhusrätt med nämnd bör, för att nämndens mening skall gälla mot de lagfarna ledamöternas, då dessa äro ense, alltid fördras enhällighet inom nämnden. Såsom framhållits i propositionen gör sig kravet på nämndens enhällighet icke lika starkt gällande, då bland de lagfarna ledamöterna föreligger någon skiljaktig mening. Biträdes den av minst sju i nämnden, bör, även om flera sitta i nämnden, denna mening gälla.

Antalet nämndemän i stad med rådhusrätt bestämmas av Kungl. Maj:t.

Uti såväl utskottets utlåtande som reservationen har framhållits angelägenheten av lekmäns medverkan, då fråga vore om brott, begångna av unga personer. Som erinrats i inledningen har beredningen icke tagit ställning till frågan om rättegången mot unga förbrytare men förutsätter, att särskild utredning härom kommer till stånd.

Beträffande rådhusrätts sammanträden upptager förslaget den bestämmelsen, att varje vecka skall hållas en eller flera allmänna rättegångsdagar samt att i övrigt sammanträde skall hållas så ofta det med hänsyn till arbetet kräves. Närmare bestämmelser om rådhusrätts sammanträden böra upptagas i arbetsordningarna.

Hovrätt.

Hovrätternas ställning är enligt förslaget i allt väsentligt densamma som nu. Hovrättens huvuduppgift är att vara fullföljdsinstans i fråga om mål från allmän underrätt. Dessutom äro åt hovrätt anförtrodda vissa förvaltningsuppgifter beträffande de domstolar, som lyda under hovrätten. Som i annat sammanhang skall utvecklas har till hovrätt ock förlagts ett eninstansförfarande i vissa mål, varjämte hovrätt som hittills har att upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av underrättsdomare och vissa andra ämbets- och tjänstemän. Även hovrätts organisation ansluter sig nära till den nuvarande.

I propositionen hade föreslagits, att i grövre brottmål nämnd skulle medverka även i hovrätt. Denna ståndpunkt sammanhänge med den i propositionen föreslagna anordningen, att i sådana mål bevisningen skulle omedelbart upptagas av hovrätten och att målet sålunda i fullföljda delar skulle företagas till helt ny handläggning. Även i fråga om nämnds medverkan i hovrätt stan-

nade riksdagens kamrar vid olika beslut. Första kammaren biträdde utskottets avstyrkande hemställan, varemot andra kammaren anslöt sig till en till förmån för propositionen avgiven reservation. Enligt beredningens uppfattning är nämndens medverkan icke av samma betydelse i andra som i första instans. Med de regler, som beredningen föreslår i fråga om förfarandet i andra instans, föreligger icke något ovillkorligt krav på omedelbar bevisupptagning eller fullständigt ny handläggning i andra instans ens för de grövre brottmåls del. Då nämnden har sin största betydelse vid uppskattning av den bevisning, som förebringas omedelbart, förfaller i viss mån härmed ett av huvudskälen för nämndens medverkan. På grund härav och med hänsyn till de stora praktiska olägenheter, som äro förenade med nämnds medverkan i hovrätt, har beredningen icke ansett sig böra framlägga förslag härom.

Beträffande hovrätts domförhet upptager förslaget som huvudregel, att hovrätt är domför med fyra ledamöter. Av reservanter i utskottet, liksom tidigare av processkommissionen, har förslag framställts, att det domföra antalet ledamöter i hovrätt skulle bestämmas till tre. Som i det följande skall närmare utvecklas komma hovrätterna att få ökad betydelse ej minst till följd av de begränsningar av högsta domstolens befattning med fullföljda mål, som beredningen föreslår. Dessa begränsningar förutsätta, att hovrätternas rättsskipning äger en hög grad av tillförlitlighet. Ur denna synpunkt torde ett högre antal än tre vara påkallat. Beredningens ståndpunkt överensstämmer ock med vad i propositionen och av riksdagen uttalats. Bestämmande av det domföra antalet till fyra leder till att, då två röster stå mot två, i tvistemål den mening kommer att gälla, som biträdes av den äldste ledamoten, varemot i brottmål den mildare meningen blir utslagsgivande. Väl skulle det ur denna synpunkt varit önskvärdt, om i nu antydda fall det domföra antalet kunnat sättas till fem. Det nu tillämpade förfarandet att vid lika röstetal en femte ledamot tillkallas för att delta i målets avgörande låter sig emellertid icke förena med rättegångens muntlighet och omedelbarhet. Att i tvistemål vid lika röstetal den äldste ledamoten erhåller utslagsröst, synes icke kunna betecknas som oegentligt eller framstå som stötande, lika litet som att i brottmål i nu antydda fall avgörandet utfaller till förmån för den tilltalade. För att vid större måls handläggning hovrätten icke till följd av uppkommet förfall för någon ledamot under pågående handläggning skall förlora sin domförhet, föreslår emellertid beredningen, att utöver de fyra ytterligare en ledamot må sitta i rätten. I nu angivna fall kunna alltså i avgörandet av ett mål komma att delta fem ledamöter.

I fråga om hovrätternas organisation föreslår beredningen, att hovrätt skall vara delad i två eller flera avdelningar och att varje avdelning skall bestå av minst fyra hovrättsråd, av dem en ordförande och en vice ordförande, samt en eller flera assessorer. Särskilt med hänsyn till ordnandet av hovrättens arbete under ledamöternas ferier och deras bortovaro vid tjänstgöring å annan ort än förläggningssorten, bl. a. vid de här nedan behandlade hovrättstingen, synes det nödvändigt, att hovrätten består av minst två avdelningar. Förslaget förutsätter, att ordförande- och vice ordförandetjänsterna skola utgöra

självständiga befattningar med en i förhållande till övriga ledamöter högre ställning och avlöning. För att hovrätterna skola motsvara de stora anspråk, som måste ställas å dessa domstolar, är särskilt angeläget, att för ordförande- och vice ordförandetjänsterna kunna påräknas personer med framstående skicklighet och stor erfarenhet.

Vad angår de befattningshavare, som utöver den egentliga domarpersonalen böra vara anställda i hovrätterna, upptager förslaget icke några bestämmelser. Denna fråga bör liksom nu regleras i administrativ ordning. Enligt beredningens åsikt krävas dock ej i detta avseende några mera väsentliga förändringar.

Då riksdagen avgav sitt yttrande över propositionen, voro rikets hovrätter tre till antalet. I överensstämmelse med särskilda utskottets hemställan uttalade riksdagen, att det vore uppenbart, att åtminstone en hovrätt borde inrättas i Norrland och att starka skäl talade för att en hovrätt förlades till Göteborg. Enligt utdrag av protokollet för justitiedepartementsärenden den 29 december 1933 anbefalldes beredningen att verkställa utredning rörande uppdelning av Svea och Göta hovrätter samt till Kungl. Maj:t inkomma med förslag i ämnet. Beredningen avgav i anledning härav utlåtande den 22 december 1934 och förordade i detta inrättande av två hovrätter för de fyra nordligaste länen, varjämte beredningen förklarade, att den senare ämnade inkomma med förslag rörande uppdelning av Göta hovrätt. Enligt beslut vid 1935 års riksdag har en hovrätt inrättats i Umeå för de två nordligaste länen. Såsom framgår av behandlingen av frågan om den övre norrländska hovrätten förutsattes, att även för de två andra norrländska länen borde inrättas en hovrätt. Sedermera har beredningen enligt departementschefens skrivelse den 29 maj 1936 anbefallts att till förnyat övervägande upptaga frågan, i vilken ordning uppdelningen av de större hovrätterna borde fullföljas. I utlåtande den 15 oktober 1938 framlade beredningen förslag om uppdelning av Göta hovrätt och förordade därvid, att i Göteborg borde inrättas en hovrätt för västra Sverige, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Värmlands län. Samtidigt uttalade sig beredningen om den ordning, i vilken uppdelningen av hovrätterna nu borde fullföljas.

Såsom framgår av det anförda har beredningen redan tidigare uttalat, att ytterligare en hovrätt bör inrättas i Norrland. Beredningen förordade därvid, att den nedre norrländska hovrätten förlades till Sundsvall. Förslag har även framställts att inom Svea hovrätts nuvarande domsområde inrätta ytterligare två hovrätter. De förläggningsorter, som därvid skulle ifrågakomma, äro Gävle och Örebro. Tillräckliga skäl torde emellertid för närvarande icke föreligga för uppdelning av Svea hovrätt utöver vad beredningen förordat. Förslaget innebär alltså, att i riket skola vara inrättade sex hovrätter.

Enligt beredningens förslag må hovrätt, om särskilda skäl föreligga därtill, sammanträda å annan ort än förläggningsorten. Förslaget upptager dessutom mera regelbundna sammanträden, s. k. hovrättsting, å annan ort för huvudförhandling i mål från viss del av domkretsen. Det har överlämnats åt Kungl. Maj:t att bestämma såväl huruvida inom en viss hovrätt hovrättsting skola

hållas som ock, då behov därav anses föreligga, å vilka orter och tider tingen skola hållas.

Högsta domstolen.

De grundläggande bestämmelserna om högsta domstolens ställning, organisation och domförhet upptagas för närvarande i regeringsformen. Beredningen ifrågasätter icke någon mera väsentlig ändring i dessa bestämmelser. Ut i § 22 1 mom. regeringsformen regleras högsta domstolens domförhet. Ringare mål kunna prövas och avgöras av fem ledamöter så ock av fyra, om alla fyra äro ense om slutet; över viktigare saker skola däremot minst sju döma. Flera än åtta ledamöter få ej på en gång deltaga i prövningen av något mål, dock med undantag för de s. k. plenimålen. Uppdelningen av målen i ringare och viktigare har numera mycket liten praktisk betydelse, och den synes utan olägenhet kunna försvinna. Ej heller torde det numera inträffa, att högsta domstolen i något fall är besatt med färre ledamöter än fem eller, om plenimålen undantagas, med flera än sju. Enligt beredningens mening bör § 22 1 mom. ändras i nu antydd riktning.

Bestämmelserna i § 22 1 mom. regeringsformen avse högsta domstolens domförhet vid måls prövning och avgörande. Beträffande högsta domstolens behandling av ansökan om tillstånd att hos Kungl. Maj:t fullfölja talan i vissa fall (s. k. dispens) meddelas föreskrifter i 3 § lagen den 14 maj 1915 angående högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar. Enligt dessa ankommer det på en särskild avdelning av högsta domstolen, bestående av tre ledamöter, att pröva och avgöra sådan ansökan. Med hänsyn till den av beredningen föreslagna ordningen för målen fullföljd i högsta domstolen, som innebär, att i allmänhet för alla fullföljda mål kräves prövningstillstånd, kommer regeln om högsta domstolens domförhet i nu antydda fall att erhålla långt större betydelse än nu är förhållandet. I beredningens förslag har denna regel liksom bestämmelserna i stadgan den 11 juni 1920 om måls handläggning i i vissa fall av högsta domstolen i dess helhet erhållit plats i rättegångsbalken. Däremot förutsättes, att de närmare bestämmelserna om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar liksom nu meddelas i särskild lag.

Vid flera tillfällen har frågan om inrättande i högsta domstolen av ett presidentämbete varit under diskussion. Processkommissionen förordade i sitt betänkande denna anordning. Något uttalande på denna punkt förekom ej vare sig i propositionen eller vid riksdagsbehandlingen. Enligt beredningens mening tala starka skäl för att även högsta domstolens arbete ställes under ledning av en president. Såsom processkommissionen framhållit medför otvivelaktigt den muntliga förhandlingen vissa arbetsuppgifter i fråga om målen fördelning och justitierådets tjänstgöring, som lämpligen böra anförtros åt en president. Å andra sidan föreligger den olikheten med hovrätterna och presidentämbetena i dessa, att hovrätterna ha sig ålagda vissa allmänna förvaltningsuppgifter i fråga om de dem underställda domstolarna och att befattningen med dessa uppgifter i första hand tillkommer hovrättens president. Någon

motsvarighet härtill föreligger icke beträffande högsta domstolen. Beredningen har för sin del icke ansett sig i detta sammanhang böra framställa något förslag om inrättande av ett presidentämbete i högsta domstolen.

Enligt § 24 regeringsformen skola uti nedre justitierevisionen ärendena beredas till föredragning och avgörande i högsta domstolen. Detta stadgande synes, med någon jämkning av ordalagen, böra bibehållas. Visserligen kommer enligt beredningens förslag vid huvudförhandling i tvistemål någon föredragning icke att äga rum. Enligt de regler, som beredningen föreslår om prövnings-tillstånd såsom villkor för att ett mål må komma under högsta domstolens bedömande, förutsättes dock föredragning av tjänsteman. Tjänstemannaföredragning skall ock i viss utsträckning äga rum i brottmål.

Domstols kansli.

Vid samtliga domstolar skola kanslier finnas inrättade, som hållas öppna för allmänheten å bestämda tider. För högsta domstolen har nedre justitierevisionen bibehållits som kansli. För domsaga skall liksom nu finnas gemensamt kansli, även om domsagan består av flera tingslag. Finnes sekreterare i domsagan, förutsättes, att den omedelbara ledningen av kansliarbetet åvilar honom. Närmare bestämmelser om domstols kansli samt de där anställda befattningshavarna och deras åligganden böra meddelas av Kungl. Maj:t. Beredningen utgår från att de nuvarande kommissionärsbefattningarna bibehållas och att sådana inrättas även vid de domstolar, där kommissionär nu icke finnes anställd. Enligt beredningens förslag må inläga eller annan handling alltid insändas med posten i betalt brev, ett stadgande som avser såväl under rätt som hovrätt och högsta domstolen.

Domares tillsättande.

De ordinarie domarbefattningarna tillhöra, med vissa undantag, den grupp av tjänster, till vilka utnämning sker av Kungl. Maj:t. Å deras tillsättande är alltså tillämplig regeringsformens föreskrift i § 28, att avseende skall fästas endast å de sökandes förtjänst och skicklighet. En begränsning i Kungl. Maj:ts utnämningsrätt upptages i § 31 beträffande borgmästartjänst i stad samt rådmans- och magistratssekreterarsysslorna i Stockholm. Vad angår rådmans-tjänsterna i andra städer gäller nu den ordningen, att rådmän utses av stadsfullmäktige, varefter länsstyrelsen utfärdar fullmakt för den valde.

Av rådhusrättens dubbla funktion av domstol och ett stadens förvaltningsorgan följer, att staden måste bibehållas vid ett visst inflytande vid tillsättande av borgmästare och rådmän. Hur detta inflytande skall regleras för att såväl rättsskipningens krav som stadens berättigade intressen må tillgodoses, har varit föremål för olika meningar. I propositionen förordades en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande. En sådan reform borde taga sikte på att vid valet endast finge ifrågakomma sökande, som med hänsyn till skicklighet och erfarenhet ägde för tjänsten erforderliga kvalifikationer. För ernående av detta syfte kunde icke undvikas, att valrätten begränsades inom ett

förslag, vid vars upprättande allmänna befordringsgrunder vunne beaktande i högre grad än nu vore fallet. Utskottet anslöt sig i allt väsentligt till propositionen. Utskottet framhöll dock, att såvitt anginge befattning, som tillsattes av Kungl. Maj:t, förslaget icke borde vara ovillkorligt bindande utan till befattningen kunna i särskilt fall utses person utom förslaget, som förordats av staden och enligt allmänna befordringsgrunder kunde jämte de på förslaget uppsatta ifrågakomma till befattningen. Utskottets yttrande godkändes i denna punkt av riksdagen.

Sedan riksdagens beslut fattats, har frågan om städernas domarval varit föremål för särskild utredning (Statens off. utredn. 1933: 31). Utredningen har icke föranlett någon framställning till riksdagen. Däremot har i anledning av motion i andra kammaren vid 1937 års riksdag (nr 43), som behandlats av första lagutskottet (utl. nr 13), riksdagen ånyo uttalat sig i ämnet.

Då stadsdomarnas tillsättande liksom nu synes böra regleras genom särskild lagstiftning, har beredningen i förslaget till rättegångsbalk icke upptagit annan bestämmelse i detta ämne, än att borgmästare och rådman utnämnas av Kungl. Maj:t, samt till särskild lagstiftning hänvisat frågan om val av borgmästare och rådman. I förhållande till den nuvarande ordningen innebär beredningens förslag den avvikelsen, att även rådman skall utnämnas av Kungl. Maj:t. På denna punkt bygger förslaget på den förutsättningen, att liksom beträffande borgmästare det genom val framkomna förslaget skall upptaga tre personer. I detta sammanhang må framhållas, att beredningens förslag avser allenast lagfarna ledamöter. Under en övergångstid komma i ett flertal rådhusrätter att sitta även icke lagfarna rådman. Beträffande dessa torde den nuvarande ordningen i stort sett böra bibehållas. Vad angår rådhusrätternas assessorer torde vara lämpligast att de, såsom nu i allmänhet äger rum, utses av magistraten; bestämmelser om deras tillsättande torde alltjämt kunna meddelas i administrativ ordning.

I beredningens förslag upptagas icke några bestämmelser om ledighet för de lagfarna domarna och förordnande av vikarie utan hänvisas dessa frågor till behandling i administrativ ordning. Uppenbart är emellertid, att det för rättskipningens behöriga handhavande är av synnerlig vikt, att de ordinarie domarna i största möjliga utsträckning själva utöva sina ämbeten liksom att de vikarier, som vid ledighet komma att tjänstgöra, fylla skäligen anspråk på erfarenhet och skicklighet.

Beträffande val av nämndemän gäller enligt förslaget, att dessa val liksom nu äro majoritetsval. Valet förrättas på landet i regel av kommunalfullmäktige, om sådana finnas, och i stad av stadsfullmäktige. För trygghet av ett lämpligt val har beredningen ansett denna ordning vara att föredraga framför den nu gällande, enligt vilken valet förrättas å kommunalstämma eller allmän rådstuga.

Åklagare.

Enligt beredningens förslag äro de allmänna åklagarna indelade i tre grupper, justitiekanslern såsom chef för åklagarväsendet och under honom landsfog-

dar och distriktsåklagare, till vilken sistnämnda grupp äro att hänföra landsfiskaler och stadsfiskaler samt polismän med åtalsrätt. För Stockholm träder i stället för landsfogden förste stadsfiskalen. Allmän åklagare är vid underrätt distriktsåklagare eller landsfogde, vid hovrätt justitiekanslern i mål, som upp-
tages omedelbart av hovrätt, och i annat mål landsfogde eller distriktsåklagare samt vid högsta domstolen i regel justitiekanslern. Landsfogdes tjänsteställning är i stort sett densamma som enligt processkommissionens förslag skulle tillkomma statsåklagare.

I sitt utlåtande har utskottet uttalat, att de nuvarande åklagarmyndigheterna ej alltid vore vuxna de dem åvilande uppgifterna samt att behovet av en förbättrad åklagarorganisation bleve än starkare efter genomförandet av ett på moderna principer grundat brottmålsförfarande. Enligt utskottets mening vore det därför angeläget, att en reform av åklagarväsendet snarast möjligt komme till stånd. Riksdagen anslöt sig till dessa uttalanden. Sedan dess har en organisation av landsfogdetjänsterna ägt rum. Denna organisation torde i sina grundprinciper väl ägna sig för dessa åklagares uppgifter i en ny rättegångsordning. Beträffande organisationen av underåklagarna är denna fråga för närvarande föremål för utredning, och beredningen anser sig icke i detta sammanhang böra ingå härpå.

Rätten att fullfölja ett vid underrätt väckt åtal tillkommer nu den åklagare, som fört talan i underrätten; till högsta domstolen må dock åklagartalan fullföljas allenast av justitiekanslern samt, som särskilda åklagare, justitieombudsmannen och militieombudsmannen. Processkommissionen föreslog, att rätten att i hovrätten utföra åklagartalan skulle i regel tillkomma högre åklagare, en vid hovrätten anställd hovrättsåklagare. Till stöd för denna anordning framhölls nödvändigheten av åklagarens närvaro vid den muntliga förhandlingen i hovrätten samt svårigheten för en åklagare å annan ort att med sina övriga göromål förena en sådan inställeskyldighet i de av åklagaren eller dennes motpart till hovrätten fullföljda målen. Å andra sidan har hävdats, att den åklagare, som följt målet vid den förberedande undersökningen och vid huvudförhandlingen i underrätten, med hänsyn till den kännedom, som han sålunda vunnit om målet, vore bättre skickad för åtalets utförande även i hovrätten. Propositionen anslöt sig till processkommissionens ståndpunkt beträffande de mål, i vilka distriktsåklagare fört talan i underrätten. Enligt propositionen skulle åklagartalan i dessa mål i hovrätten utföras av hovrättsfiskal. I de mål åter, i vilka åtalet vid underrätt utförts av statsåklagare, skulle denne äga att även i hovrätten föra talan. I dessa mål vore det enligt propositionen med hänsyn till deras beskaffenhet och omfattning av särskild betydelse, att ett ombyte å åklagarsidan om möjligt undvekes. Något uttalande från riksdagens sida förekom icke i denna fråga.

Beredningen är av den uppfattningen, att något ombyte å åklagarsidan i regel icke bör äga rum vid fullföljd av brottmål till hovrätt. Denna grundsats om kontinuitet å åklagarsidan har ansetts böra tillämpas även i fråga om förundersökning och åtal. Olägenheterna av ett ombyte framtråda starkast i fråga om de större och mera invecklade målen. Beträffande de mindre målen

äro dessa olägenheter väl icke så stora, och till stöd för särskilda hovrättsåklagare i dessa mål kunna otvivelaktigt anföras vägande praktiska skäl. Då muntlig förhandling i mindre brottmål enligt förslaget icke föreskrivits som regel, torde emellertid kunna antagas, att antalet inställelser å åklagarsidan ej blir alltför stort. I varje fall torde icke vara erforderligt att för de mål, varom nu är fråga, inrätta särskilda hovrättsåklagartjänster.

Beträffande den närmare fördelningen av uppgifterna mellan de olika åklagarna upptagas icke några bestämmelser i förslaget, utan denna fråga hänvisas till reglering i administrativ ordning. I de fall, då enligt förslaget talan må föras av såväl landsfogde som distriktsåklagare, bör uppenbarligen tillses, att de mera krävande uppgifterna tillkomma landsfogde. Var gränsen skall dragas mellan den enes och den andres åtalsbefogenhet beror på den kompetens, som distriktsåklagarna komma att äga.

Advokater.

Uti propositionen uttalades, att med hänsyn till de krav, som ett muntligt förfarande ställde å parternas ombud, det vore nödvändigt, att tillgång funnes till en kår av väl utbildade personer, vilka i sin verksamhet för den rättssökande allmänhetens betjänande ägde såväl vilja som förmåga att främja en god rättegång, och att det med hänsyn härtill borde närmare undersökas, huruvida skyldighet borde föreskrivas för dem, som fyllde vissa kompetenskrav och yrkesmässigt uppträdde som ombud, att vara sammanslutna i en förening med uppgift att främja en god anda inom kåren och med rätt att utöva disciplinär kontroll över sina medlemmar. Vad angår rätten att föra annans talan inför rätta framhölls i propositionen, att det väl icke å ombud i underrätt borde uppställas krav å juridisk utbildning men att detta krav i fråga om överrätterna avsevärt vunde i styrka. Hur det lämpligen kunde tillgodoses, borde bliva föremål för närmare utredning.

Riksdagen anslöt sig till propositionens ståndpunkt i fråga om angelägenheten av ett organiserat advokatstånd men ställde sig avvisande till tanken att i överrätt skulle kunna användas allenast rättsbildade ombud.

Beredningen hyser icke någon tvekan om att advokatståndet bör, med hänsyn till sin betydelse för rättsskipningen, erhålla en offentlighetslig ställning. För de rättssökande är av stor vikt, att de i sina rättsliga angelägenheter kunna söka råd och hjälp hos personer, om vilka de kunna äga visshet, att de besitta härför nödiga kvalifikationer. Att också det allmännas intressen härigenom befrämjas ligger i öppen dag. Utan ansvarsmedvetna och kunliga ombud försvåras domstolarnas uppgift. Deras avgöranden komma ofta att vila på ett ofullständigt material, och rättsfrågorna erhålla ej den allsidiga belysning, som är påkallad för deras riktiga bedömande. Rättegångens koncentration och muntlighet ställa också större anspråk på ombuden med hänsyn till ett omsorgsfullt förberedande av partens talan och deras förmåga av klar och redig framställning. Den första och viktigaste förutsättningen för att det nu antydda syftet skall nås är, att advokat kåren organiseras som ett offentlig-

rättsligt samfund och att benämningen advokat må användas allenast av den som tillhör denna sammanslutning. De grundläggande bestämmelserna om villkor för inträde, om advokats skyldigheter, om tillsyn över advokatväsendet och om disciplinära åtgärder mot advokat, som åsidosätter sin plikt, böra erhålla plats i rättegångsbalken.

För att vinna inträde i samfundet bör sökanden finnas lämplig att utöva advokatverksamhet. Han bör ha gjort sig känd för redbarhet; med hänsyn till vikten av att advokaten intar en självständig ekonomisk ställning bör ej den få antagas till ledamot, som är i konkurstillstånd eller varit i konkurstillstånd och ej visat, att han är fri från borgenärernas krav. I fråga om teoretisk utbildning bör fordras, att han avlagt de kunskapsprov, som föreskrivas för lagfaren domare. Slutligen bör sökanden genom väl vitsordad praktisk tjänstgöring ha förvärvat sådan erfarenhet och kännedom om advokatens uppgifter, att han kan anses skickad att utöva advokatverksamhet. Tillsyn över advokatväsendet bör i första hand utövas av samfundets styrelse. Styrelsen har att vaka över att advokat i sin verksamhet redbart och nitiskt fullgör honom anförtrodda uppdrag och i allt iakttar god advokatsed. Åsidosätter advokat sina plikter, bör det åligga styrelsen att ingripa mot den felande genom att tilldela honom erinran eller varning och i svårare fall genom att utesluta honom ur samfundet. De allmänna intressen, som äro förknippade med advokaternas verksamhet, äro av den vikt, att de böra äga en målsman utanför advokaternas egen krets. Denna uppgift synes lämpligen böra förenas med de åligganden, som redan nu tillkomma justitiekanslern i fråga om tillsyn över domstolsväsendet. Beredningen föreslår därför, att justitiekanslern skall äga hos styrelsen påkalla åtgärd mot advokat, som åsidosätter sin plikt, samt att styrelsens beslut må av justitiekanslern överklagas hos högsta domstolen. Den, vars begäran om inträde avslagits eller som uteslutits ur samfundet, bör ock kunna i högsta domstolen föra talan mot beslutet.

Genomförandet av beredningens förslag i fråga om advokatorganisationen torde kunna ske på det sätt, att den nuvarande sammanslutningen Sveriges advokatsamfund bibehålles samt att samfundet frivilligt beslutar de ändringar i sin organisation, som erfordras för att bringa den i överensstämmelse med lagens föreskrifter; de sålunda ändrade stadgarna böra fastställas av Kungl. Maj:t.

Såsom redan nämnts hade i propositionen förordats, att i överrätt endast rättsbildat ombud finge användas. Som stöd härför hade framhållits, att i dessa instanser de rättsliga momenten i rättegången intoge en mera framskjuten plats samt att kravet å fullgod juridisk utbildning hos ombuden alltså avsevärt vunne i styrka. Mot denna ståndpunkt framhölls i utskottets utlåtande, att kravet på juridisk utbildning hos ombuden i överrätt understundom kunde medföra olägenheter. I vissa delar av landet finnes endast ringa tillgång till juridiskt bildade sakförare och, då parternas talan vid underrätt i följd härav ofta fördes av andra personer, skulle parterna i åtskilliga mål nödgas att vid fullföljd till högre instans byta ombud, en anordning som skulle kunna bliva till skada för utredningen och tillskynda parterna ökade

kostnader. Enligt utskottets uppfattning kunde ej sällan parts talan i överrätt på tillfredsställande sätt utföras av person utan juridisk examen, som ägde kännedom om de särskilda förhållanden, varur målet härrörde. Viss fara förelåge även, att införande av monopol för de rättsbildade ombuden skulle medföra en allmän stegring av processkostnaderna.

Beredningen har låtit verkställa en statistisk undersökning rörande den omfattning, i vilken parter i tvistemål och brottmål, vari talan om ansvar ej förts, varit företrädde av ombud. Undersökningen omfattar åren 1921 och 1922 samt 1935 och 1936. Ett sammandrag av undersökningen är som bilaga fogat vid beredningens betänkande. Motsvarande uppgifter finnas för åren 1913 och 1914 redovisade i rättsstatistiken. Även dessa uppgifter äro intagna i sammandraget. Av detta framgår, att procenten av antalet mål, i vilka käranden vid något rättegångstillfälle varit företräd genom rättsbildat ombud, stigit vid häradsrätt från 29·4 procent 1913 till 32·8 procent 1921 och 57·7 procent 1936 samt vid rådhusrätt från 54·3 procent 1913 till 65 procent 1921 och 80·3 procent 1936. Motsvarande procenttal äro för svaranden vid häradsrätt 16·3 procent 1913, 15·2 procent 1921 och 25·1 procent 1936 samt vid rådhusrätt 20·3 procent 1913, 24·2 procent 1921 och 31·2 procent 1936. Beträffande de icke rättsbildade ombuden utgjorde procenttalet vid häradsrätt för käranden år 1913 63·6, år 1921 65·6 samt år 1936 42·4 och för svaranden, år 1913 51·4, år 1921 35·1 och år 1936 20·9 samt vid rådhusrätt för käranden år 1913 37·7, år 1921 34·5 och år 1936 17·6 samt för svaranden år 1913 40·8, år 1921 25·9 och år 1936 12·1.

Såsom framgår av de meddelade uppgifterna har användningen av rättsbildade ombud under de sista årtiondena alltmera stegrats. Detta förhållande har sin grund ej endast i en mera utbredd insikt hos de rättssökande om betydelsen av att rättsbildade ombud anlitas utan även i den ökade tillgången på sådana ombud. Säkert skulle dock, som utskottet även antyder, vissa svårigheter möta, om som allmänt krav uppställdes, att ombuden skulle vara rättsbildade. Tillgången till advokater är störst i städerna, och ur denna synpunkt skulle införande av advokatmonopol i fråga om mål, som väckas vid rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter, icke vara ägnat att inge betänkligheter. Beredningen har dock icke ansett sig böra föreslå en sådan partiell lösning av denna fråga. Den i propositionen, liksom tidigare av processkommissionen, förordade utvägen att begränsa fordran på rättslig utbildning till ombud i överrätt medför, som utskottet framhållit, vissa olägenheter, och beredningen har, med hänsyn till den ståndpunkt riksdagen på denna punkt intagit, icke ansett sig böra fullfölja densamma. Med denna uppfattning har beredningen icke anledning att i detta sammanhang ingå på spörsmålet, huruvida eller i vilken utsträckning som rättsbildat ombud må användas annan än advokat.

Det företräde, som förslaget bereder advokaterna, ligger i främsta rummet i ensamrätten till advokatnamnet. Genom denna ensamrätt kommer det förtroende, som varje enskild advokat lyckas förvärva sig, advokaterna samfällt till godo, och de erhålla därigenom ett starkt intresse att vidmakthålla en

god anda inom kåren och därifrån avlägsna olämpliga element. Advokat äger vidare att utan någon föregående prövning av domstol uppträda som rättegångsombud, medan i fråga om annan än advokat den domstol, där ombudet uppträder, har att undersöka, om ombudet med hänsyn till redbarhet, insikter och erfarenhet finnes lämplig. Ombud, som ej är advokat, kan, om han visar sig olämplig, av rätten förklaras obehörig som ombud ej endast i ett visst mål utan ock för viss tid eller tills vidare. Advokat kan väl av rätten avvisas som ombud i ett visst mål, men han är beträffande påföljder i övrigt underkastad ej domstolens utan advokatsamfundets disciplinära myndighet. Som offentlig försvarare i brottmål kan förordnas endast den som är advokat.

Grundsatser i fråga om förfarandet.

Att en rättegångsreform i första hand borde enligt den uppfattning, åt vilken riksdagen givit uttryck, avse förfarandet, har tidigare framhållits. Grundtankarna för en sådan reform ha innefattats i rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Dessa grundsatser skola tillämpas i alla instanser. Rättegångens muntlighet innebär, att processmaterialet skall vid den förhandling, som utgör grundval för domen, framläggas för domstolen i muntlig form. Det är å vad sålunda muntligt framläggas, som målets avgörande omedelbart skall grundas. För att detta skall kunna ske fordras, att förhandlingen kan slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid rättegångstillfällen, som ligga varandra så nära i tiden, att domstolens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad, då målet avgöres. Förhandlingens koncentration och omedelbarhet äro av särskild betydelse med hänsyn till bevisningen. I fråga om denna skall, enligt vad allmänt förordats, tillämpas den fria bevisprövningen. Denna medför bl. a., att de nuvarande vittnesjäven bortfalla och att bevisvärde kan tilläggas parternas egna utsagor. Om parternas och vittnens utsagor avgivas vid ett och samma rättegångstillfälle, har domstolen helt andra möjligheter att bedöma utsagornas tillförlitlighet; frestelsen för den som höres att avvika från sanningen motverkas av att han ställes inför utsikten, att utsagan omedelbart kommer att belysas av vad andra ha att meddela. Den på muntlighet, koncentration och omedelbarhet grundade förhandlingen skapar på detta sätt väsentligt större trygghet, att den fria bevisprövningen fyller sin uppgift. En förutsättning för bevisbedömningens tillförlitlighet är ock, att bevisningen om möjligt upptages omedelbart vid förhandlingen inför den domstol, som dömer i målet, och ej förebringas genom protokoll över bevisupptagning utom förhandlingen. Kravet på bevisningens omedelbarhet framträder särskilt starkt i fråga om bevismedel, där, såsom vid vittnesbeviset och partsförhöret, bevisvärdet är knutet vid själva den muntliga utsagan.

Förfarandets karaktär inverkar i hög grad på domarens ställning i processen. Att domaren bör intaga en objektiv och i förhållande till båda parterna fullt opartisk ställning, ligger i sakens natur. Under rättegången bör

han avhålla sig från allt, som är ägnat att rubba tilltron till hans opartiskhet. Domarens uppfattning om hos vilken part rätten ligger skall komma till uttryck först efter avslutad förhandling, i domen. Denna självklara grundsats leder dock icke till att domaren tilldelas en passiv roll i rättegången. Ett av den muntliga processens största företräden framför den skriftliga är, att den lämnar domaren tillfälle till en verksam processledning. Han har i första hand att vaka över att i fråga om rättegångens förlopp lagens föreskrifter iakttagas och, om part eller annan handlar i strid däremot, tillämpa de påföljder, som äro stadgade. Han har särskilt att tillse, att principerna om förhandlingens muntlighet, koncentration och omedelbarhet förverkligas. För en lämplig anordning av förhandlingen kan han förordna, att skilda frågor eller delar av målet behandlas var för sig, och han har att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som saknar betydelse. Genom frågor till parterna har domaren att söka utreda dunkla punkter eller motsägelser i deras framställningar. Vad angår rättegångens materiella sida måste rättegångsordningen bygga på parternas egen verksamhet som den huvudsakliga. Denna grundsats gäller för såväl tvistemål som brottmål. Det grundläggande även för rättegången i brottmål är en förhandling mellan två parter, å ena sidan åklagaren eller målsäganden och å den andra den tilltalade. Straffprocessen bygger alltså i stort sett liksom civilprocessen på förhandlingsprincipen; den är ackusatorisk och ej, som i äldre tider, inkvisitorisk. Vad angår domarens ställning till processen föreligga dock vissa olikheter. I civilprocessen äger rätten icke döma över annat än vad parten i föreskriven ordning yrkat. Ej heller må i mål, där förlikning är tillåten, domen grundas å omständighet, som ej av part åberopats som grund för hans talan. Beträffande straffprocessen har denna regel sin motsvarighet i bestämmelsen, att domen ej må avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts; rätten är däremot obunden av yrkande om brottets rättsliga rubricering eller tillämpligt lagrum liksom beträffande straff eller annan påföljd, som bör följa å gärningen.

Den för såväl tvistemål som brottmål gemensamma regeln, att det i första hand är parterna, som ha att sörja för utredning och bevisning, utesluter icke, att det även tillkommer rätten att föranstalta därom. Rätten har alltid att inom de gränser, som lagen utstakar, verka för att den materiella grundvalen för domen blir tillförlitlig och fullständig. Beträffande sådana tvistemål, där förlikning är tillåten, är rättens befogenhet att införa bevisning begränsad, i det att rätten ej, utan yrkande av part, må höra vittne, som ej förut hörts på parts begäran, eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis. Med de dispositiva tvistemålen ha i detta hänseende enligt förslaget likställts de brottmål, i vilka talan om ansvar må föras endast av målsägande.

Bland de upplyningskällor, av vilka rätten alltid har befogenhet att begagna sig för utredningen, är parternas hörande den viktigaste. För att denna upplyningskälla skall komma till sin rätt, böra parterna vara personligen tillstädes. Förslaget innebär i förhållande till gällande rättstillämpning en vä-

sentlig utvidgning av parts skyldighet att infinna sig personligen. Rätten kan, som enligt gällande rätt, av eget initiativ hålla syn och tillkalla sakkunnig.

Av den muntliga processen följer förhandlingens offentlighet. Denna grundsats har av ålder tillämpats vid underrätterna. I överrätterna är däremot för närvarande med hänsyn till förfarandets övervägande skriftliga karaktär offentligheten i regel utesluten. Då enligt förslaget även överrättsprocessen skall bliva muntlig, följer härav, att även överrätternas förhandlingar i allmänhet bliva offentliga.

Förfarandet i första instans.

Tvistemål.

I tvistemål inledes rättegången som nu genom ansökan om stämning å svaranden. Ansökan, som ställes till rätten, skall innehålla uppgift å de omständigheter, varå käranden grundar sin talan, och det yrkande han framställer. De skriftliga bevis, som käranden innehar, skola i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid ansökningen. Ansökan underkastas, så snart den inkommit, en förberedande granskning av rätten, som i detta fall är domför med häradshövdingen ensam eller, beträffande rådhusrätt, med en lagfaren ledamot. Ansökan kan omedelbart avvisas, om rätten finner uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder ej kan upptagas till prövning. Är ansökan ofullständig, kan rätten förelägga käranden att komplettera den. Rätten utfärdar därefter stämning å svaranden att svara å käromålet.

Handläggningen av ett tvistemål är uppdelad å två olika stadier, förberedelsen och huvudförhandlingen. Förberedelsens syfte är i främsta rummet, att målet under denna skall så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. I första hand skola vid förberedelsen parternas ståndpunkter klarläggas; tillika skall bevisupptagningen vid huvudförhandlingen förberedas. Parterna ha var å sin sida att uppgiva den bevisning de ämna förebriaga och vad de vilja styrka med varje särskilt bevismedel. Erfordras för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes, föremål tillhandahålles för syn eller besiktning eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall rätten meddela beslut därom under förberedelsen. Part, som vill att sådan åtgärd vidtages, skall så snart ske kan göra framställning därom hos rätten.

För säkerställande av den rätt, som käranden gör gällande i målet, kunna vissa provisoriska åtgärder vidtagas redan under förberedelsen. Sålunda kan, då talan avser fordran, kvarstad läggas å gäldenärens lösa egendom eller skingringsförbud meddelas å lös eller fast egendom; är fara, att gäldenären begiver sig från riket, kan reseförbud meddelas. I rättegång om bättre rätt till lös eller fast egendom kan rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud. Om

domstols befogenhet i nu antydda fall saknas för närvarande bestämmelser i lag. Även om domstolarna ansett sådan befogenhet i viss utsträckning tillkomma dem, är dock allmänt erkänt, att en parts rätt ofta göres värdelös genom obehöriga förfoganden av motparten. Med hänsyn härtill har i förslaget upptagits en allmän bestämmelse om att, då det skäligen kan befaras, att motparten genom sitt förhållande söker hindra eller försvåra verkställande av den kommande domen eller väsentligt förringa dess värde för parten, rätten kan vid vite meddela motparten förbud att utöva viss verksamhet eller företaga viss handling ävensom, då det erfordras, vid vite förelägga honom att företaga viss handling t. ex. för underhåll av omtvistad egendom. Rätten kan även förordna om egendoms förvaltning av god man eller om annan åtgärd, som finnes erforderlig för säkerställande av partens rätt. Är det för parten av synnerlig vikt och länder det ej motparten till väsentligt förfång, kan ock före domen ske en provisorisk reglering av det mellan parterna omtvistade förhållandet.

Den allmänna regeln är, att ett mål, sedan förberedelsen slutförts, utsättes till huvudförhandling. Förberedelsens uppgift är begränsad till målets beredande till huvudförhandling, och någon ytterligare behandling av själva sakfrågan kan alltså icke äga rum under förberedelsen. Ej heller kan rörande denna fråga bevis upptagas i andra fall än då det av särskilda skäl är medgivet. Däremot kan ett avgörande av processuella frågor ske under förberedelsen, såsom måls avvisande på grund av rättegångshinder, föreläggande för part eller annan att förete skriftlig handling eller föremål; för prövning av dylik fråga kan ock bevisning upptagas vid förberedelsen. I vissa särskilt angivna fall kan ett avgörande av själva saken ske; detta avgörande grundar sig emellertid då icke å någon materiell prövning i egentlig mening. De nu åsyftade fallen äro tredskodom, stadfästelse av förlikning samt dom i anledning av talan, som medgivits eller återkallats.

Förberedelsen skall vara muntlig. Rätten kan dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest skulle finnas lämpligare.

Vid muntlig förberedelse kallas parterna till förhandling, den s. k. första inställelsen. Allt efter målets beskaffenhet föreläggas parterna härvid påföljder av olika slag. I mål, vari förlikning är tillåten, är påföljden av parts utevaro, att tredskodom kan meddelas mot den uteblivne. Om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas, skall part åläggas att infinna sig personligen. Härvid utsättes vite. Förhandlingen skall vara muntlig; svaranden må dock som svaromål vid första inställelsen åberopa av honom ingiven skrift. Uppskov med förhandlingen kan äga rum, dock ej längre än oundgängligen påkallas. Rätten äger förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

Vid den skriftliga förberedelsen utsättes viss tid för svaranden att avgiva skriftligt svaromål. Någon påföljd för svaranden förekommer i detta fall icke. Inkommer han ej med svaromål, skall rätten genast övergå till muntlig förberedelse för att, om han uteblir från denna, kunna meddela tredskodom mot

honom. Mellan parterna kan skriftväxlingen fortgå medelst nya skrifter, varvid rätten äger att föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

Sedan förberedelsen avslutats, utsättes huvudförhandling. Angående tiden för denna gäller den allmänna regeln, att part eller annan, som skall infinna sig, skall erhålla skäligt rådrom. Utsättes huvudförhandling att hållas senare än fyra veckor efter förberedelsens slut, skall rätten göra anmälan därom till hovrätten med uppgift om anledningen till uppskovet. Huvudförhandling kan ock under vissa förutsättningar hållas i omedelbart samband med förberedelsen.

Huvudförhandlingens uppgift är att bilda grundval för domen. Vid huvudförhandlingen skall allt det processmaterial, som må läggas till grund för domen, förebringas: parternas yrkanden, invändningar och medgivanden, deras utveckling av sin talan i rättsligt och faktiskt hänseende samt bevisningen. Vad som förekommit vid förberedelsen ingår icke utan vidare i processmaterialet. Detta innebär emellertid icke, att materialet från förberedelsen är utan betydelse för huvudförhandlingen. Väl får som regel protokollet eller parternas skrifter vid förberedelsen icke uppläsas vid huvudförhandlingen, men tydligt är, att part vid huvudförhandlingen äger, om anledning därtill förekommer, åberopa ett av motparten gjort medgivande eller ett erkännande av en omständighet, som är av betydelse i målet. Om parts utsaga avviker från hans utsaga vid förberedelsen eller han underlåter att yttra sig vid huvudförhandlingen eller eljest särskilda skäl förekomma, må vad parten anfört under förberedelsen uppläsas.

Förhandlingen skall vara muntlig. Vad angår själva partsförhandlingen inefattas häri, att part icke får åberopa eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande; dock må yrkanden uppläsas ur skrift. Att part vid utförande av sin talan får använda sig av minnesanteckningar, ligger i öppen dag.

Vid huvudförhandlingen skall part sanningsenligt redogöra för de omständigheter, som han åberopar, och uttala sig om de av motparten anförda omständigheterna samt besvara framställda frågor. För att denna partens sanningsplikt skall bliva av verklig betydelse är i regel av vikt, att parterna äro personligen tillstädes. Part skall föreläggas att infinna sig personligen, om ej hans närvaro kan antagas sakna betydelse för utredningen. Parts underlåtenhet att efter rättens föreläggande infinna sig eller att eljest fullgöra vad rätten förelagt honom till utredning i målet eller att besvara framställd fråga kan läggas honom till last i bevishänseende.

För att huvudförhandlingen skall kunna slutföras vid ett och samma rättegångstillfälle böra alla, som skola höras i målet, då vara tillstädes. Med hänsyn härtill måste parts eller annans underlåtenhet att inställa sig vara förenad med en allvarlig påföljd. För part är påföljden i dispositiva tvistemål, liksom vid förberedelsen, i allmänhet tredskodom; skall han infinna sig personligen, förelägges vite. Part, som uteblir från rätten eller ej iakttager rättens föreläggande att infinna sig personligen, ådrager sig skyldighet att ersätta motparten den kostnad, som därigenom uppkommit för honom. Vitne eller sakkun-

nig, som kallats men uteblir, dömes till böter, högst 300 kronor; han kan dessutom ådraga sig ersättningsskyldighet. Rätten äger förordna, att vittne skall hämtas till rätten. Har vittne eller sakkunnig uteblivit, kan föreläggande meddelas honom vid vite att komma tillstädes vid senare rättegångstillfälle. Finner någon, som kallats att infinna sig, att han icke kan hörsamma kallelsen, skall han omedelbart göra anmälan därom hos rätten.

Då målet påropas till huvudförhandling, har rätten att undersöka, om något hinder föreligger för att huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. Infinner sig part ej personligen, ehuru föreläggande därom meddelats, utan allenast genom ombud eller uteblir vittne eller sakkunnig, har rätten att med hänsyn till föreliggande omständigheter pröva, om hans närvaro erfordras för utredningen; partens personliga närvaro utgör ej någon nödvändig förutsättning för målets behandling. En annan omständighet, som kan utgöra hinder för målets slutförande i ett sammanhang, är att part vill anföra nytt viktigt skäl eller åberopa ny bevisning och motparten finnes vara i behov av anstånd t. ex. för förebringande å sin sida av bevisning. Kan det antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller överrumpla motparten, kan vad parten sålunda anför eller åberopar lämnas utan avseende. Även om sålunda en part icke i allmänhet utestänges från att vid huvudförhandlingen åberopa nya omständigheter och bevis, inträder skyldighet för parten, om hans förfarande skett av vårdslöshet eller försummelse, att ersätta motparten den kostnad, som därigenom vållats.

Om rätten vid sin undersökning finner, att på grund av någons utevaro eller av annan anledning hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning, äger rätten att inställa huvudförhandlingen och utsätta den till annan dag. Rätten har samtidigt att meddela nya förelägganden om parters och andras inställelser å den sålunda utsatta dagen. Emellertid kan det inträffa, att svårighet möter för någon, som är tillstädes vid rätten, att infinna sig ånyo å den bestämda tiden. Kan det antagas, att part, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstädes, icke kan utan oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet infinna sig vid senare rättegångstillfälle, må rätten höra honom. Är av synnerlig vikt för utredningen, att samtidigt även annan bevisning upptages eller annan handläggning sker, äger rätten föranstalta därom. Bevis, som sålunda upptagits, kan vid den huvudförhandling, som senare hålles, åberopas enligt reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

Ehuru hinder finnes föreligga för målets slutliga handläggning, kan rätten under vissa förutsättningar upptaga målet till huvudförhandling. Dessa förutsättningar äro, att det kan antagas, att målet kan återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor efter den första förhandlingens slut och att vid målets senare handläggning ej annan domare har säte i rätten. Dessutom fordras, att uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen. En sådan olägenhet kan vara, att bevis och motbevis rörande samma omständighet icke lämpligen böra upptagas vid skilda rättegångstillfällen.

Även om huvudförhandlingen påbörjats i tanke att målet då skall slut-

behandlas, kunna under själva förhandlingen förekomma omständigheter, som lägga hinder i vägen härför. En utväg vore visserligen, att rätten lämnade sådana omständigheter utan beaktande och på det redan föreliggande materialet avgjorde målet. Denna lösning skulle emellertid innebära den faran, att rättens avgörande icke överensstämde med det materiellt riktiga. Väl bör rätten icke för utredning rörande omständigheter, som icke äro av avgörande betydelse för målet, lämna parterna tillfälle till uppskov; man skulle då lätt återkomma till det tidigare uppskovssystemet. Åberopas emellertid under handläggningen nya viktiga skäl och bevis eller yppas därunder annat förhållande, som gör ett uppskov oundgängligt, är saken annorlunda. En sådan situation bör bedömas enligt väsentligen samma regler som nyss utvecklats i fråga om hinder för huvudförhandlingen. Det ena alternativet är, att helt ny huvudförhandling hålles, varvid den tidigare förhandlingen endast har betydelse som bevisupptagning utom huvudförhandlingen, och det andra, att förhandlingen fortsättes vid ett senare rättegångstillfälle. Även i detta fall kan en fortsatt förhandling endast äga rum för den händelse, att målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor efter den första förhandlingens slut och tillika rättens sammansättning är oförändrad.

Såsom framgår av det anförda föreligga vid uppskov två olika utvägar, fortsatt huvudförhandling och ny huvudförhandling. Den fortsatta huvudförhandlingen utgör, som namnet anger, en omedelbar fortsättning av den tidigare förhandlingen, och processmaterialet från båda förhandlingarna utgör i detta fall grundval för domen. Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning, och domen får grundas endast å vad vid denna nya förhandling förekommit. Har bevis upptagits vid den tidigare förhandlingen, skall beviset upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Efter huvudförhandlingens slutförande har rätten att besluta dom i målet. En följd av omedelbarhetsprincipen är, att domen bör meddelas i så nära tids-sammanhang som möjligt med huvudförhandlingen. Enligt förslaget skall samma dag som huvudförhandlingen avslutas eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas. Om möjligt skall ock då domen beslutas och avkunnas. Erfordras på grund av målets beskaffenhet rådrum för domens beslutande eller avfattande, kan rätten besluta anstånd; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor. Meddelas ej domen inom denna tid, skall anmälan därom göras hos hovrätten och därvid uppgivas anledningen till uppskovet. Då dom meddelas i omedelbart samband med huvudförhandlingen, skall domen alltid avkunnas muntligen. Meddelas ej domen vid huvudförhandlingen, kan den avkunnas vid annat rättens sammanträde. För detta fall är emellertid muntligt avkunnande ej ovillkorligt; domen kan ock meddelas genom att hållas tillgänglig å rättens kansli. Vid huvudförhandlingen skall alltid underrättelse lämnas om tiden och sättet för domens meddelande.

Avgörande av ett mål sker — även om däri förekomma flera yrkanden eller flera frågor — i regel i ett sammanhang och genom samma dom. Förslaget medger emellertid under vissa förutsättningar skilda avgöranden. Handläggas i ett mål t. ex. flera i fråga om grunden fristående yrkanden, kunna dessa olika delar av målet utan olägenhet särskiljas, och det kan vara av betydelse särskilt för kändanden att de avgöras var för sig. Föres i samma mål talan, huruvida ett rättsförhållande består eller icke består, en s. k. fastställelsetalan, och tillika talan, vars prövning beror därav, bör särskild dom kunna givas över fastställelsetalan. Ett i viss mån likartat fall föreligger, då vid en talan om fullgörelse såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek äro mellan parterna stridiga. För kändanden är det ofta av stort intresse att först erhålla ett avgörande i fråga om skyldigheten, innan han föranstaltar om en omfattande och kanske dyrbar utredning angående fullgörelsens storlek. Ur processuell synpunkt kan ett avgörande av målet genom skilda domar medföra avsevärda fördelar. Särskild huvudförhandling kan utsättas att äga rum rörande den del av målet eller den fråga, som skall avgöras för sig. Uppskov kan härigenom undvikas och kraven på förhandlingens koncentration och omedelbarhet lättare tillgodoses.

Brottmål.

Att förfarandet i brottmål bör ordnas efter samma allmänna grundsatser som förfarandet i tvistemål, har redan framhållits. Med hänsyn till straffprocessens särskilda natur äro dock vissa avvikelser påkallade. De rättsförhållanden, som i civilprocessen bliva föremål för behandling, äro med vissa undantag, som särskilt röra familjerätten, underkastade parternas avtalsfrihet; de rättsregler, som avse samhällets reaktion mot ett brott, äro däremot i regel tvingande. Den nu antydda skillnaden har i flera hänseenden återverkan å förfarandet.

Parterna i ett brottmål äro å ena sidan åklagaren eller målsäganden och å den andra sidan den tilltalade. Vissa i lagen angivna brott kunna åtalas endast av målsägande, andra höra först efter angivelse av målsägande under allmänt åtal, medan övriga brott omedelbart äro föremål för allmänt åtal. Enligt gällande rätt äga såväl åklagare som målsägande rätt att tala å brott, som hör under allmänt åtal. Med hänsyn till de större garantier, som vid en av åklagaren väckt talan måste anses föreligga i fråga om utredningens fullständighet och åtalets utveckling, har beredningen ansett, att åtalsrätten i fråga om brott, som omedelbart eller efter angivelse höra under allmänt åtal, i första hand bör tillkomma åklagaren och målsägandens åtalsbefogenhet begränsas till sådana fall, då åklagaren beslutat att ej väcka åtal eller nedlagt av honom väckt åtal. Den subsidiära åtalsrätt, som sålunda skulle tillkomma målsäganden, får sin betydelse främst som kontroll å åklagarnas verksamhet.

Allmän åklagare är enligt gällande rätt skyldig att åtala brott, som hör under allmänt åtal, om mot den misstänkte föreligga sådana skäl, att de kunna

antagas leda till hans fällande, och åklagaren äger alltså icke att avstå från åtal på den grund, att vissa lämplighetsskäl, såsom den tilltalades ungdom eller personliga förhållanden, tala däremot. Beredningen har i sitt förslag bibehållit den s. k. legalitetsprincipen. Det åligger åklagaren som tjänsteplikt att åtala, då tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. I denna huvudregel föreslår emellertid beredningen viss jämkning i fråga om ringare brott. Eftergift av åtal kan enligt förslaget ifrågakomma dels vid bötesbrott, om det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt, och dels i visst fall vid sammanträffande av brott, då en lagföring för något av brotten skulle ur straffsynpunkt vara utan nämnvärd betydelse. Enligt förslaget kan i vissa fall ett av åklagaren meddelat strafföreläggande träda i stället för åtal.

Innan allmänt åtal anställes, skall i regel förundersökning äga rum. Denna överensstämmer till sitt ändamål i viss mån med förberedelsen i tvistemål. Målet skall vid förundersökningen så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang. För förundersökningen tillkommer emellertid ytterligare en viktig uppgift. Under det att vid förberedelsen i regel icke upptages någon utredning angående själva saken, skall vid förundersökningen utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. Förundersökningen utgör alltså den materiella grundvalen för åklagarens åtalsbeslut.

Innan förundersökningen kommit så långt, att misstanke för brottet kan riktas mot någon viss person, ligger det i sakens natur, att den handhaves av polismyndighet. Angående ledningen av förundersökningen, sedan misstanke skäligen kan riktas mot viss person, ha, såsom framgår av propositionen, olika åsikter framförts. Såväl propositionen som utskottet i dess av riksdagen i denna del godkända utlåtande ha anslutit sig till den uppfattningen, att förundersökningen i detta skede bör stå under åklagarens ledning. Till stöd för denna anordning har särskilt framhållits fördelen av att åklagaren sättes i tillfälle att så tidigt som möjligt följa utredningen, pröva dess värde och draga försorg om erforderliga kompletteringar, uppgifter som på det närmaste höra samman med åtalet och dess utförande. Tillika har emellertid uttalats, att den misstänkte redan under förundersökningen borde äga att anlita försvarare samt påkalla ingripande av rätten, om undersökningsledaren överskrede sin befogenhet eller den misstänkte eljest ansåge, att vid förundersökningen icke rätteligen förfarits. Rörande själva tillvägagångssättet vid förundersökningen borde garantier skapas för att den misstänkte ej utsattes för inkvisitoriska eller eljest olämpliga förhörsmetoder eller för en behandling, som medförde alltför stark fysisk eller psykisk påfrestning. Beredningens förslag är byggt på de sålunda angivna grundsatserna.

Enligt förslaget skall åklagaren så snart han finner det påkallat och senast då någon skäligen kan misstänkas för brottet övertaga ledningen av undersökningen. Som representant för det allmänna har han att tillse, att undersökningen sker på ett objektivt och opartiskt sätt. Ej blott omständigheter, som tala mot den misstänkte, utan även sådana, som äro gynnsamma för honom,

skola beaktas. Bevis, som äro att tillgå, skola tillvaratagas, även om de äro till den misstänktes förmån. Är den misstänkte anhållen eller häktad, har den misstänkte, om han begär det, rätt att erhålla offentlig försvarare. Även i andra fall kan offentlig försvarare förordnas, om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest den misstänktes rätt icke finnes kunna utan biträde tillvaratagas. Förordnande av offentlig försvarare ankommer på rätten. Härtill skall förordnas lämplig advokat, företrädesvis någon som vid rätten brukas som rättegångsombud. Hinder föreligger icke, att den misstänkte själv utser försvarare.

Ett viktigt led i förundersökningen utgöra förhören med den misstänkte och andra, som antagas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. I förslaget har en viss befogenhet tillagts undersökningsledaren att låta hämta person till dylikt förhör. Hämningsrätt föreligger dock i regel endast sedan kallelse ej hörsammats och ej i något fall beträffande den som har sin bostad eller uppehåller sig å större väglängd än 15 kilometer från den plats, där förhöret skall hållas. För förhör å annan ort kan undersökningsledaren anlita biträde av polismyndighet å den orten. Vid förhör må ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter, snärjande frågor, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder. Den som höres må icke förmenas att intaga sedvanliga måltider eller åtnjuta nödig vila. Vid förhör skall såvitt möjligt närvara ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne. Undersökningsledaren har att bestämma, om även annan må övervara förhör. Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan misstänkas för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Åklagaren är skyldig att, så snart det kan ske utan men för utredningen och i varje fall innan åtal beslutas, lämna den misstänkte och hans försvarare tillfälle att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit samt att ange den utredning, som de å sin sida anse önskvärd. Begäran därom skall av åklagaren efterkommas, om det kan antagas att utredningen är av betydelse. Vid förhör, som hålles på den misstänktes begäran, äger den misstänkte och hans försvarare alltid vara tillstädes. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes. Är den misstänkte anhållen eller häktad, må hans försvarare ej förvägras att sammanträffa med honom.

Ett ingripande från rättens sida under förundersökningen kan äga rum på framställning av såväl undersökningsledaren som den misstänkte. Den förre äger hos rätten begära förordnande av sakkunnig samt föreläggande för annan att förete skriftlig handling eller tillhandahålla föremål för besiktning. Finnes för utredningen erforderligt, att redan under förundersökningen någon höres som vittne, kan vittnesförhör med honom äga rum inför rätten. Undersökningsledaren eller den misstänkte äger ock hos rätten göra framställning om uppdragande av bevis, då fara föreligger, att beviset före huvudförhandlingen går förlorat eller då endast med svårighet kan föras. Till säkerställande av en objektiv utredning av de omständigheter, som äga samband med åtalsfrågan,

upptages i förslaget bestämmelse om att, då undersökningsledaren avslagit den misstänktes begäran om förebringande av viss utredning, denne äger göra anmälan därom hos rätten. Sådan anmälan kan ock ske, om den misstänkte eljest förmenar, att vid förundersökningen ej rätteligen förfarits. Rätten kan i anledning av anmälan hålla förhör med den misstänkte eller annan och, om anmälan finnes befogad, vidtaga den åtgärd, som erfordras för rättelse.

Förundersökningen avslutas med att undersökningsledaren meddelar beslut, huruvida åtal skall anställas eller icke.

Förundersökning äger icke rum vid enskilt åtal och detta oberoende av om åtalet avser ett målsägandebrott i egentlig mening, d. v. s. ett brott, som endast målsägande må åtala, eller ett brott under allmänt åtal, där målsägandens åtalsrätt enligt förslaget är subsidiär. Det ankommer alltså i detta fall på målsäganden att själv draga försorg om den utredning, som han anser erforderlig för väckande av åtal. För det beredande av målet, som bör föregå huvudförhandlingen, gälla i allt väsentligt samma regler som för förberedelse i tvistemål.

För säkerställande av straffrättsskipningen stå till förfogande vissa tvångsmedel mot den misstänkte och andra. Enligt gällande rätt äro dessa häktning och kvarhållande, beslag och skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen. Häktning och kvarhållande kunna riktas endast mot den för brottet misstänkte. Befogenhet att häkta, liksom att kvarhålla för brott, tillkommer vissa åklagar- och polismyndigheter. Kvarhållande kan äga rum endast under viss, i lagen angiven tid, i regel högst fem dygn. Inom denna tid skall beslut meddelas, huruvida den kvarhållne skall häktas eller frigivas. Häktning innebär samtidigt väckande av åtal. Då häktning skett, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakingen med den häktade. Rannsakingen skall börjas snarast möjligt, inför rådhusrätt senast å åttonde dagen och inför häradsrätt senast å fjortonde dagen från den dag anmälan inkommit. Slutföres ej rannsakingen vid samma rättegångstillfälle, skall fortsatt rannsaking företagas snarast möjligt och senast inom de nyss angivna tiderna, räknade från den första rannsakingen, om ej särskilt förhållande nödvändiggör längre uppskov. Rätten har vid rannsakingen att pröva, om häktningen skall bestå. Likaledes äger rätten i mål, vari den tilltalade ej är häktad, förordna om häktning.

I fråga om de grundsatser, som vid en reglering av de nu nämnda tvångsmedlen borde vinna tillämpning, uttalades i propositionen, att varje åtgärd, som medförde förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid, borde underställas domstolens eller domarens prövning samt att särskilt vad anginge häktning måste fasthållas, att i de fall, då domstolsförhandlingen icke följde inom en jämförelsevis kort tid, frågan om den misstänktes kvarhållande i häkte alltid underställdes domstolens eller domarens prövning. Utskottet, som anslöt sig till detta uttalande, framhöll i sitt av riksdagen i denna del biträdda utlåtande, att även om befogenheten att anhålla eller häkta anförtroddes åt polis- och åklagarmyndigheter, borde, då frihetsförlusten överstege viss kortare tid, frågan om den misstänktes kvarhållande underkastas domstols eller domares prövning.

De former av straffprocessuell frihetsförlust, som förslaget upptager, äro anhållande och häktning. Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Häktningsrätt tillkommer enligt förslaget allenast domstol. Med hänsyn till såväl den enskildes rättssäkerhet som beskaffenheten av prövningen — i många fall innebär denna ett diskretionärt avvägande mellan olika intressen — har beredningen ansett denna ordning vara att föredraga framför den nu gällande. Däremot har av praktiska skäl och då det alltid är domstol, som har att besluta häktning, tiden för anhållandet ansetts kunna i vissa fall något utsträckas. För den misstänkte kan det ofta vara av betydelse, att han, sedan åklagaren beslutat göra framställning om häktning, erhåller rådrom för beredande av sitt försvar. Senast å femte dagen efter anhållandet skall anhållningsmyndigheten till rätten avlåta framställning om den misstänktes häktning; i annat fall skall han omedelbart frigivas. Sedan framställningen inkommit, skall rätten så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej möter, senast å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Har åtal redan väckts eller väckes samtidigt åtal för brottet, kan dock med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen, om denna hålles inom en vecka därefter. Vid häktningsförhandling är rätten domför med en lagfaren domare. Vid förhandlingen skola den som yrkat häktning och den anhållne vara tillstädes. Uppskov med förhandlingen får ej äga rum, med mindre synnerliga skäl förekomma därtill och, om den misstänkte ej begär längre uppskov, ej utöver fyra dagar. Prövningen sker på grundval av förhandlingen och vad som förekommit vid förundersökningen. Därutöver må utredning ej förebringas, såvida ej särskilda skäl äro därtill. Beslutas häktning, innebär detta icke som enligt gällande rätt, att åtal därmed inletts. I allmänhet torde häktning ske under förundersökningen och alltså innan åtalsbeslut ännu föreligger. I detta fall skall rätten i samband med häktningsbeslutet utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Överstiger den utsatta tiden två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum ånyo hålla förhandling. Rätten skall därvid tillse, att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Är det uppenbart, att förhandling inom den angivna tiden skulle vara utan betydelse, kan dock rätten besluta längre tids mellanrum. Efter åtalets väckande äger rätten liksom nu att av eget initiativ upptaga fråga om den tilltalades häktande.

De i förslaget upptagna häktningsgrunderna överensstämma i huvudsak med gällande rätt. Häktning kan förekomma till förebyggande av fara för att den misstänkte avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff eller för att han undanröjer bevis. Därutöver har i förslaget såsom häktningsgrund införts, att anledning förekommer, att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet.

I överensstämmelse med gällande rätt kan häktning i regel icke förekomma annat än då frihetsstraff kan följa å brottet. Häktning föreskrives ej i något fall ovillkorligt. Kan å brottet ej följa lindrigare straff än straffarbete i två år, skall dock häktning ske, om det ej är uppenbart, att anledning därtill saknas. Beträffande person, som har stadigt hemvist inom riket, föreligger, om

å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse, den begränsning av häktningens rätten, att fara för hans avvikande icke skall anses föreligga, med mindre han gjort förberedelse eller försök därtill. I visst fall kan enligt gällande rätt häktning ske även vid brott, varå allenast böter kunna följa, nämligen då den misstänkte är okänd och undandrager sig att uppgiva namn och hemvist eller anledning förekommer, att hans uppgift därom är osann. Enligt förslaget har häktningens rätten vid bötesbrott utvidgats att avse även det fall, att den misstänkte saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras, att han genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff. Bestämmelsen har betydelse för beivrande av brott, begångna av utlänningar, som mera tillfälligt uppehålla sig här i riket.

I vissa fall kan enligt förslaget reseförbud träda i stället för häktning. Föreligger mot den misstänkte icke annan anledning till häktning än fara att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff, kan förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Oberoende av brottets beskaffenhet kan reseförbud meddelas, om skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff eller gäldande av skadestånd eller annan ersättning till målsägande. Reseförbud meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Har reseförbud meddelats av annan än rätten, äger den misstänkte begära rättens prövning av förbudet.

Till säkerställande av det allmännas anspråk på böter eller annan ersättning eller målsägandes fordran på skadestånd och dylikt kan enligt förslaget rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud å egendom, tillhörig den misstänkte. I avbidan på rättens beslut må undersökningsledaren eller åklagaren och i vissa fall även polisman taga lös egendom i förvar. Frågan härom skall dock inom viss kort tid hänskjutas till rättens prövning.

De i förslaget upptagna bestämmelserna om beslag och om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning innehålla icke någon mera väsentlig principiell avvikelse från den härutinnan gällande lagstiftningen. Beslut om dessa tvångsmedels användning fattas i regel av åklagaren, undersökningsledaren eller polismyndighet och i vissa fall av polisman. Den som drabbas av åtgärden står i allmänhet öppet att påkalla rättens prövning. Sedan åtal väckts, kan ock rätten självmant upptaga fråga därom.

Allmänt åtal inledes enligt förslaget i regel genom stämning å den som skall tilltalas. Ansökan om stämning skall göras hos rätten; rätten äger dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. I olikhet med gällande rätt erfordras stämning även då den tilltalade själv är tillstädes vid rätten eller är häktad. Utan stämning kan enligt förslaget väckas åtal för rättegångsförseelse ävensom under vissa förutsättningar för brott, som någon begår inför rätten vid dess sammanträde.

I stämmningsansökan skall åklagaren bl. a. uppgiva den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga. Åklagarens uppgift om gärningen är av särskild betydelse.

Rättens prövning må nämligen ej avse annan gärning än den, för vilken ansvar av åklagaren yrkats. Däremot är, såsom förut framhållits, rätten ej bunden av åklagarens yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum. Ansökan skall vidare innehålla uppgift å de bevis åklagaren vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Utfärdas stämning av åklagaren, skola motsvarande uppgifter intagas i stämningen. Har förundersökning ägt rum, skall åklagaren tillställa rätten utskrift av undersökningsprotokollet med de skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa som bevis.

I regel innefattar stämningen allenast ett föreläggande för den tilltalade att svara i målet jämte en anmodan att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Kan på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet antagas, att uppgift om bevis ej erfordras, äger rätten att omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling. Före huvudförhandlingen har rätten att vidtaga sådana förberedande åtgärder som inhämtande av yttrande av sakkunnig, meddelande av föreläggande om företeende av skriftlig handling eller föremål och upptagande av bevis utom huvudförhandlingen. Huvudförhandlingen skall hållas så snart ske kan och, om den tilltalade är anhållen eller häktad, i regel inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes.

Vid huvudförhandlingen skall den tilltalade infinna sig personligen, om straffarbete kan följa å brottet och, i annat mål, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Föreläggande härom skall meddelas honom vid vite; rätten kan ock under vissa förutsättningar förordna om hans hämtning. Är han anhållen eller häktad, förordnar rätten om hans inställande. Om målsägandens hörande erfordras, kan vite föreläggas honom.

Liksom vid huvudförhandling i tvistemål har rätten, då målet påropas, att undersöka, huruvida hinder möter mot målets företagande till slutlig handläggning. Beträffande huvudförhandlingens inställande samt fortsatt och ny huvudförhandling gälla i stort sett samma regler som för tvistemåls del. Vad angår den tilltalades utevaro eller underlåtenhet att trots föreläggande infinna sig personligen utgör detta förhållande i olikhet med vad som gäller i tvistemål i regel hinder för huvudförhandlingen. Under vissa förutsättningar kan dock målet avgöras det oaktat. Dessa förutsättningar äro, att saken finnes kunna nöjaktigt utredas samt tillika att å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse eller anledning förekommer, att den tilltalade avvikit. Den dom, som sålunda meddelas mot den tilltalade, är icke en treskodom i teknisk mening utan ett avgörande efter materiell prövning. Vid huvudförhandlingen skall alltid åklagaren vara närvarande och, om offentlig försvarare förordnats, denne. Uteblir den sistnämnde, kan dock rätten förordna annan att försvara den tilltalade.

Förhandlingen inledes med att åklagaren framställer sitt yrkande, varefter den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen. Den tilltalades erkännande medför visserligen icke, såsom i disposi-

tiva tvistemål, den verkan, att den erkända omständigheten skall anses bevisad, och fritager ej heller åklagaren från skyldigheten att vidare utveckla åtalet, men det är uppenbart, att erkännandet är av betydelse med hänsyn till åtalets utveckling och bevisföringen. Sedan åklagaren utvecklat åtalet, höres målsäganden. Den tilltalade skall därefter uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anfört. Någon skyldighet för den tilltalade att yttra sig föreligger icke. Hans vägran att yttra sig kan emellertid, om ock ej i lika hög grad som i tvistemål, läggas honom till last vid bevisprövningen. Med rättens tillstånd kunna åklagaren och målsäganden ställa frågor till honom; frågor må ock ställas av försvararen. Sedan målsäganden och den tilltalade hörts, skall bevisningen förebringas.

En fråga, som behandlats såväl i propositionen som i utskottets utlåtande, är huruvida protokollen från förundersökningen må läggas till grund för huvudförhandlingen. Frågan har i princip besvarats nekande, och denna ståndpunkt intager även förslaget. Enligt detta må vid förhör med målsägande eller den tilltalade eller med vittne skriftlig uppteckning av vad han anfört tidigare inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsa i annat fall än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

Angående rättens överläggning och dom gälla i stort sett samma regler som i tvistemål. Den tid, inom vilken dom skall meddelas beträffande häktad, är dock i regel begränsad till en vecka; den får ej i något fall överstiga två veckor.

Enskilt åtal inledes liksom allmänt åtal genom stämning å den som skall tilltalas. Om målets beredande till huvudförhandling gälla i huvudsak samma regler som i tvistemål. För huvudförhandlingen äga bestämmelserna om huvudförhandling i brottmål tillämpning. Påföljd för målsägande, som uteblir från sammanträde för muntlig förberedelse eller från huvudförhandling, är, om den tilltalade yrkar det, att målsäganden förlorar sin rätt att tala å brottet. Har förklaring härom meddelats, äger dock målsäganden inom viss tid hos rätten göra ansökan om målets återupptagande.

För att ett brottmål skall anses föreligga är enligt förslaget en förutsättning, att talan föres om ansvar. Talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk, som grundar sig å brott, är, om den väckes utan samband med åtal för brottet, att anse som tvistemål. Hinder föreligger icke, att det enskilda anspråket prövas i samband med åtalet, varvid målet i dess helhet behandlas som brottmål. När skäl föreligga därtill, kan dock rätten hänvisa det enskilda anspråket till handläggning i den för tvistemål stadgade ordningen. Beträffande brott, som hör under allmänt åtal, är enligt förslaget åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes ogrundat. Stadgandet har till syfte att i de mål, där särskild utredning om målsägandens enskilda anspråk ej erfordras eller utan olägen-

het kan åstadkommas i samband med åtalet, bespara målsäganden de kostnader, som utförande av självständig talan skulle medföra eventuellt genom anlåtande av ombud. Då åklagaren sålunda för talan för målsäganden, sker det icke som ombud utan på grund av tjänsteplikt. Enligt förslaget må åklagare ej brukas som ombud.

Behandlingen av mindre mål.

En viktig fordran å en rättegångsordning är, att den äger tillräcklig smidighet för att lämpa sig för behandlingen av såväl mera svårutredda eller eljest invecklade mål som ock mål, i vilka rättsskipningsuppgiften är av jämförelsevis enkel beskaffenhet. Då denna ofta mer eller mindre påverkas av de intressen, varom målet rör sig, kan ifrågasättas att för vissa mindre mål inrätta ett särskilt förfarande, s. k. bagatellförfarande. Uppenbart är dock, att betänkligheter möta att mera allmänt eftergiva de rättsliga garantierna för prövningen allenast på den grund, att tvisteföremålet har ett relativt mindre värde eller målet rör allenast ett ringare brott; detta ger icke alltid ett riktigt uttryck åt den betydelse målet kan äga för parterna. Särskilt framträda dessa betänkligheter i fråga om förfarandet i första instans. Av denna anledning har beredningen icke ansett sig böra beträffande handläggningen i första instans göra någon allmän uppdelning av målen. I denna del överensstämmer förslaget med propositionen och riksdagens ståndpunkt. Som erinrats i inledningen upptager förslaget icke till behandling olika slag av specialprocess såsom handräckning för fordran och lagsökning.

Vad som sålunda kan anföras mot införande av ett särskilt bagatellförfarande bör emellertid icke utesluta sådana förenklingar i det allmänna förfarandet, som med hänsyn till rättsskipningsuppgiftens natur i det särskilda fallet kunna visa sig ändamålsenliga. Av den redan lämnade redogörelsen för förfarandet framgår i viss mån, att en sådan anpassning kan ske.

Redan under förberedelsen i tvistemål kan vid någondera partens utevaro ett avgörande av målet ske genom tredskodom, liksom dom kan meddelas, då talan medgivits eller återkallats; detta gäller dispositiva tvistemål. Såsom under förberedelsen i allmänhet är härvid häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren ledamot. Även då parterna komma tillstädes, kan under vissa förutsättningar ett mål avgöras omedelbart i samband med förberedelsen. Förutsättningar äro, att antingen båda parterna samtycka till huvudförhandling omedelbart eller ock saken finnes uppenbar. Huvudförhandling äger då rum genast efter förberedelsens slut och inför samma domare, som handlagt förberedelsen. Genom denna anordning beredes tillfälle till ett snabbt och föga kostsamt avgörande av enklare mål liksom av mål, vari på grund av erkännande eller andra omständigheter någon ovisshet icke föreligger om utgången.

Även för behandlingen av mindre brottmål medger förslaget vissa lättnader i förfarandet. Då erkännande av den misstänkte föreligger, kan i vissa fall rättegång undvikas och i stället strafföreläggande komma till användning. Det-

ta kan ske, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter, dagsböter och normerade böter undantagna. Det torde kunna förväntas, att strafföreläggande kommer till stor användning vid de s. k. polismålen. Beträffande bötesmål i allmänhet erfordras enligt förslaget ej förundersökning, utan åtal kan ske omedelbart. Rätten kan ock, då åtal väckts, utsätta brottmål omedelbart till huvudförhandling utan föreläggande för den tilltalade att inkomma med bevisuppgift. I vissa fall utgör ej heller den tilltalades utevaro hinder för ett brottmåls avgörande. Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet ändock avgöras. Med dessa bestämmelser åsyftas särskilt sådana fall, då ett bestridande av gärningen från den tilltalades sida med hänsyn till vad tidigare förekommit kan anses uteslutet; uppskov skulle i dessa fall vålla såväl den tilltalade som det allmänna onödiga kostnader. Även domstolens sammansättning är vid behandling av mindre brottmål förenklad. Från gällande rätt har beredningen upptagit, att bötesmål kunna handläggas av häradsrätt med allenast tre i nämnden, och vid vissa rådhusrätter, som Konungen bestämmer, är rätten vid behandling av bötesmål domför med en lagfaren ledamot.

Bevisningen.

Såsom redan framhållits bygger förslaget på grundsatsen om fri bevisprövning. Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra vad däri är bevisat. Som grund för domarens prövning kan alltså tjäna ej endast vad som förebringas genom de i lagen upptagna särskilda bevismedlen, vittnesbevis, partsförhör under sanningsförsäkran, skriftligt bevis, syn och sakkunnigbevis, utan överhuvud taget varje omständighet, som är ägnad att påverka domarens övertygelse. Det nu sagda gäller även partens förhållande i rättegången. Undandrager han sig att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara för utredningen framställd fråga, har rätten att med hänsyn till allt, som förekommit i målet, pröva bevisverkan av partens förhållande. Parts erkännande av viss omständighet gäller i dispositiva mål i allmänhet mot parten; i andra mål är erkännandets bevisvärde underkastat fri bevisprövning.

Bevisningen skall, såsom framgår av det föregående, i regel upptagas vid huvudförhandlingen. Då hinder skulle möta mot bevisets upptagande vid huvudförhandlingen eller detta skulle erbjuda svårighet, tillåtes dock bevisupptagning utom huvudförhandlingen vid samma rätt eller vid annan domstol. Är vittne eller sakkunnig, som skall höras muntligen, på grund av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ej i stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller skulle hans inställelse vid denna medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet, kan han höras utom huvudförhandlingen. Skall part höras under sanningsförsäkran, kan, om synnerligt hinder möter mot hans inställelse vid huvudförhandlingen, förhöret äga rum utom huvudförhandlingen. Motsvarande regler gälla i fråga om upptagande av bevisning genom skriftlig handling och genom syn. Då bevis sålunda upptages utom huvudför-

handlingen, förebringas det vid huvudförhandlingen genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. I detta fall föreligger en av praktiska skäl nödvändig avvikelse från principen om bevisningens omedelbarhet. Rätten har emellertid att upptaga beviset ånyo vid huvudförhandlingen, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

En följd av den fria bevisprövningen är, att de nuvarande vittnesjäven bortfalla. Envar, som icke är part i målet, må höras som vittne; i brottmål må dock ej målsäganden vittna och detta oavsett, om han för talan i målet eller ej. Vad angår part upptager förslaget bestämmelser om att han i tvistemål må höras under sanningsförsäkran. I brottmål har en sådan skyldighet icke ansetts böra åläggas den tilltalade eller målsäganden. Förslaget överensstämmer i denna del med riksdagens uttalande.

Såsom framhållits i propositionen och utskottets utlåtande erhåller med vittnesjävens avskaffande frågan om vittnespliktens omfattning ökad aktualitet. Någon meningsskiljaktighet råder icke därom, att parts nära anhöriga icke mot sitt bestridande böra vara skyldiga att vittna liksom att vittne bör äga vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att vittnet eller någon nära anhörig till vittnet förövat brottslig eller vanärande handling. I vissa fall är i det offentligas intresse tystnadsplikt föreskriven för ämbets- eller tjänstemän eller dem som eljest ha att förrätta offentligt tjänsteärende eller utöva allmän befattning; de böra då ej kunna höras som vittnen angående något, varom de sålunda ha att iakttaga tystnad. Om och i vilken utsträckning sådan tystnadsplikt föreligger, beror av de särskilda bestämmelser, som äro meddelade eller eljest kunna anses gälla i fråga om varje särskild befattning. Beträffande statsanställda upptagas föreskrifter härom i vissa fall i de för ämbetsverken utfärdade instruktionerna. I dylika fall kan efter prövning ett eftergivande av tystnadsplikten ske av Kungl. Maj:t. I andra fall är, såsom beträffande juryman, tystnadsplikt föreskriven i lag. Att i rättegångsbalken upptaga detta ämne till närmare reglering skulle vara förenat med stora praktiska svårigheter. En annan grupp av personer, för vilka tystnadsplikt bör gälla, äro de som intaga en särskild förtroendeställning i förhållande till allmänheten såsom präst, advokat, läkare och barnmorska samt deras biträden. Vad angår tystnadsplikt för präst meddelas därom för närvarande bestämmelser i kyrkolagen, och övervägande skäl torde tala för att denna fråga alltjämt regleras av den kyrkliga lagstiftningen. Däremot synes lämpligt, att i rättegångsbalken upptages föreskrift om den tystnadsplikt, som åligger advokat, läkare och barnmorska, liksom rättegångsombud, biträde eller försvarare. Enligt förslaget må advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden ej höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de därvid erfarit, såvitt det ej är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill. Beträffande ombud, biträde eller försvarare, som ej är advokat, har tystnadsplikten begränsats till upplysningar, som förtrotts honom för uppdragets fullgörande. Från den nu behandlade tystnadsplikten för advokater m. fl. har

dock med hänsyn till vikten av straffrättskipningens säkerhet gjorts det allmänna undantaget, att den icke gäller i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år; försvarares skyldighet att vittna är dock inskränkt till det fall, att fara eljest föreligger att oskyldig fälles till ansvar.

Som enligt gällande rätt skall vittnesmålets avläggande i regel föregås av ed. Det nuvarande edsformuläret har emellertid undergått viss jämkning. Mot edens slutord »så sant mig Gud hjälpe till liv och själ» har vid flera tillfällen framställts den anmärkningen, att i dem skulle kunna inläggas den innebörden, att vittnet, om han beginge mened, avstode från Guds nåd och hjälp för evig tid, samt att en sådan uppfattning av eden icke stode i överensstämmelse med den kristna läran. Den av beredningen föreslagna eden innefattar ett löfte och en försäkran inför Gud och vid hans heliga ord, att vittnet skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Den som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser allvarligt grundad betänklighet mot avläggande av ed, äger efter rättens tillstånd utbyta eden mot försäkran på heder och samvete. Vittnets betänklighet kan grunda sig ej allenast å en annan religiös uppfattning av eden utan ock å en livsåskådning, som ej tillägger eden någon betydelse.

Enligt gällande lag är en förutsättning för ådömande av ansvar för mened, att vittnet bekräftat utsagan med laga edgång. Med edgång likställes försäkran på heder och samvete, liksom eftergivande av ed, då det är tillåtet. I vissa fall är enligt förslaget edgång utesluten av den anledningen, att ansvar för mened icke anses böra ifrågakomma. Är den som höres under femton år eller finnes han på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten sakna erforderlig insikt om edens betydelse, må han ej avlägga vittnesed. Det nu sagda gäller ock den som dömts för mened eller står under åtal för sådant brott. Ej heller må i brottmål vittnesed avläggas av sådan nära anhörig till den tilltalade, som enligt vad förut nämnts ej är skyldig att avlägga vittnesmål. Även då den nära anhörige samtycker till att avlägga vittnesmål, bör med hänsyn till den kollision, som särskilt i ett grövre brottmål föreligger mellan hans sanningsplikt och hans helt naturliga önskan att skydda den tilltalade från straff, hans utsaga icke avgivas under menedsansvar. Av riksdagen uttalades, att denna regel borde gälla även nära anhörig, som hördes som vittne i tvistemål. Enligt beredningens åsikt bör, vad angår tvistemål, den som ej vill avlägga ett för den närstående parten ofördelaktigt vittnesmål begagna sig av sin rätt att vägra vittnesmål. Avlägger han vittnesmål, bör han i likhet med part, som höres under sanningsförsäkran, vara bunden av sin sanningsplikt.

Beträffande vittnesförhöret gäller nu den regeln, att det är domaren, som hör vittnet, med rätt för parterna att genom domaren framställa frågor till vittnet. Inom utskottet framhölls, att det borde ankomma på parterna eller deras ombud att handha vittnesförhöret. Härigenom skulle domaren lättare kunna bevara sin opartiska ställning och bibehålla översikten över förhandlingen. Det kunde i regel antagas, att parterna bättre än domaren kände till

vad vittnet hade sig bekant i saken. I domarens processledning låge, att domaren borde hindra olämplig behandling av vittnena liksom att han genom frågor kunde söka vinna utredning om oklara punkter. Flertalet av utskottets ledamöter förordade bibehållande i princip av den nuvarande ordningen; dock borde det stå domaren öppet att, när han ansåge det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittnet liksom part eller ombud borde äga att, sedan domaren avslutat sitt förhör, direkt och utan förmedling av domaren framställa frågor till vittnet. Till denna ståndpunkt anslöt sig riksdagen. Vid överbägandet av denna fråga har beredningen funnit starka skäl kunna anföras till stöd för den uppfattningen, att förhöret bör handhavas av parterna. För en sådan anordning talar främst, att den part, som åberopar vittnet, bäst äger kännedom om de omständigheter, varom vittnet skall höras. Med domaren som förhørsledare måste denna kännedom förmedlas till honom av parten — något som nu ej sällan sker därigenom, att parten till ledning för förhöret framlämnar en skriftlig vittnesattest eller uppställning rörande de frågor, varom vittnet skall höras. Att vittnesförhöret härigenom lätt blir mindre verksamt, torde icke kunna bestridas. Å andra sidan ställer vittnesförhørets handhavande av parterna eller deras ombud stora anspråk å dessa. För att vittnesförhöret ej skall erhålla en alltför ensidig inriktning fordras, att också motparten eller hans ombud är i stånd att genom frågor till vittnet framdraga sådana omständigheter, som förbigåtts eller ofullständigt belysts vid partens förhör med vittnet. Förutsättningarna för vittnens avhörande genom parterna äro därför väsentligt gynnsammare, då parterna äro företrädade av advokater eller då i brottmål talan föres av högre åklagare och den tilltalade biträdes av försvarare, som är advokat. Med den ståndpunkt förslaget intagit till frågan om parts skyldighet att låta sig företrädas av advokat, synes det nu icke vara möjligt att upptaga en allmän regel om vittnesförhørets handhavande av parterna. Däremot synes en tillfredsställande lösning kunna nås i den riktning, som utskottet angivit. Enligt beredningens åsikt bör det tillkomma rätten att med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall pröva, huruvida förhöret bör handhavas av domaren eller av parterna eller deras ombud. I överensstämmelse härmed upptager förslaget bestämmelse om att vittne höres av rätten men att rätten må överlämna förhöret åt parterna. Uppenbart är, att rätten alltid har att tillse, att vittnet ej utsättes för otillbörlig pressning, samt att rätten har att avvisa frågor, som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

För huvudförhandlingens slutförande i ett sammanhang är av stor vikt, att vittne, som då skall höras, kommer tillstädes. Vittne, som uteblir, kan, som redan framhållits, drabbas av såväl ansvar som andra påföljder. För underlättande av vittnets inställelse har enligt förslaget tillfälle beretts vittne att i förskott uppbära ersättning för kostnader till resa och uppehälle. Underlåter part, som är skyldig att utgiva förskott till vittne, att erlægga sådant förskott, kan parten ej sedermera påkalla vittnets hörande, om därav skulle föranledas uppskov med målet.

Förhör med part under sanningsförsäkran kan, som redan framhållits, äga rum endast i tvistemål. Förhöret inledes med en av parten på heder och samvete avgiven försäkran, att han skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Beträffande förhöret gälla i stort sett samma regler som för vittnesförhör. Förhör kan äga rum med båda parterna. Part kan som bevis åberopa sådant förhör såväl med sig själv som med motparten; rätten kan ock självant förordna om förhör med part. Mot part, som vägrar att avgiva försäkran eller utsaga, stå i olikhet med vad som gäller om vittne ej några tvångsmedel till buds. Sådan vägran kan däremot läggas parten till last i bevishänseende.

Förhör med part under sanningsförsäkran är, såsom det anordnats enligt förslaget, ett primärt bevismedel. Dess användning är alltså icke beroende av att annan bevisning ej är att tillgå. Beträffande den ordning, i vilken beviset skall förebringas, upptager förslaget den bestämmelsen, att det i allmänhet bör ske före vittnesbevisningen.

Användningen av skriftlig handling som bevis har i nutida process erhållit en allt större omfattning. Beträffande den skriftliga handlingens bevisvärde innehåller förslaget icke några särskilda bestämmelser. Liksom enligt gällande rätt är frågan om den skriftliga handlingens äkthet och dess bevisverkan överlämnad åt domstolens fria prövning. Däremot har frågan om skyldighet för part eller annan, som innehar skriftlig handling, att i rättegången förete den gjorts till föremål för närmare reglering. Förslaget är i denna del byggt på den principen, att skyldighet härtill föreligger i samma omfattning som skyldighet för part eller annan att avgiva muntlig utsaga. Att i brottmål en sådan skyldighet icke kan göras gällande mot den tilltalade eller sådan närstående, som äger att vägra vittnesmål, torde vara uppenbart. För dessa fall kan under vissa förutsättningar ett ingripande ske genom husrannsakan och beslag. Vad angår skyldighet i tvistemål för part att förete skriftlig handling bör av partens sanningsplikt följa, att han har skyldighet att förete av honom innehavd skriftlig handling. Mera tveksam är frågan, huruvida närstående till part må åläggas sådan skyldighet. En jämförelse med närståendes vittnesplikt leder närmast till att den närstående bör kunna vägra att förete skriftlig handling, som innehas av honom. Starka skäl tala emellertid för att den närstående i nu angivna hänseende likställas med part. Härigenom förhindras, att part genom att överlämna en av honom innehavd handling till närstående kan undandraga sig dess företeende. Till skydd för förtroligheten i brev eller andra meddelanden mellan parten och hans närstående torde från denna regel dock böra göras det undantaget, att parten eller den närstående icke är skyldig att förete ett sådant meddelande. De begränsningar, som upptagits i fråga om vittnespliktens omfattning, böra i övrigt gälla även beträffande företeende av skriftlig handling. Sålunda bör befattningshavare eller annan ej äga förete skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att han ej må höras som vittne därom. Innehas sådan handling av den part, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller, bör ej heller han vara skyldig att

förete handlingen. Innehåller skriftlig handling något, vars yppande skulle röja, att innehavaren av handlingen eller honom närstående förövat brottslig eller vanärande handling, är han ej skyldig att förete den. Ett allmänt undantag från skyldigheten att förete skriftlig handling är det i förslaget upptagna stadgandet, att skyldighet att förete minnesanteckning eller annan sådan uppteckning, som uteslutande är avsedd för personligt bruk, ej föreligger, med mindre rätten finner synnerlig anledning förekomma till dess företeende.

Skriftlig handling bör i allmänhet företes i huvudskrift, om sådan är att tillgå. Innehåller handlingen även sådant, som innehavaren ej äger eller är skyldig att yppa eller som eljest ej bör uppenbaras, bör i stället för handlingen styrkt utdrag därav kunna företes.

Vid sidan av den processuella editionsplikten föreligger i vissa fall på grund av den materiella rättens regler skyldighet för innehavare av skriftlig handling att tillhandahålla den för annan. Så t. ex. är av flera medkontrahenter i ett avtal den kontrahent, som innehar avtalshandlingen, skyldig att hålla den tillgänglig för sina medkontrahenter. Denna skyldighet är icke begränsad till en viss rättegång utan gäller vid varje tillfälle, då handlingens företeende är motiverat av ett rättsligt intresse. I förslaget har intagits en erinran om denna editionsplikt.

Såsom framgår av den tidigare framställningen om förfarandets allmänna förlopp bör redan under målets beredande till huvudförhandling klarläggas frågan om skyldighet för part eller annan att i rättegång förete skriftlig handling som bevis. En förutsättning för denna skyldighet är, att den, mot vilken ett påstående härom riktas, innehar handlingen. För utrönande härav kan under målets beredande särskild förhandling äga rum och bevisning förebringas. Part kan höras under sanningsförsäkran och annan än part som vittne enligt de regler, som gälla om dessa bevismedel. Sedan det blivit ådaga-lagt vem som innehar handlingen, äger rätten meddela honom föreläggande att förete handlingen. Vägrar han, har rätten att pröva, om sådan skyldighet föreligger. För föreläggandets fullgörande kan vite utsättas; rätten kan ock i stället för vite förordna, att handlingen skall tillhandahållas genom utmätningssmannens försorg. Innan huvudförhandling hålles, bör handlingen vara tillgänglig så att uppskov ej av denna anledning behöver äga rum. Föreläggande för part eller annan att förete skriftlig handling som bevis kan särskilt överklagas. Rätten äger dock, när skäl äro därtill, förordna, att beslutet omedelbart må gå i verkställighet.

Som särskilt bevismedel upptages i förslaget rättens syn. I viss mening grundar sig varje rättens kunskap om ett faktum å dess iakttagelse i vidsträckt bemärkelse. Till syn hänföres dock endast sådan rättens iakttagelse, som ej förmedlas av något annat bevismedel. Rättens syn kan avse såväl fastighet som lösa föremål. Är fråga om syn å fastighet eller föremål, som ej lämpligen kan flyttas, eller av plats, där viss händelse tilldragit sig, hålles synen å stället. I sakens natur ligger, att rätten för att kunna fullgöra sin uppgift äger erhålla tillträde till den fastighet, varå synen skall äga rum. Visserligen

skulle kunna ifrågasättas att begränsa rättens tillträde enligt i huvudsak samma grunder som gälla i fråga om editionsplikt. Enligt gällande rätt torde någon begränsning i detta hänseende ej föreligga, och beredningen har icke funnit tillräcklig anledning att nu föreslå en sådan. Vad däremot angår parts eller annans skyldighet att för syn tillhandahålla rätten lösa föremål torde i princip samma begränsningar böra göras som beträffande företeende av skriftligt bevis. Sålunda bör sådan skyldighet icke i brottmål kunna åläggas den misstänkte eller nära anhörig till honom. Även i övrigt böra i fråga om tillhandahållande av föremål för syn samma regler gälla som beträffande skriftliga bevis.

Bland de särskilda bevismedlen har genom lag den 7 juni 1934 upptagits bevisning genom sakkunnig. De principer, å vilka denna lagstiftning bygger, ha följts i beredningens förslag.

Protokoll.

Såsom framhållits i propositionen kommer vid en förhandling, som vilar på muntlighet och omedelbarhet, protokollet icke längre att utgöra grundval för domen, och därav skulle strängt taget följa, att protokollet som förmedlare av domstolens iakttagelser bleve överflödigt. I såväl propositionen som utskottets utlåtande har emellertid utvecklats, att starka skäl talade för bibehållande av ett förhandlingsprotokoll, om ock dess omfattning kunde väsentligt begränsas. Särskilt ur parternas synpunkt vore det av vikt, att utsagor, som tjänade som bevis, upptecknades och detta ej minst vid fullföljd till högre instans. Ett återupptagande av bevismaterialet i hela dess omfattning vore alltid förknippat med svårigheter. Under den mellantid, som förflutit, kunde ett vittnes hågkomst av vad som tilldragit sig ha fördunklats och hans uppfattning ha påverkats. Genom dödsfall eller andra omständigheter kunde ett bevismedel ha gått helt förlorat. Uppteckning av den muntliga bevisningen skulle särskilt i vidlyftiga och invecklade mål underlätta för domstolen att sammanhålla materialet och utgöra en kontroll för såväl domstolen som parterna, att icke någon faktisk omständighet av betydelse förbisåges vid prövningen. Till dessa skäl kan läggas, att en uppteckning, som sker omedelbart och därefter uppläses för den hörde, innebär en ur rättssäkerhetens synpunkt ej oviktig garanti, att hans utsaga rätt uppfattats. I de fall, där utsagan avgives under straffansvar, är en sådan uppteckning av särskild betydelse med hänsyn till en eventuell ansvarstalan. Från de nu angivna utgångspunkterna föreslogs i propositionen, att utsagor, som avgaves under straffansvar, alltid skulle antecknas i protokoll. I andra fall borde en uppteckning kunna ske av utsagor eller rättens iakttagelser, om de vore av särskild betydelse för utredningen. Däremot borde protokollet under inga förhållanden belastas med parternas anföranden, i vad de avsåge närmare utveckling av parternas påståenden eller värdesättning av bevisning eller rättsliga spørsmål. Utskottet ansåg, att de i propositionen angivna riktlinjerna kunde i huvudsak godtagas.

Utsagor av vittnen och sakkunniga borde antecknas, och detta borde gälla även partsutsagor, som avgäves under straffansvar. Parternas eller deras ombuds framställningar av sakläget behöfde däremot i allmänhet icke protokollföras. Emellertid borde det överlämnas åt domaren att avgöra, huruvida en utsaga eller en domstolens iakttagelse vore av den betydelse, att uppteckning därav borde ske. Vid reglering av denna fråga borde beaktas, att i brottmål partsförhör icke ägde rum under straffansvar och att med hänsyn härtill behov kunde föreligga i detta fall att i viss utsträckning upptaga parts utsaga i protokollet. I den mån det ej av särskilda hänsyn funnes påkallat, borde icke parternas närmare utveckling av sin talan liksom ej heller deras värdesättning av bevisningen eller utläggning av rättsliga spørsmål upptagas i protokollet. Riksdagen anslöt sig till utskottets uttalande.

Beredningens förslag vilar på de sålunda angivna grundsatserna. Den allmänna regeln är, att i protokoll över förhandling skall antecknas utsaga, som avgives av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet. Anteckning skall ock ske av vad rätten vid syn å stället iakttager. Vad part i övrigt anför eller eljest förekommer vid förhandling får ej antecknas i protokollet, med mindre särskilda skäl förekomma därtill. I protokollet får ej i något fall upptagas parts utveckling av sin talan i rättsligt hänseende. Till den grupp av fall, i vilka det beror av rättens prövning, huruvida anteckning bör ske, höra upplysningar angående faktiska förhållanden, som lämnas av den tilltalade i brottmål, liksom rättens iakttagelser i annat sammanhang än vid syn å stället. Från regeln om obligatorisk anteckning av vissa utsagor har gjorts undantag i fråga om förhandling i hovrätt och högsta domstolen. Anteckning av ifrågavarande utsagor har sin väsentliga betydelse vid fullföljd till högre rätt. Detta skäl bortfaller i fråga om utsagor, som avgivas i högsta domstolen eller i hovrätt i de fall, då fullföljd ej är tillåten eller kan antagas ej äga rum rörande den fråga, som utsagan avser. I nu antydda fall har överlämnats åt domstolen att avgöra, huruvida anteckning bör ske.

Enligt propositionen vore det nu tillämpade sättet i fråga om protokolls uppsättande understundom lång tid efter själva förhandlingen och med stöd av ofta knapphändiga minnesanteckningar icke tillfredsställande utan borde, såsom alltför osäkert, bringas att upphöra. Protokollet borde färdigställas vid själva förhandlingen; endast härigenom kunde vinnas den kontroll, som vore protokollets huvudsyfte. Till detta uttalande anslöt sig utskottet. Samtidigt framhölls såväl i propositionen som av utskottet, att intet borde underlåtas, som för domstolen vore ägnat att underlätta protokollföringen. Enligt beredningens förslag skall protokollet över förhandling omedelbart avfattas i slutlig form. Utsaga, som skall antecknas i protokollet, skall genast uppläsas och den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen. Framställes sådan erinran och finnes den befogad, verkställs omedelbart ändring. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter får protokollet ej ändras,

För att rättens ordförande skall kunna överblicka förhandlingen och utöva sin processledning är i regel nödvändigt, att han icke belastas med själva protokollföringen utan att denna anförtros åt särskild befattningshavare eller lagfaren ledamot av rätten. Färdigställande av protokollet vid själva förhandlingen nödvändiggör, att utsagorna, allt efter som de avgivas, omedelbart antecknas. Klart är, att ett på detta sätt tillkommet protokoll icke kan fylla samma krav på språklig behandling och formell fulländning som de nu efter memorialanteckningar utarbetade protokollen. Den omedelbara protokollföringen har emellertid den fördelen, att protokollet på ett mera verklighetstroget sätt återger förhandlingens förlopp. Att en uppteckning under förhandlingens gång i vissa fall kan, särskilt i vidlyftiga mål med omfattande vittnesförhör, bereda svårigheter och leda till tidsutdräkt, kan emellertid ej bestridas, även om dylika svårigheter föreligga i viss mån redan nu vid förandet av ett mera utförligt memorial. Till underlättande av protokollföringen ha med hänsyn härtill i förslaget upptagits bestämmelser, åsyftande att ersätta den skriftliga uppteckningen med upptagande genom stenografi eller på fonetisk väg genom diktafon eller annan liknande anordning. Av de sålunda anvisade tillvägagångssätten torde särskilt upptagande på fonetisk väg böra beaktas. Med den erfarenhet, som redan föreligger rörande denna metod, synes ådagalagt, att ett säkert återgivande av en muntlig utsaga på denna väg kan erhållas. Frånsett engångsutgifterna för den tekniska installationen är kostnaden för upptagandet jämförelsevis obetydlig. Ej heller engångskostnaden för en sådan anläggning är enligt vad beredningen inhämtat alltför stor. Med hänsyn till den stora lättnad i protokollföringen, som därigenom står att vinna, är önskvärt, att domstolarnas vanliga sammanträdesrum mera allmänt förses med erforderlig utrustning för upptagande på fonetisk väg av avgivna utsagor. Upptagandet bör såväl i tvistemål som i brottmål kunna ske oberoende av parts yrkande. Vid fonetisk upptagning torde kostnaden böra likställas med andra domstolskostnader och sålunda ej åläggas parterna. Sker upptagandet genom stenografi, bör i allmänhet ersättningen till stenograf bäras av parterna; i brottmål, vari åklagaren för talan, bör dock ersättningen gäldas av statsverket.

Utöver de nu behandlade anteckningarna av vissa utsagor skall protokollet upptaga vissa uppgifter av processuell beskaffenhet. Sålunda skola antecknas domstolen samt tid och ställe för sammanträde, rättens ledamöter samt protokollförare, parterna och huruvida de äro tillstädes samt deras ombud eller biträden och i brottmål den tilltalades försvarare. Yppas inom rätten vid omröstning skiljaktiga meningar, skola dessa antecknas. Vid muntlig förberedelse skall i protokollet upptagas kort redogörelse för de omständigheter parterna åberopa jämte motpartens yttrande däröver. Protokollet vid huvudförhandling skall innehålla kort redogörelse för förhandlingens gång samt tillika upptaga parternas yrkanden och invändningar, ändringar däri samt medgivanden av motpartens yrkanden, yrkanden av andra än parter och huruvida parterna medgiva eller bestrida dessa yrkanden samt vilka vittnen eller sakkunniga, som höras, och vilka bevis i övrigt förebringas. Förekomma upp-

gifter, som sålunda skola antecknas, i inlaga eller annan handling eller i tidigare protokoll, skall allenast hänvisning ske.

Av vad förut anförts om protokollets innehåll framgår, att handlingar, som ingivits i målet, icke skola intagas i protokollet. De skola enligt förslaget tillika med rättens protokoll jämte avskrift av domen sammanföras till en akt. Skriftlig fullmakt skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas akten. I akten skola genom anteckning å inlaga eller på annat sätt upptagas kallelser, förelägganden och andra beslut, som ej intagits i protokollet. Vid rätten skall dessutom över alla mål föras dagbok utvisande tiden, då varje mål inkommit, därmed vidtagna åtgärder och tiden för målets avgörande samt, då talan fullföljts, tiden, då anmälan eller inlaga inkommit, och de åtgärder, som vidtagits. Motsvarande anteckning skall göras å akten.

Instansordning och fullföljd.

Allmän underrätt är enligt förslaget första domstol. Såsom för närvarande skola, om ej annat är stadgat, tvistemål och brottmål väckas vid allmän underrätt som första instans. I propositionen har framhållits, att undandragande av vissa viktiga mål från de allmänna underrätterna skulle vara i hög grad ägnat att minska dessa domstolars kompetens och rubba den starka och auktoritativa ställning, som de nu intaga. Huvudregeln är även i beredningens förslag, att allmän underrätt är första domstol för alla mål. Från denna huvudregel föreligga redan nu undantag. Så är hovrätt första instans för upptagande av åtal mot vissa ämbetsmän, och i några fall skall åtal för ämbetsbrott upptagas omedelbart av högsta domstolen. Vid instansordningens utformning har beredningen tillika ansett sig böra till övervägande upptaga frågan, huruvida ej för avgörande av vissa tvister borde anordnas ett förfarande med allenast en instans.

Ett eninstansförfarande skulle ha till syfte att, utan att skäliga krav på säkerheten eftersättas, tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden. För detta behov står nu till buds skiljemannaförfarandet, men ett sådant förfarande torde med hänsyn till garantierna för avgörandets tillförlitlighet i många fall vara underlägset ett domstolsförfarande. Starka skäl tala enligt beredningens åsikt för att parterna vid sidan av skiljemannaförfarandet lämnas tillfälle att anlita ett eninstansförfarande. Då någon fullföljd i detta fall icke skulle äga rum, torde — särskilt med hänsyn till domstolens sammansättning — förfarandet böra förläggas till hovrätt. En förutsättning för måls omedelbara upptagande av hovrätt bör vara, att parterna skriftligen överenskommit, att målet skall upptagas av hovrätt och att vid hovrättens prövning skall bero. Att en sådan avtalsfrihet icke bör föreligga beträffande brottmål liksom ej heller i fråga om mål, för vilka absolut forum är anvisat, såsom äktenskapsmål och fastighetsmål, ligger i öppen dag. Rör tvisten penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, bör ock, för att en alltför stor belastning av hovrätterna skall undvikas, tvisteföremålet överstiga ett visst värde, i förslaget satt till 3,000 kronor.

Genom det föreslagna eninstansförfarandet komme hovrätternas arbetsbörda visserligen att ökas, men denna ökning torde uppvägas av en lättnad i högsta domstolens, då fullföljd i dessa mål är utesluten. Mot fullföljdsrättens utslutning kan måhända invändas, att målen därigenom undandragas prövning av högsta domstolen såsom rättsenhetsinstans. Situationen i dessa fall blir emellertid icke annan än då parterna låta ett hovrätts avgörande vinna laga kraft. Att de extraordinära rättsmedlen skola äga tillämpning även i fråga om de av hovrätten sålunda upptagna och avgjorda målen, är uppenbart.

Från underrätt kan i alla mål talan fullföljas till hovrätt, och hovrätternas avgöranden kunna under vissa villkor dragas under högsta domstolens prövning. För de båda överinstanserna äro rättsmedlen anordnade enligt väsentligt samma grunder, innebärande en prövning av såväl rätts- som bevisfrågorna. Förslaget överensstämmer i dessa delar med propositionen och riksdagens ståndpunkt. Beträffande de begränsningar, som beredningen föreslår i fullföljdsrätten till högsta domstolen, hänvisas till vad nedan yttras om förfarandet i denna instans.

Förfarandet i hovrätt.

Såsom framhålles i propositionen och utskottets utlåtande bör rättegången i hovrätt byggas å samma processrättsliga grundsatser, rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet, som ligga till grund för underrättsförfarandet. Emellertid kunna ifrågasättas vissa undantag från denna huvudregel. Ur processuell synpunkt kan som motiv anföras, att öVERRÄTTSFÖRFARANDET I VISS MÅN ÄGER EN ANNAN KARAKTÄR ÄN UNDERRÄTTSFÖRFARANDET. Underrättsförfarandets uppgift ligger i samlandet av det material, som skall ligga till grund för avgörandet. ÖVERRÄTTENS VERKSAMHET ÄR, ÄVEN OM DET ÄR TILLÅTET ATT ÅBEROPA NYA OMSTÄNDIGHETER OCH BEVIS, I STORT SETT BEGRÄNSAD TILL DET MATERIAL, SOM FÖREBRAGTS REDAN I UNDERRÄTTEN. Vad särskilt angår den muntliga bevisningen intar underrätten i förhållande till öVERRÄTTEN SÅTILLVIDA EN FÖRMÅNLIGARE STÄLLNING, SOM DETTA MATERIAL FÖREBRINGAS INFÖR UNDERRÄTTEN I ETT MERA URSPRUNGLIGT SKICK ÄN SOM KAN SKE VID DESS UPPREPAND I ÖVERRÄTTEN. Slutligen göra sig kostnadssynpunkterna med större styrka gällande beträffande öVERRÄTTSFÖRFARANDET. Som framgår av de vitt skilda meningar, vilka framställts beträffande öVERRÄTTSPROCESSEN, möta betydande svårigheter att ernå en lämplig avvägning mellan de olika intressen, som sålunda göra sig gällande.

I såväl propositionen som utskottets utlåtande anfördes, att målets handläggning även i hovrätten i regel bör ske vid en muntlig förhandling, huvudförhandling, vid vilken parterna ha skyldighet att inställa sig. Enligt propositionen borde dock i mindre mål, där tvisteföremålets värde vore obetydligt eller där fråga vore allenast om bötesstraff, en ovillkorlig inställelseplikt icke föreskrivas. För den klagande parten skulle en sådan ofta framstå som obiligt med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. Fullföljdsrätten skulle för honom lätt bliva utan värde, och även den i underrätten vinnande parten skulle kunna betungas i alltför hög grad. Utskottet anslöt sig till propositionens ståndpunkt. Enligt utskottets mening borde visserligen undantagen

från parternas skyldighet att inställa sig till muntlig förhandling hållas inom snäva gränser. Å andra sidan måste hänsyn tagas till kostnaderna. Till stöd för propositionen framhöll utskottet, att enligt denna ernåddes i princip muntligt förfarande i andra instans men samtidigt öppnades möjlighet att i de mål, som icke kunde bära kostnaderna för en förnyad muntlig handläggning, utan sådan erhålla en överprövning av underrättens avgörande.

Såsom förut framhållits innebär grundsatsen om bevisningens omedelbarhet, att bevisningen upptages omedelbart vid huvudförhandlingen i målet och då ej förebringas genom protokoll över bevisupptagning, som skett i annat sammanhang. En konsekvens av denna grundsats skulle vara, att den vid huvudförhandlingen i underrätt upptagna bevisningen, såvitt hinder däremot ej möter, upptages ånyo vid huvudförhandlingen i hovrätten och alltså ej kan förebringas genom underrättens protokoll. Propositionen intog till denna fråga den ståndpunkten, att grundsatsen om bevisningens omedelbarhet icke borde uppehållas i hela sin stränghet beträffande överrättsförfarandet. I första hand borde åtminstone i tvistemål bero av parterna, om en förnyad, omedelbar bevisupptagning vore erforderlig och om de ville underkasta sig de därmed förenade kostnaderna. Skulle omständigheter förekomma, som rubbade tilltron till den i protokollet återgivna bevisningen eller eljest gjorde ett förnyat bevisupptagande önskvärt, borde dock hovrätten äga att av eget initiativ förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar. Denna synpunkt gjorde sig enligt sakens natur starkare gällande i brottmål än i tvistemål. Den borde enligt propositionen leda till att i de grövre brottmålen all bevisning, som vore av betydelse, oberoende av yrkande därom upptoges ånyo. I propositionen framhölls tillika, att det låge i sakens natur, att då omedelbar bevisupptagning icke ägde rum, hovrätten borde iakttaga stor varsamhet i fråga om ett frångående av underrättens på omedelbar bevisupptagning grundade bevisprövning. Utskottet biträdde propositionen såtillvida, att i hovrätten bevisningen borde få förebringas genom underrättens protokoll samt att hovrätten alltid borde äga förordna, att bevisningen skulle i erforderliga delar ånyo upptagas omedelbart. Däremot fann utskottet sig icke kunna förorda, att part under alla förhållanden skulle äga rätt att påkalla förnyat upptagande, då därav i onödan kunde förorsakas tidsförlust och kostnader ej blott för det allmänna utan även för motparten, vittnen m. fl. Enligt utskottet borde det därför läggas i domstolens hand att pröva, huruvida behov av förnyad bevisupptagning föreläge, och detta borde gälla även för de grövre brottmålen.

I fråga om det sätt, varpå processmaterialet skulle framläggas i hovrätten, utgick propositionen från att, då förhandling ägde rum, detta liksom i underrätt skulle ske genom parterna. Även utskottet fann denna anordning i regel vara den lämpligaste. Emellertid ansåg utskottet det böra övervägas, huruvida icke på samma sätt som i mål, där inställeskyldighet för parterna icke ägde rum, även i andra mål en föredragning borde ske genom hovrättens försorg. Sådant behov föreläge, då klagandens motpart utebleve och omständigheterna icke föranledde, att han hämtades eller eljest tvingades att komma

tillstädes. Enligt utskottets mening borde därför, då ett mål inkommit till hovrätten, någon befattningshavare utses att taga sådan kännedom om handlingarna, att han vore beredd att, om det erfordrades, vid huvudförhandlingen föredraga målet. Efter föredragningen borde tillstädeskommen part ha rätt att yttra sig. Emellertid borde det stå parterna eller deras ombud öppet att själva framlägga målet. På detta sätt öppnades enligt utskottets uppfattning möjlighet att med varandra jämföra två olika processtyper och att vinna erfarenhet rörande deras fördelar och olägenheter.

Vid behandlingen i riksdagen av utskottets utlåtande i de nu berörda frågorna biträdde andra kammaren utskottets ståndpunkt. I första kammaren voro meningarna delade; kammaren stannade med tre röstors övertikt vid ett godkännande av utskottets ståndpunkt, dock med den ändring, som föranleddes av uttalandet, att »parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader». Minoriteten röstade för godkännande av utskottets utlåtande oförändrat. Av debatten i första kammaren framgår, att det av kammaren gjorda uttalandet vilar på den uppfattningen, att parterna i fullföljda mål väl borde äga rätt att närvara vid förhandling men att någon allmän inställelseskyldighet icke borde åläggas dem; det tillkomme hovrätten att med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall avgöra, huruvida en sådan inställelse erfordrades. Såsom motiv anfördes, att en uppdelning av målen efter tvisteföremålets värde eller brottets beskaffenhet ur förhandlingssynpunkt vore olämplig; för alla mål borde förhandlingen ordnas efter samma grunder. Processmaterialet borde inför hovrätten framläggas av en referent. Endast härigenom kunde hovrätten erhålla en objektiv och opartisk framställning av vad som förekommit i målet; det ankomme därefter på parterna, om de vore tillstädes, att fullständiga referentens framställning samt förebringa ny utredning och bevisning.

Beredningen har vid sitt övervägande av överrättsförfarandets gestaltning i stort sett ansett sig böra följa de i propositionen och utskottets utlåtande angivna riktlinjerna. I regel bör alltså hovrätten, då fullföljden avser den materiella tvistefrågan eller i brottmål ansvarsfrågan, hålla muntlig förhandling, huvudförhandling. Att en muntlig förhandling innebär en större garanti för avgörandets tillförlitlighet också i hovrätten, följer av de allmänna synpunkter, som tidigare utvecklats i fråga om den muntliga förhandlingens företrädare framför ett skriftligt förfarande. Härtill kommer, såsom ock framhållits i riksdagsdebatten, att det för förhållandet mellan instanserna är av stor vikt, att förfarandet i samtliga instanser ordnas efter i stort sett samma grunder. Ett skriftligt förfarande i överrätt leder lätt till ett undergrävande av muntligheten och omedelbarheten i underrättsförfarandet. Sker avgörandet i hovrätten på det skriftliga materialet från underrätten, ligger den faran nära, att också underrätten vid sitt dömande lägger huvudvikten på den skriftliga upppteckningen. För säkerställande av muntligheten och omedelbarheten i underrätt är därför angeläget, att dessa principer också tillämpas i fråga om

överrättsförfarandet. Vad angår parternas inställeskyldighet vid huvudförhandlingen måste ock enligt beredningens åsikt som princip fasthållas, att sådan skyldighet bör åligga parterna. Anser man i särskilda undantagsfall parternas medverkan vid förhandling icke erforderlig, är det riktigare att för dessa fall i stort sett bibehålla det nuvarande skriftliga förfarandet. En annan sak är, att en parts utevaro från förhandlingen icke under alla förhållanden bör utgöra hinder för målets prövning och avgörande. Vid underrätt kan i tvistemål i regel, då parten uteblir, treskodom meddelas mot honom; även i brottmål kan i vissa fall ett avgörande ske, ehuru den tilltalade uteblivit. Starka skäl tala för att i överrätt upprätthålla kravet på den klagande partens närvaro vid förhandlingen; det kan icke anses obilligt, att om han uteblir från förhandlingen, hans fullföljda talan förklaras förfallen. Då en sådan i hans utevaro meddelad förklaring i viss mån är att likställa med treskodom, synes dock skäligt, att han liksom vid treskodom i underrätt erhåller tillfälle att efter ansökan inom viss tid få målet återupptaget. Vad angår klagandens motpart, svaranden i överrätten, torde någon ovillkorlig skyldighet att inställa sig i hovrätt icke böra föreskrivas. Med hänsyn till hovrättsförfarandets uppgift att i första hand utgöra en överprövning av underrättens avgörande synas betänkligheter icke möta att i större utsträckning än som kan ske i underrättsförfarandet tillåta en materiell prövning vid hans utevaro. Huruvida ett materiellt avgörande i hans utevaro kan och bör äga rum, synes böra överlämnas åt hovrättens eget bedömande. För hans utevaro bör icke i något fall påföljd av treskodom inträda. Han är den i underrätten vinnande parten, och ett rubbande av resultatet av underrättens prövning synes icke vara tillräckligt motiverat allenast av en processuell försummelse från hans sida. I dylikt fall bör något hinder icke föreligga att trots partens utevaro på materiella grunder avgöra målet. För utkrävande av svarandens inställeskyldighet bör hovrätten kunna använda tvångsmedel, främst vite.

I propositionen och utskottets utlåtande hade förordats ett enklare förfarande i fråga om behandlingen av vissa mindre mål. Ett sådant förfarande är även enligt beredningens uppfattning berättigat i syfte att särskilt för parterna nedbringa kostnaderna. Beredningens förslag innebär, att mål av detta slag må avgöras utan huvudförhandling; hovrätten äger dock, om huvudförhandling finnes erforderlig, förordna om sådan. Äro i tvistemål båda parterna ense om att målet skall behandlas vid huvudförhandling, skall hovrätten alltid efterkomma begäran därom. Till den grupp av mål, varom nu är fråga, ha i förslaget hänförts tvistemål, då den fullföljda talan avser allenast penningar och värdet av det, varom talan fullföljes, uppenbart icke överstiger 500 kronor, samt brottmål, då den tilltalade frikänts eller fällts till böter eller vite och anledning ej heller förekommer till ådömande av svårare straff eller annan påföljd. Beredningen har undersökt, huruvida det ock i andra fall borde överlämnas åt hovrätten att bestämma, om huvudförhandling erfordrades. En sådan anordning har övervägts särskilt för det fall, att den fullföljda talan avser allenast rättsfrågan. Emellertid torde muntligheten och omedelbarheten vara av stor betydelse även vid parternas utveckling av

de rättsliga synpunkterna. Såsom framgår av vad tidigare yttrats skall i protokollet ej antecknas parternas utveckling i rättsligt hänseende. Ett särskiljande av rätts- och bevisfråga möter dessutom stora svårigheter. Beredningen har därför ej ansett sig böra för nu åsyftade fall föreslå något undantag från huvudregeln. Däremot har undantag gjorts för vissa andra fall, då huvudförhandling uppenbart icke är påkallad. Sålunda erfordras ej huvudförhandling för det fall, att i tvistemål den fullföljda talan redan av handlingarna finnes uppenbart ogrundad. Att i detta fall, då någon ändring till klagandens förmån av underrättens dom icke kan ifrågakomma, åsamka den i underrätten vinnande parten och det allmänna kostnader för en muntlig förhandling, vore meningslöst. Då det icke ansetts lämpligt, att hovrätten uteslutande på handlingarna fattar ståndpunkt till frågan, om en fullföljd talan rörande ansvar är uppenbart ogrundad, har något motsvarande undantag icke gjorts för brottmål.

Även om i regel muntlig partsförhandling bör äga rum i hovrätten, följer därav icke med nödvändighet, att det i underrätten förebragta bevismaterialet skall ånyo upptagas i hovrätten och att ej protokollet över den bevisupptagning, som ägt rum vid huvudförhandlingen i underrätt, får återopas. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för protokollets innehåll, skola däri upptagas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, som höres i anledning av åklagarens talan, ävensom rättens iakttagelser vid syn å stället. En allmän regel om skyldighet för hovrätten att ånyo upptaga sådan bevisning vore, som utskottet framhållit, icke lämplig. Hovrätten torde för sin uppgift att granska underrättens bevisprövning i många fall äga tillräckligt underlag i protokollet och vad parterna vid den muntliga förhandlingen i hovrätten anföra i detta hänseende. Å andra sidan kunna förhållandena vara sådana, att en förnyad bevisupptagning är påkallad. Ett sådant förhållande föreligger, då hovrätten anser sig äga anledning att beträffande tilltron till en utsaga, som vid huvudförhandlingen i underrätt avgivits av vittne eller sakkunnig, eller till en iakttagelse, som rätten gjort vid syn å stället, frångå underrättens uppfattning. I förslaget har upptagits bestämmelse om att hovrätten i regel icke äger att av nu antydd anledning göra ändring i underrättens dom, med mindre beviset upptages ånyo. Även i andra fall bör hovrätten, om den finner det vara av betydelse för utredningen, äga att upptaga beviset ånyo. Utskottet framhöll, att någon ovillkorlig rätt att påkalla bevisningens förnyande icke borde tillkomma parterna. Enligt beredningens förslag äger hovrätten avvisa framställning om förnyat avhörande av vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran eller hållande av syn å stället, om bevisets upptagande i hovrätten finnes sakna betydelse.

Beträffande sättet för processmaterialets framläggande i hovrätten ha, såsom framgår av det föregående, skilda vägar anvisats. Enligt beredningens åsikt kunna skäl anföras för såväl referentföredragning som parternas eget framläggande av materialet, även det i underrätten förebragta. Referentföredragningens företråde ligger främst däri, att hovrätten därigenom lättare er-

håller en överskådlig och pålitlig bild av läget i underrätten vid dess avgörande av målet. Å andra sidan är referentföredragningen — särskilt om den skall avse föredragning av målet i dess helhet — ägnad att skjuta parternas medverkan i utredningen alltför mycket åt sidan och förtager dem lätt intresset av förhandlingen. Föredragning genom referent bör därför, då den kommer till användning, begränsas att avse allenast bevismaterialet vid underrätten. Med denna anordning kvarstår för parterna skyldigheten att före bevisningens framläggande utveckla sina ståndpunkter och efter bevisningen slutföra sin talan. Till stöd för att åt parterna överlämna framläggande av processmaterialet kan framhållas, att denna anordning är en naturlig följd av förhandlingsprincipen; den har den fördelen framför referentföredragningen, att förhandlingen redan från början med större skärpa inriktas på de mellan parterna stridiga punkterna. Processmaterialet kan härigenom begränsas. Mot den anmärkning för bristande objektivitet och fullständighet, som riktats mot partsframställningen, må framhållas, att rätten alltid har att tillse, att målet blir uttömmande behandlat, samt påpeka oriktigheter i parternas framställning. För det fall, att förhandling äger rum, ehuru klagandens motpart ej är tillstädes, bör vad den uteblivne anfört i målet framläggas genom hovrättens försorg. Då kännedom därom alltid kan antagas föreligga hos den ledamot av hovrätten, som haft att draga försorg om målets beredande, eller den tjänsteman, som biträtt honom, torde särskilda anordningar för föredragningen icke behöva vidtagas.

Beredningen har i sitt förslag upptagit referentföredragning i brottmål, anordnad på sätt nyss antytts, men i tvistemål överlämnat åt parterna att själva framlägga även den i underrätten förebragta bevisningen. Till förmån för referentföredragning i brottmål talar, förutom domstolens ställning till utredningen i allmänhet i dessa mål, särskilt hänsynen till den tilltalade. För denne måste det innebära större trygghet, att bevisningen från underrätten framlägges genom hovrättens försorg än att detta sker av åklagaren eller målsäganden. Det senare alternativet torde förutsätta, att varje tilltalad i hovrätten utrustades med försvarare. Härav skulle emellertid uppkomma betydande kostnader för det allmänna.

En fråga, som har stor betydelse för överrättsförfarandets gestaltning, är, huruvida någon begränsning bör ske av parts rätt att i hovrätten åberopa nya omständigheter och bevis. Frågan avser allenast tvistemål; med hänsyn till straffrättsskipningens karaktär synes någon sådan begränsning icke kunna ske i brottmål. Enligt förslaget kan redan underrätten i tvistemål lämna utan avseende bevisning, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, om det kan antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller överrumpla motparten. En begränsning av parts rätt att i hovrätt åberopa nya omständigheter och bevis har sin återverkan på underrättsförfarandet, då det är uppenbart, att en sådan begränsning medför, att parterna redan i underrätten nedlägga större omsorg å utredningen. Detta har till följd, att underrättens avgöranden erhålla större tillförlitlighet och att behovet av fullföljd i många fall bortfaller. Klart är emellertid, att härvid måste iaktta-

gas stor försiktighet. Ett fullständigande av processmaterialet framstår i många fall som fullt berättigat. En ovillkorlig skyldighet för part att redan i underrätten åberopa den bevisning, till vilken han har tillgång, eller anföra alla de omständigheter, som kunna tänkas ha betydelse, skulle lätt leda till onödig vidlyftighet. Av parten bör icke krävas mera än att han i underrätten åberopar allt, som från hans sida kan antagas vara erforderligt för frågans bedömande. Finner underrätten de åberopade omständigheterna eller bevisen ej tillräckliga, bör han ej vara förhindrad att i hovrätten fullständiga utredningen. Från denna utgångspunkt har beredningen föreslagit, att part ej må i hovrätten till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, om han kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten och det kan antagas, att han underlåtit det i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

De rättsmedel, som enligt gällande rätt stå till buds mot underrätts avgöranden, äro — frånsett de extra ordinära rättsmedlen — vad och besvär. Av dessa kommer vad i regel till användning vid fullföljd av talan mot underrätts slutliga utslag i tvistemål. Ändring i underrätts slutliga utslag i brottmål sökes genom besvär. Mot underrätts beslut under rättegången fullföljes i de fall, då särskild talan mot beslutet är tillåten, talan genom besvär.

Förslagets fullföljdssystem är uppbyggt på den olika karaktären av rättens avgöranden. Rättens prövning av den materiella fråga, som är rättegångens föremål, saken, sker genom dom. Annat rättens avgörande benämnes i förslaget beslut. Under beslut faller avgörandet av processfrågor av olika slag, vare sig sådant beslut meddelas under rättegången eller i samband med domen. Beslut kan vara slutligt; rätten skiljer sig då, såsom vid rättegångshinder, från saken utan någon materiell prövning. Mot rättens dom är rättsmedlet i såväl tvistemål som brottmål vad; mot slutligt beslut fullföljes i regel talan, oavsett målets art, genom besvär. Besvär komma ock till användning i fråga om beslut, som meddelas under rättegången, i de fall, då särskild talan mot sådant beslut är tillåten.

Till stöd för att rättsmedlen anordnas efter avgörandets karaktär och ej med hänsyn till målets art må framhållas, att förfarandet i överrätten, liksom i underrätten, måste gestaltas efter väsentligt samma grunder, vare sig fullföljden avser det ena eller andra slaget av mål. Riktat sig den fullföljda talan mot ett underrätts materiella avgörande, bör förfarandet anpassas där efter; i detta fall komma de förut utvecklade grundsatserna om rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet till användning. Rör den fullföljda talan däremot ej själva saken, göra sig ej samma krav gällande i nu nämnda hänseenden, utan förfarandet kan väsentligt förenklas och detta oberoende av om den fullföljda frågan härrör från ett tvistemål eller ett brottmål.

Vad mot underrätts dom i tvistemål anmäles enligt förslaget till rätten inom viss tid, en vecka från dagen för domen; erläggande av vadepening upptages icke som villkor för vad. Part, som väddjat, skall inom tre veckor från

domens dag till underrätten inkomma med vadeinlaga. I brottmål upptages icke någon motsvarighet till vadeanmälan. Sådan anmälan är i tvistemål motiverad av partens intresse att så tidigt som möjligt erhålla visshet, huruvida motparten ämnar fullfölja talan — något som är av betydelse särskilt med hänsyn till domens verkställighet. Detta intresse gör sig icke med samma styrka gällande i brottmål. Den som vill vädja i brottmål har därför allenast att inom den angivna tiden av tre veckor till underrätten inkomma med vadeinlaga. För såväl tvistemål som brottmål gäller regeln, att då ena parten väddjat, motparten kan i anslutning till den sålunda fullföljda talan också å sin sida inom viss tid föra talan mot domen. Anslutningsvadet motiveras därav, att i de fall, då en dom är till såväl fördel som nackdel för parten, hans ståndpunkt till fullföljdsfrågan kan vara beroende av om andra parten fullföljer. En följd härav är, att om den första vadetalan återkallas eller förfaller, också anslutningsvadet förfaller.

De åtgärder, som åligga part för talans fullföljande, skola företagas vid underrätten och ej i den hovrätt, som har att pröva den fullföljda talan. För en sådan anordning talar särskilt, att underrättelse, huruvida talan fullföljts eller ej, alltid kan lämnas av underrätten. Underrätten har ock att pröva, om vadetalan fullföljts på föreskrivet sätt och inom rätt tid. Fråga därom kan ej komma under hovrättens bedömande annat än för det fall, att underrätten avvisat partens talan såsom icke rätteligen fullföljd. Avvisas ej vadetalan av underrätten, skall vadeinlagan jämte underrättens akt översändas till hovrätten.

Förfarandet i vademål inledes med skriftväxling mellan parterna. I vadeinlagan skall klaganden, i förslaget benämnd vadekäranden, uppgiva — förutom den dom, mot vilken talan föres — grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl anses oriktiga samt i vilken del domen överklagas och den ändring i domen han påyrkar. Vadekäranden äger ej sedan ändra sin talan att avse annan del av underrättens dom eller i brottmål annan gärning än som uppgivits i vadeinlagan. Vadeinlagan skall delgivas motparten, vadesvaranden, som därvid av hovrätten förelägges att inkomma med genmäle. Genmälet skall innehålla yttrande rörande de av vadekäranden anförda grunderna för vadetalan och angivande av de omständigheter vadesvaranden vill anföra. Hovrätten äger förordna om ytterligare skriftväxling, om det erfordras, och därvid särskilt angiva, i vilket avseende part skall yttra sig; mer än ytterligare en skrift från vardera sidan bör dock icke växlas, om ej särskilda skäl föreligga till annat. Finnes för målets beredande erforderligt, att part eller annan höres muntligen, äger hovrätten meddela bestämelse därom. I målets beredande ingår i hovrätten liksom i underrätten inhämtande av yttrande av sakkunnig, föreläggande för part eller annan att förete skriftligt bevis eller föremål, upptagande av bevisning utom huvudförhandlingen eller annan förberedande åtgärd. Under målets beredande äro parterna skyldiga att uppgiva de nya bevis de vilja åberopa i hovrätten. Beträffande den redan i underrätten förebragta bevisningen föreligger uppgiftsskyldighet allenast för det fall, att parten vill, att vittne eller sakkunnig eller

part under sanningsförsäkran skall höras inför hovrätten eller syn å stället hållas. Han skall i detta fall angiva skälen för sin begäran. Part skall ock uppgiva, om han vill, att motparten skall höras personligen.

Sedan målets beredande avslutats, utsättes, om huvudförhandling skall hållas, tid för denna, varjämte parter och andra, som skola infinna sig, kallas. Beträffande de förelägganden, som böra meddelas i fråga om parternas inställelse, har tidigare utvecklats beredningens allmänna ståndpunkt. I överensstämmelse med denna skall vadekäranden i tvistemål liksom enskild vadekärande i brottmål alltid föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att hans vadetalan eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, utsättes därjämte vite. Vadesvaranden i tvistemål och enskild vadesvarande i brottmål kan föreläggas vite. Skall han infinna sig personligen, skall föreläggandet avse hans personliga inställelse; är det den tilltalade, som skall inställa sig personligen, kan hovrätten omedelbart förordna om hans hämtande. Är uppenbart, att svarandens inställelse är påkallad ej i motpartens utan i hans eget intresse, erfordras ej, att särskild påföljd utsättes; det är tillräckligt, att svaranden i kallelsen erinras om att målet kan avgöras utan hinder av hans utevaro. Enligt beredningens förslag är den tilltalade skyldig att vid huvudförhandlingen infinna sig personligen, om han blivit dömd till straffarbete för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff samt i andra fall om hovrätten finner det erforderligt. Är den tilltalade anhållen eller häktad, har hovrätten att förordna om hans inställande. Som redan framhållits utgör svarandens utevaro ej hinder för förhandling och målets avgörande; hovrätten kan emellertid söka framtvunga hans inställelse genom högre vite och i vissa fall förordnande om hans hämtande. Vadekärandens utevaro medför alltid förlust av vadetalan. Inställer han sig genom ombud, ehuru personlig inställelse förelagts honom, anses han emellertid ej som utebliven. Rätten kan då antingen avgöra målet eller ock utdöma vitet och förelägga högre vite; i vissa fall kan hämtning ske. De ifrågavarande påföljderna äga icke tillämpning å åklagaren; hans inställelse är en honom åliggande tjänsteplikt, och hans utevaro utgör alltid hinder för förhandlingen.

Huvudförhandlingen i hovrätt är i övrigt i allt väsentligt ordnad efter samma grunder som huvudförhandlingen i underrätt. Förhandlingen inledes med att underrättens dom uppläses samt vadekäranden uppgiver, i vilken del domen överklagas och vilket yrkande han framställer, varefter vadesvaranden anger, om han medger eller bestrider yrkandet. Parterna utveckla därefter var i sin ordning sin talan. Sedan följer förebringande av bevisningen. I brottmål skall, som redan utvecklats, den vid underrätten förebragta bevisningen framläggas genom hovrättens försorg. Denna bevisning bör, även då den framläggas av parterna, förebringas före de bevis, som skola upptagas omedelbart i hovrätten. Efter bevisningen äga parterna slutföra sin talan.

I det föregående har angivits, att i vissa fall mål må avgöras utan huvudförhandling. Då så sker, lämnas parterna icke någon underrättelse om målets företagande till prövning utan denna prövning försiggår på i stort sett samma sätt som enligt nu gällande ordning. I detta fall utgöra handlingarna från

underrätten och skrifterna i hovrätten den omedelbara grundvalen för hovrättens avgörande. Målet föredrages av någon ledamot eller tjänsteman i hovrätten.

Såsom förut utvecklats är vad rättsmedlet mot underrättens domar. Rättsmedlet mot andra underrättens avgöranden, mot vilka särskild talan är tillåten, är däremot i regel besvär. Besvärsförfarandet har med hänsyn till beskaffenheten av de frågor, som fullföljas genom besvär, kunnat ordnas såsom ett i stort sett skriftligt förfarande. Klaganden har att till underrätten inom viss tid inkomma med besvärsinlaga. Sedan besvärsinlagan översänts till hovrätten, kan hovrätten, om det finnes erforderligt, infordra förklaring från motparten. Utan att motparten erhållit tillfälle att förklara sig må hovrätten i allmänhet ej göra ändring i underrättens beslut, såvitt angår hans rätt. Om det för utredningen är erforderligt, kan hovrätten hålla muntligt förhör med part eller annan. Hovrättens avgörande sker på grundval av vad handlingarna innehålla samt vad eljest förekommit i målet. I förslaget förut-sattes, att föredragning av målet ombesörjes av tjänsteman i hovrätten.

Förfarandet i högsta domstolen.

Enligt gällande rätt äger part som allmän regel att mot hovrättens avgöranden fullfölja talan i högsta domstolen. Genom lag den 14 maj 1915 infördes i fullföljdsrätten vissa begränsningar. Denna lagstiftning innebär, med vissa däri vidtagna ändringar, i huvudsak följande. Mot hovrätts slutliga utslag i dit fullföljt tvistemål eller ärende rörande penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, får talan ej fullföljas, när värdet av vad parten i hovrätten tappat uppenbarligen icke uppgår till 1,500 kronor (summa revisibilis). Rör målet även sådant, som ej kan skattas i penningar, och har utslaget därutinnan gått parten emot, äger han dock fullfölja talan i målet. Beträffande hovrättens slutliga utslag i dit fullföljt brottmål gälla följande inskränkningar. Målsägande får ej söka ändring i hovrättens utslag, med mindre hans talan avser brott, varå straffarbete eller avsättning efter lag kan följa. Ej heller må den tilltalade söka ändring i utslaget, med mindre han blivit sakfälld för sådant brott eller för annat brott dömts till förvaring i säkerhetsanstalt eller till tvångsuppfostran, ungdomsfängelse, fängelse, mistning av befattning på viss tid, dagsböter ej under sextio eller böter omedelbart i penningar ej under 1,500 kronor eller blivit fälld till vite omedelbart i penningar ej under sistnämnda belopp eller för honom bestämts ny minsta tid för förvaring eller internering. Rör målet annat än ansvar och har utslaget därutinnan gått målsäganden eller den tilltalade emot, må han fullfölja talan; är i denna del fråga om penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, dock allenast, såframt det ej är uppenbart, att vad parten tappat ej uppgår till 1,500 kronor. Menar enskild part, som ej enligt de nu angivna bestämmelserna äger fullfölja talan, att det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att hans talan prövas, äger han söka tillstånd till talans fullföljande (prejudikatdispens). Tillstånd härtill må även sökas, om parten visar, att talans

fullföljande för honom skulle ha synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet (intressedispens). Vid dispensfrågans behandling är högsta domstolen beslutför med tre ledamöter. Allmänt åtal må ej fullföljas av annan än justitiekanslern, justitieombudsmannen eller militieombudsmannen.

Rätten att fullfölja talan till högsta domstolen är betingad av vissa prestationer av den klagande parten. Han är skyldig att nedsätta fullföljdsavgift, 150 kronor, samt tillika 150 kronor till säkerhet för motpartens kostnadsersättning. Fritagna från denna skyldighet äro dock kronan, allmän åklagare samt tilltalad, som i målet hålles häktad eller enligt beslut i målet är intagen å allmän uppfostringsanstalt eller i avbidan därå hålles i förvar. Annan tilltalad, som för talan i fråga om honom ådömt ansvar, är befriad från nedsättande av fullföljdsavgift. Nedsättning till säkerhet för kostnadsersättning erfordras icke, då enskild motpart ej finnes. Särskilda regler gälla för det fall, att part på grund av fattigdom ej förmår fullgöra nedsättningskyldigheten. Han har att därom förete behörigt intyg. Detta befriar alltid parten från skyldighet att nedsätta fullföljdsavgift. För befrielse från nedsättning även av belopp till säkerhet för kostnadsersättning fordras däremot dispens. Villkor för sådan dispens är, att högsta domstolen med hänsyn till omständigheterna i målet finner skäl lämna sådan (ändringsdispens). Även i detta fall är högsta domstolen domför med tre ledamöter; för meddelande av dispens är emellertid tillräckligt, att någon av dem röstar för bifall till dispensansökan.

Processkommissionen förordade en begränsning av fullföljdsrätten till rättsfrågan. Hovrättens prövning av vad som skulle anses bevisat angående de faktiska omständigheterna finge däremot icke dragas under högsta domstolens bedömande. Kommissionen utgick ifrån att med den sålunda föreslagna begränsningen något behov av de genom 1915 års lagstiftning införda fullföljdsinskränkningarna ej längre skulle föreligga. Vid granskningen av kommissionens betänkande fann lagrådet ganska betydande modifikationer påkallade i kommissionens förslag. Det förefölle lagrådet först och främst böra övervägas, huruvida det kunde vara rätt och lämpligt att uppställa någon positiv begränsning i fullföljdsrätten eller om icke bättre vore att blott giva ett stadgande av den innebörd, att vid hovrättens prövning av bevisningen rörande de återopade särskilda faktiska omständigheterna i målet skulle i allmänhet bero, samt vidare huruvida denna regel borde göras fast, om ock med vissa angivna undantag, eller om den icke hellre borde förklaras gälla endast försåvitt ej synnerliga skäl gäve anledning till avvikelse. Enligt lagrådets mening syntes man på denna väg kunna vinna, att högsta domstolen befriades från sådana prövningsuppgifter, för vilka den till följd av rättegångssättet icke bleve i erforderlig mån rustad, men vid målets bedömande i alla övriga delar bleve obunden av hinderliga och i vissa fall svårbestämbara kompetensgränser. Mot densamma kunde visserligen anföras, att den icke kunde förväntas i samma omfattning som kommissionens linje leda till minskning i domstolens arbetsbörda. I detta hänseende förordade emellertid lagrådet bibehållande av de genom 1915 års lagstiftning införda fullföljdsbegränsningarna. En ledamot av lagrådet ifrågasatte, huruvida ej för både brottmål och tvistemål borde

stadgas, att nya bevis i regel ej finge gälla. En annan ledamot ansåg, att fullföljdsrätten borde i princip begränsas till rättsfrågan. Till undvikande av att domstolen i dess helhet alltför mycket upptoges av en tidsödande prövning av ett ändringsyrkandes berättigande borde enligt denne ledamot frågan, om klagandens talan vore av beskaffenhet att kunna av högsta domstolen upptagas till prövning, avgöras av en särskild avdelning, sammansatt som den nuvarande dispensavdelningen. Propositionen anslöt sig till de allmänna synpunkter, som utvecklats av lagrådet. Erfarenheten hade emellertid visat, att de åtgärder, som vidtogos år 1915, icke vore tillfyllest. Ytterligare anordningar för nedbringande av högsta domstolens arbetsbalans vore redan nu påkallade, och behovet därav bleve än starkare efter införande av muntlig partsförhandling i högsta domstolen. De invecklade och ömtåliga spörsmål, som sammanhänge med denna fråga, borde under det fortsatta lagstiftningsarbetet ingående undersökas. På hemställan av utskottet biträdde riksdagen propositionen i denna del.

Även om någon legal begränsning till rättsfrågan icke bör ske i fullföljdsrätten, ligger det i sakens natur, att högsta domstolens prövning av dit fullföljda mål i främsta rummet har sin betydelse i fråga om rättsliga spörsmål. Högsta domstolens uppgift i instansordningen är i synnerhet att tillvarataga rättsheten, och domstolens avgöranden i dessa spörsmål äro av utomordentlig vikt såsom vägledande för rättsskipningen. Vad bevisprövningen angår, har denna i regel icke samma allmänna betydelse. Härtill kommer, att om man bortser från skriftliga bevis, bevisningens förebringande genom omedelbart upptagande av densamma beträffande högsta domstolen är förenat med stora svårigheter, särskilt ur kostnadssynpunkt. Beredningen har på denna grund i sitt förslag upptagit den bestämmelsen, att bevis genom vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller syn å stället icke må upptagas ånyo i högsta domstolen, med mindre synnerliga skäl förekomma därtill. Med hänsyn till omedelbarhetens betydelse för bevisprövningen följer emellertid härav, att högsta domstolen i regel icke bör ingå i prövning av värdet av sådan bevisning, om ej synnerliga skäl föreligga, att detta är annat än den lägre rätten antagit. Även bestämmelse härom har upptagits i förslaget. En annan konsekvens av högsta domstolens nyss angivna ställning i fullföljdssystemet är, att rätten att i högsta domstolen åberopa omständigheter och bevis, som ej förebragts redan i lägre instans, bör göras mera begränsad än i hovrätt. Beredningen föreslår på denna punkt, att part, för att han skall äga att i högsta domstolen åberopa ny omständighet eller nytt bevis, skall göra sannolikt, att han icke kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det, en regel som dock icke ansetts böra gälla i brottmål. De nu angivna bestämmelserna medgiva en anpassning av prövningsrättens omfattning med hänsyn till vad ur rättssäkerhetens synpunkt kan anses påkallat i varje särskilt fall samtidigt som de hos parterna inskräpa vikten av att redan i de lägre instanserna utredningen göres så fullständig som möjligt.

Även om vad beredningen sålunda föreslår kan antagas leda till någon nedgång i antalet fullföljda mål liksom beträffande de fullföljda målen till minskning i högsta domstolens arbete, torde dock ej enbart på denna väg kunna nås det åsyftade resultatet. Härför äro med visshet även andra åtgärder erforderliga. Vad först angår de inskränkningar i fullföljdsrätten, som upptagits i 1915 års lagstiftning, är beredningen av samma uppfattning som lagrådet, att dessa böra i princip bibehållas. Nära till hands ligger att genom höjning av summa revisibilis öka denna lagstiftnings effektivitet. Av de statistiska uppgifter, som beredningen införskaffat, framgår emellertid, att höjningen för att medföra åsyftad verkan måste tilltagas ganska stor. Beträffande de revisionsmål, som av högsta domstolen avgjordes under 1933 och 1934, sammanlagt 742 mål, låg tvisteföremålets värde i 23 mål under 1,500 kronor, i 115 mål mellan 1,500 och 3,000 kronor, i 108 mål mellan 3,000 och 5,000 kronor och i 266 mål över 5,000 kronor, varjämte i 230 mål tvisteföremålets värde var okänt eller tvisteföremålet ej var av förmögenhetsnatur. I de mål, som lågo under 1,500 kronor, hade fullföljd ägt rum på grund av meddelad dispens. En höjning av summa revisibilis till 3,000 kronor skulle under nu angivna år kommit att beröra 115 mål; av dessa hade dock sannolikt på grund av dispens ett visst mindre antal kommit under högsta domstolens prövning. Som framgår av det statistiska materialet skulle en effektiv begränsning av fullföljden i tvistemål kunnat vinnas först vid ett tvisteföremålsvärde av 5,000 kronor. Därvid skulle från omedelbar fullföljd kommit att uteslutas 223 mål eller omkring 30 procent av sammanlagda antalet revisionsmål. Vad angår av högsta domstolen avgjorda kriminella besvärsmål, uppgingo dessa under 1933 och 1934 till ett antal av 1,045. Även i fråga om brottmål torde en ytterligare begränsning av fullföljdsrätten vara påkallad. Mot den ifrågasatta höjningen av summa revisibilis kan framhållas, att ett av de huvudskäl, som åberopats för denna lagstiftning, nämligen nödvändigheten av att processkostnaderna stode i rimligt förhållande till processföremålets värde, väsentligt förlorar i styrka vid en mera betydande höjning av summa revisibilis. Att med hänsyn till brottets art eller straffets svårhet ytterligare begränsa fullföljdsrätten i brottmål torde ej heller vara lämpligt. Beredningen har därför ansett sig böra avvisa tanken på ytterligare fullföljdsinskränkningar i den riktning, som angives i 1915 års lagstiftning.

Beredningen har även undersökt frågan, huruvida från fullföljd kunde uteslutas vissa grupper av mål, i vilka behovet av fullföljd icke gjorde sig starkare gällande. En sådan avgränsning av målen skulle emellertid framstå som godtycklig, och vinsten av densamma bleve helt säkert obetydlig.

De svårigheter, som sålunda möta vid att — i vidare mån än som redan skett i gällande lagstiftning — göra fullföljdsrätten beroende av det omtvistades värde eller andra omständigheter, som omedelbart hänföra sig till den fullföljda talan eller målets beskaffenhet, ha bibragt beredningen den uppfattningen, att de fullföljdsbegränsningar, som nu kunna komma i fråga, böra givas en mera allmän innebörd och principiellt äga tillämpning oavsett målets beskaffenhet. Även med denna utgångspunkt inställa sig olika alternativ till övervägande. En

utväg, som varit under diskussion redan i samband med 1915 års lagstiftning, är att fullföljdsrätten göres beroende av det i hovrätten träffade avgörandets karaktär. Är detta avgörande samstämmigt med underrättens, tillåtes ej fullföljd; i annat fall står det parten öppet att fullfölja. Det är hovrättsavgörandets egenskap av konformt eller difformt i förhållande till underrättens, som är bestämmande. Till grund för denna tanke ligger, att ett hovrättskonforma avgörande innebär större garanti för ett riktigt bedömande än ett difformt avgörande, varav följer, att behovet av fullföljd är mindre vid de konforma än vid de difforma avgörandena. Detta förhållande bestyrkes också i viss mån av rättsstatistiken. Ändring i de konforma mål, som fullföljas till högsta domstolen, förekommer i mindre antal fall än i de difforma. Av en inom beredningen utarbetad sammanställning för mål, avgjorda av högsta domstolen under åren 1915—34, med undantag för 1919 och 1920, framgår, att ändringsprocenten i medeltal utgjort för konforma mål: revisionsmål 15.3, civila besvärsmål 17.1 och kriminella besvärsmål 15.1, samt för difforma mål: revisionsmål 30.7, civila besvärsmål 32.0 och kriminella besvärsmål 24.7. Beträffande relationen mellan de till högsta domstolen fullföljda konforma och difforma målen är att anteckna, att de konforma målen under de nyss angivna åren uppgått till i medeltal för år: revisionsmål 348, civila besvärsmål 88 och kriminella besvärsmål 295, samt att motsvarande siffror för de difforma målen äro 216, 32 och 102. Uteslutas de konforma målen från fullföljd, skulle därigenom antalet fullföljda mål kunna nedbringas till omkring en tredjedel av det nuvarande antalet. Anordningen skulle alltså vara i hög grad effektiv.

Den s. k. konformitetsprincipen innebär som grund för fullföljdsbegränsning helt visst stora fördelar. Mot densamma talar framför allt den även i konforma mål ganska stora ändringsprocenten. Även om det må antagas, att denna med ett förbättrat förfarande i de lägre instanserna kommer att nedbringas, kvarstår dock ur rättssäkerhetens synpunkt den anmärkningen, att konformiteten är en alltför osäker omständighet för att läggas till grund för en så ingripande åtgärd som målets uteslutande från fullföljd. Tydligt är, att denna princip i sin tillämpning måste kompletteras med ett dispensförfarande, som medger fullföljd åtminstone i de fall, då det är av vikt med hänsyn till enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning. Beredningen har övervägt, huruvida icke den till grund för konformitetsprincipen liggande tanken, att fullföljdsrätten borde göras beroende av den större eller mindre utsikten till ändring i hovrätternas avgöranden, kunde på ett smidigare och efter förhållandena i varje särskilt fall mera anpassbart sätt komma till användning vid fullföljdsregler-
nas utformning. Beredningen har därvid stannat vid det uppslag, som antytts av en av lagrådets ledamöter, syftande till att i varje fullföljt mål högsta domstolens prövning skall bero av särskilt tillstånd. Vad beredningen från denna utgångspunkt föreslår innebär i huvudsak följande.

I mål eller ärende, som väckts vid underrätt, må talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut icke komma under högsta domstolens prövning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill. Vid behandlingen av sådan fråga är högsta domstolen domför med tre ledamöter. Prövningstillstånd må

meddelas endast på de i lagen angivna grunderna. Som sådana upptagas dels att för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning det är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet, och dels att med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till sådan prövning. Den första grunden motsvarar den nuvarande prejudikat- och intressedispensen, och den andra äger sin motsvarighet i ändringsdispensen. Frågan, om prövningstillstånd skall meddelas, beror enligt sistnämnda grund i första hand på den större eller mindre utsikten för parten att erhålla ändring i hovrättens dom, vare sig av den anledningen att hovrättens rättstillämpning är oriktig eller på grund av att ett felbedömande föreligger i fråga om bevisningen. Vad angår bevisningen kommer härvid i beaktande, att tidigare förebragt muntlig bevisning allenast i undantagsfall får upptagas ånyo i högsta domstolen och att i tvistemål nya omständigheter och bevis i regel ej få åberopas. Ehuru sålunda enligt den ifrågavarande grunden meddelandet av prövningstillstånd i första hand beror av utsikten till ändring i hovrättens avgörande, uteslutas dock icke sådana fall, då en prövning från högsta domstolens sida kan anses påkallad av andra skäl, såsom då stora meningsskiljaktigheter förekommit i de lägre instanserna eller, såsom i grövre brottmål, målets utgång är av synnerlig vikt ur allmän eller enskild synpunkt.

I förslagets bestämmelser rörande prövningstillstånd ha inarbetats de nu gällande reglerna rörande inskränkningar i fullföljdsrätten. I överensstämmelse härmed må i sådant tvistemål, där motgångsvärdet icke uppgår till 1,500 kronor, prövningstillstånd meddelas allenast på grund av avgörandets betydelse utöver det föreliggande målet; samma är förhållandet i fråga om de brottmål, som redan nu äro underkastade fullföljdsbegränsning.

För effektiviteten av den sålunda föreslagna anordningen, i vad den berör mål, som ej drabbas av nu gällande fullföljdsbegränsningar, är i första hand avgörande, i vilken utsträckning prövningstillstånd kan beräknas komma att meddelas. Vid en sådan beräkning kan ledning i viss mån hämtas ur den nu föreliggande ändringsprocenten uti de från hovrätten fullföljda målen. Såsom redan påvisats ställer sig denna olika för konforma och difforma mål; för de konforma målen eller omkring två tredjedelar av det sammanlagda antalet mål är den i medeltal 15—17 procent och för de difforma omkring dubbelt så stor. Beräknad på sammanlagda antalet fullföljda mål uppgår alltså ändringsprocenten i konforma mål till omkring 10 och i difforma mål likaledes till omkring 10 eller för båda grupperna tillsammans till 20. Såsom redan framhållits bör emellertid antagas, att prövningstillstånd kommer att meddelas i större utsträckning än som motsvaras av ändringsprocenten, var till komma fall, då tillstånd meddelas enbart på grund av avgörandets betydelse utöver det föreliggande målet. Tages hänsyn även till dessa omständigheter, torde man böra räkna med att prövningstillstånd kan komma att beviljas i omkring 30 procent av samtliga fullföljda mål.

För bedömande av den arbetsbörda, som enligt beredningens förslag uppkommer för högsta domstolen, måste beaktas såväl den arbetskraft, som tages

i anspråk för tillståndsprövningen, som den, som erfordras för målets fortsatta behandling. Tillståndsprövningen omfattar alla från hovrätten fullföljda mål, som väckts i underrätt. Till grund för densamma ligger parternas skriftväxling, som enligt förslaget tillika utgör förberedelse av målet i högsta domstolen för de fall, då prövningstillstånd meddelas. Härtill komma protokoll och handlingar från målets behandling i de lägre domstolarna. Beredningens förslag utgår ifrån att detta material, i vad det är av betydelse för tillståndsprövningen, föredrages av revisionssekreterare. I de fall, då fråga är om prövningstillstånd på grund av omständigheterna i målet, förutsättes en materiell prövning. I regel torde denna icke taga i anspråk samma tid som vid ett slutligt avgörande av målet. I förhållande till prövningen vid måls avgörande ligger ock en väsentlig arbetsbesparing däri, att högsta domstolen vid tillståndsprövningen är domför med tre ledamöter. Med ganska stor sannolikhet torde man kunna utgå ifrån att den arbetsbelastning, som tillståndsprövningen medför, ej kommer att uppgå till hälften av högsta domstolens hela arbetskapacitet.

I de fall, då tillstånd beviljas, kunna för målets fortsatta behandling olika alternativ komma i fråga, antingen målets handläggning vid huvudförhandling eller avgörande på handlingarna.

I propositionen framhölls, att det skulle innebära en brist på följdriktighet, om i en rättegångsordning, som byggde på muntlig partsframställning som allmän princip, denna förhandlingsform skulle helt utestängas från högsta instansen. Ej heller kunde i fråga om högsta instansen parternas kostnader tilläggas samma betydelse som beträffande förfarandet i mellaninstansen. En kostnadsökning vore ofrånkomlig, om man ville i högsta instans skapa ett förfarande, som erbjöde tillräckliga garantier för rättsskipningens säkerhet och samtidigt undgå en ej önskvärd utökning av antalet ledamöter i högsta domstolen. Även utskottet ansåg, att muntlig förhandling i högsta domstolen i regel borde äga rum.

Enligt beredningens uppfattning har denna fråga i viss mån kommit i annat läge genom förslaget om prövningstillstånd. Enligt detta kommer en materiell prövning att äga rum av flertalet fullföljda mål. Denna prövning sker på handlingarna. Vägras tillstånd, innebär detta i själva verket, att skäl till ändring i hovrättens avgörande ej förekommer. De mål, som kvarstå, sedan denna utgallring skett, äro i allmänhet sådana, i vilka en avvikelse från hovrättens avgörande kan komma i fråga. Att i dessa mål muntlig förhandling är av stor betydelse och detta såväl då den fullföljda talan angår rättsfrågan som då den avser bevisningen, torde vara obestridligt. Genom anordningen med prövningstillstånd uppdrages alltså en naturlig gräns mellan de fall, då ett avgörande bör kunna äga rum på handlingarna, och de fall, då den muntliga förhandlingen bör äga företräde. Klart är, att stort avseende måste fästas vid de särskilda förhandlingsformernas inverkan på högsta domstolens arbetsbörda. Skulle införande av muntlig förhandling i högsta domstolen medföra, att högsta domstolens ledamotsantal måste utökas, ligger häri ett starkt skäl mot detta förhandlingsätt. Med de föreslagna anordningarna torde dock någon fara i detta

hänseende icke kunna anses föreligga. De mål, i vilka tillstånd meddelas, utgöra allenast en mindre del av antalet fullföljda mål, och det torde, särskilt med de begränsningar, som förslaget innehåller i fråga om upptagande av bevisning i högsta domstolen, kunna beräknas, att för muntlig förhandling i dessa mål tiden skall visa sig tillräcklig. Beredningen föreslår alltså, att huvudförhandling skall med några mindre undantag äga rum i samtliga mål, i vilka tillstånd meddelas.

Vad angår rättsmedlens anordning ansluter sig förslaget nära till vad beredningen förordat i fråga om fullföljden till hovrätt. Rättsmedlen äro revision mot hovrätts avgöranden av själva saken, dess domar, samt mot hovrätts andra avgöranden, i den mån de få överklagas, i regel besvär. Part, som vill söka revision av hovrätts dom, i förslaget benämnd revisionskäranden, skall inom fyra veckor från dagen för hovrätts dom till hovrätten inkomma med revisionsinlaga. Det åligger honom samtidigt att nedsätta fullföljdsavgift och föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning eller vid inlagan foga intyg om fattigdom. Hovrätten har att avvisa talan, om den ej fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid. Något särskilt dispensförfarande för det fall, att part på grund av fattigdom icke förmår nedsätta belopp till säkerhet för kostnadsersättning, upptages icke i förslaget. Intyg om fattigdom befriar även från nedsättande av sådant belopp; huruvida prövningstillstånd skall meddelas, är att bedöma enligt de allmänna reglerna. Någon anslutningsrätt från andra partens sida i anledning av den fullföljda talan föreligger icke såsom beträffande vadetalan i hovrätt. Revisionsinlagan och därvid fogade handlingar skola jämte akterna från lägre rätt översändas till högsta domstolen. Inlagan skall delgivas motparten, revisionsvaranden, som har att avgiva genmäle.

Beträffande innehållet i revisionsinlaga och genmäle meddelas i förslaget i stort sett motsvarande bestämmelser som för vadeinlaga och genmäle i hovrätt. Revisionsinlagan innefattar enligt förslaget tillika ansökan om prövningstillstånd. Något omnämmande härav erfordras ej. Anser revisionskäranden, att prövningstillstånd bör meddelas på grund av målets prejudikatintresse eller med hänsyn till betydelsen av talans prövning utöver det föreliggande målet, skall han i revisionsinlagan närmare angiva omständigheterna till stöd härför. Frågan om prövningstillstånd upptages i regel först sedan skriftväxlingen avslutats.

Beträffande huvudförhandling och parts inställelse vid denna gälla samma regler som för hovrätt. I tvistemål framlägga parterna själva allt materialet, även bevisningen från underdomstolarna; i brottmål däremot förebringas denna genom domstolens försorg.

Besvär förfarandet är ordnat efter samma grunder som besvär förfarandet i hovrätt. Högsta domstolen är dock oförhindrad att även utan motpartens hörande göra ändring i hovrätts avgörande. Beträffande nedsättande av fullföljdsavgift och säkerhet för kostnadsersättning gälla samma regler som för revisionsmål. Även här sker tillståndsprövningen i regel sedan skriftväx-

lingen avslutats. Målet avgöres efter föredragning på handlingarna; liksom i hovrätt kan, om det erfordras, muntligt förhör äga rum inför högsta domstolen.

Särskilda rättsmedel.

Det ligger i rättsskipningens funktion inom samhället, att som allmän regel de avgöranden, till vilka domstolarna kommit, måste vara slutgiltiga och att samma sak, sedan den prövats, eventuellt efter fullföljd i högre instans, icke kan ånyo göras till föremål för rättegång. Domstolarnas avgöranden äga, sedan tid för talan utgått, rättskraft. Väl kunna olika meningar råda angående den omfattning, i vilken rättskraft bör tillkomma ett domstolens avgörande, men själva grundsatsen är som sådan gemensam för all processlagstiftning. Till stöd för densamma föreligga ock starka skäl. Parterna i en rättegång böra äga trygghet, att ett slutligt avgörande av en tvist icke kan när som helst rubbas; utan en sådan trygghet kunna de icke inrätta sitt handlande efter det meddelade avgörandet, och den osäkerhet, som härav bleve följden, komme att återverka även på andra än parterna. En sådan osäkerhet skulle undergräva den allmänna tilliten till rättsskipningen. Detta gäller såväl tvistemål som brottmål; i brottmål är av särskild betydelse för den tilltalade, vare sig han blivit frikänd eller dömts till visst straff, att icke för samma gärning ett nytt åtal kan inledas mot honom. Skulle domstolarna mera allmänt vara skyldiga att ånyo till behandling upptaga redan avgjorda mål, komme ock deras arbetsbörd liksom det allmännas kostnader att i hög grad stegras. Ur nu antydda synpunkter är det angeläget, att förfarandet liksom rättegångsväsendet över huvud taget inrättas på sådant sätt, att det fyller skäligen anspråk på rättssäkerhet. Stora krav måste i detta hänseende ställas redan å prövningen i första instans; fullföljdsförfarandet bör ha till uppgift att skapa den ytterligare garanti, som står att ernå.

Om sålunda starka skäl tala för att domstolarnas rättskraftiga avgöranden böra vara slutgiltiga, är dock allmänt erkänt, att denna regel icke kan upprätthållas alldeles utan undantag. Ett sådant undantagsfall är, då beträffande själva förfarandet viktiga processuella regler åsidosatts. Föreligger ett sådant väsentligt fel, saknar rättegången den garanti för rättssäkerhet, som lagen själv uppställt. Ett annat fall är, då efter avgörandet nya omständigheter och bevis komma i dagen och dessa äro av den betydelse, att de med en viss sannolikhet kunna antagas leda till en annan utgång. I viss omfattning torde även andra förhållanden, som äro ägnade att försvaga tilltron till ett rättens avgörande, kunna ifrågasättas som grund för återupptagande. Innan beredningen ingår på denna fråga, torde en redogörelse böra lämnas för gällande rätt i ämnet och de ändringsförslag, som på senare tid framställts.

I 31 kap. R.B. upptagas bestämmelser om »huru dom må återbrytas, som vunnit laga kraft». I 1 § uttalas, att rätt att bryta dom åter, som vunnit laga kraft, eller återställa laga tid, som är försutten, tillkommer allenast Konungen. Genom § 18 1 mom. regeringsformen har åt högsta domstolen överlämnats att med undantag för de mål, som tillhöra regeringsrättens

slutliga prövning, återbryta dom eller återställa försutten tid. Återställande av försutten tid innebär befogenhet för den sökande att, ehuru den i lagen föreskrivna tiden för talan utgått, ändock föra sådan talan. Ansökan härom må enligt 2 § i nämnda kapitel ej bifallas, med mindre sökanden »visar synnerlig orsak och skäl, att han resning förty i saken njuta må». Den viktigaste grunden för återställande av försutten tid är, att sökanden av laga förfall varit hindrad att inom rätt tid bevaka sin talan. Återbrytande av dom i egentlig mening behandlas i 3 §. Förutsättning härför är, att »någon funnit nya skäl och menar att dom, som vunnit laga kraft, därmed hävas kan». Han har då att söka »Konungens lov, att saken må ånyo skärskådas». Bifalles hans ansökan, skall saken förvisas till den rätt, som sist dömt däri. Denna upptager saken till ny prövning. Finner domaren skälen så giltiga, äger han att ändra den förra domen.

Återbrytande av dom, i det följande benämnt resning, grundar sig enligt lagen å nya skäl. Med skäl förstås i detta sammanhang, enligt vad allmänt är erkänt, omständigheter, som hänföra sig till bevisningen. En rättsgrund, som icke tidigare anförts i målet, kan alltså icke åberopas som anledning till resning. Det nya skälet består ofta däri, att ett förut okänt bevismedel påträffas, t. ex. en ny skriftlig handling eller ett nytt vittne. Som nytt skäl kan ock göras gällande, att ett bevis, som framförts i målet, på grund av förhållanden, som senare komma i dagen, finnes värdelöst, t. ex. att en skriftlig handling varit förfalskad eller att utsaga, som avgivits av ett vittne, varit falsk.

I 25 kap. 21 och 22 §§ R.B. meddelades vissa bestämmelser om klagan över domvilla. Som exempel å sådan domvilla anföres i 21 § bl. a., att dom fällt av den, som ej varit lagligen förordnad till domare eller ej svurit domared, att rätten ej varit domför, att dom meddelats över det, som ej varit instämt, eller att den dom, som vunnit laga kraft, blivit ändrad. Har parten varit närvarande vid rätten själv eller genom ombud, hänvisas han i 21 § att föra talan mot domen genom besvär i vanlig ordning. Försummas det, må hans talan i hovrätten ej upptagas, om ej Konungen finner skäl att återställa försutten tid. I 22 § behandlas det fall, att någon dömes frånvarande ostämd eller att domaren i någon tvist två parter emellan fäller sådan dom, att den tredje eller annan, som ej varit hörd, därav lider förfång; i sådant fall äger han att inom natt och år från det han det veta fick söka ändring däri i hovrätten. I samband med 1901 års ändringar i fullföljdsförfarandet uteslötes bestämmelserna i 21 §, varemot stadgandet i 22 § i något ändrad avfattning bibehölls och nu har plats som 10 § i samma kapitel. Talan, som där avses, fullföljes genom besvär; dessa äro ett ordinärt rättsmedel. Ehuru rättegångsfel icke upptagits bland resningsanledningarna enligt 31 kap. 3 §, har dock en viss tendens gjort sig märkbar att utvidga paragrafens tillämpning till detta område.

Ett med rättskrafts- och resningsinstitutet nära sammanhängande ämne behandlas i 17 kap. 32 § R.B. Detta lagrum behandlar frågan om återupptagande av brottmål till den tilltalades nackdel på grund av nya skäl och omständigheter och innebär i huvudsak, att hovrätt äger till hans nackdel upptaga sådant mål, dock med undantag för tre grupper av mål, nämligen mål, däri penningböter äga rum, mål, vari den tilltalade dömts till straff, som sedermera blivit

verkställt, och mål om statsbrott. Angående detta lagrums ställning till resningsinstitutet råder i viss mån oklarhet. Enligt den mening, som torde vara den förhärskande, utgör lagrummet icke någon begränsning i högsta domstolens befogenhet att medgiva resning. Vad lagrummet enligt denna mening vill utsäga är, att i de åsyftade fallen återupptagande kan ske utan resning, då i dessa fall någon rättskraft icke tillkommer det tidigare avgörandet.

Processkommissionen bibehöll i sitt förslag de nuvarande grunderna för resningsinstitutet och detta såväl i fråga om den myndighet, som ägde medgiva resning, som beträffande resningsgrunderna. Till dessa hänfördes av kommissionen även grovt rättegångsfel. Dessutom upptogs som resningsgrund brottsligt förfarande med avseende å målet av ledamot eller befattningshavare i rätten, part, ombud eller ställföreträdare, om förfarandet kunde anses ha medverkat till en oriktig utgång. Vad särskilt angår brottmål skulle resning kunna beviljas såväl till förmån som till nackdel för den tilltalade, i det sistnämnda fallet dock endast i mera begränsad omfattning. Någon motsvarighet till den befogenhet, som nu tillkommer hovrätt att återupptaga brottmål till nackdel för den tilltalade, upptogs icke i förslaget.

Resningsinstitutet behandlades icke i propositionen eller utskottets utlåtande. Sedermera har frågan angående utsträckt möjlighet att återbryta dom i brottmål varit föremål för behandling av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga, som under år 1935 avgåvo promemoria i ämnet med förslag till lag om tillägg till 31 kap. 3 § R.B.. Med bibehållande av de i lagrummet redan upptagna resningsanledningarna föreslå de sakkunniga införande i paragrafen av ett andra stycke av innehåll att, om justitiekanslern eller ock riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman finner det vara av synnerlig vikt, att mål, vari någon genom lagakraftägande dom sakfällts för brott, ånyo varder prövat, han har att på begäran av den sakfällde göra ansökan därom, varefter Konungen, när skäl äro därtill, äger bryta domen åter. Resning tillåtes alltså principiellt oberoende av om den åberopade grunden hänför sig till rättstillämpningen eller bevisningen och i sistnämnda fall oberoende av om nya skäl åberopas eller fråga är allenast om en förnyad bevisprövning på det redan föreliggande materialet. De föreslagna reglerna avse icke tvistemål och i brottmål allenast resning till den tilltalades förmån. Efter att ha redogjort för processkommissionens förslag i ämnet anföra de sakkunniga:

»Den ledande principen för bestämmande av grunderna för återbrytande av dom sådana de hittills utformats är den tanken, att själva det sätt, varpå domstolen prövat det material som förelagts densamma, icke får åberopas som grund för återbrytande. Det måste vara något utanför själva den prövande verksamheten liggande som skall kunna föranleda återbrytande, att materialet befunnits i vissa hänseenden bristfälligt eller att nytt material tillkommit. Undantag härifrån kan förekomma, då visst grövre rättegångsfel förelupit eller brottsligt förfarande med avseende å målet ägt rum. Men längre sträcka sig icke de processuella grunderna för återbrytande. Har förfarandet varit i väsentliga punkter formellt oangripligt och brottsligt förfarande ej förekommit, den så att säga yttre ramen kring prövningen är felfri, kan domen ej rubbas hurudan prövningen än till sitt innehåll varit beskaffad. Domstolen

kan sålunda hava grundat sitt avgörande på en uppenbart felaktig uppskattning av den förebragta bevisningen eller gjort sig skyldig till en klart oriktig lagtolkning eller rättstillämpning; däråt kan ingenting göras. Anledningen till att man intagit denna ståndpunkt ligger tydligen först och främst däri, att det ordinära instanssystemet funnits utgöra en tillräcklig garanti för att bevisningen uppskattas och rättsreglerna tillämpas på ett riktigt sätt. Vidare har befarats att, därest fel i bevisuppskattning eller rättstillämpning, däri inbegripet lagtolkning, kunde utgöra grund för återbrytande, sådant skulle komma att sökas i den omfattning att prövningsmyndigheten i själva verket bleve en överinstans i förhållande till den domstol, som avkunnat domen, alltså i stor utsträckning högsta instansen själv. Det torde också hava stått klart att domstolarnas anseende skulle bliva i hög grad lidande, om det vore part obetaget att på vilka processuella grunder som helst söka återbrytande. En regel av sådant innehåll skulle med skäl kunna betecknas som ett uttryck för misstro till domstolarnas förmåga av riktigt bevisuppskattning och rättstillämpning.

Det synes icke kunna anses tvivelaktigt att den principiella ståndpunkt gällande rätt och lagförslagen intagit till frågan om grunderna för återbrytande av dom förtjänar anslutning. Att införa en allmän befogenhet för part att på processuell grund söka återbrytande kan sålunda ej ifrågasättas. Härmed är dock icke sagt, att ej i något fall skäl kunde finnas att utvidga möjligheten till återbrytande på processuell grund, så att felaktig bevisuppskattning eller oriktig rättstillämpning finge leda till återbrytande. Det kan näppeligen förnekas, att fall kunna förekomma och jämväl förekommit, då en doms materiella oriktighet, förorsakad av felaktig bevisuppskattning eller rättstillämpning, framstått som ett besvärande exempel på rättsordningens ofullkomlighet. Detta har givetvis i första hand varit till nackdel för den part, som domen gått emot, då ett för honom viktigt rättsligt intresse icke erhållit lagens skydd. Än betydelsefullare torde emellertid vara de skadeverkningar på rättsordningen i dess helhet, som i dylika fall kunna uppstå. Rättssäkerheten kan i vida kretsar komma att framstå såsom hotad och förtroendet för rättsskipningen lida avbräck. Det är uppenbart, att dessa synpunkter väga tyngre i brottmål än i tvistemål och att de få en alldeles särskild styrka, då det gäller brottmålsdom, varigenom någon sakfällts för ett grövre brott. Att den som oskyldigt dömts för sådant brott, måhända av en domstol där ett flertal olika meningar om hans brottslighet framkommit, skall sakna varje möjlighet att erhålla rättelse därför att bevisuppskattning och rättstillämpning icke få angripas, torde knappast stå i överensstämmelse med allmän rättsuppfattning här i landet. Angelägenheten av att laga kraft vunna domar stå fast och att domstolarnas auktoritet skyddas kan icke anses väga tyngre än hänsynen till rättsuppfattningens krav på att den dömde i sådant fall skall kunna få sin sak ånyo prövad. Nådevägen kan ej här anlitas; vad den oskyldigt dömde söker är icke nåd utan rättvisa. Och det är uppenbarligen av största vikt att ej den meningen vinner utbredning, att möjligheten till upprättelse förvägras honom på mindre vägande formella grunder.

Om alltså skäl tala för att de processuella grunderna för återbrytande ut-

vidgas så att även fel i bevisuppskattning eller rättstillämpning få i sådant hänseende åberopas (extraordinärt återbrytande), är det emellertid klart att denna möjlighet att erhålla återbrytande bör mycket strängt begränsas. Först och främst synes återbrytande endast kunna ifrågasättas till förmån för den som sakfällts för brott. En frikännande dom bör vara orubblig, om icke någon ordinär grund för återbrytande kan åberopas. Detta står i överensstämmelse med den hävdvunna och utan tvivel sakligt grundade uppfattningen, att möjligheten till återbrytande bör vara mera vidsträckt, då det gäller att återbryta dom till den tilltalades förmån än när fråga är om ny prövning till hans nackdel. Det är angelägnare att bereda den oskyldigt dömda upprättelse än att fälla den som en gång lyckats undgå ansvar. Men även en utsträckning av möjligheten till återbrytande till den sakfälldes förmån synes böra vara betingad därav, att synnerligen vägande skäl föreligga till undantag från regeln att bevisuppskattning och rättstillämpning ej må angripas. Här för tala med styrka de ovan anförda skäl varpå denna regel grundats och vilka endast för sällsynta undantagsfall kunna medgiva ett avvikande från den samma.»

Sedan de sakkunniga närmare utvecklade, att högsta domstolen bör bibehållas som prövningsmyndighet även i fråga om den föreslagna extra ordinära resningen, fortsätta de:

»Om alltså avgörandet av frågor om extraordinärt återbrytande av dom bör förbehållas högsta domstolen, inställer sig spörsmålet huruvida i dessa fall liksom vid återbrytande i övrigt det bör stå part öppet att med ansökan om återbrytande vända sig omedelbart till högsta domstolen. Skulle en sådan befogenhet tillerkännas för brott sakfälda personer, måste man utan tvivel vänta sig, att ett stort antal ansökningar om återbrytande komme att ingivas till högsta domstolen, vilkens tid och arbetskraft skulle i ej obetydlig grad bliva tagen i anspråk för dessa ansökningars behandling. Därmed skulle ock den undantagskaraktär, som måste tillkomma återbrytande på grund av oriktig bevisuppskattning eller rättstillämpning, i väsentlig mån komma att utplånas. Det synes därför oundgängligt att finna en form för en förberedande behandling och gallring av de fall, då återbrytande begäres på här avsedda grund. Denna form måste bereda garanti såväl för att de fall där ett allmänt intresse kräver möjlighet till ny prövning bliva beaktade, som ock för att en rationell utrensning sker av de säkerligen långt talrikare mål, i vilka utan att dylikt intresse föreligger ansökan om extraordinärt återbrytande försökes såsom en sista utväg till ändring. Det synes då vara naturligt och lämpligt att för denna maktpåliggande prövning anlita de myndigheter, vilka hava såsom särskild uppgift sig ålagt att övervaka rättsvården i riket, nämligen justitiekanslern samt riksdagens justitieombudsman och militieombudsman. Det lider intet tvivel, att dessa ämbetsmän skulle komma att med framgång lösa uppgiften att pröva frågor om extraordinärt återbrytande och där anledning föreligger göra ansökan om sådant återbrytande hos högsta domstolen. Deras ställning som åklagare lär icke hindra att sagda uppgift anförtros dem, enär enligt modern rätt åklagare allmänt tillägges befogenhet att göra ansökan om återbrytande till förmån för den tilltalade, en regel som

processkommissionen föreslagit till införande hos oss och vilken för övrigt redan tillämpats i vår praxis (N. J. A. 1933 s. 216 med flera rättsfall). Genom att nämnda ämbetsmän underkastade ärenden rörande extraordinärt återbrytande en förberedande prövning skulle högsta domstolens befattning med dessa komma att högst väsentligt inskränkas; i de sannolikt ganska fåtaliga fall då framställning om återbrytande komme att göras skulle ärendena föreligga i sådant skick, att deras avgörande ej bleve mycket betungande. Klart är visserligen, att ifrågavarande åklagarmyndigheters arbetsbörda komme att i motsvarande grad ökas, men beaktas bör att hos nämnda myndigheter endast en ämbetsman bleve sysselsatt med handläggning av förevarande ärenden medan i högsta domstolen en hel avdelning skulle tagas i anspråk, och vidare att en ej obetydlig del av arbetet torde kunna utföras av underordnade tjänstemän. Möjligheter lära ej heller saknas att i mån av behov lätta de nämnda åklagarmyndigheternas arbetsbörda i övrigt.»

Över promemorian avgåvos yttranden av justitiekanslern, justitieombudsmannen och militieombudsmannen. Dessa avstyrkte förslaget, i vad det avsåge omprövning av bevisningen. Som skäl för denna ståndpunkt framhölls, att en omprövning på redan föreliggande material skulle inkräkta på den uppgift, som tillkomme den ordinära fullföljden och rubba den fasthet och stadga, som vore nödvändig för varje instansordning. Om en tilltalad icke använde sig av tillgängliga ordinära rättsmedel, syntes icke försvarligt att bereda honom annan utväg att få till stånd en omprövning. Av praktiska skäl måste ock samhället draga en gräns för omprövningarna. I detta sammanhang erinrades, att i vårt land, i motsats till vad fallet vore i vissa andra länder, bevisfrågan finge dragas upp till högsta instans. Hade högsta domstolen prövat bevisningen, funnes ingen sannolikhet, att en ny prövning på samma material skulle leda till ett riktigare resultat. De brister, som vidlådde vårt rättegångsväsen, vore av annan art och hänförde sig till de grundläggande principerna för rättegångsförfarandet. Dessa brister avsåge bl. a. själva sättet för upptagande av processmaterialet och en därav föranledd osäkerhet i fråga om bevisprövningen. Vidgade möjligheter till resning kunde icke förväntas i nämnvärd grad avhjälpa dessa brister.

Även i fråga om resning på grund av oriktig rättstillämpning intogo justitiekanslern samt riksdagens ombudsmän en avvisande ståndpunkt. Särskilt olämplig vore en omprövning, då denna skulle avse i doktrin och praxis omdiskuterade tolkningsfrågor. Inom detta område funnes dock en grupp av fall, i vilka ett undantag från den allmänna regeln vore påkallat. Det kunde någon gång förekomma fall, då det icke rådde mer än en mening om att en meddelad straffdom strede mot lag och där rättskänslan krävde rättelse. Såsom exempel anfördes, att iterationsstraff felaktigt ådömts, att kumulering av straff skett utan iakttagande av lagstadgad begränsning, att felaktig tillämpning av strafflagens konkurrensregler lett till högre straff, att ny lag tillämpats i stället för gammal, som bort gälla, eller omvänt, att strafflatituden i åberopat lagrum överskridits eller att straff ådömts, ehuru preskription inträtt. Enligt militieombudsmannens åsikt borde en sådan resningsgrund, avseende i rättstillämpningen förelupna förbiseenden och misstag, äga tillämpning även i tvistemål.

Mot förslaget, i vad det avsåge justitieombudsmannens och militieombudsmannens befattning med resningsfrågor, framställde dessa erinringar av såväl principiell som praktisk innebörd. Justitiekanslern framhöll som en allvarlig erinran mot förslaget, att offentlig myndighet skulle belastas med ett övervägande improduktivt arbete av avsevärd omfattning.

De sakkunnigas promemoria och däröver avgivna yttranden ha överlämnats till beredningen för yttrande.

Frågan om ändrad lagstiftning rörande resning har ock upptagits till behandling uti en vid 1937 års riksdag inom andra kammaren väckt motion (nr 98). Motionen innebär i huvudsak följande: Frågor angående återbrytande av dom (resning) skola till förberedande handläggning upptagas av en särskild nämnd, bestående av fem ledamöter, utsedda av Kungl. Maj:t för en tid av fem år. Av ledamöterna skola tre antingen vara innehavare av professur i privaträtt, straffrätt eller processrätt vid någon av de juridiska fakulteterna eller ock tillhöra Sveriges advokatsamfund. Minst en av dem skall vara professor vid sådan fakultet, och minst en av dem skall tillhöra advokatsamfundet. Återstående två ledamöter skola icke inneha befattning i statens tjänst. Anser part, att dom, som vunnit laga kraft, bör hävas och att saken förty bör ånyo komma under skärskådande, har han att hos nämnden framställa begäran därom. Finner nämnden, att saken bör ånyo komma under skärskådande på grund av att rättegångsfel, brister i den i målet företedda bevisningen eller felaktig bevisuppskattning eller rättstillämpning kunna allvarligen befaras ha förelegat, skall nämnden till högsta domstolen ingiva framställning om återbrytande av domen. Nämnden har, vare sig dess beslut innefattar bifall å begäran eller icke, att uttryckligt motivera sitt beslut. På framställning av nämnden beslutar högsta domstolen därefter i resningsfrågan. Bifall till framställningen må ej vägras, med mindre synnerliga och av domstolen bestämt angivna skäl äro däremot. Högsta domstolen äger ock utan särskild framställning av nämnden bryta dom åter. I brottmål, som sålunda kommer under förnyat skärskådande, må skärpning av den återbrutna straffdomen icke ske.

Till stöd för motionens ståndpunkt i fråga om utvidgning av resningsrätten framhåller motionären, att rådande praxis medfört, att materiella resningsgrunder icke bleve beaktade och att sålunda en klart oriktig dom icke kunde ändras, såvitt omständigheterna icke förde några »nya skäl» i den restriktiva mening, som i rättstillämpningen givits åt detta uttryck, i sökandens händer. Enligt motionärens mening tillfredsställde detta slumpartade spel med allvarliga mänskliga förhållanden, liksom den på området rådande formalismen, icke det allmänna rättsmedvetandet. Huvudsyftet med en reform måste sålunda bliva beaktande av alla sådana grunder, enligt vilka laga kraftvunnen dom kunde visas vara felaktig. En enskild skulle visserligen icke kunna framtvunga resning, men den om resning beslutande myndigheten borde äga möjlighet att bevilja resning, så snart omständigheter av vad beskaffenhet som helst gjorde sannolikt, att laga kraftvunnen dom icke stode i överensstämmelse med vid domens avkunnande gällande rätt. I fråga om den myndighet, åt vilken prövningen borde vara anförtrodd, delade motionären den uppfatt-

ningen, att denna borde i sista hand tillkomma högsta domstolen. Emellertid vore den av de sakkunniga framförda tanken på ett förberedande resningsorgan välgrundad. Ett förberedande organ skulle i viss mån innefatta en motvikt mot högsta domstolen och genom sitt instämmande i en resningsansökan ge denna särskild tyngd. Övervägande skäl talade enligt motionären för att denna uppgift anförtroddes åt en sakkunnig, av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd.

Första lagutskottet hemställde i avgivet utlåtande (nr 9), att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Som skäl anfördes, att de sakkunnigas förslag vore för yttrande överlämnat till processlagberedningen, som hade att i samband med den allmänna rättegångsreformen överväga frågan om anordnandet av de särskilda rättsmedlen. Utskottets hemställan biträdades av riksdagen.

Den uppgift, som bör anvisas de extra ordinära rättsmedlen, beror i första hand på det ordinära förfarandet och de garantier för rättssäkerheten, som detta förfarande erbjuder. Det ligger i sakens natur, att de extra ordinära rättsmedlen endast böra komma till användning i den utsträckning, som kan anses betingad av att i särskilda fall de nyss antydda garantierna icke kunna anses tillräckliga. En avvikelse från denna grundsats skulle leda till att å de extra ordinära rättsmedlen skulle överflyttas i huvudsak samma uppgifter, som tillkomme det ordinära förfarandet. Härav skulle oundvikligen bliva följden, att det ordinära förfarandet försvagades. Rättsskipningens säkerhet skulle härigenom bliva lidande. Det är nämligen uppenbart, att de allmänna förutsättningarna för materiellt riktiga avgöranden i regel äro gynnsammare i ett ordinärt än i ett extra ordinärt förfarande. I rättssäkerhetens intresse måste därför en klar och bestämd gräns uppdragas mellan det ordinära och det extra ordinära förfarandet. Det är från de nu angivna utgångspunkterna, som beredningen ansett sig böra behandla denna fråga.

I första hand möter spørsmålet, huruvida den rättstillämpning, som i det ordinära förfarandet i ett givet fall ägt rum, bör i extra ordinär väg kunna göras till föremål för omprövning. Enligt beredningens förslag kan mot ett underrättens avgörande i rättsfrågan alltid fullföljas talan till hovrätt. Såsom framgår av det föregående är visserligen högsta domstolens prövning av hovrättens avgöranden beroende av särskilt tillstånd. Den allmänna regeln är emellertid, att en oriktig rättstillämpning berättigar till prövningstillstånd; även i mindre viktiga mål har högsta domstolen att meddela tillstånd, om prövningen är av synnerlig vikt för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning. Visserligen kunna även i det ordinära förfarandet fall förekomma, då stor tvekan kan råda om den riktiga rättstillämpningen. En sådan tvekan är emellertid i viss mån förenad med all rättsskipning, och det är uppenbart, att den icke avlägsnas därigenom, att ett extra ordinärt förfarande anvisas. Särskilt måste det väcka betänklighet, om syftet med ett sådant förfarande skulle vara att genom inrättande av en särskild resningsinstans vid sidan av domstolarna eller på annat mera indirekt sätt påverka domstolarnas rättsskipning. En sådan anordning skulle icke stå i god överensstämmelse med den i våra grundlagar hävdade principen om domarmaktens oberoende ställning. Tydligt är

ock, att det ligger utanför resningsinstitutets uppgift att bereda tillfälle till omprövning enligt rättsgrundsatsen, som ej ägt tillämpning vid den tid, då domen meddelades, utan först senare vunnit erkännande. Beredningen anser sig därför icke som allmän regel kunna förorda, att frågor, som utslutande angå lagtolkning eller rättstillämpning, göras till föremål för omprövning i extra ordinär ordning. Ett väsentligt annat förhållande synes beredningen föreligga i de fall, då på grund av förbiseende eller misstag rättstillämpningen blivit oriktig. Såsom justitiekanslern och riksdagens ombudsmän påpekat bör med hänsyn till rättsskipningens auktoritet en uppenbart oriktig rättstillämpning kunna rättas även i extra ordinär väg.

Den materiella resningsgrund, som upptages i rättegångsbalken, hänför sig till bevisningen men är begränsad till det fall, att nya skäl kommit i dagen. I de förslag, för vilka redogörelse lämnats, har ifrågasatts, att en omprövning i extra ordinär väg av bevisningen skulle kunna komma till stånd även för det fall, att nya skäl ej tillkommit, och alltså på den grund, att den bevisprövning, som i ordinär väg ägt rum, vore oriktig. Beträffande denna fråga anser sig beredningen först böra erinra, att enligt beredningens förslag fullföljd av bevisfrågan i ordinär väg är tillåten. På denna punkt avviker förslaget från flera främmande processsystem, i vilka såsombeträffande jurymål bevisprövningen sker i en enda instans. Att i sådana fall större behov föreligger av ett extra ordinärt rättsmedel för omprövning av bevisningen, ligger i öppen dag. I detta sammanhang måste vidare beaktas de garantier för bevisningens riktiga bedömning, som beredningens förslag innehåller. Såsom förut framhållits beträffande de allmänna grundsatserna i fråga om förfarandets anordnande syfta dessa grundsatsen i främsta rummet till att den materiella grundvalen för domen må bli säkrare och tillförlitligare. Av stor vikt i detta hänseende är principen om bevisningens omedelbarhet. Denna princip innebär, att bevisningen, särskilt den muntliga bevisningen, skall upptagas omedelbart av den dömande rätten. Även beträffande fullföljdsförfarandet ha bestämmelser meddelats till skydd för bevisningens omedelbarhet. Sålunda må hovrätt i regel icke göra ändring i den bevisbedömning, som underrätten verkställt på grundval av omedelbar bevisupptagning, med mindre beviset omedelbart upptages ånyo av hovrätten. Beredningen finner lika med justitiekanslern och riksdagens ombudsmän i hög grad osannolikt, att några ytterligare garantier i detta hänseende skulle kunna tillvägabringas genom en omprövning i extra ordinär väg. I många fall skulle, särskilt i vidlyftiga och mera invecklade mål, det erbjuda stora praktiska svårigheter att ånyo samla hela det material, som legat till grund för det i ordinär väg träffade avgörandet. Med all sannolikhet måste bevisprövningen vid målets återupptagande i stor utsträckning ske på grundval av uppteckningar från den tidigare handläggningen. Då kravet på bevisningens omedelbarhet alltså på kanske väsentliga punkter måste uppgivas, kan befaras, att materialet vid omprövningen föreligger i ett försämrat skick. Och även för de fall, då omprövningen kan ske på en bevisning, som upptages ånyo omedelbart, ligger i sakens natur, att ut-sagor, som sålunda avgivas kanske lång tid efter den tilldragelse, som de avse, icke vinna i tillförlitlighet. Beredningen anser sig på dessa skäl icke kunna

biträda tanken på en utvidgning av resningsinstitutet i den riktningen, att en omprövning av bevisningen skulle kunna medgivas även i sådana fall, då några nya omständigheter och bevis ej tillkommit.

Enligt beredningens förslag utgöra, liksom enligt gällande rätt, nya omständigheter och bevis den huvudsakliga materiella resningsgrunden. Klart är, att verkan av de nytillkomna omständigheterna och bevisen icke får bedömas isolerad från vad tidigare förekommit i målet. Den bevisning, som redan prövats, kan vara av större eller mindre styrka. Är det förstnämnda förhållandet, måste större krav ställas å den nya bevisningen, medan tilltron till en mindre bindande bevisning kan rubbas även av i och för sig ganska obetydliga omständigheter. Regeln erhåller på detta sätt en smidighet, som för högsta domstolen öppnar möjlighet att taga hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Som resningsgrund bör kunna åberopas varje förhållande av faktisk natur, som är ägnat att påverka domarens uppfattning i bevisfrågan. Hit äro att hänföra såväl sådana fall, då värdet av ett tidigare förebragt bevis helt elimineras — ett vittne övertygas om att ha avgivit falsk utsaga, en handling, som hållits för äkta, finnes vara falsk — som sådana, då beträffande de för målet betydelsefulla omständigheterna tillgång vinnes till nya upplysningskällor av vilket slag dessa än må vara. Som allmän regel måste dock fasthållas, att det som tillkommit är ägnat att rubba tilltron till det tidigare avgörandet. Utan ett sådant villkor skulle resningsinstitutet uppenbart komma att sakna nödvändig begränsning.

Såsom framgår av vad tidigare yttrats anser beredningen icke beträffande grunderna för resningsinstitutet någon skillnad böra göras mellan tvistemål och brottmål. Klart är emellertid, att vid rättsreglernas närmare utformning denna skillnad bör beaktas. I tvistemål bör kunna ställas större krav på parterna, att de redan vid den ordinära behandlingen av målet och dess fullföljande framlägga hela materialet. Endast i den mån parten kan göra sannolikt, att han ej då kunnat åberopa de nya omständigheterna eller bevisen eller i varje fall att han haft giltig ursäkt att ej göra det, bör resningsskäl anses föreligga. Beträffande brottmålen möter icke någon betänklighet att uppställa väsentligt strängare fordringar för resning till den tilltalades nackdel än då resningen skulle bliva till förmån för den tilltalade. Ett återupptagande mot den tilltalade bör endast kunna ske i fråga om grövre brott, och starka skäl tala för att, liksom i fråga om tvistemålen, även i detta fall den ordinära behandlingen i främsta rummet kommer till användning. Är däremot fråga om resning till den tilltalades förmån, bör sådan stå öppen oberoende av brottets beskaffenhet, och det bör, då någon beviskyldighet principiellt icke kan utkrävas av den tilltalade, ej heller läggas honom till last, att han underlåtit att i ordinär väg åberopa de omständigheter eller bevis, som han gör gällande i resningsväg.

Även i ett annat hänseende torde mindre stränga villkor böra uppställas för resning i brottmål till den tilltalades förmån. I fråga om resning i tvistemål liksom i brottmål till den tilltalades nackdel bör krävas, att sannolikhet föreligger, att om de nya omständigheterna eller bevisen förebragts i målet, detta skulle erhållit en annan utgång. I nu åsyftade fall göra sig de in-

tressen, som tala för upprätthållande av det tidigare avgörandet, gällande med större styrka; i synnerhet har detta avseende å den tilltalade. Även om denna fordran i allmänhet bör uppställas också vid resning till den tilltalades förmån, äro dock de allmänna intressen, som kräva, att ej den oskyldige fälles till ansvar, starkare än samhällets plikt att vaka över att ej någon skyldig går fri från straff; särskilt med hänsyn till allmänhetens förtroende för straffrättskipningen synes möjlighet böra stå öppen att erhålla en omprövning till den tilltalades förmån redan då de nya omständigheterna eller bevisen äro ägnade att framkalla tvivelsmål om den tilltalades skuld till det brott, för vilket han dömts.

I flera främmande processlagar upptages som grund för resning det förhållandet, att ledamot av domstolen eller där anställd tjänsteman eller motparten eller ombud eller ställföreträdare med avseende å målet gjort sig skyldig till brottsligt förfarande, som kan antagas ha inverkat å målets utgång. Även processkommissionen förordade, som tidigare framhållits, denna resningsgrund. Enligt beredningens åsikt bör bestämmelse härom upptagas även i vår rätt; ett förhållande av nu angiven art innebär en så allvarlig brist med hänsyn till rättegångens objektivitet, att det icke kan lämnas obeaktat.

En särställning bland resningsgrunderna intaga de grövre rättegångsfelen. Såsom framgår av den tidigare framställningen upptogos i 25 kap. 21 § R.B. i detta lagrums ursprungliga lydelse vissa rättegångsfel, som i lagrummet betecknas som domvilla. Över sådan domvilla ägde parten att besvära sig i hovrätten inom den för besvär i allmänhet föreskrivna tiden. För det fall, att i underrätt någon dömes ohörd eller där fälles sådant utslag, att någon, som ej är part i målet, därav lider förfång, stadgas nu i 25 kap. 10 § en klagotid av ett år från det utslaget blev honom kunnigt. Enligt beredningens åsikt tala starka skäl för att, i nära anslutning till tankegången i 1734 års lag, upptaga klagan över domvilla som ett särskilt rättsmedel vid sidan av resningsinstitutet. Resningsinstitutet erhåller på detta sätt en naturlig avgränsning till de fall, då ett återupptagande sker på materiella grunder. Klagan över domvilla torde lämpligen i stort sett kunna ordnas efter samma grunder, som beredningen tillämpat i fråga om det av beredningen bland de ordinära rättsmedlen upptagna besvärsförfarandet. Sådan klagan bör, om domvilla föreligger i lägre instans, kunna föras i närmast högre instans; föreligger domvilla i högsta domstolen, bör klagan upptagas av högsta domstolen. Till domvilla bör hänföras varje grovt rättegångsfel av beskaffenhet att kunna antagas ha inverkat på utgången.

Enligt beredningens uppfattning bör den materiella resningsrätten fortfarande handhas av högsta domstolen. En överflyttning av denna rätt å annat organ, eventuellt å Kungl. Maj:t i statsrådet eller särskild för detta ändamål inrättad institution, torde icke stå i överensstämmelse med de konstitutionella grunder, å vilka vårt rättsväsende vilar. Det nu sagda synes ock äga tillämpning å det förberedande resningsorgan, som förordas i den förut nämnda motionen. Av motionären anges som ett av huvudsyftena med denna anordning, att den i viss mån skulle innefatta en motvikt mot högsta domstolen. I själva verket skulle härigenom skapas en instans över högsta domstolen.

Förslagets uppställning.

Beredningens förslag till rättegångsbalk är indelat i sju avdelningar. Att reglerna om domstolsväsendet erhållit sin plats i första avdelningen överensstämmer med rättegångsbalkens nuvarande uppställning. Dessa regler äro gemensamma för tvistemål och brottmål, även om på vissa punkter bestämmelserna avvika med hänsyn till målens natur. De följande avdelningarna avse rättegången. Beträffande grupperingen av denna del av ämnet har huvudsynpunkten varit, huruvida bestämmelserna äro av mera allmän betydelse för rättegången eller om de särskilt hänföra sig till rättegången i en viss instans. I andra avdelningen behandlas, med särskilda underavdelningar för tvistemål och brottmål, rättegången i allmänhet, varjämte i en särskild underavdelning sammanförts vissa för båda slagen av mål gemensamma bestämmelser. Till rättegången i allmänhet borde ur den nyss angivna synpunkten ha hänförts även bevisrätten; med hänsyn till dess ställning och omfattning har dock denna upptagits i en särskild huvudavdelning, den tredje. Fjärde avdelningen avser rättegången i underrätt och har uppdelats i särskilda underavdelningar för tvistemål och brottmål. Femte och sjätte avdelningarna behandla överrättsprocessen, och i sjunde avdelningen regleras de särskilda rättsmedlen.

Beredningen har haft under öfvervägande att i likhet med vad processkommissionen förordat och såsom även skett i flera utländska lagar till två särskilda huvudgrupper sammanföra alla bestämmelser rörande rättegången i tvistemål och brottmål. I länder, där domstolsorganisationen är en annan i tvistemål än i brottmål, synes en sådan gruppering vara naturlig. För svenska förhållanden torde däremot ett fullständigt genomförande av denna indelningsgrund leda till olägenheter. Beträffande vissa partier, såsom bevisningen, rättegången i överrätt och de särskilda rättsmedlen, äro skiljaktigheterna mellan de båda rättegångsformerna icke större än att behandlingen lämpligen kan sammanföras; en fristående behandling skulle i nu antydda fall leda till omfattande upprepning. I de fall, då olikheterna äro mera djupgående, ha, såsom i fråga om rättegången i allmänhet och rättegången i underrätt, detta förhållande vunnit beaktande på det sätt, att särskilda underavdelningar anvisats för behandlingen; beträffande rättegången i hovrätt ha särskilda kapitel upptagits för vad i tvistemål och vad i brottmål.

Beträffande vissa av de ämnen, som upptagits under rättegången i allmänhet, kan såsom i fråga om omröstning samt dom och beslut en viss tvekan råda, huruvida de icke, särskilt ur sammanhangets synpunkt, bort upptagas under rättegången i underrätt och i fråga om överrätterna ersättas genom hänvisning. Beredningen har dock med hänsyn till dessa ämnens allmänna innebörd och även de formella svårigheter, som i detta fall äro förenade med hänvisning, funnit en sådan anordning mindre lämplig.

FÖRSTA AVDELNINGEN.

Om domstolsväsendet.

1 KAP.

Om allmän underrätt.

1 §.

I förslaget ha bibehållits domsaga och tingslag med den innebörd de för närvarande äga. Domsaga utgör häradshövdingens förvaltningsområde, och tingslag betecknar häradsrättens domkrets. I stad med rådhusrätt utgör alltid staden rådhusrättens domkrets.

Av rikets domsagor utgör för närvarande omkring halva antalet ett tingslag; de återstående bestå av två tingslag med undantag av ett mindre antal, där tingslagen äro flera än två. Som framgår av redogörelsen för förslaget huvudgrunder bygger förslaget på den allmänna regeln, att domsaga skall utgöra ett tingslag och alltså, då domsaga nu består av flera tingslag, dessa sammanföras; vid en sådan sammanföring kunna förutvarande tingsställen bibehållas. Regeln är dock icke undantagslös. Är domsaga mycket vidsträckt eller äro eljest synnerliga skäl därtill, må domsaga även framdeles vara uppdelad i två eller flera tingslag. Som exempel på sådana undantag kunna nämnas vissa norrländska domsagor ävensom domsagor, i vilka stad ingår; redan nu förekomma några fall, då stad, som hör till domsaga, utgör eget tingslag. I samband med den nya rättegångsbalkens ikraftträdande bör undersökning äga rum, i vilka fall den nuvarande tingslagsindelningen bör bibehållas eller en sammanföring av olika tingslag bör ske. Förordnande härom bör som nu ankomma på Kungl. Maj:t.

2 §.

Från huvudregeln, att allmän underrätt är första domstol, kunna undantag förekomma såväl i den riktningen, att mål i vissa fall skola upptagas av högre rätt som första instans — bestämmelser härom meddelas i 2 och 3 kap. av förslaget — som ock därutinnan, att vissa mål skola upptagas ej av allmän underrätt utan av särskild domstol eller av skiljemän. Som framhållits i inledningen, innebär beredningens förslag icke någon rubbning av den nu bestående gränsen mellan allmän process och specialprocess.

3 §.

För rättsskipningen är av stor vikt, att domsagoarbetet ordnas på sådant sätt, att häradshövdingens arbetskraft i första hand kommer till användning för de egentliga domaruppgifterna samt han befrias från expeditionsgöromål och andra bestyr, som äro av mera underordnad betydelse. I detta syfte bör, som framhållits i propositionen, i domsaga finnas sekreterare, som under eget ansvar har att förestå det egentliga kansliarbetet. Undantag från denna huvudregel bör göras allenast beträffande de mindre domsagorna. I vissa domsagor äro de egentliga domaruppgifterna redan nu av den omfattning, att de icke kunna fullgöras av häradshövdingen ensam. I sådan domsaga bör, om förhållandet ej är av tillfällig natur, tillgång finnas till biträdande domare; innehavare av befattning som biträdande domare har i förslaget benämnts assessor. I 4 kap. 3 § stadgas, att om behovet av biträdande domare är stadigvarande, utnämning till befattningen må ske.

Beträffande de övriga befattningshavare, som erfordras för domsagas skötsel, förutsättes, att bestämmelser meddelas i administrativ ordning.

I varje domsaga skall finnas ett för domsagan gemensamt kansli. I regel bör kansliet förläggas till domsagans tingsställe eller, om i domsagan äro flera tingsställen, till något av dem. I vissa fall torde, särskilt då i domsagan äro flera tingsställen, annan ort för kansliet visa sig lämpligare. Bestämmelser om kansliort, om tiden för kansliets öppethållande och vad i övrigt äger samband därmed böra liksom nu meddelas av Kungl. Maj:t.

4 §.

I denna paragraf uttalas som allmän regel, att häradsrätten i sin dömande verksamhet består av häradshövding med nämnd. Då i underrätt ett måls handläggning för saklig prövning i allmänhet sker vid huvudförhandling, är regelns innebörd den, att nämnd skall deltaga vid huvudförhandlingen och i den efter huvudförhandlingen följande överläggningen och domen. Nämndens medverkan vid huvudförhandlingen bör uppenbarligen avse alla där förekommande frågor, vare sig de röra rättegången, bevisupptagning eller förhandlingen. Enligt förslaget kan särskild huvudförhandling hållas för behandling av rättegångsfråga. Även i sådant fall bör nämnd deltaga i huvudförhandlingen. Ett måls behandling omfattar emellertid frågor av skilda slag, som icke bliva föremål för huvudförhandling utan närmast ingå i beredandet av huvudförhandlingen. Om sådana frågor meddelas bestämmelser för tvistemål i 42 kap. och för brottmål i 45 och 47 kap. Skulle nämnd medverka vid behandlingen av varje sådan fråga, bleve nämndens tjänstgöring mycket omfattande. I vissa fall kräva dessa frågor omedelbar handläggning; deras utsättande till behandling med nämnd skulle ofta vålla en ej önskvärd tidsutdräkt. Sistnämnda synpunkt gör sig särskilt gällande beträffande frågor, som angå handräckning i tvistemål (15 kap.) och tvångsmedel i brottmål (24—28 kap.). Förslaget bygger i stor utsträckning på den uppfattningen, att frågor av sist antytt slag

skola ankomma på behandling av rätten. Även för dessa fall bör häradsrätten vara domför utan nämnd.

Medan huvudförhandling i regel utgör en nödvändig förutsättning för saklig prövning av målet, kan enligt förslaget i vissa fall beslut om måls avvisande på grund av rättegångshinder meddelas utan huvudförhandling. I tvistemål kan redan under förberedelsen meddelas tredskodom och fastställelse av förlikning liksom dom i anledning av talan, som medgivits eller återkallats. Med hänsyn till prövningens beskaffenhet i dessa fall torde betänkligheter icke möta, att häradsrätten är domför utan nämnd.

Enligt förslaget är häradsrätten vid bevisupptagning, som sker utom huvudförhandling, domför utan nämnd. Då sådan bevisupptagning är tillåten, ingår den i allmänhet i beredelsen till huvudförhandlingen; beviset förebringas vid huvudförhandlingen genom protokollet från bevisupptagningen, och nämnden kommer härigenom att medverka vid dess bedömande. Av bevismedlen är dock ett, syn å stället, av den karaktär, att nämnd bör medverka redan vid dess upptagande, ehuru det sker utom huvudförhandling. Angående nämndens sammansättning vid sådant upptagande meddelas föreskrift i 5 §.

I 42 kap. 20 § stadgas, att huvudförhandling må under vissa förutsättningar hållas i omedelbart samband med förberedelsen. Bland dessa upptages, att parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar. Sin praktiska betydelse har denna anordning i sådana mål, i vilka sakförhållandena redan klarlagts under förberedelsen eller annan bevisning än genom skriftliga handlingar i regel icke förekommer. Skall snabb och enkel behandling i dessa fall kunna vinnas, torde vara nödvändigt att efterge kravet på nämndens medverkan. I sak överensstämmer beredningens ståndpunkt med processkommissionens förslag, ehuru målets prövning i nu åsyftade fall av kommissionen förlagts till förberedelsen. Ett skydd mot missbruk torde vara, att undantaget i fråga om nämndens medverkan enligt förslaget icke gäller, om målet uppskjutes. För detta fall måste målet utsättas till ny huvudförhandling med nämnd.

Med hänsyn till det nu anförda har som undantag från nämnds medverkan i lagtexten upptagits dels måls avgörande utan huvudförhandling dels annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, och dels slutligen huvudförhandling, som i tvistemål hålles i omedelbart samband med förberedelsen. Med handläggning avses varje åtgärd, som ankommer på rätten, vare sig den vidtages vid förhandling med parterna, såsom vid muntlig förberedelse, eller i annan ordning, t. ex. under skriftväxlingen. Att häradsrätten i nu angivna fall är domför utan nämnd, innebär icke, att hinder föreligger för nämndens deltagande.

5 §.

Som framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder har nämndens nuvarande sammansättning i stort sett bibehållits. Nämnden är liksom nu i allmänhet beslutför med sju ledamöter. Till undvikande av att nämnden under pågående handläggning av ett mål eller vid fortsatt förhandling i uppskjutet

mål förlorar sin beslutförhet, böra i nämnden kunna samtidigt tjänstgöra flera än sju. För detta ändamål torde dock icke vara erforderligt, att högsta antalet bibehålles vid tolv, utan synes tillräckligt med en utökning med två nämndemän.

Från huvudregeln om nämndens beslutförhet har undantag gjorts genom lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden, i det att häradsrätten i dessa är domför med allenast tre i nämnden. Som utvecklats i samband med förslaget huvudgrunder bör denna anordning bibehållas i fråga om handläggning av mindre brottmål. Enligt nyssnämnda lag må vid de s. k. tremanstingen upptagas mål angående ansvar för förseelse, som i lag eller författning ej är belagd med svårare straff än böter, högst 500 kronor, dock ej mål av beskaffenhet, att talan däri kan föras av målsägande. För att den ifrågavarande anordningen skall bliva av praktisk betydelse särskilt för de städer och större samhällen, som ingå i domsaga, torde någon utvidgning av tremanstingens kompetens i förevarande hänseende vara påkallad. Någon betänklighet torde icke möta mot att häradsrätten är domför med tre i nämnden i alla mål, som röra allenast ansvar för brott, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och brottet tillika är sådant, att målsägande ej finnes.

Enligt lagen den 7 maj 1918 må mål, som avses i lagen, handläggas vid tremansting endast första gången det förekommer; avgöres då ej målet, sker dess fortsatta behandling inför fulltalig nämnd. Tillräcklig anledning synes ej föreligga att upptaga någon motsvarighet till denna bestämmelse.

Enligt 4 § skall nämnd alltid medverka vid häradsrättens syn å stället, även om den äger rum utom huvudförhandling. För detta fall torde ej alltid vara nödvändigt, att synen företages av fulltalig nämnd. Beredningen föreslår även här, att nämnden må bestå av tre ledamöter.

Antalet nämndemän är nu för olika tingslag i hög grad växlande. I flertalet tingslag utgör tolv antalet. Enligt lagen den 13 maj 1932 om häradsnämnds tjänstgöring tillkommer det Kungl. Maj:t, om i tingslag erfordras flera än tolv nämndemän, att bestämma antalet. I flera tingslag med täta tingssammanträden och stor arbetsbörda är ock antalet nämndemän avsevärt högre än tolv. Frågan om nämndemännens antal har vid flera tillfällen varit föremål för uppmärksamhet, senast i samband med den nyss åberopade lagens genomförande. Å ena sidan har gjorts gällande, att antalet bör vara så stort, att tjänstgöringen för varje nämndeman icke bleve alltför betungande; å andra sidan har hävdats, att en höjning av antalet lätt ledde till försvagande av nämndens ställning, i det att nämndemansuppdraget förlorade i anseende och den enskilde nämndemannen komme att sakna den insikt och erfarenhet i domarvärv, som endast kunde vinnas genom en mera trägen tjänstgöring. Tydligt är, att båda dessa synpunkter förtjäna beaktande. Enligt beredningens uppfattning bör i alla tingslag antalet vara så stort, att det medger en uppdelning av nämndemännens tjänstgöring. Från denna utgångspunkt torde antalet böra bestämmas till lägst aderton; nämndemännen kunna då indelas till tjänstgöring i två grupper. I åtskilliga tingslag torde emellertid detta antal vara otillräckligt särskilt

för det fall, att — som beredningen förutsätter som regel — domsaga består av endast ett tingslag. I detta sammanhang måste ock beaktas den ökning av tingsammansträdenas antal, som förslaget innebär. Prövningen av det ytterligare behov av nämndemän, som sålunda må föreligga, har liksom enligt 1932 års lag överlämnats åt Kungl. Maj:t.

Angående fördelningen av tjänstgöringen inom nämnden föreskrives i 1932 års lag, att denna verkställes av häradshövdingen efter samråd med nämnden samt att fördelningen bör ske så, att erforderlig ortskännedom blir företrädd inom nämnden och ändring i nämndens sammansättning under ett och samma måls handläggning och avgörande i regel ej kommer att äga rum. Denna bestämmelse har upptagits i paragrafens sista stycke; dock har föreskriften angående förebyggande av ändring i nämndens sammansättning ansetts kunna uteslutas. Enligt förslaget gäller som allmän regel, att huvudförhandlingen i ett mål skall slutföras vid ett och samma rättegångstillfälle; det finns ur denna synpunkt ej anledning att ordna nämndens tjänstgöring särskilt med tanken på uppskov.

Nämndemans rätt till ersättning av statsmedel för tjänstgöring i häradsrätt är nu reglerad genom särskilda författningar. Enligt kungörelsen den 21 maj 1931 äger nämndeman vid resa för tjänstgöring vid allmänt tingsammansträde, lagtima ting eller särskilt sammanträde för tings avslutande åtnjuta resekostnadsersättning enligt allmänna resereglementet. Samma rätt till ersättning tillkommer nämndeman vid resa för tjänstgöring vid rannsaking med häktad person å urtima ting eller extra rättegångsdag under lagtima ting; i visst fall äger nämndeman vid sådan tjänstgöring rätt även till dagtraktamente. För inställelse vid sammanträde, som avses i lagen den 7 maj 1918, äger nämndeman enligt lagen rätt till resekostnadsersättning. Vid flera tillfällen har frågan om nämndemans rätt till ersättning varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, senast vid 1937 års riksdag, då riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om utredning i ämnet. I anledning av beredningens förslag torde en viss omarbetning böra ske av de nu gällande bestämmelserna. Som allmän regel torde böra stadgas, att rätt till ersättning av statsmedel tillkommer nämndeman för tjänstgöring i häradsrätt, om ej för särskilt fall sådan ersättning skall gäldas av enskild part.

6 §.

Enligt 1 § lagen den 8 mars 1935 med vissa bestämmelser om häradsting tillkommer det Kungl. Maj:t att för varje tingslag bestämma, var tingsställe skall finnas. Motsvarande bestämmelse har upptagits i denna paragraf. I det stora flertalet tingslag finnes nu endast ett tingsställe. I några fall ha dock vid sammanslagning av tingslag inom det nya tingslaget bibehållits förutvarande tingsställen och tingsammansträdena fördelats mellan dessa. Som framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder torde en sådan anordning få ökad användning vid den sammanslagning av tingslag, som förslaget förutsätter. Mellan de olika tingsställena böra målen av häradshövdingen för-

delas efter lämplighet, varvid stor betydelse bör tilläggas tingsställes lättillgänglighet för parter och andra, som skola inställa sig.

Med tingsställe avses i förslaget mening endast de fasta tingsställen, där, som framgår av nästa paragraf, de allmänna tingen skola hållas.

7 §.

Enligt 2 kap. 1 § R. B. ålåg härads hövdingen att å rätt tingsstad hålla ting tre gånger om året. Med hänsyn till den föreskrivna tiden för tingens hållande kallades dessa ting vinterting, sommarting och höstting. Förutom laga ting kan enligt 4 kap. R. B. särskilt eller urtima ting utsättas för behandling av grova brottmål eller kronans saker och andra allmänna mål samt på kärandens begäran även av tvistemål. Ting är enligt 1734 års lag benämningen å häradsrättens sammanträde, och tingen äro antingen allmänna, lagtima, eller särskilda, urtima. I senare författningar har benämningen lagtima ting kommit att brukas i en något annan betydelse. Den betecknar sammanfattningen av de allmänna tingssammanträden, som hållas under viss del av året; denna betydelse har uttrycket numera i 1935 års lag om häradsting. Enligt denna skola i varje tingslag årligen hållas två lagtima ting, vårting och höstting. Under vartdera skall häradsrätten hålla allmänna sammanträden till ett antal och med en sammanträdestur, som bestämmes av Kungl. Maj:t efter vissa i lagen angivna grunder.

Beredningen har, särskilt med hänsyn till nämndens tjänstgöring, ansett sig böra bibehålla anordningen med vissa enligt bestämd ordning årligen återkommande sammanträden av häradsrätten. Denna anordning torde i regel vara den lämpligaste för den handläggning, som äger rum vid huvudförhandling med nämnd. Beträffande den handläggning, som ej sker vid huvudförhandling med nämnd, skulle däremot en föreskrift, att även sådan handläggning skall ske vid allmänt tingssammanträde, vara onödig och dessutom verka hindrande på arbetets jämna gång.

Beträffande benämningen å häradsrättens sammanträden har beredningen i likhet med processkommissionen ansett sig i viss mån böra återgå till språkbruket i 1734 års lag. Häradsrättens regelbundet återkommande sammanträden benämnas i förslaget ting; tillräcklig anledning att bibehålla den nuvarande uppdelningen i vårting och höstting torde icke föreligga.

Enligt beredningens förslag skall som allmän regel gälla, att allmänt ting hålles varje vecka. Den muntliga, koncentrerade huvudförhandlingen nödvändiggör, att den nuvarande anhopningen av ett stort antal mål till samma tings-sammanträde bringas att upphöra; denna anhopning leder till, som processkommissionen framhållit, att rätten ofta ej hinner ägna varje mål en fullständig och noggrann behandling, i följd varav uppskov bliva oundvikliga. Någon allmän-giltig regel i fråga om antalet ting låter sig emellertid icke uppställa; tingsordningen bör liksom nu bestämmas av Kungl. Maj:t med hänsyn till förhållandena i varje domsaga. Av betydelse är i första hand den arbetsbörda, som åvilar häradsrätten; i mindre domsagor med jämförelsevis litet antal mål torde icke föreligga behov av ting varje vecka, medan i de allra största domsagorna

tätare tingsammansnträden kunna visa sig erforderliga. För möjliggörande av täta tingsammansnträden är av stor vikt, att domsagan utgör ett tingslag. I de fall, då domsagan är uppdelad i flera tingslag, torde huvudregeln i allmänhet böra avse det sammanslagda antalet ting i domsagan på samma sätt som då i domsaga, som utgör ett tingslag, finnas flera tingsställen. Även andra omständigheter kunna påverka tingens antal såsom beskaffenheten av de mål, som vanligen förekomma, eller tingsställes större eller mindre avlägsenhet från kansliorten. Såsom redan nu äger rum torde förutom kortare tider vid jul och påsktingsfrihet, i förslaget benämnd ferier, böra äga rum under sommaren. I samband med fastställande av tingsordning bör bestämmas feriernas längd, varvid hänsyn kan tagas till förhållandena i de särskilda domsagorna.

I den allmänna tingsordningen ingå nu icke häradsrättens sammansnträden med tremansnämnd. Sådant sammansnträde kan enligt 1918 års lag hållas såväl under som mellan de lagtima tingen och även å annan ort än tingsställe. Den nuvarande ordningen för dessa sammansnträden torde böra bibehållas, och det bör alltså tillkomma Kungl. Maj:t att med hänsyn till behovet och förhållandena i varje domsaga bestämma, om och å vilka tider och orter sådant sammansnträde skall hållas.

I vissa fall torde behov föreligga av att häradsrätten sammansnträder för huvudförhandling med nämnd även å andra tider än då ting skola hållas. Sådant särskilt sammansnträde behandlas i nästa paragraf.

Om kungörande av ting och vad därmed sammansnträder torde bestämmelser böra meddelas i administrativ ordning.

8 §.

Denna paragraf avser särskilt sammansnträde av häradsrätten för huvudförhandling med nämnd.

Såsom erinrats vid föregående paragraf är häradsrättens verksamhet icke begränsad till de i viss ordning återkommande tingen. Särskilda sammansnträden med häradsrätten för huvudförhandling med nämnd erfordras särskilt i brottmål angående häktad. Liksom nu skall enligt förslaget rannsaking med häktad företagas inom viss kort tid. Men även i andra mål kan sådant behov föreligga såväl under de delar av året, då ting hållas, som under de tingsfria tiderna. Ett mål kan vara av så stor vidlyftighet, att dess handläggning icke lämpligen kan inordnas i de allmänna tingen; målet kan ock vara av den brådskande beskaffenhet, att i synnerhet i tingslag med färre ting särskilt sammansnträde är påkallat. Har ett mål, vars handläggning påbörjats å allmänt ting, utsatts till fortsatt huvudförhandling, torde i vissa fall med hänsyn till de villkor, som uppställas för sådan förhandling i fråga om rättens sammansättning och tiden, inom vilken förhandlingen skall hållas, behov föreligga av särskilt sammansnträde. I de fall, då syn å stället skall hållas i samband med huvudförhandlingen, kräves också, att särskilt sammansnträde utsättes.

Tiden och platsen för sammansnträde, som avses i denna paragraf, böra bestämmas av häradshövdingen.

9 §.

Häradsrätten är enligt vad tidigare utvecklats i flera fall domför med häradshövdingen ensam och detta även, då förhandling med parterna äger rum, såsom vid muntlig förberedelse, upptagande av bevisning utom huvudförhandling, behandling av fråga om häktning eller andra straffprocessuella tvångsmedel. För sådan förhandling bör bestämmas den plats, som med hänsyn till kostnader, välbelägenheten för parterna och andra omständigheter finnes lämplig. Ofta torde särskilt vid förberedelsen i tvistemål kansliorten finnas vara den lämpligaste sammanträdesplatsen.

Även då sammanträde ej avser förhandling utan annan handläggning, t. ex. överläggning till dom, är denna paragraf tillämplig. Vid sådant sammanträde kan även nämnd medverka.

10 §.

Bestämmelserna i denna paragraf ansluta sig nära till de som nu gälla beträffande rådhusrätternas organisation. Av förslagets allmänna ståndpunkt följer, att samtliga ledamöter skola vara lagfarna. Som framgår av nästa paragraf kan antalet ledamöter icke understiga tre. Hur stort antalet skall vara, bestämmas enligt 17 § av Kungl. Maj:t i arbetsordningen för varje rådhusrätt.

11 §.

Som framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder uppställas som allmän domförhetsregel, att rådhusrätt skall bestå av tre lagfarna domare. Till förebyggande av att rådhusrätten vid handläggningen av större mål eller vid måls utsättande till fortsatt huvudförhandling på grund av förfall för någon ledamot förlorar sin domförhet, medger förslaget ett högsta antal av fyra domare. Av liknande skäl som vid 4 § framförts i fråga om häradsrättens sammansättning torde rådhusrätten vid handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, ävensom i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, böra vara domför med en lagfaren ledamot. Mot en sådan bestämmelse kan väl resas den invändningen, att då rådhusrättens samtliga ledamöter äro fast anställda vid rätten, samma svårigheter icke möta som beträffande nämndens medverkan i häradsrätt att upprätthålla huvudregeln om rättens domförhet. Å andra sidan kan framhållas, att en tillämpning av huvudregeln å varje rättens handläggning säkert skulle verka tyngande och fördröja arbetet; ur rättsskipningens synpunkt torde det ej möta någon betänklighet att i förevarande fall även låta rådhusrätten vara domför med en lagfaren domare. Den föreslagna bestämmelsen är dessutom ägnad att minska de särskilda ledamöternas arbetsbörda och åvägabringa en lämplig arbetsfördelning dem emellan. Redan då ett mål inkommer, bör målet tilldelas viss ledamot, som har att utfärda stämning och ägna målet den behandling i övrigt, som erfordras före huvudförhandlingen. Som framhållits beträffande nämnds medverkan i häradsrätt utgör den nu ifrå-

gavarande domförhetsregeln ej något hinder för att de åsyftade frågorna behandlas av fullsutten rätt.

Enligt första stycket skall nämnd deltaga i behandlingen av vissa brottmål. Förutsättningen är, att målet rör ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver. Uppenbart är det förenat med svårigheter att på ett tillfredsställande sätt uppdelat brottmålen med hänsyn till behovet av nämndens medverkan. Deltagande av nämnd i alla förekommande brottmål skulle särskilt för de större städerna icke vara genomförbart; mot den av beredningen föreslagna grupperingen kan måhända riktas den anmärkningen, att den leder till nämnds medverkan i ett alltför stort antal fall och att härigenom rättsskipningen i dessa mål onödigt tynges. Under nämnds medverkan faller sålunda enligt förslaget även åtal för stöld enligt 20 kap. 1 § strafflagen. Därest å andra sidan nämnds medverkan skulle begränsas till de grövsta brotten, komme i ett flertal rådhusrätter nämnden att endast i mycket ringa omfattning tagas i anspråk, och det kan befaras, att den komme att sakna den förtrogenhet med rättsskipningen, som i fråga om häradsnämnden ansetts vara av stor betydelse. Även vid behandlingen av medelsvåra brott kunna förekomma frågor, där nämndens medverkan är av särskilt värde, såsom vid bedömning av frågor rörande tillräknelighet, villkorlig dom eller användningen av tvångsuppfostran, ungdomsfängelse eller förvaring. Den av beredningen föreslagna regeln leder väl till att nämnd kan komma att deltaga även i enklare mål; tydligt är emellertid, att nämndens medverkan icke kan göras beroende av prövningens beskaffenhet i varje särskilt fall. Detta torde dock icke behöva medföra några egentliga olägenheter. Ej heller synes farhågan, att för nämndemansuppdraget ej skulle kunna förvärvas tillräckligt antal lämpliga personer, vara berättigad.

Huruvida ett brott är av den svårhetsgrad, att nämnd skall medverka, är i första hand att bedöma med hänsyn till åtalet. Visar sig sedermera, att ett ringare brott föreligger, uteslutes ej därigenom nämndens medverkan. Finner rätten efter åtalet brottet vara av den beskaffenhet, att det kräver nämnds medverkan, skall nämnd tillkallas. Vid bedömning av vilket straff kan följa å gärningen, bör hänsyn tagas till den förhöjning av strafflatituden, som kan vara föreskriven vid försvårande omständigheter. Är den högre latituden beroende av en särskild straffskärpningsgrund, inverkar däremot denna höjning endast för det fall, att dess användning ifrågasättes. Med hänsyn till de svårigheter, som sålunda kunna möta för bedömning, huruvida nämnd skall medverka, har upptagits bestämmelse om att i de fall, då nämnd medverkat vid handläggningen, rådhusrätten alltid är domför med nämnd. Avser målet förutom ansvar för brott, som påkallar nämnds medverkan, ansvar för annat brott eller enskilt anspråk på grund av brott, sträcker sig nämndens medverkan till målet i dess helhet.

För närvarande utövas i vissa städer domsrätt av polisdomstol eller polis-kammare. Deras behörighet och sammansättning regleras i särskilda av Kungl. Maj:t utfärdade författningar. Ehuru dessa inbördes förete vissa olikheter, gäller som allmän regel, att polisdomstol är domför med en lagfaren domare.

Polisdomstol äger företrädesvis upptaga mål om åtal för brott, varå endast böter kunna följa. I särskilda författningar meddelas dessutom föreskrift, att polisdomstol är behörig att upptaga åtal för vissa förseelser, som allenast äro belagda med bötesstraff, såsom i 44 § utlänningslagen den 11 juni 1937 och i 35 § motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936. Om polisdomstols behörighet att i samband med åtal upptaga skadeståndstalan har viss tvekan rått. Enligt stadgandet i motorfordonsförordningen må polisdomstol icke upptaga mål, däri talan om skadestånd föres.

Behovet av en enklare sammansättning av domstolen vid behandling av mindre brottmål är för de större städerna påtagligt. För tillgodoseende av detta behov synes emellertid icke vara påkallat, att vid sidan av rådhusrätten en särskild domstol finnes inrättad. Samma fördel kan vinnas genom en regel, att rådhusrätten vid dessa måls handläggning är domför med en ledamot; man undviker härigenom vissa olägenheter, som äro förknippade med frågan om polisdomstolens behörighet. I anslutning till vad nu i allmänhet gäller torde ifrågavarande domförhetsregel böra avse åtal för brott, varå endast böter kunna följa. Härutöver bör emellertid göras den begränsningen, att brottet ej är sådant, att målsägande finnes; huruvida målsäganden i det särskilda fallet för talan eller ej, torde lika litet i detta fall som i fråga om sammansättning av häradsrätten vid behandling av motsvarande mål böra tilläggas avgörande betydelse.

I några fall äger polisdomstol eller poliskammare att upptaga vissa tvistemål. Tillräckliga skäl att för dessa fall göra någon avvikelse från de allmänna domförhetsreglerna torde icke föreligga.

12 §.

I fråga om rådhusrättsnämnds beslutförhet böra samma regler gälla som beträffande nämnd i häradsrätt. Förslaget upptager icke någon bestämmelse om ett visst lägsta antal nämndemän i stad med rådhusrätt utan överlämnar frågan om det erforderliga antalet nämndemän till avgörande av Kungl. Maj:t med hänsyn till behovet för varje stad. Härvid böra samma synpunkter beaktas, som utvecklats vid 5 § i fråga om antalet nämndemän i tingslag. För underlättande av nämndens tjänstgöring torde de mål, vari nämnd skall deltaga, i regel böra sammanföras till vissa rättegångsdagar.

Nämndeman i stad torde böra äga rätt till ersättning enligt samma grunder, som komma att gälla beträffande nämndemän i häradsrätt. Ersättningen torde böra utgå av stadens medel.

13 §.

Rådhusrättens sammanträden böra som nu i regel äga rum i dess tjänstelokal, rådhuset. Rådhusrätten bör dock för rannsaking, syn å stället eller annan förhandling kunna sammanträda å annan plats inom staden och, om det erfordras, även å ort utom stadens område.

Enligt 6 kap. 3 § R.B. skall rådhusrätt sammanträda var måndag eller, när helgdag å måndag inträffar, nästa söckendag därefter; erfordras flera sam-

manträden, skola sådana på tillsägelse av ordföranden hållas. Särskilt i de större rådhusrätterna med deras uppdelning å två eller flera avdelningar hållas sammanträden även å andra veckodagar. Rådhusrätternas organisation är ock sådan, att sammanträden kunna hållas med ganska korta mellanrum. Beredningen föreslår, att rådhusrätt varje vecka skall för huvudförhandling hålla en eller flera allmänna rättegångsdagar. I de arbetsordningar, som av Kungl. Maj:t fastställas för de särskilda rådhusrätterna, torde böra upptagas bestämmelser om antalet av och tiden för de allmänna rättegångsdagarna; härvid torde även hänsyn kunna tagas till det växlande behovet under olika delar av året. Utöver de sålunda bestämda dagarna bör sammanträde hållas så ofta det med hänsyn till arbetet kräves.

14 §.

I lagar och författningar förekomma föreskrifter om en sammansättning av rätten, avvikande från den i allmänhet gällande, vid behandling av vissa slag av mål. Enligt lag den 20 juni 1905 om särskild sammansättning av vissa rådhusrätter vid behandling av handelsmål skola under vissa angivna förutsättningar vid behandling av sådant mål inför rådhusrätt i Stockholm, Göteborg eller Malmö i rätten sitta två av dess lagfarna ledamöter samt två handelskunniga män. På framställning av stadsfullmäktige äger Kungl. Maj:t förordna, att lagen skall äga tillämpning i avseende å rådhusrätten i annan stad. I 20 § förordningen den 16 maj 1884 angående patent föreskrives, att Stockholms rådhusrätt, då till handläggning förekommer patentmål av viss beskaffenhet, skall bestå av, utom domfört antal av rättens ledamöter, tre i industriella förhållanden kunniga män. Som beredningen framhållit i annat sammanhang torde vid utarbetande av förslag rörande handläggning av åtal mot unga personer medverkan av lekmän böra närmare övervägas. I de fall, då lekmän sålunda skola delta, bör liksom i fråga om nämnd deltagandet avse huvudförhandlingen och ej förberedelse eller annan handläggning, som sker utom huvudförhandling.

15 §.

Av stor vikt för en allsidig och uttömmande behandling är, att till samma rättegångsdag ej utsätts flera mål än som rätten kan medhinna utan att sedvanlig arbetstid överskrides. Ett sådant överskridande leder lätt till att ledamöternas uppmärksamhet avtrubbas och deras iakttagelseförmåga minskas samt att handläggningen ej blir tillräckligt ingående. Nackdelarna härav äro påtagliga särskilt vid huvudförhandlingen. I samband med huvudförhandlingen bör ock tid beredas för rättens överläggning och avfattande av dom, som i regel bör avkunnas omedelbart. God ledning för bedömande av den tid, som huvudförhandlingen kan taga i anspråk, kan hämtas av vad som förekommit vid målets beredande. Skulle huvudförhandling i utsatta mål icke kunna medhinnas under den beräknade tiden av sex timmar, bör väl detta förhållande icke utgöra något ovillkorligt hinder för sessionens fortsättande, om dess avbrytande skulle vara till stor olägenhet för parter eller andra; sessionen bör dock i regel

icke fortgå mer än en eller annan timme därutöver. För undvikande av den olägenhet, som följer av ett avbrott, bör vid målens utsättande god tid beräknas för varje måls handläggning.

Över de mål, som utsatts till handläggning å samma rättegångsdag, skall enligt kungörelsen den 2 juni 1933 upprättas uppropsslista, i vilken målen upp- tagas i den ordning de komma att uppropas; i listan skall angivas den tid å dagen, då handläggningen kommer att taga sin början. Kan handläggningen beräknas taga mer än tre timmar i anspråk, skola målen indelas i grupper med angivande av visst klockslag, före vilket de till varje grupp hörande målen ej komma att uppropas. Angivande av tiden för ett måls handläggning är än mer påkallat enligt beredningens förslag, i vilket påföljden av parts eller annans utevaro är knuten till den tid, då målet företages till handläggning. I regel böra redan i kallelse å parter eller andra utsättas såväl dagen för förhandlingen som ock den tid på dagen, då målet tidigast företages. Bestämmelser om den ordning, i vilken målen skola företagas, och om uppropsslista böra utfärdas i administrativ ordning.

16 §.

Enligt 26 kap. 4 § byggningsbalken skall vid vart tingsställe finnas fängelse; dock må enligt förordning den 20 november 1845 efter Kungl. Maj:ts förordnande särskilda härader ha gemensamt häkte. Underhåll åt däri förvarade fångar bekostas av statsverket. Vad angår städernas skyldighet att hålla häkte stadgas i kungl. brevet den 27 november 1798, i anslutning till 35 kap. rådstubalken i stadslagen, att i varje stad borde finnas åtminstone två arrestrum. Enligt kungl. brev den 14 augusti 1841 kan i de städer, där länshäkte finnes, stadens häkte förenas med länshäkte mot bidragsskyldighet från stadens sida. I kungl. cirkulär till landshövdingarna den 4 december 1816 förordnas angående städernas skyldighet att underhålla och förvara personer, som därstädes häktas för brott, att städerna borde underhålla sådana personer så länge de vore under rannsaking vid domstol därstädes.

Av de bestämmelser, som sålunda gälla, torde i rättegångsbalken ej böra upp- tagas andra än sådana, som äga betydelse ur straffprocessuell synpunkt. Enligt beredningens förslag tillkommer det alltid rätten att besluta om häktning. I allmänhet har den person, mot vilken häktningssyrkande framställes, tidigare som anhållen tagits i förvar. Förslaget innehåller icke någon bestämmelse om platsen för anhållnas förvaring, men i flera fall torde denna lämpligen böra äga rum i domsagens häkte. För att i sådant fall den förhandling, som skall föregå rättens beslut i häktningsfråga, må kunna hållas utan omgång och med minsta möjliga tidsutdräkt, bör häktet i regel vara förlagt till tingsställe och helst, om flera tingsställen förekomma, till det, där domsagens kansli finnes. Förslaget medger emellertid förläggning även å annan ort än tingsställe. Sådan kan ifrågakomma särskilt då kansliet finnes å annan ort än tingsställe. Enligt förslaget kunna flera domsagor eller domsaga och stad förena sig om gemensamt häkte. Särskilt torde en förening mellan stad och domsaga vara av betydelse, då domsagens kansli eller tingsställe är förlagt till stad med rådhusrätt. När-

mare bestämmelser om häktes förläggning och om gemensamt häkte böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Skyldighet för stad att hålla häkte har endast föreskrivits för det fall, att staden har egen rådhusrätt. Detta torde ock överensstämma med grunderna för de nu gällande bestämmelserna.

Processkommissionen har föreslagit, att då domsagas häkte är beläget å annan ort än kansliet, vid häktet skall förordnas en häktningsdomare, som i stället för domare i domsagan utgör rätten vid prövning av frågan, huruvida anhållan, som förvaras i häktet, skall häktas. Till stöd härför har framhållits, att det skulle vara förenat med olägenheter för domare i domsagan att utöva denna prövning beträffande de i häktet förvarade. En sådan anordning torde även enligt beredningens åsikt vara lämplig, då häkte är beläget på större avstånd från kansliorten eller förhållandena eljest påkalla den. Det bör ankomma på häktningsdomare att besluta även i fråga, som avses i 24 kap. 18 eller 19 §. Sedan åtal väckts, bör det uteslutande tillkomma rätten att besluta rörande häktning. Förordnande av särskild häktningsdomare bör ankomma på Kungl. Maj:t.

17 §.

Bestämmelser om domsagas förvaltning, de där anställda befattningshavarna och deras åligganden ha ej upptagits i rättegångsbalken. För närvarande gäller härutinnan stadgan den 26 maj 1933 med vissa föreskrifter angående domsagornas förvaltning. Vad rådhusrätterna angår meddelas föreskrifter rörande deras organisation och där anställda befattningshavare i de för varje stad fastställda arbetsordningarna för stadens magistrat och rådhusrätt. Förslaget bibehåller den sålunda gällande ordningen.

2 KAP.

Om hovrätt.

1 och 2 §§.

Som framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder är den ställning, som för närvarande tillkommer hovrätt, i allt väsentligt bibehållen. Hovrätternas främsta uppgift är att utgöra fullföljdsinstans. Bland hovrätts åligganden ingår även att öva tillsyn över underlydande domstolar och deras verksamhet. Vad angår rättsskipningen i lägre rätt äger väl hovrätten icke att ingripa i denna annat än enligt de regler, som gälla för fullföljd av talan. Hovrätten har dock alltjämt att utöva allmän uppsikt över att underrätternas rättsskipning försiggår i laga ordning samt att domare och andra befattningshavare fullgöra sina åligganden. Denna hovrättens tillsyn är ej begränsad till behandlingen av fullföljda mål; tillsynen kan utövas genom inspektioner eller på annat sätt. Som tillsynsmyndighet har ock hovrätten att hos Kungl. Maj:t göra de framställningar, som påkallas av rättsskipningens behov. Enligt särskilda författningar, såsom domsagostadgan, har hovrätten att förordna inne-

havare av vissa tjänster vid underrätt samt att utse vikarie för ordinarie befattningshavare i vissa fall.

Hovrätt har nu att som första instans upptaga vissa mål. Bestämmelser härom meddelas dels i rättegångsbalken, särskilt 8 kap. 2 §, och dels i särskilda författningar. Av de i 8 kap. 2 § upptagna bestämmelserna ha numera upphävts de, som avsågo hovrätten som privilegierat forum för vissa personer. Hovrätt äger dock alltjämt enligt 2 § punkt 6 upptaga mål om stämplingar och förgripelser mot Konungen själv och det kungl. huset eller rikets frihet ävensom förbrytelser mot statsråden, som röra deras ämbete. Den viktigaste gruppen av mål, som enligt 8 kap. skola omedelbart upptagas av hovrätt, avser ämbetsbrott av vissa ämbets- och tjänstemän, bland dem underdomare. Av ifrågavarande bestämmelser har beredningen i sitt förslag upptagit allenast dem, som angå ämbetsbrott av domare i underrätt eller av annan ämbets- eller tjänsteman, mot vilken åtal för sådant brott enligt särskild föreskrift skall väckas i hovrätt. Enligt 10 kap. 25 § samt 14 kap. 7 § R.B. äger hovrätt att som första instans i vissa fall döma över förgripelse eller missfirmelse mot domare och andra ämbetsmän i deras tjänst. Beredningen har ansett tillräcklig anledning icke föreligga att bibehålla ifrågavarande bestämmelser. Åtal för sådant brott skall alltså enligt förslaget väckas vid allmän underrätt. Svea hovrätt är första instans enligt lag den 12 maj 1897 i fråga om riksbankens vägran att inlösa sina sedlar och enligt förordning den 10 juni 1841 i mål mot riksgäldskontoret. Beredningens förslag innebär icke någon ändring i den sålunda gällande ordningen.

Som utvecklats i samband med förslagets huvudgrunder föreslår beredningen, att hovrätt skall utgöra första och enda instans i vissa tvistemål. Förutsättning härför är, att parterna träffat skriftlig överenskommelse därom. En viss anknytning föreligger på denna punkt till det i 10 kap. 16 § upptagna avtalsforum; detta lagrum är som framgår av 10 kap. 17 § andra stycket ej tillämpligt i fråga om det inbördes förhållandet mellan instanserna. I likhet med vad som föreskrivits i 10 kap. 17 § bör överenskommelse om hovrätt som första instans vara begränsad till sådana mål, för vilka ett absolut forum ej är stadgat. Är målet av beskaffenhet, som avses i 10 kap. 17 § första stycket 1—7, bör ej heller i nu förevarande fall avtalsfrihet råda. Avtal, som avses i 10 kap. 16 §, kan hänföra sig även till framtida tvist. I detta hänseende torde avtalsfriheten beträffande hovrätt som första instans böra göras mera begränsad; överenskommelse bör alltid avse en mellan parterna redan uppkommen tvist. Härigenom förebygges, att någon av kontrahenterna i ett avtal redan vid avtalets ingående skulle genom förbehåll i avtalet kunna tillförsäkra sig den undantagsställning, varom här är fråga. Av vilken hovrätt målet skall upptagas, beror av de allmänna reglerna om forum, och något hinder föreligger alltså icke, att parterna enligt 10 kap. 16 § överenskomma därom. Mot förslagets ståndpunkt i detta hänseende kan måhända riktas den anmärkningen, att den innebär fara för en alltför stor tillströmning av mål till någon viss hovrätt. Enligt beredningens åsikt torde lika litet i nu förevarande fall som beträffande avtalsforum i allmänhet denna synpunkt böra tilläggas avgörande betydelse. Något allmänt

villkor, att tvisteföremålet skall äga förmögenhetsvärde, har ej uppställts; tydligt är emellertid, att anordningen har sin största betydelse för förmögenhetstvister. Till förekommande av att ett alltför stort antal mål av detta slag undandrages de allmänna underrätterna har ansetts nödigt att föreskriva, att tvisteföremålet skall överstiga ett visst minsta värde. Detta värde har av beredningen satts till 3,000 kronor. Om tvisteföremålets värde ej framgår omedelbart av kärandens yrkande, bör käranden förebringa erforderlig utredning därom vid påföljd att talan eljest avvisas av hovrätten. Av det nyss åberopade stadgandet i 10 kap. 17 § andra stycket följer, att hovrätt icke äger att i samband med mål, varom här är fråga, med stöd av 14 § sistnämnda kapitel upptaga talan, som där avses.

Som redan yttrats kan ett tvistemål icke på grund av bestämmelserna i 10 kap. väckas vid domstol av annan ordning än den för målet eljest föreskrivna. Någon motsvarighet till stadgandet i 10 kap. 17 § andra stycket meddelas icke i de i 19 kap. upptagna reglerna om forum i brottmål. Enligt stadgandet i 9 § sistnämnda kapitel är avtal, varigenom någon utfäst sig att väcka åtal eller svara vid viss domstol, i brottmål utan verkan. Däremot kan i vissa fall, såsom framgår av 3 och 6 §§ samma kapitel, åtal mot flera personer för samma brott eller mot samma person för flera brott väckas vid den rätt, som är behörig att upptaga något av åtalen. Tillämpningen av dessa bestämmelser kan, som framhålles i motiven till 19 kap., leda till att hovrätt är behörig att som första instans upptaga åtal, som eljest skolat väckas vid underrätt. Av 19 kap. 5 § följer, att hovrätt alltid har att döma över rättegångsförseelse, som begås vid måls handläggning i hovrätten, liksom i vissa fall över annat brott, som förövas inför hovrätten vid dess sammanträde.

3 §.

Hovrätternas organisation behandlas icke i rättegångsbalken utan i arbetsordningar för de särskilda hovrätterna. I förevarande paragraf ha upptagits vissa grundläggande bestämmelser i ämnet, i huvudsak anslutande sig till de nu gällande. Vissa avvikelser föreligga dock. Enligt förslaget skall hovrätt alltid bestå av minst två avdelningar. Denna anordning synes nödvändig bl. a. av den anledningen, att hovrätts sammanträden kunna, såsom framgår av 5 §, äga rum å annan ort än förläggningssorten, varvid å denna bör finnas en domför avdelning av hovrätten. Då av rikets nuvarande hovrätter hovrätten för övre Norrland arbetar å allenast en avdelning, medför förslaget en utökning av nämnda hovrätt. Beträffande avdelningarnas sammansättning meddelas i förslaget den bestämmelsen, att varje avdelning skall bestå av minst fyra hovrättsråd och en eller flera assessorer samt att av hovrättsråden en skall vara ordförande och en vice ordförande, dock att hovrättens president må vara ordförande å avdelning. Som för närvarande bör tjänstgöringsskyldigheten fördelas mellan avdelningens ledamöter; med hänsyn till de maktpåliggande uppgifter, som åvila ordföranden såsom ledare av huvudförhandlingarna i hovrätten, bör en uppdelning av ordförandegöromålen ske mellan honom och vice ordföranden. Vad angår ledamöterna förutsätter förslaget, att någon av dem

som referent har befattning med beredande av inkommet mål; med hänsyn härtill kräves även i fråga om ledamöterna, att de turvis komma i åtnjutande av viss ledighet från hovrättens sessioner. I viss utsträckning böra hovrättens assessorer indelas till ledamotstjänstgöring. I regel torde dock, som framhållits i propositionen, å varje avdelning böra vid huvudförhandling samtidigt tjänstgöra minst tre hovrättsråd. Närmare bestämmelser härom böra upptagas i arbetsordningarna.

Vid sidan av hovrätternas domarpersonal erfordras liksom nu även andra befattningshavare för biträde åt hovrättens ledamöter. Vid målens beredande till huvudförhandling böra till biträde åt referenten anlitas aspiranter eller befattningshavare i hovrätten. I vissa fall skola mål föredragas inför hovrätten. Detta är förhållandet i till hovrätten fullföljda besvärsmål samt i vademål, som avgöras utan huvudförhandling; även vid huvudförhandling skall i brottmål föredragning ske av den vid underrätten förebragta bevisningen. Det torde i regel vara lämpligt, att denna föredragning ombesörjes av befattningshavare i hovrätten. Även för notarie- och kansligöromålen erfordras särskilda befattningshavare. Som framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder förutsätter däremot förslaget icke någon befattning som allmän åklagare i hovrätt.

4 §.

Som utvecklats i samband med förslagets huvudgrunder har det domföra antalet ledamöter i hovrätt bestämts till fyra, högst fem. Från den allmänna domförhållningsregeln stadgas i denna paragraf, i anslutning till de i 27 kap. 20 § R. B. upptagna bestämmelserna, undantag för vissa åtgärder av enklare beskaffenhet; beträffande dessa tillkommer det ledamot att ensam besluta. Till dessa åtgärder har hänförs föreläggande att fullständiga inlaga. Sådant föreläggande kan enligt 50 kap. 7 § meddelas i fråga om vadeinlaga i tvistemål; härunder faller ock erinran enligt 51 kap. 7 § och 52 kap. 6 § om komplettering av vadeinlaga i brottmål eller av besvärinlaga. Däremot är icke tillämpning av sådant föreläggande att hänföra till undantaget. Ledamot bör ock äga förordna om delgivning. I ett stort antal fall är delgivning med part eller annan föreskriven; det ankommer på ledamoten att besluta, huruvida delgivning skall ske genom parts eller rättens försorg och, då delgivning sker genom parts försorg, bestämma den tid, inom vilken delgivning skall ske, samt även avgöra frågor angående sättet för delgivningen, t. ex. om delgivning må ske genom kungörelse. I vissa fall är föreskrivet eller eljest vedertaget, att myndighets yttrande skall inhämtas; även detta bör kunna beslutas av en ledamot. Slutligen böra till denna grupp hänföras frågor, som uteslutande röra skriftväxling mellan parterna, t. ex. beslut i besvärsmål om infordrande av förklaring, bestämmande av den tid, inom vilken genmäle, förklaring eller annan inlaga skall ingivas, anstånd med inlagas ingivande, förordnande om ytterligare skriftväxling. Det kunde ifrågasättas att till de åtgärder, som må handläggas av en ledamot, hänföra även utfärdande av stämning i mål, som skola omedelbart upptagas av hovrätt. Med stämmings utfärdande äro dock enligt förslaget förknippade

vissa frågor, som lämpligen torde böra avgöras av domstolen i dess helhet, såsom fråga om rättegångshinder i visst fall och i tvistemål angående sättet för målets beredande till huvudförhandling. Beredningen har därför icke ansett tillräckliga skäl föreligga att för detta fall göra något undantag från den allmänna domförhållningsregeln. Som tidigare framhållits bör målets beredande stå under ledning av en hovrätts ledamot, och det bör tillkomma denne att utöva den beslutanderätt, som tillkommer ledamot ensam. Enligt paragrafens andra stycke kan i arbetsordning bestämmas, att åtgärd, som här avses, må vidtagas av tjänsteman vid hovrätten.

5 §.

Hovrätts dömande verksamhet äger i regel rum å dess förläggningsort. Emellertid torde i vissa fall sammanträde böra kunna hållas å annan lämplig ort. Särskilt torde detta vara av betydelse i sådana mål, där ett stort antal vittnen skola höras eller syn å stället bör företagas. Som processkommissionen framhållit torde i vissa fall behov föreligga av mera regelbundet återkommande sammanträden å annan ort än förläggningsorten för huvudförhandling i mål från viss del av hovrätts domkrets. Behovet av dylika sammanträden, deras antal och platsen för desamma bör bedömas med hänsyn till förhållandena inom varje hovrätt. Särskilt i hovrätter med vidsträckt domkrets, såsom de norrländska hovrätterna och Svea hovrätt, torde anordnandet av hovrättsting visa sig lämpligt för underlättande av parter och vittnens inställelse till huvudförhandling. Regeln om hovrättsting bör icke vara obligatorisk i den meningen, att varje mål från den delen av domkretsen skall behandlas vid hovrättsting; huruvida så skall ske, bör bero av omständigheterna i varje särskilt fall och de fördelar för parter och andra, som därigenom kunna vinnas. Närmare bestämmelser om hovrättsting böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Angående hovrätts sessioner upptagas bestämmelser i de särskilda arbetsordningarna. Förslaget bibehåller denna anordning.

6 §.

I denna paragraf upptagas de olika hovrätterna och deras domkretsar. Förslaget innebär i förhållande till det nuvarande antalet hovrätter en ökning med två hovrätter, hovrätten för nedre Norrland och hovrätten för västra Sverige. Beträffande inrättande av en hovrätt för nedre Norrland har beredningen tidigare angivit sin ståndpunkt i ett till Kungl. Maj:t den 22 december 1934 avgivet yttrande. Vad angår den västsvenska hovrätten har beredningen den 15 oktober 1938 avgivit särskilt yttrande; till stöd för förslaget i denna del åberopas vad beredningen där anför. Ifrågavarande yttranden finnas som bilagor fogade vid betänkandet.

7 §.

Som redan framhållits böra närmare bestämmelser om hovrätts organisation, där anställda befattningshavare och deras åligganden samt hovrätts sam-

manträden och vad som eljest äger samband med hovrättens verksamhet meddelas i arbetsordning för varje särskild hovrätt.

3 KAP.

Om högsta domstolen.

1 §.

Enligt § 17 1 mom. regeringsformen utövas Konungens doms rätt av högsta domstolen. I nämnda grundlagsstadgande meddelas även bestämmelser om justitierådens antal. Detta skall vara minst tolv; det må ej ökas utöver tolv, såvida ej Konungen och riksdagen i den ordning § 87 1 mom. stadgar besluta, att högsta domstolen skall arbeta på avdelningar. I sådant fall bestämmes ock i nu angiven ordning justitierådens antal och ärendenas fördelning mellan avdelningarna. I lagen den 14 maj 1915 angående högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar föreskrives, att högsta domstolen skall utgöras av tjugufyra justitieråd, av vilka tre tjänstgöra i lagrådet. Dessutom meddelas föreskrifter om tjänstgöringen på avdelningar; dessa äro under vissa veckor tre, under andra två samt under någon tid allenast en. I högsta domstolen kunna enligt § 22 1 mom. regeringsformen ringare mål prövas och avgöras av fem ledamöter så ock av fyra, om alla fyra äro ense om slutet. Över viktigare saker skola minst sju döma. Högsta antalet justitieråd, som på en gång må delta i prövningen av något mål, är åtta, dock med undantag för de fall, då mål skola handläggas av högsta domstolen i dess helhet, de s. k. pleni målen, varom bestämmelser äro meddelade i den som lag antagna stadgan den 11 juni 1920. Ett undantag från den allmänna regeln om högsta domstolens domförhet utgör ock högsta domstolens sammansättning vid prövning av ansökan om tillstånd att hos Kungl. Maj:t fullfölja talan i vissa fall. Även i detta ämne meddelas bestämmelser i allmän lag. Enligt dessa, som äro intagna i lagen den 14 maj 1915, ankommer det på en särskild avdelning av högsta domstolen, bestående av tre ledamöter, att pröva och avgöra ansökan om sådant tillstånd.

Som framhållits i redogörelsen för förslaget's huvudgrunder innebär beredningens förslag icke någon mera väsentlig avvikelse från nu gällande regler om högsta domstolens organisation och sammansättning. Beredningen utgår ifrån att någon ökning av justitierådens antal icke påkallas för de uppgifter, som enligt förslaget tillkomma högsta domstolen. Att det muntliga förfarande, som enligt förslaget i stor utsträckning skall tillämpas även i högsta domstolen, kräver mera arbete och tid än den nuvarande skriftliga processen, ligger i öppen dag. Å andra sidan upptagas i förslaget långt mera vittgående begränsningar i parts rätt att erhålla prövning av ett till högsta domstolen fullföljt mål. För prövning föreskrives i regel som villkor, att tillstånd därtill skall meddelas; liksom nu är högsta domstolen därvid beslutför med tre ledamöter. Som grund för prövningstillstånd kan ifrågakomma såväl målets prejudikat-

intresse och prövningens betydelse utöver det föreliggande målet som ock omständigheterna i målet, särskilt den anledning till ändring i hovrättens avgörande, som kan anses föreligga; i de mål, som drabbas av de nu gällande fullföljdsinskränkningarna, kan dock som grund åberopas allenast prejudikatintresse eller prövningens betydelse utöver det föreliggande målet. Huruvida de bestämmelser, som sålunda upptagas i förslaget, skola möjliggöra någon minskning av högsta domstolens ledamotsantal, torde ej med visshet kunna förutses; med åtgärder i sådant syfte torde böra tillsvidare anstå.

Som framgår av vad nu yttrats påkallas icke av beredningens förslag några mera väsentliga ändringar i regeringsformens bestämmelser om högsta domstolen; domförhetsregeln i § 22 1 mom. torde dock, som framhållits i den allmänna motiveringen, böra undergå den ändringen, att högsta domstolen i alla mål är domför med fem, högst sju ledamöter.

I fråga om högsta domstolens arbete å avdelningar torde liksom nu bestämmelser böra meddelas i särskild lag. För närvarande gäller, att varje avdelnings sammansättning enligt vissa grunder växlar varje vecka. Med den av beredningen föreslagna ordningen för målens behandling i högsta domstolen, särskilt det nära sambandet mellan målets beredande, tillståndsprövningen och den därpå följande huvudförhandlingen, torde vara önskvärt, att avdelningarna erhålla en fastare organisation. Sedan ett mål inkommit till högsta domstolen, bör det tilldelas viss avdelning och å denna viss ledamot, som har att med biträde av revisionssekreterare bereda målet. Meddelas prövningstillstånd, bör huvudförhandlingen äga rum å samma avdelning, som haft att behandla tillståndsfrågan. För vinnande av nödig kontinuitet bör ledamöternas indelning till tjänstgöring å avdelningar därför avse en längre tidsperiod i huvudsaklig överensstämmelse med vad som nu tillämpas i fråga om tjänstgöringen i hovrätt.

Enligt § 23 regeringsformen utfärdas högsta domstolens beslut i Konungens namn och under dess sekret. Förslaget åsyftar icke någon ändring i den sålunda gällande ordningen. Däremot följer av att i förslaget högsta domstolen och ej såsom nu Konungen upptagits som högsta instans, att parternas inlagor böra ställas till högsta domstolen. För högsta domstolen är, såsom framgår av 8 §, nedre justitierevisionen kansli. Då enligt förslaget part eller annan har att till högsta domstolen inkomma med inlaga eller ansökan, skall den alltså som för närvarande ingivas till nedre justitierevisionen. Till denna skola ock från lägre rätt handlingar till högsta domstolen insändas.

2 och 3 §§.

Förslaget bibehåller den nu gällande huvudregeln, att högsta domstolen endast som fullföljdsinstans har att taga befattning med mål. Undantag härifrån utgöra mål om ansvar eller enskilt anspråk mot hovrättsdomare samt de andra ämbetsmän, mot vilka enligt särskild föreskrift åtal skall väckas i högsta domstolen.

I likhet med vad som gäller i fråga om hovrätt kan även högsta domstolen på grund av forumbestämmelserna i 19 kap. komma att i vissa fall upptaga

brottmål som första instans, ehuru målet eljest bör väckas vid lägre rätt. Angående denna fråga hänvisas till vad som yttrats vid 2 kap. 1 och 2 §§.

Som framgår av 8 kap. 8 § skall i vissa fall talan mot beslut av advokatsamfundets styrelse föras i högsta domstolen. En erinran härom har upptagits i 2 §.

4 och 5 §§.

De i 1920 års stadga nu upptagna bestämmelserna om måls avgörande av högsta domstolen samfällt torde lämpligen böra överflyttas till rättegångsbalken. Dessa bestämmelser upptagas med någon mindre jämkning i förevarande paragrafer. Då i förslaget ej behandlas rättegång vid krigsdomstol, har föreskriften i 2 § av stadgan om undantag för mål från sådan domstol ej här upptagits; undantaget torde böra erhålla plats i lagstiftningen angående rättegången i sådana mål. I annat fall böra, även om målet ej tillhör den allmänna processen, bestämmelserna om plenimål äga tillämpning.

6 och 7 §§.

Bestämmelserna i § 22 1 mom. regeringsformen om högsta domstolens domförhet avse måls prövning och avgörande. Beträffande högsta domstolens behandling av fråga om fullföljdstillstånd meddelas föreskrifter i 3 § av 1915 års lag om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar. Dessa ha, med den ändring, som påkallas av den av beredningen föreslagna ordningen i fråga om fullföljden, upptagits i förevarande paragrafer. Enligt 3 § i nyssnämnda lag skall ansökan om tillstånd att fullfölja i visst fall beviljas, då av de tre ledamöter, som deltaga i prövningen, någon bifaller ansökningen. I förslaget motsvaras detta fall av det, då omständigheterna i målet göras gällande som grund för meddelande av prövningstillstånd; regeln kommer alltså att erhålla en väsentligt större tillämpning än tidigare.

Stadgandet i 6 § om högsta domstolens sammansättning vid behandling av fråga om prövningstillstånd är, såsom framgår av 54 kap. 15 §, att tillämpa även i visst fall vid prövning av fråga, huruvida underrättelse, som hovrätt meddelat enligt 14 § sistnämnda kapitel, är riktig. Tre ledamöter torde ock böra äga avgöra fråga om rättegångskostnad för det fall, att sådan fråga uppkommer i samband med att prövningstillstånd vägras. Fråga, som angår talans avvisande på den grund, att talan icke rätteligen fullföljts, skall däremot prövas av högsta domstolen i dess vanliga sammansättning. Lika litet som nu gällande bestämmelser medger förslaget, att i prövning, som skall ankomma på tre ledamöter, flera än tre deltaga. Regeln i 7 §, att en ledamot i visst fall kan bestämma utgången, gäller allenast, då denne ledamot vill meddela tillstånd på grund av omständigheterna i målet (54 kap. 11 § första stycket 2). Rör däremot frågan det fall, som avses i 54 kap. 15 §, bestämmes utgången alltid av majoriteten.

De åtgärder, som äro att hänföra till måls beredande till föredragning och avgörande, vidtagas enligt § 24 regeringsformen av nedre justitierevisionen. Närmare bestämmelser i detta ämne meddelas i arbetsordning för nedre re-

visionen. Enligt dessa bestämmelser, senast upptagna i arbetsordningen den 23 april 1937, tillkommer det nedre justitierevisionen, i vissa fall revisionssekreterare eller särskild tjänsteman, bl. a. att infordra erforderliga yttranden, meddela förelägganden i frågor av preliminär natur samt att i vissa fall föranstalta om vittnesförhör antingen omedelbart inför nedre revisionen eller vid underrätt. Som framhållits vid 1 § bör ledningen av ett måls beredande tillkomma någon ledamot å den avdelning, som målet tilldelats, med biträde av revisionssekreterare. Åtgärder, som omnämnas i 2 kap. 4 §, bör nedre revisionen alltid äga vidtaga. Med hänsyn härtill har icke ansetts erforderligt att för högsta domstolen upptaga någon motsvarighet till bestämmelsen i sistnämnda lagrum om hovrättens domförhet vid dylik åtgärd. Närmare bestämmelser om nedre revisionens befattning med måls beredande böra liksom nu upptagas i nedre revisionens arbetsordning.

8 §.

Nedre justitierevisionens ställning i förhållande till högsta domstolen är reglerad genom stadgandet i § 24 regeringsformen. Revisionssekreterarnas åligganden äro främst, att de skola föredraga målen till avgörande i högsta domstolen. Som framhållits vid 6 och 7 §§ har revisionen att ombesörja vissa åtgärder för måls beredande till föredragning. Av tjänsteman i revisionen föres ock protokoll i högsta domstolen. Revisionen utgör högsta domstolens kansli; till revisionen insändas eller ingivas inlagor och andra handlingar i de till högsta domstolen fullföljda målen, och revisionen har att ombesörja expedition av högsta domstolens beslut och domar i sådana mål. Enligt beredningens förslag kommer revisionens befattning med måls föredragning till avgörande i högsta domstolen att upphöra i de fall, då i tvistemål huvudförhandling hålles. Däremot torde föredragning böra äga rum i de mål, som avgöras utan huvudförhandling, liksom vid huvudförhandling i brottmål av bevisning, som förebragts i lägre rätt. Enligt förslaget skall frågan om meddelande av prövningstillstånd avgöras på handlingarna; även i detta fall erfordras föredragning inför högsta domstolen. I samtliga nu angivna fall torde föredragningen böra ombesörjas av revisionssekreterare. I samband med rättegångsreformens genomförande bör frågan om nedre revisionens organisation och personalbehov upptagas till närmare undersökning. Bestämmelser härom böra liksom nu meddelas av Kungl. Maj:t.

4 KAP.

Om domare.

1 §.

Denna paragraf upptager vissa allmänna villkor för behörighet till domarämbete. Bestämmelser härom finnas nu meddelade i olika lagar och författningar.

Enligt § 28 regeringsformen äger Konungen att i statsrådet utnämna och befordra infödde svenske män till ämbeten och tjänster, vilka äro av den egenkap, att Konungen fullmakter därå utfärdar. Med infödd svensk man likställes enligt § 33 regeringsformen utlänning, som genom naturalisation upptagits till svensk medborgare. Detta stadgande torde avse även den som annorledes än genom naturalisation förvärvat svenskt medborgarskap. De domarämbeten, varom här är fråga, äro justitieråd, hovrättspresident och hovrättsråd, härads hövding och borgmästare samt i Stockholm även rådman. Det förbud mot utlännings utnämning till ämbete, som nämnda grundlagsstadgande innebär, avser omedelbart allenast ämbeten, som tillsättas genom fullmakt; ej heller utgör det hinder för utlännings förordnande som vikarie å sådan tjänst. Det synes därför lämpligt, att i rättegångsbalken meddelas en allmän bestämmelse om att lagfaren domare skall vara svensk medborgare. Att för valbarhet till nämndeman liksom nu fordras svenskt medborgarskap, följer av 6 § i detta kapitel.

Föreskrift om viss ålder som villkor för utövningen av domarämbete har meddelats i kungl. cirkuläret den 7 januari 1830. Enligt detta må hovrätt till domarämbetes utövande ej förordna någon, som icke fyllt tjugufem år. Från denna föreskrift har i 1933 års domsagostadga gjorts viss avvikelse, i det att förordnande, som avses i 22 § av stadgan, må meddelas den som uppnått tjugufyra års ålder. Enligt 1 kap. 2 § R.B. fordras för valbarhet till nämndeman tjugufem års ålder. Beredningen har även beträffande domarämbete ansett sig böra bibehålla en ålder av tjugufem år.

Angående de kunskapsprov, som fordras för behörighet till domarbefattning, gäller enligt särskild föreskrift, att sådan behörighet tillkommer den som avlagt examen till rättegångsverken eller juris kandidatexamen. Bestämmelser härom och om de ytterligare villkor i fråga om praktisk utbildning och dylikt, som kunna ifrågakomma, böra alltjämt meddelas av Kungl. Maj:t.

Någon föreskrift, som från utövningen av domarämbete utesluter omyndigförklarad eller den som är i konkurstillstånd finnes icke meddelad. Där emot stadgas i 199 § konkurslagen om ämbets- eller tjänsteman, som blivit försatt i konkurs, att det ankommer på den myndighet, under vilken gäldenären i och för tjänsten lyder, att pröva, huruvida han förr än fyra månader förflutit från det beslut om egendomsavträde meddelades må åter inträda i utövning av tjänsten. Enligt 1 kap. 2 § R.B. är till nämndeman ej valbar den som står under förmynderskap eller annans husbondevälde eller som är i konkurstillstånd. Beredningen har ansett föreskrift i lag böra upptagas därom, att domarämbete ej må utövas av den som är omyndig eller i konkurstillstånd.

De i denna paragraf upptagna bestämmelserna om behörighet till domarämbete äro icke uttömmande. Enligt § 28 regeringsformen gäller beträffande utnämning till domarämbete, att den utnämnde skall bekänna den kristna eller mosaiska tros läran; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom svenska kyrkan. Till de allmänna behörighetsvillkoren kunna ock hänföras

utnämning eller förordnande av vederbörlig myndighet. Som framgår av 11 § skall domare, innan han må tjänstgöra, avlägga domared.

2 §.

Som framhållits i samband med förslagets huvudgrunder knyter sig i fråga om domartjänsternas tillsättande huvudintresset till rådhusrätternas domartjänster. I § 31 regeringsformen föreskrives i fråga om utnämning till borgmästare i stad samt rådman och magistratssekreterare i Stockholm, att stadens röstberättigade män och kvinnor äga föreslå tre behöriga personer samt att Konungen bland de sålunda föreslagna utser en till innehavare av befattningen. Närmare bestämmelser om val för upprättande av förslag till ifrågasvarande befattningar ha meddelats i lag den 14 mars 1921. Vad angår rådmans tjänsterna i andra städer än Stockholm gäller med stöd av äldre författningar, att rådman utses av stadsfullmäktige, varefter länsstyrelsen utfärdar fullmakt för den valde.

I samband med förslagets huvudgrunder har redogörelse lämnats för de anmärkningar, som framstälts mot den nuvarande ordningen för utseende av städernas domare.

Inom justitiedepartementet upptogs år 1933 frågan om ordningen för stadsdomartjänsternas tillsättande och om allmänna bestämmelser för stadsdomstolarnas rekrytering. För att inom departementet biträda vid denna utredning tillkallades tre sakkunniga, som den 8 november 1933 till chefen för justitiedepartementet överlämnade en promemoria i ämnet jämte vissa författningsförslag (Statens off. utredn. 1933: 31).

Vad angår val av borgmästare i stad med magistrat samt av rådman och magistratssekreterare i Stockholm föreslogo de sakkunniga, att magistraten skulle, sedan ansökningstiden utgått, insända inkomna ansökningshandlingar till hovrätten, som hade att upprätta förslag å de tre sökande, som med hänsyn till förtjänst och skicklighet främst borde ifrågakomma till befattningen, samt att i kungörelsen om valet skulle intagas upplysning om hovrättens förslag. Beträffande befattning som lagfaren rådman i rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter förordade de sakkunniga i ett av dem utarbetat lagutkast i huvudsak följande ordning. Rådman skulle utnännas av Kungl. Maj:t inom ett av stadsfullmäktige upprättat förslag på tre personer. Sedan ansökningstiden utgått, skulle magistraten insända inkomna ansökningshandlingar till hovrätten, som hade att upprätta förslag å de tre sökande, som med hänsyn till förtjänst och skicklighet främst borde ifrågakomma till befattningen. Vid valet inom stadsfullmäktige skulle tillämpas proportionell valmetod. Säsom framgår av den nu lämnade redogörelsen var valrätten icke i något fall bunden vid hovrättens förslag. Detta hade vid valet betydelse allenast som upplysning om hovrättens uppfattning angående de sökandes lämplighet.

De sakkunnigas promemoria och författningsförslag utställdes till yttrande av hovrätterna samt överståthållarämbetet och länsstyrelserna efter hörande av rådhusrätterna och stadsfullmäktige i vissa städer. Förslagen tillstyrktes av ett stort antal av de hörda. För förslaget uttalade sig hovrätterna, överståthållar-

ämbetet och länsstyrelserna; dock erinrades i några av yttrandena, att magistraten vid ansökningshandlingarnas översändande till hovrätten, särskilt då det gällde rådmanstjänst, borde bifoga sitt yttrande över de sökandes lämplighet. Av rådhusrätterna och stadsfullmäktige i några städer har dock, särskilt vad angår tillsättande av rådmanstjänsterna, framhållits, att förslaget innebure en alltför stark beskärning av städernas självbestämmningsrätt. På dessa skäl har förslaget antingen helt eller i varje fall beträffande rådmanstjänsterna avstyrkts av rådhusrätterna i Uppsala, Örebro och Gävle liksom av stadsfullmäktige i Malmö, Halmstad, Göteborg och Örebro. Förslaget har jämte däröver avgivna yttranden överlämnats till beredningen.

De sakkunnigas förslag innebär i fråga om de befattningar, å vilka 1921 års lag är tillämplig, icke någon mera väsentlig avvikelse från den nu gällande ordningen. Väl kunna olika meningar råda, huruvida de sökandes kvalifikationer böra göras till föremål för uttalande av hovrätten före valet. Denna fråga torde dock icke vara av större principiell betydelse. Hovrättens förslag är icke bindande för valmännen; ej heller äger Kungl. Maj:t avvika från det förslag, som framgår ur valet. Beträffande tillsättning av rådmanstjänster i andra städer än Stockholm innebär förslaget, att utnämningssrätten överflyttas å Kungl. Maj:t och att liksom vid borgmästarval det förslag, inom vilket Kungl. Maj:t har att utse rådman, skall upptaga tre personer. I detta hänseende kommer alltså likställighet att råda mellan borgmästarval och rådmansval. En sådan anordning synes så mycket naturligare som det i båda fallen gäller tjänster med likartade arbetsuppgifter. Beredningen är ock av den uppfattningen, att ett genomförande av förslaget i denna del är påkallat för säkerställande av en lämplig rekrytering av rådmanstjänsterna. Då stadsdomarnas tillsättande liksom nu synes böra regleras utanför rättegångsbalken, har beredningen i sitt förslag intagit allenast en hänvisning till särskild lagstiftning i dessa ämnen. Däremot upptages i förevarande paragraf en bestämmelse, att borgmästare och rådman utnämnas av Kungl. Maj:t. Som framhållits i den allmänna motiveringen bygger denna bestämmelse på den förutsättningen, att även i fråga om rådmanstjänst förslaget skall upptaga tre personer.

I § 28 regeringsformen stadgas, att innan utnämning sker till ämbete eller tjänst, vederbörande förut böra ha inkommit med förslag, där sådana dittills ägt rum. Vid utnämningen är Kungl. Maj:t icke bunden av förslaget, om ej såsom i § 31 regeringsformen annat är föreskrivet. Bestämmelser om förslagsupprättande ha meddelats i administrativ ordning. Enligt hovrätternas arbetsordningar upprättas förslag till hovrättsrådsämbete av vederbörande hovrätt. Beträffande tillsättande av häradshövdingämbete meddelas föreskrifter i kungörelsen den 30 december 1922; enligt denna upprättas förslag av hovrätten. Den sålunda gällande ordningen torde i stort sett böra bibehållas. På en punkt torde dock en avvikelse böra äga rum. Som framhållits i samband med förslagets huvudgrunder äro ordförande- och vice ordförandebefattningarna av den stora betydelse för hovrätternas verksamhet, att de böra utgöra självständiga befattningar. Med hänsyn till dessa befattningars beskaffenhet kan det icke anses lämpligt, att förslag till dem upprättas av hovrätten.

3 §.

Den ordning, som för närvarande gäller i fråga om förordnande av assessor i hovrätt, torde böra bibehållas.

Enligt 1 kap. 3 § kan som biträdande domare i domsaga anställas en eller flera assessorer. Förordnande å sådan assessorsbefattning torde böra meddelas av Kungl. Maj:t och i allmänhet gälla viss tid. Är behovet av biträdande domare stadigvarande, bör utnämning till befattningen kunna ske. Förslaget bereder härigenom en utväg att i de större domsagorna genomföra en mera fast uppdelning av domargöromålen och på detta sätt begränsa vikariatsystemet samtidigt som ur beföringssynpunkt vinnes den fördelen, att den nu alltför knappa tillgången på ordinarie domarbefattningar i domsagorna kan utökas. Förordnande som sekreterare meddelas nu av hovrätten; tillräcklig anledning till dessa tjänsters besättande med ordinarie innehavare torde icke föreligga.

Beträffande tillsättande av assessorstjänsterna i rådhusrätt gäller nu i allmänhet, att innehavare utses av magistraten, i några fall av stadsfullmäktige. Enligt kungörelsen den 4 maj 1934 angående behörighet till vissa befattningar vid rådhusrätt må till assessor i rådhusrätt i regel utses allenast den som innehaft förordnande som fiskal i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. Den nuvarande ordningen torde i stort sett böra bibehållas; dock torde övervägande skäl tala för att assessorsbefattningarna alltid tillsättas av magistraten. Bestämmelser om deras tillsättande böra meddelas av Kungl. Maj:t.

4 §.

Enligt 1 kap. 10 § R.B. äger hovrätten, då häradshövding har förfall, att förordna en skicklig man, som ämbetet i hans ställe förestår, och enligt 13 kap. 3 § R.B. skall, då jäv mot häradshövding prövas lagligt, hovrätten förordna annan i hans ställe. De nu nämnda bestämmelserna gälla även i fråga om borgmästare, om rådhusrätten ej är domför utan honom. Beträffande rådman stadgas i 13 kap. 4 § R.B., att om rådman jävas, rådhusrätten nämner annan i hans ställe, om rätten annars ej är domför; är hela rådhusrätten jävad, förordnar hovrätten därom.

Närmare bestämmelser om häradshövdingens tjänstledighet och förordnande av vikarie ha meddelats i 1933 års domsagostadga. Vad i nämnda stadga ur rättskipningens synpunkt är av särskilt intresse äro bestämmelserna om häradshövdingens ledighet för lättnad i arbetsbördan och fördelningen av göromålen mellan häradshövdingen och hans rättsbildade biträden. Häradshövdingens rätt att erhålla ledighet från de allmänna tingen har begränsats liksom skärpta krav ha uppställts å de vikarier, som äga handlägga rättegångsmål av någon betydelse. Sådant förordnande må i allmänhet meddelas allenast den som är ordinarie innehavare av domarämbete eller som tjänstgjort som ledamot eller fiskal i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. Genom inrättande av sekreterartjänster i ett flertal domsagor har övergången till den nya ordningen underlättats.

Vad angår tjänstledighet och vikariat för rådhusrätts ledamöter gälla särskilda bestämmelser. För borgmästare beviljas ledighet i regel av hovrätten; för ledighet, som ej överstiger fjorton dagar, erfordras dock ej hovrättens tillstånd, om ämbetet ej därigenom försummas. Ledighet för rådman och assessor beviljas av magistraten; för Stockholm gälla dock särskilda föreskrifter. Beträffande vikarie för borgmästare ha i äldre författningar meddelats vissa föreskrifter, som inskränka hovrättens valfrihet vid utseende av vikarie. Vad angår vikarie för rådman och assessor ha bestämmelser meddelats i kungörelsen den 4 maj 1934. Enligt dessa må som vikarie för assessor eller lagfaren rådman i rådhusrätt, i vilken enligt gällande bestämmelser jämte borgmästaren sitta minst två lagfarna ledamöter, förordnas allenast den som innehåft förordnande som fiskal i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande eller är ordinarie tjänsteman vid rådhusrätten; är ej fråga om förordnande för längre tid än sammanlagt en månad årligen, kan dock, liksom då hovrätten för särskilt fall medgiver undantag, till vikarie utses även annan.

Beträffande ledighet och vikarie för ledamot i hovrätt meddelas bestämmelser i hovrätternas arbetsordningar.

Som beredningen framhållit i annat sammanhang är det för rättsskipningen av största vikt, att denna handhaves av domarämbetenas ordinarie innehavare. Detta utesluter dock icke, att en viss uppdelning av domargöromålen må äga rum; särskilt med hänsyn till domaraspiranternas fortsatta utbildning är av betydelse, att vissa domargöromål må kunna förrättas även av aspirant, som efter någon tids tjänstgöring förvärvat nödig erfarenhet. I stort sett torde den gränsdragning, som ägt rum i domsagostadgan, ur denna synpunkt väl motsvara sitt ändamål. Liksom hittills torde bestämmelser i ämnet böra meddelas av Kungl. Maj:t.

5 och 6 §§.

Enligt förslaget skola nämndemän liksom nu utses genom majoritetsval. Processkommissionen förordade, att valen skulle ske proportionellt, om minst två nämndemän skulle väljas i samma valkrets och en viss kvotdel av de väljande yrkade det. Valen skulle på landet förrättas av kommunalfullmäktige eller, om sådana ej finnes, å kommunalstämma och i stad av stadsfullmäktige eller, om sådana ej finnes, av allmän rådstuga. De skulle avse en tid av fyra år; en fjärdedel av sammanlagda antalet nämndemän skulle omväljas varje år. Vid avgång skulle för den återstående tiden av valperioden väljas ny nämndeman. Till stöd för proportionella val framhöll kommissionen, att då flera nämndemän skulle väljas inom valkretsen, t. ex. i de större städerna, fara föreläge, att en majoritet kunde missbruka sin ställning. Uti de yttranden, som härads-hövdinge- och stadsdomareföreningarna avgåvo över kommissionens betänkande, framfördes starka betänkligheter mot införande av proportionella val i fråga om utseende av nämndemän. Ej heller enligt beredningens uppfattning torde tillräckliga skäl föreligga för ersättande helt eller delvis av de nuvarande majoritetsvalen med proportionella val. Den proportionella valmetoden leder lätt

till skarpare motsättning mellan olika väljargrupper än som beträffande dessa val kan anses lämpligt. Denna metod förutsätter, att den nuvarande ordningen med ett successivt förnyande av nämnden efter varje uppkommen ledighet övergives och i stället införs valperioder med val på en gång av ett större antal ledamöter. Ett mer allmänt genomförande av proportionella val skulle beträffande domsagorna nödvändiggöra väsentligt större valkretsar än de nuvarande. En sådan anordning skulle för landsbygdens del vara olämplig. Vad angår stad med rådhusrätt föreligger väl icke något hinder i nu angivna hänseende. Emellertid torde de allmänna skäl, som tala mot proportionella val i fråga om nämndemän, även i detta fall böra tilläggas stor betydelse. Den nuvarande ordningen med nämndens successiva förnyelse innebär stora fördelar. Den utgör en viss garanti mot alltför täta växlingar i nämndens sammansättning, och därigenom ernås större kontinuitet i nämndens arbete.

Beträffande tingslags indelning i valkretsar och det antal nämndemän, som skall utses för varje valkrets, gäller för närvarande som allmän regel, att varje kommun utgör en valkrets och att för varje valkrets utses minst en nämndeman. Denna regel torde böra bibehållas. Understiger antalet nämndemän kommunernas antal, måste emellertid en sammanföring av vissa kommuner ske till gemensam valkrets. En sådan sammanföring bör kunna äga rum även i andra fall, då det finnes vara av betydelse för att skilda orter eller delar av tingslaget skola bli behörigen företrädade inom nämnden. Så t. ex. böra mindre kommuner kunna sammanföras till en valkrets för att bereda en större eller mera vidsträckt kommun tillfälle att utse flera nämndemän än som skulle följa av huvudregeln. Mellan de olika valkretsarna bör antalet nämndemän i övrigt fördelas efter folkmängd. Indelning i valkretsar och bestämmande av antalet nämndemän för varje valkrets tillkommer enligt förslaget liksom nu häradsrätten. Från regeln om kommunernas sammanförande till gemensam valkrets har undantag gjorts för städernas del. Stad utgör alltid, även om den ingår i tingslag, egen valkrets.

Enligt 1 kap. 1 § R.B. förrättas val av nämndeman på landet å kommunalstämma och i stad, som lyder under landsrätt, å allmän rådstuga. Processkommissionen ansåg övervägande skäl tala för att nämndemännen utsåges ej omedelbart utan av de kommunala representationerna, där sådana funnes, och förordade, att valen i regel borde förrättas i stad av stadsfullmäktige och på landet av kommunalfullmäktige. Vad angår nämndemansval i stad ha samma synpunkter utvecklats uti en i andra kammaren vid 1938 års riksdag väckt motion (nr 9). Första lagutskottet uttalade i sitt utlåtande (nr 16), att vägande skäl syntes tala för den i motionen framförda principen, att i stad, som vore förenad med domsaga, nämndemansval förrättades av stadsfullmäktige. Enligt utskottet borde emellertid denna fråga ses i samband med spörsmålet, hur val av nämndemän borde anordnas å landsbygden. Med hänsyn till den förestående rättegångsreformen ansåg utskottet, att riksdagen icke i anledning av motionen borde intaga ståndpunkt till frågan. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Även enligt beredningens åsikt innebär ett val av kommunalfullmäktige eller

stadsfullmäktige större trygghet för ett lämpligt val, särskilt med hänsyn till den föregående behandling, som kan komma frågan till del, än ett val å kommunalstämma eller allmän rådstuga. Beredningen föreslår därför, att i de fall, då dylik representation finnes, valet skall förrättas av denna. Från denna huvudregel bör emellertid, vad angår landsbygden, ett undantag göras. I det fall, då flera landskommuner äro förenade till gemensam valkrets, kan valet icke ske av kommunernas fullmäktige gemensamt; antalet fullmäktige för varje särskild kommun ger icke ett riktigt uttryck för den andel i valet, som bör tillkomma kommunen. För detta fall bibehåller förslaget det nuvarande tillvägagångssättet, enligt vilket valet skall äga rum å en för kommunerna gemensam kommunalstämma. Det kunde ifrågasättas att för nu angivna fall låta valet förrättas genom valmän, utsedda å kommunalstämma för varje kommun till ett antal i visst förhållande till kommunens befolkningstal. En liknande ordning tillämpas nu vid val av vattenrätts- och ägodelningsnämndemän. Beredningen har emellertid icke ansett tillräckliga skäl föreligga att för de undantagsfall, varom här är fråga, införa en särskild valordning.

Beträffande valbarhet till nämndeman har i förslaget hänvisats till gällande bestämmelser för rösträtt å kommunalstämma eller vid val av stadsfullmäktige. Av denna hänvisning följer bl. a., att den som utses till nämndeman skall vara svensk medborgare och mantalsskriven inom kommunen liksom att den ej är valbar, som är omyndig eller i konkurstillstånd. Från valbarhet äro nu enligt 1 kap. 2 § R.B. uteslutna lagfaren domare, allmän åklagare och polisman samt den som har till yrke att föra andras talan inför rätta. Motsvarande undantag ha gjorts i förslaget. I överensstämmelse med vad redan nu gäller har ytterligare uppställts den fordran, att nämndeman skall ha fyllt tjugufem år och att han skall ha sitt hemvist inom valkretsen. Som framgår av 8 § medför efter valet uppkommen brist i valbarhet till nämndeman, att uppdraget därigenom förfaller.

Beträffande skyldighet för den, som utses, att åtaga sig uppdraget ansluter sig förslaget till gällande rätt. Befogenhet att avsäga sig uppdraget tillkommer allenast den som fyllt sextio år eller eljest uppgiver giltigt hinder eller som redan tidigare varit nämndeman utan att ännu sex år förflutit från hans avgång ur nämnden.

7 §.

Detta lagrum överensstämmer med stadgandet i 1 kap. 3 § R.B.

8—10 §§.

Anledning att förkorta den tidsperiod av sex år, för vilken nämndeman nu utses, torde icke föreligga. Visserligen är med en så lång tjänstgöringstid nödvändigt att medge nämndeman en ganska vidsträckt rätt att dessförinnan avgå, men erfarenheten torde bestyrka, att ett stort antal nämndemän kvarstå tiden ut och även mottaga omval, ett förhållande som med hänsyn till nämndens erfarenhet är av stor betydelse. Vad angår nämndemans rätt

att avgå före tidens utgång överensstämmar förslaget med gällande lag. Sådan rätt tillkommer honom efter två års tjänstgöring och alltid efter fyllda sextio år liksom även eljest, då nämndeman visar giltigt hinder för fortsatt tjänstgöring. Nämndemans avgång kan också föranledas däraf, att han mister sin valbarhet; brist i nämndemans behörighet skall rätten självant iakttaga.

Då i anledning av nämndemans avgång eller entledigande ny nämndeman skall utses, skall, som framgår av 5 § sista stycket, i domsaga häradshövdingen och i stad med rådhusrätt rätten göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet. Den nye nämndemannen kommer i regel att utses för samma valkrets som den avgångne företrätt. Emellertid kan, med stöd av bestämmelserna i 5 §, en plats överflyttas från en valkrets till en annan eller den kommun, för vilken nämndemannen utsetts, sammanslås med annan kommun till gemensam valkrets.

Enligt 9 § är nämndeman, som entledigats eller eljest avgår, liksom nu skyldig att fortfarande bestrida tjänsten, till dess besked inkommit, att annan blivit vald. Med hänsyn till vikten av att domstolens sammansättning ej ändras under ett och samma måls handläggning bör han ej heller kunna undandraga sig att delta i den fortsatta behandlingen av ett mål, i vars handläggning han förut deltagit. Skyldighet i detta hänseende finnes nu föreskriven för vattenrättsnämndeman enligt 11 kap. 4 § vattenlagen. Skyldigheten torde i olikhet med stadgandet i vattenlagen böra avse även det fall, att nämndemannen fyllt sextio år och av denna anledning avgår.

Stadgandet i 10 § om inkallande i nämndemans ställe av annan till nämndeman valbar person motsvaras av bestämmelser i 1 kap. 10 § och 13 kap. 4 § R.B.

11 §.

Domareden har, med vissa formella jämkningar, bibehållits i den lydelse den för närvarande har i 1 kap. 7 § R.B. Eden har dock, i likhet med vad som föreslås beträffande vittnesed, erhållit karaktären av en högtidlig försäkran inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord; edens nuvarande slutord: »så sant mig Gud hjälpe till liv och själ», ha i överensstämmelse med denna uppfattning ansetts böra utgå.

Med stöd av 16 § förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning torde även domared kunna med Konungens tillstånd utbytas mot försäkran på heder och samvete. Bestämmelse härom har intagits i förevarande paragraf i överensstämmelse med vad i 36 kap. 14 § stadgas i fråga om vittne; dock har det ansetts böra tillkomma Konungen att meddela tillstånd till sådant utbyte.

Enligt 1 kap. 8 § R.B. skall domared avläggas av häradshövding inför hovrätten eller, om han ej kan infinna sig där, inför den myndighet, som hovrätten förordnat, av nämndeman å tinget samt av borgmästare och rådman å rådstuga i närvaro av Konungens befallningshavande eller den han i sitt ställe förordnar. I regel torde ed av den som förordnats till ordförande i

häradsrätt numera icke avläggas inför hovrätten. Som framgår av sista stycket föreslår beredningen, att eden skall avläggas inför domstol eller inför rättsens ordförande.

12 §.

Denna paragraf motsvarar 1 kap. 6 § R.B. Stadgandet avser rättens sammansättning vid behandlingen av ett visst mål och vilar på den uppfattningen, att nära släktskap eller svågerlag mellan ledamöterna innebär en viss fara, att ledamöternas självständighet kan påverkas därav och målet därigenom ej erhålla en fullt allsidig och förutsättningslös prövning. Enligt lagrummets nuvarande lydelse är stadgandet ej tillämpligt, då flera än sju ledamöter äro i rätten, dock att aldrig flera än två, som stå i sådant förhållande, må sitta i rätten. Vad angår häradsrätt har stadgandet ansetts utgöra hinder för att i nämnden tjänstgör någon, som står i angivet förhållande till ordföranden, liksom att i nämnden samtidigt tjänstgöra flera än två, som stå uti ifrågasvarande förhållande till varandra. Beredningen har icke ansett tillräckliga skäl föreligga att upptaga det nu anmärkta undantaget. Hinder för de angivna närstående att samtidigt tjänstgöra som domare föreligger enligt förslaget alltså även för det fall, att flera än sju sitta i rätten. En följd härav är, att i nämnd icke kan sitta någon, som står i sådant förhållande till annan nämndeman eller till ordföranden eller annan lagfaren ledamot.

Beträffande de släktskaps- och svågerlagsförhållanden, som böra vara av betydelse i nu förevarande hänseende, har beredningen följt de nu gällande bestämmelserna. Dessa ha dock utsträckts att avse all släktskap och allt svågerlag, som är rätt upp- och nedstigande. I överensstämmelse med vad redan nu gäller enligt lag den 14 juni 1917 har även adoptivförhållande upptagits bland ifrågasvarande hinder.

Det hinder, som avses uti förevarande lagrum, har rätten att självmant iakttaga. Föreligger sådant hinder, utgör det brist i rättens domförhet; även högre rätt har att utan yrkande beakta bristen.

13 §.

Bestämmelserna i denna paragraf överensstämma i stort sett med motsvarande stadganden i 13 kap. 1 § R.B. På vissa punkter ha dock förtydliganden och tillägg ägt rum.

I punkt 1 har upptagits en uttrycklig föreskrift, att domare är jävig i mål, däri han är part. Som framgår av punkt 4 ha med part i förevarande hänseende ansetts böra likställas förmyndare eller god man för part samt den som eljest är parts ställföreträdare eller är ledamot av styrelsen för bolag eller annan sammanslutning, som är part, ävensom, då kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet är part, den som är ledamot av nämnd eller styrelse, som handhar förvaltningen av den angelägenhet målet rör. Det nu sagda synes böra gälla även för det fall, att domaren på sätt i punkt 4 angives företräder någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada. Bestämmelse härom har upptagits i punkt 5. Med uttrycket »del i saken» torde böra förstås ett intresse i saken, som är av rättslig natur. På

grund härav måste jäv alltid anses föreligga beträffande den som uppträder som intervenient enligt 14 kap. 9 §.

Uti gällande lag om skiljemän upptages som jäv mot skiljeman, att denne av någondera parten åtnjuter lön eller underhåll eller lyder under någondera partens förmenskap, dock har visst förbehåll gjorts för mål, vari kronan är part. Det torde icke kunna bestridas, att ett sådant beroende av någon av parterna kan vara ägnat att påverka domarens opartiskhet. Uppenbart är emellertid, att en så allmänt avfattad regel icke kan införas beträffande de allmänna domstolarna; den skulle i fråga om städernas rådhusrätter medföra, att i mål, vari staden vore part, rättens ledamöter alltid skulle vara jäviga. Till skydd för domarens opartiskhet i nu antydda och liknande fall har, efter skiljemannalagens förebild, i punkt 9 upptagits en bestämmelse, att jäv må grundas även å annan omständighet än de förut särskilt omnämnda, då den är ägnad att rubba förtroendet till domarens opartiskhet i målet. Under denna bestämmelse ha hänförs även vissa andra i gällande lag särskilt omnämnda fall, nämligen då domaren i annan rätt har en lika sak eller uppenbar ovänskap göres gällande som jäv. Ett annat fall, då tillämpning av denna punkt kan ifrågakomma, är då domaren genom skuldsättning eller av annan anledning kan antagas vara ekonomiskt beroende av någon av parterna.

Enligt rättegångsbalken är den jävig, som i annan rätt i samma sak varit domare eller förr varit fullmäktig däri eller vittnat eller förut som betjänt i någon rätt eller hos Konungens Befallningshavande fattat något slut, som rör saken. Motsvarande bestämmelser ha upptagits i punkterna 7 och 8. Beslut, som angå saken, kunna meddelas även av andra myndigheter än länsstyrelserna; med hänsyn härtill har stadgandet utsträckts att avse även annan administrativ myndighet. Med domare i annan rätt torde böra likställas den, vilken som skiljeman tagit befattning med saken. Det ligger i öppen dag, att den som är rättegångsombud eller parts biträde ej tillika kan vara domare i målet, och detta bör som nu gälla även för det fall, att han redan frånträtt sitt uppdrag. Enligt 36 kap. 2 § kan ledamot av rätten höras som vittne i målet; han bör icke äga att sedermera som domare taga befattning därmed. Denna regel bör även gälla beträffande den som tidigare varit sakkunnig i målet.

I 13 kap. 1 § R.B. angivas vissa släktskaps- och svågerlagsförhållanden som grundande jäv. Sådant förhållande kan föreligga mellan domaren och parten eller den som utan att vara part har i saken del eller kan vänta synnerlig nytta eller skada av sakens utgång. Bestämmelser härom, överensstämmande med de nu gällande, ha upptagits i punkterna 2 och 3. Av stadgandet i punkt 4 följer, att förhållandet utgör jäv, även om det föreligger mellan domaren och ställföreträdare för parten. Också i sistnämnda fall skall, såsom framgår av punkt 5, med part likställas den som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada.

14 §.

Denna paragraf avser den ordning, i vilken fråga om jäv mot domare må väckas. Enligt gällande rätt har domstolen alltid att, oberoende av invänd-

ning, iakttaga, om anledning till jäv mot någon dess ledamot föreligger. Vet domaren sådan anledning förekomma, skall han självmant giva det tillkänna. Rätt att väcka fråga om jäv tillkommer även parterna. Enligt 16 kap. 1 § R.B. skall i underrätt invändning om jäv framställas vid första rättegångstillfälle, då parten tillstädeskommer och den som jävet angår har säte i rätten; var den omständighet, varå jävet grundas, då ej för handen eller parten kunnig, skall han framställa invändningen vid nästa rättegångstillfälle, sedan han erhöll kännedom därom. Fråga om jäv mot ledamot i lägre rätt må icke i något fall upptagas av högre rätt självmant. I allmänhet äger ej heller part väcka sådan fråga i högre rätt. Undantag utgör det fall, att parten ej varit i underrätten tillstädes eller eljest ej förr än i den högre rätten haft tillfälle att framställa jävet; fråga om jäv mot särskild ledamot av häradsnämnd må dock ej väckas i högre rätt. Beredningen har icke funnit anledning att föreslå någon saklig avvikelse från de nu angivna grunderna. Enligt andra stycket åligger det part att framställa invändning om jäv så snart ske kan, sedan han erhöll kännedom om att domaren sitter i rätten eller eljest tager befattning med målet, om den omständighet, varå jävet grundas, då var bekant för parten; i annat fall skall jävet framställas så snart ske kan därefter. Har parten utblivit från rätten, medför detta ej, att han förlorar sin rätt att framställa invändningen. Om underrätten redan dömt i målet, kan han fullfölja talan i högre rätt; i vissa fall kan han, som framgår av motiven till 59 kap., göra gällande jäv i extra ordinär väg. Liksom enligt gällande rätt må ej i något fall fråga om jäv mot särskild ledamot av nämnd väckas i högre rätt.

Bestämmelser, huruvida och på vad sätt talan må fullföljas mot beslut, som av lägre rätt meddelats i jävsfråga, upptagas i 49 och 54 kap.

15 §.

Det ligger i sakens natur, att domare, sedan fråga om jäv mot honom uppkommit, i allmänhet bör, till dess frågan avgjorts, avhålla sig från målets behandling. Undantag från denna huvudregel göres i första stycket för det fall, att fråga är om åtgärd, som icke utan synnerlig olägenhet kan uppskjutas och ej innefattar avgörande av målet, t. ex. förhör med någon, som är förhindrad att tillstädeskomma vid ett senare rättegångstillfälle, eller beslut rörande säkerhetsåtgärd eller tvångsmedel, då uppskov är förenat med särskild fara. Att domaren, sedan jäv mot honom förklarats föreligga, har att omedelbart avträda från rätten, är uppenbart; även för detta fall har dock undantag gjorts för åtgärd, som är brådskande. Som framgår av 49 kap. 7 § och 54 kap. 3 § må talan ej föras mot beslut, varigenom domare förklarats jävig.

Enligt 13 kap. 1 § R.B. har domaren själv att döma över jäv. Tydligt är, att om domaren vet, att jäv mot honom föreligger, han bör till förebyggande av uppehåll i målets handläggning från början avhålla sig från saken. Uppkommer frågan om jäv först sedan domaren tagit säte i rätten, är lagens ståndpunkt den, att det är rätten och ej domaren ensam, som prövar jävsfrågan; han har emellertid att själv deltaga i denna prövning. På denna punkt innebär beredningens förslag en avvikelse. Att då ett mot domaren framställt

jäv ogillats, han själv deltagit i beslutet, är lätt ägnat att hos den part, som väckt jävet, framkalla misstanke mot domarens opartiskhet vid målets fortsatta behandling och detta särskilt, om jävet icke, såsom vid släktskap eller svågerlag, är lätt att fastställa utan fordrar en mera diskretionär prövning. Annan domare bör därför tillkallas, om rätten ej är domför utan den domare, mot vilken jävet framställts, och tillkallandet kan ske utan tidsutdräkt. Bestämmelse härom upptages i andra stycket.

5 KAP.

Om offentlighet och ordning vid domstol.

1 §.

Rättegången vid underrätt har i vårt land av ålder varit offentlig. Denna grundsats, som sammanhänger med det muntliga förfarandet vid underrätterna, har uttryckligen fastslagits i förordningen den 22 april 1881 om offentlighet vid underdomstolarna. I överrätterna däremot är offentligheten för närvarande i stort sett utesluten med hänsyn till det därstädes övervägande skriftliga förfarandet. Om i hovrätt förhör skall äga rum, skall detta emellertid hållas offentligen. Bestämmelse härom har upptagits i lag den 29 maj 1936; enligt denna lag skall vad i 1881 års förordning stadgats i avseende å rättegång vid allmän underrätt jämväl äga tillämpning, då förhör äger rum inför hovrätt.

Då beredningens förslag innebär, att även överrättsförfarandet i allmänhet skall vara muntligt, bör härav följa, att rättegången i alla instanser som regel göres offentlig. I enlighet härmed föreskrives i denna paragraf, att förhandling vid domstol skall vara offentlig. Med uttrycket förhandling avses handläggning vid alla sådana tillfällen, då part eller annan äger att vara tillstädes inför rätten eller då eljest bevis skall upptagas av rätten. Som förhandling är alltså att anse icke blott huvudförhandling eller muntlig förberedelse utan även t. ex. upptagande av bevis utom huvudförhandlingen eller till framtida säkerhet, syn å stället, förhandling i häktningsfråga samt förhör, som av rätten hålles i samband med prövning av strafföreläggande. Att utsträcka kravet på offentlighet i rättegången till att omfatta också sådan rättens handläggning, som icke enligt vad nu angivits är att hänföra till förhandling, har ej ansetts lämpligt. Det är sålunda till en början tydligt, att offentligt rätts-sammanträde icke bör erfordras för sådana åtgärder som föreläggande att komplettera stämningsansökan, avvisande av sådan ansökan, beslut om skriftväxling mellan parter o. s. v. Med större fog skulle kunna ifrågasättas att göra föredragningen i överrätt offentlig i sådana fall, då avgörandet skall ske enbart på grund av skriftligt material, som t. ex. i fråga om prövnings-tillstånd, besvärsmål eller sådana vademål, vilka skola avgöras utan huvudförhandling. För att offentligheten i dessa fall skulle bli av värde för parterna måste dock förutsättas, att viss tid utsattes för målens behandling och att parterna underrättades därom. En sådan anordning skulle emellertid

vara ägnad att fördröja målens handläggning och försvåra domstolens arbete. Då härtill kommer, att parterna själva icke skulle ha någon uppgift att fylla vid målens handläggning, samt förslaget, enligt vad tidigare angivits, utgår från att i de fall, då parternas inställelse är av betydelse, förhandling skall äga rum även i överrätt, synas tillräckliga skäl ej föreligga att för nu åsyftade fall stadga offentlighet.

Från regeln om offentlighet vid domstols förhandling torde under vissa omständigheter böra medgivas undantag. I andra, tredje och fjärde styckena av förevarande paragraf upptagas bestämmelser, enligt vilka rätten i särskilda fall har befogenhet eller skyldighet att förordna om förhandling inom stängda dörrar. Bestämmelser motsvarande de i andra stycket upptagna återfinnas i 1881 års förordning. Stadgandet i tredje stycket första punkten överensstämmer med vad som för närvarande gäller enligt lag den 15 juni 1934. Föreskrifterna i tredje stycket andra punkten betingas av den befattning med förundersökning i brottmål, som enligt förslaget skall tillkomma domstol. Vad angår fjärde stycket må erinras, hurusom i 36 kap. 4 § upptagits bestämmelse därom, att rätten, då vittnesförhör begäres med någon, som är under femton år eller lider av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, har att med hänsyn till omständigheterna pröva, om denne må höras som vittne. Denna bestämmelse grundas bl. a. därpå, att ett förhör i dylika fall ofta kan lända till men för den hörde. Emellertid kunna omständigheterna vara sådana, att några avgörande betänkligheter icke kunna anses möta mot ett förhör i och för sig utan allenast mot att detta skulle behöva hållas offentligt. Det kan sålunda tänkas, att personen i fråga vid offentlig förhandling icke skulle våga fritt utsäga sanningen eller att sådan förhandling eljest till följd av den uppmärksamhet, för vilken han kan antagas bliva föremål, skulle medföra uppenbar olägenhet. Med hänsyn härtill har det ansetts lämpligt att i detta stycke införa ett stadgande, enligt vilket rätten kan förordna, att förhör i nu åsyftade fall skall hållas inom stängda dörrar. På sätt framgår av 4 § lagen den 6 juni 1924 innefattande bestämmelser om förfarandet i brottmål rörande vissa minderåriga har av liknande skäl mål angående åtal mot den som ej fyllt aderton år ansetts böra kunna handläggas inom stängda dörrar.

Enligt särskilda bestämmelser äger rätten även i andra fall än det sist omnämnda förordna, att mål skall handläggas inom stängda dörrar. Så är fallet beträffande äktenskapsmål, mål om äktenskaplig börd, mål angående vårdnaden om barn i äktenskap, mål om fastställande av faderskap och underhållsskyldighet till barn utom äktenskap, mål om omyndighetsförklaring eller hävande av sådan förklaring, mål om obehörigt användande eller yppande av yrkeshemlighet eller om missbruk av anförtrödd ritning, mönster eller dylik teknisk förebild ävensom vissa mål, vari eljest offentlig handläggning finnes kunna för någon medföra skada genom yppande av affärs- eller driftförhållande. Handläggning inom stängda dörrar kan vidare ske enligt lagen angående villkorlig straffdom, och enligt sinnessjuklagen äger rätten förordna, att visst förhör jämlikt sistsagda lag skall hållas inom stängda dör-

rar. En erinran om här avsedda stadganden, vilka torde böra i huvudsak bibehållas, har upptagits i sista stycket av förevarande paragraf.

Paragrafen avser icke överläggning till dom eller beslut eller avkunnande därav; bestämmelser i sådant hänseende meddelas i 5 §.

2 §.

Stadgandet i denna paragraf överensstämmer med vad som för närvarande gäller. Härutinnan hänvisas till lagen den 29 mars 1899 med tillägg till 1881 års förordning.

3 §.

Det har ansetts lämpligt, att rätten uttryckligen tillerkännes befogenhet att lämna vid domstolen tjänstgörande personer tillstånd att närvara vid förhandling inom stängda dörrar. I viss överensstämmelse med vad som enligt lag den 6 juni 1924 gäller beträffande brottmål rörande vissa minderåriga har vidare enligt denna paragraf öppnats möjlighet för rätten att tillåta även annan än vid domstolen tjänstgörande person att närvara vid dylik förhandling. Sådant medgivande torde, om anledning föreligger därtill, kunna lämnas t. ex. parts föräldrar eller barnavårdsman.

4 §.

Enligt förevarande paragraf äger rätten förordna, att vad som förekommit vid förhandling inom stängda dörrar icke får uppenbaras. En motsvarande befogenhet tillkommer enligt 23 kap. 10 § sista stycket undersökningsledaren med avseende å vad som förekommit vid förhör under förundersökning i brottmål. Jämlikt 9 kap. 6 § kan straff ådömas den som utan giltigt skäl röjer vad enligt rättens eller undersökningsledarens förordnande icke får uppenbaras. Ifrågavarande bestämmelser avse emellertid endast uppenbarande på annat sätt än genom tryckt skrift. Det synes därför böra övervägas, huruvida ej genom stadgande i tryckfrihetsförordningen bör beredas motsvarande skydd även mot uppenbarande genom tryckt skrift. Beträffande villkoren för utlämnande av protokoll m. m. i sådana fall, som här avses, meddelas bestämmelser i lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Enligt 36 § nämnda lag ha domstolarna möjlighet att i viss utsträckning förbjuda utlämnande av protokoll och andra handlingar i mål, som handlagts inom stängda dörrar, och enligt 10 § samma lag må under vissa förutsättningar utlämnande ej ske av handlingar, som röra polismyndighets eller allmän åklagares verksamhet till beivrande av brott. Handlingar, som sålunda ej må till envar utlämnas, må enligt § 2 mom. 6 tryckfrihetsförordningen ej heller i tryck utgivas. Utlämnande av handlingar i strid mot gällande förbud, liksom ock utgivande i tryck av handlingar, som ej må till envar utlämnas, är belagt med straff. Härutinnan hänvisas till 41 § nyssnämnda lag ävensom till § 2 mom. 10 tryckfrihetsförordningen. Med hänsyn till att enligt förslaget handläggning kan äga rum annorledes än vid förhand-

ling, t. ex. genom skriftlig förberedelse, torde även böra övervägas, huruvida ej i lagen den 28 maj 1937 bör inrymmas befogenhet för domstol att i vissa fall redan före förhandling förordna, att handling ej må utlämnas.

5 §.

Såväl domarens avfattning som 1881 års förordning giva vid handen, att rättens överläggning må hållas inom stängda dörrar; någon ovillkorlig skyldighet för rätten att överlägga enskilt till dom eller beslut är dock icke föreskriven. Vid underrätterna torde ofta förekomma, att överläggning till vissa beslut, t. ex. rörande vittnesersättning eller uppskov, företages i närvaro av parter och allmänhet. Vad sålunda tillämpas bör lagfästas; rätten har alltså att själv bedöma, huruvida ett avgörande är av beskaffenhet att enskild överläggning icke erfordras. Är överläggningen enskild, bör som regel utom rättens ledamöter kunna närvara allenast sådan rättens tjänsteman, som har att taga befattning med målet. Rätten har emellertid ansetts böra äga möjlighet att, om särskilda skäl föranleda därtill, medgiva även annan att vara tillstädes vid överläggningen. Sådant medgivande torde kunna finnas befoget t. ex. beträffande den som för sin utbildning tjänstgör vid domstolen. Part eller anhörig till part bör däremot uppenbarligen icke tillåtas att närvara under överläggningen. Då i nu förevarande hänseende omröstning till dom eller beslut är att betrakta som ett led i rättens överläggning, följer härav, att vad som föreskrivits om överläggning gäller även omröstning.

Vad förslaget innehåller i fråga om meddelande av dom eller beslut skiljer sig i flera avseenden från nu gällande bestämmelser i detta ämne. Bl. a. innebär förslaget, såsom en följd av att muntligt förfarande skall bliva regel även i övriga rätterna, att dom kan muntligen avkunnas icke blott, såsom nu, i underrätt utan även i överrätt. Å andra sidan gäller, på sätt framgår av bestämmelserna i 17 kap. 9 och 12 §§ samt 30 kap. 7 och 10 §§, att dom eller beslut i vissa fall även i underrätt kan meddelas annorledes än genom muntligt avkunnande. För de fall, då muntligt avkunnande av dom eller beslut skall äga rum, föreskrives i andra stycket av denna paragraf, att avkunnandet som regel skall ske offentligt. Då förhandling hållits inom stängda dörrar, torde stundom samma skäl som varit bestämmande för denna anordning kunna påkalla, att även dom eller beslut avkunnas inom stängda dörrar. I förslaget har fördenskull upptagits en bestämmelse, enligt vilken avkunnandet i dylika fall må ske inom stängda dörrar.

6—8 §§.

Utän uttryckligt stadgande torde gälla, att förhandling skall föras på svenska språket. Är part, vittne eller annan, som skall höras inför rätten, ej mäktig svenska språket, bör han äga att använda sitt språk och vad han yttrar översättas till svenska liksom ock, i den mån det erfordras, vad som framföres på svenska översättas till det främmande språket. Att så sker får anses påkallat även av hänsyn till förhandlingens offentlighet.

Det har ansetts lämpligt att i samband med övriga föreskrifter i detta kapitel upptaga även bestämmelser om anlitan­de av tolk vid domstols förhand­ling. I huvudsak motsvara de härutinnan föreslagna bestämmelserna vad i lag den 13 juni 1902 finnes stadgat om tolks anlitan­de vid domstol. I 6 och 8 §§ har föreskrivits, att Kungl. Maj:t äger förordna om anställande av allmän tolk samt att till sådan tolk skall utgå ersättning efter vad särskilt stadgats. Någon skyldighet för part eller annan att vid viss utgång av målet återgälda ersättning, som utgått till allmän tolk, torde icke böra föreskrivas. Däremot kan med avseende å belopp, som av allmänna medel utgått till annan tolk, dylik ersättningsskyldighet åläggas enligt reglerna i 18 kap. 13 §. Anlitas tolk i mål, vari åklagare för talan, skall ersättningen till tolk slutligt gäldas av statsverket. Om så erfordras, bör åtgärd för erhållande av tolk vidtagas under målets förberedelse.

9 §.

I denna paragraf givas föreskrifter angående upprätthållande av ordning vid rättens sammanträden. Bestämmelserna i första stycket första och andra punkterna överensstäm­ma i sak med motsvarande föreskrifter i 1881 års förordning. Fotografering i rättssalen verkar i allmänhet störande på förhandlingen och kan, då det gäller tilltalad i brottmål, vara ägnad att utsätta denne för ett onödigt lidande. Med hänsyn härtill och för att undgå ojämnhet i tillämpningen har i första stycket tredje punkten stadgats ovillkorligt förbud mot fotografering i rättssalen. Tydligt är emellertid, att stadgandet avser förbud mot fotografering endast under pågående förhandling.

Av 9 kap. 5 § framgår, att den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen, tager fotografi eller vägrar efterkomma föreskrift, som meddelats till ordningens upprätthållande, härför kan fällas till ansvar. Härutöver har i andra stycket av denna paragraf ansetts böra upptagas bestämmelse därom, att om någon som utvisats tränger sig in i rättssalen eller någon eljest ej åtlyder tillsägelse, som meddelats till ordningens upprätthållande, rätten kan förordna, att han skall omedelbart tagas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock ej utöver tre dagar. En åtgärd av detta slag är ej att betrakta såsom straff.

6 KAP.

Om domstols protokoll.

1 §.

Enligt den ordning, som nu i allmänhet tillämpas, föres protokoll för varje rättegångsdag. Som processkommissionen framhållit är denna anordning för­enad med olägenheter. Enligt beredningens förslag skall för varje mål bildas en akt omfattande parternas inlagor och andra handlingar ävensom bl. a. rät-

tens protokoll i målet. I överensstämmelse härmed har i första stycket föreskrivits, att protokoll skall föras för varje mål särskilt.

Som allmän regel bör gälla, att protokoll föres vid varje handläggning, som ankommer på rätten. Att protokollet vid olika slag av handläggning kan givas större eller mindre fullständighet, framgår av de följande paragraferna. Från den nu angivna huvudregeln synes i enkelhetens intresse vissa undantag böra göras. I många fall vidtagas beträffande ett mål åtgärder, som kunna beslutas av en lagfaren ledamot eller av en tjänsteman vid domstolen utan att någon förhandling äger rum, såsom utfärdande av stämning och kallelser, meddelande av förelägganden, förordnande om delgivning. I dylika fall synes tillräckligt, att anteckning om åtgärden sker å inlaga eller annan handling, som bilägges akten, eller att avskrift av rättens beslut fogas till akten, varvid tillika bör anmärkas vem som vidtagit åtgärden. Vid måls avgörande bör, även om det ej sker vid förhandling utan på handlingarna, alltid föras protokoll; för avskrivning av mål bör, om den ej sker i samband med förhandling, ej erfordras protokoll. Bestämmelser av nu angivet innehåll upptagas i andra stycket.

En grupp av mål, där behovet av protokoll i regel är ringa, utgör mål om ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, de s. k. polis-målen. Föreligger i sådant mål erkännande av den tilltalade, torde protokollet kunna ersättas med erforderliga anteckningar i dagbok eller särskild liggare. Bestämmelse härom har upptagits i sista stycket. Åt Kungl. Maj:t har överlämnats att meddela närmare föreskrifter om sådana anteckningar.

2 §.

Som framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder skulle det i alltför hög grad betunga ordföranden som ledare av rättens förhandling, om han själv skulle ombesörja protokollföringen. Bestyret härmed skulle taga honom desto mera i anspråk som enligt 8 § protokollet skall färdigställas under själva förhandlingen. De memorialanteckningar, som ligga till grund för det nuvarande protokollet, föras i regel ej av rättens ordförande utan vid häradsrätterna av något i domsagan anställt rättsbildat biträde och i rådhusrätterna av någon bisittare i rätten. Enligt domsagostadgan åligger det sekreterare att, när häradshövdingen ej själv tager befattning därmed, föra häradsrättens dombok och övriga protokoll i mål, som handläggas av häradshövdingen som rättens ordförande. Förordnande som protokollförare kan ock av häradshövdingen meddelas i domsagan anställd förste eller andre notarie. I övriga rätterna föres alltid protokoll av särskild protokollförare.

I första stycket av denna paragraf stadgas, att protokoll i regel skall föras av särskild protokollförare. Som sådan kan anlitas antingen befattningshavare vid rätten eller lagfaren ledamot i rätten. Närmare bestämmelser häröf om böra meddelas i de för domstolarna gällande arbetsordningarna. Ehuru behov av särskild protokollförare torde föreligga vid varje förhandling, som är av någon större omfattning, synes icke lämpligt att göra en sådan regel all-

deles undantagslös. Rättens förhandling kan vara av den enkla beskaffenhet, att anlitande av särskild protokollförare ej erfordras, såsom vid muntlig förberedelse i enklare mål eller upptagande av bevisning utom huvudförhandling. Hålles sådan förhandling å annan ort än kansliorten eller rättens vanliga sammanträdesplats, kan i nu antydda fall anlitande av särskild protokollförare vålla onödiga kostnader. För dylika fall bör rättens ordförande äga att själv föra protokollet.

Förslaget upptager icke någon bestämmelse om ansvaret för protokollets innehåll; vem ansvaret åligger, torde böra bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Något omedelbart ansvar för protokollets innehåll och avfattning torde icke böra åligga rättens ordförande. Då protokollet skall avfattas i slutlig form redan under själva förhandlingen, skulle hans uppmärksamhet i alltför hög grad därigenom tagas i anspråk; en justering efter förhandlingens slut skulle komma i strid med den nyss angivna grundsatsen. Som framgår av 8 § skola som kontroll å att protokollet riktigt återger vissa utsagor dessa uppläsa för den som höres; tydligt är, att om tvekan uppstår om protokollets avfattning, det är rätten, som har att bestämma, vad som skall upptagas i protokollet och i sådant fall även bär ansvaret för protokollets innehåll. I överensstämmelse med vad nu yttrats har icke stadgats skyldighet för ordföranden att underteckna protokollet. Detta åligger protokollföraren; ordföranden har att underteckna det, endast om han själv fört protokollet.

I andra stycket har i överensstämmelse med vad i förslaget föreskrives om tolk och om rättens sakkunnig upptagits bestämmelse, att ej den må anlitas som protokollförare, vilken till saken eller någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Med hänsyn till den befattning, som protokollföraren har att taga med målet, bör han ha avlagt domared.

3 §.

Enligt denna paragraf skola i protokoll alltid antecknas vissa uppgifter om förfarandets form och yttre förlopp. Enligt punkt 7 skall i protokoll upptagas endast sådant rättens beslut, som ej uppsättes särskilt. Som framgår av 17 kap. 10 § och 30 kap. 8 § skola rättens domar alltid uppsättas särskilt; de skola alltså icke upptagas i protokollet. Det nu sagda gäller ock i allmänhet enligt 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 § om rättens slutliga beslut. Beslut, som meddelas under rättegången, skola alltid antecknas i protokollet.

Enligt punkt 8 skola skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten, alltid antecknas. För det fall, att nämnden bestämmer utgången, bör i protokollet antecknas ej blott ordförandens eller annan lagfaren ledamots utan även, om skiljaktighet förekommer inom nämnden, nämndemans avvikande mening. Förekomma i annat fall olika meningar inom nämnden, har i överensstämmelse med vad för närvarande gäller anteckning icke ansetts böra äga rum av nämndemans avvikande mening.

4 §.

Som framhållits i annat sammanhang är förberedelsens syfte att klarlägga tvisteläget mellan parterna och i övrigt förbereda huvudförhandlingen. Enligt beredningens förslag är icke nödvändigt, att den domare, som leder förberedelsen, tillika deltagar i huvudförhandlingen. Är förberedelsen skriftlig, innehålla de mellan parterna växlade skrifterna vad som erfordras. Vid muntlig förberedelse måste däremot i viss omfattning anteckning av vad som förekommit ske i protokoll, i den mån ej såsom beträffande stämningsansökan hänvisning kan ske till skrift. Anteckning bör alltid ske av de invändningar mot målets upptagande, som framställas av svaranden, samt svarandens medgivande eller bestridande av karendens yrkande ävensom av svarandens invändningar i sak mot karendens talan. Likaledes böra antecknas av karenden gjorda medgivanden, invändningar, nya yrkanden eller ändringar i tidigare framställda yrkanden.

Protokollet vid muntlig förberedelse skall enligt denna paragraf tillika innehålla en kort redogörelse för de omständigheter parterna åberopa till stöd för sina påståenden eller invändningar jämte motpartens yttrande däröver. Anteckningarna böra avse uteslutande själva sakframställningen; rättslig utveckling av parternas talan bör icke förekomma under förberedelsen, och än mindre bör anteckning därav ske i protokollet. Ej heller bör något fullständigt återgivande av parternas yttranden äga rum; de omständigheter, som parterna å ömse sidor åberopa, böra upptagas i korthet.

Ett viktigt led i förberedelsen äro parternas uppgifter å de bevis de vilja åberopa och vad de ämna styrka med varje särskilt bevis. Dessa uppgifter böra antecknas i protokollet. Protokollet bör även innehålla uppgift å de skriftliga bevis, som företes vid förberedelsen. Något angivande av innehållet i åberopade bevis bör icke ifrågakomma. Då slutligen i denna paragraf som föremål för anteckning angives »vad i övrigt anses nödigt till ledning vid huvudförhandlingen», åsyftas därmed ej framställningar, som kunna vara av betydelse för bedömandet i sakligt eller rättsligt hänseende, utan förhållanden, som kunna tjäna till ledning vid huvudförhandlingens anordnande och dess yttre förlopp, t. ex. olika frågors särskiljande vid förhandlingen, den ordning i vilken åberopade bevis böra upptagas eller, då rätten finner nödigt att själv inskaffa bevis, uppgift å sådant bevis och vad därmed skall styrkas.

Till underlättande av protokollföringen böra i den mån det kan ske de sålunda föreskrivna anteckningarna ersättas av motsvarande hänvisning till inlaga eller annan handling eller till tidigare protokoll i målet.

Som förut framhållits äger någon bevisupptagning i allmänhet icke rum under förberedelsen. Denna regel är dock icke undantagslös. För de fall, då beslut t. ex. angående rättegångshinder kan meddelas under förberedelsen, må ock bevis upptagas rörande frågan. I sådana fall äga bestämmelserna i 6 och 7 §§ tillämpning.

Enligt sista stycket äro reglerna i denna paragraf att tillämpa även beträffande protokoll vid annan förhandling än muntlig förberedelse, dock ej huvudförhandling. Som exempel å sådan förhandling kan nämnas förhand-

ling, som avses i 45 kap. 13 §, 50 kap. 12 §, 51 kap. 12 § och 55 kap. 16 §.

En viss särställning intar förhandling, som äger rum för upptagande av bevis utom huvudförhandling eller i fråga rörande företeende av skriftligt bevis eller för förhör, som avses i 52 kap. 10 § och 56 kap. 12 § eller angående handräckning i tvistemål eller i brottmål rörande användande av tvångsmedel. Att i nu antydda fall protokollets innehåll bör lämpas efter syftet med förhandlingen, ligger i öppen dag. Tydligt är ock, att vid sådan förhandling bestämmelserna i 6 och 7 §§ mera ofta komma till användning.

5—7 §§.

Av bestämmelserna i dessa paragrafer avse de i 5 § upptagna huvudförhandlingens yttre förlopp och de genom parternas yrkanden, medgivanden, bestridanden och invändningar uppdragna gränserna för rättens prövning; någon motivering för dessa bestämmelser torde icke erfordras.

Bestämmelserna i 6 och 7 §§ behandla frågan, i vilken omfattning utredningsmaterialet skall upptagas i protokollet. Enligt sin lydelse äga de tillämpning å varje rättens förhandling; det är emellertid uppenbart, att de ha sin egentliga betydelse för huvudförhandlingen. I överensstämmelse med vad som framhållits i samband med behandlingen av förslagets huvudgrunder föreskrives som allmän regel i 6 §, att utsaga, som avgives av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, alltid skall antecknas. Det nu sagda gäller även rättens iakttagelse vid syn å stället. Vad angår anteckning av utsaga är tydligt, att i detta sammanhang icke åsyftas någon ordagrann uppteckning, ej heller att utsagans innehåll antecknas fullständigt. Som framgår av 9 § kan en sådan fullständig uppteckning i vissa fall anordnas. Vidtages ej sådan anordning, skulle en fullständig uppteckning inverka störande på förhandlingen. I överensstämmelse härmed stadgas i 6 §, att uppteckningen bör begränsas till vad som kan antagas vara av betydelse i målet. Uppteckningens syfte är icke att bilda grundval för rättens avgörande utan att utgöra en kontroll för domstolen och parterna, att de uppgifter, som utsagan innehåller, ej komma att förbigås vid prövningen. Även för fullföljdsförfarandet har protokollet sin betydelse. I många fall torde någon stridighet icke föreligga om uppteckningens riktighet eller de däri meddelade uppgifternas bevisvärde; råder tvekan härutinnan, har, såsom framgår av 35 kap. 13 §, en vidsträckt befogenhet tillagts såväl hovrätten som parterna att låta ånyo avhöra den i underrätten hörde. Vad angår förnyat upptagande i högsta domstolen sammanhänger den inskränkning i detta hänseende, som stadgas i sistnämnda lagrum, med det förhållandet, att högsta domstolens befattning med frågor, som röra uppskattning av muntlig bevisning, i förslaget blivit väsentligt begränsad.

I andra stycket av 6 § ha vissa undantag gjorts från huvudregeln i första stycket. Beträffande de fall, då i högre rätt uppteckning icke kan anses påkallad med hänsyn till målets fullföljd, har överlämnats åt domstolen att avgöra, huruvida sådan uppteckning skall äga rum. På grund härav föreligger

skyldighet att låta verkställa uppteckning, som avses i första stycket, icke i något fall för högsta domstolen och ej heller för hovrätt i fall, då hovrätten enligt 2 kap. 2 § första stycket 2 utgör första och enda instans. Även i vissa andra fall torde uppteckning i hovrätt ej erfordras, såsom då prövningstillstånd i målet endast kan meddelas på grund av att avgörandet har betydelse som prejudikat eller eljest utöver det föreliggande målet.

Utöver de i 3—6 §§ föreskrivna anteckningarna bör uppteckning i allmänhet icke ske av vad som förekommer vid förhandlingen. Parternas anföranden skola alltså i regel icke antecknas; i 7 § meddelas förbud mot anteckning av parts utveckling av talan i rättsligt hänseende. Vad angår sakframställningen är regeln icke lika ovillkorlig. En viss sakuppgift, som vid huvudförhandlingen lämnats av part, t. ex. erkännande av en viss, för målet betydelsefull omständighet, kan enligt denna paragraf antecknas i protokoll. Som framhållits av riksdagen torde sådan anteckning kunna ifrågakomma särskilt i brottmål. Bland de utsagor, som skola antecknas enligt 6 §, upptages även utsaga av målsägande i visst fall. Den tilltalade kan äga ett berättigat intresse, att även hans utsaga, i vad den avser att bemöta målsägandens uppgifter, tages till protokollet. Tydligt är emellertid, att särskilda skäl böra föreligga för att uppteckning sker utöver vad i 6 § föreskrives.

8 §.

Denna paragraf innehåller den redan omnämnda regeln, att protokollet under förhandlingen omedelbart skall avfattas i slutlig form. Stadgandet innebär, att protokollet uppsättes under förhandlingens gång och samtidigt med att denna fortskrider. Det som sålunda antecknas utgör det slutliga protokollet, och någon ytterligare bearbetning av detsamma i språkligt eller sakligt hänseende är icke tillåten. Behovet av minnesanteckningar som stöd för protokollets uppsättande kommer alltså att bortfalla. Som kontroll å att protokollets färdigställande icke fördröjes har upptagits föreskrift, att protokollet, då det är uppsatt, vid förhandlingens slut skall av rättens ordförande försees med anteckning därom.

Vikten av protokollets omedelbara uppsättande har beträffande utsagor, som enligt 6 § skola antecknas i protokoll, särskilt inskräpts genom föreskrifterna i andra stycket av förevarande paragraf. Med hänsyn till dessa utsagors betydelse i rättegången har, i överensstämmelse med vad som redan nu enligt 17 kap. 28 § R.B. gäller i fråga om vittnesmål, stadgats, att sådan utsaga genast skall uppläsas ur protokollet och den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen. Finnes erinran befogad, skall ändring genast ske; erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter må protokollet ej ändras. Skäl kunna anföras för att, då avfattningen godkännes, den hörde skall genom påteckning av sitt namn vitsorda riktigheten. Härigenom skulle vinnas en ej oviktig kontroll, att uppteckningen riktigt återger utsagans innehåll samt att uppteckningen omedelbart erhåller sin slutliga avfattning. Å andra sidan har mot fordran å vitsordande genom påteckning gjorts gällande, att vittne eller annan, som nödgas att omedelbart granska en honom förelagd uppteckning av

vad han yttrat, i regel icke är i stånd att härvid utöva den erforderliga kritiken i fråga om uppteckningens riktighet; ofta är han benägen att utan vidare taga uppteckningen för god. Fara föreläge alltså, att det skriftliga godkännandet tillades ett bevisvärde, som det icke ägde. En underskrift på en vittnesberättelse kunde, som erfarenheten från de skriftliga vittnesattesterna visat, göra vittnet benäget att vid senare förhör vidhålla även oriktiga uppgifter. De sålunda framförda synpunkterna kunna icke fränkännas berättigande. Beredningen har därför icke ansett sig böra uppställa krav på skriftligt godkännande av den som höres.

9 §.

Det kan icke bestridas, att anteckning i protokollet av avgivna utsagor ofta är ägnad att medföra tidsutdräkt och verka störande på förhandlingen. Dessa olägenheter framträda starkare i den mån särskild vikt ligger på ett noggrant återgivande av utsagans innehåll. I förevarande paragraf beredes för dylika fall möjlighet till upptagande av utsagor genom stenografi eller på fonetisk väg. Rätten har att av eget initiativ förordna om sådant upptagande och därvid även bestämma, vilket upptagningssätt skall komma till användning. Då parterna i allmänhet ha att bära kostnaderna för stenografisk upptagning, bör sådan i regel icke anordnas utan parternas samtycke. Någon kostnad för upptagningen åligger däremot ej parterna vid fonetisk upptagning. Även med hänsyn härtill torde, då installation för fonetisk upptagning redan finnes i rättssalen, sådan vara att föredraga. Rätten kan på vilket stadium som helst besluta om upptagning, och denna kan avse såväl samtliga utsagor som ock allenast sådana, i fråga om vilka behovet av ett noggrant återgivande framträder starkare. Det sistnämnda är av särskild betydelse vid fonetisk upptagning.

Stenograf, som anlitas för uppteckningen, är att anse som ett biträde åt rätten, och han bör alltså utses av rätten. I överensstämmelse med vad som föreskrivits om protokollförare bör gälla, att ej den anlitas, vilken till saken eller någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet däri genom kan anses förringad. I fråga om ed eller försäkran bör beträffande stenograf, som anlitas av rätten, tillämpas samma regler som för tolk. Ersättning till stenograf bör utgå av allmänna medel och bestämmas enligt samma grunder som gälla för tolk. I samband med målets avgörande har rätten att förordna om dess återgäldande till statsverket; i brottmål, vari åklagare för talan, stannar dock ersättningen å statsverket.

Upptagande å fonetisk väg innebär ett ordagrant återgivande av den avgivna utsagan, och någon kontroll erfordras icke, att det upptagna överensstämmer med vad som yttrats; däremot bör uppenbart tillses, att störningar av teknisk natur icke förekomma. I viss mån annorlunda är förhållandet vid upptagning genom stenografi. I detta fall ligger icke i själva återgivandets natur, att ej missförstånd eller luckor kunna förekomma. Efter utsagans anteckning bör därför uppläsning ske på samma sätt som vid uppteckning genom vanlig skrift.

Vad som enligt denna paragraf upptages ingår icke i protokollet; utskrift

därav bör så snart ske kan verkställas och som bilaga fogas till protokollet. Även stenogrammet och, då uppteckningen skett på fonetisk väg, de därvid använda rullarna eller skivorna böra bevaras, så länge rättegången pågår eller fullföljd kan äga rum. Det är ej nödvändigt, att utskriften föreligger redan då rätten har överläggning och avgör målet. Rätten kan, om det erfordras, anordna uppläsning av stenogrammet och kan vid fonetisk upptagning låta reproducera utsagan. Utskrift av stenogram bör till riktigheten bestyrkas av den som anlåtats som stenograf. Närmare föreskrifter om upptagande, som avses i denna paragraf, böra meddelas i administrativ ordning.

10 §.

Aktsystem tillämpas redan nu i viss omfattning vid måls handläggning i högre rätt.

Som redan framhållits bör även i underrätt för varje mål bildas en akt. Denna bör omfatta parternas inlagor och andra handlingar, som inkommit i målet. Något återgivande av deras innehåll sker icke i protokollet; däremot skall, som framgår av 4 § andra stycket och 5 § andra stycket, i den mån det erfordras, i protokollet hänvisas till sådan handling. Skriftlig fullmakt skall enligt föreskrift i 12 kap. 9 § alltid i huvudskrift eller styrkt avskrift biläggas akten. Någon gång företes i ett mål handlingar, särskilt kartor och ritningar, utan att ett ingivande av handlingen sker; parten kan ha ett berättigat intresse i att alltjämt kunna förfoga över handlingen. Uppenbart är, att i dessa fall anteckning bör ske i protokoll av vad rätten vid granskningen av sådan handling finner vara av betydelse i målet.

Enligt 1 § andra stycket erfordras ej protokoll över varje rättens handläggning; i sådana fall bör om den åtgärd, som handläggningen avser, anteckning ske å inlaga eller annan handling eller avskrift av beslutet biläggas akten.

Då rättens protokoll i varje mål ingå i akten, skola alltså icke, såsom nu i allmänhet sker, protokollen i skilda mål sammanföras i band. Vad däremot angår rättens dom eller sådant beslut i målet, som uppsättes särskilt, skall avskrift därav biläggas akten. Som framgår av 17 kap. 10 § och 30 kap. 8 § skola rättens domar, ordnade i nummerföljd efter tiden för deras meddelande, för varje år sammanföras till en dömbok; det nu sagda gäller enligt stadganden i nämnda kapitel även rättens slutliga beslut, som meddelas särskilt. Grunden till denna anordning är rättens behov av att alltid äga tillgång till avgöranden av detta slag; vid fullföljd av talan skall akten i lägre rätt översändas till den högre rätten.

Förslaget utgår ifrån att för varje instans, där målet handlägges, bildas en särskild akt. Har vid målets fullföljd akten översänts till högre rätt, skall, sedan den högre rättens dom eller slutliga beslut vunnit laga kraft, den från lägre rätt mottagna akten återsändas till denna jämte avskrift av den högre rättens dom eller beslut. Akterna komma alltså att slutligen förvaras i respektive instans: akterna i högsta domstolen i nedre justitierevisionen, hovrättsakterna i hovrätten och underrättsakterna i underrätten.

I särskilda författningar meddelas bestämmelser om rätt för part att åter-

få handlingar, som ingivits till högre rätt. Dessa bestämmelser böra utvidgas att avse även handling, som ingivits till underrätt och blivit bilagd akten.

11 §.

Några allmänna bestämmelser om diarieföring vid domstolarna av där förekommande mål finnas nu icke meddelade. Däremot upptagas i särskilda författningar föreskrifter i ämnet. Enligt 11 kap. 72 § vattenlagen åligger det vattenrättssekreteraren att över alla vid vattendomstolen anhängiggjorda ansökningsmål föra förteckning, utvisande tiden då varje mål inkommit, därmed vidtagna åtgärder samt tiden för målets avgörande; denna föreskrift gäller även beträffande andra vattenmål. Skyldighet för ägodelningsdomare att föra dagbok är föreskriven i 21 kap. 36 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet. För hovrätt och nedre justitierevisionen upptagas bestämmelser om diarieföring uti arbetsordningarna.

Uti förevarande paragraf har, närmast efter vattenlagens förebild, upptagits bestämmelse om dagbok. I dagboken antecknas varje mål i den ordning det inkommit till rätten. Målen förses med nummer i löpande följd; det nummer, som ett mål sålunda erhållit, antecknas å akten och utgör tillika den- nas nummer. I allmänhet torde vara lämpligt, att dagboken upplägges i särskilda avdelningar, t. ex. för tvistemål och brottmål eller i hovrätt för vademål och besvärsmål. Är domstolen delad å avdelningar, torde för varje avdelning särskild dagbok kunna föras. Anteckningarna i dagboken böra vara så fullständiga, att de lämna en översikt av målets behandling. De böra alltså upptaga tiden, då målet inkommit, de åtgärder, som av rätten vidtagits, och tiden för målets avgörande. Även inlagor från parterna torde för det fall, då anteckning därom ej sker i protokoll, böra anmärkas i dagboken, t. ex. parternas inlagor vid skriftlig förberedelse. Beträffande åtgärder, som av rätten vidtagits, bör anteckningen upptaga tiden, då åtgärden beslutats, och i kort- het dess innehåll. Anteckningen om målets avgörande torde däremot böra avse endast tiden, då det skett, med uppgift å domens eller beslutets nummer i domboken. För att dagboken skall kunna tjäna till ledning vid utfärdande av bevis rörande målets fullföljd, bör dagboken innehålla anteckning om anmälan eller inlaga, som avser målets fullföljande, och de åtgärder, som rätten i anledning därav vidtagit. Anteckningarna i dagboken böra för varje mål återgivas å aktens omslag eller särskild bilaga till denna.

12 §.

De bestämmelser, som upptagits i föregående paragrafer, böra i tillämpliga delar gälla även beträffande ärende, som avses i förslaget, t. ex. rättens handläggning av fråga om tvångsmedel, då åtal ej väckts, eller upptagande av bevis till framtida säkerhet.

13 §.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av bestämmelserna i detta kapitel, böra meddelas i administrativ ordning. Till underlättande

av protokollföreläggningen torde i stor utsträckning blanketter böra användas. I fråga om aktbildningen böra föreskrifter och anvisningar meddelas rörande aktternas beskaffenhet och handlingars infogande i akten. För dagboken bör formulär fastställas. I den mån andra förteckningar än dagboken kunna anses erforderliga, bör det tillkomma Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter även därom.

7 KAP.

Om åklagare och polismyndighet.

1 §.

Som framhållits i samband med förslagets huvudgrunder torde den nuvarande åklagarorganisationen i stort sett böra bibehållas. De allmänna åklagarna komma liksom nu att vara justitiekanslern såsom under Kungl. Maj:t högste åklagare och chef för rikets åklagarväsen samt landsfogdar och distriktsåklagare. Till distriktsåklagare äro i överensstämmelse med 3 § instruktionen för landsfogdarna den 24 april 1936 att hänföra landsfiskaler, stadsfiskaler och polismän med åtalsrätt. Enligt processkommissionens betänkande skulle för varje hovrättsområde inrättas särskilda åklagarbefattningar; dessas innehavare, hovrättsåklagarna, skulle såsom allmänna åklagare utöva ledningen av och uppsikten över åklagarväsendet inom hovrättens område samt vara åklagare vid hovrätten. Angående de skäl, som föranlett beredningen att icke förorda inrättande av hovrättsåklagare, hänvisas till den allmänna motiveringen.

I beredningens förslag upptagas icke bestämmelser om åklagarmyndigheternas organisation och de kompetenskrav, som böra uppställas å innehavarna av olika åklagarbefattningar. Som nu böra bestämmelser därom meddelas i särskild ordning. De uppgifter, som med det av beredningen föreslagna muntliga och koncentrerade förfarandet tillkomma åklagarna, ställa stora anspråk å deras insikter, omdöme och duglighet. Deras uppgifter bliva ock, särskilt med hänsyn till åtalets utförande i högre rätt, av större omfattning än tidigare. För att åklagarna skola motsvara dessa nya krav, torde en förstärkning av åklagarorganisationen visa sig nödvändig.

Frågan om justitiekanslerns ställning har under sista tiden varit föremål för uttalanden från riksdagens sida. Vid 1934 års riksdag väcktes i andra kammaren en motion (nr 158), vari hemställdes, att justitiekanslern måtte utslutas ur den i § 35 regeringsformen upptagna förteckningen å förtroende-ämbetsmän. Till stöd för denna hemställan framhölls, att justitiekanslersämbetet numera vore av väsentligt annan karaktär än vid tillkomsten av 1809 års regeringsform. Ämbetets betydelse låge nu främst däri, att justitiekanslern vore åklagarmaktens högste representant. Samma synpunkter som åberopats till stöd för domarnas oavsätlighet ägde enligt motionen också tillämpning i fråga om åklagarna, främst justitiekanslern; en självständig åklagarmakt

vore av lika stor betydelse för rättssamhället som en oberoende domarkår. Konstitutionsutskottet hemställde i avgivet utlåtande (nr 7), att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Enligt utskottet medförde justitiekanslerns huvudsakliga ämbetsåliggande att som kronjurist bistå Kungl. Maj:t med juridiska utredningar eller utlåtanden och vara Kungl. Maj:ts högste åklagare samt att å Kungl. Maj:ts vägnar utöva tillsyn över ämbetsmännens förvaltning bestämt krav på att han borde tillhöra den kategori av chefsämbetsmän, vilkas bibehållande i ämbetets utövning borde vara beroende av Kungl. Maj:ts prövning vid regeringsmaktens utövande. Utskottets hemställan bifölls av båda kamrarna.

Även vid 1937 års riksdag upptogs, om ock från andra utgångspunkter, frågan om justitiekanslerns ställning. Uti en i första kammaren väckt motion (nr 141) hemställdes om utredning och förslag rörande sådan ändring av regeringsformen, att justitiekanslern ålades effektiv kontroll å Konungens vägnar över jurisdiktionens och administrationens handhavande och tillämpning. I motionen framhölls särskilt den sida av justitiekanslerns ämbetsutövning, som avser uppsikten över domstolar och andra myndigheter. Fara föreläge enligt motionären, att justitiekanslern genom sin befattning med åklagarväsendet alltför mycket skildes från sina kontrolluppgifter; hans ansvar för en effektiv kontroll över jurisdiktion och förvaltning borde fastställas i grundlagen. Även i andra kammaren väcktes vid 1937 års riksdag motioner, som beröra justitiekanslerns ställning. I en motion (nr 293) gjordes samma hemställan som uti den i första kammaren väckta motionen. I en annan motion (nr 187) hemställdes om utredning rörande de åtgärder, som vore ägnade att giva åt justitiekanslern, justitieombudsmannen och militieombudsmannen en starkare ställning gentemot domstolar samt ämbets- och tjänstemän. I anledning av motionerna hemställde konstitutionsutskottet i avgivet utlåtande (nr 20) om utredning angående justitiekanslerns, justitieombudsmannens och militieombudsmannens allmänna ämbetsställning och därmed sammanhängande spörsmål. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande har chefen för justitiedepartementet den 19 november 1937 tillkallat sakkunniga att i departementet verkställa utredning i ämnet. Denna utredning är ännu icke avslutad.

Beredningen har icke anledning att ingå på justitiekanslerns ställning i vidare mån än den rör hans befattning med rikets åklagarväsen. Enligt den av Kungl. Maj:t den 18 juni 1937 utfärdade instruktionen för justitiekanslersämbetet är justitiekanslern Kungl. Maj:ts högste åklagare och ombudsman, och han skall i sådan egenskap öva uppsikt över åklagarväsendet i riket; han är bl. a. chefsmyndighet för landsfogdarna i deras egenskap av överåklagare i länen. De uppgifter, som redan nu åvila justitiekanslern som högste åklagare, ställa stora krav å ämbetet, och de komma, som förut antytts, att bliva ännu mera omfattande enligt beredningens förslag. En förstärkning av de arbetskrafter, som stå till kanslerns förfogande, synes därför nödvändig. Processkommissionen föreslog, att till justitiekanslerns biträde skulle anställas erforderligt antal ämbetsmän, benämnda kanslersråd, vilka skulle ha till upp-

gift att tillhandagå justitiekanslern i hans ämbete och efter förordnande av honom utföra åklagartalan i högsta domstolen. Även beredningen förutsätter, att hos justitiekanslern skola finnas anställda biträdande åklagare med åliggande att utföra på justitiekanslern ankommande uppgift. Med hänsyn till pågående utredning anser sig beredningen icke böra göra något uttalande om justitiekanslerns ämbetsställning i övrigt.

Landsfogdetjänsterna ha helt nyligen varit föremål för en genomgripande omorganisation. Vid dennas genomförande har i viss mån hänsyn tagits till de krav, som en reformerad straffprocess kommer att ställa å dessa åklagare. Enligt nu gällande landsfogdeinstruktion är landsfogde överåklagare inom länet och i denna sin egenskap underställd justitiekanslern; han har ansvaret för och ledningen av åklagarväsendet inom länet. Samtidigt har länsstyrelsernas befattning med åklagarväsendet upphört. För behörighet att erhålla landsfogdetjänst fordras, att sökanden skall ha avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov och under viss tid ha tjänstgjort som rättsbildat biträde i domsaga eller i rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter samt därunder innehaft förordnande att förvalta domarämbete ävensom att ha förvärvat erfarenhet i åklagar- och polisgöromål genom tjänstgöring i olika grenar av sådan verksamhet. Till biträde åt landsfogde kan förordnas landsfogdeassistent med uppgift att biträda landsfogden i hans göromål; landsfogdeassistent kan som biträdande åklagare i vissa fall utföra åklagartalan i landsfogdens ställe. Som framhållits i den allmänna motiveringen torde den nya organisationen böra i allt väsentligt bibehållas. Tydligt är emellertid, att arbetsuppgifterna även för landsfogdarna med beredningens förslag bliva av större omfattning. Denna ökade arbetsbörda torde påkalla anställande av ett större antal landsfogdeassistenter än som för närvarande finnes.

Frågan om distriktsåklagarorganisationen har varit föremål för utredning. Uti en av tillkallade utredningsmän den 24 oktober 1935 avgiven promemoria (Statens off. utredn. 1935:57) förordades beträffande landsfiskalerna, att deras nuvarande arbetsuppgifter skulle uppdelas på två befattningar. Landsfiskalerna skulle bibehållas som åklagare samt lokala ordnings- och kriminalpolischefer, medan utsökningsgöromålen, däri inbegripet även indrivning och redovisning av skatter och böter, överflyttades på nya befattningshavare, häradsfogdar. Krav å juridisk examen uppställdes icke i fråga om distriktsåklagarna; däremot fordrades genomgång av en särskild utbildningskurs, förlagd till statens polisskola i Stockholm. Frågan om distriktsåklagarväsendets ordnande har sedermera enligt Kungl. Maj:ts beslut den 17 december 1937 upptagits till ny utredning. Denna utredning är ännu icke avslutad.

Som berörts i det föregående finnas hos landsfogdarna anställda landsfogdeassistenter som biträdande åklagare, och enligt vad beredningen framhållit böra biträdande åklagare anställas även hos justitiekanslern. Skäl torde föreligga att utsträcka möjligheten till anställande av biträdande åklagare även till distriktsåklagare. Bestämmelse härom har upptagits i andra stycket. Instruktioner för de allmänna åklagarna böra liksom nu utfärdas av Kungl. Maj:t.

2 och 3 §§.

Bestämmelserna i dessa paragrafer överensstämma med den nu gällande ordningen. Med hänsyn till deras för åklagarorganisationen grundläggande betydelse har beredningen ansett, att de böra erhålla lags karaktär.

4 §.

Denna paragraf innehåller vissa allmänna bestämmelser om de olika åklagarnas behörighet med hänsyn till den instans, vari talan skall föras. Vid underrätt utföres åklagartalan av landsfogde eller distriktsåklagare. Beträffande den närmare fördelningen av åklagaruppgifterna dem emellan förutsättes, såsom framgår av sista stycket, att närmare föreskrifter meddelas i de för dem gällande instruktionerna. En sådan uppdelning är redan nu genomförd. Vad angår landsfogdes åtalsrätt föreskrives i gällande instruktion, att han är skyldig att åtala vissa i instruktionen angivna grövre brott; dock äger han, då beträffande visst mål, däri fråga är om sådant brott, åklagaruppgiften uppenbarligen är att anse som mindre krävande, förordna därtill behörig landsfogdeassistent eller vederbörande distriktsåklagare att på eget ansvar fullgöra vad som ankommer på landsfogden. Landsfogden äger å andra sidan att, då mål beträffande annat brott kräver mera omfattande utredning eller eljest omständigheterna påkalla det, även i fråga om sådant brott anhängiggöra och utföra åtal eller övertaga väckt åtal. Var gränsen skall dragas mellan landsfogdes och distriktsåklagares åtalsrätt, beror uppenbarligen i hög grad på den kompetens, som de senare erhålla. För att landsfogdarnas åtalskyldighet skall kunna begränsas på sätt nu skett — något som är en förutsättning för att den nuvarande organisationen i stort sett skall visa sig tillräcklig — är av stor vikt, att distriktsåklagarna äro fullt skickade att vid muntlig förhandling utföra talan även i mera invecklade mål. Då frågan om distriktsåklagarnas ställning är föremål för särskild utredning, har beredningen icke ansett sig böra närmare ingå på nu berörda spörsmål.

Som redan anmärkts upptager förslaget icke några särskilda hovrättsåklagare. I mål, som väckts i underrätt, föres enligt förslaget åklagartalan i hovrätt av landsfogde eller distriktsåklagare. Det har ifrågasatts, att rätt att fullfölja talan till hovrätt endast skulle tillkomma högre åklagare eller i varje fall att distriktsåklagares rätt att fullfölja skulle göras beroende av tillstånd av högre åklagare. Beredningen har emellertid icke ansett tillräckliga skäl föreligga att förorda något av dessa alternativ. Som framhållits i samband med förslagets huvudgrunder är den åklagare, som utfört åtalet i underrätten, i allmänhet bäst skickad att föra talan även i hovrätten. Har åtalet i underrätten utförts av landsfogde, bör det tillkomma honom att föra talan i hovrätten; det nu sagda bör i princip gälla även beträffande distriktsåklagare. I överensstämmelse med föreskrifterna i nu gällande instruktioner bör det emellertid äligga distriktsåklagare, som ämnar fullfölja talan, att därom i god tid underrätta landsfogden. Denne sättes därigenom i tillfälle att, om omständigheterna påkalla det, själv övertaga talans utförande; anser han, att fullföljd icke bort äga rum, kan han nedlägga den fullföljda talan.

Fullföljes i hovrätten talan av den tilltalade, bör det i allmänhet åligga den åklagare, som företrätt åtalet i underrätten, att utföra åklagartalan i hovrätten; även i detta fall bör dock högre åklagare äga att övertaga talan. Bestämmelser om högre åklagares rätt att övertaga talan upptagas i 5 §. Beträffande åtal, som enligt 2 kap. 2 § första stycket 1 upptages omedelbart av hovrätten, är enligt förslaget justitiekanslern ensam allmän åklagare; i fråga om åtal, som på grund av annan bestämmelse, t. ex. 19 kap. 5 §, skall väckas omedelbart i hovrätt, tillkommer åtalsrätten landsfogde eller distriktsåklagare. Huruvida särskild åklagare äger föra talan i mål, som väckes omedelbart i hovrätt, regleras, som framgår av 8 §, ej i rättegångsbalken utan beror av de bestämmelser, som gälla för denne.

Enligt 30 kap. 6 § 3 mom. R.B. må i högsta domstolen allmänt åtal ej fullföljas av annan än justitiekanslern eller ock justitieombudsmannen eller militieombudsmannen. I den för justitiekanslern utfärdade instruktionen föreskrives, att han har att själv utföra de åtal, som av honom fullföljas i högsta domstolen eller där omedelbart anhängiggöras. Enligt denna paragraf är justitiekanslern allmän åklagare vid högsta domstolen. Denna regel gäller såväl åtal, som väckas eller fullföljas i högsta domstolen av allmän åklagare, som ock åtal, som dit fullföljas av enskild part. Någon särskild bestämmelse om talans utförande i mål, som till högsta domstolen fullföljts av enskild part, finnes nu icke meddelad; det tillkommer den åklagare, som i lägre rätt fört talan i målet, att företräda åtalet även i högsta domstolen. Med den av beredningen föreslagna ordningen för målens behandling i högsta domstolen måste emellertid även i sistnämnda fall stora krav uppställas å åklagarnas kompetens. Från den nu angivna huvudregeln göres dock i andra stycket ett undantag; justitiekanslern äger att i mål, vari talan fullföljts allenast av enskild part, förordna lägre åklagare att utföra sådan talan. Undantaget har sin grund i önskemålet att ej i alltför hög grad öka justitiekanslerns arbetsbörda; vissa mål, som fullföljas av enskild part, torde ock vara av den enkla beskaffenhet, att talans utförande kan anförtros åt åklagaren i lägre rätt. Beträffande justitieombudsmannen och militieombudsmannen hänvisas till vad under 8 § yttras.

5 §.

Av den chefsställning, som justitiekanslern och landsfogdarna intaga i förhållande till de dem underställda åklagarna, torde följa, att de äga anbefalla sådan åklagare att väcka talan i mål, vari denne enligt allmänna regler är behörig att föra talan. I första stycket av denna paragraf stadgas, att högre åklagare även äger att i fall, då talans utförande tillkommer lägre åklagare, övertaga uppgift, som ankommer på denne. Föreskriften överensstämmer, i vad angår landsfogde, med landsfogdeinstruktionen.

I överensstämmelse med vad processkommissionen förordat och redan nu gäller enligt instruktionen för justitiekanslern upptagas i första stycket tillika bestämmelser om rätt för justitiekanslern att förordna extra åklagare. Denna hans befogenhet torde dock icke böra avse utförande av talan i högsta domstolen i annat fall än då talan fullföljts allenast av enskild part.

Som framhållits vid 1 § torde, med hänsyn till åklagarmyndigheternas organisation, det icke böra åläggas en åklagare att själv i alla mål utföra den talan, som ankommer på honom; han bör äga befogenhet att för fullgörande av viss åklagaruppgift anlita biträdande åklagare, som är anställd hos honom. Vad angår landsfogde finnes redan nu rätt härtill medgiven. Landsfogde äger enligt 4 § 1 mom. gällande instruktion att, då beträffande visst mål, vari talan skall utföras av landsfogde, åklagaruppgiften uppenbarligen är att anse som mindre krävande, förordna landsfogdeassistent att på eget ansvar fullgöra vad på landsfogden ankommer; efter justitiekanslersämbetets bestämmande må sådant förordnande även i andra fall kunna meddelas landsfogdeassistent beträffande bestämt mål eller tills vidare i fråga om vissa slag av mål. Däremot föreligger icke någon sådan rätt för justitiekanslern i de fall, då åklagartalan tillkommer honom ensam. Med hänsyn till omfattningen av de uppgifter, som enligt förslaget komma att åvila justitiekanslern, torde emellertid en sådan rätt böra införas. I detta fall bör dock en begränsning göras; det bör alltid tillkomma justitiekanslern och ej den biträdande åklagaren att besluta om väckande eller fullföljande av åtal i högsta domstolen. I vilken omfattning åklagare bör äga att överlämna åklagaruppgift åt biträdande åklagare, bör regleras i den för åklagaren gällande instruktionen.

6 §.

För att åklagaren skall kunna rätt fullgöra sin uppgift fordras, att han intar en fullt opartisk ställning. Som processkommissionen framhållit böra därför samma omständigheter, som grunda jäv mot domare, i regel utgöra hinder för en åklagare att taga befattning med förundersökning eller åtal. Bestämmelse härom har upptagits i förevarande paragraf; åtgärd, som är av brådskande beskaffenhet, må dock vidtagas även av jävig åklagare. Tydligt är, att jäv icke bör kunna grundas å omständighet, som är en omedelbar följd av åklagarens tjänst eller den partsställning, som han på grund därav intar, ej heller å gärning, som förövats mot honom i eller för hans tjänst.

Det synes icke lämpligt, att fråga om jäv mot åklagare hänskjutes till rättsens prövning; frågan torde böra avgöras av hans närmaste förman: jäv mot biträdande åklagare av den åklagare, hos vilken han är anställd, mot distriktsåklagare av landsfogde och mot landsfogde av justitiekanslern. Jäv mot justitiekanslern bör prövas av honom.

7 §.

Beträffande åklagaruppgifternas handhavande i Stockholm gälla i vissa hänseenden särskilda bestämmelser. Enligt instruktionen den 2 april 1937 för stadsfiskalerna i Stockholm skola där finnas sex stadsfiskaler, varav en förste stadsfiskal och en biträdande stadsfiskal. Dessutom skola finnas minst två extra stadsfiskaler. Stadsfiskalerna äro allmänna åklagare i Stockholm. Det ankommer på stadsfiskal att vid rådhusrätten och i viss utsträckning vid polisdomstolen utföra åklagartalan ävensom att vid fullföljd av talan i hovrätten och, med den inskränkning, som föranledes av stadgandet i 30 kap. 6 § 3 mom.

R.B., i högsta domstolen utföra allmänt åtal. Vissa föreskrifter meddelas om målens fördelning mellan åklagarna. Förste stadsfiskalen är under justitiekanslern och överståthållarämbetet chef för övriga stadsfiskaler; han äger i annan stadsfiskals ställe väcka åtal ävensom övertaga utförande av redan väckt åtal.

Beredningen utgår ifrån att den organisation, som åklagarmyndigheten i Stockholm sålunda erhållit, kan i stort sett bibehållas. Med hänsyn härtill har i förevarande paragraf upptagits föreskrift om att vad i de föregående paragraferna stadgats om landsfogde skall i fråga om Stockholm avse förste stadsfiskalen. Beträffande den ställning, som tillkommer annan stadsfiskal än förste stadsfiskalen, äro bestämmelserna om distriktsåklagare omedelbart tillämpliga.

8 §.

I fråga om brott, som hör under allmänt åtal, tillkommer enligt särskilda författningar åtalsrätt i viss utsträckning särskilda åklagare. Justitieombudsmannen och militieombudsmannen intaga enligt regeringsformen och de för dem utfärdade instruktionerna ställning av särskilda åklagare; de äga utföra allmänt åtal endast beträffande de i instruktionen angivna brotten. Enligt lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel ankommer på tullverkets vederbörande åklagare att väcka åtal för brott, som avses i lagen. Talan föres enligt för tullverket gällande tjänstgöringsreglemente av tullfiskal. Kommerskollegium äger enligt den för kollegiet gällande instruktionen förordna om anställande eller fullföljande av åtal för bl. a. sådan förseelse mot sjölagen eller sjömanslagen, som hör under allmänt åtal. Sådant åtal skall i regel utföras av den hos kollegiet anställda sjöåklagaren; han äger ock i nu angivna fall själv anställa och utföra åtal. Även enligt åtskilliga andra författningar tillkommer det särskild åklagare att åtala vissa brott. Förslaget upptager icke frågan om de särskilda åklagarna till närmare behandling. I överensstämmelse med stadgandet i 30 kap. 6 § 3 mom. R.B. har dock i paragrafens andra stycke föreskrivits, att annan särskild åklagare än justitieombudsmannen eller militieombudsmannen ej må i högsta domstolen väcka åtal eller fullfölja väckt åtal. Huruvida särskild åklagare äger att föra talan i hovrätt eller, då talan fullföljts av enskild part, i högsta domstolen, beror av de särskilda bestämmelser, som gälla rörande hans åklagarbefattning. Av justitieombudsmannens och militieombudsmannens instruktioner framgår, att de i detta fall kunna uppdraga åt annan åklagare att utföra talan även i högsta domstolen.

9 §.

Polismyndighet äger enligt förslaget vidtaga åtgärd eller meddela beslut under förundersökning i brottmål samt även i andra fall, såsom rörande användning av tvångsmedel. Med hänsyn härtill erfordras föreskrift om vad som enligt förslaget skall förstås med polismyndighet.

Enligt gällande polisreglemente tillkommer under länsstyrelsen eller, vad

angår Stockholm, överståhållaren chefsskap över befattningshavare vid polisväsendet i stad, där polismästare finnes, denne, i annan stad borgmästaren eller den ledamot av stadens magistrat, som förestår dess polisväsen, eller, där magistrat ej finnes, kommunalborgmästaren eller, om sådan ej finnes, stadsstyrelsens ordförande samt i annat polisdistrikt landsfiskalen. Landsfogde äger ock i vissa fall utöva chefsskap över polispersonal. Uti de författningar, enligt vilka vissa uppgifter tillagts polismyndighet, ha tillika i allmänhet upptagits bestämmelser om vad i författningen skall förstås med polismyndighet, så t. ex. i 53 § utlänningslagen den 11 juni 1937 och i 5 § sinnessjuklagen den 19 september 1929. Med hänsyn till den olika karaktären av de uppgifter, som i varje särskilt fall åläggas polismyndighet, avvika dessa bestämmelser ej oväsentligt från varandra.

De i förevarande paragraf upptagna bestämmelserna ansluta sig närmast till 5 § sinnessjuklagen. I stad, där polismästare finnes, bör denne utgöra polismyndighet i staden. För de uppgifter, som enligt förslaget tillagts polismyndighet, skulle det emellertid vara otillräckligt, om i sådan stad egenskapen av polismyndighet tillkomme allenast polismästaren; sådan egenskap bör tilläggas även vissa andra befattningshavare i befälsställning, om de enligt gällande instruktion äga att handla i polismästarens ställe, t. ex. polisintendent, som är chef för kriminalavdelning. Enligt nyssnämnda stadgande i sinnessjuklagen jämställes med befattningshavare, som nu nämnts, även den som enligt polismästarens uppdrag äger handla i dennes ställe. Tillräcklig anledning att utsträcka behörigheten som polismyndighet till de nu åsyftade befattningshavarna torde för de fall, varom nu är fråga, icke föreligga. Beträffande stad, där polismästare ej finnes, är borgmästaren eller annan ledamot av magistraten eller i stad, där magistrat ej finnes, kommunalborgmästaren eller stadsstyrelsens ordförande chef för stadens polisväsen. Att tillägga någon av dessa egenskap av polismyndighet skulle uppenbart icke vara lämpligt. Som iakttagits i sinnessjuklagen bör i dessa fall stadsfiskalen eller, om han är befriad från befattning med polisväsendet, den som närmast under polischefen har befattning med polisväsendet, i regel poliskommissarie, utgöra polismyndighet. Vad angår landsbygden utgör landsfiskalen tillika polismyndighet i orten. Med hänsyn till den befattning, som landsfogden har med polisväsendet, bör även denne anses som polismyndighet. Däremot synes för de uppgifter, som enligt förslaget ankomma på polismyndighet, det icke vara påkallat, att länsstyrelserna och överståhållaren upptagas som polismyndighet.

8 KAP.

Om advokater.

1 §.

Den organisation av advokatväsendet, som beredningen föreslår, är, såsom framgår av den allmänna motiveringen, byggd på den grundsatsen, att samtliga advokater skola tillhöra ett för hela riket gemensamt advokatsamfund och

att endast den, som tillhör advokatsamfundet, äger rätt att kallas advokat. Denna sammanslutning bör äga offentligrättslig karaktär, och i lag böra regleras de förhållanden, som ur denna synpunkt äro av särskild vikt; i de följande paragraferna i detta kapitel upptagas bestämmelser i dessa ämnen. I sådana frågor, som ej regleras omedelbart i lagen, bör samfundet principiellt äga självt fastställa regler för sin organisation och verksamhet. Stadgar böra därför beslutas av samfundet. Det bör emellertid tillkomma Kungl. Maj:t att verkställa den granskning av stadgarnas innehåll, som ur allmän synpunkt kan anses påkallad, och med de ändringar, som därvid finnas erforderliga, fastställa stadgarna.

Som framhållits i den allmänna motiveringen har beredningen utgått ifrån att den nuvarande enskilda advokatföreningen Sveriges advokatsamfund skall bibehållas och övertaga de uppgifter, som tillkomma den offentligrättsliga sammanslutningen. Emellertid utgör detta icke någon nödvändig förutsättning för tillämpningen av ifrågavarande kapitel. En närmare reglering av de därmed sammanhängande frågorna bör äga rum i samband med rättegångsbalkens ikraftträdande.

I förslaget har icke upptagits bestämmelse om straff för den som obehörigen utger sig för advokat; stadgande härom torde böra upptagas i 22 kap. 6 § strafflagen.

2 §.

Denna paragraf behandlar villkoren för inträde i advokatsamfundet och därmed även frågan om behörighet att vara advokat. Beträffande de fordringar, som uppställas i fråga om svenskt medborgarskap, ålder och avlagda kunskapsprov, överensstämmer paragrafen med motsvarande bestämmelser för innehavare av domarämbete. Vidare föreskrives, att advokat skall äga hemvist inom riket; en sådan föreskrift är av betydelse särskilt med hänsyn därtill, att advokat bör äga sitt personliga forum här i riket. Av vikt är, att advokat äger praktisk utbildning i de ämnen, som röra hans verksamhet som advokat. Även härom har bestämmelse upptagits; närmare föreskrifter rörande sådan utbildning böra meddelas i samfundets stadgar.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör advokat äga sådana personliga förutsättningar, att han kan anses lämplig att utöva advokatverksamhet. Ett oeftergivligt villkor i detta hänseende är, att den inträdessökande gjort sig känd för redbarhet, men även andra krav måste uppställas, såsom i fråga om ordentlighet och gott omdöme. För att advokat skall kunna rätt fylla sin uppgift är av stor betydelse, att han intar en ekonomiskt oberoende ställning. I likhet med vad som gäller om domare bör ej den kunna antagas till advokat, som är omyndig eller i konkurstillstånd. Som processkommissionen förordnat bör ej heller den som varit i konkurstillstånd få antagas till advokat, om han ej kan visa, att han är fri från borgenärernas krav.

Enligt 12 kap. 3 § må i regel som ombud ej brukas lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmättningsman. Motsvarande föreskrift bör uppenbart gälla även beträffan-

de behörighet som advokat. Med hänsyn till advokatens ställning av fri yrkesutövare och hans uppgift att stå den rättssökande allmänheten till tjänst torde som allmän regel böra gälla, att advokat ej heller eljest må innehava anställning i statens eller kommuns tjänst eller hos annan enskild än advokat. Härifrån bör dock samfundets styrelse äga att medgiva undantag. Huvudsynpunkten bör härvid vara, om anställningen kan antagas menligt inverka på den anställdes självständighet som advokat. I allmänhet torde detta ej kunna anses vara förhållandet i fråga om anställning å rättshjälpsanstalt eller i fall, då anställningen icke innebär den huvudsakliga verksamheten utan endast till en mindre del upptager den anställdes arbetskraft.

De i denna paragraf upptagna bestämmelserna överensstämman i allt väsentligt med vad redan nu gäller enligt advokatsamfundets stadgar. Med hänsyn härtill torde vid övergången till den nya ordningen föreskrift böra meddelas, att de, som då äro ledamöter i det äldre samfundet, utan ytterligare prövning må anses som ledamöter i det nya.

3 §.

Ansökan om inträde i samfundet bör prövas av styrelsen. Angående den-
nas sammansättning och beslutförhet böra bestämmelser upptagas i stadgarna.

4 §.

I denna paragraf meddelas vissa allmänna bestämmelser om de plikter, som ävåla advokat. Dessa plikter avse såväl huvudmannens som det allmännas intressen. I främsta rummet bör det åligga advokat att med redbarhet och nit utföra honom anförtrodda uppdrag. Då han anlitas som ombud eller biträde i rättegång, bör han söka främja en god rättsskipning. Särskilt har han att tillsammans med domaren verka för att de föreskrifter angående rättegången, som lagen innehåller, bliva iakttagna; han bör icke genom ogrundade påståenden eller invändningar eller genom indragande i rättegången av onödigt material eller på annat sätt förhåla rättegången eller hindra eller försvåra utredningen. Advokatens verksamhet är icke begränsad till rättegångars förande; även i andra rättsliga angelägenheter, i vilka han anlitas, bör han handla redbart och under ansvar. Tydligt är, att stora svårigheter möta att med hänsyn till de olika uppgifter, som kunna anförtros advokat, närmare angiva advokats skyldigheter. Som sammanfattning har i anslutning till advokatsamfundets nu gällande stadgar i denna paragraf uttalats, att advokat skall i allt iakttaga god advokatsed.

Med hänsyn till det personliga ansvar, som bör åligga advokat för honom anförtrodda uppdrag, har ansetts böra stadgas förbud mot bedrivande av advokatverksamhet under form av aktiebolag ävensom i bolag med annan än advokat. I anslutning till den i 2 § tredje stycket upptagna bestämmelsen om rätt för styrelsen att medgiva anställning hos annan enskild än advokat har styrelsen dock ansetts böra äga motsvarande befogenhet även i nu åsyftade fall. Bestämmelse härom har upptagits i andra stycket. Då det för allmän-

heten är av stor betydelse, att redovisning av penningmedel eller andra tillgångar, som anförtros advokat, såvitt möjligt säkerställas, har i paragrafens sista stycke stadgats, att det åligger advokat att hålla sådana medel och tillgångar skilda från hans egna tillhörigheter.

5 §.

Enligt 21 kap. 5 § skall till offentlig försvarare i brottmål förordnas advokat, och enligt 5 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång kan som biträde åt part, som åtnjuter fri rättegång, advokat förordnas. Med hänsyn till dessa bestämmelser har i denna paragraf föreskrivits skyldighet för advokat att, om offentlig försvarare för misstänkt eller biträde åt part, som åtnjuter fri rättegång, ej kan erhållas efter frivilligt åtagande, mottaga sådant förordnande vid domstol inom det län, där han har sitt kontor.

6 och 7 §§.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör det tillkomma advokatsamfundets styrelse att utöva tillsyn över advokatväsendet och därvid vaka över att advokat fyller de plikter, som åvila honom. Advokat bör vara skyldig att lämna styrelsen de uppgifter, som erfordras för denna tillsyn. Styrelsen bör äga att självmant upptaga fråga om disciplinär åtgärd mot advokat. Upptagandet kan ock föranledas av anmälan; i visst fall har, som framgår av 12 kap. 5 §, domstol att hos styrelsen göra anmälan mot advokat. Som representant för det allmänna bör även justitiekanslern äga hos styrelsen påkalla disciplinär åtgärd. Sådan åtgärd kan, förutom i fall, som omnämnes i 8 §, icke beslutas av domstol. Däremot kan domstol i annan ordning inskrida mot advokat, då han anlitas som ombud eller biträde i rättegång. Sålunda gälla de i 9 kap. 1—4 §§ upptagna straffbestämmelserna även advokat. Enligt 12 kap. 5 § kan advokat avvisas som ombud i visst mål; däremot äger domstol icke, såsom beträffande annat ombud, förklara advokat obehörig för viss tid eller tills vidare. De disciplinära åtgärder, som av styrelsen kunna beslutas, behandlas i 7 § och äro i svårare fall uteslutning och i lindrigare varning eller erinran.

I första stycket behandlas de fall, då advokaten i sin verksamhet uppsåtligen gör orätt eller då han eljest förfar oredligt. Sådant förfarande torde i allmänhet avse advokatens förhållande till huvudmannen. I vissa fall kan förfarandet vara sådant, att straffrättsligt ansvar inträder. Uppenbart är, att ådömt ansvar icke utesluter disciplinär påföljd. Även då straff ej kan ådömas, kan ett ingripande i disciplinär väg vara påkallat. Oredlighet kan av styrelsen påtalas, även om denna faller utanför advokatverksamheten, såsom då advokaten i egna angelägenheter gör sig skyldig till bedrägligt eller svikligt förfarande.

De i andra stycket upptagna bestämmelserna avse åsidosättande av de plikter, som eljest åligger advokat. Härunder faller varje förhållande från advokatens sida, som icke kan anses överensstämma med god advokatsed, såsom

vårdslöshet eller försummelse som ombud i rättegång, debitering av oskäligt arvode. Även överträdelse av det i 4 § meddelade förbudet mot advokatrörelsens bedrivande i bolag är att hänföra under denna bestämmelse liksom underlåtenhet att iakttaga föreskriften om penningmedels och andra tillgångars avskiljande från egna tillhörigheter.

Beträffande förfarandet inför styrelsen meddelas icke några bestämmelser i lagen. Av allmänna processuella regler följer, att advokaten bör erhålla tillfälle att yttra sig. I svårare fall bör han höras personligen. Vad angår omröstning böra de allmänna reglerna om omröstning i brottmål äga tillämpning. Förekomma olika meningar, böra de antecknas i protokoll. Styrelsens beslut bör uppsättas i skrift och delgivas advokaten. Bestämmelser i nu antydda hänseenden torde böra upptagas i stadgarna.

De i 2 § upptagna behörighetsvillkoren för inträde i advokatsamfundet böra äga tillämpning även för det fall, att sedan någon antagits till ledamot, beträffande honom inträder omständighet, som utesluter hans behörighet. En viss skillnad bör dock härvid göras mellan olika slag av behörighetsvillkor. Uteslutning på den grund, att advokat icke längre fyller anspråken på redbarhet eller lämplighet, är att bedöma enligt 7 § första och andra styckena. Om advokat förlorar sitt svenska medborgarskap eller flyttar ur riket eller försättes i konkurs eller antager anställning, som ej må innehavas av honom, är däremot detta förhållande icke av den beskaffenhet, att det bör utgöra grund för inskridande mot honom i disciplinär väg. Med hänsyn härtill har i 7 § tredje stycket föreskrivits, att då beträffande advokat inträder sådan omständighet, han är skyldig att genast utträda ur samfundet; gör han det ej, åligger det styrelsen att förordna om hans uteslutning.

Styrelsen bör äga förordna, att dess beslut om uteslutning genast träder i tillämpning. Bestämmelse härom har upptagits i sista stycket.

8 §.

Med hänsyn till såväl allmänna intressen som den enskildes rättssäkerhet torde rätt böra finnas att draga vissa beslut av advokatsamfundets styrelse under domstols prövning. Ur allmän synpunkt är av betydelse, att envar, som fyller de i lagen angivna kompetenskraven, kan vinna inträde i samfundet; eljest skulle den faran föreligga, att de redan intagna ledamöterna till förfång för den rättssökande allmänheten i eget intresse komme att obehörigt begränsa ledamotsantalet. Av lika stor vikt är, att ledamot, som visat sig olämplig som advokat, ej längre tillåtes att kvarstå i samfundet. Även ur den enskildes synpunkt är angeläget, att säkerhet vinnes, att ej obehöriga hänsyn göra sig gällande vid avgörande av fråga om hans antagande till ledamot eller uteslutning.

Beträffande valet av domstol, som skall äga upptaga klagomål mot styrelsens beslut, torde endast hovrätt och högsta domstolen kunna ifrågakomma. Med hänsyn till prövningens övervägande rättsliga natur och betydelsen av de rättigheter, varom vore fråga, förordnade processkommissionen högsta domstolen; även enligt beredningens uppfattning tala övervägande skäl härför.

Som redan framhållits bör den enskilde äga klagorätt mot beslut, varigenom hans ansökan om inträde i samfundet avslagits eller han uteslutits därur. Beträffande sådana disciplinära åtgärder, som innefatta allenast varning eller erinran, torde däremot klagorätt icke böra medgivas den därav drabbade; i detta fall måste även hänsyn tagas till att högsta domstolens tid ej alltför mycket tages i anspråk. Även justitiekanslern bör äga att som representant för det allmänna överklaga vissa styrelsens beslut. Tydligt är, att klagorätt bör tillkomma honom i de fall, då han hos styrelsen påkallat disciplinär åtgärd mot advokat. Även i fall, då styrelsen självant eller på anmälan upptagit fråga därom, torde klagorätt böra stå honom öppen, detta särskilt med hänsyn till att någon klagorätt enligt förslaget icke tillerkännes den som gjort anmälan.

Talan mot styrelsens beslut skall föras genom besvär. För besvärsförfarandet i högsta domstolen i dessa mål meddelas i 56 kap. 14 § vissa särskilda bestämmelser.

9 KAP.

Om straff och vite.

I detta kapitel ha sammanförts dels stadganden om straff för vissa förseelser i rättegång ävensom för obehörigt yppande av vad som enligt rättens eller undersökningsledarens förordnande ej får uppenbaras (1—6 §§), dels ock vissa allmänna bestämmelser angående viten och böter (7—9 §§). Böttesstraff stadgas, utom i detta kapitel, även i 36 kap. 20 § och 40 kap. 13 §. Någon motsvarighet till stadgandet i 28 kap. 1 § R.B. om straff för dombrott har icke upptagits i förslaget. I samband med ändringar i strafflagen synes emellertid böra övervägas, huruvida och i vad mån i strafflagen böra införas bestämmelser, enligt vilka förfaranden av beskaffenhet, som avses i sagda lagrum, skola straffas såsom innefattande kränkning av myndighets ämbetsåtgärd.

1 §.

Stadgandet i denna paragraf motsvarar straffbestämmelsen i 29 kap. 1 § R.B., enligt vilken den, som mot klara skäl och bättre vett av arghet drager någon för rätta, i underrätt skall dömas till böter, lägst 5 och högst 10 kronor. Straff kan enligt förslaget ådömas icke blott kändepart utan även en svarande, som finnes övertygad att genom sitt förhållande ha mot bättre vetande föranlett vederparten att inleda rättegång. Med hänsyn till förseelsens beskaffenhet har straffet ansetts böra utgöra dagsböter. Den föreslagna bestämmelsen är tillämplig endast beträffande part i tvistemål. Tilltalad i brottmål bör uppenbarligen icke drabbas av påföljd, som här avses; med hänsyn till straffbestämmelserna mot falsk angivelse och falskt åtal har paragrafen ej heller ansetts böra gälla åklagare eller målsägande i brottmål. För inträdande av straff fordras, att partens talan är ogrundad och att han insett

detta. Däremot förutsättes ej, såsom enligt omförmälda stadgande i rättegångsbalken, att parten skall ha handlat av arghet.

Enligt 29 kap. 1 § R.B. skall den, som dömes för rättegångsmissbruk jämlikt nämnda lagrum, tillika gälda rättegångskostnad, hinder och skada. Den skyldighet, som i sådant hänseende kan finnas böra åvila part, blir enligt förslaget att bedöma enligt reglerna om rättegångskostnad.

I fråga om överträdelse, som avses i denna paragraf, gäller, liksom beträffande förseelser mot 2—5 §§ och överhuvud förseelser i rättegång, att straff skall ådömas av den rätt, där rättegången föres, och i samband med denna. För beivrande erfordras ej, att åtal väckes. Anses åtal böra verkställas, kan detta ske utan stämning. I dessa avseenden hänvisas till framställningen under 19 kap. 5 §, 20 kap. 1 § och 45 kap. 2 §.

2 §.

Enligt 29 kap. 2 § R.B. kan part, som ohemult klagat över underrätts utslag, dömas att böta från 15 till 50 kronor. Part, som mot klara skäl och bättre vett klagat över hovrätts dom, skall enligt 4 § samma kapitel böta från 50 till 250 kronor. Visst lägre bötesstraff skall vidare jämlikt 31 kap. 2 § R.B. ådömas den som utan skäl sökt återställande av försutten tid. Slutligen skall enligt 31 kap. 3 § R.B. den som vunnit återbrytande av dom men likväl till sist får sin talan underkänd fällas till straff såsom för rättegångsmissbruk.

Som en motsvarighet till dessa bestämmelser stadgas i förevarande paragraf straff för part, som mot bättre vetande för talan mot dom eller beslut. Straffet utgör, liksom enligt 1 §, dagsböter; såvitt angår talan mot överrätts dom eller beslut dock lägst 25 dagsböter. Straff kan ådömas icke blott i tvistemål utan även i brottmål, och straffbestämmelsen är tillämplig såväl då talan fullföljts i vanlig ordning som då särskilt rättsmedel anlåtats.

3 §.

För att kravet på koncentration i rättegången icke må äventyras är det av vikt, att vissa påföljder drabba part, som obehörigt uppehåller rättegången. Bortsett från påföljder, som äro knutna till rättens förelägganden, gäller i sådant hänseende enligt förslaget, att viss skyldighet att ersätta rättegångskostnad kan åläggas part, som genom försummelse eller vårdslöshet eller eljest genom otillbörligt förhållande föranleder uppskov i målet. För den som avsiktligt söker förhålla rättegången kan härutöver enligt denna paragraf i viss utsträckning inträda även straffpåföljd. Straffbestämmelsen har begränsats till att avse part i tvistemål samt målsägande i brottmål; dock har med part likställtts intervenient, även om han ej äger ställning av part. För inträdande av straff fordras, att någon otillbörlig åtgärd kan läggas parten till last och att denna åtgärd vidtagits i syfte, som nyss angivits. Som exempel på åtgärder, varom här är fråga, omnämns i lagrummet framställande av uppenbart oggrundade påståenden eller invändningar samt innehållande av bevis. I

enlighet härmed kan straff ådömas part, som under förberedelsen avsiktligt underlåtit att uppgiva sin bevisning för att sedermera vid huvudförhandlingen yrka uppskov för bevisningens förebringande. Likaså kan straff inträda för part, som för att vinna anstånd vidtalar vittne att utebliva från huvudförhandlingen. Straffbudet är däremot icke tillämpligt beträffande part, som uteblir från rättens förhandling, även om detta sker i syfte att förhåla rättegången; påföljd av parts utevaro regleras genom särskilda bestämmelser.

Som det anförda ger vid handen avser paragrafen icke det sakliga innehållet i partens processföring, såsom vilseledande eller osanna uppgifter i rättegången. Lämnandet av osanna uppgifter bör emellertid under vissa omständigheter föranleda ansvar för part. På sätt framhålles i motiveringen till 37 kap. 1 § torde sålunda i strafflagen böra utsättas straff för part, som vid förhör under sanningsförsäkran avger medvetet oriktig utsaga.

Paragrafen utgör en viss motsvarighet till stadgandet i 14 kap. 3 § första stycket R.B. om straff för den som uppsåtligen innehåller bevis, vilka kunna tjäna till upplysning i saken.

4 §.

I 15 kap. 14 § R.B. stadgas straff, dagsböter eller fängelse, för fullmäktig, som finnes ha mot bättre vetande drivit orättfärdig sak eller brukat veterlig falskhet. Sådant straff skall enligt 29 kap. 2 § R.B. tillämpas, även då fullmäktig ohemult klagat över underrätts utslag. Fullmäktig, som mot klara skäl och bättre vett klagat över hovrätts dom, skall jämlikt 29 kap. 4 § R.B. dömas till det straff, som i motsvarande fall gäller för part, eller sålunda till böter från 50 till 250 kronor. I viss överensstämmelse med dessa stadganden föreskrives i denna paragraf, att bestämmelserna i 1—3 §§ skola äga motsvarande tillämpning beträffande ställföreträdare samt ombud eller biträde. Utom straff, som här avses, kan ifrågakomma ersättningsskyldighet enligt reglerna om rättegångskostnad; för ombud eller biträde kunna därjämte inträda även andra påföljder, såsom framgår av bestämmelserna i 12 kap. 5 § och 8 kap. 7 §.

5 §.

Såvitt i denna paragraf stadgas straff för den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller tager fotografi i rättssalen eller vägrar att efterkomma föreskrift, som meddelats till ordningens upprätthållande, hänvisas till vad anförts vid 5 kap. 9 §. Enligt gällande rätt finnes icke någon omedelbar motsvarighet till straffbestämmelsen i denna del. Ett förfarande av det slag, som här avses, kan emellertid under vissa omständigheter vara straffbart enligt allmänna strafflagen, så t. ex. om gärningen kan sägas innefatta förgelseväckande beteende inför rätta.

Vad angår innehållet i paragrafen i övrigt finnas vissa motsvarande bestämmelser i rättegångsbalken. Bl. a. gäller enligt 14 kap. 7 §, jämförd med 24 kap. 3 §, R.B., att domstol äger i samband med huvudsaken fälla den till böter, som talar eller skriver vanvördigt mot domaren. Enligt 13 kap. 2 §

R.B. skall vidare bötesstraff ådömas den som jävar domaren obeskedligt. Förstnämnda lagrum innehåller härjämte vissa bestämmelser rörande förfarandet i fall, då någon gjort sig skyldig till mera allvarliga missfirmelser eller förgripelser mot domare eller vederpart; såvitt angår straff för dylika brott, äro emellertid numera strafflagens bestämmelser att tillämpa.

I den mån överträdelse av beskaffenhet, som avses i denna paragraf, ej utgör förgälselväckande beteende inför rätta eller annan gärning, t. ex. missfirmelse, som enligt strafflagen förskyller dagsböter eller frihetsstraff, är densamma närmast att betrakta såsom en ordningsföreseelse. Straffet har fördenskull ansetts böra utgöra böter enligt den i 9 § angivna bötesskalan.

Av vad som anföres vid 20 kap. 1 § framgår, att därest föreseelse mot nu förevarande paragraf tillika innefattar brott enligt annat lagrum och utslutande skall bestraffas enligt sådant lagrum, rätten icke äger utan åtal beivra brottet. Att rätten emellertid som regel är behörig att döma över brottet, även om det föröfvats utom rättens domkrets, framgår av 19 kap. 5 § andra stycket.

6 §.

Enligt 5 kap. 4 § äger rätten förordna, att vad som förekommit vid förhandling inom stängda dörrar icke får uppenbaras. Motsvarande förordnande kan enligt 23 kap. 10 § sista stycket meddelas av undersökningsledare med avseende å vad som förekommit vid förhör under förundersökning i brottmål. Överträdelse av dylikt förordnande kan medföra straff enligt förevarande paragraf. Den tystnadsplikt, varom här är fråga, bör icke under alla omständigheter vara ovillkorlig. Tydligt är t. ex., att densamma icke bör leda till inskränkning i den allmänna vittnesplikten. Även eljest kan under särskilda förhållanden en inskränkning i tystnadsplikten anses påkallad. Med hänsyn härtill har straffbestämmelsen gjorts tillämplig allenast å fall, då någon utan giltigt skäl röjer vad enligt rättens eller undersökningsledarens förordnande ej får uppenbaras.

Som anmärkts vid 5 kap. 4 § äro såvitt angår fall, då rätten eller undersökningsledaren kan tänkas meddela förordnande, som avses i denna paragraf, redan nu i tryckfrihetsförordningen samt lag den 28 maj 1937 bestämmelser givna till skydd mot utlämnande och offentliggörande i tryck av protokoll och andra därmed jämställda handlingar. Ett offentliggörande i tryck av vad enligt rättens eller undersökningsledarens förordnande eljest ej må uppenbaras kan däremot icke beivras enligt tryckfrihetsförordningen i dess nuvarande lydelse. Till komplettering av den i förevarande paragraf meddelade straffbestämmelsen synes därför, såsom tidigare framhållits, böra övervägas en ändring i tryckfrihetsförordningen i nu antydd riktning.

7 §.

Hur rätten skall förfara, då part eller annan finnes böra komma tillstådes vid förhandling eller infinna sig personligen, är i åtskilliga fall särskilt angivet i förslaget. Sålunda givas beträffande rättegången vid underrätt

regler om förelägganden och påföljder, som därvid skola utsättas, i bl. a. 42 kap. 10, 12, 13 och 21 §§, 43 kap. 11 §, 45 kap. 15 § och 46 kap. 11 §. I dessa fall har rätten antingen ovillkorlig skyldighet att utsätta viss påföljd, som anvisas, eller ock med hänsyn till fallets art en viss valfrihet i fråga om utsättande av påföljd. I förslaget förekomma emellertid även stadganden, vilka väl förutsätta, att part eller annan skall kallas att närvara vid förhandling, men som icke innehålla särskild föreskrift om föreläggande. Exempel på dylika stadganden utgöra bestämmelserna i 50 kap. 12 § och 51 kap. 12 § om befogenhet för hovrätt att, då part eller annan finnes böra höras i samband med måls beredande, förordna därom på sätt som finnes lämpligt. Erinras må ock om stadgandet i 23 kap. 19 § andra stycket angående förhör, som av rätten under förundersökning må hållas med misstänkt person eller annan, samt bestämmelsen i 35 kap. 9 §, enligt vilken parterna skola kallas till förhandling för upptagande av bevis utom huvudförhandling. Med avseende å dylika fall har i denna paragraf föreskrivits, att därest part eller annan finnes vid förhandling böra komma tillstädes eller infinna sig personligen, rätten skall äga förelägga vite. Huruvida vitesföreläggande skall meddelas eller ej, får i dessa fall avgöras med hänsyn till omständigheterna.

8 §.

Om vite som tvångsmedel i processen givas i rättegångsbalken och därtill anslutna författningar endast knapphändiga föreskrifter. Detta förhållande torde ha medfört en viss ojämnhet i tillämpningen. Med hänsyn härtill och till den betydelse, som enligt förslaget tillagts vite som tvångsmedel, har beredningen ansett lämpligt att i denna paragraf upptaga vissa allmänna bestämmelser i detta ämne.

Vad först angår vites belopp torde, för att syftet med vitet skall kunna ernås, vara erforderligt, att detta sättes högre än som hittills varit vanligt. Som allmän regel synes böra gälla, att vitet bestämmes till belopp, som med hänsyn till omständigheterna kan anses påkallat för att framtvunga den åtgärd, som åsyftas med föreläggandet. Att stor betydelse härvid bör tilläggas personens ekonomiska förhållanden, är uppenbart. Även andra omständigheter böra emellertid komma i betraktande. Tydligt är sålunda, att skillnad får göras mellan å ena sidan fall, då tredska eller försummelse ej skäligen kan befaras, samt å andra sidan sådana, då föreläggandet riktas mot någon, som kan antagas ha intresse av att förhåla rättegången eller som kan väntas på annan grund vägra att efterkomma föreläggandet. Ehuru vites storlek sålunda bör kunna växla inom ganska vida gränser, ha dock till ledning för domstolarna ansetts böra föreskrivas vissa minsta och högsta belopp vid utsättande av vite.

Huruvida och i vad mån delgivning av vitesföreläggande bör ske, angives ej i rättegångsbalken; erinras må emellertid om kungörelsen den 30 april 1925 angående underrättelse i visst fall till part rörande av domstol meddelat uppskovsbeslut. Enligt förevarande paragraf skall vitesföreläggande alltid delgivas den som föreläggandet avser. Reglerna i 33 kap. bliva härvid att tillämpa.

Enligt åtskilliga författningar, som reglera särskilda myndigheters, t. ex. länsstyrelses, befogenhet att stadga vite, gäller, att vite ej må föreläggas i fall, då särskilt straff är utsatt i lag. I överensstämmelse med den allmänna regel, som sålunda kommit till uttryck, har i denna paragraf ansetts böra föreskrivas, att vite ej må föreläggas, då straff är utsatt. Härav framgår, att rätten icke äger med stöd av 7 § meddela vitesföreläggande i fall, då vittne eller sakkunnig första gången kallats att inställa sig för rätten; påföljd för utevaro är enligt 36 kap. 20 § och 40 kap. 13 § i sådant fall böter. Icke heller äger rätten meddela vitesföreläggande jämlikt 15 kap. 3 §, om den verksamhet eller handling, varom är fråga, i lag eller författning är belagd med straff.

Vite bör kunna föreläggas såväl fysiska som juridiska personer. I likhet med vad nu i praxis torde iakttagas¹ synes emellertid om vite i rättegång böra gälla, att föreläggande för juridiska personer skall avse de fysiska personer, som äro att anse såsom företrädare eller, därest omständigheterna sådant föranleda, någon av dem. Vad angår kronan har i förslaget meddelats förbud mot föreläggande av vite. Utan särskild föreskrift torde även böra iakttagas, att med hänsyn till den tjänsteställning, som åklagare intar, vite ej förelägges honom.

Av bestämmelserna i 32 kap. följer, att vite ej får utdömas, såframt anledning är att antaga, att laga förfall kan åberopas som skäl för uraktlåtenhet att iakttaga föreläggandet. I denna paragraf har ytterligare, i anslutning till vad redan nu torde få anses gälla, föreskrivits, att vite ej får utdömas, om ändamålet med vitet finnes ha förfallit, då fråga uppkommer om dess utdömande. Denna regel innebär bl. a., att vite ej får utdömas, då föreläggandet avsett skyldighet för part eller annan att infinna sig men hans underlåtenhet ej föranleder uppskov i målet.

Av rättens befogenhet att förelägga vite följer, att rätten utan yrkande äger att utdöma försuttet vite och, om så erfordras, i samband därmed meddela nytt föreläggande av vite.

9 §.

Som redan omnämnts är i förslaget bötesstraff utsatt, förutom i detta kapitel 1—6 §§, endast i 36 kap. 20 § och 40 kap. 13 §. Enligt 1—4 §§ samt 6 § detta kapitel är straffet dagsböter. Den i förevarande paragraf angivna straffskalan är alltså tillämplig endast såvitt angår böter enligt de tre återstående paragraferna.

Ådömda böter och viten skola enligt förslaget tillfalla kronan. I fråga om förvandling av böter och viten förutsättes skola gälla vad därom är särskilt stadgat. I sådant hänseende erinras, hurusom enligt 21 § lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff reglerna om förvandling av böter komma att bliva tillämpliga även beträffande viten, som avses i förslaget. Jämväl den i 15 § andra stycket nämnda lag angivna jämningsregeln torde härvid kunna komma till användning.

¹ Se N.J.A. 1918:548.

ANDRA AVDELNINGEN.

Om rättegången i allmänhet.

I. Om rättegången i tvistemål.

10 KAP.

Om laga domstol.

1 §.

Enligt 10 kap. 1 § första stycket R.B. skall tvistemål, som angår gäld eller eljest rör svarandens person, instämmas till den rätt, därunder han har sitt bo och hemvist. Enligt praxis förstås med svarandens bo och hemvist den ort, där han är mantalsskriven.

Någon tvekan kan icke råda därom, att såsom forum för tvistemål i allmänhet bör bibehållas rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Den nu gällande regeln om var svaranden skall anses ha sitt hemvist är ägnad att i hög grad undanröja det tvivelsmål, som stundom kan uppkomma i detta hänseende. Å andra sidan medför regeln den olägenheten, att en svarande, som flyttat från en ort till en annan, icke är skyldig att svara vid rätten i sistnämnda ort, innan han hunnit bliva mantalsskriven där. Det kunde därför ifrågasättas, om ej den faktiska boningsorten borde vara avgörande; i så fall torde dock, med hänsyn till att ovisshet kan råda om var den faktiska boningsorten skall anses vara, medan mantalsskrivningsorten lätt kan utrönas, böra stadgas, att om svaranden är mantalsskriven å ort under annan rätt än den, varunder han har sitt hemvist, även rätten i mantalsskrivningsorten skall vara behörig. En regel av nu angiven innebörd kan emellertid i andra hänseenden vålla olägenheter. Enligt 9 § första stycket skall tvist om arv eller testamente upptagas av den rätt, där den döde skolat svara i tvistemål i allmänhet. Vidare skall enligt 7 kap. 2 § lagen den 25 april 1930 om testamente bevakning av testamente ske vid rätten i den ort, där testator skolat svara i mål rörande hans person; motsvarande bestämmelse är i 3 kap. 8 § lagen den 9 juni 1933 om boutredning och arvskifte upptagen i fråga om ingivande av bouppteckning. Enligt 7 § konkurslagen skall konkursansökan göras hos konkursdomaren i den ort, där gäldenären bör inför domstol svara i tvistemål, som angår gäld i allmänhet. Uppenbart är, att i mål eller ärenden av nu antydda beskaffenhet behörighet bör såvitt möjligt tillkomma allenast en enda domstol. Med hänsyn till vad nu anförts har i första stycket av förevarande paragraf stadgats, att laga domstol i tvistemål i allmänhet är rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist, och att, om svaranden är mantalsskriven å ort inom riket, den orten anses som hans hemvist. Är svaranden icke mantalsskriven någonstades, får med ledning av omständigheterna i varje särskilt fall avgöras, var han skall anses ha

sitt hemvist. Av betydelse i detta avseende äro sådana omständigheter som den regelmässiga stadiga vistelsen, hushåll på orten, familjens närvaro därstädes. Uteslutet är ej, att hemvist kan anses förefinnas å flera orter under olika domstolar; behörighet bör i sådant fall tillkomma envar av dessa domstolar. Av stadgandet följer, att därest hemvistet och mantalsskrivningsorten ej sammanfalla, svaranden ej är skyldig att svara vid rätten i förstnämnda ort. Den olägenhet, som detta föranleder för kåranden, undanröjes dock i väsentlig mån genom bestämmelserna i 5 och 6 §§.

Den i 10 kap. 1 § R.B. upptagna bestämmelsen om forum för barn, som bo hos föräldrarna, och för tjänstehjon bör såsom saknande praktisk betydelse ej bibehållas. I dessa avseenden blir sålunda den allmänna forumregeln tillämplig. Det må i detta sammanhang anmärkas, att då svaranden är ommyndig, hans hemvist och icke förmyndarens är avgörande för frågan om behörig domstol.

Bestämmelsen i 1 § första stycket är, liksom motsvarande stadgande i gällande lag, tillämplig, vare sig svaranden är svensk medborgare eller utlänning.

Enligt stadgande i 10 kap. 1 § första stycket R.B. kan den som ingenstädes äger stadigt hemvist sökas där han finnes eller, om han är utrikes, där han senast inom riket var boende. Med stadigt hemvist avses här stadigt hemvist inom riket. Stadgandet, som gäller endast svensk medborgare, är sålunda tillämpligt, även om svaranden äger hemvist utom riket. Utländsk man, som ej här i riket äger bo och hemvist, må enligt andra stycket i nämnda paragraf sökas å ort inom riket, där han anträffas; detta gäller även då utlänningen äger hemvist utom riket. Det torde icke kunna anses tillfredsställande, att svensk domstol äger en så vidsträckt behörighet att upptaga mål mot här icke domicilierade personer, som nämnda stadganden medgiva. Den omständigheten, att en person, som äger hemvist utom riket, tillfälligtvis uppehåller sig i Sverige, synes icke utgöra tillräcklig anledning att tillerkänna svensk domstol behörighet att upptaga mål mot honom. Det oegentliga häri framträder särskilt, då såväl kåranden som svaranden äro utlänningar. I likhet med vad fallet är i flera främmande lagstiftningar bör därför allenast den som icke äger känt hemvist vare sig inom eller utom riket kunna sökas där han uppehåller sig; detta bör gälla, oavsett om svaranden är svensk medborgare eller icke. Den nu gällande regeln, att svensk medborgare, som ej äger hemvist här i riket, kan, om han är utrikes, sökas där han senast inom riket var boende, bör likaledes inskränkas till att gälla endast då han ej heller utom riket äger känt hemvist. Å andra sidan har regeln ansetts böra utvidgas till att gälla även för sådana fall, då hans uppehållsort är okänd, och han bör kunna sökas även där han inom riket senast uppehållit sig. Något allmänt forum för svarande, som äger hemvist utom riket, har alltså icke anvisats. Om sådan svarande kan stämmas till svensk domstol, är beroende av huruvida enligt någon av de följande bestämmelserna i detta kapitel behörig domstol finnes för tvisten.

Av 15 § följer, att avgörande för frågan om rättens behörighet äro förhållandena vid den tidpunkt, då stämningen delgives svaranden.

2 §.

I gällande rätt saknas allmänna bestämmelser om forum för mål, vari talan riktas mot juridiska personer. Särskilda föreskrifter i detta hänseende äro, såvitt angår vissa enskilda juridiska personer, meddelade i ett stort antal specialförfattningar, t. ex. 24 § lagen den 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag, 136 § lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag, 88 § lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar och 256 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse. Det synes lämpligt, att i rättegångsbalken upptagas stadganden om laga domstol för särskilt bildade rättssubjekt av såväl enskild som offentlig natur.

I fråga om bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning bör rätten i den ort, där styrelsen har sitt säte, vara behörig. Var styrelsen har sitt säte, framgår i sådana fall, då registrering eller liknande åtgärd skett, av den anmälan därom, som gjorts i samband med sådan åtgärd. I annat fall är avgörande för forum var styrelsen faktiskt har sitt säte. Om säte för styrelsen ej är bestämt eller om styrelse ej finnes, bör talan kunna väckas vid rätten i den ort, där förvaltningen föres. Stadgandet avser icke blott enskilda juridiska personer utan även rättssubjekt av delvis enskild och delvis offentlig natur, t. ex. universitet, akademier, hushållningssällskap. Samma regler böra gälla i fråga om kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet. Med sistnämnda uttryck avses menighet av kommunal karaktär, såsom landsting, tingshusbyggnadsskyldige och kyrklig samfällighet.

Stadgandet i andra stycket motsvarar 10 kap. 3 § R.B. men har erhållit en något ändrad avfattning med hänsyn till att dödsbo numera är att anse som juridisk person.

Vad i sista stycket av förevarande paragraf stadgas torde överensstämma med gällande rättstillämpning.

Bestämmelserna i denna paragraf gälla tvistemål i allmänhet. De speciella forumregler, som för vissa slag av mål meddelas i de följande paragraferna, äro naturligen tillämpliga även beträffande juridiska personer.

De ovan angivna reglerna om laga domstol för bolag och andra dylika juridiska personer förutsätta för sin tillämpning, att den juridiska personen kan anses domicilierad här i riket antingen genom att styrelsen har sitt säte här eller, om säte för styrelsen ej är bestämt eller styrelse ej finnes, genom att förvaltningen föres inom riket. I vad mån talan mot juridisk person, som är domicilierad utom riket, kan väckas vid svensk domstol, är beroende av huruvida enligt de följande bestämmelserna i kapitlet någon för tvisten behörig domstol finnes.

3 och 4 §§.

Enligt 10 kap. 1 § andra stycket R.B. kan utlänning, som ej äger hemvist här i riket, i fråga om förbindelse, som han ingått, eller gäld, som han eljest ådragit sig, sökas å ort inom riket, där honom tillhörig egendom finnes, eller, om förbindelsen ingåtts eller gälden uppkommit här i riket, å den ort, där förbindelsen ingicks eller gälden uppkom; rör tvisten lös egen-

dom, må han även sökas å ort inom riket, där egendomen finnes. Något motsvarande stadgande beträffande svensk medborgare, som saknar hemvist inom riket, finnes icke; denna brist torde dock med hänsyn till den vidsträckta möjlighet, som för närvarande är medgiven att söka sådan person där han finnes eller där han senast inom riket var boende, sakna större praktisk betydelse. Förhållandet blir emellertid ett annat genom den begränsning i detta hänseende, som skett genom 1 § andra stycket i förevarande kapitel. Ur exekutionssynpunkt är av vikt, att den som icke äger känt hemvist här i riket, vare sig han är svensk medborgare eller utlänning, kan i tvist rörande betalningsskyldighet sökas å ort, där honom tillhörig egendom finnes, samt att han, då tvisten rör lös egendom, kan sökas i den ort, där egendomen finnes. Likaledes bör den som icke är domicilierad inom riket, oavsett om han är svensk eller utländsk medborgare, kunna i tvist angående förbindelse, som han här ingått, eller gäld, som han eljest här ådragit sig, sökas där förbindelsen ingicks eller gälden uppkom. Stadganden härom ha upptagits i förevarande paragrafer. De äga tillämpning, oavsett huruvida svaranden äger hemvist utom riket eller ej. Bestämmelserna åsyfta även utländska juridiska personer.

Med egendom avses i 3 § egendom av vad slag som helst av förmögenhetsvärde. Då egendom består av fastighet eller lösöre, är vanligen utan vidare klart var egendomen finnes. Beträffande fordran har däremot ansetts erforderligt att meddela särskild bestämmelse i detta hänseende.

Enligt flera främmande lagstiftningar upptages såsom laga domstol för mål om förmögenhetsrättsliga förpliktelser domstolen i den ort, där förpliktelsen skolat fullgöras; i allmänhet är detta forum inskränkt till att avse endast mål mellan köpmän i och för deras rörelse. Skäl kunna anföras för att även i vår rätt införa bestämmelser härom; särskilt kunde detta vara av betydelse, då svaranden är utlänning. Emellertid kan i många fall tvekan råda om var en förpliktelse skall fullgöras, och bedömandet härav kräver ofta ett närmare inträngande i själva målet. Med hänsyn härtill torde en dylik forumregel kunna tillämpas, allenast då förpliktelsen grundas å skriftligt avtal och fullgörelseorten angivits i detta. Genom denna begränsning bleve dock regelns värde i hög grad förminskat. Då härtill kommer, att enligt 16 § en vidsträckt rätt att träffa avtal om forum införts samt genom stadgandena i 3 och 4 §§ ökade möjligheter öppnats att vid svensk domstol väcka talan mot den som saknar hemvist inom riket, har ej ansetts av behovet påkallat att upptaga någon forumregel av nu antydd art.

5 §.

Såsom processkommissionen framhållit är det en allmänt erkänd brist i gällande lags forumregler, att lagen i alltför ringa utsträckning medger undantag från huvudregeln, att tvistemål skola handläggas vid svarandens hemvistforum. Kärandens ställning blir därigenom i många fall oförmånligare än som kan anses skäligt. För vissa slag av mål böra därför uppställas sär-

skilda regler, som medgiva kändanden rätt att väcka talan vid annan domstol än den som utgör svarandens allmänna forum. Bestämmelser i detta hänseende meddelas i denna samt i närmast följande paragrafer. I där angivna fall äger sålunda kändanden rätt att välja mellan svarandens allmänna forum och det särskilt anvisade forum.

I förevarande paragraf ha upptagits bestämmelser om forum för den som idkar jordbruk, gruv- eller fabriksdrift, hantverk, handel eller annan dylik rörelse. Utom de särskilt uppräknade slagen av rörelse falla under stadgandet t. ex. bank- och försäkringsrörelse, rederirörelse och annan transport- eller kommunikationsverksamhet, hotell-, teater-, biograf- och därmed jämförlig rörelse samt yrkesmässig byggnadsverksamhet. För stadgandets tillämpning förutsättes, att rörelsen drives med fast driftställe. Det fordras sålunda, att för stadigvarande bruk vid rörelsens utövande finnes särskild anläggning eller annan stadigvarande anordning såsom kontor, fabrik, verkstad, handelsbod eller annat försäljningsställe. Stadgandet avser även utländska fysiska och juridiska personer, som driva rörelse här i landet, t. ex. genom agentur. Behörig är rätten i den ort, där driftstället är; härför förutsättes dock, att tvisten gäller en rättighet eller skyldighet, som hänför sig direkt till rörelsen. Driver svaranden rörelsen på flera orter, t. ex. genom filialkontor, kan han sökas å varje ort, där fast driftställe finnes, dock endast beträffande tvist, som uppkommit på grund av den där drivna rörelsen.

Avgörande för frågan om rättens behörighet äro förhållandena vid den tidpunkt, då stämningen delgives svaranden. Har sålunda rörelsen upphört före nämnda tidpunkt, är stadgandet ej tillämpligt.

6 §.

Därest någon under ett mera varaktigt uppehåll å annan ort än den som avses i 1 § ingår förbindelse eller eljest ådrager sig gäld, synas kändandens intressen kräva, att han äger möjlighet att för sådan förbindelse eller gäld väcka talan mot honom vid rätten i nämnda ort. Stadgande härom har upptagits i första punkten av förevarande paragraf. Huruvida uppehållet å orten är att anse såsom mera varaktigt, bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Det fordras ej, att uppehållet varat någon längre tid, utan allenast, att anledningen till uppehållet är sådan, att den tyder på en mera stadigvarande vistelse. Stadgandet är alltså tillämpligt, t. ex. beträffande den som för arbete eller studier vistas annorstädes än i hemorten eller den som äger sommarbostad eller eljest under någon del av året mera regelbundet vistas å annan ort än den, där han är mantalsskriven. Medan enligt 1 § hemvistet knutits till mantalsskrivningsorten, möjliggör ifrågavarande bestämmelse, att hänsyn kan tagas till det faktiska hemvistet. Sålunda kan den, som flyttat från en ort till en annan, innan han blivit mantalsskriven å sistnämnda ort sökas i den orten, såvida fråga är om förbindelse, som han ingått där, eller gäld, som han eljest där ådragit sig. För att rätten i uppehållsorten skall vara behörig förutsättes, att svaranden sökes, medan han be-

finner sig å orten. Såsom följer av 15 § är tidpunkten för stämningens delgivning avgörande.

Även för det fall, att någon tillfälligt vistas å annan ort än den, där han har sitt hemvist, bör möjlighet finnas att stämma honom till rätten i uppehållsorten. Detta bör dock i huvudsaklig överensstämmelse med vad för närvarande stadgas i 10 kap. 5 § R.B. gälla endast i fråga om gäld, som han där ådragit sig för kost, bostad eller dylikt.

7 §.

Förevarande paragraf motsvarar 10 kap. 4 § R.B. Enligt detta lagrum kan talan mot förmyndare eller god man på grund av hans förvaltning instämmas till förmynderskapsdomstolen. Det synes lämpligt, att även rätten i den ort, där förvaltningen förts, är behörig för sådan tvist. Jämväl tvist, som av förmyndaren eller gode mannen på grund av förvaltningen väckes mot annan, bör kunna upptagas vid domstol, som nu nämnts. Likaså bör, då någon eljest haft annans egendom till förvaltning, tvist på grund av förvaltningen kunna väckas vid rätten i den ort, där förvaltningen förts, vare sig fråga är om talan, som riktas mot förvaltaren, eller om talan, som av denne föres mot huvudmannen.

Utän särskilt stadgande torde vara tydligt, att tvist, som avses i denna paragraf, kan väckas även vid svarandens hemvistforum.

8 §.

Såsom framgår av 22 kap. kan talan om enskilt anspråk på grund av brott föras i samband med åtal för brottet. Detta sker i sådant fall enligt de för brottmålsförfarandet gällande reglerna, och den domstol, som har att upptaga åtalet, är då behörig även för det enskilda anspråket.

Föres talan om enskilt anspråk på grund av brott utan samband med åtal, är däremot sådan talan enligt förslaget att anse som tvistemål. I förevarande paragraf meddelas bestämmelse om forum för talan av nu ifrågavarande slag. Stadgandet gäller emellertid icke endast dylik talan utan även talan på grund av skadegörande handling, som icke innefattar brott. Härmed avses dock icke talan, som grundar sig å underlåtenhet att fullgöra en genom avtal uppkommen förpliktelse. Då utredning och bevisning i allmänhet lättast stå att erhålla i den ort, där handlingen företogs, bör av hänsyn till kärandens intresse talan kunna väckas vid rätten i den orten. Har handlingen företagits å orter under skilda domstolar, bör envar av dessa vara behörig. Riktas sig talan även mot annan än den som företagit den skadegörande handlingen, kan enligt 14 § domstolen i gärningsorten bliva behörig också för talan i denna del.

Då fråga är om skada å person eller lös egendom, sammanfaller i allmänhet den ort, där skadan timade, med den ort, där handlingen företogs; något stadgande om att talan må väckas vid rätten i förstnämnda ort synes därför ej vara av behovet påkallat. Av 11 § framgår, att tvist om skada å fast egendom alltid kan väckas vid rätten i den ort, där fastigheten är belägen.

9 §.

Denna paragraf överensstämmer till innehållet med 10 kap. 2 § R.B. Den domstol, som här angives, är uteslutande behörig att upptaga tvisten. Av 17 och 18 §§ framgår, att rätten beträffande här avsedd tvist skall självmant iakttaga sin behörighet.

10—12 §§.

Till grund för gällande lags bestämmelser, att laga domstol för tvister, som angå fast egendom, är domstolen i den ort, där egendomen är belägen, ligger, att utredning och bevisning rörande egendomen bäst försiggå vid nämnda domstol; i dylika tvister förekommer ej sällan syn å stället. Härtill kommer, att behörighet för tvister av nu ifrågavarande slag bör tillkomma den domstol, vid vilken fastighetsböckerna föras. I stort sett synes ifrågavarande forum böra bibehållas i sin nuvarande omfattning. Vid sidan härav bör emellertid ur utredningssynpunkt eller med hänsyn till kärandens intresse möjlighet finnas att vid fastighetsforum väcka vissa tvister, som för närvarande ej hänföras dit.

I 10 § ha upptagits bestämmelser om vilka tvister angående fast egendom, som alltid skola upptagas av rätten i den ort, där fastigheten är. Dit höra till en början tvister rörande äganderätt eller nyttjanderätt, rätt till servitut eller annan särskild rätt till egendomen eller besittning av egendomen. Med nyttjanderätt avses här icke blott arrende, hyra, tomträtt och vattenfallsrätt utan även sådana rättigheter, som omförmälas i 1 kap. 7 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom, alltså skogsavverkningsrätt samt rättighet att å fastighet taga torv, ler, grus, sten eller annat, som icke är att hänföra till fastighetens vanliga avkastning, eller att jaga eller fiska. I annan särskild rätt till egendomen innefattas t. ex. återköpsrätt, lösningsrätt, panträtt och avkomsträtt. Tvist, som avses i denna paragraf, kan röra rättighetens bestånd, innehåll, omfattning eller utövning. Till äganderätts tvister höra sålunda t. ex. tvister om bättre rätt till fast egendom samt om fastighetsköps giltighet, hävande eller återgång. Däremot äro icke att hit hänföra tvister om erläggande av köpeskilling för fast egendom eller om annat dylikt anspråk på grund av överlåtelse av äganderätt till fast egendom; tvister av nu angivet slag falla under 11 §. Beträffande tvister om panträtt och avkomsträtt är att märka, att under 10 § falla icke blott tvister om sådan rättighets bestånd utan även tvister, som avse realisation av rättigheten, t. ex. tvist angående fastställande av in-tecknad fordran till betalning ur fastigheten eller tvist, som innehavare av in-tecknad avkomsträtt väcker om ut-bekommande av ogulden förmån.

Vid fastighetsforum skola vidare upptagas tvister om skyldighet för ägare eller innehavare av fast egendom att fullgöra något, som åligger honom i sådan egenskap. Såsom exempel härå må nämnas tvister om skyldighet att vidtaga åtgärder för betryggande av skogsåterväxt, om skyldighet att bidraga till kostnad för iordningställande av gata och om skyldighet att återbetala avdikningslån.

I överensstämmelse med vad för närvarande gäller böra vid fastighetsforum upptagas vissa tvister om obligatoriska anspråk på grund av upplåtelse av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till egendomen. Hit böra sålunda hänföras tvister om betalning av arrende, hyra eller annan ersättning för nyttjanderätt eller för annan särskild rätt till fast egendom samt vidare tvist, som angår hävd, byggnads underhåll, nybyggnad eller annat dylikt. Härunder falla t. ex. tvister angående arrendators försummelse att fullgöra sina skyldigheter beträffande byggnader och jordens underhåll, hyresgästs underlåtenhet att uppfylla honom åliggande skyldighet att vårda eller underhålla hus eller lägenhet, klander av av- och tillträdessyn, skyldighet att utgiva ersättning för vanhävd och husröta, skyldighet för jordägare att utgiva ersättning för reparationer eller nybyggnader eller för hyresvärd att låta verkställa reparationer.

Behörig domstol för tvister, som avses i 10 §, är rätten i den ort, där den fastighet, vilken tvisten rör, är belägen. Tvist om servitut skall alltid upptagas vid den tjänande fastighetens forum. I andra stycket av 10 § har upptagits en särskild regel för det fall, att fastigheten ligger under flera domstolar eller tvisten gäller flera fastigheter under skilda domstolar.

För tvister, som avses i 10 §, är det där anvisade forum exklusivt, och rätten har, såsom framgår av 17 och 18 §§, att i sådana tvister själmant iakttaga sin behörighet.

Såsom ovan framhållits böra vissa andra tvister än de i 10 § avsedda kunna väckas vid fastighetsforum. Bestämmelser härom ha upptagits i 11 §. Beträffande där avsedda tvister gäller, att käranden äger valrätt mellan fastighetsforum och svarandens allmänna forum eller annan domstol, som enligt särskilda bestämmelser är behörig.

Vid fastighetsforum bör sålunda kunna väckas tvist om köpeskilling för fast egendom eller annat dylikt anspråk på grund av överlåtelse av äganderätt till egendomen, t. ex. tvist om skyldighet för säljaren att enligt utfästelse i köpekontrakt utfärda köpebrev eller om skyldighet för köparen att övertaga personligt betalningsansvar för in-tecknad gäld. Då innehavare av in-teckning för ogulden köpeskilling väcker talan om in-tecknade beloppets fastställande till betalning ur egendomen, kan detta visserligen sägas vara en tvist om köpeskillingen, men sådan talan faller, såsom av det föregående framgår, under 10 §. Därest ägare till in-tecknad fastighet är personligen ansvarig för den in-tecknade gälden, synes möjlighet böra finnas att vid fastighetsforum föra talan mot honom angående hans personliga betalningsskyldighet därför, även om han har sitt hemvist annorstädes. Detta bör dock gälla, endast såvida betalning samtidigt sökes ur egendomen; tvist härom skall nämligen enligt 10 § alltid instämmas till fastighetsforum.

Enligt 8 § kan talan på grund av skadegörande handling alltid väckas vid rätten i den ort, där handlingen företogs. Då tvisten gäller skada eller annat intrång å fast egendom, synes emellertid ur bevisningssynpunkt lämpligt, att tvisten kan väckas jämväl vid rätten i den ort, där egendomen är belägen, även om denna icke sammanfaller med den ort, där handlingen företogs.

Stadgandet i 11 § 4 saknar motsvarighet i gällande rätt. Vid tvister,

som där avses, t. ex. angående ersättning för byggnadsarbete, kan bevisning vanligen lättast erhållas i den ort, där arbetet utförts. Skälig hänsyn till käranden synes därför kräva, att han har möjlighet att instämma tvisten till fastighetsforum.

Talan om ersättning för det någon brustit åt hemul angående fast egendom upptages för närvarande enligt 10 kap. 18 § R.B. vid säljarens personliga forum, medan själva klanderprocessen alltid skall upptagas vid fastighetsforum. Där-est detta forum ej sammanfaller med säljarens hemvistforum, äger köparen icke väcka talan om ersättning för bristande hemul vid fastighetsforum. För det fall, att sådan talan föres i klanderprocessen, har genom bestämmelsen i 14 § tredje stycket rätt härtill medgivits honom. Även då ersättningstalan föres i särskilt mål, bör köparen äga möjlighet att anhängiggöra sådan talan vid fastighetsforum. Stadgande härom har upptagits i 11 § 5.

Med fast egendom avses i 10 och 11 §§ all egendom, som enligt lagen den 24 maj 1895 är att hänföra till fast egendom. I nu ifrågavarande hänseenden synes med sådan egendom böra jämsställas byggnad å annans grund samt gruva eller för gruvdrift avsedd byggnad eller anläggning. Det stadgande härom, som upptagits i 12 §, står i överensstämmelse med vad för närvarande utan uttryckligt stöd av lag tillämpas.

13 §.

Enligt 10 kap. 12 § R.B. skall det som av någon huvudsak flyter, såsom skadestånd och rättegångskostnad, därå man förbehållit sig att särskilt kära, dömas i den rätt, som dömt i huvudsaken. Åsämjas ej fullmäktig och huvudman om arvode och är ej visst avtal därom gjort, skall enligt 15 kap. 12 § R.B. den domstol, som sist dömt i saken, pröva vad fullmäktig skäligen har förtjänt.

Med skadestånd i förstnämnda lagrum avses allenast ersättning för processuell skada. Något praktiskt behov av en särskild forumregel för detta fall torde ej föreligga. Såsom framgår av 18 kap. 14 § samt 31 kap. 9 och 11 §§ skall frågan om rättegångskostnad alltid prövas i samband med avgörandet av det mål, vari kostnaden uppstått; någon rätt för part att, såsom hittills, förbehålla sig att i särskild rättegång föra talan om sådan kostnad föreligger icke enligt förslaget. På grund av det nu anförda har någon motsvarighet till stadgandet i 10 kap. 12 § R.B. icke upptagits.

Det nyssnämnda stadgandet i 15 kap. 12 § R.B. avser endast arvode till ombud men däremot ej direkta kostnader, som ombudet haft för uppdragets fullgörande. Till grund för stadgandet ligger hänsynen till det praktiskt ändamålsenliga; den domstol, som sist dömt i saken, äger i regel de bästa förutsättningarna att bedöma skäligheten av ombudets arvode. Å andra sidan äro vissa olägenheter förenade därmed, att då mål fullföljts från lägre rätt, det alltid skall ankomma på högre rätt att omedelbart pröva dylik fråga; den högre rätten kan enligt den tillämpning, som givits åt nämnda lagrum, allenast fastställa arvodets belopp, och för att utfå detta måste ombudet sedan väcka talan i vanlig ordning. På grund härav synes tvist om ombuds-

arvode böra kunna upptagas vid den rätt, som först dömt i målet; dock bör detta forum ej vara exklusivt utan käranden äga valrätt mellan nämnda domstol och svarandens allmänna forum. Nu ifrågavarande regel synes böra gälla även annat dylikt anspråk på grund av rättegång, t. ex. ombuds anspråk på ersättning för utlägg för huvudmannens räkning.

14 §.

Enligt 14 kap. 2 § skola, då samtidigt väckas käromål mot flera svarande, målen handläggas i en rättegång, om de stödja sig på väsentligen samma grund. Härför förutsättes, att samma domstol är behörig för målen. I syfte att möjliggöra gemensam handläggning i dessa fall böra därför meddelas bestämmelser, enligt vilka käranden äger att väcka sin talan vid en och samma domstol. Käromål mot flera svarande böra sålunda, om käromålen stödja sig på väsentligen samma grund, kunna väckas vid den rätt, där någon av dem har att svara. Detta bör dock endast gälla, därest den rätt, vid vilken talan väckes, är på grund av lagens omedelbara föreskrift om forum behörig för någon av svarandena. Ha däremot käranden och en av svarandena enligt 16 § träffat avtal om forum, bör detta icke medföra skyldighet för de övriga att svara vid den domstol, som bestämts i avtalet. Ej heller bör den omständigheten, att någon av svarandena underlåter att framställa invändning om rättens behörighet och rätten sålunda enligt 18 § är behörig beträffande honom, föranleda, att behörighet tillkommer rätten även i fråga om övriga svarande.

För stadgandets tillämplighet förutsättes, att käromålen väckas samtidigt; huruvida det sker genom en eller flera stämningar, saknar däremot betydelse. Då käromålen väckas på olika tider, kan visserligen enligt 14 kap. 6 § under vissa förutsättningar gemensam handläggning komma till stånd; att möjliggöra sådan handläggning genom uppställande av en särskild forumregel har dock icke ansetts lämpligt. Är saken sådan, att endast en dom kan givas mot alla, som ha del i saken, bör emellertid ett gemensamt forum finnas med hänsyn därtill, att talan i sådant fall alltid måste handläggas i en rättegång; talan bör kunna väckas vid den rätt, där någon av dem har att svara. Stadgandet härom avser närmast s. k. nödvändig processgemenskap å svarandesidan.

Enligt andra stycket i förevarande paragraf upptages genkäromål av den rätt, som upptagit huvudkäromålet. Med genkäromål avses här icke varje talan, som svaranden väcker mot käranden, utan allenast sådan talan, som avses i 14 kap. 3 §. Huruvida i annat fall talan, som svaranden väcker mot käranden, kan upptagas vid den rätt, där kärandens talan väckts, är att bedöma enligt vanliga regler om domstols behörighet.

För att möjliggöra gemensam handläggning av mål i fall, som avses i 14 kap. 4 och 5 §§, har i tredje stycket meddelats bestämmelse, enligt vilken i nämnda paragrafer avsedd talan upptages av den rätt, som upptagit huvudmålet.

I sista stycket av förevarande paragraf har upptagits en särskild regel i fråga om domstols behörighet att pröva fordran, som åberopas till kvittning.

Av kvittningsinvändningens natur följer, att sådan invändning i regel kan framställas vid den domstol, som handlägger tvist om huvudfordran. Avser invändningen fordran av beskaffenhet, att tvist därom hör till ett exklusivt forum, föreligger emellertid hinder för invändningens upptagande vid annan domstol. Med hänsyn härtill synes lämpligen böra gälla, att fordran, som åberopas till kvittning, prövas av den rätt, som ägt döma över genkäromål rörande samma fordran. Med detta uttryck avses dels den underrätt, där genkäromål rörande fordran kunnat väckas, dels ock högre rätt, som, därest sådant genkäromål väckts vid den lägre rätten och denna varit behörig, ägt att pröva mot den lägre rättens dom fullföljd talan.

De i denna paragraf upptagna forumreglerna lida i viss mån inskränkning genom bestämmelserna i 16 och 17 §§. Härom hänvisas till vad vid nämnda paragrafer anföres. Vidare må anmärkas, att tvist, som på grund av avtal hör under skiljemäns prövning, icke på grund av stadgandena i 14 § kan upptagas av domstol; detta följer av att enligt lagen om skiljemän avtalet utgör hinder för tvistens upptagande av domstol. Sålunda kan t. ex. genkäromål angående sådan tvist ej väckas; ej heller kan fordran, som faller under avtalet, åberopas till kvittning. Såsom framgår av 18 § skall emellertid i sådana fall rätten ej i allmänhet själmant iakttaga sin behörighet.

15 §.

För bestämmande av domstolens behörighet torde enligt gällande rätt förhållandena vid tidpunkten för stämningens delgivning vara avgörande. Enligt förslaget anses visserligen talan väckt, då stämningsansökan inkom till rätten, men frågan om rättens behörighet synes lämpligen böra bedömas efter förhållandena, då stämningen delgives svaranden. Har efter nämnda tidpunkt ändring inträtt i de förhållanden, som betingat domstolens behörighet, t. ex. om svaranden förändrat hemvist eller uppehållsort, bör detta vara utan verkan.

16 §.

Enligt gällande rätt äga parter i allmänhet icke att träffa avtal om forum, s. k. prorogationsrätt. I 10 kap. 32 § R.B. stadgas, att avtal, varigenom någon utfäst sig att svara vid annan än rätt domstol, är utan verkan. Prorogationsrätten kan dock sägas vara i viss mån ersatt genom stadgandet i 28 § nämnda kapitel, enligt vilket rätten icke utom i vissa angivna fall har att själmant pröva sin behörighet i tvistemål.

Såsom processkommissionen framhållit föreligger i många fall ett intresse för parterna å ömse sidor att kunna med bindande verkan träffa avtal om forum. I främmande lagstiftningar förekommer ock allmänt en dylik prorogationsrätt, dock med undantag för vissa slag av mål. Den stundom uttalade farhågan, att avtalsfriheten skulle kunna leda till en olämplig arbetsfördelning mellan domstolarna och till överbelastning av vissa domstolar, särskilt i de större städerna, torde, enligt vad utvisas av erfarenheten i de länder, där sådan avtalsfrihet råder, vara överdriven. Mot prorogationsrätten har vidare invänts,

att den kan befaras leda till missbruk därigenom, att en övermäktig part begagnar sig därav för att till egen bekvämlighet draga en svagare part från hans egentliga forum. Denna invändning äger utan tvivel ett visst berättigande men synes ej utgöra tillräcklig anledning att helt förbjuda avtal om forum. Faran för missbruk torde kunna undanröjas genom att för vissa fall stadga undantag från prorogationsrätten. Beredningen föreslår därför, att avtal om forum i viss omfattning tillerkännes bindande verkan. Såsom processkommissionen förordat bör för avtalets giltighet fordras, att det avfattats skriftligen. Vidare bör göras den begränsningen, att avtalet får avse endast viss redan uppkommen tvist eller ock framtida tvist, som härflyter ur visst i avtalet angivet rättsförhållande. Avtalet bör kunna innehålla antingen att tvisten må väckas vid viss domstol, i vilket fall det står käranden fritt att välja mellan denna och annan behörig domstol, eller ock, att för tvisten viss domstol ensam skall vara behörig. I senare fallet är sålunda svaranden icke skyldig att svara vid annan domstol än den i avtalet bestämda. Detta medför bland annat vissa begränsningar i fråga om tillämpligheten av 14 §. Ha i fall, som avses i första stycket av nämnda paragraf, käranden och någon av svarandena träffat avtal om forum, kan denne svarande icke på grund av berörda stadgande instämmas till annan domstol. Ej heller kan angående fråga, som omfattas av avtalet, genkärsmål eller talan, som avses i 14 kap. 4 eller 5 §, upptagas vid huvudmålets forum, om detta ej sammanfaller med det i avtalet bestämda forum; fordran, beträffande vilken avtal om forum träffats, kan icke återopas till kvittning vid annan domstol än den i avtalet angivna. Såsom följer av 18 § skall rätten dock i nu antydda fall i allmänhet ej självant pröva sin behörighet.

Av 17 § framgår, att avtal om forum ej är giltigt beträffande tvist av beskaffenhet, som i nämnda paragraf anges. Även för vissa andra tvister synes undantag från prorogationsrätten böra göras med hänsyn till den ovan antydda faran för missbruk, t. ex. beträffande avtal om avbetalningsköp. I vad mån sådana undantag äro påkallade, bör närmare övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet, och det torde vara lämpligast, att bestämmelser i detta hänseende meddelas i de författningar, som reglera de särskilda instituten.

17 §.

De förut i detta kapitel meddelade bestämmelserna om domstols behörighet böra uppenbarligen icke gälla, om tvisten är sådan, att den skall upptagas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller enligt lag eller författning skall omedelbart prövas av skiljemän.

Beträffande vissa tvister, som tillhöra allmän domstols upptagande, bör gälla, att den för tvisten särskilt bestämda domstolen är ensam behörig och att det sålunda icke är medgivet att på grund av stadgandena i detta kapitel väcka sådan tvist vid annan domstol. De tvister, beträffande vilka denna regel bör gälla, angivas i förevarande paragrafs första stycke under punkterna 2—7; uppräknningen omfattar i huvudsak samma tvister som angivas i 10 kap. 29 § 2—6 R.B.

Under punkt 2 innefattas sådana tvister, som enligt särskilda lagbestämmelser skola upptagas av viss namngiven underrätt. Stadganden av sådan innebörd finnas t. ex. i 19 § förordningen den 16 maj 1884 ang. patent och 15 § lagen den 10 juli 1899 om skydd för vissa mönster och modeller.

Punkt 3 avser närmast mål, som skola bedömas efter sjölagen, och andra mål rörande sjörättsliga frågor, som skola upptagas av rådhusrätt. Enligt lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål äger Kungl. Maj:t förordna, att viss häradsrätt skall äga upptaga dylika mål, för vilka rådhusrätt i stad, som i judiciellt avseende förenats med domsaga, skolat vara rätt domstol. Häradsrätt, beträffande vilken sådant förordnande meddelats, torde utan uttryckligt stadgande böra i det avseende, varom här är fråga, anses likställd med rådhusrätt.

I punkt 4 har med tvist, som avses i 9 eller 10 §, jämställts tvist, som eljest enligt lag skall upptagas vid domstol, som där sägs, d. v. s. arvsforum eller fastighetsforum. Såsom exempel på tvister, som på grund av särskilda bestämmelser höra till arvsforum, må nämnas tvist enligt 34 § lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap. Stadganden om tvists upptagande vid fastighetsforum finnas t. ex. i 13 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation, 41 § lagen den 29 juni 1926 om enskilda vägar, 6 § lagen den 16 maj 1930 om vägrätt och 46 § lagen den 2 juni 1933 om ägofred.

Beträffande äktenskapsmål äro bestämmelser om forum upptagna i 15 kap. 4 § giftermålsbalken.

Med avseende å punkt 6 må anmärkas, att därunder falla endast tvister, som avses i 69 § utsökningslagen och 3 § förordningen den 20 november 1845 i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva. Däremot äro ej att hit hänföra andra tvister om utmätt lös egendom eller lösöreköp, t. ex. tvist om den lösa egendomen är lagligen utmätt eller om lösöreköpet är bindande mellan kontrahenterna.

Beträffande punkt 7 må framhållas, att det är likgiltigt, huruvida i det särskilda fallet stämning kommit till användning eller ej; avgörande är, att stämning ej är erforderlig för tvistens väckande.

Såsom tidigare framhållits följer av 17 § första stycket, att avtal om forum enligt 16 § icke är tillåtet beträffande tvister, som här avses. Stadgandet medför även bland annat vissa begränsningar i fråga om tillämpligheten av 14 §. Är i fall, som avses i första stycket av sistnämnda paragraf, käromålet mot någon av svarandena av beskaffenhet att böra upptagas vid domstol, som enligt 17 § är uteslutande behörig därför, kan denne svarande icke stämmas till annan domstol; gemensam talan mot alla svarandena kan i följd härav väckas endast vid den för honom behöriga domstolen. Ej heller kan talan, för vilken viss domstol är ensam behörig, såsom genkäromål väckas vid annan domstol; därav följer, att samma inskränkning gäller i fråga om möjligheten att framställa kvittningsyrkande. Om talan enligt 14 § tredje stycket avser tvist, för vilken viss domstol enligt 17 § är uteslutande behörig, kan sådan talan icke instämmas till gemensam handläggning med huvudmålet, om detta är anhängigt vid annan domstol.

Den rätt för parterna att träffa avtal om forum, som stadgats i 16 §, bör ej innebära befogenhet att överenskomma, att tvist, som enligt lag tillhör lägre rätts upptagande, skall väckas i högre rätt eller att tvist, som skall upptagas omedelbart av högre rätt, skall väckas vid lägre rätt. Såsom framgår av 2 kap. 2 § kan emellertid i vissa fall träffas avtal om att tvist skall upptagas omedelbart av hovrätt. Då sådant avtal träffats, bör dock ej tvist, som icke faller under avtalet, kunna på grund av 14 § väckas i hovrätten. I sista stycket av 17 § har därför föreskrivits, att på grund av vad i detta kapitel stadgas talan ej må väckas vid domstol av annan ordning än den som för tvistens upptagande är i lag stadgad. Dock bör detta ej hindra, att fråga om kvittning väckes först i högre rätt. Av 50 kap. 25 § och 55 kap. 14 § framgår emellertid, att högre rätt i vissa fall kan avvisa kvittningsyrkande, som framställles först i den högre rätten.

18 §.

Enligt 34 kap. 1 § andra stycket skall rättegångshinder av rätten själmant beaktas, om ej annat är stadgat. I förevarande paragraf göras vissa undantag från huvudregeln, såvitt angår rättegångshinder, som består däri, att rätten ej är behörig att upptaga saken. Av stadgandet, som i huvudsak ansluter sig till vad för närvarande gäller enligt 10 kap. 28 § R.B., framgår, att rätten i allmänhet skall ingå i prövning av sin behörighet, endast om svaranden i rätt tid framställer invändning därom. Angående den tid, inom vilken svaranden har att framställa sådan invändning, meddelas bestämmelser i 34 kap. 2 §. I vissa fall torde dock rätten böra liksom för närvarande oberoende av invändning pröva, om den är behörig. I första hand bör detta gälla, om rätten på grund av 17 § är obehörig att upptaga tvisten. Enligt gällande rätt torde den omständigheten, att svaranden uteblir, icke medföra, att domstolen skall själmant pröva behörighetsfrågan. I vissa fall måste, då utevaron är förenad med påföljd av tredskodom, denna regel anses olämplig. Olägenheterna framträda än starkare med den utvidgade användning av tredskoförfarandet, som av beredningen föreslås, och de göra sig särskilt gällande, då svaranden är utlänning. Rätten bör därför alltid själmant pröva sin behörighet, om svaranden uteblivit från första inställelsen eller, om förberedelsen är skriftlig, underlåtit att inkomma med svaromål. Att i sådant fall ålägga kändanden att styrka de omständigheter, av vilka domstolens behörighet beror, synes alltför betungande för honom. Enligt 33 kap. 1 § skall stämningsansökan innehålla uppgift å svarandens hemvist; i sådan ansökan skall kändanden enligt 42 kap. 2 § uppgiva de omständigheter, som betinga domstolens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres. För att underlätta kändandens ställning har ansetts böra stadgas, att de uppgifter han sålunda lämnar skola tagas för goda, om svaranden erhållit del därav och anledning ej förekommer, att de äro oriktiga. Då fråga är om forum enligt 1 § första stycket, bör kändandens i stämningsansökan lämnade uppgift om var svaranden har sitt hemvist vara tillräcklig utan uttryckligt angivande av att svaranden är mantalsskriven där.

Stadgandet i förevarande paragraf avser i första hand väckt tvist men äger, såsom följer av 14 §, även tillämpning beträffande kvittningsyrkande.

Grund för rättens obehörighet föreligger även för det fall, att tvisten enligt avtal skall prövas av skiljemän. Frågan om rättens behörighet i detta fall är alltså att bedöma enligt bestämmelserna i denna paragraf.

19 §.

Enligt gällande rätt skall i tvistemål, då talan fullföljes mot lägre rätts dom, högre rätt självantaga pröva den lägre rättens behörighet att upptaga målet i alla de fall, som avses i 10 kap. 29 § R.B. Har den lägre rätten, ehuru den enligt nämnda lagrum varit obehörig, prövat målet, skall sålunda högre rätt, oberoende av parts yrkande, undanröja den lägre rättens dom. Såsom processkommissionen framhållit tala starka praktiska skäl mot en dylik regel, och betydande inskränkningar i högre rätts skyldighet i detta hänseende böra därför stadgas. Har lägre rätt upptagit tvist, synes högre rätt böra ha att självantaga ingå i prövning av behörigheten, allenast om tvisten är sådan, att den skall upptagas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller omedelbart av högre rätt eller enligt lag eller författning skall omedelbart prövas av skiljemän. I andra fall än nu nämnts bör frågan om lägre rätts behörighet ej kunna upptagas av högre rätt, med mindre frågan dit fullföljes av part, som är berättigad därtill. Part är berättigad att till högre rätt fullfölja fråga om lägre rätts behörighet antingen genom att framställa invändning därom direkt i högre rätt eller, då han framställt sådan invändning i lägre rätt, genom klagan över den lägre rättens beslut i behörighetsfrågan. Möjligheten att först i högre rätt framställa invändning om lägre rätts behörighet är dock begränsad. Enligt 34 kap. 2 § skall part, som vill göra invändning om rättens behörighet, framställa sådan invändning, då han första gången skall vid rätten föra talan i målet; var han av laga förfall då hindrad att göra invändningen, skall han framställa den så snart ske kan sedan förfallet upphörde. Härav följer, att part endast om han av laga förfall hindrats att framställa behörighetsinvändning i lägre rätt äger göra sådan invändning i högre rätt. Har lägre rätt antingen självantaga eller efter invändning förklarar sig obehörig, kan talan fullföljas i högre rätt enligt de regler, som gälla för talan mot slutligt beslut. Då part inom föreskriven tid framställt invändning om rättens behörighet, skall rätten enligt 34 kap. 3 § meddela särskilt beslut däröver. Om klagan över beslut, varigenom invändningen ogillas, meddelas bestämmelser i 49 kap. 3 § samt 54 kap. 3 och 7 §§.

20 §.

För det fall, att domstol förklarar sig obehörig att upptaga mål, som där väckts, böra av praktiska skäl vidtagas anordningar i syfte att åstadkomma ett snabbt avgörande av frågan, vilken domstol som är behörig, och att göra väckandet av ny talan vid den behöriga domstolen obehövt. Att för sådant ändamål medgiva lägre rätt, som finner sig obehörig, befogenhet att förvisa må-

let till annan domstol av samma ordning med bindande verkan för den senare synes, såsom processkommissionen framhållit, med hänsyn till den sidoordnade ställning dessa domstolar intaga till varandra icke böra ifrågakomma. Där-
emot bör högre rätt — hovrätt eller högsta domstolen — äga att i samband med beslut, varigenom den finner lägre rätt obehörig att upptaga ett där an-
hängiggjort mål, förvisa målet till den lägre rätt, som finnes behörig. Huru-
vida den lägre rätten lyder under den hovrätt, som meddelar förvisningsbeslu-
tet, eller under annan hovrätt, saknar härvid betydelse. Sådan förvisning bör
kunna äga rum såväl då särskild talan föres mot lägre rätts beslut i behörig-
hetsfrågan som ock då lägre rätt meddelat dom i målet men högre rätt, dit be-
hörighetsfrågan fullföljts i samband med talan mot domen, finner den lägre
rätten obehörig och därför undanröjer domen. För förvisning bör fordras, att
någon av parterna framställer yrkande därom. Den domstol, dit målet förvi-
sas, har att utan ny stämning upptaga målet till behandling. Om viss under-
rätt förklarar sig obehörig och detta beslut fastställts av hovrätt eller av högsta
domstolen utan att hänvisning till behörig underrätt skett, bör, därest målet
sedermera anhängiggöres vid annan underrätt och jämväl denna finner sig obe-
hörig, den hovrätt, där talan häremot fullföljes, uppenbarligen ej kunna för-
visa målet till förstnämnda underrätt. För sådant fall bör hovrätten fastställa
beslutet utan hänvisning. Fullföljes talan mot hovrättens beslut, kan högsta
domstolen hänvisa målet till behörig underrätt; i annat fall kommer andra
stycket i förevarande paragraf till tillämpning.

Då olika domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga,
torde för närvarande enligt praxis¹ part kunna hos högsta domstolen göra an-
sökan om målets hänvisning till behörig domstol. En sådan anordning innebär
en praktisk utväg att få dylika kompetenskonflikter avgjorda, och bestämmel-
se därom har ansetts böra upptagas i lagen. Förutsättning för att hänvisning
skall kunna ske bör vara, att högsta domstolen finner någon av de domstolar,
som förklarats obehöriga, vara behörig att upptaga målet. Den domstol, till
vilken målet hänvisas, har att på den där ågångna stämningen upptaga målet
till behandling. Därest flera domstolar finnas behöriga, torde målet böra hän-
visas till domstol, där talan först väcktes.

21 §.

Särskilda stadganden om laga domstol i tvistemål äro meddelade i ett stort
antal lagar och författningar. Dessa forumbestämmelser avse antingen tviste-
mål i allmänhet eller ock visst eller vissa slag av mål. I den mån bestämmel-
serna avse tvistemål i allmänhet, vilket är fallet med föreskrifterna om forum
för aktiebolag och andra särskilt bildade rättssubjekt, ersättas de genom be-
stämmelserna i 2 § förevarande kapitel. Såsom framhållits i inledningen till
motiven ha däremot de forumregler, som avse särskilda slag av mål, t. ex.
äktenskapsmål och sjörättsmål, icke ansetts böra överflyttas till rättegångs-
balken. I vad mån några ändringar påkallas i nämnda bestämmelser, torde

¹ Se N. J. A. 1911: 514.

böra övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet. Att i särskild lag eller författning meddelats bestämmelse om laga domstol för visst slag av mål innebär ej alltid, att den angivna domstolen är ensam behörig och att de i förevarande kapitel upptagna reglerna om valfrihet mellan olika fora sålunda icke äga tillämpning. Av 17 § framgår, att vissa tvister, för vilka forum bestämts i annan lag än rättegångsbalken, icke kunna väckas vid annan domstol. Då tvisten icke är av beskaffenhet, som avses i nämnda paragraf, är däremot den i författningen angivna domstolen i regel icke ensam behörig för tvistens upptagande. I dessa fall äger alltså käranden valfrihet mellan olika fora enligt de i detta kapitel meddelade bestämmelserna; sålunda utgöra t. ex. bestämmelserna i 93 § växellagen och 71 § checklagen icke hinder för att växel- eller checkmål instämmas till domstol, som avses i 5 eller 6 § i förevarande kapitel. I vissa fall, då forum anvisats i särskild lag, framgår emellertid av forumbestämmelsens syfte, att valfrihet mellan olika fora icke råder, t. ex. beträffande klander av redovisning i konkurs enligt 191 § konkurslagen eller talan angående skiljemäns beslut om dem tillkommande ersättning enligt 25 och 26 §§ lagen den 14 juni 1929 om skiljemän. Dock skall i andra fall än i 17 § detta kapitel avses rätten icke ingå i prövning av sin behörighet, om ej svaranden gjort invändning därom eller uteblivit; ej heller är prorogationsrätt enligt 16 § utesluten beträffande andra tvister än de i 17 § angivna eller då uttryckligt förbud däremot stadgats.

11 KAP.

Om part.

1 §.

Denna paragraf och de närmast följande innehålla regler rörande behörigheten att över huvud vara part i en civil rättegång, den s. k. partsbehörigheten, och rörande behörigheten att självständigt föra talan inför rätta i sådan rättegång, den s. k. processbehörigheten.

I förevarande paragraf finnas stadganden i dessa hänseenden i vad angår fysiska personer. Om partsbehörigheten gives i första stycket det stadgandet, att varje fysisk person kan vara part i rättegång. Denna behörighet sammanfaller med förmågan att vara bärare av rättigheter och skyldigheter eller med den s. k. rättssubjektiviteten. Att varje fysisk person kan vara part i rättegång, är självklart och har ansetts böra införas här för att bilda bakgrund mot följande bestämmelser i kapitlet.

Ehuru varje fysisk person kan ha rättigheter och skyldigheter, äger han däremot icke alltid att med rättslig verkan genom egna handlingar förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter. Hans rättsliga handlingsförmåga kan vara utesluten eller begränsad. Reglerna härom höra till privaträtten och meddelas beträffande omyndiga i 5 kap. lagen den 27 juni 1924 om förmynderskap och i 5 § lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap.

På motsvarande sätt och av analoga skäl kan en fysisk person med partsbehörighet vara utesluten eller begränsad i fråga om behörighet att självständigt föra talan inför rätta i ett tvistemål, däri han är part. Härom innehåller andra stycket av förevarande paragraf bestämmelse. Denna utgår ifrån att med en fysisk persons rättsliga handlingsförmåga bör sammanfalla behörigheten att självständigt föra talan i rättegång. Detta innebär i huvudsak, att när det, varom tvistas i rättegången, är sådant, att parten själv ej genom egna rättshandlingar äger råda däröver, eller är en rättshandling, som han ej själv äger företaga, han ej heller äger processbehörighet i målet därom.

Inskränkningarna i denna behörighet kunna alltså medföra, att en part är berövad varje sådan behörighet eller att han är begränsad i densamma. Underårig under sexton år saknar sålunda alltid behörighet att självständigt föra talan i förmögenhetsrättsliga tvister. Den som är omyndig men fyllt sexton år äger däremot en begränsad sådan behörighet. Denna begränsning motsvarar begränsningen av hans rättsliga handlingsförmåga. Han äger sålunda själv kära och svara i mål angående egendom, varöver han själv äger råda. I den mån hans rätt att råda över egendomen innebär behörighet att ikläda sig förpliktelser, som följa med ett förfogande, äger han också att i mål därom själv föra talan. Denna behörighet sträcker sig jämväl till mål om skadestånd i ett obligatoriskt rättsförhållande av den art, som nu sagts. Då förfoganderätten över egendomen icke i sig innefattar behörighet att använda den som kreditbas, kan han alltså ej heller själv föra talan i mål om förpliktelse, som han sålunda iklätt sig.

Det ifrågavarande spørsmålet får en i viss mån annan karaktär, när det gäller processbehörigheten för part i mål om skadestånd eller annat enskilt anspråk i utomobligatoriska rättsförhållanden. Är det käranden, som helt eller delvis saknar rättslig handlingsförmåga, skola de i 20 kap. 14 § givna bestämmelserna tillämpas. Enligt dessa är den omyndiges processbehörighet som målsägande olika reglerad, allteftersom målet rör egendom eller det rör den omyndiges person. I förra fallet sammanfaller hans processbehörighet med hans rättsliga handlingsförmåga beträffande den egendom, varom är fråga. Rör brottet den omyndiges person åter, äger han, så snart han fyllt aderton år, föra talan. Även förmyndaren eller den som eljest har vårdnaden om honom är i sistnämnda fall behörig föra talan för den omyndige. Samma bestämmelser skola tillämpas även i de fall, då talan grundar sig å en annan gärning än ett brott.

Föreligger bristen i den rättsliga handlingsförmågan hos svaranden, t. ex. en omyndig har vållat skada å annans egendom och talan föres mot honom om skadestånd, skall frågan om hans processbehörighet besvaras med tillämpning av stadgandet i 21 kap. 1 § första stycket. Den omyndige äger sålunda själv svara i målet, men hans talan kan ock föras av förmyndaren eller den som eljest har vårdnaden om honom.

Särskilda regler gälla rörande processbehörigheten i vissa mål på familjerättens område, t. ex. 15 kap. 3 § giftermålsbalken och 2 § lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap.

Saknar part processbehörighet, skall talan föras av den som är partens ställföreträdare, d. v. s. i regel av förmyndaren. Dennes befogenheter i detta hänseende sammanfalla i allmänhet med partens egna, därest han själv kunde ha fört talan. I några hänseenden äger emellertid den verkliga parten en viss processuell handlingsförmåga. Han kan sålunda jämte ställföreträdaren höras som part under sanningsförsäkran enligt 37 kap. med den begränsning, som dess 2 § innebär. Enligt vad nedan i 5 § stadgas kan en processobehörig fysisk person även eljest kallas att infinna sig personligen och sålunda i viss mån uppträda som part.

2 §.

Vid sidan av de fysiska personerna som rättssubjekt förekommer i nutida rättsordningar ett flertal former av s. k. särskilt bildade rättssubjekt. Dessa äro dels av privaträttslig och dels av offentligrättslig natur. De förutsättningar, under vilka de privaträttsliga rättssubjekten äro erkända och sålunda kunna förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter, äro reglerade i privaträtten. Härvid bör beaktas, att icke blott sådana organisationer, om vilka uttryckliga bestämmelser härom äro givna i lag, kunna erkännas som särskilt bildade rättssubjekt, utan att detta också kan gälla om andra, som i rättspraxis vinna sådant erkännande, t. ex. ideella föreningar under vissa förutsättningar. Beträffande de offentligrättsliga rättssubjekten återfinnas hithörande regler inom den offentliga rätten, särskilt förvaltningsrätten.

Inom processrätten regleras de nu åsyftade rättssubjektens partsbehörighet. Denna behörighet sammanfaller med rättssubjektiviteten. Någon form, som innebär processbehörighet utan rättssubjektivitet, såsom i den tyska rätten, finnes icke i svensk rätt.

När ett särskilt bildat rättssubjekt är part i rättegång, måste det företrädas av en ställföreträdare. Vem som är ställföreträdare bestämmes av de regler, som gälla därom. Gränserna för olika ställföreträdarens behörighet framgå ock därav. I regel sammanfaller denna behörighet med ställföreträdarens behörighet att för huvudmannen ingå rättshandlingar. I vissa fall kan emellertid, då rättssubjekt företrädes av flera gemensamt, envar av dem vara behörig. Ett sådant fall omnämnes i 11 kap. 15 § R.B. Motsvarande föreskrift upptages i 33 kap. 17 § i förslaget.

Den legale ställföreträdaren har i rättegång i regel ställningen av part. Han kan sålunda befullmäktiga ombud att föra partens talan, och han kan höras som part under sanningsförsäkran. I vissa fall, såsom i 18 kap., utgår dock förslaget från att ställföreträdaren icke betraktas som part. I andra fall, såsom i 36 kap. 3 § andra stycket, göres visst undantag från huvudregeln.

3 §.

Förevarande paragraf utgår från den hävdvunna grundsatsen, att liksom ett rättssubjekts rättsliga handlingsförmåga principiellt bedömes enligt lagen i hans hemland, så bör ock hans processbehörighet bedömas efter denna lag. Från denna grundsats gör paragrafen det undantaget, att om part enligt sist-

nämnda lag skulle vara obehörig att föra talan i rättegång, han dock må i rättegång här i landet föra talan, om han enligt svensk rätt skulle vara behörig därtill.

Detta stadgande an knyter till bestämmelser i norsk och tysk rätt. Enligt norsk rätt gäller regeln främst, när utlänningen är svarande; är han kärke, gäller den blott om motparten icke gör invändning mot behörigheten. I tysk rätt är regeln gemensam för kärke och svarande.

Stadgandet, som har avseende endast å fysiska personer, grundar sig därpå, att förutsättningarna för myndighet äro olika i skilda länder och att därför för underlättande av den internationella samvaron denna lättnad för svenskar att stämma utlänningar och för dessa att stämma svenskar är påkallad. Bestämmelsen sammanhänger, å andra sidan, med frågan, vilken materiell rätt skall tillämpas å den tvistefråga, som är rättegångens föremål. Om å en rättshandling, företagen av en i sitt hemland omyndig utlänning, skall tillämpas hemlandets lag, leder detta i regel till att rättshandlingen på materiella grunder är ogiltig. Har rättshandlingen däremot företagits här i landet, skall i stor utsträckning tillämpas svensk rätt. Detta gäller enligt 4 kap. 5 § lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, 79 § växellagen och 58 § checklagen. För sådana fall är regeln om svensk rätts tillämpning jämväl å frågan om processbehörigheten av stor vikt och en ur praktiska synpunkter påkallad följd.

4 §.

De för det processuella förfarandet givna reglerna skola av domaren iakttagas ex officio, om ej annat är stadgat eller ligger i sakens natur. Detta gäller också förutsättningarna för att den som uppgives vara part i rättegång har partsförmåga, varmed ej må förblandas frågan, om han är saklegitimerad, d. v. s. den materiellrättsliga frågan, om han är rätt part i det rättsförhållande, som är omstämt. Domaren har ock att tillse, att den som vill föra talan som part är processbehörig, liksom att den som uppträder som ställföreträdare för part är därtill behörig.

Skulle dessa grunder strängt tillämpas, skulle domaren uppenbarligen ha att i varje mål av parterna infordra bevisning i dessa hänseenden. En person, som själv inställer sig som part eller som givit fullmakt åt ombud, skulle alltid förete bevis om sin myndighet. Den som utfärdat fullmakt för aktiebolag i rättegång skulle styrka, att bolaget vore registrerat och att den eller de, som i bolagets namn utfärdat fullmakt för ombud, vore därtill behöriga o. s. v. En så långt gående tillämpning av dessa grundsatser torde icke ens nu förekomma. Men många domare torde anse sig pliktiga att alltid fordra fullständiga legitimationshandlingar, när som part uppträder ett aktiebolag eller annat särskilt bildat rättssubjekt.

Det i denna paragraf givna stadgandet avser att öppna en möjlighet till lättnader i dessa hänseenden. Domaren må ej fordra bevis därutinnan, med mindre anledning finnes att antaga, att brist är för handen. Domaren bör så-

lunda ej åläggas t. ex. ombud, som uppträder för ett aktiebolag, att styrka, att detta är registrerat och att den som utfärdat fullmakten är därtill behörig, om det rör sig om ett känt bolag och om en känd firmatecknare för detta.

5 §.

Av den allmänna motiveringen framgår, att det föreliggande förslaget icke vilar på grundsatsen om advokattvång för parterna i tvistemål. Parterna äga sålunda principiellt alltid att själva föra sin talan. Då parten enligt vad förut i detta kapitel sagts saknar processbehörighet, föres hans talan av hans ställföreträdare. Den processbehöriga parten liksom den icke processbehöriga partens ställföreträdare har att efter sitt val låta sin talan utföras av rättegångsombud. Härom handlar nästa kapitel.

Någon inskränkning i parts befogenhet att låta sig företrädas av ombud ligger icke i den i förevarande paragraf reglerade skyldigheten för part att trots detta under vissa omständigheter komma personligen tillstädes i rättegången. Grunden till denna skyldighet ligger däri, att parten själv i regel är den, som bäst känner till de faktiska omständigheterna av betydelse i målet, och att hans hörande för utredningen sålunda vanligen är av största värde. Detta är fallet icke blott då parten skall höras under sanningsförsäkran utan även eljest i rättegången. När vid muntlig förberedelse parterna enligt 42 kap. 8 § skola fullständigt angiva de omständigheter de vilja anföra till stöd för sin talan samt yttra sig över vad motparten därutinnan anfört, kunna parterna personligen ofta vara bättre rustade härtill än deras ombud. På enahanda sätt förhåller det sig med huvudförhandlingen, då enligt 43 kap. 6 § part skall sanningsenligt redogöra för de omständigheter han åberopar i målet och uttala sig om de av motparten anförda omständigheterna samt besvara framställda frågor. Under det att parternas framställningar under förberedelsen väsentligen åsyfta att klargöra tvisteläget mellan parterna, kunna de vid huvudförhandlingen därjämte äga ett betydligt bevisvärde. I båda dessa riktningar kan betydelsen och värdet av framställningen i regel ökas, om den avgives av part personligen i stället för av ombud.

Förevarande paragraf stadgar de förutsättningar, under vilka vid olika skeden av rättegången parts personliga närvaro kräves.

Vid den muntliga förberedelsen vid underrätt, då parterna skola framlägga sina påståenden, kan detta naturligen ofta tillfredsställande ske genom ombud. I många fall bör det däremot göras av parterna själva. Av stämningansökan kan det vara svårt att utröna, vilketdera sättet som bör användas. Att som regel fordra parts personliga närvaro vid första inställelsen vore emellertid för strängt, och det är mindre nödvändigt av det skälet, att om det vid denna inställelse visar sig, att parternas personliga närvaro är av väsentlig betydelse, förberedelsen utan alltför stor olägenhet kan uppskjutas och denna brist därefter botas. Det har därför föreslagits, att vid muntlig förberedelse part skall personligen närvara, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas.

Vid huvudförhandlingen i underrätt är läget ett annat. Denna skall såvitt möjligt sammanföras till ett enda rättegångstillfälle, och uppskov är alltid en olägenhet. Redan i förväg böra därför alla anordningar vidtagas för att icke vid den utsatta huvudförhandlingen någon brist eller lucka i möjligheterna att utreda målet skall uppstå. Detta måste iakttagas också på förevarande punkt. Endast när det kan antagas, att parts personliga närvaro saknar betydelse för utredningen, bör domaren äga i förväg uppgiva kravet härpå.

Huvudförhandlingen i hovrätt eller i högsta domstolen ställer sig i detta hänseende något annorlunda. Först och främst kan antagas, att parts personliga närvaro vid dessa domstolar i allmänhet vållar vida större kostnader och besvär för parten än vid underrätt. Därjämte torde man kunna utgå ifrån att parts personliga kännedom om omständigheterna i målet blivit utnyttjad redan i underrätt och att jämväl överrätterna kunna draga visst gagn härav. Slutligen bör i regel målet i överrätten vara i det skick, att domstolen av handlingarna bör kunna utröna, om parts personliga närvaro är av nöden. Å andra sidan kan det ofta också för överrätterna visa sig vara av största betydelse för utredningen, om parterna inställa sig personligen och frågor kunna ställas direkt till dem. Beredningen har ansett ett lämpligt avvägande av dessa olika synpunkter böra leda till att part vid huvudförhandling i överrätt skall komma personligen tillstädes, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Att denna regel i sin tillämpning bör leda till en långt vidsträcktare inställelseplikt för part i hovrätt än i högsta domstolen, ligger i sakens natur.

Vid annan förhandling inför rätta än muntlig förberedelse vid underrätt eller huvudförhandling, såsom vid upptagande av bevis utom huvudförhandlingen eller förberedande förhör i vademål i hovrätt eller i revisionsmål i högsta domstolen, torde behovet av parts personliga närvaro vanligen vara vida svagare. Det synes böra bero på domstolen att efter prövning i varje särskilt fall bedöma, om parts personliga närvaro därvid är erforderlig. Då part är skyldig att underkasta sig förhör under sanningsförsäkran, måste han också ha plikt att inställa sig personligen.

När part företrädes av legal ställföreträdare, skall vad nu sagts om parts skyldighet att infinna sig personligen gälla om ställföreträdaren. Finnas flera ställföreträdare, bör rätten äga bestämma, vilken eller vilka skola infinna sig. Är förvaltningen delad mellan ställföreträdarna, torde i regel gränserna för denna delning därvid böra vara avgörande för rätten. När den processobehörige parten är en fysisk person, kan hans närvaro krävas för förhör under sanningsförsäkran så ock eljest, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Denna inställelseplikt avser att öppna möjlighet för rätten att under ett måls förberedande eller vid huvudförhandling tillgodogöra sig en sådan parts personliga kännedom om omständigheterna i målet. Det är tydligt, att denna kännedom kan vara av stort värde för rätten trots det att parten är t. ex. underårig och på grund därav obehörig att själv föra sin talan i målet.

12 KAP.

Om rättegångsombud.

1 §.

Såsom tidigare framhållits vilar förslaget på den grundsatsen, att part alltid äger att själv utföra sin talan inför alla domstolar, såväl högre som lägre. Å andra sidan bör i tvistemål part oavsett målets beskaffenhet äga rätt att låta sin talan föras genom ombud. Även ställföreträdare, som avses i 11 kap. 1 och 2 §§, äger att anlita ombud för utförande av partens talan.

Den omständigheten, att parten är i vissa fall skyldig att infinna sig personligen vid rätten, innebär, såsom anförts vid 11 kap. 5 §, icke någon inskränkning i hans befogenhet att låta sig företrädas genom ombud. Denna befogenhet fritager emellertid icke parten från skyldighet att, då han är personligen tillstädes, själv redogöra för vad han har sig bekant i saken och yttra sig i anledning av framställda frågor; i dessa hänseenden kan han icke hänvisa till ombudet. Detta gäller, vare sig parten höres under sanningsförsäkran eller ej. Rörande förhållandet i övrigt mellan part och ombud hänvisas till vad som anföres vid 17 §.

2 §.

I denna paragraf meddelas bestämmelser om de allmänna villkoren för behörighet att vara rättegångsombud. Såsom anförts i redogörelsen för förslagets huvudgrunder utgår detta från att advokat alltid skall vara behörig såsom ombud. Då enligt 8 kap. 2 § som villkor för inträde i advokatsamfundet uppställts bland annat, att sökanden skall ha gjort sig känd för redbarhet och även i övrigt finnas lämplig att utöva advokatverksamhet, bör, då part som ombud anlitar advokat, någon föregående prövning från rättens sida av hans lämplighet såsom ombud icke äga rum. Emellertid är behörigheten att vara ombud icke inskränkt till advokat. Med hänsyn till de krav, som det föreslagna förfarandet ställer å dem, vilka ha att utföra parternas talan, måste dock å ombudet ställas stränga fordringar i fråga om såväl redbarhet som insikter och erfarenhet. Rätten bör äga en vidsträckt befogenhet att redan från början pröva, huruvida den som av part anlitas såsom ombud besitter erforderliga kvalifikationer för uppdragets fullgörande. Endast den bör tillåtas att vara ombud, som rätten finner lämplig. Ehuru de uppställda behörighetsvillkoren formellt äro lika för alla instanser, är det tydligt, att i hovrätt och särskilt i högsta domstolen större fordringar måste ställas på talans utförande och att i följd därav prövningen av ombuds lämplighet att föra talan i överrätt bör bliva strängare än i underrätt.

I första hand bör av den som skall brukas såsom ombud fordras, att han är redbar. Kravet på redbarhet innebär icke, att ombudet i varje fall skall föreläggas utredning för att ådagalägga denna egenskap. Är ombudet för rätten okänt eller förekommer anledning till tvivel rörande hans redbarhet, bör rätten förskaffa sig närmare upplysningar om ombudets person. Beträffande den

som dömts eller står under åtal för brott bör efter förhållandena i varje särskilt fall bedömas, huruvida han kan anses redbar; stor hänsyn bör härvid tagas till brottets art och beskaffenhet samt till den tid, som förflutit efter straffets undergående, och den dömdes uppförande under tiden därefter.

Även om för behörighet att vara ombud icke uppställts fordran på juridisk examen, måste dock krävas, att ombudet äger tillräckliga insikter för utförande av sitt uppdrag. Han bör sålunda äga förmåga att sätta sig in i målet och bedöma de rättsliga spörsmål, som däri äro av betydelse, samt att redigt och fullständigt utveckla partens talan. Ombudet bör vidare äga en viss genom praktisk verksamhet förvärvad erfarenhet i skötandet av rättegångar. Vid bedömandet av om ombudet besitter erforderliga kvalifikationer i nu angivna hänseenden bör hänsyn tagas till målets beskaffenhet. Är målet enkelt och mindre omfattande, torde sålunda icke böra ställas så stora krav på ombudets insikter och erfarenhet som då fråga är om ett mera invecklat eller vidlyftigt mål; särskilt bör detta gälla ombud för svaranden i sådana mindre mål, då denne medger kärandens talan eller erkänner åtalad förseelse.

De nu angivna reglerna torde i allmänhet leda till att den som enligt 8 kap. 7 § första eller andra stycket utslutits ur advokatsamfundet ej kan tillåtas att uppträda som ombud. Någon särskild bestämmelse därom har dock ej ansetts böra meddelas. Förhållandena kunna i vissa fall vara sådana, att den utslutne ej skäligen bör förvägras att vara ombud, t. ex. om lång tid förflutit efter utslutningen och han därunder skött sig oklanderligt.

Annan än svensk medborgare synes icke böra tillåtas att vara ombud; en utlänning kan ej förutsättas äga sådan kännedom om svenska förhållanden och svensk rätt, som bör krävas av ett ombud. Då det är av vikt, att ombud alltid kan sökas vid svensk domstol, bör vidare fordras, att ombudet äger hemvist här i riket; detta är av betydelse även med hänsyn därtill, att delgivningar i rättegången i stor utsträckning kunna ske med ombud. Uppenbarligen bör den som är omyndig, vare sig han ej uppnått myndig ålder eller är omyndigförklarad, och sålunda själv saknar processbehörighet ej få vara ombud. Med hänsyn till vikten av att ombudet intar en i ekonomiskt avseende självständig ställning bör ej heller den som är i konkurstillstånd kunna anlitas som ombud.

3 §.

Enligt 15 kap. 3 § R.B. må ej ledamot i överrätt eller dess betjänt, som nju-ter årlig lön, låta bruka sig till fullmäktig där eller vid underrätt, som lyder därunder; ej heller må vid häradsrätt häradshövdingen eller någon, som i hans ställe är förordnad till domare, eller vid rådhusrätt någon rättens ledamot vara fullmäktig. Härifrån har dock gjorts det undantaget, att talan får föras för vissa närstående. På grund av den ställning en lagfaren domare intager kan det uppenbarligen ej anses lämpligt, att han uppträder såsom ombud vare sig vid den rätt han tillhör eller vid annan domstol. I lagen bör därför införas ett allmänt förbud för lagfaren domare vid allmän domstol att vara ombud. Det samma torde böra gälla i fråga om rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol. Något motsvarande stadgande beträffande domare eller annan be-

fattningshavare vid särskild domstol har däremot ej ansetts böra meddelas, särskilt med hänsyn till att advokater ofta inneha anställning såsom domare i krigsrätt. Ej heller synes böra stadgas ovillkorligt förbud för icke rättsbildad befattningshavare vid domstol att vara ombud.

Ur flera synpunkter är olämpligt, att allmän åklagare uppträder som rättegångsombud för enskild part. Det kan befaras, att hans tid komme att bliva alltför mycket upptagen av dylika uppdrag, och den ställning han genom ett ombudsmannaskap intager i förhållande till huvudmannen kan lätt innebära en frestelse för honom att vid utövandet av sina tjänsteåligganden taga obehöriga hänsyn. I viss mån ha dessa synpunkter redan enligt gällande rätt vunnit beaktande, i det att enligt landsfogdeinstruktionen landsfogde icke må åtaga sig uppdrag att vara enskild parts rättegångsombud annorledes än i samband med utförande av tjänstetalan och där det kan ske utan eftersättande av landsfogden åvilande tjänsteplikter. Förbud att vara ombud bör emellertid ej gälla endast landsfogde utan alla allmänna åklagare såväl högre som lägre. Tillräcklig anledning att medgiva något undantag för det fall, att talan om enskilt anspråk på grund av brott föres i samband med åtal för brottet, har icke ansetts föreligga. Målsägandens intresse att i sådant fall kunna utan större kostnad få sitt anspråk framställt har i förslaget tillgodosetts genom att det under vissa förutsättningar ålagts åklagaren såsom en tjänsteplikt att föra målsägandens talan; bestämmelser härom ha upptagits i 22 kap.

Med hänsyn till den befattning utmättningsman har att taga med verkställighet av domar och beslut har sådan befattningshavare ej ansetts böra få vara ombud för part. Stadgandet härom har ej avseende å s. k. domsverkställare, som enligt gällande bestämmelser kan av utmättningsman i stad för bestämt fall sättas till utmättningsman i hans ställe. I administrativ ordning torde böra föreskrivas, att domsverkställare ej får såsom utmättningsman taga befattning med sak, däri han varit ombud för part.

Från de nu angivna reglerna angående obehörighet att brukas som ombud har ansetts böra göras det undantaget, att Konungen må för visst mål giva tillstånd för befattningshavare, som här avses, att vara ombud. Sådant undantag kan vara påkallat av särskilda förhållanden, t. ex. i fråga om utförande av kronans talan i visst slag av mål eller av personliga hänsyn. Däremot har ej ansetts föreligga tillräcklig anledning att, såsom för närvarande gäller beträffande domare, medgiva en allmän befogenhet att föra talan för närstående.

Beträffande andra ämbets- och tjänstemän än de i denna paragraf angivna torde ur rättsskipningens synpunkt något förbud för dem att vara ombud ej kunna anses påkallat. Huruvida de av hänsyn till sin tjänst ej böra tillåtas att såsom ombud föra annans talan, är en förvaltningsrättslig fråga och bör ej regleras i rättegångsbalken.

Vad angår nämndeman synes böra stadgas allenast, att han ej må föra annans talan vid den domstol han tillhör. Stadgandet avser endast egentliga rättegångsmål men däremot icke ansökningsärenden. Om ett sådant ärende utvecklade sig till en verklig tvist, t. ex. då fråga är om omyndigförklaring, bör nämndeman icke tillåtas att vara ombud.

4 §.

Bestämmelsen i första punkten av denna paragraf överensstämmer i huvudsak med vad för närvarande gäller. Uttrycket målets behandling omfattar icke blott egentlig förhandling vid rättens sammanträde utan även annan handläggning, t. ex. skriftlig förberedelse. Med domare avses såväl lagfaren domare som nämndeman eller annan lekmannadomare.

Liksom enligt gällande rätt bör någon ej få vara ombud i sak, varmed han tagit befattning som domare eller befattningshavare vid domstol eller som ombud för motparten, och detta oavsett om det skett vid samma eller vid annan domstol. Beträffande domare bör stadgandet gälla utan hänsyn till beskaffenheten av hans tidigare befattning med målet; ej blott den som dömt i saken utan även den som eljest handlagt eller deltagit i handläggningen därav bör vara obehörig att vara ombud, och stadgandet avser även icke lagfaren domare. Annan befattningshavare vid domstol torde böra anses obehörig, endast om den befattning han tagit med målet kan anses ingå som ett led i domstolens behandling därav.

Har annan myndighet än domstol meddelat beslut, mot vilket talan fullföljts hos domstol som högre instans, torde nu angivna regler böra anses äga motsvarande tillämpning. Sålunda bör t. ex. den som i egenskap av överexekutor eller befattningshavare hos sådan myndighet handlagt visst ärende, icke äga att, då talan mot överexekutors beslut föres hos domstol, där uppträda som ombud i målet. Utöver vad nu sagts torde ur rättskipningens synpunkt något skäl icke föreligga att från behörighet såsom ombud utesluta den som hos annan myndighet än domstol tagit befattning med sak, vilken sedermera blir föremål för prövning av domstol.

5 §.

Av allmänna grundsatser följer, att rätten har att självant beakta reglerna om behörighet att vara ombud, och något särskilt stadgande härom har därför icke upptagits. Finner rätten den som uppträder såsom ombud icke vara behörig därtill, skall rätten oberoende av invändning från parts sida avvisa honom.

Rätten bör även äga befogenhet att av egen drift inskrida mot ombud, som under rättegången befinner sig icke kunna eller vilja på ett tillfredsställande sätt utföra sitt uppdrag. I sådant hänseende synes böra gälla, att om ombud visar oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller eljest finnes olämplig, rätten skall avvisa honom som ombud i målet. Denna befogenhet bör tillkomma rätten, vare sig ombudet är advokat eller icke. Ur allmän synpunkt kan det under vissa omständigheter vara påkallat, att den som sålunda avvisats betages möjligheten att vidare föra annans talan.

I detta hänseende gällde tidigare, att rätten kunde såsom påföljd vid vissa brott förklara ombud ovärdigt att vidare föra andras talan inför rätta. Sådan påföljd kunde ådömas dels enligt 22 kap. 14 § strafflagen och dels enligt 15 kap. 14 § R.B. På grund av lag den 5 juni 1936 ha emellertid stadgandena om nämnda påföljd upphört att gälla. I anslutning till de i 15 kap. 2 §

R.B. upptagna bestämmelserna om ombuds allmänna kvalifikationer stadgas i kungl. brevet den 27 maj 1801, att ombud, som gör sig skyldigt till vissa där angivna förseelser, skall anses ovärdigt att vidare nyttjas såsom fullmäktig i rättegångsmål. Detta stadgande har i rättstillämpningen icke ansetts medföra befogenhet för domstol att meddela ett allmänt förbud mot en persons brukande som rättegångsombud. Däremot kan domstol med stöd av nämnda kungl. brev förklara, att det icke kan tillåtas en fullmäktig att vidare uppträda i denna egenskap inför samma domstol; ett sådant beslut anses gälla tills vidare, och någon annan form för dess upphävande än att domstolen sedermera faktiskt tillåter den av påföljden drabbade att åter uppträda torde icke erfordras.

Med hänsyn till att enligt den föreslagna regleringen av advokatväsendet disciplinär myndighet över advokaterna skall utövas av advokatsamfundets styrelse, bör, då ombudet är advokat, rätten icke äga att meddela något förbud i nu ifrågavarande hänseende. Rätten bör i stället ha att hos samfundets styrelse göra anmälan om avvisningsbeslutet och de omständigheter, varå detta grundas, för att styrelsen skall ha tillfälle att vidtaga de åtgärder, som enligt 8 kap. 7 § må finnas påkallade. Är ombudet icke advokat, bör rätten, i huvudsaklig överensstämmelse med vad för närvarande gäller, kunna i samband med beslutet att avvisa honom som ombud i målet förklara honom obehörig antingen för viss tid eller tills vidare att brukas som ombud vid den rätten. Sådant åtgärd kan vara påkallad särskilt beträffande den som yrkesmässigt driver verksamhet som rättegångsombud vid rätten.

Såsom framgår av 17 kap. 14 § och 30 kap. 12 § skall beslut, varigenom rätten avvisat ombud, genast gå i verkställighet. Den som är missnöjd med beslutet äger enligt 49 kap. 4 § och 54 kap. 3 § föra särskild talan däremot.

6 §.

Att rätten avvisar ett av part anlitat ombud synes ej utan vidare böra föranleda, att parten betraktas som utebliven. Skälig hänsyn till parten kräver, att han sättes i tillfälle att skaffa annat ombud. Rätten bör därför, om ej parten är tillstädes och själv vill föra sin talan, förelägga honom att för sig ställa ombud, som kan godkännas. Av 32 kap. 1 § framgår, att rätten härvid har att utsätta viss tid för föreläggandets fullgörande och att denna tid bör bestämmas så, att parten erhåller skäligt rådrum. Underlåter parten att ställa sig föreläggandet till efterrättelse, bör påföljden härav vara, att han, såvida han ej kommer personligen tillstädes, anses som utebliven.

7 §.

De bestämmelser, som förut i detta kapitel meddelats angående behörighet att vara ombud, skulle kunna kringgås därigenom, att parten överläte sitt anspråk å någon, som ej må vara ombud; denne bleve då oförhindrad att i eget namn föra talan vid rätten, även om han i själva verket endast vore kommissionär för den egentlige parten. I syfte att förhindra ett dylikt förfaringsätt

synes rätten böra äga möjlighet att, om någon, som ej kan godkännas såsom rättegångsombud, gör gällande ett å honom överlåtet anspråk, förelägga honom att ställa ombud för sig. Förutsättning härför bör emellertid vara, att det finnes sannolikt, att överlåtelsen skett i ändamål att bereda den som ej äger uppträda såsom ombud tillfälle att föra talan i målet. Underlåter han att ställa sig föreläggandet till efterrättelse, bör han anses som utebliven.

Någon särskild rätt till klagan över beslut, som avses i denna paragraf, har icke ansetts böra medgivas.

8 §.

Part, som vill föra talan genom ombud, bör liksom för närvarande ha att giva ombudet fullmakt därtill. Med avseende å formen för meddelande av rättegångsfullmakt bibehåller förslaget den nu gällande regeln, att fullmakt kan meddelas antingen muntligen eller skriftligen. Muntlig fullmakt meddelas genom att parten inför den rätt, där målet handlägges, förordnar ombud att föra hans talan; av 6 kap. 3 § framgår, att sådan fullmakt skall antecknas i rättens protokoll. I fråga om skriftlig fullmakt bör gälla, att den skall vara egenhändigt undertecknad av parten. Angående fullmakts innehåll i övrigt meddelas bestämmelser i 12 §.

9 §.

I förevarande paragraf meddelas bestämmelser om sättet för ådagaläggande av ombuds behörighet att föra parts talan, då behörigheten grundas å skriftlig fullmakt. I sådant hänseende synes böra gälla, att fullmakten skall företes i huvudskrift, då ombudet första gången vid rätten för talan i målet; en avskrift av fullmakten är sålunda icke tillräcklig, även om den bestyrkts av offentlig myndighet. Stadgandet innebär, att fullmakt skall företes i varje instans, såväl lägre som högre, där ombudet för partens talan. Med avseende å högre rätt är denna fordran uppfylld, därest fullmakt, som innefattar behörighet att jämväl i högre rätt föra partens talan, i huvudskrift finnes i den lägre rättens akt i målet, som tillika med fullföljdsinlagen översändes till den högre rätten; i annat fall har ombudet att själv förete fullmakten, då talan fullföljes. Sedan fullmakten en gång företetts vid rätten, erfordras ej, att ombudet vid senare handläggning av målet vid den rätten ånyo styrker sin behörighet, såvida ej fullmakten avser allenast visst rättegångstillfälle eller viss åtgärd i rättegången. Då ombudet skriftligen för partens talan, såsom vid ingivande av stämningsansökan, vade-, revisions- eller besvärslaga eller skriftligt svaromål, genmäle eller förklaring, bör fullmakten fogas vid inlagen. Detta gäller emellertid endast, därest sådan inlaga är undertecknad av ombudet å partens vägnar. Har däremot parten själv undertecknat inlagen, erfordras, såsom framgår av 33 kap. 3 §, icke fullmakt för den som inlämnar inlagen; då inlagen undertecknats av ombudet, behövs ej heller fullmakt för den som inlämnar densamma.

Att den som uppträder såsom ombud innehar erforderlig fullmakt från parten, har rätten att självmant pröva. Sådan prövning ankommer på den rätt,

där ombudet för talan. Enligt förslaget skall talan mot lägre rätts dom eller beslut fullföljas genom att vade-, revisions- eller besvärslaga ingives till den lägre rätten, vilken därefter har att översända inlagan jämte akten i målet till den högre rätten. Då talan fullföljes genom ombud, skall den lägre rätten ej pröva, huruvida ombudet är behörigt, utan denna prövning ankommer på den högre rätten. Härom hänvisas till vad anföres vid 50 kap. 3 och 6 §§ samt motsvarande stadganden i 51, 52, 55 och 56 kap. Då missnöje eller vad anmäles genom ombud, har däremot den rätt, där sådan anmälan göres, att pröva ombudets behörighet.

Enligt gällande rätt äger ombud, som har att förete fullmakt, icke någon möjlighet att erhålla anstånd för att ådagalägga sin behörighet. Denna ståndpunkt kan ofta föranleda rättsförlust för parten och synes innebära onödig formalism. Kravet på att ombud alltid skall förete fullmakt har visserligen ansetts böra upprätthållas, särskilt med hänsyn till att motparten bör ha vissnet om att den, med vilken han inlåter sig i förhandling, har erforderlig behörighet. Men om fullmakt icke finnes tillgänglig, då sådan skall företes, bör ombudet beredas tillfälle att styrka sin behörighet. Rätten bör därför i sådant fall utsätta viss tid, inom vilken ombudet har att förete fullmakt. Handläggningen av målet bör kunna fortgå, om uppskov därmed finnes olägligt; dock bör rätten icke kunna genom dom eller slutligt beslut skilja sig från målet, innan den utsatta tiden gått till ända. Kan ombudet ej inom nämnda tid förete fullmakt, bör hans processhandling anses vara utan verkan; enligt 32 kap. 3 § kan rätten emellertid medgiva förlängning av tiden. Om parten ej förut meddelat ombudet fullmakt men utfärdar sådan, sedan ombudet erhållit anstånd för styrkande av sin behörighet, bör parten genom denna fullmakt anses ha godkänt vad ombudet tidigare åtgjort i rättegången. Nu angivna bestämmelser torde böra äga tillämpning icke endast då ombudet ej alls företett fullmakt utan ock, då den fullmakt, som ombudet åberopar, icke innefattar behörighet att föra talan i det mål eller vid den domstol, varom är fråga. Såsom framgår av 16 § gälla motsvarande regler för det fall, att fullmakten ej är avfattad på föreskrivet sätt eller innehåller otillåten inskränkning i ombudets behörighet.

Då vad eller missnöje anmäles mot rättens dom eller beslut, har rätten att omedelbart pröva åtgärdens giltighet. Redan härav torde följa, att om sådan anmälan göres genom ombud, något anstånd för styrkande av ombudets behörighet icke kan meddelas. För tydlighetens skull har emellertid detta ansetts böra särskilt anmärkas i lagtexten.

Skulle rätten finna ovisst, huruvida part egenhändigt undertecknat en av ombudet företedd fullmakt, bör den äga att medgiva anstånd för ovisshetens undanröjande. Anledning att ifrågasätta underskriftens riktighet kan särskilt förekomma, då från motpartens sida göres invändning därom. Det bör åligga ombudet att, om rätten påfordrar det, förebringa utredning i detta hänseende.

Liksom övriga handlingar i målet bör fullmakten bifogas akten. Då ombudet kan behöva använda fullmakten för annat ändamål, bör han icke vara skyldig att lämna ifrån sig huvudskriften; det bör därför vara tillräckligt, att

styrkt avskrift av fullmakten finnes i akten. Lämpligt torde vara, att å avskriften göres anteckning om att huvudskriften företetts.

10 §.

Bestämmelser om meddelande av rättegångsfullmakt genom telegram äro för närvarande givna i lag den 23 mars 1928. Genom den i föregående paragraf upptagna bestämmelsen, att ombud, som ej innehar fullmakt, skall erhålla tid att förete sådan, torde behovet av ifrågavarande institut ha i väsentlig mån minskats. Att möjlighet finnes att meddela rättegångsfullmakt genom telegram, kan dock alltjämt vara av betydelse, särskilt i fall, då ombud skall vid huvudförhandling styrka sin behörighet och ett uppskov med förhandlingen för sådant ändamål skulle vålla olägenhet eller då fråga är om vade- eller missnöjesanmälan. De nu gällande reglerna om dylik fullmakt synas i stort sett böra bibehållas. I vissa fall, t. ex. då parten befinner sig å ort, där telefonanstalt finnes men telegraminlämning ej är anordnad, kan vara ändamålsenligt, att möjlighet finnes att överbringa fullmakt genom telefon; härom torde i huvudsak likartade regler böra gälla som beträffande telegrafisk fullmakt. I rättegångsbalken böra allenast upptagas dels ett allmänt stadgande därom, att då innehålllet i skriftlig fullmakt överbringats genom telegraf eller telefon, uppteckning därav är gällande som fullmakt, och dels en föreskrift, att om rätten finner det erforderligt, fullmakten skall företes i huvudskrift för rätten vid påföljd att uppteckningen eljest anses ogill som fullmakt. De närmare föreskrifter, som erfordras rörande dylik fullmakt, böra lämpligen meddelas i administrativ ordning.

11 §. :

Vid sidan av de former för meddelande av rättegångsfullmakt, som stadgats i 15 kap. 4 § R.B., har beträffande juridiska personer, särskilt sådana av offentlighetsrättslig natur, i praxis den ordningen utvecklats sig, att fullmakt anses innefattad i protokoll, utvisande att den myndighet eller styrelse, som äger besluta å den juridiska personens vägnar, utsett viss person såsom ombud. Även ett av vederbörlig myndighet utfärdat förordnande, som icke äger karaktär av egentlig fullmakt, anses tillräckligt för styrkande av ombudets behörighet. Den sålunda gällande ordningen synes av praktiska skäl böra bibehållas. I förevarande paragraf har därför stadgats, att såsom fullmakt för kronan eller kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet eller allmän inrättning må gälla i behörig ordning utfärdat förordnande eller utdrag av protokoll över beslut, varigenom ombud förordnats. Med uttrycket »i behörig ordning» avses, att förordnandet eller protokollsutdraget skall vara utfärdat i de former, som författningsenligt gälla eller eljest äro vedertagna för dylika handlingar.

Även vad angår enskilda juridiska personer torde i praxis förekomma, att såsom fullmakt godtages utdrag av protokoll över beslut, varigenom ombud utsetts. Några olägenheter härav ha icke veterligen förspotts, och anledning synes ej föreligga att frånga denna praxis. För att i dylikt fall protokolls-

utdrag skall gälla som fullmakt bör dock fordras, att utdraget är styrkt av den som vid beslutets fattande fört protokollet. Bestämmelse härom har upptagits i andra punkten av förevarande paragraf.

12 §.

Enligt 15 kap. 7 § R.B. böra i alla fullmakter nämnas »domstolen, saken och mannen som den föra skall», och i samma lagrum stadgas, att ombudet ej äger att fullfölja saken i högre rätt utan att fullmakten är så ställd. Regeln, att ombudets namn bör angivas i fullmakten, upprätthålles emellertid sedan länge ej i praxis; det förekommer i synnerligen stor utsträckning, att rättegångsfullmakter ställas till innehavaren. Att tillåta dylika fullmakter synes emellertid av flera skäl mindre lämpligt. Med det föreslagna muntliga rättegångsförfarandet ligger större vikt vid ombudets person än för närvarande. Parten bör äga full visshet om vem som kommer att utföra hans talan. En fullmakt för innehavaren kan lätt missbrukas genom att ombudet överlämnar fullmakten till annan person, som därigenom utan vidare blir behörig såsom ombud. Även med hänsyn till fullmaktens återkallande kan innehavarefullmakt medföra olägenheter. Det har därför ansetts böra stadgas, att fullmakt ej må ställas till innehavaren.

Det nu gällande stadgandet, att i fullmakten böra nämnas domstolen och saken, tillämpas ej i praxis. Såväl fullmakter, vilka avse visst eller vissa mål, som ock fullmakter, vilka innefatta bemyndigande för ombud att utan inskränkning föra huvudmannens talan (rättegångsfullmakt in blanco) användas i stor utsträckning. Föreskriften, att ombud ej äger fullfölja talan i högre rätt utan att fullmakten är så ställd, anses enligt gällande rättstillämpning ej utgöra hinder för ombud, som innehar fullmakt av nyss angivet innehåll, att föra partens talan även i högre rätt.¹ Något uttryckligt bemyndigande att fullfölja talan erfordras sålunda ej, därest fullmakten ej begränsats till lägre rätt. I stort sett synas de regler angående fullmakts innehåll, som sålunda utbildats i praxis, böra bibehållas. I andra stycket av förevarande paragraf har därför stadgats, att fullmakt skall avse visst mål eller rättegång i allmänhet. Fullmakt för visst mål innefattar behörighet för ombudet att föra partens talan i målet i alla instanser; avser fullmakt rättegång i allmänhet, är ombudet behörigt att föra partens talan i alla mål och i alla instanser. Därest parten vill begränsa fullmakt till att gälla endast viss domstol, bör detta uttryckligen angivas i fullmakten. Tydligt är, att sådan fullmakt kan givas såväl för lägre som för högre rätt. Part bör vidare kunna begränsa fullmakt till att avse allenast särskilt rättegångstillfälle. I den muntliga fullmaktens natur ligger, att den bör gälla endast i det mål, vari den givits. Har sådan fullmakt ej uttryckligen begränsats till viss domstol eller visst rättegångstillfälle, medför den behörighet för ombudet att föra partens talan i målet i alla instanser.

Av 21 § framgår, att fullmakt kan givas för vidtagande av särskild åtgärd i rättegången. Härom hänvisas till vad vid nämnda paragraf anföres.

¹ Se N. J. A. 1898: 376; 1924: 561.

13 §.

I likhet med vad för närvarande gäller enligt 15 kap. 7 § R.B. bör ombud ej äga att sätta annan i sitt ställe, med mindre han erhållit uttryckligt lov därtill. Sådant lov bör kunna givas antingen i själva fullmakten eller ock särskilt; i senare fallet måste det ske i den form, som gäller för meddelande av fullmakt. Uppenbart är, att befullmäktigande i andra hand måste ske antingen genom meddelande av fullmakt enligt de förut angivna bestämmelserna eller vid skriftlig fullmakt genom att överlåtelse tecknas å den ursprungliga fullmakten.

Då ombud erhållit lov att sätta annan i sitt ställe, bör även den, som av ombudet bemyndigats, i sin ordning äga att överlåta åt annan att föra partens talan. För dylik substitutionsrätt bör dock fordras, att det ursprungliga ombudet givit tillstånd därtill. Stadgandet härom, som upptagits i andra stycket av förevarande paragraf, överensstämmer med gällande rättstillämpning.¹

14 §.

I denna paragraf meddelas bestämmelser angående omfånget av den behörighet, som på grund av fullmakt tillkommer ombudet. Såsom allmän grundsats härutinnan synes böra gälla, att ombudet skall äga att å partens vägnar företaga alla processuella handlingar, som erfordras för förandet av partens talan i saken; behörigheten bör sålunda omfatta alla handlingar, som parten, därest han själv fört sin talan, kunnat företaga. Tydligt är, att denna regel lider inskränkning för sådana fall, då i lagen uttryckligen stadgas eller eljest förutsättes, att viss processhandling skall utföras av parten personligen, t. ex. avgivande av utsaga under sanningsförsäkran.

Fullmakten bör innefatta behörighet för ombudet att väcka talan angående saken. Härmed avses behörighet för kärandens ombud att göra ansökan om stämning. Avser fullmakten allenast visst mål, äger ombudet naturligen ej väcka annan talan än som kan anses omfattad av fullmaktens innehåll. I regel torde dock ombudet vara behörigt att utvidga eller ändra den väckta talan enligt 13 kap. 3 §. Vidare bör ombudet äga att påkalla åtgärd, även om denna ankommer på annan myndighet än domstol, t. ex. att begära kvarstad eller annan handräckning enligt utsökningslagen.

Ombudet bör även vara behörigt att mottaga delgivning av inlagor och andra handlingar i målet, såsom stämning och inlaga, varigenom talan utvidgas eller ändras. Likaså bör ombudet vara behörigt att mottaga delgivning av kallelser eller förelägganden, som utfärdas av rätten; dock har föreläggande för part att infinna sig personligen ansetts alltid böra delgivas parten själv.

I ombudets behörighet bör vidare ingå dels att företaga alla handlingar för utförande av partens talan, sålunda bland annat att framställa yrkanden, förebringa bevisning, påkalla editionsföreläggande för motparten eller annan samt begära kvarstad eller dylika åtgärder, och dels att avgiva svaromål å alla motparten framställda yrkanden.

Enligt gällande rätt anses fullmakt alltid innefatta behörighet för ombudet

¹ Se N. J. A. 1882: 421; 1919: 162.

att återkalla väckt talan ävensom i högre rätt fullföljd talan. Huruvida ombudet däremot är utan särskilt bemyndigande behörigt att avstå från ett av parten framställt yrkande eller medgiva motpartens yrkande, torde vara tveksamt. För det rättegångsförfarande, som nu föreslås, är av vikt, att ombudet äger behörighet även i dessa hänseenden. Därest ombudet vore nödsakat att inhämta särskilt bemyndigande från parten för att kunna avstå från eller medgiva yrkande, skulle därav ofta kunna vållas uppskov med målets handläggning. Fullmakt har därför ansetts alltid böra innefatta behörighet att avstå från yrkande, som framställts av parten, och medgiva motpartens yrkande. Den nu berörda frågan sammanhänger i viss mån med frågan om ombudets behörighet att ingå förlikning angående saken. För närvarande äger ombudet icke att förlika saken utan att han har uttryckligt lov därtill. De fullmakter, som nu användas, innehålla emellertid mycket ofta bemyndigande för ombudet att ingå förlikning. Av praktiska skäl synes lämpligt, att fullmakt alltid medför behörighet i detta hänseende. Därest parten ej vill medgiva ombudet dylik befogenhet, kan han, såsom framgår av 15 §, göra inskränkning i fullmakten.

I ombudets behörighet bör vidare ingå att hos exekutiv myndighet söka verkställighet av rättens dom; sådan behörighet torde redan för närvarande tillkomma ombud, som erhållit rättegångsfullmakt in blanco. Däremot bör ombudet icke utan särskilt bemyndigande äga att uppbära belopp, som genom domen tillerkänts parten. Undantag synes dock böra göras i fråga om rättegångskostnad, som tilldömts parten.

Såsom framgår av 20 kap. 14 § och 21 kap. 2 § gälla nu ifrågavarande bestämmelser även ombud för målsägande och tilltalad i brottmål. Då för sådant ombud utfärdad fullmakt avser visst mål, är ombudet sålunda behörigt att å partens vägnar angående saken, d. v. s. inom de gränser fullmaktens innehåll angiver, väcka talan eller mottaga delgivning av stämning eller annan handling ävensom i övrigt utföra partens talan. Frågan, i vad mån målsägandens ombud på grund av fullmakten äger behörighet att utvidga åtalet, då sådan utvidgning enligt 47 kap. 24 § jämförd med 45 kap. 5 § är medgiven, och i vad mån den tilltalades ombud är behörigt att mottaga delgivning därav, bör vara beroende av huruvida i fullmakten målet angivits på sådant sätt, att behörighet i berörda hänseenden kan anses tillkomma ombudet.

Liksom enligt gällande rätt bör fullmakt, som avser rättegång i allmänhet, ej medföra befogenhet för ombudet att väcka ansvarstalan; härför kräves sålunda särskilt bemyndigande. Med hänsyn till den ingripande betydelsen i personligt hänseende för parten av sådana mål som t. ex. äktenskapsmål och härstammingsmål synes nämnda regel böra gälla även beträffande tvistemål angående sak, varom förlikning ej är tillåten. Då det är av vikt, att i brottmål och indispositiva tvistemål stämning delgives parten personligen eller ombud, som äger för sådant mål särskilt avsedd fullmakt, bör fullmakt, som avser rättegång i allmänhet, ej omfatta behörighet att mottaga stämning i mål av nämnda slag.

Då fullmakt ej begränsats till att gälla allenast viss domstol eller särskilt

rättegångstillfälle, gäller den i första stycket av denna paragraf angivna behörigheten målet i dess helhet i såväl lägre som högre instans. Har fullmakten meddelats endast för viss domstol, bör ombudet vid den domstolen äga samma behörighet som angives i första stycket. Ehuru sådan fullmakt icke berättigar ombudet att å partens vägnar fullfölja talan i högre rätt, bör dock ombudet i likhet med vad för närvarande gäller äga att anmäla vad eller missnöje mot rättens dom eller beslut.

Om parten meddelat ombudet fullmakt allenast för visst rättegångstillfälle, synes ombudet vid detta böra äga samma behörighet som avses i första stycket 2—5 ävensom behörighet att anmäla missnöje eller vad mot beslut eller dom, som då meddelas. Däremot bör sådan fullmakt ej medföra rätt för ombudet att väcka talan eller att söka verkställighet av dom.

15 och 16 §§.

Med hänsyn såväl till det allmänna intresset av rättegångens obehindrade förlopp som till motpartens intresse av att det ombud, med vilket han inlåter sig i förhandling, äger full befogenhet att vidtaga alla för rättegångens genomförande erforderliga handlingar bör parten icke kunna inskränka den behörighet, som enligt 14 § tillkommer ombudet, annat än beträffande vissa särskilda åtgärder. Denna regel torde överensstämma med gällande rätt. Inskränkning bör kunna ske endast såvitt angår ombudets behörighet att väcka talan, att mottaga delgivning av stämning, att ingå förlikning eller att söka verkställighet av rättens dom. Har parten föreskrivit, att ombudet ej må söka verkställighet av dom, medför detta, att ombudet ej ens i fråga om rättegångskostnad kan begära verkställighet. Inskränkning bör kunna ske såväl i själva fullmakten som senare. Har inskränkning ej gjorts i fullmakten, måste den dock för att vara gällande i förhållande till rätten eller motparten bringas till deras kännedom antingen genom muntligt tillkännagivande inför rätten eller skriftligen.

Har fullmakt givits ett vidsträcktare innehåll än som enligt 12 eller 13 § är nödvändigt, är tydligt, att något hinder icke möter mot att parten sedermera inskränker ombudets befogenhet i där angivna hänseenden. Sålunda kan fullmakt, som medför behörighet att fullfölja talan mot lägre rätts dom, begränsas till att gälla allenast vid den lägre rätten; likaledes kan inskränkning göras beträffande ombuds rätt att sätta annan i sitt ställe. Rörande verkan av dylika inskränkningar torde vad i 15 § stadgas böra tillämpas.

Beträffande frågan, vilken verkan bör tillerkännas en fullmakt, som innehåller otillåten inskränkning i ombudets behörighet, äro olika möjligheter tänkbara. Antingen kan inskränkningen betraktas såsom betydelslös och ombudet sålunda oavsett denna äga full behörighet, eller ock kan fullmakten anses ogiltig. Gällande rätt torde intaga den sistnämnda ståndpunkten. Till förmån för det förra alternativet tala vissa praktiska skäl. Å andra sidan synes oegentligt, att lagen skulle medgiva ombudet en behörighet, som parten icke avsett att förläna honom. Innehåller fullmakten långt gående inskränkningar, kunna också svårigheter uppstå att skilja en sådan fullmakt

från en fullmakt att vidtaga särskild åtgärd i rättegången; en fullmakt av sistnämnda slag kan icke godtagas såsom fullmakt att föra partens talan. Med hänsyn till det nu anförda har beredningen ansett gällande rätts ståndpunkt i förevarande hänseende böra i princip bibehållas. För att mildra den hårdhet mot parten, som ligger häri, har emellertid i överensstämmelse med grunderna för 9 § andra stycket ansetts böra stadgas, att om fullmakt innehåller annan inskränkning än som enligt 15 § är tillåten, rätten skall förelägga parten att afhjälpa denna brist. Först om parten underlåter att ställa sig förelägghandlet till efterrättelse, bör fullmakten ej gälla. Motsvarande regler synas böra tillämpas, om fullmakt ej är så avfattad som föreskrives i 12 §. Bestämmelser i nu angivna hänseenden ha upptagits i 16 §.

17 §.

I fullmaktsinstitutets natur ligger, att parten blir bunden av varje av ombudet inom fullmaktens gränser företagen rättegångshandling, som om parten själv företagit den. Denna grundsats kan ock sägas framgå av 14 §. Därest part är personligen tillstådes vid rätten jämte ombudet, medför detta icke, att ombudet förlorar sin behörighet och blir att anse såsom blott biträde åt parten. Det är alltjämt ombudet, som för partens talan. Å andra sidan är parten berättigad att själv företaga handlingar i rättegången. Då sålunda ombudets och partens handlingar kunna komma i strid med varandra, erfordras en regel om vilkenderas handling som ur processuell synpunkt skall gälla som partens. En sådan regel har främst betydelse beträffande handlingar, som äro oförmånliga för parten, såsom erkännande av faktiska omständigheter samt medgivanden av dispositiv karaktär, avstående från yrkande eller medgivande av motpartens yrkande. Det ligger i sakens natur, att i sådana fall parten är den bestämmande. För att, då ombudet företagit viss handling, den skall vara utan verkan mot parten, bör emellertid av hänsyn till såväl domstolen som motparten fordras, att parten genast gör gensaga däremot. Gensaga måste sålunda göras vid samma rättegångstillfälle och så snart parten har tillfälle att yttra sig vid förhandlingen. Har ombudet erkänt en faktisk omständighet och gör parten genast gensaga däremot, föreligger icke något erkännande i processuell mening från partens sida; gör parten senare gensaga mot ett dylikt erkännande, föreligger väl ett erkännande, men gensagan är att betrakta som ett återkallande därav och erkännandets verkan som bevis att bedöma enligt reglerna i 35 kap. 3 §. Även ett av ombudet gjort dispositivt medgivande förlorar sin giltighet, om parten genast gör gensaga; däremot medför en senare gjord återkallelse av medgivandet icke i och för sig, att medgivandet ej längre är bindande.

Med rättegångshandling avses i detta sammanhang endast åtgärd, som är av omedelbar processuell betydelse. Att part kan när som helst beriktiga vad ombudet anfört beträffande de faktiska omständigheterna i målet, ligger i sakens natur. Därest ombudets och partens uppgifter äro stridande mot varandra, har rätten att bedöma verkan därav enligt reglerna om fri bevisprövning.

18 §.

Part bör äga att när som helst återkalla en av honom meddelad fullmakt. Stadgandet härom överensstämmer med vad för närvarande utan uttrycklig lagbestämmelse gäller. En utfästelse från partens sida att ej återkalla fullmakten bör icke tillerkännas bindande verkan i processuellt hänseende. Huruvida den omständigheten, att parten i strid mot sådan utfästelse återkallat fullmakten, kan medföra skadeståndsskyldighet för honom gentemot ombudet, är en fråga, som icke bör regleras inom processrätten.

Angående formen för återkallelse ha några bestämmelser icke upptagits i förslaget. Det har ansetts allenast böra stadgas, att återkallelse ej är gällande mot rätten eller motparten, innan den bragts till deras kännedom muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Härav framgår, att en återkallelse, som sker blott genom ett av parten till ombudet riktat meddelande, icke inverkar på ombudets behörighet att föra partens talan; ett sådant meddelande är av betydelse endast för förhållandet mellan parten och ombudet. Däremot bör fullmakten, vare sig den meddelats muntligen eller skriftligen, kunna med låga verkan återkallas genom en av parten till rätten avgiven förklaring därom. Sker detta vid muntlig förhandling, vid vilken motparten är tillstädes, anses återkallelsen ha kommit även till dennes kännedom; i annat fall måste återkallelsen för att vara gällande i förhållande till motparten skriftligen meddelas honom. Om fullmakten avser flera mål vid olika domstolar, kan en återkallelse, som sker vid en domstol, icke inverka på ombudets behörighet vid andra domstolar.

Beträffande skriftlig fullmakt torde vara tydligt, att parten kan, innan ombudet ännu hunnit begagna fullmakten, återkalla ombudets behörighet genom att återtaga fullmaktshandlingen; i sådant fall saknar ombudet möjlighet att styrka sin behörighet. Har däremot ombudet en gång företett fullmakten vid rätten, erfordras, såsom vid 9 § framhållits, ej att ombudet vid senare handläggning av målet ånyo styrker sin behörighet; i följd härav kan parten ej genom att blott återtaga fullmakten återkalla denna, utan härför fordras, att underrättelse därom gives rätten och motparten. Då enligt 9 § ombudet skall i varje instans förete fullmakten, blir han genom att parten återtager denna, innan ombudet hunnit begagna den i högre rätt, urståndsatt att där ådagalägga sin behörighet att företräda parten; i detta fall är sålunda partens återtagande av fullmakten tillräckligt för att återkalla ombudets behörighet.

Som återkallelse bör ej i och för sig anses, att part, som meddelat fullmakt, sedermera i samma sak utfärdar fullmakt för annan. Detta överensstämmer med vad för närvarande enligt praxis gäller.¹ Har sålunda part vid något rättegångstillfälle företrätts av ombud på grund av fullmakt av visst datum och kommer vid senare tillfälle annat ombud tillstädes under åberopande av en tidigare utfärdad fullmakt, utesluter den senare utfärdade fullmakten icke i och för sig behörighet för sistnämnda ombud.

Ombudets skyldighet att vara verksam å partens vägnar samt hans förpliktelser och rättigheter i övrigt gentemot parten äro frågor, som icke beröra själ-

¹ Se N. J. A. 1910: 505; 1911: 257; 1921: 134; 1925: 360.

va fullmaktsinstitutet utan avse uppdragsförhållandet mellan parten och ombudet. Vissa bestämmelser i detta hänseende äro för närvarande meddelade i 15 kap. 10—13 §§ R.B. Hithörande spörsmål äro emellertid väsentligen icke av processrättslig natur och ha därför ej ansetts böra i detta sammanhang upptagas till behandling utan böra bedömas enligt de civilrättsliga reglerna om uppdrag. I ett hänseende har dock på grund av frågans processuella betydelse bestämmelser ansetts böra upptagas här, nämligen såvitt angår verkan av ombudets avsägelse av sitt uppdrag. En dylik avsägelse bör ej medföra befrielse för ombudet från skyldigheten att vara verksam i rättegången. För att rättegångens obehindrade förlopp skall tryggas och parten skyddas mot rättsförlust bör ombudet vara skyldigt att bevaka partens rätt, till dess denne hunnit vidtaga åtgärder för utförande av sin talan. Vidare synes lämpligen böra gälla, att avsägelsen för att äga verkan mot rätten eller motparten skall bringas till deras kännedom på samma sätt som återkallelse.

19 §.

Enligt 15 kap. 8 § R.B. skall, om huvudmannen dör under rättegången, ombudet kungöra det för rätten, och de, som då bliva sakägare, ha att giva ny fullmakt. Detta stadgande torde innebära, att ombudets behörighet upphör i och med partens död; i praxis har dock denna regel ej strängt upprätthållits.¹ I allmänhet torde det ock ligga såväl i de nya rättsägarnas som i motpartens intresse att rättegången obehindrat fortgår. Samma intresse föreligger i viss mån för det fall, att parten förlorar rådighet över det varom tvistas, t. ex. genom omyndighetsförklaring. Att fullmakten icke på grund av nu antydda omständigheter upphör att gälla, är allmänt antaget i främmande lagstiftningar, och en liknande regel har ansetts böra införas i vår rätt. Det bör emellertid åligga rätten att, när anledning därtill föreligger, underrätta dödsboet eller partens ställföreträdare om rättegången. Skäl härtill kunna föreligga t. ex. om det kan antagas, att dödsboet eller ställföreträdaren icke har vetskap om rättegången eller att de icke vilja fullfölja densamma. Ombudet bör dock äga att föra talan i målet, intill dess dödsboet eller ställföreträdaren vidtagit åtgärder i annan riktning.

Stadgandet i första stycket av förevarande paragraf har ej avseende å det fall, att parten under rättegången försättes i konkurs. Inträder konkursboet i sådant fall i rättegången, sker detta icke som ställföreträdare för konkursgäldenären utan som part, och den av gäldenären utfärdade fullmakten är alltså i förhållande till konkursboet utan betydelse. Förhållandet mellan konkursboet och gäldenären är en konkursrättslig fråga.

Då fullmakt givits av ställföreträdare för part, bör den omständigheten, att ställföreträdarens behörighet upphör, ej föranleda, att fullmakten blir ogiltig. Det nu sagda bör gälla, vare sig ny ställföreträdare utses eller ställföreträdarens behörighet av annan anledning upphör, t. ex. genom att omyndig part blir myndig. I nu antydda fall bör det ankomma på den nye ställföreträdaren eller parten själv att återkalla fullmakten.

¹ Jfr N. J. A. 1888: 151; 1889: 273; 1899: 464; 1909: 422; 1926: 496; 1931: 475.

20 §.

Såsom tidigare framhållits blir rättegångshandling, som av ombud företages på grund av fullmakt och inom dess gränser, bindande för parten, som om han själv företagit den. Om däremot den som uppträder såsom ombud därvid icke handlar på grund av fullmakt, blir förhållandet ett annat. I detta avseende är likgiltigt, om han överskridit den behörighet, som tillkommer honom på grund av fullmakten, eller han icke alls har någon fullmakt, vare sig detta beror därpå att han icke kunnat förete fullmakt eller därpå att den fullmakt han företett från början varit ogiltig, t. ex. om den är förfalskad.

Även om ombudet icke innehaft fullmakt, då han företagit rättegångshandling, kunna förhållandena dock vara sådana, att handlingen blir gällande mot parten. Av 9 § framgår, att ehuru ombudet icke företett fullmakt, handläggningen av målet kan det oaktat i viss utsträckning fortsättas. Utfärdas sedermera fullmakt, skall denna anses innefatta vad ombudet tidigare åtgjort i rättegången. Även på annat sätt kunna ombudets tidigare handlingar i rättegången godkännas av parten. Han kan sålunda själv inställa sig och därvid uttryckligen godkänna ombudets handlingar. Om parten inställer sig och i fortsättningen själv utför sin talan utan att framställa någon anmärkning mot vad ombudet tidigare åtgjort i saken, torde även detta böra medföra den verkan, att ombudets handlingar bliva bindande för parten.

Den som i rättegången uppträder såsom ombud för part måste anses stå i ansvar för att han är behörig att företaga rättegångshandlingar å dennes vägnar. Förmår han icke styrka, att han handlat efter fullmakt eller att av honom företagen rättegångshandling ändock är gällande mot parten, bör han vara skyldig att gälda ersättning för kostnad, som i rättegången uppstått för annan därigenom, att vad han företagit icke är bindande för parten. Sådan kostnad kan uppstå antingen för motparten eller för annan, t. ex. vittne, som på ombudets begäran inkallats. Ersättningsskyldighet bör, om förhållandet ådagaläggas under målets handläggning, kunna ådömas redan i det målet. De stadganden i förevarande hänseende, som upptagits i denna paragraf, ansluta sig i stort sett till vad som enligt 25 § första stycket lagen den 11 juni 1915 om avtal m. m. gäller i fråga om den som å annans vägnar företagit rättshandling av förmögenhetsrättslig natur.

Enligt sistnämnda paragrafs andra stycke ha undantag från ersättningskyldighet stadgats dels för det fall, att tredje man insåg eller bort inse, att fullmakt ej förefanns eller att förefintlig fullmakt överskreds, och dels för det fall, att den som företagit rättshandling handlat på grund av fullmakt, vilken i följd av någon särskild omständighet, varom han icke ägt kunskap och varom tredje man ej heller kunnat med fog förutsätta, att han skolat hava kännedom, icke kan göras gällande mot huvudmannen. Med hänsyn till rättens plikt att tillse, att den som uppträder som ombud innehar vederbörlig fullmakt, och till de allmänna grunderna för skyldighet att ersätta rättegångskostnad, synas några motsvarande undantag från den i första punkten av förevarande paragraf stadgade ersättningsskyldigheten icke kunna anses påkallade. I fråga om skyldighet att ersätta annan skada, t. ex. skada, som tillskyndats part till

följd av att han genom att inlåta sig i förhandling med obehörigt ombud för motpart försummat en preklusionsfrist, böra däremot de civilrättsliga reglerna tillämpas.

21 §.

De förut i detta kapitel meddelade bestämmelserna avse ombud, som av part befullmäktigats att föra hans talan. Part bör emellertid även kunna befullmäktiga ombud för vidtagande av särskilda åtgärder i rättegången, t. ex. att göra ansökan om stämning, anmäla vad, uppsätta och underteckna vade-, besvär- eller revisionsinlaga. En dylik fullmakt medför allenast behörighet att vidtaga den eller de åtgärder, som angivits i fullmakten, och är icke giltig såsom fullmakt att föra partens talan. Vidare bör, för att fullmakt av nu angivet slag skall vara gällande, den avse bestämd åtgärd, som kan företagas isolerad; sålunda kan t. ex. en fullmakt att bestrida motpartens talan ej godkännas. Beträffande ombud för vidtagande av särskild åtgärd böra i tillämpliga delar gälla stadgandena om ombud, som äger föra parts talan.

22 §.

Liksom enligt gällande rätt bör part äga att vid sin talans utförande anlita biträde. De bestämmelser, som i 2—5 §§ meddelats om behörighet att vara ombud, böra äga tillämpning även i fråga om rättegångsbiträde.

Några bestämmelser om biträdes behörighet att företaga rättegångshandlingar ha icke ansetts behöva meddelas. Gränserna för hans behörighet bestämmas av hans ställning såsom allenast biträde åt parten. I motsats till ombud intager biträde icke någon självständig ställning i förhållande till parten och äger ej behörighet att i partens frånvaro handla å dennes vägnar. Det är alltid parten själv, som utför sin talan även då biträdet är närvarande. Å andra sidan torde av biträdet i partens närvaro företagna rättegångshandlingar, mot vilka parten icke framställer någon erinran, anses ha godkänts av parten och sålunda vara bindande för honom.

Såsom biträde enligt denna paragraf är ej att anse ställföreträdare, vilken biträder en för brott tilltalad omyndig person. Angående den ställning sådan ställföreträdare intager i rättegången hänvisas till vad vid 21 kap. 1 § anföres.

23 §.

De bestämmelser angående rättegångsombud, som upptagits i de föregående paragraferna, avse ombud, vilkas behörighet att föra parts talan i rättegång grundar sig å fullmakt utfärdad i omedelbart syfte att förlåna dylik behörighet. Även en fullmakt, som har till huvudsakligt ändamål att meddela behörighet att företräda huvudmannen i angelägenheter av privaträttslig natur, kan emellertid, även om det ej uttryckligen angivits i fullmakten, tillika innefatta behörighet för ombudet att föra partens talan inför rätta. Av särskild betydelse härutinnan är s. k. disponentfullmakt eller allmän fullmakt för viss person att förvalta annans egendom eller eljest handhava annans angelägen-

heter. Sådan privaträttslig förvaltningsbefogenhet kan antingen grunda sig å skriftligt bemyndigande eller ock tillkomma någon på grund av den ställning han såsom anställd i annans tjänst eller eljest i följd av avtal med annan intager (ställningsfullmakt). Huruvida fullmakt av nu antydd art tillika medför behörighet att föra huvudmannens talan inför rätta, torde icke kunna avgöras enligt någon allmän regel utan bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Därest sådan behörighet föreligger, synes emellertid ombudet böra anses icke såsom rättegångsombud utan såsom ställföreträdare för huvudmannen, och vad i förslaget är stadgat om ställföreträdare bör därför äga tillämpning å honom.

24 §.

I åtskilliga lagar finnas särskilda bestämmelser meddelade om behörighet att föra annans talan. Genom stadgandena i förevarande kapitel göres icke någon ändring i vad sålunda är föreskrivet. Såsom exempel på bestämmelser av ifrågavarande slag må nämnas 4 § 1 mom. förordningen den 16 maj 1884 ang. patent, 25 § lagen den 13 juli 1887 ang. handelsregister, firma och prokura, 48 och 54 §§ sjölagen, 1, 2 och 4 §§ lagen den 24 juli 1903 om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket och 17 § lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag.

13 KAP.

Om föremål för talan och talans väckande.

1 §.

Det rättsskydd, som civilprocessen avser att meddela, kan givas i skilda former. Ur en viss synpunkt framträder olikheten mellan dessa former i olika möjligheter till talan i målet. Dessa möjligheter variera alltefter beskaffenheten hos den dom, som av käranden begäres. Från denna utgångspunkt brukar talas om fullgörelsetalan, fastställelsetalan och talan på rättsgestaltande dom. Fullgörelsetalan går ut på en dom, som ålägger motparten att fullgöra en prestation, under det att fastställelsetalan avser allenast ett fastställande av existensen eller icke-existensen av ett rättsförhållande och talan på rättsgestaltande dom åsyftar att i rättegångsväg åstadkomma en ändring i parternas rättsliga läge.

I nu gällande lagstiftning finnas inga allmänna föreskrifter om de förutsättningar, under vilka de skilda slagen av talan kunna föras. Beträffande talan å rättsgestaltande dom gäller dock, att sådan är tillåten endast i de särskilda fall, då lagstiftningen medger detta eller måste anses utgå från att den är medgiven. I fråga om de två andra slagen av talan torde vissa grundsatser så småningom ha utbildat sig rörande deras användning. Det har emellertid syntes beredningen lämpligt, att en ny lagstiftning om den svenska rättegångsordningen i likhet med främmande lagar behandlar dessa frågor.

Denna paragraf rör fullgörelsetalan. I svensk liksom i främmande rätt i allmänhet erfordras ej, att en part, som anhängiggör en fullgörelsetalan, styrker några särskilda omständigheter för att visa, att han har ett intresse i rättegången. Det är tillräckligt, att han uppger sig äga ett anspråk mot svaranden på en handling i vidsträckt mening, d. v. s. ett positivt handlande, ett underlåtande eller ett tålande, och att han yrkar åläggande för svaranden att fullgöra denna handling. Det hänseende, vari en reglering här är erforderlig, är den tidpunkt, vid vilken det av kändanden uppgivna anspråket skall enligt hans egen uppgift vara förfallet för att hans talan skall upptagas till prövning. Det är nämligen tydligt, att en part icke kan begära att få sysselsätta domstolarna med prövning av ett anspråk, som enligt hans egen uppgift förfaller först i framtiden. Han gör då egentligen gällande en fastställsetalan, även om den klädes i fullgörelsetalans form, och reglerna om de särskilda förutsättningarna för att fastställsetalan må vara tillåten böra tillämpas.

Den första fråga, som lagen har att besvara, avser sålunda den tidpunkt, vid vilken i vanliga fall det av kändanden framställda anspråket bör vara förfallet för att hans talan skall upptagas till prövning. Valet står här mellan tiden för anhängiggörandet och tiden för målets avgörande. Även om i en summarisk skriftlig process den förra av dessa tidpunkter kan anses böra vara avgörande, synes i en vanlig process, anordnad som den här föreslagna med ett förberedelseförfarande och en huvudförhandling, tiden för målets avgörande böra vara bestämmande. Det kan icke vara lämpligt att avvisa en talan om ett anspråk, som kan väntas förfalla t. ex. strax före tiden för huvudförhandlingen i målet.¹ Denna grundsats får emellertid ej hindra, att ett mål redan från början avvisas, om av de av kändanden lämnade uppgifterna tydligt framgår, att anspråket icke kan väntas förfalla, innan målet avgöres. Den prövning, som därvid avses, bör vara den som företages av den första instans, där målet anhängiggöres. Att låta denna taga hänsyn till om anspråket skulle kunna hinna förfalla, innan målet prövas av högre rätt, dit det tilläventyrs kan komma att fullföljas, är naturligtvis uteslutet. Den angivna grundsatsen har icke omedelbart fastslagits i lagtexten, men den framgår av dess avfattning.

Omedelbart har 1 § avseende å vissa undantag från den allmänna regeln, att det anhängiggjorda anspråket skall vara förfallet för att talan om dess fullgörande må upptagas till prövning. Redan nuvarande svensk praxis medger 'dylika undantag,² och det har syntts beredningen lämpligt att i en viss anslutning till denna praxis reglera dessa undantag. De sammanhållas av den synpunkten, att kändanden har ett beaktansvärt rättsligt intresse att få sin talan prövad. Till sitt innehåll skiljer sig en sådan dom från en motsvarande fastställsedom därigenom, att den innehåller ett åläggande av fullgörelse och sålunda kan åberopas som grund för verkställighet.

Det i punkt 1 upptagna undantaget avser periodiska prestationer. För att talan därom skall upptagas, ehuru de icke äro förfallna till fullgörande, ha uppställts två fordringar. Fullgörelserna få icke bero av redan lämnat eller

¹ Se N. J. A. 1913: 613.

² Se t. ex. N. J. A. 1904: 434; 1905: 486.

framtida vederlag. Särskilt då en framtida fullgörelse är beroende av vederlag, som ännu ej utgått, skulle en fullgörelsetalan rörande framtida fullgörelse försätta gäldenären i ett alltför ogynnsamt läge. På grund av ett avbetalningslån kan borgenären sålunda icke, så snart en avbetalning förfallit, föra talan om framtida fullgörelse jämväl av de senare avbetalningarna. Ej heller kan på grund av detta stadgande talan på fullgörelse av framtida undantagsförmåner föras, så snart någon sådan förmån förfallit. Stadgandet är däremot av betydelse för fullgörelse av underhållsskyldighet av familjerättslig natur eller på grund av olycksfall eller dylikt. Det andra villkoret är, att tiden för fullgörande av någon av de periodiskt återkommande prestationerna inträtt utan att fullgörelse skett. Endast under denna förutsättning kan käranden anses ha fått ett beaktansvärt intresse av att tillgripa rättegång med avseende å det hela.

I punkt 2 angives som undantag från huvudregeln det fall, då käranden framställt ett eventuellt yrkande, vilket gjorts beroende av att den förpliktelse, på vilkens fullgörande yrkande i första hand framstälts, icke uppfylles. Detta undantag åsyftar t. ex. det fall, då käranden främst yrkar utbekommande av viss egendom och, om denna ej längre är i behåll, begär skadestånd. Kärandens rättsskydd skulle bliva betänkligt försvagat, om icke domstol kunde i en och samma fullgörelsedom ålägga svaranden i främsta rummet att utlämna egendomen men därjämte eventuellt att betala skadestånd. Under denna undantagsbestämmelse torde ock kunna hänföras ett fall, då det eventuella yrkandet framställes mot annan svarande än huvudyrkandet, såsom då talan i samma rättegång föres mot gäldenär och den enkla borgesmannen.

Det i punkt 3 upptagna fallet är åtminstone i dess första del erkänt redan av gällande rätt. Något tvivel finnes icke därom, att domstol å förfallen fordran kan utdöma ränta tills betalning sker. Samma regel bör gälla också annan tilläggsförpliktelse, som följer av en huvudförpliktelse, t. ex. ersättning för avsaknad av en fastighet, intill dess svaranden sörjer för att käranden kommer i åtnjutande av den. Härunder torde också kunna komma fall, då en kärke i en rättegång av svaranden yrkat dels redovisning för handhavda medel och dels betalning av det saldo, som den begärda redovisningen kommer att utvisa.

I punkt 4 äro sammanfattade en grupp av fall, som kännetecknas därav, att det är av vikt för käranden, att fullgörelse sker å rätt tid, samt särskild anledning förekommer, att svaranden kommer att undandraga sig sådan fullgörelse. Härunder komma sådana fall, där fråga är om periodiska prestationer, som grunda sig å onerösa avtal och därför icke kunna hänföras under punkt 1, t. ex. framdeles förfallande underhållsbidrag eller pensioner, vilkas utgivande grundar sig på ett oneröst rättsförhållande. Dessa förutsättningar torde kunna föreligga också när fråga är blott om en engångsprestation, såsom då det är av särskild vikt, att en leverans fullgöres i rätt tid, eller käranden för fullgörande av en honom åliggande förpliktelse är beroende av att svaranden gentemot honom fullgör en annan förpliktelse.

Som femte undantag är en hänvisning gjord till andra fall, då enligt lag

talan om fullgörelse må väckas oavsett tiden då fullgörelsen skall ske. Härunder kommer t. ex. det fall, som avses i 11 kap. 26 § giftermålsbalken, ävensom det, som regleras i 14 kap. 5 §.

Frågan, om i ett väckt mål de i denna paragraf nämnda förutsättningarna för fullgörelsetalans upptagande föreligga, skall av rätten prövas *ex officio*. Finnes brist härutinnan, skall målet avvisas.

2 §.

I denna paragraf ha reglerats de förutsättningar, under vilka fastställsetalan är tillåten. Stadgandet utgår från det kända förhållandet, att sådan talan kan vara av två olika slag, den positiva fastställsetalan, som går ut på att få ett rättsförhållandes existens fastslagen, och den negativa, som åsyftar att få fastställt, att ett visst uppgivet rättsförhållande icke består.

Uppenbarligen kan det icke sättas i fråga att tillåta fastställsetalans upptagande utan att ett särskilt intresse däri för käranden uppvisas. Det skulle innebära, att varje borgenär när som helst kunde instämma sin gäldenär med yrkande om fastställande av gäldsförhållandet, oavsett att gälden ännu icke vore förfallen, och få denna talan upptagen och prövad. Svarandens förhållande kan emellertid ha förorsakat allvarlig ovisshet, huruvida han anser rättsförhållandet föreligga. Med hänsyn både till faran, att bevisning rörande rättsförhållandet går förlorad, och till kärandens intresse att i dom få ovissheten om sitt rättsläge undanröjd kan det i dylika fall vara befogat, att käranden begär att få göra gällande fastställsetalan.

Ehuru gällande svensk rätt uttryckligen medger sådan talan endast i vissa fall, såsom i § 6 förordningen den 4 mars 1862 om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer och i 69 § utsökningslagen, har dock praxis i allt vidsträcktare omfattning tillåtit fastställsetalans upptagande även utanför ramen för de uttryckliga stadgandena.¹ I synnerhet har denna ståndpunkt kommit till synes, när talan ej rör frågan om rätt till prestation utan endast existensen av en sakrätt eller absolut rättighet.

Processkommissionen har i sitt betänkande i anslutning till ordalagen i främmande lagar föreslagit, att förutsättningen för fastställsetalan skulle formuleras så, att käranden skulle ha ett rättsligt intresse av att fastställsetalans meddelades. Detta uttryck anses vanligen utmärka, att den ovisshet om rättsläget, som kan föranleda fastställsetalan, skall vålla honom olägenhet i rättsligt hänseende. Härmed anses uteslutna bland andra dels vid negativ fastställsetalan rörande en sakrätt de fall, då käranden icke påstår någon sådan rätt till saken, som kan lida intrång av svarandens påstådda rätt till samma sak, t. ex. om panthavaren vill föra talan om att viss pretendent icke är ägare till panten, och dels de fall, då käranden väl har ett ekonomiskt intresse i det omstridda rättsförhållandet men detta intresse är av rent faktisk natur, t. ex. en borgenärs intresse att få fastställt, att viss annan borgenär icke äger fordran hos gäldenären.

¹ Se t. ex. N. J. A. 1908: 173; 1915: 297 (negativ fastställsetalan); 1926: 656; 1928: 382 (negativ fastställsetalan); 1937: 535.

Beredningen har uttryckt förutsättningarna för fastställelsetalans tillåtande så, att ovisshet om rättsförhållandet skall råda och att denna länder käranden till förfång. Fordran på att ovissheten skall lända käranden till förfång måste tolkas så, att det är ovissheten, som är till förfång, och att detta förfång visar sig i en begränsning av friheten eller möjligheten för käranden att företaga förfoganden, som äro beroende av det omstridda rättsförhållandet. Denna begränsning kan närmast avse förfoganden, som träffa det omstridda rättsförhållandet, t. ex. överlåtelse av en fordran, om vars bestånd tvist uppkommit, men den kan ock avse andra förfoganden, där beroendet av det omstridda rättsförhållandet är medelbart, t. ex. försäljning av varor, som till säljaren skola levereras på grund av köpeavtal, om vars giltighet ovisshet råder. I de senare fallen måste det bero på en prövning av omständigheterna i varje särskilt fall, huruvida ovissheten länder käranden till förfång.

Jämte den allmänna regeln om fastställelsetalans tillåtlighet behandlar andra stycket av förevarande paragraf ett fall, som kännetecknas därav, att den i ett mål instämnda talans prövning beror av frågan, om ett visst mellan parterna stridigt rättsförhållande består eller icke. Fastställelsetalan om detta rättsförhållande förklarar tillåten. De fall, om vilka här är fråga, röra s. k. prejudicerande rättsförhållanden. Ett typiskt och ofta återoppat exempel är det fall, då parterna tvista om rättsliga följder av en begränsad sakrätt i en fastighet eller del därav och tvist råder mellan parterna om äganderätten till fastigheten eller den ifrågavarande delen därav. Ett annat exempel utgör det fall, då hyresvärd kräver hyresgäst på hyra för viss tid och tvist råder om hela hyresavtalets giltighet.

I de nu åsyftade fallen är det tydligt, att även utan att särskild fastställelsetalan anhängiggöres om det prejudicerande rättsförhållandet en prövning av den instämnda prejudicerade frågan icke kan ske utan att jämväl den bakomliggande mera omfattande frågan prövas, därest stridighet därom uppstår i målet. Men denna senare prövning blir då icke rättskraftig utan får karaktären av allenast domskäl. Det är emellertid av vikt, att part skall kunna påkalla också rättskraftig prövning av det prejudicerande rättsförhållandet, och detta kan ske genom anhängiggörande av fastställelsetalan. Denna talan kan föras i ett särskilt mål, varvid rättegången om det av detta måls utgång betingade rättsförhållandet får vila. Föreskrift härom finnes i 32 kap. 5 §. Det kan emellertid i stället för denna anordning finnas lämpligt att i en rättegång förena båda målen. Om förutsättningarna härför stadgas i 14 kap.

Förutsättning för tillåtlighet av fastställelsetalan enligt förevarande stycke av 2 § är, att det prejudicerande rättsförhållandet är i viss mån fristående från det, varom tvistas. Fullt otvetydigt framträder detta, när rättsförhållandet är ett helt annat än det närmast omtvistade, t. ex. vid förhållandet mellan äganderätten till en fastighet och skogsavverkningsrätten till samma fastighet. Men förutsättningen för fastställelsetalan föreligger också, när det, varom tvistas, härflyter ur ett sammansatt rättsförhållande och tvist uppstår om detta senare i sin helhet, såsom vid tvist om hyresfordran för ett kvartal och tvist om hela hyresavtalets giltighet. I många fall skulle givetvis den fastställelse-

talan, varom i detta stycke stadgas, vara tillåten redan enligt första stycket; i andra åter torde detta icke vara förhållandet.

I tredje stycket föreskrives, att de regler, som eljest i lag finnas om att fastställelsetalan i visst fall är medgiven, alltjämt skola gälla. Härav följer, att de särskilda villkor, som i första stycket av denna paragraf föreskrivas, icke behöva fyllas för att fastställelsetalan enligt § 6 i förordningen den 4 mars 1862 om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer skall vara tillåten.

3 §.

Den uppgift, som käranden vid talans anhängiggörande skall lämna om vad målet rör, måste med hänsyn både till domstolen och till motparten läggas till grund för rättegången och draga gränserna för denna. Såsom framgår av 4 § skall måls väckande i regel ske genom stämning. Om stämningsansökans innehåll handlar 42 kap. 2 §. Därav framgår, att denna ansökan skall angiva det yrkande käranden framställer och de omständigheter, å vilka käranden grundar sin talan. Ansökan skall sålunda vara fullständigare än nu vanligen är fallet. Ett spörsmål av stor praktisk betydelse är, om de gränser, som sålunda uppdragas för rättegången, under denna få ändras och i så fall i vilken utsträckning. Detta är frågan om ändring av talan. Av den betydelse, som tillkommer anhängiggörande och de därvid lämnade uppgifterna, följer, att ändring av talan i princip ej bör få ske. Spörsmålet är, i vilken utsträckning undantag böra kunna medgivas från denna regel.

I första punkten är upptaget ett fall, där det enligt gällande rätt torde vara ovisst, huruvida undantag från det även nu allmänt gällande förbudet mot ändring av talan är medgivet.¹ Om den fullgörelse, som käranden i stämningen yrkar, senare blir omöjlig på grund av omständighet, som inträffar, synas starka billighetsskäl tala för att han skall få i samma mål kräva ersättningsprestation i stället för den ursprungligen begärda. Det vanligaste fallet är, att yrkandet gått ut på utlämnandet av viss lös sak och denna går förlorad. Talan bör då få ändras att avse skadestånd för den uteblivna fullgörelsen. Skäl till sådan ändring torde kunna föreligga, även om den ursprungligen begärda fullgörelsen icke blivit omöjlig utan blott för käranden fått ett sådant annat värde, att han föredrar en ersättningsprestation. En förutsättning måste givetvis vara, att han materiellt äger kräva denna ersättningsprestation. Köpare av lös egendom bör sålunda under nämnda villkor äga att ändra ett yrkande å godsets avlämnande till krav å köpets hävande och skadestånd.² En allmän förutsättning är emellertid, att ändringen av yrkandet grundar sig å omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för käranden känd. Ändring av detta slag avser endast själva yrkandet. Grunden för yrkandet får med stöd av detta medgivande av ändring icke rubbas. Det följer av sakens natur, att sådan ändring av talan, som här avses, bör kunna tillåtas också i högre rätt.

Det andra undantaget från förbudet mot ändring av talan omfattar sådan

¹ Se N. J. A. 1905: 314.

² Jfr N. J. A. 1920: 92.

fastställsetalan av ett prejudicerande rättsförhållande, som behandlats här ovan under 2 §. Då i dessa fall den först väckta talan och dess prövning aldrig kunna utgöra hinder mot en materiell prövning i rättegångsväg av det prejudicerande rättsförhållandet, måste det trots den först väckta rättegången alltid stå käranden fritt att genom självständig talan yrka på det prejudicerande rättsförhållandets rättskraftiga prövning. Det här gjorda undantaget har sålunda allenast den praktiska betydelsen, att käranden i detta fall befrias från att genom särskild stämning väcka sådan talan. Motsvarande befogenhet som den här käranden givna har icke ansetts tillräckligt grundad för svarandens del. Vill han under rättegången väcka en dylik fastställsetalan, är han sålunda alltid hänvisad till att anhängiggöra den i vanlig ordning.

Som tredje grupp av undantag upptar förslaget de fall, då käranden vill kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, eller eljest framställa nytt yrkande, såvitt detta stöder sig på väsentligen samma grund. I vad mån gällande rätt medger ändring av talan i nämnda fall, torde vara ovisst.¹ Starka praktiska skäl synas dock tala för att här bereda käranden en viss frihet att utvidga sin talan. Den första delen av de medgivna undantagen överensstämmer med den grupp av fall, där enligt 1 § 3 i detta kapitel fullgörelsetalan är tillåten, ehuru tiden för fullgörelsen ej inträtt. I dessa fall synes vara obehövt att ovillkorligen kräva stämning för att den på detta sätt utvidgade talan skall få föras.

Av en icke ringa praktisk betydelse är den andra delen av de här avsedda fallen. När helt allmänt medgives, att nytt yrkande kan framställas, såvitt detta stöder sig på väsentligen samma grund som den omstämda talan, går förslaget säkerligen utom gällande rätts gränser.² Starka lämplighetshänsyn göra sig emellertid här gällande. På grund av förbiseende kan käranden ha underlåtit att i stämningen framställa de olika yrkanden, till vilka han kan vara berättigad. Omständighet kan under rättegången inträffa, som stöder vidgade krav från hans sida. Ett typiskt exempel är talan om skadestånd på grund av skadegörande handling, vilken finnes grunda flera krav än det först framställda, t. ex. ej blott ersättning för sveda och värk, läkarvård och mistad arbetsförtjänst under viss tid utan ock ersättning för framtida men. Ett annat exempel är talan om utbekommande av viss av flera periodiska prestationer, där talan utvidgas att omfatta också senare förfallna. En oundgänglig förutsättning för tillåtelse av sådan utvidgning av talan måste vara, att det nya yrkandet stöder sig på väsentligen samma grund.

En befogenhet motsvarande den käranden sålunda givna synes icke böra tillerkännas svaranden. Den skulle innebära, att denne i viss omfattning skulle äga väcka genkärsmål utan att härför stämning vore erforderlig. I vissa fall tillerkännes svaranden en sådan befogenhet såsom enligt 11 kap. 24 och 26 §§ giftermålsbalken, men som regel bör stämning krävas.

Medan det icke bör ifrågasättas att begränsa den tid, varunder ändring av

¹ Jfr N. J. A. 1899: 178, 402 och 1920: 17.

² Se N. J. A. 1917: 224.

talan enligt den under den första punkten upptagna undantagsregeln är tillåten, till något visst skede av rättegången, bör en dylik begränsning åter gälla för de två senare grupperna av fall. Av hänsyn till vikten, att icke rättegångens tyngdpunkt förskjutes till överrätterna, bör ändring av dessa slag icke få göras, sedan målet lämnat första instansen. Även i denna synes en viss inskränkning i kärandens frihet att ändra sitt yrkande böra göras. Framställes ändringsyrkandet, sedan målet företagits till huvudförhandling, kan dess handläggning och prövning vålla så avsevärda svårigheter för rätten eller motparten, att det bör kunna avvisas.

I sista stycket av förevarande paragraf har först upptagits den regeln, att som ändring av talan anses icke, när käranden inskränker sin talan beträffande en sak, varom talan föres. Sker sådan inskränkning, innebär den sålunda icke en återkallelse av talan i motsvarande grad, och 5 § blir icke tillämplig. Verkan blir emellertid densamma, som om svaranden fått en ogillande dom på den del, som inskränkningen avser, enär enligt 17 kap. 11 § den dom, som avgör den i målet instämde talan, får rättskraft, såvitt därigenom avgjorts den sak, varom talan väckts. Om däremot i en rättegång väckts talan om flera skilda saker, såsom då käranden i samma rättegång yrkat betalning på grund av flera skuldebrev, är en återkallelse av talan rörande en av dessa saker i dess helhet icke en sådan inskränkning, som nyss nämnts, utan skall behandlas enligt 5 § som återkallelse.

I samma stycke av paragrafen har därefter inskräpts, att ändring av talan icke föreligger, när käranden utan att saken ändras åberopar ny omständighet till stöd för sin talan. Det väsentliga i denna regel ligger däri, att den nya omständighet, som åberopas, icke får medföra ändring av den sak, varom talan föres. Beror sålunda, såsom vid obligatoriska förpliktelser i allmänhet, talans individualitet av den till stöd för talan åberopade grunden, innebär anförandet av en helt annan grund en ändring av tvisteföremålets individualitet och därmed av saken. Åberopandet av en sådan grund utgör alltså en ändring av den väckta talan, som icke är tillåten enligt denna bestämmelse.

4 §.

Liksom enligt 11 kap. 1 § R.B. bör talan i tvistemål väckas genom stämning enligt vad i 42 kap. är föreskrivet, om ej för visst fall annat är stadgat, t. ex. att talan skall väckas genom ansökan. Liksom gällande rätt utgår förslaget från att kvittningsyrkande kan väckas utan stämning. Även i vissa andra fall kan enligt lag ett självständigt anspråk utan stämning framställas från svarandens sida, såsom enligt nyss åberopade bestämmelser i 11 kap. 24 och 26 §§ giftermålsbalken.

Såsom redan under 3 § antytts innebär medgivandet av ändring av talan den praktiska lättnaden för käranden, att han ej nödgas uttaga ny stämning för att anhängiggöra sin nya talan. I förevarande paragraf stadgas, att detta kan ske muntligen inför rätten eller skriftligen. Han kan sålunda under målets förberedande genom en skriftlig inlaga, som insändes till rätten, framställa sitt ändringsyrkande.

Ur flera synpunkter är av vikt att fastslå, vid vilken tidpunkt talan i ett mål skall anses väckt. Såsom nedan under 6 § anföres, föreligger från denna tidpunkt lis pendens med därav följande processuella verkningar. Också för bevarandet av rätt till talan kan tiden för talans anhängiggörande vara av vikt. Enligt gällande rätt är tiden för stämningens delgivning med svaranden avgörande. Med en anordning med delgivning genom rättens försorg såsom beredningen föreslagit torde denna regel icke utan olägenhet kunna bibehållas. Delgivningen ombesörjes i regel icke som nu av käranden utan av rätten, och delgivningen sker på det sätt, som rätten väljer, vanligen genom posten. Det synes under sådana omständigheter vara lämpligt, att den tid, då stämningsansökan inkom till rätten, får vara avgörande eller, om såsom vid ändring av talan stämningsansökan ej erfordras, den tid, då talan framställdes inför rätten. Härav följer icke, att det avbrott av preskription av en fordran, som må ske genom krav eller erinran, anses ha skett därmed, att stämningsansökan rörande fordran inkommit till rätten. Om däremot enligt lag i vissa fall talan skall anhängiggöras inom viss tid för att rätt till den icke skall förloras, är det tillräckligt att stämningsansökan ingives inom denna tid.

5 §.

Enligt gällande rätt äger käranden i ett tvistemål att när som helst, medan målet är anhängigt i underrätten, återkalla sin talan utan att någon materiell prövning av denna kan av svaranden framtingas. Som processkommissionen framhållit har svaranden emellertid ett intresse att få det omstämda anspråket prövat, och detta bör tillgodoses på det sättet, att kärandens talan skall, oaktat han återkallar densamma, av rätten prövas, om svaranden yrkar det. Detta är i allmänhet också utländsk rätts ståndpunkt.

Detta spørsmål sammanhänger nära med frågan om tredskodom vid kärandens utevaro. En viss överensstämmelse bör finnas mellan verkningarna av kärandens återkallelse av sin talan och hans utevaro. Eljest skulle han genom den ena åtgärden kunna åvägabringa en verkan, som ej vore möjlig genom den andra. Reglerna i förevarande ämne måste därför bliva olika för de tvistemål, i vilka förlikning mellan parterna är tillåten, och dem, där så ej är fallet. I de förra bör den av processkommissionen förordade grundsatsen gälla. Den står där i god överensstämmelse med reglerna för tredskodom vid kärandens utevaro. Enligt dessa skall käromålet ogillas, om ej av handlingarna uppenbart framgår, att det är grundat. Det synes emellertid lämpligt att göra svarandens befogethet att vid återkallelse påkalla dom i saken beroende av att svaranden ingått i svaromål i saken vid den tidpunkt, då återkallelsen sker. Har svaranden endast hunnit göra formella invändningar mot käromålet, t. ex. beträffande domstolens behörighet, bör käranden ha möjlighet att återkalla sin talan vid den domstolen.

När svaranden sålunda yrkar på målets prövning, har rätten att i vanlig ordning skrida till handläggning av saken. Har återkallelsen från kärandens sida karaktären också av ett materiellt uppgivande av det omstämda anspråket, har rätten att döma på grund härav. I annat fall sker prövningen på grund

av det förebragta materialet. Yrkar svaranden icke på målets prövning, skall det avskrivast.

I mål, däri förlikning mellan parterna ej är tillåten, är i det hänseende, varom här är fråga, läget ett annat än i de dispositiva tvistemålen. Såsom utvecklas under 44 kap. kan tredskodom, varigenom mål avgöres utan materiell prövning, icke förekomma i dessa mål. Uteblir käranden, kan hans talan väl förfalla, men han äger då ånyo instämma saken. I överensstämmelse härmed bör han ock kunna nedlägga sin talan utan att svaranden kan påkalla dom. Har dom i målet meddelats, synes emellertid hänsyn till svaranden kräva, att käranden icke må utan samtycke av svaranden omintetgöra den prövning, som sålunda ägt rum. Trots återkallelsen bör domen då gälla.

6 §.

I denna paragraf gives den regeln om verkan av anhängiggjord rättegång, att ny talan angående fråga, varom rättegång är mellan samma parter, icke må upptagas till prövning. Den anhängiggjorda rättegången är hinder mot ny rättegång mellan samma parter angående samma sak. Sådant rättegångshinder skall alltid i varje instans beaktas av rätten självmant.

De svårigheter, som vid tillämpningen av denna regel kunna uppstå, bero huvudsakligen på lösningen av spörsmålet om identiteten mellan tvistefrågorna i de två rättegångarna. För att identitet skall föreligga skall sålunda yrkandet i den senare rättegången helt täckas av yrkandet i den förra. Om i den senare något nytt tillkommer, föreligger alltså icke rättegångshinder på denna punkt. En redan anhängig fastställsetalan bör sålunda icke utgöra hinder mot en senare väckt fullgörelsetalan rörande samma sak. En fastställsetalan om viss sak är däremot alltid hinder för en annan fastställsetalan om samma sak, liksom fullgörelsetalan om viss fråga är hinder för en annan fullgörelsetalan om samma fråga.

Då en tillämpning av detta stadgande torde förekomma endast sällan, är en utförligare reglering av spörsmålets detaljer onödig; den bör som i utländsk rätt kunna överlämnas åt rättstillämpningen.

7 §.

Under loppet av en rättegång kan det varom tvistas, d. v. s. det materiella rättsförhållande, som är rättegångens föremål, övergå till andra rättssubjekt än de ursprungliga parterna. Denna övergång kan ske genom universalsuccession, t. ex. genom arv eller testamente, varmed i viss mån gäldenärs försättande i konkurs är ur nu ifrågavarande synpunkt jämförligt. Övergången kan ock ske genom överlåtelse. Om de förra fallen har ej ansetts nödigt att i detta sammanhang lämna särskilda regler. Endast om de senare handlar alltså förevarande paragraf. De regler, som däri föreslås, torde överensstämma med vad nu utan skriven lag anses gälla. Bakgrunden för reglerna utgöres av den grundsatsen, att successor i dessa fall, om ej annat, såsom vid godtrosförvärv,

följer av civilrättsliga regler, blir rättskraftigt bunden av den dom, som gives i saken. Denna grundsats är bestämd av behovet av att å ömse sidor göra det rättsskydd, som domen åsyftar att meddela, verksamt. Under sådana förhållanden är det nödvändigt att möjliggöra successorns inträde jämväl i rättegången.

Stadgandet skiljer mellan de fall, då överlåtelsen sker å kändandens sida, och dem, då den sker å svarandens.

I förra fallet bör successor alltid ha befogenhet att i den ursprunglige kändandens ställe inträda som part. Att kräva ny stämning från honom synes icke erforderligt. Den synpunkt, som förtjänar beaktande, är emellertid, att svarandens ställning i processen icke skall försämras genom partsombytet. Den nye kändanden har sålunda att övertaga kändandens talan sådan denna är vid hans inträde i rättegången. De processhandlingar, som den förre kändanden företagit, ha sålunda samma verkan mot den nye som mot den förre. Och från sin eventuella skyldighet att ersätta svarandens rättegångskostnad blir den ursprunglige kändanden icke genom överlåtelsen befriad. I detta hänseende kvarstår han som part i målet. Närmare regel rörande hans skyldighet att ersätta rättegångskostnad ges i 18 kap. 10 §.

Beträffande överlåtelse å svarandens sida synes kändandens intresse att icke mot sin vilja nödgas byta motpart böra vara avgörande. Successorn å svarandesidan bör sålunda kunna inträda i sin företrädares partsställning, endast om kändanden samtycker därtill. Det måste därvid dock beaktas, att kändanden i många fall på grund av sin talans natur torde finna det med sin fördel förenligt, att successorn å svarandesidan inträder. Gäller målet t. ex. förpliktelse för svaranden att utlämna viss lös sak och har denna under rättegången av svaranden överlåtits å annan, måste kändanden äga intresse av att denne inträder i rättegången. Hans praktiska möjlighet att utfå saken blir eljest lätt äventyrad. Om kändanden icke samtycker till den nye svarandens inträde som part i den förres ställe, kan successorn komma in i rättegången som intervenient enligt 14 kap. 9 §, men överlåtaren kvarstår som svarande. Om domen i målet är av det innehåll, att den har rättskraft mot successorn, kan han som part fullfölja talan mot domen.¹

I anslutning till denna synpunkt har i tredje stycket av denna paragraf upptagits en bestämmelse, att successor, vare sig han är å ena eller andra sidan, alltid är på motpartens yrkande skyldig att efter kallelse inträda som part i rättegången. Den allmänna grunden härför är att förhindra, att part genom överlåtelse å annan av det, varom tvistas, gör motpartens rätt i processen mer eller mindre illusorisk. För svaranden kan det vara av betydelse, att successor å kändandesidan inträder, om han därigenom blir i tillfälle att göra gällande vissa invändningar; för kändanden kan det vara av värde för att han skall kunna få sin rätt prövad eller verkställd.

¹ Jfr N. J. A. 1915: 388.

14 KAP.

Om förening av mål och tredje mans deltagande i rättegång.

Detta kapitel behandlar två ämnen, som sammanhållas av vissa gemensamma drag. Både vid förening av mål och vid tredje mans deltagande i rättegång föras flera rättsskipningsuppgifter tillsammans i en och samma rättegång. Syftet härmed är i olika fall något olika. I många fall vinnes den fördelen, att processmaterial, som är av betydelse för prövning av olika frågor, behöver framläggas endast en gång. Av stort processuellt värde är också den genom denna anordning er nådda större säkerheten för att lika saker bli lika avgjorda eller att sammanhängande frågor bli i ett sammanhang prövade. Men även där dessa fördelar icke stå att vinna, kan ett sammanförande i en rättegång av skilda rättsskipningsuppgifter medföra en besparing av kostnader och besvär för domstolar och parter och därmed vara motiverat.

Förening av mål förekommer i två olika former, dels då rörande flera käromål äro samma parter och dels då flera käromål föreligga och parterna å ena eller båda sidorna äro olika.

Tredje mans deltagande i rättegång innebär, att någon, som ej är part i en anhängig rättegång, inträder för att föra talan däri. Enligt förslaget kan detta ske därigenom, att tredje man stämmas in som part i målet eller själv som part instämmer båda parterna eller endera. I dessa fall uppstår förening av mål. Det kan ock ske utan stämning. Tredje man inträder då som intervent. Detta kan ske av eget initiativ eller efter kungörande av rättegång från endera av parterna.

1 §.

Förening av flera mål mellan samma kärende och svarande förekommer i stor utsträckning och är av stort praktiskt värde. I denna paragraf meddelas regler om de särskilda förutsättningar, under vilka sådan förening skall äga rum. Om de allmänna förutsättningarna stadgas i 7 §. För en ovillkorlig rätt för käranden till sådan förening fordras, att han väcker de olika käromålen samtidigt och att de stödja sig på väsentligen samma grund. Bestämmelsen har samband med stadgandet i 13 kap. 3 § första stycket 3, enligt vilket käranden kan utan stämning utvidga sin anhängiggjorda talan bland annat i fall, som nära motsvara här avsedda fall. När förening av mål är i fråga, bör rätten redan från början ordna målen behandling i ett sammanhang. Detta kan alltid ske, om målen väckts i en gemensam stämning. Men även eljest skall det äga rum, om tidsskillnaden mellan de olika stämningarna är praktiskt betydelslös. Som exempel på hithörande fall må anföras, då på grund av entreprenadavtal framställas yrkanden mot entreprenören om skadestånd för olika försummelser vid entreprenadens fullgörande. De olägenheter, som i något fall må kunna förorsakas av sådan förening, kunna i huvudsak undanröjas, om domstolen begagnar sin i 43 kap. 4 § givna befogenhet att behandla skilda frågor eller delar av målet var för sig och den i 17 kap. 4 § stadgade möjligheten till deldom.

2 §.

Denna paragraf behandlar de fall av förening av mål, då å ena eller båda sidorna äro flera parter. Då även här förutsättes, att en förening av mål föreligger, har stadgandet icke avseende å de fall, då flera rättssubjekt äro berättigade eller förpliktade i fråga om ett odelbart rättsförhållande. Om flera, som äro samfällt ägare av en fastighet, föra talan om ett dem tillkommande servitut å annan fastighet eller en motsvarande talan föres mot dem som fastighetsägare, föreligger s. k. nödvändig processgemenskap i egentlig mening och icke förening av mål. Endast ett mål är då för handen, men flera rättssubjekt måste uppträda som parter å käre- eller svarandesidan för att målet skall kunna behörigen prövas.

Om, utan att nödvändig processgemenskap föreligger, å käre- eller svarandesidan eller å bådadera äro flera parter, skola enligt förevarande paragraf de olika målen handläggas i en rättegång, om de äro väckta samtidigt och stödja sig på väsentligen samma grund. Även här gäller, att jämväl de allmänna förutsättningarna enligt 7 § skola vara för handen. Exempel äro, att flera vid samma olycksfall skadade föra talan mot gemensam svarande å skadestånd eller att växelborgenär för talan mot flera på grund av samma växel förpliktade gäldenärer.

En viss särställning intar den grupp av fall, där det är fråga om flera mål men där sambandet mellan dem är sådant, att en prövning av ett av dem blir rättskraftigt bindande i de övriga och därför endast samma dom kan givas i dem alla. Exempel härpå är, då olika aktieägare var för sig väckt talan om klander av bolagsstämmobeslut på enahanda grund. Föreliggande förutsättningarna för förening av dessa mål enligt denna paragraf, bör den naturligtvis ske. Men även om de olika målen icke väckts samtidigt, är det av vikt, att förening äger rum. Den sker då med stöd av 6 §. I dessa fall underlättas föreningen i regel därav, att viss tidsfrist är stadgad, inom vilken talan skall väckas, och att sålunda efter utgången av denna frist fråga om förening icke kan uppkomma. Något särskilt stadgande om dessa fall har icke ansetts nödigt.

En särskild regel om domstols behörighet är given i 10 kap. 14 § första stycket i syfte att underlätta förening av mål enligt förevarande paragraf.

3 §.

Enligt 11 kap. 31 § R.B. äger svaranden under vissa förutsättningar till gemensam handläggning med huvudmålet instämma genkärsmål mot käreanden. I förevarande paragraf har upptagits en bestämmelse, som nära överensstämmer med nämnda stadgande. Genkärsmålets natur och förutsättningarna för detsamma äro i huvudsak enahanda.

Svaranden skall sålunda åsyfta att till sitt försvar men dock med begäran om självständig rättskraftig prövning åberopa ett motyrkande angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna. Innebörden i dessa uttryck är densamma som i motsvarande uttryck i det anförda lagrummet i rättegångsbalken. Utan att därmed någon saklig ändring av gällande rätt göres har där-

jämte uttryckligen stadgats, att svaranden äger genstämma också rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens. Härmed avses de fall, då svaranden genstämma om ett kvittningsyrkande. Uppenbarligen kan svaranden genstämma också beträffande en fordran, vars belopp överstiger huvudkravet, och yrka utdömmande av det hela.

Som formell förutsättning för den i denna paragraf avsedda talan från svarandens sida uppställes kravet på att den skall väckas före huvudförhandlingen i huvudmålet.

Under de sålunda angivna förutsättningarna äger svaranden kräva, att hans genkärsmål skall handläggas gemensamt med huvudkärområdet. Begäran därom anses ligga i att han betecknar sin talan som genkärsmål. Rörande sådan talan gälla också i andra hänseenden särskilda regler. Enligt 10 kap. 14 § andra stycket gäller sålunda särskild regel om forum för genkärsmål; och rättegångsombud för käranden i huvudmålet torde i allmänhet vara behörigt mottaga delgivning av genstämning.

Även om den talan svaranden väcker mot käranden är sådan, som i denna paragraf avses, kan svaranden välja att anhängiggöra den i självständig rättegång i stället för att föra den i genkäromålets former.

4 §.

Enligt 18 kap. 2 § R.B. kan under en pågående rättegång tredje man inträda i rättegången och klandra bägge delomännens rätt. Äro båda parterna ense därom, kan inträdet ske formlöst; eljest kräves stämning. En sådan tredje man brukar kallas huvudintervenient. Denna processuella företeelse är till sin natur ett fall, då olika kärsmål förenas till gemensam handläggning, och beredningen har ansett, att den hellre än som intervention bör behandlas som ett fall av förening av mål. Denna ståndpunkt har kommit till uttryck i förevarande paragraf.

En tredje man, som vill inträda i en redan anhängig rättegång och mot båda parterna väcka talan om det varom tvistas, d. v. s. påstå bättre rätt än båda till detta, har sålunda att i vanlig ordning instämma dem båda och begära gemensam handläggning av sitt mål och det ursprungliga målet. Detta gäller naturligtvis också, om tredje mans talan avser blott en del av det varom tvistas. För talans väckande är stämning alltid erforderlig. Liksom enligt föregående paragraf skall talan väckas före huvudförhandlingen för att kunna behandlas enligt denna paragraf. För underlättande av gemensam handläggning har i 10 kap. 14 § tredje stycket givits särskild forumregel för hithörande fall.

Beträffande avfattningen innebär paragrafen en olikhet mot stadgandet i rättegångsbalken därutinnan, att i likhet med vad som förekommer i främmande rätt tredje mans talan kan avse allenast den ena parten och dock falla under denna paragraf. Detta sammanhänger därmed, att redan nu gällande regler om huvudintervention medgiva, att intervenientens talan icke behöver vara av samma slag mot båda parterna. I en tvist, däri käranden yrkat svarandens förpliktande att utlämna viss egendom, kan sålunda tredje man intervensera samt

av svaranden begära egendomens utbekommande och mot käranden yrka fastställelse av bättre rätt till den. Det bör icke föreligga hinder för att tredje man i ett dylikt fall riktar sig allenast mot käranden. Därav kommer emellertid att följa den begränsning av domens rättskraft, i vad denna avser tredje mans talan, att den icke träffar den andra parten.

Tredje man äger att i stället för att föra sin talan enligt denna paragraf väcka självständig talan av samma innehåll. Forumregeln i 10 kap. 14 § tredje stycket blir då ej tillämplig.

5 §.

Det rättsliga läge, som i främsta rummet avses i denna paragraf, består däri, att en anhängiggjord rättegång rör en sådan fråga, att om ena parten tappar saken, han vill mot tredje man framställa återgångskrav, skadeståndsanspråk eller annan dylik fordran, som kan komma att göras gällande på grund av denna målets utgång. Ett vanligt exempel är rättegång om klander av fast eller lös egendom, där svaranden vill göra hemulsanspråk gällande mot tredje man, som å honom överlätit egendomen. Liknande fall kunna föreligga, då överlåtelse skett av andra rättigheter än äganderätt, såsom fordringsrätt eller nyttjanderätt. Andra exempel äro, då borgenär i stämning kräver borgesman och denne vill göra gällande regresskrav mot gäldenären eller då försäkringsgivare stämmas å ersättning för skada i följd av automobilolycka och vill föra regress-talan mot den som vållat olyckan. I gällande rätt finnas inga allmänna stadganden, som reglera den processuella ordningen för dessa frågor.

Enligt 11 kap. 1 § jordabalken är säljare av fast egendom pliktig att i klanderprocess angående egendomen värja köpet, och för utkrävande av denna plikt skall köparen instämma säljaren till deltagande i klanderprocessen. Stadgandet anses vanligen böra tolkas så, att regressanspråket mot säljaren är beroende av att egendomen i klanderprocess frånvinnes köparen och att denne instämt sin fångesman i klanderprocessen.¹ Fångesmannen är i detta läge rättskraftigt bunden av den dom, varigenom egendomen frändömes köparen. Sedan 13 kap. ärvdabalken upphävts i samband med att lagen den 9 juni 1933 om boutredning och arvskifte trätt i kraft, ha nyssnämnda allmänna regler om klander av fast egendom blivit tillämpliga också å klander av fast egendom, som vid arvskifte tillfallit någon.

I 59 § lagen den 20 juni 1905 om köp och byte av lös egendom meddelas stadgande om säljares hemulsansvar. Någon särskild bestämmelse om den processuella formen för att göra sådant gällande finnes dock icke. Med svensk rätts ställning till godtrosvörvärv av lösa saker torde frågan icke ha stor praktisk betydelse. Något hinder att i stämning mot överlåtaren i samband med klanderprocess framställa yrkande i nämnda avseende torde icke finnas. Framställes det icke i denna ordning, torde det vara tveksamt, om överlåtaren kan anses rättskraftigt bunden av domen i klanderprocessen.

I rättspraxis erkännes, att i mål, däri försäkringsgivare stämmas å ersättning för skada genom automobilolycka, han kan instämma den som vållat

¹ Se N. J. A. 1896: 68.

olyckan och framställa regresskrav.¹ I vad mån i andra hithörande fall än de nu nämnda gällande rätt tillåter förening med huvudmålet av mål om ett av detta föranlett regresskrav, torde vara ovisst.

Beredningen har funnit det angeläget att i lagen meddela en allmän föreskrift, som medger sådan förening. Starka praktiska skäl tala för att den part, som vill framställa dylikt yrkande mot tredje man, skall kunna fordra, att det upptages till behandling i samband med huvudmålet. Bevisningen är vanligen till stor del gemensam för de båda målen. Och tredje man är icke bunden av huvudmålets prövning, om han icke indrages som part däri. För parten måste det alltså i regel vara av stor vikt, att tredje man som part deltar i rättegången och blir i tillfälle att redan där göra gällande sina påståenden och framföra sin bevisning för dessa. Tredje man skulle eljest kunna komma att härmed möta parten först i en senare rättegång, sedan parten redan förlorat det första målet.

I förevarande paragraf har intagits en bestämmelse, som avser att öppna möjlighet för part att i nu avsedda fall till gemensam handläggning med huvudmålet väcka sin talan mot tredje man. För att icke huvudmålets handläggning skall alltför mycket fördröjas kräves, att talan skall väckas, innan huvudmålet företages till huvudförhandling. För underlättande av denna förening av mål har i 10 kap. 14 § tredje stycket föreskrivits, att den domstol, som upptagit huvudmålet, i dessa fall är behörig också för ifrågavarande talan mot tredje man.

Ovisshet om behörigheten för part att väcka dylik talan mot tredje man kan i vissa fall grunda sig på det skälet, att det fullgörande från tredje mans sida, varå denna talan kan gå ut, icke är förfallet, enär parten själv då ännu icke fullgjort vad på honom kan ankomma. Såsom framgår av denna paragraf bör emellertid denna omständighet icke utgöra hinder för talans upptagande. De här åsyftade fallen gå alltså in bland de i 13 kap. 1 § 5 avsedda undantagen från huvudregeln, att talan om fullgörelse icke må upptagas till prövning, om tiden för fullgörelsen ej inträtt, då målet prövas.

Om parten icke instämmer tredje man, kan denne å sin sida under olika omständigheter ha ett intresse att redan i den anhängiga rättegången få sitt med huvudmålet sammanhängande mellanhavande med parten prövat. Den av gällande rätt anvisade utvägen för tredje man i dylikt fall är att inträda som bi-intervenient i målet. Denna utväg bereder honom emellertid i regel endast en osäker fördel. Han blir visserligen icke rättskraftigt bunden av domen i målet, men denna får dock en viss verkan också gentemot honom; och då han icke får självständig partsställning, äro hans möjligheter att påverka utgången begränsade.

Beredningen har därför ansett starka skäl föreligga att vidga de utvägar, som i dylika fall stå tredje man till buds. Han bör äga inträda i huvudmålet och som part föra självständig talan. I skadeståndsmål mellan den vid automobilolycka skadade och den som vållat skadan bör sålunda försäkringsgivaren

¹ Se Sv. J. T. 1936 s. 52 och där citerade rättsfall.

kunna instämman någon av parterna eller båda.¹ Denna tredje mans talan blir i regel fastställsetalan om att ett eventuellt anspråk, som kan komma att göras gällande mot honom i anledning av viss utgång av målet, icke är grundat. Uteslutet bör emellertid icke vara, att tredje mans talan kan avse fullgörelse, såsom då han, ehuru ej instämd i målet, är jämte den instämde solidariskt betalningsskyldig för en fordran och tredje man vill redan nu göra gällande regressanspråk mot parten.

I andra punkten av första stycket har intagits ett stadgande, som tillägger tredje man befogenhet i nämnda hänseende och som jämställer dessa fall med de i första punkten åsyftade.

Under vissa omständigheter kan en förening av mål i de i denna paragraf avsedda fallen leda till att huvudmålets utredning och prövning blir fördröjd av handläggningen av det anslutna målet. Vissa möjligheter att undgå olägenheterna därav erbjuda stadgandena i 43 kap. 4 § om uppdelning av måls behandling och i 17 kap. 5 § om mellandom.

Utän betydelse för det här reglerade ämnet är spörsmålet, om parten för att bevara sitt anspråk mot tredje man enligt civilrättsliga regler måste instämman denne till gemensamt svaromål i huvudmålet. En hänvisning till den särskilda ordning, som är föreskriven för klander av fång till fast egendom, där detta gäller, är införd i andra stycket av förevarande paragraf.

6 §.

I 1—5 §§ ha bestämmelser givits om de fall, då förening av mål i en rättegång är obligatorisk. Dessa ha emellertid ej kunnat uttömmande behandla alla fall, då sådan förening kan vara önskvärd. Sambandet mellan målen kan vara av annan art än där förutsättes men en förening dock vara lämplig. Vanliga fall äro, då förutsättningarna för förening av mål enligt 1 eller 2 § föreligga utom däri, att de olika målen icke väckts samtidigt utan å skilda tider. Exempel på dylika fall har anförts under 2 §. Även om olika käromål icke stödja sig å väsentligen samma grund utan t. ex. å likartade grunder, kan förening finnas vara lämplig.

Någon särskild forumregel för underlättande av förening i dessa fall har icke föreslagits.

I de i förevarande paragraf åsyftade fallen beror det på domstolen att pröva, om förening av målen är till gagn för utredningen och i så fall förordna om deras förenande. Ha de förenats, må detta ej hindra, att de sedan särskiljas, om detta finnes vara lämpligare.

7 §.

Denna paragraf bestämmer tvenne för förening av tvistemål gemensamma förutsättningar. Förening må ej ske, om ej för målen samma domstol är behörig och samma rättegångsform är tillämplig.

I förra hänseendet må erinras om de redan antydda stadgandena i 10 kap. 14 §, vilka avse att genom särskilda behörighetsregler underlätta förening av

¹ Jfr N. J. A. 1935: 618.

mål. Dessa stadgandens stora räckvidd medför, att i de fall, som avses i 1—5 §§, hinder för förening av mål med hänsyn till domstolens behörighet i allmänhet icke föreligger. Som redan anmärkts, finnes däremot ingen särskild forumregel för de i 6 § avsedda fallen.

Förbudet mot förening av mål, å vilka tillämpas olika rättegångsformer, utesluter förening av mål, av vilka det ena följer den allmänna processens regler och det andra är t. ex. ett sjörättsmål eller ett patentmål. Bestämmelserna i detta kapitel gälla icke förening av tvistemål och brottmål; att talan om enskilt anspråk på grund av brott i vissa fall kan behandlas i samband med brottmålet, framgår av 22 kap.

8 §.

I detta lagrum ordnas den processuella ställning, som tillkommer olika på samma sida uppträdande parter. Huvudregeln är, att envar av dem i förhållande till motparten är att anse som självständig part. Han äger sålunda företaga alla processhandlingar, som han för bevakande av sin talan finner nödiga. Självständigt kan han framställa påståenden, göra invändningar, förebringa bevisning, använda rättsmedel o. s. v. Varje sådan processhandling gäller till förmån eller till nackdel för honom. Dess verkan i förhållande till de övriga parterna å samma sida får bedömas enligt allmänna processrättsliga regler. Är fråga om en processhandling med viss omedelbar verkan å själva förfarandet, såsom användande av rättsmedel, är sålunda klart, att den endast verkar i förhållande till den part, som företagit handlingen. Är det åter fråga om en processhandling, som har värde som medel för målets materiella utredning, såsom förebringande av bevisning, kan den ha betydelse också vid prövningen av övriga parter talan.

Den sålunda angivna huvudregeln gäller vid sådan förening av mål, där de olika parterna företräda olika relativt fristående materiella rättsförhållanden, men den gäller också, när dessa olika rättsförhållanden ha ett nära sammanhang med varandra.

I andra stycket av paragrafen göres undantag från huvudregeln för de fall, då flerpartsställningen beror på att saken är sådan, att endast en dom kan givas för alla, som ha del i saken. Enligt gällande rätt torde för giltigheten av en processhandling i nu åsyftade fall krävas, att den företages av samtliga. Denna ståndpunkt synes emellertid icke tillfredsställande. På grund av det samband, som här råder mellan de olika parternas rättsställning, bör processhandling, som en av dem företar, gälla till förmån också för de andra, även om den strider mot deras handlingar. När i dessa mål på grund av rättsförhållandets natur samma dom måste givas mot dem alla, bör man icke låta ena partens fel eller försummelse lända också den medpart till skada, som verksamt iakttar sina intressen i rättegången. Inställer sig en av dem till förhandling, kan sålunda icke på grund av de andras utevaro tredskodom i målet meddelas. Likaledes bör envar av dem kunna använda rättsmedel, även om talan icke fullföljes av de övriga. Regeln äger tillämpning endast å processhandling, som företages, sedan rättegång i behörig ordning inletts, och ej å målets anhängiggörande.

9 §.

Vid sidan av vad i 4 och 5 §§ stadgats om möjlighet för tredje man att som part inträda i en anhängig rättegång för att bevaka sina intressen har beredningen ansett, att också det nuvarande på bestämmelsen i 18 kap. 1 § R.B. grundade biinterventionsinstitutet bör behållas. Någon ändring i den struktur, som detta institut genom praxis fått, har ej ansetts erforderlig. Den i förevarande paragraf givna bestämmelsen, ehuru i formen något avvikande från 18 kap. 1 § R.B., avser sålunda att i den nya rättegångsordningen överföra det gamla institutet. Då vad nu plägar benämnas huvudintervention i förslaget ordnats annorlunda än som intervention, har benämningen intervention ansetts kunna förbehållas biinterventionen.

Förutsättningarna för tredje mans inträde som intervenient äro sålunda, att det materiella rättsförhållande, som är rättegångens föremål, är av betydelse för tredje mans rättsställning. Tredje man bör visa sannolika skäl för sitt påstående. Utan att styrka sådana bör han ej äga inträda i en rättegång, som pågår mellan andra. Hans yrkande skall vidare gå ut på att inträda å endera sidan i rättegången och deltaga däri. Vilka befogenheter, som tillkomma intervenienten, behandlas i 11 §.

10 §.

I nära överensstämmelse med gällande rätt reglerar denna paragraf förfarandet vid tredje mans begäran om inträde som intervenient och vid prövningen därav. Ansökan kan göras i vilken instans som helst och kan göras skriftligen eller muntligen; den senare formen torde dock vara medgiven, allenast om ansökan göres vid muntlig förhandling vid rätten. Sökanden skall förete skäl för sin begäran. Över denna skola parterna höras på det sätt rätten finner lämpligt. Muntlig förhandling om denna fråga kan sålunda av rätten anordnas. Förren beslut, som medgivit tredje man inträde, meddelats, kan denne ej uppträda som intervenient. I regel torde i underrätt prövning av interventionsbegäran ske under förberedelsen i målet. För fattande av beslut i frågan är härvid häradsrätt domför med häradshövdingen ensam och rådhusrätt med en lagfaren domare. Om beslut, som ogillar ansökan, gives under rättegången, skall talan mot beslutet föras särskilt enligt 49 kap. 4 § första stycket 2 och 54 kap. 3 §.

11 §.

Beträffande intervenientens ställning i den rättegång, i vilken han inträder, innehåller denna paragraf regler, som nära ansluta sig till vad härutinnan kan anses som gällande rätt. Denna reglering sammanhänger på det närmaste med den verkan mot intervenienten, som dom i målet får.

I regel är domen i ett mål rättskraftigt bindande allenast för parterna och dem, till vilka deras rätt därefter övergår. I vissa fall blir domen emellertid rättskraftigt bindande också för och mot tredje man. Exempel härför är dom, som följer på klander av beslut, fattat å aktiebolagsstämma, enligt 95 § lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag. Likaså bör i regel successor, å vilken under

rättegången part överlåter det varom tvistas, anses rättskraftigt bunden av domen.

Under vissa förutsättningar kan tredje man, som i de sålunda åsyftade fallen träffas av domens rättskraft, självständigt anhängiggöra eller föra talan i målet. Aktieägare, som icke väckt den ursprungliga talan om klander å bolagsstämmebeslut, kan sålunda sedermera inom den stadgade klandertiden väcka klandertalan på samma grund, och de båda målen skola då förenas. Den som under en rättegång blir successor i det varom tvistas kan enligt 13 kap. 7 § under vissa omständigheter inträda som part i rättegången i sin företrädarens ställe. Beredningen har emellertid icke funnit tillräckliga skäl att frågå den nuvarande rättens ståndpunkt därutinnan, att tredje man i dessa fall jämväl äger att som intervenient inträda i rättegången. Hans ställning blir då en annan. Han har ett lika stort och lika starkt intresse som parten att i rättegången bevaka sin rätt; och han bör därför i dessa fall äga en självständig partsställning.

I övriga hithörande fall är läget åter ett annat. Visserligen kunna skäl anföras för den ståndpunkten, att intervenienten också i dessa skulle intaga en i förhållande till de ursprungliga parterna självständig ställning och att i följd härav domen skulle bli rättskraftigt bindande även mellan den som inträtt som intervenient och parterna. Enligt beredningens åsikt torde det emellertid icke vara lämpligt, att en självständig partsställning i allmänhet tillerkännes intervenienten. Detta skulle i allt för hög grad rubba det processuella läget mellan parterna. Det intresse intervenienten har av sitt deltagande i rättegången är i allmänhet endast att medverka till en viss utgång av den mellan parterna pågående rättegången; han har icke för egen del framställt något yrkande, som går ut på ett fastställande av den rätt, som tillkommer honom i förhållande till parterna. Skulle detta vara förhållandet, bör han väcka självständig talan; hans ställning kommer då att regleras av bestämmelserna i 4 eller 5 §. Övervägande skäl tala alltså för att i de vanliga fallen vid intervention domen endast vinner rättskraft mellan parterna. Domens betydelse för eller mot intervenienten kommer därigenom i regel att hänföra sig till dess bevisverkan i fråga om det rättsförhållande, varom parterna tvista. Denna bevisverkan bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall.

12 §.

När tredje man är i det läge, att han äger inträda som intervenient i ett mål, men han underlåter detta, kan den part, å vilkens sida han skulle inträda, vara intresserad av att han dock kommer in i rättegången. Om tredje mans ställning är sådan, att han endast om han instämnes som part träffas av denna rättskraft, måste den av hans inträde intresserade parten instämma honom med anlitande av den i 5 § anvisade utvägen. Även i de fall, då tredje man icke blir sålunda bunden av dom i målet, kan parten äga intresse av att han inträder för att understödja partens processföring. Tredje man får ock därigenom svårare att senare, när återverkningar av domen göras gällande mot honom, invända, att denna varit oriktig. Den kan få en starkare bevisverkan mot honom.

Den sålunda angivna befogenheten för part att uppmana tredje man att som intervenient inträda i rättegången har beredningen ansett böra uttryckligen lagfästas. Förfarandet benämnes kungörande av rättegången för tredje man. Denne bör äga i sin ordning kungöra den för annan i enahanda syfte.

I förslaget uppställs icke någon regel om påföljd för part av att han icke för tredje man kungör rättegång. För visst fall har föreskrivits viss rättsförlust som påföljd av sådan underlåtenhet, nämligen i 22 § lagen den 10 maj 1929 om trafikförsäkring å motorfordon.

Verkan av att tredje man, för vilken rättegång kungjorts, icke inträder, får bedömas med hänsyn till omständigheterna. Enligt grunderna för 35 kap. 4 § torde i en senare rättegång sådan underlåtenhet kunna läggas honom till last vid bedömandet av domens bevisverkan.

13 §.

Denna paragraf reglerar förfarandet vid kungörande av rättegång. Detta skall ske i viss överensstämmelse med stämning. Det skall sålunda ske genom skriftlig inlaga, i vilken saken och grunden för kungörandet angivas. Med grunden avses det rättsliga sammanhanget mellan partens och tredje mans ställning. Inlagan skall delgivas denne. Vill han inträda, har han att anmäla detta hos rätten, som prövar, om hans ställning grundar interventionsintresse. I processen får han intervenients ställning.

15 KAP.

Om kvarstad, skingringsförbud och annan handräckning.

1 §.

I ändamål att trygga realiserandet av ett anspråk, som ännu ej fastställts genom dom, äger enligt utsökningslagen överexekutor vidtaga vissa provisoriska verkställighetsåtgärder, kvarstad eller skingringsförbud. Dylika åtgärder kunna ifrågakomma såväl före som efter det talan om anspråket väckts vid domstol eller i lagsökningsväg. Även domstol torde, ehuru något uttryckligt stadgande därom ej finnes, äga att i där anhängigt mål förordna om kvarstad eller skingringsförbud. I åtskilliga lagrum, t. ex. 37 § första stycket 3 och 41 § andra stycket utsökningslagen samt i 16 kap. 10 § och 30 kap. 11 § R.B., förutsättes, att sådan befogenhet tillkommer domstol, och jämväl i praxis är detta antaget.¹ Starka praktiska skäl tala för denna ståndpunkt, och det synes lämpligt, att bestämda regler i detta hänseende meddelas i lagen.

I likhet med vad för närvarande gäller bör rätten kunna bevilja åtgärd av ifrågavarande slag allenast sedan talan väckts vid rätten. För ett tidigare in- skridande från rättens sida skulle förutsättas en mera omfattande överflyttning av överexekutorsgöromålen till domstol. Vill part före talans väckande

¹ Se N. J. A. 1930 not B 238; 1933 not B 320.

utverka kvarstad eller skingringsförbud, har han att enligt utsökningslagens bestämmelser framställa begäran därom hos överexekutor. Rörande förutsättningarna i övrigt för rättens befogenhet att förordna om sådan åtgärd synas i stort sett böra gälla samma regler som enligt utsökningslagen. Kvarstad bör sålunda i första hand kunna meddelas till säkerhet för fordran, för vilken part yrkat betalning, och som villkor böra uppställas dels att parten visat sannolika skäl för sin talan och dels att det skäligen kan befaras, att motparten genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrager sig att gälda vad genom domen kan antagas komma att åläggas honom. Kvarstad bör liksom motsvarande åtgärd enligt utsökningslagen avse endast lös egendom. Om det är tillfyllest för vinnande av syftet, bör egendomen, i stället för att beläggas med kvarstad, ställas under förbud att säljas eller skingras. Tillika bör skingringsförbud kunna meddelas beträffande fast egendom.

Då kvarstad eller skingringsförbud till säkerhet för fordran avser lös egendom, skall åtgärden omfatta så mycket av motpartens egendom, som svarar mot skulden. I beslutet angives icke, vilken egendom åtgärden skall avse, utan allenast, att egendom till visst angivet värde skall beläggas med kvarstad eller skingringsförbud. Vilken egendom som blir föremål för åtgärden, avgöres vid beslutets verkställande. I likhet med vad som torde gälla i fråga om skingringsförbud å fast egendom enligt utsökningslagen bör däremot i beslutet om sådant förbud angivas viss fast egendom, som åtgärden skall avse.

Kvarstad eller skingringsförbud bör vidare, liksom enligt utsökningslagen, kunna läggas å egendom, till vilken part påstått bättre rätt. I sådant fall är tydligt, att i beslutet måste bestämt angivas, vilken egendom åtgärden skall avse. Är fråga om fast egendom, kan allenast skingringsförbud men ej kvarstad meddelas. Den rätt till egendomen, som parten påstår, är vanligen äganderätt, men hinder möter ej mot att bevilja kvarstad eller skingringsförbud även till säkerställande av en begränsad sakrätt, t. ex. nyttjanderätt till fast egendom, då egendomen innehaves av annan än ägaren. För att trygga partens rätt till egendomen bör åtgärd, varom nu är fråga, kunna meddelas icke blott då det skäligen kan befaras, att motparten undanskaffar eller förstör egendomen, utan även då fara föreligger, att han skall väsentligt försämra denna. Skingringsförbud beträffande fast egendom kan begränsas till att gälla endast visst slag av skingring av densamma; sålunda kan t. ex. meddelas förbud mot skogsavverkning å egendomen.

2 §.

Enligt 187 § utsökningslagen äger, om fara är för handen, att gäldenär begiver sig från riket utan att efterlämna känd egendom, som svarar mot gälden, eller att någon, som häftar i skuld för hushyra, kost, skeppslega eller annat dylikt, avviker från orten utan att borgenären har säkerhet i kvarlämnat gods, överexekutor förbjuda gäldenären att avresa från orten, innan han gjort rätt för sig. Sådant reseförbud må ej gälla för längre tid än sex veckor. Överträdes förbudet, skall gäldenären återhämtas och, om borgenären begär det, insättas i häkte under den tid förbudet gäller. Huruvida befogenhet att med-

delat reseförbud tillkommer även domstol i där anhängigt mål, torde vara tveksamt; något stadgande härom finnes ej, och i praxis synes frågan ej ha förekommit. Av praktiska skäl torde emellertid vara lämpligt, att domstol i viss utsträckning äger dylik befogenhet; har part väckt talan vid domstol, skulle det innebära onödig omgång, om han för att utverka reseförbud för motparten vore nödsakad att vända sig till överexekutor och där återropa den utredning, som förekommit vid domstolen.

I likhet med vad gäller beträffande reseförbud enligt utsökningslagen bör rätten kunna meddela reseförbud endast till säkerhet för fordran. Det bör vidare förutsättas, att parten vid rätten yrkat betalning för fordringen och visat sannolika skäl för sin talan samt att det skäligen kan befaras, att motparten begiver sig från riket utan att efterlämna känd egendom, som svarar mot hans gäld. Med gäld avses i detta sammanhang all motpartens kända gäld. Den möjlighet, som enligt utsökningslagen är medgiven att, då fråga är om fordran på hushyra o. dyl., erhålla reseförbud vid fara att gäldenären begiver sig från orten, torde i rättegång icke vara av någon praktisk betydelse, varför något stadgande härom icke ansetts böra upptagas. Reseförbud bör innefatta förbud för gäldenären att avresa från orten, med mindre han ställer pant eller borgen för skulden, d. v. s. den skuld, som den i rättegången förda talan avser. Såsom beträffande reseförbud enligt utsökningslagen bör bestämmelse meddelas om viss längsta tid, utöver vilken ett av rätten meddelat reseförbud ej är gällande. Denna tid har lämpligen ansetts böra bestämmas till tre månader, räknade från förbudets delgivning. I beslutet bör angivas den ort, där gäldenären skall uppehålla sig. Påföljden av förbudets överträdande bör liksom enligt utsökningslagen vara, att gäldenären återhämtas och insättes i häkte under den tid förbudet gäller; rätten bör dock äga att tillämpa denna påföljd, allenast om parten framställer yrkande därom.

3 §.

Beträffande andra anspråk än krav på betalning för fordran eller bättre rätt till egendom saknas i gällande lag allmänna bestämmelser om befogenhet för domstol eller annan myndighet att förordna om provisoriska åtgärder till säkerställande av någons rätt, till dess denna kan realiseras genom dom eller verkställighet därav. För särskilda fall äger dock domstol en viss befogenhet i antydnda hänseende; såsom exempel på stadganden härom må nämnas 15 kap. 11 samt 24—26 §§ giftermålsbalken, 20 § lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap, 28 och 29 §§ lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap samt 12 kap. 8 § lagen den 27 juni 1924 om förmynderskap. I främmande lagstiftningar förekommer allmänt en vidsträckt möjlighet till vidtagande av dylika åtgärder. Otivelaktigt föreligger ett starkt behov av att möjlighet finnes att genom ett snabbt ingripande förhindra, att någon genom sitt förhållande ointetgör för annan att komma i åtnjutande av en honom tillkommande rätt eller förminska värdet av hans rätt. Det kan ifrågasättas att för detta ändamål utrusta exekutiv myndighet med befogenhet att redan innan talan väckts vid domstol ingripa i antydnda hänseenden. Beredningen har emellertid ansett sig

böra i detta sammanhang inskränka sig till att föreslå rätt för domstol att i där anhängigt mål förordna om säkerhetsåtgärder av ifrågavarande slag. Frågan, huruvida liknande befogenhet bör tillkomma även exekutiv myndighet, torde böra övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

De åtgöranden från svarandens sida, mot vilka ett ingripande bör kunna ifrågakomma, äro, liksom enligt 1 §, i första hand sådana, som hindra eller försvåra verkställighet av dom i saken eller föranleda, att redan värdet av själva domen blir väsentligt förringat för kändan. Sådana åtgöranden kunna bestå antingen i positiva åtgärder eller ock i underlåtenhet att företaga viss handling. Såsom exempel på positiva åtgärder må nämnas, att svaranden förfogar över kändans egendom på sådant sätt, att den icke alls eller endast med väsentlig svårighet eller kostnad kan återställas i det skick kändan påstår; att ägaren av en fastighet genom åtgärder beträffande fastigheten omöjliggör utövningen av en åt annan upplåten nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten; eller att, då talan föres om bättre rätt till viss fabriktionsmetod eller annan yrkeshemlighet, svaranden utlämnar denna till annan. Exempel på fall, där en underlåtenhet från svarandens sida kan på antytt sätt äventyra kändans rätt, är underlåtenhet att vidtaga åtgärder för nödigt underhåll av egendom, som är i svarandens besittning men vartill kändan påstår bättre rätt, eller underlåtenhet att beträffande värdepapper, till vilka kändan gör gällande bättre rätt, vidtaga åtgärd, varav dess värde är väsentligen beroende, såsom att utöva teckningsrätt för aktie. Föreligger skälig anledning att befara dylika åtgöranden från svarandens sida, bör rätten, om kändan visat sannolika skäl för sin talan, äga att vidtaga den åtgärd, som finnes erforderlig för säkerställande av kändans rätt. I lagen torde icke kunna mera detaljerat angivas, vilka åtgärder som i detta hänseende kunna ifrågakomma. Såsom exempel på dylika åtgärder ha angivits förbud eller annat föreläggande vid vite och förordnande om egendoms förvaltning av god man. Vilken åtgärd, som i varje särskilt fall bör tillgripas, har rätten att pröva efter vad som finnes erforderligt med hänsyn till beskaffenheten av den talan, som föres i målet, och till de åtgöranden från svarandens sida, som sätta kändans rätt i fara.

Även i sådana fall, då svarandens åtgöranden icke hindra eller försvåra domens verkställande eller kunna sägas väsentligt förringa dess värde för parten, böra under vissa förutsättningar provisoriska åtgärder kunna beslutas av rätten. För en part kan det i vissa fall medföra stor olägenhet, att han under rättegången är i mistning av den rätt, varom han för talan. Åtgärderna ha här icke till ändamål blott att säkerställa domens verkställighet utan avse ett provisoriskt ordnande redan under rättegången av det mellan parterna stridiga rättsförhållandet. Såsom exempel på fall, där dylik åtgärd bör kunna ifrågakomma, må nämnas, att svaranden i strid med ett mellan parterna träffat konkurrensavtal idkar handel eller annan verksamhet eller tager anställning hos någon, som idkar sådan verksamhet; att han i sin rörelse använder obehörigt firmanamn; att han å sin fastighet bedriver verksamhet, som åstadkommer störande buller eller olägenhet av sanitär art för närboende; eller att han un-

derlåter att avflytta från kärandens fastighet, sedan skyldighet därtill inträtt för honom. I vissa av här berörda fall torde svarandens förhållande kunna sägas väsentligt förringa domens värde för käranden, t. ex. om svaranden förbundet sig att under viss kortare tid icke taga anställning hos annan och dom icke hinner meddelas, förrän tiden utgått; i dylik händelse är bestämmelsen i första punkten av förevarande paragrafs första stycke att tillämpa. Men även då en tillämpning av nämnda bestämmelse ej kan ske, kan det för käranden vara av stor vikt, att han redan före domens meddelande kan komma i åtnjutande av den rätt, varpå hans talan går ut. Det måste emellertid beaktas, att ett dylikt provisoriskt avgörande av tvistefrågan kan för svaranden medföra betydande skada och olägenhet, därest kärandens talan sedermera skulle ogillas. Det bör därför i nu avsedda fall ske en avvägning mellan parternas olika intressen. Föreläggande eller förordnande bör kunna meddelas, endast om det är för käranden av synnerlig vikt och det ej länder motparten till väsentligt förfång. Stadgande härom har upptagits i andra punkten av första stycket. Tydligt är, att för stadgandets tillämpning förutsättes, att käranden visat sannolika skäl för sin talan.

Såsom framgår av 9 kap. 8 § andra stycket kan föreläggande vid vite ej meddelas beträffande verksamhet eller handling, som i lag eller författning är belagd med straff. Ej heller kan sådant föreläggande meddelas kronan.

Bestämmelserna i denna paragraf avse icke att göra ändring i de stadganden, som enligt vad förut framhållits gälla om rätt för domstol att i vissa tvister av familjerättslig natur meddela interimistiska förordnanden.

4 §.

Enligt 191 § utsökningslagen äger överexekutor, om någon egenmäktigt pantat något till sig eller skilt annan från det han innehar eller eljest själv tagit sig rätt, att genast återställa besittningen eller annat förhållande, som rubbats. En liknande befogenhet synes även böra tillkomma domstol i där anhängigt mål. Såsom framgår av 1 § kan vid tvist om bättre rätt till egendom under vissa förutsättningar kvarstad eller skingsringsförbud läggas å egendomen. Denna möjlighet synes emellertid ej utgöra tillräckligt skydd för partens befogade intresse, då motparten gjort sig skyldig till olaga självtäkt, utan han bör kunna påfordra, att det rubbade besittningsförhållandet omedelbart återställles. I förevarande paragraf har därför upptagits ett stadgande om befogenhet för rätten att i mål av ifrågavarande beskaffenhet förordna om återställande av besittning eller annat förhållande, som rubbats. Stadgandet innebär ej, att rätten alltid behöver meddela dylikt förordnande, så snart ett besittningsförhållande blivit rubbat. Sålunda torde förordnande ej böra meddelas, då den part, som begär sådant, själv tidigare på samma olagliga sätt, som han lägger motparten till last, skilt denne från besittningen.

Med bättre rätt avses i denna paragraf ej blott äganderätt utan även begränsad sakrätt, såsom nyttjanderätt eller servitut. Har sålunda t. ex. någon avstängt en väg, som annan på grund av servitut anser sig äga rätt att

använda, kan i tvist om servitutet den sistnämnde med stöd av förevarande bestämmelse utverka rättens förordnande, att stängslet omedelbart skall borttagas.

Om rättens befogenhet att förordna, att åtgärd, som med stöd av denna paragraf vidtagits, sedermera skall gå åter, hänvisas till vad vid 6 § anföres.

5 §.

Såsom redan tidigare berörts meddelas beslut om åtgärd, som avses i detta kapitel, av den rätt, där rättegången är anhängig. Detta innebär icke någon inskränkning i den befogenhet, som enligt utsökningslagen tillkommer överexekutor att besluta om åtgärder av liknande beskaffenhet.

Fråga om åtgärd av här ifrågavarande slag bör i enlighet med allmänna civilprocessuella grundsatser kunna av rätten upptagas allenast på yrkande av part. Någon föreskrift om sättet för framställande av sådant yrkande har icke meddelats. Det kan sålunda ske såväl genom skriftlig framställning som muntligen inför rätten. Innan yrkande bifalles, bör motparten lämnas tillfälle att yttra sig däröver. Rätten kan antingen förelägga honom att inkomma med skriftligt yttrande eller ock kalla honom att vid rätten avgiva yttrande muntligen. I allmänhet torde fråga om sådan åtgärd uppkomma under förberedelsen. Rätten kan därvid enligt 42 kap. 13 § utsätta särskilt sammanträde för behandling av frågan. Finner rätten yrkandet ej kunna bifallas, bör icke vara erforderligt att höra motparten därom. Är frågan av brådskande natur, bör rätten äga att omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess annorlunda förordnas. I sådant fall bör rätten, sedan motparten haft tillfälle att yttra sig, ånyo upptaga frågan till prövning.

I likhet med vad som gäller beträffande kvarstad eller skingringsförbud enligt utsökningslagen bör rätten ej kunna bevilja sådan åtgärd, med mindre den part, som framställt yrkande därom, ställt pant eller borgen för skada, som kan tillskyndas motparten. Detsamma torde böra gälla i fråga om åtgärd, som avses i 3 §. Finnes part ur stånd att ställa säkerhet och har han visat synnerliga skäl för sin talan, bör rätten kunna befria honom därifrån; stadgandet härom överensstämmer med vad i 194 § utsökningslagen är föreskrivet. Vidare bör kronan, såsom i 48 § nämnda lag är stadgat, vara fri från ställande av säkerhet. Beträffande återställande av rubbat besittningsförhållande enligt 4 § bör, lika litet som då handräckning enligt 191 § utsökningslagen begäres hos överexekutor, säkerhet fordras. Pant eller borgen bör ställas hos rätten. I fråga om beskaffenheten av sådan säkerhet böra gälla bestämmelserna i 48 § utsökningslagen.

Bestämmelserna i förevarande paragraf äro tillämpliga, även då fråga om åtgärd, som avses i detta kapitel, uppkommer först i högre rätt. Rörande förfarandet, då i högre rätt fullföljes talan mot lägre rätts beslut i fråga om dylik åtgärd, meddelas bestämmelser i de kapitel, som reglera fullföljdsförfarandet.

6 §.

Då åtgärd, som avses i 1, 2 eller 3 §, är av provisorisk natur, bör den icke äga bestånd längre än som kan anses påkallat med hänsyn till ändamålet med densamma. Föreligga ej längre skäl för åtgärden, bör den därför hävas, och det bör ankomma på rätten att besluta därom. Sådant beslut bör kunna meddelas, vare sig begäran om hävande framställts av part eller icke. I första hand bör åtgärd hävas, om den talan, för vars säkerställande åtgärden meddelats, återkallas eller förfaller. Har åtgärden meddelats till säkerhet för fordran, bör den vidare hävas, om pant eller borgen ställes. Huruvida pant eller borgen utgör tillräcklig säkerhet, bör, om den ej godkännes av den part, som påkallat åtgärden, prövas av rätten. Klart är, att med pant eller borgen bör likställas nedsättning av det fordrade beloppet. Åtgärd bör vidare hävas, om eljest ej längre skäl för densamma föreligga, t. ex. om den part, som påyrkat åtgärden, ej längre kan anses äga sannolika skäl för sin talan eller om åtgärden ej längre är påkallad till säkerställande av hans rätt. Även utan särskilt beslut av rätten kan åtgärd, varom nu är fråga, upphöra att äga bestånd, t. ex. om den part, som påyrkat åtgärden, medgiver det; vid kvarstad måste anlitas utmättningsman för återställande av den kvarstadsbelagda egendomen. Vidare torde kvarstad och skingringsförbud till säkerhet för fordran upphöra, då gäldenären försättes i konkurs¹; reseförbud kan upphöra på grund av stadgandet i 96 § konkurslagen.

Såsom allmän regel bör gälla, att åtgärd, som avses i 1, 2 eller 3 §, ej äger bestånd längre än till dess rätten meddelar dom i målet. Rätten bör därför i samband med målets avgörande pröva, huruvida åtgärden fortfarande skall bestå. I allmänhet torde åtgärden böra hävas, därest den talan, för vars säkerställande åtgärden meddelats, ogillas. I annat fall synes åtgärden med hänsyn till syftet därmed böra bestå till dess domen vunnit laga kraft eller eljest kan verkställas eller högre rätt förordnar annorledes. Har rätten ej tidigare meddelat beslut om åtgärd, varom nu är fråga, eller har en tidigare beslutad åtgärd hävts före målets avgörande, bör rätten kunna i samband med domen förordna om sådan åtgärd. Att reseförbud ej gäller längre än tre månader från delgivningen, framgår av 2 §.

Förordnande enligt 4 § innebär ett provisoriskt ordnande av besittningsförhållandet. I samband med målets avgörande bör rätten därför kunna reglera detta förhållande i enlighet med det materiella rättsläget. Om karendens talan angående bättre rätt till egendomen ogillas, bör rätten kunna förordna, att åtgärden skall gå åter och svaranden sålunda ånyo komma i besittning av egendomen. Även före domen bör dylikt förordnande kunna meddelas, om skäl förekomma därtill, t. ex. om det ådagalägges, att svaranden ej gjort sig skyldig till egenmäktigt förfarande. Återkallar karenden sin talan, äger svaranden att påfordra dom i saken; underlåter han detta, kommer den enligt 4 § vidtagna åtgärden att bestå. För beslut om återgång av dylik åtgärd bör förutsättas, att yrkande därom framställs.

¹ Se N. J. A. 1924:588.

7 §.

Såsom framgår av 17 kap. 14 § skall rättens beslut om åtgärd, som avses i förevarande kapitel, genast gå i verkställighet. Då fråga är om reseförbud eller förbud eller föreläggande vid vite enligt 3 §, skall förbudet delgivas den som förbudet eller föreläggandet avser. Om sådan delgivning äro bestämmelserna i 33 kap. att tillämpa. Avser beslutet annan åtgärd, synas de i utsökningsslagen meddelade bestämmelserna om verkställighet böra gälla. Det ankommer sålunda på exekutiv myndighet att verkställa åtgärden, och den part, som påyrkat åtgärden, bör ha att begära verkställighet därav. Med avseende å kvarstad och skingringsförbud bliva bestämmelserna i 181, 183, 185 och 186 §§ utsökningsslagen tillämpliga. Har kvarstad lagts å avrad, hyra eller ränta, som faller av fast egendom, kan enligt 184 § samma lag hos överexekutor begäras förordnande av syssloman enligt 81 § första stycket nämnda lag. I den mån särskild åtgärd för verkställighet av förordnande enligt 3 eller 4 § erfordras, har sökanden att vända sig till utmätningsman med begäran om handräckning.

16 KAP.

Om omröstning.

1 §.

Av bestämmelser, som meddelas i nästföljande kapitel, framgår, att då rätten består av flera ledamöter, överläggning skall hållas, innan dom eller beslut meddelas. Visar det sig vid överläggningen, att skiljaktiga meningar förekomma, måste för bestämmande av den mening, vilken skall gälla som rättens, omröstning företagas.

I förevarande paragraf upptagas bestämmelser angående den ordning, i vilken rättens ledamöter skola vid omröstningen yttra sig. Vad angår häradsrätt bör i likhet med vad nu gäller ordföranden först säga sin mening och därefter nämndens mening inhämtas. Jämväl beträffande andra domstolar, rådhusrätt samt hovrätt och högsta domstolen, torde nu gällande ordning böra i huvudsak bibehållas. Det är sålunda den till tjänsteåldern yngste ledamoten, som först skall yttra sig, och därefter de övriga i den ordning, vari de efter tjänsteåldern ha säte i rätten; dock skall ordföranden alltid sist säga sin mening, även om han icke är den till tjänsteåldern äldste. Såsom i annat sammanhang framhålles bör vid rådhusrätt ett inkommet mål överlämnas till viss ledamot, som har ansvaret för målets beredande till huvudförhandling. Även i hovrätt och högsta domstolen bör varje mål, då det inkommer, tilldelas viss ledamot, vilken har att som referent leda målets beredande. I nu angivna fall bör den ledamot, som handhaft beredandet, först yttra sin mening.

Stadgandet i sista stycket äger motsvarighet i 23 kap. 5 § R.B. Att den som instämmer i annan ledamots mening ej skall i sitt votum upprepa de av denne anförda skälen, torde vara tydligt utan särskilt stadgande.

2 §.

Denna paragraf upptager bestämmelser, i vad mån omröstningen skall uppdelas, då flera frågor samtidigt föreligga till avgörande. I första hand bör därvid, i likhet med vad redan nu är fallet, gälla, att särskild omröstning alltid skall ske angående fråga, som hör till rättegången. Härmed åsyftas sådana processuella frågor, som föreligga till prövning i samband med målets slutliga avgörande. Hit äro att hänföra frågor angående rättegångshinder, i den mån de ej tidigare avgjorts, ävensom andra frågor, som icke direkt angå det omprocessade materiella rättsförhållandet, såsom angående utdömmande av förelagt vite, ersättning till vittne eller sakkunnig samt kvarstad eller skingringsförbud. Förekomma flera sådana frågor, bör det röstas särskilt om var och en av dem. Den ordningsföljd, som därvid skall iakttagas, kan icke bestämmas genom en allmän regel utan bör bero av förhållandena i varje särskilt fall; föreligger meningsskiljaktighet härutinnan, skall enligt 5 § omröstning därom ske. Att frågor rörande rättegångshinder måste avgöras, innan omröstning rörande själva saken vidtager, är uppenbart. Den som vid sådan omröstning varit emot det slut, som skall gälla såsom rättens, är, såsom framgår av sista stycket i denna paragraf, skyldig att delta i senare omröstning, och han är därvid bunden av den föregående omröstningens resultat.

Då flera käromål enligt de i 14 kap. givna reglerna handläggas i samma rättegång och dessa på en gång föreligga till avgörande, böra de olika käromålen i omröstningshänseende behandlas vart för sig. Denna regel torde för närvarande tillämpas, ehuru något uttryckligt stadgande därom ej finnes. Särskild omröstning kan ske antingen så, att rättens ledamöter avgiva skilda vota angående varje käromål, eller ock så, att dessa vota i ett sammanhang avse samtliga käromålen men sammanräkning av rösterna sker med hänsyn till varje käromål för sig. Flera käromål föreligga såväl då i målet framställts olika anspråk, vilka stödja sig på olika grunder, som då på samma eller väsentligen samma grund framställts olika yrkanden. Med hänsyn till kvittningsinvändningens natur och till den i 17 kap. 11 § upptagna regeln, att prövning av fordran, som åberopats till kvittning, vinner rättskraft, bör särskild omröstning alltid ske över sådan fordran.

Regeln om särskild omröstning rörande varje käromål bör gälla icke blott då de olika käromålen äro helt fristående utan även för det fall, att käromålen ha sådant sammanhang med varandra, att prövning av något av dem ej ifrågakommer under annan förutsättning, än att omröstningen rörande annat käromål, som tidigare ställts under omröstning, erhåller viss utgång. Även för detta fall böra alla ledamöter i rätten vara skyldiga att delta i varje omröstning. Om sålunda i ett mål är fråga om dels äktenskapsskillnad och dels underhåll till make samt vid omröstning rörande förstnämnda fråga majoritet vunnits för bifall till yrkandet om äktenskapsskillnad, är den ledamot, som röstat för ogillande av nämnda yrkande, enligt sista stycket i förevarande paragraf skyldig att delta i omröstningen angående underhållsfrågan, och han är därvid bunden av den föregående omröstningens resultat; likaledes är, då borgenär för talan mot borgesman och denne i sin ordning enligt 14 kap. 5 §

i samma mål väckt talan mot gäldenären angående regresskrav för den händelse den mot borgesmannen förda talan bifalles, den ledamot, som röstat för ogillande av borgenärens talan, skyldig att deltaga i senare omröstning angående borgesmannens anspråk mot gäldenären. Även beträffande omröstning rörande kvittningsanspråk gäller samma regel; har svaranden bestritt kärandens fordran och i andra hand yrkat kvittning för genfordran, måste den ledamot, som röstat för ogillande av kärandens fordran men därvid stannat i minoritet, yttra sig även rörande kvittningsyrkandet.

Då omröstning sker om ett och samma käromål, gäller för närvarande, att omröstningen på en gång avser såväl slutet som de grunder, varå detta slut vilar. Det är sålunda icke tillåtet att, då skiljaktiga meningar förekomma om grunderna, göra dessa till föremål för särskilda omröstningar. Det slut, som vid omröstningen erhåller absolut majoritet eller som, vid lika röstetal, biträdes av ordföranden, blir därvid avgörande för domens innehåll; ha röster avgivits för flera än två slut, utan att något av dem erhållit absolut majoritet eller hälften av rösterna, skall, bortsett från sådana fall, då skiljaktigheterna blott avse penningbelopp o. dyl., domen upptaga det slut, som erhållit de flesta rösterna eller, då för flera slut äro lika många röster, det som ordföranden biträtt. Där est för det slut, som sålunda skall gälla, anförts olika grunder, torde i domen upptagas de grunder, som anförts av flertalet bland dem, som röstat för detta slut, eller, då majoritet ej erhållits, de grunder, som ordföranden anført.

Den sålunda gällande regeln, att vid omröstningen varje ledamot avgiver ett fullständigt votum och att utgången i första hand bestämmes genom en sammanräkning av de olika vota beträffande slutet utan hänsyn till de därför anförda grunderna, kan ofta medföra, att ej alla ledamöter ingå i prövning av samtliga de spörsmål, som äro av betydelse för utgången. Den medför även, att i domen kunna komma att upptagas grunder, som blott omfattas av en minoritet bland de röstande. Till förmån för den meningen, att då majoritet erhållits för ett visst slut, domen alltid skall bestämmas med hänsyn till detta, har anförts, att den omständigheten, att majoriteten anser ett visst resultat såsom det rätta, om ock av olika skäl, gör det i och för sig sannolikt, att detta resultat är det riktiga, och att rättegångens syfte är att åstadkomma ett rent praktiskt avgörande av den i målet föreliggande tvistefrågan. Här emot kan emellertid framhållas, att även om en parts främsta intresse är att ernå ett för honom förmånligt resultat och att motiveringen för honom är av mindre betydelse, parten dock icke med rätt kan göra anspråk på annat än ett lagligen grundat avgörande. För en riktig dom måste fordras, att majoritet även föreligger beträffande de grunder, å vilka slutet stöder sig. Det måste därför anses oriktigt att vid bestämmande av utgången tillmäta grunderna mindre vikt än slutet. Omröstningen bör med hänsyn härtill ordnas på sådant sätt, att utgången i första hand bestämmes efter grunderna för slutet och icke efter slutet oberoende av grunderna. Med grunder avses i detta sammanhang de faktiska omständigheter, som äro av omedelbar betydelse för utgången (omedelbart relevanta fakta). För vinnande av detta syfte böra alla ledamöter ha att yttra sig om de omständigheter, av vilka utgången beror.

Detta synes lämpligast ske på det sättet, att dessa omständigheter, i den mån det erfordras, göras till föremål för särskilda omröstningar. Ett särskilt skäl för en sådan anordning ligger också däri, att enligt 17 kap. 5 § mellandom i vissa fall kan meddelas. En sådan dom innebär ett avgörande av grunderna för käromålet, och det vore mindre fördriktigt, om utgången av målet i dess helhet skulle vara beroende av om mellandom meddelats eller ej. Att i lagen uppställa bestämda och uttömmande regler i nu ifrågavarande hänseende, torde icke vara möjligt, utan det bör givas domstolarna frihet att förfara efter förhållandena i varje särskilt fall. Det har därför allenast stadgats, att om beträffande ett och samma käromål förekomma skiljaktiga meningar rörande omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för utgången, de må efter sakens beskaffenhet uppställas till särskild omröstning. Tydligt är, att uppdelningen i olika frågor har sin praktiska begränsning. Såsom exempel på fall, där omröstning rörande särskilda frågor bör företagas, må nämnas: i mål om skadeståndsskyldighet fråga, om dylik skyldighet föreligger, och om skadeståndets belopp, i mål om fordran fråga om fordringens uppkomst och om preskription eller betalning, i mål om testamentsklander fråga om giltigheten av bevakning och om testators förmåga att upprätta testamente. Av stadgandets avfattning framgår, att särskild omröstning kan ske endast beträffande materiella rättsfakta, som äro av omedelbar betydelse för målets utgång. Däremot bör sådan omröstning ej kunna ske beträffande särskilda frågor, som avse bevisprövningen, t. ex. rörande äktheten av ett i målet åberopat skriftligt bevis eller tilltron till en vittnesutsaga eller bevisvärdet av en omständighet, som är att hänföra till indiciebevisning. Den ordning, i vilken de olika frågorna skola företagas till omröstning, bör vara beroende av deras rättsliga sammanhang. Om meningsskiljaktighet föreligger, huruvida en fordran uppkommit eller icke, bör sålunda denna fråga avgöras före frågan om fordringens belopp; likaledes bör vid tvist om köp av lös egendom fråga, huruvida reklamation rätteligen skett, avgöras före frågan om fel i varan. Vid meningsskiljaktighet rörande den omfattning, i vilken ett särskiljande av olika omständigheter bör ske, eller om ordningsföljden mellan de särskilda omröstningarna bör röstas därom; bestämmelse i detta hänseende har upptagits i 5 §.

Vid tillämpning av det angivna omröstningssättet bör ledamot, som vid tidigare omröstning stannat i minoritet, vara skyldig att deltaga i senare omröstning och därvid vara bunden av den förra omröstningens resultat. Den skyldighet, som sålunda ålägges en domare, vilkens ståndpunkt i en viss fråga icke vunnit majoritet, att deltaga i omröstning rörande annan fråga, som är betingad av utgången av den förra frågan, kan icke anses innebära något obehörigt band på honom. Han försättes därigenom icke i annat läge än en domare, som blivit överröstad i en förberedande omröstning rörande en processförutsättningsfråga och som är skyldig att därefter deltaga i omröstning rörande saken. I bägge fallen består skyldigheten allenast däri, att domaren ej får undandra sig att under en förutsättning, som majoriteten ansett vara för handen och för vilken han icke har något ansvar, uttala sin mening i en senare fråga.

Det omröstningssätt, som sålunda föreslagits, kan i vissa, dock säkerligen sällan förekommande fall föranleda, att domen kommer att innehålla ett slut, som icke obetingat biträtts av majoriteten eller ens av någon ledamot. Å andra sidan säkerställes genom denna anordning, att beträffande varje särskild på målets utgång inverkan omständighet alltid föreligger majoritet inom domstolen och att utgången bestämmes på grundval av det sålunda vunna resultatet, något som icke alltid är fallet med det för närvarande tillämpade omröstningssättet.

De bestämmelser rörande rättegångskostnad, vilka upptagits i 18 kap., vila på den grundsatsen, att frågan om skyldigheten att gälda sådan kostnad i första hand är beroende av den utgång målet erhållit beträffande själva saken. Först då denna utgång bestämts, föreligga sålunda förutsättningarna för bedömning av kostnadsfrågan. Med hänsyn härtill har ansetts lämpligt, att särskild omröstning alltid sker rörande rättegångskostnad. Den ledamot, som beträffande själva saken varit av skiljaktig mening, bör vid prövning av frågan om rättegångskostnaden ha att utgå från det resultat, som omröstningen rörande själva saken givit.

3 och 4 §§.

I dessa paragrafer meddelas bestämmelser rörande sammanräkning av de vid omröstning avgivna vota för avgörande av vilken mening som skall utgöra rättens. Bestämmelserna äro tillämpliga såväl beträffande omröstning i rättegångsfråga som beträffande särskild omröstning enligt 2 § andra stycket.

Rörande motiveringen till 3 § första stycket hänvisas till vad anförts i redogörelsen för förslagets huvudgrunder.

Då vid omröstning i annan domstol än häradsrätt någon mening omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter, bör denna mening gälla såsom rättens. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och har denna mening biträtts av ordföranden, bör den meningen gälla. Nu angivna regler överensstämma med gällande rätt. Särskilda bestämmelser givas i 3 kap. 7 § om omröstning i högsta domstolen beträffande prövningstillstånd; en erinran härom har upptagits i 3 § förevarande kapitel.

I 4 § regleras röstberäkningen, då vid omröstning i rådhusrätt eller överrätt yppas flera än två olika meningar, utan att någon av dem erhållit mer än hälften av rösterna eller eljest enligt 3 § andra stycket skall gälla. Det bör härvid skiljas mellan olika fall. I enlighet med vad för närvarande tillämpas bör, då fråga är om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, en sammanläggning av rösterna ske så, att rösterna för den största myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre myckenhet och så vidare efter samma grund, till dess att med tillämpning av bestämmelserna i 3 § andra stycket någon mening skall gälla som rättens; har däremot t. ex. redan från början hälften av ledamöterna, bland dem ordföranden, röstat för viss myckenhet, skall denna mening gälla oavsett innehållet i de övriga ledamöternas vota. Då fråga ej är om penningar eller dylikt, bör den mening, som erhållit relativ majoritet, gälla; föreligger icke sådan majoritet för någon me-

ning utan äro rösterna för flera meningar lika många, skall den mening gälla, vilken omfattas av den äldste bland de ledamöter, som röstat för någon av nämnda meningar. Även denna regel överensstämmer med gällande rättstillämpning.

Med uttrycket mening avses i nu förevarande sammanhang närmast själva slutet. Någon särskild regel rörande frågan, vilken motivering domen skall innehålla, för den händelse de ledamöter, som bestämt slutet, anfört olika grunder härför, har, särskilt med hänsyn till bestämmelserna i 2 § om omröstning angående särskilda omständigheter, icke ansetts erforderlig. Genom att särskilda omröstningar anställas torde i allmänhet kunna avgöras, vilka grunder skola upptagas i domen. Kan frågan härom ej på dylikt sätt bestämmas, torde meningsskiljaktighet mellan dem, som äro ense om samma slut, böra avgöras enligt de i förevarande paragrafer angivna reglerna.

5 §.

Då inom rätten yppas olika meningar angående sättet för omröstningen, t. ex. i vilken omfattning eller i vilken ordning omröstning bör ske rörande särskilda frågor, bör detta avgöras genom omröstning mellan ledamöterna. Likaledes bör, då det är stridigt, vilken mening skall gälla som rättens, vare sig stridigheten avser det slut eller de grunder, som skola upptagas i domen, denna fråga, såsom redan nu är fallet, avgöras genom särskild omröstning. Beträffande omröstning, som nu avses, äro bestämmelserna i 3 och 4 §§ att tillämpa.

6 §.

I tvistemål kan stundom uppkomma fråga rörande ansvar, t. ex. om rättgångsförseelse eller utdömande av vite. Om omröstning angående sådan fråga böra, med hänsyn till att vid lika röstetal den lindrigaste meningen bör gälla, tillämpas reglerna om omröstning i brottmål.

7 §.

Enligt gällande rätt är nämndeman ej ansvarig för häradsrättens avgöranden i annat fall, än då nämnden bestämt utgången. Någon anledning att frångå denna regel har icke ansetts föreligga.

17 KAP.

Om dom och beslut.

1 §.

I gällande rätt finnes icke någon fast och enhetlig terminologi för kännetecknande av de olika slagen av avgöranden, som träffas av domstol. Då avgörande sker under pågående rättegång av viss däri uppkommen fråga, an-

vändes vanligen uttrycket beslut. För avgöranden, varigenom rätten skiljer mål från sig, brukas uttrycken dom eller utslag utan någon bestämd åtskillnad mellan sådana avgöranden, som innefatta materiell prövning av det omprocessade rättsförhållandet, och avgöranden, som icke innefatta dylik prövning. I hovrätt och högsta domstolen användes uttrycket dom såsom beteckning för slutliga avgöranden i vade- och revisionsmål; dylika avgöranden i besvärsmål betecknas såsom utslag.

Genom förevarande paragraf ha införts bestämda och enhetliga beteckningar i detta hänseende. De olika slagen av domstolsavgöranden ha därvid särskilts efter sitt sakliga innehåll. Avgörande, som innefattar prövning av saken, d. v. s. det rättsförhållande, som utgör rättegångens föremål, har betecknats såsom dom. Även stadfästade av förlikning utgör ett materiellt avgörande av det omtvistade rättsförhållandet och bör därför ske genom dom; bestämmelse härom har upptagits i 6 §. För andra avgöranden har använts beteckningen beslut. Bland dessa är att skilja mellan avgöranden, varigenom rätten utan prövning av saken skiljer målet från sig, och andra avgöranden. De förstnämnda besluten ha betecknats såsom slutliga beslut. Härunder falla sålunda alla avvísings- och avskrivningsbeslut, beslut, varigenom parts talan förklaras förfallen, samt i högre rätt beslut, varigenom lägre rätts dom undanröjes med eller utan återförvisning; även beslut, varigenom högsta domstolen vägrar prövningstillstånd, är slutligt beslut. Då talan mot lägre rätts beslut, som meddelats under rättegången eller i samband med dom eller slutligt beslut, enligt bestämmelserna i 49 och 54 kap. fullföljts särskilt till högre rätt, har den högre rättens beslut i anledning av sådan talan, med hänsyn till att den högre rätten därigenom skiljer den fullföljda frågan från sig, ansetts böra betecknas som slutligt beslut.

Den sålunda föreslagna anordningen har sin främsta betydelse med hänsyn till reglerandet av fullföljdsförfarandet. Såsom framgår av de bestämmelser, som i detta hänseende meddelats, är i fråga om sakliga avgöranden sättet för fullföljd av talan ett annat än beträffande andra avgöranden. Genom enhetliga beteckningar för de olika slagen av avgöranden vinnes den fördelen, att rättsmedlets art kan omedelbart bestämmas efter den beteckning, som avgörandet erhållit.

Bestämmelserna i denna paragraf avse närmast avgöranden i mål, som äro anhängiga vid rätten. Emellertid kan rätten i undantagsfall komma att taga befattning med frågor, som regleras i denna balk, oberoende av om talan väckts; ett sådant fall föreligger, då begäran framställts om upptagande av bevis till framtida säkerhet. Rättens avgöranden i dylika frågor böra alltid träffas genom beslut. Huruvida ett beslut är att anse som slutligt eller ej, är beroende av om rätten genom beslutet skiljer sig från frågan.

2 §.

Det på grundsatserna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration byggda förfarandet innebär bland annat, såsom framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder, att rättens avgörande skall ske omedel-

bart på grund av vad vid huvudförhandlingen förekommit. Det material, som framkommit under målets förberedelse, får sålunda icke utan vidare läggas till grund för avgörandet utan endast om och i den mån det ånyo förebringas vid huvudförhandlingen. Ej heller får avgörandet grundas å material, som rättens ledamöter kunna ha inhämtat utanför målet; såsom i annat sammanhang framhålles hindrar detta emellertid icke, att hänsyn tages till omständigheter, som äro allmänt veterliga, eller till allmänna erfarenhetssatser. Då påbörjad huvudförhandling uppskjutits och målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor från dagen från första förhandlingens avslutande, utgör enligt 43 kap. 11 och 13 §§ den senare handläggningen, under förutsättning att de domare, som då sitta i rätten, öfverarit den tidigare handläggningen, en omedelbar fortsättning av denna; i sådant fall skall domen grundas å vad vid båda förhandlingarna förekommit. Skall däremot enligt nämnda lagrum ny huvudförhandling hållas, får domen grundas allenast å materialet från denna förhandling. Nu angivna regler skola tillämpas beträffande såväl lägre som högre rätt.

För närvarande förekommer ofta i underrätt, att olika ledamöter ha säte i rätten vid skilda rättegångstillfällen under handläggningen av ett och samma mål och att i följd därav i målets avgörande kunna deltaga ledamöter, som ej öfverarit handläggningen i dess helhet. Såsom processkommissionen framhållet leda redan under nuvarande rättegångsordning sådana ombyten av rättens ledamöter till olägenheter, och de äro helt oförenliga med ett omedelbart förfarande. På grund härav har i denna paragraf stadgats, att i domen ej må deltaga domare, som ej öfverarit hela huvudförhandlingen. Vid fortsatt huvudförhandling gäller detta båda förhandlingarna. Stadgandet lägger icke hinder i vägen för att någon domare, som från början öfverarit förhandlingen, sedermera avträder, därest rätten det oaktat alltjämt är domför. Med domare avses här såväl lagfarna domare som nämndemän.

I såväl lägre som högre rätt kan i vissa fall dom meddelas utan att huvudförhandling ägt rum. Enligt 42 kap. 18 § kan i underrätt dom meddelas under förberedelsen; detta stadgande är enligt 53 kap. 1 § tillämpligt även beträffande tvistemål, som skall upptagas omedelbart av hovrätt. Om måls avgörande i högre rätt utan huvudförhandling meddelas bestämmelser i 50 kap. 21 § och 55 kap. 12 §. Då enligt dessa stadganden huvudförhandling ej äger rum, bör domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

3 §.

Av allmänna civilprocessuella grundsatser följer, att det ankommer på parterna att bestämma omfattningen av det anspråk, varom rättegången skall röra sig. Rätten bör sålunda ej äga att giva dom över annat yrkande än som framställts av part i den ordning, som är i lag föreskriven, eller att tilldöma part mera än han yrkat. Ej heller bör domen få grundas å omständighet, som icke av part åberopats till grund för hans talan. Härmed avses faktiska omständigheter, som äro av omedelbar betydelse för det omprocessade rättsförhållandet. Däremot äger rätten att taga hänsyn till indicier, även om de ej åberopats

av part. De nu angivna grundsatserna böra äga tillämpning även i fråga om svarandens talan i målet; rätten äger sålunda icke att grunda domen på någon faktisk omständighet, som svaranden ej åberopat till stöd för sitt bestridande, t. ex. betalning eller fordringspreskription. I vissa fall kan dock en preskriptionsbestämmelse innefatta förlust av talerätt. Ett exempel härå utgör 9 § lagen den 30 juni 1916 ang. ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik; i sådant fall föreligger rättegångshinder, som rätten bör självmant beakta. Att rätten i viss omfattning äger självmant föranstalta om bevisning, framgår av 35 kap. 6 §; tydligt är, att rätten vid målets avgörande skall taga hänsyn till all bevisning, som förebringats i målet, vare sig den uttryckligen åberopats av part eller ej.

Vad nu anförts gäller i första hand mål, vari förlikning är tillåten. Beträffande de indispositiva målen gestalta sig förhållandena i viss mån annorlunda. Stadgandet, att dom ej må givas över annat eller mera än vad part i behörig ordning yrkat, torde böra äga tillämpning i dessa mål, något som dock icke utesluter, att rätten på grund av särskild föreskrift har skyldighet att oberöende av yrkande ingå i prövning av vissa frågor, t. ex. i mål om hemskillnad eller äktenskapsskillnad frågan angående vårdnaden om makarnas barn. I några fall äro i lag för samma rättsverkan angivna alternativa grunder, såsom beträffande hemskillnad eller äktenskapsskillnad; i dessa fall är grunden att hänföra till yrkandet, och rätten äger icke pröva målet på annan grund än parten åberopat. Om t. ex. en make yrkat hemskillnad på grund av söndring mellan makarna, kan rätten icke på annan grund döma till hemskillnad. Vad angår rättens befogenhet att i indispositiva mål införa nya omständigheter, som äro av omedelbar betydelse för utgången, upptages icke någon bestämmelse i förslaget. I viss omfattning bör en dylik befogenhet tillkomma rätten. I vilken utsträckning så är förhållandet, är att bedöma med hänsyn till det allmänna intresse, som i varje fall påkallar beaktande, och de särskilda föreskrifter, som må vara meddelade därom.

4 §.

Enligt gällande rätt torde icke i allmänhet föreligga någon befogenhet för domstol att genom särskild dom avgöra viss del av målet, beträffande vilken handläggningen tidigare slutförts, och därefter fortsätta behandlingen av målet i övrigt. För särskilda fall är dock en sådan befogenhet uttryckligen stadgad, såsom beträffande vissa äktenskapsmål enligt 15 kap. 13 § giftermålsbalken samt i fråga om vissa vattenmål enligt 11 kap. 66 och 92 §§ vattenlagen. Särskild dom kan ock förekomma vid skiljemannaförfarande enligt 19 § lagen den 14 juni 1929 om skiljemän.

En uppdelning av målet på skilda avgöranden kan ifrågasättas i olika former. Sålunda kan, då till gemensam handläggning äro förenade flera käromål, som i förhållande till varandra äro fristående, särskild dom, s. k. deldom, meddelas rörande något av dem; sådan dom kan ock förekomma beträffande viss kvantitativt bestämd del av ett och samma käromål. Ett annat slag av särskild dom är s. k. mellandom, som innebär avgörande av visst käromål, av vars

prövning annat i samma rättegång handlagt käromål är beroende, eller av viss fråga rörande ett och samma käromål, vilken är av betydelse för prövningen i övrigt. I förevarande paragraf meddelas bestämmelser rörande deldom; angående mellandom upptagas stadganden i nästföljande paragraf.

Med hänsyn till de stora praktiska fördelar ur såväl domstolens som parternas synpunkt, vilka, på sätt processkommissionen framhållit, äro förenade med deldom, har ansetts lämpligt, att detta institut införes i vår rätt. I första hand bör deldom kunna ifrågakomma, då flera käromål äro förenade till handläggning i en rättegång. Förutsättning för att dom skall kunna meddelas beträffande något av dem, oaktat handläggningen angående de övriga icke slutförts, bör vara, att käromålen kunna särskiljas. Detta innebär, att de skola vara fullt självständiga i förhållande till varandra eller att, om någon omständighet är gemensam, stridighet icke föreligger om denna och att sålunda prövningen av ett käromål icke inverkar på prövningen av de övriga, t. ex. vid krav på grund av särskilda skuldebrev eller vid tvist om betalning för varor, som levererats på grund av olika köpeavtal, eller då på grund av samma entreprenadavtal framställts yrkanden om skadestånd för olika försummelse vid entreprenadens fullgörande. Är däremot någon mellan parterna stridig omständighet, som är av omedelbar betydelse för utgången, gemensam för de olika käromålen, bör deldom beträffande något av dem icke kunna meddelas, t. ex. då käranden på grund av samma skadegörande handling mot svaranden framställt anspråk på ersättning i olika hänseenden och tvist föreligger om grunden för skadeståndsskyldigheten; såsom framgår av 5 § kan emellertid i dylika fall under vissa förutsättningar meddelas mellandom beträffande grunden. Frågan, huruvida deldom skall meddelas, bör rätten pröva efter vad som ur processuella synpunkter kan anses lämpligt; den bör därvid icke vara beroende av att part framställt yrkande om sådan dom. Från regeln om deldom vid olika käromål har undantag ansetts böra stadgas för det fall, att svaranden mot en av käranden påstådd fordran åberopar motfordran till kvittning. Med hänsyn till kvittningsyrkandets natur bör över de båda fordringarna få dömas allenast i ett sammanhang. Såsom framgår av 50 kap. 25 § och 55 kap. 14 § kan emellertid högre rätt avvisa först därstädes framställt kvittningsyrkande, om det ej utan olägenhet kan prövas i målet.

Deldom bör vidare kunna meddelas beträffande en del av ett och samma käromål i det fall, då motparten medgivit denna del. Detta har främst betydelse, då tvisten rör penningbelopp. Stridigheten avser då endast det överskjutande beloppet, och käranden bör ej därav uppehållas i sin rätt att utfå vad svaranden medgivit att betala. Bestämmelsen torde kunna tillämpas även i det fall, att svaranden medgivit kärandens fordran men yrkat kvittning med lägre belopp; särskild dom kan här meddelas beträffande den del av kärandens fordran, som överstiger svarandens påstådda motfordran.

Såsom framgår av 42 kap. 20 § kan särskild huvudförhandling utsättas för behandling av del av saken, som må avgöras särskilt. Då käromål till någon del medgives, kan enligt 18 § nämnda kapitel redan under förberedelsen dom meddelas beträffande det som medgivits.

Dom, som avses i förevarande paragraf, är i alla avseenden likställd med dom, varigenom målet i dess helhet avgöres. Part må sålunda föra talan där- emot; fullföljes ej talan, vinner domen laga kraft, och den kan särskilt verk- ställas. Handläggningen av målet i övrigt fortgår utan avbidan på att del- domen vinner laga kraft.

5 §.

Såsom redan vid 4 § framhållits är den uppdelning å skilda avgöranden, som behandlas i förevarande paragraf, icke en uppdelning efter kvantitativa grunder, utan den innebär, att viss fråga, av vilkens prövning bedömandet av målet i övrigt är beroende, avgöres genom särskild dom, mellandom, innan rättegången fortsättes. Genom att sådan fråga upptages till särskilt avgö- rande kunna stora praktiska fördelar vinnas. I vissa fall kan därigenom ytter- ligare utredning i målet bliva onödig.

Någon tvekan torde icke kunna råda därom, att då i samma rättegång hand- läggas dels talan om fastställelse, huruvida visst rättsförhållande består eller icke består, och dels talan, vars prövning beror därav, särskild dom bör kunna givas över fastställsetalan. Exempel härå är, att talan samtidigt föres om fastställelse av giltigheten av ett hyresavtal och om skyldighet för svaranden att utgiva hyra för viss del av hyrestiden eller om bättre rätt till fast egen- dom och om ersättning för skog, som avverkats å egendomen. Huruvida fast- ställelsetalan väckts av ena eller av andra parten, är i detta sammanhang utan betydelse. Vidare bör, då prövningen av viss talan eljest beror av utgången av annan talan, som handlägges i samma rättegång, särskild dom kunna givas över sistnämnda talan. Härmed åsyftas närmast sådana fall, då enligt 14 kap. 5 § till gemensam handläggning med huvudmålet talan väckts mot eller av tredje man. Det bör ankomma på rätten att, oberoende av parts yrkande, efter lämplighetshänsyn pröva, huruvida i nu avsedda fall mellandom skall meddelas.

I sådana fall, då såväl ett anspråks grund som dess belopp äro stridiga mellan parterna, medgives i flera främmande lagstiftningar, att grunden för anspråket avgöres genom särskild dom och först därefter frågan om beloppet företages till behandling. Detta förfaringssätt kan komma till användning t. ex. då käranden yrkar ersättning på grund av skadegörande handling från svarandens sida eller på grund av att svaranden brutit ett mellan parterna träffat avtal samt svaranden bestrider såväl att han överhuvud är ersättnings- skyldig som att kärandens skada uppgår till det av honom fordrade beloppet; särskild dom kan då meddelas beträffande frågan, huruvida svaranden är ersättningskyldig. Starka praktiska skäl tala för en dylik anordning. Finner rätten, att ersättningskyldighet ej föreligger, blir utredning och bevisning rörande beloppet överflödig. I viss mån kunna samma fördelar vinnas genom att rätten uppdelar förhandlingen så, att denna till en början begränsas till att avse fullgörelseskyldigheten. Om sådan skyldighet därvid finnes före- ligga, har rätten att övergå till behandling av frågan om fullgörelsens storlek; skulle rätten däremot finna skyldighet att fullgöra icke vara för handen, kan

den avvisa bevisning om beloppet och genom slutlig dom ogilla kändans talan. Detta förfaringssätt kan emellertid medföra vissa olägenheter, särskilt då vid fullföljd av talan högre rätt kommer till annat resultat beträffande grunden för anspråket. Finner den högre rätten fullgörelseskyldighet föreligga, måste antingen målet återförvisas till den lägre rätten för utredning angående fullgörelsens storlek eller ock utredning och bevisning därom förbringas omedelbart vid den högre rätten. Om den högre rätten i motsats till den lägre anser fullgörelseskyldighet ej föreligga, har den bevisning angående beloppet, som förebragts vid den lägre rätten, varit onödig. Nu antydda olägenheter äro av praktisk betydelse i sådana fall, då bevisningen angående beloppet är särskilt kostsam eller av stor omfattning. Genom mellandom vinnas den fördelen, att bevisning angående beloppet helt kan inbesparas, därest fullgörelseskyldighet ej finnes föreligga. Rätten kan då först avgöra frågan om fullgörelseskyldigheten och låta med behandling av målet i övrigt anstå, till dess laga kraftägande dom rörande förstnämnda fråga föreligger. För att mellandom skall kunna meddelas bör dock förutsättas, att det med hänsyn till utredningen finnes lämpligt, att frågorna om skyldigheten att fullgöra och fullgörelsens storlek avgöras var för sig. Ej sällan åberopas samma vittnen och sakkunniga om såväl anspråkets grund som dess belopp, och i sådana fall medför en uppdelning av målet, att handläggningen blir betungande och onödigt kostsam. Kan det antagas, att utredningen i någon större omfattning är gemensam för de olika frågorna, bör därför något särskiljande ej ske. Med hänsyn härtill bör det ligga i rättens hand att avgöra, huruvida mellandom lämpligen bör meddelas.

Därest stridigheten ej avser både anspråkets grund och dess belopp, medför mellandom inga processuella fördelar. Ha på samma grund framställt olika yrkanden, t. ex. om ersättning för skada i olika hänseenden, och föreligger ej tvist rörande grunden, kan emellertid enligt 4 § deldom meddelas beträffande visst eller vissa av yrkandena.

En ytterligare förutsättning för meddelande av mellandom i nu ifrågakörande fall bör vara, att kändan framställer begäran därom. Vill kändan ha saken prövad i ett sammanhang, bör han ej uppehållas i realiserandet av sitt anspråk därigenom, att rättegången uppdelas och de olika domarna göras till föremål för särskild fullföljd. För svaranden synes däremot en uppdelning av målet i allmänhet icke innebära någon olägenhet. Emellertid kan mellandom i vissa fall vara till nackdel för svaranden så till vida, att han därigenom kan komma i sämre läge beträffande den bevisning han vill åberopa i målet. Det torde vara tydligt, att om svaranden bestrider mellandom, rätten vid bedömandet av huruvida sådan dom skall meddelas bör taga hänsyn till de olägenheter, som sålunda kunna föreligga för svaranden.

Såsom framgår av 42 kap. 20 § kan rätten utsätta särskild huvudförhandling för behandling av fråga, beträffande vilken enligt denna paragraf mellandom må meddelas.

Dom, som avses i denna paragraf, är i fråga om fullföljden att likställa med dom i allmänhet. Fullföljes ej talan däremot, vinner domen laga kraft.

Då rätten meddelat mellandom, bör den äga att efter omständigheterna och beroende av parts yrkande pröva, om målet i övrigt skall vila, till dess domen vunnit laga kraft. I regel torde vara lämpligt, att rätten meddelar förordnande härom. Sedan domen vunnit laga kraft, har rätten att upptaga målet till fortsatt behandling.

6 §.

Då parterna förlikas om det, varom i målet tvistas, bör liksom för närvarande förlikningen kunna stadfästas av rätten. Sådan stadfästelse bör lämpligen ske genom dom. Huruvida förlikningen träffats utom rätta eller inför rätten, är i detta hänseende utan betydelse; däremot bör rätten icke äga att utan båda parternas begäran fastställa förlikningen. Rätten har därvid att pröva, huruvida saken är sådan, att förlikning därom enligt lag är tillåten; frågan, i vilka fall parterna på detta sätt äga disponera över tvisteföremålet, regleras ej av processrätten. Såsom framgår av 42 kap. 18 § kan förlikning stadfästas under förberedelsen.

7 §.

På sätt processkommissionen framhållit bör domen icke, såsom för närvarande är fallet i underrätt, anknyta till protokollet, utan den bör till sitt innehåll vara fristående från detta och avfattas på sådant sätt, att den självständigt upptager tvistens föremål och domslutet.

För åstadkommande av överskådlighet och reda bör domen uppdelas i skilda avdelningar. I domen böra till en början angivas domstolen samt tid och ställe för domens meddelande ävensom vilka parterna i målet äro; det synes även lämpligt, att domen innehåller uppgift å parternas ombud eller biträden. Här-efter bör i domen upptagas redogörelse för de yrkanden och invändningar, som framställts av ena eller andra parten, samt för de omständigheter, varå dessa grundats (omedelbart relevanta fakta). I samband härmed bör i domen redogöras för motpartens ståndpunkt till dessa fakta ävensom för medgivanden eller bestridanden av framställda yrkanden. Redogörelse för andra omständigheter (medelbart relevanta fakta) liksom erkännanden eller bestridanden därav torde däremot i erforderlig omfattning böra ingå bland domskälen.

Efter redogörelsen för tvistens föremål böra i domen angivas domskälen samt därefter själva avgörandet, domslutet. Till domskälen hör uppgift å vad i målet är bevisat. På grund av de inskränkningar i högre rätts befogenheter beträffande bevisbedömningen, som stadgas i 50 kap. 23 § och 55 kap. 15 §, är av vikt, att i domen klarlägges, på vilka grunder rätten stöder sin övertygelse om vad i målet är bevisat. En redogörelse härför är även av betydelse som kontroll å rättens bevisprövning. Huru utförlig motiveringen bör göras, är beroende av omständigheterna. Såsom processkommissionen framhållit kan för närvarande ofta icke utan fog anmärkas, att domstolarnas motivering för sina domar är alltför knapphändig och ej sällan otydlig. Särskilt med hänsyn till fullföljd av talan är både för parterna och för den högre rätten av stor betydelse, att den lägre rättens uppfattning om såväl bevisfrågorna som de rättsliga spörsmålen kommer till klart uttryck i domen.

Högre rätts dom bör innehålla redogörelse för lägre rätts dom. Har denna överklagats allenast i viss del, är tydligt, att redogörelsen skall inskränkas till vad som är erforderligt med hänsyn till den fullföljda talan. Ej heller synes nödvändigt, att den lägre rättens dom återgives ordagrant eller i ett sammanhang; i vissa fall torde de av den lägre rätten återropade domskälen kunna upptagas i samband med den högre rättens egna domskäl. Vad högsta domstolen angår gäller det nu sagda såväl underrättens som hovrättens dom.

Slutligen bör i dom, mot vilken part äger fullfölja talan, angivas, vad parten har att iakttaga därvid. Beträffande underrätt gäller för närvarande, att då talan skall fullföljas efter vad, i domen allenast angives, att detta fullföljdsätt skall användas samt i vilken hovrätt talan skall fullföljas; först då vad anmälts, erhåller parten underrättelse om vad han vidare har att iakttaga för talans fullföljande. Med hänsyn till den förändrade anordning av vadförfarandet, som nu föreslås, har ansetts lämpligt, att redan i domen gives fullständig hänvisning om fullföljdsättet. I domen bör sålunda tillkännagivas, att parten har att såväl anmäla vad som inkomma med vadeinlaga ävensom inom vilka tider dessa åtgärder skola vidtagas. Då tredskodom meddelats, bör i denna upptagas underrättelse om vad part har att iakttaga för sökande av återvinning. I hovrätts dom skall angivas, inom vilken tid part har att inkomma med revisionsinlaga. Dessutom skola i hovrätts dom lämnas vissa andra underrättelser beträffande fullföljden; bestämmelser härom meddelas i 54 kap. 14 §.

8 §.

Beträffande vissa slag av domar synes icke vara erforderligt, att de erhålla den fullständighet, som angives i 7 §. Detta bör gälla beträffande tredskodom samt dom, varigenom kändens talan bifalles på grund av svarandens medgivande, ävensom dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom. I fråga om tredskodom torde sålunda kunna ifrågasättas, att domslutet tecknas å stämmningsansökan, som ersätter domens innehåll i övrigt. Högre rätts avgörande, som innefattar fastställelse av lägre rätts dom, synes i vissa fall kunna ske genom påteckning å den överklagade domen. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i dessa hänseenden.

9 §.

I första stycket har intagits den allmänna regeln, att beslutandet av dom skall föregås av överläggning mellan rättens ledamöter. Då nämnd har säte i rätten, bör ordföranden liksom nu framställa saken och vad lag stadgar därom.

Beträffande den tid, inom vilken dom skall meddelas, finnas för närvarande bestämmelser rörande häradsrätt i 5 § lagen den 8 mars 1935 med vissa bestämmelser om häradssting och i fråga om rådhusrätt i lagen den 12 mars 1938 med vissa bestämmelser om doms avkunnande vid rådhusrätt. Enligt båda dessa författningar gäller, att när mål å sammanträde blivit fört till slut, dom skall avkunnas, innan sammanträdet ändas. Om hinder häremot möter i anse-

ende till målets beskaffenhet, må med domens avkunnande anstå. I häradsrätt skall dom i så fall avkunnas å senare allmänt sammanträde under tinget eller, om det ej kan ske, å särskilt sammanträde för tingets avslutande; där ej synnerliga skäl till annat föranleda, må dock med avkunnande av dom ej anstå till senare allmänt sammanträde än sådant, som infaller i fjärde veckan efter den, under vilken handläggningen avslutades, eller, om allmänt sammanträde då ej hålles, näst därefter infallande allmänna sammanträde under tinget. I rådhusrätt må med domens avkunnande ej anstå längre än tre veckor, där ej synnerliga skäl till annat föranleda. Vad angår hovrätt och högsta domstolen finnas icke några lagbestämmelser om tiden för meddelande av dom; i hovrätternas arbetsordningar ha dock upptagits vissa föreskrifter härom.

Med det muntliga rättegångsförfarande, som nu föreslås, kommer frågan om tiden för domens meddelande att erhålla väsentligt större betydelse än för närvarande. Då domen skall grundas omedelbart på vad som förekommit vid huvudförhandlingen, är av stor vikt, att domen beslutas så snart efter förhandlingen, att rättens ledamöter då säkert minnas vad som förekommit. Särskilt betydelsefullt är detta i fråga om bedömandet av den muntliga bevisningen. Genom att tiden för beslutandet av dom begränsas ernås också den fördelen, att rättens ledamöter föranledas att redan på förhand sätta sig in i målet och de rättsliga spörsmål, som däri äro av betydelse; härigenom främjas en ändamålsenlig processledning och vinnas ökade garantier för avgörandets riktighet. Rättens möjlighet att i förväg sätta sig in i särskilt de rättsliga frågor, som föreligga till bedömande, underlättas genom det sätt, varpå förfarandet är anordnat; redan genom förberedelsen erhålla rättens ledamöter en överblick av målet och de mellan parterna stridiga frågorna. Förutsättningarna för ledamöterna att behärska materialet och bilda sig en bestämd uppfattning bliva ock större genom huvudförhandlingens koncentration och omedelbarhet. Emellertid bör beaktas, att en alltför kort tid för domens meddelande kan i vissa fall medföra fara, att prövningen icke blir tillräckligt allsidig och uttömmande. Vid huvudförhandlingen kunna framkomma nya synpunkter, som kräva ett grundligt överbäggande samt studier av litteratur och rättsfall. Och även om någon meningsskiljaktighet icke råder om utgången, kan i vidlyftiga eller invecklade mål domens avfattande i skrift taga betydande tid i anspråk. Av vikt är dock, att då huvudförhandling ägt rum, överläggning alltid hålles så snart ske kan och att därvid alla förekommande frågor dryftas. Med hänsyn härtill har såsom allmän regel stadgats, att överläggning skall hållas samma eller sist nästa helgfria dag. I allmänhet bör överläggningen följa omedelbart på huvudförhandlingen. Då huvudförhandling samma dag ägt rum i flera mål, bör det dock ej vara nödvändigt, att överläggning i varje mål hålles omedelbart efter det förhandlingen däri avslutats. Efter överläggningens slut bör i regel domen omedelbart beslutas och avkunnas, men om det finnes erforderligt, bör rätten kunna besluta anstånd därmed. Anståndet kan gälla endast domens beslutande och avkunnande men däremot icke överläggningen. Att överläggning sålunda alltid hålles i samband med huvudförhandlingen är av särskild betydelse med hänsyn till bevisprövningen;

även när dom icke kan vid denna överläggning beslutas och avfattas, torde dock i många fall preliminärt beslut kunna fattas i bevisfrågan. Tydligt är, att sedermera ny överläggning kan hållas.

Såsom skäl för anstånd med domen har i förslaget, i huvudsaklig överensstämmelse med vad för närvarande gäller beträffande underrätt, angivits, att rådrum för domens beslutande eller avfattande erfordras på grund av målets beskaffenhet. Härmed åsyftas sådana fall, då målet är av vidlyftig eller invecklad art. Under denna förutsättning kan med domens avfattande och meddelande anstånd äga rum viss kortare tid, som i förslaget bestämts till två veckor från förhandlingens avslutande. Detta innebär en förkortning av den tid, som för närvarande är föreskriven beträffande häradsrätt och rådhusrätt; en sådan förkortning torde vara en nödvändig följd av det muntliga förfarandet och är motiverad även med hänsyn till de förut framhållna lättnaderna, som detta förfarande innebär i fråga om möjligheterna för ett skyndsamt avgörande. Bestämmelsen ansluter sig till vad som stadgats om den tid, inom vilken fortsatt huvudförhandling skall äga rum. Liksom enligt gällande rätt bör emellertid i särskilda undantagsfall den i lagen bestämda tiden för domens meddelande kunna få överskridas. Särskilt beträffande domstolar med ett större antal ledamöter kan ett längre rådrum stundom vara av behovet påkallat. Med hänsyn härtill har undantag från huvudregeln stadgats för sådana fall, då synnerligt hinder möter mot domens avfattande och meddelande inom två veckor. Detta innebär icke, att rätten kan låta med domen anstå någon mera avsevärd tid utan endast så länge som påkallas av hindret. I regel bör den i lagen fastställda tiden icke få överskridas med mer än en eller annan vecka. Såsom en kontroll över att undantagsbestämmelsen icke kommer till användning annat än beträffande mål av särskild vidlyftighet eller då eljest synnerliga skäl föreligga, har ansetts böra föreskrivas, att om i underrätt eller hovrätt domen ej meddelas inom två veckor, anmälan därom med uppgift om anledningen till uppskovet skall göras av underrätt till hovrätten och av hovrätt till Kungl. Maj:t.

Då dom meddelas omedelbart efter huvudförhandlingen, skall domen, på sätt nu är fallet i underrätt, alltid avkunnas muntligen. Har anstånd med domen beslutats, synes däremot ej erforderligt, att domen alltid meddelas på nämnda sätt. I dylika fall torde muntligt avkunnande varken för parterna eller med hänsyn till offentligheten vara av större intresse. Därav skulle ock kunna följa, att sammanträde med rätten bleve nödvändigt endast för avkunnande av domen. För parterna torde det i regel innebära en lättnad, att de erhålla tillgång till domen å rättens kansli. Det har därför överlämnats åt rätten att bestämma, huruvida i nu avsedda fall domen skall avkunnas vid annat rättens sammanträde eller meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli. Vid huvudförhandlingen bör alltid givas underrättelse om tiden och sättet för domens meddelande.

Då mål avgöres vid sammanträde för muntlig förberedelse, böra i fråga om tiden och sättet för domens meddelande gälla samma bestämmelser som då huvudförhandling ägt rum. Med hänsyn till att måls avgörande på förberedel-

sestadiet är medgivet allenast i vissa enkla fall, torde i regel icke möta någon svårighet att meddela dom omedelbart efter förberedelsens slut.

Avgörande genom dom av mål utan huvudförhandling kan eljest äga rum i underrätt vid skriftlig förberedelse, då svaranden medgivit kärandens talan eller fråga är om stadfästelse av förlikning, samt i vissa fall i hovrätt och högsta domstolen. I sådana fall bör gälla, att överläggning till dom samt domens beslutande, avfattande i skrift och meddelande skall äga rum så snart ske kan. Domen bör härvid meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli. För att parterna skola erhålla kännedom om tiden för domens meddelande, bör underrättelse därom senast dagen förut avsändas till dem samt anslås å rättens dörr.

Såsom framgår av 5 kap. 5 § andra stycket skall avkunnande av dom ske offentligt; har förhandling hållits inom stängda dörrar, är dock medgivet att även avkunna domen inom stängda dörrar. Det synes ej nödvändigt, att domen vid avkunnandet alltid återgives i sin helhet. Särskilt torde den i domen intagna redogörelsen för parternas yrkanden och de omständigheter, varå dessa grundas, samt i högre rätt redogörelsen för lägre rätts dom kunna utelämnas. Det har därför stadgats, att avkunnande av dom må ske genom återgivande av domskälen och slutet jämte meddelande av fullföljdshänvisning. Då dom meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli, bör originalexemplaret av domen föreligga i fullständigt skick.

Rörande den tid, inom vilken utskrift av dom skall tillhandahållas parterna, böra liksom för närvarande bestämmelser meddelas i administrativ ordning.

10 §.

Såsom framgår av bestämmelserna i 6 kap. skall protokoll föras i varje mål särskilt och tillika med övriga handlingar i målet sammanföras till en akt. Vid fullföljd av talan i målet till högre rätt skall akten översändas till den högre rätten. Det är emellertid ur flera synpunkter av vikt, att originaldomen alltid finnes kvar hos den domstol, som meddelat domen. Med hänsyn härtill bör domen, såsom för närvarande gäller beträffande hovrätt och högsta domstolen, uppsättas särskilt, d. v. s. skild från protokollet. Enligt 6 kap. 10 § skall avskrift av domen biläggas akten. Domen bör underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet. Tydligt är, att detta gäller endast originaldomen. Vem som har att underteckna de utskrifter av domen, som skola tillhandahållas parterna, bör regleras i administrativ väg.

Rättens domar böra, ordnade i nummerföljd efter tiden för deras meddelande, för varje år sammanföras till en dombok. Består rätten av flera avdelningar, torde vara lämpligt, att för varje avdelning göres en särskild dombok.

11 §.

I denna paragraf givas vissa bestämmelser om doms rättskraft. Liksom gällande rätt förutsätter förslaget, att rättskraften har betydelse i två hänseenden. Den sak, som blivit prövad, kan icke göras till föremål för förnyad

prövning som processföremål i en ny rättegång. Om t. ex. i tvist, däri talan väckts om ett hyresavtals giltighet, denna blivit prövad, kan icke i senare rättegång ånyo väckas talan därom. Den rättskraftiga domen utgör hinder mot en sådan rättegång. Detta gäller dock endast i den mån processföremålen äro identiska. Invändning om res judicata fattas alltså som en invändning om rättegångshinder. Det rättskraftiga avgörandet verkar också i positiv riktning. Det kan i en senare rättegång, däri tvisteföremålet är ett annat, åberopas som stöd för däri framfört anspråk eller som försvar mot sådant anspråk, om anspråket beror av den rättskraftigt avgjorda saken. Om i nyssnämnda exempel hyresvärden i senare rättegång för talan om erläggande av hyra för viss tid, kan han stödja detta anspråk på en tidigare dom, varigenom hyresavtalet förklarats giltigt, liksom å andra sidan, om i domen hyresavtalet förklarats ogiltigt, hyresgästen kan till sitt försvar åberopa domen. I nu åsyftade fall är den förra domen prejudicerande för det senare avgörandet.

Paragrafens bestämmelser avse främst rättskraftens omfång. Härom stadgas, att domen äger rättskraft, såvitt därigenom avgjorts den sak, varom talan väckts. Rättskraften bestämmes av omfånget av den talan, som genom stämning eller genom talans ändring blivit väckt. Det rättsförhållande, som sålunda gjorts till processföremål, blir, i den mån det dragits under rättens prövning, rättskraftigt avgjort. Ej blott yrkandet i rättegången blir sålunda prövat; även det rättsförhållande, varur det omedelbart härflyter, träffas av rättskraften. I en tvist, däri käranden på grund av köp av en fastighet yrkar förpliktande för säljaren att avträda fastigheten, får sålunda en dom, som bifaller denna talan, rättskraft även beträffande prövningen av äganderättsfrågan.

Är däremot det i rättegången omtvistade rättsförhållandet beroende av ett annat, ett prejudicerande rättsförhållande, är läget ett annat. När detta prövas i rättegången, blir prövningen icke utan vidare rättskraftig. Såsom framgår av 13 kap. 2 § andra stycket kan fastställelsetalan väckas rörande ett sådant prejudicerande rättsförhållande, och av föreskrifterna i 14 kap. framgår, att denna talan kan handläggas i förening med huvudmålet. Härav följer, som framhållits vid 13 kap. 2 §, att prövningen av det prejudicerande rättsförhållandet icke blir rättskraftig, med mindre formlig talan därom förts. Har talan om fastställelse icke förts, ingår det ej i den sak, som prövats, utan utgör allenast domskäl för rättens avgörande. Beredningen anser sig härmed ha i viss mån undanröjt en nu stundom förekommande anledning till ovisshet om rättskraftens omfång i hithörande fall.

En begränsning av rättskraften ligger ock däri, att denna icke sträcker sig längre än såvitt den ifrågavarande saken genom domen avgjorts. Häri ligger till en början, att i samma mån som saken anses bestämmas av de grunder, vilka i rättegången anföras till stöd för den framställda talan, rättskraften endast omfattar den på dessa grunder företagna prövningen. Vid obligatoriska förpliktelser i allmänhet gäller sålunda, att anförandet av en ny grund förändrar anspråket och därmed saken. Vid andra anspråk torde denna frågas lösning böra bero på innebörden av den förda talan och övriga omständigheter. Det nu angivna stadgandet åsyftar en begränsning av rättskraften

också i ett annat hänseende. Har i en rättegång prövats en individuellt bestämd del av ett fordringsanspråk, har denna prövning icke gått utöver denna del, och rättskraften sträcker sig ej heller därutöver. Om sålunda talan förts om ett bestämt, å viss tid förfallande delbelopp på grund av skuldebrev, är, vare sig talan bifalles eller ogillas, gäldenärens betalningsskyldighet för övriga delbelopp därmed icke rättskraftigt prövad.¹ Är anspråket däremot icke individualiserat utan avser t. ex. en viss kvotdel av en fordran, ställer sig saken olika vid bifall och vid ogillande. Vid ogillande omfattar prövningen hela anspråket, och rättskraften träffar det hela. Bifalles talan, har fordringen prövats endast till det utdömda beloppet.

En viss fråga rörande rättskraftens omfattning har av beredningen ägnats en särskild uppmärksamhet, nämligen den i vad mån rättskraft åkommer prövning rörande ett kvittningsyrkande. Förslaget medger liksom gällande rätt, att sådant yrkande framställs som ett försvarsmedel, ehuru vissa gränser äro dragna beträffande tidpunkten för dess framställande.

Enligt en mening skulle en dom, i vad den prövar ett kvittningsyrkande, icke alls vinna rättskraft. De skäl, som ofta framföras för denna ståndpunkt, vila huvudsakligen därpå, att kvittningsyrkandet betecknas endast som ett svarandens försvarsmedel eller en sakinvändning och att avgörandet därför icke bör bliva rättskraftigt. För beredningen har den bestämmande synpunkten å denna fråga varit att nå ett tillfredsställande avvägande av de båda parternas intressen mot varandra. Den omständigheten, att svaranden medges att utan genstämning framställa kvittningsyrkande på grund av ett anspråk, som ligger helt utanför det av käranden omstämda rättsförhållandet, bör icke bereda honom också den påtagliga fördelen, att han, om han styrker yrkandet, inhöstar den därmed förenade framgången i processen, medan han, om yrkandet ogillas, icke har annan olägenhet därav än eventuell skyldighet att ersätta rättegångskostnader. Visserligen har käranden valt tidpunkten för anhängiggörande av sin talan mot svaranden, och det kunde ur denna synpunkt anses obilligt mot svaranden, att om han till sitt försvar åberopar en motfordran, ett ogillande skulle bliva bindande. Men å andra sidan utsätter sig svaranden icke, såsom beträffande försvarsmedel i allmänhet, för någon rättsförlust därigenom, att han ej gör fordringen gällande i rättegången. Han är oförhindrad att väcka särskild talan därom. Framställer han kvittningsyrkandet i den av käranden inledda rättegången, beror detta alltså av hans fria val, och han bör då vara underkastad den med prövningen förenade risken. Under sådana förhållanden skulle det snarare vara obilligt mot käranden att fränkänna avgörandet rättskraft. I detta sammanhang må framhållas, att då kvittningsyrkande framställs först i högre rätt, denna äger att avvisa yrkandet, om det ej lämpligen kan prövas i målet.

I nuvarande svensk praxis² torde rättskraften vid en dom om ett kvittningsyrkande omfatta den till kvittning åberopade fordringen till det belopp den täcker huvudfordringen men icke därutöver. När kvittningsyrkandet bifalles, sam-

¹ Se N. J. A. 1916: 617.

² Se N. J. A. 1917: 164; 1929: 71; Sv. J. T. 1916: 239.

manfaller denna ståndpunkt i allmänhet med regeln, att avgörandet vinner rättskraft i vad det innefattar prövning av genfordran. Yrkandet avser en realisation av genfordringen allenast till detta belopp. En prövning av nämnda fordran utöver detta belopp är icke påkallad av yrkandet. Om kvittningsyrkandet åter ogillas, är läget ett annat. Överstiger den till kvittning åberopade fordringen huvudfordringen, har för prövning av kvittningsyrkandet från rättens sida krävts ett avgörande icke endast, huruvida det belopp av genfordringen, som svarar mot huvudfordringen, bör godkännas, utan ock, när denna fråga besvarats nekande, huruvida någon annan del av genfordringen bör godkännas härför. I detta fall är det nämligen endast en mot huvudfordringen svarande ideell del av genfordringen, som åberopats till kvittning. Rätten har i detta fall sålunda prövat hela denna fordran. Det synes då rimligt, att rättskraft åkommer denna prövning. Det nu sagda gäller ock för det fall, att kvittning yrkats för flera sinsemellan självständiga fordringar. I sist antydda fall medför regeln om rättskraftens begränsning till huvudfordringens belopp vissa svårigheter. Ovisst är sålunda, vilken av fordringarna skall träffas av rättskraften eller huruvida denna skall avse en viss andel av samtliga fordringarna. På grund av vad nu anförts har i förslaget ej införts någon begränsning av rättskraften i nu åsyftade fall.

Regeln, att prövning av kvittningsfordran vinner rättskraft, avser endast det fall, att fordringen blivit föremål för saklig prövning. Skulle kvittningsyrkandet avvisas på annan grund, t. ex. därför att de allmänna förutsättningarna för kvittning icke föreligga, har någon sådan prövning icke ägt rum och regeln är alltså icke tillämplig.

Några bestämmelser om rättskraftens begränsning i subjektivt hänseende ha icke upptagits i förslaget. Nu erkända grundsatser härutinnan förutsättas förbliva giltiga. Härom hänvisas till vad vid 14 kap. 11 § anförts.

Den rättskraft, varom i denna paragraf stadgas, inträder, när tid för talan mot domen med ordinärt rättsmedel utgått. Domen säges då vinna laga kraft. De möjligheter att ändra en laga kraftvunnen dom, som de särskilda rättsmedlen erbjuda, innebära, att den rättskraft, som ågått en dom, sedermera kan upphävas.

12 §.

De i 2—10 §§ meddelade bestämmelserna gälla endast rättens dom. Vissa av dem böra emellertid äga tillämpning även i fråga om slutligt beslut. Detta är till en början fallet beträffande 2 och 9 §§. Vad angår 3 § är tydligt, att den ej kan tillämpas i fråga om alla slutliga beslut; sålunda skall rätten, då rättegångshinder föreligger, i regel ehuru hindret ej åberopats av part, avvisa målet. Då högre rätt genom slutligt beslut avgör dit särskilt fullföljd fråga, beträffande vilken parterna äga dispositionsrätt, t. ex. fråga om skyldighet att i dispositivt mål förete skriftlig handling, böra emellertid de i 3 § angivna grunderna gälla; något särskilt stadgande härom synes icke erforderligt. Bestämmelserna i 4 och 5 §§ sakna direkt motsvarighet beträffande slutliga beslut; att då beträffande någon del av målet föreligger rättegångshinder, rätten

kan genom slutligt beslut avvisa denna del, oaktat målet i övrigt ej är färdigt till avgörande, framgår emellertid av 34 kap. 1 §.

Vad angår 7 och 10 §§ kan ifrågasättas, att där upptagna bestämmelser alltid böra tillämpas i fråga om slutligt beslut. I många fall kan emellertid ej anses erforderligt, att sådant beslut erhåller den vidlyftighet, som avses i 7 §, eller uppsättes skilt från protokollet. Det synes därför böra överlämnas åt rätten att med hänsyn till beskaffenheten av den fråga, som avgöres genom beslutet, bestämma, huruvida detta skall avfattas på samma sätt som dom eller i enklare form. Likaledes bör det ankomma på rätten att avgöra, om beslutet skall uppsättas särskilt eller ej. Uppsättes beslutet ej särskilt, skall det enligt 6 kap. 3 § upptagas i protokollet, om sådant föres, och i annat fall, på sätt framhållits vid 1 § sistnämnda kapitel, antecknas å inlaga eller annan handling, som bilägges akten. Att slutligt beslut, även då det icke avfattas enligt bestämmelserna i 7 §, i regel bör angiva de skäl, varå beslutet grundas, torde vara tydligt. I vissa fall synes detta dock ej erforderligt, såsom beträffande avskrivningsbeslut eller beslut, varigenom högsta domstolen vägrat prövningstillstånd.

Då rätten på grund av rättegångshinder avvisar målet i viss del, är detta avgörande ett slutligt beslut, även om det meddelas samtidigt med dom beträffande målet i övrigt. Uppenbarligen vore det emellertid ej lämpligt, om dessa båda avgöranden i formellt hänseende åtskildes. Det har därför stadgats, att om slutligt beslut meddelas i samband med dom, det skall upptagas i domen.

Liksom dom bör även slutligt beslut, mot vilket part äger fullfölja talan, innehålla tillkännagivande om vad han därvid har att iakttaga. Då enligt 47 kap. 18 eller 24 §, 50 kap. 20 §, 51 kap. 20 § eller 55 kap. 16 § part äger att göra ansökan om återupptagande av mål, som avgjorts genom slutligt beslut, bör i beslutet lämnas hänvisning därom.

I hovrätts slutliga beslut skola enligt 54 kap. 14 § lämnas vissa andra underrättelser beträffande fullföljden. En erinran härom har intagits i förevarande paragraf.

13 §.

I denna paragraf ha upptagits bestämmelser angående andra beslut än slutliga. Huruvida i sådant beslut böra angivas de skäl, varå beslutet grundas, torde böra överlämnas åt rätten att avgöra efter vad som i varje särskilt fall finnes erforderligt. Att beslut, som blott angår ordningen för målets handläggning, endast i undantagsfall behöver motiveras, är uppenbart; detsamma gäller beslut om kallelser och förelägganden för part eller annan att inställa sig vid rätten. Ej heller torde högsta domstolens beslut, varigenom prövningstillstånd meddelas, kräva någon motivering. I beslut om ogillande av invändning om rättegångshinder böra däremot alltid intagas skälen för beslutet.

Beslut, varom nu är fråga, kunna meddelas antingen under rättegången eller ock i samband med dom eller slutligt beslut. För rätt till talan mot beslut, som meddelas under rättegången, fordras i vissa fall enligt 49 kap. 3 och 4 §§ samt 54 kap. 3 §, att missnöje anmäles; det bör åligga rätten att i sådana fall

giva till känna, att dylik anmälan skall göras. Likaledes bör rätten, då enligt nämnda lagrum särskild talan skall föras mot beslut under rättegången, tillkännagiva detta; i fall, som avses i 49 kap. 3 §, skall tillkännagivandet om särskild talan ske först sedan missnöje anmälts. Däremot bör det ej åligga rätten att annat än efter särskild begäran meddela underrättelse om vad den som vill fullfölja talan eljest har att iakttaga; detta överensstämmer med vad för närvarande gäller.

Såsom framgår av 1 § är det sakliga innehållet av ett rättens avgörande bestämmande för dess egenskap av dom eller beslut. Av nämnda stadgande följer, att då rätten samtidigt med prövningen av själva saken har att avgöra särskilda frågor, som icke höra till saken i egentlig mening, t. ex. om ersättning till vittne eller försvarare, om kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller om rättegångskostnad, detta avgörande till sin karaktär är ett beslut. Det vore emellertid, såsom för ett liknande fall framhållits vid 12 §, ej lämpligt, om dessa olika avgöranden i formellt hänseende åtskildes. I förevarande paragraf har därför stadgats, att om i samband med dom eller slutligt beslut meddelas beslut, som ej är slutligt, sistnämnda beslut skall upptagas i domen eller det slutliga beslutet. Såsom framgår av 49 kap. 5 § och 54 kap. 3 § skall i vissa fall särskild talan föras mot beslut, som meddelas i samband med dom eller slutligt beslut. Det bör då åligga rätten att giva till känna, vad den som är missnöjd med beslutet har att iakttaga för talans fullföljande. Sådan hänvisning är dock erforderlig, allenast om för talan mot beslutet skall anlitas annat rättsmedel än som gäller för fullföljd av talan i övrigt, såsom i vissa fall, då beslutet meddelas i samband med dom.

I hovrätts beslut skall enligt 54 kap. 14 § meddelas underrättelse i vissa andra avseenden beträffande fullföljden. Vad angår beslut under rättegången, mot vilket särskild talan skall föras, skall dylik underrättelse av hovrätten meddelas först då fullföljdshänvisning begäres.

14 §.

Såsom allmän regel gäller för närvarande, att dom icke kan verkställas, innan den vunnit laga kraft. Härifrån äro dock i stor omfattning undantag stadgade. Sålunda kan i vissa fall efter rättens förordnande dess dom verkställas även tidigare. Enligt 2 kap. 40 § och 3 kap. 28 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom äger domstol förordna, att dom, varigenom arrendator förpliktats att avflytta från arrenderad fastighet eller hyresgäst berättigats att tillträda förhyrd lägenhet eller förpliktats att avträda sådan, må på sätt utskökningslagen bestämmer verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft; liknande bestämmelser finnas upptagna i 29 § lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord och 52 § lagen den 25 april 1930 om bostadsrättsföreningar. Har domstolen meddelat sådant förordnande, äger enligt 42 § utskökningslagen utmätningssmannen befordra domen till verkställighet, där den vinnande ställer pant eller borgen för det skadestånd, vartill han kan kännas skyldig, om domen ändras. I vissa fall äger utmätningssman enligt 39 och 41 §§ utskökningslagen befordra icke laga kraftvunnen dom till

verkställighet, och enligt 43 § samma lag äger överexekutor i sådant fall, då ändringssökandet ej blir onyttigt, om domen går i fullbordan, förordna, att dom må verkställas, ändå att ändring däri sökes. Det synes lämpligt, att i lagen medgives en allmän befogenhet för rätten att i dom förordna, att den må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft. Vid bedömandet av huruvida sådant förordnande skall meddelas bör hänsyn tagas till båda parternas intressen och dessa vägas mot varandra. För den vinnande parten kan det i många fall medföra betydande skada, att han nödgas vänta med realisering av sitt anspråk, till dess domen vunnit laga kraft. Å andra sidan kan en tidig verkställighet lända den tappande parten till allvarligt men, därest domen sedermera ändras av högre rätt. Samma synpunkter ligga ock till grund för 43 § utsökningslagen samt det i 15 kap. 3 § sista punkten upptagna stadgandet om befogenhet för domstol att föranstalta om vissa åtgärder till säkerställande av parts rätt. Ett annat förhållande, som måste tillmätas stor betydelse vid frågans bedömande, är den större eller mindre sannolikheten av att ett ändringssökande kan komma att leda till något resultat. Tydligt är, att om utgången är tveksam, förordnande om omedelbar verkställighet bör meddelas endast i undantagsfall, såsom då det för den vinnande är av synnerlig vikt och det ej länder den tappande till väsentligt förfång. Är utsikten till ändring däremot ringa, bör dylikt förordnande lättare kunna meddelas. Då rätten meddelat förordnande om omedelbar verkställighet, böra reglerna i 42 § utsökningslagen tillämpas; denna paragraf torde därför böra utvidgas till att avse alla fall, då rätten förordnat, att dom må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft. Vid sidan härav torde de möjligheter till verkställighet av icke laga kraftvunna domar, som finnas genom 39, 41 och 43 §§ utsökningslagen, i stort sett böra bibehållas. I fråga om dom, varigenom betalningsskyldighet ålagts part eller någon förpliktats att till annan utgiva viss lös egendom, synas bestämmelserna i 39 och 41 §§ nämnda lag tillräckligt tillgodose den vinnandes intresse; beträffande sådana domar torde därför någon tillämpning av första stycket i nu ifrågavarande paragraf icke vara påkallad. Såsom framgår av 50 kap. 8 § och 55 kap. 8 § kan, då talan fullföljes mot dom, beträffande vilken förordnande om omedelbar verkställighet meddelats, högre rätt även utan motpartens hörande förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum.

Att beslut under rättegången, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet, ligger i sakens natur. Vilka beslut, som kunna särskilt överklagas, framgår av bestämmelserna i 49 och 54 kap. Uppenbart är, att den omständigheten, att talan mot beslut kan föras under återopande av att målet därigenom onödigt uppehålles, icke bör hindra verkställigheten. Även beträffande vissa beslut under rättegången, mot vilka särskild talan är tillåten, samt vissa slutliga beslut bör gälla, att de omedelbart skola gå i verkställighet. Hit böra till en början hänföras beslut, varigenom rätten avvisat ombud eller biträde; har rätten i samband därmed enligt 12 kap. 5 § förklarat ombudet obehörigt för viss tid eller tills vidare att brukas som ombud vid rätten, går även detta genast i verkställighet. Då rätten ogillat tredje mans yrkande

att få som intervenient deltaga i rättegången, bör beslutet lända till efterrättelse utan hinder av att talan mot beslutet fullföljes. Vidare synes beslut, varigenom rätten utlåtit sig angående ersättning eller förskott till biträde, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, eller förordnat om någons hållande i häkte, omedelbart böra gå i verkställighet; förordnande av sistnämnda slag kan i tvistemål meddelas enligt 5 kap. 9 § andra stycket, 15 kap. 2 § andra stycket eller 36 kap. 21 §. Med hänsyn till syftet med kvarstad, skingringsförbud och annan handräckning enligt 15 kap. bör beslut, varigenom rätten förordnat om sådan åtgärd, genast gå i verkställighet; samma regel bör gälla rättens beslut om hävande av dylik åtgärd. Vad angår vitesföreläggande enligt 15 kap. 3 § innebär det nu sagda, att därest den som föreläggandet avser icke iakttaget detta, vite kan utdömas utan hinder av att föreläggandet överklagats. Upphäves föreläggandet, kan uppenbart icke därefter ifrågakomma utdömning av vite; i fråga om vite, som redan utdömts, har parten däremot att föra särskild talan. Beträffande beslut, varigenom part eller annan förelagts att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, torde en allmän föreskrift om att sådant beslut genast skall gå i verkställighet ej kunna anses lämplig. Då rätten enligt 38 kap. 5 § och 39 kap. 5 § kan i beslutet förordna, att beviset eller föremålet skall tillhandahållas genom utmätningsmannens försorg, skulle en föreskrift av antytt innehåll kunna medföra, att ändringssökandet bleve onyttigt. Fråga om dylikt föreläggande uppkommer i regel under förberedelsen, och ett uppskov med verkställigheten föranleder då i många fall ej någon mera avsevärd olägenhet. Å andra sidan kan befaras, att part kan begagna rätten till särskild talan mot beslutet i syfte att förhåla rättegången. Det synes därför böra tilläggas rätten befogenhet att förordna, att beslut, varom nu är fråga, må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft. Vid bedömandet härav synas i huvudsak böra beaktas samma synpunkter som beträffande förordnande om verkställighet av dom.

Då lägre rätt beviljat kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller förordnat om hävande av sådan åtgärd eller om omedelbar verkställighet av beslut om föreläggande att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, bör högre rätt, då talan fullföljes, kunna förordna om inställande av vidare åtgärd för verkställighet eller, då den lägre rätten hävt kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning, bevilja sådan åtgärd. I 50 kap. 8 §, 52 kap. 7 § och 55 kap. 8 § meddelas bestämmelser därom, att sådant beslut må fattas även utan motpartens hörande.

Särskilda bestämmelser om verkställighet av dom eller beslut, som icke äger laga kraft, finnas för närvarande, förutom såsom ovan framhållits i utsökningslagen, även i andra lagar, t. ex. i 25 och 210 §§ konkurslagen, 95 § växelagen, 73 § checklagen och 6 § lagen den 14 juni 1901 om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken. Dessa bestämmelser böra, i den mån de ej ersatts genom stadgandena i förevarande paragraf, alltjämt gälla; dock torde vid det fortsatta lagstiftningsarbetet böra övervägas, huruvida några ändringar däri kunna anses påkallade.

15 §.

I förevarande paragraf ha, i överensstämmelse med vad processkommissionen föreslagit, upptagits bestämmelser om befogenhet för rätten att, om dom eller beslut till följd av skriv- eller räknefel eller annat dylikt förbiseende innehåller uppenbar oriktighet, meddela beslut om rättelse. Syftet därmed är att öppna en bekväm utväg att få dylika felaktigheter rättade, utan att talan behöver föras i högre rätt. Domstolen bör kunna meddela beslut om rättelse såväl själv-mant som då part gjort anmärkning om felet. Innan beslutet meddelas, böra parterna erhålla tillfälle att yttra sig. Rättelse bör antecknas å huvudskriften av domen eller beslutet eller, då detta intagits i protokoll, i detta. Har talan fullföljts mot domen eller beslutet, torde vara lämpligt, att rätten lämnar den högre rätten meddelande om den vidtagna rättelsen.

I 24 kap. 10 och 11 §§ R.B. meddelas bestämmelser om förklaring av dom, som finnes otydlig. Detta institut synes emellertid stå i mindre god överensstämmelse med det muntliga förfarandet. Då processmaterialet ej finnes fullständigt bevarat i protokoll eller andra handlingar, skulle meddelandet av förklaring vålla svårigheter, särskilt om lång tid förflutit efter domens eller beslutets meddelande eller då domare, som deltagit däri, ej längre har säte i rätten. På grund härav ha i förslaget icke upptagits några bestämmelser om sådan förklaring. I stället har i 59 kap. 1 § meddelats föreskrift om att dom, som är så mörk och ofullständig, att därav ej framgår, huru i saken dömts, skall på grund av domvilla undanröjas efter besvär av part. Efter det domen sålunda undanröjts, skall målet, såsom framgår av 3 § i nämnda kapitel, upptagas till ny behandling av den rätt, som meddelat domen. Nu berörda stadganden gälla även beslut.

18 KAP.

Om rättegångskostnad.

1 §.

Beträffande frågan om skyldighet för parterna i tvistemål att bära de med rättegången förenade kostnaderna gives i 21 kap. 3 § R.B. den allmänna regeln, att den part, som tappar saken, skall återgälda motparten alla kostnader, som denne varit nödsakad att nedlägga därå. Från denna regel göras emellertid viktiga avvikelser. Sålunda skall vardera parten vidkännas sin kostnad, om saken varit så mörk och tvivelaktig, att den tappande haft skäl原因 till rättegång, eller man kommit sin motpart på edgång. Tillika stadgas i 4 §, att om man har underrätts dom för sig men tappar i hovrätt, kostnaderna böra kvittas, om ej domaren i något mål finner sådana omständigheter föreligga, att endera dock bör gälda rättegångskostnad. Enligt sistnämnda lagrum skall vidare vardera parten bära sin kostnad, om i saken äro flera käromål och parterna ömsom vinna och tappa. Bakom dessa bestämmelser torde ligga den upp-

fattningen, att ersättning för rättegångskostnad är att anse som skadestånd och att skyldighet att ersätta sådan kostnad kan åläggas den tappande parten, allenast då det kan tillräknas honom som skuld, att saken kommit under domstols prövning.

Såsom processkommissionen framhållit kan någon tvekan icke råda därom, att en reform av reglerna om skyldighet för part att gälda rättegångskostnad bör bygga på grundsatsen, att denna skyldighet i princip skall bestämmas med hänsyn till målets utgång, oberoende av om det kan läggas den tappande parten till last att rättegång kommit till stånd. Rättegångens syfte att bereda rättskydd skulle endast ofullständigt uppnås, om icke den vinnande parten tillika finge gottgörelse för de kostnader han ådragit sig för att göra sin rätt gällande. Och vetskapen, att den tappande parten i allmänhet måste bära såväl sina egna som motpartens rättegångskostnader, är ägnad att avhålla från obefogade rättegångar. Huvudregeln bör därför även framdeles vara, att den part, som förlorar i huvudsaken, är pliktig att ersätta motpartens rättegångskostnad. Ett strängt genomförande av denna grundsats skulle emellertid stundom leda till obilliga resultat. I vissa fall är det nödvändigt, att hänsyn toges till subjektiva omständigheter å endera partens sida och frågan om ersättningskyldighet sålunda i viss utsträckning göres beroende av partens förhållande före eller under rättegången. Stundom påkallar även målets beskaffenhet, att ersättningskyldigheten bestämmas efter annan grund än målets utgång. Med hänsyn härtill böra vissa undantag göras från den nyss angivna huvudregeln. Dessa undantag böra emellertid vara mera begränsade än de nuvarande och, om möjligt, bestämmas på sådant sätt, att de främja en fast praxis. Omfördälda undantag ha upptagits i 2, 3 och 6 §§ i detta kapitel. Dessutom givas i andra författningar särskilda föreskrifter angående skyldigheten att gälda rättegångskostnad. Exempel härå erbjuda 5 och 7 §§ lagen den 14 juni 1907 om servitut, 67 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation och 6 § lagen den 28 juni 1918 om rätt att över annans mark framdraga ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

Det förutsättes, att liksom för närvarande särskilda regler skola gälla om skyldighet för utlänning att i vissa fall ställa säkerhet för rättegångskostnad.

2 §.

För de fall, då på grund av föreskrift i lag förhållandet mellan parterna icke kan regleras annorledes än genom rättegång, såsom då fråga är om upplösning av äktenskap eller om äktenskaplig börd, skulle det ej sällan vara obilligt, om den tappande parten alltid skulle ersätta motpartens rättegångskostnad. I vissa av dessa mål, t. ex. då talan efter förut vunnit hemskillnad föres om äktenskapsskillnad, är det ej sällan en tillfällighet, vilken av parterna som väcker talan. Om i mål, varom nu är fråga, talan omedelbart medgives eller parternas förhållande före eller under rättegången eljest ger anledning därtill, synes möjlighet böra finnas att kvitta kostnaderna. Huvudregeln bör dock vara, att den vinnande parten erhåller gottgörelse för sin kostnad. I enlighet härmed har förevarande paragraf avfattats.

3 §.

Såsom erinrats vid 1 § skall enligt gällande rätt envar av parterna bära sin rättegångskostnad, när saken finnes ha varit så mörk och tvivelaktig, att man haft skäligen orsak till rättegång. Härmed avses såväl att rättsfrågan varit oviss som att tvivel förelegat beträffande de faktiska omständigheterna. Erfarenheten har visat, att detta stadgande givit anledning till en i hög grad växlande praxis. I många fall har bestämmelsen erhållit en mycket vidsträckt tillämpning och domstolarna varit alltför benägna att av hänsyn till den tappande parten kvitta kostnaderna. Föreskriften är även i övrigt mindre lämplig. Ett strängt genomförande av densamma, då rättsfrågan ger anledning till tvekan, bör leda till att kostnaderna kvittas, om inom domstolen förekommit skiljaktiga meningar i nämnda fråga och i varje fall, då högre rätt därutinnan ändrat lägre rätts dom. En sådan utgång är med hänsyn till den vinnande partens behov av rättsskydd icke tilltalande. Även då ovisshet råder rörande det faktiska läget mellan parterna, synes den tappande parten närmast att bära alla de med rättegången förbundna kostnaderna. Med hänsyn till det anförda har i förslaget icke upptagits någon bestämmelse om kvittning, då saken varit mörk och tvivelaktig.

Ehuru sålunda förslaget icke i allmänhet medgiver kvittning av kostnaderna allenast därför, att den tappande parten haft skäl till rättegång, bör såsom framhållits vid 1 § i vissa fall hänsyn tagas till parternas förhållande. Undantagen från huvudregeln böra emellertid starkt begränsas.

Då i 1 § föreskrives, att den tappande parten skall ersätta motpartens rättegångskostnad, förutsättes, att rättegången varit nödvändig för tillvaratagande av den sistnämndes rätt. Har rättegången icke varit erforderlig, synes den part, som uppsåtligen eller genom försummelse föranlett rättegången, böra ersätta de därigenom uppkomna kostnaderna, även om han vinner målet. Detta kan vara fallet t. ex. då innehavare av skuldebrev, betalbart vid anfordran, utan att förut ha krävt gäldenären väcker talan om utfående av beloppet och svaranden omedelbart medgiver talan och erbjuder betalning. Det bör gälla, även då svaranden före rättegången erbjudit sig att fullgöra kärandens anspråk till en del eller med visst förbehåll och rätten, då käranden väcker talan beträffande anspråket i dess helhet, bifaller denna allenast så vitt den medgivits. Däremot kan rättegång icke anses onödig, om svaranden visserligen medgivit kärandens anspråk, men denne dock för att förmå svaranden att fullgöra anspråket eller för att erhålla verkställighet varit nödsakad att utverka dom därå. Den vinnande parten kan även ha med uppsåt eller genom oaktsamhet föranlett onödig rättegång, därest han underlåtit att för motparten uppgiva omständighet, som otvetydigt ådagalägger partens rätt och varom motparten varken ägt eller bort äga kännedom, t. ex. då ett dödsbo väcker talan om betalning för fordran och gäldenären först i rättegången med kvitto styrker, att han fullgjort betalning, varom någon upplysning ej kunnat erhållas ur den dödes räkenskaper. I dylikt fall måste i regel antagas, att därest motparten på förhand erhållit kunskap om nämnda omständighet, saken ej kommit till domstol. Om försummelse på sätt nu berörts ligger den vinnande par-

ten till last, bör han i regel icke blott bära sina egna kostnader utan även förpliktas att ersätta kostnader, som vållats motparten. Möjlighet bör emellertid finnas att på grund av omständigheterna låta vardera parten vidkännas sina kostnader. Härvid bör hänsyn tagas till den tappande partens förhållande och särskilt beaktas, om försummelse ligger även honom till last. Av betydelse kan även vara, att tappande part, som före rättegången erbjudit prestation i enlighet med vad sedan utdömes, under rättegången frånträtt sitt erbjudande och bestritt talan i dess helhet.¹

Även i ett annat fall synas skäl föreligga att göra undantag från regeln om den tappande partens skyldighet att ersätta rättegångskostnad, nämligen då utgången i målet berott av omständighet, varom han före rättegången varken ägt eller bort äga kännedom. Med dylik omständighet avses endast faktum, som varit av omedelbar betydelse för utgången. Som exempel härå kan anföras, att i en tvist angående testamentsklander testamentstagaren, som åberopar ett i laga form upprättat testamente med fullständig vittnesmening, dock förlorar målet därför att det visas, att testamentsgivaren vid testamentets upprättande icke varit vid fullt förstånd och testamentstagaren icke ägt kännedom härom. I dylikt fall synes möjlighet böra finnas att kvitta kostnaderna. Befogenheten att kvitta kostnaderna måste emellertid utnyttjas med stor försiktighet. I allmänhet torde nämligen den tappande parten skäligen böra själv bära följderna av att han saknade kännedom om den för utgången avgörande omständigheten, såsom då kärande fordrat betalning för skuldebrev, som under rättegången visas vara förfalskat. Det förhållandet, att den tappande parten före rättegången saknar kunskap om de bevis, som motparten ämnar åberopa, kan icke i och för sig vara anledning att befria honom från skyldighet att ersätta motpartens kostnader. Därest den tappande parten, sedan han erhållit kunskap om omständighet, som tydligt ådagalägger det berättigade i motpartens talan, dock fortsätter rättegången, kan han icke undgå skyldighet att gälda därigenom uppkomna kostnader.

4 §.

Enligt 21 kap. 4 § R.B. skall, då i saken äro flera käromål och parterna ömsom vinna och tappa, envar bära sina rättegångskostnader. Emellertid ha i praxis vissa avvikelser skett från denna regel. Om det är uppenbart, att ett käromål, som bifallits, dragit större kostnader än ett annat, som ogillats, torde ersättning i allmänhet tillerkännas käranden med ett efter skälighetsgrunder jämkat belopp. Därest parts talan ogillats, såvitt angår ett mindre betydande käromål eller ett käromål, som ej föranlett särskilda kostnader, men hans talan i övrigt bifallits, har han erhållit full gottgörelse för sina kostnader. I de fall, då en uppdelning av kostnaderna på de olika käromålen kan ske, torde detta stundom äga rum. I huvudsak likartade regler ha tillämpats, då i målet förekommit endast ett käromål, som delvis bifallits. I dylikt fall pläga i allmänhet kostnader utdömas till fullo. Därest

¹ Se N.J.A. 1937:162.

den del, som bifallits, varit allenast en ringa del av vad käranden yrkat, plägar emellertid ersättning tillerkännas honom med jämkat belopp eller ock kostnaderna kvittas. Likaså har, då särskilda kostnader uppkommit för den del av saken, däri käranden tappat, han i vissa fall förpliktats att bära dessa kostnader.

Den praxis, som sålunda utbildats, synes böra bibehållas. Några detaljerade bestämmelser härom torde emellertid icke kunna meddelas. Det bör läggas i rättens hand att utdöma ersättning i den omfattning, som med hänsyn till omständigheterna finnes skälig, eller att kvitta kostnaderna. I enlighet härmed har förevarande paragraf avfattats. Vid tillämpning av densamma bör fasthållas, att såvitt partens talan bifalles, han bör erhålla ersättning för sina kostnader i denna del av målet. Är den del, däri hans talan ogillats, av underordnad betydelse, bör full ersättning tilläggas honom. Den omständigheten, att skadestånd eller annan fordran, som är beroende av rättens uppskattning, utdömes med lägre belopp än parten fordrat, torde endast i särskilda fall böra medföra ett frångående av huvudregeln, att den tappande parten skall gälda kostnaderna.

5 §.

För att fråga skall uppkomma om skyldighet för tappande part att ersätta rättegångskostnad erfordras icke, att målet upptagits till saklig prövning. Part bör även eljest anses som tappande, då rättens avgörande gått honom emot. Ehuru det i viss mån ligger i sakens natur, har i tydlighetens intresse i första stycket av denna paragraf uttalats, att då parts talan avvisas, parten skall anses som tappande. Härav följer, att hans skyldighet att ersätta rättegångskostnad skall bedömas enligt de i föregående paragrafer givna reglerna.

I de fall, då käranden återkallar sin talan eller denna eljest avskrivs, kan däremot icke regeln om ersättningsskyldighet för den tappande parten omedelbart tillämpas. Emellertid synes härvid käranden i regel böra vara skyldig att gälda motpartens kostnader. Detta bör gälla, även då på grund av kärandens utelämnande hans talan i målet förklaras förfallen. Avskrivs målet, därför att båda parterna uteblivit, erfordras intet yttrande rörande kostnaderna. Enligt 13 kap. 5 § kan, då i mål, varom förlikning är tillåten, käranden återkallar sin talan, svaranden yrka, att målet dock prövas. Sker dylik prövning, bliva vanliga regler om ersättning för rättegångskostnad tillämpliga. Om däremot svaranden icke begär dom i saken men fordrar gottgörelse för sina kostnader å målet, bör käranden i allmänhet förpliktas att ersätta dessa kostnader. De nu angivna reglerna böra emellertid icke vara utan undantag. I vissa fall äro omständigheterna sådana, att frågan om kostnaderna bör bedömas på annat sätt. Särskilt gäller detta för det fall, att käranden återkallat sin talan på den grund, att svaranden efter talans väckande fullgjort det anspråk, som gjorts gällande i rättegången. I dylikt fall har käranden i sak vunnit målet, och han bör i regel erhålla gottgörelse för sina kostnader. Om käranden återkallat sin talan t. ex. i mål om äktenskapsskillnad därför att svaranden avlidit, eller i mål om utfående av lös sak därför att denna förstörts genom olyckshändelse

eller eljest sådana förhållanden inträtt, att ett vidhållande av talan är ändamålslost och det kan antagas, att kärandens talan skulle ha bifallits, kan anledning föreligga att kvitta kostnaderna eller i något fall tillerkänna käranden gottgörelse för sina kostnader. Stundom kan anledning till kvittning föreligga, då käranden återkallar sin talan och svaranden trots att han kan påkalla målets avgörande underlåter detta. Med hänsyn till vad nu anförts har i andra stycket av förevarande paragraf intagits föreskrift, att då parts talan avskrivs, han skall gälda motpartens kostnader. Befogenhet har emellertid tillagts rätten att, när omständigheterna föranleda därtill, tillerkänna honom gottgörelse för kostnaderna eller förordna, att kostnaderna skola kvittas.

Då parterna förlikas, avser i regel överenskommelsen även rättegångskostnaderna. Härvid bör förlikningen lända till efterrättelse. Om detta ej är fallet, torde enligt gällande rätt¹ domstolen avgöra frågan om rättegångskostnaderna med hänsyn till omständigheterna i målet. Emellertid synes det mindre lämpligt, att rätten på detta sätt ingår på ett bedömande av det rättsförhållande, som genom förlikningen avgjorts. Ett enklare förfarande vinnes, därest som huvudregel uppställs, att vardera parten skall vidkännas sina kostnader. Stadgande härom har intagits i tredje stycket.

6 §.

Liksom enligt 3 § part, som uppsåtligen eller genom försummelse föranlett onödig rättegång, skall ersätta därigenom vållade kostnader, bör part, som genom försumlig processföring förorsakar onödiga kostnader, vara pliktig att ersätta dessa. Föreskrift härom torde vara ägnad att främja snabbhet och koncentration i förfarandet. Regeln bör därför vara, att part, som genom vårdslöshet eller försummelse i rättegången vållar kostnad för motparten, skall gottgöra denna kostnad, oavsett huru i övrigt förordnas beträffande kostnaderna å målet. Av denna regel följer, att parten är ersättningsskyldig även beträffande sådan motpartens kostnad, som han uppsåtligen förorsakat. Försummelse, varom nu är fråga, föreligger t. ex. då parten uteblir från förhandling eller underlåter att efterkomma rättens föreläggande om personlig inställelse eller företeende av skriftlig handling eller föremål, som erfordras såsom bevis. Detsamma gäller, om parten underlåter att i rätt tid fullständigt angiva sin ståndpunkt i målet, såsom då han vid huvudförhandlingen åberopar nya omständigheter till grund för sin talan eller först vid huvudförhandlingen gör invändning om att målet ej bör upptagas till prövning, liksom då han icke i god tid före huvudförhandlingen uppger de bevis han vill åberopa. Part kan även ådraga sig ersättningsskyldighet genom att framställa påståenden eller invändningar, som han insett eller bort inse sakna fog, och därigenom nödvändiggöra för motparten att förebbringa bevisning för deras gendrivande. Om sålunda i ett mål om köp av lös egendom, däri köparen kräver avtalets hävande på grund av fel i varan, säljaren utan grund gör invändning om att köparen ej i rätt tid framställt anmärkning mot varan och denne nödgas förebbringa bevisning för att

¹ Se N.J.A. 1933:504.

reklamation skett, bör säljaren vara skyldig att ersätta kostnaderna för denna bevisning, även om köparens talan om köpets hävande ogillas.

För att i nu avsedda fall ersättningsskyldighet skall föreligga erfordras, att partens vårdslöshet eller försummelse vållat uppskov i målet eller eljest försakat motparten kostnader, såsom då huvudförhandlingen måst inställas eller uppskjutas för den försumlige partens hörande eller för att bereda motparten tillfälle att bemöta av parten anförda omständigheter eller då motparten fått vidkännas utgifter för bevisning, som föranletts av partens ogrundade påståenden. Om part framställt obefogade invändningar men dessa avvisats, utan att målet uppskjutits eller motparten nödgats ikläda sig särskilda kostnader, kan ersättningsskyldighet ej föreligga. Däremot kan parten i vissa fall enligt 9 kap. 3 § dömas till ansvar.

En förutsättning för ersättningsskyldighet är, att den försumliga processföringen kan tillräknas parten. Har parten t. ex. för utevaron haft laga förfall, kan ersättningsskyldighet ej åläggas honom. Det kräves emellertid icke, att parten personligen gjort sig skyldig till försummelse. Parten måste i detta hänseende bära följderna av sitt ombuds handlingar. En sådan ordning följer av fullmaktsförhållandet och är nödvändig med hänsyn till motpartens intresse att erhålla gottgörelse för sina kostnader. Att ersättningsskyldighet kan uppkomma även för ombudet, följer av 7 §. Därest rätten med stöd av 11 § fördelar skyldigheten att bära ersättningen mellan parten och ombudet, kan rätten förplikta ombudet att i förhållande till parten svara för de kostnader, som ombudet förorsakat.

I de fall, varom nu är fråga, bör ersättningsskyldigheten omfatta den merkostnad, som vållats genom partens försummelse t. ex. för motpartens eller vittnens inställelse, då förhandling uppskjutits, eller för framläggande av utredning, som vid riktig processföring varit onödig. Därest med hänsyn till målets utgång eller eljest den försumlige parten i övrigt är berättigad till gottgörelse för sina kostnader, skall sålunda en avräkning ske mellan de olika kostnadsbeloppen.

Den nu angivna bestämmelsen är tillämplig, även då på grund av parts utevaros tredskodom meddelas mot honom samt han därefter söker återvinning och i återvinningsmålet får bifall till sin talan. Båda målen skola härvid med hänsyn till kostnaderna behandlas som en enhet, och den i det senare målet vinnande parten i regel, även om han med hänsyn till utgången är berättigad att erhålla gottgörelse för sina kostnader, gälda de ytterligare kostnader, som genom hans utevaros tillskyndats motparten. Han torde sålunda i allmänhet bliva skyldig att gälda huvuddelen av motpartens kostnader i det tidigare målet. Såsom redan antytts föreligger ej dylik skyldighet, om parten i återvinningsmålet visar, att han för sin utevaros haft laga förfall.

7 §.

I de fall, då part är pliktig att ersätta motpartens rättegångskostnad, synes skyldighet även böra kunna åläggas partens ställföreträdare, ombud eller biträde att gottgöra kostnad, som denne förorsakat genom vårdslöshet eller för-

summelse. En sådan möjlighet är av särskild betydelse i en rättegångsordning, som icke föreskriver advokatmonopol, och där man sålunda måste räkna med att parternas talan i åtskilliga fall kommer att föras av icke rättsbildade ombud. Det måste anses skäligt, att ombud eller annan företrädare för part blir ersättningsskyldig för sådana kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse från hans sida. Detta bör gälla, vare sig partens ersättningsskyldighet grundas å att han tappat målet eller beror på att han, trots att han vunnit målet, skall enligt 3 eller 6 § ersätta motpartens kostnader eller någon del därav. Ersättningsskyldighet kan sålunda uppstå för såväl den tappande som den vinnande partens företrädare. För att sådan skyldighet skall kunna åläggas måste emellertid företrädaren ha gjort sig skyldig till förfarande, som avses i någon av nämnda paragrafer. Därest ersättningsskyldighet skall kunna grundas på att företrädaren framställt obefogad invändning, måste sålunda krävas, att han själv insett eller bort inse, att invändningen saknat fog.

För att det nu berörda stadgandet skall erhålla någon egentlig betydelse torde vara nödvändigt, att rätten erhåller befogenhet att utan yrkande ålägga parts företrädare ersättningsskyldighet, varom här är fråga.

Av föreskriften i 12 kap. 20 § följer, att då någon, som uppträder såsom ombud, icke kan styrka sin behörighet härtill, han är skyldig att ersätta de kostnader, som vållas genom hans åtgärder.

Om skyldighet för vittne eller sakkunnig att ersätta kostnad, som vållas genom hans försummelse, stadgas i 36 kap. 23 § och 40 kap. 16 §.

8 §.

Enligt 21 kap. 3 § R.B. skall skyldigheten att ersätta rättegångskostnad omfatta allt vad den ersättningsberättigade varit trängd att kosta å saken. Det har vid olika tillfällen anmärkts, att domstolarna, särskilt överrätterna, ofta bestämma ersättningen till lägre belopp än partens verkliga kostnader för rättegångens förande. Med hänsyn härtill synes böra stadgas, att ersättningen skall fullt motsvara partens kostnad, såvitt denna skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt. Till dylik kostnad skall i främsta rummet räknas kostnad, som uppkommit under rättegången, såsom för uppsättande av stämning och andra handlingar, för delgivning, parts inställelse, ersättning till vittnen och sakkunniga och för rättegångsavgifter. Hänsyn skall även tagas till kostnad, som varit erforderlig för ett ändamålsenligt förberedande av partens talan. Hit kan hänföras t. ex. kostnad för anskaffande av bevisning och för säkerställande av partens anspråk genom kvarstad eller skingringsförbud. I vad mån dylika åtgärder, såsom besiktning av levererad vara eller arkivforskning, varit påkallade för rättegången eller fyllt även andra syften, är att bedöma efter omständigheterna. För att ersättning skall utgå bör krävas, att kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Avgörande bör härvid vara, huruvida parten vid tiden för vidtagande av den åtgärd, som föranlett kostnaden, haft skäl att anse åtgärden erforderlig. Om sålunda part inskaffar bevisning för vederläggande av ett från motsidan gjort påstående, är han berättigad till gottgörelse för härigenom uppkommen kostnad, även om mot-

parten sedermera återtager sitt påstående och bevisningen på grund därav blir onödig. Har ersättning utgått till vittne, vars hörande ej varit av betydelse för målets avgörande, bör frågan om partens rätt att erhålla gottgörelse för vad han sålunda utgivit bedömas ur samma synpunkt. Kostnad, som redan då åtgärden vidtogs bort framstå som onyttig, bör ej i något fall ersättas.

Det har ansetts böra särskilt framhållas, att i kostnad för rättegångens förberedande och talans utförande skall inräknas även arvode till ombud eller biträde. Arvodet synes böra bestämmas med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av ombudets eller bitrådets arbete för uppdragets utförande och bör icke ställas i direkt beroende av antalet inställelser. Då inställelserna ingå bland de omständigheter, som bestämma arbetets omfattning, kunna emellertid antalet inställelser och den tid, som åtgått härför, medelbart vara av betydelse för arvodets belopp. De kostnader, som föranletts av ombuds eller bitrådes inställelse vid rätten, såsom resekostnader eller kostnader för uppehälle eller tidspillan, böra icke ingå i arvodet utan beräknas för sig. Ej heller böra i arvodet inräknas andra kostnader för uppdragets fullgörande såsom kostnad för utskrifter eller andra utlägg. Regeln, att kostnad skall ersättas, endast såvitt den skäliga varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt, bör tillämpas även å den merkostnad, som part ådragit sig genom att anlita ombud från avlägsen ort eller ombud, vars anlitande eljest varit särskilt dyrbart. Avgörande bör härvid vara, huruvida partens talan kunnat på lika tillfredsställande sätt utföras för mindre kostnad.

Det synes skäligt, att i rättegångskostnad även inräknas ersättning för arbete och tidspillan, som förorsakats parten. Härmed avses allenast arbete och tidspillan, som direkt påkallats av rättegångens förberedande och utförande, men icke arbete eller tidspillan, som eljest förorsakats av mellanhandet med motparten. Än mindre kan parten erhålla gottgörelse för obehag eller lidande, som tillskyndats honom genom rättegången, eller för förlust, som ej omedelbart föranletts av rättegången, såsom då parten genom denna hindrats att fullgöra ett åtagande eller att träffa ett förmånligt avtal. För att ersättning skall utgå för arbete erfordras icke, att detta arbete utförts av parten själv. Det kan ha verkställts av hans personal eller av annan för partens räkning. Gottgörelse för tidspillan omfattar ej blott ersättning för förlorad arbetsförtjänst utan även skäligt vederlag för den ekonomiska uppoffring det eljest kan ha inneburit för parten att han nödgats använda tid för rättegångens förande.

9 §.

Beträffande det fall, att flera parter å samma sida skola förpliktas att utgiva ersättning för rättegångskostnad, gives i gällande rätt icke någon bestämmelse. I praxis ha emellertid i åtskilliga fall¹ tappande parter på motpartens yrkande förpliktats att solidariskt gälda rättegångskostnad. Regeln om solidarisk ansvarighet synes på sätt processkommissionen framhållit böra gälla i

¹ Se N.J.A. 1893:500; 1894:223; 1898:463; 1900:158.

alla fall, då rättegångskostnad skall ersättas av flera medparter. Sådan ansvarighet bör emellertid tillämpas endast då parterna intagit väsentligen samma ställning i rättegången och därmed kunna anses ha samfällt givit anledning till de kostnader, varom är fråga. Detta torde alltid gälla vid nödvändig processgemenskap. Om part genom vårdslöshet eller försummelse vållat särskild kostnad, bör dock denna kostnad bäras av honom. Har särskild kostnad uppkommit i viss del av målet, som angår allenast någon av parterna, bör även han ensam ersätta denna kostnad. Därest fordringsägare, som i samma mål instämt gäldenären och en borgesman, får bifall till sin talan och härför nödgats förebbringa särskild bevisning för att styrka borgensförbindelsens giltighet, skall kostnaden för den bevisningen ersättas av borgesmannen.

Då parts ställföreträdare, ombud eller biträde genom vårdslöshet eller försummelse ådragit sig skyldighet att jämte parten ersätta därigenom vållad kostnad, torde de böra solidariskt svara för denna.

10 §.

Av 13 kap. 7 § framgår, att då käranden under rättegången överlåter det, varom tvistas, å annan, denne utan ny stämning äger övertaga kärandens talan i målet. Käranden kan emellertid icke genom förvärvarens inträde i rättegången befrias från den eventuella skyldighet han redan ådragit sig att svara för rättegångskostnaderna. Å andra sidan måste förvärvaren genom sitt inträde ha iklätt sig ansvar för samtliga kostnader. Finnes motparten berättigad till gottgörelse för sina kostnader, torde därför den förutvarande och den nye käranden böra svara solidariskt för den kostnad, som uppkommit före övertagandet. Den kostnad, som uppkommit därefter, bör bäras av den nye käranden ensam. Beträffande den tidpunkt, då kostnaden skall anses ha uppkommit, torde i vissa fall hänsyn böra tagas till tidpunkten för den åtgärd, som föranlett kostnaden, och ej till den, då kostnaden utgått, såsom då svaranden före övertagandet påkallat förhör med vittne och vittnet höres först efter övertagandet.

Sker överlåtelse å svarandesidan i processen och inträder förvärvaren enligt 13 kap. 7 § i den förutvarande svarandens ställe, synes den nye svaranden ensam böra ansvara för rättegångskostnaden. Motpartens intresse tillgodoses därigenom, att enligt nyssnämnda lagrum inträde icke kan ske utan hans samtycke.

Därest på grund av stadgandet i 13 kap. 7 § tredje stycket förvärvaren vid sidan av överlåtaren inträtt i rättegången, gälla beträffande deras skyldighet att ersätta rättegångskostnaderna reglerna i 9 § förevarande kapitel. Härav torde i regel följa, att överlåtaren och förvärvaren bliva skyldiga att solidariskt ersätta kostnaderna med den jämkning, som kan föranledas av första stycket andra punkten i sistnämnda paragraf.

11 §.

Då två eller flera äro skyldiga att solidariskt utgiva ersättning för rättegångskostnad, torde rätten böra äga befogenhet att bestämma, hur kostnaden

skall av dem slutligen bäras. Billigheten kräver, att den som nödgats erlægga hela det utdömda beloppet av övriga ersättningsskyldiga erhåller gottgörelse för vad som skäligen kan anses belöpa å dem. Denna grundsats torde i viss utsträckning tillämpas i gällande rätt.¹ Principen bör gälla både då i huvudmålet fråga uppkommer om ersättningsskyldighetens fördelning och då särskild rättegång föres därom. I regel torde rätten i själva målet ha material för bedömande av frågan om ersättningsskyldighetens fördelning, och det synes därför lämpligt, att rätten erhåller möjlighet att i samband med kostnadens utdömande besluta i nämnda fråga. Beslut härom bör ej meddelas, med mindre någon av de betalningsskyldiga framställer yrkande därom. Emellertid synes det icke nödvändigt, att denna fråga upptages i själva målet. Den som erlagt beloppet bör ha möjlighet att i särskild rättegång föra talan mot övriga betalningsskyldiga. Att märka är, att då ombud förpliktas att jämte huvudmannen ersätta rättegångskostnad, ombudet ofta icke kan i huvudmålet begära fördelning av ersättningsskyldigheten mellan dem.

Fördelning av betalningsskyldigheten torde i regel, då fråga är om flera medparter, böra ske med hänsyn till den andel de äga i själva saken. Har någon av dem givit anledning till särskild kostnad, kunna förhållandena vara sådana, att han ensam bör svara härför. Då parts ombud på grund av vårdslöshet eller försummelse är skyldig att jämte huvudmannen ansvara för viss kostnad, t. ex. för kostnad, som vållats genom att ombudet ej inställt sig vid förhandlingen, bör ombudet kunna förpliktas att bära hela denna kostnad.

12 §.

Såsom framhållits vid 14 kap. 11 § har intervenient i vissa fall ställning av part i rättegången. I dylikt fall gäller detta även beträffande rättegångskostnad. Härvid bliva således reglerna om flera medparter tillämpliga, och intervenienten är i allmänhet jämte intervenenten solidariskt ansvarig för nämnda kostnad. Det är emellertid tydligt, att i många fall vid kostnadernas fördelning mellan intervenient och intervent den sistnämnde kan komma att få bära huvuddelen av kostnaderna.

Vad angår det fall, att intervenienten icke har ställning av part, synes han dock böra likställas med part, såvitt angår de kostnader, som förorsakats av hans deltagande i rättegången. Detta gäller både hans rätt att få ersättning och hans skyldighet att gottgöra motsidan. Är intervenienten på den vinnande sidan, bör han sålunda i regel av interventens motpart få ersättning för sina kostnader såväl för inträdet i rättegången som för utförande av talan i denna. Kvittas kostnaderna mellan parterna, torde i allmänhet även intervenienten böra bära sin kostnad. Om däremot interventens motpart finnes berättigad till kostnadsersättning, bör även intervenienten vara betalningspliktig. Hans skyldighet synes dock ej böra omfatta annat än den merkostnad, som förorsakats motparten genom interventionen. I den mån kostnader för motparten uppkommit genom åtgärder, som företagits av intervenienten och interventen gemensamt,

¹ Se N.J.A. 1937: 264.

synes intervenienten icke böra vara betalningsskyldig för dem. Det torde vara tydligt, att intervenienten icke är pliktig att gälda de särskilda kostnader, som vållats genom interventionen. Skyldighet att gälda dessa kostnader torde ej kunna åläggas honom, ens då han återkallat sin i målet förda talan.

13 §.

I åtskilliga fall skall enligt förslaget kostnad för bevisning utgå av allmänna medel. Bestämmelser härom givas i 36 kap. 24 §, 38 kap. 7 §, 39 kap. 4 och 5 §§ samt 40 kap. 17 §. Av 5 kap. 8 § framgår, att även ersättning till tolk skall utgå av allmänna medel. Har på grund av nämnda bestämmelser ersättning eller förskott därå utgått av allmänna medel, synes beträffande parternas skyldighet att ersätta sådan kostnad böra gälla vad i detta kapitel stadgats om skyldighet att gottgöra motparts rättegångskostnad. Finnes part skyldig att ersätta motpartens kostnader, bör han sålunda även återbetala vad som utgivits av allmänna medel. Kvittas kostnaderna mellan parterna, böra dessa i regel till hälften var återgälda statsverkets utlägg. Därest part genom försummelse, som avses i 6 §, förorsakat särskild kostnad för det allmänna, bör han dock ensam ersätta denna. Enligt 36 kap. 24 §, 39 kap. 4 § och 40 kap. 17 § skall i vissa fall kostnad för bevisning enligt rättens beslut utgivas av parterna en för båda och båda för en. Vilken av parterna, som kommer att få betala det av rätten fastställda beloppet, blir i regel i första hand beroende av mot vilken av dem den ersättningsberättigade vänder sig för beloppets utfående. Om en part utgivit ersättning, varom nu är fråga, och han finnes berättigad till gottgörelse för sina kostnader, skall han enligt den allmänna regeln om ersättningsrättens omfång av motparten erhålla gottgörelse även för detta utlägg. Därest rättegångskostnaderna mellan parterna kvittas, synes det icke rimligt, att den som utgivit beloppet skall ensam svara för detta. För dylikt fall bör rätten, om ej annat föranledes av stadgandet i 6 §, kunna förordna, att motparten skall ersätta hälften av vad parten sålunda utgivit.

Såsom framgår av reglerna om förfarandet kan rätten i vissa fall, då saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, förordna, att part skall hämtas till rätten. Då för att hämtning skall ifrågakomma förutsättes, att parten åsidosatt föreläggande att komma tillstädes eller infinna sig personligen, bör enligt grunderna för 6 § parten ersätta statsverkets kostnader för hans hämtande, oberoende av huru i övrigt förordnas beträffande kostnaderna i målet.

I 33 kap. 26 § föreskrives, att kostnad för delgivning i vissa fall skall gäldas av statsmedel. Denna kostnad skall slutligen stanna å statsverket; ersättningsskyldighet kan alltså icke åläggas part.

Slutligen har i paragrafen intagits en erinran om att särskilda bestämmelser gälla rörande återgäldande till statsverket av kostnader, som utgått av allmänna medel i anledning av att part åtnjutit fri rättegång.

14 §.

Enligt 21 kap. 1 § R.B. skall part, som vill fordra betalning för rättegångskostnad, om han utfört sin talan skriftligen, genast ingiva förteckning därå

och, om han gjort det muntligen, omedelbart angiva, vari kostnaden består. Gör han det ej, innan saken företages till avgörande, må han ej vidare föra talan beträffande kostnaden i den instansen. Rätten må dock tillägga parten ersättning för stämning och vadepenningar så ock domslösen, när det finnes skäligt. De nu nämnda reglerna torde böra i huvudsak bibehållas. För utdömande av rättegångskostnad bör sålunda fordras, att parten gör yrkande därom och förtecknar kostnaden. Dock synes parten böra äga att utan yrkande erhålla gottgörelse för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut. Detta kan särskilt komma att tillämpas, då mål avgöres i ena partens utevaro. Det kunde ifrågasättas att oberoende av yrkande tillerkänna part gottgörelse även för andra kostnader, därest upplysning om storleken av dessa kostnader, såsom beträffande delgivningskostnad eller ersättning till vittnen, kunde erhållas ur handlingarna. Emellertid synes det icke lämpligt att ålägga rätten att självmant söka utröna, vilka kostnader parten haft. Yrkande bör framställas, innan handläggningen avslutats. Beträffande fråga, som avses i 13 §, bör rätten däremot självmant meddela beslut.

Från regeln, att part, som vill fordra betalning för sin rättegångskostnad, skall framställa yrkande därom och förteckna kostnaden, innan saken företages till avgörande, göres i 21 kap. 2 § R.B. det undantaget, att om kostnaden är sådan, att parten ej genast kan veta eller nämna den, han må förbehålla sig att föra särskild rättegång därom. Med hänsyn till den ringa praktiska betydelsen av möjligheten för part att föra särskild talan om rättegångskostnad har någon motsvarighet till nämnda stadgande ej upptagits i förslaget.

I 24 kap. 3 § sista punkten R.B. föreskrives, att om rättegångskostnad dömes tillika med huvudsaken. Det kunde ifrågasättas, att i likhet med vad som tillämpas i vissa främmande länder rätten i sin dom endast skulle bestämma, hur rättegångskostnaderna skulle gäldas, och kostnadernas belopp därefter fastställas av en ledamot av domstolen eller en tjänsteman vid denna. Härigenom skulle vinnas, att rätten befriades från uppgiften att pröva de i partens kostnadsräkning upptagna beloppen och att en noggrannare granskning därav skulle kunna ske vid ett enklare förfarande. Bestämmandet av kostnadernas belopp är emellertid i flertalet fall mycket enkelt och kan utan större besvär ske i samband med prövning av saken. Beloppet är dessutom ofta av betydelse för parterna vid bedömande av huruvida de skola överklaga domen i sak. På grund härav har i andra stycket av förevarande paragraf intagits föreskrift, att rätten, då den avgör målet, samtidigt skall meddela beslut angående rättegångskostnaden. Tillika skall rätten meddela beslut i fråga, som avses i 13 § första stycket. Om och i vilken omfattning rätten skall i samband med målets avgörande meddela beslut i fråga, som avses i andra stycket av sistnämnda paragraf, regleras genom bestämmelserna om fri rättegång. Vad nu sagts om rättens skyldighet att yttra sig om kostnaderna gäller, vare sig målet avgöres genom dom eller slutligt beslut. Meddelas dom rörande del av målet, torde böra bero av omständigheterna, huruvida samtidigt avgörande skall träffas rörande kostnaderna beträffande denna del eller med avgörande härav skall anstå, till dess rätten helt skilt målet från sig. Därest rättens av-

görande har karaktär av mellandom, t. ex. då rätten i mål om skadestånd i särskild dom finner ersättningsskyldighet föreligga och förklarar frågan om ersättningens belopp vilande, kan beslut om rättegångskostnaderna ej meddelas, förrän även sistnämnda fråga avgjorts. Detsamma torde böra gälla även i vissa fall, då rätten meddelar deldom.

I förslaget har ej intagits föreskrift, att rätten skall i beslut om utdömande av rättegångskostnad i detalj angiva, för vilka kostnader ersättning tillerkänts parten. Ett sådant angivande är i regel, vad angår partens direkta utlägg, av ringa betydelse. Därest gottgörelse tillerkännes parten för arvode till ombud eller biträde, torde särskilt med hänsyn till den betydelse denna post äger för ombudet eller biträdet beloppet härav böra utsättas i beslutet.

15 §.

De i föregående paragrafer upptagna reglerna böra tillämpas, även då mål fullföljes till högre rätt. Av syftet med fullföljdsförfarandet följer, att nämnda grunder skola tillämpas vid fördelning av parternas kostnader i den eller de lägre instanserna, såvitt talan däremot fullföljts. Nämnda kostnader komma sålunda i allmänhet att fördelas med hänsyn till utgången i den högre rätten. Samma grunder böra tillämpas i fråga om de i den högre rätten uppkommande kostnaderna. Fördelningen av sistnämnda kostnader bör sålunda vara beroende av rättegången i den högre rätten. Den förut omnämnda föreskriften i 21 kap. 4 § R.B., att om man har underrätts dom för sig men tappar i hovrätt, kostnaderna i regel böra kvittas, torde ej böra bibehållas.

En tillämpning av de förut i detta kapitel angivna grunderna innebär i första hand, att den part, som tappar i högre rätt, skall ersätta motpartens kostnader därstädes. Denna regel torde böra i flertalet fall tillämpas även beträffande mål, som avses i 2 §. Med tappande part skall enligt 5 § likställas part, vilkens talan i den högre rätten avvisas, ävensom part, vilkens talan i den högre rätten förklaras förfallen. Återkallas parts talan i högre rätt, följer av sistnämnda paragraf, att han i regel skall ersätta motpartens kostnad. Detta torde medföra, att då part, som vädjat, återkallat sin vade-talan, han blir pliktig att gottgöra motparten även kostnader, som uppkommit därigenom, att denne enligt 50 kap. 2 § anslutit sig till vadet. Fullföljes talan å ömse sidor, skola eljest kostnaderna prövas med hänsyn till vardera talan för sig. Fastställes underrättens dom, få parterna anses ha ömsom vunnit och tappat. I dylikt fall är sålunda 4 § tillämplig. Beträffande kostnaderna i högre rätt skola även de i 6 och 7 §§ givna bestämmelserna gälla. Härav följer bland annat, att om part vinner i högre rätt på grund av utredning eller bevisning, som han försummat att åberopa i lägre rätt, han kan bli skyldig att ersätta motpartens kostnader i den högre rätten. Då på grund av den klagande partens utevaro i högre rätt hans talan därstädes förklaras förfallen och målet sedermera på hans begäran återupptages, är han i regel, även om han får bifall till sin talan, skyldig att gottgöra motparten de kostnader, som förorsakats genom utevaron. På grund av stadgandet i 7 § kan, då parts talan i högre rätt ogillas, partens ombud, därest han insett eller bort inse, att änd-

ringssökandet saknat fog, förpliktas att jämte parten ersätta motpartens kostnader i den högre rätten.

Det ligger i sakens natur, att då ett av lägre rätt under rättegången meddelat beslut särskilt överklagas, kostnaderna i den högre rätten skola bestämmas enligt de i det föregående angivna reglerna. Den särskilt fullföljda frågan kommer i den högre rätten att framstå som huvudsak, och utgången i denna del blir i regel avgörande för kostnadsfördelningen i den högre rätten.

En särskild bestämmelse erfordras rörande kostnaderna i högre rätt i det fall, att denna återförvisar målet till lägre rätt. För dylikt fall synes det icke lämpligt, att kostnaden bestämmas med hänsyn till utgången i den högre rätten. Därest den part, på vilkens talan målet återförvisas, sedermera tappar, är det i allmänhet icke rimligt, att han, därför att han kan anses ha vunnit i fråga om återförvisningen, erhåller gottgörelse för sina kostnader i den högre rätten. Det synes lämpligare, att frågan om nämnda kostnader prövas av den lägre rätten, då denna efter återförvisningen avgör målet. Denna ordning medför visserligen, att den lägre rätten får döma rörande kostnaderna i den högre rätten, men detta synes icke ägnat att väcka starkare betänklighet än att t. ex. vid tvist mellan ombud och hans huvudman rörande arvode den lägre rätten kan få bedöma det arbete, som ombudet utfört i högre rätt. Vid prövning i lägre rätt av frågan om kostnaden i den högre rätten skola de i detta kapitel givna bestämmelserna tillämpas. Det kan sålunda inträffa, t. ex. att då part först i högre rätt förebringat utredning, som kunnat framläggas redan i den lägre rätten, och därigenom föranlett målets återförvisande, han, även om han sedermera vinner i sak, bör förpliktas att ersätta motpartens kostnader i den högre rätten.

II. Om rättegången i brottmål.

19 KAP.

Om laga domstol.

De i detta kapitel upptagna reglerna om laga domstol i brottmål förutsätta för sin tillämpning, att brottet är sådant, att det skall bedömas efter svensk lag och åtalas vid svensk domstol. Bestämmelser i detta hänseende äro meddelade i 1 kap. 1 och 2 §§ strafflagen.

1 §.

Såsom processkommissionen anfört bör som allmän regel bibehållas grundsatsen, att behörig domstol i brottmål är den domstol, inom vars område brottet föröfvats (forum delicti commissi). Beträffande frågan, var ett brott skall anses förövat, intar gällande rätt den ståndpunkten, att då den brottsliga verksamheten ägt rum å en ort men den därav följande effekten inträffat å annan

ort, brottet anses förövat å den ort, där den omedelbara verkan av den brottsliges handlande inträffat. Enligt en annan mening, som allmänt antagits i främmande rätt, anses brottet förövat å den ort, där den brottsliga verksamheten ägt rum. Till stöd för denna mening kan anföras, att utredning och bevisning om brottet i allmänhet säkrast och lättast kan åstadkommas vid domstolen i sistnämnda ort. Med hänsyn härtill har i denna paragraf stadgats, att brott skall anses förövat å den ort, där den brottsliga handlingen företogs. Ingå i ett brott flera handlingsmoment, som blott i förening med varandra utgöra brott, t. ex. vid förfalskning enligt 12 kap. 2—5 §§ strafflagen, där för straffbarhet förutsättes, att bruk gjorts av det förfalskade, bör den brottsliga handlingen anses företagen, där det sista handlingsmomentet ägt rum, vid förfalskning alltså den ort, där den brottslige gjort bruk av den förfalskade handlingen. I vissa fall kan tvekan råda, var den brottsliga handlingen företagits, medan det är ställt utom tvivel, var effekten av handlingen inträffat. För undvikande av tvistigheter om forum i sådana fall och med hänsyn även till gällande rätts ståndpunkt har ansetts lämpligt att för det fall, då brottet fullbordats å annan ort än den, där själva handlingen företagits, t. ex. vid ärekränkning genom skrift, stadga, att brottet anses förövat även å den ort, där brottet fullbordats. Härmed avses den ort, där den omedelbara verkan av handlingen inträffat, ej den ort, där den slutliga effekt, som karakteriserar brottet, ägt rum.

Ett brott, som består i en enda handling, kan vara förövat å orter under olika domstolar, t. ex. framförande av oregistrerad bil inom olika domstolars områden eller djurplågeri genom försändande av djur. I sådana fall äga enligt stadgande i första stycket dessa domstolar lika behörighet. Uppenbart är, att envar av nämnda domstolar äger behörighet att döma över brottet i dess helhet, ej blott över den del därav, som faller inom domstolens område.

I första stycket har upptagits en särskild regel rörande forum för brott, som förövats å svenskt fartyg under resa inom eller utom riket. Stadgandet avser endast sådana fall, då brottet förövats under resa. Har det däremot skett i svensk hamn, erfordras ingen särskild regel; om brottet förövats, medan fartyget legat i utländsk hamn, är 2 § tillämplig. Då brottet förövats, medan fartyget befann sig i svenskt farvatten, kan vara svårt och i vissa fall omöjligt att avgöra, inom vilken domstols område det skett. Beträffande brott, som förövats å fartyget under resa utom rikets gränser, kan regeln om forum delicti commissi ej användas. För nu avsedda fall har syntts lämpligt att, i överensstämmelse med vad som gäller enligt 328 § sjölagen, såsom forum upptaga rätten i den ort, dit den misstänkte med fartyget först ankommer eller där han gripits eller eljest uppehåller sig. Av stadgandet framgår, att det sålunda anvisade forum är alternativt i förhållande till forum delicti commissi i fall, då detta kan användas.

Råder ovisshet om var brottet förövats, t. ex. vid brott som begåtts under järnvägsresa, kan enligt andra stycket åtal upptagas av envar av de domstolar, inom vilkas områden det kan antagas ha skett, eller av rätten i den ort, där den misstänkte gripits eller eljest uppehåller sig. Stadgandet av-

ser det fall, då under förundersökningen gärningsorten ej kunnat utrönas och ovisshet därom sålunda råder vid tidpunkten för åtalets väckande. Om det efter åtalets väckande blir utrett, att brottet föröfvats å ort under annan domstol än den, där åtal väckts, medför detta icke, att sistnämnda domstol förlorar sin behörighet. Enligt 7 § har rätten dock möjlighet att överflytta målet till annan behörig domstol.

Den i sista stycket upptagna forumbestämmelsen gäller sådana fall, då flera handlingar, som begåtts å orter under skilda domstolar och som var för sig äro brottsliga, enligt straffrättsliga regler tillsammans utgöra ett enda brott, t. ex. eftergörande av mynt, som upprepas flera dagar efter varandra. Vilken domstol som enligt gällande rätt är behörig i dylikt fall, kan vara föremål för tvekan. Enligt en mening tillkommer behörighet envar av de domstolar, under vilka någon handling företagits, medan en annan mening anser, att den ort, där den sista handlingen företagits, är avgörande. Det har syntts lämpligast att tillägga behörighet åt envar av de domstolar, under vilka handlingen företagits. Även här gäller naturligen, att behörigheten omfattar brottet i dess helhet.

Då flera domstolar äro behöriga att upptaga åtal för samma brott, ankommer det på åklagaren eller vid enskilt åtal målsäganden att avgöra, vid vilken domstol åtalet skall väckas. Domstolen kan icke vägra att upptaga ett åtal blott därför att även annan domstol är behörig. Om åtalsrätt tillkommer flera likställda åklagare, förutsättes, att samverkan dem emellan äger rum, så att åtalet kommer att väckas vid den domstol, som i varje särskilt fall finnes lämpligast. Föreskrift härom bör givas i åklagarinstruktionerna. Kunna åklagarna ej enas, bör frågans avgörande hänskjutas till överordnad åklagare.

2 §.

I denna paragraf har upptagits bestämmelse om forum för sådana fall, då brott, som föröfvats å utländsk ort eller å utländskt fartyg under resa inom eller utom riket, skall åtalas vid svensk domstol. Brott, som föröfvats å utländskt fartyg i svensk hamn, är enligt rådande uppfattning att anse såsom föröfvat här i landet och skall alltså enligt 1 § åtalas vid domstolen i gärningsorten. Däremot anses ett brott, som föröfvats å dylikt fartyg, medan detta eljest befinner sig i svenskt farvatten, vara föröfvat utom riket. Såsom vid 1 § anmärkts är 2 § tillämplig även beträffande brott, som föröfvats å svenskt fartyg i utländsk hamn.

I sådana fall, då brott, varom här är fråga, kunna utan Kungl. Maj:ts tillstånd åtalas här i riket, torde enligt gällande rätt domstolen i den ort, där den misstänkte gripits eller, då anhållande eller häktning ej ifrågakommer, där stämning delgives honom, vara behörig (forum deprehensionis). Denna regel bör alltjämt gälla. Om den misstänkte är mantalsskriven eller eljest äger hemvist i Sverige, kan emellertid stundom vara lämpligare, att åtal anställas vid hans forum domicilii. Denna domstol har därför tillagts behörighet vid sidan av forum deprehensionis.

Den i 2 § upptagna forumregeln gäller endast såvida ej Kungl. Maj:t för visst fall meddelat annat förordnande. I de fall, då för anställande av åtal här i riket erfordras Kungl. Maj:ts medgivande, torde Kungl. Maj:t alltid tillika bestämma, vid vilken domstol åtalet skall väckas. Men även då ett utom riket förövat brott kan utan Kungl. Maj:ts tillstånd åtalas vid svensk domstol, synes lämpligt, att Kungl. Maj:t kan på framställning av åklagaren eller målsäganden bestämma forum. Därigenom vinnes, att hänsyn kan tagas till vad som i varje särskilt fall finnes mest ändamålsenligt.

3 §.

I huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt har i första stycket stadgats, att då flera personer äro såsom gärningsmän medskyldiga i samma brott, åtal mot dem alla kan väckas vid den rätt, där någon av dem har att svara. Varje domstol, som enligt 1 eller 2 § är behörig beträffande någon av gärningsmännen, är sålunda behörig även i fråga om de övriga. Förutsättning härför är dock, att åtal väckes samtidigt; huruvida det sker genom en eller flera stämningar, saknar däremot betydelse. I annat fall kan vid den domstol, som upptagit åtal mot någon av gärningsmännen, senare väckas åtal mot den eller de andra. Detta gäller även för det fall, att målet mot den som först åtalats redan slutförts, då åtal mot de övriga väckes. Av stadgandet framgår, att domstol, som där avses, icke är uteslutande behörig. Det står åklagaren eller målsäganden fritt att väcka åtal mot envar av gärningsmännen vid den domstol, som enligt 1 eller 2 § är behörig beträffande honom.

Under andra stycket falla alla slag av delaktighet, alltså såväl anstiftan som medhjälp, i sistnämnda fallet vare sig medhjälparen enligt 3 kap. strafflagen skall straffas som vore han själv gärningsman eller är underkastad lindrigare ansvar. Jämväl beträffande s. k. efterföljande delaktighet är stadgandet tillämpligt. Förutsättning för att åtal för delaktighet skall få väckas vid gärningsmannens forum är, att åtal mot gärningsmannen äger rum. Även om åtalet mot gärningsmannen redan slutförts, bör den delaktige kunna åtalas vid samma domstol. Har däremot gärningsmannen icke ställts under åtal, är forum för den delaktige att bestämma med tillämpning av reglerna i 1 och 2 §§. Oaktat gärningsmannen åtalas, kan det stundom ur utredningssynpunkt vara lämpligare, att åtal för delaktighet äger rum vid den domstol, som är behörig för delaktighetsbrottet bedömt i och för sig. Med hänsyn härtill har den i andra stycket angivna domstolen icke gjorts uteslutande behörig.

Då av flera gärningsmän någon har att svara omedelbart vid högre rätt men de övriga vid lägre rätt, saknas enligt gällande lag möjlighet att sammanföra åtalen till en gemensam domstol.¹ Detsamma gäller, då någon gjort sig skyldig till delaktighet i brott, för vilket åtal mot gärningsmannen skall upptagas omedelbart av högre rätt, men den delaktige har att svara vid lägre rätt. De skäl, som i allmänhet tala för att flera gärningsmän samt gärningsmannen och delaktig lagföras vid samma domstol, göra sig emellertid gällande även i nu an-

¹ Jfr N.J.A. 1933:682 och 1934 not B 192.

tydda fall. Då bestämmelserna i detta kapitel avse icke allenast underrätt utan även högre rätt som första instans i mål, som skall väckas i högre rätt, bliva reglerna i 3 § tillämpliga även för det fall, att domstolar av olika ordning äro behöriga beträffande flera gärningsmän respektive gärningsman och delaktig. Med hänsyn till de skäl, som ligga till grund för valet av högre rätt som första instans i nu åsyftade fall, har dock icke ansetts lämpligt att medgiva, att åtalet väckes vid lägre rätt, då sådant åtal enligt andra bestämmelser skall upptagas av högre rätt. Härom meddelas föreskrifter i 9 §. Åtal för brott, som tillhör högre rätts omedelbara upptagande, kan alltså icke äga rum vid lägre rätt. Om sålunda en av gärningsmännen åtalas omedelbart i hovrätt, kan åtal även mot de övriga väckas direkt i hovrätten, varemot åtal mot den förre icke kan väckas vid lägre rätt. Mot den som gjort sig skyldig till delaktighet i brott, för vilket gärningsmannen har att svara omedelbart i hovrätt, kan åtal ske i hovrätten; som förut nämnts gäller detta dock endast såframt åtal mot gärningsmannen äger rum. Om delaktighetsbrottet däremot i och för sig skall åtalas i hovrätt, medan gärningsmannen skall svara i lägre rätt, finnes ej heller något gemensamt forum.

4 §.

Det i denna paragraf upptagna stadgandet om forum för talan om ansvar för falskt åtal eller falsk angivelse, varå åtal följt, överensstämmer i huvudsak med gällande rätt. Emellertid föreligger valfrihet mellan det här anvisade forum och det vanliga brottmålsforum. Med angivelse avses även sådant förfarande, som enligt 16 kap. 2 § strafflagen skall straffas såsom angivelse. Enligt förevarande paragraf kan, även sedan handläggningen av åtalet slutförts, rekonventionstalan väckas vid den rätt, där brottet åtalats. Har brottet åtalats vid obehörig domstol och denna därför avvisat åtalet, torde rekonventionstalan icke på grund av denna paragraf kunna väckas vid nämnda domstol. Då angivelse icke föranlett åtal, kan åtal för angivelsen icke väckas vid den rätt, där det med angivelsen avsedda brottet skolat åtalas, om denna ej sammanfaller med den domstol, under vilken angivelsen företagits.

Har åklagare gjort sig skyldig till falskt åtal, innefattar detta tillika ämbetsbrott. Beträffande sådan åklagare, som för ämbetsbrott har att svara omedelbart i högre rätt, t. ex. landsfogde, följer av 9 §, att talan om ansvar å honom för det falska åtalet måste väckas i den högre rätten. Har sådan åklagare väckt åtal i underrätt, är alltså forumbestämelsen i förevarande paragraf ej tillämplig. Av 20 kap. 10 § framgår, att målsäganden ej kan föra självständig rekonventionstalan mot åklagare, som för ämbetsbrott svarar omedelbart i högre rätt.

5 §.

I denna paragraf meddelas bestämmelser om forum för brott, som förövas inför domstol. Stadgandet i första stycket, som innebär, att varje domstol, vare sig lägre eller högre, äger döma över förseelse, som förövas i där pågående rättegång, överensstämmer med gällande rätt. Med förseelse i rättegången avses

dels sådana förseelser, som omtalas i 9 kap. 1—5 §§, och dels förseelser, som enligt andra stadganden i förslaget kunna föranleda straff. Domstol, som upptager bevisning i ett vid annan rätt anhängigt mål, har enligt 35 kap. 11 § vid bevisupptagningen samma befogenhet som om rättegången fördes där och kan alltså ådöma ansvar för rättegångsförseelse, som därvid begås. Det samma gäller domstol, som upptager bevisning till framtida säkerhet. Av 20 kap. 1 § framgår, att ansvar för rättegångsförseelse kan ådömas utan att åtal därför skett.

Att annat brott än rättegångsförseelse, vilket förövas inför domstol vid dess sammanträde, kan i regel åtalas vid samma domstol, följer redan av 1 §. Även i sådana fall, då underrätt sammanträder å ort utom sin domkrets och sålunda icke enligt 1 § är behörig liksom då fråga är om brott, som förövas inför överrätt, bör emellertid möjlighet finnas för domstolen att döma över brottet. Ofta erfordras i dylika fall ingen utredning utöver domstolens egen iakttagelse av brottet, och det synes då innebära onödig omgång och även ur bevisningssynpunkt vara mindre lämpligt, om åtalet måste äga rum vid den domstol, som enligt vanliga regler vore behörig. Särskilt då det gäller mened eller falsk utsaga av part, som höres under sanningsförsäkran, är det önskvärt, att den domstol, där den falska utsagan avgivits, har möjlighet att döma över brottet. Att beträffande brott, varom nu är fråga, tillägga denna domstol uteslutande behörighet, har emellertid ej ansetts lämpligt. Det bör ligga i domstolens hand att med hänsyn till brottets beskaffenhet och andra omständigheter i varje särskilt fall pröva, om den lämpligen bör upptaga åtal för brottet. Beträffande överrätt torde stadgandet i regel endast böra tillämpas, då brottet är av mera enkel beskaffenhet och någon ytterligare utredning ej erfordras utan domstolen kan omedelbart döma däröver. I fråga om brott, som förövas inför underrätt, torde stadgandet böra erhålla en vidare tillämpning. Sålunda lärer det exempelvis vara lämpligast, att åtal för mened upptages av den domstol, där meneden begåtts. Av 45 kap. 2 § och 47 kap. 24 § framgår, att i här avsedda fall åtal kan väckas utan stämning. Att förundersökning icke är erforderlig beträffande ifrågasvarande brott, om tillräckliga skäl till åtal ändock föreligga, stadgas i 23 kap. 22 §.

6 §.

Såsom processkommissionen framhållit innebär gemensam handläggning vid domstol av åtal för brott, som av samma person förövats å orter under olika domstolar, betydande fördelar. Särskilt framtråda dessa, då för de brottsliga handlingarna ett gemensamt straff skall ådömas. Denna synpunkt har erhållit ökad betydelse genom de ändringar i 4 kap. strafflagen, som skett genom lagen den 3 juni 1938. Enligt denna lag skall i regel gemensamt straff ådömas. Men även i de undantagsfall, då särskilda straff skola utsättas för de olika brotten, kan det vara lämpligt, att åtalen handläggas vid en och samma domstol och i ett sammanhang. För den tilltalade är det i allmänhet mindre betungande att svara vid allenast en domstol och att få sin brottslighet bedömd i ett sammanhang. Å andra sidan bör ej regeln om gemensamt forum göras undantagslös.

I vissa fall torde med hänsyn till såväl utredningen som kostnader domstolen i gärningsorten vara att föredraga. Särskilt för den tilltalade kan det ofta vara lättare att vid denna domstol förebringa den bevisning han vill åberopa till sitt försvar. I anslutning till vad för närvarande gäller enligt lagen den 22 februari 1924 angående domstols behörighet i fråga om upptagande av vissa brottmål har därför i förevarande paragraf stadgats, att åtal för samtliga brott, som förövats av samma person, må upptagas av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för något av brotten, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

Stadgandena i 3 och 6 §§ medföra, att om exempelvis en person förövat två brott under olika domstolar och för båda brotten lagföres vid den domstol, inom vilkens område det ena brottet förövats, medgärningsmän eller delaktiga i det andra brottet även kunna åtalas vid samma domstol. Ha dessa senare i sin ordning gjort sig skyldiga till andra brott, kan även åtal härför på grund av 6 § upptagas vid nämnda domstol.

Gör den tilltalade invändning mot att rätten upptager åtal för brott, som förövats å ort under annan domstol, torde detta icke vara att anse som en invändning om rättens behörighet, då varje domstol, inom vilkens domkrets något av de ifrågavarande brotten förövats, är behörig. Huruvida rätten skall upptaga åtalet, är en lämplighetsfråga. Stadgandet i 49 kap. 3 § är sålunda icke tillämpligt i detta fall.

Fördelarna av gemensam handläggning framträda även för det fall, att någon begått dels brott, som skall åtalas omedelbart i högre rätt, och dels annat brott. Enligt de grunder, som utvecklats vid 3 §, bör 6 § äga tillämpning också för nu antydda fall. Av 9 § följer emellertid, att allenast den högre rätten är behörig att upptaga åtal för samtliga brotten, varemot sådan behörighet ej tillkommer lägre rätt. Även i vissa andra fall lider forumregeln i 6 § inskränkning på grund av stadgandena i 9 §. Härom hänvisas till vad vid sistnämnda paragraf anföres.

I fall, då det ej finnes lämpligt att till samma domstol sammanföra mål angående brott, som begåtts inom olika domstolars domkretsar, eller mål, som skola upptagas dels av lägre rätt och dels omedelbart av högre rätt, bör det för närvarande tillämpade s. k. förvisningsförfarandet icke vidare komma till användning. Redan med nu gällande rättegångsordning måste detta förfarande anses mindre tillfredsställande, och olägenheterna därav bliva än mera påtagliga vid ett på rättegångens muntlighet och omedelbarhet grundat förfarande. Det bör därför tillkomma varje domstol att döma över det brott, som där åtalats. Erfordras förening av straff, som ådömts av olika domstolar, bör detta ske genom ett särskilt förfarande. Bestämmelser härom äro meddelade i 4 kap. 4 § strafflagen, sådant detta lagrum lyder enligt ovannämnda lag den 3 juni 1938.

7 §.

Såsom framgår av de föregående paragraferna kunna flera domstolar vara behöriga att upptaga åtal för samma brott. Har åtal upptagits vid någon av

dem, kan det någon gång befinnas lämpligare med hänsyn till utredningen och andra omständigheter, att målet behandlas av annan domstol, t. ex. om det visar sig, att även annan än den först tilltalade tagit del i brottet eller att den tilltalade begått brott även å annan ort. För sådana fall har rätten ansetts böra äga förordna, att målet skall överflyttas till annan behörig domstol. Sådan överflyttning bör dock ske, endast om mera avsevärda fördelar äro förenade därmed och den icke vållar olägenhet med hänsyn till kostnader och andra omständigheter. Det har därför stadgats, att förordnande om överflyttning kan meddelas, endast om synnerliga skäl förekomma därtill. Stadgandet gäller allenast allmänt åtal, och rätten kan besluta om överflyttning endast på framställning av åklagaren. Härvid förutsättes en viss samverkan mellan de olika åklagarna. Framställning om överflyttning bör ej göras, med mindre åklagaren förvissat sig om att åklagaren vid den andra domstolen vill utföra åtal för brottet.

Domstol, som upptagit åtalet, har att i första hand pröva, huruvida den domstol, till vilken överflyttning begäres, är formellt behörig att upptaga åtalet. Denna prövning kan dock ej anses bindande för den senare domstolen, utan denna bör äga att oberoende av den förra domstolens beslut pröva behörighetsfrågan. I sådana fall, då den domstol, till vilken målet överflyttas, visserligen är formellt behörig men frågan, huruvida åtalet bör upptagas där, är att bedöma efter lämplighetshänsyn, ligger i sakens natur, att den senare domstolen är bunden av den prövning av lämplighetsfrågan, som skett genom överflyttningsbeslutet.

Handläggningen vid den domstol, till vilken målet överflyttats, utgör en fortsättning av handläggningen vid den förra domstolen. Av denna meddelade beslut eller eljest vidtagna åtgärder förlora därför ej sin giltighet utan gälla till dess den domstol, till vilken målet överflyttats, förordnar annat. Av särskild betydelse är detta i fråga om beslut rörande häktning och andra tvångsmedel.

Såsom av 12 § framgår äro bestämmelserna om överflyttning från en domstol till en annan tillämpliga även i fråga om den befattning rätten före åtalets väckande har att taga med förundersökning och användande av tvångsmedel.

Beslut om överflyttning enligt denna paragraf torde vara att anse som ett beslut under rättegången. Av 49 kap. framgår, att särskild talan mot beslutet icke är tillåten i annat fall än då den tilltalade vill göra gällande, att målet genom beslutet onödigt uppehålles.

8 §.

Enligt den i 34 kap. 1 § upptagna huvudregeln, från vilken i förevarande kapitel icke göres något undantag, skall rätten i brottmål självant pröva sin behörighet. Finner rätten, att den icke är behörig, skall den alltså, oberoende av invändning från den tilltalades sida, avvisa målet. Ofta är emellertid av stor vikt för säkerställande av utredningen, att beslut om tvångsmedel, som ankomma på rätten, meddelas utan omgång. Rätten bör därför, även om den

avvisar målet, kunna meddela beslut, som icke utan fara kan uppskjutas. Stadgandet får särskild betydelse däriigenom att det, såsom framgår av 12 §, gäller även beträffande den befattning rätten redan före åtalets väckande har att taga med frågor rörande användande av tvångsmedel.

9 §.

I åtskilliga lagar och författningar meddelas särskilda bestämmelser om laga domstol för upptagande av brottmål. Sålunda skall omedelbart av högre rätt upptagas talan om ansvar för ämbetsbrott av underrättsdomare samt vissa andra ämbets- och tjänstemän. Vidare skola i ett stort antal fall brottmål, som falla inom allmän underrätts kompetens, upptagas av annan domstol än den, där den misstänkte enligt 1 § i förevarande kapitel har att svara. Såsom exempel på stadganden härom må nämnas 1 § lagen den 9 april 1937 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål; 219 § konkurslagen; 24 § lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister, firma och prokura; 137 § lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag; 328 § sjölagen; 8 § förordningen den 3 mars 1916 om straff för olovlig varuutförsel m. m.; 16 § lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel.

Föreliggande förslag avser icke att göra någon ändring i de sålunda gällande forumreglerna, utan dessa skola alltjämt äga tillämpning. Den domstol, som på grund av nämnda bestämmelser skall upptaga åtal för visst brott, är uteslutande behörig, och det är sålunda icke tillåtet att på grund av de i förevarande kapitel meddelade bestämmelserna upptaga sådant åtal vid annan domstol. Här om hänvisas till vad beträffande vissa fall anförts under 3, 4 och 6 §§. Ytterligare må här anmärkas, att om någon förövat dels brott, som på grund av särskild i lag eller författning meddelad föreskrift skall upptagas vid viss allmän underrätt, t. ex. den underrätt, som är tullmålsdomstol, och dels annat brott, åtal för förstnämnda brott icke med stöd av 6 § kan upptagas vid det sistnämnda brottets forum. Däremot möjliggör stadgandet i 6 §, att åtal för bägge brotten kan upptagas vid den för förstnämnda brott behöriga domstolen. Slutligen må framhållas, att därest en i särskild lag eller författning meddelad forumregel blott innehåller, att visst brott skall åtalas vid rätten i den ort, där brottet förövats, de i detta kapitel meddelade forumreglerna bliva tillämpliga i fråga om åtal för sådant brott.

Vissa brott skola enligt gällande bestämmelser åtalas vid särskild domstol, t. ex. vattendomstol, krigsdomstol eller domkapitel. I vissa fall kan fråga om ansvar upptagas av annan myndighet än domstol. I stor utsträckning är detta fallet beträffande mindre förseelser i tjänsten, för vilka förvaltningsmyndighet äger i disciplinär ordning ådöma ansvar; för vissa förseelser mot värnpliktslagen äger länsstyrelsen påföra böter; enligt 11 § utsökningslagen kan överexekutor ådöma ansvar för mindre förseelser, som begås inför denna myndighet. Stadgandena i förevarande kapitel äga ej tillämpning beträffande sådana fall.

10 §.

Stadgandet i förevarande paragraf överensstämmer i huvudsak med 10 kap. 30 § R.B. Dock föreligger den avvikelser, att högre rätt skall självant pröva lägre rätts behörighet i alla fall, då målet på grund av särskild bestämmelse skall upptagas av annan allmän underrätt än den, där den misstänkte enligt 1 § har att svara. Beträffande parts rätt att i högre rätt fullfölja fråga om lägre rätts behörighet hänvisas till vad anförts vid 10 kap. 10 §.

Huruvida talan om ansvar för brott överhuvud skall upptagas av svensk domstol, är, såsom framgår av vad förut anförts, icke en fråga om domstols behörighet i den mening detta kapitel avser. Enligt den i 34 kap. 1 § upptagna huvudregeln skall rätten självant beakta, huruvida nämnda förutsättning för måls upptagande föreligger. Detta gäller även högre rätt. Om sålunda lägre rätt upptagit brottmål, som ej hör under svensk jurisdiktion, skall den högre rätten självant undanröja domen.

11 §.

Denna paragraf överensstämmer helt med vad beträffande tvistemål stadgats i 10 kap. 20 §.

12 §.

Enligt bestämmelser i 23—28 kap. har i åtskilliga fall domstol att taga befattning med förundersökning i brottmål och med användande av tvångsmedel, innan åtal väckts. Vilken domstol som i detta avseende är behörig, är att bedöma enligt de i detta kapitel meddelade stadgandena.

20 KAP.

Om rätt till åtal och om målsägande.

1 §.

Såsom av den allmänna motiveringen framgår bör rättegången i brottmål bygga på den ackusatoriska principen. Denna innebär bl. a., att domstol icke av eget initiativ upptager fråga om ansvar för brott utan att härför förutsättes, att åtal för brottet väckes. Stadgande härom har upptagits i förevarande paragraf. Från den allmänna regeln bör dock göras undantag beträffande förseelser i rättegången. Med hänsyn till domstolens ställning bör det tillkomma domstolen att själv beivra sådan förseelse. Det skulle ock innebära en onödig omgång att för beivrandet kräva åtal; domstolen har här alla förutsättningar att omedelbart pröva ansvarsfrågan. Med förseelse i rättegången avses dels sådana förseelser, som omtalas i 9 kap. 1—5 §§, och dels förseelser, som enligt andra stadganden i förslaget kunna föranleda böter. Att rätten av eget initiativ äger att tillse, att i rättegången meddelade vitesförelägganden iakttagas, och alltså även utdöma förelagt vite, ligger i sakens natur. Även då

rätten enligt 15 kap. 3 § meddelat föreläggande vid vite, bör rätten kunna utdöma vitet, utan att yrkande därom framställts.

En handling, som utgör rättegångsförseelse enligt 9 kap. 5 §, kan tillika innefatta brott, som är straffbart enligt annat lagrum, t. ex. missfirmelse mot part eller domare. Även i dylikt fall bör rätten kunna utan åtal ådöma ansvar för den brottsliga handlingen i dess helhet. Om däremot en handling visserligen innefattar rättegångsförseelse men skall straffas uteslutande enligt annat lagrum, t. ex. vid brott, som avses i 11 kap. 5 eller 6 § strafflagen, är förevarande stadgande ej tillämpligt.

Åtal är antingen allmänt eller enskilt. Allmänt åtal är sådant, som utföres av åklagare å det allmännas vägnar. Enskilt åtal utföres av målsägande. Vem som är målsägande regleras i 6 kap. 8 § strafflagen. Av 13 och 16 §§ i förevarande kapitel framgår, att med målsägande kan i vissa fall likställas även annan.

2 §.

I denna paragraf regleras allmän åklagares behörighet att åtala brott. Av första stycket framgår, att allmän åklagare i regel är behörig att åtala alla brott, som höra under allmänt åtal. Om fördelningen av åtalsbehörigheten mellan de allmänna åklagarna av högre eller lägre grad meddelas bestämmelser i 7 kap. samt i instruktionerna för de olika åklagarna.

Vissa brott, som höra under allmänt åtal, äro för närvarande undantagna från de allmänna åklagarnas behörighet. Så är fallet beträffande brott mot sjölagen och andra författningar rörande sjöfartsväsendet, vilka skola åtalas av sjöåklagaren, samt brott mot tullförfattningar, där åtalsrätten i vissa fall tillkommer tullverkets åklagare. Någon ändring i vad sålunda gäller har icke föreslagits.

Med hänsyn till åklagarens uppgift att företräda det allmänna intresset i straffrättskipningen har han, såsom ock processkommissionen förordat, ansetts böra äga befogenhet att i högre rätt fullfölja talan även till den misstänktes förmån.

Åtalsrätt beträffande brott, å vilka allmän åklagare äger tala, tillkommer stundom även särskild åklagare, såsom justitieombudsmannen och militieombudsmannen. Vidare äga vissa tjänstemän på grund av sin tjänstställning befogenhet att åtala brott; såsom exempel på bestämmelser härom må nämnas § 70 förordningen den 26 januari 1894 ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket, 27 § fiskeristadgan den 17 oktober 1900, 34 § lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt och 34 § jaktstadgan samma dag. Ej heller i nu ifrågakvarande avseende innebär föreliggande förslag någon ändring.

3 §.

Stadgandet i första stycket överensstämmer med 19 § 2 mom. första punkten promulgationslagen till strafflagen. Vilka brott som äro undantagna från allmänt åtal och sålunda få åtalas allenast av målsägande, regleras genom strafflagen och andra straffrättsliga bestämmelser.

Även om ett brott hör under allmänt åtal, är åklagarens åtalsrätt enligt gällande lag i vissa fall betingad av särskilt villkor. I vad sålunda gäller innebär förslaget ingen ändring. Såsom hittills skall det ankomma på strafflagstiftningen att meddela närmare bestämmelser i detta avseende. Viktigast bland de villkor, som härutinnan uppställts, är att målsäganden angiver brottet till åtal. Av förevarande stadgande framgår, att ett brott anses höra under allmänt åtal, även om för åklagarens rätt att åtala förutsättes angivelse av målsäganden. Även angivelse av annan än målsägande kan vara villkor för allmänt åtal; ett stadgande härom finnes i 14 kap. 45 § tredje stycket strafflagen. För allmänt åtal förutsättes vidare i vissa fall tillstånd av myndighet. Såsom exempel på stadganden härom må nämnas 1 kap. 1 och 2 §§, 8 kap. 29 § och 9 kap. 6 § strafflagen; § 110 regeringsformen; 8 § 2 mom. förordningen den 3 mars 1916 om straff för olovlig varuutförsel; 48 § lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd. Slutligen kan åklagarens åtalsrätt vara betingad av andra omständigheter; ett sådant fall behandlas i 22 kap. 21 § fjärde stycket strafflagen.

4 §.

Stadgandet i första stycket överensstämmer med 19 § 2 mom. andra punkten promulgationslagen till strafflagen.

I andra stycket regleras frågan om angivelsens delbarhet. Är brottet sådant, att det utan angivelse hör under allmänt åtal, saknar det uppenbarligen betydelse för åklagarens åtalsrätt, huruvida angivelse skett eller ej eller huruvida angivelsen begränsats till någon bland flera medskyldiga. I fråga om brott, där för allmänt åtal förutsättes angivelse av målsäganden, torde vara tillräckligt, att själva brottet angives till åtal; angivelsen behöver ej vara riktad mot viss eller vissa personer.¹ Åklagaren är i sådant fall berättigad att åtala alla, som tagit del i brottet. Har målsäganden angivit viss person såsom misstänkt för brottet och visar det sig under utredningen, att även andra än den angivne tagit del i brottet, bör åklagaren, liksom enligt gällande rätt, vara behörig att åtala även dessa. Någon tvekan vållar endast det fall, att målsäganden angivit viss eller vissa personer men samtidigt uttryckligen förklarat, att annan, som tagit del i brottet, undantages från angivelsen och att åtal mot honom ej får anställas. Visserligen kan det sägas vara obilligt, att målsäganden ej skulle kunna med bindande verkan träffa förlikning med en av flera medskyldiga och undantaga honom från angivelse. Å andra sidan skulle det särskilt i fråga om grövre brott, t. ex. våldtäkt, verka stötande för den allmänna rättskänslan, om målsäganden kunde från angivelsen undantaga någon, som tagit del i brottet. Det olämpliga i en sådan anordning framträder särskilt, om målsäganden angiver någon, som gjort sig skyldig till en måhända obetydlig delaktighet i brottet, medan huvudgärningsmannen skulle undgå åtal. Även med hänsyn till utredningen angående brottet kan det medföra olägenheter, om angivelsen skulle kunna begränsas. Att för nu avsedda fall betrakta angivelsen såsom ogiltig, synes icke tillfredsställande. Bered-

¹ Se N. J. A. 1892: 399.

ningen har därför funnit övervägande skäl tala för att lagfästa grundsatsen om angivelsens odelbarhet. Förevarande stadgande innebär sålunda, att åklagaren är oförhindrad att åtala samtliga, som tagit del i brottet, även om målsäganden uttryckligen begränsat angivelsen till viss eller vissa av dem.

5 §.

Målsäganden äger enligt denna paragraf angiva brott till åtal antingen hos åklagare eller hos polismyndighet. Till lättnad för målsäganden har medgivits honom rätt att rikta angivelsen till vilken åklagare eller polismyndighet som helst. Om angivelsen gjorts hos åklagare eller polismyndighet å annan ort än den, där brottet kan åtalas, åligger det den som mottagit angivelsen att omedelbart fortskaffa den till behörig myndighet. Även för det fall, att åtal för brottet enligt forumreglerna kan ske vid flera domstolar och angivelsen riktats till myndighet å någon av de orter, som kunna ifrågakomma, bör angivelsen överbringas till myndigheten i den ort, där brottet lämpligen bör åtalas. I vederbörande instruktioner böra bestämmelser meddelas om myndigheternas plikt till samverkan i dylikt fall.

Någon viss form för angivelse har icke stadgats. Den kan sålunda, i likhet med vad för närvarande gäller, göras antingen skriftligen eller muntligen. Åklagaren måste dock, där angivelse utgör villkor för allmänt åtal, kunna styrka, att angivelse verkligen skett.

6 §.

I fråga om skyldigheten för åklagare att åtala brott, som hör under allmänt åtal, ha olika uppfattningar gjort sig gällande. Enligt den s. k. legalitetsprincipen skall åklagaren vara skyldig att väcka åtal, så snart tillräckliga skäl föreligga mot den misstänkte. I motsats häremot innebär den s. k. opportunitetsprincipen, att åklagaren, ehuru dylika skäl föreligga, skall äga att verkställa en prövning av åtalets lämplighet ur det allmännas synpunkt och, därest han på grund av omständigheterna i det föreliggande fallet finner, att straffets utkrävande ej är påkallat av något allmänt intresse, besluta, att åtal för brottet ej skall äga rum. Såsom processkommissionen framhållit möta starka betänkligheter mot att giva åklagarna en sådan befogenhet. Det material, på vilket de ha att grunda sitt avgörande, är ofta icke av beskaffenhet att utgöra en fullt tillfredsställande grund för frågans bedömning. Det kan vara föremål för tvekan, huruvida åklagarna äro vuxna den allvarliga och krävande uppgift, som därigenom åläggas dem. Tillämpningen av principen kan befaras bliva ojämn, så att i väsentligen likartade fall åtal emellanåt anställdes och emellanåt underlåtes. Med hänsyn till nu antydda betänkligheter ansåg sig kommissionen icke böra föreslå opportunitetsprincipens upptagande som allmän grundsats i vår rätt.

Beredningen har i stort sett anslutit sig till processkommissionens ståndpunkt. Att medgiva åklagare en diskretionär rätt att underlåta åtal, då en gärning enligt strafflagen är belagd med straff, står säkerligen icke i överens-

stämmelse med den allmänna rättsuppfattningen och skulle lätt kunna leda till missbruk. Liksom hittills bör därför legalitetsprincipen gälla såsom allmän grundsats i förevarande hänseende. Såsom framgår av 7 § har beredningen emellertid ansett sig böra föreslå vissa undantag från den allmänna regeln.

I första stycket av förevarande paragraf har stadgats, att allmänt åtal skall äga rum, då tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. Regeln gäller, vare sig brottet utan vidare eller först efter angivelse av målsäganden hör under allmänt åtal. Stadgandet innebär, att skyldigheten att åtala inträder, först då åklagaren på objektiva grunder kan motse den misstänktes sakfällande. Åklagaren kan ej anses skyldig att väcka åtal, så snart blott sannolika skäl mot den misstänkte föreligga. I sådant fall undgår åklagaren visserligen ersättningsskyldighet för rättegångskostnad enligt 31 kap. 3 § och ansvar för falskt åtal, men för skyldigheten att åtala måste skälen mot den misstänkte vara starkare än att de kunna betecknas såsom blott sannolika. Vidare förutsättes, att tillräckliga skäl skola föreligga, att den misstänkte är straffskyldig för gärningen. Om gärningen föröfvats av minderårig eller om brottet är preskriberat, skall sålunda åtal ej äga rum, ej heller om det är uppenbart, att den misstänkte på grund av sinnessjukdom är otillräknelig.

Enligt 48 kap. kan åklagaren beträffande vissa mindre brott i stället för att väcka åtal utfärda strafföreläggande. En erinran härom har upptagits i förevarande paragraf.

7 §.

Ehuru, på sätt framgår av 6 §, legalitetsprincipen bör gälla såsom allmän regel i fråga om åklagares skyldighet att beivra brott, ha dock skäl ansetts föreligga att i vissa undantagsfall medgiva åklagaren rätt att eftergiva åtal. Stadganden härom ha upptagits i förevarande paragraf.

Eftergift av åtal kan enligt första stycket punkt 1 ske i fall, då i strafflatituden för brottet icke ingår svårare straff än böter. Syftet med stadgandet är att skapa möjlighet att eftergiva åtal vid ringare brott, särskilt vid smärre förseelser mot ordningsbestämmelser o. dyl. Då beträffande brott av nu antydda slag stundom föreligga omständigheter, som komma brottet att framstå såsom ursäktligt, kan ett undantagslöst beivrande av varje sådant brott ej anses betingat av straffrättsskipningens ändamål. Åklagaren har därför ansetts böra äga att eftergiva åtal, om det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt. Ofta kan emellertid ett allmänt intresse kräva, att åtal anställas med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid dess begående, t. ex. vid brott mot taxeringsförordningen eller då en person ånyo gör sig skyldig till samma förseelse eller om flera personer överträda samma ordningsföreskrift.

Enligt första stycket punkt 2 kan eftergift av åtal vidare ske i vissa fall vid sammanträffande av brott. En motsvarighet härtill föreligger i viss mån redan enligt gällande rätt på grund av bestämmelserna i kungörelsen den 18 december 1823 angående ändring av 10 kap. 21 § R.B. m. m. Om den miss-

tänkte förövat flera brott och något av dem är av den beskaffenhet, att det i fråga om hans straffskyldighet ej har någon nämnvärd betydelse, kan ur det allmännas synpunkt den misstänktes lagföring för sistnämnda brott icke anses påkallad; anställande av åtal skulle därför innebära slöseri med åklagarens och domstolens krafter. För eftergift förutsättes, att det ifrågavarande brottet förövat antingen innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller ock sedan han dömts till straff för sådant brott men innan han till fullo undergått straffet. I förra fallet kan eftergift ifrågakomma, vare sig den misstänkte skulle samtidigt lagföras för båda brotten eller han först dömts för det ena brottet och därefter det andra brottet kommer i dagen. I det senare fallet är tydligt, att åtal mot den misstänkte alltid skulle föranleda särskild lagföring. Det förutsättes vidare, att det brott, beträffande vilket eftergift ifrågasättes, i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till straffet utan nämnvärd betydelse. Skall enligt bestämmelserna i 4 kap. strafflagen gemensamt straff för brotten ådömas, bör hänsyn tagas till om och i vad mån lagföring för brottet kan förväntas medföra någon nämnvärd höjning av det gemensamma straffet. Skall särskilt straff ådömas för brottet, bör vara av betydelse dettas storlek i förhållande till det straff, som kan komma att ådömas eller redan ådömts för det andra brottet. Bestämmelsen har närmast avseende dels på sådana fall, då den misstänkte gjort sig skyldig till flera brott av samma slag, t. ex. ett flertal tjuvnads- eller bedrägeribrott, och dels på sådana fall, då den misstänkte förövat ett eller flera grova brott och därjämte brott av lindrigare art. Eftergift av åtal bör kunna äga rum även för de fall, att det brott, för vilket åtal äger rum, ej medför straff utan annan påföljd, såsom förvaring eller internering i säkerhetsanstalt. Enligt 14—16 §§ lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt kan, då tilltalad dömts till sådan påföljd för ett brott, denna påföljd av domstol förklaras skola avse även annat brott, som den tilltalade förövat före utskrivningen. Även i sådana fall torde det böra tillkomma åklagaren att under de förut angivna förutsättningarna eftergiva åtal.

Bestämmelser om eftergift av åtal finnas för närvarande i 19 § lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse och 14 § lagen den 13 mars 1937 om tvångsuppfostran. I förstnämnda lagrum stadgas, att om den som dömts till ungdomsfängelse misstänkes att hava före domen begått brott, för vilket han icke undergått rannsaking, eller att hava begått brott efter domen men före frigivningen eller tillsynstidens utgång, det ankommer i Stockholm å överståthållarämbetet och eljest å landsfogden att efter ungdomsfängelsenämndens hörande avgöra, huruvida åtal skall ske. Motsvarande regel gäller enligt 14 § lagen om tvångsuppfostran, om den som ådömts sådan påföljd misstänkes att hava före slutlig utskrivning begått brott, för vilket han icke undergått rannsaking; i dylikt fall skall yttrande inhämtas från uppfostringsanstaltens styrelse. Det syfte man velat nå genom sistnämnda båda stadganden torde i viss utsträckning vara tillgodosett genom de i förevarande paragraf upptagna bestämmelserna. Emellertid synes den i nyssnämnda stadganden medgivna befogenheten att eftergiva åtal gå vidare än förslagets regler. Huruvida med

hänsyn härtill stadgandena böra bibehållas, torde böra övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Vissa skäl tala för att, utöver vad här föreslagits, eftergift av åtal bör kunna ske beträffande vissa grupper av förbrytare, särskilt ungdomsbrottslingar. Beredningen har emellertid ansett, att denna fråga bör närmare undersökas i samband med utredningen angående den särskilda behandling, som bör ägnas sådana förbrytare.

Förutsättning för eftergift enligt denna paragraf är naturligen, att sådana omständigheter föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. Det ligger i sakens natur, att eftergift i allmänhet icke bör förekomma i annat fall än då han erkänt brottet. Ej heller bör eftergift ske, om den misstänkte motsätter sig detta. Målsägandens samtycke utgör icke något villkor för att åtal skall kunna eftergivnas. Tydligt är emellertid, att en viss betydelse måste tillmätas målsägandens ställning till frågan liksom ock den misstänktes beredvillighet att ersätta målsäganden den genom brottet uppkomna skadan. Att målsäganden motsätter sig eftergift kan i många fall innebära ett starkt skäl mot att åtalet eftergives. Av 8 § framgår, att åklagarens beslut om eftergift icke utgör hinder för målsäganden att åtala brottet.

Att eftergift beslutats bör ej heller utgöra hinder mot att allmänt åtal för brottet sedermera anställas. Beslutet bör kunna återkallas, om på grund av nya omständigheter tillräckliga skäl för eftergift ej längre finnas föreligga, t. ex. om den misstänkte gör sig skyldig till nytt brott eller, då åtal eftergivits enligt första stycket punkt 2, om den misstänkte frikännes för det eller de brott, för vilka han åtalats.

Eftergift av åtal beslutas av den åklagare, som har att åtala brottet. Den regel leder till att eftergift, som avses i första stycket punkt 1, i allmänhet kommer att beslutas av distriktsåklagare. Beträffande de fall, som avses i första stycket punkt 2, bör, då samtidig lagföring skall äga rum för båda brotten, det tillkomma den åklagare, som har att åtala det grövre brottet, att besluta om eftergift i fråga om det lindrigare. I flertalet fall torde på grund härav beslut om eftergift komma att meddelas av landsfogde. Då befogenhet att eftergiva åtal tillkommer distriktsåklagare, bör det för vinnande av nödig kontroll åligga sådan åklagare att till landsfogden göra anmälan rörande av honom meddelade beslut om eftergift; i tveksamma fall bör han understå frågan landsfogdens prövning. Bestämmelser härom liksom ock övriga föreskrifter, som kunna erfordras i fråga om eftergift av åtal, böra meddelas i administrativ ordning.

Enligt särskilda föreskrifter i vissa lagar och författningar kan åtal eftergivas även i andra fall än som avses i förevarande paragraf. Vissa sådana fall ha redan omnämnts i det föregående. Justitieombudsmannen kan enligt 3 § i den för honom gällande instruktionen lämna utan åtal ett begånget tjänstefel. Enligt 44 § 3 mom. lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård skall, om någon, som blivit omhändertagen jämlikt nämnda lag, intagits i allmän uppfostringsanstalt eller överflyttats dit från skyddshem, beträffande honom tillämpas stadgandet i 14 § lagen den 13 mars 1937 om tvångsuppfostran.

I gällande instruktioner för polismyndigheterna i vissa större städer föreskrives, att åtal kan underlåtas, därest den förseelse, om vilken är fråga, är av ringa beskaffenhet och enskild person icke därigenom blivit förnärad; om beredningens förslag antages, torde sistnämnda bestämmelser böra upphävas.

8 §.

Enligt gällande lag äger målsäganden samma rätt som åklagare att åtala brott, som hör under allmänt åtal. Det torde ej kunna vara föremål för tvekan, att åklagaren är den som är lämpligast att utföra åtal för sådant brott. I fråga om såväl utredningens fullständighet som materialets ändamålsenliga framförande erbjuder det allmänna åtalet större garantier för en tillfredsställande rättsskipning än det enskilda. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas att helt utesluta målsäganden från rätt att åtala brott av ifrågavarande slag. Till stöd härför kan också anföras, att då strafflagstiftningen hänför ett brott under allmänt åtal, däri ligger ett uttryck för samhällets särskilda intresse av att brottet beivras. Å andra sidan må framhållas, att ett avskaffande av målsägandens åtalsrätt beträffande dylika brott säkerligen icke står i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Denna åtalsrätt kan vara av värde såsom kontroll över att åklagarna fullgöra sina skyldigheter i fråga om beivrande av brott. Om åklagaren underlåter att åtala ett brott, som av målsäganden angivits, kan målsäganden bli utsatt för rekonventions-talan, och han har då ett starkt intresse av att kunna genom ett åtal visa, att angivelsen varit befogad. Anmärkas må även, att målsäganden i fall, som avses i 16 kap. 13 § strafflagen, under vissa omständigheter icke kan undgå straff enligt 7 § samma kapitel, med mindre han har möjlighet att anställa åtal.

De olika synpunkter, som sålunda kräva beaktande, kunna tillgodoses på det sätt, att målsägandens åtalsrätt inskränkes till att bli subsidiär. Han bör sålunda äga att föra ansvarstalan, allenast om åklagaren beslutar, att allmänt åtal ej skall äga rum, eller nedlägger ett av honom väckt åtal.

Förutsättning för målsägandens rätt att väcka åtal är enligt förevarande paragraf, att han först angivit brottet till åtal. Detta gäller, även då sådan angivelse icke utgör villkor för åklagarens rätt att tala å brottet. Målsägandens åtalsrätt inträder i alla fall, då åklagaren beslutat att ej åtala.

För målsägandens åtalsrätt har stadgats en preklusionstid av sex månader, räknade från det målsäganden erhållit del av åklagarens beslut. Då målsäganden drivit saken så långt, att han gjort angivelse och påkallat ett beslut av åklagaren, kan det icke anses obilligt, att han inom viss kortare tid beslutar sig för om han vill åtala eller ej. Han har icke något berättigat intresse att vänta härmed längre än som skäligen kan vara behöfligt för att samla material för åtalet. Sedan åklagaren i anledning av angivelsen verkställt utredning i saken, bör den misstänkte icke alltför länge behöva sväva i ovisshet, hurvida han kommer att bli åtalad eller icke. Underlåter målsäganden att inom den stadgade tiden väcka åtal, har han gått förlustig sin åtalsrätt. Gör han därefter ny angivelse men åklagaren vägrar att åtala, föreligger ingen rätt för

målsäganden att väcka åtal. Uppenbart är, att den här stadgade tiden av sex månader icke kan medföra någon förlängning av den för brottet gällande preskriptionstiden. Det åligger naturligen åklagaren att meddela beslut i anledning av angivelsen i så god tid, att målsägandens åtalsrätt icke göres illusorisk.

Enligt andra stycket äger målsäganden rätt att, om åklagare väckt talan, biträda åtalet. Målsäganden blir i sådant fall vid sidan av åklagaren part i målet och får därigenom samma rätt som denne att förebringa utredning och bevisning. Dock är målsägandens rätt begränsad av den ram åklagaren uppdragit för åtalet. Han får sålunda icke yrka ansvar för annan gärning än den som är föremål för åklagarens talan men är oförhindrad att för denna gärning framställa annat ansvarsyrkande än åklagaren. I samma utsträckning som rätten vid målets avgörande kan hänföra den åtalade gärningen under strängare lagrum än åklagaren åberopat, är målsäganden berättigad att gå utöver åklagarens talan. Vill målsäganden däremot yrka ansvar för annat brottsligt förfarande än det åklagaren åtalat, är han icke på grund av denna bestämmelse berättigad därtill. Av målsägandens rätt att biträda åtalet följer, att då åklagaren i högre rätt fullföljer talan mot dom i målet, även målsäganden kan föra talan mot domen. Men även i fall, då åklagaren ej fullföljer talan, bör i målsägandens subsidiära åtalsrätt ingå befogenhet för honom att föra talan mot domen. Målsäganden bör äga fullföljdsrätt, vare sig han vid den lägre rätten biträtt åtalet eller ej. Vad nu sagts om talan mot dom torde böra äga motsvarande tillämpning beträffande talan mot rättens beslut i målet.

Av strafflagens bestämmelser framgår, att falskt åtal och falsk angivelse höra under allmänt åtal. Enligt huvudregeln i denna paragraf skulle därför den som angivits eller åtalats för brott icke kunna föra talan om ansvar för falsk angivelse eller falskt åtal, med mindre åklagaren beslutat att ej väcka åtal därför. Starka skäl tala emellertid för att den som sålunda utsättes för ett angrepp bör äga omedelbar åtalsrätt. Såsom framgår av 47 kap. 1 § andra stycket har, då åtal skett, rekonventionstalan ansetts böra kunna av den tilltalade väckas i samband med huvudmålet och utan stämning. En hänvändelse till vederbörande åklagare skulle i dylika fall medföra stora olägenheter. Med hänsyn härtill har i sista stycket av förevarande paragraf stadgats, att den som angivits eller åtalats för brott kan utan hinder av bestämmelserna i första stycket väcka rekonventionstalan. Någon anledning att inskränka stadgandet till det fall, att angivelsen föranlett åtal, har ej ansetts föreligga.

9 §.

Att ett åtal väckts bör ej medföra, att det nödvändigt drives till slut. Under målets behandling kunna omständigheter komma i dagen, på grund av vilka åtalet framstår såsom obefogat. Såväl åklagare som målsägande böra därför ha rätt att nedlägga åtalet. Vad angår målsäganden är hans rätt härutinnan obegränsad; han kan nedlägga åtalet av vilket skäl som helst och såväl i lägre som i högre instans. Något särskilt stadgande härom har ej ansetts erforderligt. I fråga om åklagare är förhållandet i viss mån ett annat. Då det

enligt 6 § ålagts åklagaren såsom en tjänsteplikt att väcka åtal, när tillräckliga skäl mot den misstänkte föreligga, torde därav följa, att han icke godtyckligt kan nedlägga ett väckt åtal. Allenast om under målets behandling nya omständigheter eller bevis yppas, som, därest de från början varit kända, skolat föranleda, att åtal ej kommit att väckas, bör åklagaren vara befogad att nedlägga åtal. Vidare bör hans befogenhet härutinnan begränsas till första instans. Enligt gällande rätt¹ torde åklagaren, åtminstone under vissa förutsättningar, kunna även i högre rätt nedlägga ett åtal, med påföljd att lägre rätts fällande dom undanröjes. Emellertid tala starka skäl för den uppfattningen, att sedan dom fallit, åklagarens befogenhet bör vara begränsad till fullföljd av talan mot domen och ej innefatta ett nedläggande av åtalet. Med hänsyn till vikten av det allmännas straffanspråk bör icke, då en dom redan meddelats, åklagaren genom ett ensidigt nedläggande av åtalet kunna göra domen om intet. I detta hänseende torde åklagaren icke kunna tillerkännas samma dispositionsrätt som målsäganden vid enskilt åtal. Att märka är, att åklagaren äger att fullfölja talan till den tilltalades förmån och att ändra en av honom till den tilltalades nackdel fullföljd talan till dennes förmån. Utgången av målet blir i dessa fall dock alltid beroende av domstolens prövning. Från nedläggande av åtal är att skilja återkallande av en i högre rätt fullföljd talan. Rätt till sådant återkallande tillkommer alltid åklagaren.

Målsägandens subsidiära åtalsrätt bör även innebära rätt att, om åklagaren nedlägger ett av honom väckt åtal, övertaga detta. Stadgande härom har upptagits i andra stycket av denna paragraf. Rätt till sådant övertagande inträder, allenast om nedläggandet föranletts av att tillräckliga skäl, att den misstänkte är skyldig till brottet, ej föreligga. Om åklagaren däremot nedlagt åtalet av formella grunder, t. ex. därför att domstolen är obehörig, har målsäganden intet intresse av att kunna övertaga åtalet; vägrar åklagaren att väcka åtal vid behörig domstol, har målsäganden åtalsrätt enligt 8 §. De skäl, som föranlett införande av preklusionstid för målsägandens åtalsrätt enligt 8 §, tala även för att målsägandens rätt att övertaga åtal inskränkes till viss tid. För att målets avgörande ej skall i alltför hög grad fördröjas, bör denna tid göras jämförelsevis kort. Det har överlämnats åt rätten att efter omständigheterna i varje fall bestämma, inom vilken tid målsäganden efter det han erhöi vetskap om nedläggandet skall göra anmälan om att han vill övertaga åtalet; denna tid får ej överstiga en månad. Om målsäganden är tillstädes och icke har någon erinran att göra mot nedläggandet, erfordras uppenbarligen icke utsättande av någon tid. Är målsäganden icke tillstädes vid rätten, då åtalet nedlägges, har rätten att underrätta målsäganden därom och om den tid, inom vilken anmälan om övertagande av åtalet skall göras. Att åklagaren, om målsäganden övertagit ett nedlagt åtal, äger att åter upptaga detsamma, torde vara klart utan särskilt stadgande.

Underlåter målsäganden att inom den utsatta tiden övertaga ett av åklagaren nedlagt åtal, bör detta medföra, att han icke sedermera kan väcka åtal för brottet. Skulle däremot åklagaren ånyo väcka åtal men nedlägga detta, kan

¹ Se N. J. A. 1895: 553; 1922: 142.

målsäganden övertaga åtalet. Målsägandens rätt att övertaga åtal gäller även för det fall, att han icke begagnat sig av sin åtalsrätt enligt 8 § men åklagaren sedermera väcker åtal och detta nedlägges.

Då ett åtal nedlägges, äger den tilltalade ett berättigat intresse av att det icke utan vidare kan återupptagas. Enligt åtskilliga främmande lagar gäller, att i sådant fall den tilltalade skall frikännas. En dylik regel, som står i god överensstämmelse med den ackusatoriska grundsatsen, synes även böra införas i vår rätt. Att för alla fall uppställa en sådan regel, torde emellertid vara mindre lämpligt. Föränledes nedläggandet av att åklagaren icke äger att tala å brottet, t. ex. om brottet må åtalas allenast av målsägande eller om, då angivelse erfordras, sådan icke gjorts, eller att domstolen är obehörig, vore det uppenbarligen oegentligt, att den tilltalade frikändes. Allenast om åklagaren nedlägger åtalet på den grund, att tillräckliga skäl, att den misstänkte är skyldig till brottet, ej föreligga, har frikännande dom ansetts böra meddelas. I överensstämmelse med vad beträffande tvistemål stadgats i 13 kap. 5 § bör vidare sådan dom meddelas, endast om den tilltalade framställer yrkande där-om. Göres icke sådant yrkande eller nedlägges åtalet av annan orsak än i denna paragraf avses, har rätten att avskryva åtalet. Då målsäganden äger rätt att övertaga ett av åklagaren nedlagt åtal, kan tydligen frikännande dom eller beslut om avskrivning icke meddelas, förrän den tid, inom vilken målsäganden har att göra anmälan om sådant övertagande, gått till ända utan att han begagnat sig av denna rätt. Detta torde böra gälla endast för det fall, att målsäganden är känd. Är det däremot okänt, vem som är målsägande, bör rätten, liksom då brottet är sådant, att målsägande ej finnes, kunna omedelbart meddela frikännande dom eller avskryva åtalet.

Stadgandet om att frikännande dom skall meddelas, då åtal nedlägges, äger tillämpning allenast i fråga om allmänt åtal. Att införa en motsvarande regel beträffande enskilt åtal har ansetts mindre lämpligt. Ofta föränledes nedläggandet av en mellan målsäganden och den tilltalade träffad förlikning, och den tilltalade kan i sådant fall icke sägas ha något berättigat intresse av en frikännande dom. Därest målsägandena äro flera men blott en av dem för talan, skulle de övriga genom hans nedläggande av åtalet och en därpå följande frikännande dom vara avskurna från åtalsrätt. En målsägande bör icke kunna på detta sätt binda de övriga. Den tilltalades intresse torde vara tillräckligt tillgodosett genom det i 12 § upptagna stadgandet, att en målsägande, som nedlagt ett av honom väckt åtal, icke vidare äger tala å brottet. Om målsäganden nedlägger åtal, har rätten sålunda att avskryva detta. Har målet fullföljts till högre rätt och målsäganden först där nedlägger åtalet, skall den lägre rättens dom undanröjas. I fråga om brott, som utan angivelse hör under allmänt åtal, inverkar målsägandens nedläggande av åtalet icke på åklagarens rätt att sedermera väcka åtal för brottet. Det är därför icke erforderligt att höra åklagaren, innan rätten meddelar beslut.¹

Angående verkan av åtals nedläggande i fall, då i samband med åtalet föres talan om enskilt anspråk på grund av brottet, hänvisas till 22 kap. 6 §.

¹ Se N. J. A. 1912: 375.

10 §.

Från regeln om målsägandens subsidiära åtalsrätt har i denna paragraf, i huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt, undantag gjorts beträffande ämbetsbrott, för vilka åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt. Målsäganden äger sålunda icke själv väcka åtal för sådant brott. Däremot medför stadgandet icke någon inskränkning i målsägandens rätt att enligt 8 § andra stycket biträda ett av åklagare väckt åtal. Även om målsäganden biträtt åklagarens talan, äger han emellertid icke, därest åklagaren nedlägger åtalet, övertaga detsamma; ej heller är han berättigad att fullfölja talan i högre rätt. Om målsäganden i samband med åtalet för talan om enskilt anspråk, kan han däremot överklaga domen i denna del. Härom hänvisas till vad vid 22 kap. 8 § anföres.

Har åklagare gjort sig skyldig till falskt åtal, innefattar detta tillika ämbetsbrott. Därest åklagaren har att för sådant brott svara omedelbart i högre rätt, vilket är fallet t. ex. beträffande landsfogde, kan sålunda på grund av denna paragraf den tilltalade icke väcka rekonventionstalan mot honom. Detta torde också vara förhållandet enligt gällande rätt.

11 §.

Förevarande paragraf avser närmast det fall, att ett brott begåtts mot flera personer eller att flera personer blivit förnärmade eller lidit skada genom samma brott. Den bör emellertid äga tillämpning även då enligt 13 eller 16 § målsäganderätt tillkommer flera personer.

Om målsägandena äro flera, är envar av dem behörig att angiva brottet eller väcka åtal därför. Angivelse eller åtal av någon av målsägandena gäller även för de övriga; då en av målsägandena sålunda är verksam, presumeras samtycke av de övriga föreligga. Härav följer bland annat, att om en målsägande gjort angivelse för brott men åklagaren beslutat att ej väcka åtal, även annan målsägande är enligt 8 § berättigad att åtala brottet, oaktat han själv icke angivit brottet. Likaledes kan, om en målsägande väckt åtal, annan målsägande utan nytt åtal inträda som part i målet; även om han ej inträtt, kan han fullfölja talan mot domen.

Den antydda presumptionen föreligger emellertid endast i fråga om sådana positiva åtgärder, som äro till förmån för målsägandena. Om däremot en målsägande återkallar angivelse, träffar förlikning med den misstänkte eller nedlägger väckt åtal, är detta icke bindande för övriga målsägande; dessa äro alltjämt bibehållna vid sin rätt att angiva eller åtala brottet och kunna även fortsätta åtalet.

Att laga kraftvunnen dom i anledning av åtal av en målsägande är bindande även för målsägande, som ej fört talan i målet, framgår av 30 kap. 9 §.

12 §.

I denna paragraf regleras verkan på åklagarens och målsägandens åtalsrätt av förlikning mellan målsäganden och den misstänkte samt av målsägandens nedläggande av åtal och återkallelse av angivelse.

Det kan ifrågasättas, huruvida en förlikning i ansvarsfrågan mellan målsäganden och den misstänkte över huvud bör äga någon verkan i processuellt hänseende. Med svensk rättsuppfattning synes dock vara mest överensstämmande, att förlikning tillerkännes bindande verkan mot målsäganden, vare sig fråga är om brott, som må åtalas allenast av målsägande, eller om annat brott. I enlighet härmed har i förevarande paragraf stadgats, att om målsäganden genom förlikning utfäst sig att ej angiva brottet eller tala därå, han är avskuren från rätten att göra angivelse eller tala å brottet. Detta gäller även då målsäganden på annat sätt än genom förlikning gjort dylik utfästelse. Verkan av utfästelsen inträder, vare sig denna göres före eller efter åtals väckande och i senare fallet på vilket stadium av rättegången det än sker. Har åklagare väckt åtal för brottet, äger målsäganden icke biträda åtalet och ej heller enligt 9 § övertaga nedlagt åtal eller fullfölja talan i högre rätt. En utfästelse från målsägandens sida att ej angiva eller åtala brott kan ofta ha gjorts beroende av att den misstänkte å sin sida fullgör vissa villkor. Underlåter den misstänkte att fullgöra dessa villkor, har rätten att efter omständigheterna i varje särskilt fall bedöma, huruvida målsäganden är bunden av utfästelsen eller ej.

Enligt gällande rätt torde den omständigheten, att målsäganden utan att förlikning träffats återkallar en angivelse eller nedlägger ett åtal, icke inverka på hans rätt att ånyo angiva brottet eller väcka åtal därför. Såsom framhållits vid 9 § har emellertid den tilltalade ett berättigat intresse av att ett nedlagt åtal icke utan vidare kan återupptagas. Att för tillgodoseende härav medgiva den tilltalade rätt att i nu ifrågavarande fall påyrka frikännande dom, har icke ansetts lämpligt. Däremot bör åtalets nedläggande medföra den verkan, att målsäganden icke därefter kan på nytt göra angivelse eller föra talan om ansvar för brottet. Vad angår återkallande av angivelse kan vara mera tveksamt, huruvida detta bör ha dylik verkan. Om t. ex. målsäganden återkallat angivelsen på grund av bristande bevisning mot den misstänkte, kan vara obilligt, att målsäganden ej skulle kunna sedermera, om ytterligare bevisning yppades, göra ny angivelse om brottet. Å andra sidan föreligger fara, att en rätt för målsäganden att när som helst förnya angivelsen kan missbrukas i syfte att öva utpressning mot den misstänkte. Till förhindrande härav har jämväl återkallelse av angivelse ansetts böra medföra den verkan, att den utsluter målsäganden från rätt att sedermera göra ny angivelse eller tala å brottet.

I fråga om brott, som utan angivelse hör under allmänt åtal, har målsägandens genom förlikning eller annorledes gjorda utfästelse att ej angiva brottet eller tala därå eller hans återkallande av gjord angivelse icke någon inverkan på åklagarens åtalsrätt. Är brottet sådant, att det allenast efter angivelse hör under allmänt åtal, och göres utfästelse eller återkallas angivelsen först sedan åklagaren väckt åtal för brottet, inverkar detta icke heller på åklagarens rätt att föra talan. En utfästelse eller återkallelse, som göres dessförinnan, har däremot den verkan, att den utsluter åklagaren från rätt att tala å brottet. Har angivelse gjorts och träffas därefter förlikning mellan målsäganden

och den misstänkte, är åklagaren ej berättigad att väcka åtal, även om målsäganden ej återkallar angivelsen. Av stadgandet torde även följa, att om målsäganden enligt 8 § väckt åtal för brott av ifrågavarande slag men därefter nedlägger åtalet, åklagaren icke sedermera kan väcka åtal för brottet. Nedläggandet bör här ha samma verkan som ett återkallande av angivelsen.

Av 4 § framgår, att då flera äro medskyldiga till brott, som allenast efter angivelse hör under allmänt åtal, den omständigheten, att målsäganden begränsat angivelsen till någon av dem eller uttryckligen undantagit någon av de skyldiga från angivelsen, icke utgör hinder för åklagaren att åtala samtliga, som tagit del i brottet. Härav följer, att en förlikning mellan målsäganden och någon av de skyldiga eller ett återkallande av angivelsen mot någon av dem icke inverkar på åklagarens åtalsrätt, även om förlikningen träffas eller återkallelsen göres, innan åtal väckts.

13 §.

I fråga om behörigheten att såsom målsägande föra talan om ansvar för brott, varigenom någon blivit dödad, har rättstillämpningen intagit den ståndpunkten, att sådan behörighet tillkommer allenast make och barn till den döde, därest de genom hans frånfälle komma att sakna nödigt underhåll.¹ Detta sammanhänger därmed, att sådana anförvanter enligt 6 kap. 4 § strafflagen i dess tidigare lydelse tillagts en självständig rätt till skadestånd av den brottslige. Däremot har fader till dödad person ej ansetts behörig att föra talan om ansvar för dödandet.² Enligt den ändring, som sistnämnda lagrum undergått genom lagen den 19 mars 1926, har skadeståndsrätt tillagts envar, som jämlikt stadgande i lag äger rätt till underhåll av den som blivit dödad och som genom dennes frånfälle kommer att sakna erforderligt underhåll. Härav torde följa, att alla sådana underhållsberättigade äga att föra talan om ansvar för dödandet.

Den ståndpunkt gällande rätt intager i förevarande hänseende kan icke anses tillfredsställande och överensstämmer ej heller med vad i utländsk rätt är vanligt. Att exempelvis fadern till ett minderårigt barn kan på grund av sin målsmansrätt föra ansvarstalan för mordförsök eller lindrigare misshandel mot barnet men icke för mord eller för misshandel, varav döden följt, torde knappast vara överensstämmande med den allmänna rättsuppfattningen. Visserligen är åklagare skyldig att åtala brott av ifrågavarande slag, när tillräckliga skäl mot den misstänkte föreligga, men det synes oegentligt, att i sådana fall, då ett ingripande av enskild person likväl kan vara berättigat, de anhörigas rätt därtill skall vara beroende av huruvida de genom dödsfallet gått miste om dem lagligen tillkommande underhåll eller ej. Med hänsyn härtill har i denna paragraf stadgats, att rätt att som målsägande angiva eller tala å brott, varigenom någon blivit dödad, tillkommer den dödades efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller den som stått i adoptivförhållande

¹ Se N. J. A. 1909:177.

² Se N. J. A. 1930:463.

till honom. Sådan rätt tillkommer envar av nämnda efterlevande oberoende av de övriga.

Om målsäganden avlider, anses enligt gällande rätt någon succession i rätten att såsom målsägande föra ansvarstalan för brottet icke äga rum. Däremot övergår i viss utsträckning den avlidnes rätt till skadestånd på hans rättsinnehavare. Såväl norsk och dansk som finsk rätt medgiva befogenhet för avliden målsägandes make, barn, föräldrar och syskon att föra ansvarstalan mot den brottslige. En dylik befogenhet synes påkallad av praktiska skäl. Föröfwaren av ett brott bör icke kunna draga den fördelen av målsägandens död, att han blir fri från vidare målsägandetalan. Den nu gällande regeln medför också den oegentligheten, att t. ex. ansvarstalan för skadegörelse å den dödes egendom, om skadegörelsen skett omedelbart före dödsfallet, icke kan föras av hans arvingar, medan däremot, om skadegörelsen äger rum omedelbart sedan personen i fråga avlidit, arvingarna kunna åtala, enär dem tillhörig egendom skadats. I förevarande paragraf har därför stadgats, att avliden målsägandes närstående, som avses i första stycket, äga samma rätt att angiva brottet eller tala därå, som tillkom den avlidne. Av stadgandet framgår, att därest målsäganden före sin död genom förlikning eller eljest utfäst sig att ej angiva brottet eller tala därå eller återkallat angivelse eller nedlagt åtal och i följd därav enligt 12 § varit avskuren från vidare talerätt, någon rätt till målsägandetalan ej heller tillkommer hans närstående. Dessa ha allenast samma rätt i detta hänseende, som tillkom målsäganden vid hans frånfälle. Men även om målsäganden icke på nu antydda sätt gått förlustig sin talerätt, har det icke ansetts lämpligt, att de närstående tillerkännes en obetingad åtalsrätt. För sådana fall, då den avlidne icke velat begagna sig av sin rätt att angiva eller åtala brottet, ehuru denna hans vilja icke tagit sig uttryck i förlikning eller därmed jämförlig åtgärd, torde hans närstående böra vara uteslutna från åtalsbefogenhet. Uppenbarligen kan det ofta erbjuda svårigheter att bedöma, vad som varit målsägandens vilja, och det kunde därför ifrågasättas att medgiva åtalsrätt allenast för den händelse målsäganden angivit brottet eller väckt åtal därför. En dylik begränsning måste emellertid anses godtycklig särskilt med hänsyn till att målsäganden kan ha avlidit så kort tid efter brottets förövande, att han icke hunnit vidtaga åtgärder för brottets beivrande. Ej heller har ansetts lämpligt att stadga någon viss tid efter målsägandens frånfälle, inom vilken de närstående ha att utöva sin talerätt. Det har därför allenast föreskrivits, att dessa inträda i den avlidnes rätt att tala å brottet, om det icke av omständigheterna framgår, att denne ej velat angiva eller åtala brottet. I många fall torde den omständigheten, att lång tid förflutit mellan brottets förövande och målsägandens död, kunna anses som ett tecken på att målsäganden ej velat begagna sin talerätt. Av stadgandet framgår, att de närståendes rätt till målsägandetalan inträder såväl i det fall, att angivelse ej gjorts eller åtal ej väckts före målsägandens frånfälle, som ock då målsäganden redan gjort angivelse eller väckt åtal.

Bestämmelserna i denna paragraf avse endast talan om ansvar för brott.

Frågan om rätt för de efterlevande att föra talan om skadestånd på grund av brott beröres icke av dessa bestämmelser.

14 §.

I 6 kap. 8 § strafflagen stadgas, att målsägande är, förutom den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada, även den som för den förnärmade eller skadade äger målsmannarätt eller eljest är satt att föra talan. De sistnämnda kunna emellertid ej anses som målsägande i egentlig mening utan äro allenast representanter för den verkliga målsäganden. I denna del innebär stadgandet sålunda endast en regel om vem som äger behörighet att föra talan för målsäganden. Rörande innebörden av nämnda stadgande kan i viss mån tvekan råda. Tydligt är emellertid, att beträffande brott, som rör den omyndiges förmögenhet, åtalsrätt tillkommer hans förmyndare. I fråga om brott mot den omyndiges person, t. ex. misshandel eller ärekränkning, torde däremot gälla, att hans målsman, d. v. s. den som har vårdnaden om honom, äger att beivra sådant brott. Om dylik rätt tillkommer även förmyndaren, då denne ej har vårdnaden om den omyndige, synes mera tvivelaktigt. Den rätt, som enligt lag tillkommer den omyndige att i vissa fall själv råda över sin egendom, torde även innefatta befogenhet för honom att föra talan om brott, som rör sådan egendom. Däremot synes ej fullt klart, i vad mån omyndig själv äger tala å brott mot hans person.

Bestämmelser om ställföreträdarskap för målsägande, som är omyndig, äro av processuell natur och böra därför ha sin plats i rättegångsbalken. Med hänsyn härtill bör 6 kap. 8 § strafflagen omarbetas så, att den endast upptager ett stadgande om att målsägande är den, mot vilken brott blivit begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada. Behörigheten för ställföreträdare att tala å brott mot den omyndige regleras i nu förevarande paragraf.

Av stadgandet framgår, att den omyndige själv äger att föra talan om ansvar för brott, som rör egendom, varöfver han själv råder. Likaledes äger han att själv föra ansvarstalan rörande rättshandling, som han själv äger ingå, t. ex. då han svikligen förletts att ingå tjänsteavtal. I dessa fall är hans förmyndare utesluten från åtalsrätt. Vid andra brott, som röra den omyndiges förmögenhet, tillkommer rätten att föra ansvarstalan den som är hans ställföreträdare i angelägenheter rörande denna, alltså hans förmyndare; den omyndige själv har här ingen åtalsrätt.

Beträffande brott mot den omyndiges person bör befogenheten att föra målsägandetalan tillkomma den som har vårdnaden om honom. Om den omyndige nått en viss mognare ålder, i förslaget bestämd till aderton år, har han ansetts böra äga att själv angiva brottet eller tala därå. Av stadgandet framgår, att i sistnämnda fall såväl den omyndige som den som har vårdnaden om honom äro behöriga att föra talan. Deras inbördes ställning är att bedöma enligt grunderna för 11 §. Av allmänna rättsregler torde följa, att om omyndig, som här avses, är sinnessjuk eller sinnesslö, han icke själv kan föra talan. Gift kvinna står icke under annans vårdnad och äger därför oberoende av sin ålder själv föra ansvarstalan för brott mot hennes person.

Att juridisk person kan vara målsägande och att dess ställföreträdare äger att föra ansvarstalan, framgår av hänvisningen till 11 kap. 2 §. Av hänvisningen till 11 kap. 5 § följer, att i fråga om målsägandens skyldighet att iakttaga personlig inställelse vid rätten samma regler skola tillämpas som beträffande dylik skyldighet för part i tvistemål; detta gäller, vare sig målsäganden för talan i målet eller ej.

Liksom part i tvistemål bör målsäganden i brottmål alltid äga att själv utföra sin talan, men det bör ock stå honom fritt att därför anlita ombud. Beträffande sådant ombud skola bestämmelserna i 12 kap. tillämpas.

15 §.

Av 36 kap. 1 § framgår, att i brottmål målsäganden ej kan höras som vittne, även om han ej för talan. Han är emellertid, även då han icke är part, i allmänhet skyldig att inställa sig vid rätten för att höras i anledning av åklagarens talan. I sådana fall bör han äga samma rätt till ersättning för sin inställelse som vittne.

16 §.

Enligt vissa specialförfattningar, huvudsakligen inom rusdryckslagstiftningen, äger envar anställa åtal för brott, som falla inom området för dessa författningar. Vidare är enskild person, som icke är målsägande i egentlig mening, enligt vissa lagbestämmelser berättigad att föra ansvarstalan för särskilda brott; såsom exempel må nämnas 133 § lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag, 252 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, 259 § lagen den 25 maj 1917 om försäkringsrörelse samt 10 § lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens. Tillräckliga skäl att giva den som på grund av sådana särskilda bestämmelser äger föra talan vidsträcktare befogenhet i fråga om rätt att angiva brottet eller tala därå än som tillkommer målsägande synas icke föreligga. I förevarande paragraf har därför stadgats, att han i nämnda hänseende skall anses som målsägande. Härav följer sålunda, att för hans åtalsrätt skola gälla samma regler, som i detta kapitel meddelats beträffande målsägande. Ett av honom väckt åtal bör också anses som enskilt åtal och behandlas enligt de bestämmelser, som gälla för sådant åtal. I andra avseenden än i denna paragraf angivas är han däremot icke omedelbart att anse som målsägande. Särskilt är detta av betydelse i fråga om möjligheten att höra honom som vittne. I dessa hänseenden bör han intaga ställning som målsägande först då han gjort angivelse eller väckt åtal.

21 KAP.

Om den misstänkte och hans försvar.

1 §.

Enligt gällande rätt äger den som åtalas för brott alltid att själv föra sin talan, även om han eljest saknar behörighet därtill. Av stadgandet i 15 kap.

1 § R.B. framgår, att om han är omyndig, hans målsman äger »honom bistånd göra»; med målsman torde här förstås den som har vårdnaden om honom. I målsmannens befogenhet anses ligga icke blott rätt för honom att biträda den omyndige i rättegången utan även behörighet att, åtminstone i viss omfattning, föra talan för den omyndige. Sålunda äger han att oberoende av den omyndige fullfölja talan i högre rätt, såvida ej denne avgivit nöjdförklaring.

I anslutning till vad för närvarande gäller har i förevarande paragraf stadgats, att den misstänkte äger själv föra sin talan. Om den misstänkte är omyndig, är det för att hans intressen skola bliva behörigen tillgodosedda ofta av vikt, att den som har vårdnaden om honom höres i målet. I fråga om lindrigare brott eller då den misstänkte nått en viss förståndsmognad, torde han dock i många fall själv kunna tillvarata sin rätt. Det bör därför åligga rätten att, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet eller eljest finnes erforderligt, höra den misstänktes förmyndare eller, då vårdnaden om honom ej tillkommer förmyndaren, den som har vårdnaden. Liksom hittills bör denne intaga en i viss mån självständig ställning i rättegången. För att tydligt utmärka, att hans befogenhet ej är inskränkt till att biträda den omyndige, har stadgats, att han äger föra talan för denne. Han kan sålunda förebringa bevisning och eljest vidtaga åtgärder i rättegången, som stå den misstänkte till buds. Beträffande förmyndarens och den misstänktes inbördes ställning, då de båda äro tillstädes vid rätten, ha några bestämmelser icke ansetts behöva meddelas. I allmänhet torde några svårigheter härvid icke uppkomma. Därest förmyndarens och den misstänktes åtgärder skulle komma i strid med varandra, torde rätten ha att träffa sitt avgörande efter vad som finnes mest förmånligt för den misstänkte. Uppenbart är, att förmyndaren ej äger fullfölja talan mot dom, om den misstänkte förklarat sig nöjd med domen; ej heller kan förmyndaren avgiva nöjdförklaring å den misstänktes vägnar.

Enligt 5 kap. 13 § strafflagen förfaller allt straff, om förbrytaren dör; dock skall i vissa fall bötesstraff, som under hans livstid ådömts honom genom laga kraftägande dom, verkställas. Har den misstänkte fullföljt talan mot lägre rätts dom men avlider han, innan nämnda talan prövats, skall den högre rätten utan materiell prövning undanröja den lägre rättens dom. Någon befogenhet för den misstänktes efterlevande att föra talan mot dom föreligger icke. Starka skäl tala emellertid för att i viss utsträckning tillerkänna den misstänktes efterlevande dylik befogenhet. De ha ett i slätkänslan grundat intresse av att skydda den avlidnes goda namn och rykte, och de böra för detta ändamål äga påkalla högre rätts prövning, om han begått det brott, för vilket han dömts. Rätt för dem att överklaga en dom, varigenom den misstänkte fällts till ansvar för brottslig gärning, är även motiverad med hänsyn till domens verkan i en eventuell senare rättegång om skadestånd eller annat enskilt anspråk på grund av brottet. Visserligen är domen i ansvarsfrågan icke bindande för prövningen av sådant anspråk, men den äger dock därvid, såsom framhålles i motiven till 35 kap. 1 §, en stark bevisverkan. Vid bestämmandet av vilka efterlevande, som böra äga här avsedda befogenhet, synes lämpligt att anknyta till vad i 20 kap. 13 § föreskrivits. På grund av det nu

anförda har i andra stycket av förevarande paragraf stadgats, att om den misstänkte avlidit, hans efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller den som stått i adoptivförhållande till honom äger att föra talan mot domen, såvitt genom denna fastställts, att den misstänkte förövat gärningen. Sådan rätt tillkommer envar av de efterlevande oberoende av de övriga. Har den misstänkte avlidit, innan dom i första instans meddelats, äga de efterlevande ej rätt att inträda i målet för att få fastställt, att den misstänkte icke förövat den gärning, för vilken han åtalats. I detta fall har rätten på grund av 5 kap. 13 § strafflagen att förklara, att frågan om straff förfallit. Skulle rätten det oaktat meddela fällande dom, kunna de efterlevande däremot fullfölja talan. Den fullföljdsrätt, som tillkommer de efterlevande, avser allenast frågan, huruvida den misstänkte förövat gärningen. Någon anledning att medgiva dem rätt att fullfölja talan beträffande det ådömda straffet har ej ansetts föreligga. Har den misstänkte själv fullföljt talan mot lägre rätts dom men avlider han, innan målet prövats av den högre rätten, böra de efterlevande äga att inträda i målet och i den utsträckning, som nyss angivits, påkalla prövning av den fullföljda talan. Den högre rätten har att i anledning av de efterlevandes talan ingå i materiell prövning av frågan, huruvida den misstänkte förövat gärningen. Även om den lägre rättens dom finnes lagligen grundad, skall det ådömda straffet i varje fall undanröjas.

2 §.

Enligt gällande rätt skall den misstänkte själv svara i brottmål, där efter lag straffarbete kan följa å brottet. I ringare brottmål äger han svara genom ombud men är skyldig att inställa sig personligen, när domaren det fordrar. Den misstänktes personliga närvaro vid rätten är av stor betydelse med hänsyn till målets tillförlitliga och allsidiga utredning. Kravet på den misstänktes personliga inställelse bör därför upprätthållas som allmän regel.

I förevarande paragraf stadgas ovillkorlig inställelseplikt för den misstänkte vid huvudförhandling i underrätt i mål om allmänt åtal, om brottet är sådant, att straffarbete ingår i straffskalan. Föres beträffande sådant brott ansvarstalan endast av målsäganden, har däremot ej ansetts böra stadgas obligatorisk skyldighet för den misstänkte att iakttaga personlig inställelse. Då i fråga om dylika brott enskilt åtal i regel kan äga rum, endast om åklagaren icke funnit skäl att föra talan, har en undantagslös inställelseplikt syntts alltför betungande för den misstänkte. Emellertid bör även i nu antydda fall liksom ock då åtalet, vare sig det är allmänt eller enskilt, avser lindrigare brott, den personliga inställeskyldigheten vara regel; undantag bör medgivas, allenast då den misstänktes närvaro kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid bedömande härav äger uppenbarligen brottets svårhetsgrad stor betydelse liksom även den omständigheten, huruvida den misstänkte erkänt gärningen eller ej. Om vid brott, som icke kan föranleda svårare straff än böter, erkännande föreligger, torde i allmänhet den misstänktes personliga inställelse kunna antagas sakna betydelse.

Vad angår muntlig förberedelse, som i underrätt äger rum vid enskilt åtal,

har obetingad personlig inställeskyldighet för den misstänkte icke ansetts böra föreskrivas. I överensstämmelse med vad i detta hänseende stadgats för målsägande och för part i tvistemål bör den misstänkte vara skyldig att infinna sig personligen, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas.

Beträffande den misstänktes skyldighet att komma personligen tillstädes vid huvudförhandling i hovrätt göra sig i viss mån samma synpunkter gällande som i fråga om motsvarande skyldighet för part i tvistemål och för målsägande. Dock är i mål rörande grövre brott den misstänktes personliga närvaro av så stor betydelse, att han alltid bör vara skyldig att infinna sig. Att härvid anknyta till strafflatituden för det brott, varom fråga är, synes emellertid mindre lämpligt, då därigenom ovillkorlig inställeskyldighet skulle föreligga i många fall, där sådan icke kan anses nödig. I stället bör hänsyn tagas till det straff, som ådömts den misstänkte av underrätten eller som kan väntas komma att ådömas i hovrätten. På grund härav har stadgats obligatorisk inställeskyldighet för den misstänkte, om han dömts till straffarbete för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff. I andra fall bör han vara skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Vid bedömandet härav bör hänsyn tagas såväl till brottets svårhetsgrad som till behovet av den misstänktes hörande för att hovrätten skall kunna bilda sig ett tillförlitligt omdöme rörande de omständigheter, varav målets avgörande beror. Har underrätten dömt den misstänkte till fängelse eller skyddsåtgärd eller förekommer anledning till ådömande av sådant straff eller skyddsåtgärd, torde endast i undantagsfall hans personliga närvaro kunna undvaras. De nu angivna reglerna avse inställelse vid huvudförhandling. I de fall, då huvudförhandling ej erfordras, t. ex. då åklagaren för talan till den misstänktes förmån, äro de ej att tillämpa. Handlägges i sådant fall målet vid huvudförhandling, komma de däremot till användning.

I fråga om huvudförhandling i högsta domstolen har obligatorisk inställelseskyldighet för den misstänkte personligen icke ansetts böra stadgas, utan domstolen bör äga att med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall pröva, huruvida hans personliga närvaro är erforderlig. Ehuru sålunda, bortsett från de grövre brottmålen, den misstänktes personliga inställeskyldighet reglerats på samma sätt i hovrätt som i högsta domstolen, torde med hänsyn till arten av högsta domstolens prövning hans personliga inställelse där vara erforderlig i långt mindre utsträckning än i hovrätten.

Vad angår annan förhandling än förberedelse eller huvudförhandling, t. ex. förhandling rörande tvångsmedel, förberedande förhör i vade- eller revisionsmål eller förhör i besvärsmål, bör gälla, att den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig. I vissa fall är särskild föreskrift i detta hänseende meddelad, såsom i 24 kap. 14 §, enligt vilket stadgande misstänkt, som är anhållen, skall vara tillstädes vid förhandling om häktning. Nämda stadgande är på grund av särskilda hänvisningar tillämpligt även beträffande förhandling rörande vissa andra tvångsmedel.

Rörande de medel, som stå till buds för utkrävande av den misstänktes in-

ställelseskyldighet, meddelas föreskrifter i samband med de stadganden, som reglera förfarandet. Finnes ej särskild föreskrift meddelad därom, kan rätten enligt 9 kap. 7 § förelägga honom vite. I förevarande paragraf upptages ej till behandling den processuella verkan av den misstänktes underlåtenhet att infinna sig personligen. Även härom meddelas bestämmelser i samband med förfarandet.

Då den misstänkte icke är skyldig att inställa sig personligen, bör han liksom för närvarande kunna föra talan genom ombud. De i 12 kap. meddelade bestämmelserna om rättegångsombud i tvistemål bliva härvid tillämpliga.

3 §.

Rätt att anlita biträde av försvarare bör tillkomma den misstänkte icke blott, då han ställts under åtal, utan även under förundersökningen, så snart denna fortskridit så långt, att den kan anses riktad mot honom såsom skäligen misstänkt för brottet.

I första hand bör det ankomma på den misstänkte att själv sörja för sitt försvar och utse försvarare. I fråga om misstänkt, som icke uppnått den allmänna straffmyndighetsåldern, aderton år, bör befogenheten att utse försvarare tillkomma den som äger att företräda honom i personliga angelägenheter, alltså förmyndaren eller, om vårdnaden om honom utövas av annan, denne. Detsamma gäller beträffande misstänkt, som är sinnessjuk eller sinnesslö. Frågan, huruvida befogenhet att utse försvarare tillkommer den misstänkte själv eller annan å hans vägnar, är att bedöma med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt, då fråga om utseende av försvarare uppkommer; tiden för brottets förövande är sålunda icke avgörande.

Av vikt är, att den som av den misstänkte utses till försvarare besitter erforderliga kvalifikationer för uppdraget. Rätten bör därför äga att pröva hans lämplighet och att avvisa den som finnes olämplig. I detta hänseende böra bestämmelserna i 12 kap. 2 och 5 §§ äga motsvarande tillämpning. Tydligt är, att i mål om grövre brott strängare krav måste ställas å försvararen än i andra fall. Även föreskrifterna i 3 och 4 §§ sistnämnda kapitel böra gälla beträffande försvarare. Någon särskild form för utseende av försvarare har icke stadgats. Den misstänkte kan sålunda såväl muntligen inför undersökningsledaren, åklagaren eller rätten uppgiva den som skall försvara honom som ock skriftligen utse försvarare. Har den misstänkte befullmäktigat ombud att föra hans talan, är ombudet att anse som försvarare. Då den misstänkte själv är närvarande, är det alltid han som för talan, och ombudet skall då betraktas som allenast försvarare.

I fall, då den misstänkte ej själv utsett försvarare eller av honom utsedd försvarare avvisas, bör det med hänsyn till det allmännas intresse av straffrättsskipningens säkerhet ankomma på offentlig myndighet att tillse, att han, om så finnes erforderligt, erhåller biträde av försvarare. Denna grundsats är allmänt erkänd i främmande lagstiftningar och har i svensk rätt kommit till uttryck i lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad och lagen samma dag om fri rättegång. Enligt förstnämnda lag

skall, om någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, äskar hjälp vid sin talans förberedande och utförande och han säger sig ej själv kunna anskaffa biträde, sådant biträde förordnas åt honom. I lagen om fri rättegång stadgas, att om part, som beviljats fri rättegång, finnes icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans utförande, lämplig person må förordnas att biträda honom. Sistnämnda stadgande äger ej tillämpning, då häktad är berättigad att erhålla biträde.

Då förordnande av försvarare för den misstänkte alltid påkallas av ett offentligt intresse, synes riktigast, att frågan härom regleras efter enhetliga grunder. Huruvida den misstänkte genom det allmännas försorg skall erhålla försvarare (offentlig försvarare), bör icke vara beroende av hans ekonomiska ställning utan bedömas utslutande ur processuella synpunkter. Att medgiva den misstänkte rätt att alltid erhålla offentlig försvarare bör icke ifrågakomma. I många fall, särskilt i mål om lindrigare brott, torde den misstänkte själv kunna iakttaga sina intressen. Offentlig försvarare bör därför förordnas, endast om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest den misstänktes rätt finnes icke kunna utan biträde tillvaratagas. Försvarare bör kunna förordnas, även om den misstänkte icke framställt begäran därom, men tydligt är, att hans önskan härutinnan måste tillmätas stor betydelse. Ett särskilt fall, då förordnande av försvarare kan vara erforderligt, föreligger, då den misstänkte avvikit men möjlighet synes finnas att det oaktat avgöra målet. I fråga om misstänkt, som är anhållen eller häktad, synes en vidsträcktare rätt att erhålla offentlig försvarare påkallad. Då han genom frihetsberövandet är urståndsatt att själv verka för sitt försvar, bör under alla förhållanden försvarare förordnas, om han begär det.

Stadgandena i förevarande paragraf äga tillämpning vid såväl allmänt som enskilt åtal.

4 §.

Enligt gällande rätt meddelas förordnande av rättegångsbiträde åt häktad av länsstyrelsen eller, då fråga därom uppkommer under måls handläggning vid domstol, av denna. Biträde åt part, som åtnjuter fri rättegång, utses av rätten eller, då denna ej sitter, av dess ordförande.

Då förordnande av offentlig försvarare nära sammanhänger med rättens verksamhet under förundersökningen och i rättegången, bör sådan åtgärd alltid ankomma på rätten. Uppkommer fråga om dylikt förordnande, innan åtal väckts, följer av 19 kap. 12 §, att bestämmelserna i sistnämnda kapitel äro tillämpliga med avseende å frågan, vilken domstol som har att meddela förordnandet. I annat fall skall den domstol, där målet handlägges, förordna försvarare. Att underrätt vid förordnande av försvarare är domför med en lagfaren domare, framgår av de i 1 kap. meddelade domförhetsreglerna.

Enligt andra stycket i förevarande paragraf skall rätten upptaga fråga om förordnande av offentlig försvarare, så snart framställning därom göres eller rätten eljest finner anledning därtill. Den misstänkte kan när som helst fram-

ställa begäran om sådant förordnande. Enligt 23 kap. 5 § åligger det den som leder förundersökning att, då offentlig försvarare skall utses, göra anmälan därom hos rätten. Detta gäller såväl då misstänkt, som är anhållen eller häktad, framställer begäran därom som ock i andra fall, då behov av försvarare för den misstänkte kan anses föreligga. Rätten kan även av eget initiativ förordna försvarare. Vid enskilt åtal kan försvarare ej utses, förrän åtal väckts.

5 §.

Enligt 3 § lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad skall till biträde förordnas lämplig person, som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov; därvid bör företrädesvis anlitas någon, som yrkesmässigt utövar advokatverksamhet. Möter hinder att till biträde förordna sådan person eller skulle genom förordnande av sådan statsverket oskäligen betungas, må till biträde förordnas annan, som prövas lämplig att biträda den häktade. I 5 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång stadgas, att till rättegångsbiträde bör, om målets beskaffenhet fordrar det, förordnas någon, som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov; företrädesvis bör därvid anlitas den som vid rätten utövar advokatverksamhet och ej är avlägset boende.

Då det är av vikt, att offentlig försvarare besitter erforderliga kvalifikationer för fullgörande av sitt uppdrag, har i förevarande paragraf stadgats, att till offentlig försvarare alltid skall utses advokat, som finnes lämplig därtill. För undvikande av alltför stora kostnader för statsverket bör för uppdraget företrädesvis anlitas sådan advokat, som vid rätten plägar uppträda som rättegångsombud. Av 8 kap 5 § framgår, att advokat är skyldig att vid domstol i det län, inom vilket han har sitt kontor, mottaga förordnande som offentlig försvarare, om sådan ej kan erhållas efter frivilligt åtagande.

Liksom enligt gällande rätt bör den misstänkte tillerkännas ett visst inflytande i fråga om valet av försvarare. Av vikt är, att den misstänkte till försvarare erhåller någon, för vilken han hyser förtroende. Har den misstänkte till försvarare föreslagit någon, som är behörig att mottaga uppdraget, bör därför avvikelse från förslaget ej ske, med mindre särskilda omständigheter föranleda därtill. Sådan omständighet kan vara, att den föreslagne är bosatt å avlägsen ort och hans anlitande därför skulle medföra avsevärt ökade kostnader för statsverket eller att han med hänsyn till sitt förhållande till saken finnes olämplig.

6 §.

Med hänsyn till den offentlige försvararens ställning och uppgifter bör det åligga rätten att vaka över att han fullgör sina åligganden. Rätten bör därför äga befogenhet att återkalla ett meddelat förordnande, om giltigt skäl därtill förekommer, t. ex. om försvararen icke utför försvaret med tillräcklig omsorg eller på annat sätt åsidosätter sina plikter som försvarare. En särskild anledning att återkalla förordnande kan vara, att den misstänkte framställer begäran därom. Då rätten emellertid enligt 3 § har att oberoende av den miss-

tänktes begäran förordna försvarare för honom, om så finnes erforderligt, bör därav följa, att den misstänkte icke utan vidare äger påfordra sådant återkallande. Allenast om han kan anföra något giltigt skäl härför, bör hans begäran villfaras. Ej heller bör en begäran från den misstänktes sida om förordnande av annan försvarare än den av rätten utsedde bifallas, såvida ej giltigt skäl föreligger därtill.

Såsom förut framhållits ankommer det i främsta rummet på den misstänkte att själv sörja för sitt försvar. Om den misstänkte, sedan offentlig försvarare förordnats, själv utser annan försvarare, bör därför i regel förordnandet återkallas. En förutsättning härför är tydligen, att den utsedde kan godkännas som försvarare. Det kan ock tänkas, att sådant återkallande skulle medföra olägenheter, t. ex. om därav skulle vållas uppskov med målet. Med hänsyn härtill har stadgats, att återkallande skall ske, om ej därav skulle uppstå synnerlig olägenhet.

Då uppdraget att vara offentlig försvarare är av personlig natur, bör försvararen icke äga att utan rättens medgivande sätta annan i sitt ställe. Ett sådant medgivande bör icke vara generellt utan avse viss person, som rätten godkänner.

7 §.

Försvararen intager under förundersökningen och målets behandling vid rätten ställningen av biträde åt den misstänkte och har i denna egenskap skyldighet att främja hans intressen. Han skall sålunda vara den misstänktes rådgivare och vidtaga åtgärder, som äro erforderliga för bevakande av hans rätt, samt åberopa omständigheter och bevis, som tala till den misstänktes förmån. Härvid har han att å den tilltalades sida verka för sakens riktiga belysning. Han får sålunda icke genom oriktiga påståenden och uppgifter söka att föra domstolen bakom ljuset. Däremot är han icke skyldig att vara positivt verksam för utrönande av sanningen, om detta skulle komma i strid med hans ställning som försvarare; sålunda är han icke pliktig att åberopa omständigheter och bevis, som tala mot den misstänkte. Att i lagen uppställa några uttömmande regler rörande försvarares skyldigheter torde ej vara möjligt. Det har därför ansetts böra stadgas, att försvararen skall med nit och omsorg tillvarata den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning.

Av stor vikt är, att åtgärder för den misstänktes försvar vidtagas utan uppskov. Med hänsyn härtill har stadgats, att försvarare skall så snart ske kan genom överläggning med den misstänkte förbereda försvaret.

8 §.

Försvararens ställning såsom biträde åt den misstänkte kräver, att han i viss utsträckning äger befogenhet att självständigt vidtaga processuella åtgärder för bevakande av den misstänktes rätt. Han bör sålunda t. ex. äga att begära förebringande av utredning under förundersökningen, påkalla rättens prövning av reseförbud eller beslag samt förebringa bevisning inför rätten.

Däremot är han naturligen icke berättigad att å den misstänktes vägnar godkänna strafföreläggande eller avgiva nöjdförklaring. Ej heller bör han utan bemyndigande av den misstänkte äga att självständigt fullfölja talan mot rättsens dom eller beslut. Fullföljes talan vare sig av den misstänkte eller av åklagaren eller målsäganden, bör han dock utan särskilt förordnande eller bemyndigande äga att biträda honom vid målets behandling i den eller de högre domstolarna.

9 §.

För fullgörande av försvararens uppgift är av stor vikt, att samråd äger rum mellan honom och den misstänkte. Även då denne är anhållen eller häktad, bör därför försvarare äga rätt att sammanträffa med honom. I regel bör också försvararen äga att i enrum meddela sig med den misstänkte. Emellertid kan befaras, att denna rätt i vissa fall, då den misstänkte själv utsett försvarare, skulle kunna missbrukas, och det kunde därför ifrågasättas att medgiva sådan försvarare dylik rätt allenast efter särskilt tillstånd. Med hänsyn till den disciplinära tillsyn, som advokater äro underkastade, synes dock någon föreskrift härom icke vara erforderlig beträffande försvarare, som är advokat. I annat fall bör däremot rätt att i enrum meddela sig med den misstänkte tillkomma försvararen, endast om undersökningsledaren eller åklagaren medgiver det eller rätten finner det kunna ske utan men för utredningen eller för ordningen eller säkerheten å förvaringsstället.

Då försvararen alltid skall vara närvarande vid huvudförhandling och äger att närvara även vid annat rättens sammanträde, då förhandling skall äga rum, bör han alltid erhålla särskild kallelse därtill. Detta kan dock beträffande försvarare, som utsetts av den misstänkte, gälla endast under den förut sättningen, att försvararen uppgivits för rätten.

10 §.

I likhet med vad för närvarande gäller bör offentlig försvarare äga att av allmänna medel erhålla arvode samt ersättning för de kostnader han haft för uppdragets fullgörande och för tidsspillan. Rätten har att efter skälighetsprövning bestämma beloppet av ersättningen; detta gäller även då försvarare förordnats under förundersökningen men åtal ej följt därå. Angående skyldighet för den misstänkte eller annan att till statsverket återgälda vad sålunda tillerkänts försvararen meddelas bestämmelser i 31 kap.

Stadgandet i sista stycket överensstämmer med gällande rätt.

22 KAP.

Om enskilt anspråk på grund av brott.

1 §.

Enligt gällande rätt skall, då ett brott är grund till privaträttsligt anspråk, t. ex. på ersättning för uppkommen skada eller på återställande av

egendom, talan om sådant anspråk behandlas i samma ordning som frågan om ansvar för brottet. En följd härav är, att ansvarstalan och talan om enskilt anspråk må förenas i samma rättegång. I det övervägande antalet fall utföres också målsägandens privaträttsliga anspråk i samband med åtalet, vare sig detta föres av åklagaren eller målsäganden. Även om målsäganden i särskilt mål för talan om sådant anspråk, anses detta för närvarande som brottmål.

Föreliggande förslag bygger på den grundsatsen, att ett mål ej anses som brottmål, med mindre däri föres talan om ansvar. Däremot är, såsom framgår av förevarande paragraf, ej hinder för att talan om enskilt anspråk på grund av brott föres i samband med åtal för brottet. Såsom processkommissionen anfört tala starka praktiska skäl för att möjlighet beredes att i samma mål pröva såväl ansvarstalan som det enskilda anspråket. Den utredning, som avser att styrka, att den misstänkte förövat gärningen, är densamma i fråga om båda anspråken. Visserligen erfordras därutöver olika slag av utredning beträffande de skilda frågorna, men klart är, att gemensam behandling i regel medför betydande besparing i tid och kostnader. Därigenom undvikes ock, att mot varandra stridande domar meddelas rörande de olika anspråken. De olikheter, som enligt föreliggande förslag bestå mellan domstolarnas sammansättning och förfarandet i tvistemål och i brottmål, äro icke av den art, att med hänsyn därtill någon betänklighet möter mot att i samma rättegång pröva ansvarsfrågan och frågan om målsägandens privaträttsliga anspråk. Om det enskilda anspråket ej upptages i samband med åtalet, skall talan därom föras i den ordning, som gäller för tvistemål.

Av förevarande paragraf följer, att den domstol, som upptagit åtalet, är behörig även för upptagande i samband därmed av det enskilda anspråket, ehuru sådan behörighet icke skulle föreligga enligt bestämmelserna i 10 kap.

Då talan om enskilt anspråk på grund av brott behandlas i samband med åtal för brottet, böra angående denna behandling gälla brottmålsförfarandets regler. Sålunda böra vid parts utevaro icke bestämmelserna om tredskodom utan de för brottmål gällande föreskrifterna tillämpas. Att beträffande förfarandet tillämpa olika regler skulle onödigt inveckla rättegången och medföra olägenhet. I vissa fall avse emellertid förslagets bestämmelser endast den straffrättsliga påföljden av brottet. Sålunda medför den omständigheten, att enligt 24—28 kap. tvångsmedel kunna användas mot den misstänkte eller annan, ej i och för sig, att sådana tvångsmedel kunna anlitas även för skyddande av målsägandens enskilda anspråk. Endast i den mån i nämnda kapitel särskilda bestämmelser därom äro meddelade, kunna tvångsmedel användas i fråga om sådant anspråk. I vissa fall böra bestämmelserna i 15 kap. kunna tillämpas även för säkerställande av enskilt anspråk. Detta kan vara av betydelse särskilt i fall, som avses i 4 § i förevarande kapitel, då målsäganden riktar sin talan mot annan än den tilltalade eller annan än målsäganden för talan om enskilt anspråk. Vidare följer av det enskilda anspråkets privaträttsliga natur, att vissa av de grundsatser, som gälla för tvistemål, komma till användning, även då talan om sådant anspråk föres i samband med åtal. Par-

terna äga sålunda förfoga över anspråket; i fråga om bevisning och utredning därom äger rätten ej annan befogenhet än i tvistemål i allmänhet.

Att talan om enskilt anspråk i brottmål i vissa fall kan väckas utan stämning, framgår av 45 kap. 5 § och 47 kap. 24 §.

2 §.

För närvarande förekommer i stor utsträckning, att åklagaren såsom ombud för målsäganden utför dennes talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk i samband med åtalet för brottet. Såsom framhållits vid 12 kap. 3 § är olämpligt, att åklagare uppträder såsom rättegångsombud för enskild part, och i nämnda paragraf har därför som regel stadgats förbud för åklagare att vara ombud. För målsäganden skulle det emellertid medföra olägenheter och ökade kostnader, om han alltid vore nödsakad att, då allmänt åtal för brott äger rum, själv eller genom särskilt ombud föra talan om enskilt anspråk på grund av brottet. Med hänsyn härtill bör det för tillgodoseende av målsägandens intressen åläggas åklagaren såsom en tjänsteplikt att i samband med åtalet förbereda och utföra målsägandens talan, om denne framställer begäran därom. I de flesta fall är det enskilda anspråket av jämförelsevis enkel beskaffenhet, och något mera avsevärt besvär torde icke vållas åklagaren. Skyldighet för åklagaren att utföra målsägandens talan bör dock ej föreligga, om det skulle medföra olägenhet, t. ex. om det enskilda anspråket är av mera invecklad beskaffenhet eller eljest kräver vidlyftig utredning. Ej heller bör sådan skyldighet åligga åklagaren, om han finner målsägandens anspråk obefogat vare sig i och för sig eller på grund av bristande bevisning.

Om målsäganden vill, att hans talan skall genom åklagaren utföras i samband med dennes åtal, har han att hos den som leder förundersökningen eller hos åklagaren anmäla sitt anspråk och därvid uppgiva de omständigheter, varå han grundar anspråket. Sådan anmälan kan göras skriftligen eller muntligen. För att åklagaren skall erhålla tillfälle att i samband med förundersökningen verkställa erforderlig utredning rörande det enskilda anspråket bör anmälan göras redan under förundersökningen. Gör målsäganden anmälan först efter det åtal väckts, gäller visserligen huvudregeln, men i ett sådant fall kan åklagaren ha anledning att vägra sin medverkan på grund av därmed förenade olägenheter. I syfte att för målsäganden underlätta möjligheten att få det enskilda anspråket prövat i samband med åtalet har i andra stycket av förevarande paragraf stadgats, att då undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning om brott finner, att enskilt anspråk må grundas å brottet, han skall, där så kan ske, i god tid före åtalet underrätta målsäganden därom.

Åklagarens behörighet att i högre rätt föra målsägandens talan är beroende av huruvida talan i ansvarsfrågan fullföljts dit. Han äger sålunda icke fullfölja talan allenast beträffande det enskilda anspråket. Fullföljer han talan i ansvarsfrågan, äger han att fullfölja talan även i fråga om målsägandens anspråk, men härvid har han samma prövningsrätt som enligt första stycket. Har den misstänkte fullföljt talan såväl i ansvarsfrågan som beträffande det enskilda anspråket, är åklagaren behörig att föra svarandetalan för

målsäganden. Sådan behörighet tillkommer honom däremot icke, om den tilltalade fullföljer talan blott i fråga om det enskilda anspråket.

Med hänsyn till att det åligger åklagaren som tjänsteplikt att utföra målsägandens talan, bör han icke äga rätt att av målsäganden betinga sig eller mottaga ersättning härför. Föreskrift härom bör införas i åklagarinstruktionerna.

Den omständigheten, att målsägandens talan utföres av åklagaren, befriar ej målsäganden från skyldighet att utgiva ersättning till vittne eller vidkännas kostnad för annan bevisning, som påkallats uteslutande i målsägandens intresse. Det bör åligga åklagaren att, då målsäganden haft sådan kostnad, yrka ersättning därför av den tilltalade. Beträffande målsägandens rätt att, då hans talan utföres av åklagaren, erhålla ersättning för rättegångskostnad och hans skyldighet att ersätta sådan kostnad meddelas bestämmelser i 31 kap. 11 §.

3 §.

Då målsäganden såsom särskilt tvistemål väckt talan om enskilt anspråk på grund av brott samt han eller åklagaren sedermera väcker åtal för brottet, kan vara lämpligt, att målen förenas till gemensam handläggning. Detsamma gäller, om åtal först anställes och målsäganden därefter väcker särskild talan om det enskilda anspråket. Målsäganden bör emellertid alltid äga rätt att få sin talan handlagd som särskilt mål. Förutsättning för att målsägandens talan skall upptagas till behandling i samband med åtalet bör därför vara, att målsäganden framställer begäran därom. Rätten bör dock alltid äga att pröva, om sådant upptagande finnes lämpligt. Skulle t. ex. ansvarstalans prövning fördröjas genom en förening av de båda anspråken, kan rätten avslå målsägandens begäran.

4 §.

En skadegörande handling kan giva upphov till ett enskilt anspråk för målsäganden icke blott mot den som företagit handlingen utan även mot annan. Sålunda är enligt lagen den 30 juni 1916 ang. ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik ägare till automobil i vissa fall ansvarig för skada, som tillfogats målsäganden. Likaledes är järnvägs innehavare enligt lagen den 12 mars 1886 ang. ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift i vissa fall skyldig att ersätta skada, som uppkommit i samband med järnvägsdriften. Vidare åligger enligt lagen den 10 maj 1929 om trafikförsäkring å motorfordon försäkringsanstalt, som meddelat dylik försäkring, i vissa fall ersättningskyldighet gentemot den som lidit skada i följd av trafik med fordonet. Därest ett föremål, som fränhänts målsäganden genom otillåten handling, innehas av annan än den som företagit handlingen, kan målsäganden mot innehavaren rikta anspråk på att återfå föremålet. I fall, då utan samband med åtal målsäganden för talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk mot den som företagit handlingen, kan målsäganden enligt 14 kap. 2 § i samma mål föra talan mot annan, som är skyldig att utgiva skadestånd eller dylikt.

Även då talan föres om ansvar för handlingen, synes målsäganden böra äga att i samband med åtalet föra talan mot annan än den tilltalade angående skadestånd eller annat dylikt i anledning av brottet. Stadgande härom har upptagits i första stycket av förevarande paragraf. Det bör kunna tillämpas, vare sig målsäganden samtidigt för talan om enskilt anspråk mot den tilltalade eller ej. Bestämmelserna i 2 § om åklagarens skyldighet att föra målsägandens talan böra avse även talan, som riktas mot annan än den tilltalade. Dock torde i dylika fall ofta vara förenat med olägenhet för åklagaren att föra målsägandens talan och åklagaren därför kunna vägra sin medverkan.

Stundom kan den tilltalade eller annan, mot vilken enligt första stycket ett enskilt anspråk riktas, i anledning därav äga att framställa anspråk mot tredje man. Sålunda kan han på grund av försäkringsavtal äga rätt att av försäkringsanstalt erhålla ersättning för vad han nödgas att i skadestånd utgiva till målsägande. I vissa fall kan den tilltalade äga regressanspråk mot den som jämte honom tagit del i brottet.¹ Det synes lämpligt, att även i dylika fall talan må kunna väckas i samband med åtal för brottet. Även tredje man kan ha ett berättigat intresse att deltaga i rättegången med hänsyn till det anspråk, som i anledning av målets utgång kan riktas mot honom; han bör då äga rätt att väcka talan till gemensam handläggning med åtalet. I nu ifrågakvarande hänseenden torde de i 14 kap. 5 § meddelade bestämmelserna böra äga motsvarande tillämpning. Stadgande härom har upptagits i andra stycket av förevarande paragraf.

Då enligt denna paragraf ett eller flera anspråk handläggas i samband med åtalet, behandlas målet i dess helhet som brottmål. Talan, som här avses, skall alltid väckas genom stämning.

5 §.

Såsom framhållits vid 1 § medför ofta en förening av åtal och talan om enskilt anspråk till gemensam behandling praktiska fördelar. Å andra sidan kunna även olägenheter uppkomma genom en sådan förening. Skulle behandlingen av det enskilda anspråket i samband med åtalet föranleda dröjsmål med ansvarsfrågans avgörande eller sistnämnda fråga eljest finnas böra avgöras särskilt, bör ett skiljande av de båda anspråken kunna äga rum. Detta kan särskilt inträffa, om det enskilda anspråket kräver vidlyftig utredning. Med hänsyn härtill har i förevarande paragraf stadgats en allmän befogenhet för rätten att, när skäl äro därtill, förordna, att talan om enskilt anspråk, som upptagits till behandling i samband med åtalet, skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Dylikt förordnande kan meddelas vid såväl allmänt som enskilt åtal och på vilket stadium av rättegången som helst samt oberoende av parternas begäran därom. Av stadgandet framgår, att något nytt anhängiggörande av talan om det enskilda anspråket icke erfordras; det är allenast den fortsatta behandlingen av nämnda talan som

¹ Se N. J. A. 1937: 264.

skall ske såsom särskilt mål. Av 32 kap. 5 § följer, att rätten kan förordna, att denna talan skall vila i avbidan på slutlig prövning av åtalet. Tydligt är, att om åklagaren enligt 2 § utför talan om målsägandens enskilda anspråk men denna talan enligt förevarande paragraf hänvisas till särskild handläggning såsom tvistemål, åklagaren icke är behörig att i detta mål föra målsägandens talan.

Därest flera enskilda anspråk upptagits till behandling i samband med åtalet, böra enligt denna paragraf samtliga anspråken kunna hänvisas till särskild behandling. Även om direkt anledning därtill förekommer blott beträffande något av anspråken, torde i regel vara lämpligast, att de alla skiljas från åtalet. Något hinder att särskilja allenast viss talan föreligger dock icke. Uppenbart är emellertid, att huvudtalan och regresstalan alltid böra handläggas i samma rättegång.

Då rätten på grund av denna paragraf förordnat, att talan om enskilt anspråk skall handläggas som särskilt mål, inverkar detta icke på rättens behörighet, även om sådan behörighet icke skulle ha förelegat, därest nämnda talan från början väckts utan samband med åtalet.

6 §.

Särskilda regler äro erforderliga för det fall, att då talan om enskilt anspråk på grund av brott föres i samband med åtal för brottet, åtalet icke blir föremål för saklig prövning av rätten. Detta kan inträffa dels då allmänt eller enskilt åtal nedlägges eller avvisas och dels då vid enskilt åtal målsäganden uteblir och i anledning därav förklaras ha förlorat sin rätt att tala å brottet.

Om ett allmänt eller enskilt åtal nedlägges eller avvisas utan att samtidigt talan om det enskilda anspråket återkallas eller avvisas, synes detta icke böra föranleda, att sistnämnda talan förfaller. Den part, som framställt det enskilda anspråket, har i behörig ordning väckt sin talan, och för att få sitt anspråk prövat bör han icke vara nödsakad att på nytt väcka talan därom. Även den, mot vilken anspråket riktats, kan ha intresse av att talan därom prövas. Då någon ansvarstalan icke längre föreligger, kan emellertid sådan prövning icke ske i straffprocessens former. Med hänsyn härtill har stadgats, att i nu avsedda fall rätten skall, om part yrkar det, förordna, att talan om det enskilda anspråket skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Framställes ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen; parten är i sådant fall oförhindrad att väcka ny talan om det enskilda anspråket.

Då i mål om enskilt åtal målsäganden uteblir från sammanträde för muntlig förberedelse eller från huvudförhandlingen, skall han enligt 47 kap. 14 och 24 §§, om den tilltalade begär det, förklaras ha förlorat sin rätt att tala å brottet, d. v. s. rätt att föra ansvarstalan därför. En sådan påföljd synes icke böra tillämpas beträffande det enskilda anspråket särskilt med hänsyn till att målsäganden skulle ägt rätt att föra talan om anspråket även utan samband med åtalet. Däremot bör den tilltalade eller annan, mot vilken måls-

äganden för talan, kunna påfordra prövning av det enskilda anspråket. Om annan än målsäganden för talan om enskilt anspråk, kan tydligen den omständigheten, att målsäganden förklaras ha förlorat sin rätt att tala å brottet, ej inverka på den andres rätt att få nämnda talan prövad. Rätten bör i nu avsedda fall, om part yrkar det, förordna om särskild handläggning som tvistemål av talan om det enskilda anspråket. Har sådant förordnande meddelats, bör rätten utsätta målet till särskild handläggning och kalla parterna till inställelse enligt de för tvistemål gällande reglerna.

I likhet med vad beträffande tvistemål stadgats i 13 kap. 5 § bör, då part återkallar sin i samband med åtal förda talan om enskilt anspråk, sedan motparten ingått i svaromål därå, denne äga rätt att yrka, att talan dock prövas. Framställes ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen; parten är då oförhindrad att sedermera väcka ny talan om det enskilda anspråket.

Om målsäganden i samband med allmänt åtal för brott för talan om enskilt anspråk på grund av brottet, skall han enligt 45 kap. 15 § och 46 kap. 11 § kallas till huvudförhandlingen. Därest han uteblir, synes detta icke böra utgöra hinder för prövning av hans talan. Dock kan på grund av 5 § i detta kapitel rätten i sådant fall hänvisa det enskilda anspråket till särskild handläggning såsom tvistemål. Beträffande tilltalad gälla de i 45—47 kap. meddelade reglerna. Härav följer, att om ansvarstalan kan avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro, detta ock kan ske beträffande det enskilda anspråket. I fråga om annan enskild part än målsägande och tilltalad är tydligt, att även denne skall kallas till förhandlingen. Rätten äger därvid enligt 9 kap. 7 § förelägga vite. Något hinder för talans avgörande, ehuru sådan part uteblivit, föreligger icke. Även i detta fall kan emellertid rätten enligt 5 § i förevarande kapitel avskilja talan till särskild handläggning som tvistemål.

7 §.

Då i samband med ansvarstalan för viss gärning målsäganden fört talan om enskilt anspråk på grund av gärningen, har tidigare ansetts, att rätten ej ägde att pröva det enskilda anspråket under annan förutsättning än att den åtalade gärningen funnes brottslig; i motsatt fall finge målsäganden väcka särskild talan om sitt anspråk. Enligt numera stadgad rättspraxis anses däremot anspråket kunna prövas i målet oberoende av om det förfarande, som lagts den tilltalade till last, finnes brottsligt eller ej. Såsom processkommisionen framhållit medför en sådan anordning stora fördelar. Detta är förhållandet särskilt då, såsom i vissa fall vid skada i följd av automobiltrafik, skadeståndsskyldighet föreligger oberoende av om gärningen är straffbar. I förevarande paragraf har därför stadgats, att om rätten finner den åtalade gärningen icke vara straffbar, talan om det enskilda anspråket dock må prövas i målet; detta gäller såväl då gärningen icke är brottslig som då straff för densamma är förfallet. För att det enskilda anspråket skall kunna prövas förutsettes, att anspråket kan stödjas på samma faktiska omständigheter som dem,

för vilka ansvar yrkats. Den omständigheten, att den av åklagaren förda ansvarstalan ogillas, medför icke, att han förlorat sin behörighet beträffande den av honom i målet förda talan om målsägandens enskilda anspråk.

8 §.

Varken enligt gällande rätt eller enligt föreliggande förslag äger målsäganden rätt att väcka åtal eller övertaga eller i högre rätt fullfölja väckt åtal för ämbetsbrott, för vilket åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt. Enligt gällande rätt anses målsäganden icke äga att föra talan om enskilt anspråk på grund av sådant brott under annan förutsättning än att åklagaren väckt åtal för brottet. Målsäganden anses berättigad att självständigt fullfölja talan rörande det enskilda anspråket.¹ De regler, som sålunda gälla, synas alltjämt böra bibehållas. Målsäganden bör sålunda icke äga att väcka sådan talan, med mindre åtal för brottet äger rum. Rörande målsägandens talan skola de förut i detta kapitel meddelade bestämmelserna äga tillämpning. Sedan målsäganden i behörig ordning väckt sin talan, äger han oberoende av åtalet fullfölja densamma.

För sådana fall, då åtal icke kan ifrågakomma, t. ex. om ämbetsmannen är död eller brottet är preskriberat, anses enligt gällande rätt åklagaren äga att efter framställning av målsäganden föra talan om ersättning till denne på grund av brottet.² Då emellertid ett sådant mål skall behandlas som tvistemål, har ansetts riktigare, att talan väckes av målsäganden och biträdes av åklagaren. Regeln torde böra komma till användning även i det fall, att målsäganden icke tidigare i samband med ett av åklagaren väckt åtal varit i tillfälle att utföra sin målsägandetalan.

23 KAP.

Om förundersökning.

1 §.

Enligt förevarande paragraf skall förundersökning äga rum beträffande alla brott, som höra under allmänt åtal. Från denna regel ha för vissa fall undantag stadgats i 22 §.

Förundersökning skall inledas, så snart anledning förekommer, att brott, som faller under allmänt åtal, förövats. Oftast inträffar detta under polisens allmänna verksamhet för upprätthållande av ordning och säkerhet eller genom att anmälan göres till polisen. En särskild anledning är, att målsägande angiver brottet.

¹ Se N. J. A. 1883: 33; 1890: 458; 1895: 564; 1898: 160.

² Se N. J. A. 1933: not B 274.

Förundersökning kan äga rum allenast då fråga är om brott, som hör under allmänt åtal. Är brottet sådant, att för allmänt åtal förut-sattes angivelse av målsäganden, bör alltså i regel förundersökning ej inledas, förrän angivelse gjorts. För tillvaratagande av utredningsmaterial kan emellertid stundom vara av vikt, att förundersökning igångsättes omedelbart. Det har därför stadgats, att vid brott av ifrågavarande slag förundersökning kan inledas även utan att angivelse skett, om sådan icke kan utan fara avvaktas. Målsäganden skall dock så snart ske kan under-rättas härom; gör han då icke angivelse, skall förundersökningen ned-läggas.

Förundersökningen omfattar dels det till polisverksamheten hörande förberedande spanings- och efterforskningsarbete, som avser att fastställa, huru-vida brott förövats, och att utröna, om skäl till misstanke mot någon före-ligga, och dels den utredning, som äger rum sedan misstanken riktats mot viss person. I 16 § 1 mom. promulgationslagen till strafflagen omnämnes visst fall, då undersökning genom polisen skall äga rum till utrönande av om brott förövats. Någon motsvarande bestämmelse har icke ansetts böra upptagas i förslaget. Förevarande paragraf utgör ej hinder mot att i administrativ ordning föreskrifter meddelas om polisundersökning i särskilda fall.

2 §.

Såsom tidigare framhållits har förundersökningen till ändamål dels att bilda den materiella grundvalen för åklagarens åtalsbeslut och dels att utgöra en förberedelse för huvudförhandlingen i målet. Vid förundersökningen skall sålunda i första hand utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl för åtal mot honom före-ligga. Vidare skall för att möjliggöra en koncentration av huvudförhandlingen målet under förundersökningen så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang.

3 §.

I regel bör förundersökningen inledas av polismyndighet och stå under den-nas ledning så länge ett mera förberedande spanings- och efterforsknings-arbete äger rum. Äro omständigheterna sådana, att något spaningsarbete ej erfordras, t. ex. då den misstänkte gripits å bar gärning, bör åklagaren, även om han ej är polismyndighet, äga att omedelbart inleda förundersökning. Vad som i förslaget avses med polismyndighet framgår av stadgandet i 7 kap. 9 §.

Såsom framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder bör, då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan misstänkas för brot-tet, åklagaren övertaga ledningen av densamma. I de närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet, som enligt 24 § skola meddelas, bör stad-gas skyldighet för polismyndighet att hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång. Åklagaren bör även kunna på ett tidigare stadium övertaga ledningen av undersökningen, om han finner det påkallat för under-sökningens ändamålsenliga bedrivande.

Då förundersökningen ledes av polismyndighet, som ej tillika är åklagare, bör åklagaren äga befogenhet att meddela polismyndigheten anvisningar rörande undersökningens bedrivande. Står förundersökningen under ledning av åklagare, som ej tillika är polismyndighet, skulle det medföra en alltför stark arbetsbelastning för honom och onödig omgång, om han skulle ha att själv ombesörja alla åtgärder, som kunna ifrågakomma under förundersökningen. Han bör därför äga att i den utsträckning han finner påkallad anlita biträde av polismyndighet vid undersökningens verkställande. Han bör även kunna uppdraga direkt åt polisman att vidtaga särskild till undersökningen hörande åtgärd. Att i lagen närmare reglera, vilka åtgärder som sålunda kunna överlämnas åt polisman, torde ej vara möjligt; det har därför överlämnats åt åklagaren att i varje särskilt fall bedöma, huruvida åtgärd är av sådan beskaffenhet, att den lämpligen kan anförtros åt polisman. Av 16 § torde framgå, att åklagaren icke på grund av nu ifrågavarande stadgande kan överlåta åt polisman att besluta om användande av tvångsmedel. I vad mån polisman äger vidtaga sådan åtgärd, regleras i de särskilda bestämmelserna rörande tvångsmedlen. Någon bestämmelse om rätt för polismyndighet att vid förundersökningens bedrivande anlita biträde av polisman synes icke erforderlig. Det ligger i sakens natur, att då polismyndighet är undersökningsledare, samma begränsningar i fråga om uppdrag åt polisman att verkställa undersökningsåtgärd böra gälla som då åklagaren är undersökningsledare.

4 §.

Samhällets intresse i straffrättsskipningen kräver icke blott att den som förövat brott fälles till ansvar härför utan även att icke någon oskyldig drabbas av straff. Såsom representanter för det allmänna böra därför de myndigheter, som ha befattning med förundersökningen, bedriva denna med största möjliga objektivitet. Vid förundersökningen skola sålunda beaktas ej blott de omständigheter, som tala emot den för brottet misstänkte, utan ock de som äro gynnsamma för honom. Även bevis, som äro till förmån för den misstänkte, böra under förundersökningen tillvaratagas.

De åtgärder, som äro erforderliga under förundersökningen, kunna ofta vara sådana, att de utsätta någon för misstanke, som sedermera visar sig ogrundad. Att helt undvika detta torde ej vara möjligt, därest förundersökningen skall fylla sitt ändamål. Förundersökningen bör emellertid bedrivas på sådant sätt, att ej någon onödigt utsättes för misstanke. Sålunda bör t. ex. förhör med någon ej anställas å hans arbetsplats, om detta kan vara ägnat att hos hans arbetskamrater väcka misstanke mot honom. Vidare bör vid förundersökningen tillses, att ej någon onödigt får vidkännas olägenhet i övrigt eller kostnad. Särskilt bör detta iakttagas vid bestämmande av tid och plats för förhör.

För förundersökningens effektivitet är av största betydelse, att den bedrivs så skyndsamt som möjligt. Detta är av vikt även med hänsyn till angelägenheten av att straffet följer snarast möjligt efter brottet. Då anledning ej längre föreligger till förundersökningens fullföljande, t. ex. om spår efter

brottslingen ej kunnat uppdagas eller om den misstänkte avvikit, bör den nedläggas. Detta kan ske helt formlöst och utgör ej hinder mot att den sedermera återupptages. Från nedläggande, då hinder möter mot undersökningens fullföljande, är att skilja förundersökningens avslutande med beslut, att åtal ej skall anställas. Detta sker i sådana fall, då förundersökningen riktats mot viss person såsom misstänkt för brottet, men åklagaren t. ex. finner tillräcklig bevisning mot honom ej föreligga. Bestämmelse härom har upptagits i 20 §.

5 §.

Såsom framhållits vid 21 kap. 3 § äger den misstänkte att under förundersökningen anlita biträde av försvarare och kan själv utse sådan. I vissa fall skall offentlig försvarare förordnas för honom. Är sådant fall för handen, bör det även utan framställning från den misstänktes sida åligga undersökningsledaren att göra anmälan därom hos rätten. Den misstänkte kan även själv omedelbart hos rätten begära förordnande av försvarare.

6 och 7 §§.

I 6 § har upptagits en allmän regel, att under förundersökningen förhör må äga rum med envar, som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Förhör kan hållas såväl med den misstänkte som med annan. Undersökningsledaren äger, om det finnes lämpligt, uppdraga förhörets hållande åt polisman.

Förslaget innehåller ej några bestämmelser om var förhör skall hållas, utan det ankommer på undersökningsledaren att avgöra detta. I många fall är lämpligt, att förhör hålles å polisstation eller eljest i undersökningsledarens tjänstelokal. Det kan även vara lämpligt, att förhör med någon äger rum i hans bostad eller å plats, där brottet förövats. Såsom framhållits vid 4 § bör vid bestämmandet av tid och plats för förhöret tillses, att den som skall höras ej onödigt får vidkännas kostnad eller olägenhet.

Skall förhör med någon hållas å annan plats än den, där han uppehåller sig, bör han i regel kallas till förhöret. Någon skyldighet att infinna sig till sådant förhör bör dock ej föreligga, om väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelens mottagande uppehöll sig, överstiger ett visst avstånd, i förslaget bestämt till femton kilometer. Överstiger väglängden icke den sålunda angivna, bör, om den som kallas utan giltig orsak underlåter att hörsamma kallelsen, förhörsledaren äga att hämta honom till förhöret.

För säkerställande av utredningen kan stundom vara av vikt, att hämtningsmöjlighet föreligger även utan föregående kallelse. Särskilt då det gäller den för brottet misstänkte, kan ofta befaras, att han icke skulle komma att hörsamma kallelse att inställa sig. Genom kallelse blir han varskodad om att misstankar äro riktade mot honom och kan därigenom föranledas att söka undanröja bevisning eller på annat sätt försvåra utredningen. I nu antydda fall kan visserligen den misstänkte enligt bestämmelserna i 24 kap. anhållas, men

om tillräckliga skäl härtill ej föreligga, bör han kunna hämtas till förhör. Även i fråga om annan än den misstänkte kan en kallelse vara olämplig, t. ex. om han kan tänkas komma att varna den misstänkte eller vara denne behjälplig med att undanröja bevisning. I 7 § andra stycket har därför medgivits rätt att utan föregående kallelse hämta den som skall höras, om det kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. Stadgandet har ansetts böra avse allenast fall, då undersökningen avser brott, varå frihetsstraff kan följa, och gäller endast, om den som skall höras befinner sig inom en väglängd av femton kilometer från den plats, där förhöret skall äga rum. Den prövning, som bör föregå ett beslut om hämtning i nu avsedda fall, är av den beskaffenhet, att den bör verkställas av undersökningsledaren och icke anförtros åt polisman.

Någon allmän regel om rätt till ersättning för den som höres under förundersökningen har icke ansetts lämpligt att meddela. I vissa fall torde den hörde skäligen böra erhålla sådan ersättning, särskilt då han för inställelsen fått vidkännas direkta utgifter. För sådant fall bör det tillkomma undersökningsledaren att av medel, som ställts till förfogande för polisverksamheten, tillerkänna honom ersättning.

8 §.

Erfarenheten visar, att personer, som befinna sig å plats, där brott förövas, ofta äro ovilliga att underkasta sig förhör och att ens uppgiva sina namn. Med hänsyn till angelägenheten av att i dylika fall förhör utan dröjsmål kan anställas har ansetts böra stadgas skyldighet för den som är tillstädes å sådan plats att på tillsägelse av polisman medfölja till förhör, som hålles omedelbart därefter. Av stadgandet framgår, att förhöret icke kan hållas å något längre avstånd från brottsplatsen. Vägrar någon utan giltig orsak, bör polismannen äga rätt att medtaga honom till förhöret. Stadgandet avser såväl den som kan misstänkas för brottet som annan. Att om brottet är sådant, att frihetsstraff kan följa därå, den misstänkte i här avsedda fall kan av polisman gripas, framgår av 24 kap. 7 § andra stycket.

9 §.

Den som icke är anhållen eller häktad bör icke vara skyldig att för förhör kvarstanna längre än under viss begränsad tid. Denna tid har ansetts lämpligen kunna bestämmas till sex timmar. Beträffande den som kan misstänkas för brottet har dock stadgats skyldighet att kvarstanna ytterligare sex timmar, om det finnes vara av synnerlig vikt, att han är tillgänglig för ytterligare förhör. De i förevarande paragraf upptagna bestämmelserna avse icke att reglera frågan, under hur lång tid själva förhöret får pågå; härom hänvisas till vad vid 12 § anföres.

Sedan förhöret avslutats eller tiden för den hördes skyldighet att kvarstanna utgått, äger han rätt att omedelbart avlägsna sig, och han är icke skyldig att infinna sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter. Vad sålunda

stadgats utgör uppenbarligen ej hinder för att den som misstänkes för brottet under förhöret eller därefter anhålles.

10 §.

I allmänhet skulle offentlighet vid förhör under förundersökningen motverka utredningen och även stå i strid med den misstänktes egna intressen. Stora praktiska svårigheter skulle också möta mot att lämna allmänheten tillträde till sådant förhör. Ur rättssäkerhetens synpunkt och med hänsyn till angelägenheten av att vid behov kunna styrka vad vid förhöret förekommit bör dock om möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara vid förhöret. Skäl kunna visserligen anföras för den uppfattningen, att till vittne icke bör tagas någon, som är anställd vid polisväsendet. Å andra sidan torde det ofta erbjuda betydande svårigheter att som förhörsvittne erhålla någon utomstående lämplig person. Det har därför icke ansetts böra stadgas förbud mot att använda polisman som vittne.

Huruvida annan än vittne må närvara vid förhör, bör ankomma på undersökningsledaren att bestämma. För utredningen kan det stundom vara lämpligt, att målsägande eller sakkunnig är närvarande vid förhör eller att den misstänkte är tillstädes vid förhör med annan. Den rätt att under förundersökningen anlita försvarare, som tillkommer den misstänkte, innebär icke, att försvararen alltid äger att vara tillstädes vid förhör med den misstänkte eller annan. Rätt härtill bör tillkomma försvararen, allenast om det kan ske utan men för utredningen. En ovillkorlig rätt för den misstänkte och hans försvarare att vara närvarande bör dock gälla vid förhör, som enligt 18 § andra stycket hålles på den misstänktes begäran. Av sistnämnda paragraf framgår ock, att innan åtal beslutas, tillfälle skall lämnas den misstänkte och försvararen att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit. Då förhör hålles med någon, som är under femton år, bör i regel hans förmyndare eller den som eljest har vårdnaden om honom vara närvarande, om det kan ske utan men för utredningen.

Enligt sista stycket i förevarande paragraf har undersökningsledaren medgivits rätt att förordna, att vad vid förhör förekommit icke får uppenbaras. Ett yppande för utomstående av vad som förekommit vid förhör skulle ofta kunna försvåra utredningen och lända enskild person till men; vid vissa brott kan sådant även vara skadligt med hänsyn till rikets säkerhet. Undersökningsledaren har att i varje särskilt fall pröva, huruvida av nu antydda eller liknande orsaker ett dylikt förordnande kan anses påkallat. Med nu ifrågasvarande stadgande är att sammanställa bestämmelsen i 9 kap. 6 §, enligt vilken straff inträder, om någon utan giltigt skäl röjer vad enligt undersökningsledarens förordnande ej får uppenbaras. Tystnadsplikten är sålunda icke ovillkorlig. Den innebär icke någon inskränkning i den allmänna skyldigheten att avlägga vittnesmål vid domstol och utgör ej heller hinder för målsäganden, den misstänkte eller hans försvarare att vid målets behandling inför rätten anföra vad vid förhöret förekommit. Även i andra fall kunna omständigheterna

vara sådana, att de böra anses innefatta giltigt skäl att yppa vad som förekommit under förhöret.

11 §.

För tillgodoseende av den misstänktes intressen bör rätt tillkomma honom att, då han är närvarande vid förhör, framställa frågor till den som höres. Sådan rätt bör även försvararen äga; han bör också kunna ställa frågor till den misstänkte. Av särskild vikt är ifrågavarande befogethet, då förhör hålles med någon, vilkens hörande påkallats av den misstänkte. Det bör ankomma på undersökningsledaren att bestämma, i vilken ordning dylika frågor må framställas. Är annan än den misstänkte eller försvararen tillstädes vid förhör, bör han icke utan undersökningsledarens tillstånd få meddela sig med den som höres.

12 §.

Anmärkningar ha stundom förekommit mot att vid förhör, särskilt med den misstänkte, alltför inkvisitoriskt lagda förhörsmetoder kommit till användning. För att förekomma missbruk i detta hänseende ha i förevarande paragraf upptagits stadganden om förbud mot otillbörliga åtgärder under förhöret. Sålunda få ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter; förhørsledaren får t. ex. vid förhör med den misstänkte icke i strid mot verkliga förhållandet uppgiva, att någon hans medbrottsling avlagt bekännelse eller att viss annan bevisning mot den misstänkte föreligger. Snärjande frågor få icke användas, t. ex. frågor, som utgå från att den misstänkte begått vad han ej erkänt. Till otillåtna åtgärder äro vidare att hänföra löften eller förespeglningar om särskilda förmåner. Klart är, att åtgärder, som innefatta hot eller tvång, icke få användas. Däremot kan icke anses otillåtet, att förhørsledaren för den misstänkte framhåller besvärande omständigheter, som förekommit mot honom, motsägelser i hans egna uppgifter och dylikt.

Någon föreskrift om att förhör icke får utsträckas utöver viss bestämd tid har ej ansetts lämpligt att meddela. En viss begränsning i detta avseende följer redan av bestämmelserna i 9 §. Av dessa får dock icke dragas den slutsatsen, att förhör får pågå under hela den tid, varunder den hörde är skyldig att kvarstanna. Denne får icke underkastas en behandling, som är ägnad att fysiskt eller psykiskt nedsätta honom. I förhöret måste därför lämpliga avbrott ske för att den som höres skall få åtnjuta nödig vila eller intaga sedvanliga måltider.

För vinnande av ett tillfredsställande resultat av förhöret är, särskilt i fråga om minderåriga, av största vikt, att förhöret ledes på ett ur vittnespsykologisk synpunkt riktigt sätt. Beredningen utgår från att särskilda åtgärder vidtagas för utbildning i förhørsledning.

13 §.

Såsom material för åklagarens bedömande av frågan, huruvida åtal skall anställas, torde i allmänhet de förhör, som under förundersökningen hållas inför

honom eller inför polismyndighet, jämte vad i övrigt förekommer vid undersökningen vara tillfyllest. Ur denna synpunkt kan som regel icke anses erforderligt, att personer, som kunna lämna upplysningar i saken, på detta stadium höras som vittnen vid rätten. En dylik anordning kan ock vålla olägenheter. Vittnena skulle åsamkas onödiga besvär och kostnader, helst som de i regel först hörts inför undersökningsledaren och sedermera måste höras vid huvudförhandlingen, och domstolarnas tid och arbete skulle i avsevärd mån tagas i anspråk för sådana vittnesförhör. Det kan även befaras, att tyngdpunkten i målets behandling skulle glida över på förundersökningen och huvudförhandlingen därigenom förlora i betydelse. I vissa undantagsfall kan dock vara nödvändigt, att möjlighet finnes till vittnesförhör vid rätten.

Då någon vägrar att vid förhör under förundersökningen yttra sig, synes befogenhet att genom tvångsmedel förmå honom därtill icke lämpligen böra tilläggas undersökningsledaren. I ett sådant fall torde vara ändamålsenligt att medgiva förhör vid rätten, som har i sin makt att använda vissa tvångsmedel mot tredskande vittne. Förutsättning härför bör vara, att den omständighet, varom någon skall höras, är av vikt för utredningen, d. v. s. för de syften, som förundersökningen avser. Om t. ex. någon varit närvarande, då brott förövats, men vägrar att uppgiva, vilka andra personer som varit tillstädes vid tillfället, kan vara av vikt att genom vittnesförhör med honom få detta utrönt, så att dessa kunna höras under förundersökningen. Vittnesförhör kan endast äga rum, om enligt de i 36 kap. meddelade bestämmelserna den som skall höras är i händelse av åtal skyldig att vittna om den omständighet, varom fråga är.

Vittnesförhör vid rätten bör vidare kunna hållas, om det eljest för utredningen finnes erforderligt, att någon, som är skyldig att vittna i målet, redan under förundersökningen höres som vittne. Detta kan vara fallet t. ex. om han är ostadig i sin utsaga eller lämnar uppenbart oriktiga eller ofullständiga uppgifter eller om något synnerligen viktigt faktum anses böra på ett mera avgörande sätt fastslås. Genom att i dylika fall vittnesförhör medgives redan på detta stadium minskas faran av att huvudförhandlingen måste uppskjutas på den grund, att vittnena därvid lämna andra uppgifter än vid förundersökningen.

Det ankommer på undersökningsledaren att hos rätten begära vittnesförhör. Då sådan begäran framställes, har rätten att pröva, huruvida skäl därtill föreligga. De bestämmelser, som i 35 kap. meddelas om bevisupptagning utom huvudförhandlingen, skola i tillämpliga delar gälla om förhör, som här avses.

Att även i vissa andra fall vittnesförhör vid rätten kan äga rum under förundersökningen, framgår av 15 §.

14 §.

Under förundersökningen kan ofta vara erforderligt att anlita sakkunnig, då det gäller frågor, för vilkas bedömande kräves särskild fackkunskap. Det bör stå undersökningsledaren fritt att för sådant ändamål anlita lämplig person, som kan finnas villig att avgiva yttrande. Någon skyldighet för enskild

att åtaga sig dylikt uppdrag föreligger icke. Sådan sakkunnig är ett biträde till undersökningsledaren och är ej att likställas med rättens sakkunnige. Vidare kan undersökningsledaren inhämta yttrande från myndighet eller tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå därmed. Detta gäller dock endast därest i vederbörande instruktioner är stadgad skyldighet att tillhandagå åklagare eller polismyndighet med sakkunnigt yttrande, såsom i §§ 36 och 48 allmänna läkarinstruktionen den 19 december 1930 och i § 9 instruktionen den 30 december 1922 för statens provningsanstalt. Stadgandet i första punkten av förevarande paragraf avser sålunda icke att införa någon allmän skyldighet i nu ifrågavarande hänseende. I vissa fall har undersökningsledaren att hos särskild myndighet påkalla förordnande om sakkunnigutredning, t. ex. hos länsstyrelsen i fråga om rättsmedicinsk obduktion eller hos medicinalstyrelsen beträffande rättskemisk undersökning. Huruvida några ändringar påkallas i de särskilda instruktionerna för myndigheter eller tjänstemän, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

I fall, då yttrande från sakkunnig myndighet eller tjänsteman är erforderligt men undersökningsledaren saknar befogenhet att föranstalta därom, bör han ha att hos rätten framställa begäran om inhämtande av yttrande. Av särskild betydelse är detta, då fråga är om undersökning av den misstänktes sinnesbeskaffenhet. För vinnande av koncentration i målets behandling vid rätten bör sådan undersökning såvitt möjligt vara verkställd före huvudförhandlingen, och i regel torde vara lämpligast att den sker redan under förundersökningen. Även eljest bör undersökningsledaren kunna hos rätten begära utseende av sakkunnig; därigenom vinnes, att till sakkunnig utses någon, till vilken rätten hyser förtroende. I anledning av undersökningsledarens begäran har rätten att pröva behovet och lämpligheten av att yttrande inhämtas från myndighet eller tjänsteman eller att eljest sakkunnig utses. Beträffande sådan sakkunnig äro bestämmelserna i 40 kap. att tillämpa. Rätten kan föreskriva, att den sakkunnige skall avgiva utlåtande till undersökningsledaren. Tydligt är, att undersökningsledaren enligt de bestämmelser, som gälla för förhör under förundersökningen, äger att därunder höra den sakkunnige muntligen.

För att erhålla tillgång till skriftligt bevis, som är av betydelse för utredningen, eller till föremål, som bör underkastas besiktning, kan undersökningsledaren i vissa fall använda tvångsmedel enligt bestämmelserna i 27 och 28 kap. Då sådana tvångsmedel icke kunna användas eller det eljest finnes lämpligare, kan undersökningsledaren enligt förevarande paragraf hos rätten begära föreläggande, att skriftligt bevis skall företes eller föremål tillhandahållas för besiktning. Härom gälla bestämmelserna i 38 och 39 kap. Av dessa framgår bl. a., att rätten kan förordna, att skriftlig handling eller föremål skall tillhandahållas undersökningsledaren direkt.

15 §.

Medan 13 § avser bevisupptagning, som erfordras för vinnande av syftet med förundersökningen, är i förevarande paragraf fråga om bevisning, som upp-

tages för att användas omedelbart vid huvudförhandlingen. Att rätten kan, sedan åtal väckts, förordna om bevisupptagning utom huvudförhandlingen, framgår av 45 kap. 12 §; förutsättningarna härför angivas i kapitlet om de särskilda bevismedlen. Möjlighet till sådan bevisupptagning bör emellertid finnas redan under förundersökningen, om fara föreligger, att bevis, som skall åberopas vid huvudförhandlingen, därförinnan går förlorat eller då endast med svårighet kan föras, t. ex. om det är anledning antaga, att ett vittne på grund av sjukdom, bortresa eller annan orsak skall vara ur stånd att inställa sig vid huvudförhandlingen. Stadgandet är emellertid ej inskränkt till att gälla vittnen utan avser även andra bevismedel. Såväl undersökningsledaren som den misstänkte kunna påkalla bevisupptagning. Om denna gälla i tillämpliga delar de bestämmelser, som meddelats beträffande bevisupptagning utom huvudförhandlingen. Sålunda skall bevis, som upptagits på grund av denna paragraf, enligt 35 kap. 13 § upptagas även vid huvudförhandlingen, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger. Om beviset ej upptages ånyo, skall det vid huvudförhandlingen föreläggas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

16 §.

Som ett viktigt led i förundersökningen ingår användandet av de tvångsmedel, som stå till buds för tillgodoseende av undersökningens syfte och för rättegångens genomförande. De närmare bestämmelserna om dessa tvångsmedel meddelas ej i detta kapitel utan ha upptagits i 24—28 kap.

17 §.

Ofta erfordras under förundersökningen förhör eller annan åtgärd å ort belägen utom undersökningsledarens tjänstgöringsområde. Såsom allmän regel bör gälla, att undersökningsmyndigheterna inom olika orter skola vara skyldiga att i mån av behov tillhandagå varandra. Den myndighet, som leder förundersökning, bör därför äga att vända sig till myndighet å annan ort för att där få förhör hållet eller annan åtgärd verkställd. Stadgande härom har upptagits i förevarande paragraf. Bestämmelsen avser ej att göra inskränkning i den befogenhet, som enligt särskilda föreskrifter tillkommer åklagare, polismyndighet eller polisman att utsträcka sin verksamhet utom tjänstgöringsområdet. Sådana föreskrifter äro för närvarande meddelade i 9 § polisreglementet för riket den 26 september 1925, 17 § instruktionen för landsfogdarna den 24 april 1936 och § 12 instruktionen för landsfiskalerna den 14 december 1917.

18 §.

För att den misstänkte skall kunna begagna sin rätt att vid förundersökningen anlita försvarare och i övrigt tillvarataga sina intressen är av vikt, att han erhåller underrättelse om att misstanke är riktad mot honom. Å andra sidan måste beaktas, att en alltför tidig underrättelse kan medföra, att den misstänkte söker undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. Även om

under det första stadiet av förundersökningen, efterforskningen, anledning finnes till misstanke mot viss person, ehuru någon mera avgörande bevisning ej föreligger, kan i många fall vara olämpligt att underrätta honom därom. Han kan sålunda på detta stadium underkastas förhör utan att sådan underrättelse lämnas honom. Då däremot så mycket material samlats, att han kan sägas vara skäligen misstänkt för brottet, och förundersökningen sålunda är riktad mot honom, bör han underrättas om misstanken. Sådan underrättelse behöver dock ej lämnas, förrän den misstänkte på detta stadium höres.

Av stor vikt för att den misstänktes intressen skola behörigen tillgodoses är, att han och hans försvarare erhålla tillfälle att taga del av vad vid förundersökningen förekommit och yttra sig över det förebragta materialet samt ange den utredning de anse böra verkställas. Detta är ock nödvändigt för att förundersökningen skall bliva så fullständig som möjligt samt fylla sin uppgift att förbereda huvudförhandlingen och möjliggöra dennas slutförande vid ett och samma rättegångstillfälle. Tillfälle bör därför lämnas dem att, allteftersom förundersökningen fortskrider, taga del av vad därvid förekommer. De böra emellertid ej ha någon ovillkorlig rätt att på detta sätt få del av materialet; detta skulle ofta kunna försvåra utredningen. Tillfälle därtill bör dock alltid lämnas dem, innan åtal beslutas.

Om den misstänkte begär, att förhör skall hållas med uppgiven person eller att annan utredning skall förebringas, bör han ha rätt därtill. För att förekomma missbruk från den misstänktes sida bör dock undersökningsledaren äga att pröva, huruvida det kan antagas, att åtgärd, som den misstänkte begärt, skulle äga betydelse för utredningen. Avslås framställningen, böra skälen därför angivas. Åtgärd, varom nu är fråga, bör kunna påkallas även av försvararen.

19 §.

I överensstämmelse med vad som uttalats såväl i propositionen som av riksdagen har enligt förevarande paragraf medgivits den misstänkte befogenhet att i vissa fall påkalla rättens ingripande under förundersökningen. Om undersökningsledaren ej bifallit av den misstänkte enligt 18 § andra stycket framställd begäran, bör han äga att göra anmälan därom hos rätten; dock bör sådan anmälningsrätt ej föreligga, förrän undersökningsledaren slutfört den utredning han anser erforderlig. Vidare bör den misstänkte äga att göra anmälan till rätten, därest han förmenar, att i annat hänseende ej rätteligen förfarit vid förundersökningen. Anmälan kan göras även av försvararen. Då sådan anmälan inkommit, åligger det rätten att så snart ske kan upptaga anmälan till prövning. Rätten äger att hålla förhör med den misstänkte eller annan eller vidtaga annan åtgärd, som finnes påkallad, t. ex. anbefalla undersökningsledaren att anställa förhör eller verkställa annan utredning.

20 §.

Såsom vid 4 § framhållits kan förundersökning nedläggas, om anledning ej förekommer till dess fullföljande. Något formligt beslut om att i dylikt fall

åtal ej skall anställas erfordras icke. Då förundersökningen däremot riktats mot viss person såsom misstänkt för brottet, har undersökningsledaren, d. v. s. åklagaren, att vid förundersökningens avslutande meddela beslut, huruvida åtal skall väckas eller ej. Ett sådant beslut är av betydelse bland annat med hänsyn därtill, att målsägandens åtalsrätt är betingad av att åklagaren beslutat att ej åtala. Den misstänkte har också intresse av att få besked, huruvida åtal kommer att anställas mot honom. Beslut om att åtal ej skall väckas utgör ej hinder för att, om nya bevis sedermera komma i dagen, förundersökningen återupptages och åtal anställles.

Någon bestämmelse om att åtal skall väckas inom viss tid, sedan beslut därom fattats, har icke ansetts böra meddelas. Det ligger emellertid i åklagarens allmänna tjänsteplikt att väcka åtalet så snart omständigheterna medgiva det.

21 §.

För tillgodoseende av förundersökningens ändamål att skaffa material för åtalsfrågans bedömande och att förbereda huvudförhandlingen är nödvändigt, att protokoll föres över vad därvid förekommer av betydelse för utredningen. I sådant syfte ha i förevarande paragraf beträffande utsagor av den misstänkte och andra, som hörts vid förundersökningen, meddelats bestämmelser motsvarande dem som enligt 6 kap. 8 § gälla i fråga om rättens protokoll. Beträffande mindre mål synes icke nödvändigt, att ett fullständigt protokoll föres. Det bör här kunna ersättas av kortfattade anteckningar över det väsentliga, som förekommit vid förundersökningen.

Av 18 § framgår, att den misstänkte och hans försvarare skola under förundersökningens gång erhålla tillfälle att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit, så snart det kan ske utan men för utredningen, samt att åtal ej må beslutas, innan tillfälle därtill beretts dem. Sedan åklagaren beslutat att väcka åtal, bör den misstänkte eller försvararen alltid ha rätt att på begäran erhålla avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Därest förundersökningen ej föranleder åtal, föreligger ej någon sådan ovillkorlig rätt för den misstänkte eller försvararen.

Rörande utlämnande i övrigt av protokoll eller anteckningar från förundersökning meddelas bestämmelser i § 2 mom. 2 och 3 tryckfrihetsförordningen samt 10 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

22 §.

Beträffande vissa brott synes ej vara nödvändigt, att i alla fall förundersökning enligt de i detta kapitel meddelade bestämmelserna äger rum. Särskilt är detta fallet i fråga om ringare brott, vilka ej enligt lag kunna föranleda svårare straff än böter. Ofta är här utan vidare klart, vem som förövat brottet, och någon särskild utredning erfordras ej. Detsamma gäller brott, som förövats inför domstol vid dess sammanträde och för vilka enligt 45 kap. 2 § första eller andra stycket åtal kan väckas utan stämning. För att förunder-

sökning skall kunna underlätas måste dock läget vara sådant, att tillräckliga skäl för åtal ändock föreligga.

I fråga om brott, för vilka åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt, sker den förberedande utredningen för närvarande ofta genom skriftväxling. Denna anordning synes utan olägenhet kunna bibehållas, då brottet är av lindrigare art. Förundersökning enligt detta kapitel bör därför ej vara erforderlig, såvida ej anledning förekommer till ådömande av frihetsstraff eller avsättning.

Enligt 45 kap. 5 § kan åklagaren i vissa fall utvidga ett väckt åtal. Huruvida särskild förundersökning angående den gärning, som utvidgningen avser, är erforderlig, bör åklagaren äga att bedöma med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Ofta kan utvidgningen föranledas av vad vid målets behandling inför rätten förekommer, och någon förundersökning är då i många fall onödig. I sista stycket av förevarande paragraf har därför stadgats, att utvidgning av väckt åtal må ske utan att förundersökning enligt detta kapitel ägt rum.

23 §.

Stundom erfordras efter åtalets väckande ytterligare utredning i syfte att möjliggöra huvudförhandlingens koncentration. Enligt 45 kap. 11 § och 46 kap. 12 § äger rätten, om den finner förundersökningen böra fullständigas, meddela åklagaren föreläggande därom. Även av eget initiativ kan åklagaren verkställa ytterligare utredning. Enligt förevarande paragraf skola i nu antydda fall stadgandena i detta kapitel gälla i tillämpliga delar. Tillfälle bör beredas den misstänkte och hans försvarare att taga del av vad vid sådan utredning förekommer, innan materialet förelägges rätten.

24 §.

Utöver de stadganden, som meddelas i förevarande kapitel, torde erfordras närmare föreskrifter rörande undersökningsledares verksamhet samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning. Sådana föreskrifter synas icke vara av beskaffenhet att behöva meddelas i lag utan torde kunna utfärdas i administrativ ordning.

24 KAP.

Om häktning och anhållande.

För genomförande av straffrättsskipningen måste i stor utsträckning tvångsmedel ställas till myndigheternas förfogande. Vissa av dessa tvångsmedel rikta sig mot den misstänktes person. Såsom framgår av föregående kapitel kan under förundersökningen tvång användas för den misstänktes inställande till förhör. I vissa fall erfordras även, att den misstänkte under den tid utredningen eller målets behandling vid rätten pågår berövas sin frihet. Syftet härmed är främst att förekomma, att den misstänkte avviker eller undanröjer

bevis. Enligt gällande rätt äro de åtgärder, som i detta hänseende kunna ifrågakomma, kvarhållande och häktning. Behov av dylika åtgärder föreligger redan under den förberedande undersökningen. För närvarande anses häktning tillika innefatta inledande av åtal, och bestämmelser ha meddelats om att målet inom viss kort tid efter häktningen skall upptagas till behandling vid domstol. Detta medför ofta, att förundersökningen ej är avslutad, då rättens behandling av målet tar sin början, och att uppskov därför måste äga rum. Förundersökningen och målets behandling vid rätten komma härigenom att fortlöpa jämsides. I en rättegångsordning, som bygger på domstolsförhandlingens koncentration, kan en sådan anordning tydligen icke bibehållas, utan förundersökningen måste som regel vara avslutad innan åtalet väckes. På grund härav kan häktning icke bibehållas såsom form för inledande av åtal utan bör regleras såsom ett i förhållande till åtalet självständigt institut.

1 §.

Enligt 19 § 5 mom. promulgationslagen till strafflagen skall den som misstänkes för brott, varå ej kan följa lägre straff än straffarbete i två år, alltid häktas. Är brottet ringare men dock sådant, att straffarbete kan följa därå, må enligt 19 § 6 mom. första stycket samma lag den misstänkte häktas; dock skall han lämnas på fri fot, om han har ämbete eller tjänst eller fast egendom eller eljest stadigt hemvist eller yrke och det ej skäligen kan befaras, att han avviker eller genom undanröjande av bevis eller egendom hindrar sakens tillbörliga utredning. För brott, varå ej kan följa straffarbete men dock fängelse, kan enligt andra stycket i sistnämnda moment den misstänkte häktas, om mot honom förekommer skälig anledning att han avviker; har han stadigt hemvist, må dock häktning ej ske. Enligt 19 § 8 mom. nämnda lag må ej någon häktas, där ej misstanken är grundad på sannolika skäl.

Beredningens förslag ansluter sig väsentligen till vad sålunda för närvarande gäller. Bestämmelserna om häktningsgrunderna ha dock synts kunna göras mera smidiga, så att större möjligheter öppnas att taga hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Sålunda har ej för något fall ansetts böra stadgas obligatorisk häktning; dock har undantaget från häktning vid de grövsta brotten snävt begränsats. I övrigt ha häktningsgrunderna vid brott, varå frihetsstraff kan följa, synts kunna hänföras under en gemensam regel. Detta medför någon utvidgning av häktningsmöjligheten beträffande brott, som ej kunna föranleda svårare straff än fängelse. Å andra sidan har införts den begränsningen, att häktning ej må ske, om det finnes uppenbart, att frihetsstraff ej kommer att ådömas. I mildrande riktning verkar även, att enligt 3 § häktning kan underlåtas i vissa ömmande fall samt att reseförbud kan träda i stället för häktning.

Förevarande paragraf avser alla brott, varå enligt lag frihetsstraff kan följa. Såsom allmän förutsättning för häktning har i likhet med vad nu gäller stadgats, att den som skall häktas är på sannolika skäl misstänkt för sådant brott. Att genom en fast regel närmare angiva vad som är att anse som sannolika skäl för misstanke, torde ej vara möjligt; frågan härom måste

bedömas efter omständigheterna i varje särskilt fall. Tydligt är, att förelintligheten av skäl, som leda misstanken mot viss person, ej är tillräcklig anledning att häkta honom. Å andra sidan behöva skälen ej vara så starka, att en fällande dom kan grundas därå. Men de föreliggande omständigheterna måste vara sådana, att de vid en objektiv bedömning komma misstanken att framstå som berättigad.

Syftet med häktning är främst, såsom förut framhållits, att förhindra, att den misstänkte genom att avvika eller på annat sätt undandrager sig rättegång eller straffets verkställande eller att han genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. Häktning avser sålunda att förekomma flykt eller kollusion. Avvikande innebär, att den misstänkte i avsikt att undkomma förflyttar sig från sin boningsort eller den ort, där han eljest uppehåller sig, så att hans inställande omöjliggöres eller försvåras. Med avvikande böra jämsställas åtgärder, varigenom den misstänkte utan att lämna sin uppehållsort undandrager sig lagföring eller straff, t. ex. håller sig dold eller anlägger förklädnad eller på annat sätt förändrar sitt utseende. Kollusionsfara föreligger, då det skäligen kan befaras, att den misstänkte avlägsnar spår efter brottet eller förstör eller undangömmar föremål, som åtkommits genom brottet eller eljest har betydelse för utredningen, eller att han till men för utredningen påverkar delaktig, vittne eller annan, som kan lämna upplysning i saken.

Vid sidan av de nu nämnda häktningsgrunderna har såsom ytterligare skäl för häktning upptagits, att anledning förekommer, att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet. Ett stadgande av dylikt innehåll förekommer i flera utländska lagstiftningar. Visserligen har häktning i sådana fall icke karaktären av egentligt straffprocessuellt tvångsmedel, men starka praktiska skäl tala för att på detta sätt skydd beredes den som hotas av brottsliga handlingar från den misstänktes sida.

Frågan, huruvida flykt- eller kollusionsfara eller annan häktningsgrund föreligger, bör bedömas med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande och andra omständigheter. Brottets svårhetsgrad och den omständigheten, huruvida den misstänkte har stadigt hemvist eller ej, äro sålunda av stor betydelse vid avgörandet av häktningsfrågan. Klart är, att såväl flykt- som kollusionsfaran i regel är större vid grövre brott än vid lindrigare och större i fråga om misstänkt, som saknar stadigt hemvist, än beträffande annan. Hänsyn skall också tagas till den misstänktes tidigareandel, hans familje- och försörjningsförhållanden o. dyl. Särskilt vid lindrigare brott torde i allmänhet flyktfara ej föreligga beträffande bofast person. På grund härav har stadgats, att om den misstänkte har stadigt hemvist inom riket och å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse, fara att han avviker ej må anses föreligga, med mindre han gjort förberedelse eller försök därtill.

Till grund för den nu gällande regeln om obligatorisk häktning vid brott, varå ej kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, ligger den presumptionen, att i dylika fall fara för flykt eller kollusion alltid föreligger. I särskilda undantagsfall torde emellertid förhållandena kunna vara sådana, att

den misstänkte utan fara kan lämnas på fri fot. För att häktning skall kunna underlätas bör vara uppenbart, att anledning till häktning saknas. Med nämnda uttryckssätt avses, att flykt- eller kollusionsfara eller anledning att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet uppenbarligen ej är för handen. Klart är, att för häktning även i detta fall fordras, att sannolika skäl för misstanken skola föreligga.

Ehuru häktningsgrunderna i likhet med vad för närvarande gäller anknyta till strafflatituderna för brotten, utesluter detta icke, att vid häktningsfrågans bedömande hänsyn toges till det straff, som i det särskilda fallet kan väntas komma att ådömas. Tillräckligt material för bedömande härav föreligger dock i regel ej vid den tidpunkt, då beslut om häktning skall fattas. Stundom kan emellertid vara uppenbart, att oaktat frihetsstraff ingår i straffskalan, strängare straff än böter icke i det föreliggande fallet kan ifrågakomma. I sådana fall bör häktning ej få äga rum. Stadgandet härom innebär ej någon inskränkning i den häktningsmöjlighet, som föreligger enligt 2 §.

2 §.

Det i denna paragraf upptagna stadgandet, att den som misstänkes för brott må, oberoende av brottets beskaffenhet, häktas, om han är okänd och undandraget sig att uppgiva namn och hemvist eller anledning förekommer, att hans uppgift därom är osann, överensstämmer i sak med vad för närvarande gäller enligt 19 § 7 mom. promulgationslagen till strafflagen.

Enligt gällande rätt saknas, bortsett från det i sistnämnda lagrum avsedda fallet, möjlighet till häktning vid brott, varå ej kan följa svårare straff än böter. Det allmänna intresset av brottets beivran är här icke av den styrka, att ett så ingripande tvångsmedel som häktning ansetts böra ifrågakomma. I vissa fall synes emellertid behov föreligga att kunna tillgripa häktning jämväl vid brott av nämnda slag ävensom vid brott, där frihetsstraff visserligen ingår i straffskalan men uppenbarligen ej kommer att ådömas. Detta gäller i fråga om utlänning eller annan, som saknar hemvist inom riket och som mera tillfälligt uppehåller sig här. Av särskild betydelse är detta beträffande sjömän och andra, som göra sig skyldiga till olovlig varuinförsel och dylika brott, samt i fråga om brott vid framförande av motorfordon. Förutsättning för häktning bör emellertid vara, att det skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandraget sig lagföring eller straff. Om den misstänkte deponerar eller ställer säkerhet för det belopp, som kan antagas komma att ådömas honom i böter, undanröjes därigenom faran att han skall undandraga sig straffets verkställande, och häktning på denna grund bör därför då ej äga rum.

3 §.

I denna paragraf ha upptagits vissa undantagsbestämmelser beträffande misstänkt, som är under aderton år eller sjuk, samt kvinna, som är havande eller nyss fött barn. Tydligt är, att i fråga om dessa häktning ofta är obehövlig redan på den grund, att flykt- eller kollusionsfara eller annan häktnings-

anledning icke förekommer. Men då så ej är fallet utan häktningsgrund enligt 1 eller 2 § är för handen, synes av humanitära skäl häktning under vissa omständigheter kunna underlåtas. Särskilt för minderåriga förbrytare innebär häktning en stark fysisk och psykisk påfrestning, som kan medföra menliga verkningar. För att i nu avsedda fall häktning skall kunna underlåtas måste emellertid förutsättas, att det syfte man vill nå genom häktningen kan vinnas på annat sätt. Detta kan ske genom att den misstänkte underkastas sådan övervakning, att häktningsanledningen bortfaller. Vid häktningsfrågans prövning har rätten att undersöka, huruvida sådan övervakning kan anordnas. Med hänsyn till de allvarliga olägenheter, som häktning medför för kvinna, som är havande eller nyss fött barn, bör häktning ej få ske, med mindre det är uppenbart, att betryggande övervakning ej kan anordnas. Då den möjlighet att undgå häktning, som genom förevarande bestämmelser öppnats, är tillkommen i den misstänktes intresse, synes böra fordras, att han för att komma i åtnjutande av denna förmån skall frivilligt underkasta sig övervakning. Vill den misstänkte ej underkasta sig övervakning, skall häktning ske.

I vissa fall, då häktningsskäl föreligga, kan i stället för häktning meddelas reseförbud enligt bestämmelserna i 25 kap. En erinran härom har upptagits i förevarande paragraf.

4 §.

Enligt gällande rätt tillkommer befogenhet att besluta om häktning vissa åklagare och polismyndigheter. Den som beslutat häktning skall ofördröjligen göra anmälan därom hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakingen med den häktade. Rannsakingen skall börjas snarast möjligt, inför rådhusrätt senast å åttonde dagen och inför häradsrätt senast å fjortonde dagen från den dag anmälan om häktningen inkommit. Även rätten äger förordna om häktning av tilltalad person, som är på fri fot. Ett provisoriskt frihetsberövande kan förekomma därigenom, att häktningsmyndighet äger kvarhålla misstänkt, som gripits eller underkastats förhör. Så snart ske kan och sist inom tjugufyra timmar skall han förklaras häktad eller lösgivas; dock kan i vissa fall häktningsmyndigheten förordna om hans kvarhållande ytterligare högst fyra dygn.

Såsom i det föregående framhållits bör häktning icke såsom för närvarande innebära anställande av åtal utan regleras såsom ett i förhållande till åtalet självständigt institut. Förundersökningen måste som regel vara avslutad, innan åtal väckes, och då behov av häktning vanligen föreligger redan under förundersökningen, kan häktningen komma att bestå under jämförelsevis lång tid, innan målets behandling vid rätten vidtager. Det kan icke ifrågasättas, att den misstänkte oberoende av denna tids längd skall vara berövad sin frihet allenast på beslut av åklagaren eller polismyndighet. Visserligen måste, för att icke ändamålet med frihetsberövandet skall förfelas, nämnda myndigheter ha en viss befogenhet att på eget ansvar hålla den misstänkte i förvar, men såsom framhållits såväl i propositionen som av riksdagen bör, då frihetsförlusten överstiger viss kortare tid, frågan härom underkastas domstols eller doma-

res prövning. Härvid äro olika möjligheter tänkbara. En utväg vore att låta häktningsbeslut ankomma på åklagare eller polismyndighet, varefter beslutet underkastades prövning av rätten. Att härvid låta rättens prövning vara beroende på att den häktade framställer begäran därom torde icke innebära tillräcklig kontroll, utan beslutet bör alltid inom viss kortare tid underställas rätten. Övervägande skäl synas emellertid tala för att i stället, i överensstämmelse med vad processkommissionen föreslagit, stadga, att beslut om häktning alltid skall meddelas av rätten. Någon mera väsentlig skillnad mellan denna anordning och obligatorisk underställning av häktningsbeslut meddelat av åklagare eller polismyndighet föreligger icke; ej heller torde det föreslagna systemet innebära någon större saklig olikhet mot vad för närvarande gäller. Då åtminstone i vidlyftigare mål förundersökningen icke är avslutad före rannsakningens början, utgör behandlingen vid första rättegångstillfället ofta i själva verket endast en omprövning av häktningsfrågan. Med hänsyn till den ingripande betydelse en häktningsåtgärd har för den misstänkte, måste det emellertid för honom medföra större trygghet att beslut därom ankommer på rätten. Den stundom uttalade farhågan, att rätten vid målets behandling skulle känna sig bunden av ett tidigare meddelat häktningsbeslut, torde vara obefogad.

Mot att förlägga häktningsfrågan till rätten kan anmärkas, att det i vissa fall leder till onödig omgång och besvär för domstolen, t. ex. då utredningen om brottet är av enklare art och åtal kan väckas inom kort tid. Behovet av ett enklare förfaringssätt i nu antydda fall är obestridligt och har tillgodosetts genom det i 13 § upptagna stadgandet, att om åklagaren samtidigt med att han hos rätten gör framställning om häktning väcker åtal mot den misstänkte eller om sådan framställning göres först sedan åtal väckts, rätten ej behöver hålla särskild häktningsförhandling utan kan låta denna anstå till huvudförhandlingen i målet, om denna hålles inom en vecka därefter.

Behörig domstol för prövning av häktningsfrågan är, såsom följer av 19 kap. 12 §, den rätt, som har att upptaga åtal mot den misstänkte. Av bestämmelserna i 1 kap. 4 och 11 §§ framgår, att underrätt vid prövning av sådan fråga är domför med en lagfaren ledamot. Enligt 1 kap. 16 § kan särskild häktningsdomare förordnas att före åtalet verkställa på rätten ankommande prövning rörande häktning.

5 §.

Såsom förut framhållits måste åklagare och polismyndigheter i viss utsträckning äga möjlighet att hålla misstänkt person i förvar utan prövning av rätten. Detta slag av frihetsberövande benämnes i förslaget anhållande. Att bibehålla det för närvarande använda uttrycket kvarhållande har syntts mindre lämpligt. Detta uttryck åsyftar närmast det fall, att den misstänkte är tillstådes inför åklagare eller polismyndighet och efter ett med honom anställt förhör kvarhålls. Även om i de flesta fall beslut om anhållande icke kommer att fattas förrän den misstänkte undergått förhör, bör dock i fall, då förhör av en eller annan anledning icke kan äga rum och tillräckliga skäl till anhållande ändock

äro för handen, beslut därom kunna meddelas utan att den misstänkte är tillstädes.

Då anhållandet är en förberedande åtgärd för häktning, bör i första hand den, mot vilken skäl till häktning förekomma, kunna anhållas i avbidan på rätts häktningsbeslut. Även om ej fulla skäl till häktning föreligga, bör den misstänkte kunna anhållas, om det finnes vara av synnerlig vikt, att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar. Rätt att besluta om anhållande bör tillkomma undersökningsledaren eller åklagaren. I regel torde anhållande komma att ske under förundersökningen. Uteslutet är dock ej, att anhållande kan äga rum efter förundersökningen och sedan åtal väckts. Såsom framhållits vid 23 kap. 3 § äger undersökningsledaren eller åklagaren icke åt polisman överlåta rätten att besluta om anhållande.

Att beträffande brott, som må åtalas endast av målsägande, anhållande ej kan ske, följer av att i sådana fall någon undersökningsledare eller åklagare ej finnes. Såsom framgår av 23 kap. 1 § kan i fråga om brott, som allenast efter angivelse hör under allmänt åtal, förundersökning i vissa fall inledas, innan angivelse skett. Undersökningsledaren kan då även anhålla den misstänkte. Om målsäganden sedermera icke gör angivelse, skall den misstänkte frigivas.

6 §.

Om den misstänkte är närvarande vid anhållningsbeslutets meddelande, är beslutet därmed också verkställt. Anhållande kan emellertid beslutas, även om den misstänkte icke är tillstädes. Det ankommer i sådana fall på anhållningsmyndigheten att befordra beslutet till verkställighet. Sedan beslutet verkställts, bör anmälan därom omedelbart göras hos anhållningsmyndigheten. Enligt 8 § skall den anhållne så snart ske kan för förhör inställas för nämnda myndighet eller inför polisman, åt vilken uppdragits att hålla förhöret; av 12 § framgår, att den tid, inom vilken framställning om häktning skall göras, skall räknas från den dag den anhållne inställdes till sådant förhör.

Har den, vilkens anhållande beslutats, avvikit, kan anhållningsmyndigheten enligt andra stycket i denna paragraf efterlysa honom. Efterlysning av den som avvikit bör kunna ske även utan beslut om anhållande, då misstanken riktar sig mot någon, som är okänd men beträffande vilken signalement föreligger, såsom i fråga om klädsel och utseende. Med efterlysning avses varje åtgärd, som avser att bringa till mera allmän kännedom, att den misstänkte eftersökes. Sådana åtgärder äro t. ex. tillkännagivande i polisunderrättelserna eller i tidning och efterlysning i radio. Såsom framgår av 7 § andra stycket äger envar gripa den som efterlysts.

7 §.

Då skäl till anhållande förekomma mot någon men anhållningsmyndighets beslut därom icke kan utan fara avvaktas, bör polisman äga befogenhet att även utan sådant beslut gripa honom. Stadgandet härom, som upptagits i första stycket av förevarande paragraf, torde stå i överensstämmelse med vad för närvarande tillämpas.

Föreskrifterna i andra stycket överensstämma i stort sett med nuvarande rättstillämpning. Rätten att gripa den som är efterlyst avser såväl det fall, att efterlysning enligt 6 § skett av person, om vilkens anhållande beslut meddelats, som ock det fall, att eljest någon blivit efterlyst för brott. Den som av enskild person gripits bör skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.

Med hänsyn till vikten av att, då någon gripits, frågan om anhållande snarast möjligt prövas har stadgats, att anmälan om gripandet skyndsamt skall göras hos anhållningsmyndigheten, som har att besluta, om den gripne skall anhållas eller frigivas. Klart är, att den gripne kan, då skäl äro därtill, utan sådan anmälan genast frigivas. Även om den misstänkte gripits å annan ort än den, där undersökningen om brottet pågår, är det anhållningsmyndigheten å sistnämnda ort, som har att besluta om anhållande. Innan beslutet meddelas, bör förhör hållas med den misstänkte. Sådant förhör kan, såsom framgår av 8 §, hållas antingen av anhållningsmyndigheten eller av polisman, åt vilken uppdragits att hålla förhöret. Förhöret kan hållas även av polisman å den ort, där den misstänkte gripits; i sådant fall skall anhållningsmyndigheten omedelbart därefter meddela sitt beslut. Något hinder föreligger dock icke att anhållningsmyndigheten, om den finner det erforderligt, föranstaltar om den gripnes transporterande till den ort, där undersökningen pågår, samt först sedan han anlänt dit håller förhör och därefter meddelar beslut. Därest beslut om anhållande redan tidigare meddelats, erfordras icke något nytt beslut därom.

8 §.

Har någon anhållits enligt 6 § eller gripits enligt 7 §, erfordras, att förhör äger rum med honom för fastställande av hans identitet och, vad angår den som gripits enligt 7 §, för utrönande av om förutsättningarna för hans anhållande föreligga. Det har därför stadgats, att den misstänkte skall så snart ske kan inställas till förhör för anhållningsmyndigheten eller för polisman, åt vilken uppdragits att hålla förhöret. Har den misstänkte gripits å annan ort än den, där undersökningen pågår, äger anhållningsmyndigheten, om det finnes lämpligt, uppdraga åt polisman å den plats, där den misstänkte anträffats, att hålla förhöret. Även för det fall, att gripandet skett å den ort, där undersökningen pågår, bör anhållningsmyndigheten kunna uppdraga förhörets hållande åt polisman. Av 12 § framgår, att den tidpunkt, då den, vilkens anhållande tidigare beslutats, inställts till förhör, som här avses, är avgörande för bestämmandet av den tid, inom vilken framställning om häktning skall göras.

9—11 §§.

Den som anhållits har ett berättigat intresse av att ej hållas i okunnighet om anledningen till anhållandet. I 9 § har därför föreskrivits, att han, då han anhålles, skall erhålla besked om det brott misstanken avser. Vad i övrigt i nämnda paragraf stadgas överensstämmer i sak med föreskrifterna i 19 § 29 mom. tredje stycket promulgationslagen till strafflagen.

Anhållandet bör uppenbarligen ej fortfares, om skäl därtill ej längre före-

ligga. Beslut om den anhållnes frigivande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

Bestämmelserna i 11 § överensstämja med 19 § 29 mom. första stycket promulgationslagen till strafflagen. De närmare föreskrifter, som erfordras beträffande förvaring av anhållen, böra, såsom framgår av 24 §, meddelas i särskild lag.

12 §.

Enligt 19 § 12 mom. promulgationslagen till strafflagen skall den som kvarhållits så snart ske kan och sist inom tjugufyra timmar förklaras häktad eller lösgivas. Om fulla skäl ej äro till häktning men det finnes vara av synnerlig vikt, att den misstänkte i avvaktan på ytterligare utredning hålles i förvar, kan dock häktningsmyndigheten förordna om hans kvarhållande utöver sagda tid. Sådant kvarhållande må ej fortfara längre än ytterligare fyra dygn, och det åligger häktningsmyndigheten att så snart ske kan meddela beslut om den misstänktes häktande eller giva honom lös.

Då häktning enligt förslaget skall beslutas av rätten, bör anhållningsmyndigheten ha att, om den anhållne ej frigives, hos rätten göra framställning om hans häktande. Av vikt är, att häktningsfrågan utan dröjsmål kommer under rättens prövning. Å andra sidan bör beaktas behovet av att anhållningsmyndigheten äger ett visst rådrum för fullständigande av utredningen rörande de omständigheter, som äro av betydelse för häktningsfrågans bedömande. Därigenom vinnes, att rätten får en tillförlitligare grund för sin prövning; härtill kommer, att en närmare utredning kan giva vid handen, att skäl för häktning ej föreligga, och anhållningsmyndigheten därför kan frigiva den misstänkte. I fråga om den tid, inom vilken häktningsframställning skall göras, synes lämpligt att i stort sett anknyta till de nuvarande reglerna om tiden för kvarhållande. I fall, då den misstänkte varit närvarande vid anhållningsbeslutets meddelande, bör tiden för häktningsframställningens avlåtande räknas från dagen för beslutet. Har beslut om anhållande meddelats i den misstänktes frånvaro, synes däremot, för att det rådrum, som står till buds för utredningens fullständigande, skall kunna fullt utnyttjas av anhållningsmyndigheten, tiden böra räknas från den dag, då den anhållne enligt 8 § inställts till förhör. På grund av det anförda har såsom allmän regel stadgats, att anhållningsmyndigheten skall sist dagen efter den, då beslutet om anhållande meddelades eller då den anhållne inställdes till sådant förhör, till rätten avlåta framställning om hans häktande. Om för häktningsfrågans prövning ytterligare utredning erfordras, kan med framställningen anstå; den skall dock avlåtas så snart ske kan och sist å femte dagen därefter. Tydligt är, att hela anståndstiden ej bör tagas i anspråk annat än då det är oundgängligen nödvändigt. Göres ej framställning om häktning inom den sålunda föreskrivna tiden, skall den anhållne omedelbart frigivas.

För att rätten skall ha tillfälle att före häktningsförhandlingen taga del av materialet bör vid häktningsframställningen fogas protokoll eller anteckningar över vad dittills förekommit under förundersökningen. Om anhållningsmyn-

digheten vill, att vid förhandlingen annan än den anhållne, t. ex. målsägande eller vittne, skall höras, bör i samband med framställningen lämnas uppgift därom.

13 §.

Rättens prövning av häktningsfrågan bör icke grundas endast å det skriftliga materialet från förundersökningen, utan förhandling bör äga rum inför rätten. Av vikt är, att sådan förhandling företages utan dröjsmål. Då framställning om häktning inkommit till rätten, bör denna därför så snart ske kan hålla förhandling i häktningsfrågan, och såsom regel har stadgats, att förhandlingen skall hållas sist å fjärde dagen efter det häktningsframställningen inkommit. Det kan emellertid inträffa, att hinder möter mot förhandlingens hållande inom denna tid, t. ex. om domaren på grund av tjänsteförrättning befinner sig å annan ort eller om åklagaren eller annan, som skall vara närvarande vid förhandlingen, icke kan inställa sig, eller om den anhållnes transporterande till rätten kräver längre tid. Rätten bör därför kunna låta med förhandlingen anstå utöver de fyra dagarna; dock bör detta ej kunna ske i andra fall än då synnerligt hinder möter mot förhandlingens hållande. Den omständigheten, att utredningen behöver kompletteras, bör däremot ej kunna föranleda, att tiden för förhandlingen framskjutes. För den misstänkte är av stor vikt, att han så snart som möjligt får del av det mot honom föreliggande materialet. Att han å sin sida kan behöva anskaffa ytterligare utredning, synes ej böra föranleda anstånd med förhandlingen, men enligt 15 § kan han för detta ändamål få uppskov med påbörjad förhandling.

I mindre omfattande mål och särskilt då den misstänkte erkänt brottet kan ofta förundersökningen hinna slutföras inom den i 12 § angivna anhållandetiden. Åklagaren bör då samtidigt med häktningsframställningen väcka åtal för brottet. I sådana fall synes i regel särskild häktningsförhandling icke vara erforderlig utan med denna kunna utan olägenhet anstå till huvudförhandlingen i målet. Detsamma bör gälla, då häktningsframställning göres först efter det åtal väckts. För att särskild häktningsförhandling skall kunna underlåtas, bör fordras, att huvudförhandling utsättes att hållas inom en vecka efter det framställningen om häktning inkom till rätten. Om det finnes erforderligt, bör dock rätten kunna hålla särskild häktningsförhandling. Anledning härtill kan vara, att den anhållne framställer begäran om dylik förhandling, men någon ovillkorlig rätt för honom att påkalla särskild häktningsförhandling har icke ansetts böra stadgas.

14 §.

För att häktningsfrågan skall få en såvitt möjligt allsidig belysning inför rätten böra såväl den som yrkat häktning som den anhållne vara tillstädes vid förhandlingen. Att den anhållnes försvarare skall kallas till förhandlingen framgår av 21 kap. 9 §. Har försvararen ej kommit tillstädes, bör detta icke utgöra hinder för förhandlingens hållande. Om så erfordras, kan rätten till

förhandlingen kalla även målsäganden, och rätten äger enligt 9 kap. 7 § förelägga honom vite; uteblir han, kan förhandlingen det oaktat äga rum.

Av vikt är, att förhandlingen begränsas till vad som är erforderligt för häktningsfrågans bedömande. Förhandlingen bör alltså avse allenast frågan, huruvida sannolika skäl till misstanken föreligga och om flykttfara eller annan häktningsgrund är för handen, men får ej utvidgas till någon närmare utredning rörande brottet. I regel bör vad vid förundersökningen förekommit samt vad parterna anföra vara tillräckligt material för frågans bedömande. Om särskilda skäl föranleda därtill, bör även utredning på annat sätt kunna förebringas, t. ex. vittnesförhör äga rum. Av särskild vikt är detta för den misstänkte; han kan först på ett sent stadium ha erhållit kännedom om det material åklagaren ämnar åberopa och därför ej ha varit i stånd att tidigare än vid förhandlingen förebringa utredning.

Av 5 kap. 1 § framgår, att häktningsförhandling skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen.

15 §.

I regel bör häktningsförhandling föras till slut under ett enda sammanträde. Under särskilda omständigheter kan emellertid vara nödvändigt, att ytterligare utredning förebringas, innan häktningsfrågan avgöres. Om t. ex. från den misstänktes sida vid förhandlingen åberopas utredning, varom undersökningsledaren eller åklagaren ej förut haft kännedom, bör han kunna erhålla uppskov för att bemöta denna. Även den misstänkte kan vara i behov av anstånd, såsom då han ej tidigare fått kännedom om det mot honom förebragta materialet och han å sin sida vill åberopa utredning, som är av avgörande betydelse för häktningsfrågan, t. ex. alibibebisning. Uppskov med förhandlingen bör dock ej äga rum, med mindre synnerliga skäl äro därtill. Rätten bör alltid pröva, om den utredning, som part vill åberopa, är av beskaffenhet att kunna inverka på häktningsfrågans prövning. I regel bör uppskov ej äga rum längre än fyra dagar. Åklagaren bör icke i något fall och ej ens med den misstänktes samtycke kunna erhålla uppskov utöver denna tid. Erfordras uppskov i den misstänktes intresse och framställer han begäran därom, bör dock längre uppskov kunna meddelas.

Om förhandlingen uppskjutes, bör den misstänkte alltjämt förbliva anhållen. I undantagsfall kan dock tänkas, att den misstänkte utan fara kan lämnas på fri fot i avbidan på den fortsatta förhandlingen; rätten bör då äga förordna därom.

16 §.

Då häktningsförhandlingen avslutats, bör rätten omedelbart meddela beslut i frågan. Något anstånd för beslutets meddelande är icke medgivet. Finner rätten skäl till häktning ej föreligga, kan den, såsom framgår av 25 kap. 3 §, under vissa förutsättningar i stället meddela den misstänkte reseförbud.

I beslut om häktning bör uppgivas det brott misstanken avser. Vidare bör

beslutet kort angiva grunden för häktningen. Härmed avses ett angivande av att den misstänkte är på sannolika skäl misstänkt för brottet jämte den grund, som föranlett häktningsbeslutet, t. ex. flyktfara. Däremot skall beslutet ej innehålla någon redogörelse för de omständigheter, på grund av vilka han misstänkes för brottet eller som föranleda, att flyktfara el. dyl. anses föreligga.

Om häktning ej beslutas, skall rätten förordna, att den anhållne omedelbart frigives.

17 §.

Medan de föregående paragraferna innehålla regler angående häktning av den som är anhållen, meddelas i denna paragraf bestämmelser om häktning i fall, då den misstänkte är på fri fot.

Fråga om häktning i sådana fall bör kunna av rätten upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren på vilket stadium målet än befinner sig. Före åtalet kan detta vara av vikt, då den misstänkte på grund av avvikande ej kan anhållas men undersökningsledaren eller åklagaren ändock vill utverka ett häktningsbeslut; efter åtalet torde det kunna ifrågakomma endast vid huvudförhandlingen. Sedan åtalet väckts, bör befogenhet att påkalla häktning tillkomma även målsäganden, varjämte rätten liksom för närvarande bör kunna självant upptaga fråga därom. Någon anledning att medgiva målsäganden rätt att före åtalet påyrka häktning synes icke föreligga, vare sig fråga är om brott, som må åtalas allenast av målsägande, eller om annat brott. Ej heller bör rätten på detta stadium kunna av eget initiativ besluta om häktning.

Någon föreskrift om sättet för väckande av fråga om häktning i nu avsedda fall har icke meddelats. Det kan sålunda ske såväl genom skriftlig framställning som muntligen inför rätten. Sedan häktningsfråga väckts, bör liksom i fråga om anhållen förhandling därom äga rum inför rätten. Någon viss tid, inom vilken förhandlingen skall hållas, synes med hänsyn till att den misstänkte i detta fall är på fri fot ej behöva stadgas; den bör dock äga rum så snart ske kan. Väckes frågan vid huvudförhandlingen, ingår i denna även häktningsförhandling. Vid enskilt åtal kan häktningsförhandling hållas i samband med förberedelsesammanträde. Då häktningsförhandling sålunda hålles i samband med annan förhandling, böra dock de särskilda bestämmelser, som här meddelats om häktningsförhandling, äga tillämpning.

I stort sett böra beträffande häktningsförhandling, som avses i denna paragraf, gälla samma bestämmelser som upptagits i 14—16 §§. I vissa avseenden erfordras dock särskilda regler. Med hänsyn till att häktningsbeslut kan erfordras, om den misstänkte avvikit eller eljest håller sig undan, bör möjlighet finnas att pröva häktningsfrågan utan att han kallats till förhandlingen. I annat fall bör sådan kallelse ske; av 9 kap. 7 § framgår, att rätten kan vid vite förelägga honom att infinna sig personligen. Uteblir den misstänkte, bör detta ej utgöra hinder för förhandlingen. Då häktningsyrkande framställts av målsäganden, bör denne kallas till förhandlingen, och enligt sistnämnda lagrum kan rätten förelägga även målsäganden vite. Målsägan-

dens utevaro synes emellertid ej böra utgöra hinder för prövning av hans häktningsyrkande.

Om rätten i den misstänktes närvaro beslutat om hans häktande, anses beslutet omedelbart ha gått i verkställighet. Är den misstänkte ej tillstädes vid beslutets meddelande, har rätten att för verkställighet överlämna beslutet till vederbörande polismyndighet. Såsom framgår av sista stycket i förevarande paragraf åligger det myndigheten att så snart beslutet verkställts göra anmälan därom hos rätten. Sker det före åtalet, skall rätten enligt 18 § utsätta viss tid, inom vilken åtal skall väckas. Om däremot åtal redan väckts, skall rätten utsätta tid för huvudförhandling enligt därom meddelade bestämmelser. Såsom framgår av 21 § har rätten att vid målets avgörande pröva, huruvida ett meddelat häktningsbeslut skall bestå eller ej, och äger förordna, att tilltalad, som är på fri fot, skall häktas. Även i sådant fall bör anmälan om häktningsbeslutets verkställande göras hos rätten med hänsyn till att det ankommer på rätten att förordna om den häktades frigivande, om talan mot domen ej fullföljes.

18 §.

Sedan häktning beslutats, är angeläget, att den tid, under vilken häktningen äger bestånd, icke överstiger vad ändamålet i varje särskilt fall kräver. I gällande rätt tillgodoses detta genom bestämmelserna, att rannsaking skall börjas inom viss kort tid efter häktningen och att uppskov i målet ej får äga rum utöver viss tid.

Då, såsom tidigare framhållits, enligt föreliggande förslag häktning ej skall innebära inledande av åtal samt rättens behandling av målet skall vidtaga först efter förundersökningens slut och koncentreras till ett enda rättegångstillfälle, kan den nu gällande ordningen icke bibehållas. Av vikt är emellertid, att åtal följer så snart som möjligt efter häktningen, och det bör åligger rätten att vaka över att så sker. Med hänsyn härtill har i förevarande paragraf stadgats, att rätten skall i samband med beslut om häktning av någon, som är tillstädes vid rätten, eller eljest, då anmälan om häktningsbeslutets verkställande inkommer, bestämma viss tid, inom vilken åtal skall väckas. Att i lagen uppställa någon bestämd tid härför synes icke lämpligt, utan rätten bör äga att efter omständigheterna i varje särskilt fall och efter samråd med undersökningsledaren samt den misstänkte och hans försvarare pröva, hur lång tid som kan erfordras för förundersökningens slutförande. Tiden bör icke bestämmas längre än som för ändamålet finnes oundgängligen erforderligt. I regel torde den kunna begränsas till en eller annan vecka. Väcker ej åtal inom den utsatta tiden, skall, såsom framgår av 19 §, rätten omedelbart förordna, att den häktade skall frigivas.

I mera invecklade mål eller då särskild sakkunnigutredning, t. ex. angående den misstänktes sinnesbeskaffenhet, är erforderlig, kan förundersökningen kräva längre tid, och rätten bör då utmäta tiden med hänsyn härtill. I sådana fall synes nödvändigt, att rätten utövar viss kontroll över förundersökningens bedrivande och underkastar häktningsfrågan förnyad prövning. Det

har därför stadgats, att om den för åtalets väckande utsatta tiden överstiger två veckor, rätten skall, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtalet väckts, med högst två veckors mellanrum hålla förhandling, som avses i 14—16 §§, och därvid särskilt tillse, att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. I vissa fall kan emellertid dylik förhandling vara onödig. Detta gäller särskilt, om någon tidskrävande specialundersökning pågår, t. ex. undersökning angående den häktades sinnesbeskaffenhet. Rätten bör därför, om med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller eljest förhandling inom den angivna tiden skulle vara utan betydelse, äga att bestämma längre tids mellanrum.

Den tid, som av rätten utsatts för åtalets väckande, kan stundom visa sig otillräcklig för att förundersökningen skall hinna slutföras. I dylika fall bör rätten kunna på framställning av undersökningsledaren medgiva förlängning av tiden. Sådan framställning bör göras före utgången av den ursprungligen bestämda tiden. Om det finnes erforderligt, bör rätten för prövning av framställningen hålla förhandling; sådan förhandling är då att jämföra med förhandling enligt andra stycket. Hinder möter icke mot att sedermera ytterligare förlängning av tiden medgives.

För sådana fall, då åtal väckts redan i samband med häktningsframställningen eller dessförinnan, är förevarande paragraf ej tillämplig.

19 §.

Ett meddelat häktningsbeslut bör alltid hävas, om ej inom utsatt tid åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden. Det bör även kunna hävas dessförinnan vid vilken tidpunkt som helst, därest skäl för häktning ej längre föreligga. Ett sådant fall är, att åklagaren före den utsatta tidens utgång beslutar, att åtal ej skall äga rum. Även efter åtalets väckande bör den häktade frigivas, om skäl för häktning ej vidare föreligga, t. ex. då åtalet nedlägges.

Liksom beslut om häktning alltid ankommer på rätten, bör det också vara rätten, som har att förordna om den häktades frigivande. Detta sammanhänger därmed, att sedan häktning skett, häktningsåtgärden står under rättens kontroll och att rätten alltså måste äga kännedom om när häktningen häves. För sådana fall, då rätten självmant eller på yrkande av målsäganden beslutat häktning, är uppenbart, att allenast rätten bör äga att förordna, att den häktade skall frigivas. Då häktning skett efter framställning av undersökningsledaren eller åklagaren, kunde ifrågasättas att under vissa förutsättningar medgiva även denne befogenhet att besluta om frigivning av den häktade. I de fall, då inom utsatt tid åtal ej väckts eller framställning om förlängning av tiden ej inkommit eller sådan framställning avslås, måste det emellertid ankomma på rätten att förordna om den häktades frigivande; detta gäller även, då rätten vid förhandling, som avses i 18 § andra stycket, finner skäl till häktning ej längre föreligga. Då sålunda i ett stort antal fall beslut om frigivande med nödvändighet måste meddelas av rätten, synes ej lämpligt att stadga något undantag från den allmänna regeln för den händelse åklagaren beslutar att ej väcka åtal eller nedlägger väckt åtal eller eljest finner, att den häktade bör frigivas. Åklagaren bör vara skyl-

dig att i nu avsedda fall ofördröjligen hos rätten anmäla, att häktningsskäl ej längre föreligga. Sådan anmälan kan göras formlöst, t. ex. genom telefon.

20 §.

De i detta kapitel meddelade bestämmelserna gälla även beträffande brott, för vilka åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt. I sådant fall ankommer alltså beslut om häktning på den högre rätten, och häktningsförhandling skall hållas vid denna. Fullföljes talan mot ett av lägre rätt meddelat beslut i häktningsfråga, äro de allmänna reglerna om fullföljdsförfarandet tillämpliga. Förevarande paragraf avser icke nu antydda fall utan gäller förfarandet, då i ett till högre rätt fullföljt mål fråga om häktning väckes först i den högre rätten. Även för detta fall äro bestämmelserna i förevarande kapitel tillämpliga, men i denna paragraf ha beträffande förfarandet meddelats vissa särskilda bestämmelser. Har åklagare eller målsägande fullföljt talan mot lägre rätts dom, kan han i samband därmed eller sedermera hos den högre rätten framställa yrkande om den misstänktes häktande. Enligt 51 kap. 5 § och 55 kap. 5 § skall, om i vade- eller revisionsinlaga framställes yrkande om häktning, inlagan genast insändas till den högre rätten för att denna skall kunna utan dröjsmål pröva frågan. Åklagaren kan också anhålla den misstänkte och har då att inom den i 12 § föreskrivna tiden avlåta häktningsframställning till den högre rätten. För den högre rättens prövning av häktningsfrågan synes förhandling icke alltid vara erforderlig; handlingarna i målet torde i allmänhet utgöra tillräckligt material för frågans bedömande. Rätten bör därför kunna utan förhandling besluta i frågan; i sådant fall bör, om den misstänkte är anhållen, beslutet meddelas sist å fjärde dagen efter den, då framställning om hans häktande inkom till rätten. Finner den högre rätten förhandling erforderlig, bör sådan äga rum så snart ske kan; i detta fall kan alltså förhandling hållas senare än å fjärde dagen. Om sådan förhandling böra reglerna i 14—17 §§ tillämpas.

Av stadgandet i förevarande paragraf framgår, att fråga om häktning kan väckas i högre rätt, allenast om talan fullföljes mot den lägre rättens dom.

21 §.

Häktningsbeslut gäller ej längre än till dess rätten meddelar dom i målet. Rätten måste därför i samband med målets avgörande pröva, huruvida den häktade skall kvarbliva i häkte eller frigivas. Denna fråga är i första hand beroende av huruvida den häktade dömes för brottet eller ej.

Därest den häktade fälles till ansvar, bör rätten pröva, huruvida sådana grunder till häktning föreligga, som förut i detta kapitel angivas, t. ex. flykt- eller kollusionsfara, och efter denna prövning förordna, huruvida han skall i häkte avbida, att domen vinner laga kraft, eller han skall frigivas. I regel torde kollusionsfara ej föreligga, sedan dom meddelats. Om å brottet icke kan följa svårare straff än böter, kan han kvarhållas i häkte endast under sådana omständigheter, som avses i senare ledet av 2 §. Samma grunder böra gälla, om

misstänkt, som är på fri fot, dömes för brottet; finnes häktningsskäl föreligga, skall rätten förordna om hans häktande. Stadganden härom ha upptagits i första stycket av förevarande paragraf. Om rätten i stället för att döma till straff förordnar, att den misstänkte skall undergå tvångsuppfostran, skall enligt 4 § lagen den 13 mars 1937 om tvångsuppfostran, där domstolen ej annorlunda bestämmer, förordnandet verkställas utan hinder av att det ej äger laga kraft; i sådant fall må domstolen förordna, att den dömda skall i avbidan på verkställigheten genom åklagarens försorg tagas i förvar. Enligt 5 § lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse skall, där domstolen ej annorlunda förordnar, beslut om ungdomsfängelse gå i verkställighet utan hinder av att det ej äger laga kraft. Då i enlighet med nu anförda bestämmelser rättens dom genast skall gå i verkställighet, föreligger tydligen ej något behov av häktning.

Ett enligt första stycket meddelat häktningsbeslut kan efter klagan upphävas av högre rätt. I annat fall gäller beslutet, till dess domen vunnit laga kraft. Talan mot beslutet kan föras antingen särskilt eller i samband med talan mot domen.

Då den häktade frikännes, bör han i regel omedelbart frigivas. I allmänhet innebär frikännandet, att sannolika skäl för hans fällande ej längre föreligga. Emellertid kunna i särskilda fall förhållandena vara sådana, att vid fullföljd till högre rätt utgången av målet är synnerligen tveksam, och rätten bör då, i likhet med vad för närvarande gäller, kunna förordna, att den misstänkte skall kvarbliva i häkte, till dess frågan därom prövats av högre rätt. Denna åtgärd bör dock ej tillgripas, om ej synnerliga skäl föreligga, att utgången i högre rätt kan bli en annan. Av de allmänna häktningsbestämmelserna följer, att den i regel kan användas endast då sannolikheten talar för att frihetsstraff kommer att ådömas. Fullföljes ej talan mot den lägre rättens dom, skall den häktade omedelbart frigivas. Beslut härom skall meddelas av den lägre rätten; då enligt förslaget inlaga, varigenom talan fullföljes, skall ingivas till denna rätt, får den därigenom omedelbart kännedom om huruvida talan fullföljts eller ej.

22 §.

I överensstämmelse med vad för närvarande gäller enligt 19 § 14 mom. promulgationslagen till strafflagen bör den som är häktad utan dröjsmål föras till allmänt häkte; möjlighet bör dock finnas att låta därmed anstå, om det finnes vara av synnerlig vikt, att den häktade för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller annat brott, för vilket han misstänkes, förvaras å annan plats, t. ex. å den ort, där utredningen pågår. Enligt nämnda lagrum ankommer beslut om dylikt anstånd på häktningsmyndigheten. Då enligt föreliggande förslag häktning skall beslutas av rätten, bör det också vara rätten, som har att på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren förordna om anstånd tills vidare med överförandet. Även sedan den häktade överförts till häktet, är ofta av vikt, att han för förhör eller annan åtgärd kan inställas å annan plats. Beslut härom bör kunna meddelas, förutom av rätten, jämväl av undersökningsledaren eller åklagaren.

23 §.

I åtskilliga fall kan frihetsberövande äga rum av annan anledning än misstanke för brott. Sålunda kan t. ex. enligt 36 kap. 21 § vittne, som gör sig skyldigt till tredska, hållas i häkte; enligt 5 kap. 9 § kan den som stör förhandlingen i vissa fall tagas i häkte; konkursgäldenär kan enligt 94 § konkurslagen under vissa omständigheter insättas i häkte; enligt 3 § lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling kan den som beträdes med lösdriveri häktas; utlämning kan enligt 27 och 32 §§ utlämningslagen den 11 juni 1937 tagas i förvar, då fråga uppstår om hans förpassning eller utvisning ur riket. Frågan om frihetsberövande av dylika anledningar beröres icke av stadgandena i förevarande kapitel.

På grund av misstanke för brott kan även i andra fall än i detta kapitel avses någon häktas eller hållas i förvar. Enligt lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare kan den, om vilkens utlämning till främmande stat är fråga, häktas. Befälhavare å fartyg äger enligt 61 § sjömanslagen den 15 juni 1922 hålla i fängsligt förvar den som å fartyget förövat visst svårare brott. Enligt § 50 förordningen den 3 februari 1928 angående beskickningar och konsulat äger svensk konsul under vissa förutsättningar föranstalta, att den som misstänkes att ha ombord å svenskt fartyg begått svårare brott häktas och avföres till Sverige för att där överlämnas till vederbörlig svensk myndighet. Sistnämnda stadgande torde böra omarbetas i sådan riktning, att konsuls befogenhet inskränkes till att taga den misstänkte i förvar och föranstalta om hans hemsändande; sedan han ankommit till Sverige, bör med honom förfaras enligt bestämmelserna i förevarande kapitel.

Vad i första stycket av denna paragraf föreskrivits överensstämmer i sak med stadgandet i 19 § 12 mom. andra stycket promulgationslagen till strafflagen. Enligt 23 kap. 9 § är den som misstänkes för brott skyldig att viss kortare tid kvarstanna för förhör; en erinran härom har upptagits i förevarande paragraf.

24 §.

De bestämmelser, som erfordras angående förvaring av anhållen eller häktad och om ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktad, synas icke böra upptagas i rättegångsbalken utan i särskild lag.

25 KAP.

Om reseförbud.

Då anhållande eller häktning innebär ett synnerligen kännbart ingrepp mot den misstänkte, synes det önskvärt, att mildare medel kunna användas, om genom dem syftet med anhållandet eller häktningen kan vinnas. I utländska lagstiftningar ha i detta hänseende bestämmelser meddelats om olika åtgärder, avsedda att utgöra ett band på den misstänkte att ej undandraga sig

lagföring eller straff utan att hans frihet berövas honom. De viktigaste av dessa åtgärder äro ställande av säkerhet genom deposition eller borgen för den misstänktes inställande vid rätten och till straffets undergående samt reseförbud.

Enligt processkommissionens förslag borde ställande av säkerhet genom deposition eller borgen ej införas i vår rätt. Ej heller beredningen har funnit anledning att upptaga förslag härom. Däremot har, i överensstämmelse med kommissionens förslag samt med vad såväl i propositionen som av riksdagen uttalats, institutet reseförbud ansetts böra införas såsom ersättning för anhållande eller häktning.

1 §.

Reseförbud innebär förbud för den misstänkte att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Såsom vistelseort bör kunna bestämmas hans hemort eller den ort, där han har sitt arbete, eller annan ort, som finnes lämplig med hänsyn till behovet att ha honom tillgänglig vid utredningen eller att kunna övervaka honom. Med hänsyn till reseförbudets sålunda angivna innebörd bör detta tvångsmedel kunna träda i stället för anhållande eller häktning allenast i sådana fall, då fara föreligger, att den misstänkte avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff. Däremot är reseförbud tydligen otjänligt såsom medel att förhindra kollusion eller att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Då reseförbud bör kunna användas såsom ersättning icke blott för häktning utan även för anhållande, kan icke uppställas en så sträng förutsättning därför som att den, mot vilken åtgärden riktas, är på sannolika skäl misstänkt för brottet. Anhållande kan förekomma, även om misstanken icke är så stark, att sannolika skäl kunna anses föreligga. Med hänsyn härtill bör för reseförbud icke fordras mera än att någon är skäligen misstänkt för brottet.

Reseförbud bör i första hand kunna ifrågakomma, då brottet är sådant, att frihetsstraff kan följa därå. Huruvida flyktfara föreligger, bör, liksom då fråga är om häktning, bedömas med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande och andra omständigheter. För att reseförbud skall kunna användas bör flyktfaran vara så reducerad, att ett frihetsberövande framstår såsom onödigt och reseförbud därför finnes vara tillfyllest för att förekomma ett avvikande eller därmed jämställda åtgärder från den misstänktes sida. Då reseförbud icke är avsett att kunna användas i sådana fall, då enligt 24 kap. 1 § häktning är utesluten, bör, om den misstänkte har stadigt hemvist inom riket och å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse, fara att han avviker ej anses föreligga, med mindre han gjort förberedelse eller försök därtill; ej heller bör, fränsett de fall, som avses i andra punkten av förevarande paragraf, reseförbud kunna meddelas, om det finnes uppenbart, att frihetsstraff ej kommer att ådömas.

Enligt 24 kap. 2 § kan, oberoende av brottets beskaffenhet, häktning ske, om det skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff. Med hänsyn till att reseförbudet är en

väsentligt lindrigare åtgärd än häktning synes sådant förbud böra kunna meddelas, även om den misstänkte har hemvist inom riket.

Om målsäganden utan samband med åtal för talan om skadestånd eller annan ersättning på grund av brott, kan på grund av 15 kap. 2 § till säkerställande av hans anspråk reseförbud meddelas hans motpart. De skäl, som föranlett nämnda stadgande, tala för att reseförbud bör kunna meddelas, även då sådan talan föres i samband med åtal för brottet. Visserligen har i brottmål reseförbud enbart för säkerställande av målsägandens anspråk i regel ej någon större praktisk betydelse, då reseförbud, som meddelats till förhindrande av att den misstänkte undandrager sig lagföring eller straff för brottet, verkar även för målsägandens anspråk. Dock är möjligheten att meddela reseförbud för nämnda anspråk av vikt särskilt med hänsyn till att vid brott, varå ej kan följa svårare straff än böter, den misstänkte eljest skulle kunna undgå reseförbud genom att ställa säkerhet blott för böterna. Reseförbud, varom nu är fråga, bör kunna meddelas oberoende av brottets beskaffenhet. I anslutning till vad i 15 kap. 2 § stadgats bör förutsättning för reseförbud vara, att det skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig att gälda skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom. Målsäganden har sålunda att göra antagligt, att skada tillskyndats honom ävensom till vilket belopp skadan uppgår. Såsom framhållits vid 22 kap. 1 § böra, då i samband med åtal målsäganden för talan om enskilt anspråk mot annan än den tilltalade eller tredje man framställer sådant anspråk, de i 15 kap. upptagna bestämmelserna om reseförbud kunna tillämpas.

2 §.

För att kontroll skall kunna utövas över att den misstänkte ställer sig reseförbudet till efterrättelse, bör med förbudet kunna förenas vissa villkor. Sålunda bör kunna stadgas skyldighet för honom att å vissa tider vara tillgänglig i sin bostad eller å sin arbetsplats eller att anmäla sig hos polismyndighet i vistelseorten. Även annat villkor, som finnes erforderligt för hans övervakande, bör kunna föreskrivas, t. ex. skyldighet för honom att lämna ifrån sig pass eller annan legitimationshandling.

3 §.

Då reseförbudet är en väsentligt mindre ingripande åtgärd än häktning och det är av vikt, att ett sådant förbud kan meddelas utan dröjsmål, bör befogenhet att besluta om reseförbud tillkomma undersökningsledaren eller åklagaren. I regel torde reseförbud komma att meddelas efter det förhör hållits med den misstänkte, men hinder möter ej, att beslut därom meddelas utan att sådant förhör ägt rum. Åklagaren kan meddela reseförbud såväl före som efter åtalets väckande.

Även rätten bör äga att meddela reseförbud. Detta bör kunna ske på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren på vilket stadium

målet än befinner sig. Då denne äger befogenhet att själv meddela sådant förbud, torde emellertid framställning till rätten ifrågakomma endast i undantagsfall, t. ex. om saken finnes tvivelaktig och han därför ej vill på eget ansvar avgöra frågan. Rättens befogenhet att meddela reseförbud äger däremot sin största betydelse för sådana fall, då yrkande framställts om den misstänktes häktande. Om skäl därtill föreligga, kan rätten vid prövning av yrkandet i stället för häktning meddela reseförbud. Har den misstänkte häktats, kan rätten även vid sådan förhandling, som avses i 24 kap. 18 § andra stycket, på yrkande av den misstänkte eller eljest, om anledning därtill förekommer, meddela reseförbud i stället för att förordna om den misstänktes kvarhållande i häkte. Sedan åtal väckts, vare sig av åklagare eller av målsägande, bör, liksom i fråga om häktning, befogenhet att vid rätten påkalla reseförbud tillkomma även målsäganden, varjämte rätten bör kunna självmant upptaga fråga därom.

Beträffande reseförbud i anledning av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning böra i vissa avseenden särskilda regler gälla. Liksom i tvistemål reseförbud ej kan av rätten meddelas, innan talan väckts, bör ej heller i brottmål, däri endast målsäganden för talan, denne kunna före åtalet påkalla sådant förbud för den misstänkte. Vill målsäganden i dylikt fall utverka reseförbud, kan han hos överexekutor framställa begäran därom enligt 187 § utsökningslagen. Då förundersökning inletts, synes emellertid av praktiska skäl påkallat, att undersökningsledaren eller åklagaren kan meddela reseförbud till säkerställande av målsägandens anspråk eller hos rätten yrka sådant förbud. Det skulle innebära onödig omgång, om målsäganden i sådant fall skulle nödgas att vända sig till överexekutor och där åberopa den utredning, som förekommit under förundersökningen. För att undersökningsledaren eller åklagaren skall äga att meddela reseförbud eller hos rätten framställa begäran därom, bör fordras, att målsäganden enligt 22 kap. 2 § hos denne anmält sitt anspråk. Nu angivna befogenhet bör tillkomma undersökningsledaren eller åklagaren såväl före som efter åtalet. Efter det åtal väckts, bör rätten kunna meddela reseförbud av ifrågavarande slag även på yrkande av målsäganden, varemot rätten icke bör äga att självmant meddela sådant förbud.

Det kunde ifrågasättas, huruvida ej såsom villkor för meddelande av reseförbud i anledning av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning borde stadgas, att målsäganden ställer pant eller borgen för den skada, som därigenom kan tillskyndas den misstänkte. Då emellertid enligt förevarande kapitel sådant reseförbud kan ifrågakomma allenast i samband med ansvarstalan, har ej ansetts lämpligt att upptaga någon föreskrift därom.

Någon bestämmelse om sättet för väckande vid rätten av fråga om reseförbud har icke meddelats. Det kan sålunda ske såväl genom skriftlig framställning som muntligen inför rätten. Sedan fråga om reseförbud väckts, bör, liksom i fråga om häktning, förhandling därom äga rum inför rätten, och i fråga om sådan förhandling synas i stort sett bestämmelserna i 24 kap. 17 § böra äga tillämpning. Då frågan om reseförbud ofta är av brådskande natur, bör rätten, om fara är i dröjsmål, kunna utan förhandling meddela sådant för-

bud att gälla till dess annorlunda förordnas. Detta innebär emellertid icke, att rätten helt kan underlåta att hålla förhandling, utan allenast, att rätten äger att före förhandlingen meddela interimistiskt beslut.

4 §.

Bestämmelserna i denna paragraf avse såväl beslut, som meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren, som rättsens beslut. Vare sig beslutet meddelats av rätten eller annan myndighet, går det omedelbart i verkställighet. Verkställigheten bör ske genom att beslutet delgives den misstänkte. Då beslutet meddelats av undersökningsledaren eller åklagaren, skall delgivningen ske genom att utskrift av beslutet överlämnas till den misstänkte enligt bestämmelserna i 33 kap. Detsamma bör gälla även i fråga om rättsens beslut; i detta fall möjliggör emellertid stadgandet i 33 kap. 15 §, att delgivningen sker genom att beslutet muntligen meddelas den misstänkte.

5 §.

Då reseförbud meddelats av undersökningsledaren eller åklagaren, bör den misstänkte äga befogenhet att begära rättsens prövning av förbudet. Däremot synes det för tillgodoseende av hans intresse ej erforderligt, att beslutet obligatoriskt underställes prövning av rätten. Den misstänktes befogenhet att hänvända sig till rätten innebär icke blott, att han kan yrka hävande av reseförbud på den grund, att skäl till meddelande av förbudet ej förelegat, utan även, att han äger påkalla förbudets hävande, emedan skälen därtill sedermera bortfallit. Hans rätt att begära prövning av förbudet har bland annat av denna anledning ej inskränkts till viss tid.

Har den misstänkte begärt prövning av reseförbud, bör förhandling, som avses i 3 §, äga rum inför rätten. Sådan förhandling bör hållas så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen efter det begäran framställdes. Därest åtal redan väckts och huvudförhandling är utsatt att hållas inom en vecka, sedan begäran framställdes, bör dock med förhandlingen kunna anstå till huvudförhandlingen. Rätten bör emellertid kunna hålla särskild förhandling, om den finner det erforderligt.

6 §.

Om reseförbud meddelats före åtalet, är av vikt, att åtal följer så snart som möjligt efter förbudets meddelande. I sådana fall, då rätten meddelat reseförbud eller efter prövning, som avses i 5 §, fastställt ett av undersökningsledaren eller åklagaren meddelat reseförbud, bör det åligga rätten att vaka över att så sker. Med hänsyn härtill har stadgats, att rätten skall i samband med meddelande eller fastställande av sådant förbud utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Liksom vid häktning bör tiden ej bestämmas längre än som finnes oundgängligen erforderligt för förundersökningens slutförande. Har reseförbud meddelats av undersökningsledaren eller åklagaren utan att sedermera ha fastställts av rätten, kan ej överlämnas åt åklagaren att bestämma

tiden för åtalet, utan i lagen bör utsättas viss tid härför. Denna tid har lämpligen ansetts kunna bestämmas till en månad, sedan förbudet meddelades. Rätten bör emellertid äga att på framställning medgiva förlängning av nämnda tid. Likaledes bör, i överensstämmelse med vad beträffande häktning föreskrivits i 24 kap. 18 § tredje stycket, den av rätten utsatta tiden för åtals väckande kunna förlängas.

För sådana fall, då reseförbud meddelas först efter det åtal väckts, äger vad i denna paragraf stadgats ej tillämpning.

7 §.

I sådana fall, då reseförbud meddelats eller efter prövning enligt 5 § fastställts av rätten, bör det, i överensstämmelse med vad beträffande häktning stadgats i 24 kap. 19 §, alltid ankomma på rätten att förordna om förbudets hävande. Har reseförbud däremot meddelats av undersökningsledaren eller åklagaren utan att rätten sedermera fastställt detsamma, bör den som meddelat förbudet äga att häva detta. Rätten bör ock kunna häva sådant förbud i fall, då den misstänkte enligt 5 § begärt prövning av förbudet.

I likhet med vad i 24 kap. 19 § föreskrivits beträffande häktning bör reseförbud hävas, om ej inom föreskriven tid åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden eller om eljest skäl för reseförbud ej längre förekomma. Då åtal anses väckt så snart stämningsansökan inkommit till rätten, kan i sådana fall, då förbudet meddelats eller fastställts av rätten, denna därigenom hålla kontroll över att åtal väckes inom den utsatta tiden; beslutar åklagaren i dylikt fall att ej väcka åtal eller finner han eljest skäl för reseförbud ej längre föreligga, bör han vara skyldig att ofördröjligen göra anmälan därom hos rätten. Har reseförbudet meddelats av undersökningsledaren eller åklagaren, åligger det honom att häva förbudet, om han ej inom den i lagen bestämda tiden väcker åtal eller begär förlängning av tiden. Såsom framhållits vid 5 § kan den misstänkte hos rätten påkalla förbudets hävande.

En särskild anledning till hävande av reseförbud, som meddelats enbart till säkerställande av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning, är, att den misstänkte ställer pant eller borgen för anspråket. Vidare skall sådant reseförbud hävas, om ej åtal väckes inom föreskriven tid. Detta gäller, även om inom nämnda tid målsäganden själv väckt talan om sitt anspråk. Då denna talan skall handläggas såsom tvistemål, kan reseförbudet icke längre bestå såsom straffprocessuellt tvångsmedel; huruvida i ett dylikt fall nytt reseförbud kan meddelas, blir att avgöra enligt reglerna om sådant förbud i tvistemål. Väckes inom den föreskrivna tiden åtal men ej talan om målsägandens anspråk, bör förbudet hävas, såvida åklagaren kan anses ha avstått från att föra talan om anspråket; kan någon tvekan råda i detta hänseende, bör förbudet kunna tillsvidare bestå, men det bör hävas så snart det visar sig, att talan om målsägandens anspråk icke kommer att föras i samband med åtalet.

Ett meddelat reseförbud gäller ej längre än till dess rätten meddelar dom i målet. Rätten bör därför i samband med målets avgörande pröva, huruvida

den misstänkte fortfarande skall vara underkastad sådant förbud eller om förbudet skall hävas. Likaledes bör rätten kunna i domen meddela reseförbud, även då sådant icke tidigare meddelats. I berörda hänseenden synas de regler, som i 24 kap. 21 § upptagits beträffande häktning, böra äga motsvarande tillämpning.

8 §.

Beträffande motiveringen till denna paragraf hänvisas till vad anförts under 24 kap. 20 §. Av stadgandet torde följa, att åklagaren ej kan efter den lägre rättens dom meddela reseförbud under annan förutsättning än att han fullföljer talan mot domen.

9 §.

Om den misstänkte överträder reseförbud eller ej fullgör villkor, som enligt 2 § förenats därmed, bör påföljden därav i regel vara, att han omedelbart anhålles eller häktas. Undantagsvis kunna emellertid omständigheterna vara sådana, att skäl därtill uppenbart ej föreligga. Detta kan vara fallet särskilt om den misstänkte försummar att fullgöra visst med förbudet förenat villkor. Såsom framgår av 4 § skall i beslut om reseförbud erinras om påföljden för förbudets överträdande och för underlåtenhet att fullgöra villkor, som förenats med förbudet.

Inträffa efter reseförbudets meddelande sådana omständigheter, som utgöra skäl för anhållande eller häktning, t. ex. att den misstänkte söker undanröja bevis, utgör reseförbudet ej hinder mot att sådan åtgärd tillgripes. Något stadgande härom har ej ansetts erforderligt.

26 KAP.

Om kvarstad och skingringsförbud.

1 §.

Såsom förut framhållits avse häktning och reseförbud bland annat att förhindra, att den misstänkte undandrager sig straffets verkställande. Dessa tvångsmedel äga emellertid sin största betydelse beträffande brott, som förskylla frihetsstraff, under det att de, då fråga är om böter, kunna användas endast i mycket begränsad omfattning; de äro dessutom föga effektiva såsom medel att trygga verkställigheten av bötesstraff. För detta ändamål synas därför andra åtgärder böra tillgripas. Det ligger härvid närmast till hands att, i anslutning till bestämmelserna i utsökningslagen, möjliggöra, att egendom, som tillhör den misstänkte, belägges med kvarstad eller ställes under förbud att säljas eller skingras. Detta bör kunna ske även för att trygga verkställigheten av vissa andra offentligrättsliga påföljder av brott, nämligen gäldandet av värdet av förverkad egendom eller annan ersättning till det allmänna, t. ex. tillverkningskatt vid olovlig tillverkning av brännvin.

Enligt 15 kap. 1 och 5 §§ kan rätten i tvistemål meddela kvarstad eller skingringsförbud till säkerställande av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning, även då detta anspråk grundar sig på ett brott; i brottmål ersättas dessa bestämmelser, såvitt angår dylik åtgärd mot den misstänkte, av stadgandena i förevarande kapitel. Övervägande skäl tala för att i fråga om säkerställande av målsägandens enskilda anspråk mot den misstänkte böra gälla samma regler som beträffande det allmännas anspråk. Däremot böra, såsom framhållits vid 22 kap. 1 §, bestämmelserna i 15 kap. kunna tillämpas i fråga om säkerställande av annat enskilt anspråk.

Förutsättning för kvarstad eller skingringsförbud bör i första hand, liksom då fråga är om reseförbud, vara, att någon är skäligen misstänkt för brott. Vidare bör förutsättas, att det skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrager sig att gälda böter, värdet av förverkad egendom eller annan ersättning till det allmänna eller skadestånd eller annan ersättning till målsäganden, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom. Vid frågans avgörande har rätten sålunda att pröva, huruvida bötesstraff eller annan här avsedd offentlighetsrättslig påföljd kan antagas komma att ådömas ävensom till vilket belopp böterna eller ersättningen till det allmänna kan beräknas uppgå. Är fråga om skadestånd eller annan ersättning till målsäganden, har denne att göra antagligt, att skada tillskyndats honom ävensom till vilket belopp denna uppgår.

Kvarstad avser, liksom motsvarande åtgärd enligt utsökningslagen, endast lös egendom. Om det är tillfyllest för vinnande av syftet, bör egendomen, i stället för att beläggas med kvarstad, ställas under förbud att säljas eller skingras. Tillika bör skingringsförbud kunna meddelas beträffande fast egendom.

Kvarstad eller skingringsförbud beträffande lös egendom skall avse så mycket av den misstänktes egendom, som svarar mot gälden. I beslutet anges icke viss bestämd egendom, som åtgärden skall avse, utan allenast, att egendom till visst angivet värde skall beläggas med kvarstad eller ställas under skingringsförbud. Vilken egendom, som blir föremål för åtgärden, avgöres vid beslutets verkställande. I likhet med vad som torde gälla i fråga om skingringsförbud å fast egendom enligt utsökningslagen, bör däremot i beslut om sådant förbud angivas viss fast egendom, som åtgärden skall avse.

Enligt utsökningslagen kan kvarstad och skingringsförbud meddelas jämväl å visst gods, till vilket den som begär åtgärden påstår bättre rätt. Någon motsvarighet härtill har icke upptagits i detta kapitel. I brottmål kan dylik åtgärd ifrågasättas beträffande föremål, som avhänts någon genom brott eller som på grund av brott är förverkat. Det har emellertid ansetts lämpligare att för sådana fall använda beslag, och bestämmelser härom ha meddelats i 27 kap.

2 §.

Den prövning, som måste föregå ett beslut om kvarstad eller skingringsförbud, synes med hänsyn till beskaffenheten av de spörsmål, som skola bedömas,

icke lämpligen kunna anförtros åt polismyndighet eller åklagare. Det har därför stadgats, att beslut om kvarstad eller skingringsförbud meddelas av rätten. Såsom framgår av 3 § kunna emellertid i avbidan på rättens beslut undersökningsledaren eller åklagaren ävensom polisman taga egendom i förvar.

Fråga om kvarstad eller skingringsförbud bör kunna av rätten upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren på vilket stadium målet än befinner sig. I regel torde detta komma att ske före åtalet. Sedan åtal väckts, vare sig av åklagare eller målsägande, bör befogenhet att påkalla sådan åtgärd tillkomma även målsäganden, varjämte rätten bör kunna självmant upptaga fråga därom.

Beträffande kvarstad eller skingringsförbud i anledning av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning böra, liksom i fråga om reseförbud, i vissa avseenden särskilda regler gälla. Då i tvistemål rätten ej kan besluta kvarstad eller skingringsförbud, förrän talan väckts, bör ej heller i brottmål, däri endast målsäganden för talan, denne kunna före åtalet påkalla sådan åtgärd. Vill målsäganden i dylikt fall utverka kvarstad eller skingringsförbud, kan han hos överexekutor framställa begäran därom enligt 179—181 §§ utsökningslagen. Däremot bör av samma skäl, som i fråga om reseförbud framhållits vid 25 kap. 3 §, kvarstad eller skingringsförbud enligt förevarande kapitel kunna meddelas för sådana fall, då åklagaren enligt 22 kap. 2 § är skyldig att i samband med åtal för brott förbereda och utföra målsägandens talan mot den misstänkte om skadestånd eller annat enskilt anspråk på grund av brottet. Förutsättning för undersökningsledarens eller åklagarens befogenhet att yrka kvarstad eller skingringsförbud i nu antydda fall bör vara, att målsäganden enligt nyssnämnda lagrum hos denne anmält sitt anspråk. Sådan befogenhet tillkommer honom såväl före som efter åtalet. Efter det åtal väckts, bör rätten kunna förordna om sådan åtgärd till säkerställande av målsägandens anspråk även på yrkande av denne, varemot rätten icke bör äga att av eget initiativ besluta därom.

På skäl, som framhållits vid 25 kap. 3 §, synes ej lämpligt att såsom villkor för meddelande av kvarstad eller skingringsförbud till säkerhet för målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning stadga skyldighet för denne att ställa pant eller borgen för skada, som genom åtgärden kan tillskyndas den misstänkte.

Stadgandet i sista stycket av förevarande paragraf överensstämmer med vad beträffande reseförbud föreskrivits i 25 kap. 3 § fjärde stycket.

3 §.

För att kvarstad eller skingringsförbud skall kunna fylla sitt ändamål är av vikt, att åtgärden vidtages med största möjliga skyndsamhet. Ofta kunna omständigheterna vara sådana, att även ett mindre dröjsmål kan göra åtgärden ändamålslös. Med hänsyn härtill synes befogenhet böra tillkomma undersökningsledaren eller åklagaren att i avbidan på rättens beslut taga lös egendom, som tillhör den misstänkte, i förvar. I vissa fall, särskilt då det gäller utläningar eller andra, som mera tillfälligt uppehålla sig här i riket, kan ett ome-

omedelbart ingripande vara av nöden. Det har därför stadgats, att om fara är i dröjsmål, även polisman äger taga egendom i förvar; anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos undersökningsledaren eller åklagaren, som har att omedelbart pröva, om egendomen skall förbliva i förvar.

Åtgärd, som avses i denna paragraf, kan vidtagas även till säkerställande av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning. I regel bör förut-sättning härför vara, att målsäganden anmält sitt anspråk hos undersökningsledaren eller åklagaren. Emellertid bör i särskilt brådskande fall dylik åtgärd kunna vidtagas redan innan anmälan skett. Sådan måste dock skyndsamt införskaffas, då yrkande hos rätten om kvarstad eller skingringsförbud icke kan framställas utan att anmälan om anspråket föreligger. Om målsäganden ej anmäler sitt anspråk, skall den omhändertagna egendomen återställas till den misstänkte.

4 §.

Då sådan provisorisk åtgärd, som avses i 3 §, vidtagits, är av vikt, att frågan om kvarstad eller skingringsförbud snarast möjligt bringas under rättens prövning. Det bör därför åligga undersökningsledaren att så snart ske kan och sist å femte dagen efter det han tagit egendom i förvar eller enligt 3 § andra stycket förordnat, att av polisman omhändertagen egendom skall kvarbliva i förvar, till rätten avlåta framställning om kvarstad eller skingringsförbud. Göres ej framställning inom denna tid, bör egendomen omedelbart återställas.

De föreskrifter, som i andra stycket av förevarande paragraf meddelats angående rättens behandling av dylik framställning, överensstämma med vad beträffande häktning och reseförbud stadgats i 24 kap. 13 § och 25 kap. 5 §.

Såsom vid 1 § framhållits avser beslut om kvarstad eller skingringsförbud å lös egendom ej viss egendom utan allenast egendom till visst angivet värde. Om rätten enligt 4 § beslutar sådan åtgärd, är sålunda icke därmed avgjort, att åtgärden skall avse just den egendom, som tagits i förvar. För att trygga verkställigheten av beslutet bör emellertid, om ej rätten bestämmer annat, den egendom, som tagits i förvar, kvarbliva i myndighetens vård, till dess beslutet verkställts. Tydligt är, att om vid beslutets verkställande nämnda egendom icke tages i anspråk, den skall återställas till den misstänkte. Detsamma gäller, därest rätten ej bifaller framställningen om kvarstad eller skingringsförbud.

5 §.

Bestämmelserna i denna paragraf överensstämma med vad i 25 kap. 6 § stadgats i fråga om reseförbud, som meddelats eller fastställts av rätten.

6 §.

I överensstämmelse med vad enligt 25 kap. 7 § gäller beträffande reseförbud, som meddelats eller fastställts av rätten, bör kvarstad eller skingringsförbud omedelbart hävas, om ej inom den av rätten utsatta tiden åtal väckts

eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden. Rörande motiveringen härför hänvisas till vad vid nämnda paragraf anförts.

Kvarstad eller skingringsförbud skall vidare hävas, om den misstänkte ställer pant eller borgen för gälden eller eljest skäl för åtgärden ej längre föreligga. Huruvida ställd pant eller borgen utgör tillräcklig säkerhet för gälden, bör prövas av rätten; avser åtgärden målsägandens enskilda anspråk, är dock dennes godkännande av säkerheten tillräckligt. Klart är, att med pant eller borgen bör jämställas nedsättning av beloppet.

Liksom det ankommer på rätten att återkalla häktningsbeslut eller häva reseförbud, som meddelats eller fastställts av rätten, bör befogenhet att häva kvarstad eller skingringsförbud tillkomma allenast rätten. Beslutar åklagaren att ej väcka åtal eller finner han eljest skäl till åtgärden ej längre föreligga, bör det åligga honom att ofördröjligen göra anmälan därom hos rätten. Även den misstänkte bör kunna påkalla åtgärdens hävande.

Kvarstad eller skingringsförbud gäller ej längre än till dess rätten meddelar dom i målet. Rätten bör därför i samband med målets avgörande pröva, huruvida åtgärden fortfarande skall bestå. I allmänhet torde åtgärden böra hävas, därest den mot den misstänkte väckta talan ej bifalles. I annat fall torde åtgärden med hänsyn till syftet därmed böra bestå, till dess domen vunnit laga kraft eller eljest kan verkställas eller högre rätt förordnar annorledes. Har kvarstad eller skingringsförbud ej tidigare meddelats, kan rätten i domen förordna om sådan åtgärd.

7 §.

Då fråga om kvarstad eller skingringsförbud väckes först i högre rätt, böra samma regler tillämpas som beträffande reseförbud upptagits i 25 kap. 8 §.

8 §.

Såsom framgår av 30 kap. 12 § skall beslut om kvarstad eller skingringsförbud genast gå i verkställighet. Beträffande verkställandet av sådant beslut synas de i utsökningslagen meddelade bestämmelserna böra gälla. Det ankommer sålunda på exekutiv myndighet att verkställa beslutet, och med avseende härå bliva bestämmelserna i 181, 183, 185 och 186 §§ nämnda lag att tillämpa. Har kvarstad lagts å avrad, hyra eller ränta, som faller av fast egendom, kan enligt 184 § utsökningslagen hos överexekutor begäras förordnande av syssloman enligt 81 § första stycket samma lag. Då för kvarstad eller skingringsförbud enligt förevarande kapitel ej erfordras ställande av pant eller borgen, synes ej heller föreskriften i 194 § utsökningslagen om dylik säkerhet såsom villkor för försäljning av egendom, som blivit föremål för sådan åtgärd, böra äga tillämpning.

Har rätten självant förordnat om kvarstad eller skingringsförbud, bör rätten överlämna beslutet till vederbörande myndighet för verkställighet. I annat fall bör det ankomma på den som påyrkat åtgärden att draga försorg därom.

27 KAP.

Om beslag.

De i förevarande kapitel givna föreskrifterna överensstämma i huvudsak med innehållet i de i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål upptagna bestämmelserna om beslag. I vissa avseenden har dock beslagsrätten utvidgats, varjämte avvikelser gjorts, som betingas av olikheterna mellan det nya förfarandet och nu gällande ordning. I den mån de föreslagna reglerna överensstämma med gällande rätt, synes någon motivering för desamma ej erforderlig.

1 §.

Stadgandet överensstämmer i sak med 1 § första stycket tvångsmedelslagen. För att tydligt utmärka, att skriftlig handling kan tagas i beslag icke endast då den skall vara föremål för syn eller besiktning utan även då den utgör skriftligt bevis i egentlig mening, har upptagits bestämmelse, att vad i detta kapitel stadgas om föremål gäller även skriftlig handling, i den mån ej annat är föreskrivet.

Liksom enligt gällande rätt kan beslag avse endast föremål, som är tillgängligt för beslag. Däremot innebär beslagsrätten icke i och för sig någon befogenhet att vidtaga åtgärder för att eftersöka föremål. Såsom medel att framskaffa föremål, som ej frivilligt utlämnas, kunna tjäna dels husrannsakan eller kroppsvisitation och dels editionsföreläggande enligt 38 kap. 4 § eller föreläggande att tillhandahålla föremål enligt 39 kap. 5 §.

2 §.

Beträffande undantagande från beslag av vissa skriftliga handlingar ha i förevarande paragraf upptagits bestämmelser, som till innehållet väsentligen överensstämma med vad i 1 § andra stycket tvångsmedelslagen stadgats. Vissa avvikelser ha dock gjorts.

Enligt nämnda lagrum må ej, med mindre å brottet kan efter lag följa lägst straffarbete i två år eller därutöver, i beslag tagas skriftligt meddelande mellan den misstänkte och anhörig, som sägs i 3 kap. 11 § strafflagen. Detta gäller var meddelandet än finnes. Då syftet med bestämmelsen är att skydda förtroligheten mellan nära anhöriga, synes tillräcklig anledning ej föreligga att undantaga sådant meddelande från beslag, då det kommit i tredje mans besittning och förtroligheten därigenom brutits. Undantaget har därför begränsats till sådana fall, då meddelandet finnes hos den misstänkte eller hos den närstående, till vilken meddelandet är riktat eller från vilket det härrör. Kretsen av de närstående, som här avses, synes lämpligen böra omfatta dem som enligt 36 kap. 3 § äro befriade från skyldigheten att avlägga vittnesmål.

Från beslag äro vidare enligt gällande lag undantagna skriftligt meddelande mellan den misstänkte och den som vid tiden för meddelandet var hans rätte-

gångsbiträde i saken samt, då fråga ej är om grövre brott, sådant meddelande mellan den misstänkte och ämbets- eller tjänsteman, läkare eller annan, där meddelandets innehåll kan antagas åtnjuta skydd på grund av i lag eller författning stadgad tystnadsplikt; undantaget från beslag gäller även i detta fall oberoende av var meddelandet finnes. Vid bestämmandet av i vilken omfattning handlingar av nu ifrågavarande art böra undantagas från beslag synes lämpligt att anknyta till de i 36 kap. 5 § upptagna stadgandena om befrielse från vittnesplikten. Därest innehållet av handling kan antagas vara sådant, att befattningshavare eller annan, som avses i sistnämnda lagrum, enligt vad där föreskrives ej må höras som vittne därom, bör beslag ej få läggas å handlingen. Detta bör dock gälla endast såvida handlingen innehaves av den som tystnadsplikten åvilar eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Har däremot handlingen kommit i tredje mans besittning, synes, liksom i fråga om skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående, tillräcklig anledning att undantaga den från beslag ej föreligga. Stadgandet har ansetts böra avse icke blott skriftliga meddelanden utan även andra handlingar, t. ex. läkarjournaler. I den mån tystnadsplikten enligt 36 kap. 5 § ej gäller, t. ex. i vissa fall då fråga är om grövre brott, föreligger intet hinder mot att handlingen tages i beslag.

3 §.

Denna paragraf motsvarar 2 § tvångsmedelslagen. Stadgandet har ansetts böra givas en avfattning, som utmärker, att det innefattar ett undantag från huvudregeln i 1 §. Ehuru bestämmelsen har sin huvudsakliga betydelse i fråga om försändelse, som härleder sig från eller är avsedd för den misstänkte, synes dock anledning ej föreligga att inskränka beslagsrätten till sådan försändelse; även annan försändelse, som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brottet, bör kunna tagas i beslag. Av stadgandet framgår, att beslag ej får läggas å försändelse, som, därest den avlämnats till mottagaren, skulle enligt 2 § vara undantagen från beslag.

4 §.

Bestämmelsen i första stycket överensstämmer i sak med 4 § första stycket första punkten tvångsmedelslagen.

Stadgandet i andra stycket, som motsvarar 3 § första punkten tvångsmedelslagen, innebär, att undersökningsledaren eller åklagaren kan såväl själv taga påträffat föremål i beslag som ock uppdraga åt polisman att verkställa sådan åtgärd. Även utan föregående beslut av undersökningsledaren eller åklagaren bör, liksom hittills, om fara är i dröjsmål, polisman kunna taga föremål i beslag, dock ej försändelse i post- eller telegrafverkets vård.

Vad i tredje stycket stadgas överensstämmer till innehållet med gällande rätt.

5 §.

Liksom för närvarande bör även rätten kunna förordna om beslag. Detta bör gälla såväl föremål, som företes vid rätten, t. ex. efter föreläggande enligt

38 kap. 4 § eller 39 kap. 5 §, som ock föremål, vilket eljest är tillgängligt för beslag. Då beslaget avser föremål, som företes vid rätten, anses beslutet omedelbart ha gått i verkställighet. I annat fall har rätten att för verkställighet överlämna beslutet till vederbörande polismyndighet.

Andra och tredje styckena av förevarande paragraf överensstämma med motsvarande stadganden beträffande reseförbud samt kvarstad och skingringsförbud. Då fråga är om beslag å föremål, som innehas av annan än den misstänkte, bör vad i 24 kap. 17 § stadgas om den misstänkte gälla den från vilken beslaget sker.

6—8 §§.

I likhet med vad nu gäller bör någon obligatorisk prövning från rättens sida av beslag, som företagits av annan myndighet, ej äga rum. Däremot bör den som drabbats av beslaget äga att begära rättens prövning därav. Det i 6 § upptagna stadgandet härom överensstämmer med vad i fråga om reseförbud föreskrivits i 25 kap. 5 §.

Bestämmelserna i 7 och 8 §§ överensstämma med motsvarande stadganden rörande reseförbud samt kvarstad och skingringsförbud.

9 §.

För att befogenheten att taga i beslag försändelser i post- eller telegrafverkets vård skall bliva mera effektiv bör, på sätt processkommissionen anført, möjlighet finnas att kvarhålla försändelser, som inkomma till post- eller telegrafanstalt, för att sätta undersökningsledaren eller åklagaren i tillfälle att pröva, om beslag därå skall ske. Ett sådant tvångsmedel måste, med hänsyn till de allvarliga olägenheter, som kunna följa av dess användande, brukas med största urskillning och varsamhet. Såsom framhållits såväl av kommissionen som under förarbetena till tvångsmedelslagen bör därför befogenhet att meddela förordnande om kvarhållande tillkomma allenast rätten.

Förutsättning för att förordnande skall få meddelas bör vara, att anledning förekommer, att försändelse, som må tagas i beslag, skall inkomma till post- eller telegrafanstalt. Förordnande kan sålunda meddelas, allenast då fråga är om brott, varå straffarbete kan följa. Fråga därom bör kunna av rätten upptagas endast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Det ligger i sakens natur, att för att syftet med åtgärden ej skall förfelas den misstänkte eller annan, som drabbas av åtgärden, icke skall underrättas där- om. Av vikt är, att förordnandet icke gives större omfattning än som är oundgängligen nödvändigt. Där så kan ske, bör i förordnandet angivas adress eller annat kännetecken å den eller de avsedda försändelserna. Vidare bör förordnandet meddelas att gälla allenast viss tid, högst en månad, från den dag, då förordnandet delgavs anstaltens föreståndare. Föreligger behov av förlängning av den bestämda tiden, bör nytt förordnande kunna meddelas. I lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar bör intagas föreskrift om att handlingar i ärende,

som här avses, liksom rättens beslut icke må utlämnas i vidare mån än som påkallas för åtgärdens verkställande.

Då försändelse på grund av förordnande kvarhållits, bör det åligga anstaltens föreståndare att utan dröjsmål göra anmälan därom hos den som begärt förordnandet; denne bör ha att omedelbart pröva, om försändelsen skall tagas i beslag.

10 §.

Denna paragraf motsvarar 5 § första och tredje styckena samt 10 § tvångsmedelslagen. Liksom för närvarande bör föremål, som tagits i beslag, omhändertagas av den som verkställt beslaget eller sättas i förvar under försegling. I dessa fall innebär beslaget, att innehavaren berövas besittningen av föremålet.

Enligt 10 § tvångsmedelslagen må föremål ej beslagtagas, där ändamålet finnes kunna vinnas därigenom, att föremålet sättes under förbud att säljas eller skingras; i sådant fall må i stället skingringsförbud meddelas innehavaren av föremålet, vilket förbliver under hans vård och nyttjande. Med hänsyn till att i 26 kap. bestämmelser meddelats om skingringsförbud såsom tvångsmedel för säkerställande av böter och skadestånd har ansetts mindre lämpligt att bibehålla detta institut såsom ersättning för beslag. Samma syfte synes kunna vinnas genom särskilda föreskrifter om verkställighet av beslag för sådana fall, då föremålets omhändertagande eller sättande i förvar under försegling ej kan anses erforderligt. Det har därför stadgats, att beslagtaget föremål må, om det kan ske utan fara och eljest finnes lämpligt, kvarlämnas i innehavarens besittning; i sådant fall skall förbud meddelas honom att sälja eller skingra föremålet och, om det finnes erforderligt, detta genom anslag eller på annat sätt så utmärkas, att det är uppenbart, att det tagits i beslag. Innehavaren bör äga rätt att nyttja föremålet; dock bör förbud däremot kunna meddelas, om ändamålet med beslaget eljest skulle äventyras.

11—13 §§.

Dessa paragrafer överensstämma i huvudsak med stadgandena i 5 § andra stycket samt 6 och 7 §§ tvångsmedelslagen.

14 §.

Förevarande paragraf avser det fall, att fråga om beslag väckes i mål, som fullföljts till högre rätt. Rörande motiveringen hänvisas till vad vid 24 kap. 20 § och 25 kap. 8 § anförts.

15 §.

Beslag avser allenast lösa föremål. Även i fråga om fast egendom eller fasta föremål kan emellertid behov föreligga av åtgärder i ändamål att säkerställa utredningen om brott. Sålunda är av vikt, att byggnad eller rum,

där brott förövats, kan tillstängas för att förhindra, att spår efter brottet utplånas. För samma ändamål bör även tillträde till visst område kunna förbjudas samt förbud kunna meddelas mot flyttande av föremål. Jämväl andra dylika åtgärder i antydda syfte böra kunna vidtagas. De myndigheter, som äga att verkställa beslag, böra äga befogenhet att föranstalta om åtgärder, som här avses. Även i övrigt synas stadgandena om beslag böra i tillämpliga delar gälla beträffande sådana åtgärder.

För att åtgärd, som avses i denna paragraf, skall bliva effektiv bör straff inträda för den som bereder sig tillträde till byggnad eller rum, som tillstängts, eller som eljest överträder meddelat förbud. Bestämmelser härom synas lämpligen böra införas i 10 kap. 21 § strafflagen.

16 §.

För utredningen om brott kan stundom vara av vikt, att den som verkställer förundersökningen äger möjlighet att taga del av telefonsamtal mellan den misstänkte och annan. I gällande lag saknas bestämmelser härom, och för tillstånd till avhörande av sådana samtal torde erfordras Kungl. Maj:ts beslut i varje särskilt fall. Det synes lämpligt, att i samband med en fullständig reglering av förundersökningen och tvångsmedlen bestämmelser i detta hänseende upptagas i lagen.

Med hänsyn till den stora betydelsen av telefonhemlighetens bevarande böra stränga regler uppställas för ett ingrepp i denna. Sålunda bör befogenhet att taga del av telefonsamtal ifrågakomma endast vid brott av så grov beskaffenhet, att därå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, och allenast om det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen. Att medgiva dylik befogenhet även då fråga är om lindrigare brott skulle äventyra det skydd förtroliga meddelanden böra åtnjuta. Rätt att besluta om sådan åtgärd bör utslutande tillkomma rätten, som bör äga att upptaga fråga därom allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Beslutet bör innefatta tillstånd till avhörande av samtal till och från telefonapparat, som innehas av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom; i beslutet bör angivas nummer eller annan beteckning å telefonapparat, som tillståndet skall avse. Tillståndet bör meddelas att gälla allenast viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. Föreligger behov av förlängning av den bestämda tiden, bör nytt tillstånd kunna meddelas. Vad vid 9 § yttrats rörande förbud mot utlämnande av handlingar och rättens beslut gäller uppenbarligen även nu ifrågavarande fall.

Av praktiska skäl kan ej ifrågasättas, att undersökningsledaren eller åklagaren alltid själv skall avhöra samtal. I regel måste avhörandet ske genom polisman eller befattningshavare vid telefonanstalten. Uppteckning av samtal bör ej få granskas av annan än rätten, undersökningsledaren eller åklagaren. I den mån uppteckning innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, bör den efter granskningen omedelbart förstöras.

17 §.

I åtskilliga lagar och författningar, särskilt inom rusdryckslagstiftningen, meddelas särskilda bestämmelser om beslag. Genom stadgandena i förevarande kapitel avses ej att göra någon ändring i vad sålunda gäller. Huruvida och i vad mån några ändringar påkallas i de särskilda bestämmelserna, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

28 KAP.

Om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

De i förevarande kapitel givna föreskrifterna överensstämma i huvudsak med de stadganden om hus- och kroppsrensningen, som upptagits i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål. I vissa avseenden har dock rätten till husrannsakan utvidgats, varjämte stadgandena om kroppsrensningen ersatts med bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Vissa andra avvikelser från nu gällande regler, huvudsakligen av formell natur, ha även gjorts.

1 §.

Föreskrifterna i denna paragraf överensstämma väsentligen med vad för närvarande gäller enligt 12 § första stycket tvångsmedelslagen. För rätten att företaga husrannsakan förutsättes icke, att det konstaterats, att ett brott, varå frihetsstraff kan följa, förövats, utan allenast, att anledning till misstanke därom förekommer. I gällande rätt saknas närmare föreskrifter om var husrannsakan får äga rum. För att husrannsakan må avgränsas från andra liknande undersökningsåtgärder, beträffande vilka mindre stränga förutsättningar böra gälla, synes emellertid lämpligt, att i lagen upptagas bestämmelser i detta hänseende. Som plats, där husrannsakan må företagas, har angivits hus, rum eller slutet förvaringsställe. Med hus avses icke blott bostadshus utan även andra byggnader, såsom ekonomi- och uthusbyggnader, fabriker, magasin, och med rum även kontors- och lagerlokaler, hytter och rum å fartyg. Som slutet förvaringsställe bör betraktas t. ex. stängd bil samt kassafack i bank.

Enligt gällande lag kan husrannsakan hos annan än den misstänkte företagas, allenast då fråga är om brott, varå straffarbete kan följa. Därutöver förutsättes, att brottet förövats hos honom eller den misstänkte gripits där eller eljest särskilt skäl är, att föremål, som är underkastat beslag, skall där anträffas eller annan utredning om brottet vinnas. Tillräcklig anledning att bibehålla begränsningen till straffarbetsbrott synes icke föreligga. Den som ej misstänkes för brottet har visserligen anspråk på att i högre grad än den misstänkte skyddas mot en så ingripande åtgärd som husrannsakan. Detta anspråk torde dock vara tillräckligt tillgodosett genom de strängare förutsättningar, som i övrigt böra gälla för att husrannsakan hos honom må äga rum. I detta hänseende har

ansetts böra göras en viss skärpning i förhållande till vad nu gäller genom uppställande av fordran på att synnerlig anledning förekommer, att genom rannsakingen föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas.

2 §.

Denna paragraf motsvarar 12 § andra stycket tvångsmedelslagen. Med hänsyn till de föreslagna reglerna om anhållande och om hämtning till förhör under förundersökningen bör husrannsakan kunna företagas även för eftersökande av den som skall anhållas eller hämtas till sådant förhör. Detsamma bör, såsom processkommissionen framhållit, gälla i fråga om den som skall hämtas till inställelse vid rätten. Stadgandet är tillämpligt oavsett svårhetsgraden av det ifrågavarande brottet.

3 §.

Vad i denna paragraf stadgas överensstämmer väsentligen med 12 § tredje stycket tvångsmedelslagen. Vissa formella jämkningar ha dock vidtagits. Med lägenhet, som är tillgänglig för allmänheten, avses t. ex. butiker, restauranger, kaféer, teater- och biograflokaler. Däremot äro icke att hit hänföra rum, som i hotell, pensionat eller härbärgen äro upplåtna åt gäster; husrannsakan i sådan lägenhet bör kunna ske, endast om den kan misstänkas utgöra tillhåll för lösdrivare eller förbrytare.

4 och 5 §§.

Stadgandet i 4 § första stycket, att förordnande om husrannsakan meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren, vilket motsvarar vad för närvarande gäller enligt 13 § första punkten tvångsmedelslagen, innebär, att denne äger såväl själv verkställa husrannsakan som ock uppdraga åt underordnad polisman att företaga sådan åtgärd.

Liksom enligt gällande lag bör även rätten äga att meddela förordnande om husrannsakan. Det kunde ifrågasättas, huruvida ej för husrannsakan i andra fall än i 2 och 3 §§ avses alltid borde fordras beslut av rätten, såvida ej saken vore brådskande. Till stöd därför kan framhållas, att då husrannsakan verkställts, någon efterföljande prövning av rätten, såsom vid beslag, ej kan äga rum. Emellertid ligger i tvångsmedlets natur, att ett skyndsamt ingripande är av nöden för att det därmed avsedda syftet skall vinnas. Det skulle därför medföra alltför stor omgång att kräva rättens medgivande till åtgärden, och en sådan anordning torde i regel ej heller kunna anses påkallad för skyddande av den enskildes intressen. Därest husrannsakan kan väntas bliva av stor omfattning, t. ex. då den skall äga rum i större affärslokaler, kontor eller hotell, eller eljest kan antagas medföra väsentligt intrång för den som beröres därav, torde dock i regel rättens tillstånd böra inhämtas.

Rätten bör äga att på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren uppdraga fråga om husrannsakan. Detta gäller på vilket stadium målet än befinner sig. Efter det åtal väckts, vare sig av åklagare eller av målsägande, bör rätten kunna upptaga sådan fråga även på yrkande av målsägande så ock av

eget initiativ. Då rätten på yrkande av målsäganden eller självmant beslutar om husrannsakan, bör rätten för verkställighet överlämna beslutet till vederbörande polismyndighet. För att syftet med husrannsakan ej skall förfelas bör den, hos vilken rannsakan skall företagas, ej i förväg underrättas därom. Vad vid 27 kap. 9 § yttrats om hemlighållande av handlingar och rättens beslut bör även iakttagas beträffande husrannsakan.

Bestämmelserna i 5 § angående polisens befogenhet att utan förordnande företaga husrannsakan överensstämmer väsentligen med vad för närvarande gäller. Dock har stadgandet utsträckt till att omfatta alla fall, då husrannsakan kan äga rum enligt 2 §. Vidare har ej ansetts lämpligt att beträffande befogenheten att företaga husrannsakan i lag göra någon skillnad mellan polisman i befälsställning och annan polisman. Denna fråga synes böra regleras i polisinstruktionerna.

6—9 §§.

Vad i dessa paragrafer stadgas överensstämmer i huvudsak med innehållet i 14—17 §§ tvångsmedelslagen. Vissa smärre avvikelser ha dock gjorts. Sålunda har den tid, under vilken husrannsakan i regel må verkställas, ansetts böra utsträckas till tiden mellan klockan sex förmiddagen och klockan nio eftermiddagen. Vidare har med hänsyn till att den, hos vilken husrannsakan företages, äger att tillkalla vittne syntes tillräckligt att föreskriva, att endast ett av förrättningsmannen anmodat vittne behöver närvara. För att syftet med husrannsakan skall vinnas bör förrättningsmannen äga att, om så erfordras, anlita biträde av sakkunnig eller annan.

10 §.

Såsom framgår av 1 § avses med husrannsakan allenast rannsakan, som företages i hus, rum eller slutet förvaringsställe. Att å annan plats, som är tillgänglig för allmänheten, undersökning kan verkställas i samma syfte som husrannsakan, torde utan särskilt stadgande vara tydligt. Däremot har ansetts lämpligt att i lagen upptaga en bestämmelse om rätt att företaga undersökning för ändamål, som sägs i 1 eller 2 §, å annat ställe än i 1 § avses, även om det icke är tillgängligt för allmänheten. Härmed avses t. ex. gårdsplaner, fabriksområden, brädgårdar och dylika upplag samt byggnadsplatser. Undersökning å sådant ställe bör kunna företagas av den som leder förundersökningen eller av åklagaren samt även av polisman utan särskilt förordnande. Sådan undersökning är icke att anse som husrannsakan, och de förut i kapitlet upptagna bestämmelserna äro icke tillämpliga därå.

11—13 §§.

Enligt 18 § tvångsmedelslagen må, om någon är med skäl misstänkt för brott, varå efter lag kan följa straffarbete eller fängelse, kroppsrannsakan verkställas å honom, om skälig anledning finnes, att därigenom skall upptäckas föremål, som är underkastat beslag, eller annat, som kan bidra till utredning

angående brottet. Med kroppsrensningen avses i nämnda lag såväl undersökning av den misstänktes kropp som ock undersökning av hans kläder eller vad han eljest bär på sig.

Då enligt beredningens mening i vissa avseenden olika regler böra gälla beträffande de särskilda slagen av kroppsrensningen, har ansetts lämpligt att härför använda olika benämningar, kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Med kroppsvisitation avses sålunda undersökning av någons kläder eller vad han eljest bär på sig, under det att kroppsbesiktning innebär undersökning av kroppen.

I likhet med vad för närvarande gäller beträffande kroppsrensningen bör kroppsvisitation och kroppsbesiktning kunna företagas, allenast då fråga är om brott, varå frihetsstraff kan följa. Kroppsvisitation bör kunna företagas även å annan än den misstänkte. Särskilt kan detta vara av vikt, om brott, t. ex. en stöld, förövats i lokal, som avses i 3 §, och flera personer äro närvarande därvid. Härför har emellertid ansetts böra uppställas den strängare förutsättningen, att synnerlig anledning förekommer, att därigenom föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas. Kroppsbesiktning bör däremot kunna företagas endast å den som skäligen misstänkes för brottet. Då fråga är om misshandel eller liknande brott kan visserligen ofta vara av betydelse, att kroppsbesiktning verkställas även å målsäganden. Det har emellertid ej ansetts lämpligt att stadga skyldighet för honom att underkasta sig sådan åtgärd. Däremot möter ej hinder att kroppsbesiktning företages å målsäganden, om han medger det. Vägrar han sitt samtycke, torde detta i allmänhet kunna lända honom till men i bevishänseende.

Enligt lagen den 31 maj 1934 om blodundersökning i brottmål må, om någon är med skäl misstänkt för brott, varå efter lag kan följa straffarbete, blodprov tagas å honom för undersökning, som kan äga betydelse för utredning om brottet; detsamma gäller, om någon med skäl misstänkes ha fört motorfordon eller traktortåg så påverkad av starka drycker, att han kan antagas icke ha ägt nödigt herravälde över sina handlingar. Behov av blodprov torde — förutom vid brott, varå straffarbete kan följa — föreligga vid åtskilliga andra brott än de i nämnda lag angivna trafikförseelserna. Hit höra främst de fall, då någon till följd av alkoholpåverkan förorsakat skada vid utövande av annan verksamhet av den art, att i händelse av bristande omsorg eller besinning fara lätt uppstår för annans liv eller hälsa. I de nämnda trafikförseelserna ingår alkoholpåverkan som ett led i själva brottet, men blodprovets betydelse är i regel lika stor i sådana fall, där oaktsamhet utgör en allmän förutsättning för brottet och denna i det enskilda fallet kan antagas ha haft sin grund i dylik påverkan. Med hänsyn härtill har stadgats, att vid kroppsbesiktning må, om det erfordras, blodprov tagas; detta kan sålunda äga rum i alla fall, då frihetsstraff kan följa å brottet. Vid kroppsbesiktning bör även annan undersökning av kroppen kunna utföras, t. ex. undersökning för utrönande av om den misstänkte är behäftad med viss sjukdom eller röntgenundersökning, dock en-

dast om det kan ske utan nämnvärt men för den, å vilken undersökningen företages.

Bestämmelserna i 13 § överensstämman väsentligen med vad för närvarande gäller enligt 18 § andra stycket tvångsmedelslagen och 2 § lagen om blodundersökning i brottmål. Då förrättning verkställs av läkare, synes ej erforderligt, att vittne är närvarande. I annat fall bör, liksom vid husrannsakan, ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. I likhet med vad för närvarande är fallet bör blodprov ej få tagas av annan än läkare; detsamma synes böra gälla även i fråga om utförande av annan mera ingående undersökning.

De i 11—13 §§ meddelade bestämmelserna avse endast företagande av kroppsvisitation och kroppsbesiktning i syfte, som avses i 11 §. Angående dylika åtgärder för annat ändamål, t. ex. å anhållen eller häktad person till utrönande om han innehar något, varav säkerheten i häktet eller under hans forslande kan äventyras, meddelas föreskrifter i särskilda författningar.

14 §.

I kungörelsen den 19 november 1920 om fingeravtryck å häktade m. m. meddelas vissa föreskrifter om att fingeravtryck skall tagas å personer, som häktats eller anhållits såsom misstänkta för brott; enligt kungörelsen må av sådan person även tagas fotografi. Det kan emellertid vara av vikt, att dylika åtgärder kunna vidtagas även beträffande annan än den som är anhållen eller häktad. Att helt överlämna frågan härom till reglering i administrativ ordning synes med hänsyn till åtgärdernas beskaffenhet mindre lämpligt. I lagen torde därför böra upptagas allmänna föreskrifter, i vilka fall dylik åtgärd må vidtagas, varemot de närmare bestämmelser, som erfordras därom, böra meddelas i administrativ väg.

Å den som är anhållen eller häktad för brott bör, oavsett brottets beskaffenhet, fingeravtryck alltid få tagas; beträffande sådan person bör även fotografering eller annan dylik åtgärd få vidtagas. Den som eljest är misstänkt för brott ävensom annan än den misstänkte böra likaledes vara skyldiga att underkasta sig här avsedda åtgärder, dock ej i annat fall än då fråga är om brott, varå frihetsstraff kan följa, samt åtgärden har till syfte att vinna utredning om brottet.

15 §.

I särskilda lagar eller författningar, t. ex. lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel, meddelas bestämmelser om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Genom stadgandena i förevarande kapitel avses ej att göra någon ändring i vad sålunda gäller. Huruvida och i vad mån några ändringar påkallas i de särskilda bestämmelserna, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

29 KAP.

Om omröstning.

1 §.

Denna paragraf motsvarar 16 kap. 1 §. I överensstämmelse med den grundsats, som gäller beträffande häradsrätt, bör, då nämnd har säte i rådhusrätt, den ordningen iakttagas, att de lagfarna ledamöterna först säga sin mening och att därefter nämndens mening inhämtas.

2 §.

Stadgandet i första stycket av denna paragraf överensstämmer med 16 kap. 2 § första stycket. Bland frågor, som i brottmål höra till rättegången, må nämnas fråga om åklagarens eller målsägandens behörighet att föra talan för brottet samt om häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap.

Beträffande omröstning rörande själva saken ha i andra stycket upptagits bestämmelser för det fall, att i målet är fråga om ansvar å den tilltalade för flera brott. Enligt gällande rätt anställs därvid omröstning i ett sammanhang rörande ansvarsfrågan i dess helhet. Erhåller därvid någon mening absolut majoritet, blir denna gällande. Äro rösterna för två meningar lika många, skall den för den tilltalade lindrigaste meningen gälla; yppas flera än två meningar, utan att någon erhållit mer än hälften av rösterna, skola deras röster gälla, som kunna närmast till varandra jämkas och gå ut på det som är lindrigast. Detta omröstningssätt kan emellertid för sådana fall, då för brotten ett gemensamt straff skall ådömas, leda till resultat, som måste anses otillfredsställande. Om t. ex., då fråga är om två brott a och b, av rättens fyra ledamöter två döma till visst straff för brottet a men frikänna den tilltalade för brottet b samt de två övriga ledamöterna för båda brotten döma till ett straff, som är lindrigare än det av de två förstnämnda ledamöterna bestämda straffet för brottet a, blir resultatet, att den tilltalade dömes för båda brotten. Då emellertid halva antalet röstande velat frikänna den tilltalade för brottet b, bör denna mening bliva gällande och domen sålunda gå ut på ådömande av ansvar allenast för brottet a. Den antydda oegentligheten i nu gällande omröstningssätt blir än mera framträdande på grund av de genom lagen den 3 juni 1938 gjorda ändringarna i 4 kap. strafflagen, enligt vilka, då någon skall dömas för flera brott, i regel gemensamt straff skall ådömas, evad brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. Med hänsyn härtill torde hittills tillämpade omröstningsmetod icke kunna bibehållas. I stället bör i nu avsedda fall omröstning först företagas om den tilltalades skuld till varje särskilt brott och därefter angående straff eller annan ansvarsåtgärd. I det anförda exemplet blir sålunda resultatet, att den tilltalade frikännes för brottet b; samtliga ledamöter ha därefter att utsätta straff eller annan åtgärd allenast för brottet a. Därest olika meningar yppas, huruvida vad som i målet lagts den tilltalade till last innefattar ett eller flera brott,

bör med hänsyn till denna frågas betydelse för straffets bestämmande särskild omröstning därom företagas, innan omröstning i skuldfrågan äger rum. Till skuldfrågan torde böra hänföras icke blott frågan, huruvida den tilltalade förövat den åtalade gärningen, utan även frågan, om den tilltalade eljest är straffbar för gärningen, såsom om straffskyldighet är utesluten på grund av otillräknelighet, preskription eller nödvärn. Tydligt är, att särskild omröstning om den tilltalades skuld icke erfordras, därest alla ledamöterna äro ense om skulden, ej heller då enighet råder om att för visst brott särskilt straff skall ådömas. Den omständigheten, att då omröstning skall ske rörande straff, olika meningar förekomma beträffande frågan, huruvida ett straff eller särskilda straff skola ådömas, synes icke böra föranleda, att denna fråga göres till föremål för särskild omröstning. Varje ledamot har i sådant fall att utsetta antingen gemensamt straff eller särskilda straff, och frågan, vilken mening skall gälla som rättens, är att bestämma enligt reglerna i 3 och 4 §§. Utan särskilt stadgande torde vara tydligt, att då särskilda straff ådömas för flera brott, sammanräkning av rösterna för bestämmande, vilken mening enligt sistnämnda paragrafer skall gälla, måste ske beträffande varje brott för sig.

Inom strafflagstiftningen ha under senare tid vidtagits vissa reformer, som påkalla särskilda bestämmelser i omröstningshänseende. Vid sidan av de förut brukade straffarterna straffarbete, fängelse och böter har införts en ny straffart, ungdomsfängelse. I stället för straff kan i vissa fall den tilltalade underkastas skyddsåtgärd, nämligen tvångsuppfostran eller förvaring eller internering i säkerhetsanstalt. Dessa påföljder äro så anordnade, att svårigheter möta att beträffande svårhetsgraden jämföra dem med de vanliga straffarterna, i följd varav den förut nämnda regeln, att vid meningsskiljaktighet inom rätten den för den tilltalade lindrigaste meningen skall gälla, icke kan tillämpas. Sålunda skola tvångsuppfostran samt förvaring eller internering i säkerhetsanstalt ådömas utan att därvid, såsom tidigare, i domen först utsettes visst straff, som skall utbytas mot dylik skyddsåtgärd. Enahanda är förhållandet beträffande ungdomsfängelse. Visserligen torde sistnämnda straffart liksom de angivna skyddsåtgärderna kunna anses svårare än böter, men med hänsyn till att deras varaktighet ej bestämmes i domen utan först under verkställigheten kunna de icke i och för sig anses svårare eller lindrigare än straffarbete eller fängelse. Ej heller kunna de ifrågavarande påföljderna sins emellan jämföras med hänsyn till svårhetsgraden. Härtill kommer, att dessa påföljder icke på samma sätt som ett vanligt straff ge uttryck för huru grovt brottet ansetts utan utgöra helt andra former av samhällets reaktion mot brott. På grund av det nu anförda synes det för att ernå ett tillfredsställande resultat vara nödvändigt att i vissa fall anställa särskilda omröstningar angående ifrågavarande påföljder.

Därest vid överläggningen ifrågasatts ådömande av ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd, bör först anställas en omröstning, varvid alla ledamöterna avgiva fullständiga vota angående såväl skuldfrågan som påföljden; i vissa fall, då fråga är om flera brott, kan såsom framgår av andra stycket i förevarande paragraf särskild omröstning vara påkallad beträffande skuldfrågan, innan

omröstning angående påföljden företages. Genom den verkställda omröstningen angående påföljden kan i vissa fall utgången omedelbart bestämmas. Detta gäller dels i fråga om häradsrätt och dels beträffande rådhusrätt i sådana fall, då enligt 3 § andra stycket nämndens mening skall gälla. Detsamma är fallet vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter och i överrätt, därest mer än hälften av rösterna avgivits för någon viss mening eller halva antalet ledamöter frikänna den tilltalade från ansvar; bestämmelserna i 3 § tredje stycket första och andra punkterna bliva här omedelbart tillämpliga.

För det fall, att vid omröstning angående påföljden uttalats två eller flera meningar och någon av dem går ut på ådömande av ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd, utan att enligt vad nyss sagts kan bestämmas, vilken mening skall gälla som rättens, äro olika utvägar tänkbara. En utväg är att tillämpa liknande regler som beträffande tvistemål stadgats i 16 kap. 3 § andra stycket och 4 § andra punkten eller att sålunda, då någon mening erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens, denna mening skall gälla samt i annat fall låta en relativ majoritet bestämma utgången. Mot en tillämpning av omröstningsregeln i 4 § andra punkten talar emellertid, att de ledamöter, som i första hand röstat för ungdomsfängelse eller viss skyddsåtgärd, böra, därest deras mening ej blir gällande, ha möjlighet att uttala sig, huruvida annan dylik påföljd bör ådömas, och att deltaga i bestämmandet av straffet; på motsvarande sätt böra de, som i första hand röstat för vanligt straff men därvid stannat i minoritet, uttala sig, vilken annan påföljd bör komma till användning. För att möjliggöra en sådan anordning har ansetts lämpligast, att de olika påföljder, som vid tidigare omröstning ifrågasatts böra komma till användning, göras till föremål för särskild omröstning. Sådan bör dock ifrågakomma endast beträffande ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd, däremot ej i fråga om de påföljder av annat slag, för vilka röster avgivits. Ha vid den tidigare omröstningen röster avgivits för såväl ungdomsfängelse som skyddsåtgärd eller för olika skyddsåtgärder, bör särskild omröstning ske om varje sådan påföljd. Den ordningsföljd mellan de olika frågorna, som därvid bör iakttagas, torde icke kunna bestämmas genom någon allmän regel utan bör vara beroende av omständigheterna i varje särskilt fall; vid meningsskiljaktighet härutinnan bör enligt 5 § röstas därom. Erhålles vid den särskilda omröstningen majoritet för ådömande av viss påföljd, är saken därmed avgjord och vidare omröstning överflödig. Har hälften av ledamöterna och bland dem ordföranden röstat för viss påföljd, bör likaledes denna mening bliva gällande; stadgande härom har upptagits i 3 § tredje stycket sista punkten. Det torde vara tydligt, att om redan vid den första omröstningen hälften av ledamöterna, bland dem ordföranden, röstat för ådömande av viss påföljd av ifrågavarande slag, kravet på särskild omröstning angående påföljden därmed är tillgodosett; de övriga ledamöternas meningar kunna här, även om en i formellt hänseende särskild omröstning företages, icke inverka på utgången, utan denna bestämmas i enlighet med ordförandens mening. Ernås ej, på sätt nu sagts, majoritet för ådömande av ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd, bör därefter företagas omröstning angående straffet; för bestämmande,

vilken mening härvid skall gälla som rättens, äro reglerna i 3 och 4 §§ att tillämpa.

Såsom exempel på fall, där det nu angivna omröstningssättet kommer till användning, må nämnas, att om av rättens tre ledamöter en dömer till ungdomsfängelse, en till förvaring och en till straffarbete, till särskild omröstning först uppställles frågan, huruvida ungdomsfängelse bör ådömas eller ej. Rösta därvid två ledamöter för ungdomsfängelse, är saken därmed avgjord; i annat fall företages ny omröstning angående frågan, huruvida förvaring skall ifrågakomma. Erhåller ej heller denna mening majoritet, verkställes slutligen omröstning angående straffet. Om av fyra ledamöter en röstat för ungdomsfängelse och en för förvaring samt de två övriga för tidsbestämt straff, företages på liknande sätt särskild omröstning angående ungdomsfängelse; blir denna mening utslagen, röstas därefter om förvaring, och om ej heller majoritet erhålles för ådömande därav, företages omröstning angående straffet.

Även vad angår frågan om tillämpande av villkorlig dom synas särskilda regler i omröstningshänseende vara påkallade. Enligt gällande rättstillämpning torde, därest bland flera yppade meningar finnes någon, som går ut på villkorligt ådömande av straff, vid bestämmande av den mening, som skall gälla såsom rättens, detta straff jämföras med de andra straff, som äro i fråga, utan att vid jämförelsen hänsyn tages till att enligt förstnämnda mening straffet skall ådömas endast villkorligt. Detta omröstningssätt kan emellertid i vissa fall leda till otillfredsställande resultat. Om sålunda t. ex. av fem ledamöter två döma den tilltalade till tre månaders fängelse, två till fyra månaders fängelse villkorligt och en till böter, blir förstnämnda två ledamöters mening gällande,¹ ehuru den mening, som avsett villkorlig dom, med skäl kan uppfattas som lindrigare för den tilltalade. Att uppställa en allmän regel om att villkorlig dom alltid skall anses lindrigare än annat tidsbestämt straff synes dock oegentligt, särskilt med hänsyn till att villkorlig dom kan ifrågakomma vid så jämförelsevis höga straff som ett års fängelse och sex månaders straffarbete. Det torde i stället vara lämpligare att, då fråga uppkommer om villkorlig dom, först bestämmas det straff, som skall ådömas, och därefter anställles omröstning angående frågan, huruvida med avseende å det sålunda bestämda straffet villkorlig dom skall tillämpas. Om vid sistnämnda omröstning rösterna å ömse sidor äro lika många, måste den mening, som går ut på tillämpande av villkorlig dom, anses lindrigast.

Den föreslagna anordningen med särskilda omröstningar rörande olika frågor måste bygga på den förutsättningen, att alla ledamöter skola vara skyldiga att deltaga i varje omröstning; de ledamöter, som vid tidigare omröstning varit emot det slut, vari de flesta stannat, kunna sålunda ej undandraga sig att deltaga i senare omröstning och äro därvid bundna av den tidigare omröstningens resultat. Från den allmänna regel härom, som upptagits i femte stycket av denna paragraf, har emellertid stadgats visst undantag beträffande ledamot, som vid tidigare omröstning röstat för den tilltalades frikännande. Då fråga är om ådömande av annat straff än ungdomsfängelse, bör denne ej vara

¹ Se N. J. A. 1914: 154.

skyldig att utsätta straff utan bör anses ha biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen. Stadgandet gäller endast ledamot, som helt frikämt den tilltalade. Då fråga är om flera brott samt någon ledamot vid omröstning i skuldfrågan ansett den tilltalade ej böra fällas till ansvar för visst av brotten, kunna visserligen sakliga skäl anföras för den meningen, att han vid omröstning angående påföljden blott skall vara skyldig att bestämma straff eller annan påföljd för det eller de brott, för vilka han funnit den tilltalade straffskyldig. Av processuella skäl torde emellertid vara nödvändigt, att han deltagert i bestämmandet av påföljd för samtliga de brott, för vilka majoriteten vid omröstningen i skuldfrågan ansett den tilltalade böra fällas. En motsatt regel skulle kunna leda till att ej någon av ledamöterna vore skyldig att bedöma hela den brottslighet, som funnits ligga den tilltalade till last. För nu angivna fall är sålunda huvudregeln i femte stycket tillämplig. Av nämnda regel följer vidare, att den som i första hand röstat för ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd är skyldig att deltaga i senare omröstning angående straffet; likaledes måste den som först röstat för vanligt straff deltaga i särskild omröstning rörande ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd. Även ledamot, som röstat för den tilltalades frikännande från ansvar för det eller de brott, varom fråga är, har ansetts böra vara skyldig att deltaga i sådan särskild omröstning, som avses i tredje stycket. Någon presumtion för att han biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen kan ej här, såsom vid omröstning angående straff, uppställas, då de olika påföljderna icke äro jämförbara med varandra; ur den tilltalades synpunkt kan ej anses påkallat, att sådan ledamot uteslutes från omröstning angående den reaktionsform, som bör komma till användning. Vad angår omröstning angående villkorlig dom föreligger visserligen ej samma svårighet, men någon betänklighet mot att ålägga den ledamot, som röstat för frikännande, att deltaga i dylik omröstning torde ej möta.

3 och 4 §§.

Första stycket i 3 § överensstämmer med motsvarande stadgande beträffande tvistemål.

Då i rådhusrätt nämnd deltagert i måls avgörande, skola, såsom framgår av 1 §, vid omröstning de lagfarna ledamöterna först yttra sig och därefter nämndens mening inhämtas. Om bestämmandet i sådant fall av vilken mening skall gälla som rättens ha stadganden upptagits i 3 § andra stycket; härom hänvisas till vad anförts i redogörelsen för förslaget huvudgrunder.

I 3 § tredje stycket meddelas, vad angår rådhusrätt, bestämmelser om röstberäkningen för såväl de fall, då nämnd icke deltagert, som ock de fall, då nämnd deltagert men nämndens mening icke skall gälla som rättens utan utgången skall bestämmas enligt de lagfarna ledamöternas mening. I dessa fall ävensom vid omröstning i överrätt bör såsom rättens gälla den mening, som omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna för den tilltalade lindrigare än varje annan mening, som uttalats, bör den meningen gälla. Nu angivna regler överensstämma med gällande rätt. Beträffande den i samma stycke

givna regeln om röstberäkning vid särskild omröstning, huruvida ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd skall ådömas, hänvisas till vad anförts under 2 §.

För omröstning beträffande prövningstillstånd gälla, liksom i tvistemål, särskilda bestämmelser enligt 3 kap. 7 §; en erinran härom har upptagits i 3 §.

I 4 § regleras röstberäkningen, då vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter eller i överrätt yppats flera än två olika meningar, utan att någon av dem erhållit mer än hälften av rösterna eller eljest enligt 3 § tredje stycket skall gälla. Stadgandet gäller allenast det fall, att omröstningen avser straff, dock ej ungdomsfängelse. I de olika straffarternas karaktär ligger, att straffen kunna jämföras med varandra med hänsyn till svårhetsgraden. I enlighet med vad för närvarande gäller böra de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom därefter näst minst förmånliga och sammanläggningen, om det erfordras, fortsättas efter samma grund, till dess att, med tillämpning av bestämmelserna i 3 § tredje stycket, någon mening skall gälla.

Med uttrycket mening avses i nu förevarande sammanhang närmast själva slutet. Därest för det slut, som skall upptagas i domen, anförts olika grunder, torde emellertid de i 3 och 4 §§ angivna reglerna böra tillämpas även vid bestämmandet, vilka grunder skola upptagas i domen.

Bestämmelserna i förevarande paragrafer äga omedelbart tillämpning endast vid omröstning rörande ansvar. Beträffande omröstning om andra i brottmål förekommande frågor meddelas bestämmelser i 6 §.

5 §.

Denna paragraf överensstämmer med vad beträffande tvistemål stadgats i 16 kap. 5 §.

6 §.

Såsom tidigare framhållits avse de i 3 och 4 §§ upptagna bestämmelserna omedelbart allenast omröstning i ansvarsfråga. I brottmål kunna emellertid förekomma även frågor, som icke direkt röra ansvar. Hit höra åtskilliga rättegångsfrågor, såsom angående rättegångshinder, föreläggande för part eller annan att inställa sig vid rätten, föreläggande att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, ersättning till försvarare, vittne eller sakkunnig samt häktning och andra tvångsmedelsåtgärder. Vidare kan i brottmål talan föras om enskilt anspråk. Då rättegångsfråga angår ansvar, t. ex. utdömande av förelagt vite eller straff för förseelse, som avses i 9 kap., är tydligt, att reglerna i förevarande kapitel äro tillämpliga. Detsamma har ansetts böra gälla omröstning i fråga rörande häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap. Vad däremot angår omröstning i annan rättegångsfråga kan den i 3 § upptagna regeln om att den lindrigaste meningen skall gälla ej tillämpas; ej heller kan nämnda regel användas beträffande omröstning i fråga, som avses i 5 §. Det synes ej heller lämpligt att göra denna regel tillämplig på omröstning om enskilt anspråk eller

om rättegångskostnad. Med hänsyn härtill böra vid omröstning i nu angivna frågor de i 16 kap. upptagna bestämmelserna om omröstning i tvistemål gälla. Härav torde framgå, att särskild omröstning alltid skall ske rörande det enskilda anspråket; i denna omröstning böra alla ledamöterna vara skyldiga att deltaga, oavsett vilken mening de omfattat beträffande ansvarsfrågan. Att de härvid böra vara bundna av det tidigare avgörandet i ansvarsfrågan, torde följa redan av de i 16 kap. 2 § tredje stycket och 2 § femte stycket detta kapitel upptagna omröstningsreglerna. Emellertid torde, särskilt med hänsyn till att dom i ansvarsfrågan icke är rättskraftigt bindande i ett senare mål angående enskilt anspråk, ett uttryckligt stadgande härom böra upptagas. Stadgandet gäller dock endast i den mån utgången i ansvarsfrågan är av betydelse för bedömning av det enskilda anspråket. Av stadgandet framgår vidare, att särskild omröstning skall företagas rörande frågan om rättegångskostnad. Vid denna omröstning böra alla ledamöterna ha att utgå från det resultat omröstningen rörande själva saken givit.

Då i rådhusrätt nämnd deltagar i omröstning rörande fråga, beträffande vilken reglerna för tvistemål enligt vad nu anförts skola gälla, böra föreskrifterna i 3 § andra stycket förevarande kapitel tillämpas vid bestämmande av den mening, vilken skall gälla som rättens.

7 §.

Denna paragraf överensstämmer med 16 kap. 7 § och gäller såväl häradsrätt som rådhusrätt. Av stadgandet framgår, att då i rådhusrätt avgörandet bestämts i enlighet med någon av de lagfarna ledamöternas av sju eller flera nämndemän biträdda mening, dessa nämndemän icke äro ansvariga härför.

30 KAP.

Om dom och beslut.

1 och 2 §§.

Dessa paragrafer överensstämma med 17 kap. 1 och 2 §§. Bestämmelserna i 1 § äro tillämpliga även beträffande avgöranden av frågor, som av rätten upptagas till prövning, innan åtal väckts. Dessa avgöranden äro alltid att anse som beslut. Särskilt äro härvid att märka beslut rörande häktning och andra tvångsmedel. Huruvida beslutet är att anse som slutligt eller ej, är beroende av om rätten genom beslutet skiljer sig från frågan. Om rätten under förundersökningen avslagit framställning om häktning eller annan tvångsåtgärd eller om förordnande av försvarare, är beslutet att anse som slutligt. Har rätten däremot förordnat om tvångsåtgärd, skiljer sig rätten därigenom icke i allmänhet från ärendet; huruvida talan må föras mot beslutet, är att bedöma enligt de regler, som i detta hänseende gälla beträffande beslut under rättegången.

3 §.

Den akkusatoriska grundsatsen, på vilken förslaget vilar, innebär, såsom framhållits vid 20 kap. 1 §, att rätten icke av eget initiativ upptager fråga om ansvar utan att härför förutsättes åtal av åklagare eller målsägande. Undantag härifrån gäller beträffande rättegångsförseelser, för vilka enligt nämnda lagrum rätten äger utan åtal upptaga fråga om ansvar. Vid bestämmandet av vad som i straffprocessen skall utgöra föremål för rättens prövning kan man icke tillämpa de för civilprocessen gällande reglerna, enligt vilka processföremålet bestämmas av det yrkande, som framställts. Då straffprocessen har till syfte att fastställa den reaktion, som från samhällets sida kan anses påkallad med hänsyn till visst förfarande av den tilltalade, följer härav, att föremålet för straffprocessen utgöres av den gärning, som av åklagaren eller målsäganden lagts den tilltalade till last. Över annan gärning bör rätten icke äga att döma. Däremot bör domstolen vid prövningen av vilken påföljd, som bör följa å gärningen, icke vara bunden av vad i detta hänseende yrkats. De uppgifter, som i brottmålsförfarandet åvila åklagaren eller målsäganden samt rätten, äro alltså uppdelade så, att det ankommer på åklagaren eller målsäganden att precisera det handlingsförlopp, för vilket han anser den tilltalade böra fällas till ansvar, under det att rätten har att fritt pröva, huru denna gärning skall rättsligt bedömas, vilket lagrum skall tillämpas och vilket straff eller vilken annan påföljd bör följa å gärningen.

Det handlingsförlopp, som sålunda utgör grundvalen för processen, innefattar såväl de yttre faktiska omständigheterna som ock de subjektiva moment, vilka ingå i gärningen. Rätten äger icke utsträcka prövningen till att avse annan gärning än som innefattas i åklagarens eller målsägandens framställning i dessa hänseenden. Inom den ram, som sålunda uppdragits, är rätten däremot oförhindrad att oberoende av yrkande beakta omständigheter, som äro av betydelse för den åtalade gärningens straffbarhet, såsom otillräknelighet, nödvärn och återfall. Rätten är även obunden vid bedömandet av vilket brott som föreligger. Har t. ex. för ett visst förfarande ansvar yrkats å den tilltalade för egenmäktigt förfarande eller förskingring men rätten anser det angivna handlingsförloppet innefatta stöld, är rätten oförhindrad att ådöma ansvar för stöld; har ansvar yrkats för enkel stöld, kan rätten under motsvarande förhållanden döma den tilltalade för inbrottsstöld eller rån. Däremot kan rätten icke döma den tilltalade för mord eller dråp, om ansvar yrkats blott för vållande till annans död, eller för mordbrand, då ansvarsyrkandet avser endast oupp-sätligt vållande till eldskada.

Bestämmelserna i denna paragraf gälla såväl lägre som högre rätt. Vad angår högre rätt får sålunda dess prövning, fränsett förseelser i rättegången därstädes, icke avse annan gärning än den, beträffande vilken talan mot den lägre rättens dom i föreskriven ordning fullföljts. Om den tilltalade av lägre rätt dömts till gemensamt straff för flera brott samt han i högre rätt fullföljt talan på den grund, att han icke är skyldig till visst av brotten, och av denna anledning vill erhålla nedsättning av straffet, förutsättes dock för prövning

av denna talan, därest den högre rätten finner den tilltalade böra frikännas för nämnda brott, att rätten ingår i bedömande av straffet för de andra brotten.

De i det föregående angivna grunderna för vad som skall anses som processföremål äro av betydelse även med avseende å spörsmålen om litispensens och res judicata. Jämväl i dessa hänseenden är, såsom framgår av 45 kap. 1 § tredje stycket samt 9 § förevarande kapitel, gärningens identitet avgörande.

Vad i denna paragraf stadgas avser allenast ansvarsfrågan. Är i målet fråga även om annat än ansvar, t. ex. enskilt anspråk på grund av brott, böra beträffande omfattningen av domstolens prövning bestämmelserna i 17 kap. 3 § tillämpas.

4 §.

Denna paragraf motsvarar 17 kap. 4 §. Då enligt 45 kap. 3 § eller 47 kap. 24 § i samma rättegång handläggas åtal mot någon för flera brott, måste, därest gemensamt straff skall ådömas, åtalen avgöras i ett sammanhang; för de undantagsfall, då särskilt straff skall ådömas för något av brotten, har ej ansetts lämpligt att medgiva särskilt avgörande. Då åtal mot flera tilltalade handläggas i en rättegång, bör däremot dom kunna meddelas beträffande någon av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats.

I förevarande paragraf gives icke någon föreskrift, att då i brottmål även föres talan om enskilt anspråk på grund av brott, ansvarsfrågan kan avgöras särskilt. Att sådant avgörande kan ske, framgår emellertid av 22 kap. 5 §, enligt vilket stadgande åtalet och det enskilda anspråket kunna särskiljas. Rätten kan i dylikt fall meddela dom beträffande åtalet, varefter målet i vad det avser det enskilda anspråket handlägges som särskilt mål i den ordning, som gäller för tvistemål. Enligt 32 kap. 5 § kan rätten förklara sistnämnda mål vilande i avbidan på slutlig prövning av ansvarsfrågan.

5 §.

Denna paragraf motsvarar 17 kap. 7 §. Med hänsyn till brottmålets natur har ej ansetts erforderligt, att i den avdelning av domen, som innefattar redogörelse för yrkandena och de omständigheter, varå dessa grundats, anges, om den tilltalade erkänt eller bestritt gärningen eller vad han eljest anfört; redogörelse härför bör i erforderlig omfattning ingå bland domskälen.

6 §.

Liksom i tvistemål bör även i brottmål dom i vissa fall kunna utfärdas i förklarad form. Sålunda torde fullständig dom ej erfordras i polismål; enligt 6 kap. 1 § tredje stycket behöver i dylika mål ej heller protokoll föras. Beträffande högre rätts dom hänvisas till vad anförts vid 17 kap. 8 §. Närmare bestämmelser i nu ifrågavarande hänseende böra meddelas av Kungl. Maj:t.

7 §.

De bestämmelser rörande överläggning samt tiden och sättet för meddelande av dom, som i fråga om tvistemål upptagits i 17 kap. 9 §, böra i stort sett

gälla även i brottmål. Vissa avvikelser synas dock påkallade beträffande den tid, inom vilken domen skall beslutas och meddelas. Särskilt med hänsyn till att i brottmål muntlig bevisning vanligen förekommer i större omfattning och är av större betydelse än i tvistemål, är av vikt, att domen i regel meddelas omedelbart efter huvudförhandlingens slut. Endast för det fall, att rådrum för domens beslutande eller avfattande finnes oundgängligen erforderligt, bör anstånd därmed kunna beslutas. I mål, däri den tilltalade är häktad, är även av hänsyn till denne ett skyndsamt avgörande nödvändigt. I sådana mål bör därför anståndstiden ej annat än i särskilda undantagsfall få överstiga en vecka och ej i något fall två veckor. Beträffande andra mål böra gälla samma regler som för tvistemål.

8 §.

Denna paragraf överensstämmer med 17 kap. 10 §.

9 §.

Sedan tid för talan mot dom i brottmål utgått, äger domen, liksom dom i tvistemål, rättskraft. På sätt framhållits vid 17 kap. 11 § verkar i tvistemål domens rättskraft dels i negativ riktning så, att den sak, som genom domen avgjorts, ej ånyo kan göras till föremål för process, och dels i positiv riktning så, att då i en ny rättegång, som angår annan sak, den genom domen i den förra rättegången avgjorda saken är av prejudicerande betydelse, domstolen ej äger underkasta denna sak ny prövning utan har att lägga avgörandet till grund för sin prövning av den nya saken.

Om den positiva rättskraftsverkan av dom i brottmål ha några bestämmelser icke ansetts böra upptagas i lagen. I allmänhet äger domen materiell betydelse endast för det åtal, som avgjorts genom domen. Frågan, om och i vad mån en tidigare straffdom kan leda till förhöjning av straff vid återfall i brott, regleras av strafflagstiftningen. Då avgörandet i ett tvistemål är beroende av huruvida en brottslig gärning förövats, t. ex. då fråga är om enskilt anspråk på grund av brott, utgår förslaget, såsom närmare utvecklas vid 35 kap. 1 §, från att domen i ansvarsfrågan icke är bindande för tvistemålets prövning utan allenast äger bevisverkan. Att då talan om enskilt anspråk avgöres samtidigt med åtalet, avgörandet i ansvarsfrågan är bindande vid prövningen av det enskilda anspråket, framgår av 29 kap. 6 §. Vad angår den negativa rättskraftsverkan har i förevarande paragraf stadgats, att sedan tid för talan mot dom utgått, fråga om ansvar å den tilltalade för gärning, som genom domen prövats, ej må ånyo upptagas. För att en meddelad dom sålunda skall utgöra hinder för en ny prövning förutsattes, att det skall vara fråga om samma gärning som den redan bedömda. Gärningens identitet är alltså avgörande, och vid prövning av frågan, om sådan identitet föreligger, skola de grunder tillämpas, som enligt vad vid 3 § anförts gälla i fråga om processföremålets bestämmande.¹ Har t. ex. i ett mål prövats yrkande om ansvar för vållande till annans död, utgör denna prövning icke hinder för att i ett senare mål pröva ett yrkande

¹ Jfr N.J.A. 1891: 213; 1894: 473; 1913: 352; 1916: 318; 1931: 466.

om ansvar för mord, oaktat yrkandet delvis grundats på en handling, som redan i förra målet bedömts. Om den brottslighet, för vilken straff senare ådömes, helt täcker den tidigare åtalade brottsligheten, torde det svårare straffet träda i stället för det tidigare ådömda; har detta redan verkställts, bör det avräknas å det slutligen ådömda. Av stadgandet framgår även, att om beträffande samma brott äro flera målsägande och någon av dem väckt åtal mot den tilltalade, domen i anledning av detta åtal utgör hinder för annan målsägande att väcka nytt åtal för samma brott.¹

Den i första stycket av denna paragraf stadgade regeln lider i viss mån inskränkning genom de straffrättsliga bestämmelserna om förändring och förening av straff, som ådömts genom laga kraftägande dom. En erinran härom och om de bestämmelser, som gälla de särskilda rättsmedlen, resning och besvär över domvilla, har intagits i förevarande paragraf.

10 och 11 §§.

Dessa paragrafer överensstämma till innehållet med vad beträffande tvistemål stadgats i 17 kap. 12 och 13 §§.

Beträffande beslut i fråga rörande häktning gäller enligt 24 kap. 16, 17 och 20 §§, att beslutet skall meddelas omedelbart sedan förhandlingen avslutats. Nämnda regel är tillämplig även med avseende å rättens beslut angående reseförbud, kvarstad och skingringsförbud samt beslag.

12 §.

Den allmänna regeln är, att dom, varigenom tilltalad fällts till ansvar, ej må verkställas, förrän den vunnit laga kraft. För vissa fall finnas dock särskilda bestämmelser, att sådan dom skall gå i verkställighet dessförinnan, t. ex. i lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, 5 § lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse, 4 § lagen den 13 mars 1937 om tvångsuppfostran samt 6 § lagen den 14 juni 1901 om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken.

Vad angår verkställighet av dom i vad den avser enskilt anspråk på grund av brott, torde på sätt nu gäller enligt ovannämnda lag den 14 juni 1901 böra tillämpas de för dom i tvistemål givna reglerna.

Beträffande rättens beslut överensstämmer förevarande paragraf väsentligen med 17 kap. 14 §. Till beslut, som genast skola gå i verkställighet, oaktat särskild talan däremot är tillåten, ha hänförts även beslut, varigenom rätten utlåtit sig angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap.

13 §.

Rörande denna paragraf hänvisas till vad som anförts vid 17 kap. 15 §.

¹ Se N.J.A. 1911: 451.

31 KAP.

Om rättegångskostnad.

I mål, däri talan om ansvar föres av allmän åklagare, måste frågan om skyldighet för part att ersätta rättegångskostnad regleras efter andra grunder än i tvistemål. De kostnader, som å åklagarsidan äro nödvändiga för genomförande av en straffprocess, bestridas av statsverket, och vissa av dessa kostnader, såsom för verkställande av förundersökning och för åklagarens inställelse vid rätten, äro av den art, att de, oavsett målets utgång, böra bäras av det allmänna. Däremot böra andra kostnader för statsverket i viss utsträckning ersättas av den tilltalade, om han fälles till ansvar i målet. Med hänsyn till åklagarens skyldighet att väcka åtal, så snart tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet, kan det icke åläggas åklagaren att ersätta den tilltalades kostnader allenast på den grund, att åtalet ogillats. Att i dylikt fall tillerkänna den tilltalade en allmän rätt att för dessa kostnader erhålla gottgörelse av statsverket synes ej böra komma i fråga. För vissa fall kräver dock billigheten, att han erhåller gottgörelse för sina kostnader. Därest talan om ansvar föres allenast av målsägande, synes spørsmålet om fördelning av skyldigheten att gälda rättegångskostnaderna böra ordnas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller för tvistemål.

Förevarande kapitel behandlar icke frågan om skyldighet för part eller annan att återgälda kostnad, som utgått av allmänna medel i anledning av att den tilltalade åtnjutit fri rättegång. Detta spørsmål bör liksom för närvarande regleras av de bestämmelser, som gälla om fri rättegång. En erinran härom har intagits i 9 §.

1 §.

Då i mål om allmänt åtal den tilltalade dömes för brottet, bör han vara skyldig att ersätta statsverket vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för anskaffande av bevisning under förundersökningen och i rättegången. Huruvida kostnad för bevisning är av den beskaffenhet, att den bör utgå av allmänna medel, framgår av de bestämmelser, som meddelats rörande de olika bevismedlen. Sålunda skall enligt 36 kap. 24 § ersättning av allmänna medel utgå till vittne, som höres på åklagarens begäran; detta gäller även då vittnet enligt 23 kap. 13 eller 15 § höres under förundersökningen. Likaså skall ersättning utgå av allmänna medel till vittne, om vars hörande rätten självant förordnat. Även för det fall, att rätten redan under förundersökningen förordnar sakkunnig, kan enligt 40 kap. 17 § ersättning till honom utgå av allmänna medel. I dessa fall bör ersättningsskyldighet kunna åläggas den tilltalade. Beträffande ersättning till den som enligt 23 kap. 7 § kallats till förhör under förundersökningen är någon föreskrift icke meddelad. Skyldighet att återgälda sådan ersättning kan alltså icke åläggas den tilltalade. Ej heller kan den tilltalade för-

pliktas att ersätta kostnader för efterforskningen eller för verkställande av häktning eller för andra tvångsmedel. Om däremot vid rättens behandling av fråga angående tvångsmedel förekommer bevisupptagning vid rätten, t. ex. för prövning av fråga angående häktning, bör den tilltalade, därest han sedermera dömes till ansvar, gottgöra kostnaderna härför. Den tilltalade bör även utgiva arvode och ersättning till offentlig försvarare; enligt 21 kap. 10 § skall sådan kostnad utgå av allmänna medel. Såsom för närvarande i allmänhet tillämpas bör den tilltalade vidkännas kostnaden för sitt hämtande till rätten.

I några fall föreskrives i förslaget, att viss kostnad, såsom ersättning till tolk eller stenograf eller kostnad för delgivning, skall gäldas av statsverket. Detta uttryck innebär, såsom framhållits vid 18 kap. 13 §, att kostnaden skall stanna å statsverket; i dessa fall kan ersättningsskyldighet icke åläggas den tilltalade.

Enligt gällande rätt kan tilltalad, som dömes för brottet, förpliktas att ersätta vissa kostnader, beträffande vilka förslaget icke upptager föreskrift, att de skola utgå av allmänna medel. Sålunda kan ersättningsskyldighet åläggas tilltalad t. ex. beträffande kostnad för rättsmedicinsk undersökning av död människas kropp, för rättskemisk undersökning och för transport av beslagtagen vara, som erfordrats för utredningen. I den mån särskilda bestämmelser gälla om ersättningsskyldighet i dylika fall, skola dessa bestämmelser enligt 12 § i förevarande kapitel fortfarande gälla. Därest det anses skäligt, att även i andra fall den tilltalade ersätter visst slag av kostnader för utredningen, böra särskilda föreskrifter härom meddelas.

Den tilltalades ersättningsskyldighet bör ej omfatta annan kostnad än sådan, som skäligen varit påkallad för utredningen rörande det brott, för vilket han fällts till ansvar. Har åtalet avsett flera brott och talan bifallits allenast beträffande något av dem, skall han, om utredningen beträffande de olika brotten kan särskiljas, endast ersätta de kostnader, som hänföra sig till det brott, för vilket han blivit fälld. I den mån kostnad vållats genom vårdslöshet eller försummelse av offentlig försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, vilkens handlingar ej äro förpliktande för den tilltalade, bör han icke vara skyldig att ersätta densamma. Däremot bör den tilltalade vara ersättningsskyldig för kostnader, som förorsakats av hans ombud eller biträde eller av försvarare, som utsetts av honom.

På sätt processkommissionen förordat torde befogenhet böra tilläggas rätten att, då rättegångskostnadens belopp icke står i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet och villkor, jämka ersättningen efter skälighet.

Det föreskrivna villkoret för ersättningsskyldighet, att den tilltalade dömes för brottet, avser ej blott, att han fälles till straff, utan även, att han dömes till tvångsuppfostran eller annan skyddsåtgärd. Den omständigheten, att den tilltalade förklaras strafflös på grund av otillräknelighet, synes icke böra utesluta, att han förpliktas att ersätta de kostnader, som utgått av allmänna medel. I anslutning till det i 6 kap. 6 § strafflagen givna stadgandet om skyldighet att utgiva skadestånd bör läggas i rättens hand att pröva, om och i vad mån den tilltalade bör ersätta kostnad, varom nu är fråga.

2 §.

Enligt gällande rätt kan tilltalad, som frikännes, erhålla ersättning för sina kostnader å målet, allenast då åklagaren finnes ha anställt åtalet utan skäl. Denna ståndpunkt kan i vissa fall leda till obillighet för den tilltalade. Visserligen torde, såsom redan framhållits, någon allmän rätt för tilltalad att, då åtalet ogillas, erhålla gottgörelse för sina kostnader ej böra föreskrivas, men vissa jämkningar i gällande rätt synas påkallade. Tillräcklig anledning torde ej föreligga att begränsa ersättningsrätten till de fall, då åtalet anstälts alldeles utan skäl. Även då vissa skäl förelegat men dessa icke varit så starka, att de bort föranleda åtal, synes den tilltalade böra kunna få ersättning för sina kostnader. Vidare kan det i vissa fall, även om åklagaren haft sannolika skäl att väcka åtal, vara obilligt, att den tilltalade skall bära de kostnader han haft för att värja sig i målet. Stundom kan åklagaren, som blivit missledd av bevisningen, ha haft goda skäl att anställa åtal men talan dock vara objektivt obefogad. Detta kan inträffa, då det under rättegången finnes uppenbart, att den tilltalade är oskyldig, t. ex. därigenom att annan person erkänt brottet. På grund härav synes böra föreskrivas, att tilltalad, som frikännes, må kunna erhålla gottgörelse för sina kostnader ej blott då åtalet anstälts utan sannolika skäl utan även då eljest med hänsyn till omständigheterna i målet synnerlig anledning föreligger därtill. Ersättning bör emellertid utgå allenast i undantagsfall och endast då den tilltalade icke på något sätt genom sitt beteende givit anledning till åtalet. Rätten bör i varje fall pröva, huruvida skäl föreligger att utdöma ersättning. Härvid kan hänsyn tagas endast till omständigheterna i målet. Det förhållandet, att kostnaderna varit stora och den tilltalade haft svårighet att bära dem, utgör sålunda ej tillräcklig grund för att tillerkänna honom ersättning. Enligt gällande rätt skall, då den tilltalade finnes berättigad till ersättning, denna utgivas av åklagaren. Principiellt synes riktigast, att ersättningsskyldigheten åvilar statsverket. Härför talar även, att ersättningsskyldighet icke bör kunna åläggas åklagaren i annat fall än då åtalet anstälts utan skäl. I övriga fall, då den tilltalade är berättigad till gottgörelse, måste denna utgå av allmänna medel. Det synes därför lämpligt, att ersättningen i alla fall erlägges av statsverket. I de fall, då åtalet väckts utan skäl, kan statsverket enligt 3 § av åklagaren och i viss utsträckning även av målsäganden kräva ersättning för vad sålunda utgivits till den tilltalade.

Den tilltalades ersättningsrätt synes böra omfatta hans kostnader för försvarare och för vittne, sakkunnig eller annan bevisning under förundersökningen eller i rättegången ävensom för delgivning och för lösen av protokoll under förundersökningen och i rättegången samt av dom eller slutligt beslut. Ersättning bör dock utgå endast i den mån kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av den tilltalades rätt. Avgörande bör härvid vara, huruvida den tilltalade vid åtgärdens vidtagande haft skäl att anse densamma erforderlig. Tillika synes han böra vara berättigad till ersättning för sin inställelse vid rätten. Däremot bör ersättning ej tilläggas honom för arbete eller tidsspillan vid utförande av hans talan. Såsom framhållits vid 24 kap. 24 § böra särskilda bestämmelser meddelas om ersättning till oskyldigt häktad.

Avvisas eller avskrivs allmänt åtal, synes böra bero av omständigheterna, huruvida den tilltalade skall erhålla gottgörelse för sina kostnader. Har åtal väckts vid obehörig domstol och denna avvisar målet, synes sålunda ersättning böra tillerkännas honom. Stundom torde den tilltalade kunna erhålla gottgörelse, då åtalet nedlägges på den grund, att det finnes uppenbart, att han är oskyldig. Däremot kan ersättning ej utgå, om målet avskrivs på grund av att den tilltalade avvikit eller av annan anledning, som hänför sig till den tilltalade, t. ex. om denne avlidit, innan dom meddelats.

Av de nu angivna reglerna följer, att om den tilltalade åtalats för flera brott och åtalet beträffande något brott ogillas, avvisas eller avskrivs, han kan erhålla gottgörelse för sina kostnader, i den mån de bero av åtalet i denna del, även om han fälles till ansvar för annat brott. Även då ett åtal för flera brott helt ogillas, kunna omständigheterna beträffande något brott vara sådana, att den tilltalade bör erhålla gottgörelse för sina kostnader härutinnan, under det att han själv får vidkännas sina kostnader i övrigt.

3 §.

Såsom framhållits vid 2 § kan enligt gällande rätt åklagare, som anställt åtal utan skäl, förpliktas att ersätta den tilltalades rättegångskostnader. I flera författningar förutsattes, att åklagare i sådant fall kan åläggas att ersätta statsverket vissa kostnader i rättegången. Exempel härå finnas i 4 § lagen den 4 juni 1886 angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål, 5 § lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad och 5 § lagen den 7 juni 1934 om bevisning genom sakkunnig. Denna åklagarens ersättningsskyldighet synes böra bibehållas. Med hänsyn till att enligt 2 § i förevarande kapitel den tilltalade, då åtalet anställts utan sannolika skäl, kan erhålla gottgörelse av statsmedel, bör åklagarens ersättningsplikt, såvitt angår den tilltalades kostnader, avse skyldighet att ersätta vad statsverket nödgats utgiva till denne. Ersättningsskyldighet bör ej åläggas åklagaren för det fall, att vid talans väckande förelågo sådana omständigheter, att det skäligen kunde antagas, att den tilltalade var skyldig till brottet, även om sedermera detta antagande visar sig oriktigt.

För det fall, att målsäganden utan skäl gjort angivelse, synes rimligt, att han, även om han icke biträtt åtalet eller eljest fört talan i målet, i viss utsträckning förpliktas att ersätta statsverkets kostnader i rättegången. Med dessa kostnader bör likställas vad statsverket kan ha nödgats utgiva till den tilltalade. Särskilt om åklagaren av målsägandens oriktiga uppgifter förletts att anhängiggöra talan, bör den sistnämnde förpliktas att ersätta därigenom vållade kostnader. Ersättningsskyldighet för målsäganden bör emellertid föreligga, även då det kan anses som försummelse av åklagaren att väcka åtal. Vad nu sagts bör gälla, också då målsäganden annorledes än genom angivelse, t. ex. genom åtgärder, som avses i 16 kap. 2 § strafflagen, föranlett åklagaren att väcka ett obehöft åtal.

4 §.

Liksom i tvistemål bör i mål angående allmänt åtal part, som genom vårdslös eller försumlig processföring vållar särskilda kostnader, vara skyldig att i viss utsträckning ersätta dessa, oavsett hur i övrigt förordnas angående rättegångskostnaderna.

Vad angår tilltalad har föreskrift härom betydelse endast för det fall, att han frikännes. Därest han dömes för brottet, är han enligt 1 § skyldig att svara för alla i nämnda paragraf avsedda kostnader och sålunda även för kostnad, som vållats genom hans försummelse. I de fall, då han frikännes, synes, såsom processkommissionen anført, skyldighet böra kunna åläggas honom att ersätta genom hans vårdslöshet eller försummelse förorsakade kostnader. Sålunda bör han i regel förpliktas att ersätta kostnaden för hans hämtande till rätten. Sådan kostnad har i allmänhet föranletts av att den tilltalade uraktlåtit att efterkomma föreläggande om att inställa sig eller infinna sig personligen. Vid bedömande av frågan om den tilltalades skyldighet att gottgöra kostnad, som vållats genom försumlig processföring, måste hänsyn tagas till den tilltalades ställning i rättegången och sålunda beaktas, att han icke har någon allmän skyldighet att bidra till utredningen. Den tilltalades ersättningsskyldighet bör avse de utgifter, som uppkommit för statsverket. Beträffande hans plikt att gottgöra målsägande, som för talan jämte åklagaren, gäller 11 § andra stycket.

Därest åklagaren genom vårdslöshet eller försummelse i rättegången förorsakat kostnad för den tilltalade, synes han böra vara skyldig att ersätta denna kostnad. Han bör härvid vara ersättningsskyldig direkt till den tilltalade. Någon rätt för denne att för dylik kostnad erhålla gottgörelse av allmänna medel torde, på sätt processkommissionen framhållit, ej böra stadgas. Åklagaren bör även vara pliktig att ersätta statsverket kostnad, som genom hans försummelse vållats det allmänna. Vad nu sagts om åklagare synes böra gälla också för offentlig försvarare. Även målsäganden bör i åklagarmål kunna förpliktas att ersätta såväl den tilltalade som statsverket kostnader, som förorsakats genom hans vårdslöshet eller försummelse. Detta bör gälla, vare sig han för talan i målet eller icke.

Den ersättningsskyldighet, som kan åläggas enligt förevarande paragraf, omfattar endast kostnader av den art, som avses i 1 och 2 §§. Är fråga om ersättning till statsverket, kan denna gälla såväl kostnader enligt 1 § som vad statsverket enligt 2 § förpliktats att utgiva till den tilltalade. Gottgörelse till den tilltalade omfattar kostnader, som angivas i 2 §.

Skyldighet att enligt förevarande paragraf ersätta vissa kostnader kan åläggas oberoende av hur rätten i övrigt förordnar angående rättegångskostnaderna. Om emellertid den tilltalade enligt 2 § förklarats berättigad till gottgörelse av statsverket för samtliga sina kostnader, kan icke åklagaren, målsäganden eller försvarare på grund av förevarande paragraf förpliktas att utgiva ersättning till den tilltalade. I dylikt fall skall den försumlige åläggas att till statsverket återgälda den merkostnad, som statsverket på grund av försummelsen nödgats utgiva till den tilltalade.

Beträffande ersättningsskyldighet för vittne och sakkunnig meddelas bestämmelser i 36 kap. 23 § och 40 kap. 16 §.

5 §.

Paragrafen motsvarar 18 kap. 7 §. I det fall, att målsäganden utan skäl gjort angivelse eller föranlett åtalet och på grund därav enligt 3 § andra stycket förpliktas utgiva ersättning till statsverket, bör ersättningsskyldighet även kunna åläggas målsägandens ställföreträdare, ombud eller biträde. Med ombud och biträde har jämställts av den tilltalade utsedd försvarare. Frågan om skyldighet för offentlig försvarare att ersätta av honom förorsakad kostnad regleras i 4 §. Med rättegångskostnad avses i förevarande paragraf såväl den tilltalades som statsverkets kostnader.

6 §.

Då flera tilltalade fällas till ansvar för samma brott, böra de i regel, vare sig fråga är om gärningsmannaskap eller delaktighet, solidariskt ansvara för rättegångskostnaderna. Om kostnad hänför sig till del av målet, som angår allenast någon av dem, t. ex. om vid åtal mot gärningsman och delaktig särskild bevisning förebringats rörande den delaktiges medverkan, bör han ensam svara för härigenom uppkommen kostnad. Likaså bör den som gjort sig skyldig till vårdslös eller försumlig processföring ensam ersätta kostnader, som förorsakats därav. Därest vid åtal mot flera gärningsmän någon av dem t. ex. genom att utebliva från rätten eller genom ogrundade invändningar föranlett särskilda kostnader, bör han kunna förpliktas att ensam bära dessa. Motsvarande regler böra gälla, då flera målsägande eller åklagaren och målsäganden skola ansvara för rättegångskostnad.

I anslutning till vad som föreskrivits beträffande tvistemål böra, då parts ställföreträdare, ombud, biträde eller försvarare ådragit sig skyldighet att jämte parten ersätta rättegångskostnad, de solidariskt svara för kostnaden.

7 §.

Denna paragraf är likalydande med 18 kap. 11 §. Den avser även skyldighet att utgiva ersättning till statsverket. Av stadgandets lydelse framgår, att detta gäller allenast det fall, att två eller flera personer enligt 6 § skola solidariskt svara för viss kostnad. Om t. ex., då fråga är om flera tilltalade, som fällas till ansvar, någon kostnad hänför sig till del av målet, som angår allenast en av de tilltalade, skall rätten enligt 6 § förplikta honom att ensam bära nämnda kostnad.

8 §.

Även då förundersökning nedlägges eller avslutas med beslut, att åtal ej skall äga rum, kunna undantagsvis sådana förhållanden föreligga, att den tilltalade bör erhålla gottgörelse för sina kostnader under förundersökningen. Sådan ersättning bör emellertid tillerkännas honom, allenast om förundersökning-

en inletts alldeles utan skäl eller eljest på grund av omständigheterna synnerlig anledning förekommer, att gottgörelse bör utgå. Anledning kan föreligga att förplikta åklagaren, målsäganden eller offentlig försvarare att ersätta kostnad, som uppkommit vid förundersökningen. Med hänsyn härtill har i denna paragraf upptagits bestämmelse, att vad i 2—7 §§ är stadgat skall, då förundersökning nedlagts eller åtal eljest ej följt, äga motsvarande tillämpning beträffande kostnad under förundersökningen. Då emellertid enligt 2 § för att den tilltalade skall kunna av allmänna medel erhålla gottgörelse för sina kostnader är tillfyllest, att åtal väckts utan sannolika skäl, erfordras i förevarande paragraf bestämmelse, varigenom den misstänktes rätt till ersättning av statsverket begränsas till det fall, att förundersökningen inletts utan skäl eller eljest synnerlig anledning förekommer till att ersättning bör utgå. Med kostnad avses i förevarande sammanhang endast sådan kostnad, som angives i 2 § och, då fråga är om ersättning till statsverket, i 1 §. Ersättning kan utgå, endast då förundersökningen fortskridit så långt, att den riktats mot viss person såsom skäligen misstänkt för brottet och åklagaren sålunda enligt 23 kap. 3 § övertagit ledningen av undersökningen. För det fall, att undersökningen nedlägges, medan densamma ledes av polismyndighet, kan ersättning ej komma i fråga. Det föreslagna stadgandet om ersättningskyldighet torde vara av särskild betydelse i fråga om målsägande, som utan skäl gör angivelse och därigenom föranleder en obefogad förundersökning. Den omständigheten, att angivelse återkallas, bör icke ensam föranleda, att målsäganden blir ersättningskyldig. Det bör i varje fall undersökas, huruvida angivelse gjorts utan skäl. Om sättet för utfående av ersättning, varom nu är fråga, stadgas i 9 § tredje stycket.

Enligt 20 kap. 9 § äger målsäganden, om åklagaren nedlägger av honom väckt åtal, i viss ordning övertaga detta. Därest målsäganden med stöd härav inträder i målet, kan frågan om kostnaderna även vad angår åklagarens talan prövas först i samband med målets avgörande genom dom eller slutligt beslut. Frågan om skyldighet att ersätta de kostnader, som uppkommit före övertagandet, bör bedömas enligt de grunder, som gälla beträffande kostnaderna i åklagarmål. Bifalles åtalet, bör sålunda den tilltalade enligt 1 § återgälda även statsverkets utgifter. Om åtalet däremot ogillas, får den tilltalade i regel själv bära sina kostnader men kan enligt 2 § i vissa fall erhålla gottgörelse av allmänna medel. Ej heller i nu nämnda fall avses annan kostnad än sådan, som faller under 1 och 2 §§. Beträffande kostnader, som uppkommit efter övertagandet, gälla föreskrifterna i 11 §.

9 §.

I anslutning till vad som gäller för tvistemål uttalas i förevarande paragraf den allmänna regeln, att om åklagaren eller den tilltalade vill, att ersättning skall utgå för rättegångskostnad, han skall, innan handläggningen avslutas, framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Uppgift härom är nödvändig, då den tilltalade vill fordra ersättning för sina kostnader. Även

då åklagaren yrkar, att den tilltalade skall förpliktas att ersätta statsverkets kostnader, är — bland annat för att den tilltalade skall erhålla tillfälle att yttra sig över kostnadernas belopp — lämpligt, att specifikation lämnas å kostnaderna. Oberoende härav bör dock rätten, därest kostnad, t. ex. ersättning till vittne eller sakkunnig, enligt rättens beslut skall utgå av allmänna medel, liksom för närvarande förordna, var denna kostnad slutligt skall stanna. Detta gäller kostnader både under förundersökningen och i rättegången. Rätten kan sålunda förplikta den tilltalade, åklagaren, målsäganden eller offentlig försvarare att återgälda kostnaden, liksom rätten kan enligt 5 § ålägga där avsedd person att jämte enskild part ansvara för sådan kostnad. Rätten bör även kunna enligt 3 § förordna, att åklagare eller målsägande skall till statsverket återbetala vad detta förpliktats att utgiva till den tilltalade.

En särskild ordning kräves för fastställande av ersättningsskyldighet, då fråga är om kostnader under förundersökning; som icke lett till åtal. Det synes lämpligt, att i dylikt fall kostnadsfrågan på ansökan prövas av rätten. Behörig domstol är den rätt, som skulle ägt att upptaga åtal för brottet. Är fråga om skyldighet för målsägande eller annan enskild person att utgiva ersättning, bör fråga härom väckas av åklagaren. Skall ersättning utgivas av åklagaren, torde böra ankomma på högre åklagare att framställa yrkande här- om. Närmare bestämmelser i detta ämne böra meddelas i administrativ ordning.

Såsom framhållits i inledningen till detta kapitel har i förevarande paragraf intagits en erinran om att särskilda regler gälla om återbetalning av kostnader, som utgått av allmänna medel i anledning av att den tilltalade åtnjutit fri rättegång.

10 §.

På samma sätt som i tvistemål bör i brottmål, då talan fullföljes till högre rätt, skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna i den högre rätten bestämmas efter i huvudsak samma grunder som i den lägre rätten. Med hänsyn till att i brottmål frågan om rättegångskostnaderna i första hand är beroende av huruvida den tilltalade fälles till ansvar eller frikännes, måste emellertid i någon mån avvikande regler givas beträffande högre rätt. Sålunda bör, oberoende av nämnda förhållande, hänsyn i viss mån tagas till utgången av den fullföljda talan.

Därest tilltalad, som i underrätt fällts till ansvar, överklagar domen under yrkande i första hand att bliva helt frikänd och i andra rummet att straffet måtte mildras, och hovrätten nedsätter straffet, måste visserligen den tilltalade även i hovrätten anses dömd till ansvar, men det synes obilligt, att han skall bära kostnaderna i hovrätten. Ej heller då åklagaren fullföljer talan under yrkande om svårare straff och hovrätten fastställer underrättens dom, bör den tilltalade vara skyldig att ersätta nämnda kostnader. Än mindre bör ersättningsskyldighet åläggas honom, då åklagaren fullföljer talan till hans förmån och med anledning därav hovrätten gör ändring i underrättens dom. Det torde därför böra föreskrivas, att högre rätts dom skall anses fällande, allenast då

lägre rätts dom ändras till men för den tilltalade eller av honom förd talan ej föranleder ändring i lägre rätts dom. Domen skall sålunda anses fällande, även då talan, som fullföljts av den tilltalade, icke upptages till prövning eller hans fullföljda talan förklaras förfallen. Av den angivna regeln följer, att om hovrätten, vare sig talan föres av den tilltalade eller av åklagaren, gör ändring i underrättens dom på sådant sätt, att ändringen icke omedelbart kan sägas vara till men för den tilltalade, t. ex. förordnar, att skyddsåtgärd skall träda i stället för straff, eller utbyter en skyddsåtgärd mot en annan dylik åtgärd, den tilltalade icke är skyldig att gälda hovrättskostnaderna. Ej heller bör den tilltalade vara pliktig att ersätta nämnda kostnader, om han av underrätten förklarats straffri på grund av otillräknelighet och hovrätten på hans talan dömer honom till straff. Fullföljes talan å ömse sidor och finner hovrätten ej skäl att i anledning av någondera talan ändra underrättens dom, är frågan om rättegångskostnaderna att bedöma med hänsyn till varje talan för sig. Den angivna regeln bör tillämpas, även då anförvant till den tilltalade för talan mot lägre rätts dom, i vad den tilltalade därigenom förklarats ha förövat gärningen. Ogillas den fullföljda talan, skall sålunda klaganden förpliktas att ersätta statsverkets kostnader i den högre rätten. Bifalles hans talan, kan sådan ersättningsskyldighet ej åläggas honom.

I de fall, då högre rätts dom icke enligt vad nu anförts bör anses som fällande, skola beträffande kostnaderna i denna rätt tillämpas de regler, som gälla, då den tilltalade frikänts. I allmänhet har sålunda den tilltalade att själv bära sina kostnader i den högre rätten. Detta gäller, vare sig lägre rätts dom ändras till hans förmån eller av åklagaren fullföljd talan ogillas. Om på grund av omständigheterna i målet synnerlig anledning förekommer därtill, kan emellertid den tilltalade enligt 2 § erhålla gottgörelse för sina kostnader i den högre rätten. Sådan anledning kan föreligga ej blott då åklagaren utan sannolika skäl fullföljt talan till högre rätt utan även då åtalet vid underrätten varit obefogat och den tilltalade sålunda i hovrätten helt frikännes eller då den lägre rättens dom eljest varit uppenbart oriktig och högre rätt på talan av den tilltalade eller åklagaren gör ändring till den tilltalades förmån. Även då anförvant till den tilltalade fullföljer talan och den lägre rättens dom ändras, kan det tänkas, att han kan erhålla gottgörelse för sina kostnader i den högre rätten.

Liksom åklagare och målsägande i vissa fall enligt 3 § äro pliktiga att vid lägre rätt ersätta statsverkets kostnader och vad statsverket nödgats utgiva till den tilltalade, böra de under motsvarande förhållanden vara skyldiga att utgiva gottgörelse för kostnaderna i högre rätt. Denna ersättningsskyldighet kan emellertid icke vara beroende av att åtalet väckts utan skäl utan bör knytas till att talan i den högre rätten utan skäl fullföljts.

De nu nämnda reglerna böra äga motsvarande tillämpning beträffande överrättskostnaderna i mål rörande dit särskilt fullföljd fråga. Rör talan t. ex. häktning, får sålunda den högre rättens dom anses fällande, om den högre rätten förordnar, att den tilltalade skall häktas, eller ogillar ett av honom framställt yrkande om att bli frigiven. Angår den särskilda talan fråga, som

ej direkt sammanhänger med ansvarsyrkandet, t. ex. om ersättning till vittne eller sakkunnig, böra i högre rätt tillämpas de regler, som gälla för tvistemål.

Liksom i tvistemål bör i brottmål, då målet återförvisas, frågan om kostnaderna i den högre rätten prövas i den lägre rätten i samband med målet efter dess återupptagande.

11 §.

Bestämmelserna i de föregående paragraferna avse kostnaderna i mål, däri allmän åklagare för talan. De mål, i vilka ansvarstalan föres allenast av målsäganden, äro i flera hänseenden likställda med tvistemål, och anledning föreligger ej att i dessa mål tillämpa de snäva begränsningar i rätten till ersättning, som gälla i åklagarmål. Med hänsyn härtill har i denna paragraf föreskrivits, att i dessa mål skall beträffande rättegångskostnad i tillämpliga delar gälla vad i 18 kap. är stadgat beträffande tvistemål. De i nämnda kapitel givna bestämmelserna skola tillämpas, vare sig målsäganden för talan beträffande brott, som må åtalas endast av honom, eller han med begagnande av sin subsidiära åtalsrätt för talan rörande brott, som hör under allmänt åtal. De skola även gälla beträffande kostnaderna i högre rätt, då målsäganden självständigt fullföljer talan i mål, däri åklagare utfört åtal vid lägre rätt. Huvudregeln blir sålunda i mål, varom nu är fråga, att den tappande parten skall ersätta motpartens rättegångskostnad och att denna skall fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande i den mån kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Genom hänvisningen till 18 kap. bliva även de i 13 § nämnda kapitel givna reglerna tillämpliga. De skola gälla bland annat, då till offentlig försvarare utgått ersättning av allmänna medel. Det är uppenbart, att 18 kap. 2 § icke är tillämplig i brottmål.

Enligt stadgande i 20 kap. 16 § skall med mål, vari målsäganden för talan, likställas sådant mål, vari annan enskild person på grund av särskilda bestämmelser utför åtal. Det kunde ifrågasättas att för dessa mål giva särskilda föreskrifter angående kostnaderna. Den enskilde uppträder här såsom representant för det allmänna. Med hänsyn till att även i dessa fall den enskildes åtalsrätt endast är subsidiär i förhållande till åklagarens synes emellertid anledning ej föreligga att beträffande rättegångskostnaderna göra avvikelser från bestämmelserna om målsägandemål.

Därest i mål om allmänt åtal målsäganden för talan jämte åklagaren genom att antingen biträda åtalet eller ock föra talan rörande enskilt anspråk på grund av brottet, böra i fråga om hans skyldighet att ersätta rättegångskostnad och hans rätt att erhålla gottgörelse för sådan kostnad gälla samma regler som i tvistemål. Hans ersättningskyldighet kan emellertid omfatta endast sådan kostnad, som förorsakats genom hans talan, och icke kostnad, som den tilltalade haft för att värja sig mot det allmänna åtalet. Ej heller kan han erhålla gottgörelse för andra kostnader än sådana, som föranletts av hans talan. För kostnader, som varit påkallade med hänsyn till det allmänna åtalet, bör han

icke vara berättigad till gottgörelse. Han bör sålunda intaga samma ställning som intervenient i tvistemål. Vad nu sagts om målsägandens rätt till kostnadsersättning och hans skyldighet att utgiva sådan ersättning synes böra gälla, även då hans talan å tjänstens vägnar utföres av åklagaren. Om sålunda åklagaren t. ex. för styrkande av målsägandens skadeståndsanspråk åberopar bevisning — kostnaden för sådan bevisning skall i regel utgivas av målsäganden — bör den tilltalade, om anspråket bifalles, förpliktas att ersätta denna kostnad. Däremot kan målsäganden, då hans talan föres av åklagaren, ej erhålla gottgörelse för inställelsen vid rätten. Detta torde redan nu gälla, då åklagaren är ombud för målsäganden.¹ Därest den tilltalade fått vidkännas kostnader för vederläggande av bevisning, som av åklagaren förebringats till styrkande av målsägandens talan, bör den tilltalade, om anspråket ogillas, erhålla gottgörelse av målsäganden. Tillämpningen av de i 18 kap. givna reglerna bör ej för- anleda begränsning i den ersättningsskyldighet, som enligt 3 och 4 §§ i förevarande kapitel kan åläggas målsäganden. Såsom framhållits i motiveringen till nämnda paragrafer gälla dessa, vare sig målsäganden är part i rättegången eller icke. Målsägande, som utan skäl gjort angivelse, kan sålunda, utöver de kostnader, som enligt 18 kap. kunna åläggas honom, förpliktas att enligt 3 § i förevarande kapitel utgiva ersättning till statsverket för kostnad, som avses i 1 och 2 §§. Har målsägande genom underlåtenhet att infinna sig eller eljest genom försummelse vållat kostnad för statsverket, t. ex. för vittnen, som kallats på åklagarens begäran, kan han enligt 4 § bliva skyldig att ersätta kostnaden.

Såsom framgår av 22 kap. 4 § kan i brottmål talan om enskilt anspråk i vissa fall föras mot eller av annan än den tilltalade eller målsäganden. Även beträffande skyldighet för dylik part att ersätta rättegångskostnad och hans rätt till gottgörelse för sådan kostnad böra gälla samma regler som om rättegångskostnad i tvistemål. Utan särskilt stadgande torde i detta hänseende bestämmelserna i 18 kap. bliva tillämpliga.

12 §.

I vissa författningar ha särskilda bestämmelser meddelats om ersättning för rättegångskostnader i brottmål. Exempel härå erbjuda kungl. brevet den 9 juni 1762, vilket rör gottgörelse för rättsmedicinsk undersökning av död människas kropp, punkt 5 i medicinalstyrelsens kungörelse den 9 februari 1894 angående av Kungl. Maj:t fastställda förnyade stadganden om vad iakttagas bör vid rättskemiska undersökningar, 8 § lagen den 6 maj 1921 om rätt i vissa fall för polismyndighet att omhändertaga djur och 3 § lagen den 31 maj 1934 om blodundersökning i brottmål. En erinran om dessa bestämmelser har intagits i förevarande paragraf.

¹ Se N.J.A. 1924: 632.

III. Gemensamma bestämmelser.

32 KAP.

Om frister och laga förfall.

1 §.

På flera ställen i förslaget meddelas särskilda tidsbestämmelser. Dessa avse dels terminer, d. v. s. bestämmande av den tidpunkt, då viss rättegångshandling skall företagas, dels ock frister, d. v. s. angivande av den tidrymd, inom vilken handling skall ske. Terminer fastställas i regel av rätten därigenom, att denna utsätter viss tid för förhandling. I vissa fall, såsom beträffande häktningsförhandling eller huvudförhandling i mål rörande häktad, stadgas i lagen, inom vilken tid förhandling skall äga rum. Av fristerna äro vissa, såsom för anmälan av missnöje eller vad, för ingivande av vade-, besvär- eller revisionsinlaga eller för sökande av återvinning, direkt angivna i lagen. I andra fall ankommer det på rätten att bestämma fristen. Detta gäller t. ex. beträffande tid för fullständiggande av stämningsansökan, för avgivande av skriftligt yttrande, för ställande av rättegångsombud och för tillhandahållande av skriftligt bevis eller av föremål, som skall synas.

De frister, som utsatts i lagen, ha i regel i enlighet med önskemål, som uttalats under förarbetena till lagen den 30 maj 1930 om beräkning av lagstadgad tid, bestämts till en eller flera veckor eller månader. Å dessa frister skola alltså de i nämnda lag givna bestämmelserna tillämpas. Såsom slutdag skall i allmänhet anses den dag, som genom sitt namn i veckan eller sitt tal i månaden motsvarar den, från vilken tidräkningen börjas. Likaså gäller, att om tid, då åtgärd sist skall företagas, infaller å söndag eller annan allmän helgdag eller å påskafton, midsommarafton eller julafton, åtgärden må företagas å nästa söckendag. Vad sålunda stadgats skall dock ej tillämpas, om åtgärden skall företagas senast å viss rättegångsdag och denna infaller å någon av ovan sist angivna tre dagar. De nu anförda reglerna torde böra tillämpas även beträffande frister, som utsättas av rätten.

I gällande rätt föreskrives beträffande vissa frister för fullföljande av talan, att den ifrågavarande åtgärden skall vidtagas före klockan tolv å fristens sista dag. Sådan bestämmelse gives beträffande vadeanmälan vid rådhusrätt i 26 kap. 1 § R.B. Någon föreskrift om visst klockslag finnes icke för vadeanmälan vid häradsrätt. Däremot givas dylika bestämmelser t. ex. i 26 kap. 5 § R.B. rörande ingivande av vadeinlaga, i 27 kap. 1 § nämnda balk beträffande ingivande av besvärsskrift och i 30 kap. 21 § samma balk rörande missnöjesanmälan. Med hänsyn till de tider, som numera i allmänhet gälla för öppethållande av domstols kansli, synes anledning ej föreligga att meddela särskild föreskrift om visst klockslag för fullföljande av talan. En dylik föreskrift skulle medföra svårighet i tillämpningen, då handlingar få insändas med posten. Det förutsattes emellertid, att i de bestämmel-

ser, som skola utfärdas beträffande domstols kansli, de tider, då kanslierna skola hållas öppna, fastställas efter enhetliga grunder. Av vikt är även, att kansli är öppet å lämplig tid på dagen. Inkommer anmälan eller inlaga, medan kansliet hålles öppet, måste den anses ha inkommit till rätten samma dag. Någon skyldighet för kanslipersonalen att senare mottaga handling bör ej föreligga.

Av stor betydelse i den nuvarande rättegången äro bestämmelserna angående tiden för delgivning av stämning i tvistemål. I 11 kap. R.B. givas detaljerade föreskrifter om stämningstid, d. v. s. den tid före inställedagen, då stämning sist skall delgivas för att svaranden skall vara skyldig att å nämnda dag komma tillstädes. Såsom processkommissionen anfört är det emellertid ändamålsenligt att icke föreskriva bestämda tidrymder, inom vilka delgivning skall företagas, utan låta rätten med hänsyn till förhållandena i det särskilda fallet bestämma därom. Med hänsyn härtill ha i förslaget icke upptagits några bestämmelser angående fasta stämningstider utan överlämnats åt rätten att tillse, att vid delgivning av stämning liksom vid annan delgivning denna sker å sådan tidpunkt, att den som skall inställa sig eller eljest fullgöra något erhåller skälig tid härtill.

I förevarande paragraf behandlas allenast de terminer och frister, som skola bestämmas av rätten, d. v. s. då denna utsätter förhandling eller förelägger part eller annan att fullgöra något i rättegången. De fall, då lagen föreskriver, att förhandling skall hållas inom viss tid eller rättegångshandling fullgöras inom viss i lagen angiven tidrymd, beröras icke i detta sammanhang.

Beträffande de tidsbestämmelser, som meddelas av rätten, har föreskrivits, att tiden skall fastställas så, att den som skall inställa sig eller eljest fullgöra något i rättegången erhåller skäligt rådrum därtill. Vid bestämmande av tid för sammanträde skall sålunda rätten dels utsätta sammanträdet till sådan dag, att dessförinnan vederbörliga kallelser kunna medhinnas, dels ock tillse, att parter och andra kallas i så god tid, att de erhålla skäligt rådrum. Den som kallas bör ha tid ej blott för själva inställelsen utan även, om det erfordras, för att samråda med biträde och jämväl för att i övrigt förbereda sig till förhandlingen. Hänsyn måste sålunda tagas till syftet med inställelsen. Där emot bör part i allmänhet icke erhålla särskilt rådrum för besvarande av fråga eller för annan åtgärd, som ingår i utförandet av hans talan. Då rätten i föreläggande, som skall särskilt delgivas part eller annan, bestämmer frist för fullgörande av viss prestation, torde tiden i allmänhet böra räknas från dagen för delfåendet. Om det finnes lämpligare, kan emellertid tiden bestämmas till visst datum. Såväl vid utsättande av sammanträde som vid bestämmande av frist måste beaktas, att rättegången icke i onödan fördröjes. Sammanträde bör sålunda ej utsättas senare eller fristen bestämmas längre än som oundgängligen erfordras.

Då rätten utsätter sammanträde för handläggning av mål, bör rätten icke blott bestämma dag för sammanträdet hållande utan även om möjligt för varje mål utsätta det klockslag, då handläggningen skall börja. Detta bör gälla, även då mål utsättes till huvudförhandling vid häradsrätt å allmänt ting och

vid rådhusrätt å allmän rättegångsdag. Närmare föreskrifter härom böra meddelas i de bestämmelser rörande uppsproslista, som enligt 1 kap. 15 § skola utfärdas av Kungl. Maj:t.

Enligt förslaget skall, såsom redan nämnts, förhandling i vissa fall äga rum inom viss tid. Exempel härå erbjuda 24 kap. 13 § och 45 kap. 14 § andra stycket. I dessa fall kan part eller annan ej erhålla så långt rådrum, att maximtiden överskrides.

2 §.

Såsom framhållits vid 1 § ha i förslaget icke föreskrivits några bestämda tidrymder, inom vilka delgivning av stämning eller annan handling skall företagas, utan överlämnats åt rätten att bestämma därom. I de fall, då delgivning verkställs genom rättens försorg, synes icke erforderligt, att rätten på förhand fastställer någon tid för delgivning. Det är tillräckligt, att rätten, då delgivningsbevis inkommit eller då den, med vilken delgivning skett, framställer erinran därom, prövar, huruvida han erhållit skäligt rådrum. Har han ej fått tillräckligt rådrum, har rätten att utsätta ny tid och eventuellt föranstalta om ny delgivning. Därest bevis om verkställd delgivning ej inkommer, bör rätten föreskriva, att ny delgivning skall ske. Skall däremot delgivningen ombesörjas av part, kan det ej överlämnas åt denne att avgöra, å vilken tid delgivning skall äga rum. Rätten bör därför föreskriva, inom vilken tid delgivningen skall ha verkställts och bevis därom skall ha inkommit till rätten. Är fråga om kallelse till förhandling eller föreläggande att före viss, till datum bestämd dag fullgöra något, skall delgivningstiden bestämmas så, att den som kallelsen eller förelägandet avser erhåller skälig tid att inställa sig eller eljest fullgöra vad som förelagts honom.

Då delgivning skall ske genom parts försorg och bevis, att delgivning verkställts, ej inom den föreskrivna tiden inkommer till rätten, torde skillnad böra göras mellan olika fall. Är fråga om delgivning, som är grundläggande för rättegången eller fullföljdsförfarandet, kan det icke tillåtas parten att genom att underlåta delgivning hålla rättegången svävande. Skall part delgiva stämning eller vade-, besvärs- eller revisionsinlaga, synes därför hans underlåtenhet att i rätt tid styrka, att delgivning skett, böra leda till att hans talan förfaller. Att delgivning skett torde i regel komma att styrkas med intyg, som avses i 33 kap. 25 §. Hinder möter dock ej mot att delgivningen styrkes med andra bevis; detta är nödvändigt, då fråga är om delgivning genom kungörelse. Såsom för närvarande gäller t. ex. enligt 11 kap. 78 § vattenlagen rörande delgivning av stämning i vattenmål och enligt 27 kap. 8 § R.B. beträffande delgivning av besvär i hovrätt, synes påföljden att partens talan förfaller ej böra inträda, därest, innan målet företages, bevis inkommit, att delgivning skett inom föreskriven tid, eller motparten inställt sig eller inkommit med svaromål, genmäle eller förklaring. Vad angår delgivning av stämning innebära de föreslagna bestämmelserna en ändring i förhållande till gällande rätt så till vida, att enligt 11 kap. 32 § R.B., då stämning delgivits men delgivningen icke skett i rätt tid före inställelsedagen och svaranden då ej inställer

sig, målet skall utsättas till annan dag, så att svaranden får åtnjuta honom tillkommande stämningstid, varvid det åligger käranden att delgiva svaranden rättens beslut. Emellertid synes icke tillräcklig anledning föreligga att för detta fall meddela särskilda bestämmelser. Då någon delgivning icke alls skett, är även enligt gällande rätt kärandens talan i regel förfallen. Kan käranden icke inom den föreskrivna tiden verkställa delgivning, äger han enligt 3 § i detta kapitel erhålla förlängning av tiden. Bestämmelserna om delgivning genom parts försorg torde för övrigt, då det är antagligt, att delgivningar i allmänhet komma att verkställas genom rätten, bliva av mindre betydelse. Vad angår det fall, att delgivning genom partens försorg avser annan handling än nyss nämnts och bevis om delgivning ej inkommer, synes rätten böra förfara efter omständigheterna. Finner rätten genom att sätta sig i förbindelse med parten eller annorledes, att delgivning dock skett inom rätt tid, erfordras icke någon ytterligare åtgärd. I andra fall kan rätten, då fråga är om kallelse till sammanträde, bestämma annan tid för detta och förordna, att ny delgivning skall ske. Rätten kan även finna anledning att själv övertaga delgivningen.

Av det anförda framgår, att då part eller annan på giltigt sätt erhållit del av kallelse till sammanträde, han i allmänhet icke kan under åberopande av att han ej erhållit skäligt rådrom underlåta att inställa sig. Har delgivning skett så sent, att det icke rimligen kan begäras, att han kommer tillstädes, föreligger för honom laga förfall. I annat fall är han skyldig att komma. Gör han gällande, att han ej erhållit skälig förberedelsestid, och finnes denna invändning berättigad, skall rätten enligt 3 § utsätta ny tid för sammanträdet och kalla parten till detta. Endast i det fall, att delgivning skall ske genom partens försorg och fråga är om stämning eller vade-, besvär- eller revisionsinlaga, medför den omständigheten, att delgivning ej skett i rätt tid, att partens talan förfaller. Därest i dylikt fall motparten inställer sig eller inkommer med svaromål, genmäle eller förklaring och framställer invändning om att, ehuru behörigt bevis inkommit, delgivning ej skett på rätt sätt eller att delgivning skett för sent, inträder ej nämnda verkan. Styrkes, att delgivning ej skett på rätt sätt, äger rätten enligt 33 kap. 23 § första stycket att förordna om ny delgivning. Har delgivning skett för sent, kan rätten utsätta ny tid.

3 §.

Bestämmelserna gälla icke blott part utan även annan, t. ex. sakkunnig, som erhållit föreläggande att inom viss tid avgiva skriftligt utlåtande. Avser föreläggande inställelse till sammanträde vid rätten och finnes den kallade ej ha erhållit skäligt rådrom, kan det bliva erforderligt att utsätta sammanträdet till annan dag. Huruvida rätten, då den av delgivningsbevis finner, att kallelse skett för sent, skall omedelbart vidtaga åtgärd för att uppskjuta sammanträdet eller avvakta, om den kallade uteblir eller gör gällande, att han ej åtnjutit tillräcklig beredelsestid, bör bliva beroende av omständigheterna. Det har ej ansetts erforderligt att föreskriva någon tid, inom vilken part, som kal-

lats till sammanträde, skall göra invändning, att han ej erhållit skäligt rådrum. Sådan invändning måste emellertid göras, innan han ingår i svaromål eller eljest inlåter sig på förhandling. Framställes invändning senare, bör den avvisas. Såsom redan berörts kan part, som skall ombesörja delgivning, därest han finner, att denna icke kan ske inom den föreskrivna tiden, hos rätten anhålla om förlängning av tiden.

Vad i denna paragraf stadgas har avseende endast å frister, som bestämts av rätten. I de fall, då lagen föreskriver, att åtgärd skall vidtagas inom viss tid, kan rätten icke enligt denna paragraf medgiva förlängning av tiden. Att rätten i vissa fall, då part styrker laga förfall, kan utsätta ny tid, framgår av 7 §.

4 §.

Till undvikande av onödiga kostnader och besvär bör rätten, då den, sedan förhandling utsatts, finner hinder möta mot förhandlingens hållande eller genomförande i erforderlig omfattning, inställa förhandlingen och utsätta den till annan dag. Anledning att utsätta förhandling till annan dag kan vara t. ex. att kallelse å part eller vittne ej kunnat delgivas, att någon som kallats befunnits hindrad att infinna sig eller att sakkunnigutlåtande eller skriftlig handling, som erfordras såsom bevis, ej inkommit. För att rätten skall kunna taga ställning till frågan om förhandlingens inställande bör part vara skyldig att, då han erhåller kännedom om omständighet, som kan antagas utgöra hinder för förhandlingens hållande, omedelbart göra anmälan därom till rätten. Lika så bör part eller annan, som kallats till förhandlingen och finner, att han av laga förfall är hindrad att infinna sig, skyndsamt meddela detta till rätten. Underlåter han detta eller finner rätten, att av honom anförda omständigheter icke utgöra giltigt skäl för utevaror, kan han bliva skyldig att ersätta genom hans försummelse vållade kostnader.

5 §.

I kapitlet om förfarandet givas regler om uppskov i rättegång. Härvid förutsättes, att rätten skall bestämma den dag, då målets behandling skall fortsättas. Stundom är det emellertid icke möjligt att på förhand avgöra, när detta kan äga rum. I dylikt fall bör målet i dess helhet eller någon del därav förklaras vilande. Skäl härtill kan i första hand förefinnas, då målets utgång beror av fråga, som är föremål för prövning i annan rättegång. I vissa fall kan detta beroende vara sådant, att avgörandet i den senare rättegången har bindande verkan i den förra, t. ex. då talan föres om skadestånd för åverkan och i annan rättegång tvistas om bättre rätt till den fastighet, där åverkan skulle ha ägt rum, eller då åtal väckts för delaktighet i brott och i annan rättegång föres talan mot gärningsmannen. I dessa fall är stundom erforderligt, att den förstnämnda rättegången förklaras vilande i avbidan på utgången av den senare. I andra fall är sambandet mellan rättegångarna sådant, att utgången i den ena äger mer eller mindre stark bevisverkan i den

andra, såsom då talan föres om skadestånd för skadegörande handling och i annan rättegång talan väckts mot svaranden om ansvar för samma handling, eller då hyresvärd och hyresgäst tvista om tolkning av hyresavtalet och samma avtalsbestämmelse är föremål för tvist i annan rättegång mellan hyresvärden och annan hyresgäst eller mellan andra parter. I dessa fall har rätten att bedöma, huruvida anledning föreligger att förklara rättegången vilande. Stor betydelse måste härvid tillmätas, huruvida parterna begära, att målets handläggning skall anstå. På samma sätt som nu berörts har rätten att förfara, då fråga, som är av betydelse i rättegången, är föremål för prövning i annan ordning, t. ex. då talan föres om återgång av köpeavtal rörande fast egendom i stad och frågan om egendomens gränser eller bebyggande är föremål för prövning i administrativ ordning, eller då skattskyldig åtalats för oriktig deklaration och frågan om hans taxering fullföljts i den för taxeringsmål stadgade ordningen. I vissa fall bör rätten i såväl tvistemål som brottmål ha möjlighet att hänvisa parterna att i särskild rättegång föra talan om fråga, som inverkar på det redan anhängiga målet. Ett sådant fall avses i 16 kap. 13 § strafflagen, enligt vilket lagrum rätten i visst fall i mål om ärekränkning skall förelägga den tilltalade att visa, att åtal väckts för brott, som avsetts i det åtalade tillmålet. Även i annat mål kan det stundom vara lämpligt att hänvisa parterna att föra särskild talan, t. ex. då i mål om ansvar eller ersättning för skadegörande handling fråga uppkommer om äganderätten till den egendom, å vilken skadegörelse skett. Därest rätten hänvisar part att rörande viss fråga föra särskild talan, torde rätten böra förelägga parten att inom viss tid visa, att sådan talan väckts. Underlåter parten att ställa sig föreläggandet till efterrättelse, kan rätten ej på den grund undandraga sig att döma i huvudmålet. Väckes sådan talan, bör huvudmålet förklaras vilande.

Även i andra fall än nu berörts bör rätten kunna förklara mål vilande, därest betydelsefullt hinder möter mot målets behandling i vanlig ordning, t. ex. då tilltalad av allvarlig sjukdom eller lång utrikes resa är hindrad att infinna sig och målet ej kan handläggas i hans utevaro eller då den tilltalades sinnesbeskaffenhet skall undersökas eller annan mera omfattande utredning avvaktas. Likaså synes mål böra kunna förklaras vilande, därest båda parterna anhålla därom under hänvisning till pågående förlikningsförhandling.

Däremot torde i allmänhet tvistemål icke böra förklaras vilande därför att part avlider eller förlorar förmågan att föra talan. I dylikt fall kan rätten uppskjuta målet för vidtagande av de åtgärder, som erfordras.

Då mål förklarats vilande, medför detta, att någon handläggning i målet icke äger rum. Däremot kan förklaringen icke, såsom i vissa utländska lagar, erhålla den verkan, att de i lagen angivna fristerna icke löpa. Skulle t. ex. sedan underrätt under rättegången meddelat beslut, som skall överklagas särskilt, målet förklaras vilande, fritages icke parten från att, om han vill fullfölja talan, iakttaga den härför bestämda fristen. Ej heller kan rätten, sedan den skilt sig från målet, genom vilandeförklaring avbryta den föreskrivna fullföljdsfristen. Därest parten visar laga förfall, kan emellertid rätten enligt 7 § utsätta ny tid för talans fullföljande.

Har vilandeförklaring meddelats, erfordras för målets återupptagande särskild åtgärd från rättens eller ena partens sida. Brottmål torde i allmänhet böra av rätten självmant återupptagas, under det att i tvistemål i regel bör ankomma på part att yrka målets återupptagande. Då mål ånyo upptages, har rätten att förordna om de åtgärder, som erfordras för rättegångens fullföljande.

6—8 §§.

I förevarande paragrafer givas bestämmelser om laga förfall och verkan därav. Härvid synes skillnad böra göras mellan å ena sidan de fall, då part eller annan på grund av rättens beslut skall inställa sig eller eljest fullgöra något i rättegången, och å andra sidan de fall, då part omedelbart på grund av lagens bestämmelser skall inom viss frist fullgöra något.

Beträffande terminer och frister, som utsatts av rätten, torde domstolarna enligt gällande rätt i många fall taga hänsyn till anmält laga förfall, även om detta icke till fullo styrkes. Det torde sålunda t. ex. vara tillräckligt, att förfallet är allmänt bekant eller vitsordas av ledamot i rätten. Anmälan om förfall plägar ock godtagas, även om den som gör anmälan saknar behörighet att föra den uteblivnes talan. Med hänsyn till de stränga påföljder, som enligt förslaget äro knutna till utevaro, synes det lämpligt, att dessa uteslutas så snart rätten har anledning antaga, att laga förfall är för handen. Rätten kan sålunda icke tillämpa vitesföreläggande eller meddela tredskodom eller avgöra målet utan hinder av partens utevaro. Ej heller bör i övrigt partens utevaro räknas honom till last i rättegången. Utevaron kan alltså icke i bevishänseende tolkas emot honom. Föreskrift härom har intagits i 6 §. Särskilt då klagande part uteblir i högre rätt, torde ofta föreligga skäl att antaga laga förfall.

Då rätten antagit, att laga förfall förelegat, men detta antagande sedermera visar sig oriktigt, kan visserligen påföljd för utevaron ej inträda, men parten kan förpliktas att ersätta genom hans försummelse vållade kostnader. Har part laga förfall, varom rätten saknar kännedom, och meddelar rätten dom eller beslut i partens utevaro, äger han i vanlig ordning fullfölja talan däremot.

Vad nu sagts äger icke tillämpning, då fråga är om frister, som bestämts i lag. För dessa fall kräver hänsynen till motparten, att parten inom viss tid anmäler och styrker förfallet. På grund härav har i 7 § stadgats, att då part, som vill fullfölja talan, har att inom viss tid göra anmälan eller inkomma med inlaga, laga förfall ej kan beaktas, med mindre parten inom den angivna tiden styrker, att förfall förelegat. Styrkes laga förfall, bör den rätt, som har att mottaga anmälan eller inlagan, kunna utsätta ny tid. Är part av laga förfall hindrad ej blott att iakttaga i lagen angiven frist, varom nu är fråga, utan även att i rätt tid göra anmälan därom, kan han enligt 58 kap. 11 § söka återställande av den försuttna tiden. Samma bestämmelser skola gälla beträffande ansökan om återvinning eller återupptagande. Däremot kan laga förfall ej åberopas i fråga om andra i lagen bestämda frister, t. ex. för målsägandens rätt

att väcka talan rörande brott, som hör under allmänt åtal, eller för sökande av resning.

Beträffande de omständigheter, som skola anses såsom laga förfall, ha i 8 § liksom i 12 kap. 1 § R.B. endast givits vissa exempel. Av dessa framgår emellertid, att som laga förfall kan godtagas ej endast absoluta hinder utan varje omständighet av den beskaffenhet, att det icke skäligen kan krävas, att parten skall komma tillstådes eller eljest vara verksam i rättegången. Huruvida oförmåga att bestrida de för inställelse vid rätten nödvändiga kostnaderna skall anses som laga förfall, bör bedömas med hänsyn till omständigheterna. Därest fattig part uraktlåtitt att enligt lagen om fri rättegång utverka förskott av allmänna medel å kostnad för inställelse vid rätten i fall, då sådant förskott kan erhållas, bör denna underlåtenhet räknas honom till last. Såsom framhållits i riksdagens skrivelse den 24 april 1937 (nr 192) synes nämnda lag böra undergå sådan ändring, att medellös part utöver vad för närvarande gäller kan av allmänna medel erhålla hjälp för inställelse vid rätten. Avfattningen av första stycket i förevarande paragraf giver vid handen, att den omständigheten, att parten är förhindrad att själv infinna sig, visserligen utgör giltig ursäkt för personlig inställelse men ej kan anses utgöra laga förfall för inställelse överhuvud, om parten haft möjlighet att ställa ombud. Härvid måste beaktas, att parten bör ha skälig tid att skaffa ombud och samråda med ombudet. I förtydligande syfte har i andra stycket föreskrivits, att laga förfall är för handen, även då för parts ombud förelegat hinder, varom nu är fråga, och parten ej kunnat i tid ställa annat ombud. Att då hinder för ombudet förefunnits, parten kunnat själv inställa sig, utesluter sålunda icke laga förfall.

Om verkan av att part av laga förfall hindrats att i rätt tid göra invändning mot rättens behörighet gives bestämmelse i 34 kap. 2 §.

33 KAP.

Om inlaga i rättegång och om delgivning.

1 §.

Av praktiska skäl ha i denna paragraf intagits vissa allmänna föreskrifter rörande inlagor i rättegång. Närmare bestämmelser rörande särskilda inlagor givas t. ex. i 42 kap. 2 och 7 §§, 45 kap. 4 § samt 50 kap. 4 och 9 §§.

Med hänsyn till att delgivning i regel skall ske genom rättens försorg har föreskrivits, att parterna skola, käranden i stämningsansökan och svaranden i skriftligt svaromål, lämna de upplysningar, som äro av betydelse för delgivning. Då ändring sker i förhållande, som sålunda uppgivits, bör anmälan därom utan dröjsmål göras till rätten. Har part, som hos rätten uppgivit ombud, återkallat den för ombudet meddelade fullmakten, är av vikt, att han gör anmälan härom, då enligt 12 kap. 18 § återkallelsen ej är gällande mot rätten, innan den bragts till dess kännedom.

2 §.

För att ett exemplar av varje inlaga skall finnas i akten har föreskrivits, att då inlaga skall delgivas, den skall ingivas i två exemplar. Skall ingivaren själv ombesörja delgivningen, äger han återfå det ena exemplaret jämte rättens beslut. Därest delgivningen skall verkställas genom rättens försorg, bör ingivaren bifoga så många avskrifter, som erfordras för delgivningen. Han bör av rätten kunna erhålla uppgift å det antal avskrifter, som erfordras. Vad nu sagts om inlagor gäller även bilagor och andra handlingar, som skola delgivas. Att i vissa fall undantag kan göras för vidlyftiga bilagor, framgår av 6 § andra stycket. Därest parten underlåter att ingiva erforderligt antal avskrifter, har rätten att ombesörja, att avskrifter verkställas. Kostnaden för sådana avskrifter, som erfordras för delgivning genom rättens försorg, ingå i de i 26 § angivna delgivningskostnaderna och skola bestridas enligt där angivna grunder.

3 §.

Enligt gällande rätt skola i ett stort antal fall handlingar till rätten eller domaren ingivas. Handlingen måste sålunda överlämnas av någon, som personligen inställer sig, och den får icke insändas med posten. Beträffande ingivande av ansöknings- och besvärshandlingar gälla föreskrifterna i kungörelserna den 1 oktober 1812 och den 19 maj 1845. Av dessa författningar framgår, att för ingivande av sådan skrift icke erfordras fullmakt, om skriften är undertecknad av parten själv eller befullmäktigat ombud för honom. I de fall däremot, då lagen, såsom för fullföljd av vade- eller revisionstalan, föreskriver, att parten skall inställa sig och ingiva skrift, äro dessa regler ej tillämpliga. I dessa fall beror partens inställelseplikt på att förfarandet tidigare haft karakter av en muntlig förhandling inför rätten. Härvid måste skrift för att kunna beaktas ingivas av parten själv eller befullmäktigat ombud för honom.

Från regeln, att handlingar i allmänhet skola till rätten ingivas, har i flera författningar medgivits det undantaget, att handling må insändas med posten. Sålunda föreskrives i 14 kap. 9 § vattenlagen, att om enligt stadgande i nämnda lag handling skall ingivas till vattendomstol eller vattenrättsdomaren, må den i stället på vederbörande parts eget ansvar i betalt brev insändas med posten. Enligt 16 och 17 §§ lagen den 22 juni 1928 om arbetsdomstol kunna ansökan om stämning till arbetsdomstolen och skriftlig förklaring över sådan stämning insändas med posten, och enligt 21 kap. 14 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet äger klagande i jorrdelningsmål att på samma sätt insända sina besvär till ägodelningsdomaren. I besvärs mål, som är anhängigt i hovrätt eller högsta domstolen, må enligt 27 kap. 10 § och 30 kap. 42 § R.B. förklaring insändas med posten. Föreskrifter, liknande de nu berörda, återfinnas i andra lagar.

För att underlätta för parter och andra att meddela sig med rätten synas de regler, som nu gälla för ansöknings- och besvärshandlingar, böra utsträckas till alla fall, då förfarandet är skriftligt, såsom vid skriftlig förberedelse i under-

rätt eller målets beredande i överrätt. Anledning synes ej föreligga att bibehålla den nuvarande skillnaden mellan å ena sidan vade- och revisionsinlagor och å den andra besvärsskrifter. Den inställelse, som nu äger rum för ingivande av vade- eller revisionsinlaga, är rent formell och skulle även i det överrättsförfarande, som föreslås, komma att sakna betydelse. Skriftlig inlaga, som är egenhändigt undertecknad av part eller befullmäktigat ombud för honom, bör sålunda alltid kunna ingivas även av annan än parten och utan att ingivaren har fullmakt från denne. Handling bör också kunna insändas med posten. Vad nu sagts bör gälla även i andra fall, då part är berättigad att genom skrift företaga rättegångshandling, såsom ansökan om stämning, anmälan av vad eller missnöje eller ansökan om återvinning eller återupptagande. Det är uppenbart, att i de fall, då lagen förutsätter, att part skall inställa sig till förhandling, hans inställelse ej kan ersättas genom ingivande av skrift. De nu berörda reglerna om ingivande av handling innebära ej annat än att handlingen anses ingiven av den som undertecknat handlingen. Huruvida denne är behörig att handla i rättegången, är att bedöma enligt vanliga regler. Beträffande ställföreträdare gälla sålunda föreskrifterna i 11 kap. 4 §. Är handlingen undertecknad av ombud för parten, bör, om dennes behörighet ej tidigare styrkts, fullmakt bifogas.

Liksom för närvarande synes insändande av rättegångshandlingar med posten böra ske på avsändarens risk. Handling skall anses inkommen först då den avlämnas till rätten eller dess kansli.

4 och 5 §§.

Såsom processkommissionen närmare utvecklat erbjuder systemet med delgivning genom rättens försorg avsevärda fördelar framför delgivning, som ombesörjes av parterna. Officialdelgivning är ägnad att främja delgivningens snabbhet och säkerhet och är i regel billigare, främst därför att den underlättar delgivning genom postverket. Visserligen medför detta delgivnings-system ökat arbete för domstolarna, men arbetet synes i huvudsak kunna utföras av icke rättsbildad personal. Det bör även övervägas, huruvida icke till bestridande av kostnaderna för nämnda arbete bör av de rättssökande upptagas någon mindre avgift. Såsom allmän regel bör därför gälla, att delgivning skall ske genom rättens försorg. Finner part lämpligare att själv ombesörja delgivning, t. ex. därför att han anser sig ha större möjligheter än det allmännas organ att anträffa den, med vilken delgivning skall ske, eller att för delgivningen bör användas mera ovanliga kommunikationsmedel, bör han kunna hos rätten begära att själv få sörja för delgivningen. Rätten bör emellertid pröva, huruvida delgivningen lämpligen bör anförtros åt parten. Kan det antagas, att han har intresse av att fördröja delgivningen, bör rätten själv ombesörja, att delgivning sker. Har rätten medgivit part att verkställa delgivning, kan rätten sedermera, om anledning därtill förekommer, besluta att själv övertaga delgivningsbestyret. Att då delgivning skall ske genom rättens försorg, enskild part har att lämna förskott å delgivningskostnaden, framgår av 26 §.

Fördelarna av officialdelgivning framträda särskilt i tvistemål och i brottmål, däri endast målsägande för talan. I åklagarmål, i vilka delgivning i regel ombesörjes av en tjänsteman, finnas icke lika starka skäl att överlämna delgivningsbestyret åt rätten. Med hänsyn till betydelsen av att även i dessa mål kunna använda posten för delgivning synes emellertid böra gälla, att delgivning i regel skall ske genom rättens försorg. Dock bör åklagaren, om han anser det lämpligare, kunna själv ombesörja delgivning av kallelser och förelägganden, som utfärdas av honom. I de fall, då åklagaren utfärdar stämning, bör för att syftet med denna ordning skall vinnas åklagaren vara skyldig att ombesörja delgivning.

De i dessa paragrafer givna bestämmelserna böra tillämpas beträffande all delgivning i rättegång, sålunda även delgivning av meddelad tredsdom. Delgivningar av kallelser eller beslut, som kunna förekomma under den av polismyndighet eller åklagare ledda förundersökningen, böra ombesörjas av den som utfärdat kallelsen eller meddelat beslutet. I den mån rätten är verksam under förundersökningen, t. ex. för hållande av vittnesförhör eller häktningsförhandling, och delgivning erfordras med anledning därav, gälla samma regler som om delgivning i rättegång.

Vad angår sättet för verkställande av delgivning genom rättens försorg synes såsom allmän regel böra gälla, att delgivning inom riket skall ske genom posten. Såsom processkommissionen framhållit medför delgivning genom posten en betydlig lättnad och bekvämlighet. Postverkets vanliga uppgifter ligga delgivningar mycket nära, och dess vittutgrenade organisation skapar goda förutsättningar för att verket utan omfattande förändringar skall kunna åtaga sig denna funktion. Det kan antagas, att posten skall kunna på ett enkelt sätt och med erforderlig säkerhet verkställa delgivningar. Kostnaderna för delgivning komma att väsentligt nedbringas. Emellertid torde det icke vara lämpligt att föreskriva, att delgivning alltid skall ske genom posten. I de fall, då rätten finner lämpligare, t. ex. i brådskande fall, då delgivning skall ske å den ort, där rätten har sitt säte, kan rätten i stället anlita annan form för delgivning, t. ex. genom stämmingsman. Då handling skall delgivas advokat, kan rätten med bud eller i brev sända handlingen till advokaten med begäran om skriftligt erkännande om mottagandet. Sådant erkännande anses enligt 25 § utgöra fullt bevis om delgivning.

Hur delgivning genom posten skall verkställas, bör övervägas under det fortsatta lagstiftningsarbetet. Processkommissionen har ansett härvid böra tillgå på följande sätt. Avskrift av den handling, som skall delgivas, skall i tillslutet, på särskilt sätt kännetecknat kuvert, försett med adress å den, med vilken handlingen skall delgivas, inlämnas till posten med anvisning om huru delgivningen enligt lag bör ske. Postbefordran sker i vanlig ordning till bestämelseorten, där försändelsen överlämnas av en postfunktionär, som handhar hembäringen av brev, i enlighet med de beträffande delgivning gällande allmänna bestämmelserna. Sedan delgivningen verkställts, utfärdar postfunktionären intyg härom, vilket intyg genom postverkets försorg tillställs den myndighet, som påkallat delgivning. Andra förfaringsätt än det av kom-

missionen föreslagna kunna även övervägas. Särskilda bestämmelser erfordras t. ex. beträffande de orter, där hembäring av postförsändelser i regel ej förekommer. Å dessa orter torde postanstalten i viss utsträckning böra anlita stämmingsman.

De närmare bestämmelser, som erfordras angående postdelgivning, böra utfärdas i administrativ ordning.

6 §.

Liksom enligt gällande rätt synes delgivning i regel böra ske genom överlämnande av handlingen i huvudskrift eller styrkt avskrift. Då delgivningen sker genom posten, bör handlingen kunna överlämnas i slutet försändelse. Någon särskild form för överlämnandet, t. ex. att detta skall ske i vittnes närvaro, har ej föreskrivits. Ej heller har stadgats, på vilket sätt bevisning skall föras om att delgivning verkställts. Enligt 25 § skola emellertid vissa intyg gälla som fullt bevis om att delgivning skett. I förtydligande syfte har i förevarande paragraf stadgats, att om den, till vilken handlingen skall överlämnas, vägrar att mottaga handlingen, delgivning dock anses ha ägt rum. Möjlighet synes böra öppnas att överbringa meddelande, som skall delgivas, genom telegraf eller telefon. I dessa fall torde visserligen delgivning ske genom överlämnande av en skriftlig uppteckning av meddelandet, men denna uppteckning är icke en styrkt avskrift. Särskilda föreskrifter erfordras sålunda bland annat angående vitsordande av meddelandets innehåll.

I sista stycket har införts bestämmelse, att huvudskrift eller styrkt avskrift icke behöver överlämnas, då fråga är om delgivning av kartor, ritningar eller andra bilagor av vidlyftig beskaffenhet. Till sådana bilagor kunna hänföras bland annat handelsböcker, skifteshandlingar, affärskorrespondens eller protokoll i annat mål. I fråga om sådan bilaga sker delgivning genom att bilagan hålles tillgänglig å rättens kansli och uppgift därom antecknas å eller bifogas den handling, som överlämnas. Stadgandet blir av särskild betydelse med hänsyn till att parterna i regel skola vid sina inlagor foga av dem åberopade skriftliga bevis. Liknande föreskrifter givas för närvarande t. ex. i 27 kap. 6 § R.B. samt 21 kap. 54 och 55 §§ lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet.

7 §.

Paragrafen motsvarar 11 kap. 8 § R.B.

8—10 §§.

Det torde vara allmänt erkänt, att nu gällande undantag från regeln, att delgivning skall verkställas genom handlingens överlämnande till den, med vilken delgivning skall ske, äro allt för snäva. Delgivning blir härigenom mycket kostsam. Särskilt med hänsyn till att enligt förslaget delgivning kommer att erfordras i större omfattning än för närvarande, har det ansetts lämpligt, att delgivning i vissa fall kan ske utan att handlingen överlämnas

till vederbörande personligen. I 8 § har sålunda föreskrivits, att om den, med vilken delgivning skall ske, har känt hemvist inom riket och ej träffats där, handlingen må överlämnas till vuxen medlem av det hushåll han tillhör eller, om sådan ej träffas, till hans hyresvärd, om denne bor i samma hus, eller till portvakt eller annan, som i hyresvärdens ställe har tillsyn över huset och där har sin bostad. Det förutsättes, att man först försöker att överlämna handlingen till den, med vilken delgivning skall ske, och att han för detta ändamål sökes i sin bostad å tid, då han skäligen kan antagas uppehålla sig där. Bedriver han rörelse med fast kontor och träffas han ej där under vanlig arbetstid, må i stället handlingen på kontoret överlämnas till där anställt biträde. I detta fall kan han sålunda sökas antingen i bostaden eller å kontoret. Av stadgandets avfattning framgår, att då delgivning skall ske med någon, som är anställd i annans tjänst, handlingen ej kan på arbetsplatsen överlämnas till annan än honom själv. Paragrafen motsvarar i viss mån 11 kap. 10 § R.B.

Likartade bestämmelser skola enligt 9 § gälla för delgivning med bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning. Har den juridiska personen kontor, där förvaltningen föres och någon, som är behörig att mottaga delgivning, vanligen har sitt arbete, och träffas ej sådan person under vanlig arbetstid å kontoret, må handlingen å kontoret överlämnas till där anställt biträde. Detsamma skall gälla, då kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet har kontor, där förvaltningen föres, och någon, som äger mottaga delgivning för menigheten, ej under vanlig kontorstid anträffas därstädes. I detta fall erfordras icke, att dylik person har sitt arbete å kontoret. Sålunda kan t. ex. delgivning med kommun i regel ske genom handlingens överlämnande till befattningshavare å kommunalkontoret. Det förutsättes, att om kommunens förvaltning är uppdelad å flera expeditioner, delgivning skall ske å kontor, där den förvaltning föres, som beröres av rättegången. Därest juridisk person har kontor, varom nu är fråga, har det icke ansetts lämpligt att delgivning verkställes genom att handlingen utom kontoret överlämnas till annan än den som själv är behörig att mottaga delgivning för den juridiska personen. Delgivning kan alltså i detta fall ej ske enligt 8 §. Däremot kan enligt huvudregeln i 6 § handlingen alltid överlämnas till den som själv äger mottaga delgivning.

Då handling på sätt, varom nu är fråga, överlämnas till person i den söktes hem eller på kontor, bör denne vara skyldig att överlämna handlingen till den sökte. Erinran om hans skyldighet bör göras, när handlingen överlämnas till honom. Underlåtenhet från hans sida att överlämna handlingen till den sökte inverkar ej å delgivningens giltighet. För vinnande av ökad säkerhet bör vidare meddelande om att handlingen överlämnats sändas, då delgivning sker enligt 8 §, till den sökta personen och, då fråga är om delgivning enligt 9 §, till samfundet under vanlig adress. Närmare bestämmelser om sändande av dylikt meddelande böra givas i administrativ ordning.

Rörande vissa inskränkningar i tillämpningen av delgivning enligt 8 § hänvisas till 13 §.

11 §.

Paragrafen motsvarar i huvudsak 11 kap. 9 § första stycket och 20 § R.B. Den i första punkten intagna bestämmelsen innebär lika litet som nu gällande stadgande, att delgivning utomlands måste ske enligt utländsk rätt. Bestämmelsen uttalar endast, att sådan delgivning skall godtagas. Att då delgivning ombesörjes av rätten, denna äger påkalla utrikesdepartementets medverkan, följer av myndigheternas skyldighet att bistå varandra.

Förevarande paragraf är enligt 13 § icke tillämplig å delgivning av stämning i brottmål.

12 §.

De i denna paragraf givna bestämmelserna motsvara delvis 11 kap. 9 § andra stycket R.B. I viss mån ha emellertid villkoren för användande av kungörelseförfarande vidgats, i det att för sådant förfarande icke kräves, att den eftersökte veterligen är ur riket faren. Förfarandet kan alltså tillämpas även å den som icke haft hemvist inom riket. Dock kräves, att han icke har känt hemvist utomlands och att upplysning ej kan vinnas, var han uppehåller sig. Beträffande den som äger känt hemvist inom riket innebär stadgandet så till vida en begränsning, att det icke kan tillämpas, därest å hemvistet anträffas någon, till vilken handlingen enligt 8 § kan överlämnas. Mot den som har känt hemvist inom riket kan sålunda kungörelsedelgivning användas, allenast om han eftersökts å sitt hemvist och, därest han driver rörelse, å sitt kontor utan att vare sig han själv eller person, som nyss nämnts, anträffats och utan att upplysning kunnat vinnas, var han uppehåller sig.

Kungörelsedelgivning har ansetts böra tillgå så, att handlingen anslås å rätens dörr och meddelande därom införes i allmänna tidningarna. Då införandet av meddelande i allmänna tidningarna endast har formell verkan och medför ej obetydliga kostnader, har det ansetts tillräckligt, att meddelandet införes allenast en gång. Tillika bör meddelandet införas i annan tidning, om det kan antagas därigenom komma till den söktes kännedom.

Har delgivning med part en gång ägt rum enligt denna paragraf och måste i samma mål delgivning ånyo ske med honom i samma ordning, har det icke ansetts erforderligt, att meddelande införes i vare sig allmänna tidningarna eller annan tidning. Detta gäller, även då den första delgivningen skett i underrätt och målet fullföljes till högre rätt. För tillämpning av kungörelseförfarande fordras, att även vid tiden för den senare delgivningen sådana omständigheter äro för handen, som avses i denna paragraf. Sålunda måste undersökas, huruvida upplysning kan vinnas, var den sökte uppehåller sig.

Det ankommer på rätten att pröva, huruvida förutsättningarna för delgivning enligt denna paragraf äro för handen. Utredning måste härvid föreligga, att den sökte icke äger känt hemvist vare sig inom eller utom riket. Tillika skall styrkas, att upplysning ej kunnat vinnas, var han uppehåller sig. För detta ändamål torde stundom vara erforderligt, att försök till delgivning ägt rum utom riket. Då rätten beslutar, att delgivning skall äga rum enligt denna

paragraf, torde det i regel böra ankomma på rätten att föranstalta om delgivningens verkställande.

13 §.

Enligt gällande rätt kan stämning i brottmål ej delgivas på annat sätt än genom handlingens överlämnande till den tilltalade personligen. Denna regel synes böra bibehållas. Däremot torde densamma icke behöva gälla beträffande annan delgivning i brottmål. Sedan stämning delgivits den tilltalade personligen, bör delgivning, som därefter blir erforderlig, kunna ske enligt de i 8, 11 och 12 §§ givna bestämmelserna. Detta gäller även skrift, varigenom ansvarstalan utvidgas eller varigenom i anslutning till förut väckt åtal talan väckes om enskilt anspråk på grund av brottet.

Ej heller vid delgivning av stämning i tvistemål synes det lämpligt att utan begränsning tillämpa de i 8 § givna bestämmelserna. Det torde sålunda böra krävas, att anledning förekommer, att den sökte avvikit eller eljest håller sig undan. Samma förutsättning synes böra föreligga för att delgivning av stämning skall kunna ske enligt 12 § andra stycket.

14 §.

Enligt 11 kap. 32 § R.B. skall stämning, därest den ej delgivits på sätt i nämnda kapitel för varje fall sägs, vara utan verkan, om invändning göres eller svaranden uteblir från rätten. Anledning synes ej föreligga att vid delgivning av vare sig stämning eller annan handling bibehålla denna regel, därest handlingen dock kommit den sökte tillhanda. Om han erhållit handlingen, anses sålunda delgivning ha skett, även om t. ex. handlingen ej överlämnats till honom utan nedlagts i hans brevlåda eller om den överlämnats till orätt person, vilken sedermera framlämnat handlingen, eller om stämning delgivits enligt 8 §, ehuru förutsättningarna för sådan delgivning ej förelegat. Det skall dock styrkas, att handlingen kommit den sökte tillhanda. Delgivning måste anses ha skett, då han erhöll handlingen.

15 §.

Då vid muntlig förhandling rättegångshandling företages eller uppgift lämnas, har denna omedelbart kommit till de närvarandes kännedom. Detta är av betydelse t. ex. vid återkallelse eller avsägelse av fullmakt enligt 12 kap. 18 § eller vid ändring av talan enligt 13 kap. 4 §. Att part anses ha erhållit kännedom om vad vid förhandling förekommit, är även av vikt, då vid senare förhandling uppkommer fråga om meddelande av tredsdom. Sålunda kan enligt 44 kap. 8 §, då tredsdom gives mot svaranden, till grund för domen läggas framställning, som käranden lämnat vid den tidigare förhandlingen, om svaranden därvid varit tillstädes. Denna fråga beröres emellertid icke i förevarande paragraf, som avser endast det fall, att kallelse, föreläggande eller annat dylikt tillkännagivande, som skall delgivas, meddelas vid förhandling. I dylikt fall anses delgivning med de närvarande ha skett, då meddelandet avsågs. Begär någon utskrift av tillkännagivandet, bör sådan givas omedelbart.

16 §.

Under det att i 6—15 §§ anges, på vilket sätt delgivning skall verkställas, reglera 16—21 §§, med vem delgivning i vissa fall skall ske.

Är den sökta fysisk person, skall delgivning i allmänhet äga rum med honom. Skall delgivning verkställas med honom såsom part och saknar han processförmåga, skall, bortsett från de fall, då fråga är om hans personliga medverkan, delgivning ske med den som äger företräda honom. Har han flera ställföreträdare, blir frågan, huruvida det är tillfyllest, att delgivning sker med allenast någon av dem, beroende av dennes behörighet såsom ställföreträdare. Vad angår juridiska personer skall delgivning i allmänhet ske med den eller de legala ställföreträdarna. I 16—21 §§ medgivas vissa lättnader i de allmänna reglerna om med vem delgivning skall äga rum. Paragraferna ansluta sig i huvudsak till gällande bestämmelser. Dock ha på vissa punkter ändringar skett, avsedda att förenkla delgivningen.

Förevarande paragraf överensstämmer i huvudsak med 11 kap. 12 och 13 §§ R.B.

17 §.

Paragrafen motsvarar 11 kap. 11, 14 och 15 §§ R.B. Med hänsyn till att dödsbo numera är att betrakta som juridisk person har det ansetts lämpligt att sammanföra reglerna om delgivning med dödsbo med föreskrifterna om delgivning med andra särskilt bildade rättssubjekt. Anledning synes ej föreligga att bibehålla regeln, att då delgivning skett med någon, som ej är ensam behörig att företräda dödsbo, denne skall svara för att envar, som äger företräda boet, utan dröjsmål erhåller handlingen i bestyrkt avskrift. Någon motsvarande regel finnes icke i gällande lag för det fall, att delgivning med annan juridisk person verkställs genom att handlingen överlämnas till någon, som ej är ensam behörig att företräda den juridiska personen.

18 §.

Förevarande paragraf överensstämmer i huvudsak med 11 kap. 16 § R.B. Frågan, på vem det ankommer att sammankalla dem som ha att för menigheten besluta om talans utförande, är att bedöma enligt kommunallagarna och utfärdade reglementen. Då vägdistrikt är att anse som kommun, har det ansetts lämpligt, att delgivning med sådant distrikt regleras på samma sätt som delgivning med annan kommun.

I 11 kap. 18 § R.B. föreskrives, att delgivning med landsting skall ske genom att handlingen ingives till länsstyrelsen, på vilken det ankommer att överlämna handlingen till landstinget å näst infallande lagtima möte. Enligt 39 § lagen den 20 juni 1924 om landsting skall landsting ha förvaltningsutskott, som i den mån icke annorlunda är genom lag eller författning eller landstingets beslut föreskrivet skall företräda landstinget mellan dess möten. Det torde i allmänhet vara lämpligt, att delgivning med landsting sker genom att handlingen överlämnas till den som äger att sammankalla förvaltningsut-

skottet. För delgivning med landsting kunna sålunda gälla samma regler som för delgivning med kommun i allmänhet. Emellertid synes möjlighet böra finnas att verkställa delgivning genom att ingiva handlingen till länsstyrelsen. På denna ankommer att överlämna handlingen till landstinget eller till förvaltningsutskottet, då detta är behörigt att företräda tinget.

19 §.

Paragrafen avser att ersätta 11 kap. 17 § första punkten och 19 § R.B. Frågan om skyldighet för länsstyrelse, som mottagit delgivning rörande mål, i vilket kronans talan skall utföras av annan myndighet, att överlämna handlingen till den myndigheten har ansetts böra regleras i administrativ ordning.

20 §.

Enligt 11 kap. 9 § R.B. skall vad i nämnda paragraf stadgas, nämligen om delgivning i enlighet med lagen å utrikes ort och om delgivning genom kungörelse, icke äga tillämpning för det fall, att svaranden hos rätten eller häradshövdingen i den ort, där han är eller senast var i riket boende, anmält viss person, som äger att för honom mottaga stämning. Anmälan med verkan, som nu sagts, må göras endast av den som, då anmälan sker, äger hemvist här i riket och skall avse viss tid ej överstigande tre år. Anmälan skall upptagas i förteckning, som å landet föres av häradshövdingen och i stad av rätten.

Det har ansetts ändamålsenligt, att anmälan av ombud, varom nu är fråga, göres hos advokatsamfundets styrelse. Då det ej sällan kan möta svårighet att utröna, var den sökte senast varit i riket boende, måste det för den som skall ombesörja delgivning vara en fördel att kunna genom hänvändelse till allenast ett håll vinna upplysning, huruvida den sökte anmält ombud. För den som anmält ombud innebär det ökad säkerhet, att uppgift rörande ombudet med lätthet kan vinnas. Ombud bör äga hemvist inom riket. Anmälan torde böra göras skriftligen och tydligt angiva, i vilken omfattning ombudet äger mottaga delgivning. Då anmälan sker i skrift, synes det ej erforderligt, att fullmakt bifogas. I advokatsamfundets stadgar bör föreskrivas, att styrelsen skall föra förteckning över anmälda ombud.

21 §.

Den i förevarande paragraf givna regeln har endast karaktär av ett råd. Beträffande ombuds behörighet att mottaga delgivning stadgas i 12 kap. 14 §.

22 §.

Med hänsyn till vikten av att underlätta delgivning med parterna synes böra föreskrivas, att part, som saknar hemvist inom riket, skall vara skyldig att hos rätten anmäla ombud, som är behörigt att mottaga delgivning. Av 12 kap. 2 § framgår, att ombudet skall ha hemvist inom riket. Föreläggande, som avses i nu ifrågavarande paragraf, bör av rätten meddelas så snart parten inställer sig till förhandling eller skriftligen utför sin talan i målet.

23 §.

I 11 kap. 32 § R.B. stadgas, att om stämning ej delgivits på sätt i nämnda kapitel för varje fall föreskrives, stämningen skall vara utan verkan, om invändning göres eller svaranden uteblir från rätten. Att stämningen icke delgivits på föreskrivet sätt innefattar såväl att den icke alls delgivits som att den delgivits utan att lagens bestämmelser om sättet för delgivning iakttagits.

Genom att delgivningsbestyret i princip överflyttas på rätten kommer frågan om verkan av underlåten eller bristfällig delgivning i annat läge. Då rätten har att sörja för delgivningen, kan den omständigheten, att delgivning icke skett eller att den verkställts på oriktigt sätt, icke medföra, att stämning skall vara utan verkan eller en fullföljd talan förfallen. Har delgivning ej skett, bör rätten förordna om ny delgivning, om ej rätten av särskilda skäl t. ex. då part vid kallelse i telefon förklarar, att han kommer att inställa sig, trots att kallelse ej delgivits honom, finner delgivning onödig. Om delgivning visserligen ägt rum men skett på oriktigt sätt, synes rätten böra förfara efter omständigheterna. Är fråga om kallelse till sammanträde och kommer den kallade tillstädes utan att göra invändning mot delgivningssättet, erfordras icke någon särskild åtgärd. Detsamma bör gälla, därest invändning göres men felet i delgivningssättet saknar betydelse, t. ex. då den överlämnade avskriften varit oriktig i någon oväsentlig del. Att märka är även, att enligt 14 § giltig delgivning anses ha ägt rum, om handlingen kommit den sökte till handa, även om detta ej skett på sätt i andra paragrafer föreskrivits. Föreligger väsentligt fel i delgivningen och göres invändning därom eller uteblir den kallade, bör rätten förordna om ny delgivning. Vad nu sagts bör i allmänhet gälla, även då delgivning skall ombesörjas av part. Emellertid kan såsom framgår av 32 kap. 2 § oriktig delgivning i vissa fall medföra, att partens talan förfaller. Denna verkan inträder dock ej, därest bevis om delgivning i behörig ordning inkommer. Förebringas sådant bevis men finnes sedermera, att delgivningen dock ej skett på föreskrivet sätt, blir förevarande paragraf tillämplig. Har parten av stämningsman, som erhållit hans uppdrag att verkställa delgivning, mottagit bevis, att delgivning på behörigt sätt ägt rum, skulle det vara obilligt, om stämningsmannens försummelse i fråga om delgivningen skulle för parten medföra den påföljden, att hans talan förfaller. Partens talan bör sålunda ej avvisas, utan rätten har att efter omständigheterna antingen förordna om ny delgivning eller eventuellt, om bristen finnes sakna betydelse, utan ny delgivning fortsätta handläggningen. En erinran om stadgandet i 32 kap. 2 § har intagits i förevarande paragraf.

Med den ståndpunkt förslaget sålunda intager synes det ej erforderligt att föreskriva, att den som vill göra invändning om brist i delgivningen skall framställa invändningen inom viss tid. Emellertid är det lämpligt, att invändning framställs så snart ske kan. Föreskrift härom har intagits i förevarande paragraf. Underlåtenhet att snarast möjligt göra invändning, varom nu är fråga, kan medföra, att rätten lämnar invändningen utan avseende lik-

som ock, om invändningen föranleder uppskov i målet, att den försumlige kan förpliktas att ersätta därigenom förorsakade kostnader.

24 och 25 §§.

Dessa paragrafer överensstämman i huvudsak med 11 kap. 37 och 38 §§ R.B. Med hänsyn till att delgivning skall kunna verkställas genom posten synes det vitsord, som nu tillkommer vissa intyg om delgivning, böra tillerkännas även sådant intyg om delgivning, som utfärdas av posttjänsteman. Närmare bestämmelser om vilka tjänstemän äga utfärda dylika intyg och om intygs innehåll böra meddelas i administrativ ordning. Med intyg, varom nu är fråga, synes kunna jämföras advokats skriftliga erkännande av att delgivning skett med honom.

26 §.

Den omständigheten, att delgivning skall verkställas genom rättens försorg, bör ej medföra, att kostnaden för delgivning skall bäras av statsverket. I de fall, då delgivning påkallas i enskild parts intresse, bör delgivningskostnaden bestridas av honom. Med hänsyn till att i tvistemål och i brottmål, däri endast målsägande för talan, rättegången tillkommit i karendens eller målsägandens intresse, bör denne bära sådan delgivningskostnad, som påkallas av rättegångens normala genomförande. En regel, som ålade motparten att utgiva någon del av denna kostnad, skulle möjliggöra för honom att genom att ej betala erforderligt belopp förhålla rättegången. Endast i det fall, att viss åtgärd begärts av motparten, bör delgivningskostnad, som förorsakas därav, utgivas av honom. I enlighet härmed har i förevarande paragraf såsom huvudregel stadgats, att kostnad för delgivning skall i underrätt utgivas av den part, som väckt talan. I mål, vari åklagare för talan, skall kostnaden gäldas av statsverket. Avser delgivningen särskild åtgärd, som påkallats av motparten, skall kostnaden utgivas av honom. Härav följer, att kostnaderna för sådan delgivning, som är erforderlig på grund av lagens bestämmelser, t. ex. av kallelser till sammanträde eller för att karenden skall erhålla del av skriftligt svaromål, skola utgivas av den som väckt talan. Däremot skall kostnaden för delgivning med vittne, vars hörande begärts av svaranden, eller kallelser till en av svaranden begärd syn å stället utgivas av honom. Därest i mål om allmänt åtal målsäganden för talan jämte åklagaren, bör målsäganden utgiva kostnaden för delgivning i anledning av åtgärd, som påkallats av honom. Har rätten självmant föranstaltat om bevisning, bör härav förorsakad delgivningskostnad gäldas av statsverket, om kostnaden för bevisningen skall utgå av allmänna medel. I de fall, då kostnaden för bevisningen skall utgivas av parterna en för båda och båda för en, t. ex. då rätten i mål om brott, som ej hör under allmänt åtal, självmant inkallar vittne eller utsätter syn, skall delgivningskostnaden utgå enligt huvudregeln, d. v. s. utgivas av den part, som väckt talan.

Såsom framhållits vid 2 § skall i delgivningskostnaden även inräknas kostnad för verkställande av de avskrifter, som erfordras för delgivningen, i den mån dylika avskrifter ej tillhandahållas av parterna.

Det synes nödvändigt, att den som har att utgiva kostnad för delgivning erlägger förskott å nämnda kostnad. Vad angår den som väcker talan synes han i regel böra vid talans anhängiggörande inbetala ett belopp, som kan tänkas motsvara blivande delgivningskostnader. Underlåter part att omedelbart erlägga av rätten bestämt förskott, bör rätten giva honom föreläggande härom. Såsom påföljd för underlåtenhet att gälda förskott synes beträffande den som väckt talan böra föreskrivas, att talan förfaller. Då emellertid motparten i vissa fall har intresse av rättegångens slutförande, bör han kunna möjliggöra detta genom att erlägga felande belopp. I de fall, då delgivningen erfordras för någon av motparten påkallad särskild åtgärd, bör hans uraktlåtenhet att förskjuta kostnaden medföra, att någon delgivning genom rättens försorg ej kommer till stånd.

Vad nu sagts synes böra gälla även i högre rätt. Härvid böra emellertid bestämmelserna om den som väckt talan tillämpas å den som i den högre rätten fullföljt talan. Då det synes obilligt att kräva, att häktad, som fullföljer talan, skall svara för delgivningskostnad, har föreskrivits, att då talan fullföljts av häktad, sådan kostnad skall gäldas av statsverket.

Bestämmelsen i fjärde stycket äger motsvarighet i 11 kap. 20 § R.B.

Närmare bestämmelser om delgivningskostnad och om förskott böra meddelas i administrativ ordning. Härvid bör bland annat bestämmas, huru förskott skola bokföras och överskott redovisas.

Då i denna paragraf föreskrives, att kostnad för delgivning skall utgivas av part, regleras icke därigenom, huru kostnaden för delgivningen skall slutligen bäras. Detta skall bestämmas enligt de vanliga reglerna om fördelning av rättegångskostnaderna. Föreskrift, att delgivningskostnad skall gäldas av statsverket, innebär däremot, att kostnaden skall stanna å statsverket. Det förutsättes, att särskilda föreskrifter meddelas om kostnaderna för delgivning, då ena parten eller båda åtnjuta fri rättegång.

27 §.

I åtskilliga författningar givas särskilda bestämmelser rörande delgivning. Sådana bestämmelser finnas t. ex. i 15 kap. 5 § giftermålsbalken, 22 § lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap och 24 § lagen den 29 juni 1926 om enskilda vägar. I den mån dessa bestämmelser hänvisa till rättegångsbalken, böra stadgandena i detta kapitel träda i stället. Huruvida avvikelser äro påkallade, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

34 KAP.

Om rättegångshinder.

1 §.

Med rättegångshinder avses i förslaget sådan brist i processförutsättningarna, som medför, att rätten utan prövning av saken skall avvisa den väckta ta-

lan. Vissa rättegångshinder äro av den art, att rätten skall omedelbart avvisa målet, t. ex. om rätten ej är behörig att upptaga saken, om åklagaren icke äger föra talan för det ifrågavarande brottet eller om res judicata eller litispændens föreligger. I andra fall skall rätten i första hand bereda tillfälle till bristens avhjälpande, och endast om bristen ej undanröjes, skall rätten visa målet från sig, t. ex. om stämningens ansökan är så bristfällig, att den icke kan tjäna som grund för rättegång, eller om flera ha del i saken och böra instämmas däri. Till rättegångshinder är att räkna även brist i parts- eller processförmåga hos dem som framträda såsom parter i rättegången. Rättegångshinder föreligger jämväl i regel, då part, som skall ombesörja delgivning av stämning, underlåter att inom förelagd tid styrka, att delgivning skett inom föreskriven tid och på rätt sätt. Däremot behandlas icke i detta kapitel sådan brist i processföresättningar, som endast hindrar företaget av rättegångshandlingar men icke medför, att målet skall avvisas, t. ex. att rätten icke har föreskriven sammansättning eller att domarjäv föreligger. Att rätten är sammansatt på riktigt sätt, har den att själv övervaka, liksom den skall iakttaga övriga föreskrifter beträffande rättens verksamhet och rättegångens förlopp. Rörande behandlingen av domarjäv givas bestämmelser i 4 kap. 14 och 15 §§. Ej heller anses, bortsett från det fall, som ovan berörts, rättegångshinder föreligga, då delgivning ej verkställes inom förelagd tid eller på föreskrivet sätt. Härom hänvisas till 32 kap. 2 § och 33 kap. 23 §.

Någon uppräknig av de rättegångshinder, som kunna förekomma, har ej skett. På olika ställen i förslaget meddelas emellertid föreskrifter i vissa hithörande frågor. Sålunda behandlas t. ex. frågorna om domstols behörighet i 10 och 19 kap., om parts- och processhabilitet i 11 kap., om res judicata i 17 kap. 11 § och 30 kap. 9 §, om litispændens i 13 kap. 6 § och 45 kap. 1 § samt om åtalsrätt i 20 kap. I förevarande kapitel regleras endast den processuella behandlingen av uppkommen fråga om målets avvisande på grund av rättegångshinder. Med hänsyn till vikten av att avvisningsfrågor om möjligt avgöras, innan rätten ingår på behandling av själva saken, bör dylik fråga upptagas av rätten så snart anledning förekommer därtill. Då flertalet rättegångshinder har sin grund i rättsregler, vilkas iakttagande är påkallat i allmänt intresse, synes som huvudregel böra gälla, att rätten skall självant beakta, huruvida rättegångshinder föreligger. Rätten skall sålunda å varje skede av rättegången tillse, att rättegångshinder icke är för handen, och, om sådant hinder föreligger, avvisa målet. Liksom enligt gällande rätt synas emellertid vissa undantag från denna regel påkallade. Sålunda följer av 10 kap. 18 §, att i tvistemål rätten i allmänhet icke skall självant pröva sin behörighet. I viss utsträckning äga parterna i dylika mål även att träffa överenskommelse rörande forum. Utom i de fall, då rätten på någon av de grunder, som angivas i 17 § nämnda kapitel, är obehörig, skall frågan om rättens behörighet prövas, allenast om svaret gör invändning därom eller uteblivit eller underlåtit att inkomma med svaromål. Svarandens invändning skall för att vinna beaktande framställas inom tid, som angives i 2 § förevarande kapitel. Vidare har i 10 kap. 19 § föreskrivits, att då lägre rätt upptagit tvist, som väckts där, frå-

gan om den lägre rättens behörighet ej må upptagas av högre rätt, med mindre frågan fullföljts dit eller och vissa särskilda obehörighetsgrunder förelegat. Motsvarande regel gäller enligt 19 kap. 10 § i brottmål. Med hänsyn till det anförda har i förevarande paragraf föreskrivits, att regeln om rättens skyldighet att självant beakta rättegångshinder skall gälla, om ej annat är stadgat.

I rättens processledning ligger, att då fråga uppkommer om måls avvisande, rätten kan förordna, att denna fråga skall behandlas särskilt. För handläggning av sådan fråga kan enligt 42 kap. 13 § och 47 kap. 12 § särskilt sammanträde hållas under förberedelsen, och enligt 42 kap. 20 § och 45 kap. 14 § kan för dylikt ändamål utsättas särskild huvudförhandling. Motsvarande regler gälla rörande huvudförhandling i överrätt. När avvisningsfråga uppkommit, kan rätten besluta, att handläggningen av själva saken skall anstå, till dess den förberedande frågan prövats av rätten. Av 49 kap. 11 § följer, att då rätten över dylik fråga meddelat särskilt beslut och part, som anmält missnöje med beslutet, hänvisats att däremot föra särskild talan, handläggningen av själva saken i regel skall vila i avbidan på utgången av partens talan.

2 och 3 §§.

För att rätten skall bliva i tillfälle att, innan den ingår på handläggning av själva saken, pröva frågor om målets avvisande, böra invändningar om rättegångshinder framställas så tidigt som möjligt. I 42 kap. 7 § har därför stadgats, att svaranden i tvistemål bör redan i sitt första svaromål ange de invändningar mot målets upptagande han vill framställa. Såsom framgår av 42 kap. 16 § och 47 kap. 21 § må i tvistemål och sådana brottmål, däri talan föres allenast av målsägande, fråga om målets avvisande prövas under förberedelsen.

Vad angår sådana rättegångshinder, som rätten har att självant beakta, är parts invändning om att hinder föreligger utan rättslig betydelse. Rätten har att oberoende av framställning från part pröva, huruvida hinder förefinnes och, om detta är förhållandet, avvisa målet. Huruvida rätten härvid skall meddela särskilt beslut i avvisningsfrågan, bör bliva beroende av omständigheterna. I 3 § har därför som huvudregel stadgats, att om part gör invändning om rättegångshinder, rätten skall meddela särskilt beslut över invändningen, om dess beskaffenhet fordrar det. I allmänhet torde särskilt beslut komma att meddelas, endast om invändningen godkännes. Har part gjort invändning om rättegångshinder och ogillas invändningen genom särskilt beslut, åligger enligt 49 kap. 3 § och 54 kap. 3 § den som vill föra talan mot beslutet att i viss ordning anmäla missnöje, varvid rätten har att bestämma, om talan mot beslutet skall föras särskilt eller endast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Parts underlåtenhet att anmäla missnöje mot beslutet hindrar icke högre rätt att, om talan fullföljes i huvudsaken, taga hänsyn till rättegångshinder, som den högre rätten skall självant beakta.

En särställning i nu förevarande hänseende intager invändningen om rättens behörighet. Såsom vid 1 § berörts kommer frågan om rättens behörighet i tvistemål vanligen icke under rättens prövning, med mindre svaranden gör

invändning därom. I anslutning till vad för närvarande gäller synes därför böra föreskrivas, att sådan invändning skall framställas inom viss tid, vid äventyr att partens rätt att göra invändningen är förfallen. På grund härav har i 2 § stadgats, att behörighetsinvändning skall göras, då parten första gången skall föra talan i målet. Svarande vid underrätten skall sålunda framställa sin invändning, om förberedelsen är muntlig, vid första inställelsen och, om skriftlig förberedelse tillämpas, i det skriftliga svaromålet. Var han av laga förfall hindrad att då framställa invändningen, må han göra det så snart förfallet upphörde. I dylikt fall kan part vara berättigad att framställa invändningen först i högre rätt.

Har part i rätt tid framställt invändning om domstolens behörighet, bör rätten så snart ske kan meddela särskilt beslut däröver. Om talan mot beslut, varigenom sådan invändning ogillats, gäller vad nyss sagts om beslut över invändning i allmänhet. Grundas invändningen å omständighet, som icke skall beaktas, med mindre part gjort invändning därom, eller som eljest högre rätt ej skall själmant iakttaga, medför enligt 49 kap. 3 § underlåtenhet att anmäla missnöje med beslutet, att parten ej vidare må föra talan däremot. Framställes invändning mot rättens behörighet efter den föreskrivna tiden, har rätten icke någon skyldighet att i anledning av invändningen upptaga behörighetsfrågan till prövning. Åberopar parten sådan omständighet, som rätten har att själmant beakta, kan rätten emellertid på grund av sin allmänna skyldighet att pröva, om rättegångshinder föreligger, upptaga frågan om sin behörighet. Parten kan emellertid icke påkalla särskilt beslut härom.

TREDJE AVDELNINGEN.

Om bevisning.

35 KAP.

Om bevisning i allmänhet.

1 §.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets allmänna grunder bygger reformen av bevisrätten på principen om fri bevisprövning. Detta innebär såväl att någon begränsning ej uppställs i fråga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, som ock att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler. Dessa båda synpunkter ha uttryckts genom föreskriften, att rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra, vad däri är bevisat. Såsom bevis kan sålunda tjäna allt, som förekommit i målet, även om det icke kan inordnas under de i lagen angivna bevismedlen. Regeln om domarens frihet vid bevisvärderingen innebär icke, att han får grunda sitt avgöran-

de på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. Hans övertygelse måste vara objektivt grundad och sålunda stödjas på skäl, som kunna godtagas av andra förståndiga personer. Ej heller får avgörandet grundas å totalintrycket av det föreliggande materialet. Det åligger domaren att för sig själv och även i domskålen klarlägga de olika grunder, på vilka han stöder sin övertygelse. Av den uppställda regeln följer, att domaren vid bevisprövningen är begränsad till det material, som framkommit i rättegången, och sålunda icke får på annat sätt skaffa sig kännedom om relevanta omständigheter. Detta hindrar icke, att han tager hänsyn till omständigheter, som äro allmänt veterliga, eller till erfarenhetssatser, som äro kända för honom. I den mån dessa erfarenhetssatser falla utom området för allmän bildning och livserfarenhet, bör domaren icke lita endast på sin egen sakkunskap.

Till stadgandet om fri bevisprövning har fogats en erinran, att särskilda regler gälla om vissa slag av bevis. Sådana regler givas t. ex. i 3 § om verkan av erkännande och i 33 kap. 25 § om bevisvärdet av visst intyg rörande delgivning. Genom den uppställda huvudregeln göres icke ändring i de föreskrifter, som gälla rörande iakttagande av viss form för särskilda rättshandlingar, t. ex. för upprättande av testamente eller köp av fast egendom, eller därom att i särskilda fall endast visst slag av bevisning är tillåtet, t. ex. angående utarrenderad egendoms skick vid till- eller avträde. Ej heller göres inskränkning i de bevispresumtioner, som uppställas i olika lagar.

Processkommissionen förordade i sitt betänkande en bestämmelse, att om avgörandet i tvistemål berodde på huruvida en brottslig gärning förövats, dom, varigenom tilltalad fällts till ansvar för gärningen, skulle äga bindande verkan mot honom i tvistemålet. Såsom skäl för detta stadgande anfördes, att därigenom undginges ett upprepande av bevisningen och förebyggdes, att med varandra oförenliga domar meddelades i de båda målen. Då straffprocessen avsåge att skapa alla garantier för ett materiellt riktigt avgörande, borde det ej vara ur rättssäkerhetens synpunkt äventyrligt att lägga straffdomens prövning, varigenom den tilltalade ansetts ha begått handlingen, till grund för avgörandet i det civila målet. Emellertid kan det ifrågasättas, huruvida en dylik allmän regel är lämplig. Särskilt då åtalet avsett en obetydlig förseelse och den tilltalade erkänt gärningen, är det obilligt, att avgörandet i brottmålet skall vara bindande för honom, då talan sedermera väckes om ett stort skadestånd. I dylika fall erbjuder straffprocessen ej alltid erforderlig garanti för ett riktigt avgörande. Dessa garantier bliva än svagare, därest man i vissa fall tillåter, att dom i brottmål meddelas utan hinder av den tilltalades utevaro. Svårigheter uppstå även för det fall, att tilltalad, som fällts till ansvar, avlider, innan domen vunnit laga kraft. Om i sådant fall straffdomen är avgörande för frågan, huruvida gärningen förövats, synes rätt att överklaga domen böra tillerkännas den tilltalades rättsinnehavare, oberoende av om de till honom stå i sådant förhållande, som avses i 21 kap. 1 § andra stycket, och på grund därav ha rätt att föra talan. I Norge, där en motsvarande bestämmelse gällde enligt Lov om rettergangsmaaten for tvistemaal, § 186, upphävdes densamma genom lag den 21 juni 1935. Härvid framhölls bland annat, att stad-

gandet i praxis vållat stora tolkningssvårigheter särskilt sedan automobil mål blivit så vanliga. Skulle bestämmelsen, vilket antagligen vore det riktiga, äga tillämpning, endast då för det civila anspråkets berättigande krävdes, att ett förhållande vore straffbart, ansågs den äga liten betydelse. Under förarbetena till den gällande tyska civilprocessordningen övertogs upptagande av en dylik föreskrift, som redan gällde i vissa tyska delstater. Föreskriften ansågs emellertid icke lämplig och kom därför ej att inflyta i lagen. Med hänsyn till det anförda har någon bestämmelse ej upptagits i förslaget. Härav torde följä, att straffdomens verkan i tvistemålet skall bedömas enligt reglerna om fri bevisprövning. Tydligt är, att en fällande dom liksom en dom, varigenom ansvarstalan ogillats, kan av domaren anses som tillräckligt bevis angående de omständigheter, som prövats i domen. Härigenom erhålles i regel samma resultat, som om man, såsom skett i svensk praxis,¹ tillerkänner straffdomen bindande verkan. Att för det fall, då fråga om ansvar och fråga om enskilt anspråk prövas i en rättegång, avgörandet i ansvarsfrågan är bindande vid prövningen av det enskilda anspråket, framgår av 29 kap. 6 §.

I 17 kap. 33 § R. B. givas vissa allmänna regler om bevisbördans fördelning. Någon motsvarighet härtill har ej upptagits i förslaget. Ett dylikt stadgande måste erhålla en så allmän avfattning, att det icke kan giva någon ledning i det enskilda fallet, och är därför av ringa praktiskt värde. Att mera fullständigt reglera bevisbördans fördelning torde vara uteslutet. En sådan reglering förutsätter ett noggrant ingående på de privaträttsliga förhållanden, som kunna utgöra föremål för rättegång, och de olika lägen, som kunna föreligga i uppkomna tvister. I en rättegångsordning byggd på fri bevisprövning har för övrigt frågan om bevisbördan mindre betydelse än i ett system, som bibehåller den legala bevisteorien. Vad brottmålen angår följer av förfarandets allmänna läggning, att det i regel ankommer på åklagaren eller målsäganden att bevisa samtliga de omständigheter, vilka måste föreligga för att den tilltalade skall kunna fällas till ansvar.

2 §.

Den i paragrafen intagna föreskriften, att notorisk omständighet icke behöves bevisas, gäller såväl fakta som erfarenhetsatser. Såsom notorisk har betecknats omständighet, som är allmänt veterlig. I viss omfattning bör med notoriska omständigheter jämföras vad domaren under sin ämbetsutövning omedelbart iakttagit.

Bestämmelsen, att bevis ej erfordras om vad lag stadgar, hindrar icke, att parterna förebringa bevisning om tolkningen av gällande lag eller om förefintligheten av sedvanerätt. Denna bevisning är dock endast vägledande, och domaren äger även ur andra källor skaffa sig kunskap om lagens innebörd. Vad angår utländsk lag är domaren visserligen icke skyldig att ha kunskap om dess innehåll, men han äger å andra sidan begagna den kannedom därom han kan äga. Av reglerna för processledningen följer emellertid, att parterna

¹ Se N. J. A. 1906:515; 1908 not B 325; 1916:594; 1917:583; 1936:744.

böra erhålla tillfälle att uttala sig rörande den främmande lagens innehåll. Om rätten icke äger kännedom om utländsk rätt, som skall tillämpas, äger den anmana part att förebringa bevisning därom. En sådan anmaning behöver icke innebära, att rätten tagit ställning till frågan, huruvida partens underlåtenhet att förebringa bevis skall medföra, att hans talan ogillas. Stadgebandet äger sin motsvarighet i 87 § växellagen, 65 § checklagen, 6 kap. 4 § lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap samt 3 § lagen den 1 juni 1912 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar.

3 §.

I förslaget avses med erkännande parts vidgående av att en för honom ofördelaktig faktisk omständighet föreligger. Erkännande bör skiljas från medgivande, vilket avser ett godkännande av motpartens anspråk och icke behandlas inom bevisrätten. Genom den uppställda regeln, att parts erkännande i sak, varom förlikning är tillåten, gäller mot honom, har uttalats, att erkännandet gör bevisning rörande den erkända omständigheten överflödigt. Detta gäller dock endast omständighet av betydelse för förhållande, varöver parten äger förfoga, och sålunda icke t. ex. processförutsättningarna, även om själva målet är av dispositiv art. Det torde ligga i sakens natur, att rätten, om den finner uppenbart, att erkännande är oriktigt, kan lämna detsamma utan avseende. Rätten är icke skyldig att grunda sitt avgörande på uppenbart felaktiga förutsättningar. Den i förslaget angivna verkan av erkännandet avser endast ett erkännande i rättegången. Betydelsen av ett erkännande utom rätta eller i annan process får enligt reglerna om fri bevisprövning bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. I förslaget har ej tagits ställning till frågan, när ett erkännande skall anses föreligga. En föreskrift, att omständighet, som icke bestritts, i regel skall anses som erkänd, skulle i många fall, då partens uppmärksamhet ej varit riktad på motpartens påstående, komma att leda till sakligt oriktiga resultat och skulle dessutom antagligen föranleda parterna att generellt bestrida vad motparten anfört. Rätten bör äga att fritt pröva, när en underlåtenhet att bestrida kan anses innebära ett erkännande. Av 4 § följer, att underlåtenhet att besvara framställd fråga kan tilläggas samma verkan som erkännande. Med hänsyn till regeln om erkännandets verkan har funnits lämpligt, att i lagen angives, att om erkännande återkallas, dess verkan är att bedöma med hänsyn till skälen för återkallelse och övriga omständigheter i målet. I enlighet härmed har rätten att vid återkallelse pröva, huruvida den erkända omständigheten är för handen, varvid erkännandet kan anses som tillfyllestgörande bevis.

Vad nu sagts äger icke tillämpning beträffande den tilltalades erkännande i brottmål. I dylika mål har erkännandet ej annan betydelse än andra upplysningskällor, och domaren har sålunda att pröva erkännandets sanning. Det är uppenbart, att i mål om grovt brott, där kravet på fullständig utredning gör sig starkt gällande, den tilltalades erkännande icke kan läggas till grund för domen, med mindre det styrkes av andra omständigheter. I mål rörande mindre brott

kan erkännande däremot anses utgöra tillräcklig bevisning. Beträffande vissa indispositiva tvistemål är i gällande lagar föreskrivet, att erkännande icke må gälla, såvida det ej styrkes av annan bevisning. I dessa bestämmelser göres ej ändring genom stadgandet, att rätten skall med hänsyn till omständigheterna pröva erkännandets verkan.

4 §.

Bestämmelsen, att om part underlåter att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara framställd fråga, rätten äger med hänsyn till allt, som förekommit i målet, pröva bevisverkan av partens förhållande, innebär i första hand en tillämpning av regeln om fri bevisprövning. Av stadgandet följer emellertid även, att partens underlåtenhet icke utan vidare skall anses som ett erkännande av den omständighet, varom är fråga, eller alltid skall tolkas på det för parten mest oförmånliga sättet. För regeln tillämpning fordras, att rätten förelagt parten att infinna sig eller att eljest fullgöra något av betydelse för utredningen, t. ex. att yttra sig under sanningsförsäkran, att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning. Bevisverkan av partens uraktlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse är beroende på omständigheterna i det föreliggande fallet. Särskilt då part vägrar att avgiva utsaga under sanningsförsäkran rörande omständighet, som han måste känna till, eller då han trots upprepade viten underlåter att infinna sig, kan hans tredska tolkas som ett starkt bevis mot honom. Den uppställda regeln är av stor betydelse, då svaranden helt uteblir i mål, däri tredskodom icke kan meddelas och domstolen således har att giva en på materiell prövning grundad dom, liksom ock vid svarandens utevaro i högre rätt. Parts underlåtenhet att infinna sig personligen, ehuru föreläggande därom meddelats honom, måste tillmätas större betydelse i bevishänseende än hans utevaro, då dylikt föreläggande ej givits.

Paragrafens bestämmelser ha, som framgår av det anförda, betydelse även i indispositiva tvistemål. Med hänsyn till domstolens skyldighet att i dylika mål sörja för fullständig utredning kan emellertid parts tredska icke i och för sig anses som fullt bevis, och domstolen måste över huvud iakttaga större försiktighet, då den tillerkänner bevisverkan åt parts förhållande i rättegången.

Viss tvekan kan råda, huruvida den nu ifrågavarande regeln bör gälla även den tilltalade i brottmål. I dessa mål åligger bevisskyldigheten i allmänhet helt åklagaren eller målsäganden, och den tilltalades underlåtenhet att medverka till utredningen bör icke läggas honom till last. Processkommissionen hade icke heller i sitt förslag upptagit någon bestämmelse av detta innehåll för straffprocessens del. Emellertid kan man icke bortse från att den tilltalades förhållande i rättegången, särskilt hans underlåtenhet att besvara framställda frågor, måste tillmätas betydelse i bevishänseende. Detta följer redan av den i 1 § uttalade principen om fri bevisprövning. Med hänsyn härtill har något undantag icke ansetts erforderligt för brottmålen. I dessa

mål måste emellertid bestämmelsen erhålla en i viss mån annan tillämpning och rätten endast med stor varsamhet tolka den tilltalades tredska som bevis mot honom. Sålunda kan i mål om grövre brott hans utevaro icke i och för sig tilläggas någon egentlig bevisverkan.

Att partens underlåtenhet att infinna sig eller eljest fullgöra rättens föreläggande medför jämväl annan processuell verkan än den som angives i förevarande paragraf, framgår av bestämmelserna om parts utevaro med flera stadganden.

5 §.

Tillämpning av stadgandet kan förekomma såväl då med hänsyn till skadans natur utredning angående skadans omfattning icke kan förebringas, som ock då omfattningen väl kan utredas men på grund av omständigheterna bevisning rörande skadans värdering ej kan föras eller skulle vara förenad med alltför stora svårigheter. Genom bestämmelsen befrias icke parten från skyldigheten att förebringa den utredning, som skäligen kan åstadkommas. Regeln gäller även vid bestämmande av skadans belopp i det fall, att ersättningsskyldigheten sedan skall jämkas.

6 §.

Av förhandlingsprincipen i tvistemål och grunderna för det ackusatoriska förfarandet i brottmål följer, att parterna skola sörja för bevisningen i målet. Vid sidan härav bör emellertid rätten ha befogenhet att i viss utsträckning fullständiga bevisningen. Enligt de härom upptagna föreskrifterna, vilka överensstämma i huvudsak med vad som måste anses vara gällande rätt, har domstolens befogenhet bestämts olika för skilda slag av mål. I tvistemål, vari förlikning icke är tillåten, så ock i mål om brott, som hör under allmänt åtal, leder hänsynen till det allmänna intresset av utredningens fullständighet till att rätten äger inskaffa all den bevisning, som finnes erforderlig. För vissa slag av indispositiva tvistemål är särskilt föreskrivet, att rätten har att sörja för fullständig utredning. Vad nu sagts om mål rörande brott, som hör under allmänt åtal gäller även i det fall, att i sådant mål målsäganden på grund av sin subsidiära åtalsrätt för talan. Rättens befogenhet att anskaffa bevisning i brottmål gäller endast ansvarsfrågan. Såvitt målet angår enskilt anspråk på grund av brottet, gäller beträffande bevisningen detsamma som för dispositiva tvistemål. I sådana tvistemål liksom i brottmål, som må åtalas allenast av målsäganden, kan rätten visserligen förordna om syn eller anlitande av sakkunnig och i tvistemål besluta om parts hörande under sanningsförsäkran. Härei ligger även befogenhet att förordna, att föremål skall tillhandahållas för syn eller besiktning. Däremot kan rätten ej föranstalta om annan bevisning. Rätten äger sålunda ej självmant höra vittne eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis. Detta hindrar icke, att rätten bör tillse, att den bevisning, som åberopas av parterna, utnyttjas på bästa möjliga sätt. På grund härav kan rätten förordna, att vittne, som förut hörts på parts begäran, skall höras ånyo eller, då part företer skriftligt bevis, som innehas av

honom, allenast i avskrift, förelägga honom att förete huvudskriften. Däremot må rätten icke, om bevis upptagits utom huvudförhandling eller vid en huvudförhandling, som ej får läggas till grund för domen, förordna om ny bevisupptagning, med mindre parten vid huvudförhandlingen eller den senare huvudförhandlingen åberopar beviset.

Den sålunda stadgade inskränkningen i rättens befogenhet att i mål, vari förlikning är tillåten, fullständiga bevisningen avser allenast fråga, som är underkastad parternas föfoganderätt. Erfordras bevisning rörande fråga, varom parterna ej äga dispositionsfrihet, t. ex. för avgörande av huruvida rättgångshinder föreligger, som rätten skall själmant beakta, äger rätten ock själmant föranstalta om bevisning, även om parterna äga ingå förlikning om själva saken.

Vad nu sagts gäller även beträffande högre rätt. Denna kan sålunda enligt de i paragrafen givna reglerna fullständiga bevisningen och därvid även förordna om förnyat upptagande av bevisning, som åberopats vid lägre rätt. Beträffande förnyat upptagande av muntlig bevisning i högre rätt hänvisas till vad anföres vid 13 §.

7 §.

I rättens plikt att tillse, att i målet ej indrages något, som ej är av betydelse, ligger jämväl befogenhet att avvisa bevisning rörande omständighet, som ej kan inverka på målets utgång. Bestämmelse härom har intagits i förevarande paragraf. Tillika har uttalats, att rätten kan vägra att upptaga bevis, som den finner betydelselöst antingen därför att den omständighet, som skulle bevisas, redan är ostridig eller styrkt, eller därför att det förmenta beviset uppenbart saknar förmåga att påverka rättens övertygelse rörande nämnda omständighet. Befogenhet har även tillagts rätten att avvisa erbjudet bevis, om den finner, att bevisning angående den omständighet, som är i fråga, kan med avsevärt ringare besvär eller kostnad föras på annat sätt. Härvid förutsättes, att lika god bevisverkan kan erhållas genom detta andra bevis. Tydligt är, att då i lag föreskrives, att rörande viss omständighet endast särskilt slag av bevis är tillåtet, rätten skall hindra parterna att förebringa annan bevisning.

För ett ändamålsenligt ordnande av huvudförhandlingen är nödvändigt, att rätten vid förberedelsen gör sig noggrant underrättad om vilka bevismedel parterna vilja åberopa och vilka omständigheter de vilja styrka med varje bevis samt med ledning härav avgör, huruvida bevisningen skall tillåtas. Vidare måste beaktas, att part icke bör för förebringande av ytterligare bevisning erhålla uppskov med påbörjad huvudförhandling, med mindre han gör sannolikt, att sådan bevisning står till buds och är av verklig betydelse i målet. Parten måste även klarlägga, varför han ej tidigare uppgivit beviset. Åberopar part bevis, som han ej anmält före huvudförhandlingens början, kan rätten nämligen enligt 43 kap. 10 § avvisa bevisningen, om det kan antagas, att hans underlåtenhet att tidigare uppge beviset skett i syfte att förhåla rättegången eller att överrumpla motparten.

I vissa utländska lagar har stadgats inskränkning i rätten att förebringa bevisning rörande parts eller vittnes trovärdighet i allmänhet eller hans medborgerliga anseende. En dylik bestämmelse, som i viss mån strider mot principen om fri bevisföring, har icke upptagits i förslaget. Av regeln, att rätten äger avvisa bevis rörande omständighet, som saknar betydelse i målet, följer, att rätten kan vägra att upptaga bevisning, som förebringas i chikanöst syfte.

8 §.

Grundsatsen om rättegångens omedelbarhet innebär bland annat, att bevisningen skall upptagas vid huvudförhandling inför den dömande rätten. Detta gäller dock, endast om den fråga, som bevisningen angår, handlägges vid huvudförhandlingen. Erfordras bevisning för prövning av fråga, som skall avgöras vid förberedelsen, t. ex. angående målets avvisande eller skyldighet att tillhandahålla skriftligt bevis, skall bevisningen upptagas under förberedelsen, även om sedermera huvudförhandling hålles i själva saken. Äger huvudförhandling rum, bör endast i särskilda fall bevis kunna upptagas utom förhandlingen. Detta kan ske vid samma rätt eller vid annan domstol, och förutsättningarna härför angivas i kapitlen om de särskilda bevismedlen. Det ligger i sakens natur, att i brottmål bevisupptagning utom huvudförhandlingen endast undantagsvis bör äga rum. Regeln om bevisomedelbarhet bör i princip gälla även i högre rätt. Åberopas vittne eller skriftligt bevis, skall sålunda i allmänhet vittnet höras eller det skriftliga beviset förebringas vid huvudförhandling i den högre rätten. På grund av de föreskrifter, som givits angående rättegången i högsta domstolen, torde emellertid bevisupptagning i denna instans endast sällan komma i fråga.

Om förebringande ånyo i högre rätt av muntlig bevisning, som upptagits vid lägre rätt, och om hållande av syn i högre rätt, då sådan bevisning förekommit i lägre rätt, givas särskilda bestämmelser i 13 §.

I de fall, då huvudförhandling ej hålles eller då dylik förhandling visserligen äger rum men bevisning skall upptagas i fråga, som prövas utom huvudförhandlingen, äger bevisomedelbarheten icke samma betydelse. I dessa fall kan bevisningen upptagas på lämpligaste sätt inför samma rätt eller vid annan domstol. Förekommer bevisning i fråga, som skall prövas under förberedelsen, bör bevisupptagningen i allmänhet ske vid förberedelsesammanträde. Bevisning för prövning av fråga om användande av tvångsmedel under förundersökningen bör upptagas vid den förhandling, som i regel skall äga rum, innan dylikt beslut meddelas. Då hovrätten avgör mål utan huvudförhandling, kan bevisupptagning ske antingen vid förhandling, som avses i 50 kap. 12 § eller 51 kap. 12 §, eller ock vid underrätt.

9 §.

Bestämmelserna i denna paragraf äro gemensamma för bevisupptagning utom huvudförhandling, vare sig denna sker vid processdomstolen eller vid annan rätt. I sistnämnda fall skola kallelser till förrättningen utfärdas av den domstol, som har att upptaga bevisningen. Att i brottmål offentlig försvarare

och av den misstänkte utsedd försvarare, som uppgivits för rätten, skola kallas till bevisupptagningen, framgår av 21 kap. 9 §. Förevarande stadgande avser endast det fall, att bevisupptagning skall ske vid särskild, för detta ändamål utsatt förhandling. Upptages under förberedelseförhandling eller förhandling rörande användande av tvångsmedel bevis i fråga, som då skall prövas, gälla de för sådan förhandling givna föreskrifterna.

10 och 11 §§.

Dessa paragrafer reglerar förfarandet vid bevisupptagning inför annan domstol än processdomstolen. Av allmänna regler torde följa, att domstolarna äro skyldiga att på anmodan upptaga bevisning i mål, som är anhängigt vid annan domstol. Det synes lämpligt, att processdomstolen själv hos den andra domstolen gör framställning om bevisupptagning. För att den domstol, som har att upptaga bevisningen, skall kunna fullgöra sin uppgift bör den erhålla en redogörelse för målet och de omständigheter, som skola styrkas genom beviset. Domstolen har vid förrättningen samma befogenheter som processdomstolen. Den skall sålunda utsätta tid och plats för bevisupptagningen och utfärda erforderliga kallelser. Den äger använda tvångsmedel mot vittne, pröva framställning om befrielse från skyldigheten att vittna, tillerkänna vittne ersättning m. m. Däremot kan domstolen icke pröva, huruvida den omständighet, varom bevisning påkallats, är av betydelse i målet eller om beviset är av beskaffenhet att böra tillåtas. Får beslut, som meddelas av bevisdomstolen, särskilt överklagas, t. ex. beslut om vittnesersättning, skall talan föras i den hovrätt, under vilken bevisdomstolen lyder. Anses parts närvaro erforderlig vid bevisupptagningen, äger rätten enligt 9 kap. 7 § förelägga parten vite. Parts utevaro bör emellertid i regel icke få utgöra hinder för förrättningen.

Till målets beredande hör, att då protokoll över bevisupptagningen inkommit till processdomstolen, parterna erhålla tillfälle att taga del därav.

12 §.

Enligt lagen den 6 mars 1899 om vittnesförhör vid utländsk domstol kan i tvistemål, som är anhängigt vid svensk rätt, vittne höras vid domstol i annat land. Däremot avser lagen icke annan bevisupptagning i utlandet. Anledningen härtill är, enligt vad vid lagens förarbeten uttalades, att den rättighet, som enligt den till grund för lagstiftningen liggande konventionen tillkommer domstol att hos domstol i annan stat påfordra vidtagande av varje slags åtgärd, som kan tjäna till utredning i en anhängig rättstvist eller eljest hör till dess handläggning, med hänsyn till vår rättegångsordnings grundsatser för det dåvarande ej lämpligen kunde i hela sin omfattning tagas i anspråk från svensk sida. Härmed torde ha avsetts, att parts ed enligt svensk rätt bör avläggas vid processdomstolen. Då enligt föreliggande förslag den normerade partseden ersatts av parts hörande under sanningsförsäkran och sådant hörande kan äga rum även inför annan domstol än processdomstolen,

kan ifrågasättas, huruvida icke 1899 års lag bör utsträckas även till annan bevisupptagning än vittnesförhör.

13 §.

Har bevis upptagits utom huvudförhandlingen, skall beviset ånyo upptagas vid denna, om det hinder, som föranlett den särskilda bevisupptagningen, bortfallit och det finnes vara av betydelse, att rätten får omedelbart taga del av beviset. På grund av hänvisningar i 23 kap. 15 §, 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § gäller detta stadgande, även då bevis upptagits under förundersökningen i brottmål liksom då huvudförhandling inställts men rätten dock upptagit viss bevisning. Om förebringande av bevisning, då ny huvudförhandling hålles, stadgas i 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 §.

Regeln, att bevisningen bör upptagas omedelbart av den dömande rätten, bör i princip gälla, även då i högre rätt åberopas bevisning, som upptagits vid lägre rätt. I vissa främmande länder är även rättsmedelsförfarandet så anordnat, att målet i högre rätt upptages till helt ny förhandling och därvid all bevisning framlägges ånyo. Vad angår skriftliga bevis möter i regel ingen svårighet att ånyo förebringa dem i den högre rätten. Att ånyo upptaga muntlig bevisning är däremot ofta förenat med betydande olägenheter. Såsom riksdagen förordat har därför i förslaget intagits bestämmelse, att muntlig bevisning icke alltid behöver upptagas ånyo i högre rätt. Bevisupptagningen kan i vissa fall ersättas med föredragning av protokollet från lägre rätt. Detta gäller, vare sig beviset i underrätten upptagits vid huvudförhandlingen eller annorledes. Om överrätten emellertid med hänsyn till bevisningens art eller därför att ny bevisning åberopas eller av annan anledning finner önskvärdt, att bevisningen ånyo upptages omedelbart, bör den äga förordna här om. Likaså bör part, som anser, att protokollet icke riktigt eller fullständigt återger avgivna utsagor eller att bevisningens värde icke kan bedömas enbart med ledning av protokollet, kunna fordra, att ny bevisupptagning skall ske. Härvid bör emellertid rätten ha en viss prövningsbefogenhet och sålunda kunna avslå partens begäran, om den finner, att ny bevisupptagning skulle vara utan betydelse. Det är tydligt, att den högre rätten i mål om grova brott, där den tilltalade förnekar gärningen, eller eljest i mål, där avgörandet i stor utsträckning beror av bevisningen, måste i större omfattning än eljest föranstalta om ny bevisupptagning. Att hovrätt i fall, då avgörandet beror av tilltron till den vid underrätten förebragta bevisningen, i allmänhet icke kan utan att ånyo upptaga densamma göra ändring i underrättens dom, framgår av 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 §. Vad nu sagts om muntlig bevisning synes böra äga motsvarande tillämpning beträffande syn å stället, ehuru här icke är fråga om ett nytt upptagande av samma bevis utan om ett nytt bevis, som träder i stället för ett annat.

Frågan om återupptagande av muntlig bevisning erbjuder särskild svårighet, såvitt angår rättegången i högsta domstolen. Ett upprepande av bevisningen i högsta instans är i regel förenat med avsevärda kostnader för parterna och besvär för dem som skola höras. Hänsyn till högsta domstolens tid

medför, att sådan bevisupptagning såvitt möjligt bör undvikas. I regel är också en upprepad bevisning sämre än den som kan förebringas i lägre instans. Längre tid har förflutit, sedan vittnen och parter gjort sina iakttagelser, handläggningen och framför allt de lägre domstolarnas avgöranden kunna ha påverkat deras minne av vad de iakttagit, och betydelsefulla vittnen kanske ej längre kunna höras. Med hänsyn härtill har i förevarande paragraf intagits bestämmelse, att muntligt bevis i allmänhet icke må upptagas ånyo i högsta domstolen. Om det föreligger stark anledning till antagande, att bevisets värde är annat än hovrätten funnit och att ett förnyat upptagande av det samma skulle föranleda, att målet erhöles annan utgång, bör emellertid högsta domstolen kunna förordna, att beviset skall upptagas ånyo i högsta domstolen. En följd av den angivna begränsningen är, att inskränkning bör ske i högsta domstolens befattning med bevisfrågor. Sålunda föreskrives i 55 kap. 14 §, att part i tvistemål ej må i högsta domstolen åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, med mindre han gör sannolikt, att han icke kunnat åberopa beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Och i 15 § samma kapitel stadgas, att då muntligt bevis upptagits vid lägre rätt och avgörandet beror av tilltron till denna bevisning, högsta domstolen i allmänhet icke må göra ändring i hovrättens dom, med mindre synnerliga skäl föreligga, att bevisningens värde är annat än hovrätten antagit. Då parterna i tvistemål ha rättighet och, om högsta domstolen finner det erforderligt, även skyldighet att infinna sig personligen vid huvudförhandling i högsta domstolen, möter icke hinder mot att parterna höras vid förhandlingen. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas, huruvida icke mindre stränga bestämmelser borde uppställas för parts hörande under sanningsförsäkran. En sådan ordning skulle emellertid rubba likställigheten mellan parterna. Part, som ville åberopa förhör med sig själv under sanningsförsäkran, skulle komma i bättre läge än motparten, om denne rörande samma omständighet endast hade vittnesbevisning.

Som redan antytts bör bevis, som icke upptages omedelbart, förebringas genom föredragning av protokollet över bevisupptagningen. Detta gäller både då bevis upptagits utom huvudförhandlingen och då bevis, som upptagits i lägre rätt, åberopas i högre instans. I regel torde protokollet lämpligast föredragas av den part, som åberopat beviset, eller, då målet handlägges i hans utevaro, genom rättens försorg av någon ledamot eller vid rätten anställd tjänsteman. Har rätten självant förordnat om bevisupptagningen, torde vara lämpligt, att rätten själv ombesörjer föredragningen. Vad angår brottmål i högre rätt har i 51 kap. 17 § och 55 kap. 16 § föreskrivits, att den vid lägre rätt förebragta bevisningen skall framläggas genom rättens försorg.

14 §.

Principen om bevisningens omedelbarhet medför, att då såsom upplysningskälla användes någons kunskap rörande omständighet av betydelse i rättegången, denna kunskap skall framläggas för rätten genom hans personliga

hörande. Detta bör icke kunna ersättas genom en av honom själv eller annan utom rätta gjord skriftlig uppteckning av vad han har sig bekant. I den nuvarande processen förekomma, särskilt i överrätterna, i stor utsträckning skriftliga attester, avgivna direkt för den pågående rättegången. Det torde vara allmänt erkänt, att dessa ej sällan äro mycket otillförlitliga och därför ha ringa bevisvärde. Med hänsyn härtill synes det lämpligt att föreskriva, att skriftligt vittnesintyg, som utfärdats i anledning av rättegången, i regel icke får åberopas som bevis. Detsamma bör gälla om polisförhørsprotokoll eller annan sådan uppteckning av vad part, vittne eller annan anfört utom rätta. Av stadgandets avfattning framgår, att det ej avser sådana handlingar som brev, kvitton, kontoutdrag eller andra intyg, som ej utfärdats för att tjäna till bevis i rättegången, och ej heller sakkunnigutlåtanden eller parternas i rättegångsskrifter gjorda förklaringar. Bestämmelsen hindrar sålunda icke, att skriftligt utlåtande av sakkunnig åberopas såsom bevis eller att, då huvudförhandling hålles i parts utevaro, rätten ur partens skriftliga inlagor framlägger vad parten anfört. Ej heller avser förbudet rättens protokoll, vare sig dessa härröra från förberedelse eller bevisupptagning utom huvudförhandlingen eller från annan handläggning.

Det nu angivna förbudet mot användande av skriftlig uppteckning eller skriftligt intyg kan icke göras ovillkorligt. I vissa fall är i rättegångsbalken medgivet, att skriftlig uppteckning må begagnas såsom bevis. Sålunda kan enligt 46 kap. 6 § femte stycket, då huvudförhandling hålles, ehuru målsäganden eller den tilltalade icke är tillstädes, ur protokollet från förundersökningen framläggas vad den uteblivne anfört. Av 12 § i förevarande kapitel följer även, att uppteckning från bevisupptagning i utlandet må användas såsom bevis. Rätten synes även böra ha möjlighet att tillåta användande av uppteckning eller intyg, då särskilda omständigheter föranleda därtill. Sådana omständigheter äro t. ex. att intygsgivaren är död eller svårighet möter för hans inställelse vid rätten, att genom hans hörande rättegången skulle onödigt fördyras eller att parterna vitsorda uppteckningens riktighet. I enlighet härmed har ett undantag fogats till regeln. Undantag har vidare gjorts för intyg, som utfärdats på grund av allmän tjänst eller allmänt uppdrag, t. ex. prästbevis, läkarintyg eller intyg av stämningsman.

Om part vill till bevis åberopa uppteckning eller intyg, varom nu är fråga, torde i allmänhet vid målets beredande kunna klarläggas, om det kan tillåtas eller om ett inkallande av den hörde eller intygsgivaren är erforderligt.

Bestämmelserna i förevarande paragraf avse endast det fall, att skriftlig utsaga åberopas såsom bevis utan att den som avgivit utsagan höres i målet. Om och i vad mån skriftlig uppteckning eller skriftligt intyg må användas vid förhör med honom, regleras i andra lagrum. Föreskrifter härom givas beträffande målsäganden och den tilltalade i 46 kap. 6 § fjärde stycket, beträffande vittnen i 36 kap. 16 § och beträffande part, som höres under sanningsförsäkran, i 37 kap. 5 §.

36 KAP.

Om vittne.

1 §.

Av principen om fri bevisprövning följer, att de nuvarande vittnesjäven skola försvinna. Detta borde strängt taget medföra, att envar, som har sig något bekant i målet, skulle kunna höras som vittne. Emellertid har man icke ansett sig böra giva principen en så vidsträckt tillämpning. Med den ställning i rättegången, som enligt förslaget tillkommer den tilltalade, är icke förenligt, att han förpliktas att vittna i målet. Vad angår parterna i tvistemål kan visserligen av dem krävas, att de i stor utsträckning skola medverka till utredningen, men det synes obilligt att mot dem använda samma stränga medel för sanningspliktens utkrävande, som ansetts böra tillämpas mot vittne. För hörande av part i tvistemål har därför valts en annan form, som bättre svarar mot hans ställning i rättegången. Ej heller torde målsäganden böra höras som vittne i målet, vare sig han för talan eller icke. Målsäganden framstår som den tilltalades naturliga motpart, och då man icke vill, att den tilltalade skall höras såsom vittne, skulle det vara oegentligt att låta målsäganden avlägga vittnesmål. Därest man tilläte honom att avgiva sin berättelse under den garanti för trovärdighet, som följer med vittnesmålet, skulle han i förhållande till den tilltalade få en alltför gynnad ställning. Särskilt skulle detta framträda, då målsäganden är part i målet. I enlighet med vad nu anförts har i denna paragraf såsom undantag från regeln, att envar kan höras som vittne, föreskrivits, att vittnesmål icke kan avläggas av part eller av målsäganden, även om denne icke för talan i målet. Enligt 11 kap. 5 § kan part, som ej själv äger föra sin talan, vara skyldig att infinna sig personligen. För hans hörande gälla då reglerna om part och ej om vittne.

Vad nu sagts om part bör gälla även legal ställföreträdare för part, såsom förmyndare eller styrelseledamot i bolag. Ställföreträdaren kan sålunda icke höras som vittne men kan i tvistemål i likhet med part höras under sanningsförsäkran. Detta gäller även, då flera ställföreträdare finnas men endast en av dem utför partens talan i målet; ej heller de övriga kunna då höras som vittnen. Då intervenient i allmänhet ej är att anse som part, kan han, bortsett från de fall, då han enligt 14 kap. 11 § andra stycket har ställning av part i rättegången, höras som vittne.

2 §.

Bestämmelsen i denna paragraf utgår från grundsatsen, att domaren vid prövning av ett mål icke får använda den kunskap rörande faktiska omständigheter av betydelse i målet, som han kan ha förvärvat utanför sin ämbetsutövning. För att denna hans kunskap skall kunna beaktas av rätten bör domaren såsom vittne meddela, vad han har sig bekant. Det överlämnas åt do-

maren själv att under sitt domaransvar avgöra, huruvida han vet något, varom han bör vittna. Prövningsrätt härutinnan tillkommer sålunda icke rätten.

Av stadgandet i 4 kap. 13 § 8 följer, att den som vittnat i målet icke kan vara domare däri.

3 §.

Då vittnesjäven försvinna, kommer hinder ej längre att möta mot att parternas nära anförvanter höras som vittnen. Att ålägga parts närmaste släktingar en ovillkorlig skyldighet att vittna skulle emellertid i många fall innebära en obillig hårdhet. För vittnet skulle ej sällan uppstå en svår motsättning mellan plikten att hålla sig till sanningen och den helt naturliga benägenheten att hjälpa en nära anförvant. Vittnet skulle också, därest hans uppgifter vore till fördel för släktingen, lätt ådraga sig misstanke att ha avgivit falsk utsaga. Med hänsyn härtill bör, såsom ock riksdagen framhållit, parts närmaste släktingar icke kunna mot sitt bestridande förpliktas att avlägga vittnesmål. För vilka personer detta undantag från vittnesplikten bör göras, kan vara föremål för olika meningar. Det synes emellertid lämpligt att i huvudsak anknyta till den i 3 kap. 11 § strafflagen gjorda uppräknningen av de anförvanter, som icke kunna fällas till ansvar för viss form av efterföljande delaktighet. Regeln gäller endast släkting till part och sålunda icke släkting till målsäganden, om denne ej för talan i rättegången.

Med hänsyn till det starka allmänna intresset av fullständig utredning i mål angående grova brott kan det ifrågasättas, huruvida det nu berörda undantaget från skyldigheten att vittna bör gälla även i dessa mål. Ett stöd för uppfattningen, att i mål om grovt brott även släkting bör vara skyldig att vittna, utgör stadgandet i 17 kap. 9 § R.B., enligt vilket domaren kan utan ed höra föräldrar och barn, äkta makar eller syskon mot varandra, där saken angår dråp eller mord, varom eljest all upplysning saknas. Att i dessa fall stadga skyldighet för släktingar att vittna synes emellertid icke lämpligt. I dessa mål framträder särskilt starkt den konflikt mellan skyldigheten att tala sanning och önskan att skydda närstående, som föranlett undantaget från vittnesplikten. Då det icke torde komma i fråga att höra den tilltalades släktingar under ed, skulle antagligen vittnesplikten bliva av ringa betydelse. Ej heller enligt nu gällande rätt torde för övrigt möjlighet finnas att i fall, som avses i nyssnämnda lagrum, tvinga släkting att avgiva utsaga.

Av stadgandets avfattning framgår, att det ankommer på vittnet att avgöra, huruvida han vill vittna. Undandrager han sig icke vittnesmål, torde han emellertid ej i vidare mån än som följer av andra föreskrifter i kapitlet kunna vägra att besvara framställda frågor. Ej heller äger han på grund av förevarande bestämmelse underlåta att efter kallelse infinna sig vid rätten.

Den intressemotsättning, som medfört, att parts släktingar böra ha rätt att undandraga sig att vittna, torde i regel icke föreligga, om släktskapsförhållande består allenast mellan vittnet och partens legala ställföreträdare. Med hänsyn till den i förslaget intagna ståndpunkten, att bestämmelserna angående part i allmänhet gälla även för parts ställföreträdare, har det ansetts erforder-

ligt att föreskriva, att släktskap till ställföreträdare icke medför rätt att vägra att avlägga vittnesmål. Det är tydligt, att ställföreträdare för släkting till part icke på grund av denna sin ställning kan undandraga sig vittnesmål.

Att i brottmål den tilltalades släktingar skola höras utan ed, framgår av 14 §.

4 §.

Något formellt hinder synes visserligen icke böra uppställas mot att barn eller sinnessjuka höras som vittnen. I vissa fall kunna de meddela värdefulla upplysningar. Då ett hörande av sådan person ofta kan vara till allvarligt men för honom, synes emellertid böra läggas i domstolens hand att avgöra, huruvida befrielse från vittnesplikten kan medgivas. Härvid har rätten att taga hänsyn även till betydelsen av den omständighet, varom det åberopade vittnet skulle yttra sig, liksom till det antagliga värdet av vittnets utsaga. Av vikt är, huruvida den som har vårdnad om vittnet anser, att förhör skulle skadligt inverka på denne eller eljest medföra olägenhet för honom. Att förhör med vittne, varom nu är fråga, kan hållas inom stängda dörrar, framgår av 5 kap. 1 §.

Anser rätten, att med hänsyn till vittnets personliga egenskaper vittnesmålet skulle sakna betydelse, kan rätten enligt 35 kap. 7 § avvisa begäran om vittnesförhör. Av 14 § framgår, att vittne, varom här är fråga, skall höras utan ed. Enligt 22 § kan sådant vittne hämtas till rätten, varemot andra tvångsmedel, som avses i 20 och 21 §§, ej kunna tillämpas mot vittnet.

5 §.

Enligt gällande rätt är den som höres såsom vittne i princip skyldig att om-tala allt, som han har sig bekant, i den mån det är av betydelse i målet. I vissa fall är emellertid föreskrivet, att vittne ej må uttala sig rörande vissa omständigheter. Ett stadgande härom gives i 17 kap. 7 § R.B., som föreskriver, att fullmäktig ej må vittna om det som hans huvudman under rättegången förtrott honom. I 7 kap. 1 och 2 §§ kyrkolagen stadgas, att präst ej må uppenbara vad vid hemligt skriftermål honom förtros. Härvid föreskrives tillika, att om präst röjer vad han sålunda erfarit, hans utsaga icke skall äga vitsord. Även för vissa andra fall har i lag stadgats en tystnadsplikt, som otvivelaktigt medför begränsning av möjligheten att vittna. Sålunda följer av den i 1 kap. 7 § R.B. föreskrivna domareden, att domare ej kan vittna om de rådslag, som rätten inom lyckta dörrar håller. En liknande tystnadsplikt föreligger för juryman på grund av den försäkran, som han enligt 7 § lagen den 9 april 1937 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål skall avlägga. De i 8 kap. 17 och 18 §§ strafflagen givna bestämmelserna om tystnadsplikt rörande omständigheter av betydelse för rikets säkerhet eller försvar torde ock innefatta förbud att såsom vittne yppa det som bör hållas hemligt.

Genom särskilda författningar är tystnadsplikt stadgad för vissa ämbets- och tjänstemän. Sålunda föreskrives i 36 § lagen den 30 juni 1934 för Sve-

riges riksbank viss tystnadsplikt för bankens fullmäktige och tjänstemän m. fl. Enligt administrativa bestämmelser äro även andra ämbets- och tjänstemän, t. ex. vid post- och telegrafverken samt vid beskickningar och konsulat, förpliktade att ej yppa vissa förhållanden, varom de på grund av sin tjänst erhållit kunskap. Sådan tystnadsplikt föreligger dock icke, därest ämbets- eller tjänstemannen genom beslut av överordnad myndighet lösts därifrån. Tystnadsplikt är även föreskriven för utövare av viss verksamhet, t. ex. läkare, angående särskilda omständigheter, om vilka de i sin verksamhet erhållit kännedom. I viss utsträckning anses denna tystnadsplikt utgöra hinder för avläggande av vittnesmål. Detta torde däremot ej vara förhållandet med den i 258 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse föreskrivna skyldigheten att ej i oträngt mål yppa enskildas förhållanden till bankbolag.

Med hänsyn till vikten av de intressen, som här stå mot varandra, och den tvekan, som råder angående innebörden av de nuvarande föreskrifterna, synes det lämpligt, att i lagen närmare angives, i vilka fall vittnesmål skall vara uteslutet. Vid en sådan reglering torde skillnad böra göras mellan de fall, då tystnadsplikt bör föreligga väsentligen med hänsyn till det offentligas intresse av att vissa förhållanden ej komma till allmänhetens kännedom, och de fall, då tystnadsplikt kan anses berättigad huvudsakligen till skydd för den enskilde.

Vad angår den förra gruppen av fall upptagas bestämmelser i första stycket av denna paragraf. Dessa avse den tystnadsplikt, som åligger ämbets- eller tjänsteman eller den som är förordnad eller vald att förrätta offentligt tjänsteärende eller utöva annan allmän befattning. Huruvida och i vilken omfattning sådan tystnadsplikt föreligger, bör liksom nu bero av de särskilda författningar, som reglera dessa personers ställning, eller de regler, som eljest kunna anses gälla därom.

Den tystnadsplikt till skydd för den enskilde, som i viss omfattning redan nu föreligger, grundar sig därå, att vissa yrkesutövare, såsom advokater och läkare, intaga en förtroendeställning i förhållande till allmänheten. Vad angår de yrkesgrupper, för vilka dylik tystnadsplikt bör gälla, kan viss tvekan råda. Med hänsyn till vikten av att tillgängliga upplysningskällor kunna utnyttjas i rättegång bör på denna punkt stor försiktighet iakttagas. Tystnadsplikten synes därför böra avse endast advokat, läkare och barnmorska samt deras biträden. Vid bestämmande av tystnadspliktens omfattning synes lämpligt att anknyta till den uppfattning, som i praxis¹ gjort sig gällande beträffande inskränkningar i läkares skyldighet att vittna. Yrkesutövare, varom nu är fråga, skulle sålunda ej kunna höras som vittne rörande något, som på grund av hans ställning förtrotts honom, eller vad han i anledning av sådant meddelande erfarit. Det är tydligt, att för en tillämpning av stadgandet ej kräves, att den som t. ex. sökt en läkare uttryckligen angivit, att hans uppgifter lämnats under tysthetslöfte. Det är tillräckligt, att uppgifterna lämnats under sådana omständigheter, att det skäligen kan antagas ha skett i förtroende. Av särskilda bestämmelser, t. ex. i lagen den 20 juni 1918

¹ Se N. J. A. 1925: 269.

angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar eller i sinnessjuklagen den 19 september 1929, följer, att läkare i vissa fall äro skyldiga att vittna även om sådant, som i förtroende meddelats dem. En erinran härom har intagits i lagen. Då det ej är avsett att göra inskränkning i den skyldighet, som nu åligger barnmorska, att tillhandagå domstol med upplysningar, böra i särskild lag meddelas bestämmelser motsvarande 21 § reglementet för barnmorskor den 21 november 1919. Det är uppenbart, att då den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, påkallar vittnesförhör eller samtycker därtill, hinder mot vittnesmål ej möter.

Frågan om tystnadsplikt för präst rörande sådant, som i denna hans egenkap anförtrotts honom, synes liksom hittills böra regleras av den kyrkliga lagstiftningen.

Liksom enligt gällande lag bör rättegångsombud, varmed bör jämnställas biträde eller försvarare, ej kunna höras om vad hans huvudman för uppdragets utförande anförtrött honom. Detta gäller vare sig ombudet är advokat eller icke och omfattar även vad huvudmannen i nämnda syfte meddelat ombudet, innan denne åtog sig uppdraget. Även här bör samtycke av den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, göra vittnesmål tillåtligt.

Ehuru sålunda i regel tystnadsplikt bör föreligga i fråga om vissa meddelanden i förtroende, torde i mål om grovt brott det allmänna intresset av fullständig utredning böra leda till att vittnesförhör därom kan äga rum. En särställning intager emellertid härvid försvarare åt tilltalad. Med hänsyn till den ömtåliga ställning, som han intager till sin klient, och vikten av att denne kan oförbehållsamt samråda med försvararen torde endast i undantagsfall försvarare böra kunna höras som vittne.

De nu föreslagna stadgandena innebära ej blott, att vittnena äga vägra att yttra sig rörande de omständigheter, som omfattas av tystnadsplikten, utan även, att rätten ej må tillåta vittnesförhör därom. Däremot kunna vittnena ej vägra att avlägga vittnesed.

Riksdagen har ansett det böra övervägas, huruvida icke, åtminstone i brottmål, befrielse från vittnesplikt kunde stadgas beträffande omständigheter, som meddelats i förtroende. En ovillkorlig skyldighet att yppa även förtroliga meddelanden skulle enligt riksdagens mening vara ägnad att störa sammanlevnaden och stundom ställa den enskilde inför svåra inre konflikter. En dylik befrielse från vittnesplikten skulle ansluta sig till det i kungl. brevet den 24 april 1754 gjorda uttalandet, att »varken lagen fordrar, att vittnen om sådant, som emellan fyra ögon sagt blivit, böra vittna eller på sådane vittnesmål, när de med laga skäl icke bestyrkas eller av parten vidkännas, något avseende havas böra». Rörande innebörden av detta brev, vilket genom Kungl. Maj:ts dom den 28 november 1799 förklarades icke vara tillämpligt i tvistemål, ha olika meningar kommit till synes, och skäl föreligga för den uppfattningen, att brevet endast avsett att utesluta vittnesbevis rörande ärekränkande uttalanden, som fällts i förtroende. Att medgiva en allmän befrielse från vittnesskyldighet beträffande yttranden, som skett i förtroende, synes icke tillrådligt. Härigenom skulle möjligheterna för vinnande av fullständig utred-

ning i alltför hög grad minskas. Olägenheten härav framträder särskilt i grova brottmål. Genom reglerna i förevarande paragraf skyddas också förtroliga meddelanden i de fall, då skydd är särskilt påkallat.

6 §.

Såsom framgår av flera rättsfall¹ anses enligt gällande rätt vittne icke ha begått mened, då vittnet undandragit sig att meddela sanningsenliga uppgifter rörande omständighet, som skulle angivit, att vittnet gjort sig skyldigt till brott. Denna uppfattning grundas å att vittne äger rätt att vägra uttala sig rörande dylik omständighet.² Beträffande omfattningen av denna vittnes rätt till förtegenhet kan för närvarande viss tvekan råda. I förslaget har, såsom ock riksdagen förordat, gränsen för denna vittnes rättighet bestämts så, att vittnet fritages från att yppa något, varav skulle framgå, att vittnet eller någon av vittnets närmare anförvanter begått brottslig eller vanärande handling. Detta innebär, att släkting till den tilltalade i brottmål, även om han icke be- gagnat sig av den i 3 § medgivna rätten att undandraga sig vittnesmål, dock kan vägra att uttala sig rörande omständigheter, som äro besvärande för den tilltalade.

Vittne bör i allmänhet kunna vägra att avgiva utsaga, varigenom yrkeshemlighet skulle röjas. Yrkeshemlighet torde härvid, liksom i lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens, böra omfatta fabri- kationssätt, anordning, affärsförhållande eller annat, som kan anses såsom något för ett visst affärsföretag egendomligt och beträffande vilket innehavaren har ett skäligt anspråk, att det ej uppenbaras. Skyldighet för vittne att röja så- dan hemlighet skulle i många fall för vittnet eller hans arbetsgivare eller an- nan, som kanske stode helt utom rättegången, kunna medföra ekonomiska verk- ningar, som vore orimliga i förhållande till betydelsen av vittnesmålets avläg- gande. Det kunde ifrågasättas att, då yrkeshemlighet tillhör annan än vitt- net, även stadga plikt för vittnet att iakttaga tystnad. Emellertid har det ej ansetts lämpligt ålägga rätten att i fråga om vittnesutsaga vaka över att för- hållande, som har karaktär av yrkeshemlighet, ej uppenbaras. I vissa fall kan vittnet på grund av anställning eller eljest ha skyldighet att göra gällande sådan tystnadsplikt och alltså vägra att yttra sig. Vittnes rätt att vägra att uttala sig kan, vare sig yrkeshemligheten innehaves av vittnet eller av annan, ej göras ovillkorlig. I vissa fall, särskilt i brottmål, böra nämnda intressen få vika för vikten av fullständig utredning. Det har därför lagts i rättens hand att avgöra, huruvida vittnet skall vara pliktigt att uttala sig. Rätten har här- vid att väga mot varandra de olika intressen, som äro i fråga.

Vittnes vägran att uttala sig rörande viss omständighet kan icke i och för sig för vittnet föranleda ansvar för mened. Rätten har att i varje fall pröva, huruvida vittnets vägran är lagligen grundad. Lämnar vittnet till stöd för sin vägran medvetet oriktiga uppgifter, kan vittnet drabbas av det ansvar, som

¹ Se N. J. A. 1888: 21; 1889: 198; 1890: 366; 1894: 409; 1918: 517; 1919: 336.

² Se även N. J. A. 1913: 438.

följer av den avlagda eden. Likaså kan vittnet utsätta sig för sådant ansvar, om vittnet mot bättre vetande förnekar eller förtiger, att vittnet äger kännedom om den omständighet, varom vittnet höres. Vittnet tager då på eget ansvar, huruvida nämnda omständighet är av den beskaffenhet, att vittnet äger undandraga sig att vittna därom.

7 §.

Därest den som skall höras såsom vittne är närvarande vid rätten, är han skyldig att genast avlägga vittnesmål. I annat fall skall han skriftligen kallas att infinna sig. Kallelse utfärdas av rätten och skall bland annat kort angiva, vad vittnesförhöret gäller. Då parterna före huvudförhandlingen böra angiva, vilka bevis de vilja åberopa, torde rätten i regel kunna bedöma, vilka vittnen, som skola kallas. Hinder möter emellertid icke mot att parten själv medtager de vittnen han åberopar. Då åklagaren enligt 45 kap. 16 § utsätter mål till huvudförhandling, bör han även kalla vittnen.

Med hänsyn till de allvarliga påföljder, särskilt skyldighet att ersätta kostnader, som kunna uppstå för vittne, därest han ej iakttagit inställelse eller eljest åsidosätter sina skyldigheter, bör en erinran om dessa påföljder intagas i vittneskallelsen. Tillika bör intagas ett påpekande, att vittnet har möjlighet att på begäran i förskott erhålla gottgörelse för kostnader till resa och uppehälle.

8 §.

Genom förevarande paragraf införes den nyheten, att rätten kan förelägga vittne att, innan han infinner sig vid rätten, uppliva sin kunskap om vad vittnesförhöret gäller genom att granska för vittnet tillgängliga räkenskapsböcker, anteckningar eller andra handlingar eller att besiktiga plats eller föremål. Vittne kan åläggas allenast att uppfriska sin kunskap om vad vittnet tidigare iakttagit, icke att verkställa någon mera ingående besiktning eller dylikt. Rättens befogenhet begränsas även av att den åtgärd, som förelägges vittnet, icke får medföra kostnad eller avsevärt besvär. Erfordras besiktning eller annan undersökning, som medför kostnader, bör rätten anlita sakkunnig.

Om påföljd för vittne, som ej ställer sig föreläggande till efterrättelse, stadgas i 21 och 23 §§.

9 §.

I regel bör vittne icke få övervara förhandlingen, innan vittnet skall höras. Understundom, såsom då målet rör ett stort antal poster i en räkning och vid förhandlingen varje post behandlas för sig, kan det dock vara lämpligt, att vittnet får vara närvarande under någon del av förhandlingen.

Förekomma flera vittnen, böra de i allmänhet höras var för sig. Lämna vittnena angående samma sak stridiga eller otydliga uppgifter, kunna de emellertid höras mot varandra. Även eljest, t. ex. då såsom nyss berörts flera poster i en räkning behandlas var för sig, kan det vara ändamålsenligt, att vittnena äro samtidigt närvarande och höras växelvis.

Angående den ordning, i vilken vittnena skola höras, har icke upptagits någon bestämmelse motsvarande stadgandet i 17 kap. 20 § första punkten R.B. I detta hänseende har rätten fria händer. Det ligger emellertid i sakens natur, att vittnen, som åberopas av den bevisskyldiga parten, i allmänhet skola höras före motsidans vittnen.

10 §.

Avskaffandet av vittnesjäven medför icke, att de omständigheter, som nu grunda jäv, förlora sin betydelse. Dessa omständigheter äro vid fri bevisprövning av vikt för bedömande av vittnesutsagans värde såsom bevis. Rätten bör, innan vittne avgiver sin berättelse, göra sig noga underrättad rörande de omständigheter, som kunna inverka på utsagans bevisvärde. Sålunda bör rätten bland annat söka utröna, huruvida vittnet till endera av parterna eller till saken står i något förhållande, som kan antagas påverka vittnets utsaga. Härvid böra sådana omständigheter som släktskap, ovänskap, beroende ställning, del i saken och nytta eller skada av målets utgång beaktas. Av betydelse äro även andra omständigheter, som kunna inverka på utsagans tillförlitlighet, t. ex. vittnets iakttagelseförmåga, utbildning eller praktiska erfarenhet. Vad rätten utrönt bör antecknas i protokollet.

11 §.

I likhet med vad för närvarande gäller synes vittne i regel böra avgiva sin utsaga under ed. Även om eden icke längre har samma betydelse för inskräpande av vittnes sanningsplikt som den tidigare ägt, skulle dock dess avskaffande minska möjligheterna att erhålla pålitliga vittnesberättelser. Ej heller synes tillräcklig anledning föreligga att utbyta den nuvarande löfteseden, som avlägges före vittnesmålet, mot en efterföljande bekräftelseed.

Mot formuleringen av den nuvarande vittneseden har vid olika tillfällen gjorts gällande, att denna hos många religiösa personer gäve anledning till allvarliga samvetsbetänkligheter. Härvid ha såsom särskilt stötande framhållits edens slutord, vilka innebure eller i varje fall kunde giva anledning till den uppfattningen, att den som avlade ed satte sin själ i pant och, om han missbrukade eden, avsade sig Guds nåd för evig tid. Med anledning av dessa anmärkningar har edsformuläret erhållit något ändrad avfattning. Formuläret kan användas även av mosaisk trosbekännare. I förslaget har ej upptagits någon bestämmelse motsvarande den som givits i resolutionen den 7 augusti 1753, enligt vilken domaren, när han finner den som skall vittna okunnig i kristendomen, kan förvisa honom till prästerskapet att förhöras och underrättas.

Först då vittne avlagt ed, varom nu är fråga, eller, då eden må utbytas mot försäkran, avgivit sådan försäkran, kan för vittnet avgivande av falsk utsaga medföra ansvar för mened enligt 13 kap. strafflagen. Enligt 5 § nämnda kapitel skall emellertid, då vittnesed eftergivits, så anses, som om vittnet gått ed.

12 §.

Enligt 17 kap. 17 § R.B. kan ed eftergivas även i brottmål, ehuru i mål om grovt brott vittne bör avlägga ed. Med hänsyn till det offentliga intresset

av att även i mål om ansvar för mindre brott, liksom i indispositiva tvistemål, bevisningen framlägges på det sätt, som erbjuder bästa garantier för tillförlitlighet, torde i dessa mål eftergift av ed ej böra ske. Det allmänna intresset medför även, att det icke, såsom enligt gällande lag, bör vara parternas ensak att eftergiva eden. Det bör tillkomma rätten att avgöra, om eftergift är lämplig. Av stadgande i 13 kap. 5 § strafflagen följer, såsom redan berörts, att eftergift av ed icke inverkar på det straffrättsliga ansvaret för falsk utsaga.

13 §.

Enligt 16 § förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning skall, då främmande trosbekännare är av sådan lära, som ej tillstodjer honom att avlägga ed, då den enligt lag erfordras, Kungl. Maj:t förordna, huru förfaras bör. I dylikt fall, bl. a. då fråga är om vittnesed, plägar Kungl. Maj:t föreskriva, att eden skall utbytas mot en högtidlig försäkran på heder och samvete. Förordningen avser enligt sin lydelse allenast bekännare av annan kristen troslära än den evangeliskt lutherska. I praxis¹ har emellertid nämnda föreskrift erhållit en vidare tillämpning och i vissa fall använts även beträffande sådan medlem av svenska kyrkan, som av samvetsbetänkligheter ansett sig förhindrad att avlägga ed. Befogenheten att ersätta eden med försäkran på heder och samvete är dock alltför snävt begränsad. Den bör, såsom ock riksdagen antytt, utvidgas och tillika fastställas i lagen. Till undvikande av det nuvarande omständliga och tidskrävande förfarandet bör överlämnas åt den rätt, där vittnet skall höras, att pröva framställning om utbyte av eden. Sådant utbyte bör kunna ske ej blott då vittnets betänkligheter mot avläggande av ed äro grundade i viss religiös övertygelse utan även då på grund av vittnets inställning till religionen det religiösa momentet i eden för vittnet saknar betydelse. Rätten bör emellertid söka förvissa sig om att vittnets betänkligheter verkligen äro allvarligt grundade. Med hänsyn till stadgandet påkallas ändring i 13 kap. 5 § strafflagen.

14 §.

Då vittnesjäven avskaffas och i följd därav personer, som förut varit jäviga, kunna höras som vittnen, uppstår fråga, huruvida dessa personer även skola avlägga ed eller, då eden må utbytas mot försäkran, sådan försäkran. Beträffande vissa kategorier av förut jäviga vittnen, såsom enskilda tjänare eller personer, som ha del i saken eller därav kunna vänta nytta eller skada, synes hinder häremot ej möta. I vissa fall torde emellertid edgång ej böra tillätas. Då avläggandet av ed medför, att straff kan inträda för falsk utsaga, bör ed ej kunna avläggas av den som på grund av bristande ålder icke är kriminellt ansvarig för sina handlingar. Åldersgränsen bör sammanfalla med minimiåldern för straffbarhet eller femton år. Vidare böra personer, som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten sakna erforderlig insikt om edens vikt, ej få fullgöra edgång. Det skulle även

¹ Se N. J. A. 1916:344; 1922:388; 1923:329; 1924:378; 1927:392; 1928:96.

vara stötande, om personer, som fällt till ansvar för mened eller stå under tilltal för sådant brott, skulle kunna avlägga ed.

Riksdagen har uttalat, att starka betänkligheter kunde resas mot att höra parts närmaste anförvanter under edsansvar. Att i vare sig tvistemål eller brottmål tillåta parts make, föräldrar, barn eller syskon att avlägga vittnesed och sedermera i händelse av falsk utsaga utkräva straff för mened syntes enligt riksdagens mening icke lämpligt. Däremot borde hinder ej möta att i tvistemål utan ed höra dylik person under straffansvar i likhet med vad ifrågasatts beträffande part. I brottmål borde sådan person kunna höras upplysningsvis.

Det kan ifrågasättas, huruvida de sålunda anförda betänkligheterna böra föranleda så vittgående undantag från skyldigheten att avlägga ed, som riksdagen angivit. Enligt 3 § äro nära anförvanter till part icke skyldiga att vare sig i tvistemål eller i brottmål avlägga vittnesmål, och enligt 6 § kunna de likaledes i alla mål vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att parten förövat brottslig eller vanärande handling. På grund härav åtnjuta parts anförvanter en vidsträckt befrielse från skyldigheten att uttala sig under ed. Vid bedömande av huruvida de i större omfattning böra fritagas från edgång, synes skillnad böra göras mellan tvistemål och brottmål. I tvistemål är något undantag från vad nu sagts ej påkallat. Då edgång fordras av den som har del i saken eller direkt kan vänta nytta eller skada av målets utgång, böra även partens anförvanter avlägga ed. Skulle parts släktingar icke kunna bestyrka sin utsaga med ed, föreligger även risk, att utsagan tillerkännes mindre betydelse såsom bevis och att sålunda part, som åberopar vittnesmål av sina anförvanter, kommer i sämre läge än part, som kan styrka sin talan med vittnesmål av oskylda personer. Riksdagen har ej heller funnit hinder möta mot att även beträffande parts anförvanter sanningsplikten i tvistemål sanktioneras genom straffhot, då riksdagen ansett dylika personer kunna höras under straffansvar i likhet med vad ifrågasatts beträffande part. Vidkommande brottmålen synes visserligen såvitt angår släktingar till målsägande tillräckliga skäl ej föreligga att, då de höras som vittnen, fritaga dem från det tvång att tala sanning, som följer av eden. Men för den tilltalades anförvanter skulle ett dylikt tvång ofta bliva obilligt. De skulle komma att ställas inför en alltför svår konflikt mellan sanningsplikten och sin förklarliga önskan att skydda den tilltalade. Med hänsyn härtill har föreskrivits, att i brottmål den tilltalades anförvanter, då de höras som vittnen, icke skola avlägga ed eller försäkran.

Den omständigheten, att personer, som nu nämnts, skola höras utan ed eller försäkran, inverkar icke å deras egenskap av vittnen. Samtliga föreskrifter angående vittnen äro sålunda, i den mån ej annat stadgats, tillämpliga å dem. Detta gäller t. ex. beträffande användande av tvångsmedel, varvid dock särskilda föreskrifter gälla rörande vissa i denna paragraf omnämnda personer, ävensom beträffande formen för deras hörande, ersättning för inställelse samt protokollering och förnyat upptagande av deras utsagor. Av föreskrifterna i 13 kap. strafflagen följer, som redan antytts, att de icke kunna fällas till ansvar för falsk utsaga.

Bland dem som enligt gällande rätt äro på grund av jäv uteslutna från att vittna nämner 17 kap. 7 § R.B. även okristen och den som är av sådan lära, att han om vittneseden har en falsk och skadlig mening. Genom kungl. förordning den 6 februari 1849 har förklarats, att förbudet för okristen att vittna icke innefattar hinder för jude att avlägga vittnesmål. Då möjlighet bör finnas att höra även personer, som icke tillhöra kristen eller mosaisk troslära, under straffansvar och det icke är lämpligt, att dylika personer avlägga ed, har föreskrivits, att om sådan person höres som vittne, han i stället för ed skall avlägga försäkran, som avses i 13 §. Bestämmelsen, att vittnesmål ej må avläggas av den som är av sådan lära, att han har en falsk och skadlig mening om eden, torde vara riktad mot personer, som hysa den uppfattningen, att eden under vissa förhållanden icke medför förpliktelse att tala sanning. Vid tillämpning av fri bevisprövning saknas anledning att fritaga dylik person från det ansvar, som följer av avlagd ed eller försäkran.

15 §.

För framhävande av edens vikt synes det lämpligt, att då flera vittnen skola höras, dessa, i olikhet med vad för närvarande är brukligt, få avlägga eden var för sig omedelbart före vittnesförhöret.

Föreskriften, att vittne, som höres ånyo, skall vittna å förut avlagd ed eller försäkran, gäller även, då vittne förut hörts vid särskilt vittnesförhör utom huvudförhandlingen eller vid huvudförhandling, som ej slutförts och på grund därav ej får läggas till grund för domen, så ock då vittne höres ånyo i högre rätt.

16 §.

Grundsatsen om muntlighet i rättegången medför, att vittne skall avgiva sin berättelse muntligen. Detta hindrar dock icke, att vittne till stöd för sitt minne anlitar anteckningar eller andra handlingar. Dylika anteckningar äro av särskild betydelse, om vittnet verkställt besiktning eller eljest gjort mera omfattande iakttagelser rörande omständigheter av teknisk natur. Därest vittnet begagnar anteckningar, bör rätten göra sig underrättad om hur dessa tillkommit. På sätt riksdagen anfört bör vid vittnesförhör skriftlig attest icke få åberopas. Detta innebär, att skriftlig vittnesberättelse ej får uppläsas och ej heller föreläggas domaren. Det för närvarande ej sällan tillämpade förfaringssättet, att vittnet tager innehållet i ett företett intyg på den avlagda eden, skall sålunda icke längre kunna förekomma. Har vittnet tidigare hörts inför rätten i samma mål eller i annan rättegång eller inför åklagare eller polismyndighet, kan domaren visserligen ur den protokollariska uppteckningen av vittnets utsaga hämta ledning rörande de frågor, som böra ställas till vittnet, men protokollet får icke uppläsas. Allenast om vittnets vid förhöret avgivna utsaga avviker från vad vittnet tidigare anfört eller om vittnet vägrar att yttra sig, må uppläsning ur protokollet ske.

Av stadgandet i 35 kap. 14 § framgår, att vittnesförhör i regel icke kan

ersättas med en utom rätta gjord skriftlig uppteckning av vittnets berättelse eller intyg, som utfärdats i anledning av rättegången.

Rörande förebringande av vittnesbevis i högre rätt gäller vad i 35 kap. 13 § stadgats.

17 §.

Enligt gällande rätt är det domstolens ordförande, som omedelbart leder förhör med vittne. Denna grundsats är visserligen icke direkt uttalad i lag men framgår otvetydigt av 17 kap. 21 § R.B., som föreskriver, att part allenast genom domaren må till vittne framställa de spörsmål, som till saken rätteligen höra. Vid olika tillfällen har, särskilt från advokathåll, gjorts gällande, att förhör med vittne borde i första hand ledas av parterna eller deras ombud. Härvid har i huvudsak framhållits, att då parterna bättre än domaren känna de faktiska omständigheterna i målet, ett av dem lett förhör blir mera ingående och ger tillförlitligare resultat, att domaren, bland annat på grund av sin bristande kännedom om detaljerna i det omvittnade förloppet, lätt kan komma att omedvetet påverka vittnet, en påverkan som är särskilt farlig på grund av den auktoritet domaren äger, samt framför allt att domaren, då han från början utfrågar vittnet, kan riskera sitt anseende för opartiskhet och har svårare att bibehålla översikten över förhandlingen och att fritt bedöma det förebragta materialet.

De nu anförda synpunkterna äro i hög grad beaktansvärda, och det är otvivelaktigt, att starka skäl tala för att vittnesförhöret skötes av parterna. Emellertid synes det icke lämpligt att uppställa en allmän regel av detta innehåll. I många fall torde den vägledning, varav vittnet kan vara i behov, på ett mera objektivt sätt kunna lämnas av domaren än av parten, vilken kan vara alltför benägen att söka få fram de omständigheter, som tala till hans förmån. Därest vittnesförhör lett av part skall medföra gott resultat, böra parterna å ömse sidor vara företrädade av skickliga, rättsbildade ombud. Såsom framgår av den i annat sammanhang återopade statistiken företrädas parterna i ett stort antal mål, särskilt vid häradsrätterna, av icke lagfarna ombud, varjämte parterna i många fall själva föra sin talan. Det är icke avsett att genom lag göra någon ändring i detta förhållande. För nämnda fall skulle en föreskrift, att ledningen av vittnesförhör tillkommer part, icke vara lämplig. Särskilt skulle detta gälla, då den ena parten inställer sig genom rättsbildat ombud och den andra själv utför sin talan. Olägenheterna av en dylik regel framträda än starkare i brottmål, däri talan föres av åklagare. Därest hörande av de vittnen, som återopats av åklagaren, skulle tillkomma denne, skulle den tilltalade, särskilt då han inställt sig utan försvarare, lätt få den uppfattningen, att hans intressen icke tillbörligen beaktades. I dessa mål har även ordföranden på grund av sin tillgång till protokollet från förundersökningen lättare att leda förhöret. Med hänsyn till vad sålunda anförts torde, såsom ock riksdagen funnit, en allmän överflyttning av vittnesförhöret å parterna icke böra äga rum. Huvudregeln bör därför, liksom enligt gällande rätt, vara, att förhöret inledes av ordföranden. Sedan denne avslutat sitt förhör, böra parterna få göra frågor

till vittnet. Dessa frågor böra icke, som för närvarande är brukligt, framställas genom domaren, utan parten bör ha en rätt att direkt utfråga vittnet. Härvid har den part, som åberopat vittnet, tillfälle att få vittnesberättelsen kompletterad och förtydligad, under det att motparten kan söka få fram luckor och oriktigheter i utsagan.

Ehuru sålunda som regel uppställles, att vittne skall höras av rätten, har tillika föreskrivits, att rätten må överlämna förhöret åt parterna. Detta innebär ej blott, att rätten kan, sedan den själv hört vittnet, anförtro åt parterna att fortsätta förhöret, utan även, att den kan uppdraga åt dem att från början höra vittnet. Då ordföranden i tvistemål och i brottmål, däri allenast målsäganden för talan, i regel måste av parterna inhämta uppgift å de omständigheter, varom vittnet skall tillfrågas, kan det ofta vara ändamålsenligt att överlämna åt dem att omedelbart höra vittnet. Därest i dylikt mål båda parterna företräddas av advokater, bör rätten, om ej särskilda omständigheter föranleda annat, överlämna åt ombuden att sköta vittnesförhöret. Även då i åklagarmål den tilltalade försvaras av advokat, bör det kunna anförtros åt åklagaren och honom att höra vittnena. Vid sådant förhör bör det tillkomma den part, som åberopat vittnet, att först höra vittnet. Han bör härvid, såsom framgår av andra stycket i förevarande paragraf, söka föranleda vittnet att i ett sammanhang avgiva en redogörelse för vad han har sig bekant. Därefter bör han kunna ställa frågor till vittnet. Sedan parten slutat sitt förhör, bör vittnets hörande kunna fortsättas av motparten. Efter det av parterna ledda förhöret kan ordföranden, liksom även bisittare i rätten, framställa de ytterligare frågor, som erfordras för fullständigande och förtydligande av vittnesmålet. Har rätten självant förordnat om vittnes hörande, bör förhöret ledas av rätten.

Då förhöret ledes av parterna eller deras ombud, liksom då dessa efter rätterns förhör framställa frågor till vittnet, har ordföranden att övervaka förhöret. Han skall sålunda avvisa frågor, som uppenbart icke höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga. Han bör emellertid med stor urskillning använda sin befogenhet att avvisa fråga såsom icke hörande till saken, då han mången gång har svårt att bedöma, vad parten eller ombudet vill vinna med frågan.

Genom den sålunda föreslagna anordningen torde möjlighet skapas att ordna vittnesförhöret på det för varje särskilt fall lämpligaste sättet. Dessutom kan erfarenhet vinnas rörande de olika metodernas fördelar och olägenheter.

Det ligger i sakens natur, att förhör med vittne, vare sig detta handhaves av ordföranden eller av annan, bör ledas på ett ur vittnespsykologisk synpunkt lämpligt sätt. Att i lagen giva närmare regler härom torde icke vara möjligt. Till vägledning har emellertid angivits, att vittnet bör uppmanas att i ett sammanhang avgiva sin berättelse. Enligt vad erfarenheten utvisar är en av vittne avgiven sammanhängande redogörelse i regel tillförlitligare än de uppgifter, som erhållas genom frågor, och den ger rätten större möjligheter att bedöma vittnets iakttagelseförmåga och trovärdighet. Om det ej direkt framgår av vittnets berättelse, bör genom frågor utrönas, hur vittnet erhållit kunskap om det, varom vittnet uttalat sig, och vilka stöd vittnet har för sitt minne.

Tillika har föreskrivits, att suggestiva frågor i allmänhet icke få förekomma. Sådana frågor äro emellertid berättigade, då den part, som åberopat vittnet, avslutat sitt förhör och motparten vill söka få fram, att vittnets uppgifter icke äro tillförlitliga. Även eljest kunna dylika frågor tillåtas, t. ex. då det gäller att undersöka, huruvida ett vittne lätt kan påverkas. Det ankommer alltid på ordföranden att tillse, att vittnesförhör skötes på sådant sätt, att bevisningens tillförlitlighet blir så stor som möjligt. Särskild försiktighet måste iakttagas vid förhör med barn eller andra, vilkas fantasi eller mottaglighet för påverkan kan antagas ofördelaktigt inverka på vittnesmålet.

18 §.

Stadgandet överensstämmer i huvudsak med 17 kap. 22 § R.B.

19 §.

Bestämmelsen motsvarar 17 kap. 4 § R.B. Uttrycket att vittnet är ur stånd att infinna sig avser ej blott, att det för vittnet är fullständigt omöjligt att komma tillstädes, utan även, att mot vittnets inställelse möta sådana hinder, att det ej skäligen kan krävas, att vittnet skall infinna sig. Huruvida kostnaden för vittnets inställelse kan anses oskäligen, bör bedömas med hänsyn till dels vikten av att vittnet höres omedelbart inför rätten och denna därigenom får ett tillförlitligare material för sin bevisprövning, dels ock processföremålets vikt och den betydelse vittnets utsaga kan antagas äga i målet. I brottmål, särskilt mål angående grova brott, är betydelsen av omedelbarhet i bevisupptagningen så stor, att rätten endast undantagsvis bör medgiva, att vittne höres utom huvudförhandlingen. Under det att föreskriften om oskäligen kostnad tager sikte på de utgifter, som uppstå för part eller statsverket, då de skola betala kostnaden för vittnets inställelse, avser regeln om synnerlig olägenhet de svårigheter, som uppstå för vittnet, därest han skulle inställa sig vid huvudförhandlingen, t. ex. därigenom att han nödgas eftersätta viktiga göromål.

Det ankommer på rätten att besluta, huruvida vittne skall höras utom huvudförhandlingen. I regel torde dylikt beslut fattas allenast på framställning av part eller vittne, men hinder möter ej mot att rätten själmant förordnar därom. Beslut härom bör, såsom framgår av 42 kap. 19 §, 45 kap. 12 §, 47 kap. 24 §, 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 § och 55 kap. 16 §, fattas under målets beredande.

Att i vissa fall vittne med anledning av en förestående rättegång kan höras utom huvudförhandlingen, framgår av 41 kap. och 23 kap. 15 §. Om förebringande inför rätten av vittnesbevis, som upptagits utom huvudförhandlingen, stadgas i 35 kap. 13 §.

20—23 §§.

För vinnande av koncentration i förfarandet är det nödvändigt, att rätten erhåller verksamma medel att tvinga vittnen att infinna sig och fullgöra sin vittnesplikt. Bestämmelser härom ha upptagits i förevarande paragrafer. På-

följderna för utevaro ha i förhållande till gällande rätt väsentligt skärpts. Uteblir vittne, som kallats, skall han dömas till böter. Uppskjutes målet, må rätten förelägga vite och vid förnyad utevaro utdöma detta eller, om vite ej förelagts, ånyo fälla till bötesstraff. Det är avsett, att såväl böter som viten skola bestämmas till betydligt högre belopp än för närvarande är vanligt. Om storleken av böter och viten stadgas i 9 kap. 8 och 9 §§. Rätten må även, om det finnes lämpligare, i stället för att förelägga nytt vite förordna, att försumligt vittne skall hämtas till rätten antingen omedelbart, om detta är möjligt, eller till senare dag, till vilken målet uppskjutes.

Mot vittne, som väl kommer tillstådes men vägrar att avlägga ed eller försäkran eller att avgiva vittnesmål eller besvara framställd fråga, kan rätten liksom enligt gällande rätt använda vite eller häkte. Samma påföljder kunna tillämpas mot vittne, som ej ställer sig till efterrättelse föreläggande enligt 8 § att uppliva sin kunskap om vad vittnesförhöret gäller. Viss maximitid har stadgats för vittnes hållande i häkte. På samma sätt som gäller beträffande straffprocessuell häktning har föreskrivits, att vittne, som tagits i häkte, senast var fjortonde dag skall inställas inför rätten. Härvid har rätten att utropa, huruvida vittnet vidhåller sin vägran.

Då för tillämpning mot vittne av bötes- eller vitespåföljd är nödvändigt, att vittnet är kriminellt ansvarigt, bör sådan påföljd ej kunna inträda för vittne, som är under femton år. Ej heller har dylik påföljd ansetts böra tillämpas mot vittne, som avses i 14 § första stycket 2. Mot nämnda båda grupper av vittnen synes icke heller äventyr av häkte böra ifrågakomma. Vad angår sådana vittnen, som enligt 3 § kunna vägra att avgiva vittnesmål eller enligt 5 § äro förhindrade att yttra sig rörande viss omständighet, gäller, att tvångsmedel kunna användas för att förmå dem till inställelse. Detta är nödvändigt för att rätten skall kunna pröva, huruvida vittnets vägran att uttala sig är lagligen grundad. Därest det är klart, att vittnet på grund av släktskap är berättigat att undandraga sig vittnesmål och även vill begagna denna rätt eller att vittnet skulle höras endast om sådant, som omfattas av vittnets tystnadsplikt, skall rätten dock icke anlita tvångsmedel mot vittnet. Finner rätten däremot, att vad vittnet anför icke utgör giltig grund för vittnets vägran att avgiva vittnesmål, kan rätten genom tvångsmedel söka förmå vittnet att infinna sig och avgiva utsaga.

En nyhet är stadgandet, att vittne, som genom tredska eller försummelse vållar rättegångskostnad för part, kan förpliktas att ersätta kostnaden. Om sålunda, t. ex. på grund av vittnets utevaro, huvudförhandling måste inställas och utsättas till annan dag, kan vittnet åläggas att ersätta båda parterna såväl deras kostnad för inställelsen som vad de nödgas utgiva till andra vittnen eller sakkunniga för deras inställelse å det sammanträde, då vittnet uteblev. Påbörjas huvudförhandling trots vittnets utevaro och fortsättes förhandlingen för vittnets hörande vid senare rättegångstillfälle, kan vittnet förpliktas att ersätta de kostnader, som uppstått genom den senare inställelsen. Emellertid har befogenhet tillagts rätten att bestämma vittnes ersättningsskyldighet efter vad som finnes skäligt. Är fråga om vittne, som avses i 14 § första stycket 1

eller 2, bör rätten endast undantagsvis förplikta vittnet att ersätta kostnad, varom nu är fråga. Då ersättningsskyldigheten är stadgad icke blott i parternas intresse och det är av vikt att förhindra, att part framtvingar uppskov i målet genom att överenskomma med vittne, att denne skall utebliva och parten därefter avstå från ersättning, har föreskrivits, att rätten kan ålägga ersättningsskyldighet, även om yrkande därom icke framställts.

Beslut om skyldighet för vittne att ersätta rättegångskostnad bör meddelas så snart rätten får anledning därtill och kan givas utan hinder av vittnets utevaro. I de fall, då huvudförhandlingen på grund av vittnes frånvaro måste inställas, torde rätten sålunda i regel böra omedelbart pröva frågan om åläggande av, förutom annan påföljd, även ersättningsskyldighet.

Ett åläggande för vittne att ersätta av vittnet förorsakad kostnad inverkar i allmänhet icke på den fördelning av rättegångskostnaderna mellan parterna, som skall äga rum, då rätten skiljer målet från sig. Den part, som förpliktas ersätta motpartens rättegångskostnad, är sålunda skyldig att gälda ersättning även för kostnad, som vållats motparten genom vittnets försummelse. Har part enligt rättens beslut till motparten utgivit ersättning för sådan kostnad, äger han för beloppet regressrätt mot vittnet. Dessutom äger han att av vittnet utfå ersättning för den kostnad, som genom vittnets försummelse uppstått för parten själv. Om part, som är berättigad till ersättning för rättegångskostnad, redan av vittnet erhållit gottgörelse för den kostnad, som vittnet förorsakat, minskas partens ersättningsrätt med motsvarande belopp. Vad nu sagts gäller även beträffande kostnad, som uppkommit för statsverket. Har t. ex., då åklagaren åberopat bevisning eller rätten självmant förordnat om inskaffande av bevisning, kostnaden härför ökats genom vittnes försummelse, kan vittnet förpliktas att ersätta statsverket denna merkostnad. Även här föreligger regressrätt. Visserligen kan i mål om allmänt åtal med hänsyn till stadgandet i 31 kap. 1 § icke åläggas den tilltalade att ersätta kostnad, som vållats genom försummelse av vittne, men den skyldighet, som i sådant mål enligt 31 kap. 3 § kan åläggas åklagare eller målsägande att ersätta statsverket rättegångskostnad eller som i annat mål enligt 18 kap. 13 § kan åläggas part att ersätta kostnad för viss bevisning eller annan åtgärd, omfattar även den merkostnad, som har sin grund i vittnes försummelse. Den som i dylikt fall på grund av rättens beslut till statsverket återgäldat sådan merkostnad äger att återkräva beloppet av vittnet. Vidare kan, om den tilltalade enligt 31 kap. 2 § erhållit gottgörelse för kostnader, som där avses, och sådan kostnad till någon del förorsakats av vittne, statsverket för denna del hålla sig till vittnet. Slutligen kan, om åklagare eller målsägande enligt 31 kap. 3 § nödgats ersätta statsverket vad detta enligt 2 § samma kapitel utgivit till den tilltalade och däri ingår ersättning för kostnad, som förorsakats av vittne, åklagaren eller målsäganden av vittnet söka åter vad han i sådant hänseende utgivit.

Av stadgandet i 32 kap. 6 § följer, att då anledning förekommer, att vittne för sin underlåtenhet att infinna sig eller eljest fullgöra vad rätten förelagt honom har laga förfall, påföljd för utevaron icke skall inträda.

24 §.

I 17 kap. 5 § R.B. stadgas, att part, som påkallat vittne, skall betala vittnets resekostnad och tåring efter dess värdighet. Det torde vara allmänt erkänt, att den vittne sålunda tillerkända rätten till ersättning är alltför begränsad och att vittnet därutöver bör erhålla gottgörelse för andra ekonomiska upptringar, som han fått vidkännas för vittnespliktens fullgörande. I förevarande paragraf har därför stadgats, att vittne skall ha rätt till ersättning för, utöver nödiga kostnader till resa och uppehälle, även tidsspillan. Härmed avses, att vittne skall kunna erhålla gottgörelse ej blott för mistad arbetsförtjänst utan även för kostnad för anskaffande av vikarie eller för värdet av arbete, som vittnet måst eftersätta. Det förutsättes emellertid, att tidsförlusten för vittnet haft ekonomisk betydelse. Naturligen skall ersättning ej utgå för det besvär eller omak, som vållats vittnet. Ej heller torde vittne kunna erhålla gottgörelse för att vittnet enligt rättens föreläggande upplivat sin kunskap om vad vittnesförhöret skulle gälla eller för att vittnet på parts begäran verkställt besiktning eller dylikt. Bestämmande av ersättning för arbete av sistnämnda slag är en angelägenhet mellan parten och vittnet, ehuru parten eventuellt av motparten kan erhålla gottgörelse för vad han utgivit.

Enligt ovannämnda lagrum skall vittnesersättningen bestämmas av rätten, allenast då vittnet och den part, som påkallat vittnet, ej kunna sänjas om ersättningens storlek. Erfarenheten har visat, att part, som åberopat vittne, ej sällan är benägen att medgiva även uppenbart oskäliga anspråk. Den medgivna ersättningen framstår då lätt som ett vederlag till vittnet för ett för parten förmånligt vittnesmål. Visserligen är parts medgivande rörande ersättning till vittne ej bindande vid bestämmande av det belopp, som skall utgivas av motparten, därest denne förpliktas att ersätta partens rättegångskostnad, utan rätten befogad att härvid pröva, huruvida vittneslönen varit skälig, men dylik prövning lär i regel icke företagas. Med hänsyn härtill har föreskrivits, att ersättningens storlek alltid skall bestämmas av rätten. Stort avseende måste emellertid fästas vid partens uppfattning rörande ersättningens skälighet.

De i paragrafen givna reglerna rörande av vem ersättning till vittne skall utgivas överensstämma i huvudsak med gällande rätt. Till vittne, som åberopats av part i tvistemål eller av enskild part i brottmål, skall ersättningen utgivas av parten. Vittne, som åberopats av åklagaren, skall erhålla gottgörelse av allmänna medel. Detta gäller dock endast vittne, som åberopats rörande ansvarsfrågan. Påkallar åklagaren vittnesförhör rörande enskilt anspråk, varom han å målsägandens vägnar utför talan, skall vittnet anses åberopat av målsäganden. Har rätten självmant inkallat vittne i mål om brott, som hör under allmänt åtal, eller i indispositivt tvistemål, skall ersättningen likaledes utgå av allmänna medel. Detta innebär i förhållande till gällande rätt huvudsakligen den olikheten, att om rätten självmant inkallar vittne i mål, som angår brott under allmänt åtal men vari allenast målsäganden för talan, ersättning till vittnet skall utgivas av det allmänna. Det är tydligt, att rättens beslut att i mål, som nu nämnts, inkalla vittne, vars hörande rätten finner erforderligt,

kan ha föranletts av ett påpekande från part, att vittnet lämpligen bör höras. Med hänsyn till föreskriften i 35 kap. 6 §, att rätten i viss utsträckning kan förordna om vittnes inkallande även i dispositivt tvistemål eller i mål om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, har upptagits bestämmelse, att om sådan inkallelse sker, kostnaden skall utgivas av parterna solidariskt. Denna regel gäller, även då högre rätt finner erforderligt att utan yrkande från part ånyo höra vittne, som åberopats vid lägre rätt.

I förslaget förutsattes, att särskilda bestämmelser skola utfärdas rörande de grunder, efter vilka ersättning till vittne av allmänna medel skall utgå. Härvid torde böra fastställas taxa, efter vilken ersättningen skall beräknas. Modifikation kan därvid göras i den i första stycket givna regeln rörande ersättningens omfattning. Tillika bör regleras, i vilken ordning sådan ersättning skall utbetalas.

Genom beslut, som enligt denna paragraf meddelas om skyldighet att utgiva ersättning till vittne, tages ej ställning till frågan, av vem vittneslönerna skola slutligen bäras. Detta sker, om ersättning till vittne skall utgivas av part, genom rättens beslut rörande rättegångskostnaderna. Skall ersättning utgå av allmänna medel, har rätten att vid målets avgörande bestämma, huruvida ersättningen skall stanna å statsverket eller återbäras av part eller annan.

25 §.

Enligt 3 § lagen den 4 juni 1886 angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål äger den som med stöd av nämnda lag inkallats till domstol att under vissa villkor erhålla förskott å resekostnaden. Emellertid har sedan länge framstått som ett önskemål, att möjlighet borde finnas att även i andra fall tillerkänna vittne förskott. Sålunda har riksdagens justitieombudsman i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 december 1926 uttalat, att det borde fordras, att part, som ville ha någon hörd som vittne, även borde, om det påkallades, förskottera nödiga medel för inställelsen. I anslutning härtill har i denna paragraf intagits bestämmelse om rätt för vittne att på begäran erhålla förskott å den ersättning, som kan komma att tillerkännas vittnet. Sådant förskott torde ej böra avse annat än kostnaden för resa och uppehälle. Förskottets storlek bör, liksom nu gäller beträffande förskott till sakkunnig, bestämmas av rätten, och beloppet bör gäldas av den som skall utgiva ersättning till vittnet. Underlåter part att utgiva av rätten bestämt förskott, torde i allmänhet vittnet ha giltig ursäkt att icke inställa sig vid rätten. Någon påföljd för vittnet kan sålunda ej inträda. Enligt förevarande paragraf är parten avskuren från att erhålla uppskov med förhandlingen för vittnets hörande. Skulle emellertid av annan anledning målet uppskjutas, möter intet hinder, att parten ånyo påkallar, att vittnet höres. Huruvida parten kan i högre rätt åberopa vittne, som på grund av hans underlåtenhet att gälda förskott uteblivit vid lägre rätt, är i tvistemål att bedöma med hänsyn till reglerna i 50 kap. 25 § och 55 kap. 14 §. I brottmål finnes icke någon motsvarande inskränkning i partens möjlighet att i högre rätt ånyo åberopa vittnet.

Närmare bestämmelser angående förskott till vittnen skola meddelas i administrativ ordning. Härvid torde böra stadgas, att rätten kan förelägga part att direkt tillställa vittnet det av rätten bestämda förskottet.

37 KAP.

Om förhör med part under sanningsförsäkran.

1 §.

I ett rättegångssystem, som bygger på grundsatsen om fri bevisprövning, måste stor betydelse i bevishänseende tillmätas parternas utsagor. Hörande av parterna, vilka i regel ha den bästa kännedomen om de förhållanden, varom är fråga, är ofta i såväl tvistemål som brottmål det verksammaste medlet för utletandet av sanningen. I kapitlen rörande part i tvistemål samt målsägande och tilltalad i brottmål har därför stadgats en vittgående skyldighet för part att infinna sig personligen vid rätten. Tillika har rätten erhållit medel, varigenom den i viss utsträckning kan tvinga part att iakttaga personlig inställelse.

Parts hörande äger i viss mån olika karaktär i tvistemål och i brottmål. Såsom framhålles vid 43 kap. 6 § bör part i tvistemål ha sanningsplikt ej blott i den meningen, att han är skyldig att i sina utsagor hålla sig till sanningen, utan även så till vida, att han är pliktig att vara positivt verksam för utredning av de faktiska omständigheterna i målet. Parten är sålunda skyldig att på föranledande av rätten eller motparten uttala sig rörande omständigheter av betydelse i målet. Denna partens allmänna sanningsplikt har uttalats i nämnda paragraf, som föreskriver, att part vid huvudförhandlingen skall sanningsenligt redogöra för de omständigheter han åberopar i målet och uttala sig om de av motparten anförda omständigheterna samt besvara framställda frågor. Med hänsyn härtill synes det naturligt, att partens hörande ordnas på sådant sätt, att han ställes under ett visst tryck att i sina utsagor hålla sig till sanningen. Härigenom vinnes större garanti för bevismaterialets pålitlighet, och de avgivna utsagorna kunna i följd därav tillmätas större betydelse såsom bevis. För part, som anser sig föra en rättmätig sak, är det ofta av värde, att han får avgiva sin berättelse under en form, som innebär särskild garanti för trovärdighet. I regel torde ock parterna, enligt vad erfarenheten från andra länder utvisar, betrakta det som en betydelsefull förmån att få i dylik form lämna sin redogörelse för de faktiska omständigheterna i målet.

Vad brottmålen angår kan man icke gå lika långt i fråga om partsutsagornas användande såsom bevismedel. Visserligen kan den tilltalade i viss utsträckning anlitas såsom upplysningskälla, men det kan ej av honom krävas, att han skall vara verksam för utredningens fullständigande. Det ankommer i regel på åklagaren eller målsäganden att förebringa all den utredning, som

kräves för en fällande dom. Ej heller bör det komma i fråga att genom straffhot söka förmå den tilltalade att i sina utsagor hålla sig till sanningen. Den, särskilt i grövre brottmål, starka motsättningen mellan självbevarelse-driften och plikten att tala sanning skulle för den tilltalade medföra en obil-lig hårdhet. Beträffande målsäganden i brottmål kan visserligen fordras, att han skall i sin mån bidra till utredningen, men att låta honom lämna sina uppgifter under en form, som anses medföra särskild borgen för pålitlighet, synes icke lämpligt. Härigenom skulle lätt målsägandens uppgifter komma att tillmätas alltför stort värde i bevishänseende och den tilltalades ställning därigenom obehörigen försvagas. På grund härav har förhör med part under straffansvar ej ansetts böra förekomma i brottmål.

Skall sanningsplikten bliva av verkligt värde, synes den böra i viss utsträckning sanktioneras genom straffhot. Risken för ansvar torde vara det bästa medlet att förmå part att hålla sig till sanningen och att därigenom giva rätten ett pålitligt underlag för dess bevisprövning. Straffhotet torde ock vara ägnat att giva den lämnade utsagan särskilt värde som bevis. Delade meningar ha kommit till synes, huruvida partsförhöret skall utbildas som ett särskilt bevismedel och straffhotet drabba allenast utsagor, som avgivas i viss form, eller om alla partens utsagor i målet skola likställas och sålunda vara underkastade straffhot. Sistnämnda alternativ synes emellertid vara för-enat med vissa olägenheter. Särskilt då part själv utför sin talan, skulle medvetandet att alla hans uttalanden avgivas under straffansvar lätt medföra, att partens utvecklande av sin talan bleve alltför knapphändigt. Det tryck, under vilket parterna ställdes, skulle komma att försvåra en ordentlig ut-redning. Ett allmänt stadgande om straff för falsk utsaga skulle för övrigt med säkerhet visa sig ineffektivt; och att redan från början särskilja de utsagor, som ha till syfte att bestämma rättegångens föremål eller utgöra partens utveckling av sin talan, och de utsagor, som äro avsedda såsom bevismedel, torde icke vara möjligt. Med hänsyn härtill synes partsförhöret böra ordnas som ett särskilt bevismedel, varvid för parten klagöres, att hans utsaga avgives under ansvar. Att för detta ändamål stadga, att parten i likhet med vittne skall avlägga ed, torde på grund av hans ställning i rät-tegången icke vara lämpligt. Däremot bör parten avgiva en högtidlig för-säkran på heder och samvete att hålla sig till sanningen. För lämnande av medvetet oriktig utsaga bör i strafflagen stadgas straff, som bör sättas lägre än straffet för mened. Emellertid torde för vinnande av straffhotets syfte straffminimum för brottet ej böra sättas lägre än fängelse. Det ligger i sakens natur, att parts vägran att uttala sig rörande viss omständighet icke kan medföra ansvar för falsk utsaga.

I nära samband med frågan om påföljder för falsk utsaga står spørsmålet, huruvida rätten bör erhålla tvångsmedel för att förmå part att yttra sig. Dylika tvångsmedel synas emellertid icke erforderliga. Rätten har nämligen enligt 35 kap. 4 § möjlighet att tolka partens vägran att underkasta sig för-hör eller att uttala sig rörande viss omständighet såsom bevis mot honom. Väg-rar parten att uttala sig rörande viss omständighet, som han måste känna till,

torde rätten i många fall kunna taga motpartens uppgift rörande samma omständighet för god. För att rätten skall bliva i tillfälle att på detta sätt tolka partens vägran emot honom, bör parten i allmänhet vara personligen tillstädes, och han bör därför vara skyldig att infinna sig personligen till förhör under sanningsförsäkran.

Med frågan om formen för partsförhöret sammanhänger spørsmålet, huruvida sådant förhör bör vara ett primärt bevismedel och sålunda stå till parternas fria förfogande eller allenast ett subsidiärt bevismedel, om vars användande rätten förordnar, när den övriga bevisningen finnes otillräcklig för att giva rätten en bestämd övertygelse rörande ett visst relevant faktum. Övervägande skäl synas tala för förstnämnda alternativ. Skulle parten höras först sedan all annan bevisning förebragts, föreligger risk, att han lämpar sina uppgifter efter utfallet av bevisningen. Och redan rättens beslut, att partsförhör skall hållas, varav framgår, att rätten ej finner den förebragta bevisningen tillfyllest, innebär en frestelse för parten att vara mindre nogräknad med sanningen.

Då partsförhöret sålunda ordnas som ett primärt bevismedel, saknas anledning att begränsa parternas möjlighet att anlita detsamma. Part bör kunna till bevis påkalla förhör såväl med sig själv som med motparten. Dessutom bör rätten ha befogenhet att, om den finner erforderligt, förordna om parts hörande. Rättens befogenhet härtill framgår av 35 kap. 6 §.

Grundsatsen om partsförhörets karaktär av primärt bevismedel har kommit till uttryck dels genom avfattningen av förevarande paragraf, dels ock i stadgandet i 43 kap. 8 §, att då part skall höras under sanningsförsäkran, förhöret i regel bör äga rum, innan vittnesbevisning upptages rörande den omständighet, varom parten skall höras. Bestämmelsen är emellertid icke ovillkorlig. Rätten kan här förfara efter omständigheterna. Därest part påkallat förhör med sig själv, torde väl i regel vara lämpligast, att förhöret hålles, innan annan muntlig bevisning upptages. Om rätten självmant förordnat om förhör, torde ofta föreligga skäl att låta förhöret äga rum först efter annan bevisupptagning. Understundom torde väl även förekomma, att part, sedan annan bevisning förebragts, anhåller att få avgiva utsaga under sanningsförsäkran. Något hinder bör ej möta häremot, ehuru parten kommer i sämre läge än om han redan vid förberedelsen uppgivit, att han ämnade åberopa sådant förhör. I vissa fall böra part och vittne kunna höras mot varandra. Ehuru partsförhöret sålunda ordnats såsom ett primärt bevismedel, är det icke avsett att därmed inkräkta på det fria förhör med parterna, som torde vara erforderligt i åtskilliga mål, särskilt då parterna själva utföra sin talan. I många fall torde ett dylikt hörande vara tillfyllest för rättens bevisprövning.

Partsförhöret skall gälla faktiska omständigheter, som äro av vikt för avgörandet. Emellertid behöver detsamma icke begränsas till vissa närmare angivna fakta. Det kan avse hela det händelseförlopp, som är av betydelse i målet. Då parterna vid förberedelsen skola uppgiva, vilka bevis de vilja åberopa och vad de ämna styrka med varje bevis, torde part i regel före

huvudförhandlingen ha kännedom om vilka omständigheter förhöret med honom skall avse.

Med den utformning partsförhöret sålunda erhållit torde skäl icke föreligga att bland bevismedlen bibehålla parts ed. Redan genom införande av fri bevisprövning skulle detta institut komma att erhålla en avsevärt minskad betydelse. Huruvida på det område, där ed för närvarande företrädesvis användes, nämligen i mål om fastställande av faderskap, eden kan ersättas av förhör under sanningsförsäkran, bör utredas under det fortsatta lagstiftningsarbetet. Det kan tänkas, att för dessa mål vissa modifikationer äro påkallade i reglerna om sådant förhör. Såvitt angår brottmålen följer av vad förut anförts om den tilltalades hörande i dylika mål, att värjemålsed icke bör förekomma.

Vad i detta kapitel stadgas om part gäller även parts legala ställföreträdare. Finnas flera ställföreträdare, kan envar av dem och även sådan ställföreträdare, som ej för talan, höras under sanningsförsäkran. Den omständigheten, att parten ej äger själv föra sin talan, hindrar icke, att förhör under sanningsförsäkran anställas med honom.

2 §.

De skäl, som föranlett stadgandet i 36 kap. 14 §, att person under femton år, sinnessjuk eller menedare icke får avlägga vittnesed, böra även medföra, att dylik person, om han är part i tvistemål, ej bör höras under sanningsförsäkran. Därest det kan antagas, att sådan part kan lämna upplysningar av betydelse i målet, äger emellertid rätten såväl förordna, att han skall infinna sig personligen, som ock höra honom utan sanningsförsäkran. Av vad anförts under nästföregående paragraf framgår, att t. ex. part, som är omynlig på grund av sin ålder men fyllt femton år, kan höras under dylik försäkran.

3 §.

Såsom framhållits under 1 § bör part, som skall höras enligt den i detta kapitel föreskrivna ordningen, avgiva försäkran på heder och samvete. Av försäkrans avfattning framgår, att partens sanningsplikt är lika vidsträckt som vittnes. På sätt förut anförts kan emellertid rätten icke använda tvångsmedel mot part, som vägrar att uttala sig. Försäkran bör i likhet med vittneseden avläggas, innan förhör äger rum.

4 §.

Upprätthållande av omedelbarhetsgrundsatsen är av särskild betydelse, då det gäller hörande av part under sanningsförsäkran. Med hänsyn härtill bör sådant förhör kunna hållas utom huvudförhandlingen, allenast då synnerligt hinder möter mot partens inställelse vid nämnda förhandling. Beträffande förebringande i rättegången av partsförhör, som ägt rum utom huvudförhandlingen, gälla föreskrifterna i 35 kap. 13 §.

5 §.

Det är tydligt, att då en person på grund av tystnadsplikt är förhindrad att vittna rörande viss omständighet, han icke heller skall kunna såsom part höras därom. I tvist mellan t. ex. en läkare och en hans patient bör sålunda den förstnämnde icke kunna höras rörande vad patienten i förtroende meddelat honom, med mindre patienten samtycker därtill. Dennes vägran att lämna sitt samtycke kan emellertid tolkas som bevis emot honom. Mera tveksamt är, huruvida part, i likhet med vittne, bör äga rätt att vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att parten eller någon honom närstående förövat brottslig eller vanärande handling. I de fall, då målets utgång beror av frågan, huruvida parten förövat sådan handling, skulle måhända, därest dylikt rätt icke tillerkändes parten, möjligheterna att erhålla bevisning rörande nämnda fråga komma att ökas. Å andra sidan torde ofta förhållandena vara sådana, att den åsyftade utredningen kan vinnas genom förhör under sanningsförsäkran med motparten. Dessutom möta mot att i dylikt fall höra part under sanningsförsäkran i huvudsak samma betänkligheter, som anförts mot dylikt förhör i brottmål. Med hänsyn härtill synes det lämpligt, att parten fritages från skyldighet att yttra sig rörande omständighet, varom nu är fråga. Part bör lika litet som vittne vara skyldig att avgiva utsaga, varigenom yrkeshemlighet skulle röjas, med mindre synnerlig anledning förekommer, att han höres därom.

Beträffande formen för partsförhöret torde böra gälla i huvudsak samma regler som i fråga om förhör med vittne. I kallelsen till part bör angivas, att förhör med honom under sanningsförsäkran skall äga rum. Då bevisningen skall uppgivas vid förberedelsen, vet rätten i regel vid utfärdande av kallelser till huvudförhandlingen, huruvida dylikt förhör skall hållas. Är part personligen tillstädes, är han skyldig att, om det påkallas, omedelbart avgiva utsaga. I allmänhet torde förhör med part böra ledas av rätten. Detta är nödvändigt, då den part, som skall höras, ej är företrädd av ombud. Då part påkallat förhör med sig själv och rätten ej anser sig böra leda förhöret, skall detta inledas av partens ombud. Beträffande part torde ej lämpligen liksom i fråga om vittne kunna föreskrivas, att han i regel icke får närvara, när annan part eller vittne höres.

Såsom redan nämnts bör part vara skyldig att infinna sig personligen till förhör under sanningsförsäkran. Föreskrift härom har intagits i 11 kap. 5 §. För framtvingande av denna inställeskyldighet äger rätten använda de tvångsmedel, som enligt olika bestämmelser stå till buds för att förmå parten att infinna sig. Skall förhör med parten hållas vid huvudförhandling eller vid förberedelse, såsom då fråga är om målets avvisande eller om företeende av skriftligt bevis, gälla beträffande tvångsmedel de regler, som angivas i kapitlet om huvudförhandling och om förberedelse. Därest särskild bestämmelse ej meddelats om föreläggande, kan rätten, såsom då part skall höras under sanningsförsäkran vid sådant sammanträde, som enligt 50 kap. 12 § kan hållas för måls beredande i hovrätt, med stöd av 9 kap. 7 § förelägga parten vite.

38 KAP.

Om skriftligt bevis.

I överensstämmelse med vad processkommissionen uttalat böra i lag icke upptagas regler om prövningen av skriftliga handlingars äkthet eller beviskraft. Dessa frågor har rätten att bedöma enligt principen om fri bevisprövning. Särskilda föreskrifter om bevisverkan av vissa skriftliga handlingar givas i 33 kap. 25 § beträffande vissa delgivningsbevis samt i andra författningar, t. ex. 2 kap. 2 § lagen den 25 april 1930 om testamente. Att dylika föreskrifter skola äga giltighet, framgår av 35 kap. 1 § andra stycket.

1 §.

Den i förevarande paragraf givna bestämmelsen, att skriftlig handling, som åberopas till bevis, bör förete i huvudskrift, har endast karaktär av ett råd. Styrkt avskrift eller utdrag må godtagas, om rätten finner det tillfyllest. Det är tydligt att, särskilt i tvistemål, motpartens vitsordande av att avskrift eller utdrag överensstämmer med originalet måste tillmätas stor betydelse. Företer part allenast avskrift av handling, som han innehar, bör rätten, om anledning därtill finnes, ålägga honom att visa upp originalet. Bevisvärdet av en avskrift har rätten att bedöma enligt fri bevisprövning.

Om handling, som åberopas till bevis, innehåller även sådant, som innehavaren på grund av tystnadsplikt eller eljest ej äger eller är skyldig att yppa, eller sådant, som av annan anledning, t. ex. därför att det saknar betydelse i målet, ej bör framläggas, är styrkt utdrag tillfyllest. Föreligger tvivel rörande utdragets fullständighet, kan rätten höra innehavaren, därest denne är annan än part eller målsägande, såsom vittne och, om han är part i tvistemål, under sanningsförsäkrän.

2 §.

I förevarande paragraf givas bestämmelser om skyldighet för innehavare av skriftlig handling, som kan antagas äga betydelse såsom bevis, att förete den i rättegång. Vid bestämmande av editionsplikts omfattning göra sig i huvudsak samma synpunkter gällande som vid reglering av parts eller tredje mans skyldighet att i rättegång avgiva utsaga. I den mån part eller annan är pliktig att genom muntlig utsaga bidra till utredningen, bör han även vara skyldig att förete skriftlig handling, som innehaves av honom. Göres editionsplikten mera begränsad än skyldigheten att uttala sig, skulle denna begränsning bliva av ringa betydelse, då handlingens innehavare skulle vara pliktig att vid förhör yttra sig rörande dess innehåll. Å andra sidan skulle en vidsträcktare editionsplikt komma i strid med de intressen, som ligga till grund för parts eller vittnes tystnadsplikt eller hans rätt att vägra att uttala sig.

Föreligger för innehavare av skriftlig handling tystnadsplikt beträffande handlingens innehåll, bör han icke vara berättigad eller skyldig att förete den

som bevis. Sålunda bör t. ex. en ämbetsman eller en läkare icke äga att tillhandahålla handling, som innehaves av honom, därest han ej skulle kunna höras som part eller vittne om innehållet i handlingen. Den på tystnadsplikt grundade befrielsen från skyldighet att förete skriftlig handling bör liksom tystnadsplikten i viss mån bortfalla, då fråga är om grovt brott.

Vad åter angår de begränsningar i editionsplikten, som svara mot parts eller vittnes rätt att vägra att uttala sig, synas dessa böra bestämmas i viss mån annorlunda än inskränkningarna i vittnesplikten. Visserligen bör editionsplikt icke föreligga för den tilltalade i brottmål eller för sådana anförvanter till honom, som äga rätt att undandraga sig att vittna. För beredande av tillgång till skriftligt bevis i brottmål kan i regel, då fråga är om brott, vara frihetsstraff kan följa, användas husrannsakan och beslag. Emellertid skulle en tillämpning av reglerna om befrielse från vittnesplikt leda till att även i tvistemål nära släkting till part skulle vara befriad från skyldighet att förete skriftlig handling, som innehaves av honom. Starka skäl tala för att släkting i detta hänseende likställes med part. Härigenom vinnes även, att part icke kan genom att anförtro handling, som innehaves av honom, till nära anförvant undandraga sig att förete den. Reglerna om editionsplikt synas även så till vida böra avvika från bestämmelserna om skyldighet att avgiva muntlig utsaga, att editionsplikt bör stadgas även för målsägande i brottmål. De skäl, som föranlett, att målsägande icke bör kunna höras under ansvar, göra sig icke gällande, då fråga är om skyldighet för honom att tillhandahålla skriftlig handling. Vidare torde det intresse man vill skydda genom bestämmelsen, att ämbetsman eller annan, som på grund av tystnadsplikt ej kan vittna om viss omständighet, icke heller är skyldig att förete skriftlig handling, därest handlingens innehåll omfattas av tystnadsplikten, böra kräva, att jämväl part, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, fritages från skyldighet att framlägga handling, varom nu är fråga. Att på detta sätt, såvitt angår part, editionsplikten göres mera begränsad än hans skyldighet att yttra sig under ansvar, synes berättigat även med hänsyn därtill, att part icke kan tvingas att avgiva utsaga, under det att tvångsmedel kunna användas för utkrävande av hans editionsplikt. Vad åter angår tredje man, kan, bortsett från part närstående personer, tvång användas även för att förmå honom att yttra sig, och det synes därför naturligt, att för honom skyldigheten att avgiva utsaga och att förete handling till omfattningen sammanfalla. För det säkerligen sällsynta fall, att handling, som är av betydelse såsom bevis, innehaves av tredje man, i vilkens intresse tystnadsplikt gäller, torde undantag från editionsplikten icke erfordras. Ett sådant undantag skulle för övrigt vara av ringa betydelse, då innehavaren ej torde kunna undandraga sig att vittna rörande handlingens innehåll. I likhet med vad som gäller för vittne och part, som höres under sanningsförsäkran, bör innehavare av handling kunna vägra att förete denna, om dess framläggande skulle kunna röja, att innehavaren eller någon honom närstående förövat brottlig eller vanärande handling. Han bör även kunna vägra att tillhandahålla handling, om därigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras, med mindre synnerlig anledning förekommer, att handlingen framlägges.

Enligt vad nu anförts är part samt part närstående person, med undantag av den tilltalade och hans släktingar, skyldig att förete skriftlig handling, som innehaves av honom. Till skyddande av förtroendet mellan nära anförvanter har det emellertid ansetts lämpligt att härifrån göra det undantaget, att part eller närstående, som nu avses, icke skall vara pliktig att förete skriftligt meddelande mellan dem.

Då det skulle innebära ett alltför starkt intrång i den enskildes rättssfär, därest han alltid skulle vara skyldig att framlägga dagboks- eller minnesanteckningar eller andra uppteckningar avsedda endast för hans personliga bruk, har det lagts i rättens hand att pröva, huruvida editionsplikt föreligger beträffande dylika handlingar. Rätten har därvid att väga mot varandra den enskildes anspråk på skydd för sina personliga förhållanden och rättsskipningens krav på fullständig utredning. Det är tydligt, att om t. ex. en part påstår, att han grundar sina uppgifter om ett visst faktum på av honom gjorda minnesanteckningar, han bör vara skyldig att, om det begäres, förete dessa anteckningar.

Påstår innehavare av skriftlig handling, att dess innehåll saknar betydelse i målet eller att sådana omständigheter föreligga, att han ej är skyldig att framlägga den, skall frågan prövas av rätten. För vinnande av underlag för denna prövning kan rätten höra innehavaren, om handlingen innehaves av part i tvistemål, under sanningsförsäkran och, om den innehaves av tredje man, såsom vittne. Innehåller handlingen även sådant, som icke bör uppenbaras, gäller stadgandet i 1 § andra stycket.

3 §.

Har part ett på materiell rätt grundat anspråk på att viss skriftlig handling skall hållas honom till handa, äger han fordra, att handlingen, om den erfordras till bevis, företes i rättegång, vare sig den innehaves av motparten eller tredje man. Ett dylikt anspråk kan tillkomma part t. ex. på grund av äganderätt eller avtal eller enligt särskild bestämmelse i lag, såsom den i 11 kap. 7 § jordabalken stadgade rätten för köpare av fast egendom att av hemulsman utfå handlingar av betydelse i ägotvist. Omfattningen av partens rätt att få tillgång till handling, varom nu är fråga, bestämmes helt av den materiella rättens regler och beröres icke av de i 2 § uppställda begränsningarna i den processuella editionsplikten. Handlingens företeende kan krävas i såväl tvistemål som brottmål. Parten kan även göra sin rätt gällande i särskild process. I rättegång, vari handlingen erfordras till bevis, kan yrkande om dess företeende bifallas, allenast om partens processuella intresse fordrar det.

4 och 5 §§.

Därest skriftlig handling, beträffande vilken editionsplikt föreligger, icke frivilligt företes, äger rätten förelägga innehavaren att tillhandahålla den. Innan föreläggande meddelas, skall innehavaren erhålla tillfälle att yttra sig i frågan. Bestrider han, att han innehar handlingen eller att han är skyldig att tillhandahålla den, kan förhandling förekomma och bevisning upptagas.

Härvid gälla vanliga regler om bevisupptagning. Part kan sálunda i tvistemål höras under sanningsförsäkran och annan person såsom vittne. Förhör kan avse icke blott huruvida den hörde innehar viss uppgiven handling utan även vilka handlingar han innehar, som kunna vara av betydelse i målet. Då i brottmål målsägande icke kan höras under sanningsförsäkran, kan med honom blott fritt förhör äga rum. I kallelse å part eller målsägande till särskilt sammanträde för prövning av editionsfråga äger rätten enligt 9 kap. 7 § förelägga vite. Beträffande kallelse å annan gälla reglerna om vittneskallelse. Därest annan än part inställt sig till förhör, bör han erhålla ersättning för resa, uppehälle och tidsspillan efter vad om vittnen är stadgat. I allmänhet torde, då bevisningen skall framläggas vid huvudförhandlingen, fråga om föreläggande rörande skriftlig handling böra behandlas under målets beredande. Föreskrifter härom ha givits i 23 kap. 14 §, 42 kap. 19 §, 45 kap. 12 §, 47 kap. 24 §, 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 § och 55 kap. 16 §. Då parterna redan vid målets beredande skola uppgiva sina bevis, bör rätten tidigt erhålla kunskap om huruvida editionsföreläggande erfordras. Prövas fråga om sådant föreläggande under förberedelsen, kan därvid förhandling äga rum och bevis upptagas till styrkande av att den, mot vilken föreläggandet skulle riktas, innehar handlingen. Hinder möter icke mot att rätten utsätter särskild huvudförhandling för prövning av editionsfråga.

För att visshet skall föreligga, att skriftlig handling, som erfordras såsom bevis, är tillgänglig vid huvudförhandlingen, bör handlingen i regel dessförinnan tillhandahållas rätten. I föreläggandet skall rätten angiva, var och hur handlingen skall hållas tillgänglig. Oftast torde böra föreskrivas, att den skall avlämnas å rättens kansli, men rätten kan ock bestämma, att den skall företes vid huvudförhandlingen. Rätten kan även föreskriva, att handlingen skall överlämnas till sakkunnig, som utsetts av rätten. Om föreläggande gives under förundersökning i brottmål, kan föreskrivas, att handlingen skall tillhandahållas åklagaren. Innehåller handlingen tillika sådant, som ej må uppenbaras eller av annan anledning bör uteslutas, kan föreskrivas, att i stället för originalhandlingens skall företes styrkt utdrag därav. I föreläggandet bör utsättas den tid, inom vilken handlingen skall företes.

För att framtvunga fullgörelse kan rätten i föreläggande stadga vite och, om detta ej länder till efterföljd, utsätta högre vite eller förordna, att handlingen skall företes genom utmätningmannens försorg. Då föreläggande gives part, torde i vissa fall dylika åtgärder ej erfordras, eftersom partens underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse kan tolkas som bevis mot honom. Om rätten finner lämpligt, kan den redan i beslutet om handlingens företeende föreskriva, att den skall tillhandahållas genom utmätningmannens försorg. Enligt 17 kap. 14 § och 30 kap. 12 § äger rätten förordna, att beslut om företeende av skriftlig handling genast skall gå i verkställighet.

6 §.

Enligt 5 § har rätten att bestämma, var och hur skriftlig handling skall tillhandahållas. I denna paragraf föreskrives, hur bevisning genom skriftlig hand-

ling skall upptagas, d. v. s. hur rätten skall tillgodogöra sig handlingen såsom bevis. Föreskriften avser även handlingar, som frivilligt tillhandahållas. Bevisningen skall i regel upptagas vid huvudförhandlingen, om sådan hålles. Då synnerligt hinder möter, t. ex. då fråga är om dyrbara arkivhandlingar, kan bevisningen upptagas utom huvudförhandlingen. Beträffande förebringande vid huvudförhandlingen av dylik bevisning så ock om upptagande av bevisning, då huvudförhandling ej äger rum, gälla reglerna i 35 kap. 13 och 8 §§.

7 §.

Ådrager sig part kostnader för fullgörande av honom åliggande editionsplikt, komma dessa att ingå bland partens rättegångskostnader. Han kan sålunda enligt allmänna regler erhålla gottgörelse härför av motparten. Enligt denna paragraf kan tredje man erhålla ersättning för kostnad och besvär, som vållas honom genom att han efter anmodan av part eller rätten tillhandahållit skriftlig handling. Här avses blott sådana kostnader, som erfordrats för handlingens tillhandahållande, såsom kostnad för resa till kansliorten för handlingens avlämnande, avskrifter eller porto och försäkringskostnader. Om handlingens innehavare inställt sig till förhör, som avses i 4 §, är han, som redan berörts, berättigad till ersättning härför enligt vad om vittnen är stadgat. Därest handlingen företetts enligt en i den materiella rätten grundad förpliktelse härtill, kan innehavaren erhålla gottgörelse allenast i den mån företeendet medfört kostnad eller besvär utöver vad han enligt förpliktelsen varit skyldig att underkasta sig. De i andra stycket givna reglerna om skyldighet att utgiva ersättning, varom nu är fråga, överensstämman med föreskrifterna om skyldighet att utgiva vittneslöner.

8 §.

Beträffande allmänna handlingar, som förvaras hos stats- eller kommunalmyndighet, givas bestämmelser i § 2 tryckfrihetsförordningen och lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Enligt förstnämnda lagrum skall allmän handling, såvitt ej annat följer av omförmälda lag, hållas tillgänglig för envar svensk medborgare. Frågan om handlingens utbekommande prövas i regel av den myndighet, hos vilken handlingen finnes. Och förmenar någon, att tillgång till handling olagligen vägrats honom, äger han föra talan däröver. Detta gäller, även då handlingen erfordras i rättegång. Rörande tillhandahållande av allmän handling åt domstol finnas icke några generella föreskrifter. I den mån handlingar äro tillgängliga för enskilda, skola de emellertid även tillhandahållas domstol. Av ämbetsverkens plikt att bistå varandra följer även skyldighet att tillhandagå med allmänna handlingar. Sådan skyldighet finnes ock stadgad i vissa instruktioner, t. ex. i 40 § lantmäteriinstruktionen den 11 november 1927. Dessutom gives i åtskilliga författningar föreskrift om tillhandahållande åt domstol av vissa handlingar, som icke äro tillgängliga för envar, t. ex. i 8 § lagen om straffregister den 17 oktober 1900, 25 § lagen den 20 juni 1918 ang. åtgärder mot utbredning av könssjukdomar och 56 § taxeringsförordningen den 28 september 1928.

Särskilda föreskrifter om editionsplikt finnas t. ex. i 17 och 18 §§ förordningen den 4 maj 1855 ang. handelsböcker och handelsräkningar samt i 10 § lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom. Huruvida dessa bestämmelser böra bibehållas eller eventuellt omarbetas efter lagfästade av den nu föreslagna allmänna editionsplikten, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

39 KAP.

Om syn.

1 §.

Med syn såsom särskilt bevis avses i detta kapitel allenast syn, som företages av domstol. Däremot regleras icke här sådan syn, som i administrativ ordning hålles för bestämmande av vissa rättsförhållanden, som angå det allmänna, t. ex. å kronans domäner, boställen eller vägar, och ej heller sådan syn, som verkställas på enskilds initiativ för utrönande av vissa förhållanden av betydelse för hans rätt, t. ex. enligt 2 kap. 10 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom angående utarrenderad egendoms skick vid till- eller avträde. Ej heller behandlas här sådan besiktning, som i rättegång företages av annan än domstol, vare sig besiktningen, såsom enligt 7 § lagen den 16 maj 1930 om vägrätt, verkställas på uppdrag av rätten eller företages på föranstaltande av part. I dylikt fall är det först förrättningsmannens inför rätten avgivna berättelse, som har karaktär av bevis, och här föreligger sålunda i regel bevis genom sakkunnig eller vittne. Däremot avses med syn varje iakttagande med de yttre sinnena och sålunda ej allenast sådant, som sker genom synsinnets. Även skriftlig handling kan vara föremål för syn, om det är handlingen som sådan och ej dess innehåll, som är av betydelse i bevishänseende, t. ex. då den användes som skriftprov.

Att rätten kan genom granskning av föremål, som är tillgängligt vid rätten, t. ex. fotografier, varuprov eller vapen, som använts vid förövande av brott, inhämta upplysning i saken, är uppenbart och har därför icke ansetts behöva ut-sägas. Om skyldighet att förete sådant föremål vid rätten stadgas i 5 §. I förevarande paragraf behandlas endast det fall, att rätten för att göra erforderliga iakttagelser måste förflytta sig till annan plats än den, där sammanträde eljest skulle ha hållits. Detta kan erfordras t. ex. för besiktning av plats, där brott förövats eller annan händelse inträffat, eller för utrönande av lägenhets skick eller beskaffenheten av utfört arbete. Av 35 kap. 6 § följer, att rätten kan självmant förordna, att syn å stället skall hållas. Vid bestämmande härav har rätten att taga hänsyn till vikten av de omständigheter, som skola iakttagas, kostnaden för förrättningen och de andra förhållanden, som kunna inverka.

Av stadgandets avfattning framgår, att några begränsningar icke uppställts beträffande skyldighet för part eller annan att lämna rätten tillträde för syn. Det kunde ifrågasättas, huruvida icke dylika begränsningar vore påkallade.

Bestämmelser härom skulle kunna anknyta till de regler, som gälla beträffande skyldighet att tillhandahålla skriftlig handling samt att tåla husrannsakan och beslag. Nämnda regler kunna emellertid icke oförändrade tillämpas beträffande syn. De skulle komma att medföra, att rättens befogethet att hålla syn bleve vidsträcktare i tvistemål än i brottmål. Och de avvikelser, som påkallades, skulle bliva mycket invecklade. Med hänsyn härtill och då den nuvarande bristen på bestämmelser i ämnet icke vederligen medfört några olägenheter, har det ansetts, att såväl part som tredje man böra vara skyldiga att underkasta sig syn, så snart rätten finner dylik förrättning erforderlig. Det är emellertid uppenbart, att rätten vid utsättande av syn har att tillse, att enskilda intressen icke kränkas i vidare mån än som kan anses skäligt. Syn får hållas allenast för granskning av förhållande, som man vet vara av vikt i målet. För efterforskande av sådant, som kan äga betydelse såsom bevis, skall under därför givna villkor användas husrannsakan. Då syn å stället skall avse allenast föremål, som ej lämpligen kan flyttas till rätten, eller plats, där viss händelse timat, kan sådan syn icke hållas för att vinna tillgång till skriftlig handling eller annat löst föremål. Beträffande skyldighet att vid syn tillhandahålla sådant föremål skola bestämmelserna i 5 § tillämpas. Det är även tydligt, att om vid syn iakttages förhållande, som saknar betydelse i målet, sådant förhållande ej bör antecknas i protokollet eller på annat sätt bekantgöras. I ett hänseende har begränsning i lag ansetts erforderlig beträffande möjligheten att hålla syn. Vid syn kan ej undvikas, att rätten stundom erhåller kunskap om yrkeshemlighet av betydelse för part eller annan. Med hänsyn härtill har föreskrivits, att vid syn yrkeshemlighet ej må röjas, med mindre synnerlig anledning förekommer därtill. Detta innebär, att om vid syn t. ex. å arbetsplats, där en olycka inträffat, rätten får kännedom om fabrikationssätt, som är att anse som yrkeshemlighet, detta ej får beskrivas i protokollet, med mindre synnerlig anledning därtill föreligger. Tillika innebär stadgandet, att om ej anledning, som nu sagts, är för handen, rätten icke må utsätta syn för utrönande av omständighet, varigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras. Påkallas syn av yrkeshemlighetens innehavare eller samtycker han till att syn hålles, utgör yrkeshemligheten ej hinder för förrättningen.

Det torde ligga i sakens natur, att rätten, då syn utsatts, kan använda erforderliga medel för att bereda sig tillträde till den plats, där förrättningen skall äga rum.

Vid sidan av den nu behandlade skyldigheten att lämna rätten tillträde för syn föreligger stundom en i den materiella rätten grundad förpliktelse att hålla egendom till handa för besiktning. Sådan förpliktelse kan föreligga t. ex. enligt avtal eller enligt den i 2 kap. 22 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom givna föreskriften om skyldighet för arrendator att lämna jordägaren tillträde till egendomen.

2 §.

Såvitt möjligt bör för tryggande av bevisningens omedelbarhet syn å stället äga rum vid huvudförhandlingen, vilket i allmänhet innebär, att hela handlägg-

ningen sker å syneplatsen. För att bland annat möjliggöra detta har i 1 kap. 8 och 13 §§ samt 2 kap. 5 § föreskrivits, att såväl underrätt som hovrätt kunna sammanträda annorstädes än å den vanliga sammanträdesorten. Detta innebär, att domstolen kan hålla sammanträde för huvudförhandling även å ort utom domkretsen.

Om det med hänsyn till föremålets beskaffenhet eller av annan anledning är av synnerlig vikt, att syn hålles före huvudförhandlingen, eller om syn eljest ej lämpligen kan hållas vid denna, må den äga rum utom huvudförhandlingen. Detta är fallet t. ex. då det föremål, som skall synas, icke kommer att vara tillgängligt eller befinna sig i oförändrat skick, när målet är färdigt till huvudförhandling, eller då syneföremålet finnes å sådan plats, att det skulle vara förenat med oskäligena kostnader att hålla huvudförhandlingen därstädes. Befinner sig syneobjektet inom annan domstols domkrets och skall syn hållas utom huvudförhandlingen, torde i regel böra uppdragas åt underrätten i den orten att förrätta syn. Hinder möter dock icke mot att processdomstolen, om det finnes lämpligt, håller även syn, varom nu är fråga, utom sin domkrets. Rörande förebringande av bevisning, som upptagits genom syn utom huvudförhandlingen, skola föreskrifterna i 35 kap. 13 § tillämpas.

Av stadgande i 1 kap. 5 § framgår, att häradsrätt vid syn å stället utom huvudförhandling kan bestå av häradshövding jämte tre nämndemän.

3 §.

Ofta torde syn å stället kunna bättre utnyttjas, om i samband därmed annan bevisning upptages. Särskilt kan det vara av vikt, att sakkunnig eller vittne höres. Därest syn hålles vid huvudförhandlingen, följer av de allmänna reglerna rörande förhandlingen, att bevisningen skall upptagas i ett sammanhang. För det fall, att synen äger rum utom huvudförhandlingen, kan rätten enligt denna paragraf vid synen upptaga även annan bevisning, om det finnes erforderligt för att syftet med synen skall vinnas. I kallelse till syn utom huvudförhandling äger rätten enligt 9 kap. 7 § förelägga part vid vite att komma tillstädes eller infinna sig personligen.

4 §.

De i första stycket av denna paragraf givna föreskrifterna överensstämma i huvudsak med de regler angående skyldighet att utgiva ersättning till sakkunnig, som nu finnas i 5 § lagen den 7 juni 1934 om bevisning genom sakkunnig. Rörande de avvikelser, som föreligga från nämnda regler, hänvisas till vad nedan anföres beträffande 40 kap. 17 §.

Den omständigheten, att syn hålles i samband med huvudförhandling, medför ej befrielse för part från skyldighet att gälda kostnaden för rättens sammanträde för syn.

5 §.

Såsom tidigare framhållits är det uppenbart, att rätten kan syna föremål, som finnas tillgängliga vid rätten. För att föremål, som skall granskas, skall bliva

tillgängligt, erfordras föreskrifter om skyldighet för innehavare av sådant föremål att förete detsamma i rättegången. Föreskrifterna härom överensstämma med de i 38 kap. 2 § givna reglerna rörande skyldighet för part eller annan att tillhandahålla skriftlig handling, som åberopas till bevis, med de avvikelser, som föranledas av olikheten mellan skriftlig handling och annat föremål. Att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, innehar föremål av sådan beskaffenhet, att han ej kan vittna därom, torde vara så sällsynt, att särskilda bestämmelser därom ej erfordras. Beträffande skyldighet att för syn tillhandahålla skriftlig handling böra, för att icke handlingens innehåll obehörigen skall uppenbaras, gälla samma regler som då handlingens innehåll åberopas till bevis.

Liksom i fråga om skyldigheten att förete skriftligt bevis är plikten att tillhandahålla föremål för syn mera begränsad i brottmål än i tvistemål. I brottmål kan emellertid under vissa förutsättningar för att göra föremål tillgängligt för syn användas husrannsakan och beslag.

Förslaget innehåller icke några bestämmelser om syn för iakttagelse å människas kropp. I brottmål kan dylik iakttagelse verkställas enligt reglerna om kroppsbesiktning. Vad tvistemålen angår torde bestämmelser härom icke äga någon större betydelse. Parts vägran att ställa sig till förfogande för besiktning torde i allmänhet kunna tolkas som bevis emot honom. Beträffande tagande av blodprov i visst fall givas regler i lagen den 26 maj 1933 angående blodundersökning i mål om barn utom äktenskap.

40 KAP.

Om sakkunnig.

De i detta kapitel givna föreskrifterna överensstämma i huvudsak med innehållet i lagen den 7 juni 1934 om bevisning genom sakkunnig. Avvikelserna från nämnda lag äro i allmänhet betingade av olikheterna mellan det nya förfarandet och nu gällande ordning. Dessutom ha lagens regler fullständigats och den i lagen givna hänvisningen till föreskrifterna om vittnesbeviset i väsentlig del ersatts med särskilda, för sakkunnigbeviset utformade stadganden. I den mån de föreslagna reglerna överensstämma med gällande rätt, synes någon motivering för desamma ej erforderlig.

1 och 2 §§.

Dessa paragrafer motsvara 1 § första och andra styckena sakkunniglagen.

Med anledning av att vittnesjäven avskaffats har jäv icke upptagits såsom grund för obehörighet att vara sakkunnig.

Såsom framgår av 35 kap. 6 § äger rätten i alla mål självmant förordna om anlitande av sakkunnig. Någon begäran av part erfordras sålunda icke. Särskilt kan det vara lämpligt, att rätten förordnar därom, då av parterna åberopade sakkunniga i sina utlåtanden kommit till olika resultat.

3 §.

Paragrafen överensstämmer med 1 § tredje stycket sakkunniglagen.

För att parterna skola erhålla tillfälle att före huvudförhandlingen taga del av sakkunnigs utlåtande och den sakkunnige kunna höras muntligen vid nämnda förhandling bör sakkunnig i regel förordnas under målets beredande. Stadganden härom ha intagits i 23 kap. 14 §, 42 kap. 19 §, 45 kap. 12 §, 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 § och 55 kap. 16 §. Förordnas sakkunnig under förundersökning i brottmål enligt 23 kap. 14 §, kan rätten föreskriva, att han skall avgiva utlåtande till undersökningsledaren. Ersättning åt dylik sakkunnig bör kunna bestämmas av rätten, även om åtal icke följer.

4 §.

Såsom framhållits under sakkunniglagens förarbeten synes skäl icke föreligga att stadga en allmän skyldighet att åtaga sig sakkunniguppdrag. Däremot bör den som åtagit sig sådant uppdrag icke utan giltig ursäkt äga att undandraga sig dess fullgörande. Föreskriften härom överensstämmer med 2 § sakkunniglagen. Liksom beträffande vittne har föreskrift upptagits, att sakkunnig ej är skyldig att yppa yrkeshemlighet, med mindre synnerlig anledning förekommer, att han yttrar sig därom.

5 och 6 §§.

Enligt nu tillämpat förfarande torde rätten i allmänhet anlita sakkunnig först sedan huvuddelen av det övriga bevismaterialet upptagits vid rätten. Den sakkunnige har därför vid fullgörande av sitt uppdrag tillgång till detta material, sådant det återgivits i protokollet. Efter en omläggning av förfarandet är det icke lämpligt att gå tillväga på detta sätt. Då all bevisning om möjligt bör förebringas vid huvudförhandlingen, skulle den sakkunniges tillkallande efteråt medföra, att den påbörjade huvudförhandlingen måste uppskjutas och det upptagna materialet på grund av reglerna om uppskov måhända förebringas ånyo. För vinnande av koncentration är det önskvärt, att den sakkunnige tillkallas före huvudförhandlingen, så att skriftligt utlåtande från honom finnes tillgängligt före nämnda förhandling och han, om det erfordras, kan höras vid förhandlingen. Emellertid är det i vissa fall, t. ex. då fråga är om sinnesbeskaffenheten hos tilltalad eller hos upprättaren av ett klandrat testamente, nödvändigt, att den sakkunnige före avgivande av yttrande får tillgång till bevismaterial av betydelse för prövning av den till honom hänskjutna frågan. I brottmål torde i regel materialet från förundersökningen jämte vad den sakkunnige själv iakttagit utgöra tillräckligt underlag för prövning av nämnda fråga. Motsvarighet härtill finnes icke i tvistemål. På grund härav synes det lämpligt, att, särskilt för dessa mål, möjlighet skapas, att rätten före huvudförhandlingen upptager bevisning eller annan utredning, som erfordras för att den sakkunnige skall kunna avgiva sitt utlåtande. En dylik anordning finnes enligt 42 § sinnessjuklagen den 19 september 1929. Däri föreskrives, att om sjuk-

vårdsläkare, som skall avgiva utlåtande angående tilltalads sinnesbeskaffenhet, finner det erforderligt för bedömande av nämnda fråga, må han hos rätten göra framställning om att förhör hålles med personer, som kunna antagas äga kännedom om omständigheter av betydelse för bedömande av den tilltalades sinnesbeskaffenhet. I 5 § har intagits bestämmelse, att därest för vinnande av upplysning rörande omständighet av betydelse för fullgörande av den sakkunniges uppgift före huvudförhandlingen part eller annan finnes böra höras eller annan utredning böra förebringas inför rätten, denna må förordna härom. Sådant förordnande kan rätten meddela själmant eller på framställning av part eller den sakkunnige. Förhandlingen kan ingå som ett led i förberedelsen eller ock kan särskilt sammanträde utsättas. Beträffande rättens befogenhet att själmant föranstalta om bevisning gälla reglerna i 35 kap. 6 §. För upptagande av vittnesbevis fordras alltså i dispositiva mål i regel, att part åberopat vittnet. Vid förhandlingen böra parterna få yttra sig över den förebragta bevisningen, i den mån det erfordras för syftet med bevisupptagningen. Om upptagande av bevis gäller i tillämpliga delar vad om bevisupptagning utom huvudförhandling är stadgat. Enligt 35 kap. 13 § skall sålunda den upptagna bevisningen i regel ånyo upptagas vid huvudförhandlingen. Skulle härvid t. ex. ett vittne ändra sina uppgifter eller eljest nytt material framkomma, torde den sakkunnige, om han, såsom bör vara fallet, är tillstädes, kunna redan vid förhandlingen angiva, om och i vad mån de sålunda vunna upplysningarna inverka på det av honom avgivna omdömet. Kan han icke omedelbart uttala sig härom, torde han dock ofta kunna inom den tid av två veckor, inom vilken fortsatt huvudförhandling må hållas, avgiva nytt yttrande och ny huvudförhandling sålunda ej bliva erforderlig.

I 5 § har vidare från 3 § första stycket sakkunniglagen upptagits föreskrift, att rätten, om det finnes erforderligt, må förordna, att den sakkunnige skall verkställa besiktning.

Vad angår skyldighet för part eller annan att lämna sakkunnig tillträde för besiktning gäller detsamma som för skyldighet att tåla syn, företagen av rätten. Liksom beträffande syn gäller sålunda, att vid besiktning yrkeshemlighet ej må röjas, med mindre rätten finner synnerlig anledning förekomma därtill. Utan att sådan anledning föreligger skall rätten icke förordna om besiktning rörande omständighet, varigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras. Skulle sakkunnig vid besiktning för annat ändamål vinna kännedom om yrkeshemlighet, bör han hos rätten inhämta besked, huruvida hans iakttagelser skola omnämnas i protokollet.

Är någon enligt 39 kap. 5 § pliktig att tillhandahålla föremål för rätten, kan denna föreskriva, att föremålet i stället skall tillhandahållas sakkunnig. Rätten kan även förordna, att föremål, liksom skriftligt bevis, som erfordras för att sakkunnig skall kunna fullgöra sin uppgift, skall tillhandahållas rätten, varefter denna överlämnar föremålet eller handlingen till den sakkunnige.

Innehållet i 6 § överensstämmer med 3 § andra och tredje styckena sakkunniglagen.

7 och 8 §§.

Paragraferna motsvara i huvudsak 4 § sakkunniglagen.

I syfte att undvika dröjsmål har i 7 § intagits föreskrift, att rätten skall förelägga sakkunnig, som ej å tjänstens vägnar har att tillhandagå med yttrande, viss tid, inom vilken utlåtande skall avgivas.

Liksom för närvarande bör sakkunnig i allmänhet avgiva skriftligt utlåtande. Av stor vikt är emellertid, att sakkunnig även höres muntligen. Med hänsyn härtill har i 8 § upptagits en allmän regel, att sakkunnig, som utlåtits sig skriftligen, skall höras muntligen, om part yrkar det och hans hörande ej uppenbart saknar betydelse eller om rätten eljest finner det erforderligt. Muntligt förhör bör kunna äga rum, även då utlåtande avgivits av ämbetsverk, akademi eller annat offentligt samfund. Då emellertid hörande av dylikt samfund i regel är förenat med stora kostnader och besvär och det ofta ej kan komma i fråga att höra alla dem, som deltagit i avgivande av utlåtande, har föreskrivits, att i sådant fall muntligt förhör ej må anställas, med mindre det prövas oundgängligen nödvändigt, samt att, om flera deltagit i utlåtandet, endast en företrädare för varje mening bör inkallas att höras.

9—11 §§.

Det har ansetts lämpligt, att sakkunnig avlägger en ed, som bättre än vittneseden framhäver den sakkunniges uppgift. Beträffande falsk utsaga av sakkunnig torde 13 kap. strafflagen gälla.

Liksom beträffande vittnen gäller i fråga om sakkunnig, att förhör med honom i allmänhet företages av rätten samt att rätten må överlämna förhöret åt parterna. Härvid har rätten att bestämma, vilken part först skall höra den sakkunnige. Har den sakkunniges anlåtande påkallats av ena parten, bör i regel anförtros åt honom att inleda förhöret. Därefter bör förhöret kunna fortsättas av motparten. Under det att vid vittnesförhör skriftlig berättelse icke får användas, torde vid hörande av sakkunnig av denne avgivet skriftligt utlåtande ofta böra helt eller delvis uppläsas. I vissa fall, t. ex. då fråga är om utlåtande rörande rättsmedicinsk obduktion, kan det vara tillfyllest, att redogörelse lämnas allenast för de i utlåtandet gjorda slutsatserna.

Då sakkunnig skall höras, torde det ofta vara lämpligt, att han är närvarande under den övriga handläggningen, t. ex. vid vittnes- eller partsförhör, för att därvid erhålla kännedom om de faktiska omständigheterna i målet. I 11 § har därför ej intagits hänvisning till 36 kap. 9 § första stycket.

12—14 §§.

De i dessa paragrafer givna föreskrifterna om tvångsmedel mot sakkunnig, som tredskas, överensstämna i sak med gällande rätt. Dock har möjligheten att mot sådan person använda hämtning eller insättande i häkte borttagits. Att tillämpa dylika tvångsmedel mot sakkunnig synes icke påkallat. Över huvud torde endast sällan tvång böra användas mot försumlig sakkunnig. Såsom

framhållits under förarbetet till sakkunniglagen lär det ofta befinnas lämpligare att ersätta dylik sakkunnig med annan.

15 och 16 §§.

Bestämmelserna i dessa paragrafer motsvara 36 kap. 22 § andra stycket och 23 §.

17 och 18 §§.

Enligt 5 § sakkunniglagen skall ersättning till sakkunnig utgivas av part, som påkallat sakkunnigs anlitande, eller, om båda parterna påkallat anlitande av sakkunnig eller rätten självmant förordnat därom, av parterna en för båda och båda för en. I mål, däri ersättning till vittne, som inkallats enligt rättens förordnande, skall utgå av allmänna medel, skall ock sakkunnigersättning utgivas av dylika medel, i brottmål dock allenast såframt den sakkunnige anlitas i fråga, som är av betydelse för prövning av åklagarens talan. Såsom framgår av motiven till detta stadgande avsågs därmed, att staten skulle svara för ersättningen till sakkunnig i de mål, däri rätten hade att självmant sörja för fullständig utredning, under det att i andra mål ersättningen skulle utgivas av parterna eller någon av dem. Enligt grunderna för förevarande förslag skall rätten sörja för fullständig utredning, om saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, eller fråga är om ansvar för brott, som hör under allmänt åtal. Med hänsyn härtill synes i dessa fall gottgörelse till sakkunnig böra utgivas av allmänna medel. Detta bör gälla, vare sig sakkunnigs hörande påkallats av part eller rätten självmant förordnat därom. I övriga fall bör ersättningen liksom för närvarande utgivas, om sakkunnigs anlitande påkallats av ena parten, av denne och eljest av båda parterna solidariskt. Bestämmelser härom ha intagits i 17 §. Dessa innebära i förhållande till gällande rätt den avvikelser, att jämväl i det fall, att endast målsäganden för talan rörande ansvar för brott, som hör under allmänt åtal, ersättning till sakkunnig skall utgå av statsmedel. Av stadgandets avfattning framgår, att därest i mål angående ansvar för brott, som nu sagts, sakkunnig anlitas i fråga, som rör allenast enskilt anspråk på grund av brottet, ersättning till den sakkunnige skall utgivas av parterna eller endera av dem.

I förtydligande syfte har i 18 § uttalats, att förskott skall erläggas av den som enligt 17 § är skyldig att utgiva ersättning till den sakkunnige. Liksom beträffande vittne synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter angående ordningen för tillhandahållande av förskott.

19 §.

Även om det i allmänhet bör vara rätten, som föranstaltar om erforderlig sakkunnigbevisning, bör det stå parterna öppet att själva anlita sakkunniga, vilkas hörande kan tjäna till upplysning i målet. Föreskrifter om dylika sakkunniga givas i denna paragraf. Av part tillkallad sakkunnig bör, liksom enligt gällande rätt, i huvudsak behandlas såsom vittne. I vissa hänseenden skola emellertid de för rättens sakkunniga givna reglerna vara tillämpliga å honom.

Den sakkunnige bör sålunda i allmänhet avgiva skriftligt utlåtande, vilket bör angiva även de skäl och omständigheter, varå hans omdöme grundas. Då parten bör vid målets beredande uppgiva sakkunnig, som han vill åberopa, kan rätten, om det finnes lämpligt, förelägga den sakkunnige viss tid, inom vilken denne skall inkomma med utlåtande. Sakkunnig skall höras muntligen, om part yrkar det och hans hörande ej uppenbart saknar betydelse, eller om rätten eljest finner det erforderligt.

Det ligger i sakens natur, att någon skyldighet att på begäran av part åtaga sig sakkunniguppdrag icke föreligger. Ej heller givas tvångsmedel för att förmå den som åtagit sig sådant uppdrag att fullgöra detsamma. Har person, som anlitats av part, verkställt undersökning eller eljest iakttagit något av betydelse i målet, är han emellertid pliktig att, om det påkallas, såsom vittne uttala sig därom, ehuru han ej är skyldig att avgiva något därå grundat omdöme.

Vid förhör med privat sakkunnig skola reglerna om vittnesförhör äga tillämpning; dock må av honom avgivet skriftligt utlåtande helt eller delvis uppläsas. Höres den sakkunnige muntligen, är han berättigad till ersättning enligt vad om vittnen är stadgat. Lika litet som rätten, såsom berörts vid 36 kap. 24 §, kan tillägga vittne ersättning för besiktning eller annat arbete, kan rätten tillerkänna sakkunnig, varom nu är fråga, ersättning för hans arbete. Den ersättning blir beroende på överenskommelse mellan den sakkunnige och part, som anlitat honom. Däremot kan parten enligt vanliga regler om rättegångskostnad erhålla gottgörelse för vad han utgivit till den sakkunnige.

20 §.

Genom de i detta kapitel givna bestämmelserna avses icke att göra ändring i vad andra författningar innehålla rörande anlitande av sakkunnig, t. ex. 41—45 §§ sinnessjuklagen den 19 september 1929 och stadgan den 29 januari 1886 angående vad iakttagas bör vid rättsmedicinsk undersökning av död människas kropp. Huruvida i dessa författningar böra vidtagas jämkningar med hänsyn till de nu föreslagna bestämmelserna, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

41 KAP.

Om bevisning till framtida säkerhet.

1 §.

Upptagande av bevis sker i regel i en vid domstol anhängig rättegång. Emellertid föreligger stundom behov att, ehuru talan icke väckts, upptaga bevisning av betydelse för rättsförhållande, som är eller kan tänkas bliva föremål för tvist. I vissa fall kan upptagande av bevis medföra, att rättegång undvikas. Enligt gällande rätt kan dylik bevisupptagning ske allenast såvitt angår vittnen. Stadgandet härom, som återfinnes i 17 kap. 23 § R.B., har företrädesvis tillämpats för hörande av testamentsvittnen.

Genom förevarande paragraf har möjligheten att upptaga bevisning till framtida säkerhet utsträckt även till andra bevismedel än vittnen. Bevisning kan sålunda upptagas, förutom genom vittne, genom sakkunnig, syn eller skriftligt bevis. Däremot har det icke ansetts lämpligt, att förhör med part under sanningsförsäkran äger rum till framtida säkerhet. Huruvida person, vilkens hörande begäres, intager sådan ställning, att han kan höras som vittne, bör bedömas med hänsyn till den rättegång, som kan väntas. Skulle han i denna rättegång ha ställning av part, bör framställningen om hans hörande till framtida säkerhet avvisas.

För att bevisupptagning oberoende av rättegång skall tillåtas, bör krävas, att fara föreligger, att beviset framdeles skall gå förlorat eller endast med svårighet kunna föras. Sådan fara föreligger t. ex. då egendom, som skall synas, kan antagas framdeles vara förändrad eller icke vara tillgänglig för syn. Beträffande vittnen kan fara, att beviset genom dödsfall skall gå förlorat, alltid anses föreligga. Det kräves icke, att denna risk t. ex. på grund av vittnets ålder eller sjuklighet skall vara särskilt stor.

I överensstämmelse med vad för närvarande får anses gälla beträffande vittnesförhör för dödsfalls skull¹ har i sista punkten stadgats, att bevis enligt förevarande kapitel ej får upptagas i syfte att vinna utredning angående brott. Detta gäller, vare sig beviset är avsett att användas till stöd för en ansvarstalan eller för en talan om enskilt anspråk på grund av brottet. Stadgandet hindrar emellertid icke, att bevis upptages rörande sådana omständigheter, som äro av rättslig betydelse oberoende av om brott förövats eller icke. Att i vissa fall bevisning till vinnande av utredning angående brott kan upptagas under förundersökningen, framgår av 23 kap. 13 och 15 §§.

Bevisningen skall upptagas vid underrätt. Någon regel om att viss underrätt skall vara behörig har lika litet som nu ansetts erforderlig. Sökanden kan vända sig till den underrätt, där bevisupptagning är lämpligast för honom. Av den i 3 § givna regeln om vittnes och sakkunnigs inställelseplikt kan emellertid följa en viss begränsning av hans valrätt. Rätten är icke skyldig att företaga syn å egendom befintlig utom domkretsen.

De i förevarande kapitel givna bestämmelserna avse närmast bevis, som eventuellt skola åberopas i rättegång vid allmän domstol. Emellertid förekomma i vissa författningar bestämmelser om upptagande vid domstol av bevis, som erfordras i administrativt förfarande. Dylika föreskrifter givas t. ex. i 75 § lagen den 14 juni 1918 om fattigvården samt 38—40 §§ sinnessjuklagen den 19 september 1929. Det torde vara lämpligt, att de nu föreslagna bestämmelserna i huvudsak vinna tillämpning även beträffande dylik bevisupptagning. Huruvida därvid några avvikelser från dessa bestämmelser erfordras, bör övervägas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet. Härvid bör även undersökas, vilka regler som skola gälla, då allmän domstol har att upptaga bevisning i mål, som är anhängigt vid specialdomstol.

¹ Se N. J. A. 1884: 181; 1935: 186.

2 §.

För att bevisning skall upptagas till framtida säkerhet erfordras, att åtgärden påkallas av någon, vilkens rätt kan vara beroende av att bevisningen tillvaratages. Detta hindrar ej, att, såsom för närvarande sker, förhör med testamentsvittnen hålles på begäran av den som upprättat testamentet. Han får då anses handla å samtliga testamentstagares vägnar.

Ansökan kan göras såväl skriftligen som muntligen. I ansökan bör sökanden, om det kan ske, uppgiva den, vilkens rätt eljest kan bero av bevisets upptagande. Detta torde i allmänhet vara den som vid en eventuell rättegång skulle vara sökandens motpart. Stundom kan det emellertid vara annan, såsom då testator begär bevisupptagning i testamentstagarnas intresse. Finner rätten tveksamt, huruvida bevisupptagning bör ske, kan den över ansökningen höra person, som nu sagts.

3 §.

Om bevisnings upptagande till framtida säkerhet skall, i den mån ej annat är föreskrivet, gälla vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat. Detta innebär, att om bevisupptagning ej sker omedelbart, sökanden skall kallas till förrättningen. Däremot föreligger i regel ej anledning att kalla annan, vilkens rätt kan bero av det upptagna beviset. Endast då särskilda skäl föranleda därtill, bör dylik kallelse ske. Sådana skäl torde i allmänhet ej vara för handen, då fråga är om vittnesförhör angående testamente. Den omständigheten, att sökanden eller den eventuelle motparten trots kallelse uteblir, utgör ej hinder för bevisupptagningen.

Skall den upptagna bevisningen förebringas i rättegång, gäller därom vad i 35 kap. 13 § föreskrivits. I övrigt skall beträffande bevisupptagningen tillämpas vad i 36 och 38—40 kap. stadgas om varje särskilt bevismedel. Härav följer även, att vittnen och sakkunniga äro berättigade till ersättning efter vanliga regler. Enligt förevarande paragraf gäller den avvikelser från föreskrifterna om inställelseplikt, att ingen är skyldig att inställa sig som vittne eller sakkunnig vid annan underrätt än den, under vilken han har sitt hemvist.

4 §.

Det är uppenbart, att kostnaden för upptagande av bevisning till framtida säkerhet bör bestridas av den som påkallat förrättningen. Han skall sålunda utgiva ersättning till vittnen och sakkunniga samt gälda kostnaden för rättens sammanträde vid syn. Har någon, vilkens rätt kan bero av bevisningens upptagande, efter kallelse infunnit sig vid förrättningen, bör även han vara berättigad till ersättning av sökanden. Beträffande ersättningens storlek gäller detsamma som för gottgörelse till vittne.

Uppkommer process, har rätten att pröva, huruvida sökanden kan av sin motpart erhålla gottgörelse för de av bevisupptagningen förorsakade kostnaderna.

FJÄRDE AVDELNINGEN.

Om rättegången i underrätt.

I. Om rättegången i tvistemål.

42 KAP.

Om stämning och förberedelse.

1 §.

Av 13 kap. 4 § framgår, att talan i tvistemål i regel skall väckas genom stämning. Förevarande kapitel reglerar förfarandet vid utfärdande av stämning och målets beredande.

I gällande rätt gives icke någon föreskrift angående stämningsansökans form. Stadgandet i 11 kap. 6 § R.B. förutsätter emellertid uttryckligen, att ansökan kan göras såväl skriftligen som muntligen. Med hänsyn till den betydelse, som stämningsansökan äger såsom grundval för rättegången, och då muntlig stämningsansökan numera endast sällan lär förekomma, har stadgats, att ansökan om stämning alltid skall göras skriftligen.

Enligt 33 kap. 3 § må stämningsansökan insändas med posten.

2 §.

För att stämningsansökan skall fylla sin uppgift att möjliggöra en fullständig och snabb förberedelse av målet, bör ansökan vara fullständigare än nu är vanligt.

I stämningsansökan skall käranden redogöra för alla de omständigheter, varå han grundar sin talan. Redogörelsen bör avse såväl faktiska omständigheter som handelsbruk eller andra mera speciella erfarenhetssatser, som av käranden åberopas. Däremot bör ansökan ej innehålla rättsliga utläggningar. Omständigheterna böra upptagas i lämplig ordning efter tidsföljd eller efter sitt rättsliga eller logiska sammanhang. Framställas flera yrkanden, bör grunden för varje yrkande särskilt angivas. För att underlätta avgivande av svaromål och den följande behandlingen böra omständigheterna om möjligt upptagas i särskilda, med nummer försedda punkter.

Vidare bör stämningsansökan tydligt ange det eller de yrkanden käranden framställer. Yrkande bör var noga preciserat och, då betalning kräves, om möjligt till beloppet bestämt. Ansökan, vari yrkas ersättning med belopp, som skall angivas under rättegången, kan icke anses tillfyllest. Kan käranden vid tiden för talans väckande ej avgöra, hur hans yrkande slutligen bör bestämmas, t. ex. i vissa fall, då ersättning fordras för kroppsskada, bör han dock framställa ett bestämt yrkande. Han äger sedermera enligt 13 kap. 3 § första stycket 3 utvidga sin talan.

Enligt processkommissionens förslag borde i stämningsansökan för varje punkt i den faktiska framställningen om möjligt lämnas uppgift å de bevis kâranden ämnade åberopa och vad han avsåge att styrka med varje särskilt bevis, såvida kâranden icke hade anledning att antaga, att bevisning ej erfordrades. Tydligt är, att genom denna ordning snabbheten i målets behandling skulle främjas. Tillika skulle stundom vinnas, att kâranden, innan han väckte talan, noggrannare övertvågde sin processuella ställning och sina utsikter i rättegången. Å andra sidan skulle ett tvång för kâranden att redan i ansökan uppgiva sina bevis lätt kunna obehörigen försvaga hans ställning. En mindre nogräknad svarande skulle förledas att anpassa sitt svaromål efter kârandens bevisuppgifter och mot bättre vetande bestrida omständigheter, beträffande vilka kâranden ej kunnat angiva bevis. Med hänsyn härtill har ej ansetts lämpligt att i förslaget upptaga en allmän föreskrift, att kâranden skall i stämningsansökan uppgiva sina bevis. En särställning intaga emellertid skriftliga bevis. I många fall äro dessa, t. ex. skuldebrev eller kontrakt, av betydelse för att angiva det rättsförhållande, varå kâranden grundar sin talan, och att klarlägga de punkter, varom meningsskiljaktighet råder. På grund härav har föreskrivits, att kâranden skall angiva de skriftliga bevis han åberopar. Innehavas bevisen av honom, skola de i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid ansökan. Åberopar han såsom bevis skriftlig handling, som innehaves av annan, kan han i ansökan yrka, att handlingen skall tillhandahållas. Att sedermera under förberedelsen samtliga bevis å ömse sidor skola uppgivas, stadgas i 8 §.

I allmänhet torde rättens behörighet framgå av de omständigheter, som i övrigt anföras i stämningsansökningsen, t. ex. svarandens hemvist eller den fastighet tvisten rör. Beror rättens behörighet av annan omständighet, skall denna angivas. Sådan uppgift är av betydelse särskilt med hänsyn därtill, att om svaranden uteblir eller underlåter att inkomma med svaromål, uppgiften enligt 10 kap. 18 § skall tagas för god, om svaranden erhållit del därav och anledning ej förekommer, att den är oriktig.

Med hänsyn till att stämningsansökan enligt 33 kap. 3 § kan insändas med posten synes nödvändigt, att ansökan är egenhändig undertecknad av kâranden eller hans ombud. Är den undertecknad av ombud, skall dennes fullmakt enligt 12 kap. 9 § bifogas.

Beträffande stämningsansökan gälla i övrigt föreskrifterna i 33 kap. 1 §. Ansökan skall sålunda innehålla uppgift å domstolen samt parternas namn, yrke och hemvist. Kâranden skall tillika uppgiva sin egen och, om den är honom bekant, även svarandens postadress samt de övriga omständigheter, som äro av betydelse för delgivning med parterna. Har kâranden vidtalat ombud att företrâda honom, skola ombudets namn och postadress uppgivas.

Rörande det antal exemplar, i vilka stämningsansökan skall ingivas, finnas föreskrifter i 33 kap. 2 §. Ett exemplar av stämningsansökan skall alltid förvaras i akten.

3 och 4 §§.

Därest stämningsansökan ej uppfyller de i 2 § eller 33 kap. 1 § givna bestämmelserna, skall rätten förelägga kâranden att avhjälpa bristen. Enligt 32

kap. 1 § skall rätten i föreläggandet utsätta viss tid härför. Underlåtenhet att efterkomma föreläggandet medför, att ansökan må avvisas. Detta bör dock gälla, allenast då bristen är så väsentlig, att ansökan är otjänlig som grund för rättegång. Sådan brist kan föreligga, förutom i de i texten uppräknade fallen, t. ex. då svaranden ej är tillräckligt tydligt angiven. Hänför sig bristen till allenast viss del av målet, som kan särskiljas från målet i övrigt, bör avvisandet avse allenast den delen.

Rättens befogenhet att avvisa stämningsansökan därför att det är uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder ej kan upptagas till prövning, kan utövas t. ex. då käranden eller svaranden saknar partsbehörighet, då stämning begärts å någon, som åtnjuter exterritorialitet, eller då rätten enligt 10 kap. 17 § är obehörig att upptaga tvisten. I de fall, då för beaktande av rättegångshinder kräves, att invändning därom göres, kan rätten icke under åberopande av sådant hinder avvisa stämningsansökan. Den omständigheten, att käromålet är uppenbart ogrundat, d. v. s. att de i ansökan åberopade omständigheterna icke kunna föranleda bifall till kärandens talan, kan ej medföra, att ansökan avvisas.

5 §.

Enligt denna paragraf ankommer på rätten att utfärda stämning. De i 11 kap. 3 § R.B. givna föreskrifterna om särskilda stämningsgivare sakna sålunda motsvarighet i förslaget. På grund av den granskning, som måste ägnas ansökningen, och de beslut, som i samband med stämning utfärdande skola meddelas rörande målets beredande, synes det nödvändigt, att stämning utfärdas av rätten. Av reglerna om domförhet framgår, att rätten vid utfärdande av stämning är domför med allenast en domare. I de bestämmelser, som enligt 1 kap. 17 § skola meddelas rörande underrätternas organisation och verksamhet, böra föreskrifter givas rörande behörighet att utfärda stämning. Sådan behörighet torde böra i häradsrätt tillkomma, förutom häradshövding och biträdande domare, även sekreterare och sådan lagfaren befattningshavare å kansliet, som äger leda förberedelse. I rådhusrätt bör, såsom framhållits vid 1 kap. 11 §, redan då ett mål inkommer detsamma tilldelas en ledamot, som har att utfärda stämning och ägna målet den behandling i övrigt, som erfordras före huvudförhandlingen.

Stämning innebär enligt förslaget allenast ett föreläggande för svaranden att svara å käromålet. I stämningen skall emellertid svaranden, såsom framgår av 10 och 14 §§, tillika föreläggas att inställa sig till första inställelse eller att avgiva skriftligt svaromål. Det är uppenbart, att stämning skall utfärdas i skriftlig form.

Angående delgivning av stämning gälla reglerna i 33 kap. Rörande verkan av att, då stämning skall delgivas genom partens försorg, vederbörligt bevis om delgivning ej inkommer inom föreskriven tid stadgas i 32 kap. 2 §.

6 §.

Såsom framgår av redogörelsen för förslagets allmänna grunder skall i alla mål förberedelse äga rum. Att överlämna åt rätten att avgöra, huruvida för-

beredelse skall ske, har icke ansetts lämpligt, då det i allmänhet ej låter sig göra att med ledning enbart av stämningen bedöma, huruvida förberedelse erfordras. Utsättes mål utan förberedelse till huvudförhandling, föreligger risk att vid denna uppkomma frågor, som icke förutsetts, och att i följd därav uppskov blir erforderligt. Endast om förberedelse göres obligatorisk, är det möjligt att från början avskilja de icke tvistiga målen och att på lämpligt sätt ordna domstolens arbete. På sätt framgår av 20 § torde i enkla mål huvudförhandling ofta kunna hållas i omedelbart samband med förberedelsen.

Regeln, att förberedelse är obligatorisk, avser endast den talan, varigenom rättegången inledes. Därest denna talan under rättegången ändras eller med denna förenas annan talan, bör bero av omständigheterna, huruvida med anledning därav särskild förberedelse påkallas. Om i samma mål väckes annan talan eller den först väckta talan ändras, innan målet företagits till huvudförhandling, kan rätten förordna om fortsatt förberedelse. Framställes ändringsyrkande vid huvudförhandlingen och uppskjutes denna, äger rätten enligt 43 kap. 12 § förordna om ny förberedelse.

Förberedelsen bör ledas av rätten, som därvid är domför med allenast en ledamot. En förberedelse, som handhaves allenast av parterna, kan i regel icke väntas blifvit lika effektiv och förutsätter, att parterna å ömse sidor företrädas av advokater. Ej heller är en dylik förberedelse lika ägnad att giva domaren sådan inblick i målet, att han kan på lämpligt sätt anordna och leda huvudförhandlingen samt i förväg studera de rättsfrågor, som väntas uppkomma.

Rörande förberedelsens syfte har i denna paragraf endast upptagits den allmänna regeln, att målet skall vid förberedelsen så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. Detta innebär i första hand, att klarhet skall vinnas rörande parternas ståndpunkter, de omständigheter de åberopa till stöd härför, i vad mån de bestrida motpartens påståenden och uppgifter samt vilka bevis de på varje punkt vilja åberopa. Vidare skall bevisupptagningen förberedas, så att all bevisning om möjligt kan förebringas vid huvudförhandlingen, samt frågor rörande processförutsättningarna om möjligt prövas. Sålunda kan beslut fattas t. ex. rörande rättens behörighet att upptaga målet eller rörande skyldighet att förete skriftlig handling. Under förberedelsen böra även de mål avgöras, som icke äro tvistiga. Dom kan sålunda meddelas, då käromålet medgives eller återkallas, liksom i vissa fall då ena parten uteblir. Tillika bör, om det finnes lämpligt, försök göras att förlika parterna.

Av stadgandets avfattning framgår, att förberedelsens syfte endast är att möjliggöra koncentration av huvudförhandlingen, icke att utgöra underlag för målets avgörande. Vad som förekommit vid förberedelsen utgör ej utan vidare processmaterial och får icke, med mindre det ånyo förebringas vid huvudförhandlingen, läggas till grund för domen. Härav följer att, bortsett från det fall, då formella eller andra frågor skola prövas under förberedelsen, denna bör strängt begränsas till angivande av parternas ståndpunkter samt deras angrepps- och försvarsmedel. Ytterligare utveckling av parternas talan bör ej

förekomma och framför allt icke rättsliga utredningar i vidare mån än som erfordras för klarläggande av parternas ståndpunkter. I regel bör ej heller bevisning upptagas eller annan utredning förebringas, som åsyftar att övertyga domaren. Därest enligt reglerna om upptagande av bevisning utom huvudförhandling förutsättningarna för sådan bevisupptagning äro för handen, bör den äga rum under förberedelsen. Vidare skola skriftliga bevis ingivas till rätten liksom sakkunnigutlåtanden böra infordras, så att de finnas tillgängliga vid huvudförhandlingen. Det ligger i sakens natur, att i stora mål med övervägande skriftlig bevisning, t. ex. vissa jordatvister eller mål av teknisk art, såsom patentmål, en betydande del av utredningen kommer att framläggas vid förberedelsen.

7 och 8 §§.

I dessa paragrafer utvecklas närmare förberedelsens innebörd. Bestämmelserna gälla vare sig förberedelsen sker muntligen eller skriftligen.

Såsom framhållits vid 6 § avser förberedelsen i första hand att klarlägga parternas ståndpunkter. Sålunda skall svaranden tydligt yttra sig över det i stämningen framställda yrkandet och alltså ange, huruvida han medger yrkandet eller bestrider detsamma helt eller delvis, om han yrkar kvittning eller dylikt. Vidare skola parterna var för sig fullständigt ange de faktiska omständigheter, varå de grunda sin talan. Käranden skall sålunda, i den mån det ej skett i stämningen, uppgiva de omständigheter han åberopar till stöd för käromålet. Svaranden skall beträffande varje sådan omständighet ange, huruvida han erkänner eller bestrider densamma. Tillika skall han uppgiva de omständigheter han å sin sida vill anföra, varefter käranden skall yttra sig om dessa. Genom parternas uppgifter i dessa hänseenden skiljes det stridiga från det ostridiga och uppdrages ramen för den följande huvudförhandlingen.

Parterna skola vidare beträffande varje punkt i sin sakframställning uppgiva, vilka bevis de vilja åberopa och vad de vilja styrka med varje bevis. Detta innebär ej, att de skola i detalj ange, t. ex. vad varje vittne skall berättat, utan det är tillräckligt med en allmän uppgift rörande den omständighet, som skall styrkas genom vittnesutsagan. Underlåter part att uppgiva visst bevis, är han ej utan vidare hindrad att åberopa beviset vid huvudförhandlingen. Han kan enligt 22 § giva rätten och motparten underrättelse om beviset och vad han vill styrka därmed. Försummar han det, kan han dock förebringa beviset vid huvudförhandlingen. Under vissa omständigheter kan emellertid rätten enligt 43 kap. 10 § avvisa bevis, som ej förut uppgivits. Dessutom kan part, som av vårdslöshet eller försummelse uraktlåtit att uppgiva bevis, enligt 18 kap. 6 § förpliktas att ersätta kostnad, som vållats genom underlåtenheten, t. ex. då i följd därav uppskov blivit erforderligt. Part bör vara skyldig att på yrkande av motparten uppgiva, vilka skriftliga handlingar av betydelse för målet, som han innehar utöver dem han åberopar till sin förmån.

Under förberedelsen bör rätten äga förordna, att skilda frågor eller delar av

målet skola behandlas var för sig. Detta innebär i första hand, att vid förberedelsen behandlingen bör uppdelas på det sätt, som med hänsyn till materialet finnes lämpligt. Rätten kan bestämma, att rättegångsfråga, t. ex. om målets avvisande på grund av att rätten är obehörig eller res judicata föreligger, skall under förberedelsen behandlas och avgöras, innan saken upptages till behandling. Denna rättens befogenhet möjliggör, att uppdelning sker även såvitt angår själva saken. Uppdelning är av betydelse, särskilt då enligt 17 kap. 4 eller 5 § deldom eller mellandom kan givas, såsom då i ett och samma mål äro flera fristående käromål eller talan föres om fastställande av visst rättsförhållande och om annat anspråk, som beror därav. Uppdelning, varom nu är fråga, kan ske, även om sammantråde utsatts för förberedelse av målet i dess helhet. Såsom framgår av 13 § kan emellertid rätten, om det finnes lämpligt, utsätta särskilt sammantråde för behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt.

Med hänsyn till att avgörande rörande processförutsättningarna om möjligt skall träffas under förberedelsen bör svaranden i svaromålet ange de invändningar han vill framställa mot målets upptagande. Enligt 34 kap. 2 § medför underlåtenhet att i svaromålet göra invändning mot rättens behörighet i allmänhet, att svarandens rätt att framställa invändning förfaller.

9 §.

I allmänhet erbjuder muntlig förhandling de bästa möjligheterna för att klarlägga parternas ståndpunkter. Vid sådan förhandling kan även med minsta omgång dom meddelas i sådana mål, däri käromålet omedelbart medges eller ena parten uteblir. Vidare kunna vid sådan förhandling andra påföljder, såsom vite och hämtning, tillämpas mot tredskande part. Däremot kunna dylika påföljder icke lämpligen användas, då parterna skola yttra sig i skrift. Det har även visat sig möta stora svårigheter att ordna skriftlig förberedelse på sådant sätt, att därvid kan meddelas tredskodom. På nu anförda grunder har föreskrivits, att förberedelsen i regel skall vara muntlig. Rätten har emellertid erhållit befogenhet att, om det finnes lämpligt, förordna om skriftlig förberedelse. Härvid har rätten att taga hänsyn till huruvida inställelse till muntlig förhandling skulle för parterna eller endera av dem medföra oskäligen kostnad eller synnerligen olägenhet, så ock till målets beskaffenhet. I ett invecklat mål av teknisk natur, t. ex. patenttvist eller tvist rörande avtalstolkning, där båda parterna företrädas av advokater, kan det stundom vara lämpligt, att förberedelsen sker eller åtminstone inledes genom skriftväxling. Kan det antagas, att svaranden ej kommer att svara i målet och att i följd därav tredskoförfarande skall tillämpas, bör rätten alltid utsätta muntlig förberedelse. Detsamma gäller, om svaranden kan misstänkas för att vilja förhåla rättegången. Ofta torde rätten kunna under hand från käranden eller dennes ombud inhämta de upplysningar, som erfordras för att bedöma, hur förberedelsen lämpligast bör ordnas. Av 12 och 14 §§ framgår, att muntlig förberedelse kan fortsättas genom skriftväxling och att, då förbe-

redelsen inlett genom skriftväxling, rätten kan övergå till muntlig förhandling.

Beslut rörande formen för förberedelsen må enligt 1 kap. 4 och 11 §§ fattas av häradsrätt utan nämnd och i rådhusrätt av ledamot av rätten. Då svaranden i stämningen skall föreläggas antingen att infinna sig till första inställelse eller att avgiva skriftligt svaromål, måste beslut, varom nu är fråga, fattas vid stämningens utfärdande.

10—12 §§.

Förevarande paragrafer behandla förfarandet vid muntlig förberedelse. De gälla i tillämpliga delar även då rätten, sedan förordnande om skriftväxling meddelats, bestämmer, att förberedelsen skall fortsättas genom muntlig förhandling.

Vid muntlig förberedelse skall en första förhandling, i förslaget benämnd första inställelse, utsättas att äga rum så snart ske kan. Till denna skola parterna kallas, käranden genom särskild kallelse och svaranden i stämningen. På grund av stadgande i 11 kap. 5 § skola de förständigas att infinna sig personligen, om det kan antagas, att deras närvaro skulle främja förberedelsen. Såsom framhållits vid nämnda lagrum torde rätten ofta böra kalla parterna personligen redan till första inställelsen. De förelägganden, som skola givas parterna, sammanhånga med reglerna om parts utevaro och komma att behandlas vid 44 kap.

I syfte att säkerställa muntligheten har föreskrivits, att part i regel ej må åberopa eller uppläsa skriftlig inlägga eller annat skriftligt anförande. Undantag har dock gjorts för stämmningsansökan och annan framställning, som enligt rättegångsbalken må göras skriftligen. Sådana framställningar äro skrifter, varigenom parterna enligt 13 kap. 4 § ändra sin talan, samt handlingar från tidigare skriftlig förberedelse. Tillika har föreskrivits, att svaranden må vid första inställelsen som svaromål åberopa av honom ingiven skrift.

Förberedelsen bör om möjligt avslutas vid första inställelsen. Kan detta ej ske, bör förhandlingen fortsättas vid nytt sammanträde. Om det erfordras, kan ytterligare uppskov äga rum. Anledning härtill kan vara, att part, som inställt sig genom ombud, finnes böra närvara personligen. Rätten skall emellertid övervaka, att förberedelsen drives energiskt, samt tillse, att målet icke i onödan uppskjutes och att uppskoven ej bliva längre än som oundgängligen erfordras. Samtidigt måste dock förberedelsen göras så fullständig, att uppskov med huvudförhandlingen om möjligt undvikas. Till uppskjuten förberedelse skola parterna kallas; i regel kan detta ske genom att vid sammanträdet tillkännagives, när den fortsatta förberedelsen skall hållas. Beträffande förelägganden för parterna hänvisas till motiveringen under 44 kap.

Angående tid för utsättande av sammanträde för muntlig förberedelse och kallelse till sådan förberedelse gäller enligt 32 kap. 1 §, att parterna skola erhålla skäligen rådrom. Finner rätten, sedan förhandling utsatts, före sammanträdet omständighet föreligga, som kan antagas utgöra hinder för för-

handlingens hållande eller för dess genomförande i erforderlig omfattning, äger rätten enligt 32 kap. 4 § utsätta ny tid för förhandlingen.

Av reglerna i 1 kap. 4 och 11 §§ framgår, att förberedelsen må äga rum vid häradsrätt inför häradshövdingen utan nämnd och vid rådhusrätt inför ledamot av rätten. Föreskrift har ej upptagits, att förberedelsen skall ledas av den domare, som kommer att tjänstgöra som ordförande vid huvudförhandlingen. Särskilt i större och mera invecklade mål är emellertid lämpligt, att så sker. Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan befattningshavarna vid domstolen bör göras i de bestämmelser, som enligt 1 kap. 17 § skola meddelas om underrätts organisation och verksamhet. Enligt 1 kap. 9 § ankommer det vid häradsrätt på häradshövdingen att bestämma ställe för förberedelsesammanträde. I regel torde sådant sammanträde böra äga rum å kansliorten. Sammanträde kan emellertid, om det för parterna eller deras ombud eller med hänsyn till domarens arbete är lämpligare, hållas å annan plats, såväl å tingsställe som å annan ort. Stundom kan det vara lämpligt, att förberedelse äger rum å tingsställe i anslutning till allmänt ting.

Såsom redan berörts kan rätten, om den finner lämpligt, förordna, att muntlig förberedelse skall fortsättas genom skriftväxling. En dylik ordning kan vara ändamålsenlig t. ex. då parternas ståndpunkter klarlagts vid muntlig förhandling men parterna eller någon av dem ej kan omedelbart uppge den bevisning han vill åberopa. Härvid kan rätten enligt 15 § föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

13 §.

Såsom framhållits vid 8 § äger rätten vid förberedelsen uppdelat förhandlingen på sätt den finner lämpligt. Sådan uppdelning kan äga rum vid sammanträde, som utsatts för behandling av målet i dess helhet. Stundom kan det emellertid vara ändamålsenligt, att sammanträdet även formellt begränsas till behandling av rättegångsfråga eller del av saken. Behov av särskilt sammanträde för behandling av del av saken synes emellertid ej föreligga, med mindre beträffande denna del kan meddelas särskild dom. Denna begränsning synes även påkallad med hänsyn till verkan av parts utelämnande.

I kallelse till särskilt sammanträde skall angivas, vilken fråga eller del av målet, som skall behandlas. Rörande de förelägganden, som skola meddelas parterna, hänvisas till vad anföres vid 44 kap.

14 §.

Beslutar rätten, att förberedelsen skall ske skriftligen, skall svaranden i stämningen föreläggas att inkomma med skriftligt svaromål. Enligt 32 kap. 1 § skall rätten utsätta den tid, inom vilken svaromålet skall ha inkommit till rätten. Denna tid bör icke utsättas längre än som oundgängligen erfordras för att svaranden skall ha skäligt rådrom för uppsättande och insändande av svaromål. Rörande svaromålets innehåll gälla reglerna i 7 §. Inkommer svaromål, skall detta jämte därvid fogade handlingar delgivas käranden. Om stämmningsansökan och svaromålet äro fullständiga, torde i vissa fall ytter-

ligare förberedelse av målet ej erfordras. I regel måste dock från parterna infordras uppgift å de bevis de vilja åberopa. Rätten bör därför i allmänhet, då svaromålet delgives kändan, tillika förelägga denne att inom viss tid angiva sina bevis samt lämna de ytterligare uppgifter, som kunna erfordras. Härvid kan rätten med stöd av 15 § föreskriva, i vilka hänseenden kändan skall yttra sig, och angiva de punkter, beträffande vilka ytterligare uppgifter krävas. På samma sätt förfares, därest kändans skrift finnes böra delgivas svaranden. Någon begränsning har ej uppställts beträffande antalet skrifter, som må växlas mellan parterna, men det åligger rätten att vaka över att detta ej överskrider vad som är oundgängligen nödvändigt. Rätten bör även om möjligt tillse, att i skriftväxlingen ej indrages sådant, som rätteligen bör förebringas vid huvudförhandlingen.

Underlåter svaranden att inom föreskriven tid inkomma med svaromål, skall rätten omedelbart övergå till muntlig förberedelse och kalla parterna till första inställelse. Då svarandens underlåtenhet att avgiva svaromål i vissa fall beror på att uppgörelse träffats mellan parterna, kan det ifrågasättas, huruvida rätten bör utsätta muntlig förhandling, med mindre kändan förklarar, att han vill fullfölja sin talan. Det har emellertid syntts lämpligare att för de fall, då saken gjorts upp, fordra återkallelse från kändan. Uteblir svaranden från första inställelsen, kan rätten under de i 44 kap. givna förutsättningarna meddela tredsdom mot honom.

Även i annat fall än då svaromål ej inkommit kan rätten, oberoende av hur långt målets beredande fortskridit, om det finnes lämpligt, utsätta målet till muntlig förberedelse. Anledning härtill föreligger t. ex. då parterna i sina skrifter icke lämna klart besked rörande sina ståndpunkter eller underlåta att uttala sig i de hänseenden, som angivits av rätten.

Genom dessa bestämmelser göres icke någon ändring i de regler, som enligt lagen den 18 juni 1937 om lagsökning och om handräckning för fordran givits om förfarandet i vissa kravmål. Huruvida, då dylika mål hänvisas till rätten, särskilda föreskrifter erfordras om förberedelse, bör undersökas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

15 §.

Såsom redan anförts gäller vad i denna paragraf stadgats såväl vid skriftlig förberedelse som då rätten vid muntlig förberedelse förordnar, att denna skall fortsättas genom skriftväxling.

16 §.

För att huvudförhandlingen skall kunna begränsas till behandling av själva saken, böra frågor rörande domstolens behörighet eller andra processföresättningar om möjligt avgöras under förberedelsen. Som förut berörts skall svaranden redan i svaromålet framställa de invändningar mot målets upptagande han vill göra. Rörande dylik processuell fråga kan under förberedelsen förhandling äga rum mellan parterna. I regel torde bevisning därom annorledes än genom skriftliga handlingar icke erfordras. För de antagligen

sällsynta fall, då för prövning av sådan fråga erfordras upptagande av annan bevisning, synes, då det här gäller en formell fråga, någon olägenhet ej följa av att bevisningen upptages under förberedelsen. Därest för frågans avgörande kräves mera omfattande bevisning genom vittnen eller sakkunniga eller ett inträngande i själva målet, såsom i vissa fall, då det gäller, huruvida res judicata föreligger, kan det vara lämpligt, att för frågans prövning utsättes särskild huvudförhandling.

Den omständigheten, att frågor rörande processförutsättningarna böra avgöras under förberedelsen, hindrar icke, att rätten, om anledning därtill förekommer, sedermera under huvudförhandlingen upptager fråga om målets avvisande. Att svaranden emellertid i vissa fall förlorar sin rätt att sedermera framställa invändning mot rättens behörighet, framgår av 34 kap. 2 §.

17 §.

Enligt 20 kap. 2 § R.B. skall domaren, ändå att saken är kommen för rätta och under skärskådan, råda parterna att sig förena, om saken är sådan, att det kan tillåtas. En dylik allmän föreskrift, att domaren skall söka förlika parterna, synes icke lämplig. I många fall är det från början uppenbart, att ett förlikningsförsök är dömt att misslyckas och därför endast är en formalitet. Då parterna företrädas av advokater, ha dessa i regel redan försökt att få uppgörelse till stånd. Stundom kan det med hänsyn till sakens beskaffenhet, t. ex. då avgörandet beror allenast av en rättsfråga, vara olämpligt att söka förlika parterna, och i vissa fall kan domaren, därest han är verksam i detta syfte, utsättas för misstanke att ha tagit ställning i tvisten. Med hänsyn härtill har i förslaget endast upptagits en regel, att rätten, om det finnes lämpligt, bör söka förlika parterna. Det är uppenbart, att domaren härvid bör förfara med stor varsamhet, så att icke parterna utsättas för obehörig påtryckning eller domaren inblandas på sådant sätt, att tilltron till hans öpartiskhet rubbas.

Stundom kan det för ernående av förlikning vara ändamålsenligt, att parterna erhålla biträde av särskild medlare. Rätten kan härtill utse en eller flera lämpliga personer, t. ex. vid häradsrätt ledamot av nämnden, samt förordna, att parterna skola inställa sig till förlikningssammanträde inför medlaren. Under tiden bör förberedelsen vila. Uraktlåter part att infinna sig till förlikningssammanträde, finnas icke några tvångsmedel för att förmå honom till inställelse. Medlaren har endast att anmäla, att frågan om förlikning förfallit, varefter målets behandling inför rätten fortsättes. I förslaget har ej upptagits någon motsvarighet till 24 kap. 2 § R.B., som bland annat stadgar, att om i någon sak å båda sidor äro så vidlyftiga räkningar, att deras beskaffenhet ej kan av rätten utletas utan längre tid därtill tarvas, rätten kan låta dem först av gode män utredas och det ostridiga från det stridiga skiljas. Den uppgift, som företrädesvis ankommer på godemännen, nämligen att skilja det ostridiga från det stridiga, ingår i det arbete, som åvilar förberedelsens ledare, och att för detta ändamål förordna särskilda personer torde icke vara erforderligt. I den mån godemännen kunna verka för att förlika parterna, kan deras uppgift fyllas av medlare, som avses i förevarande paragraf.

Det ligger i sakens natur, att rätten även under huvudförhandlingen bör, om den finner anledning därtill, råda parterna till förlikning.

Förlikas parterna, skall rätten, om parterna yrka det, stadfästa förlikningen. Stadfästelse skall enligt 17 kap. 6 § meddelas genom dom. Sådan dom kan enligt 18 § i detta kapitel meddelas under förberedelsen.

18 §.

Då förberedelsen bland annat har till syfte att möjliggöra utskiljande av sådana mål, i vilka huvudförhandling skall äga rum, bör under förberedelsen avgörande träffas i de mål, i vilka någon förhandling ej erfordras. Sålunda bör, om målet på grund av endera eller båda parternas utevaro eller av annan anledning skall avskrivas, beslut härom meddelas under förberedelsen. Om ena parten uteblir och förutsättningarna för tredskodom äro för handen, skall sådan dom givas. Såsom framgår av 44 kap. kan tredskodom ej meddelas, med mindre part uteblir från muntlig förhandling; vid helt skriftlig förberedelse är tredskodom utesluten. Vidare bör dom givas i anledning av talan, som medgivits. Detta gäller, endast om saken är sådan, att förlikning är tillåten och rätten sålunda är bunden av medgivandet. Medgives talan allenast till en del och kan enligt 17 kap. 4 eller 5 § särskild dom givas däröver, må sådan dom givas under förberedelsen. Dom på grund av medgivande kan förekomma även under skriftlig förberedelse. Om svaranden i mål, vari förlikning icke är tillåten, förklarar sig ej ha något att erinra mot bifall till käromålet, kan dom ej meddelas under förberedelsen; sker förberedelsen vid muntlig förhandling, kan emellertid rätten i regel enligt 20 § hålla huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen och sålunda genast avgöra målet. Under förberedelsen kan vidare dom givas, om käranden återkallar sin talan och svaranden enligt 13 kap. 5 § yrkar, att målet dock skall prövas. Såsom redan berörts kan under förberedelsen förlikning fastställas genom dom.

Enligt processkommissionens förslag kunde i vissa fall, även om svaranden icke medgav kärandens påstående, dom meddelas under förberedelsen. Sålunda ägde rätten att vid sammanträde för förberedande muntlig förhandling upptaga mål till avgörande, om antingen båda parterna vore ense därom och de till sammanträdet medtagit all den bevisning de ville förebbringa eller rätten funne uppenbart, att vad käranden åberopat till stöd för sin talan lagligen icke kunde medföra bifall därtill. I propositionen uttalades, att meningarna vore delade, huruvida jämväl i andra fall än då svaranden medgäve käromålet ett avgörande, eventuellt efter upptagande av bevis, borde tillåtas vid förberedelsen. På denna punkt syntes stor försiktighet vara på sin plats. Eljest föreläge fara, att rättsskipningen i större utsträckning komme att överflyttas från huvudförhandlingen till förberedelsen. En dylik utveckling skulle förringa värdet av rättegångens offentlighet och framför allt minska lekmännens möjlighet att delta i rättsskipningen. Vid behandling av detta spörsmål fann riksdagen angeläget, att sådana åtgärder vidtoges, att icke rättegångens tyngdpunkt glide över från huvudförhandlingen till förberedelsen. En sådan utveckling skulle kunna leda till att uppskovsväsendet återkomme i sämre form än den

nuvarande samt att huvudförhandlingen komme att nedsjunka till en formalitet och lekmännens möjlighet att taga del i rättsskipningen i hög grad minskades. Med hänsyn härtill borde bland annat snäva gränser uppställas för möjligheten att under förberedelsen meddela dom i målet. Vid avgörande av denna fråga måste beaktas å ena sidan behovet av enkelhet och snabbhet i förfarandet och å den andra olägenheten av att, vad anginge häradsrätterna, lekmännens deltagande i rättsskipningen i viss mån minskades.

De betänkligheter, som sålunda anförts mot att medgiva avgörande jämväl av tvistiga mål under förberedelsen, äro i hög grad beaktansvärda. Beträffande förberedelsen kunna icke uppställas sådana garantier för muntlighet och omedelbarhet, som äro önskvärda för att skapa tillförlitligt underlag för målets avgörande. Särskilt då förberedelsen inlets genom skriftväxling, möter svårighet att erhålla ett koncentrerat förfarande. Såsom riksdagen antytt skulle jämväl föreligga risk, att parterna även i mål, som ej avgjordes under förberedelsen, komme att vid denna framlägga allt det material, som erfordrades för målets slutliga prövning. Med hänsyn härtill har i förslaget avgörande av tvistiga mål under förberedelsen icke medgivits. Vad man velat vinna med dylikt avgörande, nämligen en snabb och enkel prövning av mindre mål eller mål, som ej kräva mera vidlyftig bevisning, har ernåtts genom den i 20 § stadgade befogenheten för rätten att i vissa fall utsätta huvudförhandling i omedelbar anslutning till sammanträde för muntlig förberedelse. Rörande förutläggningarna härför hänvisas till vad vid sistnämnda paragraf anføres. Genom att på detta sätt reglerna om huvudförhandling bliva tillämpliga å förfarandet undgås i huvudsak de olägenheter, som äro förbundna med måls avgörande under förberedelsen.

19 §.

Med hänsyn till förberedelsens uppgift att möjliggöra en koncentrerad huvudförhandling böra under förberedelsen alla åtgärder vidtagas, som erfordras för att bevisningen vid huvudförhandlingen skall kunna förebringas i ett sammanhang. Sålunda bör, om yttrande från sakkunnig skall inhämtas, sakkunnig utses och föreläggande meddelas honom att inkomma med utlåtande. Därest för fullgörande av den sakkunniges uppdrag erfordras, att utredning förebringas inför rätten eller besiktning verkställs av den sakkunnige, bör rätten med stöd av 40 kap. 5 § förordna härom. Vidare skall rätten tillse, att skriftliga bevis eller föremål, som skola synas, tillhandahållas å sådan tid, att de finnas tillgängliga vid huvudförhandlingen. I den mån det erfordras, kan rätten därför under förberedelsen meddela part eller annan föreläggande att tillhandahålla sådant bevismedel. För prövning av fråga om editionsföreläggande kan, såsom framgår av 38 kap. 4 §, förhandling äga rum och bevisning upptagas, eventuellt genom hörande av part under sanningsförsäkran eller av vittne. Erfordras för avgörande av dylik fråga mera omfattande bevisning, kan rätten för ändamålet utsätta särskild huvudförhandling. Skall bevisning upptagas utom huvudförhandlingen, t. ex. vittne, som ej kan infinna sig vid nämnda förhandling, höras vid annan domstol, bör rätten förordna härom och

överbaka, att protokoll över bevisupptagningen är tillgängligt vid huvudförhandlingen.

20 §.

När rätten finner målet tillräckligt förberett, skall den utsätta huvudförhandling. Rätten bör härvid om möjligt samråda med parterna. Härigenom underlättas ombudens arbete och kan rätten vinna bättre upplysning om förhandlingens sannolika omfattning. Huvudförhandlingen skall utsättas till sådan tid, att parterna erhålla skäligt rådrom att bereda sig samt vittnen och andra, vilkas närvaro påkallas, kunna inställa sig. I regel torde huvudförhandling komma att utsättas, vid häradsrätt till allmänt ting och vid rådhusrätt till den allmänna rättegångsdag, då mål av ifrågavarande slag pläga handläggas. Då det finnes erforderligt, har rätten emellertid att sammanträda å annan dag för förhandlingens hållande.

Erfordras huvudförhandling för prövning av rättegångsfråga eller finnes dom böra givas över del av målet, som kan avgöras särskilt, må särskild huvudförhandling utsättas för detta ändamål. Med förberedelsen av målet i övrigt kan därvid, om det anses lämpligt, anstå till dess den fråga eller del av målet, som upptagits till särskild huvudförhandling, blivit slutligt avgjord. Det ligger i domarens processledning att, om huvudförhandlingen kan väntas fortgå i flera dagar, bestämma, å vilken dag skilda frågor eller delar av målet skola behandlas.

Såsom redan berörts kan i vissa fall huvudförhandling utsättas att hållas i omedelbar anslutning till sammanträde för muntlig förberedelse. För att detta skall skunna ske, kräves i första hand, att hinder mot förhandlingens hållande enligt 43 kap. 2 § icke föreligger. Skulle omständighet, som kan antagas föranleda uppskov med huvudförhandlingen, förefinnas, bör omedelbar huvudförhandling ej utsättas. Som villkor för omedelbar förhandling uppställas vidare, att båda parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar. Anser sig part icke kunna omedelbart förete all den utredning han vill åberopa, kan sålunda i regel huvudförhandling ej genast företagas. Endast om saken finnes uppenbar, kan rätten mot parts bestridande omedelbart skrida till huvudförhandling. Detta är förhållandet såväl då de av kändanden anförda omständigheterna uppenbart icke kunna föranleda bifall till hans talan som då svarandens bestridande är uppenbart ogrundat. Därest i mål, vari förlikning ej är tillåten, svaranden icke har något att erinra mot bifall till kändandens talan, kan rätten ock, om den icke på grund av sin skyldighet att sörja för fullständig utredning anser ytterligare bevisning erforderlig, omedelbart företaga målet till huvudförhandling. Då huvudförhandling på detta sätt hålles i omedelbar anslutning till förberedelsen, skola samtliga de för huvudförhandling givna reglerna tillämpas å förfarandet. Genom den sålunda föreslagna anordningen har möjlighet skapats för ett snabbt avgörande av mindre mål eller mål, som icke kräva mera omfattande utredning. För vinnande av detta syfte har i 1 kap. 4 och 11 §§ intagits bestämmelse, att vid huvudförhandling, som hålles i omedelbar anslutning till sammanträde för muntlig förberedelse, underrätt är dom-

för, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Även om båda parterna samtycka till omedelbar huvudförhandling, tillkommer det domaren att pröva, huruvida med hänsyn till rättens sammansättning sådan förhandling bör äga rum. Sålunda bör vid häradsrätt huvudförhandling ej utsättas omedelbart, om på grund av målets art eller den utredning, som åberopas, nämnds medverkan är önskvärd.

Någon tid har icke bestämts, inom vilken huvudförhandling skall hållas. Emellertid har föreskrivits, att därest huvudförhandling utsättes att äga rum senare än fyra veckor efter förberedelsens slut, rätten skall göra anmälan därom till hovrätten med uppgift om anledningen till uppskovet. Finnes uppskovet bero av anhopning av göromål, har hovrätten att vidtaga åtgärder för ordnande på annat sätt av arbetet vid underrätten och, om det finnes erforderligt, för förstärkning av dess arbetskrafter.

Finner rätten, sedan huvudförhandling utsatts, före sammanträdet omständighet föreligga, som kan antagas utgöra hinder för förhandlingens hållande eller för dess genomförande i erforderlig omfattning, må rätten enligt 32 kap. 4 § utsätta ny tid för förhandlingen.

21 §.

Sedan tid för huvudförhandlingen bestämts, har rätten att kalla parterna, vittnen och andra, vilkas närvaro erfordras vid huvudförhandlingen. Därest förberedelsen sker vid sammanträde för muntlig förhandling och part eller hans ombud är tillstädes, erfordras i regel icke särskild delgivning med parten. Enligt stadgandet i 33 kap. 15 § kan delgivning ske genom att tillkännagivande om tid för huvudförhandlingen och parten givet föreläggande göres vid sammanträdet. I annat fall ävensom beträffande vittnen m. fl. skall kallelsen särskilt delgivas.

Beträffande föreläggande för part hänvisas till 44 kap.

22 §.

Av 8 § framgår, att parterna böra under förberedelsen uppgiva sina bevis. Part är emellertid ej avskuren från att förebringa bevisning, som icke uppgivits. För att om möjligt undvika uppskov med huvudförhandlingen har emellertid i denna paragraf föreskrivits, att part, som vill åberopa förut ej uppgivet bevis, omedelbart skall giva rätten och motparten underrättelse om beviset och vad han vill styrka därmed. Inkommer underrättelse å sådan tid, att rätten hinner kalla vittne eller annan, vilkens hörande av parten begäres, kan rätten på hemställan av parten föranstalta om kallelse. I annat fall ankommer det på parten att till huvudförhandlingen medtaga den han vill höra. Underlåter part att på detta sätt uppgiva nytt bevis, kan under vissa omständigheter dels enligt 43 kap. 10 § rätten avvisa det åberopade beviset dels ock enligt 18 kap. 6 § parten förpliktas att ersätta genom hans försummelse orsakad rättegångskostnad.

43 KAP.

Om huvudförhandling.

1 §.

En av kärnpunkterna i förfarandet är, att huvudförhandlingen ordnas på sådant sätt, att vid denna målet i dess helhet kan behandlas i ett sammanhang och rätten pröva saken på grund av vad sålunda förekommit. Rätten bör därför, då målet uppropas till huvudförhandling, förvissa sig om att förutsättningarna härför äro för handen, d. v. s. att parter, vittnen och andra, då deras närvaro är nödvändig, kommit tillstädes och att ej heller i övrigt hinder möter mot förhandlingens slutförande i ett sammanhang.

2 §.

Bland hinder mot företagande av huvudförhandling nämnes främst, att part, som finnes böra närvara personligen, inställt sig allenast genom ombud. Enligt 11 kap. 5 § är part skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Den omständigheten, att rätten med stöd av nämnda stadgande förelagt part personlig inställelse, medför ej utan vidare, att partens underlåtenhet att komma personligen hindrar handläggningen. Rätten har att pröva, huruvida partens närvaro är behöfvig. Särskilt då föreläggandet meddelats i motpartens intresse, t. ex. då denne begärt, att parten skall höras under sanningsförsäkran, och motparten vid uppropet förklarar, att han ej längre påkallar partens hörande, kan skäl föreligga att trots partens utevaro hålla förhandling. Detsamma gäller, då parten kallats för att höras rörande viss av motparten lämnad uppgift. I sådant fall kan partens utevaro tolkas mot honom och målet avgöras utan hinder av hans frånvaro. Att part helt uteblivit från huvudförhandling, utgör i regel icke hinder för förhandlingen. Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, kan tredskodom meddelas. I annat mål medför kärandens utevaro i allmänhet, att målet avskrivs. Svarandens utevaro i mål, däri förlikning ej kan träffas, medför däremot i regel, att förhandling icke kan hållas. Här möter sålunda mot förhandlingen hinder, som avses under punkt 4 i förevarande paragraf.

Hinder mot huvudförhandling möter vidare, då vittne eller sakkunnig, som finnes böra höras, icke infunnit sig. Även här har rätten att pröva, huruvida den uteblivnes hörande är erforderligt. Därest med hänsyn till parts erkännande eller annan bevisning den uteblivnes hörande skulle sakna betydelse eller vara av mindre vikt, bör utevaron ej utgöra hinder för förhandlingen.

Såsom förut framhållits böra parterna under förberedelsen angiva sina ståndpunkter och de bevis de beträffande varje punkt vilja förebringa. Skulle part emellertid senare erhålla kännedom om omständighet eller bevis, som han vill åberopa, bör han sist då målet uppropas göra anmälan härom. Finnes motparten vara i behov av anstånd för att bemöta de nya skäl eller bevis parten vill anföra, bör huvudförhandling ej äga rum. Av 10 § framgår, att om part vid hu-

vudförhandlingen ändrar uppgift, som han lämnat tidigare under rättegången, eller gör tillägg därtill eller återoppar bevisning, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, rätten kan lämna utan avseende vad parten sålunda andrager, om det kan antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller att överrumpla motparten.

Jämväl i andra fall än nu nämnts kan hinder möta mot huvudförhandlings hållande, t. ex. om part av laga förfall hindrats att inställa sig eller protokoll från vittnesförhör vid annan domstol ej kommit rätten till handa.

Föreligger hinder, som nu nämnts, skall huvudförhandlingen inställas och utsättas till annan dag. Kan det antagas, att hindret kommer att upphöra före handläggningens slut, t. ex. därför att part, som uteblivit, hämtas till rätten eller uteblivet vittne efter påminnelse infinner sig, må dock huvudförhandling hållas. Utsättes huvudförhandlingen till annan dag, skola parter och andra kallas. Beträffande dem som äro tillstädes, då förhandlingen inställes, är muntlig kallelse tillfyllest.

Av reglerna i 18 kap. 6 §, 36 kap. 23 § och 40 kap. 16 § framgår, att part, vittne eller sakkunnig, som genom försummelse eller tredska förorsakat, att huvudförhandling måst inställas, kan förpliktas att ersätta därigenom uppkommen kostnad.

Vad i denna paragraf stadgas skall tillämpas, även då den först utsatta huvudförhandlingen inställts och målet vid senare rättegångstillfälle åter uppropas. Emellertid måste föreskrifterna härvid erhålla en i viss mån annan innebörd. Har t. ex. huvudförhandlingen inställts därför att ena parten ej infunnit sig personligen och han trots föreläggande uteblir även vid det senare rättegångstillfället, kan starkare anledning föreligga att hålla huvudförhandling utan hinder av att parten ej är tillstädes. Hans utevaro kan lättare tolkas emot honom. Uteblir vittne även vid senare rättegångstillfälle, kan rätten finna lämpligt att det oaktat handlägga målet.

3 §.

Ett tillämpande utan undantag av de i 2 § givna reglerna skulle i vissa fall medföra onödiga besvär och kostnader. Stundom bör, även om hinder möter mot huvudförhandlingens slutförande i ett sammanhang, förhandling i viss utsträckning äga rum.

Såsom framgår av 11 § kan vid uppskov med huvudförhandlingen denna å senare dag fortsättas utan ny huvudförhandling, om målet återupptages inom två veckor och de domare, som då sitta i rätten, övervarit den tidigare handläggningen. Kan det antagas, att då målet ånyo företages, dessa förutsättningar skola vara för handen, må huvudförhandlingen påbörjas utan hinder av att den ej kan omedelbart föras till slut. Förutsättning härför är dock, att uppdelning av förhandlingen kan ske utan olägenhet för utredningen. Har t. ex. part eller vittne uteblivit och kan den övriga bevisningen ej fullt utnyttjas, med mindre den uteblivne samtidigt höres, bör huvudförhandlingen ej påbörjas.

Även i andra fall än nu sagts kan det under särskilda omständigheter vara

erforderligt att i viss utsträckning företaga mål till handläggning, ehuru denna icke kan i ett sammanhang slutföras. Kan det befaras, att part, vittne eller sakkunnig, som infunnit sig för att höras, är förhindrad att komma tillstådes vid det rättegångstillfälle, till vilket målet måste uppskjutas, är det nödvändigt, att förhandling äger rum för hans hörande. Detsamma bör gälla, om det kan antagas, att han icke kan utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet infinna sig vid det senare rättegångstillfället. Om det för utredningen är av synnerlig vikt, att samtidigt även annan bevisning upptages eller annan handläggning äger rum, t. ex. att då ett vittne skall höras, även annat vittne eller part uttalar sig rörande samma omständighet, må det ske. Beträffande bevisning, som upptages på detta sätt, gäller i tillämpliga delar vad om bevisupptagning utom huvudförhandlingen är stadgat. Vid huvudförhandlingen skall sålunda enligt 35 kap. 13 § beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse och hinder därför icke möter. I annat fall skall bevisningen förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. Med hänsyn till vikten av att ernå koncentration i förfarandet är det nödvändigt, att rätten endast med stor försiktighet medger bevisupptagning, då huvudförhandling inställes.

4 §.

I denna paragraf givas, såvitt angår huvudförhandlingen, de allmänna reglerna om rättens processledning. Härvid beröres först den formella processledningen, d. v. s. rättens verksamhet för ett ändamålsenligt ordnande av rättegångens yttre förlopp. Vid muntlig förhandling är det av särskild vikt, att processmaterialet framföres på ett överskådligt sätt och att onödig tidsutdräkt undvikas. Materialet måste därför sovras och ordnas så, att varje del därav framföres i sitt rätta sammanhang. Det kan därvid vara erforderligt, att skilda frågor eller delar av målet behandlas var för sig. Särskilt gäller detta, då i målet förekommer fråga, som kan vara föremål för särskilt beslut, eller då i målet äro flera yrkanden på olika grunder. Även eljest kan det vara lämpligt att olika spørsmål behandlas vart för sig, t. ex. i tvist om köp av lös egendom först frågan om avtalets innehåll och därefter spörsmålen om reklamation, fel i varan m. m. Detta kan medföra, att vittnen eller sakkunniga måste höras flera gånger. Rättens ordförande bör med ledning av materialet från förberedelsen på förhand kunna bedöma, hur huvudförhandlingen lämpligen skall ordnas.

Paragrafens senare del anger i korthet, såvitt angår själva partsförhandlingen, domstolens materiella processledning, d. v. s. dess verksamhet för bestämmande av tvistens föremål och utredningens fullständigande. Såsom redan berörts bör civilprocessen vila på förhandlingsprincipen. Det bör sålunda ankomma på parterna att angiva ej blott tvisteföremålet utan även de grunder de vilja åberopa till stöd för sin talan. Denna synpunkt har kommit till uttryck i föreskrifterna i 17 kap. 3 §, att dom ej må givas över annat eller mera än vad part i behörig ordning yrkat och att i mål, vari förlikning är tillåten, domen ej må grundas å omständighet, som icke av part åberopats till grund för

hans talan. Rätten måste emellertid, särskilt i rättegång, där parterna själva utföra sin talan, ha befogenhet att inverka på processmaterialets gestaltning. Det bör sålunda åligga rätten att genom frågor till parterna söka klarlägga, vad som är tvistigt mellan dem och vilka grunder de vilja anföra. Härvid kan rätten i viss utsträckning komma att föranleda parterna att åberopa omständigheter, som tidigare förbigåtts. Rätten måste dock härvid iakttaga stor försiktighet, så att den ej ens får sken av att taga parti för den ena parten. Den skall även tillse, att det av parterna förebragta materialet på lämpligt sätt utnyttjas och allsidigt belyses. I överensstämmelse med vad nu anförts ha i förevarande paragraf intagits bestämmelser, att rätten har att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse, samt att rätten skall genom frågor och erinringar söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden. Såsom framgår av 6 § skall rätten även uppmärksamma, i vad mån part lämnar uppgift, som strider mot vad han tidigare anfört, eller eljest gör sig skyldig till motsägelser, samt uppmana honom att förklara sig däröver. I vad mån rätten äger självant inskaffa bevisning, framgår av 35 kap. 6 §.

Rättens processledning bör i huvudsak utövas av ordföranden. Även andra ledamöter i rätten äga emellertid framställa frågor till parter och andra, som höras.

5 §.

Den i förevarande paragraf givna regeln, att förhandlingen skall vara muntlig, innebär, att processmaterialet skall framläggas i talets form. Skriftliga handlingar må alltså icke utan att uppläsas tagas i betraktande vid målets avgörande. Däremot förbjuder stadgandet icke i och för sig, att vid förhandlingen skriftliga handlingar uppläsas. Det ligger i sakens natur, att uppläsning är nödvändig beträffande skriftliga bevis, såsom skuldebrev, kontrakt eller korrespondens, eller i fråga om skriftliga sakkunnigutlåtanden. Detsamma gäller protokoll eller andra handlingar från bevisupptagning, som enligt där- om givna regler ägt rum utom huvudförhandlingen.

I vissa fall har emellertid muntligheten ansetts böra erhålla en vidare betydelse och innebära, att skriftlig handling icke får åberopas eller uppläsas. För dessa fall ha på olika ställen i förslaget upptagits bestämmelser, att uppläsning icke får ske eller får äga rum allenast under särskilda förutsättningar. Sålunda föreskrives beträffande vittnesbeviset i 36 kap. 16 §, att skriftlig vittnesberättelse ej må åberopas samt att vid förhör med vittne skriftlig uppteckning av vad vittnet tidigare anfört inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet allenast i vissa fall må uppläsas. I samband härmed står stadgandet i 35 kap. 14 §, att skriftlig uppteckning av berättelse, som någon i anledning av redan inledd eller förestående rättegång avgivit utom rätten, eller vittnesintyg, som utfärdats i anledning av sådan rättegång, i regel ej må åberopas som bevis. Vidare stadgas beträffande materialet från förberedelsen i 7 § förevarande kapitel, att vad part under förberedelsen anfört och sålunda även stämning eller skriftligt svaromål i allmänhet icke får uppläsas.

Även vad angår själva partsframställningen torde det vara nödvändigt att skärpa kravet på muntlighet. Parternas framläggande av sin talan, deras uttalanden rörande bevisningen eller utveckling av rättsliga spörsmål bör icke ske i skrift. Uppläsning av skriftliga inlagor är i regel, särskilt för lekmän, vanskligt att följa, den försvårar en verksam processledning och medför ej sällan, att motparten måste erhålla uppskov för att taga del av skriften och bemöta vad däri anförts. För tryggande av koncentration i förhandlingen är det nödvändigt, att partsframställningen sker i fritt muntligt föredrag. Med hänsyn härtill torde det ej vara tillräckligt att, såsom skett i 8 § lagen den 9 april 1937 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål, föreskriva allenast, att rättegångsskrift ej må ingivas. Då det nu gäller att för den allmänna processen fastslå grundsatsen om rättegångens muntlighet, torde det vara nödvändigt att stadga, att part ej äger åberopa eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande. Detta gäller icke blott sådana inlagor, som förutsätts i rättegången, såsom stämning, skriftligt svaromål eller skrift, varigenom talan ändras, utan även skrifter, vari part eljest utför sin talan. Från denna regel har emellertid uppställts det undantaget, att yrkande må uppläsas ur skrift. En sådan uppläsning kan vara erforderlig för att yrkandet skall bliva tillbörligen preciserat.

I de av riksdagen godtagna huvudgrunderna uttalades, att undantagsvis fall kunde förekomma, då part, som själv utförde sin talan, borde äga möjlighet att hänföra sig till en av honom uppsatt skriftlig framställning. Ett stadgande av detta innehåll skulle emellertid erbjuda avsevärda svårigheter i tillämpningen. Det skulle ofta vara ytterst vanskligt att avgöra, huruvida parten själv författat en av honom åberopad skrift. Bestämmelsen skulle kunna leda till att parterna sökte hjälp hos sakkörare, som utan att kunna godkännas som ombud biträdde dem med uppsättande av skrifter. Antagligen skulle stadgandet vara av ringa betydelse, då part, som själv utför sin talan, i regel torde ha lättare att muntligen framföra sina synpunkter än att giva uttryck däråt i skrift. Någon motsvarighet till den ifrågasatta bestämmelsen har ej heller upptagits i 1937 års lag om rättegången i tryckfrihetsmål.

Det ligger i sakens natur, att part vid det muntliga utförandet av sin talan äger använda anteckningar till stöd för sitt minne. Särskilt i invecklade mål av teknisk natur äro dylika anteckningar nödvändiga. Minnesanteckningarna få emellertid icke åberopas såsom partens uttalande eller eljest ingivas till rätten. Däremot bör part om möjligt i erforderligt antal exemplar tillhandahålla rätten och motparten skisser, ritningar, tabeller eller andra handlingar, som äro ägnade att underlätta uppfattandet av partens framställning.

6 §.

Såsom riksdagen uttalat bör i tvistemål stadgas sanningsplikt för part. Detta innebär främst, att han är skyldig att i sina utsagor hålla sig till sanningen. Han äger sålunda icke lämna medvetet oriktiga framställningar angående omständigheterna i målet eller mot bättre vetande bestrida motpartens uppgifter därom. Tillika omfattar emellertid sanningsplikten skyldighet för parten att

genom upplysningar positivt medverka till utredningen rörande omständigheterna i saken, i den mån detta erfordras med hänsyn till motpartens rätt. Part är sålunda pliktig att på föranledande av rätten eller motparten sanningsenligt och fullständigt uttala sig rörande dessa omständigheter, även om de äro för honom oförmånliga. Denna partens allmänna sanningsplikt har kommit till uttryck i förevarande paragraf.

Såsom redan antytts står något tvångsmedel icke till buds för att förmå part att på detta sätt uttala sig. Emellertid kan enligt 35 kap. 4 § partens underlåtenhet att besvara frågor eller eljest medverka till utredningen av rätten tolkas till hans nackdel. För att bliva i tillfälle härtill äger rätten med stöd av 11 kap. 5 § förelägga parten att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen.

7 §.

I denna och de båda följande paragraferna regleras huvudförhandlingens yttre förlopp. Förhandlingen inledes med att käranden framställer sitt yrkande och svaranden angiver, huruvida han medger eller bestrider yrkandet. Sedan tvisteföremålet sålunda klarlagts, skall först käranden och därefter svaranden vidare utveckla sin talan, såvitt möjligt i ett sammanhang. De skola därvid fullständigt angiva de omständigheter, varå de grunda sin talan, och förklara sig över vad motparten anfört. Härvid kan vara erforderligt, att vardera parten erhåller ordet flera gånger. Stundom kan det vara lämpligt, att parterna redan i sina framställningar helt eller delvis uppläsa eller redogöra för skriftliga bevis eller andra handlingar, som åberopas av dem.

Såsom anförts vid 42 kap. 6 § får det vid förberedelsen framkomna materialet icke utan vidare läggas till grund för rättens avgörande i målet. För att kunna beaktas vid avgörandet måste detta material upprepas vid huvudförhandlingen. Det torde endast sällan komma att inträffa, att part underlåter att vid huvudförhandlingen anföra någon för avgörandet betydelsefull omständighet, som framkommit under förberedelsen. Därest dylik omständighet förbigås, bör ordföranden fästa uppmärksamheten därå.

Då förberedelsen endast har till uppgift att skapa förutsättningar för concentration av huvudförhandlingen genom att klarlägga parternas ståndpunkter och deras angrepps- och försvarsmedel, torde i regel uppläsning av vad parterna anfört vid förberedelsen icke erfordras vid huvudförhandlingen. För det fall, att huvudförhandlingen äger rum i ena partens utevaro, skall emellertid rätten, i den mån det erfordras, ur handlingarna framlägga, vad parten förut anfört. Protokoll och skriftliga inlagor böra sålunda uppläsas för klargörande av partens talan och styrkande av erkännanden eller andra uppgifter från hans sida. I andra fall än nu nämnts kan uppläsning ur handlingarna av partens vid förberedelsen gjorda uttalanden förekomma, allenast då särskilda omständigheter föranleda därtill. En sådan omständighet kan vara, att partens utsaga vid huvudförhandlingen avviker från vad han vid förberedelsen uppgivit eller att han vid huvudförhandlingen underlåter att uttala sig rörande omständighet, som han uppgivit vid förberedelsen.

Såsom riksdagen uttalat torde i vissa fall vara lämpligt, att rättens ordförande vid huvudförhandlingens början för att underlätta uppfattandet av de följande partsframställningarna kort redogör för tvisteläget. Härmed avses icke en föredragning av det vid förberedelsen framlagda materialet eller en redogörelse för förberedelsens förlopp utan endast ett kort angivande av det genom förberedelsen vunna utgångsläget för huvudförhandlingen.

8 §.

Efter det parterna utvecklat sin talan, bör bevisningen förebringas, vare sig den upptages omedelbart inför rätten eller framlägges genom protokoll eller andra handlingar. Skriftliga bevis eller sakkunnigutlåtanden, som icke föredragits, då parterna utvecklat sin talan, skola uppläsas eller ock skall redogörelse lämnas för deras innehåll. I regel torde handlingar, som nu nämnts, böra föredragas av den part, som åberopat beviset. Rätten kan emellertid, om det finnes lämpligare, själv ombesörja uppläsning därav. Företages huvudförhandling i ena partens frånvaro, bör material, som förebragts av honom, uppläsas genom rättens försorg. Detsamma gäller beträffande bevismaterial, som rätten självmant inskaffat.

Stundom kan det vara lämpligt, att allteftersom bevisen förebringas parterna framställa de erinringar rörande varje bevis, vartill de finna anledning. Där-
est särskilda frågor eller delar av målet behandlas var för sig, måste bevisningen på samma sätt uppdelas.

Rörande den ordning, i vilken de olika bevisen skola förebringas, har någon allmän regel icke uppställts. Ordningen bör bestämmas efter vad i varje fall finnes ändamålsenligt. Det ligger i sakens natur, att bevis, som åberopas av den bevisskyldiga parten, upptages före bevis, som påkallas av motparten. I regel torde böra tillkomma parten att själv bestämma, i vilken ordning de av honom åberopade bevisen skola framläggas. Rätten har emellertid att vaka över att bevisen förebringas i den ordning, som med hänsyn till materialets gruppering och andra omständigheter är lämpligast. Allenast i fråga om förhör med part under sanningsförsäkran har en särskild bestämmelse givits. Med hänsyn till den starka frestelsen för part att anpassa sin utsaga efter hur den övriga bevisningen utfallit har föreskrivits, att då part skall höras under sanningsförsäkran, förhöret bör äga rum, innan vittnesbevisning upptages rörande samma omständighet. Regeln är emellertid icke utan undantag. Om särskilda skäl föranleda annat, t. ex. då rätten av eget initiativ finner ena eller båda parterna böra höras, kan det vara lämpligt, att partsförhör äger rum efter upptagande av vittnesbevisning. I vissa fall böra part och vittnen kunna höras mot varandra.

9 §.

Huvudförhandlingen avslutas med att parterna, sedan bevisningen förebringats, anföra vad de ytterligare akta nödigt. Härvid ha de tillfälle att framföra sina synpunkter rörande bevisningens värdering, rättsliga utläggningar m. m. Någon bestämmelse, i vilken ordning detta skall ske, har ej medde-

lats. I vanliga fall torde vara lämpligt, att kâranden yttrar sig först och att svaranden erhåller sista ordet. Parterna kunna yttra sig flera gånger, men rätten bör tillse, att onödigt vidlyftighet undvikas. Det förutsättes visserligen, att bevisningen i regel förebringas i ett sammanhang och att parterna därefter hålla sina slutanförenden, men hinder möter ej, att rätten, om anledning därtill förekommer, efter parternas anförenden beslutar t. ex. att ett vittne skall höras ånyo eller annan bevisning upptagas.

10 §.

Av bestämmelserna rörande förberedelsen framgår, att parterna under denna skola fullständigt ange de omständigheter, varå de grunda sin talan, och de bevis de vilja åberopa. Att helt avskära parterna från att sedermera åberopa andra omständigheter eller bevis torde emellertid icke vara lämpligt. En föreskrift därom skulle kunna leda till att relevanta omständigheter icke finge tagas i betraktande vid målets avgörande och att parterna under förberedelsen i onödan uppgåve allt tänkbart material i syfte att bevara sin rätt att åberopa detsamma. För att undvika överraskningar rörande bevisningen med därav följande uppskov i målet har i 42 kap. 22 § stadgats, att om part vill åberopa bevis, som han icke uppgivit under förberedelsen, han skall giva rätten och motparten underrättelse om beviset och vad han vill styrka därmed. Även om parten underlåtit detta, kan han vid huvudförhandlingen åberopa nytt bevis så ock anföra ny omständighet till stöd för sin talan. Emellertid kan obegränsad rätt icke tillerkännas part att vid huvudförhandlingen åberopa nytt material. Ett visst skydd häremot ligger i att part kan förpliktas att ersätta kostnad, som förorsakats genom hans förfarande, men detta torde icke vara tillräckligt. Med hänsyn härtill har i förevarande paragraf stadgats, att om part ändrar sina förut lämnade uppgifter eller gör tillägg därtill eller åberopar ny bevisning, vad parten andrager kan lämnas utan avseende, om det kan antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhåla rättegången eller att överrumpla motparten. Av stadgandets avfattning framgår, att det icke kräves full visshet om att parten handlat i nu angivet syfte. Det är emellertid tydligt, att rätten med stor försiktighet bör utöva sin rätt att avvisa material, som är av väsentlig betydelse i målet. Uppsåt att överrumpla motparten torde ej föreligga, med mindre parten åberopar material, som motparten ej kunnat räkna med och som, om han erhöle uppskov, han antagligen skulle kunna motbevisa eller eljest bemöta. Det ligger i sakens natur, att parten icke kan i högre rätt åberopa material, som avvisats av lägre rätt, med mindre den högre rätten finner avvisningsbeslutet oriktigt.

11 §.

Med hänsyn till vikten av koncentration i förfarandet är det nödvändigt, att påbörjad huvudförhandling endast i undantagsfall uppskjutes. Anledning till uppskov kan föreligga, då förhandling enligt 3 § första stycket företagits, ehuru rätten från början insett, att förhandlingen ej kunde slutföras i ett sammanhang, men antagit, att målet kunde återupptagas och slutföras inom två

veckor efter den första förhandlingens slut. Uppskov kan vidare bliva erforderligt, då under handläggningen nytt viktigt skäl anföres och motparten måste ha tid att bemöta detsamma eller då kännedom vinnes om nytt viktigt bevis, som ej omedelbart kan förebringas. Även i andra fall kan uppskov vara nödvändigt, t. ex. då rätten enligt 2 § sista stycket påbörjat huvudförhandling under antagande, att förefintligt hinder mot förhandlingens slutförande skulle undanröjas, och detta antagande visar sig oriktigt eller då parten i tro att den av honom åberopade bevisningen skulle vara tillfyllest underlåter att förebringa ytterligare bevisning, som är att tillgå, och den åberopade bevisningen vid huvudförhandlingen ej ger det resultat, som parten skäligen kunnat vänta. Det är emellertid uppenbart, att bestämmelsen skall tolkas strängt och uppskov medgivas, endast då det är oundgängligen nödvändigt. Den omständigheten, att parterna förena sig i begäran om uppskov, är icke i och för sig avgörande. Har uppskov blivit nödvändigt genom någon parts försummelse, t. ex. underlåtenhet att före huvudförhandlingen uppgiva viktigt bevis, kan enligt 18 kap. 6 och 7 §§ parten och hans ombud förpliktas att ersätta genom uppskovet vållad rättegångskostnad. Ett annat motiv för parterna att söka undvika uppskov ligger i den av andra skäl meddelade föreskriften, att om målet uppskjutes utöver två veckor, huvudförhandlingen skall upprepas.

I allmänhet bör, då uppskov äger rum, målet kunna slutföras vid det senare rättegångstillfället. Det är av vikt, att rätten möjliggör detta genom att utsetta den senare förhandlingen till lämplig tidpunkt och vidtaga de ytterligare åtgärder, som kunna erfordras. Endast i sällsynta undantagsfall bör ytterligare uppskov kunna beviljas.

Därest av anledning, som ovan nämnts, uppskov med huvudförhandlingen är oundgängligen nödvändigt, bör målet om möjligt åter upptagas inom sådan tid, att rättens ledamöter kunna antagas vid den senare förhandlingen. säkert minnas vad vid den tidigare förhandlingen förekommit. Företages målet ånyo inom dylik tid, kan detta material omedelbart läggas till grund för domen, och den nya förhandlingen behöver omfatta endast den ytterligare utredning, som erfordras. En förutsättning härför är, att vid den senare förhandlingen ej deltagar någon domare, som icke övervarit den tidigare förhandlingen. Den omständigheten, att vid den tidigare handläggningen någon domare haft säte i rätten, som ej är närvarande vid den senare, hindrar däremot ej, att förhandlingen på angivna sätt fortsättes. Äger uppskjuten förhandling rum senare än nu nämnts eller har ny domare tagit säte i rätten, måste materialet från den tidigare förhandlingen i regel förebringas ånyo. Av denna ordning följer, såsom antytts vid 3 §, att då vid upprop av målet finnes, att förhandlingen ej kan slutföras i ett sammanhang, huvudförhandling dock må äga rum, om målet kan återupptagas inom nu ifrågavarande tid. Skulle längre uppskov bliva erforderligt, måste huvudförhandlingen i allmänhet inställas. Angående längden av den tid, inom vilken förhandlingen utan nytt framläggande av materialet bör få fortsättas, kunna delade meningar råda. Processkommissionen föreslog en tid av sju dagar. Såsom framhållits i flera av de

avgivna yttrandena torde denna tid emellertid vara alltför kort. Särskilt vid häradsrätt, där nämnd skall deltaga, måste, om bestämmelserna om fortsättande av förhandlingen skola få någon egentlig betydelse, tiden göras längre. Då enligt föreliggande förslag bevisningen skall protokolleras i större omfattning än processkommissionen förutsatt, ha även möjligheterna att bevara processmaterialet ökat. Å andra sidan kräver omedelbarheten, att icke tiden bestämmes så lång, att prövningen ej kan ske i huvudsak på grund av domarens minnesbild av handläggningen utan måste till övervägande del grundas å den skriftliga uppteckningen. En utväg vore att i varje fall överlämna åt rätten att med hänsyn till utredningens beskaffenhet bestämma tidens längd. Denna ordning är emellertid förenad med betydande olägenheter. Den skulle vara svår att tillämpa och skulle kunna föranleda olika praxis vid skilda domstolar; den skulle även innebära fara för att uppskovsväsendet vinner insteg. Frågan, huruvida förhandlingen skall fortsättas eller ny handläggning skall äga rum, har för övrigt sin största betydelse med avseende å bevisningens förebringande, och i detta hänseende ger 13 § rätten viss befogenhet att förfara efter omständigheterna. Även då ny förhandling hålles, kan sålunda rätten stundom föreskriva, att någon del av bevisningen ej behöver upptagas ånyo utan kan förebringas genom protokollet. Med hänsyn till nu anförda omständigheter har i förslaget tiden bestämts till två veckor. Uppskjuten förhandling, som äger rum inom denna tid och utan att ny domare tagit säte i rätten, har i förslaget benämnts fortsatt förhandling. Eljest föreligger ny förhandling. Av bestämmelsen rörande fortsatt förhandling framgår, att även då målet uppskjutes mera än en gång den slutliga handläggningen måste påbörjas inom två veckor från den första förhandlingens slut. Vare sig fråga är om fortsatt eller ny huvudförhandling, skall denna utsättas att äga rum så snart lämpligen kan ske med beaktande av att syftet med uppskovet vinnes.

Då huvudförhandling uppskjutes, skola parterna kallas till den senare förhandlingen. I regel torde detta kunna ske genom muntligt meddelande vid den första förhandlingens slut. Rörande de förelägganden, som skola givas parterna, hänvisas till motiveringen vid 44 kap.

12 §.

Då påbörjad huvudförhandling uppskjutes, kan det vara erforderligt, att under uppskovstiden åtgärder vidtagas för att målet vid det senare rättegångstillfället skall kunna slutföras i ett sammanhang. Särskilt kan detta inträffa, då anledningen till uppskovet varit, att nytt processmaterial framkommit. Rätten äger då förordna, att ny förberedelse skall äga rum, och meddela erforderliga bestämmelser härom. Beträffande sådan förberedelse skola reglerna i 42 kap. i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

13 §.

Vid fortsatt huvudförhandling, d. v. s. då målet återupptages inom två veckor från den första förhandlingens slut och rättens sammansättning är oför-

ändrad, kan såsom redan berörts vad vid den tidigare förhandlingen förekommit utan vidare läggas till grund för avgörandet. Handläggningen kan därför anknyta till den tidigare behandlingen och begränsas till det nya material, som är att tillgå. Om det finnes lämpligt, kan emellertid rätten förordna, att redogörelse skall lämnas för vad förut förekommit eller att visst material skall ånyo förebringas.

Enligt processkommissionens förslag skulle, då uppskjutet mål ej företogs till handläggning senast å sjunde dagen efter den, då handläggningen avbröts, hela handläggningen upprepas. Hade protokoll förts rörande bevisning, som upptagits vid den föregående handläggningen, skulle dock protokollet få användas som bevis, såvida ej rätten för målets utredning funne nödvändigt, att bevisningen ånyo upptoges, och detta kunde ske. Protokoll över syn skulle dock alltid kunna användas som bevis. I åtskilliga av de avgivna yttrandena gjordes anmärkningar mot kommissionens förslag i denna del. Därvid framhölls bland annat, att de föreslagna reglerna, som säkerligen skulle bliva svåra att upprätthålla, i viss mån vore ägnade att äventyra utredningen samt att de skulle i hög grad fördyra rättegången och medföra ökat besvär för rätten och parterna. Riksdagen uttalade i denna fråga, att en föreskrift om upprepande av förhandlingen vore ett av de verksammaste medlen att trygga koncentration i förfarandet och att i detta hänseende viss frihet borde medgivas domstolarna att förfara på lämpligaste sätt. I föreliggande förslag har frågan om förhandlingens upprepande i viss mån kommit i annat läge, då ny huvudförhandling erfordras, allenast om uppskovet varit längre än två veckor och vidare all muntlig bevisning skall upptagas i protokollet. Med hänsyn till dessa omständigheter torde riksdagens önskemål lämpligen kunna tillgodoses genom att vid ny huvudförhandling målet skall företagas till fullständig handläggning och att bevis, som upptagits vid den tidigare förhandlingen, skall upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Då bevis ej upptages ånyo, skall det förebringas genom föredragning av protokoll eller andra handlingar rörande bevisupptagningen. Huruvida förnyat upptagande saknar betydelse, har rätten att bedöma med hänsyn till bevisningens beskaffenhet och övriga omständigheter i målet. Om t. ex. sakkunnig, som hörts muntligen, härvid bekräftat ett av honom avgivet skriftligt utlåtande och besvarat de frågor, som funnits erforderliga, eller om parterna ej haft något att erinra mot de uppgifter, som lämnats av ett vittne, torde i regel bevisningen utan skada för utredningen kunna förebringas genom protokollet. Hänsyn måste även tagas till hur lång tid, som förflutit från bevisupptagningen. Äger den nya förhandlingen rum inom jämförelsevis kort tid därefter, kan rätten i viss utsträckning taga hänsyn till vad vid den omedelbara bevisupptagningen förekommit, även om detta ej framgår av protokollet. Då längre tid förflutit, måste däremot i regel bevisningen återupptagas. Stadgandet får nämligen icke leda till att bevisprövningen sker enbart på grund av protokollet. Har huvudförhandlingen uppskjutits mera än en gång och har ny huvudförhandling blivit erforderlig därför att längre tid än två veckor förflutit mellan den första

förhandlingens slut och målets upptagande till slutlig förhandling, måste även materialet från den mellanliggande förhandlingen upprepas.

Beträffande såväl fortsatt som ny huvudförhandling skola i övrigt samtliga regler rörande huvudförhandling gälla. Rätten skall sålunda, då målet uppropas, undersöka, om hinder möter mot handläggningens slutförande och eventuellt förordna, att huvudförhandlingen skall inställas. Bestämmelserna rörande hinder mot förhandlingens företagande måste emellertid erhålla en annan tillämpning vid det senare rättegångstillfället. Har t. ex. målet uppskjutits därför att rätten funnit önskvärt att höra part, som ej infunnit sig personligen, och han trots föreläggande uteblir även vid det andra rättegångstillfället, kunna starkare skäl än vid första rättegångstillfället föreligga att ändock företaga målet till avgörande.

44 KAP.

Om parts utevaro.

Enligt 12 kap. 1 § R.B. äro båda parterna skyldiga att å utsatt tid komma tillstädes vid rätten. Förfallolös utevaro medför enligt 2 § bötesansvar. Detta gäller enligt lagens ord, även då båda parterna utebliva vid första rättegångstillfället. I praxis ådömas emellertid i dylikt fall icke böter, utan målet avskrivs. Käranden kan då när som helst ånyo instämma saken. Uteblir käranden första gången målet handlägges och kommer svaranden tillstädes, skall käranden enligt 2 § fällas till böter och förpliktas att ersätta svarandens rättegångskostnad. Böter torde dock numera ej utdömas. Käranden är emellertid underkastad den påföljden, att om han ej inom viss tid instämmer och fullföljer sin talan, svaranden är fri från käromålet. Därest vid första rättegångstillfället käranden inställer sig men svaranden uteblir, skulle enligt 12 kap. 3 § R.B. i dess äldre lydelse rätten i alla mål döma i saken efter ty som sanning däri utletas kan. Detta innebär i de fall, då stadgandet fortfarande är gällande, att käranden skall utföra sin talan och förebringa bevisning. Den omständigheten, att svaranden uteblivit, medför icke någon lättnad i kärandens åliggande att styrka sina uppgifter. Genom lag den 24 juli 1914 har i nämnda paragraf gjorts en ändring beträffande mål rörande fordran i penningar, som ej är skadestånd. Om i dylikt mål grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angivits i stämningen eller i räkning, som jämte stämningen delgivits svaranden, skall i svarandens utevaro, ändå att bevisning ej förebragts, dömas till betalning, såvitt ej finnes uppenbart, att kärandens anspråk icke är lagligen grundat. Bestämmelsen gäller blott svarandens utevaro vid första rättegångstillfället. Avgöres ej målet vid detta rättegångstillfälle utan uppskjutes handläggningen, fälls svaranden till böter enligt förordningen den 6 oktober 1882 angående böter för svarandeparts uteblivande från underrätt. Uteblir svaranden å dag, till vilken målet uppskjutes, och vållas därigenom ytterligare uppskov, skall svaranden dömas till böter en-

ligt nämnda förordning, om ej rätten förelagt särskilt vite. Rörande sådant vite stadgas i 14 kap. 3 § R.B., att om ena parten begär uppskov och rätten finner skäl till uppskovet, rätten skall förelägga honom viss tid antingen vid vite eller vid äventyr att saken ändock skall avgöras, allt som omständigheterna det fordra. Vid senare rättegångstillfälle kan målet avgöras i parts utevaro, allenast om föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid äventyr att målet ändock avgöres. Har vid första rättegångstillfället dom meddelats i svarandens utevaro, kan han i regel antingen efter vad söka ändring i domen eller ock genom att inom viss tid stämma om återvinning få målet ånyo upptaget vid den underrätt, som meddelat domen. I äktenskapsmål och vissa andra mål rörande familjerättsliga förhållanden äger rätten, om part ej iakttagit föreläggande att infinna sig personligen, förordna, att han skall hämtas till rätten.

Det torde vara allmänt erkänt, att även om genom 1914 års lag de allvarligaste olägenheterna i det äldre förfarandet undanröjdes, den nuvarande ordningen, särskilt vid svarandens utevaro, icke är tillfredsställande. I de fall, då nämnda lag icke är tillämplig, har käranden, om svaranden uteblir, att förelägga full bevisning för sin talan, och om svarandens närvaro finnes erforderlig för utredningen, måste käranden begära uppskov med föreläggande för svaranden att inställa sig. Böter och viten äro ofta verkninglösa mot en svarande, som vet, att hans medverkan till utredningen skulle bliva till fördel för käranden. Genom att tredskas kan han icke blott förhålla rättegången utan även i vissa fall hindra käranden att komma till sin rätt. Om sålunda redan nu mera effektiva medel äro erforderliga för att förmå parterna till inställelse, blir behovet härav än starkare i en rättegångsordning, som bygger på koncentration i förfarandet och båda parternas skyldighet att bidra till utredningen. Sådana påföljder för utevaro böra därför stadgas, att parterna kunna antagas komma tillstådes, då deras medverkan till utredningen erfordras, och att part icke genom utevaro kan förhindra ett snabbt och såvitt möjligt tillförlitligt avgörande av målet. Samtidigt måste tillses, att part icke genom oförväljad eller eljest ursäktlig frånvaro lider opåkallad förlust i sin rätt.

Då båda parterna utebliva från rätten, bör målet avskrivas. Anledning synes ej föreligga att begränsa denna påföljd till första rättegångstillfället. Talans väckande och målets fullföljande beror av parterna, och om icke någon av dem är tillstådes för att utföra sin talan, behöver rätten ej tillvarataga någonders intresse. Särskild möjlighet för parterna att, sedan målet avskrivits, få detsamma återupptaget synes ej vara erforderlig. Käranden kan i regel ånyo instämma sin talan. Har part haft laga förfall, kan han överklaga avskrivningsbeslutet.

Vad angår det fall, att den ena parten uteblir under det att den andra kommer tillstådes, bör skillnad göras mellan de mål, i vilka parterna äga träffa förlikning, och de mål, i vilka dylik förfoganderätt ej föreligger. I de indispositiva målen måste påföljderna för utevaro bestämmas på sådant sätt, att parterna icke genom att utebliva kunna bestämma målets utgång.

Beträffande först de mål, i vilka förlikning är tillåten, torde såvitt angår rättegångens början någon tvekan ej råda om att förfarandet bör i huvudsak utformas enligt den tanke, som ligger till grund för 1914 års reform. Vid ena partens utevaro bör alltså rätten utan krav på bevisning efter en summarisk prövning avgöra målet. Denna ordning medför, att i alla de fall, då den utblivne icke har något att erinra mot motpartens talan, denne snabbt kan komma till sin rätt. Den har även visat sig vara ett verksamt medel att förmå part, som har grundad anledning att vidhålla sin talan, att komma tillstådes. Det sagda gäller oavsett å vilken sida utevaro föreligger. Är käranden frånvarande, bör i domen hans talan ogillas, såvitt det ej är uppenbart, att denna är grundad. Uteblir svaranden, bör kärandens framställning av omständigheterna i målet tagas för god, om svaranden erhållit del därav och den ej strider mot förhållande, som är allmänt veterligt. Innefattar framställningen laga skäl för kärandens talan och är det icke uppenbart, att denna är ogrundad, bör käromålet bifallas. Då en dylik i ena partens utevaro meddelad dom, i förslaget benämnd tredsksdom, i regel icke grundas på en materiell prövning, bör den part, mot vilken sådan dom meddelats, ha möjlighet att inom viss tid få målet återupptaget vid samma rätt. Liksom enligt gällande lag bör han alltså ha rätt till återvinning. Även då för hans utevaro icke förelåg laga förfall, kan han kräva målets återupptagande samt därefter framföra sin bevisning och eventuellt få dom till sin fördel.

Den nu berörda ordningen bör otvivelaktigt i huvudsak tillämpas, då målet första gången upptages till muntlig förhandling, d. v. s. i regel vid första inställelsen under förberedelsen. Däremot kan viss tvekan råda, huruvida samma ordning bör gälla, även då målet första gången upptages till huvudförhandling. Vid detta skede i rättegången ha båda parterna yttrat sig, varjämte viss annan utredning i regel förebragts. Beredningen har övervägt, huruvida ej borde skapas någon form för målets avgörande, vid vilken hänsyn kunde tagas till den förebragta utredningen och domen grundas på vad i målet vore bevisat. Såsom processkommissionen utvecklat är emellertid varje sådan form förenad med allvarliga olägenheter. Den leder till att rätten måste grunda sitt avgörande på ett material, av vilket den frånvarande parten ej erhållit del, eller ock lämna åsido sådant material, även om det är av betydelse för avgörandet. En dylik ordning kan även medföra både att parterna söka framföra sin huvudsakliga utredning under förberedelsen och att den förlorande parten i högre rätt förebringa det material, som rätteligen bort framläggas vid underrätten. Den innebär även en fara för att målet måste uppskjutas. Särskilt då målet första gången upptages till huvudförhandling, är det av synnerlig vikt att förmå parterna att infinna sig och att undvika uppskov. Med hänsyn till det anförda synes även vid nämnda rättegångstillfälle parts utevaro böra leda till tredsksdom. Då emellertid å detta skede i handläggningen viss utredning föreligger, kan rätten oftare än vid förberedelsen finna anledning att taga hänsyn till uppenbara omständigheter.

Det allmänna intresset att vid första huvudförhandlingen förhindra uppskov synes vara så starkt, att det icke bör tillåtas den tillstådeskomna parten att

erhålla uppskov i målet. Erfarenheten från andra länder visar, att en dylik möjlighet kan leda till uppskovsväsende med därav följande olägenheter. Vill parten icke erhålla tredskodom, skall därför målet avskrivast. Vid första inställelsen under förberedelsen är olägenheten av uppskov icke lika stor. Med hänsyn härtill och då kärende, som inställt sig, kan ha intresse av att få in svaranden och därigenom erhålla en dom, som icke är underkastad återvinning, bör, då svaranden uteblir, på kärandens begäran uppskov kunna beviljas. Uteblir svaranden för andra gången, bör dock i regel tredskodom meddelas mot honom.

De i det föregående anförda synpunkterna göra sig icke med samma styrka gällande, om förberedelse eller huvudförhandling uppskjutits. Då förberedelsen uppskjutits, kan densamma ofta avslutas vid senare rättegångstillfälle utan hinder av att den ena parten icke inställt sig. Detta kan vara fallet t. ex. då den andra parten skall fullständigare angiva sin bevisning eller eljest inkomma med någon uppgift. Därest på detta sätt förberedelsen kan avslutas, skulle det vara obilligt att avskära den tillstädeskomna parten från att få målet utsatt till huvudförhandling och därigenom erhålla en på materiell prövning grundad dom. Anledning kan även föreligga att utan hinder av partens utevaro utsätta målet till fortsatt muntlig förberedelse. Under förberedelsen är även som redan berörts olägenheten av uppskov icke så stor. Beträffande uppskjuten huvudförhandling måste skiljas mellan de fall, då huvudförhandlingen fortsättes, och de fall, då ny huvudförhandling hålles. Vid ny huvudförhandling, då målet sålunda skall företagas till fullständig handläggning, böra om möjligt båda parterna vara tillstädes och ytterligare uppskov undvikas. Med hänsyn härtill bör, om part uteblir vid dylik förhandling, den stränga påföljden tredskodom alltid inträda. Om huvudförhandlingen fortsättes, kunna däremot förhållandena vara sådana, att målet kan fullständigt utredas utan hinder av ena partens utevaro. I dylikt fall bör målet slutbehandlas och avgöras. Eljest bör tredskodom meddelas.

Beträffande härefter sådana mål, i vilka förlikning icke är tillåten, bör tredskodom av den art, som nu berörts, icke förekomma. I dessa mål har rätten att sörja för fullständig utredning, och den bör därför icke giva dom i saken utan materiell prövning. Då det ankommer på käranden att väcka och fullfölja talan, kan emellertid såsom påföljd för hans utevaro stadgas, att hans talan i målet förfaller. Han kan då åter stämma in saken. Den angivna påföljden står i överensstämmelse med att, såsom framhållits vid 13 kap. 5 §, käranden kan i mål, varom nu är fråga, före domen nedlägga sin talan utan att svaranden äger påkalla dom. Mot svaranden synes däremot vite böra användas. Dessutom bör han i vissa fall kunna hämtas till rätten. Det kunde ifrågasättas att liksom enligt gällande rätt tillåta hämtning, allenast då svaranden förelagts att infinna sig personligen. En sådan begränsning synes emellertid icke lämplig. Därigenom skulle risken för uppskov i målet ökas. Då svaranden, ehuru han haft möjlighet att inställa sig genom ombud, uteblivit från rätten och därigenom hindrat förhandlings hållande, synes det även

berättigat, att han utan ytterligare föreläggande hämtas antingen omedelbart eller till nästa rättegångstillfälle. En dylik ordning gäller redan nu i brottmål.

Vid bedömande av när dessa påföljder skola inträda bör, såvitt angår käranden, skillnad göras mellan sammanträde för förberedelse och sammanträde för huvudförhandling. Vad angår förberedelse bör kärandens utevaro vid första förhandlingen alltid medföra, att hans talan i målet förfaller. Vid fortsatt förberedelse synes däremot, om målet kan nöjaktigt utredas utan hinder av kärandens utevaro, förberedelsen böra slutföras. I annat fall bör nyssnämnda påföljd inträda. Kärandens utevaro från huvudförhandling bör alltid medföra, att hans talan i målet förfaller. Vad svaranden angår synes det däremot vid varje förhandling böra läggas i rättens hand att bedöma, vilken påföljd bör tillämpas. Finnes svarandens närvaro erforderlig för utredningen, bör målet uppskjutas och svaranden föreläggas vid vite att komma tillstådes. Rätten bör ock kunna förordna, att han skall hämtas antingen omedelbart eller till senare dag. Anser däremot rätten, att svarandens hörande eller, om han inställt sig vid tidigare förhandling, hans ytterligare hörande icke är erforderligt, kan målet avgöras utan hinder av hans utevaro.

En särskild fråga är, huru rätten bör förfara, då part, som skall infinna sig personligen, inställt sig allenast genom ombud. Att i detta fall betrakta parten som utebliven och, då förutsättningarna därför i övrigt äro för handen, meddela tredsdom eller förklara hans talan förfallen skulle vara alltför strängt och kunde i många fall vara till olägenhet för motparten. I detta fall kan i regel en verklig förhandling komma till stånd. Parten har även genom att inställa sig ådagalagt, att han vill fullfölja rättegången. Finnes partens personliga närvaro erforderlig för utredningen, bör därför målet uppskjutas och rätten genom vite söka förmå parten att infinna sig. Ofta torde emellertid rätten med stöd av 35 kap. 4 § kunna tolka partens underlåtenhet att infinna sig såsom en omständighet emot honom och sålunda utan hinder av hans frånvaro avgöra målet. Är saken sådan, att förlikning därom ej är tillåten, bör rätten även kunna förordna, att parten skall hämtas antingen omedelbart eller till senare dag.

De nu berörda reglerna rörande påföljd för utevaro äro olika för skilda slag av mål och lägga även i viss utsträckning i rättens hand att avgöra, vilken påföljd i varje fall skall inträda. Med hänsyn härtill synes det lämpligt, att parterna i kallelsen till varje sammanträde underrättas om den risk, för vilken de utsätta sig genom att icke komma tillstådes. En uppgift härom är icke blott till förmån för parten utan även i regel ett verksamt medel att förmå honom till inställelse. Vid utfärdande av kallelse skall alltså rätten uppgiva den påföljd, som vid parts utevaro kan inträda. Då förutsättningarna därför äro för handen, skall sålunda angivas i dispositivt mål, att vid parts utevaro tredsdom kan meddelas mot honom, och i indispositivt mål, att om han uteblir, hans talan kan förklaras förfallen. I kallelse till fortsatt huvudförhandling må rätten i dispositivt mål angiva de alternativa påföljderna, att tredsko-

dom meddelas eller att målet efter prövning av bevisningen avgöres utan hinder av partens utevaror. Då vite kan komma i fråga, skall detta angivas i kallelsen. Däremot torde det ej vara erforderligt att, då part utan något föreläggande kallas till fortsatt förberedelse, tillkännagiva, att förberedelsen i partens frånvaro kan slutföras. Ej heller har det synts påkallat att i kallelse angiva, att vid båda parternas utevaror ävensom i visst fall, då ena parten uteblir, målet kan avskrivast eller att, då part vid vite förelägges att komma tillstädes eller infinna sig personligen, hans utevaror eller underlåtenhet att komma personligen icke hindrar förberedelsens slutförande eller målets avgörande. Om dessa fall meddelas i lagen uttryckliga bestämmelser. Med hänsyn till att enligt förslaget i regel skall i kallelse till sammanträde utsättas den påföljd, som inträder vid parts utevaror, har i förevarande kapitel tillämpningen av påföljderna knutits till de förelägganden, som givits parterna. En viss påföljd, t. ex. vite eller tredskodom, kan alltså ej inträda, med mindre föreläggande därom meddelats. Vid tillämpning av föreläggande har rätten alltid att pröva, huruvida målet är av den beskaffenhet, att sådant föreläggande lagligen kunnat meddelas.

Det ligger i sakens natur, att då i ett och samma mål parterna äro ömsom kående och svarande, verkan av parts utevaror skall bedömas med hänsyn till varje talan för sig. Ena partens utevaror kan sålunda medföra, t. ex. att den av honom väckta talan förfaller, under det att den mot honom förda talan prövas utan hinder av hans utevaror. Förelägganden för parterna skola givas i enlighet härmed. Då särskilt sammanträde utsatts för behandling av del av saken, inträder verkan av att båda parterna eller endera uteblir endast såvitt angår denna del. Sålunda skall t. ex. tredskodom avse allenast den del, för vilkens behandling sammanträdet utsatts. Såsom förut framhållits kan särskilt sammanträde för handläggning av del av saken utsättas, allenast då denna del kan avgöras särskilt. Därest utgången av saken i övrigt är beroende på avgörandet i den särskilda delen, såsom då i mål om fullgörelse såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek äro stridiga, och särskilt sammanträde utsatts för behandling av frågan om skyldigheten, inverkar parts utevaror från det särskilda sammanträdet indirekt även på målet i övrigt. Beträffande verkan av parts utevaror från särskilt sammanträde, som utsatts för behandling av rättegångsfråga, erfordras särskilda föreskrifter. Härom hänvisas till vad anföres vid 7 §.

I nära samband med föreskrifterna i detta kapitel stå de i 32 kap. 6 och 8 §§ givna reglerna om laga förfall. Så snart anledning förekommer, att för parts utevaror eller underlåtenhet att infinna sig personligen föreligger laga förfall, skall påföljd för utevaron ej inträda. Det kräves sålunda icke, att parten styrker eller ens anmäler förfallet. Tillika har begreppet laga förfall vidgats och bestämts på sådant sätt, att hänsyn kan tagas även till hinder, som förelegat för partens ombud. Det är uppenbart, att påföljd för utevaror ej kan inträda, med mindre parten i laga ordning erhållit kallelse till förhandlingen. Beaktas måste även, att parten erhållit del av kallelsen å sådan tid, att han haft möjlighet att infinna sig.

Enligt vissa främmande lagar likställas med parts utevaro en del andra förhållanden, såsom att part, trots att han är närvarande, underlåter att förhandla eller att part avlägsnar sig före förhandlingens slut eller på grund av sitt uppträdande utvisas eller förlorar rätten att yttra sig. Processkommissionen uttalade, att liknande bestämmelser syntes böra upptagas jämväl hos oss. Emellertid äro föreskrifter av detta innehåll svåra att tillämpa. Sålunda är det t. ex. vanskligt att avgöra, när parts förhållande skall anses såsom vägran att förhandla. De torde även vara av ringa praktisk betydelse. Parts vägran att förhandla eller underlåtenhet att kvarstanna till handläggningens slut kan vid huvudförhandlingen i många fall tolkas mot honom och behöver ej hindra målets prövning. Med hänsyn härtill ha bestämmelser i ämnet ej upptagits i förslaget. Av 12 kap. 6 § framgår, att då rätten avvisat ombud såsom obehörigt eller olämpligt och parten trots föreläggande underlåter att ställa annat ombud, som kan godkännas, eller att infinna sig personligen, parten skall anses som utebliven.

I gällande rätt äro påföljderna för utevaro i huvudsak knutna till att parten ej inställt sig före rättegångstimmans slut. Försummelse att komma tillstades vid målets uppropande medför allenast ett obetydligt bötesstraff. Med den ordning, som nu föreslås för målens utsättande till förhandling, är det nödvändigt, att parterna äro tillstades, då målet uppropas. Är part då icke närvarande, bör påföljd för utevaro inträda. Detta hindrar icke, att om parten infinner sig, innan förhandlingen i målet avslutats, medan motparten och andra, som inkallats, ännu äro tillstades, han kan undgå påföljd för utevaro. Den omständigheten, att part inställer sig, sedan målet överlämnats men innan rätten meddelat dom eller slutligt beslut, medför ej, att han undgår påföljd för utevaro.

Såsom redan berörts har det visat sig förenat med alltför stora svårigheter att skapa någon med treskodom jämförlig form för måls avgörande under skriftlig förberedelse. Underlåter vid sådan förberedelse part att inom föreskriven tid inkomma med skrift, har rätten därför att kalla parterna till muntlig förhandling. Vid denna inträda de vanliga påföljderna för utevaro. En viss motsvarighet till treskodom finnes emellertid enligt lagen den 18 juni 1937 om lagsökning och om handräckning för fordran.

1 §.

Då båda parterna utebliva från sammanträde för muntlig förberedelse, skall målet avskrivas. Detta gäller såväl första inställelsen som senare sammanträde och oavsett vilka förelägganden, som meddelats parterna. Finnes anledning antaga, att laga förfall föreligger, skall rätten utsätta förhandlingen till annan dag. Då målet avskrives, äger käranden ånyo instämma sin talan. Kan part visa, att han för sin utevaro hade laga förfall, må han även föra talan mot beslutet om avskrivning.

Vad nu anförts skall, då parterna utebliva från sammanträde, som utsatts för behandling av del av saken, gälla i fråga om denna del. Däremot skall pa-

ragrafen enligt stadgande i 7 § ej tillämpas vid utevaro från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga.

2 §.

Vad i denna paragraf stadgas har avseende endast å mål, vari förlikning är tillåten. Såsom redan berörts skall i sådant mål, om ena parten uteblir vid första inställelsen, i regel tredskodom meddelas. Enligt 42 kap. 10 § andra stycket skall rätten därför alltid i sådant mål i kallelse till första inställelse förelägga vardera parten att komma tillstädes vid äventyr att tredskodom må meddelas mot honom. Detta gäller, vare sig målet omedelbart utsättes till första inställelse eller rätten efter skriftlig förberedelse förordnar, att förberedelsen skall fortsättas vid muntlig förhandling.

Uteblir den ena parten, trots föreläggande, vid första inställelsen, skall tredskodom givas mot honom eller ock, om tredskodom ej yrkas, målet avskrivs. Detta gäller alltid, då käranden uteblir. Vid svarandens utevaro har däremot rätt tillagts käranden att få målet utsatt till fortsatt muntlig förhandling. Till denna böra parterna kallas vid äventyr av tredskodom, och om svaranden ånyo uteblir, skall sådan dom givas eller målet avskrivs. Ytterligare uppskov kan då ej beviljas.

Vid uppskjuten muntlig förberedelse har viss befogenhet tillagts rätten att bestämma påföljd för parts utevaro. Enligt 42 kap. 12 § andra stycket skall rätten sålunda i mål, varom nu är fråga, i regel förelägga parterna att komma tillstädes vardera vid påföljd att tredskodom må meddelas mot honom. För det fall, att ena partens närvaro ej finnes erforderlig, äger dock rätten kalla honom utan något föreläggande och meddela andra parten föreläggande, som nyss sagts. Huruvida partens närvaro saknar betydelse, är att bedöma med hänsyn till den utredning, som redan förebragts, och det material, som kan antagas tillkomma, då förberedelsen fortsättes. Har förberedelsen uppskjutits t. ex. för att ena parten skall erhålla tillfälle att angiva ytterligare bevis, inskaffa felande handling eller eljest inkomma med viss uppgift, kan det tänkas, att motpartens hörande icke är erforderligt för förberedelsens slutförande.

Har i kallelse till uppskjuten förberedelse föreläggande om tredskodom givits part och uteblir han, skall liksom vid första inställelsen på yrkande av den tillstädeskomna parten tredskodom meddelas eller ock målet avskrivs. Är det svaranden, som uteblir, kan dock käranden kräva, att förberedelsen uppskjutes. Då ena parten kallats till uppskjuten förberedelse utan föreläggande, kan påföljd för hans utevaro ej inträda. Förberedelsen bör sålunda om möjligt vid det utsatta sammanträdet slutföras utan hinder av partens utevaro.

Nu berörda förelägganden skola enligt 42 kap. 13 § givas även vid kallelse till särskilt sammanträde, som under förberedelsen utsatts för behandling av del av saken. Rörande verkan av utevaro från sådant sammanträde gäller, såvitt angår nämnda del av saken, vad ovan anförts beträffande utevaro från annat sammanträde. Enligt samma lagrum skola däremot i kallelser till särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga andra förelägganden meddelas.

3 §.

De i denna paragraf givna bestämmelserna gälla endast mål, vari förlikning ej är tillåten. Föreskrifterna skola tillämpas beträffande sådant mål i dess helhet, även om däri ingår del, som är underkastad parternas förfoganderätt. I mål, varom nu är fråga, skall kändens utevaro vid första inställelsen alltid medföra, att hans talan i målet förfaller. I kallelse till sådan inställelse skall därför rätten enligt 42 kap. 10 § tredje stycket alltid förelägga kändens att komma tillstädes vid nämnda påföljd. Sådant föreläggande skall givas, även då målet förut utsatts till skriftlig förberedelse. Vid utevaro från senare handläggning under förberedelsen är påföljd, som nu sagts, ej obligatorisk. I kallelse till uppskjuten muntlig förberedelse äger sålunda rätten enligt 42 kap. 12 § andra stycket antingen förelägga kändens äventyr att hans talan förfaller eller, då kändens närvaro ej finnes erforderlig, kalla honom utan föreläggande.

Har i kallelse till första inställelse eller senare handläggning under förberedelsen föreläggande meddelats kändens att komma tillstädes vid äventyr att hans talan eljest förfaller och uteblir han från sammanträdet, skall målet avskrivast. Om kändens utan föreläggande kallats till uppskjuten förberedelse, skall vid hans utevaro förberedelsen slutföras eller eventuellt uppskjutas. Kallelse till den fortsatta förberedelsen kan då ske med eller utan äventyr att talan i målet förfaller.

För svaranden kan i mål, varom nu är fråga, utsättas endast vitespåföljd. Sådant påföljd skall enligt 42 kap. 10 § tredje stycket alltid utsättas i kallelse till första inställelse. Finnes svaranden böra infinna sig personligen, skall vitet utsättas för underlåtenhet att komma personligen. Dubbla viten skola ej föreläggas. I kallelse till uppskjuten förberedelse kan rätten enligt 42 kap. 12 § andra stycket förelägga vite eller, om svarandens närvaro ej anses erforderlig, underlåta att utsätta påföljd för utevaro.

Uteblir svaranden, då vite förelagts honom, skall rätten, om förberedelsen ej kan slutföras i svarandens frånvaro, utdöma vitet samt uppskjuta målet och vid högre vite antingen förelägga svaranden att komma tillstädes å den dag, till vilken målet uppskjutits, eller ock förelägga honom att då infinna sig personligen. Rätten äger ock enligt förevarande paragraf i stället för att förelägga nytt vite förordna, att svaranden skall hämtas antingen omedelbart eller till den senare dagen. Finner rätten, att målet kan tillfredsställande utredas utan hinder av svarandens utevaro, kan förberedelsen slutföras. I sådant fall skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas. Blir av annan anledning än svarandens utevaro uppskov nödvändigt, har rätten att avgöra, huruvida vid den fortsatta förhandlingen svarandens inställelse är erforderlig och huruvida han därvid bör vara tillstädes genom ombud eller personligen, samt att utfärda föreläggande i enlighet därmed. Det torde ligga i sakens natur, att om kändens ej begär, att handläggningen skall fortsättas, målet bör avskrivast. Har svaranden kallats utan föreläggande, skall förberedelsen slutföras.

Vad nu anförts rörande förelägganden och verkan av utevaro gäller även

beträffande särskilt förberedelsesammanträde för behandling av del av saken. Däremot skola andra regler tillämpas beträffande sammanträde för behandling av rättegångsfråga.

4 §.

Såsom redan berörts skola de regler, som gälla vid parts utevaro under förberedelsen, i huvudsak tillämpas även vid utevaro under huvudförhandlingen.

Utebliva båda parterna från sammanträde för huvudförhandling, skall sålunda målet avskrivas. Härom gäller vad ovan anförts under 1 §. Det är tydligt, att rätten, då part uteblir vid huvudförhandling, kan ha större anledning än vid förberedelse att antaga, att laga förfall är för handen.

Vad angår verkan av allenast ena partens utevaro vid sammanträde för huvudförhandling måste, liksom vid förberedelsen, skillnad göras mellan dispositiva och indispositiva mål samt dessutom, såvitt angår mål av förstnämnda slag, mellan utevaro vid det första sammanträdet och vid senare rättegångstillfälle.

I mål, vari förlikning är tillåten, skall rätten alltid i kallelse till den första huvudförhandlingen enligt 42 kap. 21 §, jämförd med 10 § andra stycket, kalla såväl käranden som svaranden att komma tillstädes vid äventyr av tredskodom. Uteblir ena parten, skall tredskodom meddelas eller målet avskrivas. I olikhet med vad som gäller vid förberedelsen kan icke tillstädeskommen kärende erhålla uppskov i målet.

Då huvudförhandling uppskjutes och ny huvudförhandling är erforderlig, skola enligt 43 kap. 11 § tredje stycket samma regler som vid den första huvudförhandlingen tillämpas. Parterna skola sålunda föreläggas att komma tillstädes vid äventyr av tredskodom, och om endera parten uteblir, skall enligt förevarande paragraf sådan dom givas eller målet avskrivas. Utsättes däremot mål till fortsatt huvudförhandling, har rätten enligt förstnämnda lagrum vid meddelande av föreläggande viss valfrihet. Rätten kan enligt 42 kap. 10 § andra stycket förelägga vardera parten att inställa sig vid påföljd att tredskodom eljest må meddelas mot honom. Har rätten anledning antaga, att målet skall kunna fullständigt utredas, även om ena parten ej är tillstädes, kan rätten i stället förelägga honom att inställa sig vid påföljd antingen att tredskodom gives eller att målet må avgöras utan hinder av hans utevaro. Grund härtill kan vara, att den ena parten slutfört sin talan och den andra erhållit uppskov för att på någon punkt fullständiga sin utredning. Av stor betydelse för valet av föreläggande är, huruvida partens närvaro är önskvärd i hans eget eller i motpartens intresse. Har rätten givit alternativt föreläggande, som nu nämnts, blir vid partens utevaro behandlingen enligt förevarande paragraf beroende av motpartens yrkande. Begär denne tredskodom, skall sådan givas. Anser han förmånligare att erhålla en dom, grundad på det förefintliga materialet, skall på hans yrkande rätten i vanlig ordning handlägga målet och döma däri. Domen blir icke tredskodom, och talan däremot kan föras allenast enligt de regler, som gälla för fullföljd mot dom i allmänhet. Yrkas varken tredskodom eller avgörande i vanlig ordning, skall målet avskrivas.

Är fråga om mål, vari förlikning ej är tillåten, skall käranden i kallelse till första huvudförhandling enligt 42 kap. 21 §, jämförd med 10 § tredje stycket, föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att hans talan i målet eljest förfaller. I kallelse till uppskjuten huvudförhandling skall enligt 43 kap. 11 § tredje stycket, jämförd med 42 kap. 10 § tredje stycket, käranden erhålla samma föreläggande. Vid kärandens utevaro skall målet avskrivras.

Svaranden skall i mål, varom nu är fråga, enligt 42 kap. 21 §, jämförd med 10 § tredje stycket, i kallelse till första huvudförhandling föreläggas vid vite antingen att komma tillstådes eller att infinna sig personligen. Enligt 43 kap. 11 § tredje stycket, jämförd med 42 kap. 10 § tredje stycket, skall sådant föreläggande givas även i kallelse till uppskjuten huvudförhandling. Beträffande verkan av svarandens utevaro, då föreläggande meddelats honom vid vite att komma tillstådes eller infinna sig personligen, gäller vad ovan under 3 § anförts om svarandens utevaro vid förberedelse. Rätten kan sålunda alltid, om målet kan utredas utan hinder av svarandens frånvaro, företaga detsamma till avgörande. I dylikt fall, liksom då svaranden omedelbart hämtas, skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej tillämpas.

Liksom vid förberedelsen gälla särskilda regler rörande förelägganden och verkan av utevaro, såvitt angår särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga.

5 §.

Såsom framhållits vid 11 kap. 5 § är part i alla mål skyldig att vid under rätt infinna sig personligen vid huvudförhandling, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen, och vid sammanträde för muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid utfärdande av kallelse till sammanträde för huvudförhandling eller muntlig förberedelse har rätten därför att pröva, huruvida båda parterna eller någon av dem enligt angivna regler bör komma personligen. Finnes detta vara fallet, skall rätten förelägga parten vite. Föreskrift härom gives i 42 kap. 10, 12, 13 och 21 §§ samt 43 kap. 11 §. Medför partens utevaro, att tredskodom kan meddelas mot honom eller att hans talan i målet förfaller, skall i föreläggandet utsättas såväl att parten skall komma tillstådes vid nämnda påföljd som att han skall infinna sig personligen vid vite. Kan parts utevaro ej föranleda annan påföljd än vite och finnes han böra närvara personligen, skall såsom anförts vid 3 § föreläggas honom vid vite allenast att infinna sig personligen.

Har part, som förelagts att infinna sig personligen, inställt sig allenast genom ombud, kan såsom ovan anförts parten icke anses som utebliven. Rätten har att pröva, huruvida partens personliga närvaro fortfarande kan anses påkallad. Såsom framhållits vid 43 kap. 2 § medför den omständigheten, att rätten förelagt part att infinna sig personligen, icke alltid, att hans underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse utgör hinder för förhandlingen. Finnes trots partens underlåtenhet att komma personligen målet kunna nöjaktigt utredas, kan vid sammanträde under förberedelsen denna slutföras

och vid huvudförhandlingen målet upptagas till materiell prövning. Parts vägran att infinna sig vid huvudförhandling kan i regel tolkas till hans nackdel. Särskilt gäller detta, då parten trots flera förelägganden ej infunnit sig. Finnes däremot partens personliga närvaro erforderlig, har rätten att uppskjuta förhandlingen till annan dag samt utdöma vitet och förelägga parten vid högre vite att vid nästa rättegångstillfälle infinna sig personligen.

Vad angår mål, vari förlikning är tillåten, synes, då part underlåtit att infinna sig personligen, andra medel än de nu nämnda icke böra stå till buds. Är saken sådan, att förlikning icke är tillåten, bör däremot rätten äga att i stället för att förelägga nytt vite förordna, att parten skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag. Bestämmelse härom har intagits i förevarande paragraf. Hämtas part omedelbart, följer av 9 kap. 8 § tredje stycket, att vite ej skall ådömas. Förordnar rätten om omedelbar hämtning men kan detta beslut ej verkställas, är rätten oförhindrad att uppskjuta målet och antingen förelägga parten vid högre vite att infinna sig vid nästa rättegångstillfälle eller förordna, att han då skall hämtas till rätten.

Det är tydligt, att rätten bör på ett rimligt sätt använda föreläggande om parts personliga inställelse. Om parten trots flera förelägganden ej infinner sig och hämtning av rättsliga eller faktiska grunder ej kan ske, kan rätten böra avstå från partens hörande och företaga målet i befintligt skick. Som redan berörts kan partens utevaro vid huvudförhandlingen i regel tolkas mot honom.

Vad nu sagts skall gälla, även då rätten med stöd av 11 kap. 5 § andra stycket kallar ställföreträdare för part eller part, som ej äger själv föra sin talan, att infinna sig personligen vid förberedelsen eller huvudförhandlingen.

6 §.

Den omständigheten, att part, sedan rätten vid vite förelagt honom att komma tillstädes eller infinna sig personligen, uteblir eller infinner sig allenast genom ombud, bör såsom framhållits vid 3—5 §§ ej alltid hindra målets handläggning. Rätten kan sålunda slutföra förberedelsen eller vid huvudförhandlingen upptaga målet till materiell prövning. Ej heller får det förhållandet, att rättens beslut om parts hämtande ej kan verkställas, alltid utgöra hinder för handläggningen. Föreskrift härom har intagits i denna paragraf. Därest parts underlåtenhet att ställa sig vitesföreläggande till efterrättelse ej föranleder uppskov i målet, skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas. Detta gäller såväl vid förberedelsen som vid huvudförhandlingen och oavsett huruvida målet avgöres genom vanlig dom eller tredsdom, avskrivs eller uppskjutes av annan grund än partens försummelse. Då part hämtas till samma rättegångstillfälle, skall vite ej heller ådömas.

7 §.

De i det föregående berörda reglerna angående verkan av parts utevaro kunna icke oförändrade tillämpas vid utevaro från särskilt sammanträde, som

utsatts för behandling av rättegångsfråga, t. ex. fråga om rättens behörighet eller om förordnande av sakkunnig. Dessa frågor äro i allmänhet undandragena parternas förfogande, och rätten har i regel att själv sörja för utredningen. Det skulle därför vara oegentligt att i sådan fråga meddela tredskodom. Föreskrifter rörande tredskodom eller likartad påföljd vid utevaro från sammanträde, som utsatts för prövning av dylik fråga, skulle bliva mycket invecklade, särskilt med hänsyn till att partsställningen i den särskilda frågan kan vara en annan än i själva målet. Det vore även ur praktisk synpunkt olämpligt med tredskodom och återvinning i en rättegångsfråga. Ej heller bör den omständigheten, att båda parterna utebliva, hindra rätten att pröva frågan. Att vid utevaro från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga giva tredskodom i själva målet torde icke böra ifrågakomma. Det synes därför lämpligast att i dessa frågor giva rätten möjlighet att besluta utan hinder av att båda parterna eller endera uteblivit.

I enlighet med vad nu anförts har i 42 kap. 13 § stadgats, att då särskilt sammanträde under förberedelsen utsatts för behandling av rättegångsfråga, rätten skall i stället för att meddela förelägganden, som avses i 10 och 12 §§, förelägga vardera parten vite. Det är tydligt, att kallelse till fortsatt förberedelse för behandling av rättegångsfråga enligt 12 § kan ske utan föreläggande. Enligt de i 42 kap. 21 § och 43 kap. 11 § intagna hänvisningarna skola de i 42 kap. 13 § givna bestämmelserna gälla, då för prövning av rättegångsfråga hålles särskild huvudförhandling.

Utebliva båda parterna eller endera av dem från sammanträde, som nu nämnts, kan rätten enligt förevarande paragraf utan hinder därav företaga den särskilda frågan till avgörande. Detsamma gäller, om part, som erhållit föreläggande att infinna sig personligen, kommer tillstådes allenast genom ombud. Avgöres frågan utan hinder av partens utevaro eller underlåtenhet att infinna sig personligen, skall vite ej utdömas. Därest rätten finner partens hörande eller personliga medverkan erforderlig, kan den med tillämpning av föreläggandet fälla parten till vite samt uppskjuta frågans behandling och därvid meddela nytt föreläggande. Däremot kan annan påföljd för utevaron ej inträda.

8 §.

Som redan berörts bör tredskodom mot käranden innebära, att hans talan ogillas. Därest av handlingarna uppenbart framgår, att käromålet är grundat, skall dock talan bifallas. Detta torde kunna inträffa, allenast då tredskodom meddelas på ett sent skede av rättegången. Rätten kan då taga hänsyn till det material, som tidigare inbragts i målet.

Vid meddelande av tredskodom mot svaranden skall avgörandet grundas på kärandens framställning av omständigheterna i målet, såvitt svaranden erhållit del därav och den ej strider mot förhållande, som är allmänt veterligt. Då svaranden uteblivit från första inställelsen, blir sålunda i regel allenast vad käranden anført i stämningen grundläggande för domen. Vid hans utevaro senare under rättegången kan härtill komma vad käranden anført i skrif-

ter, som delgivits svaranden, eller vid muntlig förhandling, vid vilken svaranden varit tillstädes. Lämnar käranden vid det sammanträde, då svaranden uteblivit, nya uppgifter, av vilka svaranden ej erhållit del, får hänsyn icke tagas till dem. Domens innehåll blir beroende av huruvida de av käranden uppgivna omständigheterna utgöra laglig grund för hans talan. I dylikt fall skall talan bifallas. Befinnas omständigheterna otillräckliga eller framgår uppenbart av handlingarna, att käromålet är ogrundat, skall det ogillas.

Av de anförda reglerna kan följa, att den tillstädeskomna partens talan till en del bifalles och i övrigt ogillas. Särskilt kan inträffa, att i svarandens utevarö de av käranden anförda omständigheterna anses utgöra grund för allenast en del av hans talan. Sålunda bör t. ex., då i mål om fordran de av käranden åberopade omständigheterna icke leda till det belopp, som käranden yrkat, utdömas allenast det lägre belopp, för vilket grund föreligger.

Oberoende av att ena parten uteblir har rätten att undersöka, huruvida processförutsättningarna äro för handen och målet sålunda kan upptagas till prövning. Då anledning härtill förekommer, kan rätten fordra bevisning. Av betydelse i detta hänseende är, att enligt 10 kap. 18 § vid svarandens utevarö kärandens uppgift om de omständigheter, som betinga rättens behörighet, skall tagas för god, om svaranden erhållit del därav och anledning ej förekommer, att den är oriktig.

Med hänsyn till de olikheter, som särskilt såvitt angår rättsmedlen föreligga mellan tredskodom och andra domar, synes tredskodomen böra uttryckligen betecknas som sådan. Även om den tillstädeskomna partens talan helt eller delvis ogillas, skall domen betecknas som tredskodom. Enligt 17 kap. 7 § skall i tredskodom angivas vad den har att iakttaga, som vill söka återvinning.

9 och 10 §§.

Enligt gällande rätt äger svarande, mot vilken tredskodom meddelats, att till hovrätten fullfölja talan mot domen. Tillika kan han genom stämning om återvinning inom tre månader efter det domen delgavs honom få målet upptaget till förnyad behandling vid den rätt, som meddelat domen. Har på grund av kärandens utevarö från första rättegångstillfället hans talan förklarats förfallen, äger han till samma rätt instämma sin talan, på landet till nästa ting eller nästa allmänna tingsammanträde och i stad inom en månad. Han kan även i vanlig ordning överklaga beslutet om målets avskrivning. Såsom processkommissionen framhållit torde anledning ej föreligga att för part, mot vilken tredskodom meddelats, bibehålla två rättsmedel. Det synes lämpligt, att den uteblivna parten erhåller allenast möjlighet att få målet återupptaget vid den rätt, där talan väckts. I 49 kap. 1 § har därför stadgats, att den, mot vilken tredskodom givits, ej må fullfölja talan mot domen. Däremot kan den tillstädeskomna parten, om anledning därtill förekommer, i vanlig ordning fullfölja talan däremot genom vad.

Liksom enligt gällande rätt bör framställning om återvinning göras inom viss tid från det den uteblivna parten erhöi del av domen. Denna tid har

ansetts böra bestämmas till en månad. Begäran om återvinning bör kunna göras genom ansökan till rätten.

För bifall till ansökan om återvinning fordras icke, att sökanden haft laga förfall för sin utevaro. Det kunde ifrågasättas att såsom villkor föreskriva, att sökanden erlagt eller nedsatt den ersättning för motpartens rättegångskostnad, som han genom tredskodomen förpliktats utgiva. Föreskrift härom synes emellertid icke erforderlig, då ifrågavarande kostnad bör kunna omedelbart uttagas. Något dylikt villkor uppställes icke heller i gällande rätt.

När ansökan om återvinning upptages, skall målet företagas i det skick, i vilket det förelåg då parten uteblev. Den förberedelse, som redan ägt rum, eller de andra åtgärder, som vidtagits, skola sålunda fortfarande gälla. Med hänsyn härtill bör, då tredskodom givits under förberedelsen, ansökan om möjligt innehålla alla de uppgifter, som erfordras för förberedelsens fullföljande. Vid målets upptagande skall rätten meddela de föreskrifter, som erfordras för den fortsatta handläggningen. Rätten kan sålunda utsätta sammanträde för förberedelse eller huvudförhandling, förordna om skriftväxling m. m. Det är uppenbart, att vid målets förnyade handläggning parterna äga förebrija nytt material.

I återvinningsmålet skall rätten även pröva frågan om skyldighet att gälda de rättegångskostnader, som uppkommit i det genom tredskodom avgjorda målet. Beträffande dessa kostnader liksom i fråga om kostnaderna i återvinningsmålet skola de i 18 kap. givna reglerna tillämpas. Utfaller domen i återvinningsmålet till förmån för återvinnings sökanden och finnes han i följd därav berättigad till gottgörelse för sina rättegångskostnader, kan ersättning tillräknas honom även för kostnaderna i det tidigare målet. Härvid gäller även föreskriften i 18 kap. 6 §, att part, som genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för motparten, är skyldig att ersätta sådan kostnad, huru rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras. Därest sökandens utevaro i det tidigare målet kan tillräknas honom såsom vårdslöshet eller försummelse, kan han sålunda, oavsett utgången av återvinningsmålet, förpliktats att gälda den ytterligare kostnad, som genom hans utevaro förorsakats motparten.

Återvinning avser allenast domen i den del den gått den uteblivna parten emot. Har sålunda t. ex. i svarandens utevaro käromålet bifallits till en del men i övrigt ogillats därför att de av käranden härutinnan anförda omständigheterna icke ansetts utgöra rättslig grund för hans yrkande, medför återvinning, att målet upptages allenast såvitt kärandens talan bifallits. Mot domen i övrigt äger käranden fullfölja talan genom vad. Finner hovrätten de av käranden anförda omständigheterna tillfyllest, äger hovrätten meddela tredskodom. Ansökan om återvinning i sådant fall skall prövas av den under rätt, där talan väckts. Har käranden vädjat mot domen, såvitt hans talan ogillats, och upptages av svaranden gjord ansökan om återvinning mot domen, skall enligt 50 kap. 24 § hovrätten visa det dit fullföljda målet åter till under rätten att handläggas i samband med återvinningsmålet.

Uteblir part, som erhållit återvinning, ånyo och meddelas tredskodom mot honom, är han avskuren från att vidare söka återvinning.

II. Om rättegången i brottmål.

45 KAP.

Om väckande av allmänt åtal.

1 §.

Talan om ansvar för brott skall enligt 11 kap. 34 § R.B. i allmänhet väckas genom stämning. Sådan åtgärd erfordras emellertid icke, om man vill vid rätten väcka talan mot någon, som är där personligen tillstädes. Häktning anses även innebära väckande av åtal.

I ett reformerat förfarande skulle befogenhet att anhängiggöra åtal omedelbart vid rätten medföra olägenheter. Även om målet från åklagarsidan vore fullt utrett, skulle det ofta bliva erforderligt att uppskjuta målet för att bereda den tilltalade möjlighet att taga del av åklagarens material och förbereda sitt försvar. Den fördel man vill vinna genom en enkel form för väckande av åtal skulle sålunda icke ernås, och tillika skulle koncentrationen i förfarandet äventyras. Vad angår häktning har såsom framgår av motiveringen till 24 kap. frågan om åtal mot häktad gjorts helt oberoende av häktningsåtgärden. Häktning bör kunna användas, innan ännu åklagaren tagit ställning till frågan, huruvida åtal skall äga rum. För ernående av en koncentrerad förhandling bör även den häktade före handläggningen erhålla del av den mot honom riktade anklagelsen, och detta sker lämpligen genom stämning. Med hänsyn till det anförda har i denna paragraf föreskrivits, att åklagares talan skall väckas genom stämning. Om vissa undantag från denna regel stadgas i 2 §. Av de i 5 och 6 §§ givna reglerna om utvidgning av åtal framgår, att under vissa förutsättningar fråga om ansvar kan upptagas utan ny stämning.

Enligt 11 kap. 34 § R.B. är allmän åklagare utan särskilt förordnande berättigad att utfärda stämning å den han vill tilltala. I det förfarande, som nu föreslås, måste det ankomma på rätten att besluta om de åtgärder, som efter stämningens utfärdande erfordras för målets beredande, och att bestämma tid för huvudförhandlingen. Med hänsyn härtill synes det ej lämpligt att bibehålla en allmän befogenhet för åklagaren att utfärda stämning. Emellertid skulle det medföra alltför stor omgång att kräva rättens medverkan för utfärdande av stämning i alla mål. Särskilt framträder detta, då åklagaren i omedelbar anslutning till förhör med den misstänkte kan utfärda stämning och delgiva den. På grund härav bör rätten i den omfattning, som finnes lämplig, kunna uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. Sådan befogenhet kan tilläggas åklagaren t. ex. beträffande alla ordningsföreseelser eller beträffande vissa andra grupper av brott, då den misstänkte erkänt gärningen eller det eljest finnes anledning antaga, att förberedande åtgärder ej erfordras. Rätten kan härvid närmare bestämma åklagarens befogenhet. I mera omfattande mål och särskilt mål rörande häktad bör stämning i regel givas av

rätten. Närmare bestämmelser om stämning, som utfärdas av åklagaren, meddelas i 16 §.

Liksom i tvistemål torde talan böra anses väckt, då stämningsansökan inkom till rätten. En sådan ordning synes påkallad särskilt med hänsyn till att det i stor utsträckning skall ankomma på rätten att ombesörja delgivning. Beträffande flera av de i straffprocessen förekommande tvångsmedlen stadgas såsom villkor för att beslutad tvångsåtgärd skall bestå, att åtal väckes inom viss tid. Då åklagaren måste ha trygghet, att bestående tvångsåtgärd icke förfaller, kan talans väckande ej göras beroende av huruvida och vid vilken tidpunkt genom rättens försorg delgivning sker. I vad mån denna ordning påkallar ändring i strafflagens bestämmelser om brottspreskription, bör utredas vid det fortsatta arbetet. Då stämning utfärdas av åklagaren, bör åtal anses väckt genom delgivningen.

Sista stycket innehåller den allmänna regeln, att då åtal är anhängigt, nytt åtal för samma gärning icke må upptagas till prövning. Huruvida en och samma gärning föreligger, är att bedöma enligt de grunder, som enligt vad anförts vid 30 kap. 3 § gälla i fråga om bestämmande av processföremålet.

2 §.

Ehuru i regel för väckande av åklagarens ansvarstalan kräves stämning å den som skall tilltalas, synes undantag härifrån påkallat beträffande vissa brott. Sålunda bör stämning ej vara erforderlig beträffande åtal för förseelse i rättegången. Dylik förseelse bör, såväl då den förövats vid rättens sammanträde som eljest, kunna åtalas utan stämning. Såsom framgår av 20 kap. 1 § äger rätten även utan åtal upptaga fråga om ansvar för sådan förseelse. Även beträffande annat brott, som förövats inför rätten vid dess sammanträde, kan det vara lämpligt att i vissa fall medgiva åtal utan stämning. Utfärdande av stämning skulle innebära onödig omgång och förhindra ett snabbt beivrande av brottet. Detta gäller, vare sig brottet förövats av part eller av annan och oavsett huruvida det skett vid handläggning av tvistemål eller brottmål. En förutsättning för åtalets upptagande utan stämning bör emellertid vara, att rätten med hänsyn till brottets beskaffenhet eller andra omständigheter finner det lämpligt. Anser rätten, t. ex. då fråga är om grovt brott, förundersökning eller annan förberedande åtgärd erforderlig, bör stämning krävas. Såsom framgår av 19 kap. 5 § äger rätten, även om den icke av andra grunder är behörig, upptaga åtal för brott, som förövats vid dess sammanträde, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet och andra omständigheter finnes lämpligt. Att talan om enskilt anspråk på grund av brott kan väckas i samband med åtalet, framgår av 22 kap. 1 §.

Enligt gällande rätt kan i vissa fall brottmålstalan väckas utan stämning även mot den som icke är personligen tillstädes. Sålunda kan enligt 25 kap. 19 § strafflagen ämbetsman, som utan lov eller tillkännagivet förfall avhållit sig från tjänstgöring och ej kunnat träffas med kallelse eller inställas, under visst villkor dömas till avsättning, och enligt 220 § konkurslagen må, om gälldenär, som anklagas för brottsligt förhållande mot borgenärer, avvikit, dom

ändå givas mot honom. Anledning synes ej förekomma att göra ändring i dessa bestämmelser. En erinran om nämnda föreskrifter har intagits i förevarande paragraf.

3 §.

De skäl, som vid 19 kap. 6 § anförts för att åtal för brott, som av samma person föröfvats å orter under olika domstolar, skola sammanföras till en domstol, tala även för att, då någon lagföres för flera brott, åtalen skola handläggas i en rättegång. Likaså böra, då flera personer åtalas för att ha tagit del i ett och samma brott, åtalen om möjligt handläggas gemensamt. Detta gäller, vare sig fråga är om gärningsmannaskap eller delaktighet. I många fall torde det vara lämpligt, att åtalen väckas i en stämning.

Gemensam handläggning bör vara obligatorisk, då åtalen väckas samtidigt. Även om flera stämningar utfärdats, bör rätten sålunda handlägga åtalen gemensamt. Väckas åtalen vid olika tidpunkter, bör det bero av utredningen i varje särskilt fall, huruvida sammanförande är lämpligt. Då fråga är om flera åtal mot en och samma tilltalad, torde i regel gemensam handläggning böra ske. Då talan föres mot flera personer för olika brott, kan det understundom, då utredningen till väsentlig del är gemensam, vara lämpligt, att målen handläggas i en rättegång. Ha två eller flera mål sammanförts, äger rätten förordna, att de åter skola handläggas vart för sig. Enligt 30 kap. 4 § kan, då i en rättegång handläggas åtal mot flera tilltalade, dom givas beträffande någon av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. Detta gäller, även då gemensam handläggning enligt förevarande paragraf varit obligatorisk.

Förutsättning för gemensam handläggning är, att rätten är behörig beträffande samtliga åtalen. Av 19 kap. 3 och 6 §§ framgår, att i vissa fall domstol, som äger upptaga åtal mot en tilltalad, är behörig att pröva åtal mot medgärningsmän och delaktiga beträffande samma brott samt att, då någon förövat flera brott, åtal för samtliga brotten under viss förutsättning må upptagas av den rätt, som enligt andra regler är behörig beträffande åtal för något av dem. För att gemensam handläggning skall äga rum fordras även, att samma rättegångsform är tillämplig. Ett vanligt brottmål och ett mål, som skall handläggas i den för tryckfrihetsmål stadgade ordningen, kunna sålunda icke sammanföras till gemensam behandling. Skall rätten vid handläggning av vissa mål ha särskild sammansättning, måste detta beaktas. Därest sålunda t. ex. särskilda föreskrifter komma att meddelas rörande rättens sammansättning vid handläggning av mål mot unga förbrytare, kan, i den mån icke annat är stadgat, sådant mål ej förenas med mål, som handlägges av rätten i dess vanliga sammansättning. Handlägges mål med stöd av 1 kap. 5 § andra stycket av häradsrätt i närvaro av endast tre ledamöter av nämnden, kan ej i samma rättegång prövas åtal, för vars behandling kräves fulltalig nämnd. Däremot kan med mål, som handlägges inför fulltalig nämnd, sammanföras mål, som avses i nämnda lagrum.

De i denna paragraf givna bestämmelserna, jämförda med 47 kap. 24 §, in-

nebära även, att med allmänt åtal kan sammanföras åtal, som väckts av målsägande.

4 §.

Paragrafen motsvarar 42 kap. 2 §. Liksom i tvistemål bör stämningsansökan i vissa hänseenden vara fullständigare än nu är vanligt.

För att kunna tjäna som grund för rättegången bör stämningsansökan ange den brottsliga gärningen samt tid och plats för dess förövande jämte de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande. Vill åklagaren i målet åberopa omständighet, som utgör straffskärpningsgrund, bör denna angivas redan i stämningsansökan. Detta kan vara av betydelse bland annat för avgörande av frågan, huruvida i rådhusrätt nämnd skall deltaga vid huvudförhandlingen. En rättslig rubricering av gärningen bör även ske genom angivande av det eller de lagrum, som åklagaren anser tillämpliga. Såsom framgår av 30 kap. 3 § är emellertid rätten ej bunden av åklagarens brottsrubricering. Någon utförlig redogörelse erfordras ej rörande de omständigheter, varå åtalet grundas. Dessa framgå av protokoll eller anteckningar från förundersökningen, vilka enligt 7 § skola tillställas rätten.

De skäl, som föranlett, att kändanden i tvistemål ej behöver i stämningsansökan uppgiva samtliga sina bevis, föreligga icke beträffande åklagare i brottmål. I regel finnes i protokollet från förundersökningen fullständig redogörelse för den bevisning, som är att tillgå. Det kunde därför ifrågasättas, huruvida någon ytterligare uppgift å bevisningen erfordrades. Emellertid är det icke säkert, att åklagaren vill vid huvudförhandlingen åberopa allt det material, som antecknats i protokollet. Stundom kan han vilja förebringa bevisning, som ej upptagits vid förundersökningen. Uppgift å bevisningen underlättar för rätten att verkställa erforderliga kallelser. På grund härav har föreskrivits, att åklagaren skall uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Då åklagaren har att tillse, att även material, som är till förmån för den tilltalade, förebringas, bör han uppgiva också bevis, som av denna anledning finnes erforderligt.

Därest åklagaren i sammanhang med åtalet å målsägandens vägnar utför talan om enskilt anspråk på grund av brottet, skall han i stämningsansökan uppgiva anspråket och grunden härför samt den bevisning han i denna del åberopar.

Föreskrift har ej upptagits, att åklagaren skall vid stämningsansökan foga av honom åberopade skriftliga bevis. Enligt 7 § skall han nämligen i samband med åtalets väckande tillstålla rätten, förutom utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen, de skriftliga handlingar och föremål han vill åberopa som bevis.

Beträffande stämningsansökan gälla i övrigt de i 33 kap. 1—3 §§ givna allmänna reglerna om inläga i rättegång.

5 §.

Med hänsyn till stämningens betydelse som grundval för rättegången och den möjlighet, som den tilltalade bör äga att taga kännedom om åtalet och

förbereda sitt försvar, bör åklagaren i allmänhet icke kunna utan ny stämning ändra sin talan. Han kan sålunda icke med uppgivande av sitt yrkande om ansvar för den gärning, som angivits i stämningen, övergå till att yrka ansvar för en helt annan gärning. Ej heller kan han ändra sin talan till att avse annan person än den i stämningen uppgivna tilltalade. Däremot synes han böra äga viss möjlighet att mot samme tilltalade utvidga åtalet. Att i alla fall, då fråga är om utvidgning av talan, kräva ny stämning skulle medföra onödigt omgång. Av praktiska skäl synes åklagaren därför böra äga att utvidga åtalet till att avse annan gärning än den i stämningen uppgivna. Sådan utvidgning kan vara särskilt påkallad, då den nya gärning, för vilken ansvar yrkas, har vissa moment gemensamma med den först åtalade, t. ex. då åtal väckts för vållande till annans död och det sedan finnes, att gärningen är dråp, eller då åtal väckts för bedrägeri mot vissa målsägande och det sedan visar sig, att den tilltalade genom samma åtgärder bedragit även andra personer. Stundom kan emellertid vara lämpligt, att åtalet utan stämning utvidgas även till annan gärning, som icke står i samband med den i stämningen angivna, t. ex. till ett nytt av den tilltalade under rättegången erkänt brott. Härvid bör emellertid överlämnas åt rätten att avgöra, huruvida med hänsyn till utredningen och andra omständigheter utvidgning finnes lämplig. Särskilt måste beaktas, att den tilltalade erhåller möjlighet att taga del av den mot honom riktade anklagelsen. Huruvida, då talan utvidgas, ny förundersökning är erforderlig, får bedömas med hänsyn till gärningens beskaffenhet och den utredning, som föreligger. Av 23 kap. 22 § framgår, att utvidgning av åtal kan ske utan ny förundersökning.

På sätt närmare utvecklats vid 22 kap. må i samband med talan om ansvar för brott föras talan mot den tilltalade om enskilt anspråk på grund av brottet. Sådan talan kan utföras av målsäganden eller av åklagaren å tjänstens vägnar. För väckande av dylik talan synes det icke erforderligt att alltid kräva ny stämning. En förutsättning för talans upptagande utan stämning är emellertid, att det med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finnes lämpligt. Prövningen härav tillkommer rätten. Om rätten finner ändamålsenligt, kan den sålunda föreskriva, att talan skall väckas genom stämning. Att rätten kan förordna, att talan om enskilt anspråk, vare sig sådan talan väckts med eller utan stämning, skall handläggas såsom särskild rättegång, framgår av 22 kap. 5 §. Därest med stöd av 22 kap. 4 § i samband med brottmål väckes talan om enskilt anspråk mot annan än den tilltalade, erfordras stämning.

I den mån åklagaren inom det område, som täckes av domens rättskraft, modifierar sin talan, föreligger icke någon ändring av åtalet. Han kan sålunda anföra nya omständigheter, som göra det i stämningen angivna händelseförloppet brottsligt även i annat hänseende än han i stämningen uppgivit, liksom han äger åberopa annat lagrum. Han kan vidare inskränka sin talan, såvitt angår samma gärning. I detta fall följer av reglerna om domens rättskraft, att sedan dom givits över åklagarens fullföljda talan, den tilltalade är skyddad mot nytt åtal även såvitt angår de moment i gärningen, beträffande vilka åklagaren avstått från ansvarsyrkande. Därest åklagaren i vidsträcktare om-

fattning inskränker sin talan, är detta att anse som ett partiellt nedläggande av åtalet. I vissa fall kan därvid den tilltalade enligt 20 kap. 9 § erhålla frikännande dom.

6 §.

Då åklagare vill utan stämning enligt 2 § första eller andra stycket väcka talan om ansvar eller enligt 5 § utvidga sin ansvarstalan liksom då åklagaren eller målsäganden vill, sedan ansvarstalan väckts, framställa yrkande om enskilt anspråk på grund av brottet, bör detta kunna ske muntligen inför rätten eller skriftligen. Den tilltalade bör erhålla del därav. Framställes yrkande vid sammanträde för förhandling och är den tilltalade närvarande, har han fått del därav genom yrkandets framställande. I annat fall gälla allmänna regler om delgivning.

7 §.

Såsom redan berörts skall åklagaren i samband med ingivande av stämningensansökan tillstålla rätten utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen samt de skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa såsom bevis. Protokollet måste vara tillgängligt för att rätten skall kunna bedöma, vilken bevisning som erfordras, och utfärda kallelser i enlighet därmed. Särskilt är protokollet av betydelse för avgörande av huruvida sakkunnig skall anlitas. Rättens ordförande bör även taga del av protokollet, så att han kan på lämpligt sätt ordna och leda huvudförhandlingen. I vad mån han eller andra ledamöter av rätten böra närmare studera materialet från förundersökningen, bör bliva beroende av domarens eget omdöme. Kännedom om materialet möjliggör för honom att i förväg sätta sig in i de rättsliga spörsmål, som förekomma i målet, och underlättar meddelande av dom i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen. Å andra sidan får han icke bliva så bunden av detta material, att han grundar sitt avgörande därå eller går till huvudförhandlingen med förutfattad mening. Rörande uppläsning vid huvudförhandlingen av protokollet från förundersökningen givas bestämmelser i 46 kap. 6 § samt, såvitt angår vittnesberättelser, i 36 kap. 16 §.

8 §.

Finnes det uppenbart, att åklagaren icke är behörig att tala å brottet, t. ex. därför att angivelse ej föreligger eller att brottet enligt gällande bestämmelser skall åtalas av högre åklagare, bör rätten avvisa stämningensansökan. Liksom i tvistemål bör rätten även eljest avvisa ansökan, om det är uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder ej kan upptagas till prövning. I åklagarmål har icke medgivits någon möjlighet att avvisa ansökan på grund av brist i densamma. Det förutsättes, att dylik brist icke skall föreligga i ansökan, som uppsättes å tjänstens vägnar.

9 §.

Paragrafen är likalydande med 42 kap. 5 §. Såsom framgår av 10 § skall rätten i stämningen antingen förelägga den tilltalade att uppgiva de bevis han

vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje bevis eller ock omedelbart kalla honom till huvudförhandling.

10—13 §§.

Innan åklagare väcker åtal för brott, skall såsom framhållits vid 23 kap. i regel förundersökning äga rum. Med hänsyn härtill erfordras icke, sedan åtal väckts, någon förberedelse i målet av den art, som förekommer i tvistemål. Dock böra stundom vissa åtgärder vidtagas för att möjliggöra en koncentrerad huvudförhandling. Rörande dessa åtgärder meddelas närmare bestämmelser i förevarande paragrafer. Nämda åtgärder avse allenast att bereda målet till huvudförhandlingen och icke att utgöra någon av rätten ledd förundersökning i själva saken. Rätten skall sålunda icke å detta skede av rättegången verkställa utredning i saken eller upptaga bevisning, som erfordras för målets avgörande. Finner rätten, att någon fråga av betydelse för avgörandet icke utretts, bör rätten enligt 11 § förelägga åklagaren att fullständiga förundersökningen.

Vid målets beredande måste i någon utsträckning krävas medverkan av den tilltalade eller dennes biträde. Såsom processkommissionen utvecklat torde böra fordras, att den tilltalade uppgiver den bevisning han vill åberopa och vad han vill styrka därmed. En sådan uppgift är stundom nödvändig för att rätten skall kunna ombesörja erforderlig kallelse och uppskov i målet skall undvikas. Rätten bör alltså kunna förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Föreskrift härom har intagits i 10 §. Underlåter den tilltalade att inkomma med bevisuppgift, inträder för honom ej annan påföljd än att han enligt 31 kap. 4 § kan förpliktas ersätta kostnad, som vållats genom hans försummelse, t. ex. då huvudförhandlingen på grund därav uppskjutits. Den tilltalades underlåtenhet att angiva bevis bör ej leda till att han är avskuren från att sedermera åberopa beviset. Har bevisuppgift lämnats, bör åklagaren erhålla kännedom därom. Detta bör kunna ske formlöst, t. ex. i telefon.

I vissa fall erfordras ej bevisuppgift. Särskilt kan detta inträffa, om den tilltalade erkänt gärningen. Även i sådant fall kan emellertid den tilltalade vilja förebringa bevisning, t. ex. rörande sina personliga förhållanden. Å andra sidan kan det stundom, även om erkännande ej föreligger, vara antagligt, att den tilltalade icke ämnar åberopa någon särskild bevisning. I regel torde rätten genom att taga del av förundersökningsprotokollet och åklagarens i stämningen lämnade uppgift å den bevisning han vill förebringa kunna avgöra, huruvida uppgift från den tilltalade erfordras. Infordras ej bevisuppgift och erfordras ej heller annan förberedande åtgärd, bör rätten i stämningen omedelbart kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Finner rätten, att den verkställda förundersökningen är ofullständig, eller att, då förundersökning ej ägt rum, sådan undersökning är nödvändig, skall rätten enligt 11 § förelägga åklagaren att vidtaga erforderliga åtgärder. På detta stadium bör rätten icke ingå på någon prövning av bevisningen utan en-

dast tillse, att sådan utredning föreligger, att huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang.

Innehållet i 12 § överensstämmer i sak med 42 kap. 19 §. Inhämtande av yttrande från sakkunnig är av särskild betydelse beträffande den tilltalades sinnesbeskaffenhet. I mera omfattande mål och särskilt då den tilltalade är häktad torde i regel sakkunnig böra med stöd av 23 kap. 14 § ha förordnats redan under förundersökningen. Bland förberedande åtgärder kan även vara förordnande av offentlig försvarare, om sådan ej utsetts under förundersökningen. Önskar den tilltalade försvarare, bör han så snart ske kan hos rätten göra framställning därom.

För att rätten skall kunna pröva fråga, som avses i 11 eller 12 §, kan det vara nödvändigt, att part eller annan erhåller tillfälle att yttra sig i frågan. Enligt 13 § äger rätten förordna härom på sätt den finner lämpligt. I vissa fall, t. ex. då fråga uppkommit om tillkallande av sakkunnig eller utsättande av syn, kan det vara ändamålsenligt att förelägga part att yttra sig skriftligen. I andra fall torde det vara lämpligare att kalla part eller annan till muntlig förhandling. Särskilt då den tilltalade påkallat bevisning rörande omständighet, som ej behandlats vid förundersökningen, kan det vara nödvändigt att muntligen höra honom och åklagaren, innan rätten tager ställning till frågan om förundersökningen bör fullständigas. Muntlig förhandling kan även vara erforderlig för prövning av fråga om skyldighet för målsägande eller annan att förete skriftlig handling eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, liksom då rätten förordnat sakkunnig och enligt 40 kap. 5 § part eller annan bör höras eller annan utredning bör förebringas rörande omständighet, som är av betydelse för fullgörande av den sakkunniges uppgift. Vid förhandling, varom nu är fråga, äro enskilda parter skyldiga att infinna sig personligen, om rätten finner det erforderligt. Föreskrifter härom givas beträffande den tilltalade i 21 kap. 2 § och beträffande målsäganden i 20 kap. 14 §, jämförd med 11 kap. 5 §. För att förmå den tilltalade eller målsäganden att infinna sig äger rätten enligt 9 kap. 7 § vid vite förelägga honom antingen att komma tillstädes eller att infinna sig personligen. Kommer parten ej trots vite, äger rätten avgöra frågan utan hinder av hans utevaro. Skall någon, som ej är part, höras t. ex. i fråga om föreläggande att förete skriftlig handling eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, kan sådan person inkallas som vittne.

Under målets beredande kan även uppkomma fråga om häktning eller annat tvångsmedel. Rörande behandling av dylik fråga gälla reglerna i 24—28 kap.

14 §.

Så snart ske kan bör rätten bestämma tid för huvudförhandling. Därest infordrande av bevisuppgift eller annan förberedande åtgärd ej erfordras, skall såsom redan antytts tiden för huvudförhandlingen fastställas vid stämningens utfärdande. I annat fall skall beslut därom fattas, sedan erforderliga förberedande åtgärder vidtagits. Liksom i tvistemål kan särskild huvudförhandling utsättas för behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgö-

ras särskilt. I åklagarmål kunna icke såsom i tvistemål frågor om målets avvisande, utom i de fall, då stämningsansökan enligt 8 § avvisas, prövas under målets beredande. Uppkommer, sedan stämning givits, fråga om målets avvisande, måste sålunda denna fråga prövas vid huvudförhandling.

Det ligger i sakens natur, att huvudförhandling skall utsättas att äga rum så snart ske kan med iakttagande av att parter och andra erhålla skälig tid att inställa sig vid rätten och, då så erfordras, förbereda sig till förhandlingen. I allmänhet läser huvudförhandling komma att utsättas i domsaga till sådan dag å allmänt ting och i stad till sådan allmän rättegångsdag, då brottmål av den art, varom är fråga, brukas handläggas. Särskilt för större mål och i mål rörande anhållen eller häktad torde det dock ofta bliva erforderligt, att rätten utsätter särskilt sammanträde för huvudförhandling. Med hänsyn till vikten av att, då den tilltalade är anhållen eller häktad, frihetsförlusten icke blir längre än oundgängligen erfordras, har föreskrivits, att i dylikt fall huvudförhandling skall hållas inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes, om ej till följd av åtgärd, som avses i 11 eller 12 §, eller annan omständighet längre uppskov är nödvändigt. Sådan annan omständighet kan vara t. ex. att åtal skall väckas även för annat brott än det som avsetts i stämningen. Har den tilltalade häktats efter åtalets väckande, skall tiden räknas från hans häktande. Härvid synes i anslutning till den regel, som uttalats i 24 kap. 18 §, tiden böra räknas, om den tilltalade var närvarande vid häktningsbeslutets meddelande, från denna tidpunkt och eljest från det meddelande om beslutets verkställande inkom till rätten. Har den tilltalade anhållits, sedan åtal väckts, skall enligt 24 kap. 13 § häktningsförhandling hållas sist å fjärde dagen efter det begäran om häktning inkom till rätten. Hålles huvudförhandling inom en vecka, må dock med prövningen av häktningsfrågan anstå till huvudförhandlingen. Där-
est särskild häktningsförhandling äger rum och den tilltalade därvid häktats, skall huvudförhandlingen i regel hållas inom en vecka därefter.

Utsättes huvudförhandling att hållas senare än fyra veckor efter det åtalet väcktes, skall rätten liksom i tvistemål göra anmälan därom till hovrätten med uppgift om anledningen till uppskovet.

15 §.

Till huvudförhandlingen skola parter, vittnen och sakkunniga kallas genom rättens försorg. Likaså skall kallelse utfärdas å målsäganden, även om han icke för talan i målet, därest han skall höras i anledning av åklagarens talan. Den tilltalade skall kallas antingen omedelbart i stämningen eller genom särskild kallelse. Rörande de förelägganden, som skola meddelas enskilda parter eller målsägande, som icke för talan, hänvisas till vad anföres vid 46 kap. 14 och 15 §§. Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall rätten förordna om hans inställande. Beträffande anhållen torde detta i regel ske genom föreläggande för åklagaren att inställa den tilltalade.

Av 21 kap. 9 § framgår, att offentlig försvarare eller av den tilltalade utsedd försvarare, som uppgivits för rätten, skall kallas till huvudförhandlingen.

16 §.

Beträffande stämning, som enligt rättens uppdrag utfärdas av åklagare, skall gälla i huvudsak detsamma som om stämning, utfärdad av rätten. Stämningen bör sålunda innehålla vad i 4 § föreskrives beträffande stämningssökan. Vidare skall den tilltalade i stämningen föreläggas att inom viss, av åklagaren bestämd tid hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Om åklagaren med hänsyn till att den tilltalade erkänt brottet eller eljest finner uppenbart, att denne ej kommer att uppgiva bevis och att ej heller annan förberedande åtgärd erfordras, må åklagaren dock omedelbart kalla den tilltalade till huvudförhandling. Då åklagaren kallar till huvudförhandling, skall han iakttaga de föreskrifter rörande tiden för sådan förhandling, som meddelas av rätten. Rätten kan sålunda föreskriva, att de av åklagaren instämnda målen skola utsättas till viss dag å allmänt ting eller viss veckodag eller att åklagaren, innan tid för huvudförhandling bestämmes, skall samråda med rätten. Rätten skall tillse, att den i 14 § andra stycket givna tidsbegränsningen beaktas, varvid tiden är att räkna från dagen för delgivningen. Såsom framhållits vid 1 § bör emellertid åklagaren endast undantagsvis kunna utfärda stämning i mål rörande häktad. Därest åklagaren själv utsätter huvudförhandling, skall han i stämningen meddela den tilltalade sådant föreläggande, som avses i 15 §. Han äger under den förutsättning, som angives i nämnda paragraf, besluta, att den tilltalade skall hämtas till huvudförhandlingen. I regel torde vara lämpligt, att åklagaren också utfärdar kallelse å målsäganden, vittnen eller andra, som skola höras.

Enligt 33 kap. 4 § äger åklagaren själv ombesörja delgivning av stämning eller kallelse, som utfärdas av honom. Sedan delgivningen verkställt, skall åklagaren omedelbart insända stämningen jämte delgivningsbevis till rätten. Tillika skall han enligt 7 § i detta kapitel till rätten överlämna protokoll samt andra handlingar och föremål, som åberopas såsom bevis. Han bör översända bevis om delgivning av kallelse med målsäganden och de vittnen han uppgivit i stämningen. Finner rätten, då handlingarna inkomma, att förberedande åtgärd måste vidtagas, t. ex. sakkunnig anlitas, torde rätten i regel böra inställa huvudförhandlingen och underrätta parterna därom. Skulle rätten finna, att rättegångshinder föreligger, har rätten att vid den utsatta huvudförhandlingen meddela beslut om målets avvisande.

De i 5 och 6 samt 11—13 §§ givna bestämmelserna gälla även, då stämning utfärdats av åklagaren.

17 §.

Denna paragraf motsvarar 42 kap. 22 §. I brottmål äger rätten icke vägra att upptaga bevis på den grund, att parten i otillbörligt syfte underlåtit att före huvudförhandlingen anmäla beviset. Parten kan emellertid förpliktas att ersätta därigenom vållad kostnad.

46 KAP.

Om huvudförhandling i mål, vari allmänt åtal föres.

De i detta kapitel givna föreskrifterna överensstämma i huvudsak med reglerna rörande huvudförhandling i tvistemål. Beträffande motiveringen hänvisas i väsentliga delar till vad anförts vid 43 kap. I det följande behandlas huvudsakligen de bestämmelser, som avvika från föreskrifterna angående tvistemål.

1—3 §§.

Förevarande paragrafer motsvara 43 kap. 1—3 §§.

Då förhandling icke kan äga rum, med mindre företrädare för åtalsmyndigheten är närvarande, har såsom hinder för huvudförhandlingens hållande upptagits, att åklagaren icke är tillstädes. Även den tilltalades utevaro eller underlåtenhet att efter föreläggande infinna sig personligen utgör hinder för förhandlingen, om ej sådant fall är för handen, att målet enligt 15 § kan handläggas utan hinder av att den tilltalade uteblivit eller inställt sig allenast genom ombud. I detta fall har rätten att pröva, huruvida enligt de i nämnda paragraf givna reglerna målet kan avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro eller underlåtenhet att infinna sig personligen. Är den tilltalades närvaro erforderlig, äger rätten förordna, att han omedelbart skall hämtas. Skall den tilltalade enligt lag ha försvarare och är sådan icke tillstädes, kan förhandling ej hållas, med mindre omedelbart försvarare förordnas av rätten eller utses av den tilltalade. Enligt 21 kap. 3 § skall den tilltalade ha försvarare, om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kan utan biträde tillvaratagas, så ock eljest, om den tilltalade är anhållen eller häktad och han begärt, att försvarare skall förordnas. Rörande förordnande av försvarare vid huvudförhandlingen stadgas i 16 §. Har försvarare förut ej förordnats eller har försvarare, som förordnats av rätten eller utsetts av den tilltalade, ej kommit tillstädes vid huvudförhandlingen, har rätten att undersöka, huruvida enligt nyssnämnda regler försvarare skall finnas. Är den tilltalade häktad och begär han försvarare, kan sålunda huvudförhandling ej hållas, om ej försvarare kan omedelbart förordnas. Vad nu sagts om verkan av försvarares utevaro gäller icke, därest även den tilltalade uteblir och målet kan avgöras utan hinder av hans frånvaro.

De nu berörda hindren mot hållande av huvudförhandling ha i 2 § upptagits under punkterna 1—3. Under punkterna 4—6 ha däremot angivits vissa andra hinder motsvarande dem, som upptagits i 43 kap. 2 §. Mellan dessa grupper av hinder föreligger den skillnaden, att då hinder, som avses i 1—3, förefinnes, förhandling ej kan påbörjas, med mindre det kan antagas, att hindret kommer att undanröjas före handläggningens slut. Om sålunda t. ex. den tilltalade uteblivit och hans hörande är erforderligt, kan rätten icke påbörja förhandlingen och därefter uppskjuta denna. Dylik möjlighet finnes däremot, då hinder, som avses i punkterna 4—6, är för handen och det kan antagas, att

ny huvudförhandling ej erfordras. Målsägandens utevaro utgör hinder för förhandlingen, allenast om hans hörande är erforderligt för utredningen i ansvarsfrågan.

Den i 3 § andra stycket givna möjligheten att, då huvudförhandling inställes, dock upptaga bevisning måste användas med stor varsamhet, särskilt då huvudförhandlingen inställts på grund av den tilltalades utevaro.

4 och 5 §§.

Dessa paragrafer överensstämmer helt med 43 kap. 4 och 5 §§.

Av straffprocessens allmänna gestaltning följer, att rättens materiella processledning måste bli starkare än i tvistemålen. Såsom framgår av 30 kap. 3 § är rätten visserligen bunden av åklagarens brottsbeskrivning men däremot icke av hans brottsrubricering och än mindre av hans yrkande beträffande straff eller annan offentligrättslig påföljd för brottet. Enligt 35 kap. 6 § äger rätten även att i brottmål föranstalta om erforderlig bevisning. I vida högre grad än i tvistemål är rätten i brottmål ansvarig för att utredningen blir fullständig. Särskilt ankommer på rätten att, oavsett vad den tilltalade anför till sitt försvar, beakta de omständigheter, som tala till hans förmån. Rätten måste även, i synnerhet om den tilltalade icke biträdes av kunnig försvarare, i viss mån vägleda den tilltalade vid utförande av hans talan. Erfordras mera omfattande hjälp, bör rätten tillse, att den tilltalade erhåller för uppgiften lämplig försvarare.

6 §.

Huvudförhandlingen i brottmål gestaltar sig väsentligen på samma sätt som dylik förhandling i tvistemål. En viss olikhet betingas emellertid av att bevisbördan i regel helt åvilar åklagaren och att det icke kräves, att den tilltalade skall vara verksam för utredningens fullständigande.

Förhandlingen bör inledas med att åklagaren framställer sitt yrkande och den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen. Visserligen är den tilltalades uppgift härutinnan endast ett bevisdatum, men det är tydligt att, särskilt beträffande mindre brott, hans erkännande medför, att åklagarens utveckling av åtalet kan göras mera kortfattad och att annan bevisning stundom ej erfordras. Redan vid målets uppropande bör rätten övertyga sig om den tilltalades identitet, hans fullständiga namn m. m.

Sedan den tilltalades ståndpunkt klarlagts, skall åklagaren utveckla åtalet och redogöra för de omständigheter, varå det grundas. En dylik utveckling är i regel nödvändig för att rättens ledamöter, särskilt de som icke tagit del av handlingarna från förundersökningen, skola kunna följa bevisningen. Åklagaren måste emellertid härvid tillse, att han ej påstår annat än vad han anser sig kunna styrka. Är åklagarens framställning alltför ensidig, bör ordföranden inskrida. Finnes målsäganden böra höras till upplysning i ansvarsfrågan, bör även han redogöra för de omständigheter, varom han har kännedom, innan den tilltalade höres. Detta gäller, vare sig målsäganden för talan i målet eller

icke. Såväl åklagaren som den tilltalade och hans försvarare kunna ställa frågor till målsäganden.

Såsom ovan antytts föreligger så till vida en väsentlig skillnad mellan tvistemål och brottmål, att man icke bör av den tilltalade kräva, att han skall i likhet med part i tvistemål vara verksam för att fullständiga utredningen. Det ankommer därför i regel på åklagaren att förebringa utredningen, och viktiga tvångsmedel ha ställts till förfogande för att främja utredningsarbetet. Emellertid bör man lika litet vid huvudförhandlingen som under förundersökningen avstå från att höra den tilltalade angående brottet. I regel utgör hans hörande ett av de viktigaste medlen för utrednings vinnande. Det måste dock tillses, att förhöret ordnas på sådant sätt, att den tilltalade ej utsättes för otillbörlig påtryckning. Sålunda bör, såsom vid 37 kap. 1 § framhållits, ej komma i fråga att genom straffhot söka förmå den tilltalade att hålla sig till sanningen. Ej heller bör rätten söka pressa honom att uttala sig. Han bör uppmanas att redogöra för saken och yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anfört. Uttalar han sig i saken, bör rätten genom frågor och erinringar söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i hans redogörelse. Med rättens tillstånd böra även åklagaren och målsäganden få rikta frågor till den tilltalade. Dessa frågor kunna riktas direkt till honom och böra ej förmedlas av rätten. Det åligger rätten att vaka över att icke denna frågerätt missbrukas och den tilltalade utsättes för otillbörlig press. På grund av den ställning försvararen intager har för dennes rätt att framställa frågor icke ansetts böra krävas tillstånd av rätten. Vägrar den tilltalade att yttra sig eller att besvara framställd fråga, äger rätten enligt 35 kap. 4 § att efter fri bevisprövning bedöma verkan av hans underlåtenhet. Med hänsyn till den ställning, som enligt vad nyss berörts tillerkänts den tilltalade, bör rätten endast med stor varsamhet av hans tystnad draga slutsatser i bevishänseende. Det har ansetts självklart, att vid förhör med den tilltalade de grundsatser skola iakttagas, som beträffande förundersökningen kommit till uttryck i 23 kap. 12 §. Frågor, vid vilka förutsättes, att den tilltalade förövat handling, som han ej erkänt, eller andra snärjande frågor böra icke förekomma; ej heller användande av oriktiga uppgifter eller andra otillbörliga förhörsmetoder. Det är tydligt, att det ej kan vara otillbörligt att för den tilltalade framhålla de omständigheter, som tala emot honom, eller de motsägelser, som föreligga i hans egna uppgifter.

Av betydelse är, såsom ock riksdagen uttalat, att förhöret med den tilltalade liksom med målsäganden frigöres från det vid förundersökningen förda protokollet. Det stundom tillämpade förfarandet att inleda förhandlingen med uppläsning av protokollet och därefter fråga den tilltalade, huruvida han vitsordar riktigheten därav, måste anses olämpligt. Med hänsyn härtill har föreskrivits, att vid förhör med målsäganden eller den tilltalade skriftlig uppteckning av vad han tidigare anfört inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet i regel icke får uppläsas. Detta hindrar ej, att ordföranden kan i viss utsträckning använda protokollet till ledning vid förhöret. Undantag från förbudet mot uppläsning har funnits nödvändigt för det fall, att den hördes utsaga avviker från vad han tidigare anfört eller han vid förhöret ej yttrar sig.

Ett annat undantag är påkallat, då förhandling äger rum i den tilltalades frånvaro. I detta fall måste rätten ur handlingarna framlägga vad den tilltalade anfört.

Av 35 kap. 14 § framgår, att därest målsägandens utsaga är av betydelse för utredningen, han i regel bör höras vid förhandlingen och att utsagan ej får förebringas genom protokollet från förundersökningen.

7 §.

I regel bör dom icke grundas på annat material än sådant, som framlagts för rätten i den tilltalades närvaro. Ett undantag från denna regel har givits i 15 §, enligt vilken målet under vissa omständigheter kan avgöras utan binder av den tilltalades uttalande. Även för det fall, att den tilltalade själv är tillstades, synes emellertid ett undantag påkallat, nämligen då den tilltalade till målsäganden eller annan tilltalad står i sådant förhållande, att den sistnämnde i den tilltalades närvaro icke vågar att fritt uttala sig. I sådant fall bör den tilltalade under förhöret lämna rättssalen. Efter förhöret skall han emellertid erhålla redogörelse för vad under hans frånvaro förekommit.

Motsvarande föreskrift beträffande vittnesförhör finnes i 36 kap. 18 §.

8 §.

Denna paragraf motsvarar 43 kap. 8 § första stycket. Då den tilltalade erkänt gärningen, är i många fall annan bevisning ej erforderlig. Såväl den tilltalade som hans försvarare äga framställa frågor till vittnen och sakkunniga samt göra påpekanden beträffande bevisningen. Att protokoll från förundersökningen i regel icke får användas som bevis följer av 35 kap. 14 §.

9 §.

Enligt kungörelsen den 26 november 1914 om skyldighet i vissa fall att inhämta utdrag av straffregistret skall sådant utdrag anskaffas, då någon häktats för brott, vara straffarbete kan följa, eller för snatteri eller då någon av allmän åklagare ställts under åtal för sådant brott. Likaså skall dylikt utdrag ha inskaffats, innan någon dömes till fängelse eller enligt lagen om villkorlig dom erhåller anstånd med verkställighet av bötesstraff. Särskilda bestämmelser gälla om inskaffande av prästbevis rörande tilltalad. I mål om grövre brott skall utredning förebringas rörande den tilltalades levnadsomständigheter. Vid sidan härav gälla särskilda föreskrifter rörande den utredning om den tilltalades personliga förhållanden, som skall förebringas i mål mot vissa minderåriga eller då eljest fråga uppkommer rörande tillämpning av villkorlig dom. De upplysningar, som vunnits rörande den tilltalade förut ådömda bestraffningar liksom rörande hans levnadsförhållanden, bruka i regel framläggas före behandlingen av själva saken.

I vissa främmande länder stadgas inskränkningar i möjligheten att förebringa utredning rörande förut ådömda straff eller den tilltalades livsföring. Sålunda får i vissa länder, där jury förekommer, i regel ej, innan den tilltalade

funnits skyldig, uppgivas, att han förut dömts till straff. På andra håll förbjudes helt eller under vissa förhållanden bevisning om att den tilltalade fört en dålig vandel.

Då fråga är om brott, beträffande vilket särskilt straff stadgas för återfall, eller då påföljd är beroende av förut undergånget straff, måste utredning förebringas rörande tidigare bestraffningar. Även eljest kan det för straffmätningen och för frågan om ådömande av skyddsåtgärd vara av betydelse, huruvida den tilltalade förut varit straffad. Av stor vikt för bedömande av dessa spørsmål äro även den tilltalades levnadsomständigheter och de personliga förhållanden, som inverkat å hans brottslighet. Med hänsyn härtill har upptagits en allmän föreskrift, att om annan påföljd än böter synes kunna ifrågakomma eller eljest särskild anledning förekommer därtill, utredning skall förebringas rörande omständigheter, som nu nämnts. Det förutsättes, att särskilda bestämmelser skola meddelas rörande den utredning, som bör ske beträffande minderåriga och för tillämpande av villkorlig dom, samt att i administrativ ordning skall föreskrivas, i vilka fall utdrag av straffregistret och prästbevis skola inskaffas. Vid utdömande av dagsböter skall utredning föreligga rörande den tilltalades inkomst och förmögenhet m. m.

Tillräcklig anledning synes ej föreligga att meddela bestämmelser rörande frågan, å vilket skede av handläggningen utredning om den tilltalades tidigare straff eller hans levnadsomständigheter skall förebringas. Sådan utredning bör dock i regel framläggas först efter bevisupptagningen rörande det åtalade brottet. Härigenom vinnes, att bevisupptagningen i viss mån frigöres från det för den tilltalade ofördelaktiga intryck, som en sådan utredning kan göra.

10 §.

Paragrafen är likalydande med 43 kap. 9 §. Har den tilltalade försvarare, bör, sedan denne hållit sitt slutanförande, den tilltalade erhålla tillfälle att yttra sig.

11 §.

De i denna paragraf givna föreskrifterna överensstämja med 43 kap. 11 §; dock har tillagts, att om den tilltalade är häktad, förhandlingen i regel skall återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande. Undantag har gjorts för det fall, att på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Beträffande de förelägganden, som skola meddelas målsäganden och den tilltalade, hänvisas till vad anföres vid 14 och 15 §§.

12 §.

Liksom i tvistemål bör rätten i brottmål, då huvudförhandlingen uppskjutes, kunna förordna om de åtgärder, som erfordras för att målet skall kunna vid återupptagandet slutföras i ett sammanhang. Erfordras på någon punkt fullständigare utredning, bör rätten förelägga åklagaren att i denna del komplettera förundersökningen.

13 §.

Paragrafen överensstämmer helt med 43 kap. 13 §. Det ligger i sakens natur, att särskilt i grövre brottmål förnyat upptagande av bevisningen oftare än i tvistemål kan finnas erforderligt.

14 och 15 §§.

I brottmål är i än högre grad än i tvistemål önskvärt, att båda parterna äro tillstädes vid huvudförhandlingen. Det starka allmänna intresset att i dessa mål vinna ett materiellt riktigt resultat medför, att rätten har att sörja för fullständig utredning. Sådan utredning kan i en på muntlighet och omedelbarhet grundad rättegång bäst vinnas, därest båda parterna äro tillstädes vid förhandlingen och utföra sin talan. Hänsynen till den tilltalade kräver även, att dom mot honom icke grundas å omständigheter eller bevis, över vilka han icke haft tillfälle att uttala sig. Jämväl för fastställande av den tilltalades identitet kan det i många fall vara önskvärt, att han kommer tillstädes. Vad angår de grova brotten har, såsom framhållits vid 21 kap. 2 §, den tilltalades personliga hörande ansetts vara av sådan vikt, att han icke får inställa sig allenast genom ombud.

Enligt lagen den 10 juli 1899 angående påföljd i vissa fall av parts uteblivande i brottmål gäller för närvarande, att om åklagaren uteblir å den i stämningen utsatta dagen, käromålet är förfallet. Anledning synes ej föreligga att bibehålla denna bestämmelse. Av åklagaren kan krävas, att han alltid är tillstädes vid huvudförhandlingen. Det åligger honom såsom ämbetsplikt att personligen utföra det allmännas talan. Såsom framhållits vid 22 kap. 2 § är han även i vissa fall skyldig att i tjänsten utföra målsägandens talan rörande enskilt anspråk på grund av brottet. Är åklagaren hindrad att inställa sig, skall annan åklagare förordnas i hans ställe. Av 2 § i detta kapitel framgår, att om rätten vid upprop av målet finner, att åklagare icke är tillstädes, förhandlingen alltid skall inställas.

Även i de mål, vari allmän åklagare för talan, är målsägandens hörande i regel av betydelse för utredningen rörande brottet. Enligt 20 kap. 14 §, jämförd med 11 kap. 5 §, är också målsäganden skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Såsom framhållits vid 36 kap. 1 § må målsäganden icke höras som vittne. Möjlighet måste emellertid finnas att framtinga hans inställelse. De medel, som härvid lämpligen böra komma i fråga, äro vite och hämtning. Finnes målsägandens hörande erforderligt för utredningen, skall därför enligt 45 kap. 15 och 16 §§ samt 11 § i förevarande kapitel vid vite föreläggas honom att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen. Biträder målsäganden åklagarens ansvarstalan eller för han i samband med åtalet talan om enskilt anspråk på grund av brottet men är hans hörande utan betydelse för utredningen i ansvarsfrågan, skall han kallas utan föreläggande, som nu nämnts.

Uteblir målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, eller

kommer han tillstådes genom ombud, har rätten att bedöma, huruvida målsägandens personliga hörande är erforderligt för prövning av åklagarens talan. Finnes målsägandens hörande erforderligt, kan rätten antingen enligt 14 § förordna, att målsäganden omedelbart skall hämtas, eller ock uppskjuta målet till annan dag och förelägga målsäganden vid vite att då infinna sig personligen eller förordna, att han då skall hämtas till rätten. Är med hänsyn till den övriga utredningen målsägandens hörande ej påkallat, må rätten företaga målet till avgörande. Hämtas målsäganden omedelbart eller vållar eljest hans utevaro ej uppskov i målet, skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas. Av 31 kap. 4 § andra stycket framgår, att målsägande, som uteblir från sammanträde, kan förpliktas att ersätta kostnad, som därigenom vållats statsverket eller den tilltalade.

De i 14 § givna bestämmelserna reglera icke, huru målsägandens utevaro verkar beträffande talan, som av honom föres i samband med åtalet. Om målsäganden allenast biträtt åklagarens talan, kan emellertid hans utevaro, därest hans hörande ej erfordras för utredningen, icke hindra målets avgörande. Bli av annan anledning uppskov nödvändigt, kan han, då målet ånyo företages, åter inträda vid åklagarens sida. Rörande verkan av målsägandens utevaro, då han i samband med åtalet fört talan om enskilt anspråk, hänvisas till vad anförts vid 22 kap. 6 §.

Enligt gällande rätt kan dom icke givas, med mindre den tilltalade inställt sig. Visserligen kan målet handläggas och avgöras utan hinder av hans utevaro, men det fordras dock, att han åtminstone någon gång hörts i målet. Är brottet sådant, att straffarbete kan följa därå, är han skyldig att infinna sig personligen. I annat fall må han svara genom ombud; dock är han pliktig att komma personligen, om rätten fordrar det. Uteblir den tilltalade vid första rättegångstillfället, äger rätten enligt lagen den 10 juli 1899 angående påföljd i vissa fall av parts uteblivande i brottmål antingen förordna om hans hämtande eller förelägga honom vite. Hämtas han ej samma dag, skall han dömas till böter. Uteblir den tilltalade å dag, till vilken målet uppskjutits, skall han, om han ej omedelbart hämtas och hans uteblivande vållar ytterligare uppskov, fällas till vite, om sådant förelagts, eller ock dömas till böter.

I likhet med vad för närvarande gäller bör såsom allmän regel uppställas, att den tilltalade skall vara tillstådes vid huvudförhandlingen. I allmänhet bör han iakttaga personlig inställelse. Endast i mål angående ringare brott och allenast då det är tydligt, att hans personliga närvaro saknar betydelse för prövning av ansvarsfrågan, bör det tillåtas honom att komma genom ombud. I enlighet härmed har i 21 kap. 2 § stadgats, att den tilltalade skall vid huvudförhandling i underrätt infinna sig personligen i mål om allmänt åtal för brott, varå straffarbete kan följa, samt dessutom i annat mål, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen.

Även om sálunda i allmänhet den tilltalade bör själv eller genom ombud komma tillstådes vid rätten, synes det icke nödvändigt att i alla mål fordra, att sådan inställelse skett. I mål rörande mindre brott skulle stundom kravet på obligatorisk inställelse medföra betydande olägenheter. Dessa bliva särskilt

stora i en rättegångsordning, som bygger på stark koncentration av förfarandet. Å andra sidan minskas betänkligheterna mot att dom meddelas utan den tilltalades närvaro, därest han vid förundersökningen erhåller möjlighet att taga del av det mot honom förebragta materialet. Kan i mål, varom nu är fråga, fullständig utredning vinnas utan hinder av den tilltalades frånvaro, bör alltså förhandling kunna hållas och målet avgöras. Även i ett annat fall synes undantag påkallat från regeln om den tilltalades inställelse, nämligen då han efter stämningens delgivning avvikit och hämtning därför är utesluten. Det måste anses som en avsevärd brist i rättsordningen, att icke, om i dylikt fall nöjaktig utredning föreligger, en fällande dom kan givas. Skyddet för den tilltalade ligger, förutom i att han erhållit del av stämningen, däri att han vid förundersökningen fått granska utredningsresultatet. Det ligger i sakens natur, att då åtalet gäller grovt brott, nöjaktig utredning endast undantagsvis kan vinnas utan den tilltalades hörande.

Såsom medel att förmå den tilltalade till inställelse synes i första hand böra anlitas vite. Dylik påföljd är i allmänhet verksammare än böter. Dessutom bör den tilltalade kunna hämtas till rätten såväl då han uteblivit som ock då anledning föreligger till antagande, att han eljest icke kommer att inställa sig.

I enlighet med vad sålunda anförts har i 45 kap. 15 § stadgats, att den tilltalade i kallelse till huvudförhandling skall vid vite antingen föreläggas att komma tillstädes eller ock föreläggas att infinna sig personligen. Huruvida personlig inställelse skall krävas, har rätten eller åklagaren, om stämningen utfärdas av honom, att bestämma enligt de i 21 kap. 2 § givna reglerna. Den tilltalade skall sålunda i vissa fall alltid komma personligen, under det att i övriga fall skall prövas, huruvida hans hörande kan antagas sakna betydelse för utredningen. Finnes anledning antaga, att den tilltalade ej kommer att iakttaga personlig inställelse, kan rätten eller åklagaren förordna, att han skall hämtas till sammanträdet. Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall rätten eller åklagaren förordna om hans inställande. Enligt 46 kap. 11 § skall vad nu sagts gälla även då rätten kallar till nppskjuten huvudförhandling.

Uteblir den tilltalade från huvudförhandlingen eller kommer han då tillstädes genom ombud, ehuru föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, skall rätten fälla till vitet och vid högre vite antingen förelägga honom att komma tillstädes eller förelägga honom att infinna sig personligen. Rätten äger ock enligt 15 § i stället för att meddela nytt föreläggande förordna om hämtning antingen omedelbart eller till nästa rättegångstillfälle. Kan å brottet följa straffarbete, skall den tilltalade åläggas personlig inställelse. I annat fall har rätten att pröva, om hans personliga hörande är påkallat och, om detta är förhållandet, meddela föreläggande därom. Den tilltalades utevaro utgör alltså hinder för förhandling och målets avgörande. Detsamma gäller i fråga om den tilltalades underlåtenhet att infinna sig personligen, då straffarbete kan följa å brottet. Från denna huvudregel medger dock förslaget vissa undantag. Kan å brottet ej följa svårare straff än fängelse, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet företagas till förhandling och avgörande,

ehuru den tilltalade kommit tillstådes allenast genom ombud eller uteblivit. Förekommer anledning, att den tilltalade avvikit, och finnes saken kunna nöjaktigt utredas utan hinder av hans frånvaro, kan målet ock avgöras, även om han ej kunnat kallas till huvudförhandlingen. En förutsättning är dock, att stämning behörigen delgivits honom eller, då talan väckts utan stämning, han erhållit del av åtalet. Huruvida målet kan nöjaktigt utredas, är att bedöma med hänsyn till omständigheterna. Det är emellertid tydligt, att rätten endast i undantagsfall bör döma till frihetsstraff utan att den tilltalade infunnit sig personligen. Därest den tilltalade omedelbart hämtas till rätten eller målet avgöres utan hinder av att han ej inställt sig eller kommit tillstådes allenast genom ombud, skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas. Att dom i vissa fall kan givas mot tilltalad, ehuru han ej erhållit del av den väckta talan, framgår av vad anförts under 45 kap. 2 §.

Vad i förevarande paragrafer stadgas skall tillämpas, även då särskild huvudförhandling utsatts för prövning av rättegångsfråga.

16 §.

Såsom framhållits vid 1—3 §§ skall den tilltalade i vissa fall ha försvarare. Därest i dylikt fall försvarare icke är tillstådes vid huvudförhandlingen, bör rätten, om det kan ske, förordna någon, som är närvarande vid rätten och är behörig att mottaga sådant uppdrag, att tjänstgöra som försvarare. Rätten bör härvid om möjligt beakta den tilltalades önskemål rörande valet av försvarare. Har offentlig försvarare ej utsetts eller utsedd försvarare icke kommit tillstådes och kan ej enligt förevarande paragraf försvarare förordnas, skall enligt 2 § förhandlingen inställas.

47 KAP.

Om väckande av enskilt åtal och huvudförhandling i mål, vari sådant åtal föres.

En väsentlig olikhet måste råda mellan förfarandet i de mål, i vilka allmänt åtal föres, och de mål, i vilka allenast målsägande för talan. I åklagarmål har i regel före åtalets väckande ägt rum en av offentlig myndighet ledd förundersökning, och för att denna skall bliva effektiv ha viktiga tvångsmedel ställts till undersökningsledarens förfogande. Vid åtalets väckande föreligger sålunda utredning rörande brottet. I de mål, däri enskilt åtal föres, är det däremot överlämnat åt målsäganden att utan medverkan av offentligt organ söka åstadkomma erforderlig utredning. Han intager sålunda i huvudsak samma ställning som kåranden i ett tvistemål. Med hänsyn härtill har förfarandet och särskilt förberedelsen i de mål, däri endast enskilt åtal föres, i vissa delar ordnats i nära överensstämmelse med rättegången i tvistemål. Det allmänna intresse, som knyter sig till brottmålen, och den ställning

man i dessa mål vill giva den tilltalade ha emellertid föranlett vissa avvikelser från civilprocessens regler.

De i detta kapitel givna bestämmelserna skola gälla, vare sig målsägandens talan avser brott, som må åtalas endast av honom, eller han med begagnande av sin subsidiära åtalsrätt utför talan rörande brott, som hör under allmänt åtal. Enligt 20 kap. 16 § skola de även tillämpas, då annan enskild person än målsägande för talan rörande brott.

1 §.

Enskilt åtal bör i likhet med allmänt åtal i regel väckas genom stämning. I detta fall bör stämning meddelas av rätten och åtalet bör anses väckt, då ansökan inkom till rätten.

Såsom framhållits vid 45 kap. 1 § kan enligt 11 kap. 34 § R. B. åtal väckas utan stämning mot någon, som är personligen tillstädes vid rätten. Anser tilltalad, att åtalet mot honom väckts utan skäl, och vill han på grund därav i målet yrka ansvar eller skadestånd, må han göra det utan stämning, även om motparten är tillstädes allenast genom ombud. Ehuru något allmänt undantag från kravet på stämning ej bör göras, då den som skall åtalas är personligen närvarande, synes ett undantag dock påkallat, därest tilltalad vill mot målsäganden eller åklagaren väcka talan om ansvar för falsk angivelse eller falskt åtal. En förutsättning härför är emellertid, att talan väckes i samma mål. Vill den tilltalade efter huvudmålets avgörande väcka rekonventionstalan, måste han begära stämning. Vidare kräves, att rätten är behörig att pröva rekonventionsyrkandet. I regel föreligger sådan behörighet enligt stadgandet i 19 kap. 4 §. Riktas rekonventionsyrkandet mot åklagare, som skall för ämbetsbrott svara i högre rätt, måste emellertid yrkandet avvisas. Rekonventionsyrkande bör kunna väckas muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Att den tilltalade i dylikt fall äger primär åtalsrätt, följer av 20 kap. 8 § tredje stycket. Av de för andra fall givna reglerna om anhängiggörande av talan utan stämning torde följa, att yrkandet skall anses väckt, då det framställdes inför rätten. Att rekonventionstalan kan handläggas gemensamt med huvudtalan, framgår av 45 kap. 3 § och den i 47 kap. 24 § intagna hänvisningen till nyssnämnda paragraf. Framställes rekonventionsyrkande i mål, däri åklagare för talan, kan sålunda gemensam handläggning äga rum av enskilt och allmänt åtal.

Av den i 24 § i detta kapitel gjorda hänvisningen till 45 kap. 2 § följer, att även enskilt åtal kan väckas utan stämning beträffande brott, som förövats inför rätten vid dess sammanträde, om rätten med hänsyn till brottets beskaffenhet och andra omständigheter finner det lämpligt.

2 §.

Paragrafen motsvarar 45 kap. 4 §.

Liksom beträffande tvistemål synas övervägande skäl tala för att målsäganden icke skall vara skyldig att redan i stämningsansökan ange hela sin bevisning. Däremot bör han uppgiva sina skriftliga bevis.

Därest målsäganden vill i samband med åtalet föra talan om enskilt anspråk på grund av brottet, bör han om möjligt i stämningsansökan uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas. Av 24 § i detta kapitel, jämförd med 45 kap. 5 §, följer emellertid, att han efter åtalets väckande kan utan stämning framställa sådant yrkande, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Med hänsyn till föreskriften i 20 kap. 8 §, att målsäganden i regel ej må väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre åklagaren beslutat att ej föra talan, bör målsäganden, då han vill väcka åtal för sådant brott, styrka, att dylikt beslut föreligger. Detta bör ske genom intyg från åklagaren.

3—5 §§.

Föreskrifterna överensstämma i huvudsak med 42 kap. 3—5 §§. Liksom i tvistemål bör möjlighet beredas målsäganden att avhjälpa brist i stämningsansökan. Bland skäl för ansökans avvisande har upptagits, att målsägande, som vill föra talan rörande brott, som hör under allmänt åtal, icke trots föreläggande företer intyg, att åklagaren beslutat att ej åtala. Har målsäganden i stämningsansökan även upptagit enskilt anspråk på grund av brottet och underlåter han att avhjälpa brist i ansökningen beträffande ansvarsyrkandet, bör detta medföra, att ansökningen avvisas även vad angår det enskilda anspråket. Avser bristen däremot endast sistnämnda anspråk, synes detta ej böra inverka på frågan om meddelande av stämning i ansvarsfrågan. Ej heller äger rätten att avvisa talan om det enskilda anspråket. Beträffande detta kan rätten emellertid sedermera förordna, att det skall handläggas i särskild rättegång.

Jämväl för stämningsansökan i mål rörande enskilt åtal gälla de i 33 kap. 1—3 §§ givna bestämmelserna om inlaga i rättegång. Vad där stadgas om käranden gäller även målsäganden.

På sätt framgår av 9 och 19 §§ skall den tilltalade i stämningen föreläggas antingen att infinna sig till första inställelse eller att avgiva skriftligt svaromål.

6—8 §§.

Såsom framhållits i inledningen till detta kapitel bör i mål angående enskilt åtal målets beredande ske i huvudsaklig överensstämmelse med förfarandet i tvistemål. Sålunda bör även i nämnda brottmål alltid förekomma en av rätten ledd förberedelse. I viss mån erhåller emellertid denna en annan karaktär, då bevisbördan helt åvilar målsäganden. Med hänsyn till den tilltalades ställning bör ej krävas, att han skall bidra till utredningen. Närmare bestämmelser om den tilltalades svaromål ha därför ej meddelats. Han bör emellertid vara skyldig att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen, samt yttra sig över de omständigheter, som anförts av målsäganden, och angiva de omständigheter han själv vill åberopa. Vid förberedelsen bör den tilltalade även göra de invändningar mot målets upptagande han vill framställa.

På sätt framhållits vid 42 kap. 6 § är förberedelse obligatorisk endast beträffande talan, varigenom rättegång inledes; huruvida, då talan ändras eller ny talan tillkommer, särskild förberedelse erfordras, är beroende av omständigheterna.

Liksom i tvistemål bör förberedelsens syfte vara att klarlägga parternas ståndpunkter samt deras angrepps- och försvarsmedel och att även i övrigt möjliggöra, att huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. I enlighet härmed böra sådana åtgärder vidtagas, som erfordras för att förbereda bevisupptagningen. Sälunda bör beslut meddelas rörande skyldighet att förete skriftlig handling, som åberopas till bevis. Förordnar rätten sakkunnig, kan sådan bevisning upptagas, som erfordras för att den sakkunnige skall kunna fullgöra sitt uppdrag. Däremot skall i regel icke upptagas bevisning, som påkallas för prövning av själva saken.

Förberedelsen kan vara muntlig eller skriftlig. Det ligger emellertid i sakens natur, att i brottmål muntlig förberedelse i regel är att föredraga. Endast undantagsvis, t. ex. vid vissa ekonomiska brott eller då de faktiska omständigheterna äro ostridiga, torde skriftlig förberedelse böra äga rum.

Rörande användande av tvångsmedel under förberedelsen gälla de i 24—28 kap. givna bestämmelserna. Förfarande, som avses i nämnda kapitel, kan fortgå under förberedelsen. Förhandling rörande tvångsmedel kan äga rum i anslutning till sammanträde för målets beredande. Härvid kan även upptagas bevisning, som fordras för beslut rörande tvångsmedel.

9—12 §§.

I dessa paragrafer regleras förfarandet vid muntlig förberedelse i huvudsaklig överensstämmelse med vad i 42 kap. 10—13 §§ är stadgat rörande muntlig förberedelse i tvistemål. För det fall, att den tilltalade är häktad, har föreskrivits, att om ej särskilda omständigheter föranleda längre uppskov, första inställelse skall äga rum inom en vecka från dagen för hans häktande och påbörjad förberedelse ej uppskjutas längre än en vecka. Tiden för utsättande av första inställelse bör enligt grunderna för 24 kap. 18 § beräknas, om den tilltalade är närvarande vid häktningsbeslutets meddelande, från denna dag och eljest från det uppgift om beslutets verkställande inkom till rätten.

Rörande de förelägganden, som skola givas parterna, hänvisas till vad anföres vid 13—18 §§.

13—18 §§

Verkan av parts utevaro bör i mål, vari endast enskilt åtal föres, i viss mån regleras på annat sätt än i åklagarmål. De mål, vari målsäganden för talan, förete i flera hänseenden likheter med tvistemålen, särskilt mål rörande sak, varom förlikning ej är tillåten. På grund härav synas påföljderna för utevaro i mål rörande enskilt åtal böra bestämmas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller för de indispositiva tvistemålen. Då i mål rörande enskilt åtal förberedelse inför rätten skall äga rum, har frågan om utevaro betydelse ej blott för huvudförhandlingen utan även för samman-

träden för muntlig förberedelse. I förevarande paragrafer regleras verkan av utevaro från sammanträde under förberedelsen. Utevaro från huvudförhandlingen behandlas i 24 §.

Utebliva båda parterna från förberedelsesammanträde, bör målet i regel avskrivras. Då det ankommer på målsäganden att väcka och utföra åtalet och på den tilltalade att värja sig däremot, saknar rätten liksom i tvistemål anledning att vid bådas utevaro tillvarataga någonderas intresse. Föreskrift om målets avskrivande har intagits i 13 §.

Med hänsyn till att åtalets väckande och utförande beror av målsäganden bör, om denne uteblir men den tilltalade kommer tillstädes, vidare handläggning av målet i regel ej äga rum. Samma skäl, som föranlett stadgandet i 20 kap. 12 §, att då målsäganden nedlagt åtal, han ej må därefter angiva brottet eller tala därå, böra leda till att han genom att utebliva förlorar rätten att tala å brottet. Att i dylikt fall ogilla hans talan synes, särskilt med hänsyn till andra målsägande rörande samma brott, ej böra komma i fråga. Den tilltalade bör emellertid kunna erhålla förklaring, att målsäganden förlorat sin rätt att tala å brottet. Begär han icke sådan förklaring, skall målet avskrivras. Denna påföljd bör emellertid vara obligatorisk endast vid första inställelsen. Om vid senare sammanträde under förberedelsen målsägandens medverkan ej är erforderlig, bör förberedelsen kunna avslutas utan hinder av hans utevaro. I enlighet härmed har i 9 § andra stycket stadgats, att målsäganden i kallelse till första inställelse alltid skall föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet. Enligt 11 § andra stycket skall rätten i kallelse till uppskjuten förberedelse antingen meddela föreläggande, som nu sagts, eller ock, om målsägandens närvaro ej är erforderlig, kalla honom utan sådant föreläggande. Har föreläggande givits målsäganden vid äventyr att han förlorar sin rätt att tala å brottet och uteblir han, skall enligt 14 § första stycket, om den tilltalade begär det, förklaring härom givas eller ock målet avskrivras. Innehöll kallelsen intet föreläggande, skall förberedelsen i vanlig ordning fullföljas.

Den tilltalades utevaro från förberedelsesammanträde bör i mål, varom nu är fråga, behandlas i huvudsak på samma sätt som hans utevaro vid huvudförhandlingen i åklagarmål. Dock synes anledning saknas att under förberedelsen medgiva hämtning redan till första inställelsen. Möjlighet synes även böra finnas att, om den tilltalades närvaro ej är erforderlig, slutföra förberedelsen utan hinder av hans utevaro. Enligt 9 § tredje stycket skall den tilltalade i kallelse till första inställelse vid vite föreläggas att komma tillstädes eller, om han anses böra höras personligen, att iakttaga personlig inställelse. I kallelse till uppskjuten förberedelse skall rätten enligt 11 § andra stycket kalla honom antingen med föreläggande, som nu sagts, eller ock, om hans närvaro ej anses erforderlig, utan sådant föreläggande. Kommer den tilltalade ej tillstädes, ehuru vite förelagts honom, torde rätten i allmänhet böra fälla till vitet och uppskjuta målet till senare dag antingen med föreläggande för den tilltalade vid vite att då komma tillstädes eller ock med föreläggande för honom vid sådan påföljd att infinna sig personligen. Rätten äger

ock enligt 14 § andra stycket i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas antingen omedelbart eller till den senare dagen. Finnes målet kunna nöjaktigt utredas i den tilltalades frånvaro, kan rätten med stöd av 16 § besluta, att förberedelsen skall äga rum. Därest den tilltalade omedelbart hämtas eller av annan anledning hans utevaro ej förorsakar uppskov med förberedelsen, skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas.

Frågan om parternas skyldighet att infinna sig personligen regleras såvitt angår målsäganden i 20 kap. 14 §, jämförd med 11 kap. 5 §, och beträffande den tilltalade i 21 kap. 2 §. Enligt dessa bestämmelser äro parterna pliktiga att komma personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Därest med tillämpning av dessa föreskrifter målsäganden eller den tilltalade finnes böra infinna sig personligen vid förberedelsen, skall rätten enligt 9 § andra och tredje styckena samt 11 § andra stycket meddela föreläggande därom vid vite. Inställer sig part genom ombud, ehuru föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, har rätten att pröva, huruvida hans personliga hörande är nödvändigt för förberedelsens avslutande. Är detta fallet, skall rätten fälla parten till vite och vid högre vite förelägga honom att infinna sig personligen å dag, till vilken målet uppskjutits, eller ock, om det finnes lämpligare, enligt 15 § förordna, att parten i stället skall hämtas antingen omedelbart eller till senare dag. Finnes förberedelsen kunna slutföras utan partens personliga hörande, kan enligt 16 § förhandling hållas, varvid enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej skall utdömas.

Som redan berörts bör den omständigheten, att vite förelagts part, ej utgöra hinder mot att i partens utevaro förberedelse hålles. Detta gäller, vare sig vite avsett inställelse över huvud eller personlig inställelse. Föreskrift härom har intagits i 16 §.

De nu berörda reglerna om förelägganden och verkan av utevaro böra icke gälla beträffande särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga. Härom givas särskilda bestämmelser i 12 och 17 §§. Dessa överensstämma helt med föreskrifterna i 42 kap. 13 § och 44 kap. 7 §.

Liksom i tvistemål den part, mot vilken tredskodom givits, har rätt till återvinning, synes i mål, varom nu är fråga, målsägande, som på grund av utevaro förklarats förlustig sin rätt att tala å brottet, böra ha möjlighet att få målet återupptaget, oberoende av om han för sin utevaro haft laga förfall eller icke. I 18 § har därför stadgats, att då rätten förklarat målsäganden ha förlorat sin rätt att tala å brottet, denne kan hos rätten göra ansökan om målets återupptagande. Ansökan skall göras skriftligen inom en månad från dagen för rättens beslut. Bifalles ansökan, skall målet upptagas i sitt skick vid det sammanträde, då målsäganden uteblev. Beror målsägandens utevaro av försummelse eller vårdslöshet, kan han, även om efter målets återupptagande hans talan bifalles, enligt 31 kap. 11 § första stycket, jämfört med 18 kap. 6 §, förpliktas att ersätta den tilltalade sådan rättegångskostnad, som vållats genom utevaron. Uteblir målsäganden ånyo, är han avskuren från att åter få målet upptaget. Då målsäganden har rätt att begära målets återupptagande,

kan han på grund av stadgandet i 49 kap. 2 § andra stycket ej fullfölja talan mot beslut, varigenom han förklarats förlustig sin rätt att tala å brottet.

19 och 20 §§.

Paragraferna äro lika lydande med 42 kap. 14 och 15 §§. Såsom framhållits vid 6—8 §§ kan ej av den tilltalade fordras lika fullständigt svaromål, som begäres av svaranden i tvistemål.

21 §.

Under förberedelsen bör liksom i tvistemål beslut meddelas i fråga om måls avvisande. Vidare kan därunder mål avskrivnas och förklaring givas, att målsäganden på grund av utevaro förlorat sin rätt att tala å brottet. Däremot finnes eljest icke möjlighet att under förberedelsen avgöra målet. Även om den tilltalade erkänner brottet, skall sålunda huvudförhandling hållas.

22 §.

Paragrafen motsvarar 42 kap. 20 §. Tillika har intagits bestämmelse, att om den tilltalade är häktad, huvudförhandling skall hållas inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för häktandet. Föreskrift har ej upptagits om att huvudförhandling kan hållas i omedelbar anslutning till sammanträde för muntlig förberedelse. Dylik föreskrift skulle vara av ringa praktisk betydelse, då särskilda bestämmelser ej givits om rättens sammansättning, när huvudförhandling i brottmål hålles i anslutning till förberedelsen. Därest rätten kan erhålla föreskriven sammansättning och parterna ej behöva ytterligare rådrum, kan emellertid huvudförhandling hållas omedelbart efter förberedelsens slut.

23 §.

Beträffande föreläggande för parterna att inställa sig vid huvudförhandlingen böra gälla samma regler som i fråga om kallelse till första inställelse. Dock har det ansetts lämpligt, att rätten erhåller möjlighet att förordna, att den tilltalade skall hämtas till rätten, om det kan antagas, att han ej skulle iakttaga vitesföreläggande.

24 §.

Beträffande väckande av enskilt åtal skall i övrigt gälla vad om väckande av allmänt åtal är stadgat. Med hänsyn härtill har i förevarande paragraf intagits erforderliga hänvisningar till 45 kap. Förövas vid sammanträde inför rätten brott, som må åtalas av målsäganden, t. ex. ärekränkning, bör även sådant åtal kunna väckas utan stämning. Av hänvisningen till 45 kap. 3 § följer ej blott, att flera enskilda åtal kunna handläggas i en rättegång, utan även, att dylikt åtal kan under de i paragrafen angivna förutsättningarna handläggas gemensamt med allmänt åtal. De i 45 kap. 12 § avsedda åtgärderna böra i mål om enskilt åtal vidtagas under förberedelsen.

I fråga om huvudförhandlingen i mål, varom nu är fråga, skall i allt väsentligt gälla vad i 46 kap. stadgas om huvudförhandling i åklagarmål. De i nämnda kapitel givna föreskrifterna om åklagare skola i tillämpliga delar gälla beträffande målsäganden. Särskilda bestämmelser erfordras emellertid rörande kallelse till uppskjuten huvudförhandling och i viss mån beträffande verkan av utevaror.

Rörande kallelse till uppskjuten huvudförhandling och de förelägganden, som därvid skola givas parterna, skall gälla vad i 23 § förevarande kapitel är stadgat. Anledning synes ej föreligga att liksom vid uppskjuten förberedelse medgiva, att kallelse sker utan föreläggande.

Utebliva båda parterna från sammanträde för huvudförhandling, skall liksom under förberedelsen målet avskrivras. Beträffande målsägandens utevaror eller underlåtenhet att infinna sig personligen skola förberedelsens regler gälla. Målsägandens utevaror medför sålunda, att om den tilltalade yrkar det, målsäganden förklaras ha förlorat sin rätt att tala å brottet och i annat fall, att målet avskrivras. Målsäganden har emellertid möjlighet att begära målets återupptagande. Av de nu angivna reglerna följer, att om målsäganden icke är tillstädes, när målet uppropas, huvudförhandlingen ej skall, såsom vid åklagarens utevaror, inställas. Uteblir den tilltalade eller kommer han tillstädes genom ombud, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, gäller vad i 46 kap. 15 § är stadgat om den tilltalade i åklagarmål. Även i mål rörande enskilt åtal kan sålunda i den tilltalades utevaror dom meddelas, allenast om målet kan nöjaktigt utredas och antingen målet rör brott, varå ej kan följa svårare straff än fängelse, eller ock anledning förekommer, att den tilltalade avvikit. Enligt 21 kap. 2 § föreligger i mål, varom nu är fråga, icke någon ovillkorlig skyldighet för den tilltalade att i vissa fall infinna sig personligen. Rätten har alltid att pröva, huruvida hans personliga hörande kan antagas sakna betydelse för utredningen. Det ligger i sakens natur, att frihetsstraff, bortsett från det fall, att den tilltalade avvikit, endast undantagsvis bör ådömas utan att den tilltalade iakttagit personlig inställelse. Beträffande endera eller båda parternas utevaror från särskild huvudförhandling för behandling av rättegångsfråga böra samma regler gälla som för utevaror från dylikt sammanträde under förberedelsen.

Slutligen har bestämmelse upptagits, att då huvudförhandling uppskjutes, rätten kan förordna om ny förberedelse.

48 KAP.

Om strafföreläggande.

Ett mycket stort antal brottmål avser obetydliga förseelser, för vilka den tilltalade fälles till ett lindrigt bötesstraff. Utredningen är i dessa mål ofta enkel, då den tilltalade merendels erkänner gärningen. Rätten har därför endast att utmäta straffet, vilket ej sällan sker enligt en hävdvunnen taxa. En-

ligt gällande rätt finnes icke någon särskild form för handläggning av dylika mål. Liksom i andra mål skall sålunda den tilltalade instämmas till underrätt, förhandling äga rum och dom givas. Emellertid har i praxis ett enklare förfarande utbildats, avseende i främsta rummet att bespara den tilltalade besvär och kostnader för att inställa sig vid rätten personligen eller genom ett av honom anlitat ombud. Det är sålunda vanligt, att tilltalad, som vid förhör inför polismyndighet erkänner förseelsen, till polisen överlämnar fullmakt för innehavaren att föra hans talan i målet. Med stöd av denna fullmakt uppträder vid rätten en tillstådesvarande polisman eller rättsbetjänt, som å den tilltalades vägnar erkänner förseelsen. Stundom förekommer, att den tilltalade å stämningen eller polisrapporten tecknar erkännande av den åtalade förseelsen och detta erkännande ingives till rätten av åklagaren, varefter dom gives utan att någon inställt sig å den tilltalades sida.

De olägenheter, som äro förenade med det nuvarande sättet för handläggning av mål rörande bagatellförseelser, ha föranlett, att förslag framkommit om införande i vårt land av det i vissa främmande länder använda institutet strafföreläggande. Detta innebär, att då någon misstänkes för ringare brott, åklagaren eller rätten äger förelägga honom ett visst straff. Godkänner han föreläggandet eller underlåter han att inom viss tid göra invändning däremot, har föreläggandet samma verkan som laga kraftäggande dom.

I det förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin, som den 7 mars 1924 remitterades till lagrådet, hade sålunda intagits föreskrifter om strafföreläggande beträffande vissa brott, som avsågos i nämnda lag. Förslaget blev emellertid i denna del icke framlagt för riksdagen. Såsom skäl härför uttalades bland annat, att betänkligheter mötte mot att på detta speciella område och i en provisorisk lagstiftning införa en så genomgripande nyhet som strafföreläggande.

Processkommissionen föreslog i sitt betänkande införande av nämnda institut. Enligt kommissionens förslag skulle åklagaren i vissa fall äga att, i stället för att utfärda stämning, till godkännande förelägga den misstänkte det straff, som åklagaren ansåge böra tillämpas. Förutsättning härför var, att misstanken avsåg brott, varå ej kunde följa svårare straff än fängelse, och att åklagaren funne den misstänkte ha gjort sig förfallen till böter, högst femhundra kronor. Föreläggandet skulle avfattas skriftligen och innehålla vissa närmare angivna uppgifter. Delgivning av föreläggandet skulle ske antingen omedelbart, om den misstänkte var tillstådes vid utfärdandet, och eljest enligt reglerna för delgivning av handlingar i rättegång. Hade den misstänkte godkänt föreläggande, som avsåge böter till högre belopp än etthundra kronor, skulle frågan underställas rättens prövning. Funne rätten betänklighet icke möta mot föreläggandet, skulle rätten meddela fastställelse därå. I annat fall skulle föreläggandet av rätten undanröjas. Hade den misstänkte godkänt strafföreläggande, som avsåge böter till belopp av högst etthundra kronor, eller hade rätten fastställt föreläggande, som avsåge högre belopp, skulle föreläggandet lända till efterrättelse såsom laga kraftvunnen dom. Därest strafföreläggande godkänts och, då rättens fastställelse erfordrades, fastställelse

skett, ägde den som godkänt föreläggandet genom besvär hos hovrätten söka undanröjande av det träffade avgörandet, om vad som lagts honom till last icke vore straffbart, om godkännandet icke kunde anses uppfylla förutsättningarna för en bindande viljeförklaring eller om med avseende å föreläggandet eller dess fastställande förelupit sådant fel, att avgörandet borde anses ogiltigt.

Såsom grund för förslaget anförde kommissionen i huvudsak följande. Det av kommissionen förordade förfarandet i brottmål vore anordnat i syfte att tillgodose kravet på rättsskipningens säkerhet i viktiga och invecklade mål. Det hade varit oundgängligt att för tillgodoseende av denna rättsskipningens viktigaste uppgift omgärda förfarandet med garantier i olika avseenden. Beträffande enkla och jämförelsevis obetydliga mål skulle det innebära ett onödigt slöseri med tid, penningar och krafter, om man fordrade, att de skulle handläggas i de former, som utbildats med tanke på de svåra och invecklade målen. Det borde därför undersökas, huruvida icke ett enklare förfarande kunde anordnas för behandlingen av dessa mål utan att kravet på rättsskipningens säkerhet därigenom äventyrades. Ett önskemål därutinnan vore, att förfarandet kunde skyndsamt föras till slut. I högre grad än eljest förlorade nämligen straffet för dessa brott lätt sin betydelse, om en längre tid finge förflyta, innan det ginge i fullbordan. Vidare borde eftersträvas, att de vid rättsskipningen verksamma myndigheternas arbete å dessa mål såvitt möjligt förenklades och tid sålunda bereddes dem att ägna sig åt mera krävande rättsskipningsuppgifter. Ur statsfinansiell synpunkt vore det även av vikt, att förfarandet ordnades så, att handläggningen av dessa mål, vilka förekomme i betydande antal, ej toge i anspråk flera eller högre kvalificerade tjänstemän än nödvändigt. Slutligen vore det ett beaktansvärt önskemål, att de tilltalade utan att betungas av onödiga besvär och kostnader finge möjlighet att iakttaga sina intressen vid handläggningen. Tvekan syntes ej kunna råda om att den hos oss i praxis brukade anordningen med erkännande å stämning eller polisrapport eller med en av den tilltalade åt polismyndigheten överlämnad rättegångsfullmakt icke förtjänade att lagfästas. Av de angivna önskemålen tillgodosåge detta förfarande väsentligen endast den tilltalades befrielse från inställelse vid rätten, och denna förmån köptes av honom på bekostnad av möjligheten att bevaka sin talan i målet. Genom erkännandets eller fullmaktens undertecknande företog den tilltalade en disposition, vilkens följder han ej kunde bedöma. Däremot syntes övervägande skäl tala för att vid en allmän rättegångsreform upptoges institutet strafföreläggande. De praktiska fördelarna av denna anordning låge i öppen dag. Alla rimliga anspråk på snabb behandling av de erkända bagatellmålen tillgodosåges i synnerhet som det borde vara möjligt att låta straffet verkställas omedelbart efter dess fastställande utan att tid för klagan till högre rätt behövde avvaktas. I den mån förfarandet kunde försiggå utan rättens medverkan, vunnes en välbehörlig avlastning i domstolarnas arbete, och i de fall, då rättens kontroll ansågs erforderlig, kunde denna anordnas utan tyngande former. Beträffande åklagarmyndigheterna skulle uppstå en arbetsbesparing genom bortfallandet

av skyldigheten att i ett stort antal mål uppvakta vid rätten. Även den brottsliges anspråk på ett enkelt och billigt förfarande tillgodosåges utan att han avhände sig kontrollen över sina intressen. I de främmande länder, där strafföreläggande tillämpats, syntes övertygande gynnsamma erfarenheter ha gjorts av detta förfarande. Förfarandets avskaffande hade veterligen ingentädes satts i fråga; däremot hade i vissa länder dess tillämpningsområde genom lagändringar utvidgats.

I de över processkommissionens betänkande avgivna yttrandena uttalades olika meningar rörande förslaget om införande av strafföreläggande och den förordade utformningen av detta institut. Flera myndigheter och sammanslutningar tillstyrkte eller ville icke avstyrka institutets införande. Härvid framhölls särskilt, att ett enklare förfarande än det ordinära vore av behovet påkallat beträffande obetydliga brott, som omedelbart erkändes, samt att det för dessa brott tillämpade förfarandet, att den misstänkte lämnade fullmakt eller tecknade erkännande å polisförhørsprotokoll eller stämning, vore ägnat att väcka starka betänkligheter. Tillika anmärktes emellertid, att enligt kommissionens förslag institutets tillämplighetsområde vore alltför vidsträckt. Inom detsamma skulle falla det övertygande flertalet av alla förekommande brottmål och sålunda även ganska allvarliga brott, vilkas bedömande förutsatte en omsorgsfull och ömtålig prövning. Med hänsyn till att institutet vore hos oss oprövat och till svårigheten att i förväg bedöma den nya åklagarorganisationens förmåga att handha detsamma borde åtminstone till en början institutets tillämplighetsområde bestämmas så, att därunder komme att falla huvudsakligen lindrigare polis- och ordningsföreseelser. Vidare borde mål, i vilka målsägande kunde väntas äga intresse av att utföra ersättningstalan i samband med åtalet, alltid hänvisas till domstol. Med de föreslagna kontrollstadgandena syntes den tilltalades intresse att icke bli dömd till för högt straff vara tillräckligt tillgodosett, men inskränkningen av domstolsprövningen till allenast de högre bötesstraffen kunde äventyra samhällets intresse av att böterna utmättes efter enhetliga principer och icke på en eller annan ort bleve otillbörligt låga. Alla givna strafförelägganden borde därför underställas prövning av rätten eller annat judiciellt organ. Det skulle också innebära en betydande lättnad i fråga om kontroll rörande böters indrivning och redovisning, om böterna alltid vore av rätten fastställda och sålunda kunde upptagas i dess saköreslängder. Vissa myndigheter avstyrkte förslaget om införande av strafföreläggande. Härvid uttalades i huvudsak, att det icke överensstämde med rättsuppfattningen i landet, att åt åklagare anförtroddes att avgöra, om ett förfarande vore straffbart eller icke, och att utmäta straff. Dessa uppgifter borde tillkomma domstol. Bruket av strafföreläggande skulle också lätt kunna föranleda en betydande ojämnhet i strafftillämpningen. Därest strafföreläggande obligatoriskt skulle underställas rättens prövning, mötte väl mindre betänkligheter mot institutets införande. Men om så skedde, syntes den förväntade lättnaden i domstolarnas arbetsbörda bli obetydlig.

Lagrådet erinrade, att från domarhåll rätt allmänt uttalats starka betänkligheter mot förslaget i dess dåvarande skick och särskilt mot en befogenhet

för åklagare att i den utsträckning, som förordats, handha straffmätningen. Nämnda betänkligheter måste betydligt vinna i styrka, om uppgiften anförtröddes åt icke rättsbildade åklagare. Med fog hade det ock satts i fråga, om den föreslagna rättsskipningsformen lämpade sig att hos oss införas även i fråga om så pass allvarliga förseelser, att straffet bestämdes till flera hundra kronors böter. Försiktigheten syntes bjuda att inskränka hela institutets tillämplighetsområde och att göra kravet på domarens fastställelse obligatoriskt eller åtminstone väsentligt vidga området för hans kontroll.

Enligt beredningens mening kunna starka skäl anföras för förslaget att i viss omfattning införa institutet strafföreläggande. Såsom processkommissionen framhållit bör en enkel form skapas för behandling av mål rörande obetydliga, erkända förseelser. Att i dessa mål tillämpa det ordinära förfarandet, som är anpassat för betydelsefulla och invecklade mål, skulle vara alltför betungande för den misstänkte och medföra onödiga kostnader för det allmänna. Särskilt är det av vikt, att den misstänkte besparas besvär och kostnader för inställelse, som i dessa mål ofta saknar betydelse. Lättnad härutinnan har man visserligen sökt vinna därigenom, att mål om lindrigare brott i vissa fall kunna avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro. Denna ordning kan dock icke helt tillgodose vad man velat ernå genom strafföreläggande. Sådant föreläggande medför ej blott, att den misstänkte fritages från skyldighet att inställa sig vid rätten, utan även, att han samtidigt vinner trygghet, då han vet, vilket straff han underkastar sig. Strafföreläggande möjliggör även ett snabbare avgörande, vilket stundom kan vara av betydelse för den misstänkte. Förfarandet medför tillika lättnad i arbetet för rätten och för åklagaren, vilken befrias från förpliktelsen att komma tillstädes vid rätten. De anmärkningar, som framförts mot införande av strafföreläggande, synas mindre ha riktat sig mot själva institutet än mot det sätt, på vilket detsamma utformats i processkommissionens förslag. Härvid har främst anmärkts, att institutet erhållit en alltför vidsträckt tillämpning och skulle kunna användas även beträffande ganska svåra brott. Med hänsyn härtill synes strafföreläggandets användning böra begränsas till de egentliga ordningsförseelserna. Såsom närmare utvecklas vid 1 § synes institutet böra tillämpas allenast i fråga om brott, varå ej kan följa svårare straff än böter omedelbart i penningar. Vidare böra uteslutas brott, som skola bestraffas med normerade böter, liksom sådana brott, beträffande vilka målsägande finnes. På grund av dessa begränsningar kommer strafföreläggande att kunna anlitas endast beträffande brott, som med hänsyn till såväl utredning som straffmätning i regel äro av mycket enkel beskaffenhet. Vad angår anmärkningen, att institutets tillämpning skulle kunna medföra ojämnhet i straffmätningen, kan denna olägenhet i viss mån undanröjas genom föreskrift, att godkända strafförelägganden i större utsträckning än kommissionen föreslagit skola underställas domarens prövning. Att stadga, att strafföreläggande alltid skall prövas av domaren, synes icke lämpligt. Med en dylik ordning skulle värdet av institutet i hög grad minskas. Lättnad i rättens arbete skulle icke vinnas

och ej heller den önskade snabbheten i förfarandet uppnås. Den misstänkte skulle icke kunna genom att omedelbart erlægga de förelagda böterna göra ytterligare åtgärd i ärendet onödig. Däremot synes gränsen för de fall, då föreläggande skall underkastas domarens kontroll, böra avsevärt sänkas. På sätt framgår av 4 § har gränsen satts vid femtio kronor. Beträffande de lägre böterna torde straffmätningen i regel vara enkel, då straffet ofta utmättes enligt en vedertagen taxa. Vidare böra i administrativ ordning meddelas föreskrifter om skyldighet för högre åklagare att övervaka, hur strafföreläggande användes, och att tillse, att straffen utmätas efter enhetliga grunder. Den uttalade farhågan, att åklagarna icke skulle vara vuxna den uppgift, som ålägges dem, synes, sedan landsfogdetjänsterna omorganiserats och en reform beträffande distriktsåklagarna kan förväntas före rättegångsreformens genomförande, vara ogrundad. Det må slutligen erinras, att misstänkt, som finner ett honom förelagt bötesstraff oskäligt, genom vägran att godkänna föreläggandet kan föranleda åklagaren att väcka talan. Mål rörande brott, varom nu är fråga, kan i regel avgöras i den misstänktes utvevaro. Han kan sålunda även utan att inställa sig vinna den kontroll, som ligger i rättens prövning.

1 §.

Såsom redan berörts bör tillämpningen av strafföreläggande begränsas till de egentliga ordningsförseelserna. Med hänsyn härtill bör föreläggande ej kunna användas beträffande brott, å vilket kan följa frihetsstraff. Ej heller synes det lämpligt att använda sådant föreläggande i fråga om brott, som är belagt med dagsböter. Vid utmätande av straff för dylikt brott måste en prövning ske av den misstänktes ekonomiska förhållanden, och det är mindre lämpligt, att denna prövning överlämnas åt åklagaren. Tvekan kan råda, huruvida strafföreläggande bör tillämpas beträffande brott, som skall bestraffas med normerade böter. I dessa fall är straffmätningen jämförelsevis enkel, då det endast gäller att tillämpa den för böterna stadgade beräkningsgrunden. Emellertid äro vissa brott, som höra till denna grupp, t. ex. brott, som avses i lagen den 8 juni 1923 om straff för olövlig varuinförsel, eller brott mot 143 § taxeringsförordningen, stundom av invecklad beskaffenhet och kunna föranleda höga straff. På grund härav synes vid dessa brott strafföreläggande ej böra förekomma. Sådant föreläggande bör alltså kunna tillämpas allenast beträffande brott, varå högst böter kunna följa, dock ej dagsböter eller normerade böter.

Då strafföreläggande ej bör komma i fråga, med mindre det kan antagas, att den misstänkte vid godkännande av föreläggande förstår innebörden därav, synes böra föreskrivas, att strafföreläggande ej må användas, om den misstänkte är under aderton år. Ej heller bör sådant föreläggande användas, om åklagaren är berättigad till andel i böterna. Med hänsyn till att strafföreläggande bör tillämpas huvudsakligen vid ordningsförseelser och då det ofta kan medföra olägenhet vid prövning av enskilt anspråk på grund av brott, att frågan om ansvar för brottet avgjorts genom strafföreläggande, bör stadgas, att sådant föreläggande ej må tillämpas, då brottet är sådant, att målsägande finnes. Den-

na begränsning är för övrigt av mindre betydelse, då i allmänhet brott, beträffande vilket målsägande finnes, är belagt med dagsböter eller svårare straff.

Med förevarande förslag har ställning ej tagits till frågan, huruvida ökad användning av strafföreläggande kan vara påkallad inom vissa delar av specialstraffrätten. Denna fråga synes böra övervägas i samband med reformer inom sistnämnda lagstiftningsområde.

I vissa fall skall för brott, varom nu är fråga, ådömas förutom böter även annan påföljd. Sålunda skall t. ex. enligt 24 § fiskeristadgan den 17 oktober 1900 viss egendom förklaras förverkad och enligt 9 § förordningen den 17 maj 1923 angående skatt för hundar erläggas dubbel hundskatt. Det kunde ifrågasättas att för dylika fall utesluta användningen av strafföreläggande. Då emellertid påföljd, varom nu är fråga, endast sällan stadgas för brott, varå ej kan följa svårare straff än böter omedelbart i penningar, har sådant förbud ej ansetts påkallat. När påföljd skall inträda, bör denna jämte bötesstraffet föreläggas den misstänkte till godkännande.

Av strafföreläggandets uppgift att träda i stället för åtal följer, att institutet ej bör användas, med mindre skäl till åtal föreligga. Är saken tvivelaktig, bör åklagaren icke anlita strafföreläggande i förhoppning, att den misstänkte skall godkänna detsamma. Någon skyldighet för åklagaren att använda strafföreläggande bör icke föreligga. Han har att i varje fall pröva, huruvida föreläggande skall tillämpas eller saken hänskjutas till rätten.

Någon särskild föreskrift, att strafföreläggande må användas endast beträffande förseelser, för vilka åtal skall väckas i underrätt, har ej ansetts erforderlig.

2 och 3 §§.

Strafföreläggande bör i likhet med stämning utfärdas skriftligen och främst ange den misstänkte med utsättande av hans fullständiga namn, yrke och hemvist samt den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande. Med hänsyn till föreläggandets betydelse, särskilt dess rättskraft, är det av vikt, att detsamma innehåller noggrann redogörelse för de omständigheter, som individualisera gärningen. Vidare skall föreläggandet innehålla uppgift å det eller de lagrum, som äro tillämpliga, samt det bötesstraff och den påföljd, om sådan kan komma i fråga, som åklagaren anser böra följa å brottet.

Godkännande av strafföreläggande bör ske skriftligen och skall innehålla uttrycklig förklaring, att den misstänkte erkänner gärningen och underkastar sig straff eller påföljd, som förelagts. Att med godkännande av föreläggande likställa underlåtenhet att göra invändning synes med hänsyn till säkerheten mindre betryggande.

I många fall torde åklagaren i anslutning till ett av honom hållet förhör med den misstänkte kunna utfärda strafföreläggande och överlämna det till denne. Den misstänkte bör kunna omedelbart godkänna föreläggandet. En föreskrift, att han alltid skall ha betänketid, skulle för många fall vara onödig och hindra ett snabbt avgörande av ärendet. Vill den misstänkte ej omedel-

bart godkänna föreläggandet, bör åklagaren i föreläggandet utsätta viss tid, inom vilken föreläggandet skall återställas, försett med påskrift om godkännande. Om föreläggandet ej genast överlämnas till den misstänkte, bör delgivning med honom ske i den ordning, som är föreskriven för delgivning av stämning i brottmål. Därest föreläggandet ej inom föreskriven tid återställes vederbörligen godkänt, utgör föreläggandet ej hinder för åtals anställande. Om den tilltalade omedelbart eller efter betänketid förklarar, att han ej vill godkänna föreläggandet, äger åklagaren omedelbart väcka åtal.

4 §.

Såsom i inledningen till detta kapitel framhållits torde ett stadgande, att godkänt strafföreläggande alltid skall underställas rättens prövning, icke vara lämpligt. Däremot synes området för rättens kontroll böra göras betydligt vidare än processkommissionen föreslagit. Var gränsen skall dragas för de fall, då rättens prövning erfordras, kan vara föremål för delade meningar. I förslaget har sådan prövning ansetts påkallad, då bötesbeloppet överstiger femtio kronor. Härigenom kommer rätten att erhålla kontroll över straffmätningen, så snart fråga är om något mera avsevärt bötesbelopp, men samtidigt befrias från befattning med de rena bagatellföreläggandena. Det kunde ifrågasättas att föreskriva underställning även i de fall, då jämte bötesstraffet skall inträda annan påföljd, t. ex. förverkande av egendom, och den ekonomiska betydelsen av denna påföljd antingen ensam eller i förening med böterna överstiger femtio kronor. Med hänsyn till att dylik påföljd endast sällan kan tillämpas för brott, beträffande vilket strafföreläggande kan användas, har någon föreskrift om underställning i nämnda fall ej ansetts påkallad.

Erfordras rättens fastställelse, bör åklagaren insända föreläggandet och, om förundersökning hållits, även protokoll från denna jämte andra handlingar till den rätt, som är behörig att upptaga åtal för brottet. Enligt reglerna om domförhet kan rättens prövning verkställas vid häradsrätt av häradshövdingen utan nämnd och vid rådhusrätt av en lagfaren ledamot. I allmänhet torde prövningen kunna ske på grundval av de insända handlingarna. Rätten kan emellertid, om det finnes erforderligt, höra den misstänkte, åklagaren eller annan. Prövningen bör i första hand avse föreläggandets laglighet. Sålunda bör rätten tillse bland annat, att den ifrågavarande gärningen är brottslig, att sådant fall är för handen, att strafföreläggande må tillämpas, att det förelagda straffet faller inom den i lagen angivna straffskalan samt att föreläggandet utfärdats i laga form och behörigen godkänts av den misstänkte. Tillika synes rätten böra tillse, att straffet icke är uppenbart för högt eller för lågt. Finnes föreläggandet icke överensstämmande med lag eller är det förelagda straffet uppenbart för högt eller för lågt, bör föreläggandet undanröjas. Är straffet uppenbart för högt, bör rätten även ha möjlighet att nedsätta straffet. Rätten skall emellertid icke närmare ingå på straffmätningen. Endast i uppenbara fall bör rätten på grund av åklagarens straffmätning undanröja föreläggandet eller sänka det utmätta straffet. Då rätten nedsätter straffet, är föreläggandet att anse som fastställt med det nedsatta bötesbeloppet.

Med hänsyn till syftet med strafföreläggandet torde rättens beslut icke böra få överklagas. Undanröjes föreläggandet, kan åklagaren i vanlig ordning väcka åtal för brottet. Fastställer rätten föreläggandet, bör den misstänkte endast i de fall, som avses i 59 kap. 5 §, kunna påkalla undanröjande därav.

I instruktionen för landsfogdarna bör stadgas skyldighet för dem att vaka över det sätt, på vilket dem underställda åklagare tillämpa strafföreläggande. Härvid bör särskilt tillses, att straffmätningen såvitt möjligt blir enhetlig.

5 §.

För vinnande av snabb verkställighet är det av vikt, att strafföreläggande, som godkänts av den misstänkte och, då rättens prövning erfordras, fastställts av rätten i oförändrat skick eller med sänkning av straffet, likställs med laga kraftvunnen dom. Även i andra hänseenden, t. ex. i fråga om möjlighet att anställa talan för brottet, bör föreläggandet ha verkan såsom dom.

Att rättsmedel i vissa fall kan användas för föreläggandets undanröjande framgår av 59 kap. 5 §.

I administrativ ordning böra meddelas föreskrifter om de anteckningar, som skola föras rörande meddelade strafförelägganden, och om uppbörd av böter, som fastställts genom förelägganden.

FEMTE AVDELNINGEN.

Om rättegången i hovrätt.

49 KAP.

Om fullföljd av talan mot underrätts dom och beslut.

1 och 2 §§.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslaget allmänna grunder ha i detta upptagits två rättsmedel mot underrätts avgöranden, vad och besvär. Av dessa skall i regel vad användas mot underrätts avgörande i sak, d. v. s. mot underrätts dom, och besvär mot underrätts beslut. Besvär skola användas både mot underrätts slutliga beslut, d. v. s. sådant beslut, varigenom rätten utan avgörande av saken skiljer målet från sig, och mot annat underrätts beslut, som må särskilt överklagas. För vinnande av större enhetlighet har det dock ansetts lämpligt att föreskriva, att då i dom meddelas även slutligt beslut, t. ex. då del av målet på grund av res judicata icke kunnat upptagas till prövning, talan mot beslutet skall fullföljas genom vad. Detta gäller även, då talan föres allenast mot beslutet. En fördel härav är, att då den ena parten klagat över själva domen, under det att den andra vill fullfölja talan mot beslutet, allenast ett rättsmedel kommer till användning. Såsom framgår av 5 § andra stycket skall talan fullföljas genom vad även mot vissa andra i

samband med dom meddelade beslut, som, därest de givits under rättegången, kunnat särskilt överklagas, samt mot beslut om skyldighet för part eller statsverket att gälda rättegångskostnad. Vädjar part mot dom, äger han i sin vadetalan även föra talan mot sådant under rättegången eller i domen givet beslut, som ej må överklagas särskilt.

På sätt framhållits vid 44 kap. 9 och 10 §§, bör part, mot vilken tredsdom givits, ej kunna fullfölja talan mot domen. De skäl, som föranlett, att den, mot vilken tredsdom givits, ej må föra talan mot domen, synas böra leda till att, då underrätt på grund av målsägandens utevaro förklarar, att han förlorat sin rätt att tala å brottet, och målsäganden sålunda kan begära målets återupptagande, han ej bör kunna fullfölja talan mot beslutet.

Enligt äldre rätt skulle i ett stort antal fall underrätts dom obligatoriskt underställas hovrättens prövning. Numera gäller detta, såvitt angår den allmänna processen, allenast dom, varigenom någon dömts till straffarbete på livstid. Anledning synes ej föreligga att ens för detta fall bibehålla underställningsinstitutet. Fullföljdsförfarandets syfte, att främja ett materiellt riktigt avgörande, kan lika väl tillgodoses, därest det tillägges parterna att avgöra, huruvida en omprövning i högre rätt bör ske. Därest ej någon av parterna finner anledning att klaga, torde i regel skäl att göra ändring i underrättens dom ej föreligga. Särskilt gäller detta i mål angående grova brott, i vilka åtalet utföres av högt kvalificerade åklagare och den tilltalade bör åtnjuta biträde av försvarare. Den prövning, som skulle ske i högre rätt utan att någon part givit anledning därtill, skulle därför bliva av ringa betydelse.

De i förevarande kapitel givna bestämmelserna avse klagan över samtliga sådana underrättens avgöranden, som meddelas enligt rättegångsbalken, och sålunda även t. ex. beslut under förundersökning i brottmål och vid upptagande av bevisning till framtida säkerhet. Däremot regleras icke här sättet för fullföljd av talan mot rättens avgöranden i sådana mål eller ärenden, som eljest handläggas av underrätt, t. ex. ärenden, som tillhöra den frivilliga rättsvården. I vad mån de nu givna bestämmelserna böra tillämpas även i fråga om dylika avgöranden, bör undersökas vid det fortsatta lagstiftningsarbetet.

3 §.

Paragrafen motsvarar i viss mån 16 kap. 3 § andra stycket R.B. Dessutom har från 25 kap. 5 § samma balk upptagits föreskrift, att talan, varom här är fråga, skall föras genom besvär. Emellertid föreligga vissa avvikelser från gällande rätt. Då det måste anses vara en fördel, att stundom särskild talan kan föras mot beslut, varigenom invändning om rättegångshinder ogillats, även då denna ej avser rättens behörighet, har möjligheten till särskild talan i princip utsträckt till, förutom jävsfrågor, alla fall, då underrätten meddelar särskilt beslut över invändning om rättegångshinder. För att förhindra, att part genom att föra särskild talan förhalar målets avgörande, har det lagts i rättens hand att i varje fall pröva, huruvida talan skall föras särskilt eller endast i samband med det slutliga avgörandet. Är part missnöjd

med rättsens beslut rörande invändning, varom nu är fråga, skall han för att bevara sin rätt att klaga däröver anmäla missnöje med beslutet. Meddelas beslutet vid förhandling, skall anmälan göras genast, d. v. s. innan rätten övergår till handläggning av målet i övrigt. Då beslutet meddelas under skriftlig förberedelse eller eljest utan samband med förhandling, skall anmälan ske inom en vecka från den dag, då parten erhöi del av beslutet. Rätten har att omedelbart pröva, huruvida missnöjesanmälan rätteligen gjorts, och att bestämma, huruvida talan skall föras särskilt eller i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Föreskrift, att talan skall föras särskilt, bör meddelas, allenast då jävs- eller invändningsfrågan är tveksam eller då eljest särskild anledning förekommer, att nämnda fråga bör prövas av högre rätt, innan underrätten påbörjar handläggningen av själva saken. Meddelas beslutet vid huvudförhandling och kan samma dag dom givas i själva saken, medför särskild klagan icke någon fördel i rättegången. Missnöjd part bör då hänvisas att föra talan i samband med talan mot domen. Då underrätten hänvisar part att föra särskild talan, skall såsom framgår av 11 § första stycket målet vila i avbidan på att partens talan prövats i högre rätt eller att det visas, att talan ej fullföljts. Därest rätten föreskriver, att särskild talan ej må föras, fortsättes handläggningen och äger parten, om han klagar i huvudsaken, att i samband därmed påkalla överprövning av beslutet. Rättsens beslut, att talan må föras allenast i samband med talan i saken, må självfallet ej överklagas. Underlåter part att i rätt tid anmäla missnöje med beslutet i jävs- eller invändningsfrågan, äger han sedermera icke föra talan däremot. Detta hindrar dock icke högre rätt, om saken fullföljes dit, att självmant eller på grund av påpekande från partens sida pröva den genom beslutet avgjorda frågan, därest denna avser rättegångshinder, som högre rätt skall självmant beakta. Är fråga om annat rättegångshinder, står däremot underrättsens beslut fast. Av 4 kap. 14 § framgår, att då invändning om jäv mot domare i underrätt ogillats av denna rätt, frågan ej må upptagas av högre rätt, med mindre talan mot beslutet i laga ordning föres.

Enligt 17 kap. 13 § och 30 kap. 11 § skall rätten, då den meddelar beslut, som avses i denna paragraf, tillkännagiva, att den som vill föra talan mot beslutet skall anmäla missnöje. Beslutar rätten, att talan skall föras särskilt, skall även detta angivas.

Meddelas beslut i fråga, som avses i denna paragraf, i dom, t. ex. då underrätten i domen ogillar invändning om res judicata, kan enligt 8 § talan mot beslutet ej föras annorledes än i samband med talan mot domen.

4 §.

Enligt denna paragraf skola liksom enligt 16 kap. 10 § R.B. underrätts under rättegången meddelade beslut i vissa incidensfrågor särskilt överklagas, vid äventyr att de eljest vinna laga kraft. Regeln har emellertid utsträckt att gälla även vissa andra frågor än de i nämnda lagrum angivna.

Det i rättegångsbalken givna stadgandet om särskild talan, då underrätten skilt fullmäktig från fullmäktigskapet, har i punkt 1 ersatts med föreskrift,

att talan skall föras särskilt, då rätten avisat ombud, biträde eller försvarare. Bestämmelsen om särskild talan gäller icke blott själva avvissningsbeslutet utan även förklaring, som rätten i samband därmed meddelar, att den avvisade för viss tid eller tillsvidare skall vara obehörig att vid rätten brukas som ombud. Däremot faller ej härunder föreläggande för parten att ställa annat ombud. Liksom för närvarande står rätten till särskild talan öppen för såväl den avvisade personen som för huvudmannen.

Bestämmelse om särskild talan har i punkt 2 upptagits även beträffande beslut, varigenom underrätten ogillat tredje mans yrkande att få som interventient deltaga i rättegången. Beslut om bifall till sådant yrkande kan däremot icke överklagas särskilt. Talan kan föras av såväl den som begärt att få intervensera som av vardera parten.

I de fall, då underrätten förelägger annan än part att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, är det naturligt, att talan mot beslutet skall föras särskilt. Även för det fall, att beslutet avser part, synes med hänsyn till beslutets vikt talan däremot böra föras på samma sätt. Då föreläggande, varom nu är fråga, bör givas under målets beredande, är i regel lämpligt, att frågan om föreläggandet prövas i högre rätt, innan huvudförhandling äger rum. För de fall, då yrkande om editionsföreläggande ogillas, synes tillräcklig anledning ej föreligga att medgiva särskild talan. I enlighet härmed har punkt 3 avfattats. Av nu angivna regler följer, att därest den, mot vilken editionsföreläggande vid vite givits, underlåter att klaga över föreläggandet och rätten därefter utdömer vitet, han icke kan vid klagan över detta beslut begära prövning av föreläggandet. Lika litet som enligt gällande rätt är särskild talan tillåten mot beslut, varigenom rätten yttrat sig om skyldighet att vittna eller avlägga ed eller försäkran eller att besvara framställd fråga. Har rätten i sådant beslut förelagt vite och därefter utdömt vitet, må talan föras mot utdömandet, varvid klaganden äger påkalla prövning även av vitesföreläggandet.

Liksom enligt gällande rätt bör särskild talan föras mot beslut, varigenom part eller annan ådömts förelagt vite eller häkte eller fällts till straff för förseelse i rättegången, t. ex. då part enligt 9 kap. 5 § dömts till straff för otillbörligt uppträdande eller då vittne enligt 36 kap. 20 § fällts till böter för utevaro eller enligt 21 § samma kapitel insatts i häkte. Särskild talan bör ock föras, då yrkande om utdömande av vite eller annan påföljd ogillats. Den nu gällande regeln, att särskild talan mot beslut, varigenom rätten ogillat yrkande om förpliktande för part att utgiva vite, må föras, allenast då vitet avser uteblivande, synes vara alltför begränsad. Däremot bör med de undantag, som avses i punkterna 3 och 6, särskild talan icke kunna föras över beslut, varigenom vite eller äventyr av häkte förelägges. Om särskild talan föres över beslutets tillämpande, kan såsom framgår av 8 § den som klagat påkalla prövning även av beslutets giltighet. Ej heller synes lämpligt att medgiva särskild talan över beslut om någons hämtande till rätten. Då sådant beslut bör gå i verkställighet oberoende av förd klagan, är rätten till talan av ringa praktisk betydelse. Bestämmelser av nu angivet innehåll ha

upptagits i punkt 4. I denna punkt har även intagits föreskrift om särskild talan mot beslut, varigenom rätten ålagt annan än part, t. ex. ombud eller vittne, att gottgöra av honom vållad kostnad.

Mot beslut, varigenom underrätten avgjort fråga om ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, bör, såsom för närvarande gäller beträffande ersättning till dylik person, särskild talan föras. Föreskrift härom har intagits i punkt 5.

Vad angår beslut rörande kvarstad, skingringsförbud eller dylika handräkningsåtgärder bör liksom för närvarande talan kunna föras mot beslut, varigenom åtgärd beviljas. Detta gäller även, då enligt 15 kap. 3 § vite förelagts. Tillräckliga skäl torde ej föreligga att utesluta särskild talan, därest beslutet innebär, att yrkande om sådan åtgärd ogillas eller att dylik åtgärd häves. Med hänsyn till den vikt det kan äga för part att erhålla dylik åtgärd för säkerställande av sin rätt synes han böra äga möjlighet att överklaga beslut, som nu nämnts. Bland beslut, som skola särskilt överklagas, ha i punkt 6 även upptagits beslut, varigenom någon häktats eller kvarhållits i häkte. Härigenom göres icke i sak någon ändring i gällande rätt. Liksom beträffande handräkning i civilprocessen synes i fråga om häktning böra gälla, att särskild talan må föras även mot beslut, varigenom yrkande om sådan åtgärd ogillats eller åtgärd hävts. Reglerna om häktning torde böra gälla även i fråga om rättens beslut rörande andra straffprocessuella tvångsmedel. Då dylikt beslut går i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft, är i regel talan mot beslutet av ringa betydelse. Dock kan hovrätten, om den finner anledning därtill, förbjuda ytterligare verkställighet.

Särskild talan bör ock såsom för närvarande föras mot beslut, varigenom underrätten avslagit begäran om fri rättegång eller förordnat, att sådan förman skall upphöra, eller avslagit begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan än part föreslagit. Bestämmelser härom ha intagits i punkt 7.

För närvarande gäller, att då part vill klaga över beslut, som avses i nästföregående stycke, målet skall, därest parterna enas därom eller rätten finner skäl tillstödja det, vila i avbidan på utgången av partens klagan. Främst med hänsyn till att området för särskild talan i förslaget utvidgats synes möjlighet böra finnas att även i vissa andra fall än de nu nämnda förklara målet vilande i avbidan på utgången av särskild talan. Sådant beslut bör dock kunna meddelas, allenast då det kan antagas, att avgörandet av den särskilda frågan kan vara av betydelse för rättegångens förande. Detta torde kunna inträffa såvitt angår frågor, som avses i punkt 1, 2, 3 eller 7 i förvarande paragraf. För att underrätten skall bliva i tillfälle att bedöma, hurvida skäl föreligger att förklara målet vilande, synes böra föreskrivas, att den som vill klaga över beslutet skall anmäla missnöje med detsamma. Angående tid för sådan anmälan gäller detsamma som enligt 3 §. Då anmälan göres, har rätten enligt 11 § andra stycket att pröva, om målet skall vila i avbidan på utgången av den missnöjdes talan.

Av 17 kap. 13 § och 30 kap. 11 § framgår, att underrätten, då den med-

delar beslut, som avses i denna paragraf, skall tillkännagiva, att talan mot beslutet skall föras särskilt och att, då fråga är om beslut, som avses i punkt 1, 2, 3 eller 7, den som vill fullfölja talan skall anmäla missnöje.

I samband med de i denna paragraf givna bestämmelserna stå reglerna i 17 kap. 14 § andra stycket och 30 kap. 12 §. Av dessa framgår, att vissa av de i förevarande paragraf avsedda besluten skola gå i verkställighet utan hinder av förd talan samt att beträffande vissa andra rätten äger förordna om dylik verkställighet.

5 §.

Paragrafen motsvarar i huvudsak 25 kap. 5 § tredje och fjärde punkterna R.B.

Liksom i gällande rätt synes böra stadgas, att då underrätt i samband med dom eller slutligt beslut meddelar beslut av den art, att om det givits under rättegången, det kunnat särskilt överklagas, talan mot beslutet skall föras särskilt, om detta rör ombud, vittne eller annan, som ej är part, samt att rättsmedlet härvid skall vara besvär. Såsom tredje man måste härvid anses även målsägande, som icke fört talan i målet. Detsamma synes böra gälla åklagare, som förpliktats att gälda rättegångskostnad. Vad nu sagts gäller även, då klagan i den särskilda frågan föres av part och detta även då han fullföljer talan i målet i övrigt. Är part t. ex. missnöjd såväl med underrättens dom som med ett i samband med domen givet beslut, varigenom rätten bestämt ersättning åt sakkunnig, måste parten fullfölja talan genom både vad och besvär.

Vidare bör liksom för närvarande gälla, att då underrätts dom eller slutliga beslut innefattar annat beslut, som, därest det givits under rättegången, fått överklagas särskilt, talan mot detta beslut skall fullföljas i samband med talan mot domen eller det slutliga beslutet, om sådan talan föres. Vad däremot angår det fall, att part, som är missnöjd med det särskilda beslutet, ej vill föra talan i huvudsaken, innebär förslaget den ändringen, att även i detta fall talan skall fullföljas på samma sätt som talan i huvudsaken. Härigenom vinnes den fördelen, att dubbla fullföljdshänvisningar undvikas och att, då den ena parten fullföljer talan i sak mot domen och den andra klagar över det däri ingående särskilda beslutet, samma fullföljdssätt skall användas. Det bör märkas, att då vadetalan icke avser själva saken utan endast annan fråga, t. ex. utdömande av vite, huvudförhandling i hovrätten ej erfordras. Den olikheten, att då beslut, varom nu är fråga, meddelas under rättegången, talan däremot skall föras genom besvär, under det att, då beslutet gives i samband med domen, fullföljdssättet är vad, torde icke medföra några olägenheter. Med hänsyn till att rättens avgörande rörande rättegångskostnaderna är att anse såsom beslut, måste en särskild regel givas om talan mot sådant beslut. Rör beslutet skyldighet för part eller statsverket att ersätta rättegångskostnad, synes beslutet böra överklagas i samma ordning som domen eller det slutliga beslutet. Detta gäller även, då talan föres allenast beträffande rättegångskostnad. Avser beslutet skyldighet för ombud, vittne eller annan, som ej är part, att gälda av honom förorsakad kostnad, skall talan

däremot alltid föras genom besvär. Härav följer, att om part vid underrätten yrkat förpliktande för såväl motparten som dennes ombud att ersätta rättegångskostnad, han i händelse av missnöje med underrättens avgörande måste anlita två rättsmedel.

6 §.

Paragrafen överensstämmer helt med 16 kap. 12 § R.B.

7 §.

Enligt 13 kap. 5 § R.B. skall, då genom underrätts beslut någon, som sitter i rätten, förklarats jävig eller jäv mot särskild ledamot av häradsnämnd ogiltlats, vid beslutet förbliva. Denna regel synes böra gälla, även då särskild ledamot av nämnd i rådhusrätt funnits jävig. I denna paragraf har även från lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång upptagits bestämmelse, att beslut, varigenom fri rättegång beviljats, ej må överklagas.

8 §.

Vad i denna paragraf stadgas motsvarar i huvudsak innehållet i 16 kap. 8 § och 25 kap. 7 § R.B. Paragrafen avser icke beslut, beträffande vilka i föregående paragrafer meddelats särskilda bestämmelser. Den gäller ej blott beslut under rättegången utan även beslut, som ingår i dom eller slutligt beslut. Liksom för närvarande synes böra gälla, att då part eller annan för särskild talan mot beslut, varigenom förelagt vite eller annan påföljd tillämpats, han äger påkalla prövning även av föreläggandets giltighet. Detta bör dock ej gälla, därest enligt 4 § första stycket 3 eller 6 särskild talan varit medgiven beträffande föreläggandet, såsom då underrätten vid vite förelagt part eller annan att förete skriftlig handling eller stadgat vite enligt 15 kap. 3 §. I dylikt fall medför, såsom framhållits vid 4 § första stycket 3, underlåtenhet att klaga över själva föreläggandet, att detta vinner laga kraft. Klagan kan sedermera avse allenast föreläggandets tillämpning. Föres i samband med talan mot dom eller slutligt beslut talan mot beslut om tillämpning av föreläggande, mot vilket särskild talan ej varit tillåten, följer av den i första stycket givna regeln, att den klagande parten kan begära prövning av föreläggandet.

9 §.

Med hänsyn till att enligt förslaget åtgärder för fullföljande av talan mot underrätts dom och beslut skola företagas vid underrätten och denna skall ha att pröva, huruvida talan fullföljts på föreskrivet sätt och inom rätt tid, synes böra stadgas, att om underrätten avvisar sådan talan, detta beslut må överklagas. Har underrätten däremot upptagit fullföljd talan, må ej hovrätten ingå i prövning av nyssnämnda fråga. Hovrätten är emellertid oförhindrad att av annan grund avvisa den fullföljda talan. Härom hänvisas till vad anföres vid 50 kap. 6 §.

10 §.

Paragrafen överensstämmer med 25 kap. 8 § första stycket sista punkten R.B. Densamma innebär, att underrättens beslut är ovillkorligt bindande allenast i fråga om valet av rättsmedel, vad eller besvär. Däremot har något obetingat vitsord ej tillagts vad underrätten i övrigt föreskrivit rörande talans fullföljande, t. ex. beträffande tiden för inkommande med fullföljdsinlaga. I förslagets 17 och 30 kap. givas föreskrifter om skyldighet för rätten att lämna meddelande om sättet för fullföljd av talan mot dom och vissa beslut.

11 §.

Paragrafens innehåll har redan berörts vid 3 och 4 §§. I de fall, då part eller annan anmält missnöje enligt 4 §, torde rätten endast undantagsvis böra förordna, att handläggningen av målet skall vila. Då rätten t. ex. avvisat ombud, behöver i allmänhet klagan i denna fråga icke hindra handläggningen. Frågan om ombudets avvisande är i regel av betydelse huvudsakligen för ombudet. Parten skall emellertid enligt 12 kap. 6 § erhålla tid att ställa annat ombud.

För att hindra, att rättegången förhalas, har i denna paragraf uttalats, att klagan över underrättens beslut under rättegången i andra fall än i paragrafen angivas ej må föranleda vila i rättegången. Att då part klagar över mellandom, målet i övrigt kan förklaras vilande, framgår av 17 kap. 5 §.

50 KAP.

Om vad i tvistemål.

1 §.

Det synes lämpligt, att åtgärder för fullföljande av vadetalan vidtagas vid den underrätt, som meddelat domen. Härigenom vinnes, att upplysning, huruvida talan fullföljts, alltid kan erhållas vid underrätten. I åtskilliga fall torde denna ordning även vara bekvämare för part, som vill klaga.

Då det framför allt med hänsyn till domens verkställighet är av vikt, att klarhet snarast möjligt vinnes, huruvida talan mot densamma kommer att föras, och då det övervägande antalet domar icke överklagas, har i förslaget bibehållits, att den som vill vädja skall inom en vecka från den dag, då domen gavs, anmäla vad. Däremot ha tillräckliga skäl icke ansetts föreligga att kräva erläggande av vadepenning. Av 32 kap. 7 § följer, att om part inom den angivna tiden visar laga förfall, underrätten skall utsätta ny tid. Vadeanmälan kan göras muntligen eller skriftligen. Skriftlig vadeanmälan må enligt bestämmelserna i 33 kap. 3 § insändas med posten. Är vadeanmälan undertecknad av annan än parten, måste undertecknarens behörighet styrkas. Såsom framgår av 12 kap. 14 § medför även fullmakt, vars giltighet är begränsad till underrätten, behörighet att anmäla vad mot underrättens

dom. För att vadeanmälan skall fylla sin uppgift måste underrätten omedelbart pröva, huruvida anmälan rätteligen gjorts. Härvid har rätten även att undersöka, huruvida ombud, som anmäler vad, är behörigt härtill. På sätt framhållits vid 12 kap. 9 § kan anstånd för att ombudet skall bliva i tillfälle att förete fullmakt icke beviljas. Då vadeanmälan icke såsom enligt gällande rätt medför, att motparten bör utan vidare kallelse bereda sig att i hovrätten bevaka sin svarandetalan och där iakttaga inställelse, erfordras icke några bestämmelser om uppsägning av anmält vad. Om part återkallar av honom gjord vadeanmälan, torde därav följa, att han icke sedan kan fullfölja vadet.

Den som anmält vad skall fullfölja vadet genom att inom viss tid inkomma med vadeinlaga. Fristen härför har bestämts till tre veckor från den dag, då domen gavs. Denna tidrymd torde vara tillräcklig för att parten skall kunna avgöra, huruvida han skall fullfölja vadet, och för uppsättande av vadeinlaga. Visar parten laga förfall, skall underrätten enligt 32 kap. 7 § utsätta ny tid. På sätt anförts vid 33 kap. 3 § är vadeinlagans ingivande icke ens formellt knutet till en inställelse vid rätten. Även vadeinlaga må sålunda insändas med posten. Såsom framhålles vid 3 § i detta kapitel har underrätten endast att pröva, huruvida vadeinlagan inkommit i rätt tid, och icke att i övrigt pröva, huruvida vadet behörigen fullföljts.

I förslaget angives lika litet som i gällande rätt, av vem vadetalan må föras. Det ligger i sakens natur, att fullföljdsrätt i första hand tillkommer den som vid underrätten varit part. Samma rätt äger den som enligt 13 kap. 7 § övertagit parts talan i målet. I vad mån annan, som är innehavare av partens rätt, äger fullfölja talan mot dom, sammanhänger med frågan, huruvida domen är bindande för honom. Ej heller har i förslaget angivits, när part är behörig att vädja. Av allmänna grunder följer emellertid, att part i regel äger dylik rätt, allenast då domen gått honom emot. Härvid måste hänsyn i viss utsträckning tagas ej blott till domslutet utan även till motiveringen, i den mån denna inverkar å partens rättsliga ställning. Har t. ex., då svaranden i fordringsmål bestritt fordringens giltighet och tillika gjort gällande motfordran, underrätten funnit fordringen styrkt men godkänt kvittningsinvändningen, äger svaranden, ehuru någon betalningsskyldighet icke ålagts honom, vädja mot domen. Likaså äger, då underrätten på viss grund dömt till äktenskapsskillnad, part i vissa fall yrka, att skillnad skall beviljas på annan grund. Förutsättning för parts rätt att vädja bör sålunda vara, att han äger ett rättsligt intresse av att erhålla ändring i domen. I regel torde detta icke föreligga, då parten är missnöjd allenast med underrättens domskäl. Har dom meddelats rörande del av saken, som må avgöras särskilt, gäller om talan mot deldomen detsamma som om talan mot annan dom.

I detta sammanhang må framhållas, att förslaget icke innehåller någon bestämmelse om giltigheten av utfästelse att ej fullfölja talan. Sådan utfästelse är alltså liksom enligt gällande rätt utan processuell verkan. Vad angår de mål, i vilka förlikning icke är tillåten, synes det ej böra komma i fråga att möjliggöra för part att på dylikt sätt avsäga sig rätten att klaga. I dessa

mål böra parterna icke äga att i denna ordning förfoga över en dem given processuell rättighet. Beträffande de mål, i vilka förlikning är tillåten, innebär ofta ett avstående från rätten att klaga, som göres efter det domen meddelats, ett förfogande över den materiella rätten. Utfästelse, som göres tidigare, torde vara av ringa praktisk betydelse. I ett särskilt fall har emellertid avtalsfrihet på detta område medgivits, i det att i 2 kap. 2 § såsom villkor för tvistemåls upptagande omedelbart av hovrätt föreskrivits, att parterna skola ha överenskommit, att vid hovrättens prövning skall bero.

2 §.

På sätt processkommissionen framhållit torde det vara fördelaktigt att medgiva, att då ena parten på föreskrivet sätt vädjat mot underrätts dom, motparten må inom viss tid för sin del söka ändring i domen, i vad den gått honom emot. Härigenom vinnes, att part, som är benägen att åtnöjas med underrättens dom men dock fullföljer talan därför att han ej vågar lita på att icke motparten kommer att fullfölja, avhåller sig från att klaga. Med denna fråga sammanhänger spørsmålet, huruvida hovrätten, då allenast ena parten fullföljer talan, äger göra ändring i underrättens dom även till nackdel för den klagande parten. Om dylik befogenhet tillerkännes hovrätten, föreligger icke behov för klagandens vederpart att ansluta sig till vadet. Såsom framgår av motiveringen till 25 § må hovrätten emellertid pröva underrättens dom allenast i det avseende, i vilket talan däremot fullföljts. Häri ligger ett ytterligare skäl att möjliggöra anslutningsvad.

För fullföljande av anslutningsvad synes en tid av en vecka efter utgången av tiden för inkommande med vadeinlaga vara tillräcklig. Förlänges denna tid därför att part, som vill vädja, visar laga förfall, undergår tiden för anslutningsvad motsvarande förskjutning. Part, som vill ansluta sig till motpartens vad, behöver icke göra vadeanmälan. Intet hindrar dock, att den som anmält vad men ej fullföljt detsamma begagnar rätten till anslutning. Anslutningsvad bör icke kunna bestå självständigt. Återkallas eller förfaller den första vadetalan, bör också anslutningsvadet vara förfallet.

3 §.

Då erforderliga åtgärder för vadetalans fullföljande skola vidtagas vid underrätten, synes det lämpligt, att denna i första hand prövar, huruvida talan rätteligen fullföljts. Underrätten bör dock endast pröva, att det föreskrivna sättet för talans fullföljande, d. v. s. vad eller besvär, iakttagits och att erforderliga handlingar vidtagits i rätt tid. Sålunda bör rätten tillse, att vad rätteligen anmälts och att vadeinlaga inkommit inom föreskriven tid. Däremot har rätten icke att i övrigt undersöka, huruvida talan behörigen fullföljts. Den har sålunda icke att bedöma, huruvida den som vädjat äger rätt därtill eller huruvida, då vadeinlaga undertecknats av annan än part, undertecknaren har erforderlig fullmakt. I sistnämnda hänseende föreligger sålunda en olikhet mot vadeanmälan, beträffande vilken underrätten har att omedelbart prö-

va, huruvida undertecknaren är behörig därtill. Ej heller har underrätten att granska, huruvida vadeinlagen är fullständig. Finner underrätten vade-talan vara fullföljd på föreskrivet sätt och inom rätt tid, får, såsom fram-hållits vid 49 kap. 9 §, denna fråga icke komma under hovrättens prövning. Mot underrättens beslut om talans avvisande kan enligt nyssnämnda paragraf talan föras genom besvär.

4 §.

Vadeinlagen bör vara så fullständig, att den kan tjäna som grund för rättegången i hovrätten. Den bör sålunda angiva, förutom den dom, mot vilken talan föres, grunderna för vadetalan och i vilket avseende underrättens domskäl enligt karendens mening äro oriktiga samt i vilken del domen överklagas och den ändring i domen, som karenden yrkar. Grunderna för vade-talan böra angivas på sådant sätt, att det tydligt framgår, huruvida karenden vänder sig mot bevisningen eller någon del därav eller mot underrättens bevisvärdering eller rättstillämpning. Grundar vadekarenden sin talan på att rättegångsfel förekommit, skall han angiva, i vad mån felet inverkat på utgången. Ett tydligt angivande av i vilken del domen överklagas är av betydelse bland annat med hänsyn till att enligt 25 § vadekarenden ej må ändra sin talan att avse annan del av underrättens dom än i vadeinlagen angivits. Därest vadekarenden för talan även mot beslut, som meddelats under rättegången eller innefattas i domen och som må överklagas i samband med denna, skall han angiva detta.

För att hovrätten skall bliva i tillfälle att pröva, i vilken utsträckning bevisningen från underrätten skall upptagas ånyo i hovrätten och att på lämpligt sätt ordna förhandlingen, skall vadekarenden i vadeinlagen uppgiva, huruvida han vill, att vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran skall höras inför rätten eller syn å stället hållas, jämte skälen därtill. Han skall också uppgiva, om han anser, att motparten skall infinna sig personligen. Vill vadekarenden åberopa nytt bevis, skall han uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas vadeinlagen. Förut åberopade skriftliga bevis skola finnas i akten. Underlåtenhet att lämna nu omförmälda uppgifter medför ej, att karenden är avskuren från att sedermera begära, att bevisning från underrätten skall upptagas ånyo eller att ny bevisning skall få förebringas. Han kan emellertid bliva skyldig att ersätta genom försummelsen förorsakade kostnader. Om värdet av vad vadekarenden tappat i underrätten icke uppgår till 500 kronor, är det lämpligt, att han, därest han önskar huvudförhandling i hovrätten, redan i vadeinlagen gör framställning härom. I vadeinlagen böra för övrigt intagas alla uppgifter, som kunna tjäna till ledning vid anordnande av huvudförhandlingen i hovrätten. Då inlagen emellertid har till huvudsaklig uppgift, förutom att göra vadetalan anhängig, att förbereda nämnda förhandling, bör vadekarenden icke i vadeinlagen utveckla sin argumentering eller redogöra för sitt bevismaterial i vidare mån än som erfordras för att klarlägga hans ståndpunkt i hovrätten.

Är vadeinlagan undertecknad av annan än parten, skall styrkas, att undertecknaren är behörig därtill. Finnes ej fullmakt i underrättens akt eller bifogad vadeinlagan, skall hovrätten giva ingivaren tillfälle att förete fullmakt.

Beträffande vadeinlagan gälla i övrigt föreskrifterna i 33 kap. 1—3 §§. Inlagan kan sålunda till underrätten insändas med posten.

5 §.

Efter utgången av den för fullföljande av anslutningsvad bestämda tiden bör underrätten insända vadeinlagan med därvid fogade handlingar samt akten i målet till hovrätten. I akten ingår även det vid underrätten förda protokollet samt avskrift av domen. Framställs i vadeinlagan yrkande, som påkallar omedelbar prövning, böra dock handlingarna insändas genast. Detta gäller, vare sig vadekäranden överklagar ett av underrätten meddelat beslut, t. ex. angående kvarstad eller skingsringsförbud, eller han först i vadeinlagan väcker fråga härom. För att motparten skall bliva i tillfälle att ansluta sig till vadet måste avskrift av vadeinlagan intill utgången av den ovan angivna tiden vara tillgänglig vid underrätten.

Sedan vadeinlagan inkommit till hovrätten, bör målet omedelbart tilldelas någon ledamot av hovrätten, vilken såsom referent har ansvaret för målets beredande. Han skall sålunda granska handlingarna och, om anledning förekommer till målets avvisande, anmäla detta för hovrätten. Vidare skall han ombesörja de åtgärder, som kunna beslutas av ledamot av rätten, t. ex. förelägga motparten att inkomma med genmäle. I den mån förberedande åtgärder, såsom infordrande av handling eller utfärdande av kallelser, kunna vidtagas av tjänsteman, bör han tillse, att dylika åtgärder företagas. Erfordras före huvudförhandling beslut av fulltalig hovrätt, t. ex. då vadekäranden yrkat kvarstad eller hävande av sådan åtgärd eller fråga uppkommer om anlitan av sakkunnig eller meddelande av föreläggande att förete skriftligt bevis, har referenten att snarast möjligt anmäla detta för rätten. Innan beslut fattas, bör i regel en föredragning av handlingarna ske. När målet är färdigt till avgörande, skall han göra anmälan härom. Under arbetet med målsberedande bör referenten åtnjuta biträde av tjänsteman vid hovrätten. Närmare föreskrifter om referentens åligganden böra meddelas i arbetsordningen.

6 §.

Såsom framhållits vid 3 § har underrätten endast att tillse, huruvida vade-talan fullföljts på föreskrivet sätt och i rätt tid. Den vidare prövningen, huruvida talan rätteligen fullföljts, ankommer på hovrätten. Hovrätten skall sålunda pröva, huruvida den som vädjar äger förmåga att vara part, huruvida den som uppträder som ombud eller ställföreträdare är behörig därtill, huruvida den vädjande äger rätt att överklaga domen m. m. Är ombuds behörighet icke styrkt, skall hovrätten enligt 12 kap. 9 § giva ombudet tid att förete fullmakt. Finner hovrätten vadetalan icke vara

rätteligen fullföljd, äger hovrätten utan motpartens hörande avvisa talan. Mot hovrättens beslut om avvisande må talan föras liksom mot annat hovrättens slutliga beslut. Den omständigheten, att hovrätten ej omedelbart avvissar vadetalan, hindrar icke, att hovrätten sedermera, t. ex. i anledning av invändning från motparten, beslutar, att talan icke skall upptagas till prövning.

I denna paragraf avses icke omständighet, som ej omedelbart hänför sig till den fullföljda talan men bort utgöra hinder för målets upptagande av underrätten. Var dylikt hinder för handen, skall hovrätten upptaga vadetalan och, om hindret skall beaktas även i högre rätt, undanröja underrättens dom.

7 §.

Liksom beträffande stämningsansökan synes möjlighet böra beredas vadekäranden att komplettera vadeinlagan, om denna finnes ofullständig. Beträffande innebörden av stadgandena hänvisas till motiveringen vid 42 kap. 3 och 4 §§.

8 §.

Genom handläggningen vid underrätten torde målet i allmänhet vara så utrett, att någon mera omfattande förberedelse icke erfordras i hovrätten. Dock synes det nödvändigt, att innan målet utsättes till huvudförhandling, tillfälle beredes vadesvaranden att yttra sig rörande kärandens i vadeinlagan lämnade uppgifter. Yttrande från svaranden är i regel erforderligt för att hovrätten skall kunna på ändamålsenligt sätt förbereda och genomföra huvudförhandlingen. I vissa fall kunna ytterligare åtgärder för målets beredande påkallas enligt 11 och 12 §§.

Ehuru sålunda i regel vadesvaranden bör höras över vadeinlagan, innan hovrätten upptager den fullföljda talan till prövning, torde för vissa brådskande fall vara nödvändigt, att hovrätten omedelbart ingår i prövning av underrättens dom eller beslut. Detta gäller, då käranden söker ändring i beslut, varigenom underrätten avslagit yrkande om kvarstad, skingsringsförbud eller annan handräckning eller förordnat om hävande av dylik åtgärd. I sådant fall bör hovrätten kunna bevilja åtgärden; denna bör dock gälla allenast till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beslutat dylik åtgärd och denna verkställts eller har underrätten ogillat yrkande om åtgärdens hävande, synes däremot anledning ej föreligga att tillåta hovrätten att omedelbart häva åtgärden. Ett dylikt beslut skulle lätt kunna kränka vadesvarandens rätt. Uppskov med hävande av åtgärden är en mindre olägenhet, då svaranden för åtgärdens beviljande i regel haft att ställa säkerhet för uppkommen skada. Därest av underrätten beslutad åtgärd icke verkställts, synes emellertid hovrätten kunna omedelbart förordna, att åtgärd för verkställighet ej må äga rum, eller om verkställighet redan påbörjats, ytterligare åtgärd i detta syfte ej må vidtagas. Detsamma bör gälla, då underrätt förordnat, att dess dom må verkställas utan hinder av att den ej vunnit laga kraft. Hov-

rätten äger även efter det tillfälle beretts motparten att inkomma med yttrande men innan målet avgöres meddela beslut i fråga, som här avses.

Vad i denna paragraf stadgas avser endast det fall, att vadekäranden i hovrätten fullföljer talan mot beslut av underrätten rörande kvarstad eller skingringsförbud. Framställes dylikt yrkande självständigt i hovrätten, gälla bestämmelserna i 15 kap. 5 §. Även enligt detta lagrum kan i brådskande fall åtgärd, varom nu är fråga, beviljas omedelbart att gälla till dess annorlunda förordnas.

För att vadesvaranden skall bliva i tillfälle att avgiva förklaring över vadekärandens uppgifter bör vadeinlagan jämte därvid fogade handlingar delgivas svaranden och föreläggande meddelas honom att avgiva gemäle. Beträffande frister och delgivning gälla bestämmelserna i 32 och 33 kap. Hovrätten skall sålunda alltid utsätta viss frist, inom vilken svaranden skall inkomma med gemäle. I regel torde denna böra bestämmas till viss tid efter det svaranden erhållit del av vadeinlagan och hovrättens beslut. Delgivning torde i allmänhet komma att ombesörjas av hovrätten. Under de förutsättningar, som angivas i 33 kap. 4 §, kan hovrätten emellertid anförtro åt vadekäranden att själv ombesörja delgivnings verkställande. Härvid skall hovrätten enligt 32 kap. 2 § även utsätta viss tid, inom vilken delgivning skall ha skett och bevis därom skall ha inkommit till rätten. Tillika bör i beslutet erinras om den i nämnda lagrum stadgade påföljden för det fall, att bevis om delgivning icke inkommer inom föreskriven tid.

9 och 10 §§.

För att gemålet skall fylla sitt ändamål att förbereda huvudförhandlingen skall svaranden däri angiva, vilken ståndpunkt han intager till vadetalan. Gemålet skall sålunda innehålla yttrande rörande de i vadeinlagan anförda grunderna för vadetalan och angiva de omständigheter vadesvaranden vill anföra. Gemälets innehåll skall i övrigt motsvara vadeinlagans. Vill svaranden göra gällande, att vadetalan icke i laga ordning fullföljts, bör han göra invändning härom i gemålet.

Även beträffande gemålet gälla bestämmelserna i 33 kap. 1—3 §§.

I allmänhet torde utöver vadeinlagan och gemålet ytterligare förberedelse för huvudförhandlingen ej erfordras. Stundom kan emellertid hovrätten finna anledning att från parterna eller endera av dem infordra ytterligare uppgifter. För att hindra, att förberedelsen i onödan förlänges, har stadgats, att part endast då särskilda skäl föranleda därtill må föreläggas att utöver vadeinlagan och gemålet inkomma med mer än en skrift. Skulle parterna självmant inkomma med ytterligare skrifter, äger hovrätten, i den mån omständigheterna föranleda därtill, taga hänsyn till däri lämnade uppgifter.

Någon påföljd har ej stadgats för underlåtenhet att inkomma med gemäle eller annan inlaga. Finner hovrätten någon uppgift nödvändig, t. ex. för klarläggande av parts ståndpunkt, äger hovrätten enligt 12 § utsätta muntlig förhandling och därvid enligt 9 kap. 7 § förelägga parten vid vite att komma tillstädes.

11 §.

Liksom vid underrätten böra i hovrätten under målets beredande alla åtgärder vidtagas, som erfordras för att bevisningen skall föreligga vid målets avgörande och, då huvudförhandling hålles, denna skall kunna slutföras i ett sammanhang. Särskilt torde det kunna ifrågakomma att inhämta yttrande från sakkunnig. Erfordras bevisupptagning utom huvudförhandlingen, t. ex. därför att vittne icke kan infinna sig vid denna, kan upptagandet enligt de i bevisningskapitlet givna reglerna ske antingen vid hovrätten eller vid lämplig underrätt.

12 §.

I allmänhet torde mål i hovrätten kunna i erforderlig mån beredas genom skriftväxling mellan parterna. Undantagsvis kan det emellertid vara erforderligt att muntligen höra båda parterna eller endera av dem. Detta kan vara påkallat, t. ex. för klargörande av parternas ståndpunkter i hovrätten, för meddelande av föreläggande att tillhandahålla skriftlig handling eller för överläggning rörande anlåtande av sakkunnig. Särskilt i de fall, då vadesvaranden underlåtit att inkomma med gemäle, kan det vara önskvärt att höra honom muntligen för att vinna klarhet om hans ställning till vadetalan. I fall, som nu nämnts, bör hovrätten äga utsätta muntlig förhandling. Om sådan förhandling gälla reglerna i 9 kap. 7 § och 11 kap. 5 §. Hovrätten äger sålunda utsätta vite och kan förelägga part att infinna sig personligen. Om kallande av vittnen, då sådana skola höras t. ex. för behandling av editionsfråga, gälla reglerna i 36 kap.

Förhandling enligt denna paragraf avser allenast inhämtande av sådana upplysningar, som erfordras för målets beredande. Den får sålunda icke utsträckas till upptagande av bevisning eller annan utredning, som påkallas för målets avgörande, och kan icke ersätta huvudförhandlingen.

13 och 14 §§.

Då målets beredande slutförts, bör huvudförhandling hållas så snart ske kan. Liksom vid underrätten bör huvudförhandling kunna utsättas för behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt. Vid utsättande av förhandling skall tillses, att parter och andra erhålla skälig tid att infinna sig. I regel bör huvudförhandling kunna hållas inom åtta veckor efter det målets beredande avslutats. Skall målet handläggas på hovrättsting, torde det böra företagas sist å det ting, som infaller näst efter fyra veckor från beredelsens slut. Kan huvudförhandling ej hållas inom sålunda angiven tid, bör anmälan göras till Kungl. Maj:t för vidtagande av den åtgärd, vartill omständigheterna föranleda.

Rörande de förelägganden, som skola meddelas parterna, hänvisas till vad anföres vid 19 §.

Såsom framgår av 35 kap. 13 § är frågan, huruvida muntligt bevis, som upptagits vid underrätten, skall upptagas ånyo i hovrätten, beroende av hov-

rättens beslut. Hovrätten äger förordna, att sådant bevis skall upptagas ånyo, om bevisupptagningen finnes vara av betydelse för utredningen. Yrkar part, att dylikt bevis åter skall upptagas, har hovrätten att pröva, huruvida upptagandet kan anses sakna betydelse. Tillika äger hovrätten den rätten i allmänhet tillkommande befogenheten att avvisa bevisning, som finnes sakna betydelse, och att i vissa fall själmant föranstalta om bevisning. Med hänsyn härtill och då parterna sålunda icke ha en ovillkorlig rätt att få av dem åberopade bevis upptagna, torde det vara erforderligt, att hovrätten vid utsättande av huvudförhandling bestämmer, i vilken utsträckning muntlig bevisning kommer att upptagas, och underrättar parterna därom. Hovrätten skall även kalla vittnen och sakkunniga, som skola höras. Hovrättens beslut att inkalla vissa vittnen eller sakkunniga hindrar ej, att part till huvudförhandlingen medför andra personer, som han anser böra höras. Det tillkommer dock alltid hovrätten att pröva, huruvida deras hörande bör tillåtas. Har part erhållit känedom om nytt bevis, som han vill åberopa, bör han enligt grunderna för 42 kap. 22 § om möjligt före huvudförhandlingen underrätta hovrätten och motparten om beviset och vad han vill styrka därmed.

15—18 §§.

Huvudförhandling i hovrätt bör i stort sett ordnas efter samma regler som dylik förhandling i underrätt. Då målet uppropas, skall rätten undersöka, huruvida hinder möter mot förhandlingens hållande. Föreligger omständighet, som avses i 43 kap. 2 §, skall förhandlingen i allmänhet inställas och utsättas till annan dag. Verkan av parternas utevaro har, såsom närmare utvecklas vid 19 §, reglerats i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller vid parts utevaro vid underrätt i mål, vari förlikning icke är tillåten. Uteblir vadekäranden, skall sålunda hans talan i hovrätten förklaras förfallen och någon huvudförhandling ej hållas. Vadesvarandens närvaro utgör däremot icke något nödvändigt villkor för huvudförhandling. Hovrätten äger även i svarandens utevaro hålla förhandling och företaga målet till sakligt avgörande. Möter hinder mot huvudförhandlings slutförande å den utsatta dagen, kan hovrätten enligt 43 kap. 3 § påbörja förhandlingen, om det kan antagas, att den kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och uppdelning finnes kunna ske utan olägenhet. Möjlighet finnes ock att under vissa förutsättningar upptaga bevisning, ehuru huvudförhandlingen inställts. Beträffande uppskov med påbörjad huvudförhandling så ock i fråga om fortsatt och ny förhandling samt upptagande av bevisning vid ny förhandling skola samma regler gälla som för förfarandet vid underrätt. Förhandlingen skall vara muntlig. Part må sålunda ej åberopa eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.

Vid huvudförhandlingen bör den överklagade domen i erforderliga delar uppläsas. Det är ej nödvändigt, att domen uppläses i ett sammanhang. Förekomma i målet flera frågor, som skola behandlas var för sig, kan föredragning av domen uppdelas på motsvarande sätt. Huruvida uppläsningen bör

ske genom rättens försorg eller ombesörjas av vadekäranden, får bero av omständigheterna. Härefter bör vadekäranden uppgiva, i vilken del domen överklagas och vilket yrkande han framställer, samt svaranden angiva, huruvida han medger eller bestrider yrkandet. Genom dessa uppgifter avses endast att klargöra utgångsläget för förhandlingen. Vadekäranden skall vidare redogöra för målet, i den mån det erfordras för prövning av hans fullföljda talan, samt utveckla sin talan och fullständigt angiva de omständigheter, varå han grundar sitt ändringsyrkande. Svaranden skall erhålla tillfälle att utveckla sin ståndpunkt och uttala sig rörande de av käranden anförda omständigheterna. Hålles huvudförhandling i vadesvarandens utevaro, skall genom hovrättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anført. Lika litet som vid underrätt få eljest handlingar från målets beredande uppläsas, med mindre parts utsaga vid förhandlingen avviker från vad han tidigare anført eller han underlåter att yttra sig eller eljest särskilda skäl förekomma därtill.

På sätt framhållits vid 35 kap. 13 § behöver icke alltid muntlig bevisning, som åberopats vid underrätten, ånyo upptagas i hovrätten. I viss utsträckning må bevisning i hovrätten föras genom föredragning av underrättens protokoll. Dock kan hovrätten alltid besluta, att bevisning skall upptagas ånyo. På begäran av part skall även ny bevisupptagning äga rum, om ej hovrätten finner sådan upptagning sakna betydelse. Vad angår sättet för framläggandet av det vid underrätten förebragta bevismaterialet innebär förslaget, såsom anförts i redogörelsen för dess allmänna grunder, att detta material skall framläggas genom parternas försorg. Parterna eller deras ombud skola sålunda uppläsa skriftliga bevis och sådana i underrättsprotokollet upptagna utsagor, som åberopas i hovrätten. Härvid ankommer på referenten att övervaka, att parterna riktigt återgiva den vid underrätten förebragta utredningen. Skulle part lämna vilseledande framställning och motparten underlåta att göra gensaga här emot, bör referenten klargöra förhållandet. Detta följer av hovrättens skyldighet att tillse, att målet blir uttömmande behandlat. Hålles huvudförhandling i vadesvarandens frånvaro, måste den av honom vid underrätten förebragta bevisningen, i den mån den är av betydelse för bedömandet av vade-talan, framläggas genom hovrättens försorg. Ej heller beträffande förfarandet i hovrätten gives någon regel om den ordning, i vilken den å ömse sidor åberopade bevisningen skall förebringas. I regel torde emellertid bevis, som åberopas av den bevisskyldiga parten, böra framläggas först. Vardera parten bör i allmänhet äga att framföra den bevisning, som åberopats av honom. I fråga om skriftliga bevis, såsom korrespondens, torde de ofta böra framläggas i ett sammanhang, oberoende av från vilken sida de förebringas. Då det ankommer på parterna att förebringa bevisningen, böra de få gruppera materialet och framföra de olika bevismedlen i den ordning, som de finna lämplig. För att främja en riktig uppfattning av underrättens dom har emellertid föreskrivits, att då beträffande viss omständighet förekomma både bevis, som framlägges genom underrättens protokoll, och bevis, som upptages omedelbart i hovrätten, de genom protokollet framlagda bevisen i regel skola förebringas

först. Att vid vittnesförhör inför hovrätten vad vittnet anfört vid underrätten i regel icke får uppläsas för vittnet, följer av 36 kap. 16 §.

I förslaget har ej tagits ställning till frågan, huruvida och på vilket sätt hovrättens ledamöter skola före huvudförhandlingen taga del av materialet från underrätten. Detta får bliva beroende på ledamöternas gottfinnande. Tydligt är, att referenten måste ha så noga studerat handlingarna, att han kan rätta och fullständiga parternas framställningar. Även ordföranden måste vara väl insatt i målet. I vad mån övriga ledamöter vilja i förväg taga del av handlingarna, ha de att själva bedöma. I mera invecklade mål torde det stundom för att ledamöterna skola kunna följa och tillgodogöra sig huvudförhandlingen vara nödvändigt, att dessförinnan en föredragning av målet eller vissa delar därav äger rum. Sådan föredragning kan verkställas av referenten eller tjänsteman vid hovrätten. En förberedande överläggning mellan ledamöterna kan även vara erforderlig rörande huvudförhandlingens ordnande och genomförande, beträffande bevisningens upprepande m. m. I vissa fall kan det även vara lämpligt, att referenten i förväg samråder med parterna eller deras ombud beträffande riktlinjerna för förhandlingen.

Vid huvudförhandlingen torde i regel böra ankomma på avdelningens ordförande att leda förhandlingen. Han har sålunda att fatta beslut i alla de fall, då valfrihet finnes beträffande förhandlingens ordnande, såsom rörande materialets uppdelande, föredragning av handlingar och framförande av bevisningen. Viktigare frågor böra hänskjutas till hovrätten. Hinder möter icke, att ordföranden helt eller delvis överlämnar processledningen åt referenten. Särskilt kan det vara lämpligt, att förhör med vittnen eller sakkunniga, därest dessa ej höras av parterna, skötas av referenten. Även övriga ledamöter äga ställa frågor till dem som höras. Därest under handläggningen föredragning skall ske genom rättens försorg, t. ex. av skriftligt bevis eller protokoll från underrätten, kan denna verkställas av referenten eller någon tjänsteman. Bland annat då huvudförhandling äger rum i vadesvarandens frånvaro och hovrätten sålunda i viss utsträckning har att sörja för att hans standpunkt och det från hans sida åberopade materialet framföres, kan det vara lämpligt, att föredragningen verkställas av en tjänsteman.

19 §.

För att huvudförhandlingen i hovrätten skall leda till gott resultat är det önskvärt, att båda parterna därvid komma tillstådes och, då så erfordras, infinna sig personligen. För utkrävande av parternas inställeskyldighet böra i huvudsak samma medel användas som i underrätt. Dock synes det icke lämpligt att i hovrätten tillämpa treskodom mot vadesvaranden, vilken ju vunnit i underrätten. I de fall, då han uteblir i hovrätten, skulle det vara obilligt att endast på grund av hans utevaro undanröja den till hans fördel givna domen.

Av vadekäranden synes böra krävas, att han alltid inställer sig vid huvudförhandling i hovrätten. Det är han, som påkallat hovrättens prövning, och hans närvaro är i regel erforderlig för förhandlingens genomförande. På

grund härav synes böra gälla, att om vadekäranden uteblir, hans vadetalan skall vara förfallen, vilket innebär, att underrättens dom står fast. Detta bör gälla, även då båda parterna utebliva. I kallelse till huvudförhandling skall därför enligt 14 § vadekäranden alltid föreläggas att komma tillstådes vid nämnda äventyr.

Vad angår vadesvaranden är det i allmänhet icke lika nödvändigt, att han är tillstådes vid huvudförhandlingen. Han bör icke heller genom utevaro kunna hindra vadekäranden att komma till sin rätt. Då tredsdom icke bör användas, synes hovrätten därför böra ha möjlighet att på materiella grunder avgöra målet även i svarandens frånvaro. Stundom torde också materialet i hovrätten vara sådant, att rätten i svarandens utevaro kan tillfredsställande pröva målet, såvitt talan däri fullföljts. Anses svarandens närvaro erforderlig för utredningen, bör hovrätten däremot om möjligt förmå honom att inställa sig. Med hänsyn härtill bör hovrätten äga att i kallelse till huvudförhandling förelägga svaranden att komma tillstådes vid vite. Sådant vite bör alltid föreläggas, då svarandens närvaro är påkallad huvudsakligen i vadekärandens intresse. Skulle däremot svarandens inställelse vara erforderlig närmast för tillvaratagande av hans eget intresse, bör han kunna kallas utan vitesföreläggande. För dylikt fall synes lämpligt, att i kallelsen intages en erinran om att målet må avgöras utan hinder av svarandens utevaro. Bestämmelser av nu angivet innehåll ha upptagits i 14 §.

Uteblir vadesvaranden, då vite förelagts honom, har hovrätten att pröva, huruvida målet kan avgöras utan hinder av att svaranden ej inställt sig. Finnes hans närvaro erforderlig, bör i regel huvudförhandlingen inställas och svaranden vid högre vite föreläggas att komma tillstådes. Är målet sådant, att förlikning däri ej är tillåten, bör hovrätten även kunna förordna, att svaranden skall hämtas antingen omedelbart eller å dag, till vilken förhandlingen utsättes. Kan målet avgöras i svarandens frånvaro, bör däremot huvudförhandling i vanlig ordning hållas. Detta torde särskilt komma att inträffa i de fall, då bevisskyldigheten i målet huvudsakligen åligger den uteblivna vadesvaranden. Den omständigheten, att vite förelagts, hindrar sålunda lika litet som vid underrätten, att målet avgöres. Särskilt då huvudförhandlingen i hovrätten inställts eller uppskjutits på grund av svarandens frånvaro, kan det vara anledning att vid nästa rättegångstillfälle företaga målet utan hinder av hans utevaro. Ej heller bör det förhållandet, att beslut om hämtning av någon anledning ej kan verkställas, hindra målets avgörande. Därest svarandens utevaro ej förorsakar uppskov med handläggningen, skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas.

Såsom framhållits vid 11 kap. 5 § är part skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätt, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Vid utfärdande av kallelse till sådan förhandling har hovrätten sålunda att avgöra, huruvida partens personliga närvaro är erforderlig. Parten torde alltid böra kallas personligen, så snart det kan antagas, att han äger personlig kännedom rörande omständigheter av betydelse för avgörandet. Hänsyn bör även tagas till huruvida parterna i de förberedande skrifterna an-

givit, att motparten bör infinna sig personligen. Då parts personliga närvaro finnes påkallad, skall hovrätten enligt 14 § förelägga honom vite. För kâranden skola sålunda utsättas två påföljder. Svaranden må vid vite antingen föreläggas att komma tillstådes eller ock föreläggas att infinna sig personligen. Kommer part tillstådes allenast genom ombud, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, bör detta lika litet som i underrätt betraktas som om parten uteblivit. Hovrätten har att överväga, huruvida hans närvaro påkallas. Finnes hans hörande erforderligt, har hovrätten att genom nytt vite söka förmå honom att infinna sig eller, om saken är sådan, att förlikning ej är tillåten, förordna om hans hämtande. I vissa fall torde, särskilt då partens underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse kan tolkas till hans nackdel, målet kunna avgöras utan hinder av att parten ej infunnit sig personligen. Vad nu sagts gäller icke, då part, som kallats att infinna sig personligen, icke kommer tillstådes vare sig personligen eller genom ombud. I dylikt fall skola de förut angivna påföljderna för utevaro inträda. För svarandens del äro emellertid påföljderna i huvudsak desamma vid utevaro och vid underlåtenhet att komma personligen.

Även vid huvudförhandling i hovrätt gäller den i 32 kap. 6 § givna regeln. Förekommer anledning, att laga förfall är för handen, skall sålunda parts utevaro eller underlåtenhet att infinna sig personligen ej leda till påföljd eller läggas honom till last i rättegången. Särskilt vid vadekârandens utevaro kan hovrätten ofta ha skäl att antaga laga förfall.

De i det föregående angivna reglerna skola gälla vid varje huvudförhandling i hovrätten och sålunda även då förhandlingen uppskjutits, vare sig fråga är om ny eller fortsatt förhandling.

20 §.

När hovrätten på grund av vadekârandens utevaro förklarar denne ha förlorat sin talan i hovrätten, innebär detta i huvudsak detsamma som en mot kâranden given tredsdom. Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder synes det därför riktigt, att kâranden erhåller möjlighet att få målet återupptaget till prövning på materiella grunder. Detta synes böra ske genom att kâranden inom viss kort tid, i förslaget bestämd till två veckor från den dag, då hovrättens beslut meddelades, gör ansökan om målets återupptagande. Därest ansökan göres i behörig ordning och inom rätt tid, har kâranden en ovillkorlig rätt att få målet återupptaget. För bifall till ansökan kräves sålunda icke, att kâranden visar laga förfall. Sådant förfall kan dock vara av betydelse för frågan om skyldigheten att gälda rättegångskostnad. Då målet återupptages, skall det företagas i det skick, vari det förelåg före det sammanträde, då vadekâranden uteblev. Hovrätten har sålunda att utsätta ny huvudförhandling och kalla parterna till denna. Liksom vid återvinning bör, då kâranden för andra gången uteblir, hans rätt att kräva målets återupptagande vara förfallen.

21 §.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder bör möjlighet beredas hovrätten att i vissa fall avgöra mål utan huvudförhandling. I dessa fall har hovrätten att pröva målet på grundval av de föreliggande handlingarna.

Huvudförhandling erfordras icke, då vadetalan medgivits. Ej heller är sådan förhandling påkallad, då hovrätten finner uppenbart, att vadetalan är ogrundad. Genom att i dylikt fall möjlighet finnes att pröva målet på handlingarna vinnas ett enkelt sätt att avgöra mål, däri vadekäranden fullföljt talan allenast för att fördröja domens verkställande eller i annat ohemult syfte.

Vidare har ett undantag från regeln om obligatorisk muntlig förhandling ansetts påkallat beträffande mål, som angå endast obetydliga ekonomiska värden. Avgörande synes härvid böra vara det värde, varom talan fullföljts. Gränsen har satts vid 500 kronor. Rör tvisten i hovrätten ett lägre belopp, torde ofta kostnaderna för huvudförhandling i hovrätten bliva alltför höga i förhållande till tvisteföremålets värde. Vid beräkning av detta värde bör hänsyn ej tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande. Även i dessa mål kan emellertid huvudförhandling hållas. Anser hovrätten med hänsyn till målets beskaffenhet eller andra omständigheter, t. ex. då ny bevisning åberopas i hovrätten eller muntlig bevisning, som förekommit vid underrätten, finnes böra upptagas ånyo, huvudförhandling erforderlig för utredningen, äger hovrätten förordna därom. Av betydelse är härvid, att enligt 23 § hovrätten i vissa fall icke kan göra ändring i underrättens dom, med mindre den vid underrätten hörda muntliga bevisningen ånyo upptages inför hovrätten. Därest hovrätten i dylikt fall vill ändra den överklagade domen, är sålunda muntlig förhandling nödvändig. Rätt har även tillagts parterna att erhålla huvudförhandling, därest de båda begärt sådan förhandling. Däremot har det icke ansetts böra medgivas den ena parten att utan motpartens samtycke framtvinga huvudförhandling med därav följande kostnader och besvär. Parts yrkande om huvudförhandling kan emellertid föranleda hovrätten att finna dylik förhandling påkallad. Angår vadekärandens i hovrätten fullföljda talan även sådant, som icke kan skattas i penningar, skall huvudförhandling alltid hållas, om ej undantag härifrån är medgivet enligt annan bestämmelse i denna paragraf.

Slutligen erfordras ej huvudförhandling, om hovrättens prövning icke avser själva saken, d. v. s. det materiella rättsförhållande, varom talan föres. Hovrätten äger sålunda på handlingarna besluta, att den fullföljda talan icke skall upptagas till prövning, eller på grund av rättegångshinder eller domvilla undanröja underrättens dom. Avser vadetalan allenast beslut, som meddelats i samband med domen, t. ex. angående vite, kvarstad eller rättegångskostnad, är huvudförhandling ej heller nödvändig. Stadgandet torde leda till att då vadetalan föres såväl i själva saken som i dylik bifråga, hovrätten äger utan huvudförhandling t. ex. ogilla talan i huvudsaken såsom uppenbart ogrundad och göra ändring beträffande den särskilda frågan.

Hinder möter icke mot att hovrätten även för prövning av formell fråga, t. ex. huruvida res judicata föreligger, utsätter huvudförhandling.

I de mål, som avgöras på handlingarna, erhålla parternas inlagor en i viss mån annan betydelse än i mål, däri huvudförhandling hålles. De skriftliga inlagorna tjäna i förstnämnda grupp av mål icke till att förbereda målets vidare behandling utan utgöra jämte handlingarna från underrätten det material, varå hovrättens avgörande skall grundas. På grund härav och då parternas framställningar i regel icke upptagits i underrättens protokoll, kan det bliva erforderligt, att parterna i hovrättsskrifterna fullständigt utveckla sin talan och därvid även ingå på rättsliga spörsmål. Anledning härtill föreligger, när värdet av det, varom talan fullföljes, icke uppgår till 500 kronor och muntlig förhandling sålunda icke alltid kan påräknas. I mål, varom nu är fråga, kan det även föreligga skäl, att hovrätten med stöd av 10 § andra stycket sörjer för en fullständigare skriftväxling mellan parterna och därvid även förelägger parterna att yttra sig över vissa närmare angivna frågor.

22 §.

Frågan, huruvida mål skall avgöras utan huvudförhandling, bör av hovrätten prövas, så snart målets beredande avslutats. I vissa fall torde härför erfordras en föredragning, vilken kan verkställas av referenten eller tjänsteman vid hovrätten. Finner hovrätten, att huvudförhandling ej erfordras, bör den i regel omedelbart kunna avgöra målet. Domen skall härvid enligt 17 kap. 2 § grundas å vad handlingarna innehålla och vad eljest förekommit i målet.

Därest mål upptages till prövning senare än åtta veckor efter det målets beredande avslutats, bör hovrätten göra anmälan därom till Kungl. Maj:t med uppgift om anledningen till uppskovet.

Finner hovrätten, sedan den beslutat att upptaga mål till avgörande utan huvudförhandling, att sådan förhandling erfordras, t. ex. då hovrätten ansett vadekärandens talan uppenbart ogrundad men under föredragningen finner, att så ej är förhållandet, bör hovrätten besluta, att huvudförhandling skall hållas.

23 §.

Av föreskrifterna i 35 kap. 13 § framgår, att muntlig bevisning, som upptagits vid underrätten, så ock vad rätten vid syn å stället iakttagit får i viss utsträckning i hovrätten förebringas genom protokoll och andra handlingar från bevisupptagningen. Den sålunda förebragta bevisningen är emellertid i regel av mindre värde än den bevisning, som upptages omedelbart av rätten. Med hänsyn härtill kan det icke anses lämpligt, att hovrätten allenast på dylikt material gör ändring i underrättens bevisvärdering i sådana fall, då det kan antagas, att underrättens avgörande rönt inflytande av att underrätten omedelbart upptagit bevisningen. För tryggande av bevisomedelbarheten har därför i förevarande paragraf intagits bestämmelse, att om underrätten grundat sitt avgörande rörande viss omständighet på omedelbart upptagen muntlig bevisning eller syn å stället och avgörandet även i hovrätten beror av tilltron till

denna bevisning, hovrätten i regel ej må göra ändring i underrättens dom i denna del, med mindre bevisningen upptagits ånyo vid huvudförhandling i hovrätten. För stadgandets tillämpning kräves, att utgången i hovrätten skall bestämmas av en eller flera omständigheter, om vilka bevisning, varom nu är fråga, förebringats vid underrätten, och att frågan, huruvida dessa omständigheter skola anses bevisade eller icke, beror av den tilltro, som tillägges denna bevisning. Denna tilltro är t. ex. beträffande en vittnesutsaga beroende icke blott av huruvida vittnet talat sanning utan även av vittnets iakttagelseförmåga och förmåga att återgiva vad vittnet erfarit. Regeln gäller, vare sig underrätten tillmätt eller fränkänt utsagan tilltro. Ha sålunda vid underrätten två vittnen lämnat olika uppgifter rörande samma omständighet och underrätten ansett det ena vittnets uppgifter förtjäna tilltro, kan hovrätten i regel icke på denna punkt ändra underrättens bevisvärdering, med mindre båda vittnena höras ånyo i hovrätten. Kan därvid det ena vittnet icke höras, bör enligt den givna regeln underrättens bevisvärdering stå fast. Avgörandet kan icke anses bero av tilltron till utsagan, därest någon tvekan ej råder om att utsagan riktigt återger de faktiska omständigheterna men det är ovisst, vilka slutsatser som kunna dragas ur dessa omständigheter. Detta torde ofta vara fallet, då fråga är om allenast indirekt bevisning. Från den nu angivna regeln, att ändring i underrättens värdering av muntlig bevisning ej får göras utan att bevisningen upptages ånyo, har ett undantag uppställts för det fall, att synnerliga skäl föreligga, att bevisningens värde är ett annat än underrätten antagit. Det bör sålunda vara uppenbart, att underrättens värdering av bevisningen icke kan godkännas. Detta kan inträffa särskilt då i hovrätten tillkommit ny bevisning eller annan utredning, som otvetydigt ådagalägger, att bevisvärdet är annat än underrätten funnit. Av stadgandets avfattning framgår, att detsamma icke gäller, då underrättens bevisprövning grundats på bevis, som upptagits utom huvudförhandlingen och vid denna framlagts genom protokoll. I dylikt fall har hovrätten samma möjlighet som underrätten att bedöma bevisningens värde.

Den nu berörda regeln medför, att då hovrätten har anledning antaga, att ändring bör ske i underrättens värdering av muntlig bevisning rörande viss omständighet, hovrätten måste tillse, att all den bevisning, som upptagits omedelbart i underrätten och varå denna grundat sitt avgörande i denna del, ånyo upptages i hovrätten. Härav följer, att huvudförhandling kan bliva erforderlig även i mål, där sådan förhandling eljest icke är obligatorisk. Huruvida av nu angiven grund bevisning skall upptagas ånyo, har hovrätten att i första hand pröva vid utfärdande av kallelser till huvudförhandlingen. Avgörande för denna fråga är främst vadekärandens i vadeinlagan lämnade redogörelse rörande grunden för hans fullföljda talan och hans uppfattning rörande underrättens domskäl. Av dessa torde i regel framgå, huruvida hans talan riktar sig mot underrättens bevisvärdering och i vad mån avgörandet beror av tilltron till den omedelbart upptagna bevisningen. Ofta torde käranden, då han anser underrättens bevisvärdering oriktig, i vadeinlagan begära, att muntlig bevisning skall upptagas ånyo. Hänsyn måste även tagas till eventuella uppgifter

från parterna om ny bevisning och vad därmed skall styrkas. Särskilt då i hovrätten åberopas ny muntlig bevisning, kan det vara anledning att ånyo höra den vid underrätten upptagna bevisningen. Stadgandet kan medföra, att hovrätten beslutar, att bevisning, som förekommit vid underrätten, skall förebringas ånyo, ehuru part ej framställt begäran därom. Hovrättens befogenhet härtill framgår av 35 kap. 13 §.

24 §.

På sätt framhållits vid 44 kap. 8 § kan det inträffa, att meddelad tredsdom till en del går den tillstädeskomna parten emot. Han äger då att genom vad fullfölja talan mot domen i denna del. Samtidigt kan motparten söka återvinning, såvitt angår målet i övrigt. Därest ansökan om återvinning upptages, bör emellertid tillses, att icke målet samtidigt handlägges i två instanser. Detta torde lämpligen kunna undvikas därigenom, att hovrätten återförvisar det dit fullföljda målet till underrätten, som har att handlägga hela målet i ett sammanhang. Då underrätten alltid har sig bekant, huruvida talan fullföljts mot dess domar, bör det åligga underrätten att, då ansökan om återvinning upptages i mål, däri vadetalan fullföljts, omedelbart anmäla detta till hovrätten.

25 §.

Såsom framhållits vid 13 kap. 5 § äger käranden, därest saken är sådan, att förlikning är tillåten, icke, efter det svaranden ingått i svaromål, utan dennes samtycke återkalla sin i målet väckta talan. I annat mål kan talan utan sådant samtycke icke återkallas, sedan dom i underrätten fallit. Däremot bör vadekäranden alltid äga att återkalla sin vadetalan. Detta innebär endast, att hans ändringsyrkande återtages och att sålunda underrättens dom står fast. Återkallelse synes dock böra göras, innan hovrättens dom beslutats. Därest hovrätten utan dom skiljer målet från sig, måste återkallelse för att kunna beaktas göras, innan hovrätten fattat slutligt beslut.

Då vadeinlagan skall vara grundläggande för rättegången i hovrätten och även avgörande för i vilken del underrättens dom vunnit laga kraft, bör vadekäranden icke äga rätt att ändra sin talan till att avse annan del av underrättens dom än i vadeinlagan angivits. Enligt 13 kap. 3 § första stycket 1 äger emellertid käranden på grund av omständighet, som inträffat efter det vadetalan väckts eller först då blivit honom bekant, kräva annan fullgörelse än den som avsetts i vadeinlagan. Att part eljest icke kan i hovrätten framställa yrkande, som ej behörigen väckts vid underrätten, framgår av nämnda paragraf. Av den i 17 kap. 3 § givna regeln, att rätten icke kan giva dom över annat eller mera än vad part i behörig ordning yrkat, följer, att hovrätten icke kan, då allenast den ena parten fullföljer talan mot underrättens dom, ändra denna till nackdel för den klagande parten.

Vad angår frågan, huruvida part äger att i hovrätten åberopa nytt material till stöd för sin talan, innebär förslaget, såsom framgår av redogörelsen för dess allmänna grunder, att part i allmänhet har möjlighet att förebringa

dylikt material. Dock må hovrätten lämna utan avseende ny omständighet eller nytt bevis, om parten kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten och det kan antagas, att han underlåtit det i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet. Otillbörligt syfte föreligger ej blott, då parten velat förhålla rättegången eller överrumpla motparten, utan även, då han eljest sökt att genom innehållande av material skaffa sig någon processuell fördel. Däremot kan det ej anses otillbörligt, att part, som till stöd för sin talan kan åberopa flera grunder och haft skälig anledning antaga, att en av dessa skulle vara tillräcklig för bifall till hans talan, då den av honom anförda grunden av den lägre rätten underkännes, i hovrätten åberopar annan grund. Stundom kan även inträffa, att parten först genom underrättens dom erhåller klarhet om vilka omständigheter, som av underrätten ansetts avgörande för utgången. Han bör då äga att vid utförande av sin talan i hovrätten taga hänsyn härtill. Ej heller bör förhindras, att part, som med skäl kunnat utgå från att den av honom åberopade bevisningen skulle vara tillräcklig, därest detta antagande visar sig oriktigt, förebringa nytt bevis i hovrätten. Den i paragrafen givna bestämmelsen rörande nya omständigheter och bevis får nämligen icke tolkas så, att parterna tvingas att i underrätten förebringa allt material, som överhuvud kan tänkas vara av betydelse. Det är tydligt, att stadgandet icke hindrar part att i hovrätten förebringa bevisning rörande rättegångsfel vid underrätten eller att framlägga den utredning, som kan bliva erforderlig därigenom, att hovrätten utnyttjar sin befogenhet att i vissa fall själmant inskaffa bevis.

En särställning i nu förevarande hänseende intager yrkande om kvittning. Förslaget utgår från att sådant yrkande huvudsakligen är att anse som försvarsmedel, ehuru i vissa avseenden meddelats särskilda bestämmelser därom. Enligt 10 kap. 14 § må fordran, som åberopas till kvittning, prövas endast av den rätt, som ägt döma över genkärsmål angående samma fordran. Av 17 § samma kapitel följer, att yrkande om kvittning, som ej väckts vid lägre rätt, kan utan hinder av föreskrifterna om instansordningen framställas i högre rätt. Att tillerkänna parterna en obegränsad rätt att i hovrätt väcka yrkande om kvittning synes emellertid icke lämpligt. En sådan ordning skulle möjliggöra för part att förlägga huvuddelen av rättegången till den andra instansen. Det synes därför böra läggas i hovrättens hand att avgöra, huruvida ett först i hovrätten framställt kvittningsyrkande bör upptagas till prövning. Avgörande bör härvid vara, huruvida yrkandet utan olägenhet kan prövas i målet. Detta torde inträffa, om motfordringen är jämförelsevis klar och någon mera omfattande utredning och bevisning rörande densamma icke erfordras. I motsatt fall bör yrkandet avvisas. Med hänsyn till den rättskraft, som åkommer rättens avgörande rörande motfordringen, är det för part, som gör gällande kvittning, förmånligare, att hans yrkande ej upptages till prövning än att det efter en måhända bristfällig utredning ogillas.

Vid sidan av de nu berörda föreskrifterna gäller på grund av hänvisning i 15 § stadgandet i 43 kap. 10 §, enligt vilket hovrätten kan lämna utan avseende bevisning, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, om det

kan antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller att överrumpla motparten.

26 §.

Vissa regler angående rättegången äro av den vikt, att deras åsidosättande vid underrätten bör medföra, att domen såsom ogiltig skall av hovrätten undanröjas. Med hänsyn till det allmännas intresse av nämnda reglers upprätthållande bör sådant undanröjande äga rum, även om part ej framställt yrkande därom. De rättegångsfel, som skola ha dylik verkan, böra vara desamma, som enligt 59 kap. 1 § 1—4 kunna åberopas såsom grund för besvär över domvilla. Om vid underrätten förekommit annat grovt rättegångsfel, synes böra läggas i hovrättens hand att pröva, huruvida den skall själmant undanröja domen. Hänsyn måste härvid tagas till felets beskaffenhet och den verkan det kan antagas ha haft i målet. Såsom exempel å fall, då undanröjande kan undgås, må anföras, att vid häradsrätt hållits fortsatt huvudförhandling i stället för ny huvudförhandling, trots att vid den senare handläggningen närvarit nämndeman, som ej deltagit i den tidigare, eller att röstberäkningen vid kollegial underrätt varit oriktig men av protokollet framgår, hur utgången vid riktig röstberäkning skulle ha blivit.

Det synes böra tillkomma hovrätten att bedöma, i vilken omfattning underrättens dom skall undanröjas. Detta bör ej ske i vidare mån än domen beröres av rättegångsfelet. Inverkar felet även å del av domen, mot vilken talan icke förts, bör hovrätten pröva, huruvida även denna del bör undanröjas. Av betydelse är härvid bland annat, huruvida de olika delarna av målet stå i sådant förhållande till varandra, att deldom kunnat meddelas. I dylikt fall torde kunna förekomma, att endast den överklagade delen av domen undanröjes.

27 §.

Såsom framgår av 4 kap. 14 § må fråga om jäv mot domare i underrätt ej upptagas av hovrätt, med mindre jävet där göres av part, som enligt de i paragrafen givna bestämmelserna är berättigad därtill, eller talan föres mot beslut, varigenom jävet ogillats. Fråga om jäv mot särskild ledamot av nämnd må icke alls väckas i hovrätt. Hänvisas part, som är missnöjd med underrätts beslut, varigenom jäv ogillats, att föra särskild talan däremot, skall talan föras genom besvär. Dylik talan beröres icke i förevarande kapitel. I denna paragraf behandlas endast det fall, att hovrätten i samband med prövning av vadetalan äger upptaga fråga om jäv mot domare i underrätten. Stadgandet gäller, vare sig talan i samband med huvudsaken förts mot ett beslut av underrätten i jävsfrågan eller jävet först i hovrätten framställes av part, som är berättigad därtill. Finnes i dylikt fall jävet grundat, bör domen undanröjas. Då fråga om domarjäv aldrig skall av högre rätt själmant beaktas, synes anledning icke föreligga att i detta fall utsträcka undanröjandet till annan del av domen än den, mot vilken talan förts.

28 §.

I 26 § avses sådana i rättegången vid underrätten förelupna fel, som böra medföra, att dess dom, oavsett huruvida part framställt yrkande därom, undanröjes. För att hovrätten skall beakta annat fel i rättegången, bör krävas, att part i hovrätten åberopar felet. Verkan av sådant fel synes böra vara beroende av omständigheterna. Har felet ej inverkat på utgången, t. ex. om underrätten onödigt uppskjutit målet eller tillåtit bevisning rörande omständighet, som saknat betydelse, kan felet av hovrätten lämnas utan avseende. Ej heller om felet inverkat på utgången, synes det böra medföra domens undanröjande, om felet kan botas i hovrätten, såsom då underrätten vägrat part att förebringa bevisning av betydelse i målet eller underlåtit att höra part personligen eller anlita sakkunnig, ehuru detta erfordrats. Detta gäller dock, endast om felet i hovrätten kan avhjälpas utan väsentlig olägenhet. I annat fall bör underrättens dom undanröjas.

Att hovrätten även i fall, då rättegångsfel ej föreligger, kan återförvisa mål, följer av hovrättens allmänna skyldighet att sörja för att målet blir på lämpligt sätt handlagt. Åberopar part i hovrätten ny, omfattande bevisning och finnes denna lämpligen böra upptagas vid underrätten, äger hovrätten att med undanröjande av underrättens dom visa målet åter.

29 §.

Undanröjes underrättens dom, skall hovrätten, såvida icke undanröjandet grundats på att målet ej bort av underrätten upptagas, återförvisa målet till underrätten. Det synes lämpligt, att underrätten härvid ålägges att självmant upptaga målet och vidtaga de åtgärder, som erfordras för den fortsatta handläggningen. I vilken omfattning underrätten måste ånyo företaga målet, är i första hand beroende på hovrättens beslut och grunderna för detsamma. Ofta torde det vara erforderligt, att ny huvudförhandling hålles.

I paragrafen har intagits en erinran om att hovrätten enligt 10 kap. 20 § i visst fall äger hänvisa mål till underrätt, som finnes behörig. Detta kan i vademål förekomma, allenast då underrätten prövat målet och talan beträffande underrättens behörighet fullföljes i samband med talan mot underrättens dom.

30 §.

Då det är lämpligt, att akterna i de vid underrätten handlagda målen förvaras hos underrätten, bör hovrätten, sedan dess dom eller slutliga beslut vunnit laga kraft, återställa den från underrätten mottagna akten. Såsom för närvarande gäller enligt kungl. cirkuläret den 11 april 1924 synes böra åligga hovrätten att till underrätten översända avskrift av hovrättens dom eller slutliga beslut.

51 KAP.

Om vad i brottmål.

De i detta kapitel givna föreskrifterna överensstämma i huvudsak med reglerna om vad i tvistemål. Med hänsyn till brottmålets särskilda karaktär föreligga emellertid vissa avvikelser, vilka föranlett, att bestämmelserna om vad i brottmål upptagits i ett särskilt kapitel. I det följande komma endast dessa avvikelser att beröras. Beträffande bestämmelserna i övrigt hänvisas till vad anförts vid 50 kap.

1 §.

De skäl, som föranlett att i tvistemål kräves, att den som vill vädja skall inom viss tid anmäla vad, göra sig icke i samma mån gällande i brottmål. Intresset att med hänsyn till verkställigheten snarast möjligt erhålla visshet, huruvida domen kommer att överklagas, kan tillgodoses genom föreskrifter om nöjdförklaring. Den förkortning av klagotiden, som genom vadefristens bestämmande till tre veckor uppkommer för vissa delar av landet, torde med hänsyn till att åtgärder för talans fullföljande skola vidtagas vid underrätten icke böra möta betänkligheter.

Enligt 27 kap. 1 § R.B. äger part, som i målet hålles häktad eller enligt beslut i målet är intagen i allmän uppfostringsanstalt eller i avbidan å sådant intagande hålles i förvar, intill besvärstidens utgång avlämna besvärsskrift till länsstyrelsen eller tillsyningsmannen vid häktet eller föreståndaren för anstalten. Inlagan anses sålunda i rätt tid inkommen, om den inom besvärstiden avlämnats till myndighet, som nyss nämnts. I 12 § lagen den 14 juni 1901 om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken stadgas skyldighet för dylik myndighet att, då inlaga inkommer, ofördröjligen insända den till myndighet, som har att taga befattning därmed. Med hänsyn till de ändringar, som nu föreslås beträffande sättet för fullföljd av talan, torde några särskilda bestämmelser rörande fullföljdsinlaga från häktade och med dem jämställda icke erfordras. Genom att inlaga må insändas med posten underlättas fullföljande av talan. I administrativ ordning synes böra stadgas skyldighet för tillsyningsman vid häkte och föreståndare för allmän uppfostringsanstalt att mottaga och till underrätten insända fullföljdsinlaga. Bestämmelse, att dylik inlaga må med verkan, att talan anses i rätt tid fullföljd, ingivas till annan än underrätten, skulle medföra svårigheter med hänsyn till de i 2 § givna föreskrifterna om anslutningsvad.

I 12 § nyssnämnda lag föreskrives även, att länsstyrelsen, tillsyningsman vid häkte eller föreståndare för allmän uppfostringsanstalt skall tillse, att om häktad person eller person, som intagits i anstalten eller i avbidan å sådant intagande hålles i förvar, vill i målet anföra besvär eller avgiva annan inlaga till högre rätt, han därvid ej saknar nödigt biträde. En dylik bestämmelse torde komma att bliva av mindre betydelse med hänsyn till de i förslaget givna

reglerna om försvarare. Den synes kunna ersättas med föreskrifter i de för myndigheterna gällande instruktionerna.

Rätt att genom vad fullfölja talan i brottmål tillkommer i första hand parterna vid underrätten. I vissa fall må även annan föra talan mot domen. Enligt 20 kap. 8 § andra stycket må sålunda målsägande fullfölja talan, som i underrätten förts av åklagare, och enligt 21 kap. 1 § andra stycket äga, då den tilltalade avlidit, dennes närmaste anförvanter rätt att föra talan mot dom, såvitt genom denna fastställts, att den tilltalade förövat gärningen. Av regeln i 22 kap. 2 § framgår, att åklagare, som vid underrätten utfört målsägandens talan om enskilt anspråk på grund av brott, ej äger fullfölja talan beträffande anspråket, med mindre han fullföljer talan i ansvarsfrågan.

Vad angår spørsmålet, när part är behörig att vädja mot underrätts dom, bör liksom i tvistemål gälla, att dylik behörighet tillkommer part, så snart han har ett rättsligt intresse att vinna ändring i domen. Dylikt intresse kan för åklagare föreligga icke blott, då den tilltalade av underrätten frikännts eller fällts till straff, som åklagaren anser för lågt, utan även, då åklagaren anser annan påföljd för brottet böra tillämpas än den underrätten ådömt, t. ex. då åklagaren anser straff böra utbytas mot skyddsåtgärd eller omvänt eller viss skyddsåtgärd böra anlitas i stället för en annan. Med hänsyn till att åklagaren i viss utsträckning bör vaka över att den tilltalade icke erhåller ett svårare straff än hans gärning rätteligen förskyllt, synes åklagaren böra äga rätt att föra talan även till förmån för den tilltalade. Bestämmelse härom har upptagits i 20 kap. 2 §. För den tilltalade kan ett intresse att söka ändring i underrätts dom föreligga ej allenast, då han fällts till straff eller skyddsåtgärd och önskar att bli frikänd eller dömd till lindrigare påföljd, utan även, då han vill i stället för skyddsåtgärd undergå straff. I vissa fall kan den tilltalade även ha intresse av att föra talan mot underrätts dom, även då denna icke i egentlig mening gått honom emot, såsom då han av underrätten förklarats straffri enligt 5 kap. 5 § strafflagen.

2 och 3 §§.

Paragraferna överensstämja i sak med 50 kap. 2 och 3 §§. Med hänsyn till att, då i brottmål åklagaren eller målsäganden fullföljer talan, hovrätten är oförhindrad att beträffande den i vadetalan avsedda gärningen göra ändring även till förmån för den tilltalade, kan det stundom föreligga mindre anledning för den tilltalade att begagna anslutningsvad. Däremot kan särskilt för målsägande anslutningsvad äga viss betydelse.

4 §.

Paragrafen motsvarar 50 kap. 4 §. Då åklagare vädjar, skall han i vadeinlagen angiva, om han vill, att målsägande eller den tilltalade skall infinna sig personligen, liksom, då den tilltalade klagat, denne skall angiva, om han påkallar, att målsäganden skall komma personligen.

Med hänsyn till de särskilda regler, som gälla angående handläggning av mål rörande anhållen eller häktad, synes böra i vadeinlagan angivas, huruvida den tilltalade är underkastad dylik frihetsförlust.

5 och 6 §§.

Dessa paragrafer motsvara 50 kap. 5 och 6 §§.

7 §.

Med hänsyn till den ställning, som den tilltalade intager i brottmål, kan det ej anses lämpligt, att då en av honom ingiven vadeinlaga är ofullständig och trots föreläggande ej kompletterats, den tilltalades talan avvisas. En dylik påföljd skulle för den tilltalade vara alltför sträng. Intresset, att vadeinlagan är riktig och fullständig, synes böra tillgodoses genom att den tilltalade erhåller kunnig försvarare. Någon föreskrift om föreläggande att komplettera vadeinlagan vid äventyr att talan eljest avvisas torde beträffande åklagaren ej vara erforderlig. En dylik föreskrift, som endast skulle gälla målsäganden, skulle vara av ringa betydelse. Möjlighet synes dock böra finnas att giva vadekäranden tillfälle att fullständiga vadeinlagan. Är vadeinlagan bristfällig, kan hovrätten vid muntligt förhör infordra nödiga uppgifter.

8 §.

Enligt gällande rätt kan i vissa fall talan mot underrätts dom i brottmål prövas av hovrätten utan att dessförinnan yttrande inhämtats från klagandens motpart. Dock må hovrätten i regel ej, med mindre tillfälle beretts motparten att förklara sig, göra ändring i underrättens dom. Genom de ändringar, som nu föreslås i fullföljdsförfarandet, kommer frågan om motpartens hörande i viss mån i annat läge. Visserligen föreligga i brottmål starkare skäl än i tvistemål att i viss utsträckning möjliggöra målets avgörande utan att motparten hörts. I brottmål är saksammanhanget ofta enklare, och parternas ståndpunkter framgå i regel tydligt av vadeinlagan och handlingarna från underrätten. Behovet av snabbhet framträder även starkare i dessa mål. Emellertid skall, såsom framhållits i redogörelsen för förslaget allmänna grunder, även i brottmål i regel hållas huvudförhandling, och vid denna bör om möjligt också svaranden i hovrätten vara tillstädes. Fråga kan därför i dessa fall bliva endast huruvida huvudförhandling kan utsättas utan att vadesvaranden hörts över vadeinlagan. En dylik ordning synes emellertid icke tillräddig. Skulle mål kunna omedelbart utsättas till huvudförhandling, skulle fara föreligga, att vid denna nya omständigheter skulle framkomma och förhandlingen sålunda icke kunna slutföras i ett sammanhang. Även i de mål, som avgöras på handlingarna, synes oftast lämpligt, att svaranden erhåller tillfälle att yttra sig över vad vadekäranden anført. I förslaget har därför intagits föreskrift, att vadeinlagan i regel även i brottmål skall delgivas motparten.

Uppräkningen av de fall, då hovrätten kan meddela beslut utan att tillfälle beretts svaranden att inkomma med genmäle, motsvarar bestämmelserna i 50 kap. 8 §. Då fråga är om häktning eller reseförbud, är emellertid med hänsyn till dessa tvångsmedels natur nödvändigt, att hovrätten äger utan svarandens hörande besluta även om hävande av sådan åtgärd.

I förevarande paragraf behandlas icke det fall, att först i hovrätten väckes fråga om häktning eller reseförbud. För dylikt fall gälla reglerna i 24 kap. 20 § och 25 kap. 8 §. Även enligt dessa paragrafer äger hovrätten utan förhandling meddela beslut i frågan. Detsamma gäller beträffande övriga tvångsmedel. Fråga om användande av häktning eller andra tvångsmedel kan ej väckas efter det underrätten meddelat dom, med mindre talan fullföljts mot domen.

9—12 §§.

Paragraferna överensstämma i huvudsak med motsvarande paragrafer i 50 kap.

Av föreskriften i 21 kap. 8 §, att försvarare, om mål fullföljes till högre rätt, äger där biträda den misstänkte, framgår, att försvarare utan särskilt bemyndigande äger å den misstänktes vägnar underteckna genmäle.

I likhet med underrätten bör hovrätten äga förelägga åklagaren att komplettera förundersökningen eller, då förundersökning ej hållits, verkställa sådan undersökning.

13 och 14 §§.

För det fall, att den tilltalade är häktad, synes huvudförhandling i regel böra äga rum inom fyra veckor efter utgången av den för anslutningsvad föreskrivna tiden eller, om den tilltalade häktats senare, från tiden för häktandet. I anslutning till bestämmelsen i 24 kap. 18 § synes, då fristen skall räknas från häktandet, böra gälla, att denna skall räknas, om den tilltalade var närvarande vid häktningsbeslutets meddelande, från denna tidpunkt och eljest från det meddelande om beslutets verkställande inkom till hovrätten. Då särskilda omständigheter föranleda därtill, t. ex. då undersökning skall äga rum av den tilltalades sinnesbeskaffenhet, kan längre uppskov bliva erforderligt.

Rörande förelägganden för parterna hänvisas till motiveringen vid 19 §.

15—18 §§.

Liksom vid underrätt synes i åklagarmål huvudförhandlingen böra inställas, därest företrädare för åklagarmyndigheten ej är tillstädes. Huruvida den tilltalades utevaro skall föranleda inställande av förhandlingen, blir beroende av om målet kan avgöras utan hinder av hans utevaro. Är han kâränd i hovrätten, medför hans uteblivande, såsom framgår av 19 §, att hans vadetalan förfaller.

Brottmålens särskilda karaktär gör, att huvudförhandlingen i dessa mål bör ordnas i någon mån annorlunda än i tvistemålen. Med hänsyn till att i brottmål bevisbördan i regel helt åvilar åklagaren eller målsäganden, synes det

icke böra åläggas den tilltalade att ens då han är kärande i hovrätten redogöra för målet. Sedan parternas ståndpunkter klarlagts, bör det därför åligga åklagaren eller, då talan förts allenast av målsäganden, denne att utveckla åtalet, i den mån det erfordras för prövning av vadetalan. Därest den tilltalade vädjat och yrkat frikännande, måste sålunda åklagaren eller målsäganden i regel utveckla sin talan på samma sätt som vid underrätten. Om i målsägandemål, vari den tilltalade klagat, målsäganden uteblir i hovrätten, måste denna utveckling ombesörjas av hovrätten. Den tilltalade skall erhålla tillfälle att bemöta vad från motsidan anförts. Har talan fullföljts av åklagaren eller målsäganden och är den tilltalade icke närvarande, skall genom rättens försorg ur handlingarna framläggas vad han anfört mot åtalet. Då målsägande eller tilltalad höres inför hovrätten, bör vad han anfört inför underrätten eller vid förundersökningen i regel ej uppläsas. Undantag härifrån är emellertid påkallat för det fall, att hans utsaga inför hovrätten avviker från vad han tidigare anfört eller han vägrar att ånyo yttra sig.

Även beträffande sättet för framläggande av bevismaterialet från underrätten föreligger enligt förslaget en olikhet mellan tvistemål och brottmål. Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets allmänna grunder skall i brottmål nämnda material framläggas genom hovrättens försorg. Sedan åklagaren eller målsäganden utvecklat åtalet och den tilltalade haft tillfälle att yttra sig däröver, skall den vid underrätten framlagda utredningen, i den mån det finnes erforderligt, framläggas av referenten eller tjänsteman vid hovrätten. Någon fullständig uppläsning av underrättsmaterialet torde i allmänhet ej erfordras. Sålunda bör uteslutas allt, som icke är av betydelse för prövning av den fullföljda talan. Ej heller behöver föredragning ske av sådant material, som ersatts genom handläggningen i hovrätten. Därest målsäganden eller den tilltalade är tillstädes i hovrätten och uttalar sig muntligen, kunna i regel deras utsagor under förundersökningen och i underrätten förbigås. Berättelser, som vid underrätten avgivits av vittnen eller sakkunniga, torde däremot stundom, även om vittnet eller den sakkunnige höres ånyo i hovrätten, böra där föredragas. Det kan nämligen vara av vikt, att den bevisning, varå underrätten grundat sitt avgörande, såvitt möjligt framföres i ett sammanhang. I viss utsträckning kan dock föredragning av bevisning bliva onödig därigenom, att parterna i sina framställningar lämnat redogörelse därför. Liksom i tvistemål bör bevisning, som framlägges genom protokoll, förebringas, innan muntlig bevisning rörande samma omständighet upptages. Särskilt i stora brottmål torde det ofta vara erforderligt, att referenten överlägger med åklagaren och den tilltalades försvarare rörande uppläggningsen av parternas talan och bevismaterialets gruppering.

19 §.

De regler beträffande parts utevaro, som föreslagits för tvistemål, torde böra i huvudsak tillämpas även såvitt angår enskilda parter i brottmål. Beträffande åklagaren erfordras icke några särskilda bestämmelser. Det kan förutsättas, att åklagaren, vare sig han är kärande eller svarande i hovrätten,

skall komma tillstådes. Därest någon företrädare för åklagarmyndigheten ej är närvarande, skall, såsom framhållits vid 15 §, huvudförhandlingen utsättas till annan dag.

Enskild vadekärandes utevaro bör liksom i tvistemål medföra, att hans vade-talan förfaller. Föreläggande härom skall enligt 14 § intagas i kallelsen. Detta gäller, vare sig talan fullföljts av målsägande eller tilltalad. Har talan fullföljts både av åklagare och målsägande, medför målsägandens utevaro, att hans talan i hovrätten förfaller, även om målet i övrigt prövas.

Därest enskild vadesvarande uteblir, böra samma påföljder inträda som vid svarandens utevaro i tvistemål. Kan målet avgöras i svarandens frånvaro, bör detta ske. I annat fall bör huvudförhandlingen utsättas till annan dag och svaranden vid högre vite tillhållas att komma tillstådes. Hovrätten bör äga att i stället för att förelägga vite förordna om hämtning. I anslutning till vad sålunda bör gälla har i 14 § föreskrivits, att vadesvaranden må föreläggas att komma tillstådes vid vite. Om sådant föreläggande ej meddelas, bör i kallelsen angivas, att målet må avgöras utan hinder av svarandens utevaro. För att säkerställa den tilltalades närvaro, då han är svarande i hovrätten, har det ansetts lämpligt att föreskriva, att om anledning föreligger, att han ej kommer att självant inställa sig, hovrätten må förordna, att han skall hämtas till huvudförhandlingen. Sådant förordnande torde i regel böra meddelas, allenast om talan till hovrätten fullföljts av åklagaren.

Frågan om enskild parts personliga inställelse i hovrätten blir av särskild betydelse därigenom, att i vissa fall föreligger en ovillkorlig skyldighet för den tilltalade att närvara personligen. Såsom framgår av 21 kap. 2 § skall den tilltalade vid huvudförhandling i hovrätten alltid infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till straffarbete eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff. I andra fall skall den tilltalade infinna sig personligen i hovrätten, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Detta torde alltid vara förhållandet, när anledning föreligger att skärpa av underrätten ådömt frihetsstraff eller att till sådant straff fälla tilltalad, som av underrätten frikänts eller dömts till allenast böter. Men även eljest, då fråga är om frihetsstraff eller skyddsåtgärd, är i regel den tilltalades hörande erforderligt. Vad nu sagts gäller, vare sig den tilltalade i hovrätten har ställning av kärke eller svarande. Beträffande målsägandes skyldighet att komma personligen i hovrätten gäller enligt 20 kap. 14 § detsamma som för part i tvistemål. Han är sålunda enligt 11 kap. 5 § pliktig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Med ledning av nu angivna bestämmelser skall hovrätten vid utfärdande av kallelse till huvudförhandling pröva, huruvida enskild part skall infinna sig personligen och, om detta finnes vara fallet, enligt 14 § förelägga honom vite. Kommer parten trots vite tillstådes genom ombud och finnes hans hörande erforderligt, kan nytt vite eller hämtning anlitas. Hämtning bör kunna ske även av vadekäranden. Då han inställt sig genom ombud, har han visat, att han vidhåller sin talan. Det synes då icke obilligt, att han även infinner sig personligen för att bidra till utredningen. Emellertid synes det ej kunna

uppställas som ett oeftergivligt villkor för målets avgörande, att den tilltalade ens i mål om grovt brott skall ha infunnit sig personligen. En föreskrift härom skulle möjliggöra för tilltalad, som dömts i underrätten, att genom att fullfölja talan och inställa sig allenast genom ombud fördröja målets avgörande och därigenom hindra domens verkställande. Med hänsyn härtill måste möjlighet finnas att avgöra målet utan hinder av att den tilltalade ej infunnit sig personligen. Ett sådant avgörande synes även mindre betänkligt i hovrätten, då den tilltalade hörts i underrätten och det redan föreligger en dom i målet. I de fall, då talan fullföljes av den tilltalade, torde ofta hans underlåtenhet att infinna sig personligen böra medföra, att underrättens dom fastställas. Därest talan fullföljes av åklagaren eller målsägande, måste kravet på den tilltalades personliga inställelse strängare upprätthållas. Förhållandena kunna emellertid även i dylikt fall vara sådana, att målet måste avgöras, oaktat den tilltalade ej infunnit sig. Särskilt kan detta inträffa, då den tilltalade icke kunnat hämtas till hovrätten eller genom vite förmås att infinna sig. Då fråga är om mera allvarligt brott, torde det emellertid endast undantagsvis böra komma i fråga att avgöra målet eller i varje fall göra ändring i domen till den tilltalades nackdel, utan att han hörts personligen.

Särskilda bestämmelser erfordras i brottmål beträffande målsägande, som icke för talan men vilkens hörande erfordras med hänsyn till åklagarens åtal. Det synes lämpligt, att han beträffande kallelser och påföljd för utevaro jämställas med enskild part, som skall infinna sig personligen. I kallelse till huvudförhandling skall sålunda enligt 14 § vite föreläggas honom. Uteblir han och finner hovrätten hans hörande erforderligt, kan nytt vite eller hämtning anlitas.

20 §.

Paragrafen är likalydande med 50 kap. 20 §.

21 §.

Liksom i tvistemål torde i brottmål i vissa fall huvudförhandling icke vara erforderlig. Detta gäller främst, då talan i hovrätten av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån, liksom då talan, som fullföljts av den tilltalade, biträts av motparten. Med hänsyn till den tilltalades ställning torde däremot den omständigheten, att han förklarar sig ej ha något att erinra mot den av motparten fullföljda talan, icke böra i och för sig medföra, att huvudförhandling anses onödig. Ej heller har det ansetts lämpligt, att hovrätten allenast på handlingarna ogillar vadetalan som uppenbart ogrundad.

Vad angår de mindre mål, för vilka, såsom framhållits i redogörelsen för förslagets grunder, huvudförhandling icke bör vara obligatorisk, synes till denna grupp böra hänföras de mål, beträffande vilka i hovrätten icke är fråga om annan påföljd än böter eller vite. I de fall, då den tilltalade av underrätten fällts till böter eller vite och talan fullföljts allenast av honom, har sålunda hovrätten alltid möjlighet att avgöra målet på handlingarna. Har den tilltalade av underrätten dömts till frihetsstraff, förvaring eller annan

skyddsåtgärd, avsättning eller mistning av befattning, är, oavsett å vilken sida talan fullföljes, huvudförhandling nödvändig. I de fall åter, då den tilltalade vid underrätten frikänts eller yrkande om utdömande av vite ogil-lats eller den tilltalade dömts till allenast böter eller vite, och talan full-följts av åklagaren eller målsäganden, har hovrätten att med ledning av hand-lingarna pröva, huruvida anledning finnes att ådöma annan påföljd än nu sagts. Finnes detta vara förhållandet, skall huvudförhandling äga rum. Av dessa regler följer bland annat, att tilltalad icke kan av hovrätten dömas till frihetsstraff, förvaring eller annan skyddsåtgärd, avsättning eller mistning av befattning, med mindre han haft tillfälle att inställa sig vid förhandling i hovrätten. Även i de fall, då huvudförhandling icke är obligatorisk, äger hovrätten utsätta sådan förhandling, om den kan antagas vara till gagn för utredningen. Av betydelse är härvid bland annat beskaffenheten av den bevisning, som åberopas i hovrätten. Den i 23 § givna regeln, att i vissa fall hovrätten ej må göra ändring i underrättens dom utan att bevisningen från underrätten upptages ånyo, kan medföra, att huvudförhandling måste hållas. Särskilt i de fall, då anledning föreligger att döma tilltalad, som av under-rätten frikänts, kan det vara erforderligt, att huvudförhandling hålles. Även eljest kan sådan förhandling vara påkallad, då fråga är om grovt brott. Stor vikt måste ock tillmätas framställning från part, särskilt den tilltalade, om huvudförhandling. I dessa fall har emellertid hovrätten alltid att pröva, huru-vida med hänsyn till utredningen, kostnaderna för enskild motpart och det allmänna m. m. huvudförhandling bör komma till stånd. Framför allt då fråga är om allvarligt brott, där en fällande dom, även om den avser allenast böter, kan äga stor betydelse för den dömde, bör dock hovrätten tillmötesgå begäran om huvudförhandling. Detsamma gäller, då målet avser böter till mycket högt belopp.

Därest i brottmål föres talan om enskilt anspråk på grund av brottet och såväl ansvarsfrågan som frågan om det enskilda anspråket fullföljas till hov-rätten, synes vid bedömande av huruvida huvudförhandling skall hållas må-let böra betraktas som en enhet. Är sålunda med hänsyn till talan om det en-skilda anspråket huvudförhandling erforderlig, skall sådan förhandling hål-las, även om den icke enligt de i förevarande paragraf givna reglerna påkal-las för prövning av ansvarstalan.

22 §.

Paragrafen överensstämmer helt med 50 kap. 22 §.

23 §.

Regeln, att hovrätten i allmänhet icke må utan förnyat upptagande av muntlig bevisning eller syn å stället frångå underrättens värdering av denna bevisning, synes icke böra gälla, då fråga är om ändring till förmån för den tilltalade. Särskilt då hinder möter mot att ånyo upptaga bevisningen, t. ex. då ett vittne ej längre kan höras, skulle det vara obilligt, om icke ändring kunde göras till den tilltalades förmån. I dylikt fall bör tvekan rörande bevisvärde-

ringen lända till fördel för honom. Frågan, huruvida ändring är till den tilltalades förmån eller icke, erbjuder för flertalet fall ej någon svårighet. I de fall, då detta är ovisst, t. ex. då fråga är om val mellan straff och skyddsåtgärd eller mellan olika slag av skyddsåtgärder, synes den i paragrafen givna huvudregeln böra leda till att ändring ej göres, med mindre bevisningen upptagits ånyo.

Föres i brottmål talan om annat än ansvar och förekommer i denna del bevisning rörande omständighet, som ej är av betydelse för ansvarstalan, bör i fråga om möjlighet att härutinnan göra ändring gälla vad om tvistemål är stadgat.

24 §.

På samma sätt som i tvistemål bör part i brottmål äga rätt att återkalla sitt ändringsyrkande. Av regeln, att åklagaren äger föra talan även till förmån för den tilltalade, synes böra följa, att han icke blott kan återkalla en i hovrätten förd talan om ändring till nackdel för den tilltalade utan även övergå till att yrka ändring till den tilltalades förmån.

Liksom i tvistemål bör vadeinlagan vara grundläggande för rättegången i hovrätten. Vadekäranden bör därför icke äga att vidga den i vadeinlagan angivna ramen för fullföljden. Av 30 kap. 3 § följer, att hovrättens dom ej må avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts eller eljest må av hovrätten upptagas. Såvitt angår denna gärning är hovrätten emellertid icke bunden av någondera partens brottsrubricering eller yrkande. Med hänsyn härtill synes det riktigt, att vadekäranden äger inom de gränser, som gälla för hovrättens prövningsrätt, ändra sin i vadeinlagan angivna talan. Har tilltalad i vadeinlagan yrkat allenast straffnedsättning och befinnes sedermera, att gärningen ej är straffbar eller att straffet t. ex. på grund av preskription förfallit, är han sålunda oförhindrad att under rättegången i hovrätten yrka att bliva helt frikänd. Har åklagaren i vadeinlagan betecknat den gärning, för vilken ansvar påståtts, såsom förskingring, äger han i hovrätten yrka, att den tilltalade skall för samma gärning fällas för stöld. Huruvida samma gärning föreligger, är att bedöma enligt de regler, som enligt vad anförts vid 30 kap. 3 § böra gälla för bestämmande av processföremålet. En inskränkning i hovrättens möjlighet att göra ändring i underrättens dom följer av 25 §.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder har i brottmål någon begränsning ej ansetts böra uppställas beträffande parts rätt att i hovrätten förebringa nytt material.

25 §.

En enligt gällande rätt i viss mån omstridd fråga är, huruvida i brottmål reformatio in pejus är tillåten, d. v. s. huruvida, då part i syfte att erhålla ett för honom fördelaktigare avgörande fullföljt talan mot lägre rätts dom, högre rätt äger meddela en dom, som är för parten ogynnsammare än den överklagade domen. Såsom allmän regel gäller visserligen i vår rätt, att re-

formatio in pejus är förbjuden. I varje fall uppehålls i huvudsak denna regel till förmån för den tilltalade. Sålunda kan icke, då den tilltalade fullföljt talan beträffande honom ådömt straff, högre rätt fälla till svårare straff.¹ Ett visst undantag från förbudet mot reformatio in pejus på klagan av den tilltalade har emellertid gjorts för de fall, då talan föres av tilltalad, som enligt 5 kap. 5 § strafflagen förklarats straffri. Sålunda har högsta domstolen ansett hovrätt oförhindrad att till prövning upptaga dit fullföljd talan, då underrätt enligt nämnda lagrum förklarat gärningen strafflös och den tilltalade sökt ändring under yrkande, att hovrätten måtte med tillämpning av 5 kap. 6 § strafflagen döma honom till straff och därvid förordna om villkorlig dom.² Bakom detta avgörande torde ligga uppfattningen, att om hovrätten kommit till annat resultat i tillräknelighetsfrågan, hovrätten även ägt döma till straff. I viss utsträckning kan även reformatio in pejus äga rum på talan av åklagare eller målsägande. I ett fall har sålunda hovrätt, då underrätt dömt till straff och åklagaren fullföljt talan under yrkande, dels att straffet måtte skärpas dels ock att den tilltalade måtte i stället för att undergå straff insättas i allmän uppfostringsanstalt, funnit 5 kap. 5 § strafflagen tillämplig och på grund härav med upphävande av underrättens dom förklarat gärningen strafflös.³ Frågan om reformatio in pejus har under senare år kommit i ett i viss mån annat läge därigenom, att vid sidan av de gamla efter svårhetsgrad inordnade straffen skapats nya former av påföljder för brott av den art, att en jämförelse med hänsyn till svårhet mellan visst straff och dylik påföljd eller mellan olika slag av påföljder är utesluten. Häri- genom försvåras bedömandet av frågan, huruvida viss ändring av en överklagad dom är till nackdel för den tilltalade. Vanskligheter i detta hänseende uppkommo redan genom införande av villkorlig dom. De ha blivit än mera framträdande efter införande av ungdomsfängelse enligt lagen den 15 juni 1935 samt av de påföljder, som avses i lagarna den 13 mars 1937 om tvångsuppfostran och den 18 juni samma år om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Oavsett gällande rätts ståndpunkt till frågan, huruvida och i vilken omfattning reformatio in pejus är tillåten, synes denna fråga böra för framtiden lösas på det sätt, som bäst tillgodoser överrättsprocessens syfte. Några principiella eller i sakens natur liggande skäl för en lösning i ena eller andra riktningen torde icke föreligga. Vid bedömande av ifrågavarande spörsmål måste främst beaktas det allmännas intresse av att i varje brottmål erhålles en så vitt möjligt materiellt riktig dom. Denna synpunkt talar i viss mån för att högre rätt bör äga frihet att i alla hänseenden ompröva den överklagade domen. Men den medför även, att sådan prövning icke bör ske i vidare mån än det kan antagas, att överrätten äger tillgång till erforderligt material för sitt avgörande. En fullständig omprövning av underrättens dom måste därför leda till att hela den vid underrätten förebragta utredningen ånyo fram-

¹ Se N. J. A. 1904: 221; 1905: 251; 1907: 257; 1924: 38.

² Se N. J. A. 1938: 7.

³ Se Sv. J. T. 1936: 48.

lägges vid högre rätt. I ett skriftligt förfarande, där allt material upptages i underrättens protokoll och detta står till överrättens förfogande, äro olägenheterna härav icke så stora. Vid muntlig rättegång däremot, då överrätten kan grunda sitt avgörande endast på det där förebragta materialet, skulle ett fullständigt återupptagande av den tidigare utredningen medföra betydande svårigheter. Överrättsförfarandet skulle härigenom erhålla en helt annan gestaltning än den nuvarande fullföljdsprocessen och närma sig ett underställningsförfarande. Några egentliga fördelar torde icke heller stå att vinna därmed. Såsom framhållits vid 49 kap. 1 och 2 §§ måste nämligen antagas, att i den mån parterna själva icke ha något att erinra mot domen, skäl ej föreligger till ändring däri. Detta antagande blir än starkare, då åklagarnas kompetens stiger och enskilda parter erhålla hjälp av kunniga biträden.

Med hänsyn till det nu anförda synes det uppenbart, att en obegränsad möjlighet till reformatio in pejus i hovrätt ej bör medgivas. Möjlighet för hovrätten att pröva ett annat händelseförlopp än det, varom parterna fullföljt talan, skulle nödvändiggöra ett fullständigt och i regel onödigt uppreparande av hela underrättsutredningen. Hovrätten bör sålunda ej kunna döma över annan gärning än den som avses i den fullföljda talan. Detta följer redan av stadgandet i 30 kap. 3 §, sammanställt med regeln i 24 § andra stycket förevarande kapitel. Såvitt angår nämnda gärning möta ej samma betänkligheter att medgiva hovrätten en vidgad prövningsrätt. Denna prövning kan i allmänhet äga rum på grundval av det material, som kräves för prövning av ändringsyrkandet, och behöver icke medföra en utvidgning av processen. Särskilt framträder detta vad angår de sidor av målet, rörande vilka hovrätten är obunden av parternas yrkanden, nämligen beträffande gärningens hänförelse under tillämpligt lagrum samt utmätande av straff eller annan ansvarsåtgärd. Märkas bör även, att i mål om ansvar för brott, som hör under allmänt åtal, rätten äger att självmant inskaffa bevisning samt att ej heller i mål om annat brott rätten är bunden av parts erkännande. På grund härav synes hinder ej möta mot att, då åklagaren eller målsäganden fullföljt talan under yrkande om en för den tilltalade ogynnsammare utgång, såvitt angår den ifrågavarande gärningen, göra ändring i domen även till förmån för den tilltalade. Detta medför, att hovrätten kan på talan om straffskärpning sänka det ådömda straffet eller frikänna den tilltalade. Fullföljes däremot talan av den tilltalade eller av åklagaren till hans förmån, synes med hänsyn till den tilltalades ställning i rättegången billigheten kräva, att ändring ej göres till den tilltalades nackdel. I de fall, då dylik ändring finnes påkallad, bör det ankomma på åklagaren eller målsäganden att taga initiativ härtill, och ändringen bör ej bliva beroende av att den tilltalade använder rättsmedel, som ställts till förfogande huvudsakligen i hans intresse. Några betänkligheter synas däremot ej möta mot att, då den tilltalade av underrätten dömts för brottet, på hans talan ändra den överklagade domen i de fall, då fråga ej är om att bedöma gärningen strängare utan endast att välja mellan olika reaktionsformer av den art, att de icke kunna med hänsyn till svårhet jämföras. Detta gäller, då straff utbytes mot skyddsåtgärd eller omvänt eller då viss skydds-

åtgärd sättes i stället för annan dylik åtgärd. Med skyddsåtgärd synes böra jämställas ungdomsfängelse. På i huvudsak samma sätt synes man böra betrakta frågan om den tilltalades tillräknelighet. Denna avser visserligen i första hand en faktisk omständighet, som ingår i brottsrekvisitet, men den är av avgörande betydelse för valet mellan straff och annan på den brottsliga gärningen grundad påföljd. Även här synes hovrätten böra äga en obegränsad prövningsrätt. Har tilltalad av underrätten förklarats på grund av otillräknelighet straffri, bör sålunda hovrätten, om den vid prövning av tillräknelighetsfrågan kommer till annat resultat, kunna fälla till straff.

Erinras må, att i vissa fall de fördelar man velat vinna genom vidgad användning av reformatio in pejus, ernås genom möjligheten till anslutningsvad och genom att åklagare, som i hovrätten fört talan mot den tilltalade, äger ändra sin talan till hans förmån.

Hovrättens befogenhet att i vissa fall ändra underrättens dom även i annat hänseende än såvitt talan däremot fullföljts gäller allenast straff eller annan offentligrättslig påföljd för brottet men däremot icke enskilt anspråk, varom talan föres i brottmålet. Om hovrätten, då allenast målsäganden fullföljt talan, frikänner den tilltalade, kan hovrätten sålunda icke befria honom t. ex. från ålagd skadeståndsskyldighet.

Av den allmänna föreskriften om rättens plikt att tillse, att målet blir uttömmande behandlat, följer, att hovrätten ej må göra ändring i underrättens dom, med mindre parterna haft tillfälle att yttra sig rörande alla på ändringsfrågan inverkan omständigheter. Angelägenheten härav framträder särskilt, då hovrätten avser att ändra underrättens dom i något avseende, varom talan ej fullföljts. I dylikt fall kan det ofta vara erforderligt, att hovrätten på förhand underrättar parterna om att frågan om ändring i denna del kommer att upptagas till handläggning.

26—30 §§.

Paragraferna överensstämma i huvudsak med motsvarande paragrafer i 50 kap. Med hänsyn till att i brottmål hovrätten bör beakta även mindre rättegångsfel, oavsett huruvida det åberopas av part, har 28 § i förevarande kapitel erhållit en något annan avfattning än 50 kap. 28 §.

31 §.

Såsom framhållits vid 22 kap. 1 § skall, då talan om enskilt anspråk på grund av brott föres i samband med talan om ansvar för brottet, målet i huvudsak handläggas enligt de för brottmål gällande reglerna. Föres talan allenast om enskilt anspråk, är målet däremot av tvistemåls natur. I anslutning härtill har i denna paragraf föreskrivits, att om i underrätt talan förts om såväl ansvar som enskilt anspråk men domen överklagas allenast såvitt angår detta anspråk, målet i hovrätten skall behandlas som tvistemål. Av stadsgandets avfattning framgår, att beträffande sättet för fullföljd brottmålsreglerna skola tillämpas. Vadeanmälan erfordras sålunda icke. Därest enligt

21 kap. 1 § andra stycket anförvant till tilltalad, som avlidit, fullföljer talan mot underrätts dom, såvitt genom denna fastställts, att den tilltalade förövat gärningen, är målet i hovrätten att anse som brottmål. Det torde ligga i sakens natur, att även då talan i hovrätten föres allenast om annan offentlig-rättslig påföljd för brottet än straff eller skyddsåtgärd, såsom vid olovlig varuinförsel beträffande egendoms förverkande eller vid olovlig tillverkning av brännvin beträffande skyldighet att erlagga tillverkningskatt, de för brottmål gällande reglerna skola tillämpas.

52 KAP.

Om besvär.

1 §.

De i detta kapitel givna bestämmelserna gälla såväl tvistemål som brottmål. De avse icke blott part utan även tredje man, t. ex. ombud, vittne eller sakkunnig, som äger klaga över något underrätts beslut.

Enligt förslaget är besvär rättsmedel allenast för talan mot beslut. I allmänhet angå beslutena frågor av processuell natur. Med hänsyn härtill är det i regel och särskilt då rätten under rättegången meddelat beslut rörande rättegångshinder eller domarjäv av vikt, att fullföljd talan snarast möjligt prövas. Det synes därför lämpligt, att besvärstiden göres kortare än enligt gällande rätt. Fristen för besvär mot underrätts beslut har bestämts till två veckor. I de fall, då beslut icke meddelas vid muntlig förhandling, synes tiden böra räknas från den dag, då klaganden erhöi del av beslutet. Liksom för närvarande bör klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller över att målet onödigt uppehålles ej vara begränsad till viss tid. Då särskild klagan över beslut om någons hämtande till rätten, såsom framgår av 49 kap. 4 §, ej får föras, har någon motsvarighet till den i gällande rätt givna regeln, att sådan talan ej är inskränkt till viss tid, icke upptagits.

I paragrafen har intagits erinran om att i vissa fall för talans fullföljande erfordras, att missnöje anmäls.

Något behov att möjliggöra för part att ansluta sig till en av motparten fullföljd besvärstalan synes ej föreligga.

Enligt 33 kap. 3 § kan besvärslaga inlämnas genom bud eller insändas med posten. I administrativ ordning bör stadgas skyldighet för tillsyningsman vid häkte eller föreståndare för uppfostringsanstalt att mottaga och insända besvärslaga från häktad eller för tvångsuppfostran omhändertagen person.

2 §.

Liksom beträffande vadeinlaga har underrätten endast att pröva, att rätt fullföljdssätt använts, att då missnöjesanmälan kräves, sådan anmälan skett

och att föreskrivna tider iakttagits. Däremot har underrätten icke att bedöma, huruvida den som vill klaga är behörig därtill. Ej heller skall underrätten, då klagan föres mot beslut under rättegången, pröva, huruvida särskild talan mot beslutet får föras. Såsom framgår av 17 kap. 13 § och 30 kap. 11 § skall underrätten vid meddelande av beslut under rättegången av den art, att den som vill föra talan mot beslutet skall anmäla missnöje, tillkännagiva detta. Skall talan mot beslut under rättegången föras särskilt, skall även detta tillkännagivas.

3 §.

Besvärslinlaga bör för att kunna tjäna som grund för förfarandet i hovrätten innehålla i huvudsak samma uppgifter som vadeinlaga. Sålunda måste i besvärslinlagan angivas det beslut, mot vilket talan föres, grunderna för talan och den ändring i beslutet, som klaganden yrkar. Då i besvärsmål i regel icke förekommer någon muntlig förhandling, kan det vara erforderligt, att klaganden i inlagan utvecklar sin talan och därvid även framlägger sin uppfattning i föreliggande rättsliga frågor. Vill klaganden åberopa nytt bevis, skall han uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis bör bifogas.

Besvärslinlagan skall vara egenhändigt undertecknad av klaganden eller hans ombud. Av regeln i 21 kap. 8 § följer, att försvarare icke äger på grund av denna sin ställning föra besvärstalan å sin huvudmans vägnar.

Rörande besvärslinlaga gälla i övrigt bestämmelserna i 33 kap. 1—3 §§.

4 §.

Då klagan föres mot beslut under rättegången, kan det vara erforderligt, att akten finnes tillgänglig hos underrätten för att användas vid handläggningen av själva saken. I dylikt fall måste avskrift av akten, såvitt angår den fullföljda frågan, insändas till hovrätten.

När besvärsmål inkommit till hovrätten, bör detsamma liksom vademål tilldelas en referent, som har ansvaret för målets behandling. Förberedande åtgärder böra kunna vidtagas av tjänsteman vid hovrätten.

5 §.

Paragrafen motsvarar 50 kap. 6 § och 51 kap. 6 §. Bland omständigheter, som hindra besvärstalans upptagande, märkes, att talan fullföljts mot beslut, som ej må överklagas särskilt. För talans avvisande kräves ej, att motparten höres.

6 §.

Därest besvärslinlagan icke uppfyller de i 3 § eller 33 kap. 1 § givna föreskrifterna, bör hovrätten lämna klaganden tillfälle att fullständiga inlagan.

Är besvärslinlagan undertecknad av annan än klaganden och har undertecknaren ej styrkt sin behörighet, skall hovrätten enligt 12 kap. 9 § förelägga honom att förete fullmakt.

7 §.

Enligt 27 kap. 5 § R. B. ankommer på hovrätten att, då besvär anförts, bestämman, huruvida motparten skall höras över besvären. I regel må dock ej, med mindre tillfälle lämnats motparten att förklara sig, ändring göras i underrättens beslut. Såsom processkommissionen framhållit synes denna ordning böra bibehållas. Föreskrift, att motpartens yttrande alltid skall inhämtas, skulle omintetgöra den möjlighet till ett snabbt och billigt förfarande, som nu finnes. Den arbetsbesparing, som man skulle vinna genom att målen icke, såsom för närvarande stundom sker, måste föredragas två gånger, torde med hänsyn till den begränsade tillämpning, som besvärsinstitutet i förslaget erhållit, icke vara av någon nämnvärd betydelse.

Liksom enligt gällande rätt bör i vissa fall hovrätten kunna utan motpartens hörande göra ändring i underrättens beslut. De i förevarande paragraf angivna fallen motsvara de fall, då enligt 50 kap. 8 § och 51 kap. 8 § hovrätten kan i vademål utan att motparten haft tillfälle att yttra sig över vadeinlagen ändra beslut, mot vilket talan förts. Har hovrätten interimistiskt beviljat åtgärd, som avses i tredje stycket första punkten, äger hovrätten sedermera och sist vid prövning av besvären att avgöra, huruvida åtgärden skall bestå.

Finner hovrätten anledning att över besvären höra annan än part, t. ex. underrätten eller dess ordförande, äger hovrätten föranstalta därom.

Beträffande frister samt delgivning av besvärslaga hänvisas till vad som anförts vid 50 kap. 8 § rörande vadeinlagen.

8 §.

Rörande förklaring bör i huvudsak gälla detsamma som om genmäle i vademål.

9 §.

Om det finnes erforderligt, äger hovrätten förordna om ytterligare skriftväxling mellan parterna och därvid även förelägga part att yttra sig över vissa bestämda frågor. För att förhindra, att avgörandet fördröjes, har stadgats, att part i regel ej må föreläggas att inkomma med mera än en skrift utöver besvärslaga och förklaring.

10 §.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslaget allmänna grunder är förfarandet i besvärsmål i huvudsak skriftligt. Möjlighet bör emellertid finnas för hovrätten att, om det erfordras, hålla muntlig förhandling. Sådan förhandling kan vara påkallad särskilt då bevisning måste upptagas, t. ex. för prövning av fråga, huruvida svaranden haft sitt hemvist eller drivit rörelse å viss ort, eller för bestämmande av ersättning till vittne eller sakkunnig.

Förhandling, varom här är fråga, avser icke målets beredande utan upptagande av utredning, som skall ligga till grund för avgörandet. Vid förhand-

lingen kan bevisning upptagas genom vittnen eller sakkunniga samt i tvistemål part höras under sanningsförsäkran. Parts skyldighet att vid förhandlingen infinna sig personligen regleras i 11 kap. 5 §, 20 kap. 14 § och 21 kap. 2 §. Enligt dessa lagrum är part pliktig att komma personligen, om hovrätten finner det erforderligt. Då förhandling skall hållas, bör hovrätten kalla parter och andra, som skola höras. Av 9 kap. 7 § följer, att hovrätten kan förelägga vite. Uteblir part eller underlåter han trots föreläggande att infinna sig personligen, må dock, om det finnes lämpligt, förhandling hållas. I dylikt fall skall enligt 9 kap. 8 § tredje stycket vite ej utdömas. Finnes partens hörande nödvändigt, har hovrätten att fälla till vite, om sådant förelagts, och utsätta förhöjt vite. Däremot kan hämtning ej anlitas. Ej heller kan parts utevaro medföra, att hans besvärstalan förfaller.

11 §.

Så snart besvärs mål är färdigt till avgörande, bör det av hovrätten prövas. Har muntlig förhandling hållits, torde ofta vara lämpligt, att avgörandet sker i samband därmed. För avgörandet erfordras i regel en föredragning av handlingarna i målet. Denna kan ombesörjas av referenten eller någon befattningshavare vid hovrätten. Till grund för avgörandet skall läggas det skriftliga materialet och, om muntlig förhandling hållits, vad därvid förekommit.

Några bestämmelser rörande omfattningen av hovrättens prövning ha icke ansetts erforderliga. Det är emellertid tydligt, att hovrätten äger pröva det överklagade beslutet allenast såvitt talan däremot fullföljts. I huvudsak böra de i 50 kap. 26—29 §§ och 51 kap. 26—29 §§ givna bestämmelserna i tillämpliga delar lända till efterrättelse. Har vid underrätten förekommit grovt rättegångsfel, som berört det överklagade beslutet, äger hovrätten sålunda självmant undanröja detta. Annat rättegångsfel bör föranleda undanröjande, allenast om det kan antagas ha inverkat på utgången och ej kan utan väsentlig olägenhet avhjälpas i hovrätten. Av 10 kap. 20 § och 19 kap. 11 § följer, att om underrätten förklarar sig obehörig och detta beslut fastställs av hovrätten eller om underrätten ansett sig behörig och hovrätten på särskild talan mot beslutet gör ändring i detta, hovrätten skall på parts yrkande hänvisa målet till underrätt, som finnes behörig.

12 §.

Liksom i vademål synes klagande part böra äga rätt att återkalla sin fullföljda talan. Återkallelse bör ske, innan hovrätten fattat slutligt beslut i målet.

13 §.

Paragrafen motsvarar 50 kap. 30 § och 51 kap. 30 §.

53 KAP.

Om mål, som upptages omedelbart av hovrätt.

Då mål upptages av hovrätt som första instans, böra beträffande rättegången därstädes gälla i huvudsak samma regler som för rättegången vid underrätt. Sålunda skola i tvistemål 42—44 kap. och i brottmål 45—47 kap. äga motsvarande tillämpning. Av 20 kap. 10 § följer, att i flertalet av de brottmål, beträffande vilka hovrätt är första domstol, nämligen mål om ansvar på grund av vissa ämbetsbrott, talan i hovrätten ej kan väckas av målsägande. Undantagsvis kan emellertid på grund av föreskrifterna i 19 kap. 3, 5 och 6 §§ även enskild målsägande väcka talan i hovrätten.

I förevarande kapitel ha upptagits, förutom hänvisning till reglerna om underrättsförfarandet, de avvikelser från dessa, som ansetts påkallade i hovrätt.

Bestämmelserna om skyldighet för underrätt att, om huvudförhandling ej hålles inom viss tid, göra anmälan härom till hovrätten, ha ersatts med föreskrift, att hovrätt i dylikt fall skall göra anmälan till Kungl. Maj:t. Tiderna ha bestämts i likhet med vad som gäller i vademål. Beträffande brottmål, i vilka den tilltalade är anhållen eller häktad, har föreskrivits, att i allmänhet huvudförhandling skall hållas inom två veckor efter åtalets väckande eller förberedelsens slut och att, då målet uppskjutes, uppskovet i regel ej får vara längre än två veckor. För det sällsynta fall, att enskild målsägande väcker talan i hovrätten och den tilltalade hålles häktad, har något undantag ej ansetts påkallat från den i 47 kap. 9 § givna tidsbestämmelsen.

För upptagande av tvistemål i hovrätt som första domstol kräves i regel, att parterna skriftligen överenskommit, att tvisten skall upptagas omedelbart av hovrätt och att vid hovrättens prövning skall bero. Överenskommelsen bör bifogas stämmingsansökan. Underlåter käranden detta, skall hovrätten förelägga honom att framlägga överenskommelsen, och om föreläggandet ej iakttages, skall ansökan avvisas.

Då det icke är lämpligt, att stämning till hovrätten utfärdas av åklagare, synes den i 45 kap. 1 § givna befogenheten för rätten att uppdraga åt åklagare att utfärda stämning ej böra gälla för mål, som väckas i hovrätt.

Såsom framgår av 23 kap. 22 § kan i vissa fall åtal i hovrätt väckas utan att sådan förundersökning, som avses i nämnda kapitel, dessförinnan hållits. Med hänsyn härtill kan det vara erforderligt, att efter åtals väckande förberedelse äger rum. Denna torde ofta kunna ske genom skriftväxling. Bestämmelser härom ha intagits i 2 § 2. Det åligger hovrätten att tillse, att målet under skriftväxlingen blir så berett, att huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. Rörande målets beredande gälla i övrigt föreskrifterna i 45 kap. Hovrätten äger sålunda enligt 13 § nämnda kapitel under målets beredande hålla muntlig förhandling. Liksom reglerna i 23 kap. 22 § avse de nu ifrågavarande bestämmelserna i 2 § 2 närmast mål rörande ämbetsbrott, som skall åtalas i hovrätt. Väckes i hovrätt talan om annat brott, gälla därom reglerna om måls beredande vid underrätt.

Många av de brottmål, som väckas i hovrätt, avse allenast obetydliga förseelser, för vilka den tilltalade fälles till ett lågt bötesstraff. Särskilt då utredningen på grund av den tilltalades erkännande eller eljest är enkel, är muntlig förhandling ej erforderlig. I vissa av dessa mål är närmast fråga om utövande av disciplinär bestraffningsrätt över underrättsdomare och med dem jämställda ämbets- och tjänstemän. Ej sällan kan det därför vara olämpligt, att den tilltalade ålägges att inställa sig till förhandling. Med hänsyn till vad nu anförts har i 2 § 4 intagits bestämmelse, att om anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff än böter, hovrätten må avgöra målet utan huvudförhandling. Om det finnes erforderligt för utredningen, t. ex. då muntlig bevisning skall upptagas eller målet är av invecklad beskaffenhet, bör hovrätten emellertid hålla huvudförhandling.

SJÄTTE AVDELNINGEN.

Om rättegången i högsta domstolen.

54 KAP.

Om fullföljd av talan mot hovrätts dom och beslut.

1 och 2 §§.

Rättsmedlen för fullföljd av talan mot hovrätts avgöranden ha ordnats i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller för talan från underrätt. Mot hovrätts dom må talan föras genom ansökan om revision och mot hovrätts beslut genom besvär. Liksom i vissa fall klagan över underrätts beslut skall föras genom vad, är under motsvarande förhållanden rättsmedlet mot hovrätts beslut ansökan om revision. Rättsmedelsförfarandet är gemensamt för tvistemål och brottmål.

Förbudet för part, mot vilken tredskodom givits, att fullfölja talan mot domen har, såvitt angår fullföljd till högsta domstolen, betydelse egentligen för tvistemål, som på grund av särskilda bestämmelser upptagas omedelbart i hovrätt. Förbudet gäller emellertid även, då underrätten avslår yrkande om tredskodom och hovrätten efter talan av den tillstädeskomna parten meddelar sådan dom. Bestämmelsen, att om part äger göra ansökan om återupptagande av mål, som avgjorts genom slutligt beslut, han ej må fullfölja talan mot beslutet, har större betydelse för hovrätts beslut än för underrätts. I hovrätt kan nämligen i såväl tvistemål som brottmål vadekäranden, då hans vadetalan på grund av hans utevaro förklarats förfallen, begära målets återupptagande.

Med slutligt beslut avses i 2 § icke blott hovrätts slutliga avgörande i mål, som dit fullföljts genom besvär, utan även hovrättens avgörande i vademål, då hovrätten utan att ingå på prövning av saken skiljer målet från sig, t. ex. om hovrätten finner den fullföljda talan icke kunna upptagas till prövning

eller undanröjer underrättens dom. Slutligt beslut föreligger även, då hovrätten avgör dit fullföljd vadetalan, som angår endast rättegångskostnad eller annan fråga, beträffande vilken talan skall föras på samma sätt som talan mot dom. I mål, som inkommit till hovrätten genom vad, kan sålunda talan mot hovrättens avgörande fullföljas genom besvär. Sättet för fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen är sålunda beroende av det överklagade avgörandets natur och icke såsom för närvarande av det sätt, på vilket målet inkommit till hovrätten.

Att i vissa fall talan ej må föras mot hovrätts dom eller slutliga beslut, framgår av 5—9 §§.

3 §.

Under det att i 2 § avses bland annat hovrätts slutliga beslut, gäller förevarande paragraf vissa beslut, som av hovrätt meddelats under rättegången eller i samband med dom eller slutligt beslut. Såvitt angår till hovrätten fullföljd fråga, gäller paragrafen, endast då talan fullföljts i samband med talan mot domen. Har talan till hovrätten fullföljts särskilt, är hovrättens avgörande därav enligt 17 kap. 1 § och 30 kap. 1 § att anse som slutligt beslut. Beslut under rättegången torde i regel meddelas i fråga, som uppkommer i hovrätten. Undantagsvis kan emellertid inträffa, att då talan till hovrätten samtidigt fullföljts mot underrätts dom och mot beslut, som må överklagas i samband därmed, t. ex. då underrätten dels ogillat yrkande om föreläggande för part att förete skriftlig handling, dels ock dömt i saken, hovrätten först upptager den särskilda frågan och genom beslut under rättegången bifaller yrkandet.

Beträffande beslut, som avses i denna paragraf, torde böra tillämpas i huvudsak detsamma, som under motsvarande förhållanden gäller rörande beslut av underrätt.

Därest hovrätt under rättegången ogillat jäv mot hovrättsdomare eller invändning mot att målet av hovrätten upptages till prövning, bör beträffande talan däremot och verkan av särskild talan gälla vad i 49 kap. 3 § och 11 § första stycket stadgas. Part, som vill klaga över beslutet, skall sålunda anmäla missnöje, varefter hovrätten har att avgöra, huruvida talan skall föras särskilt eller i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Hänvisas parten att föra särskild talan, skall i regel målet i övrigt vila i avbidan på utgången av den särskilda klagan. För det fall, att underrätten ogillat invändning om rättegångshinder och talan mot beslutet till hovrätten fullföljts i samband med talan mot domen, torde väl hovrätten i regel samtidigt meddela beslut i invändningsfrågan och, om underrättens beslut rörande invändningen fastställles, avgöra målet i sak. I dylikt fall får enligt 4 § i detta kapitel talan mot hovrättens beslut föras allenast i samband med talan mot domen. Om emellertid hovrätten, t. ex. då fråga är om res judicata, skulle finna anledning att upptaga invändningsfrågan till särskild behandling och därvid fastställa underrättens beslut, böra reglerna i 49 kap. 3 § och 11 § första stycket äga motsvarande tillämpning. För att bevara sin rätt till talan måste parten sålunda i

föreskriven ordning anmäla missnöje med beslutet. Hovrätten har därvid att föreskriva, huruvida talan skall föras särskilt eller i samband med talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut. I allmänhet torde, för att icke målets avgörande skall fördröjas, vara lämpligt, att talan föres i samband med talan i huvudsaken. Bifaller hovrätten den gjorda invändningen, innebär detta, att underrättens dom undanröjes. Beträffande hovrättens beslut gäller då 2 §. Därest part i samband med talan mot underrätts dom för talan om jäv mot domare i underrätt, är tillämpningen av förevarande paragraf utesluten genom föreskriften i 7 § andra stycket, att sådan fråga ej må fullföljas.

Vad angår hovrätts beslut i frågor av den art, att om underrätt meddelat beslut däri under rättegången, beslutet skolat särskilt överklagas, torde 49 kap. 4 och 5 §§ böra äga motsvarande tillämpning. Meddelar hovrätt under rättegången beslut i sådan fråga, som uppkommit i hovrätten, t. ex. angående ersättning till vittne, som hörts i hovrätten, skall talan föras särskilt. I vissa fall, såsom då hovrätten förelagt part eller annan att förete skriftligt bevis, har klagande enligt 49 kap. 4 § andra stycket att anmäla missnöje, varvid hovrätten enligt 49 kap. 11 § andra stycket kan förordna, att målet skall vila. Meddelas beslut, varom nu är fråga, i samband med dom eller slutligt beslut, skall talan mot beslutet, om det angår tredje man, såsom då det rör ersättning till sakkunnig, alltid föras genom besvär och i annat fall fullföljas i den för talan mot domen eller det slutliga beslutet stadgade ordningen. Rör beslut, varom nu är fråga och som meddelas i samband med dom, allenast part, t. ex. om hovrätten beslutat kvarstad, skall talan mot beslutet föras genom ansökan om revision, även om parten ej klagat i huvudsaken. Mot beslut om rättegångskostnad kan part enligt 8 § i allmänhet föra talan endast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. De nu angivna reglerna böra gälla, även då hovrätten i fråga, som avses i 49 kap. 4 §, eller beträffande rättegångskostnad meddelat beslut i anledning av talan mot beslut, som överklagats i samband med talan mot underrättens dom eller slutliga beslut.

På samma sätt som gäller beträffande underrätt synes talan böra vara avskuren mot hovrätts beslut, varigenom hovrättsdomare förklarats jävig eller begäran om fri rättegång bifallits. Såsom framgår av 7 § andra stycket kan talan ej heller föras mot hovrätts beslut rörande jäv mot underrättsdomare eller mot beslut i dit fullföljd fråga om fri rättegång, vare sig hovrätten fastställt eller ändrat underrättens beslut.

De i denna paragraf givna bestämmelserna begränsas i viss mån genom föreskrifterna i 5 och 7—9 §§, vilka för där angivna fall förbjuda fullföljd mot hovrätts beslut.

4 §.

Rörande talan mot andra hovrätts beslut än dem, som avses i 2 och 3 §§, bör bestämmelsen i 49 kap. 8 § äga motsvarande tillämpning. Angående innebörden av detta stadgande hänvisas till vad vid nämnda paragraf anförts. Paragrafen gäller beslut, som av hovrätten meddelats under rättegången eller i samband med dom eller slutligt beslut, och avser beslut både i frågor, som uppkom-

mit i hovrätten, och i frågor, som fullföljts från underrätten i samband med talan mot underrättens dom. Den är tillämplig, t. ex. då underrätten avslagit parts begäran om föreläggande för motparten att förete skriftligt bevis och hovrätten vare sig i särskilt beslut eller i domen fastställt underrättens beslut. Av paragrafen följer bland annat, att då part, som väddat mot underrätts dom, tillika sökt ändring i beslut, varigenom underrätten förordnat, att domen omedelbart skulle verkställas, och hovrätten genom särskilt beslut förordnat, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum, särskild talan mot hovrättens beslut ej må föras.

Lika litet som i gällande rätt har det ansetts erforderligt att giva part möjlighet att föra talan mot hovrätts beslut under åberopande av att målet genom beslutet onödigt uppehålles.

5 §.

Enligt 30 kap. 11 § R.B. må, då någon klagat över underrätts beslut, varigenom under rättegången förordnats om hans häktande eller kvarhållande i häkte, hovrättens utslag ej överklagas, med mindre beslutet blivit av hovrätten fastställt. Grundsatsen, att då hovrätten hävt beslut om någons häktande eller förordnat, att häktad skall frigivas, hovrättens beslut ej må överklagas, synes böra medföra, att talan ej heller må föras mot beslut, varigenom hovrätten ogillat yrkande om häktning. Principen bör gälla, vare sig hovrätten avslagit ett där framställt yrkande om häktning eller ogillat talan mot ett av underrätt meddelat beslut, varigenom häktningsyrkande ogillats. Den bör äga tillämpning, då hovrätten beslutar, att häktad skall frigivas, både då detta sker genom slutligt beslut i anledning av dit särskilt fullföljd talan och då avgörandet sker genom beslut under rättegången eller i samband med domen i där anhängigt vademål. Förbudet mot överklagande synes böra gälla även i mål, som väckes omedelbart i hovrätt. Möjlighet bör emellertid finnas att i samband med talan mot domen föra talan i häktningsfrågan. I de fall, då häktningsfrågan fullföljts särskilt, är däremot talan mot hovrättens beslut helt avskuren. Vad nu sagts om häktning synes böra äga motsvarande tillämpning i fråga om reseförbud. Det gäller även reseförbud i tvistemål. Den i förevarande paragraf givna begränsningen i fullföljdsrätten är av jämförelsevis ringa praktisk betydelse, då part, sedan målet i sak fullföljts till högsta domstolen, kan där framställa yrkande om häktning eller reseförbud.

I 30 kap. 11 § R.B. föreskrives tillika, att då underrätt förordnat om kvarstad, beslag eller skingringsförbud eller därmed jämförlig åtgärd eller ogillat yrkande om hävande av sådan åtgärd samt detta beslut upphäves av hovrätten, klagan över hovrättens beslut ej är tillåten. Med hänsyn till den stora vikt det kan äga för part att erhålla åtgärd, varom nu är fråga, har något motsvarande förbud ej upptagits i förslaget.

6 §.

Beslut, varigenom hovrätt utan att döma till värjemålsed visat mål åter till underrätt, må enligt 30 kap. 8 § R.B. ej överklagas. Innefattar beslutet prov-

ning av fråga, som inverkar på målets utgång, är dock part berättigad att fullfölja talan däremot i samband med huvudsaken, om denna kommer under högsta domstolens prövning. Huvudregeln, att hovrätts beslut om måls återförvisande till underrätten ej får överklagas, synes böra bibehållas. Möjligheten för part att i allmänhet föra talan mot dylikt beslut skulle giva honom tillfälle att förhåla målets avgörande. Vad angår det fall, att beslutet tillika innebär avgörande av fråga, som inverkar på målets utgång, synes ett i viss mån annat läge ha inträtt därigenom, att förslaget i större utsträckning än gällande rätt tillåter särskild talan mot beslut, varigenom invändning om rättegångshinder avvisats. I enlighet härmed synes böra gälla, att då i beslut om återförvisning ingår avgörande, som, därest det givits i särskilt beslut, kunnat överklagas, talan må föras mot återförvisningsbeslutet. Har sålunda t. ex. underrätt ansett res judicata föreligga och på grund därav ej upptagit målet till prövning samt hovrätten med ändring av beslutet återförvisat målet till underrätten, synes parten böra äga att fullfölja talan mot beslutet. Härom har hovrätten att meddela hänvisning. Fullföljes ej talan mot beslutet, vinner detta laga kraft. Mot hovrättens uttalande, i den mån det ej innebär ett avgörande av frågan utan utgör allenast motivering för återförvisningsbeslutet, kan talan ej föras. I visst samband med frågan, huruvida talan må föras mot hovrätts återförvisningsutslag, står, att förslaget i 17 kap. 5 § medgiver rätten att i vissa fall meddela mellandom. Om sålunda t. ex. underrätt, där talan väckts om utgivande av skadestånd, finner skadeståndsskyldighet ej föreligga och på grund därav icke upptager utredning rörande skadans storlek samt hovrätten anser domen oriktig, kan hovrätten under de förutsättningar, som angivas i nämnda lagrum, i särskild dom fastställa, att skadeståndsskyldighet är för handen, och förklara målet i övrigt vilande. I dylikt fall kan hovrättens dom enligt vanliga regler överklagas.

7 §.

Den i första stycket upptagna bestämmelsen ansluter sig i viss mån till 30 kap. 10 § första stycket R.B. Bestämmelsen gäller, vare sig hovrätten fastställt ett underrättens beslut, varigenom denna förklarat sig behörig att upptaga målet, eller ändrat ett underrättens beslut, däri denna funnit sig obehörig. I sistnämnda fall innebär visserligen hovrättens beslut, att målet återförvisas till underrätten. Men på grund av undantaget i 6 § äger part i vissa fall överklaga hovrättens avgörande i behörighetsfrågan. Förbudet mot fullföljd gäller, även då talan mot underrättens behörighet fullföljts i samband med talan mot dom och hovrätten i sin dom ogillar den framställda invändningen. Undantaget från förbudet mot fullföljd ansluter sig till de i 10 kap. 19 § och 19 kap. 10 § givna bestämmelserna. Förbudet gäller endast beslut angående rättens behörighet och sålunda icke beslut rörande andra rättegångshinder.

Enligt 10 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång må talan ej föras mot hovrätts beslut i vissa där uppkomna frågor rörande fri rättegång. Med hänsyn till den omläggning av rättegången i hovrätt, som nu föreslås, kan frågan om fri rättegång i hovrätten för part vara av stor betydelse vid utförande av

hans talan. Möjlighet bör därför finnas för part att i dylika frågor fullfölja talan mot hovrätts beslut. Däremot synes anledning ej föreligga att tillåta talan i fråga om fri rättegång, som fullföljts till hovrätten. Bestämmelse här- om har upptagits i denna paragraf. I paragrafen har vidare från 30 kap. 11 § R.B. intagits förbud mot fullföljd av talan mot hovrätts beslut i dit fullföljd fråga angående onödigt uppskov. Tillika har intagits föreskrift, att talan ej må föras mot beslut i dit fullföljd fråga rörande domarjäv. Detta torde få an- ses gälla, även då i hovrätten väckes fråga om jäv mot domare i underrätten.

8 §.

Enligt 30 kap. 12 § R.B. är i mål, som fullföljts till hovrätten, ej tillåtet att fullfölja talan allenast beträffande rättegångskostnad. Stadgandet torde inne- bära, att fullföljd är utesluten ej blott då hovrättens avgörande avser såväl saken som frågan om rättegångskostnaden, utan även då talan till hovrätten fullföljts endast beträffande rättegångskostnad. Föreskriften avser även kost- naderna i hovrätten. Angivna regel synes böra i huvudsak bibehållas. Emel- lertid torde anledning ej föreligga att begränsa det däri givna förbudet till mål, som fullföljts till hovrätten. Ej heller i de mål, som väckas omedelbart i hovrätt, torde frågan om rättegångskostnaden vara av den vikt, att den bör kunna, utan samband med målet i övrigt, fullföljas till högsta instans. Ifråga- varande förbud innebär även, att talan icke må fullföljas, då fråga är om för- delning av rättegångskostnad mellan parterna eller om skyldighet för part att ersätta kostnad, som i rättegång utgått av allmänna medel. Vad däremot angår de fall, då fråga är om skyldighet för annan än part, t. ex. för vitt- ne eller ombud, att gälda ersättning för rättegångskostnad, synes ett dylikt för- bud ej lämpligt. I dessa fall är icke fråga om rättegångskostnad i vanlig me- ning. Tredje man kan ej heller i något fall genom att klaga i själva saken få frågan om nämnda kostnad dragen under högsta domstolens prövning. Sär- skilt i de fall, då skyldighet att ersätta kostnad ålägges tredje man först i hov- rätten, synes det oberättigat att avskära honom från fullföljd. Om målsägan- den för talan i målet, är han att anse som part och är sålunda avskuren från att fullfölja talan enbart rörande rättegångskostnad. Enligt 31 kap. 3 § kan emellertid även målsägande, som ej är part, förpliktas att ersätta kostnad i må- let. I dylikt fall äger han rätt att föra talan beträffande kostnaden. Vad nu sagts gäller, även då åklagare förpliktas att ersätta kostnad i rättegången. Be- träffande skyldighet för tredje man att gälda kostnad, varom nu är fråga, må talan föras både av honom och av part.

Från förbudet mot att fullfölja talan allenast beträffande rättegångskostnad finnes i gällande rätt så till vida ett undantag, att part äger att hos högsta domstolen söka tillstånd till talans fullföljande. Sådan ansökan må grundas allenast på att det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synner- lig vikt, att hans talan prövas av högsta domstolen eller att talans fullföljande skulle för parten ha synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet. Med hänsyn till att frågor rörande enbart rättegångskostnader sällan äro av den

vikt, att prövning därav i högsta domstolen är påkallad, har något särskilt dispensförfarande för dylika frågor ej föreslagits.

9 §.

Såsom framgår av 2 kap. 2 § äger hovrätt i vissa fall på grund av parternas överenskommelse som första domstol upptaga tvistemål. Härför förutsättes bland annat, att parterna skriftligen överenskommit, att vid hovrättens prövning skall bero. I anslutning härtill har i förevarande paragraf upptagits bestämmelse, att i dessa mål talan ej må föras mot hovrätts dom eller beslut. Det kunde ifrågasättas, att därest i sådant mål förekommer fråga, som angår tredje man, t. ex. om skyldighet för honom att förete skriftlig handling eller om ersättning till vittne eller sakkunnig, medgiva honom att fullfölja talan mot hovrättens beslut. Han har icke förbundit sig att låta vid hovrättens prövning bero, och hans ställning är densamma, då han indrages i rättegången i hovrätten, vare sig målet väckts i hovrätten eller fullföljts dit. Därest möjlighet beredes tredje man att i dylikt fall överklaga hovrättens beslut, måste samma befogenhet tilläggas part. En dylik ordning skulle emellertid kunna äventyra vad man i främsta rummet vill vinna genom måls upptagande i hovrätten, nämligen ett snabbt avgörande. Genom att förmå tredje man, som t. ex. förpliktats att förete skriftligt bevis, att överklaga beslutet härom, skulle part kunna fördröja målets avgörande. Med hänsyn härtill och då frågan om överklagande av beslut, varom nu är fråga, har mycket ringa praktisk betydelse, har det ansetts lämpligt att stadga förbud mot fullföljd även beträffande tredje man. Märkas bör, att vid arbetsdomstolen, som dömer såsom enda instans, tredje man är avskuren från att fullfölja talan. Därest vid målets handläggning förekommit grovt rättegångsfel, äger tredje man liksom part anlita besvär över domvilla.

10 §.

De begränsningar, som enligt gällande rätt uppställas i fråga om möjligheten att erhålla prövning av talan i högsta domstolen, hänföra sig till rätten att fullfölja talan. I de fall, då begränsningar med hänsyn till tvisteföremålets värde eller brottets svårhet äro tillämpliga, är parten avskuren från att överklaga hovrättens avgörande. Detsamma gäller, då part icke är i stånd att nedsätta det belopp, som kräves till säkerhet för motpartens kostnadsersättning. Vill parten fullfölja talan, skall han göra särskild ansökan om tillstånd därtill. Ansökan prövas i regel utan att motparten haft tillfälle att yttra sig däröver. Om det finnes nödigt, kan emellertid motparten höras över ansökan. I allmänhet erhåller motparten tillfälle att yttra sig i målet, först sedan fullföljdstillstånd beviljats.

Den sålunda gällande ordningen synes lämplig, då såsom för närvarande begränsningarna i fråga om talan till högsta domstolen i huvudsak hänföra sig endast till vissa mål och undantag därifrån kan göras allenast i få fall, varvid avgörandet ofta kan träffas utan materiell prövning av målet. Såsom framgår av redogörelsen för förslaget huvudgrunder har enligt detta fullföljden till

högsta domstolen ordnats på annat sätt. Enligt förslaget må talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut i mål eller ärende, som väckts vid underrätt, i regel icke komma under högsta domstolens bedömande, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill. Sådant tillstånd kan meddelas — förutom i de fall, då enligt nu gällande regler undantag från föreskrifterna om summa revisibilis kunna beviljas — om med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till att talan bör prövas i högsta domstolen. I de flesta mål skall sålunda en materiell förprovning äga rum. För att högsta domstolen skall erhålla tillfredsställande material för denna provning, torde i många fall yttrande böra inhämtas från klagandens motpart. En skriftväxling måste sålunda ske mellan parterna rörande själva saken. Det synes då lämpligast, att förprovningen icke ordnas som ett särskilt ansökningsförfarande utan ingår såsom ett led i målets beredande. Med denna ordning överensstämmer bäst, att förprovningen avser icke rätten att fullfölja talan utan möjligheten att erhålla provning av den fullföljda talan. Härtill kommer, att det skulle framstå som stötande, att fullföljdsrätt vore i princip utesluten och part allenast efter särskilt tillstånd ägde fullfölja talan.

Det kunde ifrågasättas, att den nu föreslagna ordningen skulle tillämpas allenast i de mål, som falla utom området för summa revisibilis och motsvarande bestämmelser för brottmål, under det att för de mål, som träffas av dessa begränsningar, de nuvarande inskränkningarna i själva fullföljdsrätten skulle bibehållas. Härigenom skulle vinnas, att i sistnämnda grupp av mål tydligare klargjordes för parterna, att möjligheten att erhålla provning i högsta domstolen vore begränsad till undantagsfall. Betydelsen av ett meddelande, att talan icke får fullföljas, bör emellertid ej överskattas. I regel torde parterna ha sig bekant, att förbudet mot fullföljd icke är ovillkorligt utan att tillstånd till fullföljd kan erhållas. Den återhållande verkan, som följer av ett sådant meddelande, torde i huvudsak kunna vinnas, därest i samband med meddelande av fullföljdshänvisning tillkännagives, att provningstillstånd kan erhållas endast på vissa särskilda grunder. Det skulle ock vara oegentligt att vid sidan av varandra ha två olika system för tillstånd, avseende det ena fullföljdsrätten och det andra rätten till provning. Svårigheter möta även att på ett tillfredsställande sätt förena dessa båda system.

I denna paragraf gives den allmänna föreskriften, att talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut i mål eller ärende, som väckts vid underrätt, i regel ej må komma under högsta domstolens provning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill. Såsom framgår av 3 kap. 6 § skola i behandling av fråga, huruvida provningstillstånd skall meddelas, tre ledamöter deltaga. Bestämmelsen om provningstillstånd gäller allenast mål eller ärende, som anhängiggjorts vid underrätt, och sålunda icke mål, som väckts omedelbart i hovrätt. Beträffande sistnämnda grupp av mål synes skäligt, att parterna, bortsett från de fall, då de överenskommit att låta bero vid hovrättens avgörande, alltid kunna erhålla provning i två instanser. På grund av dessa måls ringa antal är en begränsning i provningsmöjligheten av underordnad betydelse för högsta domstolens arbetsbörda. I fråga om fullföljda mål eller

ärenden avser föreskriften varje dom eller slutligt beslut och sålunda även beslut, varigenom hovrätten funnit den fullföljda talan icke kunna upptagas till prövning. Enligt 17 kap. 1 § och 30 kap. 1 § räknas till slutligt beslut även hovrätts avgörande av fråga, som till hovrätten fullföljts särskilt. Att prövningstillstånd i fullföljt mål eller ärende erfordras även beträffande icke slutliga beslut, framgår av 13 § förevarande kapitel.

Nu ifrågavarande stadgande avser allenast de fall, då talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut får föras. Därest part eller annan i något fall, då enligt de föregående paragraferna fullföljd ej må äga rum, dock fullföljer talan, skall denna i regel avvisas. Om part under förmenande, att av hovrätten meddelat förbud mot fullföljd är oriktigt, med stöd av 15 § fullföljer talan och högsta domstolen finner fullföljd tillåten, skall därefter avgöras, huruvida prövningstillstånd bör meddelas.

I paragrafen föreskrives endast, att den fullföljda talan icke må utan tillstånd komma under högsta domstolens prövning. Bestämmelsen avser talans föremål och hindrar sålunda icke, att högsta domstolen utan förprövning beslutar, att talan icke skall upptagas till prövning. Detta medför, att då fråga uppkommer om avvisande av den fullföljda talan, denna fråga skall avgöras av högsta domstolen med vanlig sammansättning. Finnes därvid talan vara behörigen fullföljd, skall frågan om prövningstillstånd upptagas.

Av stadgandets avfattning framgår, att för prövning av parts talan kräves, att prövningstillstånd meddelats honom. Ha båda parterna fullföljt talan, medför icke enbart den omständigheten, att den ena parten erhållit sådant tillstånd, att motpartens talan kan prövas. Emellertid kan det förhållandet, att tillstånd beviljats den ena parten, vara av betydelse vid prövning, huruvida även den andra parten bör erhålla dylikt tillstånd.

Anledning synes ej föreligga att kräva prövningstillstånd beträffande talan, som i mål om allmänt åtal till högsta domstolen fullföljes av åklagare. Sådan talan får föras allenast av justitiekanslern, justitieombudsmannen eller militieombudsmannen. I dessa fall utgör åklagarens kompetens tillräcklig säkerhet för att talan fullföljes, allenast då skäl föreligger för målets upptagande till prövning. Detta bör gälla åklagarens talan i dess helhet både såvitt han fullföljer åtal och å tjänstens vägnar utför målsägandens talan om enskilt anspråk. Om däremot åklagare fullföljer talan rörande sak, som angår honom personligen, t. ex. beträffande honom ådömt ansvar för falskt åtal eller skyldighet att gälda ersättning för rättegångskostnad, gälla härutinnan reglerna om prövningstillstånd.

11 §.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslaget huvudgrunder skall prövningstillstånd meddelas, om det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att den fullföljda talan prövas av högsta domstolen eller ock parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga. Förslaget ansluter sig såvitt angår förstnämnda förutsättning till de nu gällande reglerna om prejudikatdispens. Liksom

enligt gällande rätt är det härvid likgiltigt, huruvida det kan antagas, att högsta domstolen kommer att ändra eller fastställa hovrättens avgörande. Det kräves endast, att det med hänsyn till enhetligheten i rättsskipningen är av synnerlig vikt, att målet kommer under prövning av högsta instans. Med det fall, att talans prövning i högsta domstolen är av vikt i prejudikathänseende, har liksom i gällande rätt jämställts det fall, att sådan prövning eljest är av synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga, d. v. s. att skäl föreligga till intressedispens. I båda dessa fall är talans prövning betingad av omständigheter, som ligga utom det föreliggande målet. För att nu angivna grund för beviljande av prövningstillstånd skall förefinnas bör i allmänhet krävas, att avgörandet är av betydelse för andra likartade fall eller eljest berör intressen utanför det mål, i vilket prövningstillstånd sökes. Denna betydelse får icke vara en blott faktisk återverkan av målets utgång, såsom då dom i fordringsmål medför, att den tappande parten kommer på obestånd, eller fällande dom i brottmål är av stor betydelse för den dömdes medborgerliga anseende. Därest det utom målet liggande intresset är av ekonomisk art, måste med hänsyn till bestämmelserna i 12 § första stycket sammanlagda värdet av de intressen, som beröras, uppgå till 1,500 kronor. Enligt gällande rätt skola de intressen, varom är fråga, hänföra sig till den klagande parten. Emellertid synes det icke lämpligt att på detta sätt begränsa möjligheten att erhålla prövningstillstånd. I vissa fall kan sådant tillstånd vara önskvärt med hänsyn till andra, som beröras av samma eller likartade rättsförhållanden, t. ex. då utgången av ett mål om lönefordran är av betydelse för flera anställda. På grund härav har den nu gällande begränsningen, att talans prövning skall vara av synnerlig vikt för parten, ej bibehållits. För meddelande av prövningstillstånd bör emellertid fordras, att talans prövning har synnerlig betydelse. Det är sålunda ej tillräckligt, att skäl föreligga att göra ändring i hovrättens avgörande. Å andra sidan är liksom vid prejudikatdispens ej erforderligt, att dylika skäl äro för handen.

Prövningstillstånd skall vidare meddelas, om med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till att talan bör prövas av högsta domstolen. I första hand avses härmed, att det kan antagas, att högsta domstolen kommer att i anledning av partens talan göra ändring i hovrättens dom eller slutliga beslut. Härvid skall även beaktas, huruvida i målet förekommit rättegångsfel av den art, att det bör föranleda undanröjande av hovrättens dom. Vid bedömande av utsikterna till ändring av hovrättens avgörande måste hänsyn tagas till de bestämmelser, som gälla rörande förfarandet i högsta domstolen och domstolens möjlighet att vidtaga sådan ändring. Beaktas bör sålunda, att enligt 35 kap. 13 § muntlig bevisning, som upptagits vid lägre rätt, må upptagas ånyo i högsta domstolen, allenast om synnerliga skäl föranleda därtill, och att enligt 55 kap. 14 § part i tvistemål endast i särskilda fall får till stöd för sin talan i högsta domstolen åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts. Härmed bör sammanställas föreskriften i 15 § sistnämnda kapitel, att då i lägre rätt upptagits muntlig bevisning, högsta domstolen i regel ej får göra ändring i hovrättens dom i tvistemål

eller i brottmål annat än till den tilltalades förmån, såvitt avgörandet beror av tilltron till den upptagna bevisningen. Av dessa regler följer, att prövningstillstånd i allmänhet icke bör meddelas, då avgörandet beror av en värdering av muntlig bevisning. Förutom i de fall, då det finnes anledning till antagande, att hovrätts dom eller slutliga beslut kommer att ändras, bör prövningstillstånd kunna beviljas, då ett viktigt allmänt eller enskilt intresse påkallar, att talan prövas av högsta domstolen. Detta kan inträffa t. ex. då starkt delade meningar yppats i de lägre instanserna eller målet är av stor social betydelse, liksom då målet rör grovt brott eller betydande ekonomiska värden eller då en förut ostraffad person dömts till ansvar för vanärande brott. Den omständigheten, att prövningstillstånd beviljas den ena parten, kan även vara ett bidragande skäl att meddela den andra parten sådant tillstånd, då högsta domstolen härigenom sättes i stånd att pröva målet i vidare omfattning.

Om i dom ingår beslut, varigenom saken till viss del ej upptages till prövning och mot vilket talan fullföljes i samband med talan mot domen, torde vid avgörande av fråga, huruvida prövningstillstånd skall meddelas beträffande domen, hänsyn böra tagas även till avvisningsbeslutet. En annan ordning skulle stundom kunna leda till en konstlad uppdelning av målet. Finnes i dylikt fall anledning att göra ändring i avvisningsbeslutet, bör sålunda prövningstillstånd meddelas även beträffande domen. Däremot bör icke den omständigheten, att utsikt finnes till ändring av annat beslut, som ej inverkat på avgörandet i saken men mot vilket talan föres i samband med talan mot domen, t. ex. beslut i tvistemål om utdömande av vite eller om ansvar för ohemul klagan, medföra, att prövningstillstånd meddelas beträffande domen.

Intresset att undvika en olämplig uppdelning av målet synes böra leda till ett, då prövningstillstånd beviljas beträffande dom, detta omfattar domen i dess helhet, såvitt parten fullföljt talan däremot, liksom också de beslut, mot vilka talan fullföljts samtidigt med och i samma ordning som talan mot domen. Klagar tilltalad över dom, varigenom han fällts till böter och skadestånd, och finner högsta domstolen prövningstillstånd böra meddelas beträffande skadeståndet, kommer sålunda tillståndet att gälla även talan i ansvarsfrågan. Tillståndet gäller vidare ej blott sådana under rättegången meddelade beslut, som skola överklagas i samband med domen, utan även i denna upptagna beslut, som överklagas samtidigt och i samma ordning. Däremot omfattar prövningstillstånd, som enligt 13 § meddelas beträffande dylikt beslut, icke domen. Prövningstillstånd rörande talan mot domen avser sålunda t. ex. även ett i samband med domen meddelat beslut om skyldighet för parten att utgiva vite, mot vilket beslut parten för talan; däremot är dylikt tillstånd beträffande talan mot beslutet utan verkan i fråga om talan mot domen. I enlighet härmed gäller prövningstillstånd beträffande domen även däri meddelat beslut om skyldighet för part att ersätta rättegångskostnad. Det är tydligt, att prövningstillstånd beträffande ett i domen upptaget beslut, mot vilket talan skall föras särskilt, t. ex. beslut om ersättning till försvarare, saknar betydelse i fråga om talan mot domen. Vad nu sagts om förhållandet mellan dom och beslut äger mot-

svarande tillämpning i fråga om förhållandet mellan slutligt beslut och andra i samband därmed stående beslut.

12 §.

Då för upptagande av talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut i fullföljt mål enligt förslaget alltid kräves, att prövningstillstånd erhållits, ha, såsom framhållits vid 10 §, de nu gällande begränsningarna i fullföljdsrätten, vilka hänföra sig till tvisteföremålets värde och brottets svårhet, anknutits till prövningen av frågan, huruvida sådant tillstånd skall givas. Förslaget ansluter sig, såvitt angår dessa begränsningar, i huvudsak till gällande rätt. I vissa hänseenden ha emellertid avvikelser ansetts påkallade. Bestämmelserna i denna paragraf motsvara 30 kap. 6 §, 6 § 1 och 2 mom., 7 § samt 10 § andra stycket R.B.

Enligt första stycket i förevarande paragraf må i anledning av talan rörande penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, prövningstillstånd med hänsyn till omständigheterna i målet ej meddelas, om värdet av vad parten tappat i hovrätten uppenbart icke uppgår till 1,500 kronor. Av motsättningen till andra stycket framgår, att första stycket icke avser talan rörande böter eller annan ansvarsåtgärd för brott, även om påföljden är av ekonomisk natur. Däremot omfattar detsamma talan om enskilt anspråk på grund av brott, därest anspråket rör förmögenhetsvärde. Enligt 30 kap. 5 § R.B. gäller, att då i tvistemål talan mot hovrätts dom med hänsyn till tvisteföremålets värde ej är tillåten, part dock må fullfölja talan i målet, om detta rör jämväl sådant, som ej kan skattas i penningar, och domen därutinnan gått honom emot. Detta medför, att parten i dylikt mål kan vid fullföljd begränsa sin talan till att avse allenast den del av målet, som angår förmögenhetsvärde, trots att värdet av vad han i denna del tappat ej uppgår till 1,500 kronor. Denna ordning synes föga följdriktig. Då frågan, huruvida prövningstillstånd skall meddelas, skall avgöras av högsta domstolen, synes lämpligt, att detta avgörande sker med hänsyn till det sätt, på vilket parten fullföljt sin talan. Avser hovrättens dom, såsom ofta i mål rörande familjerättsliga förhållanden, både sådant, som icke kan skattas i penningar, och sådant, som har förmögenhetsvärde, och klagar part allenast i sistnämnda hänseende, skall frågan om meddelande av prövningstillstånd bedömas med avseende allenast härå. Förevarande stycke är sålunda tillämpligt. Överklagar part domen i dess helhet, måste undersökas, huruvida prövningstillstånd kan meddelas, såvitt angår den del av domen, som icke angår förmögenhetsvärde. Härvid gälla icke de i denna paragraf givna begränsningarna. Finnes prövningstillstånd icke böra beviljas beträffande talan i denna del, skall med beaktande av de nyssnämnda begränsningarna bedömas, huruvida prövningstillstånd kan meddelas i fråga om talan i övrigt. Såsom framhållits vid 11 § omfattar emellertid prövningstillstånd, som meddelas i anledning av talan i endera delen, även talan i övrigt. Med hänsyn till önskemålet, att det redan i hovrätten bör kunna angivas, huruvida prövningstillstånd enligt 11 § första stycket 2 är uteslutet, har liksom i gällande rätt tvisteföremålets värde ansetts böra

bestämmas med hänsyn till vad parten tappat i hovrätten. Därest motgångsvärdet i hovrätten uppgår till 1,500 kronor, kan sålunda prövningstillstånd meddelas med hänsyn till omständigheterna i målet, även om parten i högsta domstolen begränsar sin talan till att avse ett lägre belopp än nyss nämnts. Vid beräkning av vad parten tappat i hovrätten måste hänsyn tagas till samtliga delar, i vilka domen gått honom emot, även om fråga är om olika rättsförhållanden.

Liksom för närvarande torde böra gälla, att talan anses röra penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, ej blott då själva det rättsförhållande, som utgör rättegångens föremål, i och för sig har förmögenhetsvärde, utan även då bakom partens talan ligger ett ekonomiskt intresse, såsom då talan föres om skyldighet att avgiva redovisning eller att tillhandahålla skriftlig handling. Detta gäller även beträffande slutligt beslut i fråga, som till hovrätten fullföljts särskilt. Rör den särskilda talan ett ekonomiskt värde, såsom då fråga är om ersättning till vittne eller sakkunnig, bliva reglerna om summa revisibilis omedelbart tillämpliga härå. I annat fall kan stundom vara erforderligt att taga hänsyn till beskaffenheten av det mål, i vilket den särskilda frågan uppkommit. Talan om skyldighet att i tvistemål rörande penningvärde tillhandahålla skriftligt bevis måste sålunda i regel anses röra sådant, som kan skattas i penningar, och värdet av vad parten tappat beräknas till det belopp, varom är fråga i huvudmålet. Uppgår detta belopp icke till summa revisibilis, kan, åtminstone då talan föres av part i huvudmålet, prövningstillstånd enligt 11 § första stycket 2 i allmänhet icke erhållas. Vid bedömning av fråga om prövningstillstånd kan inträffa, att hovrättens avgörande för ena parten rör sådant, som icke kan skattas i penningar, men för motparten endast har ekonomisk betydelse. Därest i mål om fordringsanspråk är fråga om reseförbud, har avgörandet för käranden allenast förmögenhetsvärde, i regel uppgående till värdet av den omtvistade fordran, under det att beslutet för svaranden, som underkastas inskränkning i sin rörelsefrihet, angår sådant, som ej kan uppskattas i penningar. Föres i mål rörande personliga förhållanden talan om skyldighet att förete skriftligt bevis, får denna talan anses röra något, som icke är av förmögenhetsvärde.

För att fråga skall uppkomma om vad part tappat i hovrätten erfordras icke, att hovrätten ingått i saklig prövning av partens talan. Även då hovrätten funnit den dit fullföljda talan icke kunna upptagas till prövning, har beslutet gått parten emot, och värdet av vad han tappat är, liksom då hovrätten prövat målet i sak, beroende av innehållet i nämnda talan. I anslutning till vad ovan anförts rörande det fall, då den fullföljda talan allenast medelbart rör förmögenhetsvärde, är motgångsvärdet att beräkna, då hovrätten undanröjt underrättens dom. Nämnda värde får härvid anses uppgå till vad genom underrättens dom tillerkänts den klagande parten. Har hovrättens beslut eljest rört allenast frågan, huruvida målet bort av underrätten upptagas till prövning, vilket inträffar, då talan fullföljts mot slutligt beslut, varigenom underrätten avvisat målet, eller då särskild talan förts mot beslut under rättegången, varigenom invändning om rättegångshinder ogillats, måste motgångs-

värdet bestämmas med hänsyn till innehållet i den vid underrätten väckta talan. Prövningstillstånd enligt 11 § första stycket 2 kan sålunda icke meddelas part, med mindre målet är sådant, att parten, om han hade i hovrätten fullföljt talan i själva saken och hovrättens dom därutinnan gått honom emot, skulle kunnat erhålla sådant tillstånd.

De i andra stycket av förevarande paragraf givna bestämmelserna ansluta sig i huvudsak till 30 kap. 6 § 1 mom. R.B. Liksom i första stycket har emellertid frågan om prövningstillstånd ansetts böra bedömas med hänsyn till den fullföljda talan. Därest hovrättens dom överklagas av målsäganden, synes sålunda prövningstillstånd på grund av omständigheterna i målet böra meddelas, allenast om talan i högsta domstolen föres beträffande brott, varå straffarbete eller avsättning kan följa. Även då talan fullföljes av den tilltalade eller honom närstående, skall spörsmålet om beviljande av prövningstillstånd avgöras med hänsyn till den omfattning, i vilken talan fullföljts. Då förslaget utgår från att tilltalad äger föra talan mot dom, varigenom han på grund av otillräknelighet förklarats straffri, har ifrågavarande bestämmelse erhållit sådan avfattning, att därav tydligt framgår, att då fråga är om brott, varå straffarbete eller avsättning kan följa, den tilltalade kan erhålla prövningstillstånd enligt 11 § första stycket 2, även om han icke sakfällts för brottet. Med hänsyn till den betydelse, som en otillräknelighetsförklaring äger för den tilltalade, har det ansetts skäligt, att då sådan förklaring givits, möjlighet bör finnas att meddela prövningstillstånd på grund, varom nu är fråga, oberoende av brottets art. Fullföljes talan beträffande särskilda straff för brott av olika svårhetsgrad är, vare sig talan fullföljes av målsäganden eller den tilltalade, spörsmålet, huruvida prövningstillstånd skall beviljas, att bedöma särskilt med hänsyn till talan beträffande varje brott. Avser talan mot hovrätts dom såväl ansvar som enskilt anspråk på grund av brottet, blir frågan om prövningstillstånd beroende av huruvida beträffande någon del sådant tillstånd må beviljas. Är det enskilda anspråket av förmögenhetsrättslig natur, skall i denna del föreskriften i första stycket beaktas. Av bestämmelsen i 11 § tredje stycket följer emellertid, att om prövningstillstånd meddelas beträffande talan i den ena delen, tillståndet omfattar även talan i övrigt. För det fall, att talan i brottmål angår allenast frågan, huruvida målet kan upptagas till prövning, måste hänsyn tagas till den i själva målet förda ansvarstalan. I vissa fall måste sådan hänsyn tagas, även då talan föres mot hovrätts slutliga beslut i dit särskilt fullföljd fråga, som avses i 49 kap. 4 §. Har hovrätten t. ex. upphävt beslag å handling eller föremål, som erfordras till bevis, bör målsägande, som fullföljer talan mot beslutet, kunna erhålla prövningstillstånd enligt 11 § första stycket 2, allenast om sådant tillstånd kunnat meddelas honom vid talan i själva saken. Klagar tilltalad över beslut, varigenom hovrätt ogillat hans yrkande att bliva frigiven, bör han däremot oberoende av beskaffenheten av den mot honom förda ansvarstalan kunna erhålla prövningstillstånd, varom nu är fråga. I dylikt fall är hovrättens beslut för honom av betydelse ej blott såvitt angår utgången av det väckta åtalet.

Av bestämmelserna i denna paragraf följer, att beträffande talan, som faller

inom där angivna begränsningar, prövningstillstånd kan meddelas, allenast om talans prövning är av synnerlig vikt för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning eller eljest har synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet. Därest båda parterna träffas av nämnda begränsningar, kan den omständigheten, att den ena parten finnes berättigad till prejudikat- eller intressedispens, icke ensam medföra, att den andra parten erhåller prövningstillstånd. Härför kräves, att även beträffande hans talan föreligger grund för sådant tillstånd.

Det kunde ifrågasättas att beträffande talan, varom nu är fråga, såsom grund för meddelande av prövningstillstånd upptaga även, att grovt rättegångsfel förekommit i hovrätten. Någon motsvarande dispensgrund förekommer emellertid icke i gällande rätt. Part kan sålunda i högsta domstolen åberopa rättegångsfel, endast om talans prövning är av synnerlig vikt för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning eller eljest har synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga. En obegränsad möjlighet för part att erhålla prövningstillstånd på grund av rättegångsfel skulle även med hänsyn till svårigheten att bedöma, när sådant fel är för handen, lätt kunna föranleda parterna att fullfölja talan i många fall, då prövningstillstånd är uteslutet. Det synes lämpligare att i de fall, då grovt rättegångsfel föreligger, part får göra detta gällande genom särskilt rättsmedel. Såsom framgår av 59 kap. 1 § 5 kan ock, då sådant rättegångsfel förelupit och felet kan antagas ha inverkat på utgången, parten anföra besvär över domvilla.

13 §.

De regler, som gälla om prövningstillstånd beträffande talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut i dit fullföljt mål, torde böra äga motsvarande tillämpning beträffande annat beslut, som av hovrätt meddelas i dylikt mål och som får överklagas. Detta gäller, vare sig den fråga, som beslutet avser, väckts först i hovrätten eller den prövats redan av underrätten. I båda dessa fall kräves prövningstillstånd och skola de i 12 § angivna begränsningarna i möjligheten att enligt 11 § första stycket 2 erhålla tillstånd beaktas. Utan betydelse är även, om beslutet meddelats i samband med dom eller slutligt beslut, t. ex. då hovrätten i dom förklarar, att den tilltalade skall förbliva i häkte eller förordnar om kvarstad eller beslag, eller beslutet givits under rättegången, såsom då hovrätten utlåter sig angående ersättning till vittne eller förelägger part att förete skriftligt bevis. Såsom framgår av 11 § tredje stycket omfattar prövningstillstånd beträffande talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut även talan, som i samband därmed föres mot annat hovrätts beslut. I de fall, då talan samtidigt föres mot dom eller slutligt beslut och mot annat beslut men prövningstillstånd ej meddelas i fråga om domen eller det slutliga beslutet, liksom då talan föres självständigt mot dylikt annat beslut, måste särskilt undersökas, huruvida skäl för prövningstillstånd föreligger beträffande beslutet. Härvid gälla de 12 § givna begränsningarna. Av hänvisningen till 11 § tredje stycket följer, att då prövningstillstånd meddelas beträffande talan mot visst beslut, tillståndet även omfattar talan mot annat beslut, som angår därmed sammanhängande fråga, men däremot icke beslut, som är fristående i förhållande till

det förstnämnda beslutet. Prövningstillstånd beträffande talan mot beslut om utdömande av vite för utevaro omfattar sålunda även beslut, varigenom vitet förelagts, om klaganden samtidigt påkallar prövning härav, men däremot icke beslut om utdömande av vite för underlåtenhet att förete skriftlig handling, även om besluten meddelats samtidigt. Den omständigheten, att prövningstillstånd beviljas beträffande talan mot beslut, som upptagits i dom, inverkar ej på frågan om prövningstillstånd beträffande talan mot domen.

Bestämmelserna i denna paragraf gälla, vare sig talan föres av part eller annan. De skola sålunda tillämpas t. ex. då sakkunnig, som anlåtats i hovrätten, fullföljer talan beträffande ersättning eller då vittne överklagar beslut, varigenom han av hovrätten fälltts till vite för uraktlåtenhet att komma tillstädes. Härvid bliva som nyss nämnts bland annat reglerna om summa revisibilis av betydelse.

Vid bedömande av huruvida talan mot beslut, varom nu är fråga, angår sådant, som kan skattas i penningar, eller angår ansvar och i förstnämnda fall till vilket värde detta skall beräknas, gäller vad under 12 § anförts rörande slutligt beslut i fråga, som till hovrätten fullföljts särskilt. Rör beslutet direkt ekonomiskt värde eller ansvar, såsom då fråga är om kvarstad eller om vite för utevaro, bliva de i nämnda paragraf givna reglerna omedelbart tillämpliga. I andra fall, t. ex. då talan rör skyldighet att förete skriftlig handling, måste dessa frågor bedömas på grundval av bakomliggande rättsförhållande, varvid hänsyn skall tagas till bland annat talan i det mål, där den särskilda frågan uppkommit. Vad nu sagts gäller också, då talan föres angående jäv mot domare i hovrätten. I dylikt fall bör prövningstillstånd enligt 11 § första stycket 2 kunna meddelas part, allenast om han vid talan i själva saken kunnat erhålla sådant tillstånd.

Det är tydligt, att förevarande paragraf icke berör frågan, i vilka fall talan må föras mot hovrätts beslut. Bestämmelser härom givas i andra paragrafer. I denna paragraf regleras endast spörsmålet om prövningstillstånd i de fall, då talan är tillåten.

14 §.

Enligt föreskrifter i kapitlen angående dom och beslut skall hovrätt vid meddelande av dom eller slutligt beslut, mot vilket part äger fullfölja talan, giva till känna, vad han har att iakttaga för talans fullföljande. I de fall, då enligt de i 5—9 §§ i detta kapitel givna bestämmelserna talan ej är tillåten, synes detta böra angivas. I 30 kap. 17 § R.B. föreskrives, att hovrätten i motsvarande fall skall utsätta det lagrum, enligt vilket utslaget ej må överklagas. Denna bestämmelse, som har till uppgift att giva parten ledning för bedömande av frågan, huruvida han äger möjlighet att erhålla fullföljdstillstånd, skulle med den omläggning av fullföljdsförfarandet, som nu föreslås, sakna betydelse. Däremot synes lämpligt, att i de fall, då för talans upptagande kräves prövningstillstånd, detta angives. Härvid bör även till ledning för parterna tillkännagivas, på vilka grunder prövningstillstånd kan meddelas. Hovrätten bör sålunda angiva, huruvida prövningstillstånd kan beviljas enligt

11 § första stycket 1 och 2 eller allenast enligt 11 § första stycket 1. Vid detta angivande har hovrätten att utgå från de regler, som bliva tillämpliga, därest part fullföljer talan mot domen eller beslutet i allt vad avgörandet gått honom emot. Innehåller dom skilda delar, beträffande vilka gälla olika regler om prövningstillstånd, något som särskilt kan inträffa, då dom i brottmål avser såväl ansvar som skadestånd, måste detta framgå av hänvisningen. Detta gäller, även då i brottmål är fråga om särskilda straff för flera brott och beträffande dessa gälla olika regler om prövningstillstånd. Tillika bör angivas, att om prövningstillstånd meddelas beträffande någon del, detta gäller domen i dess helhet, i vad parten fört talan däremot. Vad nu sagts om skyldighet för hovrätt att vid meddelande av fullföljdshänvisning rörande dom eller slutligt beslut underrätta parterna om att prövningstillstånd erfordras och de grunder, som kunna återopas för erhållande av dylikt tillstånd, gäller även, då hovrätten enligt 17 kap. 13 § och 30 kap. 11 § på begäran meddelar part vad denne har att iakttaga för fullföljd av talan mot sådant beslut under rättegången, som skall överklagas särskilt.

15 §.

Då hovrätten enligt 14 § meddelat underrättelse rörande förbud mot fullföljd av talan eller rörande begränsning i rätten att erhålla prövningstillstånd, synes part i viss utsträckning böra ha möjlighet att påkalla prövning av hovrättens beslut. Enligt gällande rätt äger part, då hovrätten förklarat honom icke vara berättigad att överklaga hovrättens avgörande, söka tillstånd till fullföljd av talan, om parten menar, att hovrättens beslut i fullföljdsfrågan grundats å oriktig lagtolkning. I praxis har emellertid denna regel erhållit en mycket vid tillämpning,¹ och anledning synes ej föreligga att begränsa partens rätt att påkalla prövning av hovrättens beslut till de fall, då fråga är om lagtolkning. Parten bör äga rätt att begära prövning av frågan, så snart han anser hovrättens beslut oriktigt. Han skall då samtidigt söka ändring i domen eller beslutet och har sålunda att iakttaga de regler, som gälla beträffande talans fullföljande. Liksom för närvarande stadgas rörande begäran om fullföljdstillstånd bör, då frågan om prövningstillstånd är beroende av värdet av vad part tappat i hovrätten, han icke vara berättigad att i högsta domstolen förebringa ny bevisning till styrkande av värdet.

Vad angår parts möjlighet att erhålla prövning av talan mot hovrätts beslut i fullföljdsfråga kunna olika alternativ tänkas. En utväg vore att icke uppställa någon begränsning beträffande prövningsrätten. För sådant fall skulle prövningen omedelbart tillkomma högsta domstolen i vanlig sammansättning. Vid granskning av det förslag, som ligger till grund för lagen den 14 maj 1915 om ändrad lydelse av 30 kap. R.B., framhöll emellertid lagrådet, att denna ordning vore förenad med allvarliga olägenheter, och förordade, att möjligheten att påkalla prövning av fullföljdsfrågan borde stå öppen allenast efter dispens. I propositionen till nämnda års riksdag anfördes, att sådan dispens kunde ordnas antingen så, att dispensavdelningen skulle medgiva, att frågan om själva

¹ Se N. J. A. 1922:58; 1934:430.

fullföljdsrätten finge komma under högsta domstolens prövning, eller ock så, att dispensavdelningen själv meddelade definitiv tillåtelse till fullföljd av talan i själva målet. I propositionen valdes det senare alternativet. Härvid torde företrädesvis ha tänkts på de fall, då hovrätten ansett fullföljd utesluten på grund av reglerna om summa revisibilis och motsvarande begränsningar beträffande brottmål. Dessa inskränkningar i fullföljdsrätten motsvaras i förslaget av att prövningstillstånd icke kan meddelas enligt 11 § första stycket 2. I dessa fall ha, oavsett utgången av frågan, huruvida hovrättens hänvisning varit riktig, tre ledamöter att avgöra, om skäl föreligger att meddela prövningstillstånd. Det synes då lämpligt, att de i samband därmed pröva nämnda fråga. I de fall åter, då part klagat över beslut, varigenom hovrätten funnit fullföljd helt utesluten, är läget ett annat. Finnes beslutet riktigt, erfordras icke någon ytterligare prövning. Riktat sig partens talan mot beslut, varom nu är fråga, bör sålunda talan i denna del omedelbart prövas av högsta domstolen i vanlig sammansättning. Anser högsta domstolen, att talan bör få föras mot hovrättens dom eller beslut, skall därefter avgöras, om skäl föreligger att meddela prövningstillstånd.

16 §.

Paragrafen motsvarar 49 kap. 9 §. Beträffande besvärstalan, som avses i första punkten, gälla icke de i 10 § givna bestämmelserna om prövningstillstånd.

17—19 §§.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder är enligt gällande rätt den som vill fullfölja talan mot hovrätts dom eller beslut skyldig att nedsätta fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning. Anledning synes icke föreligga att befria klagande från fullgörande av dessa prestationer. Även om vissa skäl kunna anföras för borttagande av fullföljdsavgiften, kan en dylik åtgärd icke anses tillräddig, då den med säkerhet skulle medföra en avsevärd ökning av tillströmningen till högsta domstolen. De i förevarande paragrafer givna föreskrifterna motsvara i huvudsak 30 kap. 19 och 20 §§, 22 § första stycket, 36 § första stycket och 43 § R.B. Dock ha vissa ändringar föreslagits huvudsakligen i syfte att vinna ett enklare förfarande.

Enligt 30 kap. 19 § R.B. skall nedsättning ske hos länsstyrelsen. Detta medför, att klagande först skall inbetala beloppen å statsverkets checkräkning i riksbanken och därefter hos länsstyrelsen erhålla bevis om fullgjord nedsättning, vilket bevis skall företes vid talans fullföljande. Redan vid antagande av lagen den 14 maj 1915 uttalades betänkligheter mot att nedsättning skulle verkställas hos länsstyrelsen. Sedermera ha riksdagens revisorer framhållit, att den nuvarande ordningen med hänsyn till redovisning och återbetalning av nedsatta belopp är förenad med olägenheter. Det synes lämpligare, att nedsättning verkställas i hovrätten, där talan skall fullföljas.

I 30 kap. 22 § R.B. angives, vilka myndigheter äga utfärda där omförmälda intyg om fattigdom. Det torde icke vara erforderligt, att föreskrifter härom meddelas i lagen utan torde kunna överlämnas åt Kungl. Maj:t att i administrativ ordning meddela dylika föreskrifter. Beredningen förutsätter, att behörighet att utfärda intyg, varom nu är fråga, skall tillerkännas allenast de myndigheter, som nu angivas i lagen. Kungl. Maj:t bör även, liksom för närvarande, äga att giva närmare bestämmelser rörande innehållet av sådant intyg.

På sätt omnämnts i redogörelsen för förslaget's allmänna grunder skall, då någon vill utan hinder av att han ej nedsatt föreskrivet belopp till säkerhet för motparts kostnadsersättning fullfölja talan mot hovrätts avgörande, ej blott klagandens fattigdom styrkas utan även en prövning ske, huruvida med hänsyn till omständigheterna i målet skäl föreligga att tillåta fullföljd. Enligt beredningens förslag skall alltid, då talan fullföljes mot hovrätts dom eller beslut i dit fullföljt mål, högsta domstolen först avgöra, huruvida talan må komma under högsta domstolens prövning. Med hänsyn härtill är det i dylikt fall icke erforderligt att, då talan föres av den som ej kunnat nedsätta belopp till säkerhet för kostnadsersättning, underkasta hans talan en särskild förprövning. Visserligen medför detta den ändringen i förhållande till gällande rätt, att även då prövningstillstånd ej meddelas, motparten i vissa fall nödgas vidkännas kostnad för avgivande av genmäle eller förklaring, men denna olägenhet synes icke vara av avgörande betydelse. Beträffande de mål, som väckts omedelbart i hovrätt, stadgar förslaget icke någon allmän förprövning, men att för de få fall, då i dylikt mål oförmåga att nedsätta belopp till säkerhet för kostnadsersättning kan vara av betydelse, föreskriva särskild prövning synes icke erforderligt.

Enligt 30 kap. 43 § R.B. gälla beträffande klagande parts rätt att återfå nedsatt fullföljdsavgift i viss mån olika bestämmelser å ena sidan vid talan mot hovrätts slutliga utslag i mål, som väckts omedelbart i hovrätt, och mot hovrätts beslut under rättegången samt å den andra vid talan i annat mål. I förstnämnda båda grupper av mål äger parten återbekomma fullföljdsavgiften, om högsta domstolen gör ändring i hovrättens utslag eller beslut, under det att i övriga mål kräves, att partens ändringssökande i allo eller i huvudsakliga delar bifalles. Tillräcklig anledning synes ej föreligga att bibehålla denna skillnad. För återställande av fullföljdsavgift synes i alla fall böra fordras, att klagandens ändringsyrkande helt eller i huvudsakliga delar bifalles. Av denna regel följer, att då prövningstillstånd icke meddelas, fullföljdsavgiften alltid tillfaller statsverket. Har i dylikt fall motparten avgivit genmäle eller förklaring, bör ersättning tillerkännas honom för kostnaderna i målet. Även prövningen härav ankommer, såsom framhållits vid 3 kap. 6 §, på tre ledamöter.

55 KAP.

Om revision.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslaget huvudgrunder har förfarandet i högsta domstolen ordnats i huvudsaklig överensstämmelse med hovrättsförfarandet. De i detta kapitel givna bestämmelserna om revision ansluta sig i väsentliga delar till föreskrifterna i 50 och 51 kap. om vad i tvistemål och brottmål. I stor omfattning har därför hänvisning kunnat ske till nämnda båda kapitel. Bland annat med hänsyn härtill har det blivit möjligt att, vad angår revision, sammanföra reglerna om tvistemål och brottmål i ett kapitel. Beträffande motiveringen till bestämmelserna i förevarande kapitel, i den mån de överensstämma med reglerna om vademål, hänvisas till vad anförts vid 50 och 51 kap.

1 §.

Enligt 30 kap. 21 § R. B. skall part, som vill söka revision, före klockan tolv å trettionde dagen från den dag, då hovrättens dom gavs, skriftligen hos hovrätten anmäla missnöje. Vid anmälan skall parten foga bevis om nedsättning av föreskriven fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning. Har han rätteligen anmält missnöje, skall han före klockan tolv å fyrtiofemte dagen från den dag, då domen gavs, inställa sig i nedre justitierevisionen och ingiva revisionsinlaga. Vid fullföljande av talan genom besvär erfordras icke missnöjesanmälan. Parten skall endast före klockan tolv å trettionde dagen från den dag, då domen eller beslutet gavs, till nedre justitierevisionen ingiva besvärinlaga och därvid foga bevis, som nyss nämnts.

Den tid, som sålunda gäller för fullföljande av revisionstalan, eller fyrtiofem dagar, synes vara onödigt lång. Tiden torde kunna i anslutning till den nuvarande besvärstiden bestämmas till fyra veckor. Om tiden för sökande av revision på detta sätt förkortas, synes anledning icke föreligga att bibehålla den nuvarande missnöjesanmälan. Därest sådan anmälan skulle erhålla någon egentlig betydelse, måste tiden för densamma bestämmas till högst två veckor. Denna tid skulle i många fall bliva alltför kort för att parten under densamma skulle kunna verkställa föreskriven nedsättning eller anskaffa behörigt intyg om fattigdom. Det skulle därför bliva erforderligt att låta parten fullgöra nämnda prestanda först vid revisionsinlagans ingivande. Missnöjesanmälan skulle då erhålla betydelse endast för frågan, när domen vinner laga kraft. Med hänsyn till att i flertalet tvistemål hovrättens dom kan verkställas utan hinder av att den ej vunnit laga kraft, är det av mindre vikt att inom kort tid erhålla vetskap, huruvida domen kommer att överklagas. Genom den förkortning av fullföljdstiden, som nu föreslås, vinnes, att sådan vetskap kommer att erhållas inom samma tid som enligt gällande rätt. I brottmål torde missnöjesanmälan ej böra komma i fråga. På grund av det anförda har i förslaget missnöjesanmälan icke bibehållits.

Beträffande talan mot hovrätts dom torde tillräckliga skäl icke föreligga att, såsom föreslagits i fråga om underrätts dom, tillåta klagandens motpart att inom viss tid ansluta sig till den fullföljda talan. Möjligheten härtill torde beträffande högsta domstolen i endast ringa mån förhindra onödig fullföljd. Viss svårighet möter även att förena en dylik ordning med reglerna om meddelande av prövningstillstånd.

2 §.

På sätt anförts vid 54 kap. 17—19 §§ bör nedsättning av fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motparts kostnadsersättning ske i hovrätten. Nedsättningen synes böra verkställas vid revisionsinlagans ingivande. Vill revisionskäranden vinna befrielse från nedsättande av dessa belopp eller ettdera av dem, bör han i stället på vederbörligt sätt styrka, att han saknar medel härtill. Om käranden nedsätter beloppen eller ingiver föreskrivet intyg först efter det revisionsinlagan inkommit, bör detta vara tillfyllest, blott det sker före revisionstidens utgång. Inkommer icke inom nämnda tid erforderligt belopp eller intyg, utfärdat av behörig myndighet, bör käranden ha förlorat sin talan. För det fall, att käranden inkommer med intyg, utfärdat av vederbörlig myndighet, men intyget icke har det innehåll, som föreskrives, synes likasom för närvarande möjlighet böra beredas honom att förete nytt intyg. Hovrätten skall härvid enligt 32 kap. 1 § utsätta viss tid för intygets företeende. Som äventyr synes härvid böra angivas, att om föreskrivet intyg ej är tillgängligt, då hovrätten åter upptager frågan, huruvida talan rätteligen fullföljts, revisionstalan är förfallen.

3 §.

Paragrafen motsvarar 50 kap. 3 § och 51 kap. 3 §. Den erhåller emellertid större betydelse med hänsyn till att hovrätten skall pröva, huruvida föreskriven nedsättning skett och huruvida revisionskärande, som ej fullgjort stadgad nedsättningskyldighet, behörigen styrkt sin fattigdom.

4 §.

De i denna paragraf upptagna bestämmelserna beträffande revisionsinlaga överensstämma i huvudsak med reglerna om vadeinlaga, vilka givits i 50 kap. 4 § och 51 kap. 4 §.

Såsom framhållits vid 54 kap. 10 § kräves icke för erhållande av prövningstillstånd, att revisionskäranden inkommer med särskild ansökan därom. Ej heller synes det erforderligt, att i revisionsinlagan framställes särskild begäran om sådant tillstånd. En framställning härom ligger i själva revisionsinlagan. För de fall, då revisionskäranden gör gällande, att prövningstillstånd bör meddelas på grund av att talans prövning är av synnerlig vikt för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning eller eljest har synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga, bör han i revisionsinlagan angiva de omständigheter, å vilka han grundar denna hemställan.

Enligt 14. § må part i tvistemål ej i högsta domstolen åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, med mindre han gör sannolikt, att han icke kunnat åberopa beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. I anledning härav synes i tvistemål revisionskärande, som i revisionsinlagan åberopar nytt bevis, böra uppgiva grunden till att beviset ej tidigare framlagts. Då muntlig bevisning, som upptagits vid lägre rätt, endast undantagsvis må upptagas ånyo i högsta domstolen, har någon allmän föreskrift om att käranden skall angiva, huruvida han påkallar bevisningens återupptagande, ej ansetts erforderlig. Skulle käranden i något fall begära, att dylik bevisning skall upptagas ånyo, bör han angiva det i revisionsinlagan jämte skälen därtill.

Någon föreskrift har ej givits rörande de uppgifter revisionskäranden skall lämna, om han vill med stöd av 54 kap. 15 § göra gällande, att underrättelse, som hovrätten enligt 14 § meddelat, är oriktig. Det ligger emellertid i sakens natur, att han härvid skall i revisionsinlagan uppgiva de omständigheter, å vilka detta yrkande grundas.

5 och 6 §§.

Paragraferna motsvara 50 kap. 5 och 6 §§ samt 51 kap. 5 och 6 §§.

Då de till högsta domstolen fullföljda målen skola beredas i nedre justitierevisionen, skola revisionsinlagan och akterna insändas till denna. Även i högsta domstolen bör, då fullföljdsinlaga inkommit, målet tilldelas en ledamot av domstolen, som har ansvaret för målets beredande. Vissa förberedande åtgärder böra kunna vidtagas av revisionssekreterare eller befattningshavare vid nedre justitierevisionen.

7 §.

Beträffande revisionsinlaga synes även i brottmål kunna föreskrivas, att om inlagan lider av väsentlig brist och denna trots föreläggande ej avhjälpes, revisionskärandens talan skall avvisas. Det måste förutsättas, att enskilda parter, som fullfölja talan till högsta instans, härvid anlita ombud eller försvarare och att dessa äga förmåga att uppsätta fullständiga handlingar. Paragrafen har därför avfattats i anslutning till 50 kap. 7 §.

8—10 §§.

Förevarande paragrafer motsvara 50 kap. 8—10 §§ och 51 kap. 8—10 §§. Bestämmelserna i 9 § angående de uppgifter rörande bevisningen, som skola intagas i genmäle, motsvara vad i 4 § stadgats beträffande revisionsinlaga.

11 §.

Enligt 54 kap. 10 och 13 §§ må talan mot hovrätts dom eller beslut i fullföljt mål ej komma under högsta domstolens prövning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill. Frågan, huruvida prövnings-tillstånd skall meddelas, synes i allmänhet böra upptagas, först sedan

genmåle inkommit. Härigenom vinnes dels att högsta domstolen erhåller fullständigare material för frågans avgörande, dels ock att, om prövnings-tillstånd beviljas, målet ofta omedelbart därefter kan utsättas till huvud-förhandling. Emellertid torde i vissa fall sådana omständigheter föreligga, att motpartens hörande icke är erforderligt för avgörande av frågan om beviljande av prövningstillstånd. I dylikt fall bör högsta domstolen kunna, utan att revisionsinlagan delgivits svaranden, upptaga frågan. Särskilt torde detta kunna inträffa, då begäran om prövningstillstånd grundas å att talans prövning är av vikt för enhetligheten i rättsskipningen eller eljest har betydelse utöver det mål, i vilket talan föres.

Av reglerna i 54 kap. 13 § följer, att talan mot hovrätts beslut, som avses i 8 § andra stycket i detta kapitel, ej kan upptagas, med mindre högsta domstolen meddelat prövningstillstånd. I regel torde detta komma att ske därigenom, att prövningstillstånd beviljas beträffande talan mot domen. Därest den särskilda frågan kan avgöras utan samband med själva saken, såsom stundom då revisionskäranden yrkar, att beviljad kvarstad skall hävas eller att han skall frigivas, torde prövningstillstånd kunna meddelas fristående beträffande talan i denna del. Tillstånd kan därvid meddelas utan att motparten hörts. Högsta domstolen har sedermera att, eventuellt efter skriftväxling, upptaga frågan om prövningstillstånd beträffande talan mot domen i huvudsaken. I de fall, då först i högsta domstolen framställes yrkande om kvarstad eller annan åtgärd, som avses i 8 § andra stycket, kan åtgärden ej beviljas, innan högsta domstolen meddelat prövningstillstånd beträffande talan i själva saken.

12 §.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslagetets huvudgrunder skall i allmänhet i de mål, i vilka högsta domstolen meddelat tillstånd till talans prövning, huvudförhandling hållas. På samma sätt som beträffande hovrätt synas dock vissa undantag från denna regel påkallade. Sålunda bör högsta domstolen liksom hovrätten kunna på handlingarna avgöra tvistemål, om revisionstalan medgivits, samt brottmål, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten. Ej heller bör huvudförhandling vara nödvändig, om högsta domstolens prövning icke avser själva saken. Med hänsyn till att i alla tvistemål kräves prövnings-tillstånd, kan någon motsvarighet till den för hovrätt givna regeln, att i dylikt mål huvudförhandling ej är erforderlig, om vadetalan är uppenbart ogrundad, icke ifrågakomma. Ett undantag från huvudregeln är emellertid beträffande högsta domstolen påkallat för de mål, som upptagits omedelbart i hovrätten. Brottmål, som väckts i hovrätten, må enligt 53 kap. 2 § 4 av hovrätten i vissa fall avgöras utan huvudförhandling. Särskilt då hovrätten med stöd av nämnda bestämmelse avgjort målet på handlingarna, torde i regel huvudförhandling i högsta domstolen ej vara erforderlig. En särskild bestämmelse kräves även för de mål eller särskilda frågor, som enligt 3 kap. 4 § skola avgöras av högsta domstolen i dess helhet. Innan sådant mål eller sådan fråga hänskjutes till avgörande i plenum, har i regel huvudförhandling hållits, och ny förhandling är

i allmänhet icke erforderlig. Därest det finnes påkallat, kan emellertid huvudförhandling hållas inför högsta domstolen i dess helhet. När behandlingen i plenum sker på grundval av handlingarna i målet, bör erforderlig föredragning ombesörjas av revisionssekreterare.

13 §.

Paragrafen motsvarar 50 kap. 22 § och 51 kap. 22 §. Dock har beträffande högsta domstolen icke ansetts erforderligt att föreskriva anmälningsskyldighet, om målet ej kan avgöras inom viss tid.

14 §.

Frågan, i vad mån part må i högre rätt åberopa ny omständighet eller nytt bevis till stöd för sin talan, har, såsom framgår av redogörelsen för förslagets allmänna grunder, i viss mån reglerats olika för hovrätt och för högsta domstolen. Vad angår brottmålen ha visserligen icke för någon instans uppställts begränsningar i parts rätt att framlägga nytt material. I fråga om tvistemål har däremot, såvitt angår hovrätt, i 50 kap. 25 § tredje stycket stadgats, att part ej må i hovrätten åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, om han kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten och det kan antagas, att han underlåtit det i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet. Yrkande om kvittning, som framställes först i hovrätten, må avvisas, om yrkandet ej utan olägenhet kan prövas i målet. De villkor, som sålunda gälla för att part skall kunna i hovrätten åberopa nytt material, ha ansetts böra väsentligt skäras beträffande högsta domstolen. Med hänsyn både till att parterna haft möjlighet att i två instanser framföra sin utredning och till önskvärdheten av att icke rättegången förryckes genom att nytt material i stor utsträckning framlägges först i den högsta instansen, har föreslagits, att part i tvistemål ej må i högsta domstolen åberopa nytt material, med mindre han gör sannolikt, att han icke kunnat åberopa detsamma vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Av stadgandets avfattning framgår, att fullständig bevisning icke kräves för att parten varit hindrad att förebringa materialet i lägre rätt. Det är tillräckligt, att hans påstående härom göres sannolikt. Giltig ursäkt att ej framlägga material vid lägre rätt kan stundom föreligga, då parten med hänsyn till det sätt, på vilket talan förts vid de lägre instanserna, haft fog för sitt antagande, att detta material saknade betydelse i målet. Föreskriften om befogenhet för hovrätt att avvisa kvittningsyrkande har oförändrad upptagits beträffande högsta domstolen. Det är emellertid tydligt, att högsta domstolen oftare än hovrätten skall finna olägligt att omedelbart upptaga ett kvittningsyrkande. I högsta domstolen väckt kvittningsyrkande torde endast undantagsvis böra upptagas till prövning.

Finner högsta domstolen skäligt att tillåta parten att förebringa ny bevisning, bör denna i regel upptagas vid huvudförhandling i högsta domstolen. Enligt de allmänna reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandlingen bör den nya bevisningen emellertid kunna upptagas annorledes antingen inför högsta domstolen eller inför lägre rätt.

Bestämmelserna i denna paragraf utgöra intet hinder för högsta domstolen att, om det finnes erforderligt, inhämta yttrande från sakkunnig myndighet eller att anlita sakkunnig. Ej heller beröres härav högsta domstolens befogenhet att kalla parterna till personlig inställelse.

15 §.

Genom 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § ha vissa begränsningar gjorts i hovrätts befogenhet att göra ändring i underrättens värdering av muntlig bevisning. Såvitt angår högsta domstolen synes möjligheten att frångå de lägre instansernas bevisprövning böra göras än mera begränsad. I förevarande paragraf har därför stadgats, att högsta domstolen ej må i tvistemål eller i brottmål annat än till den tilltalades förmån frångå hovrättens bevisprövning, med mindre synnerliga skäl föreligga, att bevisningens värde är annat än hovrätten antagit. Dylikt skäl kan föreligga särskilt då högsta domstolen funnit anledning att med stöd av 35 kap. 13 § ånyo upptaga muntlig bevisning, som förebringats vid lägre rätt, eller att upptaga ny bevisning. Vad nu sagts gäller även beträffande mål, som upptagits omedelbart i hovrätten. Ett undantag från regeln, att högsta domstolen i allmänhet ej bör göra ändring i hovrättens bevisvärdering, synes påkallat för det fall, att hovrätten i dit fullföljt mål utan att ha vid huvudförhandling ånyo upptagit bevisning, som förebringats vid underrätten, gjort ändring i underrättens värdering av samma bevisning. I dylikt fall är högsta domstolen i samma utsträckning som hovrätten i stånd att uppskatta bevisningen.

16 §.

Den närmare utformningen av revisionsförfarandet ansluter sig till bestämmelserna om vademål. I följd härav har i förevarande paragraf hänvisning skett till ett flertal paragrafer i 50 och 51 kap.

Med hänsyn till den allvarliga rättsförlust, som kan uppstå för revisionskäranden, därest hans talan i högsta domstolen på grund av hans utevaro förklaras förfallen, har möjlighet ansetts böra beredas honom att begära målets återupptagande. Hänvisning har därför gjorts även till 50 kap. 20 § och 51 kap. 20 §.

Hänvisningen till 50 kap. 25 § andra stycket medför, att revisionskäranden ej må ändra sin talan till att avse annan del av hovrättens dom än i revisionsinlagan angivits.

Anledning synes ej föreligga att beträffande högsta domstolen föreskriva, att anmälan skall göras till Kungl. Maj:t, om huvudförhandling ej hålles inom viss tid, eller att huvudförhandling i mål angående häktad skall äga rum inom viss kort tid. Det ligger i sakens natur, att i sådant mål huvudförhandling bör hållas så snart ske kan.

Den i paragrafen gjorda hänvisningen till 50 kap. 26—28 §§ och 51 kap. 26—28 §§ ger högsta domstolen befogenhet att undanröja antingen hovrättens dom eller ock såväl hovrättens som underrättens domar. Såsom framgår av 54 kap. 7 § kan fråga om jäv mot domare i underrätt icke fullföljas till högsta domstolen.

17 och 18 §§.

Dessa paragrafer motsvara 50 kap. 30 § samt 51 kap. 30 och 31 §§.

56 KAP.

Om besvär.

Förfarandet i besvärsmål, som fullföljts från hovrätten till högsta domstolen, har i huvudsak ordnats efter samma grunder som besvär förfarandet i hovrätten. På vissa punkter föreligga dock avvikelser.

Besvärstiden har enligt 1 § bestämts till fyra veckor, vilket nära ansluter sig till nu gällande föreskrift. Besvärslaga skall ingivas till hovrätten. Vid ingivande av besvärslaga skall klaganden enligt 2 § nedsätta fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning. Rörande befrielse från sådan nedsättning och föreläggande för klagande, som inkommit med icke behörigen avfattat intyg rörande fattigdom, gälla samma regler som i revisionsmål.

I de fall, då klaganden gör gällande, att prövningstillstånd bör meddelas på grund av att det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att besvären prövas av högsta domstolen, eller att sådan prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet, bör han i besvärslagan ange de omständigheter han åberopar till stöd härför. Bestämmelser härom ha intagits i 4 §.

Enligt gällande rätt finnes icke beträffande besvär i högsta domstolen någon föreskrift om att ändring i underrättens beslut ej må göras, utan att tillfälle beretts motparten att yttra sig över besvären. Anledning synes ej föreligga att frångå vad sålunda gäller. Är saken brådiskande, såsom då fråga är om beviljande av kvarstad eller annan handräckningsåtgärd eller om frigivande av klagande, som är häktad, bör högsta domstolen äga att omedelbart fatta beslut. I andra fall torde, såsom för närvarande är praxis, tillfälle böra lämnas motparten att avgiva förklaring. I enlighet med det nu sagda har 8 § avfattats.

Då tillfälle finnes böra lämnas motparten att avgiva förklaring och målet är sådant, att prövningstillstånd erfordras, bör högsta domstolen i regel liksom i revisionsmål först då skriftväxlingen avslutats avgöra, huruvida sådant tillstånd skall meddelas. Härigenom vinnes, att domstolen i allmänhet kan kort efter det prövningstillstånd beviljats avgöra besvären. Stundom kan det emellertid vara lämpligt, att domstolen redan tidigare tager ställning till frågan om prövningstillstånd. Anledning härtill kan vara, att i besvärslagan framställles yrkande, som påkallar skyndsamt avgörande, t. ex. om åtgärd, som avses i nästföregående stycke. Likaså bör högsta domstolen, om det är tydligt, att prövningstillstånd skall vägras, kunna omedelbart fatta beslut därom. Föreskrift om meddelande av prövningstillstånd har intagits i 11 §.

När besvärsmål inkommer till nedre justitierevisionen, bör detsamma till-

delas en ledamot av högsta domstolen, som har ansvaret för målets behandling. Erforderliga förberedande åtgärder liksom målets föredragning till avgörande böra ankomma på revisionssekreterare.

Såsom framgår av 8 kap. 8 § må i vissa fall talan mot beslut av advokatsamfundets styrelse föras genom besvär till högsta domstolen. Det synes lämpligt, att beträffande sådana besvär tillämpas i huvudsak samma regler, som gälla för besvär mot hovrätts beslut. Med hänsyn till den särskilda karaktären av dessa mål äro emellertid vissa avvikelser erforderliga. Besvärstiden har bestämts till fyra veckor från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet. Föreskrifter om delgivning av beslut, varom här är fråga, böra intagas i advokatsamfundets stadgar. Besvärslinlaga torde böra ingivas till högsta domstolen, som har att pröva, huruvida talan rätteligen fullföljts. Nedsättning av fullföljdsavgift eller belopp till säkerhet för motparts kostnadsersättning synes ej böra ifrågakomma. Av formuleringen av stadgandet i 54 kap. 10 § framgår, att i mål, varom nu är fråga, prövningstillstånd ej erfordras. I dessa mål torde i regel vara önskvärt, att en verklig muntlig förhandling äger rum inför högsta domstolen. Då någon fullföljt talan mot beslut, varigenom hans ansökan om inträde i samfundet avslagits eller han uteslutits därur, bör vid dylik förhandling, förutom klaganden, någon företrädare för styrelsen vara närvarande och framföra dess synpunkter. Även då justitiekanslern klagat över beslut i fråga rörande disciplinär åtgärd mot advokat och sålunda justitiekanslern och advokaten böra såsom parter vara tillstädes vid förhandlingen, synes lämpligt, att styrelsen är företräd vid denna. Enskild part bör i regel föreläggas att infinna sig personligen.

57 KAP.

Om mål, som upptages omedelbart av högsta domstolen.

Enligt 3 kap. 3 § äger högsta domstolen att som första domstol upptaga allenast vissa mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av hovrättsdomare och med dem jämställda ämbetsmän. Beträffande handläggning av dessa mål synes böra gälla detsamma som om de mål, vilka upptagas omedelbart av hovrätt. I brottmål, som väckas i högsta domstolen, bör sålunda skriftlig förberedelse kunna äga rum och, om anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff än böter, målet avgöras utan huvudförhandling. Lika litet som beträffande revisionsmål synes skäl föreligga att för dessa mål föreskriva viss tid för hållande av huvudförhandling, då den tilltalade är anhållen eller häktad, eller att stadga anmälningsskyldighet, om huvudförhandling ej kan hållas inom viss tid.

Angående högsta domstolens befattning med ärenden angående resning och återställande av försutten tid hänvisas till 58 kap.

SJUNDE AVDELNINGEN.

Om särskilda rättsmedel.

58 KAP.

Om resning och återställande av försutten tid.

1 §.

I denna paragraf behandlas de grunder, som må åberopas för resning i tvistemål.

Under punkt 1 upptages brottsligt förfarande med avseende å målet av ledamot av domstolen eller där anställd tjänsteman eller ombud eller ställföreträdare. Det förfarande, som ligger någon av dessa till last, skall för att kunna åberopas som resningsgrund vara belagt med straff. Beträffande ledamot av domstolen eller där anställd tjänsteman komma i främsta rummet i beaktande bestämmelserna i 25 kap. strafflagen. Även det i 25 kap. 17 § strafflagen avsedda fallet, att förfarandet innebär vårdslöshet, är att hänföra under bestämmelsen. Brottsligt förfarande av ombud eller ställföreträdare föreligger bland annat, då denne förövat trolöshet mot huvudman. Däremot faller icke härunder, att ombud eller biträde gjort sig skyldigt till rättegångsförseelse, som avses i 9 kap. 4 §; straff för sådan förseelse ådömes redan i pågående rättegång.

I vissa främmande processlagar upptages i detta sammanhang som resningsgrund även det fall, att motparten gjort sig skyldig till brottsligt förfarande. I den mån ett sådant förfarande från dennes sida hänför sig till bevisningen, såsom anstiftan av mened eller avgivande under sanningsförsäkran av falsk utsaga, torde som resningsgrund böra åberopas någon av de följande punkterna i paragrafen. Enligt 25 kap. 5 § strafflagen straffas den som till ämbetsman lämnar, utlovar eller erbjuder sådan muta, som där avses. Sådan gärning kan dock icke antagas ha inverkat på utgången i annat fall än då brottsligt förfarande föreligger även från domarens eller domstolstjänstemannens sida. Ett annat fall är, att parten genom hot eller tvång söker påverka domaren. När parten sitt syfte, torde det anmärkta förhållandet i regel icke utesluta brottsligt förfarande även från domarens sida; för det rent teoretiska fallet, att ansvar icke inträder för denne, synes icke erfordras någon särskild bestämmelse.

Det brottsliga förfarandet skall avse det föreliggande målet och skall kunna antagas ha inverkat på utgången. Det torde i allmänhet böra konstateras genom en fällande straffdom. Något villkor härom har dock icke uppställts i lagen. Ett sådant villkor är uteslutet redan av den anledningen, att den skyldige kan ha avlidit eller att preskription kan ha inträtt.

De i punkterna 2 och 3 upptagna resningsgrunderna avse det faktiska materialet i målet. Klart är, såsom framgår av redogörelsen för förslaget hu-

vudgrunder, att under dessa punkter icke är att hänföra lagtolkning eller andra frågor, som angå innebörden av gällande rätt i ämnet; spörsmål, som avse tolkning av avtal, böra däremot icke anses uteslutna.

I punkt 2 behandlas vissa fall, då ett bevis, som tidigare åberopats, finnes helt sakna bevisvärde. Dessa fall äro, att skriftlig handling varit falsk eller att part, som hörts under sanningsförsäkran, eller vittne, sakkunnig eller tolk avgivit falsk utsaga. Att handlingen är falsk, innefattar såväl det fall, att handlingen är förfalskad i strafflagens mening, som ock det fall, att dess innehåll är medvetet oriktigt. Falsk utsaga föreligger, då dess innehåll är medvetet oriktigt. Under denna punkt ha däremot icke hänförts sådana fall, då innehållet i en handling eller i en utsaga rent objektivt visar sig vara oriktigt. De omständigheter och bevis, som göra ett sådant antagande sannolikt, falla under punkt 3.

Ofta torde resningsskäl enligt punkt 2 komma att styrkas genom meddelad straffdom; något villkor härom uppställles dock icke. Förutsättning för resning är i övrigt, att handlingen eller utsagan kan antagas ha inverkat på utgången. I många fall torde redan det förhållandet, att innehållet i handlingen eller i utsagan åberopats i domen, utgöra tillräcklig grund för ett sådant antagande. Har däremot, om ock av annan anledning, handlingen eller utsagan icke tillagts något bevisvärde i domen, föreligger ej skäl att medgiva resning.

Den i punkt 3 upptagna resningsgrunden avser omständigheter eller bevis, som ej tidigare förebragts. Härunder falla såväl nya omständigheter och bevis för dessa omständigheter som ock nya bevis i fråga om redan tidigare förebragta omständigheter, vare sig de nya bevisen gå ut på att en omständighet, som tidigare ansetts styrkt, numera måste betraktas som obestyrkt eller de ha till syfte att styrka en omständighet, som rätten tidigare funnit obestyrkt. Det förhållandet, att en ny omständighet eller ett nytt bevis kommer i dagen, bör icke enbart utgöra grund för resning; därutöver måste föreliggande sannolikhet för att dess förebringande i rättegången skulle ha givit tvisten en annan utgång. Hur stark denna sannolikhet bör vara, är att bedöma med hänsyn till de föreliggande förhållandena. Strängare krav måste härvid uppställas än i fråga om resning enligt de båda föregående punkterna.

I vissa främmande processlagar upptages som särskild resningsgrund det förhållandet, att en dom, som legat till grund för avgörandet, genom senare dom ändras eller upphäves. Enligt beredningens åsikt utgör den senare domen en sådan ny omständighet, som avses i denna punkt. Ett avgörande, som skulle varit av betydelse för målets prövning, kan ock komma till stånd i annan ordning t. ex. genom administrativ myndighets beslut. Även i detta fall bör det kunna åberopas som resningsgrund. Skulle efter ett måls avgörande upptäckas en annan dom, varigenom samma sak redan blivit rättskraftigt avgjord, föreligger icke resningsgrund enligt denna paragraf; detta fall är att bedöma enligt de i nästa kapitel meddelade bestämmelserna om domvilla.

De omständigheter och bevis, som åberopas som grund för resning, få ej tidigare ha förebragts. I sista stycket uppställles ytterligare det villkoret, att par-

ten gör sannolikt, att han icke vid den rätt, som meddelat domen, eller genom fullföljd från denna kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Partens underlåtenhet att i rättegången åberopa omständighet eller bevis, varom han redan då haft kännedom, medför alltså i regel förlust av resningsrätten. Om lägre rätt i sin dom funnit, att parten icke styrkt en av honom åberopad omständighet, och han har ytterligare bevis att tillgå, bör han, om fullföljd är tillåten, vara skyldig att bringa denna bevisning under högre rätts prövning. Motivet till denna ståndpunkt hos förslaget är, såsom framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder, vikten av att resningsvägen anlitas endast i sådana fall, då rättelse icke kan vinnas i ordinär väg. Som regel förutsätter alltså förslaget, att omständigheten eller beviset kommer i dagen, först sedan rättskraftig dom meddelats. Denna regel är emellertid ej undantagslös. Fall kunna förekomma, då det icke skäligen kan begäras, att parten omedelbart inser det nya bevisets betydelse; för dess framskaffande kunna ock ha mött särskilda svårigheter. Parten får i sådana fall anses ha haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet. Klart är, att om parten gjort sig skyldig till sådan försummelse, att han redan i ordinär väg förlorat sin rätt att åberopa omständigheten eller beviset, såsom enligt 43 kap. 10 §, 50 kap. 25 § eller 55 kap. 14 §, han icke sedermera kan göra gällande samma omständighet eller bevis i resningsväg. Har däremot part utan laga grund förvärrats att förebringa av honom åberopad bevisning, bör han kunna i resningsväg göra gällande denna bevisning.

Den i punkt 4 upptagna resningsgrunden hänför sig till rättstillämpningen; den avser endast sådana fall, då rättstillämpningen uppenbart strider mot lag. Som exempel kan anföras, att domstolen förbisett eller uppenbart misstolkat en gällande lagbestämmelse, att domstolen tillämpat ny lag, som i det föreliggande fallet ej är tillämplig, i stället för gammal eller omvänt. Även beträffande denna punkt kunde ifrågasättas, att dess användning gjordes beroende av att parten sökt erhålla rättelse i ordinär väg. Har parten kommit till insikt om den oriktiga rättstillämpningen i tillräckligt god tid för att talan kan av honom fullföljas, ligger det uppenbart i hans eget intresse att begagna sig av fullföljdsvägen. Är detta ej förhållandet, torde överbärande skäl tala för att parten ej av denna anledning förlorar rätten till resning. Vad angår det faktiska materialet i målet tillkommer det i första hand parterna att sörja för dess fullständighet. Rättstillämpningen är däremot en uppgift, som omedelbart åvilar domstolen, och ansvaret för en oriktig rättstillämpning faller alltid i sista hand å domstolen; det bör då ej läggas parten till last, att han i tillit till domstolens avgörande i detta hänseende underlåtit att fullfölja. Såsom framgår av 4 § har dock i tvistemål en särskilt kort tid ansetts böra förskrivas för väckande av fråga om resning enligt denna punkt.

Det i sista stycket upptagna stadgandet har redan behandlats i samband med tredje punkten. Att detta stadgande icke gjorts tillämpligt även å förhållande, som avses i första eller andra punkten, har sin grund däri, att det för den allmänna uppfattningen skulle verka stötande, om en dom, som är behäftad med en så allvarlig brist, dock skulle bestå.

2 §.

I denna paragraf behandlas resning i brottmål till den tilltalades förmån. Såsom framgår av 9 § avses resning av dom i ansvarsfrågan. I fråga om resningsgrunderna överensstämmer paragrafen i huvudsak med 1 §; dock föreliggande vissa avvikelser. Sålunda ha i punkt 1 bland dem, vilkas brottsliga förfarande kan åberopas som resningsgrund, upptagits även åklagare och försvarare. Vidare har i punkt 3 rätten att åberopa nya omständigheter eller bevis som resningsgrund något utvidgats, i det att, såsom framhållits i den allmänna motiveringen, sådan rätt ansetts böra finnas ej blott, då deras förebringande sannolikt skulle ha lett till den tilltalades frikännande eller till tillämpningen av en mildare straffbestämmelse, utan även, då eljest med hänsyn till de åberopade nya omständigheterna eller bevisen synnerlig anledning förekommer, att frågan, huruvida den tilltalade förövat brottet, prövas ånyo. Särskilt i grova brottmål kan det i enstaka fall vara av betydelse, att resning kan beviljas, även då de nya omständigheterna eller bevisen icke äro av den styrka, att de sannolikt skulle ha lett till annan utgång i skuldfrågan, men de likväl äro ägnade att framkalla tvivelsmål om domens riktighet i detta hänseende. Beträffande nu ifrågavarande punkt må i övrigt framhållas, att omständigheter eller bevis, som uteslutande hänföra sig till straffmätningen inom den för brottet gällande strafflatituden, icke kunna göras gällande som resningsanledning. En annan avvikelse från stadgandena i 1 § föreligger såtillvida, att sista stycket av 1 § icke har någon motsvarighet i denna paragraf. Såsom framgår av redogörelsen för förslaget huvudgrunder har det icke ansetts böra läggas den tilltalade till last, att han underlåtit att i ordinär väg åberopa omständighet eller bevis, som talar till hans förmån. Den tilltalade kan alltså till sin förmån åberopa varje omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts i rättegången.

3 §.

I redogörelsen för förslaget huvudgrunder har framhållits, att resning till den tilltalades nackdel icke bör förekomma i samma utsträckning som resning till hans förmån. Att, såsom ifrågasatts, helt utesluta resning mot den tilltalade, torde dock icke vara lämpligt. Är bristen i målets behandling eller avgörande av den allvarliga beskaffenhet, som åsyftas i 2 § 1 eller 2, torde oberoende av brottets beskaffenhet ett frikännande, som påverkats av sådan brist, med hänsyn till rättsskipningens auktoritet böra göras till föremål för omprövning, och detsamma synes böra gälla, om bristen medverkat till att brottet hänförs under väsentligt mildare straffbestämmelse än den som bort tillämpas.

Resning mot den tilltalade torde ock böra i vissa fall kunna äga rum på grund av nya omständigheter eller bevis. Beträffande denna resningsgrund synes ett fullföljande av det allmännas straffanspråk dock kunna begränsas till de något grövre brotten; ur allmän synpunkt möter icke någon betänklighet att helt utesluta brott, som icke enligt lag kan förskylla högre straff än böter eller fängelse. Ej heller i fråga om brott, som enligt lag kan medföra

straffarbete, synes vara påkallat att medgiva resning på grund av omständigheter eller bevis, som endast kunna ha inverkan å straffmätningen inom den för brottet gällande latituden. Beredningen har därför begränsat resning mot den tilltalade på grund av nya omständigheter eller bevis till det fall, att deras förebringande med sannolikhet skulle ha lett till att den tilltalade dömts för brottet eller detta hänförts under väsentligt strängare straffbestämmelse än den som tillämpats.

Någon rätt att erhålla resning till den tilltalades nackdel på grund av uppenbart oriktig rättstillämpning har icke ansetts böra införas; för sådant fall synes allenast den ordinära fullföljden böra stå åklagaren eller målsäganden till buds.

De skäl, som tala för att som grund för resning i tvistemål nya omständigheter eller bevis icke få åberopas, om parten underlåtit att göra dem gällande i målet eller vid dess fullföljd, torde äga giltighet även i fråga om resning till den tilltalades nackdel. Som sista stycke har därför upptagits stadgande av samma innehåll som sista stycket i 1 §.

4 §.

Fråga om resning bör av högsta domstolen upptagas endast på ansökan. Beträffande behörighet att väcka fråga om resning torde samma regler böra gälla som för fullföljd av talan i allmänhet. I tvistemål tillkommer alltså sådan rätt part eller den som inträtt i partens rätt. Intervenient, som ej intar ställning av part i rättegången, äger icke göra ansökan om resning. I mål om allmänt åtal äger åklagaren enligt 20 kap. 2 § söka resning även till den tilltalades förmån. Av stadganden i 7 kap. 4 och 8 §§ följer emellertid, att å åklagarsidan endast justitiekanslern samt riksdagens ombudsmän kunna väcka fråga om resning. Målsägandens i 20 kap. 8 § stadgade rätt att fullfölja talan i mål om allmänt åtal innebär även behörighet att söka resning; resning kan ock i fall, som avses i 20 kap. 13 §, sökas av vissa närstående. Även å den tilltalades sida kan, såsom framgår av 21 kap. 1 §, fråga om resning väckas av närstående till honom.

Enligt gällande lag är rätten att söka resning icke begränsad till viss tid. För en sådan begränsning tala särskilt de svårigheter, som möta att efter en längre tids förlopp erhålla en tillförlitlig utredning. Beträffande resning i brottmål till den tilltalades förmån torde dock med hänsyn till vikten av den tilltalades rättsskydd någon begränsning i resningsrätten icke böra införas. Vad däremot angår resning i tvistemål, liksom resning i brottmål till den tilltalades nackdel, framträda olägenheterna av en till tiden obegränsad rätt att söka resning med långt större styrka. Har en part i tvistemål eller åklagaren eller målsäganden i brottmål icke, ehuru han erhållit kännedom om det förhållande, som må berättiga till resning, inom en mera avsevärd tid framställt begäran därom, torde han få anses ha godtagit den meddelade domen; med hänsyn till de intressen, som bero av domens rättskraft i dessa fall, kan icke anses oberättigat att uppställa den fordran, att part inom skälig tid begag-

nar sig av sin rätt. Av nu angivna skäl har beträffande resning i tvistemål och i brottmål till den tilltalades nackdel i andra stycket upptagits bestämmelse, att ansökan skall göras inom ett år sedan sökanden erhöi kännedom om det förhållande, varå ansökan grundas. Åberopas annans brottsliga gärning som grund, torde det böra stå sökanden öppet att avvakta dom i anledning av den ansvarstalan, som må ha väckts; i detta fall bör tiden av ett år kunna räknas från det domen i ansvarsfrågan vann laga kraft.

Som framhållits vid 1 § har parts underlåtenhet att genom fullföljd söka rättelse i en uppenbart oriktig rättstillämpning icke ansetts böra föranleda, att han förlorar sin resningsrätt. Då det förhållande, som berättigar till resning, föreligger redan vid domens meddelande, bör tiden för ansökan räknas från det domen vann laga kraft. Starka skäl tala för att tiden göres väsentligt kortare än för resningsansökan i allmänhet; beredningen föreslår en tid av sex månader.

5—8 §§.

I dessa paragrafer meddelas bestämmelser om resningsfrågas behandling i högsta domstolen.

I ansökan har sökanden i första hand att uppgiva, å vilken av de i lagen upptagna resningsanledningarna ansökan stöder sig, samt närmare utveckla de skäl, som enligt sökandens mening böra leda till att resning beviljas. Sökanden bör likaledes uppgiva de bevis, som han vill åberopa, och vad han vill styrka med varje bevis. Grundar sig ansökan å domstolsledamots eller annans brottsliga förfarande, har han att styrka, att sådant förfarande föreligger. Detta kan ske genom en mot den skyldige meddelad straffdom; föreligger ej sådan dom, har han att uppgiva de andra bevis, såsom vittnen och skriftliga bevis, som han har att tillgå. Åberopas som grund för ansökan nya omständigheter eller bevis, bör han genom intyg eller på annat sätt göra sannolikt, att de uppgivna bevisen äro att tillgå och i de fall, som åsyftas i 1 § andra stycket och 3 § andra stycket, även att hinder mött för honom att tidigare förebringa bevisningen eller att giltig ursäkt för hans underlåtenhet förelegat. Visserligen är stadgandet i 35 kap. 14 § om begränsning i parts rätt att åberopa skriftlig uppteckning och vittnesintyg tillämpligt även beträffande resningsförfarandet; i regel torde dock med hänsyn till detta förfarandes karaktär högsta domstolen finna omständigheterna vara sådana, att det må tillåtas.

Föreligger hinder mot ansökningens upptagande, kan den omedelbart avvisas, såsom då den som söker resning ej är berättigad att väcka fråga där- om eller då resning ej sökts inom stadgad tid. Finnes ansökan ogrundad, må den genast avslås. För bifall till ansökan fordras, att motparten lämnats tillfälle att inkomma med skriftlig förklaring. Motpartens underlåtenhet att inkomma med förklaring utgör ej hinder för att ärendet avgöres i befintligt skick. Beträffande förfarandet i högsta domstolen hänvisas i övrigt till bestämmelserna i 56 kap. 9, 10 och 12 §§ angående besvärsmål. Motpartens förklaring skall innehålla yttrande rörande de av sökanden anförda grunderna för ansökan och angivande av de omständigheter förklaranden vill anföra.

Vill förklaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i förklaringen uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Högsta domstolen kan förordna om ytterligare skriftväxling. Såsom framgår av hänvisningen i 56 kap. 12 § kan högsta domstolen hålla muntligt förhör och till detta inkalla parterna eller annan; enligt 9 kap. 7 § kan härvid vite föreläggas. Finnes högsta domstolen erforderligt, att vittne eller sakkunnig höres eller annan bevisning förebringas i resningsärendet, kan enligt 35 kap. 8 § detta ske antingen omedelbart inför högsta domstolen eller ock, enligt högsta domstolens förordnande, vid annan domstol.

Ansökan om resning är nu utan inverkan å den tidigare domens verkställighet. Har domen redan gått i verkställighet, tala övervägande skäl för bibehållande av denna regel. Om däremot domen helt eller till någon del ännu ej verkställts, torde för det fall, att resningen med stor sannolikhet leder till ändring av den tidigare domen, högsta domstolen böra äga inhibera vidare åtgärd för verkställighet. Då i brottmål resning sökes till den tilltalades förmån, bör förordnande kunna meddelas om avbrytande av frihetsstraff, som den tilltalade undergår. Inhibition bör kunna beslutas såväl under ärendets handläggning i högsta domstolen som i samband med resningsbeslutet.

Bifall till resningsansökan innebär, att domens rättskraft ej längre utgör hinder för målets upptagande till ny prövning; huruvida den tidigare domen skall bestå eller icke, beror av denna nya prövning. Enligt gällande rätt skall återupptagandet ske vid den domstol, som sist dömt i målet. Beredningen har på denna punkt ansett övervägande skäl tala för bibehållande av den nuvarande ordningen. Visserligen torde i de fall, då domen meddelats av högsta domstolen, det ofta vara lämpligt, att målets förnyade behandling sker vid lägre domstol; detta syfte kan emellertid nås därigenom, att högsta domstolen vid sin prövning av målet beslutar dess återförvisning. Från huvudregeln, att målet skall upptagas till ny handläggning av den domstol, som sist dömt i målet, föreslår beredningen emellertid ett undantag. I de fall, då resning äger rum i tvistemål eller i brottmål till den tilltalades förmån och saken finnes uppenbar, skulle ett återupptagande av målet innebära en onödig omgång; i dessa fall bör högsta domstolen äga att i samband med resningen omedelbart göra den ändring i domen, som finnes påkallad. Av praktisk betydelse är denna anordning särskilt vid tillämpningen av de i 1 § första stycket 4 och 2 § 4 upptagna resningsgrunderna.

Då resning beviljas, meddelar högsta domstolen nu i allmänhet föreläggande för parten att inom viss tid anmäla målet till ny handläggning vid den domstol, som sist dömt i saken; dock torde vid resning i brottmål sådant föreläggande icke meddelas utan i stället förordnas, att domstolen av eget initiativ skall återupptaga behandlingen. Enligt beredningens uppfattning bör det sist antydda tillvägagångssättet vara att föredraga även i fråga om tvistemål; syftet med anmälningsskyldigheten torde vinnas genom en föreskrift, att om sökanden uteblir, då målet ånyo företages, resningen förfaller. Detta förutsätter, att högsta domstolen alltid i samband med resningen meddelar förordnande om målets återupptagande och att, om målet skall upptagas av lägre rätt, beslutet tillställs denna.

Om målets behandling efter återupptagandet böra i stort sett gälla de allmänna reglerna om måls behandling i den instans, där målet upptages. Avser resningen underrätts dom i tvistemål, kommer målet att behandlas vid ny huvudförhandling. Å denna är att tillämpa föreskriften i 43 kap. 13 § andra stycket; till förberedande av huvudförhandlingen kan rätten, såsom framgår av 12 § i samma kapitel, förordna om ny förberedelse. Vid den nya huvudförhandlingen skall målet företagas till fullständig handläggning. Beträffande brottmål gälla föreskrifterna i 46 kap. 12 § och 13 § andra stycket samt 47 kap. 24 §. Sker målets återupptagande i högre instans, tillämpas reglerna för fullföljdsförfarandet. Även för detta fall skall målet i regel utsättas till ny huvudförhandling.

Beträffande föreläggande för part att komma tillstådes vid förhandling och påföljd vid utevaro äro vissa avvikelser från de allmänna reglerna påkallade. Det synes icke tillfredsställande, att den dom, i fråga om vilken resning beviljats, ersättes med ett avgörande på huvudsakligen processuella grunder såsom treskodom eller förklaring, att partens i saken förda talan förfallit. Däremot bör, som redan framhållits, underlåtenhet från resningssökandens sida att infinna sig till förhandling leda till att han förklaras ha förlorat sin rätt till målets återupptagande. Med hänsyn till det nu anförda har i 7 § upptagits bestämmelse, att om resningssökanden uteblir, då målet ånyo företages till förhandling, resningen är förfallen och, om motparten uteblir, målet må avgöras utan hinder därav. Det nu sagda synes dock ej böra gälla, om i mål om allmänt åtal åklagaren uteblir. Enligt de grunder, som i förslaget tillämpats i fråga om åklagares inställelse, torde i fall av åklagarens utevaro förhandlingen alltid böra inställas och utsättas till annan dag. Av bestämmelsens avfattning torde framgå, att den äger tillämpning såväl i fråga om det rättegångstillfälle, då målet först ånyo upptages, som ock beträffande senare rättegångstillfälle. I den mån ej annat stadgas i 7 §, böra de allmänna föreskrifterna om parts inställeskyldighet och om förelägganden äga tillämpning. Sålunda bör, då part skall infinna sig personligen, föreläggande meddelas honom vid vite; i vissa fall kan parten hämtas. Även i fråga om laga förfall gälla vanliga regler.

Dom, som meddelas i anledning av återupptagandet, innefattar prövning av målet på grundval av hela det då föreliggande processmaterialet enligt de regler, som i allmänhet gälla för rättens avgöranden. Denna prövning avser även rättegångskostnaden. Mot domen kan talan fullföljas i ordinär väg.

Beträffande parts rätt till ersättning för kostnad å resningsärende torde de om rättegångskostnad meddelade bestämmelserna icke vara omedelbart tillämpliga. Då resningsansökan avvisas eller avslås, bör sökanden i regel vara skyldig att ersätta motpartens kostnad. Bifalles ansökningen, bör i överensstämmelse med vad enligt 18 kap. 15 § och 31 kap. 10 § gäller för det fall, att mål av högre rätt återförvisas, frågan om kostnaderna å resningsärendet upptagas i samband med den nya prövningen av målet. Beträffande frågan, huruvida en viss kostnad är att hänföra till rättegångskostnad, böra tillämpas de grunder, som gälla i fråga om rättegångskostnad i allmänhet. Såsom fram-

hållits vid 9 kap. 2 § kan straff enligt nämnda paragraf ådömas den som mot bättre vetande söker resning.

9 §.

Att ett mål, vari ansvarstalan icke förts utan allenast talan om enskilt anspråk, är underkastat tvistemålsreglerna även i fråga om resning, har icke ansetts behöva utsägas i lagtexten. Även för det fall, att talan om det enskilda anspråket föres i samband med åtalet, bör denna grundsats gälla; det skulle vara oegentligt, om det förhållandet, att åtalet och det enskilda anspråket handlagts i samma rättegång, skulle leda till att brottmålsreglerna tillämpades i fråga om det enskilda anspråket. Den nu angivna ståndpunkten innebär, att resningsrätten till men för den tilltalade är väsentligt vidsträcktare i fråga om enskilt anspråk än beträffande ansvarsfrågan. Å andra sidan skulle härav följa, att till den tilltalades förmån resning i vissa fall skulle kunna erhållas i ansvarsfrågan, ehuru denna möjlighet icke längre stode öppen beträffande det enskilda anspråket. Vad angår det förstnämnda fallet, resning till den tilltalades nackdel, torde det icke kunna anses oriktigt, att resningsrätten i fråga om ansvar göres mera begränsad än beträffande enskilt anspråk. Däremot skulle det uppenbart framstå som oegentligt, om en tilltalad, som efter målets resning frikändes från ansvar, icke skulle kunna i resningsväg befrias från en honom på grund av brottet tidigare ådömd skadeståndsskyldighet. Ha ansvarsfrågan och det enskilda anspråket handlagts i skilda rättegångar, torde en efter resning meddelad frikännande dom i ansvarsfrågan böra anses såsom en sådan ny omständighet, som enligt 1 § första stycket 3 må åberopas som resningsgrund beträffande det enskilda anspråket. I överensstämmelse härmed torde, då den dom, i fråga om vilken resning sökes, avser såväl ansvar som enskilt anspråk, högsta domstolen böra äga att, om resningsgrund föreligger i fråga om ansvaret, samtidigt bevilja resning även angående det enskilda anspråket oberoende av de regler, som gälla för resning i tvistemål. Stadgande härom har upptagits i förevarande paragraf.

10 §.

De i föregående paragrafer meddelade bestämmelserna avse rättens avgöranden i sak, dess domar. I regel äga andra rättens avgöranden, besluten, endast betydelse för den rättegång, i vilken de meddelas, och de äga icke den självständiga karaktär, att de bliva föremål för rättskraft. Denna regel är dock icke utan undantag. Har rätten på grund av rättegångshinder avvisat partens talan, äger rätten icke, sedan beslutet vunnit laga kraft, i ett nytt mål angående samma sak till prövning upptaga den fråga, vilken lett till avvisandet. Även vissa av rättens beslut under rättegången äro föremål för rättskraft, såsom beslut om ersättning till vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, eller beslut, varigenom förelagt vite utdömts. Enligt förevarande paragraf skola i fråga om beslut, som nu berörts, stadgandena om resning av dom äga motsvarande tillämpning.

Som framgår av 10 kap. 20 § och 19 kap. 11 § gälla särskilda regler för

det fall, att domstol förklarar sig obehörig att upptaga mål till prövning. Finer högre rätt i dit fullföljt mål den lägre rätten ha varit obehörig, äger den högre rätten hänvisa målet till den lägre rätt, som finnes behörig. För det fall, att skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, förklarar sig obehöriga, äger högsta domstolen, om någon av dem finnes behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstol, av vilken målet bort upptagas. Visserligen är även i detta fall fråga om ett hävande av den rättskraft, som tillkommit ena domstolens beslut, men detta hävande sker oberoende av de uti förevarande kapitel stadgade resningsgrunderna; prövningen av behörighetsfrågan företages ock omedelbart av högsta domstolen.

11 och 12 §§.

Bestämmelserna i dessa paragrafer motsvara de nu i 31 kap. 2 § R.B. upptagna stadgandena om återställande av försutten tid. De laga tider, som åsyftas, äro processuella frister, som äro utsatta i lag och skola iakttagas omedelbart på grund av lagens bestämmelser. Härunder falla däremot icke sådana frister, som rätten äger utsätta för en processuell handlings företagande. Som framgår av 32 kap. 3 § kan rätten beträffande frister av sistnämnda slag utsätta ny tid. Förekommer anledning, att parten haft laga förfall för sin underlåtenhet att enligt rättens beslut fullgöra något i rättegången, skall underlåtenheten enligt 6 § i sistnämnda kapitel icke leda till påföljd eller eljest läggas honom till last i rättegången. Beträffande de i lagen utsatta tiderna — i detta fall åsyftas, såsom framgår av 7 § i samma kapitel, tid för anmälan av missnöje eller vad, för ingivande av vade-, besvär- eller revisionsinlaga samt för ansökan om återvinning eller återupptagande — är i sistnämnda paragraf stadgat, att om före utgången av den föreskrivna tiden visas laga förfall, den rätt, som har att mottaga anmälan, inlagan eller ansökan, äger utsätta ny tid. Förutsättningen härför är emellertid, att förfallet anmäles och visas före tidens utgång. Är förfallet av den beskaffenhet eller varaktighet, att parten varit förhindrad att i rätt tid göra anmälan därom, föreligger icke någon befogenhet för rätten att i anledning av anmälan, som sker efter tidens utgång, utsätta ny tid. I detta fall har domen vunnit laga kraft, och det hinder för målets fortsatta prövning, som sålunda föreligger, bör icke kunna hävas annat än i extra ordinär väg. Rätt härtill tillkommer enligt § 18 regeeringsformen högsta domstolen i alla de fall, då målet ej är av beskaffenhet att tillhöra regeringsrättens slutliga prövning.

Enligt gällande lag är rätten att söka återställande icke begränsad till viss tid. Såsom processkommissionen framhållit kräver rättssäkerheten, att en sådan begränsning införas. I 12 § har därför föreskrivits, att ansökan om återupptagande skall göras inom tre veckor sedan förfallet upphörde och sist inom ett år sedan tiden utgick.

Beträffande ansökan och dess behandling torde reglerna om resning böra äga motsvarande tillämpning. För bifall till ansökningen bör liksom i fråga om resning gälla, att motparten lämnats tillfälle att inkomma med förklaring. Högsta domstolen bör även äga att, om skäl förekomma därtill, med-

dela inhibition av vidare verkställighet av domen. Beträffande kostnaderna torde böra tillämpas samma regler som i fråga om resning.

Bifall till ansökan om återställande innebär utsättande av ny tid för den processuella handling, varom är fråga. Företages handlingen inom den sålunda utsatta tiden, har handlingen samma verkan, som om den företagits i rätt tid.

Beredningen har bland de särskilda rättsmedlen icke upptagit något förfarande för det fall, att mål avgjorts i parts utevaro, ehuru parten för utevaron haft giltig ursäkt, som han ej kunnat anmäla å inställeledagen. Har i tvistemål tredskodom meddelats mot den uteblivne, står honom öppet att söka återvinning enligt de regler, som äro meddelade därom i 44 kap. I vissa fall kan målsägandens utevaro i underrätt, liksom vade- eller revisionskärandens i högre rätt, leda till en med tredskodom jämförlig påföljd; enligt 47 kap. 14 och 24 §§ förlorar målsägande, som uteblir från sammanträde för muntlig förberedelse eller rättegångstillfälle för huvudförhandling, i regel sin rätt att tala å brottet, och enligt 50 kap. 19 §, 51 kap. 19 § och 55 kap. 16 § inträder som påföljd för det fall, att vade- eller revisionskärande uteblir från rättegångstillfälle för huvudförhandling, att hans fullföljda talan är förfallen. I dessa fall medger förslaget den uteblivna parten att inom viss tid göra ansökan om målets återupptagande. Liksom vid återvinning är denna rätt oberoende av om laga förfall föreligger eller ej. Enligt processkommissionens förslag borde rätt att påyrka målets återupptagande tillkomma part, även då målet avgjorts i hans frånvaro annorledes än genom tredskodom och parten haft laga förfall. Under vissa förhållanden kan även enligt beredningens förslag i såväl underrätt som högre rätt ett avgörande ske, ehuru parten ej kommit tillstädes. Emellertid kan part mot ett sådant avgörande fullfölja talan i vanlig ordning och därvid göra gällande det förfall, som förelegat för honom vid målets behandling i lägre rätt. Skulle hinder härför möta eller är fullföljd utesluten, står det parten öppet att i resningsväg åberopa de omständigheter och bevis, som han på grund av sitt laga förfall varit hindrad att förebringa vid målets behandling. På grund av det nu anförda har beredningen icke ansett erforderligt att därutöver för nu åsyftade fall stadga någon rätt för den uteblivna parten att påkalla målets återupptagande.

59 KAP.

Om besvär över domvilla.

1 §.

De rättssatser, som reglera domstolarnas verksamhet och rättegångsförfarandet, äro i allmänhet av tvingande natur. I viss utsträckning har föreskrivits skyldighet för högre rätt att i samband med prövning av fullföljd talan av eget initiativ vaka över att rättegången i lägre rätt varit i överensstämmelse med

lagens föreskrifter. Stadgande härom meddelas beträffande vademål i 50 kap. 26 § och 51 kap. 26 §; dessa bestämmelser gälla på grund av hänvisning i 55 kap. 16 § även i fråga om revisionsmål. Som framhållits i redogörelsen för förslagets huvudgrunder torde emellertid för vinnande av rättelse, då grövre rättegångsfel förekommit, även ett särskilt rättsmedel böra ställas till förfogande. I förslaget har ett sådant rättegångsfel benämnts domvilla och som rättsmedel häremot anvisats ett särskilt besvärsförfarande.

Den domvillogrund, som upptagits i punkt 1, avser det fall, att för målets upptagande förelegat rättegångshinder, som vid fullföljd högre rätt haft att självant beakta. I 34 kap. 1 § stadgas, att rättegångshinder skall av rätten självant beaktas, om ej annat är stadgat. Till rättegångshinder är i första hand att hänföra, att målet väckts vid obehörig domstol. I vilka fall högre rätt vid fullföljd har att självant beakta sådant rättegångshinder, framgår för tvistemål av 10 kap. 19 § och för brottmål av 19 kap. 10 §. Andra rättegångshinder, som högre rätt har att självant beakta, äro, att rättegång redan pågår (13 kap. 6 §, 45 kap. 1 §, 47 kap. 24 §) eller att saken redan blivit avdömd (17 kap. 11 §, 30 kap. 9 §).

Den i punkt 2 upptagna domvillogrunden avser åsidosättande av reglerna om rättens domförhet. De bestämmelser, som här åsyftas, upptagas för allmän underrätt i 1 kap., för hovrätt i 2 kap. och för högsta domstolen i regeringsformen och 3 kap. av beredningens förslag. Brist i rättens domförhet bör ock anses föreligga i sådana fall, då någon, som deltagit i målets behandling, ej varit behörig som domare eller beträffande honom förelegat förhållande, som avses i 4 kap. 12 §. Även i andra delar av förslaget upptagas regler om domstolens sammansättning. I 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § föreskrives, att i domen ej må deltaga domare, som ej öfvervarit hela huvudförhandlingen. Denna regel avser ej rättens domförhet, och ett åsidosättande av densamma faller alltså icke under denna punkt; däremot torde en tillämpning av punkt 5 kunna ifrågakomma. Ej heller beträffande omröstningsfel är punkt 2 utan punkt 5 att tillämpa.

En särställning intar fråga om jäv mot domare. Som framgår av 4 kap. 14 § äger högre rätt icke självant upptaga fråga om jäv mot domare i lägre rätt. För parts rätt att väcka fråga om jäv stadgas i nämnda lagrum, att invändning skall framställas så snart ske kan, sedan parten erhöill kännedom om att domaren sitter i rätten eller eljest tager befattning med målet; är den omständighet, varå jävet grundas, då ej känd för parten, skall han framställa jävet så snart ske kan, sedan han erhöill sådan kännedom. Dessa villkor äga tillämpning även för det fall, att part vill i extra ordinär väg föra talan om jäv mot domare i lägre rätt. Har part erhållit kännedom om jävet så tidigt, att han skäligen bort framställa jävet redan vid den lägre rätten eller vid fullföljd av talan i vanlig ordning, äger han icke göra gällande jävet i extra ordinär väg. Som framgår av 4 kap. 14 § må ej i något fall fråga om jäv mot särskild ledamot av nämnd väckas i högre rätt; sådant jäv kan alltså ej heller åberopas i extra ordinär väg.

Bestämmelsen i punkt 3 har upptagits från 25 kap. 10 § R.B. I regel torde dom ej kunna anses vara till förfång för annan än den som träffas av

domens rättskraft; domens bevisverkan enbart medför icke rätt för tredje man att åberopa denna domvillogrund.

Som framhållits i motiven till 17 och 30 kap. har beredningen icke föreslagit någon motsvarighet till de i 24 kap. 11 § R.B. meddelade bestämmelserna om förklaring av dom men däremot ansett, att ett särskilt rättsmedel bör vara att tillgå för det fall, att innehållet i en dom är så otydligt eller ofullständigt, att därav ej framgår, hur i saken blivit dömt. Bestämmelse härom har upptagits i punkt 4. Har överexekutor enligt 47 § utsökningslagen vid fråga om verkställighet funnit dom så mörk, att överexekutor ej kan meddela föreskrift om verkställigheten, bör domvillogrund enligt denna punkt anses föreligga.

I punkt 5 angives som domvillogrund annat grovt rättegångsfel, om felet kan antagas ha inverkat på utgången. Huruvida ett rättegångsfel är att anse som grovt, har överlämnats åt domstolens bedömande med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Som exempel kan anföras, att mål om grovt brott avgjorts i den tilltalades utvaro utan att förutsättningar därför varit för handen, att rätten dömt över annat än det, varom talan väckts eller fullföljts, eller att, då mål avgjorts på handlingarna, viktigt material ej blivit framlagt vid målets prövning. Har fortsatt huvudförhandling hållits, ehuru förutsättningarna därför ej varit för handen, eller dom meddelats efter utgången av den i lagen stadgade tiden, har domstolen att med hänsyn till omständigheterna pröva, om felet är av den beskaffenhet, som nu antytts.

Uppenbart ligger det i partens eget intresse att redan vid målets behandling eller, om hinder härför möter, genom fullföljd i vanlig ordning söka rättelse av rättegångsfel, som förekommit. Då det emellertid främst åligger rätten att tillse, att rättegången försiggår i laga former, bör det lika litet i detta fall som då resningsanledning föreligger på grund av uppenbart oriktig rättstillämpning läggas parten till last, att han icke kommit till insikt om det förelupna rättegångsfelet å sådan tid, att talan i vanlig ordning kunnat fullföljas. Beredningen har därför ansett sig icke böra upptaga någon motsvarighet till de i föregående kapitel meddelade bestämmelserna om inskränkning i parts rätt att göra gällande nya omständigheter eller bevis på grund av underlåtenhet att åberopa dem vid målets behandling eller genom fullföljd till högre rätt. Med hänsyn till domens rättskraft är dock av stor vikt, att partens talerätt begränsas till en jämförelsevis kort tid. Bestämmelse härom upptages i 2 §.

2 och 3 §§.

Såsom anmärkts vid 1 § tillkommer det den domstol, som har att upptaga mot lägre rätts dom fullföljd talan, att i samband med prövning av sådan talan beakta domvilla, som förekommit vid målets behandling i lägre rätt. Högre rätts befogenhet i detta hänseende sträcker sig även till sådan del av domen, mot vilken talan ej fullföljts. Även då klagan över domvilla föres i särskild ordning, synes det böra tillkomma den domstol, där talan mot domen skolas fullföljas, att upptaga sådan klagan; är, såsom då hovrätt enligt 2 kap. 2 § första stycket 2 omedelbart upptagit mål, talan mot domen ej tillåten eller har domen meddelats av högsta domstolen, bör klagan upptagas av denna. I

första stycket av 2 § har därför föreskrivits, att besvärslinlaga skall ingivas till den rätt, där talan mot domen skolat fullföljas, eller, om fullföljd ej kunnat äga rum, till högsta domstolen. Visserligen kunde ifrågasättas, att då klagan grundar sig å domvilla i lägre rätt, besvärslinlagan, liksom vid besvär som ordinärt rättsmedel, borde ingivas till den rätt, som meddelat domen, för att av denna översändas till prövningsdomstolen. Då emellertid anförande av besvär i detta fall icke äger någon omedelbar inverkan å domens rättskraft och det dessutom alltid bör tillkomma prövningsdomstolen att avgöra, om besvär anförts inom rätt tid, torde övervägande skäl tala för att besvären ingivas omedelbart till sistnämnda domstol.

De omständigheter, som äro av betydelse för bedömande, huruvida rättegångsfel förekommit, äro till sin faktiska sida i allmänhet kända för part senast då domen meddelas. Även om han då ännu saknar kännedom därom, möter icke någon svårighet för honom att av domstolens protokoll och andra handlingar i målet omedelbart erhålla sådan kännedom. Tiden för anförande av besvär torde därför i regel böra räknas från den tidpunkt, då domen vann laga kraft. I de fall, då domen på sätt angives i 1 § 3 berör annan än part, synes tiden böra räknas från det klaganden erhöi kännedom om domen, dock tidigast från det domen vann laga kraft. Den tid, som för anförande av besvär bör stå till förfogande, synes liksom vid resning på grund av uppenbart oriktig rättstillämpning kunna begränsas till sex månader. Fråga om sådan brist i domen, som avses i 1 § 4, torde kunna uppkomma senare, t. ex. i samband med domens verkställande; det torde icke möta alltför starka betänkligheter att vad angår denna domvillogrund lämna klagorätten utan tidsbegränsning.

Med domvillobesvärens karaktär av särskilt rättsmedel överensstämmer, att besvären ej må prövas, innan den dom, som de avse, vunnit laga kraft. Har fullföljd mot domen ägt rum, kan, som förut framhållits, rättelse erhållas i ordinär väg; något hinder föreligger icke för parten att på vilket stadium rättegången än befinner sig framställa anmärkning därom, liksom ock domstolen har att av eget initiativ beakta sådant rättegångsfel. Inkomma besvären, innan domen vunnit laga kraft, bör dock detta förhållande icke utgöra anledning till besvärens avvisande; för sådant fall bör domstolen avvakta den tidpunkt, då domen vinner laga kraft.

Beträffande förfarandet i ärende angående domvilla torde i stort sett böra gälla samma regler som i fråga om besvärsförfarandet i allmänhet. Är hovrätten prövningsdomstol, tillämpas alltså 52 kap.; är det högsta domstolen, kommer 56 kap. till användning. Skola besvären upptagas omedelbart av högsta domstolen, torde dock föreskrifterna om nedsättande av fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning ävensom angående prövningstillstånd icke böra äga tillämpning. Att prövningstillstånd ej bör fordras, sammanhänger i viss mån med förslaget ståndpunkt till frågan om parts rätt att i ordinär väg i högsta domstolen göra gällande rättegångsfel, som förekommit i hovrätt. Visserligen kan i de fall, då prövningstillstånd enligt 54 kap. 11 § första stycket 2 må meddelas på grund av omständigheterna i målet, även rättegångsfel, som förekommit i hovrätten, åberopas som sådan

omständighet. Om däremot som grund för tillstånd allenast kan göras gällande prövningens vikt med hänsyn till enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning eller eljest utöver det föreliggande målet, kan ett rättegångsfel, ehuru det är av den beskaffenhet, som avses i 1 §, i regel icke förutsättas leda till prövningstillstånd. Då det emellertid bör stå part öppet att även i dylika fall få dom undanröjd på grund av grovt rättegångsfel, bör för hans rätt att erhålla prövning av frågan icke krävas prövningstillstånd. För det fall, att rättegångsfel förekommit i högsta domstolen, torde ej heller vara lämpligt att uppställa fordran å sådant tillstånd. Beredningen har därför ansett övervägande skäl tala för att beträffande besvär, som skola upptagas omedelbart av högsta domstolen, helt utesluta kravet på prövningstillstånd. Då högsta domstolen har att omedelbart upptaga besvär över domvilla, som förekommit i hovrätt eller högsta domstolen, innebär denna regel, att fråga om domvilla i någon av dessa instanser alltid kan genom särskilt rättsmedel bringas under högsta domstolens prövning. Mot hovrätts beslut i anledning av besvär över domvilla, som förekommit i underrätt, bör talan kunna föras i vanlig ordning genom besvär till högsta domstolen. Tillräcklig anledning att beträffande sådan talan avvika från de rörande fullföljd i allmänhet meddelade bestämmelserna torde icke föreligga; i nu åsyftade fall gälla alltså även bestämmelserna om nedsättning och prövningstillstånd.

I överensstämmelse med vad som föreslagits i fråga om resning och återställande av försutten tid bör prövningsdomstolen äga förordna om inhibition av vidare verkställighetsåtgärd. Verkan av inhibition sträcker sig dock ej längre än till dess beslut meddelas i anledning av besvären. Bifallas besvären, leder detta alltid, i olikhet mot vad förhållandet är beträffande resning, till domens undanröjande och detta även för det fall, att ny handläggning skall äga rum vid den domstol, som meddelat domen.

I fråga om ersättning för kostnad vid besvär över domvilla torde böra gälla reglerna om rättegångskostnad i allmänhet.

4 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad som yttrats under 10 § i nästföregående kapitel.

5 och 6 §§.

Enligt 48 kap. 5 § gäller strafföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, som laga kraftäggande dom, och något allmänt rättsmedel mot ett godkänt eller, eventuellt med nedsättning av det förelagda straffet, fastställt föreläggande står icke den misstänkte eller åklagaren till buds. Som processkommissionen framhållit bör däremot ett särskilt rättsmedel vara att tillgå för den misstänkte i sådana fall, då strafföreläggandet icke överensstämmer med lag, såsom då den gärning föreläggandet avser icke är i lag belagd med straff, eller det avgivna godkännandet icke kan anses uppfylla förut-sättningarna för en bindande viljeförklaring eller vid föreläggandets med-

delande eller fastställande förekommit sådant fel i ärendets behandling, att föreläggandet bör anses ogiltigt. Liksom vid klagan över domvilla bör rättsmedlet vara besvär. I de fall, då rätten fastställt föreläggandet, böra, i anslutning till reglerna om domvilla, besvär föras i den hovrätt, som i händelse att åtal väckts ägt att upptaga fullföljd talan mot underrettens dom. Därest föreläggandet skall lända till efterrättelse utan sådan fastställelse, kunde ifrågasättas, att besvären skulle upptagas av underrätten. Som processkommissionen uttalat synes dock anledning ej föreligga att för nu antydda fall uppställa en annan regel.

Den tid, inom vilken besvär skola föras, torde lämpligen böra räknas från det åtgärd för verkställighet av föreläggandet företogs hos den misstänkte, något som icke utesluter, att besvär kunna anföras tidigare. Därest verkställigheten göres till utgångspunkt för besvärstiden, torde denna kunna bestämmas jämförelsevis kort; i förslaget har den upptagits till en månad.

Beträffande besvärens behandling i hovrätt böra de allmänna reglerna om besvär äga tillämpning. Hovrätten bör även i nu förevarande fall äga att meddela inhibition av vidare verkställighet. Bifall till besvären innebär alltid strafföreläggandets undanröjande. I detta fall står åklagaren öppet att väcka åtal i vanlig ordning. Någon klagorätt över hovrättens beslut torde, vare sig beslutet innebär fastställelse eller undanröjande av föreläggandet, icke vara erforderlig.

Yttrande av processlagberedningens rådgivande nämnd.

Undertecknade, som varit tillkallade för att vid processlagberedningens arbete tillhandagå med råd i förekommande frågor, få med hänvisning till vad av beredningen i dess skrivelse till Konungen anförts rörande sättet för vårt deltagande i arbetet, härmed uttala, att vi, även om på enstaka punkter olika meningar framförts, i allt väsentligt ansluta oss till det förslag till rättegångsbalk, som nu framlägges av beredningen.

K. SCHLYTER

ELIEL LÖFGREN

PER GUSTAFSSON

AXEL LINDQVIST

GEORG BISSMARK

CARL ARHUSIANDER

EVERT JONSSON

GUNNAR PERSSON

Bilaga 1.

Statistiskt sammandrag rörande användning av rättsbildade och icke rättsbildade ombud vid underrätt.

År	I procent av samtliga tvistemål samt brottmål, vari talan om ansvar ej förts, var antalet mål, i vilka																	
	käranden vid något rättegångstillfälle varit vid									svaranden vid något rättegångstillfälle varit vid								
	häradsrätter			rådhusrätter			häradshöfdinger och rådhusrätter			häradsrätter			rådhusrätter			häradshöfdinger och rådhusrätter		
	företräd eller biträdd av		personligen tillstådes	företräd eller biträdd av		personligen tillstådes	företräd eller biträdd av		personligen tillstådes	företräd eller biträdd av		personligen tillstådes	företräd eller biträdd av		personligen tillstådes	företräd eller biträdd av		personligen tillstådes
	jurist	annan		jurist	annan		jurist	annan		jurist	annan		jurist	annan		jurist	annan	
1913	29.4	63.6	15.7	54.3	37.7	11.6	42.0	50.5	13.6	16.3	51.4	33.1	20.3	40.3	24.3	18.3	46.0	28.7
1914	30.0	61.2	14.4	55.9	35.8	11.4	42.3	48.7	12.9	16.5	50.8	31.1	21.1	39.3	23.7	18.8	45.2	27.5
1921	32.8	65.6	11.2	65.0	34.5	7.2	48.7	50.2	9.2	15.2	35.1	23.0	24.2	25.9	19.0	19.7	30.6	21.0
1922	32.6	64.4	12.3	63.5	34.9	8.3	47.1	50.5	10.7	15.1	34.7	24.9	24.0	25.4	19.0	19.2	30.3	22.1
1935	55.4	41.3	18.9	79.7	18.9	18.1	67.1	30.5	18.5	27.0	20.4	27.3	34.4	14.2	27.6	30.6	17.4	27.4
1936	57.7	42.4	19.1	80.3	17.6	18.0	68.3	30.9	18.6	25.1	20.9	25.5	31.2	12.1	28.5	28.0	16.8	26.9

Uppgifterna avse samtliga mål av beskaffenhet att böra upptagas i formulär 2 a till rättsstatistiken med undantag av växelmål, vari kärandens talan helt bifallits vid första rättegångstillfället, mål om betalnings- eller förmånsrätt i konkurs samt ansökningar om äktenskapsskillnad, hemskillnad och boskillnad.

Så snart av flera kärande eller svarande i ett och samma mål någon varit företräd av ombud resp. personligen tillstådes, har målet medräknats i vederbörande kolumn. Såsom personlig närvaro har även räknats, när myndling företräts av förmyndare, bolag eller förening av styrelseledamot, konkursbo av förvaltare o. s. v.

Med jurist avses person, som avlagt juris kandidatexamen eller examen till rättegångsverken.

Att för ett och samma år i vissa fall det sammanlagda procenttalet för de grupper av mål, i vilka part varit företräd av rättsbildat eller icke rättsbildat ombud eller varit personligen tillstådes, överstiger 100, har sin förklaring däri, att samma mål kan komma att medräknas under mer än en grupp, t. ex. då part i samma mål varit såväl personligen tillstådes som företräd eller biträdd av ombud.

Bilaga 2.

Yttrande angående uppdelning av Svea hovrätt.

Till Konungen.

Genom beslut den 29 december 1933 har Kungl. Maj:t anbefallt processlagberedningen att verkställa utredning rörande uppdelning av Svea och Göta hovrätter samt till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen må föranleda. I anledning härav får beredningen, som ännu icke slutfört utredningen angående en uppdelning av Göta hovrätt, härmed överlämna yttrande och förslag rörande uppdelning av Svea hovrätt.

Vid fullgörande av sitt uppdrag har beredningen utgått från den uppfattningen, att frågan om hovrätternas uppdelning i vad på beredningen ankomme vore att bedöma med hänsyn till denna frågas betydelse för den tillämnade allmänna rättegångsreformen och förberedandet av denna reform. Ur de synpunkter, beredningen sålunda anser sig ha att beakta, blir besvarandet av den föreliggande frågan i främsta rummet beroende av gestaltningen av hovrättsförfarandet i en ny rättegångsordning.

Enligt processkommissionens förslag skulle liksom nu talan mot underrätts dom alltid kunna föras i hovrätt och dess prövning skulle kunna omfatta domen i hela dess vidd. Förfarandet i hovrätt skulle i huvudsak ordnas efter grundsatserna om rättegångens muntlighet och omedelbarhet. Efter en förberedande skriftväxling skulle i alla mål äga rum en muntlig huvudförhandling, och hovrättens prövning skulle ske på grund av vad som förekomme vid denna. Huvudförhandlingen borde sålunda gestaltas som en förnyad förhandling i målet, vid vilken den i underrätten förda bevisningen skulle upprepas. I denna grundsats hade emellertid kommissionen av praktiska skäl föranletts till vissa jämkningar. Därest i underrätt förts protokoll över utsaga av vittne, sakkunnig eller målsägande, som hörts i bevisningssyfte, kunde detta protokoll få begagnas i hovrätten i stället för att förhöret där upprepades. Detta skulle vara tillåtet, om nytt förhör vore helt omöjligt eller endast med oskäligen kostnader eller besvär skulle kunna äga rum, och skulle dessutom alltid vara tillåtet i tvistemålen och i de mindre brottmålen. Även i mål, där underrättens protokoll sålunda användes som bevis i hovrätten, skulle dock förhandlingen i övrigt gestalta sig som en muntlig förhandling, vid vilken innehållet i dessa som bevis åberopade protokoll skulle framläggas av parterna.

Vid sin granskning av kommissionens förslag uttalade lagrådet, att lagrådet för sin del icke hyste någon tvekan vare sig om angelägenheten av att definitivt bryta med den nuvarande skriftligheten i hovrättsproceduren eller om nödvändigheten att för detta ändamål stadga obligatorisk muntlig handläggning.

Enligt den vid 1931 års riksdag framlagda propositionen angående huvudgrunderna för en rättegångsreform borde rättegången i hovrätt, liksom i underrätt, vara offentlig och muntlig. Parterna eller deras ombud skulle ha att inställa sig inför hovrätten och där ingå i muntlig förhandling. För att ernå

koncentration i förhandlingen borde före huvudförhandlingen äga rum en förberedelse, vilken för att ej ådraga parterna onödiga kostnader borde kunna ske genom utbyte av skrifter. Jämväl grundsatsen om förhandlingens omedelbarhet borde gälla för hovrättsförfarandet. Hovrätten skulle sålunda ha att grunda sin dom å vad som förekomme vid den muntliga förhandlingen. Från de sålunda angivna grundsatserna ifrågasattes emellertid av praktiska skäl vissa undantag. I mindre mål, där tvisteföremålets värde vore obetydligt eller där fråga vore om allenast bötesstraff, skulle sålunda klaganden icke ha en ovillkorlig inställelseplikt. Om sakens beskaffenhet så fordrade, borde hovrätten dock alltid äga förordna om partens hörande. Då klagande icke hade att komma tillstädes, skulle han skriftligen få utföra sin talan, och föredragning borde som nu äga rum genom hovrättens försorg. Ej heller omedelbarhetsprincipen borde i hela sin stränghet upprätthållas. Det borde visserligen i varje fall stå part öppet att i hovrätten förebringa sin bevisning ånyo, alltså på nytt låta där avhöra sina vittnen ävensom fullständiga sin tidigare bevisning. Men denna rätt för part borde icke tillika vara en skyldighet. Han skulle sålunda äga att såsom bevis återropa protokollet angående den vid underrätten framförda bevisningen. Åtminstone i tvistemål borde det i första hand bero av parten huruvida han ansåge en förnyad bevisupptagning erforderlig och om han ville underkasta sig de därmed förknippade kostnaderna. Skulle omständigheter förekomma, som rubbade tilltron till den i protokollet återgivna bevisningen eller eljest göra ett förnyat bevisupptagande önskvärt, borde dock hovrätten av eget initiativ äga att förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar. I grövre brottmål borde all bevisning, som vore av betydelse för målet i dess fullföljda skick, oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas.

I sitt över propositionen avgivna utlåtande anslöt sig det särskilda utskottet i huvudsak till de i propositionen sålunda angivna riktlinjerna. Utskottet förklarade sig dock ej kunna förorda, att rätt tillerkändes part att under alla förhållanden åter förebringa sin bevisning i hovrätten. Det borde enligt utskottets mening läggas i hovrättens hand att pröva, huruvida behov av förnyad bevisupptagning föreläge. Dessa regler borde gälla även för de grövre brottmålen.

Vid behandling av denna fråga i riksdagen godkände andra kammaren utskottets utlåtande, varemot första kammaren — om ock med ringa röstövertikt — såtillvida biträdde en annan ståndpunkt som denna kammare anslöt sig till följande uttalande uti en vid utskottets utlåtande fogad reservation: » Parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader.»

Vad angår frågan om den hovrättsorganisation, som påkallades av det föreslagna förfarandet, anförde processkommissionen, att ett förfarande sådant som det av kommissionen förordade medförde, att hovrätterna måste bli lätt tillgängliga för allmänheten, så att icke inställelsen där bleve förenad med alltför mycket besvär och kostnader. De nuvarande hovrätterna bildade visserligen de naturliga anknytningspunkterna för en organisation av övriga med den uppgift, som enligt kommissionens förslag borde åvila dem, men de motsvarade ingalunda kravet på att vara lätt tillgängliga. Det måste alltså vara en oavvislig uppgift för rättegångsreformen att genomföra en förändring därutinnan, så att nämnda krav bleve tillfredsställt. Härefter fortsatte kommissionen:

»I främsta rummet kommer ett återupptagande av förslaget om hovrätternas fördelning på olika orter i fråga. Detta förslag, som under 1800-talet flera gånger var aktuellt, och som i viss omfattning varit före även under de senaste åren, har hittills kunnat avvisas med den invändningen, att med den nuvarande skriftliga hovrättsproceduren avståndet till hovrätten är av ganska underordnad betydelse. Blir rättegången inför domstolarna i andra instans till sina

huvuddrag förändrad i överensstämmelse med vad förut nämnts, uppstår en helt annan situation. En muntlig procedur vid hovrätterna kan icke genomföras, med mindre hovrätterna äro så förlagda, att den rättssökande allmänheten får vida lättare att komma i omedelbar beröring med domstolen än nu är fallet. Av ekonomiska och organisatoriska skäl kunna dock hovrätterna ej göras allt för talrika. De äldsta förslagen i förevarande hänseende tänkte sig att varje hovrätt icke skulle innefatta mera än en dömande avdelning, vilket efter nuvarande förhållanden skulle medföra, att antalet hovrätter bleve synnerligen stort. Med en så stark uppdelning av hovrätterna skulle dock åtskilliga olägenheter uppstå. Kostnaderna för så många hovrätter skulle bliva stora. Den fara för ensidighet och begränsning av synvidden, som ofta följer av tvånget att under små förhållanden ständigt samarbeta med samma lilla krets av kolleger, skulle lätt göra sig gällande. En likformig rättstillämpning är ock svårare att genomföra i ett flertal mindre hovrätter. Hovrätterna skulle jämväl försämrats såsom praktiska utbildningsanstalter för domare, i vilket hänseende de nu spela en stor roll.

Vid övervägande av dessa synpunkter har processkommissionen antagit, att den för våra förhållanden lämpligaste organisationen skulle ernås, om hovrätternas antal bestämdes till lägst sju högst nio. Med nio hovrätter tillgodoses i möjligaste utsträckning önskemålet, att hovrätterna skola vara lätt tillgängliga. Emellertid kan det ej bestridas, att några av dessa hovrätter med hänsyn till arbetsbörda och sammansättning skulle bliva ganska svaga. Vill man i högre grad tillgodose den organisatoriska synpunkten med någon mindre uppoffring i fråga om vissa hovrätters tillgänglighet, låter sig ock en indelning med färre hovrätter tänkas. Under sju hovrätter bör man dock ej gå.»

Enligt båda de av kommissionen uppställda alternativen skulle, såvitt angår Norrland, inrättas en hovrätt i Gävle omfattande Kopparbergs och Gävleborgs län, en hovrätt i Sundsvall eller Härnösand omfattande Västerorrlands och Jämtlands län samt en hovrätt i Umeå eller Luleå omfattande Västerbottens och Norrbottens län.

För att hovrätterna skulle kunna tjäna som organ för ett muntligt och omedelbart rättegångsförfarande, måste enligt kommissionens mening jämväl en annan utväg anlitas för att föra dem närmare allmänheten. Denna utväg bestode i upptagandet av en inom nya lagberedningen framburen plan att hovrätt under vissa förhållanden skulle kunna sammanträda å annan ort inom domkretsen än där den hade sitt säte. Alltefter omständigheterna kunde dessa hovrätts-sammanträden hållas å vissa på förhand bestämda tider i form av regelbundna hovrättsting eller när behov yppade sig.

Lagrådet framhöll i sitt yttrande över processkommissionens förslag, att hovrättsreformen vore utförbar utan uppdelning och utflyttning av hovrätterna. De farhågor, som yppats, att arbetets kvalitet därigenom komme att lida, kunde lagrådet icke dela, då vi redan av gammalt ägde de bästa erfarenheter av prestationerna från en hovrätt om blott två divisioner. Man borde dock enligt lagrådets uppfattning icke gå för långt i styckning; på mindre än två avdelningar borde ingen hovrätt arbeta, i all synnerhet om det funnes nödvändigt att organisera dessa avdelningar med endast tre ledamöter på varje. Det syntes icke osannolikt att det skulle befinnas lämpligt att stanna vid eller måhända till och med under det minimiantal av sju hovrätter, som kommissionen nämnt.

Beträffande frågan om införande av hovrättsting uttalade lagrådet i samband med brottmålsförfarandet, att denna anordning — ehuru i och för sig tilltalande — dock av arbetsbesparingshänsyn torde böra erhålla en mera begränsad användning än kommissionen syntes ha avsett.

I propositionen till 1931 års riksdag anförde föredragande departementschefen:

»Redan under nuvarande rättegångsordning ha vid upprepade tillfällen väckts förslag om uppdelning av de båda större hovrätterna. Huvudsyftet med dessa förslag torde i allmänhet ha varit att sätta hovrätternas ledamöter i stånd att inhämta närmare kännedom om de förhållanden, varunder rättsskipningen i landets olika delar verkar, och på detta sätt skapa ökad förståelse för de särskilda synpunkter, som härvid äro av betydelse, samtidigt som genom hovrätternas större tillgänglighet allmänhetens intresse för deras rättsskipning skulle stärkas. Om dessa skäl jämväl under nuvarande, rent skriftliga rättegångssätt måste tillmätas betydelse, framstår det vid ett system med muntlig förhandling, där parterna i regel ha att själva eller genom ombud komma tillstädes, som så mycket angelägnare, att anstalter vidtagas för att denna skyldighet ej må bliva alltför betungande. Såsom jag tidigare utvecklat kommer också upptagande av bevisning särskilt i grövre brottmål att äga rum inför hovrätten. Med hänsyn till såväl den enskildes som det allmännas kostnader är det därför av stor vikt, att hovrätterna i högre grad än nu är fallet erhålla en lokal förläggning. Hur långt denna tanke lämpligen bör fullföljas, är uppenbarligen beroende jämväl av vissa andra förhållanden. Det ligger i sakens natur, att varje hovrätts domkrets måste omfatta ett mera betydande antal underrättsdomkretsar. Hovrättens arbetsuppgifter skulle eljest icke bliva av tillräckligt allsidig och intresseväckande beskaffenhet. Ej heller bör hovrättens domarbestånd bliva alltför fåtaligt utan lämna tillfälle till utbyte av åsikter och synpunkter i föreliggande frågor mellan ett större antal ledamöter. Med en alltför snäv krets av domare, som sättas att en längre tid samarbeta under tämligen ensartade förhållanden, föreligger alltid faran av en viss ensidighet och begränsning. Från nu angivna utgångspunkter torde antalet hovrätter icke böra överstiga sju eller sättas lägre än till fem. Jag utgår härvid ifrån att ur Svea hovrätt bör utbrytas åtminstone en norrländsk hovrätt samt att en västsvensk hovrätt inrättas i Göteborg. Den ytterligare uppdelning, som kan ifrågakomma, bör uppenbarligen i främsta rummet avse de norrländska länen.»

Beträffande förslaget om anordnande av särskilda hovrättsting yttrade departementschefen, att det ej kunde förnekas, att skäl talade för en sådan anordning ej minst med hänsyn till den större folkliga anknytning, som rättsskipningen i överrätterna därigenom skulle vinna. Behovet av hovrättens större lätt-tillgänglighet gjorde sig särskilt gällande i de grövre brottmålen. I dessa mål förekomme ofta en vidlyftig utredning genom vittnen, som vore bosatta i orten, ävensom personlig inställelse av den tilltalade. Därest, såsom departementschefen förordade, nämnd skulle medverka i de grövre brottmålen, låge jämväl häri ett skäl att giva förslaget sin anslutning i denna del. Huruvida jämväl i andra mål anordningen med hovrättsting kunde visa sig lämplig, vore i ej ringa grad beroende på det antal, till vilket hovrätterna bestämdes. Skulle detta begränsas till fem, torde särskilt för de norrländska länen behovet av hovrättsting vara uppenbart. För sådant fall borde det tillkomma hovrätten att med hänsyn till ett måls beskaffenhet och övriga omständigheter själv avgöra, huruvida målet skulle handläggas i vanlig ordning eller vid hovrättsting.

I likalydande motioner, nr 214 i första kammaren av herr Reuterskiöld m. fl. och nr 360 i andra kammaren av herr Lindgren, förordades, att antalet hovrätter måtte bestämmas till nio, därav tre i Norrland.

Särskilda utskottet biträdde i allt väsentligt propositionens ståndpunkt såväl i fråga om hovrätternas uppdelning som beträffande införande av hovrättsting, och riksdagen anslöt sig till utskottets uttalanden i dessa delar. Under kamrarnas överläggningar framhölls av flera norrlandsrepresentanter nödvändigheten av att två hovrätter inrättades i Norrland.

Beredningen har under innevarande år till behandling upptagit frågan om hovrättsförfarandet och i detta ämne jämväl haft överläggningar med beredningens

rådgivande nämnd. Enligt den preliminära ståndpunkt, till vilken beredningen därvid kommit, skulle detta förfarande i huvudsak vara anordnat på följande sätt.

I syfte att klarlägga parternas ståndpunkter och vilken bevisning de vilja åberopa anordnas ett förberedande förfarande. Detta sker genom skriftväxling, men hovrätten har även möjlighet att för ändamålet inkalla parterna till muntligt förhör. Sedan målets beredande avslutats, skall hovrätten bestämma, huruvida muntlig huvudförhandling skall äga rum eller målet skall avgöras på handlingarna. I tvistemål skall muntlig huvudförhandling äga rum dels i regel då part begärt sådan förhandling och dels i annat fall om hovrätten finner sådan förhandling erforderlig för hörande av part personligen, vittne eller sakkunnig eller eljest för målets utredning. För brottmålsens del skall muntlig huvudförhandling äga rum dels i allmänhet då den tilltalade dömts till straffarbete eller åklagare fullföljer talan för brott, varå straffarbete kan följa, och dels i annat fall då sådan förhandling finnes erforderlig för hörande av målsägande, vittne eller sakkunnig eller eljest för sakens utredning. Beträffande bevisningens förebringande skall gälla såsom allmän regel, att bevis, som upptagits vid underrätten, får i hovrätten framläggas genom återgivande av innehållet i protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. Det skall emellertid stå part öppet att i hovrätten ånyo omedelbart förebringa bevis, som upptagits vid underrätten, såvida ej hovrätten finner sådant förebringande uppenbart sakna betydelse, liksom även hovrätten kan självant förordna om förnyad bevisupptagning. I den mån avgörandet i hovrätten beror av tilltron till utsaga av part, vittne eller sakkunnig, som hörts i underrätten, skall hovrätten i regel ej äga att göra ändring i underrättens dom med mindre den, som avgivit utsagan, hörts ånyo i hovrätten.

Ett hovrättsförfarande enligt nu angivna riktlinjer kräver med nödvändighet, att hovrätterna göras mera lättillgängliga för de rättssökande än nu är fallet. Visserligen innebär beredningens ståndpunkt i fråga om hovrättsförfarandet vissa jämkningar i den tidigare hävdade principen om obligatorisk muntlig förhandling i hovrätt. Jämväl enligt beredningens förslag skola emellertid i stor utsträckning parter, målsägande i brottmål, sakkunniga och vittnen ha att inställa sig i hovrätt vid muntlig förhandling. Det framstår då som ofrånkomligt att sådana anordningar träffas, att denna deras inställeskyldighet icke blir alltför betungande eller förorsakar dem oskäligen kostnader. Hovrätternas lättillgänglighet är ur statsekonomisk synpunkt av stor betydelse, enär eljest statsverkets utgifter för fri rättegång ävensom för vittnesersättningar och andra kostnader, då dessa skola utgå av statsmedel, komma att stiga i alltför hög grad. De nu antydda olägenheterna kunna ock befaras komma att medföra betydande svårigheter för tillämpning av ett muntligt hovrättsförfarande överhuvud taget och därigenom äventyra de fördelar man eftersträvar med ett dylikt förfarande.

För ernående av hovrätternas lättillgänglighet stå, såsom den föregående framställningen ger vid handen, två utvägar till buds: hovrätternas uppdelning och införande av hovrättsting. Enligt beredningens uppfattning måste i viss utsträckning båda dessa utvägar anlitas vid sidan av varandra. Genom anordnande av hovrättsting i hovrättsområdets från förläggningssorten mera avlägsna delar vinnas otvivelaktigt beaktansvärda fördelar. Särskilt i stora och omfattande mål med vidlyftig vittnesbevisning måste det ofta medföra besparing och lättnad, om hovrätten sammanträder å en för parter och vittnen mera välbelägen ort än förläggningssorten. Emellertid kan denna utväg icke anlitas i alltför betydande utsträckning. Att arbetet å en hovrättsavdelning mera regelbundet och under längre tidsperioder skall försiggå å annan ort än förläggningssorten måste, som ock lagrådet antytt, komma att inverka störande på ar-

betets jämna gång och medföra svårigheter i olika hänseenden. Den för de mer eller mindre talrika och långa resorna använda tiden går ock förlorad för hovrättens arbete. Ur statsekonomisk synpunkt kan anordningen, om den kommer till vidsträckt användning, medföra betydande utgifter såväl för hovrättsledamöternas och andra tjänstemäns resor och uppehälle under någon längre tid å annan ort som ock för erforderliga sammanträdes- och arbetslokaler. De långväga, ofta återkommande tingsresorna torde, särskilt för hovrättens något äldre ledamöter, bliva nog så betungande. På de nu angivna skälen måste enligt beredningens åsikt som allmän princip fasthållas, att hovrätternas antal göres så stort, att den övervägande delen av hovrättens arbete kan fullgöras å den ordinarie förläggningssorten.

De skäl, som anförts mot en alltför långt gående uppdelning av hovrätterna, kunna förvisso icke förbises. På denna punkt har lagrådet i sitt förut återgivna yttrande framhållit starka betänkligheter mot inrättande av en hovrätt med allenast en avdelning. Detta uttalande synes dock främst åsyfta den av processkommissionen föreslagna hovrättsorganisationen med varje avdelning bestående av allenast tre ledamöter. Då lagrådet icke ur kvalitativ synpunkt framställt någon anmärkning mot en hovrätt med två avdelningar och alltså enligt kommissionens förslag bestående av sex ledamöter, torde från lagrådets utgångspunkt detta antal icke kunna betecknas som otillräckligt. I detta sammanhang må ock erinras därom, att hovrätten över Skåne och Blekinge vid sitt inrättande hade allenast en avdelning. Även om i en ny rättegångsordning det domföra antalet ledamöter i hovrätt kommer att minskas till tre eller fyra, föreligger dock ingen anledning antaga, att hovrättens domarebestånd därigenom skulle kunna nedbringas under det antal, som redan nu erfordras.

Ett övervägande av de nu framhållna synpunkterna torde i fråga om hovrättsorganisationen för Norrland, varmed i detta sammanhang avses de fyra nordligaste länen, leda till att allenast två alternativ kunna ifrågakomma: det ena förläggande till Norrland av allenast en hovrätt och anordnande av hovrättsting i stor utsträckning och det andra förläggande till denna landsdel av två hovrätter, en för de båda nordliga och en för de två övriga länen, och anordnande av hovrättsting i mera begränsad omfattning.

De ifrågavarande fyra länen innehålla en areal av 242 086 kvadratkilometer eller mer än hälften av landets hela ytvidd. Denna areal fördelar sig på de olika länen på följande sätt: Norrbottens län 105 520, Västerbottens län 59 148, Jämtlands län 51 715, Västernorrlands län 25 703 kvadratkilometer.

Till belysning av avstånden mellan några av huvudorterna må nämnas, att Sundsvall är beläget omkring 20 mil från Östersund, omkring 7 mil från Härnösand, omkring 15 mil från Sollefteå, omkring 32 mil från Umeå, omkring 62 mil från Luleå och omkring 77 mil från Haparanda. Avstånden från Umeå utgöra till Östersund omkring 43 mil, till Luleå omkring 30 mil och till Haparanda omkring 45 mil. De angivna avstånden avse samtliga landsvägssträckan. I allmänhet äro järnvägssträckorna något längre.

Vad angår antalet mål inom ifrågavarande område hänvisas till bilagda statistik (Bilaga A). Av denna framgår, att antalet av underrätterna genom slutligt utslag avgjorda civila mål (frånsett tredskovis avdömda och omedelbart medgivna) och kriminella mål utgjort i medeltal under åren 1931—1933: för Norrbottens län 2 778, för Västerbottens län 3 497, för Jämtlands län 1 670 och för Västernorrlands län 6 016. Beträffande sistnämnda län bör framhållas, att antalet mål under 1933 visar en betydande ökning i förhållande till de två föregående åren. En jämförelse med nyssnämnda arealuppgifter utvisar, att måltätheten utgjorde för Norrbottens län 2·63, för Västerbottens län 5·91, för dessa län tillsammans 3·81, för Jämtlands län 3·23, för Västernorrlands län 23·41 samt för sistnämnda båda län tillsammans 9·93, allt antal mål per 100 kvadratkilometer.

Beträffande antalet av Svea hovrätt genom slutligt utslag avgjorda mål inhämtas av bilagda på grundval av uppgifter från Statistiska Centralbyrån gjorda uppställning (Bilaga B), att antalet utgjort i medeltal under åren 1931—1933: från underrätter i Norrbottens län 202, från underrätter i Västerbottens län 257, från underrätter i Jämtlands län 116 och från underrätter i Västernorrlands län 317. I fråga om sistnämnda siffra märkes, att den nyss omtalade ökningen i antalet underrättsmål under 1933 endast i mindre omfattning kunnat påverka denna siffra.

Även om den åberopade statistiken icke utgör något bevis för det antal mål, som kommer att fullföljas efter en ny rättegångsordning, torde den dock vara vägledande för bedömning av målens lokala fördelning. Med hänsyn härtill kan enligt beredningens åsikt med visshet fastställas, att vilken ort än väljes som förläggningssort för en för samtliga de fyra nordliga länen gemensam hovrätt en betydande del av de mål, i vilka muntlig förhandling skall äga rum, icke kunna behandlas å den ordinarie förläggningssorten. De med en inställelse å denna förenade kostnaderna och olägenheterna skulle i fråga om mera avlägsna delar av hovrättens domkrets bliva så betydande, att anordnande av hovrättsting i stor omfattning framstår som ofrånkomligt. Då måltätheten är i avtagande i riktning mot norr, skulle väl ur denna synpunkt en sydligare förläggning innebära större fördelar än en mera nordlig. Men även om hovrätten förlägges till ort inom de båda sydliga länen, skulle behovet av hovrättsting komma att starkt framträda. Sälunda skulle regelbundna hovrättsting med sannolikt stor varaktighet erfordras å orter inom de två nordliga länen. Med hänsyn till antalet mål från dessa län torde kunna förutses, att en av hovrättens avdelningar skulle under större delen av året få sin verksamhet förlagd utom den ordinarie förläggningssorten. Olägenheterna av en sådan anordning ha förut påvisats.

Inrättas två hovrätter i Norrland, kommer därigenom behovet av hovrättsting att betydligt minskas, då ett väsentligt större antal av de fullföljda målen kunna handläggas å hovrättens förläggningssort. Med hänsyn till de stora avstånden särskilt inom de båda nordligaste länen torde dock ett visst behov i detta hänseende alltjämt komma att kvarstå. Förlägges den nordliga hovrätten till Umeå, måste hovrättsting hållas i Luleå, liksom omvänt en förläggning till Luleå nödvändiggör hovrättsting i Umeå.

Vid övervägande av nu berörda synpunkter av processuell och ekonomisk art har beredningen icke kunnat undgå att finna starka skäl tala för inrättande av två hovrätter i Norrland. De med en sådan anordning förenade fördelarna måste enligt beredningens åsikt anses så betydande, att de betänkligheter, som ur andra synpunkter kunna göras gällande mot hovrätter med ett litet antal ledamöter, icke kunna tilläggas avgörande vikt.

I detta sammanhang vill beredningen framhålla, att de inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga, vilka den 30 oktober 1926 avgåvo betänkande angående vissa ändringar i hovrätternas organisation och arbetssätt, förordade inrättandet av en särskild hovrätt för de båda nordligaste länen. De sakkunniga anförde bland annat:

»Frågan om inrättandet av en norrländsk hovrätt har hittills strandat på svårigheten att finna en lämplig förläggningssort. Anledningen härtill torde vara, att statsmakterna städe utgått från den förutsättningen, att hovrättens verksamhetsområde skulle omfatta samtliga de fyra nordligaste länen. Någon gemensam centralpunkt finnes emellertid ej för dessa län, och ej heller torde kunna påvisas någon plats, som med avseende å kommunikationer kan anses vara välbelägen för hela befolkningen i en så omfattande domkrets. Därest hovrätten förlägges till det sydligaste länet, innebär densammes inrättande icke någon lättnad för befolkningen i de tre övriga länen. Och en hovrätt, förlagd till nå-

got av de båda nordligaste länen, måste för vissa delar av de två andra länen te sig än mer avlägsen än Svea hovrätt å sin nuvarande stationeringsort.

Helt annorlunda ställer sig saken, om den nya hovrättens verksamhetsområde begränsas till de båda nordligaste länen. Beträffande dessa län föreligga i särskild grad de förhållanden, som redan tidigare ansetts påkalla inrättandet av en särskild hovrätt för Norrland. Varje system, enligt vilket muntlig förhandling skall förekomma i mer avsevärd utsträckning, torde nödvändiggöra en särskild hovrätt för dessa två län, och svårigheten för att ej säga omöjligheten att finna en förläggningsort, som lämpar sig för alla fyra länen, har då bortfallit. Även om någon ovisshet kan råda om lämpligaste förläggningssorten för en hovrätt för Norrbottens och Västerbottens län, råder dock ej någon tvekan därom, att det låter sig göra att finna en förläggningsort, som i förhållande till den sålunda begränsade domkretsens olika delar blir väsentligen mera välbelägen än Svea hovrätts nuvarande förläggningsort.»

Vid de överläggningar, som i detta ämne hållits med beredningens rådgivande nämnd, har inom nämnden enhälligt uttalats den meningen, att det nya rättegångsförfarandet nödvändiggjorde två hovrätter i Norrland. Beredningen vill jämväl framhålla, att vid de överläggningar, som under en av beredningen för utredning av förevarande spörsmål efter tillstånd av chefen för justitiedepartementet under sistlidna sommar företagen resa i Norrland hållits med representanter för olika städer, allmänt framhållits önskvärldheten av att i Norrland inrättas två hovrätter.

I den diskussion, som förekommit angående den norrländska hovrättsfrågan, har spörsmålet om en lämplig rekrytering av hovrättens ledamotsbefattningar tilldragit sig uppmärksamhet. Sålunda har framhållits att särskilt med förläggning av en hovrätt så nordligt som till Norrbottens eller Västerbottens län skulle följa betydande svårigheter för en fullgod rekrytering. Att rekryteringen i viss mån kan komma att påverkas av förläggningssortens läge, torde vara obestridligt. Å andra sidan bör framhållas att, därest ett statsintresse anses påkalla förläggandet av ett ämbetsverk eller annan offentlig institution till någon viss del av landet, rekryteringsfrågan icke kan få utgöra ett hinder för detta syftes förverkligande; det ankommer på statsmakterna att vidtaga sådana anstalter som betrygga den önskvärda rekryteringen.

Vad angår de städer, Sundsvall, Härnösand och Östersund, som närmast torde ifrågakomma som förläggningsort för den nedre norrländska hovrätten, torde ej mot någon av dem i detta hänseende några grundade anmärkningar kunna riktas. I fråga om den övre norrländska hovrättens förläggningsort, Umeå eller Luleå, torde väl förhållandena te sig mindre gynnsamma. Ej heller beträffande dessa städer torde några avgörande betänkligheter ur nu angivna synpunkt föreligga. Envar av dem är förläggningsort för länsstyrelse och i den sistnämnda staden har biskopen över Luleå stift sitt säte. Före hovrättens förläggning till den stad, som bestämmes till förläggningsort, bör uppenbarligen tillses, att lämpliga bostäder mot skälig hyra stå till buds för hovrättens personal. Såsom i det följande skall framhållas, påkallas ock särskilda åtgärder för tillgodoseendet av de norrländska hovrätternas behov av aspiranter och vikarier.

I fråga om jurisdiktionsområdena för de två nya hovrätterna må erinras, att de tidigare framlagda förslagen om inrättande av en norrländsk hovrätt utgått från att dess område skulle omfatta Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Inrättas nu två hovrätter i Norrland, kan ifrågasättas att till den sydligare av dessa hänföra även Hälsingland, eventuellt hela Gävleborgs län. Till den nordligare hovrättens jurisdiktionsområde skulle för sådant fall kunna läggas, förutom Västerbottens och Norrbottens län, jämväl norra delen av Ångermanland (Ångermanlands norra domsaga och Örnsköldsviks stad).

Till förmån för en sådan anordning talar, att därigenom de båda hovrätternas organisation kunde något förstärkas. Å andra sidan torde det erbjuda vissa olägenheter att låta ett och samma län till olika delar lyda under skilda hovrätter, särskilt med hänsyn därtill att hovrätten i vissa fall är överinstans i förhållande till länsstyrelsen. Beredningen har stannat vid att Gävleborgs län i dess helhet bör åtminstone tillsvidare fortfarande lyda under Svea hovrätt. I följd härav skulle till den ena av de båda nya hovrätterna hänföras Västernorrlands och Jämtlands län samt den andra omfatta Västerbottens och Norrbottens län.

Frågan om den organisation, som lämpligen bör givas åt de nya hovrätterna, kan för närvarande bedömas allenast med hänsyn till nu gällande rättegångsordning.

Svea hovrätt arbetar sedan den 1 april 1929 på nio divisioner, var och en bestående av fem ledamöter. Av de förut omfördälda statistiska uppgifterna rörande antalet av nämnda hovrätt avgjorda mål under åren 1931—1933 framgår, att på varje division belöpa i genomsnitt 430 mål per år. De från vardera av de båda ifrågasavarande hovrättsområdena härrörande målen motsvara en normal arbetsbelastning för en division. Att döma av de ovanberörda uppgifterna angående antalet av underrätterna avgjorda mål, torde särskilt för den sydligare hovrättsens del en ökning i tillströmningen av mål vara att förutse. Beredningen utgår emellertid från att var och en av de nya hovrätterna bör organiseras på en division.

Vad angår ledningen för hovrätterna föreslogs såväl av processkommissionen som i 1926 års betänkande, att särskild president icke skulle utses för en hovrätt, som består av allenast en division, utan ledningen anförtros åt ett hovrättsråd såsom ordförande. I detta sammanhang kan ifrågasättas den ordningen beträffande de nya hovrätternas organisation, att dessa icke upprättas såsom självständiga domstolar utan utgöra allenast till de särskilda orterna utflyttade divisioner av Svea hovrätt, vilka i organisatoriskt hänseende fortfarande tillhöra denna. Det synes emellertid tveklaktigt, om en sådan anordning skulle medföra någon vinst ur organisatorisk synpunkt. Visserligen torde, därest de nya hovrätterna göras till självständiga domstolar, det med hänsyn till deras ringa personaltillgång ofta komma att möta svårigheter att vid tillfälliga eller mera varaktiga ledigheter för ledamöter eller fiskaler eller för underdomare erhålla vikarier inom hovrätten; dylika svårigheter skulle undgås vid en anordning sådan som den nyss antydda. Samma syfte kan dock nås på annat sätt, nämligen genom en föreskrift om skyldighet för assessorer och fiskaler i Svea hovrätt att mottaga förordnanden att uppehålla dylika tjänster i eller under de norrländska hovrätterna. Ur rättskipningens synpunkt är angeläget, att icke de nya hovrätterna från början framstå såsom ej fullt likvärdiga med övriga hovrätter. Med hänsyn härtill kan beredningen ej förorda, att de nya hovrätterna organiseras såsom allenast avdelningar av Svea hovrätt, utan de böra enligt beredningens mening upprättas såsom självständiga domstolar. Frågan huruvida president bör utses eller ledningen av hovrätten bör anförtros ett hovrättsråd har ur statsfinansiell synpunkt föga betydelse, då det rör sig endast om skillnaden mellan lönen för en president och för ett hovrättsråd, som tillika är ordförande. För hovrättsens auktoritet torde det däremot ha stor betydelse, att dess verksamhet ledes av en person i presidents ställning. Enligt beredningens mening bör därför i spetsen för varje hovrätt stå en president. Denne bör tillika regelmässigt tjänstgöra såsom ordförande och deltaga i målens handläggning.

Beträffande antalet övriga ledamöter kunde ifrågasättas, att då presidenten sålunda bör deltaga i målens handläggning, detta antal inskränktes till fyra i varje hovrätt. Emellertid bör tagas i betraktande att presidenten med

hänsyn till honom åvilande administrativa uppgifter icke torde i full utsträckning kunna tagas i anspråk för den dömande verksamheten. För undvikande av att vid en inträffande ökning av antalet till hovrätten inkommande mål balans uppstår bör ledamöternas antal ej sättas alltför lågt. Särskilt i en mindre hovrätt, där tillgången på vikarier är begränsad, är av vikt att vid ledigheter på grund av förfall eller av annan anledning ett tillräckligt antal ordinarie ledamöter alltid står till buds. Med hänsyn härtill har beredningen ansett övervägande skäl tala för att antalet ledamöter i varje hovrätt bestämmes till fem. Samtliga ledamotsbefattningar böra besättas med ordinarie innehavare. Var och en av de nya hovrätterna bör sålunda bestå av president och fem hovrättsråd.

Organisationen i övrigt av de nya hovrätterna bör avpassas efter vad som kan anses erforderligt med hänsyn till att varje hovrätt består av allenast en division. Med all sannolikhet torde sekreterare-, advokattfiskals-, aktuarie- och arkivariegöromålen icke bliva mera betungande än att de kunna utföras av en befattningshavare, eventuellt med biträde av amanuenser.

Av de ovan anmärkta rättsstatistiska uppgifterna torde framgå, att efter avskiljande från Svea hovrätts domsområde av de fyra nordligaste länen full sysselsättning i nämnda hovrätt icke kan beredas åt större antal divisioner än sju. Antalet divisioner i Svea hovrätt torde därför böra minskas med två. Organisationen i övrigt av nämnda hovrätt bör undergå sådana förändringar, som svara mot minskningen av antalet divisioner i hovrätten.

Vad därefter angår frågan om förläggningssorterna för de norrländska hovrätterna bör med hänsyn till det nya förfarandet avgörande vikt fästas därvid, att hovrätterna förläggas till sådana orter som för parter och andra, vilka ha att inställa sig där, äro lättast tillgängliga. Den sydligare av de båda hovrätterna torde ur nu angivna synpunkt böra förläggas till någon ort inom Västernorrlands län. Såsom tidigare framhållits är måltätheten för detta län väsentligt större än för Jämtlands län. Inom Västernorrlands län torde allenast någon av städerna Sundsvall och Härnösand kunna ifrågakomma. Enligt beredningens mening måste Sundsvall anses vara den lämpligaste förläggningssorten. Visserligen torde för Ängermanlands vidkommande Härnösand vara att föredraga, men i förhållande till Jämtlands län har Sundsvall ett vida fördelaktigare läge. Ej heller för Ängermanland kan en förläggning till Sundsvall sägas innebära större olägenheter ur synpunkten av hovrättens lättillgänglighet. Enligt den förut åberopade statistiken belöper av antalet av underrätterna inom Västernorrlands län avgjorda mål mer än hälften på underrätterna i Medelpad. I fråga om möjligheterna att i Sundsvall erhålla ämbetslokaler för hovrätten må anmärkas, att stadsfullmäktige därstädes förklarar sig villiga att för ändamålet kostnadsfritt ställa till statsverkets förfogande vissa utrymmen i det s. k. Hedbergiska huset samt att för lokalernas iordningställande och inredning anslå ett belopp av 20 000 kronor. Vid beredningens besök i Sundsvall har av representanter för staden upplysts, att staden, som för egen räkning behövde disponera lokalerna i Hedbergiska huset, kunde antagas vara villig att på egen bekostnad uppföra nybyggnad för hovrätten. Enligt beredningens mening är sistnämnda alternativ att föredraga.

Såsom förläggningssort för en hovrätt omfattande Västerbottens och Norrbottens län torde allenast någon av städerna Umeå och Luleå kunna ifrågakomma. Att träffa ett val mellan dessa båda städer erbjuder ur olika synpunkter stora svårigheter. Med hänsyn till måltätheten synes ett visst företräde böra tillkomma Umeå. Å andra sidan talar till förmån för hovrättens förläggning till Luleå, att denna stad är väsentligt mera välbelägen i förhållande till de vidsträckta nordliga delarna av hovrättsområdet med deras

ganska betydande målantäl. Dessutom må framhållas, att för den folkrika Västerbottens norra domsaga och Skellefteå stad förbindelserna med Luleå ej äro avsevärt sämre än förbindelserna med Umeå. Vid beredningens besök i Luleå har anförts, att ur rikssynpunkt starka skäl kunde åberopas för att en statsinstitution med en hovrätts auktoritet förlades till landets nordligaste del. Vid överbägende av de olika på frågan inverkan synpunkterna har beredningen, om än med tvekan, stannat vid den uppfattningen, att hovrätten bör förläggas till Luleå.

I fråga om tillgången på ämbetslokaler för hovrätten må anföras, att i Umeå synnerligen lämpliga lokaler kunna beredas i den staten tillhöriga gamla seminariebyggnaden, vars iordningställande stadsfullmäktige förklarar sig villiga att bekosta. Stadsfullmäktige i Luleå ha erbjudit sig att hyresfritt i stadens hamnförvaltningsbyggnad tillhandahålla för hovrätten behöfliga lokaler, vilka torde vara lämpliga för ändamålet.

Beträffande genomförandet av den ifrågasatta nya hovrättsorganisationen må erinras därom att i 1931 års förutnämnda proposition departementschefen anförde, att, ehuru det föreslagna nya förfarandet såvitt anginge tiden för dess ikraftträdande måste behandlas som en enhet, det vore av vikt, att sedan grunderna för detsamma blivit i huvudsak godkända, alla åtgärder vidtoges, som kunde förmedla övergången till den nya ordningen. Under det att arbetet med den allmänna rättegångsreformen påginge, borde alltså till överbägende och avgörande upptagas sådana förslag till partiella reformer, som vore ägnade att underlätta det nya rättegångsskickets införande och tillika kunde utan olägenhet inpassas i den bestående ordningen. Bland de frågor, vilka borde upptagas till slutlig behandling före den nya lagstiftningens antagande, stode i förgrunden bl. a. spörsmålet om uppdelning av hovrätterna. Uppenbarligen måste enligt departementschefens mening denna delning vara genomförd och de nya hovrätterna kunna träda i verksamhet vid den tid, då den nya förhandlingsordningen skulle tillämpas. Med hänsyn härtill vore det lämpligt att åtgärder snarast möjligt vidtoges för en delning av Svea och Göta hovrätter. Därigenom vunnas, att de nybildade hovrätterna hunnit komma i gång och organisationen kunnat erhålla ökad stadga, innan det nya rättegångsskicket trädde i kraft. Genom vidtagandet i förväg av denna förändring torde övergången till den nya ordningen i hög grad underlättas.

Särskilda utskottet anslöt sig i sitt utlåtande till vad departementschefen sålunda anført och framhöll lämpligheten av att frågan om uppdelning av Svea och Göta hovrätter snarast toges under omprövning. Härvid borde särskilt spörsmålet om det lämpliga antalet hovrätter i Norrland och om deras förläggning överbägas. Riksdagen godkände utskottets utlåtande i denna del.

Sedan denna fråga behandlats av 1931 års riksdag, har enligt beredningens uppfattning icke tillkommit någon omständighet av beskaffenhet att rubba denna ståndpunkt. Beredningen anser sig i detta sammanhang böra framhålla, att jämväl för den nuvarande hovrättsprocessen hovrätternas lättillgänglighet är av stor betydelse. Redan enligt rättegångsbalkens ursprungliga lydelse gällde, att hovrätten kunde på parts begäran eller av eget initiativ anordna muntligt förhör. I motiven till lagen den 14 juni 1901 om ändring i vissa delar av rättegångsbalken framhållas önskvärdheten av att denna utväg för avhjälpan av brister i målens utredning måtte i större utsträckning komma till användning, och de bestämmelser om muntliga förhör, som i detta sammanhang upptogos i 26 kap. 15 § och 27 kap. 15 § rättegångsbalken, hade till syfte att befordra en sådan utveckling. Till de ogynnsamma omständigheter, som hittills stått hindrande i vägen häremot, äro otvivelaktigt att hänföra de för många rättssökande stora avstånden till hovrätternas förläggningssort och de betungande kostnader, som ofta skulle ådragas parterna genom en inställelse i hovrätten. Medan i

våra underrätter det muntliga och omedelbara förfarandet under det sista årtiondet vunnit allt starkare fäste och alltmera inskränkt den skriftlighet, som hotat att också där intränga, har någon motsvarande tendens att i hovrättsförfarandet bereda rum för muntligheten i stort sett icke förmärkts. Enligt beredningens åsikt är det såväl ur allmän rättsskipningssynpunkt som för förberedande av ett framtida muntligt hovrättsförfarande av vikt att den i lagen anvisade utvägen med muntliga förhör kommer till den vidsträcktare användning, som lagstiftaren avsett, och att de yttre hindren härför snarast såvitt möjligt undanröjas. Detta syfte torde för Norrlands vidkommande endast kunna vinnas därigenom att redan nu två hovrätter inrättas i denna del av landet. I detta sammanhang må framhållas, att nuvarande rättegångsordning saknar den utväg för hovrättens större lättillgänglighet, som anordnande av hovrättsting komme att innebära. Att redan nu inrätta två hovrätter för Norrland kan enligt beredningens mening icke väcka större betänkligheter än som kunna göras gällande mot en sådan organisation vid dess genomförande i samband med en rättegångsreform. Beredningen vill slutligen framhålla, att, där-est den föreslagna organisationen av statsfinansiella eller andra skäl anses icke böra genomföras i ett sammanhang, övervägande skäl tala för, att den nordligare av de båda hovrätterna först inrättas. Beredningen ansluter sig på denna punkt helt till den uppfattning, som uttalats av 1926 års hovrättssakkunniga.

Särskilt yttrande av revisionssekreteraren Santesson bifogas.

På processlagberedningens vägnar:

Underdånigst

N. GÄRDE.

Stockholm den 22 december 1934.

Särskilt yttrande av revisionssekreteraren Santesson.

I likhet med beredningens övriga ledamöter anser jag, att efter genomförande av ett hovrättsförfarande, byggt på de av beredningen angivna grunderna, behov föreligger av två hovrätter i de fyra nordligaste länen. Med allenast en hovrätt i dessa län torde det möta stora svårigheter att — även om hovrätten i viss utsträckning håller sammanträden på annan plats än förläggningsorten — upprätthålla en i huvudsak muntlig hovrättsprocess. Det synes mig även lämpligt, att domkretsarna för dessa hovrätter bestämmas, för den ena till Västernorrlands och Jämtlands län samt för den andra till Västerbottens och Norrbottens län.

Vad angår förläggningsorten för de nya hovrätterna biträder jag beredningens uppfattning, att hovrätten för de två sydliga länen bör hava sitt säte i Sundsvall. Däremot kan jag icke dela beredningens mening, att hovrätten för de båda nordliga länen bör förläggas i Luleå. Det är visserligen riktigt, att nämnda stad är mera centralt belägen inom jurisdiktionsområdet än Umeå, men denna omständighet torde icke kunna tillerkännas avgörande betydelse. I dessa trakter gå befolkningens förbindelser i huvudsak söderut och det torde vara mindre olägligt att befolkningen i Norrbottens län i viss utsträckning nödgas resa till Umeå än att befolkningen i Västerbottens län skall begiva sig till Luleå. Umeå är dessutom beläget i en av domsområdets tätast befolkade

bygder och är kansliort för två domsagor under det att i Luleå icke finnes något domsagokansli. Härtill kommer, att Umeå ur rekryteringssynpunkt äger avgjort företräde. Enligt min mening bör därför hovrätten för övre Norrland förläggas i Umeå.

Ej heller kan jag ansluta mig till beredningens uppfattning, att redan nu två hovrätter böra inrättas i Norrland.

Statistiken rörande antalet fullföljda mål utvisar, att målen från de fyra nordligaste länen under nuvarande rättegångssätt bereda fullt arbete åt allenast två hovrättsdivisioner. Även om det är möjligt, att efter inrättande av två nya hovrätter antalet fullföljder kommer att ökas, kan man utgå från att för handläggning av de fullföljda målen icke erfordras mera än två förstärkta divisioner. De nya hovrätterna skulle därför komma att bestå av vardera en division. Olägenheterna av dylika små övrrätter äro emellertid allmänt erkända. I yttrande med anledning av det år 1921 väckta förslaget om inrättande av en norrländsk hovrätt uttalade processkommissionen (prop. 108/1922 s. 38), efter omnämnande att i en del främmande länder övrrätterna arbetade på allenast en avdelning, att detta borde anses såsom en nödfallsutväg, som blott undantagsvis finge anlitas. Erfarenheten från vårt land talade alldeles bestämt för önskvärdheten av att övrrätterna ej gjordes för små. Kommissionen hade därför utgått från att varje övrrätt borde få minst två avdelningar. Vid framläggande för 1923 års riksdag av förslag om inrättande av en hovrätt för de fyra nordligaste länen framhöll föredragande departementschefen (prop. 121/1923 s. 50), att han på det bestämdaste måste avråda ifrån att då upprätta en hovrätt med mindre än två divisioner. Jämväl i sitt år 1926 avgivna betänkande (I s. 117) framhöll processkommissionen olägenheterna av hovrätter innefattande endast en dömande avdelning, och i sitt yttrande över betänkandet fann lagrådet (prop. 80/1931 s. 181) angeläget att betona, att man icke finge gå för långt i styckning av hovrätterna; på mindre än två avdelningar borde enligt lagrådets mening ingen hovrätt arbeta, i all synnerhet om det funnes nödvändigt att organisera dessa avdelningar med endast tre ledamöter på varje.

De olägenheter, som i nämnda uttalanden avses, äro naturligen svårigheterna att i en hovrätt bestående av endast en division ordna arbetet på lämpligt sätt och framför allt att inom densamma upprätthålla en domarkår med de höga kvalifikationer, som böra finnas i en övrrätt. Svårigheter möta att inom hovrätten erhålla önskvärd domarerfarenhet och personlig duglighet. Fara föreligger för ensidighet och slappnande intresse. Med de ogynnsamma arbets- och befordringsförhållandena följer svårighet att erhålla aspiranter till det antal, som erfordras för möjliggörande av ett lämpligt urval. Särskilt om en hovrätt med denna svaga organisation förlägges i övre Norrland, där även av andra skäl vanskligheter möta att ernå tillfredsställande rekrytering, föreligger fara att hovrätten icke kommer att motsvara de krav, som ställas på en överdomstol.

Till gendrivande av de nu antydda synpunkterna kan icke anföras, att det efter genomförande av en rättegångsreform dock blir erforderligt att inrätta två norrländska hovrätter. Det kan nämligen antagas, att dessa hovrätter måste göras betydligt starkare än som är möjligt under nuvarande rättegångsordning. Det muntliga förfarandet medför en så väsentlig ökning av övrrätternas arbete, att målen från de fyra nordligaste länen antagligen komma att bereda full sysselsättning åt två hovrätter med vardera två divisioner. Därest hovrätterna i någon större omfattning skola hålla hovrättsting å annan plats än förläggningssorten, synes det för övrigt icke möjligt att organisera dem med mindre än två avdelningar. Även om, såsom riksdagen år 1931 förordade, det domföra antalet bestämmes till fyra, komma därför de nya hovrätterna att

bliva större än de nu ifrågasatta. Härtill kommer, att det, efter införande av muntlighet och omedelbarhet i andra instans, är nödvändigt att göra hovrätterna lätt tillgängliga och att därför hänsynen till de med små hovrätter förenade olägenheterna måste vika. Men att under nuvarande rättegångssätt, då hovrätternas lättillgänglighet är av underordnad betydelse, taga de risker, som äro förbundna med dylika svaga domstolar, synes icke tillrådligt.

Ehuru jag sålunda icke kan biträda förslaget om inrättande redan nu av två norrländska hovrätter, finner jag dock önskvärt att åtgärder så snart ske kan vidtagas för förberedande av den överrättsorganisation, som kommer att bli erforderlig efter genomförande av en rättegångsreform. Detta syfte torde kunna vinnas genom upprättande av en hovrätt i Norrland, gemensam för de fyra nordligaste länen. Med upprättande av den andra hovrätten kan därefter anstå till den övergångstid, som måste stadgas för den nya ordningens ikraftträdande. Därest domsområdet för den hovrätt, som nu inrättas, bestämmes på angivet sätt, kan hovrätten organiseras med minst två divisioner. Härigenom undvikas de olägenheter, som äro förenade med en svagare hovrätt. Då såsom redan berörts de norrländska hovrätterna vid ett förändrat rättegångssätt torde böra bestå av två divisioner, synes hovrättens organisation kunna bibehållas i huvudsak oförändrad efter reformens genomförande. Skulle, särskilt om bestämmelserna rörande domförhet ändras, någon minskning av personalen påkallas i samband med reformens ikraftträdande, torde denna lätteligen kunna ske då den andra hovrätten upprättas. Ej heller med hänsyn till frågan om lokaler för den nya hovrätten lära några svårigheter möta därest hovrättsorganisationen på detta sätt utbygges i två etapper. Även om den först inrättade hovrätten vid reformens genomförande skulle komma att minskas, torde dock behovet av lokaler bli minst lika stort. Vid muntlig förhandling krävas nämligen avsevärt större utrymmen än vid tillämpning av det nuvarande skriftliga förfarandet. Det är för övrigt uppenbart, att även om två hovrätter nu inrättas, man vid anskaffande av lokaler åt desamma måste taga hänsyn till den ökning av lokalbehovet, som kommer att inträda vid övergång till muntligt förfarande.

Den nya hovrätt, som sålunda enligt min mening nu bör upprättas, bör naturligen förläggas till någon av de två orter, vilka såsom ovan framhållits efter rättegångsreformens genomförande kunna antagas bli säte för en hovrätt, nämligen Sundsvall och Umeå. Visserligen är det med hänsyn till det nu tillämpade förfarandet i andra instans av mindre vikt å vilken av nämnda platser hovrätten förlägges. Då emellertid en förläggning till Sundsvall, vilken skulle vara fördelaktig för huvuddelen av befolkningen i Västernorrlands och Jämtlands län, icke i förhållande till den nuvarande förläggningen av Svea hovrätt skulle medföra någon försämring för befolkningen i Västerbottens och Norrbottens län, men däremot en förläggning till Umeå skulle innebära en avsevärd försämring för invånarna i förstnämnda båda län, torde Sundsvall i detta fall vara att föredraga.

Vad angår storleken av den nya hovrätten synas tillgängliga siffror tala för att denna bestämmes till två divisioner. Måhända erfordras dock någon förstärkning av arbetskrafterna. På frågan om hovrättens organisation saknar jag emellertid anledning att nu ingå.

Per Santesson.

Antalet vid de särskilda häradsrätterna och rådhusrätterna i

Län, domsagor och rådhusrätter		1931			Civila mål (tvistiga)
		Civila mål (tvistiga)	Kriminella mål	Summa	
<i>Jämtlands län.</i>					
1	Jämtlands östra domsaga	46	175	221	69
2	Jämtlands norra »	92	198	290	80
3	Jämtlands västra »	43	97	140	37
4	Härjedalens »	40	218	258	38
5	Östersunds rådhusrätt	89	358	447	113
6	Summa för länet	310	1 046	1 356	337
<i>Västernorrlands län.</i>					
7	Medelpads västra domsaga	86	361	447	90
8	Medelpads östra »	112	653	765	130
9	Ångermanlands södra domsaga	77	366	443	89
10	Ångermanlands mellersta domsaga	61	341	402	81
11	Ångermanlands västra domsaga	74	231	305	64
12	Ångermanlands norra »	70	253	323	88
13	Härnösands rådhusrätt	52	448	500	60
14	Sundsvalls »	93	1 299	1 392	150
15	Örnsköldsviks »	24	337	361	20
16	Summa för länet	649	4 289	4 938	772
<i>Västerbottens län.</i>					
17	Västerbottens södra domsaga	45	229	274	44
18	Umeå domsaga	48	391	439	58
19	Västerbottens mellersta domsaga	39	187	226	38
20	Västerbottens norra »	61	408	469	65
21	Västerbottens västra »	287	721	1 008	123
22	Umeå rådhusrätt	73	678	751	70
23	Skellefteå rådhusrätt	18	235	253	21
24	Summa för länet	571	2 849	3 420	419
<i>Norrbottnens län.</i>					
25	Piteå domsaga	33	298	331	36
26	Luleå »	86	391	477	90
27	Kalix »	41	276	317	59
28	Torneå »	85	244	329	77
29	Gällivare »	96	605	701	89
30	Luleå rådhusrätt	71	286	357	78
31	Piteå »	14	52	66	10
32	Summa för länet	426	2 152	2 578	439

Bilaga A.

Norrländ genom slutligt utslag avgjorda mål åren 1931—1933.

1932		1933			Medeltal 1931—1933			
Kriminella mål	Summa	Civila mål (tvistiga)	Kriminella mål	Summa	Civila mål (tvistiga)	Kriminella mål	Summa	
202	271	38	283	321	51	220	271	1
239	319	75	403	478	82	280	362	2
132	169	38	317	355	39	182	221	3
290	328	44	382	426	41	297	338	4
402	515	105	369	474	102	376	478	5
1 265	1 602	300	1 754	2 054	315	1 355	1 670	6
567	657	81	627	708	86	518	604	7
1 005	1 135	156	1 359	1 515	133	1 006	1 139	8
454	543	140	832	972	102	551	653	9
409	490	42	532	574	61	427	488	10
279	343	43	2*5	328	60	265	325	11
218	306	90	568	658	83	346	429	12
476	536	43	736	779	52	553	605	13
1 110	1 260	169	1 170	1 339	137	1 193	1 330	14
377	397	41	530	571	28	415	443	15
4 895	5 667	805	6 639	7 444	742	5 274	6 016	16
227	271	42	327	369	44	261	305	17
276	334	125	460	585	77	376	453	18
102	140	46	222	268	41	170	211	19
373	438	103	663	766	76	481	557	20
72	848	57	714	771	156	720	876	21
783	853	71	771	842	71	744	815	22
326	347	21	219	240	20	260	280	23
2 812	3 231	465	3 376	3 841	485	3 012	3 497	24
248	284	34	476	510	34	341	375	25
297	387	115	724	839	97	471	568	26
279	338	45	359	404	49	305	354	27
312	389	76	597	673	79	384	463	28
389	478	122	482	604	103	492	595	29
271	349	68	304	372	72	287	359	30
38	48	10	69	79	11	53	64	31
1 834	2 273	470	3 011	3 481	445	2 333	2 778	32

Av hovrätterna genom slutligt utslag avgjorda mål åren 1931—1933.

F r å n	1931	1932	1933	Medeltal 1931—1933
Norrbottens län	202	198	207	202
Västerbottens län	202	335 ¹	234	257
Summa	404	533	441	459
Västernorrlands län	279	327	344	317
Jämtlands län	124	110	115	116
Summa	403	437	459	433
Svea hovrätts domsområde i övrigt	2 921	2 994	3 121	3 012
Summa för Svea hovrätt	3 728	3 964	4 021	3 904
Göta hovrätt	1 674	1 862	1 939	1 825
Hovrätten över Skåne och Blekinge	1 050	1 052	1 057	1 053
Summa för hela riket	6 452	6 878	7 017	6 782

¹ Härav 79 expropriationsmål.

Bilaga 3.*Yttrande angående uppdelning av Göta hovrätt.*

Till Konungen.

Genom beslut den 29 december 1933 uppdrog Kungl. Maj:t åt processlagberedningen att verkställa utredning rörande uppdelning av Svea och Göta hovrätter samt till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I anledning härav avgav beredningen den 22 december 1934 yttrande och förslag om uppdelning av Svea hovrätt, innebärande att för de fyra nordligaste länen skulle inrättas två hovrätter, en för Norrbottens och Västerbottens län samt en för Västernorrlands och Jämtlands län. I yttrandet anmärktes, att utredningen angående uppdelning av Göta hovrätt då ännu ej slutförts. En hovrätt för de två nordligaste länen har därefter enligt beslut vid 1935 års riksdag inrättats med säte i Umeå. Under ärendets behandling förutsattes, att en hovrätt för nedre Norrland framdeles skulle komma till stånd. Genom skrivelse från chefen för justitiedepartementet den 29 maj 1936 har beredningen sedermera anbefallts att till förnyat övervägande upptaga frågan i vilken ordning uppdelningen av de större hovrätterna borde fullföljas samt till departementet inkomma med förslag rörande jurisdiktionsområde och förläggningssort för den hovrätt, som ansåges först böra upprättas. Beredningen får i anledning härav anföra följande.

Vid avgivandet av det tidigare yttrandet utgick beredningen från, att frågan om hovrätternas uppdelning vore, i vad på beredningen ankomme, att bedöma med hänsyn till denna frågas betydelse för den tillämnade allmänna rättegångsreformen och förberedandet av denna reform. Fördenskull ansågs erforderligt att i korthet ange, huru hovrättsförfarandet i en ny rättegångsordning borde gestaltas. I detta syfte lämnades i yttrandet en redogörelse för vad i processkommissionens betänkande och 1931 års proposition angående huvudgrunderna för en rättegångsreform i sådant hänseende upptagits ävensom för vissa av lagrådet och riksdagen gjorda uttalanden i ämnet. Vidare angavs, huru beredningen för egen del preliminärt tänkt sig hovrättsförfarandets anordnande i samband med rättegångsreformen. I anslutning till dessa redogörelser, vartill här må hänvisas, framhölls i yttrandet, att ett hovrättsförfarande, anordnat på sätt beredningen sålunda förutsatt, med nödvändighet krävde, att hovrätterna gjordes mera lättillgängliga för de rättsökande. Enligt beredningens förslag skulle parter, målsägande i brottmål, sakkunniga och vittnen i stor utsträckning ha att inställa sig i hovrätt vid muntlig förhandling. Det framstode då som ofrånkomligt att sådana anordningar träffades, att deras inställeskyldighet icke bleve alltför betungande eller förorsakade dem oskäliga kostnader. Även ur statsekonomisk synpunkt vore hovrätternas lättillgänglighet av stor betydelse, enär eljest statsverkets utgifter för fri rättegång ävensom för vittnesersättningar och andra kostnader, då dessa skulle utgå av

statsmedel, komme att stiga i alltför hög grad. De antydda olägenheterna kunde ock befaras medföra betydande svårigheter för tillämpning av ett muntligt hovrättsförfarande överhuvudtaget och därigenom äventyra de fördelar man eftersträfvade med ett dylikt förfarande. I yttrandet erinrades vidare, hurusom för ernående av hovrätternas lättillgänglighet två utvägar stode till buds: hovrätternas uppdelning och införande av hovrättsting. Enligt vad beredningen uttalade måste i viss utsträckning båda dessa utvägar anlitas vid sidan av varandra. Genom anordnande av hovrättsting i hovrättsområdets från förläggningssorten, mera avlägsna delar vunnes otvivelaktigt beaktansvärda fördelar. Särskilt i stora och omfattande mål med vidlyftig vittnesbevisning måste det ofta medföra besparing och lättnad, om hovrätten sammanträdde å en för parter och vittnen mera välbelägen ort än förläggningssorten. Emellertid ansågs denna utväg icke kunna anlitas i alltför betydande utsträckning. På skäl, som i yttrandet närmare angåvos, måste enligt beredningens åsikt som allmän princip fasthållas, att hovrätternas antal gjordes så stort, att den övervägande delen av hovrättens arbete kunde fullgöras å den ordinarie förläggningssorten.

Vad beredningen sålunda uttalat får anses giltigt även med hänsyn tagen till det förslag till ny rättegångsordning, som beredningen inom kort ämnar framlägga. Detta förslag avviker väl i fråga om hovrättsförfarandet på vissa punkter från de riktlinjer, som av beredningen preliminärt angivits i det tidigare yttrandet. Avvikelserna innebära emellertid, att kravet på muntlig förhandling i hovrätt ytterligare tillgodosetts — sådan förhandling skall som regel äga rum i såväl tvistemål som brottmål — och de företagna ändringarna äro sålunda ägnade att än mera framhäva behovet av att hovrätterna göras lättare tillgängliga.

Beträffande den uppdelning av de två större hovrätterna, som enligt vad nu angivits får anses påkallad, har beredningen redan framlagt förslag om inrättande av en hovrätt för nedre Norrland. Beredningen hänvisar härutinnan till sitt tidigare yttrande. Tillräckliga skäl torde för närvarande icke föreligga för inrättande därutöver av någon hovrätt inom Svea hovrätts nuvarande jurisdiktionsområde. Beredningen behandlar därför i det följande närmast frågan om en uppdelning av Göta hovrätt.

Under den tidigare behandlingen av frågan om en rättegångsreform har allmänt ansetts, att en uppdelning av Göta hovrätt skulle vara erforderlig.

Processkommissionen, som fann att hovrätternas antal borde bestämmas till lägst sju, högst nio, förordade enligt bägge alternativen inrättande av en särskild hovrätt för västra Sverige med säte i Göteborg. Till denna hovrätt skulle hänföras, enligt alternativet med nio hovrätter, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län, och enligt alternativet med sju hovrätter, nyssnämnda tre län jämte Värmlands län. I fråga om Göta hovrätts jurisdiktionsområde i övrigt föreslogs av kommissionen allenast den ändringen, att därest en ny hovrätt inrättades i Karlskrona — vilket förutsattes skola ske enligt alternativet med nio hovrätter — till denna hovrätt borde överföras Kronobergs län samt södra delen av Kalmar län.

I det betänkande rörande vissa ekonomiska och organisatoriska förhållanden vid genomförande av rättegångsreformen, som år 1928 avgavs av särskilt tillkallade sakkunniga, räknades i första hand med att processkommissionens alternativ med sju hovrätter skulle bli genomfört; till den västsvenska hovrätten skulle sålunda höra även Värmlands län.

Enligt 1931 års proposition borde antalet hovrätter icke överstiga sju eller sättas lägre än fem. Departementschefen sade sig härvid utgå från, att ur

Svea hovrätt borde utbrytas åtminstone en norrländsk hovrätt samt att en västsvensk hovrätt inrättades i Göteborg. Den ytterligare uppdelning, som kunde ifrågakomma, borde i främsta rummet avse de norrländska länen.

I likalydande motioner vid 1931 års riksdag, nr 214 i första kammaren av herr Reuterskiöld m. fl. och nr 360 i andra kammaren av herr Lindgren, förordades, att antalet hovrätter ökades till nio, därvid borde inrättas bl. a. en västsvensk hovrätt i Göteborg och en östsvensk hovrätt exempelvis i Kalmar.

Särskilda utskottet vid 1931 års riksdag biträdde i allt väsentligt propositionens ståndpunkt i fråga om hovrätternas uppdelning under uttalande bl. a., att starka skäl syntes tala för att en hovrätt förlades till Göteborg. Riksdagen anslöt sig till utskottets utlåtande i denna del.

I detta sammanhang må omnämnas, hurusom i likalydande motioner vid 1936 års riksdag — nr 289 i första kammaren av herrar Rahmn och Wagnsson samt nr 422 i andra kammaren av herr Lithander — hemställdes om åtgärder för inrättande av en hovrätt i Göteborg. I utlåtande, nr 20, i anledning av motionerna anförde första lagutskottet, under erinran att riksdagen år 1931 uttalat sig för en uppdelning av Svea och Göta hovrätter, att det torde vara uppenbart att en av de nya hovrätterna borde få sitt säte i Göteborg. Med hänsyn till det åt beredningen lämnade utredningsuppdraget fann utskottet emellertid, att riksdagen då ännu icke hade anledning att ingå i prövning av frågan. Jämlikt utskottets hemställan lämnades motionerna av riksdagen utan åtgärd.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att enighet rått därom, att en västsvensk hovrätt bör inrättas med förläggning till Göteborg. Med hänsyn till önskemålet att hovrätterna i samband med rättegångsreformen skola göras lättare tillgängliga föreligga ock starka skäl för inrättande av en hovrätt i Göteborg. I och för sig äro väl avstånden från skilda orter inom Göta hovrätts jurisdiktionsområde till den nuvarande hovrättsstaden Jönköping icke i något fall ägnade att för dem, som skola ha att inställa sig i hovrätten, medföra så stora olägenheter, som göra sig gällande beträffande vissa delar av Svea hovrätts jurisdiktionsområde och som bl. a. föranlett kravet på inrättande av särskilda hovrätter för Norrland. Om hänsyn toges allenast till avstånden, vore förden skull måhända en uppdelning av Göta hovrätt icke så starkt påkallad. Denna fråga bör emellertid i främsta rummet bedömas ur en annan synpunkt. Göteborg är rikets största sjöfartsstad och medelpunkten för en livlig industri och handel. För den rättssökande allmänheten finnes i Göteborg att tillgå ett stort antal dugliga advokater. Det antal mål, som förekommer i Göteborg och de närmast belägna landsdelarna, är ock synnerligen stort. Inrättandet av en särskild hovrätt i Göteborg skulle därför komma att medföra lättnad för en relativt sett mycket betydande del av befolkningen inom Göta hovrätts nuvarande domsområde. Vissa statistiska uppgifter äro i detta hänseende belysande.

Göteborgs och Bohus län har en areal av 5 046 kvadratkilometer. De två närmast belägna länen innehålla i areal Hallands län 4 922 och Älvsborgs län 12 739 kvadratkilometer. Av bilagda statistik rörande antalet av underrätterna avgjorda mål under tiden 1935—1937 (Bilaga A) framgår, att detta i medeltal för år utgjort: för Göteborgs och Bohus län 14 201 — därav för Göteborgs stad 10 197 — eller efter frånräknande av de mål, som avgjorts av polisdomstolen i Göteborg, 6 233, för Hallands län 2 781 och för Älvsborgs län 5 805. En sammanställning med nyssnämnda arealuppgifter utvisar, att måltätheten — med bortseende från de av polisdomstolen i Göteborg avgjorda målen — utgjorde för Göteborgs och Bohus län 123·52, för Hallands län 56·50 och för Älvsborgs län 45·57, allt antal mål för 100 kvadratkilometer. Till jämförelse må

nämnas, att måltätheten för övriga län, tillhörande Göta hovrätts jurisdiktionsområde, utgjorde: för Skaraborgs län 50·93, för Jönköpings län 34·64, för Kronobergs län 20·58, för Kalmar län 39·78 och för Östergötlands län 32, allt likaledes mål för 100 kvadratkilometer. Vad angår riket i övrigt var måltätheten endast för Stockholms stad och Malmöhus län större än för Göteborgs och Bohus län.

Beträffande antalet av Göta hovrätt genom slutligt utslag avgjorda mål framgår av bilagda på grundval av uppgifter från statistiska centralbyrån gjorda uppställning (Bilaga B), att detta för tiden 1935—1937 utgjort i genomsnitt 1 927 per år. Av målen härrörde — alltså räknat i medeltal för år — 465 från underrätter inom Göteborgs och Bohus län, 136 från underrätter i Hallands län och 301 från underrätter i Älvsborgs län. Målen från Göteborgs och Bohus län utgjorde sålunda inemot 25 procent och målen från samtliga tre nyssnämnda län sammanlagt mellan 45 och 50 procent av hela antalet av hovrätten avgjorda mål.

Ehuru dessa uppgifter icke kunna utgöra grundval för en beräkning av det antal mål, som kommer att fullföljas efter en ny rättegångsordning, torde de dock vara vägledande för bedömning av målens lokala fördelning. Man synes sålunda kunna antaga, att av samtliga till hovrätt fullföljda mål från de delar av riket, som nu höra under Göta hovrätt, även framdeles ungefär hälften kommer att utgöras av mål från underrätter inom det område, som bildas av Göteborgs och Bohus, Hallands och Älvsborgs län. Att under dessa förhållanden påtagliga fördelar skulle stå att ernå genom inrättande av en hovrätt i Göteborg, måste anses uppenbart.

Beträffande jurisdiktionsområdet för hovrätten i Göteborg följer av vad redan anförts, att däri lämpligen böra ingå, förutom Göteborgs och Bohus län, även Hallands och Älvsborgs län. Det kan emellertid ifrågasättas, hurvida icke den nya hovrättens domkrets bör härutöver vidgas till att omfatta jämväl andra områden. I sådant hänseende må erinras om processkommissionens förslag, att Värmlands län borde hänföras till en hovrätt i Göteborg, förutsatt att antalet hovrätter i riket icke komme att överstiga sju. Ytterligare är att nämna, hurusom i de förut berörda motionerna vid 1936 års riksdag förordades, att Skaraborgs län men icke Värmlands län skulle ingå i domsområdet för en hovrätt i Göteborg.

En indelning, enligt vilken Skaraborgs län skulle hänföras till hovrätten i Göteborg, kunde måhända vara ägnad att för befolkningen inom vissa delar av nämnda län medföra lättnader. För den större delen av länet torde emellertid Jönköping vara mera välbeläget. Till stöd för att bibehålla Skaraborgs län under hovrätten i Jönköping torde icke kunna framhållas, att därigenom lättare kan erhållas en lämplig arbetsfördelning mellan hovrätterna. Att förlägga länet i dess helhet till hovrätten i Göteborg torde sålunda icke böra ifrågakomma. En tänkbar utväg vore emellertid, att någon mindre del av länet överflyttades till hovrätten i Göteborg. En sådan anordning kunde finnas önskvärd beträffande Varadomsagan (Åse, Viste, Barne och Laske domsaga), vars befolkning väsentligen har sina förbindelser på Göteborg. Av hela arealen för Skaraborgs län, 8 467 kvadratkilometer, belöper på denna domsaga omkring 1 100 kvadratkilometer. Antalet av domsagens häradsrätt under tiden 1935—1937 avgjorda mål utgjorde enligt bilagda statistik årligen i medeltal 472, därav 26 civilmål. Dessa tal utgöra omkring 10 procent av motsvarande antal mål för hela länet. Antalet av Göta hovrätt under åren 1935—1937 avgjorda mål från Varadomsagan utgjorde årligen i genomsnitt 29, därav 7 vademål samt 3 civila och 19 kriminella besvärsmål. Detta antal är sålunda tämligen

obetydligt, och de inställelser i hovrätten, som skulle föranledas av mål från ifrågavarande domsaga, torde därför få antagas bliva jämförelsevis få. Då härtill kommer att järnvägsförbindelserna mellan Vara och Jönköping, å ena, samt Vara och Göteborg, å andra sidan, äro i stort sett likvärdiga samt att det erbjuder vissa olägenheter att låta ett län till olika delar lyda under skilda hovrätter, har beredningen ansett sig icke heller böra föreslå, att Skaraborgs län på sätt nu ifrågasatts skulle uppdelas mellan hovrätterna i Jönköping och Göteborg.

Beträffande härefter frågan, huruvida Värmlands län, som för närvarande lyder under Svea hovrätt, bör överföras till domsområdet för den nya hovrätten i Göteborg, är för denna fråga i viss mån avgörande, om kravet på uppdelning av Svea hovrätt anses böra leda till inrättande av ännu en hovrätt inom Svealand. Uppenbart är, att om t. ex. en hovrätt förlades till Örebro, även Värmlands län borde hänföras till denna hovrätt. En sådan anordning hade föreslagits av processkommissionen under förutsättning, att hovrätternas antal bestämdes till nio. Även motionärerna vid 1936 års riksdag utgingo från, att Värmlands län skulle komma att höra under en hovrätt för västra Svealand. Enligt vad förut anmärkts har beredningen emellertid icke ansett sig böra förorda inrättande av någon ny hovrätt inom Svealand. Till stöd för att Värmlands län överföres till den nya hovrätten i Göteborg må till en början framhållas, att detta län geografiskt sett nära sammanhänger med de landsdelar, som i övrigt skulle höra under hovrätten i Göteborg. Räknet från skilda orter i Värmland är avståndet till Göteborg kortare än till Stockholm. Sälunda är landsvägssträckan mellan Karlstad och Göteborg omkring 26 mil, under det att väglängden mellan Karlstad och Stockholm uppgår till omkring 35 mil. Särskilt för befolkningen i sydvästra Värmland äger Göteborg ur kommunikationssynpunkt avgjort företräde framför Stockholm som hovrättsstad. Det torde också kunna antagas, att länets kommersiella förbindelser i minst lika stor utsträckning gå över Göteborg som över Stockholm. Av särskild betydelse i nu förevarande avseende är vidare, att ett avskiljande av Värmlands län från Svea hovrätts jurisdiktionsområde skulle för sistnämnda hovrätt innebära lättnad i fråga om åliggandet att under en ny rättegångsordning hålla hovrättssting. Erinras må i sådant hänseende, att Svea hovrätts jurisdiktionsområde, även om på sätt beredningen förutsätter Västernorrlands och Jämtlands län avskiljas till en särskild hovrätt och Värmlands län skulle hänföras till hovrätten i Göteborg, komme att innehålla en areal av 89 037 kvadratkilometer. En hovrätt i Göteborg skulle, därest den omfattade Värmlands län, erhålla en domkrets med en areal av 41 942 kvadratkilometer. En överföring av Värmlands län torde ock, som framgår av vad nedan anföres, möjliggöra en starkare organisation av den nya hovrätten. På nu anförda skäl anser sig beredningen böra förorda, att även Värmlands län överföres till domsområdet för hovrätten i Göteborg. I detta sammanhang kan omnämnas, att Värmland intill år 1816 tillhörde Göta hovrätts domsområde. Beslutet om dess överflyttande till Svea hovrätts jurisdiktionsområde motiverades med, att det vore erforderligt att bereda Göta hovrätt nödig lättnad och att åstadkomma en jämnare fördelning mellan hovrätterna, vilka som bekant vid denna tid voro endast två.

Frågan om den organisation, som lämpligen bör givas åt den nya hovrätten, kan för närvarande bedömas allenast med hänsyn till nu gällande rättegångsordning. Göta hovrätt arbetar sedan den 10 juni 1929 på fyra divisioner, var och en bestående av fem ledamöter. Av de statistiska uppgifterna rörande antalet av hovrätten avgjorda mål under åren 1935—1937 framgår, att på envar av nämnda divisioner belöpa i genomsnitt omkring 480 mål per år. Mot-

svarande tal för tiden 1930—1934 utgör enligt för beredningen tillgängliga uppgifter icke fullt 460. För tiden 1925—1928, då hovrätten var organiserad på fem divisioner, belöpte på var och en av dessa årligen i genomsnitt något mindre än 380 mål. Till jämförelse må rörande de övriga hovrätternas arbetsbelastning anföras, att under tiden 1930—1935 på envar av nio divisioner i Svea hovrätt i genomsnitt för år belöpte 435 mål, att för år 1937 motsvarande tal utgjorde för envar av åtta divisioner i samma hovrätt ej fullt 380 mål och för hovrätten för övre Norrland, som består av allenast en division, omkring 420 mål ävensom att för tiden 1935—1937 på envar av två förstärkta divisioner i hovrätten över Skåne och Blekinge belöpte i medeltal något mindre än 470 mål per år. Av dessa uppgifter torde framgå, att den nuvarande arbetsbördan för envar av Göta hovrätts divisioner är större än som normalt motsvarar arbetsbelastningen för en division. I sitt tidigare yttrande angående uppdelning av Svea hovrätt gav beredningen uttryck åt den uppfattningen, att ett genomsnittligt antal av 430 mål för år kunde anses motsvara en normal arbetsbörda för en division.

Under nu angivna förhållanden och då dessutom tillkomma de från Värmlands län fullföljda målen — sannolikt motsvarande omkring 200 mål för år — är uppenbart, att det sammanlagda antalet ledamöter för hovrätterna i Jönköping och Göteborg bör sättas högre än det nuvarande antalet ledamöter i Göta hovrätt. Med ledning av nu föreliggande statistiska uppgifter torde kunna antagas, att den årliga arbetsbördan kommer att motsvara omkring 1 000 avgjorda mål för Göta hovrätt och ungefär 1 100 avgjorda mål för hovrätten i Göteborg. Denna arbetsbörda överstiger visserligen vad som bör åvila två divisioner, sammansatta av fem ledamöter vardera; den skulle å andra sidan icke giva full sysselsättning åt tre sådana divisioner. Med hänsyn härtill torde i vardera hovrätten böra finnas två divisioner, vilka emellertid böra förstärkas, varje division i Göta hovrätt med åtminstone en ledamot och varje division i hovrätten i Göteborg med två ledamöter.

Den nya hovrätten bör, liksom hovrätten för övre Norrland, inrättas som en självständig domstol. Ur rättsskipningens synpunkt är det angeläget, att den nya hovrätten icke framstår som ej fullt likvärdig med övriga hovrätter. Det bör sålunda icke ifrågakomma, att den ordnas såsom en avdelning av den äldre hovrätten. I spetsen för vardera hovrätten bör stå en president. I övrigt torde de båda hovrätternas organisation böra anordnas efter i huvudsak samma grunder, som gälla beträffande hovrätten över Skåne och Blekinge.

Den minskning av Svea hovrätts arbetsbörda, som ett avskiljande av Värmlands län medför, torde ungefär motsvara en divisions halva arbetskapacitet. Genom en anordning med förstärkta divisioner skulle sannolikt bliva möjligt att indraga en av hovrättens divisioner. Enligt det förut avgivna yttrandet rörande uppdelning av Svea hovrätt borde inrättandet av en hovrätt för nedre Norrland likaledes föranleda indragning av en division i Svea hovrätt.

Någon ytterligare uppdelning av Göta hovrätt utöver den nu förordade torde icke böra ifrågakomma.

Vad angår den ordning, i vilken den av beredningen föreslagna uppdelningen av Svea och Göta hovrätter lämpliger bör fullföljas, må erinras, hurusom Kungl. Maj:t och riksdagen tidigare förutsatt, att den uppdelning av hovrätterna, som bleve erforderlig, borde genomföras före ikraftträdandet av den nya rättegångsordningen. Med hänsyn härtill torde hovrätternas uppdelning böra utan dröjsmål slutföras. Ur vissa synpunkter skulle det vara önskvärt, om den-

na uppdelning kunde genomföras i ett sammanhang. Därest hinder härför anses möta, torde den större av de föreslagna nya hovrätterna, eller sålunda den hovrätt, som avses skola förläggas till Göteborg, böra först komma till stånd.

På processlagberedningens vägnar:

Underdånigst

N. GÄRDE.

Stockholm den 15 oktober 1938.

Antalet vid de allmänna underrätterna i Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs,

	Län, domsagor och rådhusrätter	1935			Civila mål (tvistiga)
		Civila mål (tvistiga)	Kriminella mål	Summa	
<i>Hallands län.</i>					
1	Hallands södra domsaga	40	375	415	29
2	Hallands mellersta »	38	330	368	35
3	Hallands norra »	36	520	556	35
4	Halmstads rådhusrätt	42	560	602	36
5	Laholms »	10	75	85	6
6	Falkenbergs »	8	166	174	7
7	Varbergs »	36	428	464	24
8	Summa för länet	210	2 454	2 664	172
<i>Göteborgs och Bohus län.</i>					
9	Askims, Hisings o. Sävedals domsaga	84	1 365	1 449	75
10	Inlands domsaga	19	345	364	33
11	Orust o. Tjörns domsaga	13	133	146	11
12	Sunnervikens »	18	445	463	18
13	Norrvikens »	32	367	399	25
14	Göteborgs rådhusrätt	649	1 562	2 211	478
15	Göteborgs polisdomstol	—	7 960	7 960	—
16	Lysekils rådhusrätt	19	176	195	19
17	Uddevalla »	40	677	717	37
18	Strömstads »	6	86	92	4
19	Summa för länet	880	13 116	13 996	700
<i>Älvsborgs län.</i>					
20	Tössbo o. Vedbo domsaga	16	375	391	35
21	Nordals, Sundals o. Valbo domsaga	33	639	672	25
22	Flundre, Väne o. Bjärke »	23	797	820	47
23	Vättle, Ale o. Kullings »	35	626	661	34
24	Borås »	58	305	363	34
25	Marks »	41	339	380	37
26	Kinds o. Redvägs domsaga	39	397	436	88
27	Vänersborgs rådhusrätt	14	525	539	14
28	Alingsås »	13	312	325	14
29	Borås »	105	1 055	1 160	104
30	Ulricehamns »	10	155	165	8
31	Ämås »	10	126	136	6
32	Summa för länet	397	5 651	6 048	446
<i>Skaraborgs län.</i>					
33	Åse, Viste, Barne o. Laske domsaga	27	359	386	27
34	Kinnefjärdings, Kinne o. Kållands domsaga	30	386	416	25
35	Skånings, Valle o. Vilske domsaga	29	213	242	17
36	Vartofta o. Frökinds »	26	488	514	26
37	Gudhems o. Kåkind »	20	360	380	28
38	Vadsbo »	59	500	559	51
39	Mariestads rådhusrätt	18	284	302	6
40	Lidköpings »	8	355	363	15
41	Skara »	23	218	241	19
42	Skövde »	37	311	348	23
43	Hjo »	3	113	116	2
44	Falköpings »	24	226	250	23
45	Summa för länet	304	3 813	4 117	262
<i>Värmlands län.</i>					
46	Östersysslets domsaga	28	218	246	38
47	Mellansysslets »	43	408	451	44
48	Södersysslets »	22	309	331	18
49	Nordmarks »	32	181	213	22
50	Jösse »	64	499	563	38
51	Fryksdals »	34	417	451	44
52	Älvdals o. Nyeds »	62	497	559	60
53	Karlstads rådhusrätt	44	1 401	1 445	47
54	Kristinehamns »	15	242	257	14
55	Filipstads »	11	172	183	14
56	Summa för länet	355	4 344	4 699	339

Bilaga A.

Skaraborgs och Värmlands län genom slutligt utslag avgjorda mål åren 1935—1937.

1936		1937			Medeltal 1935—1937			
Kriminella mål	Summa	Civila mål (tvistiga)	Kriminella mål	Summa	Civila mål (tvistiga)	Kriminella mål	Summa	
413	442	52	894	946	40	561	601	1
320	355	42	436	478	38	362	400	2
488	523	20	487	507	30	498	528	3
577	613	39	651	690	39	596	635	4
54	60	3	72	75	6	67	73	5
161	168	5	173	178	7	167	174	6
280	304	13	329	342	24	346	370	7
2 293	2 465	174	3 042	3 216	184	2 597	2 781	8
1 350	1 425	83	1 264	1 347	81	1 326	1 407	9
511	544	16	810	826	23	555	578	10
145	156	12	193	205	12	157	169	11
412	430	34	628	662	23	495	518	12
375	400	27	415	442	28	386	414	13
1 687	2 165	520	1 790	2 310	549	1 680	2 229	14
7 858	7 858	—	8 087	8 087	—	7 968	7 968	15
125	144	23	148	171	20	150	170	16
509	546	41	643	684	39	610	649	17
88	92	4	108	112	5	94	99	18
13 060	13 760	760	14 086	14 846	780	13 421	14 201	19
282	317	29	541	570	27	399	426	20
425	450	36	474	510	31	513	544	21
947	994	46	806	852	39	850	889	22
478	512	41	541	582	37	548	585	23
236	270	31	431	462	41	324	365	24
400	437	35	345	380	38	361	399	25
187	275	33	407	440	53	330	383	26
379	393	15	367	382	14	424	438	27
288	302	17	356	373	15	319	334	28
1 058	1 162	108	1 027	1 135	106	1 047	1 153	29
117	125	43	95	138	20	122	142	30
145	151	12	144	156	9	138	147	31
4 942	5 388	446	5 584	5 980	480	5 375	5 805	32
445	472	25	534	559	26	446	472	33
324	349	19	364	383	25	358	383	34
209	226	21	247	268	22	223	245	35
491	517	28	497	525	27	492	519	36
255	283	23	372	395	24	329	353	37
607	658	27	736	763	46	614	660	38
268	274	10	207	217	11	253	264	39
387	402	14	379	393	12	374	386	40
191	210	19	279	298	20	229	249	41
355	378	21	417	438	27	361	388	42
74	76	—	105	105	2	97	99	43
237	260	36	335	371	28	266	294	44
3 843	4 105	243	4 472	4 715	270	4 042	4 312	45
343	381	22	332	354	29	298	327	46
458	502	28	435	463	38	434	472	47
278	296	50	231	281	30	273	303	48
170	192	9	270	279	21	207	228	49
519	557	61	490	551	54	503	557	50
409	453	50	466	516	43	431	474	51
551	611	39	698	737	54	582	636	52
1 033	1 080	29	1 289	1 318	40	1 241	1 281	53
325	339	14	358	372	14	308	322	54
132	146	2	184	186	9	163	172	55
4 218	4 557	304	4 753	5 057	332	4 440	4 772	56

Bilaga B.

Av hovrätterna genom slutligt utslag avgjorda mål åren 1935—1937.¹

F r å n	1935	1936	1937	Medeltal 1935—1937
Göteborgs och Bohus län	448	481	467	465
Hallands län	152	123	132	136
Älvsborgs län	302	301	301	301
Värmlands län	230	234	216	227
Summa	1 132	1 139	1 116	1 129
Skaraborgs län	231	219	226	225
Förut ej angivna delar av Göta hovrätts doms- område	895	784	720	800
Summa	1 126	1 003	946	1 025
Västernorrlands och Jämtlands län	480	443	424	449
Förut ej angivna delar av Svea hovrätts nuvarande doms- område	2 697	2 461	2 369	2 509
Hovrätten över Skåne och Blekinge	921	933	950	935
Västerbottens och Norrbottens län (hovrätten för övre Norrland)	382	392	423	399
Summa för hela riket	6 738	6 371	6 228	6 446

¹ Uppgifterna avse endast fullföljda mål. Av vattenöverdomstolen och krigshovrätten avgjorda mål äro här icke medräknade.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
ALLMÄN MOTIVERING.	
Inledning	3
Förslagets huvudgrunder	7
Domstolsväsendet	7
Allmän underrätt	7
Hovrätt	12
Högsta domstolen	15
Domstols kansli	16
Domares tillsättande	16
Åklagare	17
Advokater	19
Grundsatser i fråga om förfarandet	22
Förfarandet i första instans	24
Tvistemål	24
Brottmål	29
Behandlingen av mindre mål	37
Bevisningen	38
Protokoll	44
Instansordning och fullföljd	47
Förfarandet i hovrätt	48
Förfarandet i högsta domstolen	57
Särskilda rättsmedel	65
Förslagets uppställning	76

SPECIELL MOTIVERING.

Första avdelningen. Om domstolsväsendet.	
1 kap. Om allmän underrätt	77
2 » Om hovrätt	89
3 » Om högsta domstolen	94
4 » Om domare	97
5 » Om offentlighet och ordning vid domstol	109
6 » Om domstols protokoll	113
7 » Om åklagare och polismyndighet	122
8 » Om advokater	129
9 » Om straff och vite	134

Andra avdelningen. Om rättegången i allmänhet.**I. Om rättegången i tvistemål.**

10 kap.	Om laga domstol	140
11 »	Om part	156
12 »	Om rättegångsombud	162
13 »	Om föremål för talan och talans väckande	179
14 »	Om förening av mål och tredje mans deltagande i rättegång	190
15 »	Om kvarstad, skingringsförbud och annan handräckning	199
16 »	Om omröstning	206
17 »	Om dom och beslut	211
18 »	Om rättegångskostnad	230

II. Om rättegången i brottmål.

19 kap.	Om laga domstol	244
20 »	Om rätt till åtal och om målsägande	253
21 »	Om den misstänkte och hans försvar	269
22 »	Om enskilt anspråk på grund av brott	277
23 »	Om förundersökning	284
24 »	Om häktning och anhållande	296
25 »	Om reseförbud	312
26 »	Om kvarstad och skingringsförbud	318
27 »	Om beslag	323
28 »	Om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning	328
29 »	Om omröstning	333
30 »	Om dom och beslut	339
31 »	Om rättegångskostnad	344

III. Gemensamma bestämmelser.

32 kap.	Om frister och laga förfall	355
33 »	Om inlaga i rättegång och om delgivning	362
34 »	Om rättegångshinder	374

Tredje avdelningen. Om bevisning.

35 kap.	Om bevisning i allmänhet	377
36 »	Om vittne	389
37 »	Om förhör med part under sanningsförsäkran	407
38 »	Om skriftligt bevis	412
39 »	Om syn	417
40 »	Om sakkunnig	420
41 »	Om bevisning till framtida säkerhet	425

Fjärde avdelningen. Om rättegången i underrätt.**I. Om rättegången i tvistemål.**

42 kap.	Om stämning och förberedelse	428
43 »	Om huvudförhandling	442
44 »	Om parts utevaro	453

II. Om rättegången i brottmål.

45 kap.	Om väckande av allmänt åtal	468
46 »	Om huvudförhandling i mål, vari allmänt åtal föres	478
47 »	Om väckande av enskilt åtal och huvudförhandling i mål, vari sådant åtal föres	486
48 »	Om strafföreläggande	493

Sid.

Femte avdelningen. Om rättegången i hovrätt.

49 kap.	Om fullföljd av talan mot underrätts dom och beslut	501
50 >	Om vad i tvistemål	508
51 >	Om vad i brottmål	528
52 >	Om besvär	540
53 >	Om mål, som upptages omedelbart av hovrätt	544

Sjätte avdelningen. Om rättegången i högsta domstolen.

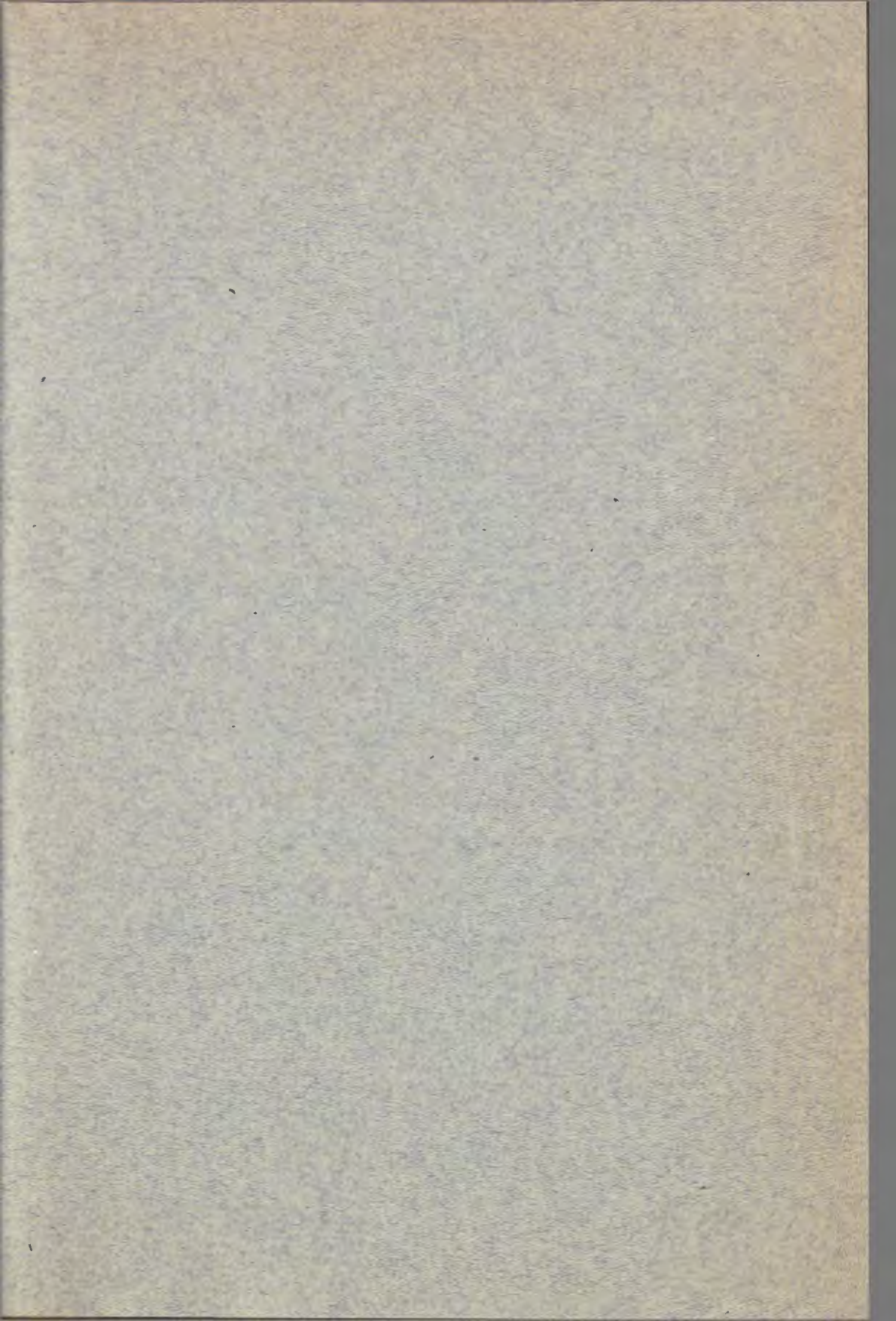
54 kap.	Om fullföljd av talan mot hovrätts dom och beslut	545
55 >	Om revision	564
56 >	Om besvär	570
57 >	Om mål, som upptages omedelbart av högsta domstolen	571

Sjunde avdelningen. Om särskilda rättsmedel.

58 kap.	Om resning och återställande av försutten tid	572
59 >	Om besvär över domvilla	582

Yttrande av processlagberedningens rådgivande nämnd 588**Bilagor.**

1.	Statistiskt sammandrag rörande användningen av rättsbildade och icke rättsbildade ombud i underrätt	589
2.	Yttrande angående uppdelning av Svea hovrätt	590
3.	Yttrande angående uppdelning av Göta hovrätt	607

Statens offentliga utredningar 1938

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. [11]
Betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. [17]
Betänkande med förslag till lag om frivillig pensionering av i enskild tjänst anställda m. m. [18]
Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning. [22]
Betänkande med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m. [25]
Betänkande med förslag till trafikförsäkringslag jämte därmed sammanhängande författningar. [27]
Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning. [36]
Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. 1. Lagtext. [43] 2. Motiv m. m. [44]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. [12]
1936 års uppborrdskommitté. Betänkande med förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och folkbokföringen m. m. Del 2. Folkbokföringen. [41]

Politi.

Betänkande ang. omorganisation av polisskolan i Stockholm m. m. [1]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande i näringsfrågan. [6]
Betänkande ang. barnbektädnadsbidrag m. m. [7]
Betänkande ang. förvärvsarbete hos kvinnors rättliga ställning vid äktenskap och barnabörd. [13]
Betänkande ang. 'landsbygdens avfolkning'. [15]
Yttrande med socialistiska synpunkter på befolkningsfrågan. [19]
Betänkande ang. barnkrubbor och sommarkolonier m. m. [20]
Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 1. [21]
Betänkande med vissa demografiska utredningar. [24]
Betänkande med utredning och förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt äldre och ånkor i s. k. pensionärshem. [40]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsettningsförhållandena inom trädgårdsnärigen. [5]
Den statliga egnahemsverksamheten. [34]
Betänkande med förslag till ändringar i arendelagstiftningen. [38]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Byggnadsindustrin i Sverige. 1. Allmän översikt, yttrandet och förslag. [10] 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. [3] 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. [4]
Betänkande jämte lagförslag ang. lärlingsutbildningen inom hantverket och den mindre industrien. [30]
Normalbestämmelser för järnkonstruktioner till byggnadsverk (järnbestämmelser). [37]

Handel och sjöfart.

Betänkande med utredning och förslag ang. åtgärder till den svenska exportnäringsens främjande. [42]

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till lag om enskilda vägar m. m. [23]
1936 års järnvägskommitté. Betänkande rörande åtgärder för enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet. [28]
Försöksutredning beträffande omfattningen av yrkesmässig godstrafik med automobil eller släpvagn under år 1937. [31]
Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av privatflygningens utveckling i Sverige. [39]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. [2]
1936 års yrkeskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. [8]
Betänkande och förslag ang. skolöverstyrelsens organisation. [14]
Betänkande och förslag ang. verksamheten vid kungl. dramatiska teatern, dess förvaltning och ledning. [16]
Betänkande med utredning och förslag ang. centrala verkstadsaskolor m. m. [26]
Betänkande med utredning och förslag ang. Intagning av elever i första klassen av de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. [29]
Betänkande med utredning och förslag ang. begynnelse-språket i realskolan. [32]
Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försäkringsväsendet. [33]
Betänkande och förslag ang. utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. [35]

Försäkringsväsen.

Utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.